ସାରସ୍ୱତ

ବ୍ୟାବହାରିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ

ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ
ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜକିଶୋର ହୋତା
ଶ୍ରୀ ଭାସ୍କର ପ୍ରଧାନ

Scanned with CamScanner

ସୂଚୀପତ୍ର

ବିଷୟ		ପୃଷ୍ଠା
୧ ।	ବ୍ୟାକରଣର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା	୧
୨ ।	ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କ୍ରମବିକାଶ	୨
୩ ।	ଧ୍ୱନି, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା	୧୧
୪ ।	ମାତ୍ରା, ଫଳା ଓ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	୧୬
୫ ।	ଶବ୍ଦ ଓ ଶବ୍ଦବିଭାଗ	୨୩
୬ ।	ବାକ୍ୟ, ପଦ ଓ ପଦର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ	୨୯
୭ ।	ବିଶେଷ୍ୟ	୩୦
୮ ।	ସର୍ବନାମ	୩୭
୯ ।	ବିଶେଷଣ	୪୩
୧୦ ।	ଲିଙ୍ଗ	୫୪
୧୧ ।	ବଚନ	୬୬
୧୨ ।	ପୁରୁଷ	୭୧
୧୩ ।	କାରକ	୭୩
୧୪ ।	ସମ୍ବନ୍ଧପଦ	୮୧
୧୫ ।	ସମ୍ବୋଧନପଦ	୮୬
୧୬ ।	ବିଭକ୍ତି	୮୮
୧୭ ।	ଅବ୍ୟୟ	୧୧୨
୧୮ ।	ଉପସର୍ଗ (ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟୟ)	୧୨୩
୧୯ ।	କ୍ରିୟା [କ୍ରିୟାର ଧାତୁ, ଧାତୁର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ : ମୌଳିକ ଧାତୁ ଓ ବିଭାଗୀକରଣ– ତତ୍ସମ ଧାତୁ, ତଦ୍ଭବ ଧାତୁ, ଦେଶଜ ଧାତୁ, ବୈଦେଶିକ ଧାତୁ; ବୈକୃତିକ ଧାତୁର ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ– ପ୍ରୟୋଜକ ଧାତୁ ଓ ପ୍ରୟୋଜକ କ୍ରିୟା, ନାମଧାତୁ ଓ ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟା, ଏକକକ୍ରିୟା, ଯୌଗିକ କ୍ରିୟା, ସମାପିକା ଓ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା, ଅମିଶ୍ର କ୍ରିୟା ଓ ମିଶ୍ର କ୍ରିୟା, ସକର୍ମକ-ଅକର୍ମକ-ଦ୍ୱିକର୍ମକ କ୍ରିୟା, କ୍ରିୟାର କାଳ, କ୍ରିୟାର ଭାବ, କ୍ରିୟାର ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ]	୧୩୧
୨୦ ।	କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ	୧୬୪
୨୧ ।	କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ	୧୬୬
୨୨ ।	ପଦାନ୍ୱୟ	୧୭୦
୨୩ ।	ଣବିଧି	୧୭୫
୨୪ ।	ଷବିଧି	୧୭୬
୨୫ ।	ସନ୍ଧି [ସ୍ୱରସନ୍ଧି– ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ଧି– ବିସର୍ଗସନ୍ଧି]	୧୭୯

Scanned with CamScanner

	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୨୬ ।	ସମାସ	୧୦୪
୨୭ ।	ସନନ୍ତ	୧୪୦
୨୮ ।	ଯଙନ୍ତ	୧୪୪
୨୯ ।	କୃଦନ୍ତ	୧୪୪
୩୦ ।	ତଦ୍ଧିତ	୧୭୬
୩୧ ।	ପଦପରିବର୍ତ୍ତନ	୩୧୨
୩୨ ।	ବାକ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ	୩୨୨
୩୩ ।	ବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ	୩୨୫
୩୪ ।	ବାକ୍ୟାଂଶ, ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଓ ଉପବାକ୍ୟ	୩୨୮
୩୫ ।	ବାକ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ	୩୩୩
୩୬ ।	ବାକ୍ୟର ବାଚ୍ୟ	୩୪୨
୩୭ ।	ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୋକ୍ତି ଓ ପରୋକ୍ଷୋକ୍ତି	୩୪୮
୩୮ ।	ବାକ୍ୟର ରୂପାନ୍ତର	୩୫୨
୩୯ ।	ବାକ୍ୟବିଶ୍ଳେଷଣ	୩୬୧
୪୦ ।	ବିରାମ ଚିହ୍ନ (ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ଚିହ୍ନ)	୩୬୪
୪୧ ।	ସଂକ୍ଷେପଣ (ଏକପଦୀକରଣ)	୩୭୨
୪୨ ।	ଶବ୍ଦବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ :	୩୭୭
	(କ) ଶବ୍ଦଶକ୍ତି	୪୭୭
	(ଖ) ଶବ୍ଦାର୍ଥ	୩୭୯
	(ଗ) ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ବିଭାଗୀକରଣ	୪୮୧
	(ଘ) ସମୋଚ୍ଚାରିତ ଓ ପ୍ରାୟସମୋଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ	୩୮୫
	(ଙ) ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	୩୯୬
	(ଚ) ପ୍ରତିଶବ୍ଦ (ପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚକ ଶବ୍ଦ)	୪୦୬
	(ଛ) ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ବା ଅନେକାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	୪୦୯
	(ଜ) ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ	୪୧୨
	(ଝ) ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ	୪୧୫
	(ଞ) ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ	୪୧୮
	(ଟ) ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର ବିଭିନ୍ନ ପଦରୂପେ ବ୍ୟବହାର	୪୨୦
୪୩ ।	ଅଶୁଦ୍ଧି-ସଂଶୋଧନ	୪୨୯
୪୪ ।	ରୂଢ଼ି ପ୍ରୟୋଗ	୪୪୮
୪୫ ।	ଓଡ଼ିଆ ଲୋକବାଣୀ	୪୮୮
୪୬ ।	ଛନ୍ଦ	୫୦୩
୪୭ ।	ଅଳଙ୍କାର	୫୧୦

Scanned with CamScanner

ଧ୍ୱନି, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା

ଧ୍ୱନି :

ପ୍ରଭାତର ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗଠାରୁ ରାତ୍ରିର ଶଯ୍ୟା ଗ୍ରହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ନାନା ଧ୍ୱନି ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଥାଏ । ପ୍ରକୃତି ରାଜ୍ୟରେ ଅହରହ ବିଭିନ୍ନ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି । ମନୁଷ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଧ୍ୱନି ଅଛି । କାହିଁ କେଉଁ ଅତୀତରୁ ମାନବ ନିଜର ମୁଖନିଃସୃତ ଧ୍ୱନି ସାହାଯ୍ୟରେ ଭାବପ୍ରକାଶ କରିଆସିଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନେ ମଧ୍ୟ କିଛି କିଛି ଧ୍ୱନିଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ବ୍ୟାପକ ଓ ଅର୍ଥବୋଧକ ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ ଧ୍ୱନି ହେଉଛି ଏକପ୍ରକାର ନାଦ ବା ଶବ୍ଦ । ମନୁଷ୍ୟର ମୁଖନିଃସୃତ ଭାବପ୍ରକାଶକ ଧ୍ୱନିସମୂହ ହେଉଛି ଭାଷା; ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଭାବପ୍ରକାଶର ପ୍ରଧାନ ମାଧ୍ୟମ ।

ବର୍ଣ୍ଣ :

ଧ୍ୱନିମାନଙ୍କର ଲିଖିତ ରୂପ ହେଉଛି ବର୍ଣ୍ଣ । ଅର୍ଥାତ୍ ଧ୍ୱନି ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବା ରୂପାୟିତ । ବର୍ଣ୍ଣ ଧ୍ୱନିମାନଙ୍କର ଲିଖନସଙ୍କେତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଲିପି । ବର୍ଣ୍ଣର ଅନ୍ୟନାମ ଅକ୍ଷର । ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ବିଭିନ୍ନ ସଂଖ୍ୟକ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଆକାର ଓ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି ।

ବର୍ଣ୍ଣମାଳା :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲେଖାପଢ଼ା ପାଇଁ ଅଣଚାଶ (୪୯)ଟି ବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣ ସମୁଦାୟକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବର୍ଣ୍ଣମାଳା କୁହାଯାଏ, ଯଥା—

ଅ, ଆ, ଇ, ଈ, ଉ, ଊ, ଋ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ, କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଙ,
ଚ, ଛ, ଜ, ଝ, ଞ, ଟ, ଠ, ଡ, ଢ, ଣ, ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ, ପ, ଫ,
ବ, ଭ, ମ, ଯ, ୟ, ର, ଲ, ଳ, ୱ (ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ), ଶ, ଷ, ସ, ହ, ଂ
(ଅନୁସ୍ୱାର), ଃ (ବିସର୍ଗ), ଁ (ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ) ।

ଆଗରୁ ପଢ଼ିଛେ ଧ୍ୱନିର ଲିଖିତ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣ; ମାତ୍ର ୪୯ ବର୍ଣ୍ଣର ୪୯ଟି ଧ୍ୱନି ନାହିଁ । ଇ-ଈ, ଜ-ଯ, ଶ-ଷ-ସ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ସମାନ । ଯଥା—ପାଣି, ବାଣୀ; ଜଳ, ଯଶ; ଶଗଡ଼, ଷଣ୍ଢ, ସହର ।

ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ବିଭାଗୀକରଣ

ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା—
ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ।

Scanned with CamScanner

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ–ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବା ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ କୁହାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ୧୧ । ଯଥା–ଅ, ଆ, ଇ, ଈ, ଉ, ଊ, ଋ, ଏ ଐ, ଓ, ଔ ।

ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟବହାରରେ ଥିବା ୠ (ଦୀର୍ଘ ଋ ଓ ଌ (ଲୃ)ର ପ୍ରଚଳନ ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ । ମୁଖଗହ୍ୱରର ବାଗ୍‌ଯନ୍ତ୍ର ଦେଇ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲାବେଳେ ନିର୍ବାଧରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ବିଭାଗ–ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁସାରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ମାନଙ୍କୁ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା–ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱର ଓ ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱର ।

ହ୍ରସ୍ୱସ୍ୱର–ଅ, ଇ, ଉ, ଋ ।

ଦୀର୍ଘସ୍ୱର–ଆ, ଈ, ଊ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ ।

ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱର ଅପେକ୍ଷା ଦୀର୍ଘସ୍ୱରମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣ ଅଧିକ ସମୟ ନିଏ । 'ଅ'ଠାରୁ 'ଔ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୧ଟି ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ମାତ୍ର ୮ଟି ଧ୍ୱନି ଅଛି । ଯଥା–ଅ, ଆ, ଇ, ଉ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ । ଆଠଟି ସ୍ୱର ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରୁ ଅ, ଇ, ଉ– ହ୍ରସ୍ୱସ୍ୱର ଧ୍ୱନି ଏବଂ ଆ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ – ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱର ଧ୍ୱନି, ଉଚ୍ଚାରଣରେ ହ୍ରସ୍ୱସ୍ୱରଠାରୁ ଦୀର୍ଘସ୍ୱରରେ ଅଧିକ ସମୟ ଲାଗେ । ଐ, ଔ ଦୁଇଟିକୁ ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର ବା ସନ୍ଧ୍ୟକ୍ଷର କହନ୍ତି ।

ଉଦାହରଣ– ଅ + ଇ = ଐ, ଅଇରାବତ – ଐରାବତ

ଅ + ଉ = ଔ, ସଉରଭ – ସୌରଭ

ଦ୍ରୁତ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଅ, ଇ 'ଐ' ଓ ଅ, ଉ 'ଔ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ–ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ କୁହାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱର ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଗୁଡ଼ିକ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ୩୮ ।

ଯଥା–କ୍, ଖ୍, ଗ୍, ଘ୍, ଙ୍, ଚ୍, ଛ୍, ଜ୍, ଝ୍, ଞ୍, ଟ୍, ଠ୍, ଡ୍, ଢ୍, ଣ୍, ତ୍, ଥ୍, ଦ୍, ଧ୍, ନ୍, ପ୍, ଫ୍, ବ୍, ଭ୍, ମ୍, ଯ୍, ୟ୍, ର୍, ଳ୍, ଲ୍, ୱ୍, ଶ୍, ଷ୍, ସ୍, ହ୍, ଂ (ଅନୁସ୍ୱାର), ଃ (ବିସର୍ଗ), ँ (ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ) । ମାତ୍ର ୩୮ଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ୩୨ଟି ଧ୍ୱନି ଅଛି । ଯଥା– କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଚ, ଛ, ଜ, ଝ, ଟ, ଠ, ଡ, ଣ, ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ, ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ, ଯ, ର, ଳ, ଲ, ୱ, ସ, ହ, ଂ, ँ, ଙ, ଞ, ୟ, ଶ, ଷ, ଃ ର ମୌଳିକ ଧ୍ୱନି ଏବେ ଲୁପ୍ତ ।

'କ୍ଷ' ଏକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର (କ୍ + ଷ) । ଏହାର ବ୍ୟାବହାରିକ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେତୁ ଏହାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ମାନ୍ୟତା ଦେବାକୁ କେତେକ ବୈୟାକରଣ ମତ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ବିଭାଗୀକରଣ :

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କ୍ ଠାରୁ ମ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଚିଶଟି ସ୍ପର୍ଶବର୍ଣ୍ଣ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟରେ ଜିହ୍ୱାର ଅଗ୍ର, ମଧ୍ୟ ବା ମୂଳର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ କଣ୍ଠ, ତାଳୁ, ମୂର୍ଦ୍ଧା, ଦନ୍ତ ଓ ଓଷ୍ଠାଦିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଏହି ସ୍ପର୍ଶବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ପାଞ୍ଚଟି ବର୍ଗ ବା ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ବର୍ଗ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ନାମରେ ପରିଚିତ । 'ଯ' ଠାରୁ 'ँ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୩ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ।

ବର୍ଗ୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜନର ବିଭାଗୀକରଣ–

୧ । କ ବର୍ଗ – କ୍, ଖ୍, ଗ୍, ଘ୍, ଙ୍ – (କଣ୍ଠ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ)

୨ । ଚ ବର୍ଗ – ଚ୍, ଛ୍, ଜ୍, ଝ୍, ଞ୍ – (ତାଲବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ)

୩ । ଟ ବର୍ଗ – ଟ୍, ଠ୍, ଡ୍, ଢ୍, ଣ୍ – (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ)

୪ । ତ ବର୍ଗ – ତ୍, ଥ୍, ଦ୍, ଧ୍, ନ୍ – (ଦନ୍ତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ)

୫ । ପ ବର୍ଗ – ପ୍, ଫ୍, ବ୍, ଭ୍, ମ୍ – (ଓଷ୍ଠ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ)

ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ବିଭାଗୀକରଣ–

ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ବର୍ଗ ନାହିଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଅଟେ ।

୧ । **ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ**–ଯ୍, ୟ, ର୍, ଲ୍, ଳ, ୱ୍ । ଉଚ୍ଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ହେତୁ ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ, ଏହା ମଧ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ୱର ନାମରେ ପରିଚିତ ।

୨ । **ଉଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣ**–ଶ୍, ଷ୍, ସ୍, ହ୍ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ମୁଖରୁ ଅଧିକ ଉଷ୍ମା (ଉଷ୍ମତା) ନିର୍ଗତ ହୋଇଥାଏ ।

୩ । **ଅଯୋଗବାହ ବର୍ଣ୍ଣ**–ଂ, ଃ, ँ । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱର କିମ୍ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ଆଶ୍ରୟ ବିନା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଆଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ କହନ୍ତି ।

ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ–ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ–ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍ ତଥା 'ଂ' (ଅନୁସ୍ୱାର) ଓ ँ (ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁର) ଉଚ୍ଚାରଣରେ ନାସିକାର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଉଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଅନୁନାସିକ ବା ଅନୁନାସିକ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ କହନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ :

	ବର୍ଣ୍ଣ	ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ	ନାମ
୧ ।	ଅ, ଆ, କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଙ, ହ, ଃ	କଣ୍ଠ	କଣ୍ଠ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ
୨ ।	ଇ, ଈ, ଚ, ଛ, ଜ, ଝ, ଯ, ୟ, ଶ	ତାଳୁ	ତାଳବ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ
୩ ।	ଋ, ଟ, ଠ, ଡ, ଢ, ଣ, ଷ	ମୂର୍ଦ୍ଧା	ମୂର୍ଦ୍ଧଣ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ
୪ ।	ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ, ସ	ଦନ୍ତ	ଦନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ
୫ ।	ଉ, ଊ, ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ	ଓଷ୍ଠ	ଓଷ୍ଠ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ
୬ ।	ଏ, ଐ	କଣ୍ଠ, ତାଳୁ	କଣ୍ଠତାଳବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ
୭ ।	ଓ, ଔ	କଣ୍ଠ, ଓଷ୍ଠ	କଣ୍ଠୌଷ୍ଠ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ
୮ ।	ୱ (ଅନ୍ତଃସ୍ଥ 'ବ')	ଦନ୍ତ, ଓଷ୍ଠ	ଦନ୍ତୌଷ୍ଠ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ
୯ ।	ଂ, ଁ	ମୁଖ, ନାସିକା	ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ
୧୦ ।	ଙ, ଞ, ଣ, ନ, ମ (ବର୍ଗର ୫ମ ବର୍ଣ୍ଣ)	କଣ୍ଠ, ତାଳୁ, ନାସିକା	ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ

ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ (ବାୟୁ) ନିର୍ଗତ ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କୁ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କହନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଗର ପ୍ରଥମ, ତୃତୀୟ ଓ ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଯଥା—କ, ଗ, ଙ; ଚ, ଜ, ଞ; ଟ, ଡ଼, ଣ; ତ, ଦ, ନ; ପ, ବ, ମ ଏବଂ ଯ, ର, ଳ, ୱ ।

ମହାପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ମହାପ୍ରାଣ (ଅଧିକ ବାୟୁ) ନିର୍ଗତ ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କୁ ମହାପ୍ରାଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କହନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଗର ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ ମହାପ୍ରାଣ ବର୍ଣ୍ଣର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଯଥା—ଖ, ଘ; ଛ, ଝ; ଠ, ଢ; ଥ, ଧ; ଫ, ଭ ଏବଂ ଶ, ଷ, ସ, ହ ।

ଅଘୋଷ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀ କମ୍ପିତ ହୋଇ ନଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅଘୋଷ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କହନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଗର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ ତଥା ଶ, ଷ ଓ ସ ଅଘୋଷ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅଟେ ।

ସଘୋଷ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସ୍ୱରତନ୍ତ୍ରୀ କମ୍ପିତ ହୋଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଘୋଷ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କହନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଗର ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଯ, ର, ଳ, ୱ ସଘୋଷବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅଟେ ।

ଡ, ଢ—ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର ଡ, ଢ ହୋଇଥିଲେ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ, ପରେ ଥିଲେ ଭିନ୍ନ ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ । ଯଥା—ଡବା, ଡମରୁ, ଡାହାଣ; ବାଡ଼, ଗଡ଼, ସଡ଼କ;

Scanned with CamScanner

ଢଗ, ଢାମଣା, କଢ଼, ଦାଢ଼ ଇତ୍ୟାଦି । କେହି କେହି ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ଡ, ଢ ତଳେ ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ ଲେଖନ୍ତି । ଯଥା–ଛଡ଼, ପଢ଼ା । ଡ, ଢ ଓ ଅଧୋବିନ୍ଦୁ ଥିବା ଡ଼, ଢ଼ର ପ୍ରୟୋଗରେ କୌଣସି ଅର୍ଥଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଅଧୋବିନ୍ଦୁ ବିଯୁକ୍ତ ଓ ଅଧୋବିନ୍ଦୁ ଯୁକ୍ତ ଡ, ଢ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ବର୍ଣ୍ଣ ନୁହନ୍ତି ।

ଟ—ଡ, ଢ କୁ ଅନୁସରଣ କରି କେହି କେହି 'ଟ' ତଳେ ବିନ୍ଦୁ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହା ଏକ ଭୁଲ୍ ବ୍ୟବହାର । 'ଟ' ତଳେ ଅଧୋବିନ୍ଦୁ ନାହିଁ ।

ଙ, ଞ, ଣ, ଳ–ଏହି ଚାରୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଙ, ଞ ର ବ୍ୟବହାର କେତୋଟି ଶବ୍ଦରେ ମାତ୍ର ସୀମିତ । ଯଥା– ଆକାଙ୍କ୍ଷା, ବାଙ୍ମୟ, ନଞତତ୍ ପୁରୁଷ, ଯାଚ୍ଞା । ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ଥିବା ଏହି ବର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇଟିର ଆଉ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ନାହିଁ ।

ଣ—ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରରେ 'ଣ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ନ' ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–କାରୁଣ୍ୟ– କାରୁନ୍ୟ, ପର୍ଣ୍ଣ–ପର୍ନ୍ନ, ତଣ୍ଟି–ତନ୍‌ଟି । ଙ, ଞ, ଣ, ନ, ମ (ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ), ଂ, ଁ –ଏହି ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକୁ ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ କହନ୍ତି । କାରଣ ଉଭୟ ମୁଖଗହ୍ୱର ଓ ନାସିକା ସାହାଯ୍ୟରେ ଏମାନେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ନ, ମ—ଏହି ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟ ଅନୁନାସିକ; ମାତ୍ର ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟରେ ରହିଲେ ଅନୁନାସିକ ହୋଇନଥାନ୍ତି । ଯଥା–ଜନ, ବନ ଶବ୍ଦରେ 'ନ' ଅନୁନାସିକ; କିନ୍ତୁ ନଜର, ନବ ଶବ୍ଦରେ 'ନ' ଅନୁନାସିକ ନୁହନ୍ତି । 'ନୟନ' ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମ 'ନ' ଅନୁନାସିକ ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ଶେଷ 'ନ' ଅନୁନାସିକ ଅଟେ । ସେହିପରି 'ମଧୁ'ରେ 'ମ' ଅନୁନାସିକ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ 'ରାମ'ରେ 'ମ' ଅନୁନାସିକ ।

ଯ, ୟ—ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ଏ ଦୁଇଟି ପୃଥକ୍ ବର୍ଣ୍ଣ । ଉଭୟର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି । ଯଥା–ଯମ, ଯମୁନା, ଯାତନା; ଲୟ, କାୟ, ଶୟନ । ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟର ଉଚ୍ଚାରଣ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ।

ଲ, ଳ—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏ ଦୁଇଟି ପୃଥକ୍ ବର୍ଣ୍ଣ । ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଲିଖିତ ରୂପରେ ଏ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପରଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଯଥା–ସକାଳ, ଦେଉଳ, ଫଳ, ଲମ୍ବ, ଲେଉଟିଆ, କାଳ । ଅର୍ଥପ୍ରକାଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ । ଯଥା–ପାଲ–ପାଳ, ପାଲି–ପାଳି ।

ୱ—ଆମ ଭାଷାରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ବ' ସ୍ଥାନରେ ଏହି ନୂତନ ଲିପି 'ୱ'ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । ବିଶେଷତଃ କେତେକ ଦେଶୀ, ବିଦେଶୀ ଶବ୍ଦର ଲେଖାପାଇଁ ଏହାର

ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଯଥା–ବେୱା, ୱାର୍ଦ୍ଧା, ହାୱା, ୱାରେଣ୍ଟ, ରେଲୱେ, ୱାଚ୍, ୱାରେନ୍‌ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍, ୱାଟର, କନୱାର ସିଂ, ଆୱାଜ ।

ଃ (ବିସର୍ଗ)—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଃ (ବିସର୍ଗର) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ନାହିଁ । ବିସର୍ଗଯୁକ୍ତ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବିସର୍ଗର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟେ ନାହିଁ । ଯେପରି ଦୁଃଖୀ, ଦୁଃଶାସନ, ଦୁଃସାହସ, ଦୁଃସ୍ଥ, ନିଃଶ୍ୱାସ, ନିଃସୃତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ଦୁଖୀ, ଦୁଶାସନ, ଦୁସ୍ଥ, ନିଶ୍ୱାସ, ନିସୃତ ପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ମାତ୍ର କେହି ବିସର୍ଗ ଉପରେ ଜୋର୍ ଦେଇ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ, ସେଠାରେ ବିସର୍ଗର 'ହ' ଉଚ୍ଚାରଣ ହୋଇଥାଏ । ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦାବଳୀରେ 'ଃ'ର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ । ସେଠାରେ ଃ 'ହ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଯଥା–ରାମଃ, ମନଃ, ବକ୍ଷଃ, ପୟଃ ।

ଂ, ଁ (ଅନୁସ୍ୱାର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ)—ଏହି ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ସର୍ବଦା ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । ଅନୁସ୍ୱାର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦରେ ଉଭୟ ସ୍ୱରକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିଥାନ୍ତି । ସ୍ୱରରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ପୃଥକ୍ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା–ହଂସ (ହ+ଅଂ+ସ), ମାଂସ, କଂସା, ଦଂଶନ, ଅଁଳା, କୁଆଁରୀ, ଚଅଁର, ଘାଉଁରି । ଏଣୁ ଏ ଦୁଇଟିକୁ ଅବିଭାଜ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଶ, ଷ, ସ—ଏହି ତିନୋଟି ବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରାୟ 'ସ' ହୋଇଥାଏ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ଭାଷା କାହାକୁ କହନ୍ତି ?
୨ । ବର୍ଣ୍ଣ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?
୩ । ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ କେତୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି ?
୪ । ଓଡ଼ିଆରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ କେତୋଟି ଓ ସେମାନଙ୍କର ଧ୍ୱନିସଂଖ୍ୟା କେତେ ?
୫ । ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ପାଞ୍ଚଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଲେଖ ।
୬ । ବର୍ଗ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ କାହାକୁ କହନ୍ତି ଓ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ କ'ଣ ?
୭ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଗର ତୃତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଲେଖ ।
୮ । ଐ, ଔକୁ ସନ୍ଧ୍ୟକ୍ଷର ବା ଯୁକ୍ତସ୍ୱର କାହିଁକି କୁହାଯାଏ ?
୯ । କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ଦନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ?
୧୦ । ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଲେଖ ।
୧୧ । ଅଧୋବିନ୍ଦୁ ଥିବା ଡ, ଢକୁ ନେଇ ତିନୋଟି ଲେଖାଏଁ ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।
୧୨ । 'ୱ' ବର୍ଣ୍ଣ ଥିବା ପାଞ୍ଚଟି ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

Scanned with CamScanner

ମାତ୍ରା, ଫଳା ଓ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର

ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବା ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ସହ ମିଶି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ସମୁଦାୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସହ ମିଶି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା—ଓଉ, ଆଈ, ବିଳାସ (ବ୍+ଇ+ଳ୍+ଆ+ସ୍+ଅ), ସପୁରି ।

ମାତ୍ରା :

'ଆ' ଠାରୁ 'ଔ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସଙ୍କେତ ବା ଚିହ୍ନ ରହେ । ଉକ୍ତ ସଙ୍କେତକୁ 'ମାତ୍ରା' ବା 'କାର' କୁହାଯାଏ । ଅତଏବ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ସାଙ୍କେତିକ ରୂପ ହେଉଛି 'ମାତ୍ରା' ବା 'କାର' । 'ଅ' ପ୍ରତିଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ମିଶିକରି ଥାଏ । ଏହାର କୌଣସି ସାଙ୍କେତିକ ରୂପ ନାହିଁ । 'ଅ'କାର ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଆମେ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକୁ କ, ଖ, ଗ... ଭାବରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିପାରୁଛେ । ପୁଣି 'ଅ'କାର ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଗୁଡ଼ିକରୁ ହଳନ୍ତ (୍) ଚିହ୍ନ ଲୋପ ପାଇଥାଏ । ଏହି ହଳନ୍ତ (୍) ଚିହ୍ନକୁ ହସନ୍ତ, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବା ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା ଚିହ୍ନ କହନ୍ତି ।

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ	ମାତ୍ରାଚିହ୍ନ	ମାତ୍ରାର ନାମ	ବ୍ୟବହାର
ଆ	ା	ଆ କାର	କା, ଖା, ଗା...
ଇ	ି	ଇ କାର	କି, ଖି, ଗି
ଈ	ୀ	ଈ କାର	କୀ, ଖୀ ଗୀ
ଉ	ୁ	ଉ କାର	କୁ, ଖୁ, ଗୁ
ଊ	ୂ	ଊ କାର	କୂ, ଖୂ, ଗୂ
ଋ	ୃ	ଋ କାର	କୃ, ଖୃ, ଗୃ
ଏ	େ	ଏ କାର	କେ, ଖେ, ଗେ
ଐ	ୈ	ଐ କାର	କୈ, ଖୈ, ଗୈ
ଓ	ୋ	ଓ କାର	କୋ, ଖୋ, ଗୋ
ଔ	ୌ	ଔ କାର	କୌ, ଖୌ, ଗୌ

ଖି, ଥି, ଧି—ଏହି ତିନୋଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଇକାର ଚିହ୍ନଟି ତଳେ ଓ ଉପରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରରେ ରହିଥାଏ । ଯଥା—ଖିଅ/ଖିଅ; କଥିତ/କଥିତ; ଅଧିକ/ଅଧିକ ଇତ୍ୟାଦି ।

Scanned with CamScanner

ଫଳା :

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ପରି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରନ୍ତି ବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି। ନ, ମ, ୟ, ର, ଳ, ଲ, ୱ (ଅବର୍ଗ୍ୟ ବର୍ଗ), ବ (ବର୍ଗ୍ୟ ବ) –ଏହି ଆଠଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ଯେଉଁ ସଙ୍କେତ ବା ଚିହ୍ନରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ଫଳା କୁହାଯାଏ ।

ଫଳା ପରିଚୟ ତାଲିକା :

ବର୍ଣ୍ଣ	ଫଳାଚିହ୍ନ	ଫଳାନାମ	ଫଳାଯୁକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ
ନ	୍ନ	ନ ଫଳା	କ୍+ନ=କ୍ନ
ମ	୍ମ	ମ ଫଳା	କ+ମ=କ୍ମ
ୟ	୍ୟ	ୟ ଫଳା	କ୍+ୟ=କ୍ୟ
ର	୍ର	ର ଫଳା	କ୍+ର=କ୍ର
ଳ	୍ଳ	ଳ ଫଳା	କ୍+ଳ=କ୍ଳ
ଲ	୍ଲ	ଲ ଫଳା	କ୍+ଲ=କ୍ଲ
ୱ	୍ୱ	ୱ ଫଳା	କ୍+ୱ=କ୍ୱ
ବ	୍ୱ	ବ ଫଳା	ମ୍+ବ=ମ୍ବ

'ବ' ଫଳା କେବଳ ହଳନ୍ତ 'ମ୍'ରେ ଲାଗେ । ଯଥା– କଦମ୍ବ, ଡିମ୍ବ, ଶିମ୍ବ, ଶାମ୍ବ, ଆମ୍ବ।

ପୂର୍ବରୁ ପଢ଼ିଛେ, ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ 'ଋ' ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ମିଶିଲେ ଯେଉଁ ଚିହ୍ନ ରହେ ତାକୁ 'ମାତ୍ରା' ବା 'କାର' କହନ୍ତି । ଅତଏବ 'ଋ' ର ସାଙ୍କେତିକ ରୂପ ଋକାର (ୃ); ମାତ୍ର ଆମର ବ୍ୟବହାରରେ ଏହାକୁ ରଫଳା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ 'ପ୍'ରେ ଋକାର 'ପୃ' ବା 'ପ୍' ରେ ର ଫଳା 'ପୃ' ।

ପୂର୍ବ ପ୍ରଦତ୍ତ ତାଲିକାରେ ଆଠଟି ଫଳା ଓଡ଼ିଆରେ ଜଣାଶୁଣା । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ମିଳିତ ଚିହ୍ନକୁ ସାଧାରଣତଃ ଫଳା କୁହାଯାଏ ନାହିଁ ।

'ର' କୌଣସି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର ପରେ ରହିଲେ ତାହାର ନାମ 'ର' ଫଳା (୍ର) । ଯେପରି କ୍+ର=କ୍ର–ଚକ୍ର, ନକ୍ର, ଶକ୍ର; ମାତ୍ର 'ର' ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବରୁ ରହିଲେ ତାକୁ 'ରେଫ' (ର୍) କୁହାଯାଏ । ଯଥା–ର୍+କ=ର୍କ–ଅର୍କ, ପର୍ବ, କର୍ମ, ଦର୍ପ, ସର୍ଗ ।

ବର୍ଣ୍ଣବିକଳ୍ପ ଦ୍ୱିତ୍ୱ–ରେଫ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଚ, ଛ, ଜ, ଣ, ତ, ଦ, ଧ, ବ, ମ, ଯ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ବିକଳ୍ପରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ହୋଇପାରେ ବା ହୋଇ ନ ପାରେ; ମାତ୍ର

Scanned with CamScanner

ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣର ଚଳଣି ଆମ ଲେଖାରେ ଅଛି । ଯଥା–ଚର୍ଚ୍ଚା/ଚର୍ଚା, ବର୍ଚ୍ଛା/ବର୍ଛା, ଜର୍ଜ୍ଜର/ଜର୍ଜର, ନିର୍ଣ୍ଣୟ/ନିର୍ଣୟ, କର୍ତ୍ତା/କର୍ତା, ଦର୍ଦ୍ଦୁର/ଦର୍ଦୁର, ନିର୍ଦ୍ଧନ/ନିର୍ଧନ, କର୍ବ୍ବୁର/କର୍ବୁର, ଶର୍ମ୍ମା/ଶର୍ମା, ଆର୍ଯ୍ୟ/ଆର୍ଯ, ସୂର୍ଯ୍ୟ/ସୂର୍ଯ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର :

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶିଲେ ତାକୁ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର କହନ୍ତି । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଯୁକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବା ଯୁକ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନ

ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର–ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ସେହି ବର୍ଗର ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ସଂଯୋଗରେ ସୃଷ୍ଟ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରକୁ ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ବା ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କୁହାଯାଏ । ଙ୍, ଞ୍, ଣ୍, ନ୍, ମ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ । ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର କୋଡ଼ିଏଟି । ଯଥା –

ଙ୍ + କ, ଖ, ଗ, ଘ = ଙ୍କ, ଙ୍ଖ, ଙ୍ଗ, ଙ୍ଘ – କ ବର୍ଗ

ଞ୍ + ଚ, ଛ, ଜ, ଝ = ଞ୍ଚ, ଞ୍ଛ, ଞ୍ଜ, ଞ୍ଝ – ଚ ବର୍ଗ

ଣ୍ + ଟ, ଠ, ଡ, ଢ = ଣ୍ଟ, ଣ୍ଠ, ଣ୍ଡ, ଣ୍ଢ – ଟ ବର୍ଗ

ନ୍ + ତ, ଥ, ଦ, ଧ = ନ୍ତ, ନ୍ଥ, ନ୍ଦ, ନ୍ଧ – ତ ବର୍ଗ

ମ୍ + ପ, ଫ, ବ, ଭ = ମ୍ପ, ମ୍ଫ, ମ୍ବ, ମ୍ଭ – ପ ବର୍ଗ

ପୂର୍ବସୂଚିତ ୨୦ଟି ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରକୁ ଅନୁସାର ସାହାଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଇ ପାରୁଛି । ଯଥା–

ବଙ୍କା	-	ବଂକା	ବାଞ୍ଝ	-	ବାଂଝ	ଜନ୍ଦା	-	ଜଂଦା
ଶଙ୍ଖା	-	ଶଂଖା	ଘଣ୍ଟା	-	ଘଂଟା	ରନ୍ଧା	-	ରଂଧା
ଡଙ୍ଗା	-	ଡଂଗା	କଣ୍ଠ	-	କଂଠ	ଚମ୍ପା	-	ଚଂପା
ସଙ୍ଘ	-	ସଂଘ	କୁଣ୍ଡା	-	କୁଂଡ଼ା	ଗୁମ୍ଫା	-	ଗୁଂଫା
ସଞ୍ଚୟ	-	ସଂଚୟ	ଶୁଣ୍ଢ	-	ଶୁଂଢ଼	ଆମ୍ବ	-	ଆଂବ
ବାଞ୍ଛା	-	ବାଂଛା	ଦାନ୍ତ	-	ଦାଂତ	ଦମ୍ଭ	-	ଦଂଭ
ସଞ୍ଜ	-	ସଂଜ	କାନ୍ଥ	-	କାଂଥ			

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର

ଦୁଇ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସଂଯୋଗରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର -

କ୍+କ = କ୍କ - ପକ୍କା, ମକ୍କା

କ୍+ଟ = କ୍ଟ - ଆକ୍ଟର, ଟ୍ରାକ୍ଟର.

କ୍ + ତ = କ୍ତ - ଶକ୍ତ, ବିରକ୍ତ

କ୍+ଷ = କ୍ଷ - ପକ୍ଷ, ବକ୍ଷ

Scanned with CamScanner

କ୍+ସ=କ୍ସ - ନକ୍ସା, ବାକ୍ସ
ଗ୍+ଦ=ଗ୍ଦ - ବାଗ୍ଦେବୀ, (ବାଗ୍‌ଦେବୀ)
ଗ୍+ଧ=ଗ୍ଧ - ଦଗ୍ଧ, ଦୁଗ୍ଧ
ଚ୍+ଚ=ଚ୍ଚ - ଉଚ୍ଚ, ଉଚ୍ଚାରଣ
ଚ୍+ଛ=ଚ୍ଛ - ଆଚ୍ଛା, ତୁଚ୍ଛା
ଚ୍+ଞ+= ଚ୍ଞ - ଯାଚ୍ଞା
ଜ୍+ଜ=ଜ୍ଜ - ଲଜ୍ଜା, ମଜ୍ଜା, ସଜ୍ଜା
ଜ୍+ଝ=ଜ୍ଝ - କୁଜ୍ଝଟି (କୁଜ୍‌ଝଟି)
ଜ୍+ଞ=ଜ୍ଞ - ବିଜ୍ଞ, ବିଜ୍ଞାନ
ଟ୍+ଟ=ଟ୍ଟ - ପଟ୍ଟ, ଅଟ୍ଟ, ଅଟ୍ଟାଳିକା
ଡ୍+ଗ=ଡ୍ଗ - ଖଡ୍ଗ (ଖଡ୍‌ଗ), ଖଡ୍ଗୀ
ଡ୍+ଡ=ଡ୍ଡ - ଉଡ୍ଡୀନ (ଉଡ୍‌ଡୀନ), ଉଡ୍‌ଡୟନ
ତ୍+କ=ତ୍କ - ଉତ୍କଳ, ଉତ୍କଣ୍ଠା
ତ୍+ତ=ତ୍ତ - ଉତ୍ତର, ବୃହତ୍ତର
ତ୍+ଥ=ତ୍ଥ - ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ଉତ୍ଥାନ
ତ୍+ପ=ତ୍ପ - ଉତ୍ପନ୍ନ, ଉତ୍ପଳ
ତ୍+ସ=ତ୍ସ - ବତ୍ସ, ସମ୍ବତ୍ସର
ଦ୍+ଗ=ଦ୍ଗ - ମୁଦ୍ଗର (ମୁଦ୍‌ଗର)
ଦ୍+ଘ=ଦ୍ଘ - ଉଦ୍ଘାଟନ (ଉଦ୍‌ଘାଟନ)
ଦ୍+ଦ=ଦ୍ଦ - ଉଦ୍ଦାମ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଦ୍+ଧ=ଦ୍ଧ - ଉଦ୍ଧବ, ଉଦ୍ଧାର
ଦ୍+ବ=ଦ୍ବ - ବୁଦ୍ବୁଦ (ବୁଦ୍‌ବୁଦ)
ଦ୍+ଭ=ଦ୍ଭ - ଉଦ୍ଭବ, ଉଦ୍ଭାବନ
ଦ୍+ୟ=ଦ୍ୟ - ସଦ୍ୟ, ଉଦ୍ୟମ
ପ୍+ତ=ପ୍ତ - ତପ୍ତ, ସପ୍ତ
ପ୍+ପ=ପ୍ପ - ପିପ୍ପଳ, ପିପ୍ପଳୀ

ପ୍+ସ=ପ୍ସ - ଅପ୍ସରା, ଲିପ୍ସା
ବ୍+ଜ=ବ୍ଜ - ଅବ୍ଜ, କୁବ୍ଜ
ବ୍+ଦ=ବ୍ଦ - ଅବ୍ଦ, ଶବ୍ଦ, ଶକାବ୍ଦ
ବ୍+ଧ=ବ୍ଧ - ଲବ୍ଧ, ସ୍ତବ୍ଧ, ପ୍ରାରବ୍ଧ
ବ୍+ବ= - ତିବ୍ବତ (ତବ୍ବତ), ତିବ୍ବତୀୟ
ଲ୍+କ=ଲ୍କ - ବଲ୍କଳ, ଶୁଲ୍କ
ଲ୍+ପ=ଲ୍ପ - ଅଳ୍ପ, ତଳ୍ପ, ଗଳ୍ପ
ଲ୍+ଫ=ଲ୍ଫ - ଗୁଲ୍ଫ (ଗୁଲ୍‌ଫ)
ଲ୍+ଭ=ଲ୍ଭ - ପ୍ରଗଲ୍ଭ, ପ୍ରଗଲ୍ଭତା
ଲ୍+କ=ଲ୍କ - ଉଲ୍କା (ଉଲ୍‌କା)
ଲ୍+ଗ=ଲ୍ଗ - ଫାଲ୍ଗୁନ, ଫଲ୍ଗୁ
ଶ୍+ଚ=ଶ୍ଚ - ପଶ୍ଚିମ, ପଶ୍ଚାତ୍
ଶ୍+ଛ=ଶ୍ଛ - ଶିରଶ୍ଛେଦ, ଶିରଶ୍ଛେଦନ
ଷ୍+କ=ଷ୍କ - କନିଷ୍କ, ପରିଷ୍କାର
ଷ୍+ଟ=ଷ୍ଟ - ନଷ୍ଟ, ଭ୍ରଷ୍ଟ
ଷ୍+ଠ=ଷ୍ଠ - କନିଷ୍ଠ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ
ଷ୍+ଣ=ଷ୍ଣ - ଉଷ୍ଣ, କୃଷ୍ଣ, ତୃଷ୍ଣା
ଷ୍+ପ=ଷ୍ପ - ବାଷ୍ପ, ନିଷ୍ପାପ
ଷ୍+ଫ=ଷ୍ଫ - ନିଷ୍ଫଳ
ସ୍+କ=ସ୍କ - ତୁରସ୍କ, ପୁରସ୍କାର, ତିରସ୍କାର
ସ୍+ଖ=ସ୍ଖ - ସ୍ଖଳନ, ସ୍ଖଳିତ, ସ୍ଖଳତ୍
ସ୍+ତ=ସ୍ତ - ଅସ୍ତ, ବ୍ୟସ୍ତ, ଶସ୍ତା
ସ୍+ଥ=ସ୍ଥ - ସୁସ୍ଥ, ସ୍ୱସ୍ଥ, ସ୍ଥିତ
ସ୍+ପ=ସ୍ପ - ସ୍ପର୍ଶ, ସ୍ପଷ୍ଟ, ସ୍ପିରିଟ, ସ୍ପନ୍ଦନ
ସ୍+ଫ=ସ୍ଫ - ସ୍ଫଟିକ, ସ୍ଫୁରଣ, ସ୍ଫୀତ

Scanned with CamScanner

ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର

କ୍+ତ୍+ର= କ୍ତ୍ର - ବକ୍ତ୍ର
କ୍+ଷ୍+ଣ = କ୍ଷ୍ଣ - ତୀକ୍ଷ୍ଣ
କ୍+ଷ୍+ମ= କ୍ଷ୍ମ - ସୂକ୍ଷ୍ମ
କ୍+ଷ୍+ୟ= କ୍ଷ୍ୟ - ଲକ୍ଷ୍ୟ
ଙ୍+କ୍+ତ = ଙ୍କ୍ତ - ପଙ୍କ୍ତି
ଙ୍+କ୍+ଷ= ଙ୍କ୍ଷ - ଆକାଙ୍କ୍ଷା
ଜ୍+ଜ୍+ୱ = ଜ୍ଜ୍ୱ - ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଣ୍+ଡ୍+ର = ଣ୍ଡ୍ର - ଲଣ୍ଡ୍ରି
ତ୍+ତ୍+ୱ = ତ୍ତ୍ୱ - ମହତ୍ତ୍ୱ
ତ୍+ତ୍+ର= ତ୍ତ୍ର - ପୁତ୍ତ୍ର
ତ୍+ମ୍+ୟ = ତ୍ମ୍ୟ(ତ୍ମ୍ୟ) - ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ
ତ୍+ସ୍+ନ= ତ୍ସ୍ନ - ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା
ତ୍+ସ୍+ୟ = ତ୍ସ୍ୟ - ମତ୍ସ୍ୟ
ନ୍+ତ୍+ୟ= ନ୍ତ୍ୟ - ଅନ୍ତ୍ୟ
ନ୍+ତ୍+ର= ନ୍ତ୍ର(ନ୍ତ୍ର) - ମନ୍ତ୍ର (ମନ୍ତ୍ର)
ନ୍+ତ୍+ୱ = ନ୍ତ୍ୱ - ସାନ୍ତ୍ୱନା
ନ୍+ଦ୍+ର = ନ୍ଦ୍ର - ଚନ୍ଦ୍ର
ନ୍+ଧ୍+ୟ = ନ୍ଧ୍ୟ - ସନ୍ଧ୍ୟା
ନ୍+ନ୍+ୟ= ନ୍ନ୍ୟ - ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
ମ୍+ପ୍+ର = ମ୍ପ୍ର - ସମ୍ପ୍ରତି
ମ୍+ଭ୍+ର = ମ୍ଭ୍ର - ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ
ର୍+ଚ୍+ଚ = ର୍ଚ୍ଚ - ଅର୍ଚ୍ଚନା
ର୍+ଛ୍+ଛ+ =ର୍ଚ୍ଛ - ମୂର୍ଚ୍ଛନା
ର୍+ଣ୍+ଣ = ର୍ଣ୍ଣ - ବର୍ଣ୍ଣନା
ର୍+ତ୍+ତ = ର୍ତ୍ତ - ସର୍ତ୍ତ
ର୍+ଦ୍+ଦ = ର୍ଦ୍ଦ - ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ
ର୍+ଦ୍+ଧ = ର୍ଦ୍ଧ - ବର୍ଦ୍ଧନ
ର୍+ତ୍+ସ = ର୍ତ୍ସ - ଭର୍ତ୍ସନା
ର୍+ଦ୍+ର = ର୍ଦ୍ର - ଆର୍ଦ୍ର
ର୍+ଯ୍+ଯ(ୟ)= ର୍ଯ୍ୟ - ସୂର୍ଯ୍ୟ
ର୍+ଶ୍+ୱ=ର୍ଶ୍ୱ - ପାର୍ଶ୍ୱ
ଷ୍+କ୍+ର=ଷ୍କ୍ର - ନିଷ୍କ୍ରିୟ
ଷ୍+ଟ୍+ର=ଷ୍ଟ୍ର - ରାଷ୍ଟ୍ର
ଷ୍+ପ୍+ର= ଷ୍ପ୍ର - ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ
ସ୍+ତ୍+ର =ସ୍ତ୍ର (ସ୍ତ୍ର) - ଅସ୍ତ୍ର (ଅସ୍ତ୍ର)
ସ୍+ଥ୍+ୟ = ସ୍ଥ୍ୟ - ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ
ନ୍+ତ୍+ତ୍+ୟ= ନ୍ତ୍ର୍ୟ (ନ୍ତ୍ର୍ୟ)- ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ
ର୍+ତ୍+ତ୍+ୟ=ର୍ତ୍ତ୍ୟ - ମର୍ତ୍ତ୍ୟ
ର୍+ତ୍+ତ୍+ର =ର୍ତ୍ତ୍ର - କର୍ତ୍ତ୍ରୀ
ର୍+ଦ୍+ଧ୍+ୱ= ର୍ଦ୍ଧ୍ୱ - ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ

ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକକୁ ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣରେ ହଳନ୍ତ ଚିହ୍ନ ଦେଇ ଲେଖାଯାଉଛି, ଯଥା—ବାକ୍‌ସ, ବାଗ୍‌ଦାନ, ଦୁଗ୍‌ଧ, ଖଡ୍‌ଗ, ଉତ୍‌କଳ, ଉତ୍‌ଥାନ, ଦୀପ୍‌ସା, ଅବ୍‌ଜ, ଶବ୍‌ଦ, ଆରବ୍‌ଧ, ଶୁଲ୍‌କ, ପ୍ରଗଲ୍‌ଭ, ଉଦ୍‌ଭଟ, ବିତ୍‌ପାତ, ଉଦ୍‌ଯୋଗ, କୁଜ୍‌ଝଟିକା, ଗଳ୍‌ପ, ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବନାନ—ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦରେ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଦର୍ଶାଇ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ନାମ ବନାନ । ଯେପରି 'ରମେଶ' ଏହି ଶବ୍ଦର ବନାନ ହେଉଛି—ର୍+ଅ=ର, ମ୍+ଏ=ମେ, ଶ୍+ଅ=ଶ । ଏଥିରେ ଛ'ଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି । ବାଞ୍ଛାନିଧି—ବ୍+ଆ, ଞ୍+ଛ୍+ଆ, ନ୍+ଇ, ଧ୍+ଇ । ଏହି ଶବ୍ଦଟି ନ'ଟି ବର୍ଣ୍ଣକୁ ନେଇ ଗଠିତ ।

Scanned with CamScanner

ଉଚ୍ଚାରଣ—ଇଂରାଜୀ, ହିନ୍ଦୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଭାଷାରେ ଲିଖନ ଓ ଉଚ୍ଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆରେ ସେପରି ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କ୍ୱଚିତ୍ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

ଲିଖନ	ଉଚ୍ଚାରଣ	ଲିଖନ	ଉଚ୍ଚାରଣ
ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ	ଅଗ୍ରଗନ୍ୟ	କାହ୍ନୁ	କାନ୍‌ହୁ
ପ୍ରହ୍ଲାଦ	ପ୍ରଲ୍‌ହାଦ	ନଦୀ	ନଦି

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଲିଖନରେ ଦୀର୍ଘସ୍ୱରର ସ୍ଥିତି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସାଧାରଣତଃ ହ୍ରସ୍ୱପ୍ରବଣତା ଦେଖାଯାଉଛି । ଯେପରି 'ଗୀତା' ଶବ୍ଦରେ ଉଭୟ ବର୍ଣ୍ଣ ଦୀର୍ଘସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ହ୍ରସ୍ୱସ୍ୱର ହେଉଛି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ମାତ୍ରା କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ସମସ୍ତ ମାତ୍ରାଚିହ୍ନ ଉଲ୍ଲେଖ କର ।

୨ । ଔକାର ମାତ୍ରାଥିବା ପାଞ୍ଚଟି ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

୩ । ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ସାତଟିର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୪ । ଫଳା କ'ଣ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫଳା ଥାଇ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

୫ । ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କେତୋଟି ?

୬ । ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରକୁ କିପରି ଅନୁସ୍ୱାର ଦେଇ ଲେଖାଯାଏ ଦଶଟିର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୭ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ କେଉଁ କେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣର ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ ଲେଖ ।
ଷ୍ଟ୍ର, ଷ୍ଟ୍ୟ, ଞ୍ଜ, ଷ୍ପ, ପ୍ସ, ପ୍ତ, ହ୍ମ, ସ୍ମ, ସ୍ତ୍ର, ହ୍ମ, କ୍ଷ.

୮ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକର ମିଳନରେ କେଉଁ କେଉଁ ଶବ୍ଦ ହେବ ଲେଖ ।
ଉ+ଦ୍, କ୍+ଅ, ଲ୍+ଅ । ବ୍+ଇ, ସ+ତ୍+ଆ, ର୍+ଅ ।
ସ୍+ଅ, ଦ୍+ଭ୍+ଆ, ବ୍+ଅ । କ୍+ଅ, ନ୍+ଇ, ଷ୍+ଠ୍+ଅ ।
ଉ+ତ୍+ଦ୍+ଅ, ର୍+ଅ । ମ୍+ଅ, ଥ୍+ଉ, ର+ଆ ।

୯ । କେଉଁ କେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ବିକଳ୍ପରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୁଏ, କାହିଁକି ?

୧୦ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବନାନ ଲେଖ ।
ମୃଣ୍ମୟ, କୁମ୍ଭୀର, କମ୍ପନ, ଦୁର୍ଯୋଗ, ବର୍ଣ୍ଣାଳୀ, ଚଉଁରୀ, ମହାଭାରତ ।

ଶବ୍ଦ ଓ ଶବ୍ଦବିଭାଗ

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦସମ୍ପଦ :

ଓଡ଼ିଆ ଆଜି ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଭାଷା । ଏହାର ଭାଷାଭଣ୍ଡାର ବିବିଧ ଶବ୍ଦ ସମ୍ପଦରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟତୀତ ଅନେକ ଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ଶବ୍ଦାବଳୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପରିପୁଷ୍ଟ । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଯୁଗରେ ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ଗୋଟିଏ ଭାଷାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାରକୁ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଭାଷାରୁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରବେଶ କରୁଛନ୍ତି । ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଆହରଣ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଏକ ଭାଷା ସମୃଦ୍ଧ, ବଳିଷ୍ଠ ଓ ସହଜ ଭାବପ୍ରକାଶକ ହୋଇଥାଏ ।

ଶବ୍ଦ :

ଅର୍ଥବୋଧକ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଶବ୍ଦ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ମା (ଜନନୀ), କ (ଜଳ), ଅହି (ସାପ), କମଳ (ପଦ୍ମ), ଆକାଶବାଣୀ (ବେତାରବାର୍ତ୍ତା) ।

ଅର୍ଥହୀନ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ବର୍ଣ୍ଣସମଷ୍ଟି ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ । ଯଥା—ଡ, ଟନପ, ମପ, କାବଟାବ ।

ଶବ୍ଦବିଭାଗ—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦସମୂହକୁ ଚାରି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା—ତତ୍‌ସମ, ତଦ୍‌ଭବ, ଦେଶଜ ଓ ବୈଦେଶିକ ।

ତତ୍‌ସମ ଶବ୍ଦ—ଆମେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଅବିକଳ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ତତ୍‌ସମ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । 'ତତ୍‌ସମ'ର ଅର୍ଥ ତାହା ସହିତ ବା ସଂସ୍କୃତ ସହିତ ସମାନ । ଯଥା—ଅନଳ, ଅନୁଭବ, ଅଭିନୟ, ଆକ୍ରୋଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ପକ୍ଷୀ, ପ୍ରଭାତ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ନିଦ୍ରା, ହସ, ପର୍ବତ, ନଦୀ, ସାଗର, ସେବା, ଦୟା, ରୋଗ, ଔଷଧ, ବର, କନ୍ୟା, ଗମନ, ପାଠ, ମନ୍ଦିର, ହୋମ, ଗୃହ, ମେଘ, ଜଳ, ଗୁରୁ, ସତ୍ୟ, ଶୀତଳ, ମଧୁର, ପୁଷ୍ପ, ପିତା, ମାତା, ଭଗିନୀ, ବୃକ୍ଷ, ଶାଖା, ଫଳ, ଲତା, ମାସ, ବର୍ଷ, ଋତୁ, ଧନ, ଧନୀ, ମୂର୍ଖ, ଚୋର, ସାଧୁ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଋଷି, କବି, ଛବି, ପୃଥିବୀ, ଗ୍ରହ, ବୀଣା, ମୃଦଙ୍ଗ, କବିତା ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ସାଧୁ ବା ମାର୍ଜିତ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ ।

ତଦ୍‌ଭବ ଶବ୍ଦ—ସଂସ୍କୃତ ବା ତତ୍‌ସମ ଶବ୍ଦରୁ ସୃଷ୍ଟ ଶବ୍ଦକୁ ତଦ୍‌ଭବ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ତଦ୍‌ଭବର ଅର୍ଥ ସଂସ୍କୃତରୁ ଜାତ । ସମୟକ୍ରମେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ କହନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ତତ୍ସମ	ତଦ୍ଭବ,	ତତ୍ସମ	ତଦ୍ଭବ,	ତତ୍ସମ	ତଦ୍ଭବ
ଅଗ୍ନି	ଅଗି	ଖଦୀର	ଖଇର	ନବ	ନଅ
ଅଷ୍ଟ	ଆଠ	ଗଭୀର	ଗହୀର	ଫେନ	ଫେଣ
ଉଦ୍‌ଗାତା	ଓଡା	କାକ	କୁଆ	ବାମ	ବାଆଁ
ଅଲକ୍ତକ	ଅଳତା	କର୍ଣ୍ଣ	କାନ	ବାଷ୍ପ	ବାମ୍ଫ
କାଷ୍ଠ	କାଠ	ଚନ୍ଦ୍ର	ଚାନ୍ଦ	ଭାଦ୍ର	ଭୋଦୁଅ
କଚ୍ଛପ	କଇଁଛ	ଗୋଷ୍ଠ	ଗୋଠ	ଦଧି	ଦହି
କୈବର୍ତ୍ତ	କେଉଟ	ଜ୍ୱର	ଜର	ସ୍ଥବିର	ଥବିର
କର୍କଟ	କଙ୍କଡ଼ା	ଲତା	ଲଟା	ସ୍ତନ	ଥନ
କୋମଳ	କଅଁଳ	ଗୋଧୂମ	ଗହମ	ଉତ୍କୁଣ	ଉକୁଣି
କୁମାରୀ	କୁଆଁରୀ	ଯବ	ଯଅ	ଆମିଷ	ଆଇଁଷ
ବାତ୍ୟା	ବାଆ	ଘୃତ	ଘିଅ	ବପ୍ତା	ବାପା
ଜାମାତା	ଜୋଇଁ	ମୃତ୍ତିକା	ମାଟି	ନଦୀ	ନଈ

ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ :

ତତ୍ସମ ଓ ତଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଆହୁରି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାରକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ମୂଳ ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ଏଯାଏଁ ନିରୂପିତ ହୋଇନାହିଁ । କାହିଁ କେଉଁ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର, ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଶବ୍ଦ ଆସି ଆମ ଭାଷାରେ ମିଶିଯାଇଛି । ଏ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଶଜଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଆଞ୍ଚଳିକ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ରୂପେ ଲେଖାପଢ଼ା ପାଇଁ ଅଭିଧାନଭୁକ୍ତ ହେବା ଉଚିତ । ଆମ ଦେଶରୁ ସୃଷ୍ଟ ଓ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିବା ଶବ୍ଦ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ଶ୍ରେଣୀର । ଯଥା—

ଅଝଟ	ଅଗାଡ଼ି	ଖଡୁ	ଗୋଡ଼/ଗୋଡ଼ି	ଚେର
ଅଖାଡୁଆ	କଣ୍ଢେଇ	ଖାଣ୍ଟି	ଚାଳ	ଛଟକ
ଅଡ଼ା	କାଇ	ଖୋଇ	ଚାଉଳ	ଛପର
ଅଣ୍ଡା	କୁଟା	ଗାଲୁଆ	ଚିଉଗୁଣୀ	ଛାଟ
ଅଳିଆ	କୋରଡ଼ା	ଗିନା	ଚୁଆ	ଛାଡ଼ଖାଇ
ଅରୁଆ	ଖଡୁ	ଗାଡ଼ିଆ	ଚିରୁଡ଼ା	ଛାତି
ଅରା	ଖଙ୍କାର	ଗୋଚମା	ଚିମୁଟା	ଛୁଆ

ଜନ୍ତାଳ	ଡଗର	ଥୋଡ଼	ପିଲା	ମକଚିବା
ଜନ୍ଦା	ଡିବିରି	ଥୋଡ଼ି	ପୁଷି	ମଲାଟ
ଜାଉ	ଡେଙ୍ଗା	ଦାଉ	ପୋକ	ମଲ୍ଲୁ
ଝାଇଁ	ଡେଣା	ଦନ୍ଥରା	ଫଗକଟା	ମସିଣା
ଝାମେଲା	ଡେମ୍ଫ	ଦରୋଟି	ଫନ୍ଦା	ମଣୋହି
ଝୁମୁକା	ଢଗ	ଦିଲ	ବଟୁଆ	ସଜନା
ଟାଙ୍କ	ଢମା	ଧଡ଼ି	ବରା	ସଡ଼କ
ଟାଙ୍ଗିଆ	ଢାଉ	ଧତଡ଼ା(ରା)	ବାଡ଼ି	ସଢ଼ା
ଟାପରା	ଢିଙ୍କି	ଧୋତି	ବେଣ୍ଟ	ସଞ୍ଜା
ଟିପ	ତଳି	ନଟେଇ	ବୋକା	ସଢ଼େଇ
ଟୋକେଇ	ତଟକା	ନଡ଼ା	ବୋଦା	ସିଧା
ଟୋପର	ତଡ଼ପ	ନିଅଁ	ଭକୁଆ	ହାକୁଟି
ଠଣା	ତବଲା	ନିକମା	ଭଣ୍ଡୁର	ହାଡ଼
ଠାକରା	ତାଟି	ନେତ	ଭାଉ	ହାବୁକା
ଠିକା	ତେଣ୍ଟା	ପଇ	ଭାଡ଼ି	ହିଡ଼
ଠୁଙ୍ଗା	ତୋଟା	ପଡ଼ା	ଭେଣ୍ଡା	ହେଟା
ଠୋଲା	ଥକା	ପାଇଟି	ଭେଣ୍ଡି	ହେଣ୍ଡି
ଡଉଲ	ଥନ୍ତଲ	ପାନିଅାଁ	ଭାଟି	ହେଁସ

ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ :

ଉପର ତିନୋଟି ଶ୍ରେଣୀର ଶବ୍ଦ ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନେକ ବିଦେଶୀ ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବିଦେଶୀ ଶାସନ, ବୈଦେଶିକ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ମାଧ୍ୟମରେ ଏଇ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ଦୀର୍ଘକାଳ ଧରି ମୁସଲମାନ, ମୋଗଲ ଓ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶାସନ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଓଡ଼ିଆମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଭାଷାକୁ ଆପଣେଇ ନେଇଛନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ବିଜ୍ଞାନର ଦ୍ରୁତ ଅଗ୍ରଗତି ହେତୁରୁ ନୂତନ ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର ଓ ଉଦ୍ଭାବନ ଅହରହ ଚାଲିଛି । ତତ୍ ସମ୍ପର୍କୀୟ ସୃଷ୍ଟ ନୂତନ ଶବ୍ଦାବଳୀ ଆମ ଭାଷାକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରୁଛି । କେତେକ ବିଶେଷ ପ୍ରଚଳିତ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦର ଅବଗତି ନିମିତ୍ତ ଉଦାହରଣ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

Scanned with CamScanner

ଆରବୀ ଶବ୍ଦ :

ଅକ୍କଲ	କଏଦୀ	ଗରଜ	ତମାମ	ଫସଲ	ଶହିଦ୍/ସହର
ଅସଲ	କବଲା	ଗାଏବ	ତର୍ଜମା	ଫାଇଦା	ସାହେବ
ଅସୁଲ	କରାମତ	ଗାର	ତାସ	ଫଉଜ	ସବାରି
ଅଦାଲତ	କଲିଜା	ଜାମିନ୍	ତହସିଲ	ଫିକର	ସିନ୍ଦୁକ
ଅଚାନକ	କାଇଦା	ଜବାନ	ତହସିଲଦାର	ବରାବର	ସାବୁନ୍
ଅମିନ	କାଏମ	ଜମି	ତାରିଫ୍	ବହି	ସରଞ୍ଜାମ
ଅର୍ଜି	କାନୁନ୍	ଜରିମାନା	ତଲାସ	ବିଲ୍‌କୁଲ	ସର୍ବତ
ଅମଲ	କବର	ଜମିଦାର	ଦଲିଲ୍	ମସଲା	ସଲାମ
ଆଇନା	କିସମ	ଜାରି	ଦିମାକ୍	ମଉସୁମି	ହଇରାଣ
ଇସାରା	କଦର	ଜୁଲମ	ଦୁନିଆ	ମାମଲା	ହାଜତ
ଇଲାକା	କିତାବ	ଜବତ୍	ଦୋକାନ	ମହଜୁଦ୍	ହାସଲ
ଇସ୍ତଫା	ଖାତିର	ଜହର	ଦଲାଲ	ମାମୁଲି	ହଜମ
ଏତଲା	ଖରାପ	ଜବାବ	ଦଫାଦାର	ମୁବି	ହାରାମ
ଓରଫ	ଖାଲି	ଜମା	ନାଚାର	ମୁଲକ	ହାୱା
ଓଜର	ଖତମ	ତଦାରଖ	ନାରାଜ	ମୌଜା	ହିସାବ
ଓଜନ୍	ଖାରଜ	ତାମସା	ନଗଦ	ମୁସ୍‌କିଲ	ହାକିମ

ପାର୍ସୀ ଶବ୍ଦ :

ଅଙ୍ଗୁର				
ଅନ୍ଦାଜ	ଖାତା	ତରକାରି	ବଗିଚା	ସାଲତମାମି
ଆଜାଦ	ଖପା	ତାରିଖ	ବର୍‌ଫ	ସନନ୍ଦ
ଆବାଜ	ଗରିବ	ଦରଖାସ୍ତ	ବତାସ	ସରହଦ
ଆମଦାନୀ	ଗିରଫ	ଦରକାର	ବେମାର	ସାଲିସ୍
କବଲା	ଖାନସମା	ତଲାସ	ପେଚ	ସନନ୍ଦ
କଲମ	ଗୁମାସ୍ତା	ଦରଜି	ବରାବର	ସିରସ୍ତା
କାଗଜ	ଗୁମାନ	ଦାଗୀ	ବୈହୋସ୍	ସୁମାରି
କାମିଜ	ଚପରାସୀ	ଦୌଲତ	ମସାଲ	ସୌଦାଗର
କୁରୁତା	ଚଷମା	ନମୁନା	ମସିହା	ହଜାର
କରଜ	ଚାବୁକ	ନରମ	ମାର୍ଫତ	ହାଜିର
କିସ୍ତି	ଚାଲାକ	ପଡା	ମୁର୍ଦ୍ଦାର	ହିମତ

Scanned with CamScanner

କୁସ୍ତି	ଚିଜ	ପଲାଉ	ମାଲିକ	ହୁକୁମ
ଖଜଣା	ଜଖମ	ପାଇଖାନା	ରୋଜଗାର	ନାଲିସ
ଖବର	ଜାହାଜ	ପଇସା	ରୁମାଲ	ପରବାନା
ଖାନା	ଜୋର	ପିଆଦା	ଲଗାମ	ପେସ୍କାର

ତୁର୍କୀ ଶବ୍ଦ :

କାବୁ, କୁଲି, କଇଁଚି, ଗାଲିଚା, ଚକମକି, ଚାକୁ, ତୋପ, ବନ୍ଧୁକ, ବାରୁଦ, ବାହାଦୁର, ବେଗମ, ବୁକୁଚା, ମୁଚାଲିକା, ସୁରାକ, କୁର୍ତ୍ତା, ଦାରୋଗା ।

ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଶବ୍ଦ :

ଆଚାର, ଆତ, ଆଲମାରି, ଇସ୍ପାତ, ଇସ୍ତ୍ରି, କାଜୁ, କାମିଜ, କୋବି, କିରାଣି, ଗୀର୍ଜା, ଗସ୍ତ, ଚାବି, ପିସ୍ତଲ, ପାଦ୍ରି, ପପେୟା, ତମାଖୁ, ନିଲାମ, ଫିରିଙ୍ଗି, ଫିତା, ବାଲ୍‌ଟି, ବେହେଲା, ବାସନ, ବୋତଲ, ବୋତାମ, ବୋମା, ମିସ୍ତ୍ରି, କଫି, ଗାଙ୍ଗୁଲା ।

ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ :

ଅଡ଼ିଟ୍, ଅଡ଼ିଟର, ଅର୍ଦ୍ଦଳି, ଅପରେସନ, ଅପିଲ୍, ଇଞ୍ଜିନ, ଇଞ୍ଜିନିୟର, ଇନ୍‌କମ, ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର, ଚେୟାର, କାର୍, କ୍ଲାସ, କାର୍ଡ଼, କୁପନ, କଙ୍କ୍ରିଟ୍, କେନାଲ, କପ୍, କମ୍ପାନି, କଲେଜ, କମ୍ପାଉଣ୍ଡର, କୋର୍ଟ, କ୍ଲର୍କ, କ୍ଲବ, ଗିଲାସ, ଗୋଦାମ, ଚେୟାର, ଚକୋଲେଟ୍, ଟାଇମ, ଟିକେଟ, ଟେବୁଲ୍, ଟାୟାର, ଟିଉବ, ଟାଉନ୍, ଟିକସ୍, ଥିଏଟର, ପାଇପ, ପାଉଡ଼ର, ପିନ୍, ପିଅନ, ପୋଲିସ୍, ପଲସ୍ତରା, ପାଲିସ୍, ପ୍ରେସ, ଫୋନ, ଫୁଟବଲ, ଫାଇଲ, ଫାଇନ, ନୋଟିସ, ନର୍ସ, ନମ୍ବର, ପେପର, ପେନ୍, ମେସିନ, ମିଟର, ମୋଟର, ମିନିଟ୍, ଡାକ୍ତର, ଡଜନ, ଡିଗ୍ରୀ, ଡ୍ରେସ, ଡ୍ରାମା, ଡ୍ରଇଁ, ରେଲବାଇ, ରବର, ରିକ୍ସା, ରେଡ଼ିଓ, ବେଞ୍ଚ, ବ୍ୟାଙ୍କ, ବ୍ରସ, ବ୍ୟାଟେରି, ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍, ବ୍ଲକ, ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି, ଷ୍ଟେସନ, ୱାଚ୍, ୱାଗନ, ରୋଡ୍, ଟିଭି, ପାର୍କ, ମେଡ଼ିକାଲ, ସାଇକେଲ, ସାର୍ଟ, ସିଗାରେଟ୍, ସିମେଣ୍ଟ, ସିନେମା, ଷ୍ଟେସନ, ସ୍କୁଲ, ହଷ୍ଟେଲ, ହସ୍‌ପିଟାଲ, ହୋଟେଲ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଆମ ଭାଷାରେ ଫରାସୀ, ଗ୍ରୀକ୍, ସ୍ପେନୀୟ, ଇଟାଲୀୟ, ଓଲନ୍ଦାଜ, ରୁଷୀୟ ଓ ଚୀନା ଆଦି ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କରିଛି ।

ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଆସିଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକର ମୌଳିକ
ରୂପରେ, ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଛି । ଯଥା—ଡକ୍ଟର-ଡାକ୍ତର, ରେଲୱେ-
ରେଲବାଇ, ଡେପୁଟି-ଦିପୋଟି, ଟବାକୋ-ତମାଖୁ ହୋଇଅଛି । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉଦ୍ଭାବନ
ଗମନାଗମନ ଓ ଗଣମାଧ୍ୟମର ଅଗ୍ରଗତି ଫଳରେ ନୂତନ ନୂତନ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ .

Scanned with CamScanner

ଏହି ପଦଗୁଡ଼ିକରୁ ମାନେ, ରୁ, ରେ, କୁ ପ୍ରଭୃତିକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ପଦଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ମୂଳ ଶବ୍ଦ ଆକାରରେ ରହେ । ଯଥା—ଛାତ୍ର (ମାନେ), ବିଜ୍ଞାନମେଳା (ରୁ), ବସ୍ (ରେ), ବିଦ୍ୟାଳୟ (କୁ) । ମୂଳ ଶବ୍ଦକୁ ପ୍ରାତିପଦିକ କହନ୍ତି ।

ଏଥିରୁ ଆମେ ଜାଣିଲେ, ଶବ୍ଦ (ପ୍ରାତିପଦିକ) ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ତାକୁ ପଦ କହନ୍ତି ।

କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାକ୍ୟରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା– ରମେଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ବହି ପଢୁଛି । ଏହି ବାକ୍ୟରେ ରମେଶ ଓ ବହି ପଦରେ କିଛି ଚିହ୍ନ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ଲାଗି ନାହିଁ । ଅତଏବ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦରେ କିଛି ଲାଗି ଥାଉ ବା ନଥାଉ ତାହା ପଦ ।

ଉପର ଉଦାହରଣରେ ଫେରିଲେ ମଧ୍ୟ ଏକ ପଦ; ମାତ୍ର ଏହାର ମୂଳ ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ । 'ଫେରିଲେ' କ୍ରିୟାପଦ । ଏହା 'ଫେର୍'ରୁ ଆସିଅଛି । ଏହା ଏକ ଧାତୁ । ସେହିପରି ଯାଉଛି, ପଢ଼ିଲା, ହସିବ, ଖାଉଛି ପ୍ରଭୃତି ପଦଗୁଡ଼ିକର ଧାତୁ ହେଉଛି—ଯା, ପଢ଼୍, ହସ୍, ଖା । ଶବ୍ଦ ଓ ଧାତୁକୁ ପ୍ରକୃତି କହନ୍ତି । ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ଓ ଧାତୁର ପରେ ଯେଉଁ ଚିହ୍ନ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ତାହାକୁ ବିଭକ୍ତି କହନ୍ତି । ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଓ ଧାତୁକୁ ମଧ୍ୟ ପଦ କହନ୍ତି ।

ପଦର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ

କହିବା ଓ ଲେଖିବାବେଳେ ଅନେକେ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ସେହି ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଯେତେସବୁ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ପାଞ୍ଚ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା—ବିଶେଷ୍ୟ, ସର୍ବନାମ, ବିଶେଷଣ, କ୍ରିୟା ଓ ଅବ୍ୟୟ ।

ବିଶେଷ୍ୟ

ତଳଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକର ।

(କ) ଦିଲୀପ ତିର୍କୀ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ହକି ଖେଳାଳି ।

(ଖ) କୃଷକ ଓ ସୈନିକମାନେ ଦେଶର ପ୍ରକୃତ ମେରୁଦଣ୍ଡ ।

(ଗ) ପଥର ଓ ମାଟିରେ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମିତ ହୁଏ ।

(ଘ) ସେବା, ଦୟା ଓ ପରୋପକାର ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନକୁ ମହାନ୍ କରେ ।

(ଙ) କହିବାଠାରୁ କରିବା କଠିନ ।

ଉପର ଉଦାହରଣରେ ଦିଲୀପ ଜଣେ ହକି ଖେଳାଳିର ନାମ; ଓଡ଼ିଶା ଭାରତର ଏକ ରାଜ୍ୟର ନାମ, କୃଷକ କୃଷି କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କର ସାଧାରଣ ନାମ, ସୈନିକ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କର ସାଧାରଣ ନାମ, ପଥର ଓ ମାଟି ବସ୍ତୁର ନାମ; ସେବା, ଦୟା ଓ ପରୋପକାର ମନୁଷ୍ୟର ଏକ ଏକ ସୁଗୁଣର ନାମ ଓ କହିବା, କରିବା କାର୍ଯ୍ୟର ନାମ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ଅତଏବ ନାମବାଚକ ପଦକୁ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ କହନ୍ତି ।

ବିଶେଷ୍ୟ ପ୍ରକାର :

ନାମର ପ୍ରକାରକୁ ନେଇ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ ।

୧ । ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବା ସଂଜ୍ଞାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—ଦେବାଶିଷ, କପିଳାସ, କଟକ, କାବେରୀ, ମହାଭାରତ ।

୨ । ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—ଛାତ୍ର, ପର୍ବତ, ସହର, ନଦୀ, ଗ୍ରନ୍ଥ ।

୩ । ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—ମାଟି, କାଠ, ଲୁହା, ପାଣି, କୋଇଲା ।

୪ । ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ସରଳତା, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ।

୫ । କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—ଲେଖା, ପଢ଼ା, ଭୋଜନ, ହସ, ଖେଳ ।

ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବା ସଂଜ୍ଞାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ :

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାମ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ କହନ୍ତି । ନାମକୁ ମଧ୍ୟ ସଂଜ୍ଞା କୁହାଯାଏ । ଏଣୁ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟର ଅନ୍ୟ ନାମ ସଂଜ୍ଞାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବିଶେଷ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି, ସ୍ଥାନ, ସହର, ପର୍ବତ, ବନ, ପଶୁପକ୍ଷୀ, ସମୁଦ୍ର, ହ୍ରଦ, ନଦୀ, ଗ୍ରନ୍ଥ, ଦେଶ ଓ ପ୍ରଦେଶର ନାମକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଯଥା—

ବିବେକାନନ୍ଦ, ମନମୋହନ, ଟୁନା, ଗୌରୀ, ଈଶାନୀ, ଶତରୂପା, ଅନନ୍ୟା, ମଧୁସୂଦନ, ବ୍ୟୋମକେଶ ଓ ଗୋଦାବରୀଶ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କର ନାମ । ପୁରୀ, ହରିଦ୍ୱାର, ଦିଲ୍ଲୀ, ସମ୍ବଲପୁର, ଚେନ୍ନାଇ, ଗୋପାଳପୁର ଓ ବାଙ୍କି ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସହର, ଗ୍ରାମ ବା ସ୍ଥାନର ନାମ ଅଟେ । ମହାନଦୀ, ଋଷିକୁଲ୍ୟା, ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା ଓ କୃଷ୍ଣା ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନଦୀର ନାମ । ହିମାଳୟ, ବିନ୍ଧ୍ୟ, ଗନ୍ଧମାର୍ଦ୍ଦନ, ମାମୁଭଣଜା, ଭାଲେରି ଓ ଦେଓମାଳୀ ପ୍ରଭୃତି ଏକ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପର୍ବତ ବା ପାହାଡ଼ର ନାମ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ଭାରତ, ନେପାଳ, ଚୀନ, ଇରାକ, ମରକ୍କୋ, ଇଟାଲୀ ଓ ପାକିସ୍ଥାନ ଇତ୍ୟାଦି ଏକ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେଶର ନାମ ଅଟେ । ଆରବସାଗର, ଭୂମଧ୍ୟ ସାଗର, ମରୁସାଗର ପ୍ରଭୃତି ସାଗରର ନାମ । ଚିଲିକା, ଅଂଶୁପା, କାସ୍ପିଆନ ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହ୍ରଦର ନାମ । ରାମଚରିତ ମାନସ,

Scanned with CamScanner

ରଘୁବଂଶମ୍, ନୈଷଧ, ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍ ଗୀତା, ବାଇବେଲ ଓ ଦାର୍ଢ୍ୟତା ଭକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ଅଟେ ।

ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ :

ଯେଉଁ ପଦ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାମକୁ ନ ବୁଝାଇ ଅନେକଙ୍କର ସାଧାରଣ ନାମକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ, ତାକୁ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ କହନ୍ତି । ଏହା ଏକାଧିକ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟର ସାଧାରଣ ନାମ । ଜାତି ଅର୍ଥ ସମୂହ, ଯଥା—ମନୁଷ୍ୟ, ଶବର, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ପର୍ବତ, ବନ, ଗାଈ, ବୃକ୍ଷ, ନଦୀ, ହ୍ରଦ, ସମୁଦ୍ର, ଦେଶ ପ୍ରଭୃତି ।

ମନୁଷ୍ୟ କହିଲେ ପୃଥିବୀରେ ବାସକରୁଥିବା ସମସ୍ତ ମଣିଷଙ୍କୁ ବୁଝାଏ; ମାତ୍ର ହରି, ଗୋବିନ୍ଦ, ସୀତା, ଦିନେଶ ଓ ଗାୟତ୍ରୀ କହିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଏଣୁ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ହେଲାବେଳେ ହରି, ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ । 'ହାତୀ' କହିଲେ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ସମସ୍ତ ପଶୁଙ୍କୁ ବୁଝାଏ; ମାତ୍ର 'ଐରାବତ' କହିଲେ କେବଳ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ହାତୀକୁ ବୁଝାଏ । ଏଣୁ ଯେଉଁ ନାମ ଏକାଧିକଙ୍କର ସାଧାରଣ ନାମ ଅଟେ ତାହା ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଅଟେ ।

ଜାତିବାଚକ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟର ପାର୍ଥକ୍ୟ—

ଜାତିବାଚକ	ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ	ଜାତିବାଚକ	ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ
ମନୁଷ୍ୟ	ରଘୁନାଥ	ଶବର	ଗୁହକ
ଗାଈ	କାମଧେନୁ	ପାହାଡ଼	ଘଣ୍ଟଶିଳା
ପୁସ୍ତକ	ରାମାୟଣ	ନଈ	ବୈତରଣୀ
ଦେଶ	ତୁରସ୍କ	ଫୁଲ	ଗୋଲାପ

ନାମବାଚକ ବା ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟର ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର—

୧ । ଉତ୍କଳକଲ୍ଲୋଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ନୈଷଧ କୁହାଯାଉଛି ।
୨ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ କୁହାଯାଏ ।
୩ । କାବେରୀକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଗଙ୍ଗା କହନ୍ତି ।
୪ । ନେଲସନ୍ ମାଣ୍ଡେଲାଙ୍କୁ ଆଫ୍ରିକାର ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି କୁହାଯାଏ ।
୫ । ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଭାରତର ନେପୋଲିଅନ୍ ରୂପେ ପରିଚିତ ।
୬ । ଆଉଜଣେ ଦିଲୀପ ତିର୍କି ହେବା ନୀଳିମାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
୭ । କଟକକୁ ଓଡ଼ିଶାର କଲିକତା କୁହାଯାଉଛି ।
୮ । ବାଳି କହିଲା, 'ଯା' ଯା, ମୁଁ ତୋପରି କେତେ ରାବଣ ଦେଖିଛି ।

Scanned with CamScanner

ଉପର ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକରେ ଉତ୍କର୍ଷ ବା ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ ନିମିତ୍ତ ରସକଲ୍ଲୋଳକୁ ନୈଷଧ ସହିତ, ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ଙ୍କ ସହିତ, କାବେରୀକୁ ଗଙ୍ଗା ସହିତ ଓ ନେଲସନ୍ ମାଣ୍ଡାଲାଙ୍କୁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇଛି ।

ପ୍ରକୃତରେ ରସକଲ୍ଲୋଳ ନୈଷଧ ନୁହେଁ କି ଫକୀର ମୋହନ ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ ନୁହନ୍ତି, ଅଥବା କାବେରୀ ଗଙ୍ଗା ନୁହେଁ କି ନେଲସନ ମାଣ୍ଡାଲା ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ନୁହନ୍ତି । ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମଧ୍ୟ ନେପୋଲିଅନ ନୁହନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ରସକଲ୍ଲୋଳ ନୈଷଧ ପରି ଏକ ମହାନ୍ କାବ୍ୟ, ଫକୀରମୋହନ ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ଙ୍କ ପରି ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ, କାବେରୀ ଗଙ୍ଗା ପରି ପବିତ୍ରାନଦୀ ଓ ନେଲସନ ମାଣ୍ଡାଲା ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପରି ମହାନ୍ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ତଥା ଜନନାୟକ । ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ନେପୋଲିଅନଙ୍କ ପରି ବିଖ୍ୟାତ ବୀର । ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟପଦ ନୈଷଧ, ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍, ଗଙ୍ଗା, ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି, ନେପୋଲିୟନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାମ ନ ହୋଇ ଏକାଧିକ ନାମ ବା ବ୍ୟକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ଜାତି ବା ସମୂହର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଉକ୍ତ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ । 'ଆଉଜଣେ ଦିଲୀପ ତିର୍କି' କହିଲେ ଦିଲୀପ ତିର୍କିଙ୍କ ପରି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହକି ଖେଳାଳି ହେବା । ସୁତରାଂ 'ଦିଲୀପ ତିର୍କି' ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ନ ହୋଇ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଅଟେ । ସେହିପରି କଟକକୁ 'କଲିକତା' କୁହାଯାଉଥିବାରୁ 'କଲିକତା' ଏକାଧିକ ନଗରୀକୁ ବୁଝାଇଲା । ତେଣୁ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ନ ହୋଇ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଅଟେ । ସେହିପରି 'କେତେ ରାବଣ' କହିଲେ ରାବଣ ପରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଅନେକ ଅସୁରଙ୍କୁ ବୁଝାଉଅଛି । ଏଣୁ ରାବଣ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ।

ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ :

ବସ୍ତୁର ନାମ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ କହନ୍ତି । ଯଥା–କ୍ଷୀର, ତେଲ, ପେଟ୍ରୋଲ, କାଗଜ, ତୁଳା, କାଠ, ପଥର, ଜଳ, ସୁନା, ରୁପା, ବ୍ରୋଞ୍ଜ, ତମ୍ବା, କଂସା, ଲୁହା, ଲୁଣ, ମାଟି, ଚାଉଳ, ଗହମ ।

ବସ୍ତୁବାଚକ ଓ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ :

ବେଳେବେଳେ ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଜାଣିବାରେ ସନ୍ଦେହ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ; ମାତ୍ର ବସ୍ତୁଟିକୁ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ କଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ନାମରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ ତାହା ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ । ଯଦି ସେହି ନାମରେ ପରିଚିତ ନ ହୁଏ ତାହା ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ।

Scanned with CamScanner

ପାର୍ଥକ୍ୟର ଉଦାହରଣ—

ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ	ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ
ମାଟି	ମୂର୍ତ୍ତି
କାଠ	ଖଟ
କାଗଜ	ବହି

ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ :

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗୁଣର ନାମ ବା ଅବସ୍ଥା ବୁଝାଉଥିବା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ସମତା, ସାଧୁତା, ସରଳତା, ସହିଷ୍ଣୁତା, ସୁଶୀଳତା, ଧୀରତା, ନମ୍ରତା, ଉଦାରତା, ବନ୍ଧୁତା, କପଟତା, ରୁଗ୍ଣତା, ମମତା, ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସତ୍ୟ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଦୟା, କ୍ଷମା, ଗର୍ବ, ଭକ୍ତି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ, ଅହିଂସା, ଦୁଷ୍ଟାମି, ଠକାମି, ଚଗଲାମି, ସେବା, ପରୋପକାର, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ବୀରତ୍ୱ, କ୍ରୋଧ, ଶୈଶବ, ବାଲ୍ୟ, କୈଶୋର, ଯୌବନ, ଅହଂକାର, ଚୌର୍ଯ୍ୟ, ସାହସ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଇତ୍ୟାଦି । ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ ଉଭୟ ଗୁଣକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ପଦଗୁଡ଼ିକ ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ :

ଯେଉଁ ପଦ କୌଣସି କ୍ରିୟାର ନାମକୁ ବୁଝାଏ, ତାହାକୁ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ କହନ୍ତି । ଯଥା—ଯିବା, ଆସିବା, ପଢ଼ିବା, ଲେଖିବା, ହସିବା, କାନ୍ଦିବା, ଧାଇଁବା, ଦେବା, ନେବା, ଦର୍ଶନ, ଭ୍ରମଣ, ଲିଖନ, ପଠନ, ଭୋଜନ, ପାନ, ରୋଦନ, କ୍ରନ୍ଦନ, ହସ, ଖେଳ, କାନ୍ଦ, ବାଜଣା, ରାନ୍ଧଣା, ମାଜଣା, ମିଶାଣ, ଜଣାଣ, ବନ୍ଦାଣ, ଭସାଣି, ଭାଳେଣି, ଗତି, ପ୍ରାପ୍ତି, ମୁକ୍ତି, ବିଶ୍ରାମ, ପାକ ଇତ୍ୟାଦି ।

କ୍ରିୟା ଓ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ :

୧ । ଶିକ୍ଷକ ଚୌକିରେ ବସିଛନ୍ତି ।

୨ । ରୋଗୀଟି ଜୋର୍‌ରେ କାଶୁଛି ।

୩ । ବସିବାଠାରୁ କାଶିବା ଭଲ ।

୪ । ମୁଁ ପୁରୀବେଳାଭୂମିରେ ସମୁଦ୍ର ଦେଖିଛି ।

୫ । ପୁରୀ ବେଳାଭୂମିରେ ସମୁଦ୍ର-ଦର୍ଶନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ।

ଉପର ଉଦାହରଣରେ ବସିଛନ୍ତି, କାଶୁଛି, ଦେଖିଛି କ୍ରିୟାପଦ ହୋଇଥିଲାବେଳେ ବସିବା, କାଶିବା ଓ ଦର୍ଶନ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ।

Scanned with CamScanner

କେହିକେହି ବ୍ୟାକରଣବିତ୍ ଜନତା, ସେନା, ଦଳ, ଗୋଠ, ବୃନ୍ଦ, ଯୂଥ, ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରଭୃତି ସମୂହ ଅର୍ଥବୋଧକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ସମଷ୍ଟିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପେ ନାମିତ କରିଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ଏଭଳି ପଦଗୁଡ଼ିକ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇପାରନ୍ତି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ପ୍ରାତିପଦିକ କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

୨ । ପଦ କାହାକୁ କହନ୍ତି ଓ ଏହା କେତେ ପ୍ରକାର ? ପ୍ରତ୍ୟେକର ନାମ ଲେଖ ।

୩ । ଦେଉଳ, ଗାଈ, କଲମ, ଭାରତ, ମେଘ—ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପଦରୂପେ ବ୍ୟବହାର କର ।

୪ । ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ଏହା କେତେ ପ୍ରକାର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ?

୫ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନାଇ କିଏ କି ପ୍ରକାର ବିଶେଷ୍ୟ ଲେଖ ।

(କ) ଡ. ରାଧାକୃଷ୍ଣନ ଭାରତର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଥିଲେ ।

(ଖ) ଶାରଳା ଦାସ ଓଡ଼ିଶାର ବାଲ୍ମୀକି ଅଟନ୍ତି ।

(ଗ) ଟେବୁଲ ଉପରେ କାଳି, କଲମ, ବହି, କାଗଜ ଅଛି ।

(ଘ) ଜନସେବକମାନେ ବନ୍ୟା ସମୟରେ ସାହସର ସହିତ ଡଙ୍ଗାରେ ଯାଇ ଗାଁଗଣ୍ଡାରେ ଚୁଡ଼ାଚାଉଳ ବାଣ୍ଟନ୍ତି ।

(ଙ) ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ଆମ୍ବ, ପଣସ, ସପୁରି ପାଚେ ।

(ଚ) ଚିଲିକା କାହିଁ ତୋ ବେଶ ମୋହନ ?

(ଛ) ଚାଷୀ ଦାଆରେ ଧାନ କାଟୁଛି ।

୬ । ଅସମ୍ପୃକ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଲେଖ ।

(କ) ଡାଲି, ବାଲି, ଚାଉଳ, ଚିନି, ଚୌକି

(ଖ) ଇନ୍ଦୁରା, ମନୁଷ୍ୟ, ଘୋଡ଼ା, ଗାଈ, ଗଛ, ନଦୀ

(ଗ) ଭକ୍ତି, ଭୟ, ଦୟା, ଧନ, ଦୁର୍ଗା, ଖ୍ୟାତି

(ଘ) ରନ୍ଧନ, ଭୋଜନ, ଗାଉଣା, ଗାୟକ, ମରଣ

(ଙ) ରମା, ରମେଶ, ରାଣୀ, ରାମାୟଣ, ପାରିଜାତ, ପଦ୍ମାବତୀ

Scanned with CamScanner

୭ । ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ କିପରି ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୁଏ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଅ ।

୮ । 'ମରିବା' ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ 'ମରଣ' । ସେହିପରି ତଳଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

କହିବା, ଦେଖିବା, ଶୁଣିବା, ଶୋଇବା, ଲେଖିବା, ବାନ୍ଧିବା, ପିନ୍ଧିବା, ପଠାଇବା, ସହିବା, ଅର୍ଜିବା, ଗର୍ଜିବା, ଗାଇବା, ଦେବା, ପିଇବା

୯ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ବସ୍ତୁବାଚକ ଓ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଲେଖ ।

ଦୁଧ, ଦହି, ଲୁଗା, ତୁଳା, କାତି, ଲୁହା, କାକୁଡ଼ି, ବହି, କଲମ, କାଗଜ, ବାଉଁଶ, ବାଉଁଶିଆ, କରେଇ, ବାକ୍ସ, ସିମେଣ୍ଟ

୧୦ । ପାଞ୍ଚଟି ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

●

Scanned with CamScanner

ସର୍ବନାମ

ତଳ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ ।

''ପ୍ରସନ୍ନ ଭଲ ପାଠ ପଢ଼େ । ପ୍ରସନ୍ନ ପାଠପଢ଼ା ସହିତ ଭଲ ଖେଳେ । ତେଣୁ ପ୍ରସନ୍ନର ସାଥୀମାନେ ପ୍ରସନ୍ନକୁ ଆଦର କରନ୍ତି । ପ୍ରସନ୍ନଠାରେ ମଧ୍ୟ ଆହୁରି ଅନେକ ଭଲ ଗୁଣ ଅଛି ।''

ଉପର ଅନୁଚ୍ଛେଦରେ ଥିବା ଚାରୋଟି ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରସନ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କୁହାଯାଇଛି; ମାତ୍ର ପ୍ରସନ୍ନ ଶବ୍ଦଟି ବାରମ୍ବାର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ପୁନରୁକ୍ତି ଓ ଶ୍ରୁତିକଟୁ ଦୋଷ ହେଉଅଛି । ଏହି ଦୋଷକୁ ପରିହାର କରି ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରେ ଲେଖାଯାଇପାରେ ।

''ପ୍ରସନ୍ନ ଭଲ ପାଠ ପଢ଼େ । ସେ ପାଠପଢ଼ା ସହିତ ଭଲ ଖେଳେ । ତେଣୁ ତା'ର ସାଥୀମାନେ ତାକୁ ଆଦର କରନ୍ତି । ତା'ଠାରେ ମଧ୍ୟ ଆହୁରି ଅନେକ ଭଲଗୁଣ ଅଛି ।''

ଏହି ଅନୁଚ୍ଛେଦରେ ପ୍ରସନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଥରେ ମାତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ଅନ୍ୟ ଚାରୋଟି ପ୍ରସନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସେ, ତାର, ତାକୁ ଓ ତା'ଠାରେ ପଦ ବସିଅଛି । ଏହି ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ—

ଏକ ପଦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଯେଉଁ ପଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ତାକୁ ସର୍ବନାମ କହନ୍ତି ।

ସର୍ବନାମ ପଦ ବାକ୍ୟର ପୁନରୁକ୍ତି ଓ ଶ୍ରୁତିକଟୁ ଦୋଷ ଦୂର କରି ତାହାର ଶ୍ରୁତିମଧୁରତା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିଥାଏ;

ସର୍ବନାମ ପଦର ବ୍ୟବହାର—

ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ବଦଳରେ ସର୍ବନାମ ପଦ ବସେ । ମାତ୍ର କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷଣ, ବାକ୍ୟାର୍ଥ ବା ବାକ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

୧ । ବିଶେଷ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ—

ଈଶ୍ୱର ଦୟାଳୁ । ସେ ସର୍ବମଙ୍ଗଳକାରୀ ।

ସେ 'ଈଶ୍ୱର' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ।

୨ । ବିଶେଷଣ ପରିବର୍ତ୍ତେ—

ପିତା ଚତୁର, କିନ୍ତୁ ପୁତ୍ର ସେପରି ନୁହେଁ ।

ବିଭୀଷଣ ଧାର୍ମିକ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ରାବଣ ତାହା ନଥିଲେ ।

Scanned with CamScanner

'ସେପରି' ଓ 'ତାହା' ଯଥାକ୍ରମେ ବିଶେଷଣ ପଦ ଚତୁର ଓ ଧାର୍ମିକ ବିଶେଷଣ ପଦ ବଦଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ।

୩। ବାକ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ–

ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ଥିଲେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରୁଛନ୍ତି ।

ଏଠାରେ 'ପଣ୍ଡିତ...ଥିଲେ' ଏହି ବାକ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ଏହା' ସର୍ବନାମ ପଦଟି ବ୍ୟବହୃତ ।

୪। ବାକ୍ୟାର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତେ–

କବି ଜୟଦେବ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପରମ ଭକ୍ତ, ଏହା କାହାକୁ ଅଜଣା ନାହିଁ ।

'ଏହା' ସର୍ବନାମ ପଦ । 'କବି ଜୟଦେବ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପରମ ଭକ୍ତ' ଏହି ବାକ୍ୟାର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ସର୍ବନାମର ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ

୧। ପୁରୁଷବାଚକ ବା ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ସର୍ବନାମ :

ମୁଁ, ଆମେ, ଆମ୍ଭେମାନେ, ତୁ, ତୁମେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ, ସେ, ସେମାନେ, ଆପଣ ଓ ଆପଣମାନେ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ପୁରୁଷର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ବଦଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ତେଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପୁରୁଷବାଚକ ବା ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ସର୍ବନାମ କୁହାଯାଏ । ଏହା ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ।

ଉଦାହରଣ–

୧। ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ–**ମୁଁ** ଜଣେ ଛାତ୍ର । **ଆମ୍ଭେମାନେ** ଭାରତବାସୀ ।

୨। ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ–**ତୁ** ସତ କହୁଛୁ । **ତୁମ୍ଭେମାନେ** ବ୍ୟାୟାମ କର ।

ତୁମେ ମୋର ବନ୍ଧୁ । **ଆପଣ** ମୋ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ ।

୩। ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ–**ସେ** ମୋର ଭାଇ । **ସେମାନେ** ଗ୍ରାମବାସୀ ।

କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷବାଚକ ସର୍ବନାମ ।

୨। ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ସର୍ବନାମ :

ଯେଉଁ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ସର୍ବନାମ କହନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ଉଦାହରଣ—

(କ) ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ **କ'ଣ** ?

(ଖ) **ତୁମେ** କିଏ ?

(ଗ) **କିଏ** କହେ ଉତ୍କଳ ଦରିଦ୍ର ?

(ଘ) **କେଉଁ** ଗ୍ରାମରେ ତୁମର ଘର ?

(ଙ) ପିଲାମାନେ ସବୁଦିନ **କେଉଁଠି** ଖେଳୁଛନ୍ତି ?

(ଚ) ମୁଁ ଥାଉଥାଉ ତୁମର ଦୁଃଖ **କାହିଁକି** ?

(ଛ) ଆପଣ **କାହାକୁ** ଡାକୁଛନ୍ତି ?

କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ସର୍ବନାମ ।

୩ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ ସର୍ବନାମ :

ଯେଉଁ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ବିଶେଷ୍ୟପଦମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ ସର୍ବନାମ କହନ୍ତି ।

ଉଦାହରଣ—(କ) **ଏ** ଲୋକଟି ଚରିତ୍ରବାନ୍ । (ଖ) **ଏହି** ଗ୍ରାମରେ ମୋର ଜନ୍ମ । (ଗ) **ସେ** ମଣିଷ ନୁହେଁ, ଗୋଟାଏ ପଶୁ । (ଘ) **ସେହି** ଶିକ୍ଷକ ନମସ୍ୟ । (ଙ) **ତା'** କଥା ମୋତେ କହନା ।

କଳା ଅକ୍ଷରର ସର୍ବନାମ 'ଏ' ଲୋକ, 'ଏହି' ଗ୍ରାମ, 'ସେ' ମଣିଷ, 'ସେହି' ଶିକ୍ଷକ ଓ 'ତା' କଥା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁଥିବାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ ସର୍ବନାମ ।

୪ । ଆପେକ୍ଷିକ ବା ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ ସର୍ବନାମ :

ଯେଉଁ ସର୍ବନାମ ପଦସମୂହ ବାକ୍ୟରେ ପରସ୍ପରକୁ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି ବା ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆପେକ୍ଷିକ ସର୍ବନାମ ବା ସମ୍ବନ୍ଧ ବାଚକ ସର୍ବନାମ କୁହାଯାଏ ।

ଉଦାହରଣ—

ଯେ ଦେଶ ଯାଇ, **ସେ** ଫଳ ଖାଇ ।

ଯାହା ଅନ୍ୟର ହିତକାରକ, **ତାହା** ହିଁ ମଙ୍ଗଳ ।

ଯେତିକି ପାରୁଛ, **ସେତିକି** କାମ କର ।

ଯେପରି କର୍ମ, **ସେପରି** ଫଳ ।

ଯାହାର ଲୁଣ ଖାଇବ, **ତାହାର** ଗୁଣ ଗାଇବ ।

Scanned with CamScanner

ଉଦାହରଣ ମାନଙ୍କରେ ଯେ-ସେ, ଯାହା-ତାହା, ଯେତିକି-ସେତିକି, ଯେପରି-ସେପରି, ଯାହାର-ତାହାର, ପଦଗୁଡ଼ିକ ଆପେକ୍ଷିକ ସର୍ବନାମ ।

୫ । ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ସର୍ବନାମ :

ଯେଉଁ ସର୍ବନାମ ପଦ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଥାଏ ତାହାକୁ ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ସର୍ବନାମ କହନ୍ତି ।

ଉଦାହରଣ—

(କ) ରାକେଶ ଓ ଦିନେଶ ଦୁଇ ସାଙ୍ଗ, **ଉଭୟେ** ଭଲ ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି ।

(ଖ) ସଂସାରରେ ଯେତେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, **ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର** ଚରିତ୍ର ସମାନ ନୁହେଁ ।

(ଗ) ତୁମେ **ସବୁ** କଥାରେ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଅ ନାହିଁ ।

(ଘ) ଗତ ରାତିରେ ଚୋରମାନେ ତାଙ୍କର **ସମସ୍ତ** ଧନସମ୍ପତ୍ତି ନେଇଗଲେ ।

(ଙ) **ଅନ୍ୟ** ଲୋକକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଲେ ନିଜର ସମ୍ମାନ ବଢ଼େ ।

(ଚ) **ଅପର** ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୁଃଖରେ ଯେ ଦୁଃଖୀ ସେହିଁ ପ୍ରକୃତରେ ସାଧୁ ।

(ଛ) କଥା ଏତିକିରେ ଥାଉ, **ଆର** ଥରକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ।

କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ସର୍ବନାମ ।

୬ । ଆତ୍ମବାଚକ ସର୍ବନାମ :

ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ, ନିଜ, ନିଜେ, ଆପେ, ଆପଣା ପ୍ରଭୃତି ସର୍ବନାମ ପଦକୁ ଆତ୍ମବାଚକ ସର୍ବନାମ କହନ୍ତି ।

ଉଦାହରଣ—

ଆପଣା କଲା କର୍ମମାନ, ଆଗୁ ହୋଇବ ସାବଧାନ ।

କିଏ ତୁମେ ଚିହ୍ନିଛ କି **ଆପଣାକୁ ଆପେ** ?

ନିଜର ଦୁଷ୍କୃତି ପାଇଁ **ନିଜେ** ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବା ଦରକାର ।

୭ । ସମୁଚ୍ଚୟୀ ସର୍ବନାମ ବା ସମୁଚ୍ଚୟ ବୋଧକ ସର୍ବନାମ :

ଯେଉଁ ସର୍ବନାମ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ସହିତ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟକୁ ସଂଯୋଗ କରିଥାଏ ତାକୁ ସମୁଚ୍ଚୟୀ ସର୍ବନାମ କୁହାଯାଏ ।

ଉଦାହରଣ—ଆଜି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆଉ ନାହାନ୍ତି, **ଯେ** ବନ୍ୟା ସମୟରେ ଘରଘର ବୁଲି ଲୋକଙ୍କ ଦୁଃଖ ବୁଝୁଥିଲେ ।

ଏମିତି ଲୋକ କେହି ନାହିଁ, **ଯେ** ଜୀବନରେ ଥରକ ପାଇଁ ମିଛ କହିନାହିଁ ।

କଳାଅକ୍ଷରର ପଦ 'ଯେ' ସମୁଚ୍ଚୟୀ ସର୍ବନାମ ।

ସମୁଚ୍ଚୟୀ ସର୍ବନାମ ପଦର ଅନ୍ୟ କେତେକ ଉଦାହରଣ—

(କ) ବହୁତ ଲୋକ ଯହିଁ ମିଳି, ଅବଶ୍ୟ ଉପୁଜଇ କଳି ।

(ଖ) ମୋ ଜୀବନ ପଛେ ନର୍କେ ପଡ଼ିଥାଉ ଜଗତ ଉଦ୍ଧାର ହେଉ ।

(ଗ) ତୁହି ମୋର ନେତ୍ରର ସଂଖାଳି ।

(ଘ) ଭବିତବ୍ୟ ଯାହା ଅବଶ୍ୟ ଘଟିବ କେ କରିପାରିବ ଆନ ।

(ଙ) କେହୁ ବୋଲେ ରାମ କେ ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣ କିଏ କହେ ଆଲ୍ଲାଯୀଶୁ ।

(ଚ) ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା ତେଣେ ଯା, କର୍ମ ଘେନି ବୁଲୁଥା ।

(ଛ) ଈଶ୍ୱର ଏଠି, ସେଠି, ସବୁଠି ଅଛନ୍ତି ।

(ଜ) ମୋର ଆରତ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି, ଏଥି ବିଜୟ ବେନୁପାଣି ।

ମୁଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ; ତୁ, ତୁମେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ, ଆପଣ, ଆପଣମାନେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷର ସର୍ବନାମ । ଏ ଦୁଇ ପୁରୁଷର ସର୍ବନାମକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସର୍ବନାମ ପଦ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ବିଭକ୍ତି-ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଆକୃତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସର୍ବନାମ ପଦ ବିଭକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଆକୃତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ।

ଉଦାହରଣ—ବିଶେଷ୍ୟ—ବାଳକ : ବାଳକଟି, ବାଳକକୁ, ବାଳକଦ୍ୱାରା, ବାଳକଠାରୁ, ବାଳକର, ବାଳକଠାରେ ।

ସର୍ବନାମ ପଦ : ମୁଁ—ମୋତେ, ମୋ'ଦ୍ୱାରା, ମୋ'ଠାରୁ, ମୋ'ର, ମୋ'ଠାରେ ।

ତୁ—ତୋତେ, ତୋ'ଦ୍ୱାରା, ତୋ'ଠାରୁ, ତୋ'ର, ତୋ'ଠାରେ ।

ସେ—ତାକୁ, ତା'ଦ୍ୱାରା/ତାହାଦ୍ୱାରା, ତା'ଠାରୁ/ତାହାଠାରୁ, ତା'ର/ତାହାର, ତା'ଠାରେ/ତାହାଠାରେ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ସର୍ବନାମ ପଦର ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଭକ୍ତି ଓ ବଚନଗତ ରୂପ ଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ସର୍ବନାମ ପଦ ଅଟନ୍ତି । ଯଥା—ମୋତେ, ମୋହର; ତୋତେ, ତୋହର; ମୋର, ଆମର ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ସର୍ବନାମ ପଦ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ବାକ୍ୟରେ ଦୁଇଟିର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୨ । ବାକ୍ୟରେ ସର୍ବନାମ ପଦ କାହିଁକି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ?

Scanned with CamScanner

୩। ସର୍ବନାମ ପଦ କାହା ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ?
୪। ସର୍ବନାମ ପଦ କିପରି ବିଶେଷଣ ପଦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତିନୋଟି ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଅ ।
୫। ସମୁଚ୍ଚୟବୋଧକ ସର୍ବନାମ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ତିନୋଟି ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।
୬। ଉପଯୁକ୍ତ ସର୍ବନାମ ପଦଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।

(କ) ଯାହାର ଲୁଣ ଖାଇବ, ——— ଗୁଣ ଗାଇବ ।
(ଖ) ——— କଥାକୁ, ନାଆ ପେଲିଦେଲି କଲିକତାକୁ ।
(ଗ) ଯାହା ହେବାର ଥିଲା, ——— ହିଁ ହେଲା ।
(ଘ) ——— ଦୋଷ ନ ଦେଖି ——— ଦୋଷ ଦେବା ଭୁଲ ।
(ଙ) ତୁଚ୍ଛାକୁ ———, ମୁଦି ନାହିଁ ଗୋଡ଼ କଚାଡୁ ——— ।
(ଚ) ——— ପରିଶ୍ରମ କରେ, ——— ଜୀବନରେ ସୁଖ ପାଏ ।
(ଛ) ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଆଜି ଜାତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ——— ଭାଷଣ ଦେବେ ।

୭। ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅ ।

(କ) ଯେ ଧର୍ମକୁ ରକ୍ଷାକରେ ତାକୁ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରେ ।
(ଖ) ଏଇଟି ରାମଚରିତ ମାନସ; କାହାର ଏହି ବହି ?
(ଗ) ଡକ୍ଟର ରାଧାକୃଷ୍ଣନ ଆମର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଥିଲେ ।
(ଘ) ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମର ହାନିହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଭଗବାନ୍ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୁଅନ୍ତି ।
(ଙ) ପରପାଇଁ ଯେ ଗାତ ଖୋଳେ, ସେ ସେହି ଗାତରେ ପଡ଼େ ।
(ଚ) ଭାରତରେ ଏମିତି କେହି ଲୋକ ନାହିଁ, ଯେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ନାଁ ଶୁଣିନାହିଁ ।
(ଛ) ଆହେ ଦୟାମୟ ବିଶ୍ୱ ବିହାରୀ, ଘେନ ଦୟାବହି ମୋର ଗୁହାରି ।

●

Scanned with CamScanner

ବିଶେଷଣ

ତଳ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ –

୧ । ସାଧୁ ଲୋକ ସବୁଠାରେ ସମ୍ମାନ ପାଏ ।

୨ । ଚିରା ଓ ମଇଳା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧ ନାହିଁ ।

୩ । ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ମାସକୁ ଶହେ ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି ପାଏ ।

୪ । ବାପା ଦିନକୁ ଲିଟରେ ଦୁଧ ପିଅନ୍ତି ।

୫ । ଶାଶ୍ୱତୀ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼େ ।

ଉପର ବାକ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା 'ସାଧୁ' ପଦଟି ଲୋକର ଗୁଣ, 'ଚିରା', 'ମଇଳା' ପୋଷାକର ଅବସ୍ଥା, 'ଶହେ' ଟଙ୍କାର ସଂଖ୍ୟା, 'ଲିଟରେ' ଦୁଧର ପରିମାଣ ଓ 'ସପ୍ତମ' ଶ୍ରେଣୀର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ଯେଉଁ ପଦ ଅନ୍ୟ ପଦର ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା, ସଂଖ୍ୟା, ପରିମାଣ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ପ୍ରକାଶ କରେ ତାକୁ ବିଶେଷଣ ପଦ କହନ୍ତି ।

ଏଣୁ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ସାଧୁ, ଚିରା, ମଇଳା, ଶହେ, ଲିଟରେ ଓ ସପ୍ତମ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷଣ ପଦ ।

ବିଶେଷଣର ପ୍ରକାର :

ମୁଖ୍ୟତଃ ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ନାମ ଓ ଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା–୧ । ନାମ ବିଶେଷଣ, ୨ । ଭାବ ବିଶେଷଣ ।

ନାମ ବିଶେଷଣ–ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଥିବା ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ନାମ ବିଶେଷଣ କୁହାଯାଏ । ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମର ବିଶେଷଣ, ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ଓ ପୂରଣବାଚକ ବିଶେଷଣ ନାମ ବିଶେଷଣର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଭାବବିଶେଷଣ–କ୍ରିୟାକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଥିବା ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ଭାବବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ବିଶେଷଣ, ଅବ୍ୟୟ ଓ ବାକ୍ୟକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଥିବା ବିଶେଷଣ ପଦ ମଧ୍ୟ ଭାବବିଶେଷଣର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

କାର୍ଯ୍ୟ, ଅବସ୍ଥିତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ନିମ୍ନରେ ସେସବୁର ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

Scanned with CamScanner

୧ । ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ କରେ ତାହାକୁ ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ଯଥା—

ରକ୍ତ ମନ୍ଦାର, **ମଧୁର** ବଚନ, **ମହତ୍** ଜନ, **ନୀଳ** ନୟନ, **ପଣ୍ଡିତ** ଲୋକ, **ଦୟାଳୁ** ରାଜା, **ବିକାଶଶୀଳ** ରାଷ୍ଟ୍ର, **ଜନପ୍ରିୟ** ନେତା, **ମିଥ୍ୟାବାଦୀ** ମଣିଷ, **ଭୋକିଲା** ଭିକାରି । କଳା ଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷଣ ପଦ ।

୨ । ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଅବସ୍ଥା ସୂଚାଏ, ତାକୁ ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ଯଥା—**ଦୁର୍ବଳ** ଶରୀର, **ଅସୁସ୍ଥ** ମନ, **ଭଙ୍ଗା** ଦେଉଳ, **କୋହଲା** ପାଗ, **ମେଘୁଆ** ଆକାଶ, **ବେଗବତୀ** ନଦୀ, **କାଦୁଆ** ରାସ୍ତା, **ଶୁଖିଲା** ଜମି, **ଦରିଦ୍ର** ସୁଦାମା, **ପାଚିଲା** ଆମ୍ବ, **ପାଣିଆ** ଡାଲି, **ତଟକା** ମାଛ, **ସଜ** ପରିବା ।

କଳା ଅକ୍ଷରର ବିଶେଷଣ ପଦଗୁଡ଼ିକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

କେତେକ ବିଶେଷଣ ପଦ ଗୁଣବାଚକ କି ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷଣ, ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାରେ ସନ୍ଦେହ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଯଥା—ଅନ୍ଧାର, ହତାଶ, କଠିନ, ମୁକ୍ତ, ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ୱାଧୀନ, ନୂଆ, ଉତ୍ସାହୀ ଇତ୍ୟାଦି । ଏଣୁ ଉଭୟ ପ୍ରକାରକୁ କେହି କେହି ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷଣ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି ।

୩ । ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ସଂଖ୍ୟା ସୂଚାଏ, ତାକୁ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ଯଥା—

ବାର ମାସରେ **ତେର** ଯାତ୍ରା ।

ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାରେ **ଶହେ ସତଚାଳିଶ** ବିଧାୟକ ଅଛନ୍ତି ।

ସହସ୍ର ଦେବାଳୟ, **ଅଗଣିତ** ତାରକା, **ଅସଂଖ୍ୟ** ଭାବନା ।

ବାର, ତେର, ଶହେସତଚାଳିଶ, ସହସ୍ର, ଅଗଣିତ, ଅସଂଖ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ମାସ, ଯାତ୍ରା, ବିଧାୟକ, ଦେବାଳୟ, ତାରକା ଓ ଭାବନା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ସଂଖ୍ୟା ସୂଚାଉଥିବାର ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ପଦ ଅଟନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

୪ । ପରିମାଣବାଚକ ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ପରିମାଣ ବୁଝାଏ, ତାକୁ ପରିମାଣବାଚକ ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ଯଥା–

କମ୍ କଥା କହ, ବେଶି କାମ କର ।

ବହୁତ ଲୋକ ଯହିଁ ମିଳି, ଅବଶ୍ୟ ଉପୁଜଇ କଳି ।

ଅଳପ ଧନ, ବିକଳ ମନ । ଅମାପ ଶକ୍ତି । ବୋଝେ ଆମ୍ବ ।

କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ କଥା, କାମ, ଲୋକ, ଧନ, ଶକ୍ତି ଓ ଆମ୍ବ ବିଶେଷ୍ୟପଦର ପରିମାଣବାଚକ ବିଶେଷଣ । ଅନ୍ୟ ଉଦାହରଣ–ଯୋଡ଼ାଏ, ଟୋପାଏ, ଆଞ୍ଜୁଳାଏ, ମୁହୂର୍ତ୍ତେ, ପ୍ରଭୂତ, ପ୍ରଚୁର, ବସ୍ତାଏ, ହେକ୍ଟରେ, ସାମାନ୍ୟ, ଢୋକେ ।

୫ । ପୂରଣବାଚକ ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ ସଂଖ୍ୟାରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ସଂଖ୍ୟାର କ୍ରମିକତା ପ୍ରକାଶ କରିବା ସହିତ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ପ୍ରକାଶ କରେ ତାହାକୁ ପୂରଣ ବାଚକ ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ଯଥା–

(କ) ପଞ୍ଚ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସହଦେବ ପଞ୍ଚମ ପାଣ୍ଡବ ଅଟନ୍ତି ।

(ଖ) ରାକେଶ ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ।

(ଗ) ଭାଗବତର ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଦରେ ଭଗବାନ କପିଳଙ୍କ ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

(ଘ) ଚତୁର୍ଥ ଧାଡ଼ିରେ ବସିଥିବା ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ହେଉଛନ୍ତି ମୋର ବାପା ।

ପଞ୍ଚମ ପାଣ୍ଡବ କହିଲେ ଜନ୍ମ ବା ବୟସ ହିସାବରେ ଗଣିଲେ ପାଞ୍ଚ ସଂଖ୍ୟା ପଡୁଥିବା ପାଣ୍ଡବ, ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ କହିଲେ ଶ୍ରେଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ଗଣିଲା ବେଳେ ଏକ ସଂଖ୍ୟା ପଡୁଥିବା ଶ୍ରେଣୀ, ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଦ କହିଲେ, ଗଣତିରେ ଯେଉଁ ସ୍କନ୍ଦ ଉପରେ ତିନି ସଂଖ୍ୟା ଆସେ, ଚତୁର୍ଥ ଧାଡ଼ି କହିଲେ ଗଣତିରେ ଯେଉଁ ଧାଡ଼ି ଉପରେ ଚାରି ସଂଖ୍ୟା ପଡ଼େ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି କହିଲେ ଯାହାଙ୍କର ଗଣନ ସଂଖ୍ୟା ଦୁଇ ଅଟେ ।

କେତେକ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣବାଚକ ବିଶେଷଣ ;

୧ – ପ୍ରଥମ
୨ – ଦ୍ୱିତୀୟ
୩ – ତୃତୀୟ
୪ – ଚତୁର୍ଥ
୫ – ପଞ୍ଚମ
୬ – ଷଷ୍ଠ
୭ – ସପ୍ତମ
୮ – ଅଷ୍ଟମ
୯ – ନବମ
୧୦ – ଦଶମ

୧୧ – ଏକାଦଶ
୧୨ – ଦ୍ୱାଦଶ
୧୩ – ତ୍ରୟୋଦଶ
୧୪ – ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ
୧୫ – ପଞ୍ଚଦଶ
୧୬ – ଷୋଡ଼ଶ
୧୭ – ସପ୍ତଦଶ
୧୮ – ଅଷ୍ଟାଦଶ
୧୯ – ଊନବିଂଶ
୨୦ – ବିଂଶ
୨୧ – ଏକବିଂଶ
୨୨ – ଦ୍ୱାବିଂଶ
୨୩ – ତ୍ରୟୋବିଂଶ
୨୪ – ଚତୁର୍ବିଂଶ
୨୫ – ପଞ୍ଚବିଂଶ
୨୬ – ଷଡ଼ବିଂଶ
୨୭ – ସପ୍ତବିଂଶ
୨୮ – ଅଷ୍ଟାବିଂଶ
୨୯ – ଊନତ୍ରିଂଶ
୩୦ – ତ୍ରିଂଶ
୪୦ – ଚତ୍ୱାରିଂଶ
୫୦ – ପଞ୍ଚାଶତ୍ତମ
୬୦ – ଷଷ୍ଟିତମ
୭୦ – ସପ୍ତତିତମ
୮୦ – ଅଶୀତିତମ
୯୦ – ନବତିତମ
୧୦୦ – ଶତତମ
୧୦୦୦ – ସହସ୍ରତମ
୧୦୦୦୦୦ – ଲକ୍ଷତମ
୧୦୦୦୦୦୦୦ – କୋଟିତମ

୬ । ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଶେଷଣର ଗୁଣ ମାତ୍ରା, ଅବସ୍ଥା ବା ଆଧିକ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହାକୁ ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

ପରମ ଧାର୍ମିକ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଅତି ମନୋହର କାଳ, ବଡ଼ କୁହାଳିଆ ଲୋକ, ଅଧିକ ଗରମ ପବନ, ଭାରି ମଜା କାହାଣୀ, ଅତ୍ୟନ୍ତ କଟୁ କଥା । ନିହାତି ଦୁଷ୍ଟ ପିଲା, ନିପଟ ମଫସଲିଆ ଲୋକ ।

ପରମ, ଅତି, ବଡ଼, ଅଧିକ, ଭାରି, ଅତ୍ୟନ୍ତ, ନିହାତି, ନିପଟ ବିଶେଷଣ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ଧାର୍ମିକ, ମନୋହର, କୁହାଳିଆ, ଗରମ, ମଜା, କଟୁ, ଦୁଷ୍ଟ ଓ ମଫସଲିଆ ବିଶେଷଣ ପଦର ପୂର୍ବରେ ବସି ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ପଦ ଅଟନ୍ତି ।

୭ । କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ କ୍ରିୟା ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରେ ଅଥବା କ୍ରିୟାର ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା ପ୍ରକାଶ କରେ ତାହାକୁ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ଯଥା–

Scanned with CamScanner

ବୁଢ଼ା ଧୀରେ ଚାଲୁଛି । ନିଆଁ ହୁତୁହୁତୁ ଜଳୁଛି । ପିଲାଟି ଜୋର୍‌ରେ କାନ୍ଦୁଛି । ତୁମେ ସଅଳ ଆସିବ । ଦୀପ ମିଞ୍ଜିମିଞ୍ଜି ଜଳୁଛି । ପବନ ମନ୍ଦମନ୍ଦ ବହୁଛି । ହରିଣ ଚଞ୍ଚଳ ଦୌଡ଼ିପାରେ । ସମୁଦ୍ର ଘୁଘୁ ଗର୍ଜୁଛି ।

ଏହିସବୁ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଧୀରେ, ହୁତୁହୁତୁ, ଜୋର୍‌ରେ, ସଅଳ, ମିଞ୍ଜିମିଞ୍ଜି, ମନ୍ଦମନ୍ଦ, ଚଞ୍ଚଳ ଓ ଘୁଘୁ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ଚାଲୁଛି, ଜଳୁଛି, କାନ୍ଦୁଛି, ଆସିବ, ଜଳୁଛି, ବହୁଛି, ଦୌଡ଼ିପାରେ ଓ ଗର୍ଜୁଛି କ୍ରିୟା ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଛି । ଏଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯିବ ।

୮ । କ୍ରିୟାବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରେ ତାକୁ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

୧ । ଶୈଳେଶ ଅତି ବେଗରେ ଦୌଡୁଛି ।

୨ । ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ପବନ ବହୁଛି ।

'ଅତି' ବେଗରେ ଓ 'ଖୁବ୍' ଜୋର୍‌ରେ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ପଦର ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ପଦ ଅଟନ୍ତି ।

୯ । କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ :

କ୍ରିୟାରୁ ଜାତ ବା ଗଠିତ ବିଶେଷଣ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଥିଲେ ତାକୁ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ କୁହାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ରିୟା ଧାତୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ବିଶେଷଣକୁ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ କୁହାଯାଏ । ଏହି ବିଶେଷଣ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର କ୍ରିୟା ବା କାର୍ଯ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ସୂଚିତ କରେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଧାତୁ ବା କ୍ରିୟାର ମୂଳ ଉତ୍ସରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥିବାରୁ କୃଦନ୍ତ ପଦ ଅଟନ୍ତି ।

ଉଦାହରଣ– ପାଗଳଟି ଚଳନ୍ତା ଗାଡ଼ିରୁ ପଡ଼ିଗଲା । (ଚଲ୍ + ଅନ୍ତା)

ଏ ଉଡ଼ନ୍ତା ଚଢ଼େଇର ପର ଗଣିବା ପିଲା । (ଉଡ୍ + ଅନ୍ତା)

ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ କୁଟା ପକାଅ ନାହିଁ । (ଜଲ୍ + ଅନ୍ତା)

ବହନ୍ତା ନଈ, ଜୀଅନ୍ତା ମାଛ, ବଢ଼ନ୍ତା ଶିଶୁ, ଫୁଟନ୍ତା ଫୁଲ, ମଲା ପୁଅର ଗଲା ମୋଟ । ହଜିଲା ବଳଦ ଖୋଜିଲା ଠେଇଁ । କହିବା ଲୋକ ତ ମହତ ନୁହଁଇ ସହିବା ମହତ ଜନ । ଖାଇବାର ବେଳା ଗଡ଼ିଯାଉଛି । କହୁଥିବା ଲୋକ କହୁଥିବ, ଶୁଣୁଥିବା ଲୋକ ଶୁଣୁଥିବ । ପଢ଼ିଥିବା ପାଠ ମୋର ଆଉ ମନେ ନାହିଁ ।

ଉପରଲିଖିତ କଳା ଅକ୍ଷରର କ୍ରିୟାଜବିଶେଷଣ ପଦଗୁଡ଼ିକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି ।

୧୦ । ସାର୍ବନାମିକ ବିଶେଷଣ ବା ସର୍ବନାମ ବିଶେଷଣ :

ସର୍ବନାମ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେ ତାକୁ ସାର୍ବନାମିକ ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ବନାମ ପଦ ବିଶେଷଣର କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ତାହା ସାର୍ବନାମିକ ବିଶେଷଣ ।

ଯଥା—କି ଥିଲା ଏ ରାଜ୍ୟ । ଏଇ କଥାକୁ, ନାଆ ପେଲିଦେଲି କଲିକତାକୁ । ଏହି ଦେଶ ଆମ ଭାରତ । **ସେହି** କଥାରେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାଅ ନାହିଁ । **କେଉଁ** କଲମଟି ତୁମର ? ଏପରି ଘଟଣା ମୋ କାନ ଉଠିବାଠୁ ଶୁଣି ନଥିଲି । ଏମନ୍ତ ବିଚାର କରନ୍ତେ ଏଣେ... । **ସେପରି** ଲୋକ, **ଯେମିତି** କାମ ସେମିତି ଫଳ ।

କଳା ଅକ୍ଷରର ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରୁଥିବାରୁ ସାର୍ବନାମିକ ବିଶେଷଣ ଅଟନ୍ତି ।

୧୧ । ସର୍ବନାମର ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ ସର୍ବନାମ ପଦର ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ସର୍ବନାମ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରେ ତାହା ସର୍ବନାମର ବିଶେଷଣ । ଯଥା—

ସେ **ଧାର୍ମିକ** । ତୁମେ **ପରୋପକାରୀ** । ମୁଁ **ନିର୍ଭୀକ** । ଆପଣମାନେ **ଦେଶପ୍ରେମୀ** । ଆମ୍ଭେମାନେ **ଧନୀ** ନୋହୁ । ଏଗୁଡ଼ିକ **ନୂଆ** ନୁହେଁ ।

କଳା ଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସର୍ବନାମ ପଦମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ ସର୍ବନାମର ବିଶେଷଣ ଅଟନ୍ତି । ସାର୍ବନାମିକ ବିଶେଷଣରେ ସର୍ବନାମ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପୂର୍ବରୁ ରହି ବିଶେଷଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ; ମାତ୍ର ସର୍ବନାମର ବିଶେଷଣରେ ବିଶେଷଣ ପଦ ସର୍ବନାମ ପଦ ପରେ ରହି ସର୍ବନାମ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରିଥାଏ ।

୧୨ । ଅବ୍ୟୟର ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ ଅବ୍ୟୟ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରେ ତାହା ଅବ୍ୟୟର ବିଶେଷଣ ।

ଯଥା— (୧) ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିଲେ **ଠିକ୍ ଯେମିତି** ନିଜେ ଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆହୋଇ କହୁଛନ୍ତି ।

(୨) ପୁଅଟି **ଅବିକଳ** ତା ବାପ ପରି ।

ଏହି ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିରେ 'ଠିକ୍' ପଦଟି, 'ଯେମିତି' ଅବ୍ୟୟ ପଦର ଏବଂ 'ଅବିକଳ' ପଦଟି 'ପରି' ଅବ୍ୟୟ ପଦର ବିଶେଷତ୍ୱ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅବ୍ୟୟର ବିଶେଷଣ ଅଟନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

୧୩ । ବାକ୍ୟର ବିଶେଷଣ :

ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥକୁ ବିଶେଷିତ କରେ ତାହା ବାକ୍ୟର ବିଶେଷଣ । ଯଥା–

(୧) **ନିଶ୍ଚୟ** ମୁଁ ଏ ବର୍ଷ ରାମେଶ୍ୱର ଯିବି ।

(୨) **ସତେ** ଭାରତ ହକିରେ ପୂର୍ବ ଗୌରବ ଫେରିପାଇବ ?

(୩) **ଅବଶ୍ୟ** ଦିନେ ନା ଦିନେ ଓଡ଼ିଶାର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂର ହେବ ।

ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ 'ନିଶ୍ଚୟ' ପଦଟି 'ମୁଁ ଏ ବର୍ଷ ରାମେଶ୍ୱର ଯିବି' ବାକ୍ୟକୁ, ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ 'ସତେ' ପଦଟି 'ଭାରତ ହକିରେ ପୂର୍ବ ଗୌରବ ଫେରିପାଇବ' ବାକ୍ୟକୁ ଓ 'ଅବଶ୍ୟ' ପଦଟି 'ଦିନେ ନା ଦିନେ ଓଡ଼ିଶାର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂର ହେବ' ବାକ୍ୟକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଅଛି । ତେଣୁ ନିଶ୍ଚୟ, ସତେ, ଅବଶ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବାକ୍ୟର ବିଶେଷଣ ।

୧୪ । ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣ :

ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ମଧ୍ୟରେ ତୁଳନା କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ବିଶେଷଣ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତାହାକୁ ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି, ଯଥା–

୧ । ରାମ ହରିଠାରୁ ଉଚ୍ଚତାରେ **କ୍ଷୁଦ୍ରତର** ।

୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁ ଶ୍ରେଣୀରେ **କ୍ଷୁଦ୍ରତମ** ବାଳକ ।

୩ । ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତ କପିଳାସଠାରୁ **ଉଚ୍ଚତର** ।

୪ । ହିମାଳୟ ପୃଥିବୀର **ଉଚ୍ଚତମ** ପର୍ବତ ।

୫ । ସାଧାରଣ ଜୀବନ ଅପେକ୍ଷା ଦେଶ ସେବାରେ ଜୀବନ ହୁଏ ମହୀୟାନ୍ ।

୬ । ସଂଖ୍ୟା **ଗରିଷ୍ଠ** ମତ ଗଣତନ୍ତ୍ରକୁ ସବଳ ଓ ସଫଳ କରେ ।

'କ୍ଷୁଦ୍ରତର' ଅର୍ଥ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର, 'କ୍ଷୁଦ୍ରତମ' ଅର୍ଥ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର । ଉଦାହରଣ ଗୁଡ଼ିକରେ ଦତ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ରତର, କ୍ଷୁଦ୍ରତମ, ଉଚ୍ଚତର, ଉଚ୍ଚତମ, ମହୀୟାନ୍ (ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହତ୍) ଓ ଗରିଷ୍ଠ (ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୁ) ପ୍ରଭୃତି ପଦଗୁଡ଼ିକ ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣ । ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣ ପ୍ରଥମ ବିଶେଷଣ ପଦରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ।

ବିଶେଷଣ ପଦରୁ ଗଠିତ କେତେକ ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣର ଉଦାହରଣ–

Scanned with CamScanner

(କ) ମୂଳ ବିଶେଷଣ	ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣ ('ତର' ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ)	ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣ ('ତମ' ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ)
ମଧୁର	ମଧୁରତର	ମଧୁରତମ
ସୁନ୍ଦର	ସୁନ୍ଦରତର	ସୁନ୍ଦରତମ
ଚତୁର	ଚତୁରତର	ଚତୁରତମ
ନିକଟ	ନିକଟତର	ନିକଟତମ
ବୃହତ୍	ବୃହତ୍ତର	ବୃହତ୍ତମ
ମହତ୍	ମହତ୍ତର	ମହତ୍ତମ
ପ୍ରାଚୀନ	ପ୍ରାଚୀନତର	ପ୍ରାଚୀନତମ
ସାମାନ୍ୟ	ସାମାନ୍ୟତର	ସାମାନ୍ୟତମ
ବଳବତ୍	ବଳବତ୍ତର	ବଳବତ୍ତମ
ଗୁରୁ	ଗୁରୁତର	ଗୁରୁତମ
ଲଘୁ	ଲଘୁତର	ଲଘୁତମ
କ୍ଷିପ୍ର	କ୍ଷିପ୍ରତର	କ୍ଷିପ୍ରତମ
ଦୀର୍ଘ	ଦୀର୍ଘତର	ଦୀର୍ଘତମ
ଉଚ୍ଚ	ଉଚ୍ଚତର	ଉଚ୍ଚତମ
ନିକୃଷ୍ଟ	ନିକୃଷ୍ଟତର	ନିକୃଷ୍ଟତମ
ଦୃଢ଼	ଦୃଢ଼ତର	ଦୃଢ଼ତମ
ପ୍ରିୟ	ପ୍ରିୟତର	ପ୍ରିୟତମ

(ଖ) ମୂଳ ବିଶେଷଣ	ଈୟସ୍ (ଈୟାନ୍) ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ ବିଶେଷଣ	ଇଷ୍ଠପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ ବିଶେଷଣ
ଗୁରୁ	ଗରୀୟାନ୍	ଗରିଷ୍ଠ
ଲଘୁ	ଲଘୀୟାନ୍	ଲଘିଷ୍ଠ
ବର	ବରୀୟାନ୍	ବରିଷ୍ଠ
ମହତ୍	ମହୀୟାନ୍	ମହିଷ୍ଠ
ବୃଦ୍ଧ	ବର୍ଷୀୟାନ୍, ଜ୍ୟାୟାନ୍	ବର୍ଷିଷ୍ଠ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ

Scanned with CamScanner

ବଳବାନ୍	ବଳୀୟାନ୍	ବଳିଷ୍ଠ
ଦର୍ପୀ	ଦର୍ପୀୟାନ୍	ଦର୍ପିଷ୍ଠ
ଯୁବା	ଯବୀୟାନ୍/କନୀୟାନ୍	ଯବିଷ୍ଠ/କନିଷ୍ଠ
ଦୃଢ଼	ଦ୍ରଢ଼ୀୟାନ୍	ଦ୍ରଢ଼ିଷ୍ଠ

୧୫ । ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ :

ବିଶେଷଣ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ତାକୁ ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର **ପ୍ରଜାନୁରଞ୍ଜକ** ଓ **ସତ୍ୟପାଳକ** ଥିଲେ ।

୨ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର **ଧାର୍ମିକ** ଥିଲେ ।

୩ । ଗାଡ଼ିରେ ତେଲ **ଅଳ୍ପ** ଅଛି ।

୪ । ପିଲାଟିର ବ୍ୟବହାର **ସୁନ୍ଦର** ।

୫ । ଆଜିର ପାଗ **ନିର୍ମଳ** ।

୬ । ଏ ଛତାଟି **ନୂଆ** ।

୭ । ଘର ବୁଡ଼ି ପାଣି **ଆଣ୍ଠୁଏ** ।

ରେଖାଙ୍କିତ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ୍ୟପଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର–

(କ) ଦୁଇଟି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମଟି ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରିଥାଏ । ଯଥା–

୧ । ଟିଣ ଘର ଛାତ ଘରଠାରୁ ଅଧିକ ଗରମ ।

୨ । ଶରଦ୍ ଋତୁରେ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ ଦିଶେ ।

୩ । ଏ ସୁନା ହାରଟି କାହାର ?

୪ । ଆମ ଗାଁରେ ଏକ ଇଟା ଦେଉଳ ଅଛି ।

୫ । ମାଟି ହାଣ୍ଡି ସହଜରେ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ।

୬ । ହେମ ହରିଣୀ ।

ଟିଣ, ଛାତ, ଶରଦ୍, ସୁନା, ଇଟା, ମାଟି ଓ ହେମ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ଘର, ଘର, ଋତୁ, ହାର, ଦେଉଳ, ହାଣ୍ଡି ଓ ହରିଣୀ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଥିବାରୁ ବିଶେଷଣ ପଦ ।

Scanned with CamScanner

ଅନ୍ୟ ଉଦାହରଣ—ଡିଜେଲଗାଡ଼ି, ବରଗଛ, ପର କଲମ, ଡାକ ଘର, ରୋହି ମାଛ, ମଲ୍ଲି ଫୁଲ, ଡବା କ୍ଷୀର, ଚମଡ଼ା ବ୍ୟାଗ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ।

(ଖ) ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରିଥାଏ । ଯଥା—ଗଳାର ମାଳି, **ସୁଖର** ସମୟ, **ମନର** ବେଦନା, **ବିପଦର** ବନ୍ଧୁ, **କଥାର** ମର୍ମ, **ଶକ୍ତିର** ଉତ୍ସ, **ସାଗରର** ଜଳ, **କଂସାର** କବାଟ ।

କଳାଅକ୍ଷରର ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରି ବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବିଶେଷଣ ପଦର ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରୂପେ ବ୍ୟବହାର—

୧ । **ବଡ଼ବଡ଼** ଗଲେ ଫସର ଫାଟି, **ସାନ** ଆସିଛି ବେସରବାଟି ।

୨ । **ଧନୀ** ପରି **ଗରିବର** ମଧ ହୃଦୟ ଅଛି ।

୩ । **ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ** ସବୁଠାରେ ସମ୍ମାନ ପାଆନ୍ତି ।

୪ । **ଏକଜିଦିଆ** ସବୁଠି ଅପଦସ୍ଥ ହୁଏ ।

୫ । **ଅହଂକାରୀର** ପତନ ଦିନେ ନା ଦିନେ ହେବ ।

କଳା ଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷଣ ହେଲେ ମଧ ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ବିଶେଷଣ କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

୨ । ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ କାହାକୁ କହନ୍ତି ଉଦାହରଣ ସହ ଲେଖ ।

୩ । ତିନୋଟି କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ଓ ତିନୋଟି କ୍ରିୟାଜାତ ବିଶେଷଣର ଉଦାହରଣ ବାକ୍ୟରେ ଦର୍ଶାଅ ।

୪ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ପୂରଣ ବାଚକ ବିଶେଷଣରେ ପରିଣତ କରି ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

ପାଞ୍ଚ, ସାତ, ଏଗାର, ଅଠର, ଶହେ, ନବେ, ଚଉଦ ।

୫ । ପାଞ୍ଚଟି ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ରୂପେ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

୬ । ତଳଲିଖିତ ବିଶେଷଣ ପଦ ପରେ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ଲଗାଇ ବାକ୍ୟଗଠନ କର ।

ଓଜସ୍ୱିନୀ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଗର୍ବୀ, ଧଳା, ପଞ୍ଚଦଶ, ସଜ, ଭଙ୍ଗା, ନିପଟ, ପ୍ରଧାନ, ବୃହତ୍ତମ ।

Scanned with CamScanner

୭ । ନିମ୍ନ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ଚିହ୍ନାଅ ଓ କି ପ୍ରକାର ବିଶେଷଣ ଲେଖ ।

(କ) ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ରାତ୍ରିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଖୁବ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶେ ।

(ଖ) ସଂଗୀତା ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼େ ।

(ଗ) ଯେଉଁ ପିଲାଟି ସେଠି ଗହଳି କରୁଛି ତା' ନାଁ କଣ ?

(ଘ) ବହୁ ଲୋକରେ ମୂଷା ମରେନି ।

(ଙ) ମିଟରେ କନାରେ ଦୁଇଟି ବ୍ୟାଗ୍ ହେବ ।

(ଚ) ଅତି କୁହାଳିଆ ପିଣ୍ଟୁ ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ୍ ହେଲା ।

(ଛ) ଏ ଛାତ୍ରଟି ସେ ଛାତ୍ରଠାରୁ ଚତୁରତର ।

(ଜ) ଚୋର ପୋଲିସ୍‌କୁ ଦେଖି ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ଧାଇଁଲା ।

(ଝ) ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟାରେ ଅତିଶୟ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ ।

(ଞ) ସେ ହଲିଲା ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ନ ଦେବା ଲୋକ ।

୮ । ଉପଯୁକ୍ତ ବିଶେଷଣଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।

(କ) ——— ଆକାଶରେ ——— ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି ।

(ଖ) ପିଲାଟି ——— ଓ ——— ।

(ଗ) କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାଙ୍କର ଶରୀର ——— ହୋଇପଡୁଛି ।

(ଘ) ସମୁଦ୍ରର ——— ରୂପ ମନରେ ——— ଭୀତି ଜନ୍ମାଏ ।

(ଙ) ବାଟୋଇଟି ଶୋଷରେ ——— ପାଣି ପିଇଲା ।

(ଚ) ——— ବଳଦର ଆତ୍ମକାହାଣୀ ଲେଖ ।

(ଛ) ସମ୍ବାଦପତ୍ର ହେଉଛି ଗଣତନ୍ତ୍ରର ——— ସ୍ତମ୍ଭ ।

(ଜ) ——— ତିଥିରେ ଉପବାସ କରିବା ——— ହିନ୍ଦୁର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

୯ । ପାଞ୍ଚଟି ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

୧୦ । ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ବିଶେଷଣ ପଦ ରୂପେ କିପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଅ ।

Scanned with CamScanner

ଲିଙ୍ଗ

ତଳ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର–

(କ) ନିରଂଜନ ଗୀତ ଗାଉଛି । (ଗ) ଛୁଆଟି ଶେଯରେ କାନ୍ଦୁଛି ।

(ଖ) ନୀଳିମା ଚିତ୍ର ଆଙ୍କୁଛି । (ଘ) କଲମଟି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଉପର ଉଦାହରଣରେ 'ନିରଂଜନ' ଜଣେ ପୁରୁଷ ବା ବାଳକର ନାମ । 'ନୀଳିମା' ଏକ ବାଳିକା ବା ସ୍ତ୍ରୀର ନାମ । 'ଛୁଆ' ଏହି ପଦଟି ପୁଅଝିଅ ଉଭୟଙ୍କୁ ବୁଝାଉଅଛି । 'କଲମ' ଏକ ନିର୍ଜୀବ ବା ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ ପଦ ।

ଏଥିରୁ ଆମେ ଜାଣିଲେ ଯେ ପୁରୁଷ ପ୍ରାଣୀକୁ ବୁଝାଉଥିବା ପଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀଜାତୀୟ ପ୍ରାଣୀକୁ ବୁଝାଉଥିବା ପଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ, ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥିବା ପଦକୁ ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗ କୁହାଯାଏ । ଯେଉଁ ପଦ କୌଣସି ପୁରୁଷ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାଣୀକୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ, ତାକୁ କ୍ଳୀବ ଲିଙ୍ଗ କହନ୍ତି ।

ଲିଙ୍ଗ ଚାରି ପ୍ରକାରର । ଯଥା–

୧ । ପୁଲିଙ୍ଗ–ଜଗନ୍ନାଥ, ଗୋପାଳ, ବାପା, ଭାଇ, ମାମୁ, ଯୁବକ, ପୁଅ, ବାଳକ, ଦେବ, ରାଜା, ସିଂହ, ବାଘ, ହାତୀ, ହରିଣ ଇତ୍ୟାଦି ।

୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ–ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସାବିତ୍ରୀ, ବାଳିକା, ଝିଅ, ମା, ମାଇଁ, ଖୁଡ଼ୀ, ଆଈ, ବାଳିକା, ଗାୟତ୍ରୀ, ସାବିତ୍ରୀ, ସିଂହୀ, ହରିଣୀ, ମୟୂରୀ, ବାଘୁଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ।

୩ । ଉଭୟଲିଙ୍ଗ–ଛୁଆ, ପିଲା, ଶିଶୁ, କୁଆ, କୋଇଲି, ଚଢ଼େଇ, ଛେଳି, ଗୋରୁ, କର୍ମୀ, ଯାତ୍ରୀ ଓ ଲୋକ ଇତ୍ୟାଦି ।

୪ । କ୍ଳୀବ ଲିଙ୍ଗ–ଧାନ, ଚାଉଳ, ମାଟି, ପାଣି, ପବନ, ସୁନା, ରୂପା, ଲୁହା, ତମ୍ବା, ଛତା, ରେଡ଼ିଓ, ବହି, ଖାତା, କଲମ, କୋଇଲା, ଗଛ ଓ ତେଲ ପ୍ରଭୃତି ।

ବିଶେଷ୍ୟ, ସର୍ବନାମ ଓ ବିଶେଷଣ ପଦର ଲିଙ୍ଗ ବିଚାର କରାଯାଏ । ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଅର୍ଥକୁ ନେଇ ତାହା ଚାରିଶ୍ରେଣୀର ଲିଙ୍ଗ ଭିତରୁ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ପଦର ପ୍ରକୃତିଗତ ଲିଙ୍ଗକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇଥାଏ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ କିନ୍ତୁ ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଶବ୍ଦାର୍ଥକୁ ନେଇ କରାଯାଇ ନ ଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାକୃତିକ ଲିଙ୍ଗକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନଥାଏ । ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିକୁ ନେଇ ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–'ଦେହ' ପୁଂଲିଙ୍ଗ, 'ତନୁ' ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ଓ 'ଶରୀର' କ୍ଳୀବ ଲିଙ୍ଗ । ତିନୋଟିଯାକ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସମାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଲିଙ୍ଗ ଭିନ୍ନ ଅଟନ୍ତି । ସେହିପରି ଦାର,

Scanned with CamScanner

ପତ୍ନୀ, କଳତ୍ର ଶବ୍ଦତ୍ରୟ ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯଥାକ୍ରମେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଓ କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗ । ବନ୍ଧୁ ଅର୍ଥବୋଧକ ବନ୍ଧୁ, ସଖା ଶବ୍ଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ମାତ୍ର ମିତ୍ର ଶବ୍ଦ କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗ । ସେହିପରି 'ବୃକ୍ଷ', 'ପର୍ବତ' ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ହେଉଥିଲା ବେଳେ ଓଡ଼ିଆରେ ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ ହେତୁ କ୍ଳୀବ ଲିଙ୍ଗ । 'ଦେବତା' ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ; ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ 'କାଳିଜାଇ ବଡ଼ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା', 'ବୃକ୍ଷଦେବତା', 'ବନଦେବତା' ବା 'ଧର୍ମଦେବତା' ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଦେବତା ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଦେବତୀ' ହୁଏ । ଯଥା–'ଗ୍ରାମଦେବତୀ', 'ବନଦେବତୀ' ।

ସର୍ବନାମ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାରୁ ତାହା ବିଶେଷ୍ୟର ଲିଙ୍ଗ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଯଥା–

ସଦାନନ୍ଦ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼େ । **ସେ** ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ହୁଏ । **ତାର** ବ୍ୟବହାରରେ ସମସ୍ତେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ।

'ସେ' ଓ 'ତାର' ସର୍ବନାମ ପଦଦ୍ୱୟ 'ସଦାନନ୍ଦ' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଅଟେ । ସେହିପରି ସାବିତ୍ରୀ ସଂଗୀତ ଶିଖୁଛି, **ସେ** ମଧ୍ୟ ଭଲ ଖେଳୁଛି, **ତାକୁ** ସମସ୍ତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ତିନୋଟିରେ 'ସେ', 'ତାକୁ' ସର୍ବନାମ ପଦ ଦୁଇଟି ସାବିତ୍ରୀ ବଦଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ବିଶେଷଣ ପଦ ସର୍ବନାମ ପଦ ପରି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଲିଙ୍ଗକୁ ଅନୁସରଣ କରେ । ଯଥା–

ଧଳା ହାତୀଟି ଐରାବତ ଅଟେ ।
କଳା ଗାଈଟି ପଡ଼ିଆରେ ଚରୁଛି ।

ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ 'ହାତୀ' ପୁଂଲିଙ୍ଗ ହୋଇଥିବାରୁ ଧଳା ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଏବଂ 'ଗାଈ' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବାଚକ ହୋଇଥିବାରୁ 'କଳା' ବିଶେଷଣ ପଦଟି ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ । କ୍ୱଚିତ୍ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା–

କାଳୀ ଗାଈର ଭିନ୍ନେ ଗୋଠ ।
ଏଇ ପୁଅଟି **ଗୋରା** ।
ଗୋରୀ ଝିଅଟି ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ।

ଗାଈ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ୍ ଶବ୍ଦ ହୋଇଥିବାରୁ 'କଳା' ବିଶେଷଣ ପଦଟି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'କାଳୀ' ହୋଇଛି । ପୁଂଲିଙ୍ଗ 'ପୁଅ' ପଦ ପାଇଁ ବିଶେଷଣ 'ଗୋରା' ପୁଂଲିଙ୍ଗ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ; ମାତ୍ର ଝିଅ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଟି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବୋଧକ ହୋଇଥିବାରୁ ବିଶେଷଣ 'ଗୋରା' 'ଗୋରୀ' ହୋଇଅଛି ।

Scanned with CamScanner

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରାକୃତିକ ଲିଙ୍ଗକୁ ଅନୁସରଣ କରି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହେଉଥିଲାବେଳେ ତତ୍‌ସମ ବା ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲିଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂସ୍କୃତ ନିୟମକୁ ଅନୁସଣ କରିଥାଏ । ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲେ ବିଶେଷଣ ପଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ହୋଇଥାଏ ଅଥବା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ ହୋଇଥିଲେ ବିଶେଷଣ ପଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଏ । ଯଥା–

ସୁନ୍ଦର ବାଳକ । **ଚତୁର** ଶୃଗାଳ । **ବେଗବାନ୍** ଅଶ୍ୱ । **ଧନବାନ୍** ପୁରୁଷ । **ଶାରଦୀୟ** ଆକାଶ ।

ଏଠାରେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ହୋଇଥିବାରୁ କଳା ଅକ୍ଷର ବିଶେଷଣ ପଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଅଟନ୍ତି । ସେହିପରି–**ରୂପବତୀ** ରମଣୀ । **ବିଦୁଷୀ** ନାରୀ । **ପୁଷ୍ପିତା** ଲତା । **ଶିକ୍ଷିତା** ଝିଅ । **ବନ୍ଧ୍ୟା** ଭୂମି । **ଶୁକ୍ଳା** ରଜନୀ । **ଶାରଦୀୟା** ସନ୍ଧ୍ୟା । **ପୟସ୍ୱିନୀ** ଗାଭୀ । **ଓଜସ୍ୱିନୀ** ବକ୍ତୃତା । **ଦୁଃଖିନୀ** ସୀତା । **ମହୀୟସୀ** ମହିଳା । **ସ୍ନେହମୟୀ** ଜନନୀ । **ସୁନ୍ଦରୀ** ସତ୍ୟାଭାମା । **ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା** ଧରିତ୍ରୀ । **ଗଭୀରା** ନଦୀ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ ହୋଇଥିବାରୁ କଳାଅକ୍ଷରର ବିଶେଷଣ ପଦଗୁଡ଼ିକ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ମଧ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–**ବିପୁଳ** ସମ୍ପତ୍ତି । **ପ୍ରଚୁର** କ୍ଷତି । **ଅଦ୍ଭୁତ** ନୀତି । **କରାଳ** ରଜନୀ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସଂସ୍କୃତରେ ସମ୍ପତ୍ତି, କ୍ଷତି, ନୀତି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଥାକ୍ରମେ ବିପୁଳ, ପ୍ରଚୁର, ଅଦ୍ଭୁତ, କରାଳ ବିଶେଷଣ ପଦଗୁଡ଼ିକ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକାରରେ ରହିଅଛି ।

ବାକ୍ୟରେ ବିଶେଷଣ ପଦଟି ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଲିଙ୍ଗକୁ ଅନୁସରଣ କରିବା ଇଚ୍ଛାଧୀନ । ଯଥା–

ଝିଅଟି ସୁନ୍ଦରୀ ବା ସୁନ୍ଦର ।

ଏବେ ମଧ୍ୟ ପରିବାରରେ ନାରୀମାନେ ପରାଧୀନ ବା ପରାଧୀନା ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ସଂସ୍କୃତ ପରି ନିୟମର କଠୋରତା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । କେତେକ ବିଶେଷଣ ପଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଓ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ ପାଇଁ ସମାନ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ବଡ଼ ପୁଅ (ପୁଂଲିଙ୍ଗ) । ବଡ଼ ଝିଅ (ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) । ବଡ଼ ଘର (କ୍ଲୀବ ଲିଙ୍ଗ) ।

ଏହିପରି–ସାନଭାଇ, ସାନ ଭଉଣୀ, ସାନ ନଣନ୍ଦ, ସାନ ଦିଅର, ସାନ ବହି, ସାନ ଘର, ଛୋଟ ଦେଉଳ ।

Scanned with CamScanner

ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ନିୟମ :

୧ । ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି,

୨ । ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରି,

୩ । ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦର ପୂର୍ବରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଏ ।

୧ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ

(କ) 'ଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି–

(୧)

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ବତ୍ସ	ବତ୍ସା	ପ୍ରଥମ	ପ୍ରଥମା
ସଭ୍ୟ	ସଭ୍ୟା	ମଧ୍ୟମ	ମଧ୍ୟମା
ଭଦ୍ର	ଭଦ୍ରା	କନିଷ୍ଠ	କନିଷ୍ଠା
ଶିଷ୍ୟ	ଶିଷ୍ୟା	ଚପଳ	ଚପଳା
ସୁତ	ସୁତା	ସରଳ	ସରଳା
କ୍ଷୀଣ	କ୍ଷୀଣା	କୋକିଳ	କୋକିଳା
ଦକ୍ଷ	ଦକ୍ଷା	ଦୁର୍ବଳ	ଦୁର୍ବଳା
ବାଳ	ବାଳା	କୁଟିଳ	କୁଟିଳା
ଶିଷ୍ଟ	ଶିଷ୍ଟା	ନିପୁଣ	ନିପୁଣା
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ	ଜ୍ୟେଷ୍ଠା	ତନୟ	ତନୟା
ଦୁଷ୍ଟ	ଦୁଷ୍ଟା	ବିନୀତ	ବିନୀତା
ବୃଦ୍ଧ	ବୃଦ୍ଧା	ମଳିନ	ମଳିନା
ପୂର୍ବ	ପୂର୍ବା	ପଶ୍ଚିମ	ପଶ୍ଚିମା
ମୃତ	ମୃତା	ଦକ୍ଷିଣ	ଦକ୍ଷିଣା
ଦ୍ୱିଜ	ଦ୍ୱିଜା	ଉତ୍ତର	ଉତ୍ତରା
ସଦସ୍ୟ	ସଦସ୍ୟା	ମହାଶୟ	ମହାଶୟା
ବଂଶୀୟ	ବଂଶୀୟା	ଶାରଦୀୟ	ଶାରଦୀୟା
ସୁବର୍ଣ୍ଣ	ସୁବର୍ଣ୍ଣା	ସନାଥ	ସନାଥା
ହତଭାଗ୍ୟ	ହତଭାଗ୍ୟା	ହତାଦର	ହତାଦରା

Scanned with CamScanner

(୨)

'କ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଶବ୍ଦରେ 'ଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରାଗଲେ 'କ'ର ପୂର୍ବ ସ୍ୱର 'ଅ' କାର ସ୍ଥାନରେ 'ଇ' କାର ହୁଏ ।

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ପାଠକ	ପାଠିକା	ପାଚକ	ପାଚିକା
ବାଳକ	ବାଳିକା	ପାଳକ	ପାଳିକା
ମୂଷିକ	ମୂଷିକା	ସାଧକ	ସାଧିକା
ଗାୟକ	ଗାୟିକା	ତାରକ	ତାରିକା
ନାୟକ	ନାୟିକା	ଶିକ୍ଷକ	ଶିକ୍ଷିକା, ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ

(ଖ) 'ଈ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ–

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ଅଳିଅଳ	ଅଳିଅଳୀ	ନର	ନାରୀ
ଗୋପ	ଗୋପୀ	ପୁତ୍ର	ପୁତ୍ରୀ
ନଦ	ନଦୀ	ବ୍ୟାଘ୍ର	ବ୍ୟାଘ୍ରୀ
ବକ	ବକୀ	ସିଂହ	ସିଂହୀ
ହଂସ	ହଂସୀ	ନଟ	ନଟୀ
ସଖା	ସଖୀ	ବୁଢ଼ା	ବୁଢ଼ୀ
ଦାସ	ଦାସୀ	ଖନା	ଖନୀ
କଣା	କାଣୀ	କେମ୍ପା	କେମ୍ପୀ
ଛୋଟା	ଛୋଟୀ	ଟେରା	ଟେରୀ
ଲଣ୍ଡା	ଲାଣ୍ଡୀ	ଗେଡ଼ା	ଗେଡ଼ୀ
ଘୋଡ଼ା	ଘୋଡ଼ୀ	ଜଡ଼ା	ଜାଡ଼ୀ
କୁଜା	କୁଜୀ	ପୌତ୍ର	ପୌତ୍ରୀ
କର୍ତ୍ତା	କର୍ତ୍ତ୍ରୀ	ଦାତା	ଦାତ୍ରୀ
ନେତା	ନେତ୍ରୀ	ରାଜା	ରାଜ୍ଞୀ
ରାଜା, ରଜା	ରାଣୀ	ପ୍ରାଚ୍	ପ୍ରାଚୀ
ପ୍ରତ୍ୟନ୍	ପ୍ରତୀଚୀ	ଉଦଚ୍	ଉଦୀଚୀ
ଅବାଚ୍	ଅବାଚୀ	ଶବର	ଶବରୀ
କୁମାର	କୁମାରୀ	କିଶୋର	କିଶୋରୀ
ମୃତ୍ତୁରା	ମୃତ୍ତୁରୀ	ନଗର	ନଗରୀ

Scanned with CamScanner

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ନାଗର	ନାଗରୀ	ସୁନ୍ଦର	ସୁନ୍ଦରୀ
ମୟୂର	ମୟୂରୀ	ଈଶ୍ୱର	ଈଶ୍ୱରୀ
ଭଲ୍ଲୁକ	ଭଲ୍ଲୁକୀ	ଯୁବକ	ଯୁବତୀ
ତରୁଣ	ତରୁଣୀ	ମଣ୍ଡଳ	ମଣ୍ଡଳୀ
ମାନବ	ମାନବୀ	ଦାନବ	ଦାନବୀ
ମହିଷ	ମହିଷୀ	ଈଦୃଶ	ଈଦୃଶୀ
ଷୋଡ଼ଶ	ଷୋଡ଼ଶୀ	ମରାଳ	ମରାଳୀ
ଦଶମ	ଦଶମୀ	ଏକାଦଶ	ଏକାଦଶୀ
ରଜକ	ରଜକୀ	ରଚକ	ରଚକୀ
ବ୍ରାହ୍ମଣ	ବ୍ରାହ୍ମଣୀ	ନର୍ତ୍ତକ	ନର୍ତ୍ତକୀ
ଦେବ	ଦେବୀ	ଶ୍ରୀମାନ୍	ଶ୍ରୀମତୀ
ପାଞ୍ଚାଳ	ପାଞ୍ଚାଳୀ	ନାପିତ	ନାପିତୀ
ଘୋଟକ	ଘୋଟକୀ	କପୋତ	କପୋତୀ
ଶୃଗାଳ	ଶୃଗାଳୀ	ରାକ୍ଷସ	ରାକ୍ଷସୀ
ହରିଣ	ହରିଣୀ	ସାଧବ	ସାଧବୀ
ରାକ୍ଷସ	ରାକ୍ଷସୀ	ଶୂକର	ଶୂକରୀ
ପିଶାଚ	ପିଶାଚୀ	ବୈଷ୍ଣବ	ବୈଷ୍ଣବୀ
ମୃଣ୍ମୟ	ମୃଣ୍ମୟୀ	ଚିନ୍ମୟ	ଚିନ୍ମୟୀ
ନିଶାଚର	ନିଶାଚରୀ	ସହଚର	ସହଚରୀ
ଅର୍ଥକର	ଅର୍ଥକରୀ	ହିତକର	ହିତକରୀ
ଡରକୁଳା	ଡରକୁଳୀ	ନାକୁଆ	ନାକୋଇ
ପାକୁଆ	ପାକୋଇ	ପାଠୁଆ	ପାଠୋଇ
ଚକୁଆ	ଚକୋଇ	ଚଣ୍ଡାଳ	ଚଣ୍ଡାଳୀ
ସମ୍ରାଟ୍	ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ	ନିଉଛୁଣା	ନିଉଛୁଣୀ
ଦାନ୍ତୁରା	ଦାନ୍ତୁରୀ	କୁରଗ	କୁରଗୀ
ବିହଙ୍ଗ	ବିହଙ୍ଗୀ	ସାଧୁ	ସାଧ୍ୱୀ
ଗୁରୁ	ଗୁର୍ବୀ	ଭଗବାନ୍	ଭଗବତୀ
ବିଦ୍ୟାବାନ୍	ବିଦ୍ୟାବତୀ	ବୁଦ୍ଧିମାନ୍	ବୁଦ୍ଧିମତୀ
ଗୁଣବାନ୍	ଗୁଣବତୀ	ସତ୍ୟବାନ୍	ସତ୍ୟବତୀ

Scanned with CamScanner

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ଆୟୁଷ୍ମାନ୍	ଆୟୁଷ୍ମତୀ	ରୂପବାନ୍	ରୂପବତୀ
ମହାନ୍	ମହତୀ	ମହୀୟାନ୍	ମହୀୟସୀ
ଗରୀୟାନ୍	ଗରୀୟସୀ	ପ୍ରେୟାନ୍	ପ୍ରେୟସୀ
ପିଉସା	ପିଉସୀ	ମଉସା	ମାଉସୀ
ଭଣଜା	ଭାଣିଜୀ/ଭାଣେଜୀ	ପିତାମହ	ପିତାମହୀ
ଚକ୍ରବାକ	ଚକ୍ରବାକୀ	ବକ	ବକୀ
ଘୋଡ଼ା	ଘୋଡ଼ୀ	ଗଧ	ଗଧୀ
ଚତୁର	ଚତୁରୀ	ଛାଗ	ଛାଗୀ
ବେଙ୍ଗ	ବେଙ୍ଗୀ, ବେଙ୍ଗେଇ	ଅସୁର	ଅସୁରୀ
ଶିକ୍ଷୟିତା	ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ	ବିଜେତା	ବିଜେତ୍ରୀ
ଡେଙ୍ଗା	ଡେଙ୍ଗୀ, ଡେଙ୍ଗେଇ	ରଙ୍ଗିଆ	ରଙ୍ଗୀ, ରଙ୍ଗେଇ

(ଗ) ଇନ୍/ଇନୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ–

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ଧନୀ	ଧନିନୀ	ପକ୍ଷୀ	ପକ୍ଷିଣୀ
ଗୁଣୀ	ଗୁଣିନୀ	ଗୃହୀ	ଗୃହିଣୀ
ମାନୀ	ମାନିନୀ	ଦୁଃଖୀ	ଦୁଃଖିନୀ
ଜ୍ଞାନୀ	ଜ୍ଞାନିନୀ	ବିଦେଶୀ	ବିଦେଶିନୀ
କରୀ	କରିଣୀ	ବିରହୀ	ବିରହିଣୀ
ହସ୍ତୀ	ହସ୍ତିନୀ	ମେଧାବୀ	ମେଧାବିନୀ
ଯଶସ୍ୱୀ	ଯଶସ୍ୱିନୀ	ତପସ୍ୱୀ	ତପସ୍ୱିନୀ
ଓଜସ୍ୱୀ	ଓଜସ୍ୱିନୀ	ତେଜସ୍ୱୀ	ତେଜସ୍ୱିନୀ
ବିଳାସୀ	ବିଳାସିନୀ	ମାୟାବୀ	ମାୟାବିନୀ
ଅନୁରାଗୀ	ଅନୁରାଗିଣୀ	ଅଧିକାରୀ	ଅଧିକାରିଣୀ
ପ୍ରିୟବାଦୀ	ପ୍ରିୟବାଦିନୀ	ଅଭିମାନୀ	ଅଭିମାନିନୀ
ଧନଶାଳୀ	ଧନଶାଳିନୀ	ବଳଶାଳୀ	ବଳଶାଳିନୀ

(ଘ) ଆଣୀ ବା ଆନୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ–

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ସର୍ବ	ସର୍ବାଣୀ	ବ୍ରହ୍ମା	ବ୍ରହ୍ମାଣୀ
ଇନ୍ଦ୍ର	ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ	ରୁଦ୍ର	ରୁଦ୍ରାଣୀ

Scanned with CamScanner

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ତନ୍ତୀ	ତନ୍ତୀଆଣୀ	ହାଡ଼ି	ହାଡ଼ିଆଣୀ
ମୋଚି	ମୋଚିଆଣୀ	ଚାକର	ଚାକରାଣୀ
ସାଆନ୍ତ	ସାଆନ୍ତାଣୀ	ଠାକୁର	ଠାକୁରାଣୀ
ବାରିକ	ବାରିକାଣୀ	ମାଳୀ	ମାଳିଆଣୀ, ମାଲ୍ୟାଣୀ
ପଣ୍ଡା	ପଣ୍ଡିଆଣୀ	ମେହେନ୍ତର	ମେହେନ୍ତରାଣୀ
ବାଉରୀ	ବାଉରାଣୀ	ଓକିଲ	ଓକିଲାଣୀ
ମାଷ୍ଟର	ମାଷ୍ଟରାଣୀ	ସାହେବ	ସାହେବାଣୀ
ଡାକ୍ତର	ଡାକ୍ତରାଣୀ	ମହାନ୍ତି	ମହାନ୍ତିଆଣୀ
ନାହାକ	ନାହାକାଣୀ	ମାଲିକ	ମାଲିକାଣୀ
ଶିବ	ଶିବାନୀ	ଭବ	ଭବାନୀ
ମୃଡ଼	ମୃଡ଼ାନୀ	ବରୁଣ	ବରୁଣାନୀ
ତେଲି	ତେଲିଆଣୀ		

(ଡ) 'ଉଣୀ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ—

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
କନ୍ଧ	କନ୍ଧୁଣୀ	କଂସାରି	କଂସାରୁଣୀ
କଣ୍ଡରା	କଣ୍ଡରୁଣୀ	କୁମ୍ଭାର	କୁମ୍ଭାରୁଣୀ
କେଉଟ	କେଉଟୁଣୀ	କେଳା	କେଳୁଣୀ, କେଲୁଣୀ
ଗଉଡ଼	ଗଉଡୁଣୀ	ଚମାର	ଚମାରୁଣୀ
ଭିକାରି	ଭିକାରୁଣୀ	ଭଣ୍ଡାରୀ	ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ
ବଙ୍ଗାଳୀ	ବଙ୍ଗାଳୁଣୀ	ବଢ଼େଇ	ବଢ଼ଉଣୀ
ଅସୁର	ଅସୁରୁଣୀ	ସଂଗାତ	ସଂଗାତୁଣୀ
କାଳା	କାଳୁଣୀ	ପାଣ	ପାଣୁଣୀ
ମାଳୀ	ମାଳୁଣୀ	ସମୁଦି(ଧି)	ସମୁଦୁ(ଧୁ)ଣୀ
ଶଙ୍ଖାରି	ଶଙ୍ଖାରୁଣୀ	ହାତୀ	ହାତୁଣୀ
ବାଘ	ବାଘୁଣୀ	ରଙ୍କ	ରଙ୍କୁଣୀ
ଗଧ	ଗଧୁଣୀ	ନାଗ	ନାଗୁଣୀ
ମୃଗ	ମୃଗୁଣୀ	ଶବର	ଶବରୁଣୀ
ଚଣ୍ଡାଳ	ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ	ସାପ	ସାପୁଣୀ
ତେଲୀ	ତେଲୁଣୀ	ଗଧ	ଗଧୁଣୀ

Scanned with CamScanner

(ଚ) 'ଣୀ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ମିତ	ମିତଣୀ	ଚୋର	ଚୋରଣୀ
ବାୟା	ବାୟାଣୀ	ଓଡ଼ିଆ	ଓଡ଼ିଆଣୀ
ମୂଲିଆ	ମୂଲିଆଣୀ	ମାଟିଆ	ମାଟିଆଣୀ
କାଚରା	କାଚରାଣୀ	ପାଟରା	ପାଟରାଣୀ
ପାନରା	ପାନରାଣୀ	ଗୁଡ଼ିଆ	ଗୁଡ଼ିଆଣୀ
ଧୋବା	ଧୋବଣୀ	କଟିକିଆ	କଟିକିଆଣୀ

(ଛ) 'ଇଆଣୀ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ–

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ପଣ୍ଡିତ	ପଣ୍ଡିତିଆଣୀ	ମାଲିକ	ମାଲିକିଆଣୀ
ଜମିଦାର	ଜମିଦାରିଆଣୀ	ସର୍ଦ୍ଦାର	ସର୍ଦ୍ଦାରିଆଣୀ

(ଜ) 'ଉଲୀ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ–

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ବଗ	ବଗୁଲୀ	ବେଙ୍ଗ	ବେଙ୍ଗୁଲୀ

(୨) ଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା :

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ଅଜା	ଆଇ	ଅଣ୍ଡିରା	ମାଈ
ପିତା	ମାତା	ବାପା	ମା, ବୋଉ
ନନା	ବୋଉ	ଭ୍ରାତା	ଭଗିନୀ
ଭାଇ	ଭଉଣୀ, ଭାଉଜ, ଭାଇବୋହୂ	ପତି	ପତ୍ନୀ
ଶ୍ୱଶୁର, ଶଶୁର	ଶାଶୁ	ପୁରୁଷ	ସ୍ତ୍ରୀ
ପୁଅ	ଝିଅ, ବୋହୂ	ବର	ବଧୂ, କନ୍ୟା
ନଣନ୍ଦେଇ	ନଣନ୍ଦ	ଶଳା	ଶାଳୀ/ଶଳାଭାଉଜ
ମାମୁଁ ଶଶୁର, ମଳାଶୁର	ମାଇଁଶାଶୁ		
ମାମୁଁ	ମାଇଁ	ସ୍ୱାମୀ	ସ୍ତ୍ରୀ
ଦିଅର	ଭାଉଜ, ଯାଆ	ଜ୍ୱାଇଁ	ଝିଅ

Scanned with CamScanner

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
କକେଇ	ଖୁଡ଼ୀ	ଭର୍ତ୍ତା	ଭାର୍ଯ୍ୟା
ରଜା	ରାଣୀ	ଭେଣ୍ଡାପୁଅ	ଭୁଆସୁଣୀ ଝିଅ
ମାଇଗୁଲିଆ	ଅଣ୍ଡିରାଚଣ୍ଡୀ	ନବାବ୍	ବେଗମ୍, ବାଦଶାହା
ବିଦ୍ୱାନ୍	ବିଦୁଷୀ	ଶ୍ୱା	ଶୁନୀ
ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି	ଭଦ୍ର ମହିଳା	ଶୁଆ	ମାଇଶୁଆ

(ଆ) ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗ ବାଚକ ଶବ୍ଦରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା–

(୧)

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ପୁରୁଷ ଲୋକ	ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ	ପୁରୁଷଯାତ୍ରୀ	ସ୍ତ୍ରୀ (ମହିଳା) ଯାତ୍ରୀ
ପୁଅ ପିଲା	ଝିଅ ପିଲା	ପୁତ୍ରସନ୍ତାନ	କନ୍ୟାସନ୍ତାନ
ମରଦପିଲା	ମାଇକିନିଆ ପିଲା ମାଇକିନା ପିଲା	ଅଣ୍ଡିରା ମୂଷା	ମାଇମୂଷା
ଅଣ୍ଡିରା ଛୁଆ	ମାଇଛୁଆ	ଅଣ୍ଡିରା ଭାଲୁ	ମାଇଭାଲୁ
ଅଣ୍ଡିରା କୋଇଲି	ମାଇ କୋଇଲି	ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରୀ	ମାଇବାଛୁରୀ
ଅଣ୍ଡିରା ବିରାଡ଼ି	ମାଇ ବିରାଡ଼ି	ଅଣ୍ଡିରା କାଉ	ମାଇକାଉ
ବାପ ଚଢ଼େଇ	ମାଇ ଚଢ଼େଇ	ଅଣ୍ଡିରା ପଶୁ	ମାଇ ପଶୁ

(୨)

ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରେ କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ଯୋଗଦ୍ୱାରା

କବି	ନାରୀକବି	କର୍ମୀ	ନାରୀକର୍ମୀ, ମହିଳାକର୍ମୀ
ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍	ମହିଳା ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍		
ଶିଳ୍ପୀ	ନାରୀଶିଳ୍ପୀ	ପ୍ରଭୁ	ପ୍ରଭୁପତ୍ନୀ

ସଭାପତି ଶବ୍ଦର 'ସଭାନେତ୍ରୀ' କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରତି 'ସଭାପତି' ଶବ୍ଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଉଭୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି, ଯଥା–

୧ । ଆଜିର ସଭାରେ ମାନ୍ୟବର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନବୀନ ପଟ୍ଟନାୟକ ସଭାପତି ଆସନ ଅଳଙ୍କୃତ କରୁଛନ୍ତି ।

୨ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପୁରସ୍କାର ବିତରଣୋତ୍ସବରେ ସମାଜସେବିକା ସୁଶ୍ରୀ ତୁଳସୀ ମୁଣ୍ଡା ସଭାପତି ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

Scanned with CamScanner

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ

ଏକାଧିକ ପ୍ରତ୍ୟୟଯୋଗରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ପରିଣତ–

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ଅନାଥ	ଅନାଥା, ଅନାଥିନୀ
ଆଚାର୍ଯ୍ୟ	ଆଚାର୍ଯ୍ୟା, ଆଚାର୍ଯ୍ୟାନୀ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟାଣୀ
ଉପାଧ୍ୟାୟ	ଉପାଧ୍ୟାୟା, ଉପାଧ୍ୟାୟୀ, ଉପାଧ୍ୟାୟିନୀ
କୁନ୍ଦଦନ୍ତ	କୁନ୍ଦଦନ୍ତା, କୁନ୍ଦଦନ୍ତୀ
କୃଶୋଦର	କୃଶୋଦରା, କୃଶୋଦରୀ
କୃଶାଙ୍ଗ	କୃଶାଙ୍ଗୀ, କୃଶାଙ୍ଗୀ
କୃପଣ	କୃପଣା, କୃପଣୀ
କୋକିଳକଣ୍ଠ	କୋକିଳକଣ୍ଠା, କୋକିଳକଣ୍ଠୀ
ଚଣ୍ଡ	ଚଣ୍ଡା, ଚଣ୍ଡୀ
ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ	ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା, ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ
ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ	ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖା, ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ
ଚଣ୍ଡାଳ	ଚଣ୍ଡାଳା, ଚଣ୍ଡାଳୀ
ବିମ୍ବୋଷ୍ଠ	ବିମ୍ବୋଷ୍ଠା, ବିମ୍ବୋଷ୍ଠୀ
ବିଦ୍ୟାଧର	ବିଦ୍ୟାଧରା, ବିଦ୍ୟାଧରୀ
ମାତୁଳ	ମାତୁଳା, ମାତୁଳୀ, ମାତୁଳାନୀ
କ୍ଷତ୍ରିୟ	କ୍ଷତ୍ରିୟା, କ୍ଷତ୍ରିୟୀ, କ୍ଷତ୍ରିୟାଣୀ
ବୈଶ୍ୟ	ବୈଶ୍ୟା, ବୈଶ୍ୟୀ
ଶୂଦ୍ର	ଶୂଦ୍ରା, ଶୂଦ୍ରୀ, ଶୂଦ୍ରାଣୀ
ସୁକେଶ	ସୁକେଶା, ସୁକେଶୀ, ସୁକେଶିନୀ
ସୂର୍ଯ୍ୟ	ସୂର୍ଯ୍ୟା, ସୂରୀ
ବିଶାଳ	ବିଶାଳା, ବିଶାଳୀ
ଭାବୁକ	ଭାବୁକା, ଭାବୁକୀ
ହତଭାଗା	ହତଭାଗୀ, ହତଭାଗିନୀ

ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ–

ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅବିକଳ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଯଥା–ଲତା, ଶୋଭା, ଲଜ୍ଜା, କ୍ଷମା, ଦୟା, ଆଶା, ଧରା, କ୍ଷୁଧା, ତୃଷା, ତୃଷ୍ଣା, ପ୍ରଭା, ଆଭା, ବିଭା, ନମ୍ରତା,

ମିତ୍ରତା, ସରଳତା, ସାଧୁତା, କୃପଣତା, ଚତୁରତା, ଦେବତା, ମଧୁରତା, ମୃଦୁତା, ବନ୍ଦନା, ପ୍ରାର୍ଥନା, ସାଧନା, ଅର୍ଚ୍ଚନା, କାମନା, ପିପାସା, ରସନା, ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା, ତୃଷ୍ଣା, ସେନା, ବୀଣା, ଜ୍ୟୋସ୍ନା, ଭୂମି, କ୍ରୀଡ଼ା, କ୍ରିୟା, ମାୟା, କାୟା, ସେନା, ରାତ୍ରି, କ୍ଷିତି, ମୁକ୍ତି, ଗତି, ନୀତି, ଧୃତି, ତିଥି, ଉନ୍ନତି, ପ୍ରଣତି, ଭକ୍ତି, ରତି, ପ୍ରଣତି, ଅନୁରକ୍ତି, ତୃପ୍ତି, ଶ୍ରୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, କାଳୀ, ଦେବୀ, ସରସ୍ୱତୀ, ନଦୀ, କାବେରୀ, ଗୋଦାବରୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ବୈତରଣୀ, ତ୍ରିବେଣୀ, ବନାନୀ, ଅରଣ୍ୟାନୀ, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା, କବିତା, ପୁରୀ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ଲିଙ୍ଗ କେତେ ପ୍ରକାର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ଲେଖ ।

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଲିଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଲେଖ ।

ସାଧବ, ଦାତା, ରାଜ୍ଞୀ, ସାଧୁ, ଶିକ୍ଷକ, ଭଗବତୀ, ମଳାଶୁର, ଦୁଃଖିନୀ, ଷଣ୍ଢ, ସ୍ତ୍ରୀ, ବାଘ, ତପସ୍ୱୀ ।

୩ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କର ।

ଚଢ଼େଇ, ପୂଜାରୀ, ଶତ୍ରୁତା, ମାତୁଳା, ଲୋକ, ମୁଖର, ମରଦ, ଧନଶାଳୀ, ଛୁଆ, ଶାରୀ, ବାଛୁରୀ, ଦର୍ପଣ, ଟେବୁଲ୍, ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ, ଭଣଜା, ନଣନ୍ଦ

୪ । ଏପରି ତିନୋଟି ଶବ୍ଦ ଲେଖ ଯାହାର ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ଭିନ୍ନ ଲିଙ୍ଗ ହୁଏ ।

୫ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଶେଷଣ ପଦ ପରେ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ଲେଖ ।

ଦାନ୍ତୁରା, ମନସ୍ୱିନୀ, ସୁନ୍ଦରୀ, ଶିକ୍ଷିତା, ଗୁଣବତୀ, ଓଜସ୍ୱୀ, ବେଗଗାମୀ, ଦୁର୍ବଳ, ମିଛୁଆ, ଦୁଃଖୀ ।

ଯେପରି—ବୁଢ଼ା—ବୁଢ଼ାଲୋକ ।

Scanned with CamScanner

ବଚନ

ଝିଅ ଫୁଲ ତୋଳୁଛି । ଝିଅମାନେ ଫୁଲ ତୋଳୁଛନ୍ତି ।
ସେ ଗୀତ ଗାଉଛି । ସେମାନେ ଗୀତ ଗାଉଛନ୍ତି ।
ବହିଟି ନୂଆ । ବହିଗୁଡ଼ିକ ନୂଆ ।

ଉପର ଉଦାହରଣରୁ ଝିଅ, ସେ, ବହିଟି—ପ୍ରତ୍ୟେକର ସଂଖ୍ୟା ଏକ ବୋଲି ଜଣାଯାଉଛି ଏବଂ ଝିଅମାନେ, ସେମାନେ, ବହିଗୁଡ଼ିକ—ଏଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ଏକରୁ ଅଧିକ ବା ବହୁତ ବୋଲି ଜଣାଯାଉଛି ।

ଯାହାଦ୍ୱାରା ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସଂଖ୍ୟା ଜଣାଯାଏ, ତାହାକୁ 'ବଚନ' କହନ୍ତି । ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମ ପଦର ବଚନ ଥାଏ । ବଚନ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା—ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନ ।

ଏକବଚନ—ଯେଉଁ ବିଶେଷ୍ୟ ବା ସର୍ବନାମ ପଦରୁ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସଂଖ୍ୟା ଏକ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ, ତାହାର ଏକବଚନ ହୁଏ । ଯଥା—ନଈ, କଲମ, ସେ, ତୁମେ, ମୁଁ, ଦେଉଳ ପ୍ରଭୃତି ।

ବହୁବଚନ—ଯେଉଁ ବିଶେଷ୍ୟ ବା ସର୍ବନାମ ପଦରୁ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସଂଖ୍ୟା ଏକରୁ ଅଧିକ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ, ତାହାର ବହୁବଚନ ହୁଏ । ଯଥା—ନଈଗୁଡ଼ିକ, କଲମସବୁ, ସେମାନେ, ତୁମେମାନେ, ଆମ୍ଭେମାନେ, ଦେଉଳଗୁଡ଼ିକ ଇତ୍ୟାଦି ।

(କ) ଏକବଚନ ବୁଝାଇବାପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଶବ୍ଦରେ କିଛି ଚିହ୍ନ ଲାଗି ନଥାଏ । ଯଥା—ପର୍ବତ, ଫୁଲ, ବଗିଚା, ପୁଅ, ପକ୍ଷୀ ଇତ୍ୟାଦି । ମାତ୍ର ଆମର ବ୍ୟବହାରରେ ଏକବଚନ ବୁଝାଇବାପାଇଁ ଶବ୍ଦରେ ଟା, ଟି, ଟିଏ, ଗୋଟିଏ, ଗୋଟାଏ, ଗୋଟିକ, ଖଣ୍ଡେ, ଖଣ୍ଡିଏ, ଖଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତି ଏକବଚନ ଚିହ୍ନ ଯୋଗ କରାଯାଏ । ଯଥା—

ପିଲାଟା ଦୁଷ୍ଟ, କଲମଟି, କଥାଟିଏ, କିଆରୀଗୋଟାକ ବାଲୁଙ୍ଗା, ଗୋଟେ କଦଳୀକୁ ଟଙ୍କାଏ, ଏ ମାଳାଗୋଟିକ ତୁଳସୀ, ପିନ୍ଧିବାକୁ ଲୁଗାଖଣ୍ଡେ ନାହିଁ କି ରହିବାକୁ ଘର ଖଣ୍ଡିଏ ନାହିଁ । ବହିଖଣ୍ଡି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ।

କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ସମ୍ମାନ ଓ ପରିମାଣ ବୁଝାଇବାପାଇଁ ଏକବଚନରେ 'ଏ' ଲାଗେ । ଯଥା—ଦାସେ ! ଏଠାକୁ ଆସ, ପଣ୍ଡିତେ ଆସୁଛନ୍ତି । ପ୍ରଧାନେ, ଏତେଦିନ ଯାଏଁ କେଉଁଠି ଥିଲ ? ପଦେ କଥା । ଭଗ୍ନେ ଭୂମି, ମାଣେ ଜମି, ଟଙ୍କାଏ ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଖ) ବହୁବଚନ ବୁଝାଇବାପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସହିତ ଏ, ମାନେ, ମାନ, ଗୁଡ଼ିକ, ଗୁଡ଼ାକ, ପ୍ରଭୃତି ବହୁବଚନ ଚିହ୍ନ ଯୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା—

ପିଲେ, ବାଳକେ, ଲୋକେ, ଛାତ୍ରମାନେ, ଗ୍ରନ୍ଥମାନ, ଅନୁଚ୍ଛେଦଗୁଡ଼ାକ, ଫଳଗୁଡ଼ିକ, ପିଲାଯାକ ।

ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଶ୍ରେଣୀ, ବର୍ଗ, ବୃନ୍ଦ, ଦଳ, ଯୂଥ, ପଲ, ଗଣ, ରାଜି, ମାଳା, ପଙ୍‌କ୍ତି, ରାଶି, ଚୟ, ମଣ୍ଡଳୀ, ଜାଳ, ସମାଜ, ସମୂହ, ଦାମ, ପାଶ ପ୍ରଭୃତି ସମୂହବାଚକ ଶବ୍ଦ ଏକବଚନ ଶବ୍ଦର ପରେ ଲାଗି ବହୁବଚନ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ, ପକ୍ଷୀଶ୍ରେଣୀ, ଗୁରୁବର୍ଗ, ଛାତ୍ରବୃନ୍ଦ, ପଦାତିକଦଳ, କରିଯୂଥ, ମାଙ୍କଡ଼ପଲ, ଗୋରୁପଲ, ଜନଗଣ, ଦେବଗଣ, ବନରାଜି, ତାଳତମାଳରାଜି, ମେଘମାଳା, ଗିରିମାଳା, ବକପଙ୍‌କ୍ତି, ଧନରାଶି, କବିତାଚୟ, ଶିକ୍ଷକମଣ୍ଡଳୀ, କିରଣଜାଳ, ଛାତ୍ରସମାଜ, ଜନସମୂହ, କଦଳୀକାନ୍ଦି, ଆମ୍ବପେଣ୍ଡା, କେଶଦାମ, କେଶପାଶ ।

କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଞ୍ଚାଏ, ହଳେ ପ୍ରଭୃତି ସମୂହବାଚକ ପଦ ଏକବଚନ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ପୂର୍ବରେ ବସି ବହୁବଚନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ଯଥା—ପଞ୍ଚେ ପିଲା, ପଞ୍ଚାଏ ମାଙ୍କଡ଼, ହଳେ ବଳଦ, ହଳେ ଧୋତି, ଦଳେ ଗେଣ୍ଡାଳିଆ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବେଳେବେଳେ ବହୁତ୍ୱସୂଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ଏକବଚନ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ପୂର୍ବରେ ରହି ପୁନରାବୃତ୍ତ ହେଲେ ବହୁବଚନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରାଇଥାନ୍ତି । ଯଥା—ଦଳଦଳ ଲୋକ, ପଲପଲ ମେଣ୍ଢା, କାନ୍ଦିକାନ୍ଦି କଦଳୀ, ପେଣ୍ଡାପେଣ୍ଡା ଆମ୍ବ ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଗ) ବହୁତ୍ୱସୂଚକ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ପରେ ଏକବଚନାନ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟପଦ ଥିଲେ ତାହାର ବହୁବଚନ ହୁଏ ଏବଂ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରେ ବହୁବଚନ ଚିହ୍ନ ରହେ ନାହିଁ । ଯଥା—ସପ୍ତ ସାଗର, ଶତକୌରବ, ପଞ୍ଚୁପାଣ୍ଡବ, ଅଗଣିତ ଯୋଦ୍ଧା, ବହୁତ ଲୋକ ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଘ) ସଂଜ୍ଞାବାଚକ ବା ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପଦାର୍ଥକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଫଳରେ ଏମାନଙ୍କର ବହୁବଚନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା—ଶିବ, ଶ୍ୱେତପଦ୍ମା, କୋଣାର୍କ, ଯମୁନା, ହିମାଳୟ । ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ବା ସଂଜ୍ଞାରୁ ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପଦାର୍ଥ ସୂଚିତ ହେଲେ ତାହାର ବହୁବଚନ ହୁଏ । ଯଥା—ତୋଭଳି କେତେକ ଭୀମଙ୍କୁ ମୁଁ ଚିହ୍ନିଛି । ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ଦେବାଶିଷ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ।

ଭୀମ, ଦେବାଶିଷ ଏକାଧିକ ନାମକୁ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ବହୁବଚନ ।

(ଙ) ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟପଦ ସଂଖ୍ୟା ବୁଝାଉନଥିବାରୁ ତାହାର ବହୁବଚନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା—ଲୁହା, ସୁନା, ରୁପା, ତମ୍ବା, ପଥର, ଜଳ, ଚାଉଳ ପ୍ରଭୃତି ।

କିନ୍ତୁ ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବୋଧକ ହେଲେ ତାହାର ବହୁବଚନ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ଦୁଇ ଗ୍ଲାସ ପାଣି, ଦଶ କିଲୋ ଝୋଟ, ପାଞ୍ଚ ଝୁଡ଼ି ମାଟି, ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ବରଫ, ଶଗଡ଼େ କାଠ ।

Scanned with CamScanner

ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଲେ ସେଥିରେ ବଚନ ଚିହ୍ନ ଲାଗିଥାଏ । ଯଥା–ଏ ମଇଳାଗୁଡ଼ିକୁ ଏଠାରୁ ବାହାର କର । ଏ ପୋଖରୀର ପାଣିଗୁଡ଼ାକ ଭାରି ଥଣ୍ଡା । ତୁମେ ତୁମର ବହିଗୁଡ଼ାକୁ ସାଇତି ରଖ ।

(ଚ) ଗୁଣବାଚକ ଓ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପ୍ରାୟ କେବଳ ଏକବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା–ସାଧୁତା, ପରୋପକାର, ଭକ୍ତି, ଦୟା, ରୋଦନ, ଭୋଜନ, ଯିବା, ଚଳଣି, ଭ୍ରମଣ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବେଳେବେଳେ ଟି, ଟା ପ୍ରଭୃତି ଏକବଚନ ଚିହ୍ନ ଲାଗିଥାଏ । ଯଥା–

ଚୈତନ୍ୟର ଚାହାଣିଟା ଚମତ୍କାର । ରହ, ତୋ ଚାକିରିଟା ମୁଁ ଖାଉଛି ।

ଅହଂକାରଟିକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅରୁଣ ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭଲ ।

(ଛ) ନିତ୍ୟସ୍ୱଭାବ ବା ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ ବୁଝାଉଥିଲେ ଏକବଚନାନ୍ତ ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଦ୍ୱାରା ବହୁବଚନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଯଥା–ମାଛ ପାଣିରେ ରହେ । ବାଘ ମଣିଷ ଖାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ମରଣଶୀଳ । ହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିଲେ ଖପରା । ବିରାଡ଼ି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପକାରୀ ପ୍ରାଣୀ ।

(ଜ) ଗୋଟିଏ ପଦକୁ ବହୁବଚନ କରିବାପାଇଁ ଦୁଇଟି ବହୁବଚନ ସୂଚକ ଚିହ୍ନ ବା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଭୁଲ୍ । ଯଥା–ଅନେକ କୃଷକମାନେ, ବହୁତ ପୋଷାକଗୁଡ଼ିକ, ନାନାସ୍ଥାନମାନ, ଯେତେ ପିଲାସବୁ, ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁବର୍ଗ, ବହୁ ଜନଗଣ, ଅଧିକାଂଶ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର; ମାତ୍ର ଅନେକ କୃଷକ, ପୋଷାକଗୁଡ଼ିକ, ନାନାସ୍ଥାନ, ପିଲାସବୁ, ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁ, ଜନଗଣ, ଅଧିକାଂଶ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ଠିକ୍ ବା ଶୁଦ୍ଧ ।

କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିବାପାଇଁ ଯୁଗ୍ମ ବହୁବଚନର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ ।

ଦେବଦତ୍ତ ବାବୁଙ୍କର ସବୁ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ।

ହରିପୁର ଗାଁର ସବୁ ଗଛ ଯାକ ବାତ୍ୟାରେ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି ।

ମୁନା ସବୁ କ୍ଷୀରତକ ଢାଳିଦେଲା ।

(ଝ) 'ଯାକ' ବହୁବଚନ ଚିହ୍ନ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା କୁହାଯାଇଛି; ମାତ୍ର ଏହାର ବ୍ୟାପ୍ତି ଅର୍ଥରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଅଛି । ଯଥା–

ବର୍ଷଯାକ ତ ଗଲା, ଦିନେ ବହି ଧରିନୁ; ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରିଥାନ୍ତୁ କେମିତି ?

ଏଠାରେ 'ଯାକ' ବଚନ ଚିହ୍ନ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହୋଇ ବ୍ୟାପ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

(ଛ) କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ପଦ ଦ୍ୱିତ୍ୱ କରାଯିବାଦ୍ୱାରା ବହୁବଚନ ସୂଚିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ବୋଝ ବୋଝ ଆମ୍ବ, ହାଣ୍ଡିହାଣ୍ଡି ଦହି, ଟ୍ରକଟ୍ରକ ବାଲି, ସୁନ୍ଦରସୁନ୍ଦର ଗୋଲାପ, ଛୋଟଛୋଟ ଆମ୍ବ, ଗରମଗରମ ଭାତ, ନରମ ନରମ ବରା, ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ ଯାତ୍ରୀ, ଡେଙ୍ଗାଡେଙ୍ଗା ଗଛ ।

(ଟ) ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ବୁଝାଇବା ଅର୍ଥରେ ସର୍ବନାମ 'ମୁଁ' ବଦଳରେ ବହୁବଚନ 'ଆମେ'ର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଯଥା–ଆମେ ଅର୍ଥଲୋଭରେ କୁକର୍ମ କରିପାରିବୁ ନାହିଁ । (ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ଅର୍ଥଲୋଭରେ କୁକର୍ମ କରିପାରିବି ନାହିଁ ।) ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଅଛୁ । (ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ତୁମକୁ ଚିହ୍ନିଅଛି ।)

(ଠ) ସମ୍ମାନସୂଚକ ଏକବଚନ କ୍ରିୟାର ରୂପ ବହୁବଚନ ସହ ସମାନ । ଯଥା– ବାପା ଖାଇଲେ । ଅତିଥିମାନେ ଖାଇଲେ । ସେ ଉପଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଉପଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି ।

(ଡ) ଏକବଚନାନ୍ତ ଓ ବହୁବଚନାନନ୍ତ ବଚନ ଚିହ୍ନ 'ଏ' ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି । ଯଥା–

କିଲେ ଚାଉଳ ଦିଅ । (ଏକବଚନ)
ପିଲେ ଗହଳି କରୁଛନ୍ତି । (ବହୁବଚନ)
ବାବୁ, ଭିକ ମୁଠେ ଦିଅ । (ଏକବଚନ)
ଶୁଣ ସୁଜନେ ଦେଇ ମନ । (ବହୁବଚନ)

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । 'କ' ସ୍ତମ୍ଭର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ସହ 'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭର ଉପଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ଯୋଗ କରି ବାକ୍ୟଗଠନ କର ।

'କ' ସ୍ତମ୍ଭ	'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭ
ଛାତ୍ର	ବୃନ୍ଦ
ଚାଷୀ	ସମୂହ
ପକ୍ଷୀ	ମାଳା
ଦେଶ	ରାଜି
ଦୃଶ୍ୟ	ପନ୍ତି
ମରାଳ	କୁଳ

	ଗଣ
କବି	ସମାଜ
ମେଘ	ଚୟ
ଦ୍ୱୀପ	ପୁଞ୍ଜ
କବିତା	

୨ । ଅଶୁଦ୍ଧି ସଂଶୋଧନ କରି ଲେଖ ।

(କ) ସଭାରେ ଅନେକ ଚାଷୀକୁଳ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ।

(ଖ) ବନଭୂମିରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବୃକ୍ଷମାନ ଥାଏ ।

(ଗ) ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରମାନେ ଗଣେଶପୂଜା ଚାନ୍ଦା ଦେଇଛନ୍ତି ।

(ଘ) ହେ ସମସ୍ତ ଛାତ୍ରବୃନ୍ଦ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜନ୍ମଭୂମିର ଉନ୍ନତିରେ ଲାଗିପଡ଼ ।

(ଙ) ରାଜା ଶିବି ଗୋଟିଏ ଭୀତ କପୋତଟିକୁ ଅଭୟ ଦେଲେ ।

୩ । ତଳଲିଖିତ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଥିବା କଳା ଅକ୍ଷରର ପଦମାନଙ୍କର ବଚନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଲେଖ ।

(କ) ବର୍ଷାଋତୁରେ **ନଦୀର** ଜଳ ଆବିଳ ଥାଏ ।

(ଖ) **ଶିଶୁମାନେ** ସରଳ ସ୍ୱଭାବର ଅଟନ୍ତି ।

(ଗ) ଏହି **ଝିଅଟି** ଭଲ ପଢ଼ିବା ସହିତ ଘରକାମ ମଧ୍ୟ କରୁଛି ।

(ଘ) **ସୈନିକ** ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରେ ।

(ଙ) କଞ୍ଚା **ଆମ୍ବଗୁଡ଼ିକୁ** ଖଟାପାଇଁ ରଖ ।

(ଚ) ପିତା **ସାଧୁଙ୍କୁ** ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଭୂରି ଭୋଜନ ଦେଲେ ।

(ଛ) **ଯେଉଁମାନେ** କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରନ୍ତି, **ସେମାନେ** ଉନ୍ନତି କରନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ପୁରୁଷ

କଥୋପକଥନ ସମୟରେ ବା ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ବେଳେ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ—ଜଣେ କହୁଛି, ଜଣକୁ କହୁଛି ଏବଂ କାହାରି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହୁଛି ।

ଯେ କହେ ସେ ନିଜକୁ 'ମୁଁ', 'ଆମେ', 'ଆମ୍ଭେ', 'ଆମ୍ଭେମାନେ' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟାକରଣରେ **ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ** ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଯାହାକୁ କହେ ତା'ପାଇଁ 'ତୁ', 'ତୁମେ', 'ତୁମ୍ଭେ', 'ତୁମ୍ଭେମାନେ' ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟାକରଣରେ **ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ** ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ।

ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହେ, ତା' ପାଇଁ 'ସେ', 'ସେମାନେ', 'ଯେ', 'ଯେଉଁମାନେ', 'କିଏ', 'କେଉଁମାନେ', 'ଇଏ', 'ଏମାନେ' ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବ୍ୟାକରଣରେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ **ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ** ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ଅତଏବ ପୁରୁଷ ତିନୋଟି, ଯଥା—(୧) ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ, (୨) ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ, (୩) ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ।

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷର ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସର୍ବନାମ ପଦ ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ସମ୍ମାନ ଅର୍ଥରେ 'ତୁମେ', 'ତୁମ୍ଭେମାନେ' ବଦଳରେ 'ଆପଣ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଏହା ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ; କିନ୍ତୁ ଏହାର କ୍ରିୟାପଦ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନୁସାରେ ନ ହୋଇ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

ଆପଣ ଆସନ୍ତୁ । ଆପଣ ବସନ୍ତୁ । ଆପଣ ମୋ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ । 'ଆପଣ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟତୀତ ହଜୁର, ମଣିମା ଓ ଛାମୁ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟାପଦ କର୍ତ୍ତାର ପୁରୁଷ, ବଚନକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥାଏ ।

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ
ଏକବଚନ—ମୁଁ ପଢୁଛି ।	ତୁମେ ପଢୁଛ ।	ସେ ପଢୁଛି ।
ବହୁବଚନ—ଆମ୍ଭେମାନେ ପଢୁଛୁ ।	ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଢୁଛ ।	ସେମାନେ ପଢୁଛନ୍ତି ।

ସମସ୍ତ ବିଭକ୍ତି ଓ ବଚନରେ ସର୍ବନାମ ପଦଗୁଡ଼ିକର ଯେଉଁ ରୂପ ହୁଏ ତାହା ସେହି ପୁରୁଷର ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—ମୁଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ; ମୋତେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ; ମୋଦ୍ୱାରା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୃତି ।

Scanned with CamScanner

ତୁ, ତୁମ୍ଭେମାନେ; ତୋତେ, ତୁମ୍ଭେମାନଙ୍କୁ; ତୋ ଦ୍ୱାରା, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୃତି

ସେ, ସେମାନେ; ତାକୁ, ସେମାନଙ୍କୁ; ତାଦ୍ୱାରା, ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୃତି ।

'ତୁ'ର ବ୍ୟବହାର–

ଅବଜ୍ଞା ବା ଅନାଦାର ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ 'ତୁ' ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଯଥା–ତୁ ମୋ ଆଗରୁ ଶୀଘ୍ର ଯା । ତୁ ଗୋଟାଏ ଅମଣିଷ ।

ଅତ୍ୟଧିକ ଆଦର ବା ଭକ୍ତିପ୍ରଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ 'ତୁ'ର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଯଥା–ତୁ ମୋର ପ୍ରାଣ, ତୁ ମୋର ହୃଦୟର ହାର, ତୁ ମୋର ସବୁକିଛି, ତୁ ନାଥ ପରମ ଦୟାଳୁ, ତୁ ଦେବଦେବ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, ତୁ ହରି ମୋର ପିତାମାତା ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ସଂଶୋଧନ କର ।

ତମେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ । ଆପଣ ସେଠାରେ ବସ । ରେ ପୁଅ ! ତୁମେ ମୋର ନୟନର ତାରା । ମୁଁ ଗାଁକୁ ଯାଉଥିଲୁ । ସେ ସତ କହନ୍ତୁ ।

୨ । କଳା ଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକର ପୁରୁଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କର ।

(କ) **ମଣିମା**, **ମୋ** ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତୁ ।

(ଖ) **ତୁମେ** ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସନ୍ତାନ ।

(ଗ) **ଆପଣ** ଦୀନଜନଙ୍କର ସହାୟ ।

(ଘ) **ତୁ** ବନ୍ଧୁ ସଖା ସହୋଦର ।

(ଙ) **ଆମ୍ଭେମାନେ** **ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ** ପଚାରିବୁ ।

(ଚ) **ଚନ୍ଦ୍ରିକା** ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖୁଛି ।

୩ । ପୁରୁଷ କେତେ ପ୍ରକାର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ? ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୪ । ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ 'ତୁ'ର ବ୍ୟବହାର ବାକ୍ୟରେ ଦର୍ଶାଅ ।

●

Scanned with CamScanner

କାରକ

ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡପରେ, ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିବସରେ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଶିକ୍ଷକଶିକ୍ଷିକାମାନଙ୍କୁ ନିଜ ହାତରେ ମାନପତ୍ର ଓ ଅର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ଉପର ବାକ୍ୟରେ 'ପ୍ରଦାନ କଲେ' କ୍ରିୟାପଦ । ଏହି କ୍ରିୟାପଦ ସହିତ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ଅନ୍ୟପଦମାନଙ୍କର କିଭଳି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ଜାଣିବାପାଇଁ କ୍ରିୟାପଦ ପୂର୍ବରେ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ସର୍ବନାମ ଲଗାଇଲେ ଉତ୍ତର ଆସିବ ।

	ପ୍ରଶ୍ନ	ଉତ୍ତର
୧ ।	କିଏ ପ୍ରଦାନ କଲେ ?	ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ
୨ ।	କ'ଣ ପ୍ରଦାନ କଲେ ?	ମାନପତ୍ର ଓ ଅର୍ଥ
୩ ।	କାହିଁରେ ବା କିପରି ପ୍ରଦାନ କଲେ ?	ନିଜ ହାତରେ
୪ ।	କାହାକୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ ?	ଶିକ୍ଷକଶିକ୍ଷିକାମାନଙ୍କୁ
୫ ।	କାହାପକ୍ଷରୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ ?	ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ
୬ ।	କେଉଁଠାରେ ପ୍ରଦାନ କଲେ ?	ରବୀନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡପରେ
୭ ।	କେବେ ପ୍ରଦାନ କଲେ ?	ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିବସରେ

ଏହି ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ 'ପ୍ରଦାନ କଲେ' କ୍ରିୟାପଦ ସହିତ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ମାନପତ୍ର ଓ ଅର୍ଥ, ନିଜ ହାତରେ, ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷିକାମାନଙ୍କୁ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ, ରବୀନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡପରେ, ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିବସରେ ପଦମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି । ଏଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକ କାରକ ।

ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟାପଦ ସହିତ ଯେଉଁ ପଦର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥାଏ, ତାହାକୁ କାରକ କହନ୍ତି । କ୍ରିୟାପଦ ସହିତ ବାକ୍ୟସ୍ଥ ପଦମାନଙ୍କର ଛଅ ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥାଏ । ଏଣୁ କାରକ ଛଅପ୍ରକାର । ଯଥା–କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ, କରଣ, ସମ୍ପ୍ରଦାନ, ଅପାଦାନ ଓ ଅଧିକରଣ କାରକ ।

କର୍ତ୍ତାକାରକ

(୧) ଛାତ୍ର ବ୍ୟାକରଣ ପଢୁଛି । (୨) ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରକୁ ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ ପଢ଼ିବା କ୍ରିୟା ଛାତ୍ର ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଉଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ପଢ଼ାଇବା କ୍ରିୟା ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିବାର ବୁଝାଯାଉଛି ।

ଯେ କ୍ରିୟାସମ୍ପାଦନ କରେ ବା କରାଏ ତାହାର କର୍ତ୍ତାକାରକ ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

ଉପର ଉଦାହରଣରେ ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକ କର୍ତ୍ତାକାରକ । କ୍ରିୟାପଦ ପୂର୍ବରୁ କିଏ, କ'ଣ ଲଗାଇ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତର ମିଳେ ତାହା କର୍ତ୍ତାକାରକ । ଯଥା–ଶିକ୍ଷକ ଆସୁଛନ୍ତି । ପ୍ରଶ୍ନ–କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି ?, ଉତ୍ତର–ଶିକ୍ଷକ । ଫୁଲ ଫୁଟିଛି । ପ୍ରଶ୍ନ–କ'ଣ ଫୁଟିଛି ?, ଉତ୍ତର–ଫୁଲ ।

'ଶିକ୍ଷକ' ଓ 'ଫୁଲ' ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିରେ କର୍ତ୍ତାକାରକ ।

କର୍ତ୍ତାର ପ୍ରକାର :

(୧) **ମୁଖ୍ୟକର୍ତ୍ତା**–ନିଜେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିବା କର୍ତ୍ତାକୁ ମୁଖ୍ୟକର୍ତ୍ତା କହନ୍ତି । ଯଥା–**ଗାୟତ୍ରୀ** ଗୀତ ଗାଉଛି ।

ବେଦବ୍ୟାସ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଗାୟତ୍ରୀ ନିଜେ ଗୀତ ଗାଇବା ଓ ବେଦବ୍ୟାସ ନିଜେ ମହାଭାରତ ଲେଖିବା ବୁଝାଉଥିବାରୁ ମୁଖ୍ୟକର୍ତ୍ତା ।

(୨) **ପ୍ରଯୋଜକ କର୍ତ୍ତା**–ଯେଉଁ କର୍ତ୍ତା ନିଜେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ନ କରି ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା କରାଏ ତାହା ପ୍ରଯୋଜକ କର୍ତ୍ତା । ଏହାକୁ ହେତୁକର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରଦ୍ୱାରା ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ାଇଲେ ।

ପରଶୁରାମ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇଥିଲେ ।

ଉପର ବାକ୍ୟଦ୍ୱୟରେ ଗଢ଼ିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ନକରି ଛାତ୍ରଦ୍ୱାରା ଓ ଶିଖିବା କାର୍ଯ୍ୟ ପରଶୁରାମ ନିଜେ ନ କରି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦନ କରିଥିବା ଜଣାପଡୁଛି । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପରଶୁରାମ ପ୍ରଯୋଜକ କର୍ତ୍ତା ।

(୩) **ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତା**–ପ୍ରଯୋଜକ କର୍ତ୍ତା ଯାହାଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରେ ସେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତା । ଯଥା–

ବାଲ୍ମୀକି **ଲବକୁଶଙ୍କ ଦ୍ୱାରା** ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ରାମାୟଣ ଶୁଣାଇଥିଲେ ।

ମା' **ପୁଅକୁ** ଭାତ ଖୁଆଇଥିଲେ ।

ଏଠାରେ 'ଲବକୁଶଙ୍କ ଦ୍ୱାରା', 'ପୁଅକୁ' ପଦ ଦୁଇଟି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ।

ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବା ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଥାଏ ।

ଉହ୍ୟକର୍ତ୍ତା–ଆଦେଶସୂଚକ ବାକ୍ୟରେ ବେଳେବେଳେ କର୍ତ୍ତା ଉହ୍ୟ ବା ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବରେ ଥାଏ । ଯଥା–ସତ୍ୟ କହ, ଧର୍ମ ଆଚରଣ କର । ସେଠାକୁ ଯାଅ । ସବୁଦିନ ପରିଶ୍ରମ କର ।

ଏହିସବୁ ବାକ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷର କର୍ତ୍ତା "ତୁମେ" ଉହ୍ୟ ରହିଛି ।

Scanned with CamScanner

କର୍ତ୍ତା ହୋଇପାରୁଥିବା ପଦ ବା ପଦପୁଞ୍ଜ–

ବିଶେଷ୍ୟ–ଭିକାରିଟି ଭିକ ମାଗୁଛି । ଶିଶୁଟି ଖେଳୁଛି ।

ସର୍ବନାମ–ମୁଁ ପୁରୀ ଯିବି । ସେମାନେ ବିଲକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ବିଶେଷଣ–ମୂର୍ଖ ସହଜରେ ବୁଝେ ନାହିଁ । ଜ୍ଞାନୀ ସବୁଠି ପୂଜା ପାଏ ।

କୃଦନ୍ତ ପଦ–ମରଣ ଜୀବନର ଅନ୍ତିମ ସୋପାନ ।

ତାର ଚାହାଣିଟା ଅତି ଚମତ୍କାର ।

ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ–ସେ ଧର୍ମରେ ଥିଲେ ବୋଲି ଏତେବଡ଼ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ।

ତୁମେ ପୁଣି ଫେରିଆସିଛ, ଖୁବ୍ ଭଲକଥା ।

ବାକ୍ୟାଂଶ–ମୁକୁଟମଣ୍ଡିତ ରାଜଶିର ନୁହେଁ ଶାନ୍ତିର ଆସ୍ପଦ ।

ଚିଲିକାର ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତାରୀ ନୀଳ ଜଳରାଶି ଜନମନ ହରଣ କରେ ।

କର୍ମକାରକ

(୧) ଖାରବେଳ ମଗଧ ଜୟ କରିଥିଲେ ।

(୨) ପିତା ପୁତ୍ରକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ 'ଖାରବେଳ' ଏହି କର୍ତ୍ତା ପଦର 'ଜୟ କରିବା' କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନରେ ଅଭିଳଷିତ ବା ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି 'ମଗଧ' । ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ 'ପିତା' କର୍ତ୍ତାପଦର 'ଡାକିବା' କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଭିଳାଷ ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି 'ପୁତ୍ର' ।

କର୍ତ୍ତାର କ୍ରିୟାସମ୍ପାଦନରେ ଯାହା ଅଭିଳଷିତ ବା ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତାହା କର୍ମକାରକ । ଏଣୁ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିରେ 'ମଗଧ' ଓ 'ପୁତ୍ର' କର୍ମକାରକ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟକୁ ନାସ୍ତିସୂଚକ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା–ଶିଶୁ ଖିର ପିଉଛି । ଶିଶୁ ଖିର ପିଉନାହିଁ ।

ଏହି ଦୁଇବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା 'ଶିଶୁ'ର ଅଭିଳଷିତ ଓ ଅନଭିଳଷିତ 'ଖିର' ଉଭୟ ପଦ କର୍ମକାରକ ଅଟେ ।

ମୁଖ୍ୟକର୍ମ ଓ ଗୌଣକର୍ମ :

କେତେକ ବାକ୍ୟରେ ଦୁଇଟି କର୍ମର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଯଥା–ଛାତ୍ରମାନେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଛନ୍ତି ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ 'ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ' ଓ 'ପ୍ରଶ୍ନ' ଦୁଇଟି କର୍ମ 'ପଚାରୁଛନ୍ତି' କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ 'ଲୋକମାନଙ୍କୁ' ଓ 'ଉପଦେଶ' କର୍ମଦ୍ୱୟ 'ଦେଉଛନ୍ତି' କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ 'ପଚାରିବା' କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ 'ପ୍ରଶ୍ନ' ଓ 'ଦେଉଛନ୍ତି' କ୍ରିୟା ସହିତ 'ଉପଦେଶ' ପ୍ରଧାନଭାବେ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ଏଣୁ ଏ ଦୁଇଟି ମୁଖ୍ୟ କର୍ମ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଓ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଗୌଣକର୍ମ ।

ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ କ୍ରିୟାର ମଧ୍ୟ ଦୁଇଟି କର୍ମ ଥାଏ ।

ଯଥା–ମାଆ **ଶିଶୁକୁ ଦୁଧ** ପିଆଉଛନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷକ **ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ଲାନେଟୋରିୟମ** ଦେଖାଇଲେ ।

ପ୍ରଦତ୍ତ ଉଦାହରଣରେ ପିଆଉଛନ୍ତି ଓ ଦେଖାଇଲେ ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ କ୍ରିୟା । 'ପିଆଉଛନ୍ତି' କ୍ରିୟାର କର୍ମ 'ଶିଶୁକୁ' ଓ 'ଦୁଧ' । 'ଦେଖାଇଲେ' କ୍ରିୟାର କର୍ମ 'ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ' ଓ 'ପ୍ଲାନେଟୋରିୟମ୍' । ଉଦାହରଣ ଦୁଇଟିରେ 'ଦୁଧ' ଓ 'ପ୍ଲାନେଟୋରିୟମ୍' ମୁଖ୍ୟକର୍ମ । 'ଶିଶୁକୁ' ଓ 'ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ' ଗୌଣ କର୍ମ ।

ମୁଖ୍ୟ କର୍ମ ଓ ଗୌଣକର୍ମ ନିର୍ଣ୍ଣୟ :

ବାକ୍ୟରେ ଦୁଇଟି କର୍ମ ଥିଲେ, ଯେଉଁ କର୍ମଟି କର୍ମ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟକାରକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରେ ତାହା ଗୌଣକର୍ମ ବା ଅପ୍ରଧାନ କର୍ମ । ଅନ୍ୟ କର୍ମଟି ମୁଖ୍ୟ କର୍ମ ବା ପ୍ରଧାନ କର୍ମ ଅଟେ । ସାଧାରଣତଃ ଅପ୍ରାଣୀବାଚକ ପଦଟି ମୁଖ୍ୟକର୍ମ ହୋଇଥାଏ ଓ ପ୍ରାଣୀବାଚକ ପଦଟି ଗୌଣକର୍ମ । କ୍ରିୟାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ ମୁଖ୍ୟକର୍ମ ଥାଏ ଏବଂ ଏଥିରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ ନଥାଏ । ଗୌଣକର୍ମରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ ଥାଏ ।

ବାକ୍ୟର କର୍ମପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର :

- ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, **ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ରଥଯାତ୍ରା ହୁଏ ।**
- **ସେ କେତେବେଳେ ଆସିବେ,** ମୁଁ କହିବି ।
- ଲୋକଟି ଦେଖିଲା, **ଗୋଟାଏ ଭାଲୁ ତା' ଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ିଆସୁଛି ।**

ଏହି ଉଦାହରଣମାନଙ୍କରେ 'ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ରଥଯାତ୍ରା ହୁଏ' ବାକ୍ୟଟି 'ଜାଣନ୍ତି' କ୍ରିୟାର କର୍ମ । 'ସେ କେତେବେଳେ ଆସିବେ' ବାକ୍ୟଟି 'କହିବି' କ୍ରିୟାର କର୍ମ ଏବଂ 'ଗୋଟାଏ ଭାଲୁ ତା' ଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ିଆସୁଛି' ବାକ୍ୟଟି 'ଦେଖିଲା' କ୍ରିୟାର କର୍ମ ଅଟେ ।

କରଣ କାରକ

(କ) ସ୍ୱାଗତିକା **ତୁଳୀରେ** ଚିତ୍ର ଆଙ୍କୁଛି ।

(ଖ) ସୁଦର୍ଶନ ପଟ୍ଟନାୟକ **ବାଲିଦ୍ୱାରା** ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢୁଛନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାରେ ପ୍ରଧାନ ସାଧନ ବା ସହାୟକ 'ତୂଳୀ' । ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିବାରେ ପ୍ରଧାନ ସାଧକ ବା ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବସ୍ତୁ 'ବାଲି' । ତେଣୁ କ୍ରିୟାସାଧନରେ ଯେ ପ୍ରଧାନ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ସେ କରଣକାରକ । 'ତୂଳୀରେ' ଓ 'ବାଲିଦ୍ୱାରା' ପଦଦ୍ୱୟ କରଣକାରକ ।

କ୍ରିୟାସାଧନ ପାଇଁ କର୍ତ୍ତାର ଯେ ପ୍ରଧାନ ସହାୟକ, ତାହାକୁ ବୁଝାଉଥିବା ପଦକୁ କରଣକାରକ କହନ୍ତି ।

ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ

(କ) ଦେଶବାସୀ **ସୁନାମିବିପନ୍ନଙ୍କୁ** ବସ୍ତ୍ର, ଖାଦ୍ୟପେୟ ଓ ଅର୍ଥ ଦାନ କଲେ ।

(ଖ) **ଭୋକିଲା ଭିକାରିକୁ** ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ।

ଏଠାରେ 'ଦାନକଲେ' କ୍ରିୟାରୁ 'ସୁନାମିବିପନ୍ନଙ୍କୁ' ଦାନ କରିବା କଥା ସୂଚିତ । ସେହିପରି 'ଦିଅ' କ୍ରିୟାରୁ 'ଭୋକିଲା-ଭିକାରିକୁ' ଦେବା କଥା ପ୍ରକାଶିତ ।

ଯାହାକୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଦାନ କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ କହନ୍ତି ।

ଦାନର ଗ୍ରହୀତା ଦାନ ଦିଆଯାଇଥିବା ବସ୍ତୁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରୀ ହେଉନଥିଲେ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ ହୁଏନାହିଁ । ଯଥା—

ଧୋବାକୁ ଲୁଗାଦିଅ ।

ରାମ, ମୋ ବହିଟି **ମୋତେ** ଦିଅ ।

ଉଭୟ ଉଦାହରଣରେ 'ଦେବା' କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ 'ଦାନ' ଅର୍ଥ ବୁଝାଉନଥିବାରୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ ନହୋଇ କର୍ମକାରକ ହୋଇଛି ।

ଅପାଦାନ କାରକ

(କ) ନମିତା **ନଳକୂଅରୁ** ପାଣି ଆଣିଲା ।

(ଖ) ମହାକାଶଯାତ୍ରୀମାନେ **ମହାକାଶଯାନରୁ** ଅବତରଣ କଲେ ।

(ଗ) **ଛାତରୁ** ପାଣି ଗଳୁଛି ।

ଉପର ବାକ୍ୟରେ ପାଣି 'ନଳକୂଅରୁ', ମହାକାଶଯାତ୍ରୀମାନେ 'ମହାକାଶଯାନରୁ' ଓ ପାଣି 'ଛାତ'ରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବା ପୃଥକ୍ ହେବା ସୂଚିତ ହେଉଛି ।

ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଯାହାଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହେବାର ଜଣାଯାଏ, ସେଠାରେ ଅପାଦାନ କାରକ ହୁଏ ।

ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଅପାଦାନକାରକ ହୁଏ ।

ଆରମ୍ଭ—ପହିଲି-**କାର୍ତ୍ତିକରୁ** ମୁଁ ଭାଗବତପାଠ ଆରମ୍ଭ କରିଛି ।

ବିରତି—ପାପକର୍ମରୁ ବିରତ ହୁଅ ।

ରକ୍ଷା—ଈଶ୍ୱର ଧାର୍ମିକଙ୍କୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ଉତ୍ପତ୍ତି—ପାଳରୁ ଛତୁ ଫୁଟେ । ଗଙ୍ଗା ହିମାଳୟରୁ ବାହାରିଛି ।
ପଙ୍କରୁ ପଦ୍ମର ଜନ୍ମ ।

ମୁକ୍ତି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି ପିତୃମାତୃଋଣ, ଗୁରୁଋଣ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରଋଣରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ଉଚିତ ।

ଶ୍ରମିକମାନେ ଶୋଷଣରୁ ମୁକ୍ତିପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ଉଚିତ ।

ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ—ଚାହୁଁଚାହୁଁ ଚିଲିକାର ଶାନ୍ତସ୍ନିଗ୍ଧ ଦୃଶ୍ୟରାଜି ମୋର ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା ।

ପରାଜୟ—ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟଠାରୁ ପରାଜୟ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ।

ନିବାରଣ—ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁକୁ କୁମାର୍ଗରୁ ନିବାରଣ କରେ ।

ଅଧିକରଣ କାରକ

(କ) ନଦୀକୂଳରେ ଶୀତଳ ପବନ ବହେ ।

(ଖ) ଶରତ୍‌ଋତୁରେ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ ଦିଶେ ।

ଏଠାରେ 'ବହେ' କ୍ରିୟାର ସ୍ଥାନ ନଦୀକୂଳରେ ଏବଂ 'ଦିଶେ' କ୍ରିୟାର ସମୟ ଶରତ୍‌ଋତୁରେ । ସୁତରାଂ 'ନଦୀକୂଳରେ' ଓ 'ଶରତ୍‌ଋତୁରେ' ଅଧିକରଣ କାରକ ହୋଇଅଛି ।

କ୍ରିୟା ସାଧିତ ହେବାର ସ୍ଥାନ ଓ ସମୟକୁ ଅଧିକରଣ କାରକ କହନ୍ତି ।

ବିଭିନ୍ନ ଅଧିକରଣ କାରକ :

୧ । ସ୍ଥାନାଧିକରଣ—ଯେଉଁ ପଦଦ୍ୱାରା କ୍ରିୟା ସାଧିତ ବା ସମ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନ ସୂଚିତ ହୁଏ ତାହା ସ୍ଥାନାଧିକରଣ କାରକ । ଯଥା—

ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ ହେଲେ ।

ପୁରୀରେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ ।

୨ । କାଳାଧିକରଣ—ଯେଉଁ ପଦଦ୍ୱାରା କ୍ରିୟା ସାଧିତ ହେବାର ସମୟ ଜଣାଯାଏ, ତାହାର କାଳାଧିକରଣ କାରକ ହୁଏ । ଯଥା—

କାର୍ତ୍ତିକ-ପୂର୍ଣ୍ଣମୀରେ ବୋଇତବନ୍ଦାଣ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହୁଏ ।

ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ରାଜଧାନୀ-ପୁସ୍ତକମେଳା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

୩। ବିଷୟାଧିକରଣ—ଯେଉଁ ପଦରୁ କ୍ରିୟାସାଧିତ ହେବାର ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୂଚନା ମିଳେ, ତାହାର ବିଷୟାଧିକରଣ କାରକ ହୁଏ । ଯଥା—

ଡକ୍ଟର ସର୍ବପଲ୍ଲୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍‌ଙ୍କର ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା ।

ଉତ୍କଳ ବାଚସ୍ପତି ଗୌରୀକୁମାର ବ୍ରହ୍ମା ସଂସ୍କୃତସାହିତ୍ୟରେ ଜଣେ ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧। ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଯୋଜକ କର୍ତ୍ତା ଭାବରେ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।
ଶିକ୍ଷକ, ମାଲିକ, ଗଉଡ଼, ବୁଢ଼ୀମା, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ପିତା, ବନ୍ଧୁ

୨। ତଳବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ କର୍ତ୍ତାକାରକ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅ ।
(କ) ଅହଙ୍କାର ମନୁଷ୍ୟର ପତନ ଆଣେ ।
(ଖ) ଚିନ୍ତା ଖାଏ ଗଣ୍ଠି, ଲୁଣ ଖାଏ ହାଣ୍ଡି ।
(ଗ) ମୋ କଥା ମନରେ ରଖିଥିବ ।
(ଘ) ପୃଥିବୀରେ କେହି ଚିରଦିନ ଅମର ନୁହେଁ ।
(ଙ) କୁହୁଡ଼ିରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇଛି ।
(ଚ) ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ମନକୁ ପୁଲକିତ କରେ ।
(ଛ) ମାଳତୀର କଥାରେ ମଧୁରତା ନାହିଁ ।
(ଜ) ସକାଳ ଓ ସଂଧ୍ୟାରେ କିଛି ସମୟ ଖୋଲା ଜାଗାରେ ବୁଲିବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପକ୍ଷେ ହିତକର ।

୩। ମୁଖ୍ୟକର୍ମ ଓ ଗୌଣକର୍ମ କାହାକୁ କହନ୍ତି ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଅ ।

୪। କର୍ମକାରକ ପଦଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।
(କ) ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ——— ମାନ ।
(ଖ) ——— ମହାଦେବଙ୍କର ଡର ।
(ଗ) ଉଦାରମନା ଲୋକ ——— ସମଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖେ ।
(ଘ) ତୁମେ ——— ଶୁଣୁଛ, ——— ମନରେ ରଖ ।
(ଙ) ଅମୃତ ବିନୟ ବଚନ କହି ——— ତୋଷିବ ।
(ଚ) ——— କାନରେ ପୂରାଅ ନାହିଁ ।
(ଛ) ଆମେ ଶିଶୁଦିବସରେ ——— ମନେପକାଉ ।

୫। ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ କରଣକାରକ ରୂପେ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।
ବଉଡ଼ି, ସାଇକେଲ, ଦାଆ, ହାତ, ଆଖି, କାନ, କଲମ, ଔଷଧ, ଧନୁଶର, ଖବରକାଗଜ

୫ । ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ବାକ୍ୟରେ ତିନୋଟିର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୬ । ତଳ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ ଅପାଦାନକାରକ ପଦମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଅ ।

(କ) ମୂଳୁ ମାଇଲେ ଯିବ ସରି, ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କିମ୍ପା କଳି ।
(ଖ) ମହୁଫେଣାରୁ ମହୁ ସଂଗ୍ରହ କର ।
(ଗ) ହେ ପ୍ରଭୁ, ମୋତେ ଭବସାଗରରୁ ପାରି କର ।
(ଘ) ଦେଉଳରୁ ଦିଅଁ ବିଜେ କର ।
(ଙ) ଶିଶୁମାନଙ୍କ କଥାରୁ ମହୁ ଝରିଥାଏ ।
(ଚ) ଲୋକଟି ଗଛରୁ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ।
(ଛ) ବାପା କଟକରୁ ଫେରିଲେଣି ।

୭ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ଅଧିକରଣକାରକ ପଦମାନ ଚିହ୍ନାଇଦିଅ ।

(କ) ଡାମରା କାଉରେ ଡାମରା କାଉ, ଜଳ ପରବତେ ବୋବାଉ ଥାଉ ।
(ଖ) ଆହେ ନୀଳଗିରି, ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଭୁଜେ ଦୟଣା କେଭିକେରି ।
(ଗ) ରଜରେ ଆମ ଗାଁରେ ତିନିଦିନ ଯାତ୍ରା ହୁଏ ।
(ଘ) ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କର ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର ଅଛି ।
(ଙ) ବାଇଶିପାହାଚରେ ଲାଗି ଭିଡ଼ ।
(ଚ) କଲମରେ କାଳି ନାହିଁ ।
(ଛ) ସକାଳେ ପ୍ରକୃତି ଶାନ୍ତ ଓ ମଧୁର ।
(ଜ) ଆମ ଶିକ୍ଷକ ବ୍ୟାକରଣରେ ପ୍ରବୀଣ ।

୮ । ତଳବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ କରଣକାରକ ଓ ଅଧିକରଣ କାରକ ପଦମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅ ।

(କ) ତୋତେ ମୁଁ ହାତରେ ନ ମାରି ଭାତରେ ମାରିବି ।
(ଖ) ରେଳଗାଡ଼ିରେ କେତେ ଲୋକଙ୍କ ସହ ପରିଚୟ ହୁଏ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ମନରେ ରହନ୍ତି ନାହିଁ ।
(ଗ) ପିଲାମାନେ ପିଲାଦିନେ ବାଲିରେ ମଣ୍ଡା ଗଢ଼ିଥାନ୍ତି ।
(ଘ) କରତି କରତରେ କାଠ ଚିରୁଛି ।
(ଙ) ଶରତରେ ସରୋବରରେ କୁମୁଦ ଶୋଭାପାଏ ।
(ଚ) ସକାଳେ ଓ ସଞ୍ଜରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କର ।
(ଛ) ସେ କଥାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ମୋହିନେଲେ ।
(ଜ) ରଥରେ ବାମନରୂପୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ହୁଏ ନାହିଁ ।

●

Scanned with CamScanner

ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ

ବିନୋଦର ବାପା ଆସିଲେ ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ 'ଆସିଲେ' କ୍ରିୟାପଦ । ଏହି କ୍ରିୟାପଦକୁ ଧରି ଯଦି 'କିଏ ଆସିଲେ ?' ପଚାରିବା ତେବେ ଉତ୍ତର ମିଳିବ 'ବାପା' । କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବା ପଦ କାରକ—ଏହା ଆଗରୁ ଜାଣିଛେ । ତେଣୁ 'ବାପା' କାରକ ।

ମାତ୍ର ବାକ୍ୟରେ 'କ୍ରିୟା' ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ନଥିବା ପଦ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଉପର ବାକ୍ୟରେ 'ଆସିଲେ' କ୍ରିୟାକୁ ଧରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ଏହା ଜାଣିପାରିବା । 'କାହାର ଆସିଲେ ?' —ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ଉତ୍ତର ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉ ନାହିଁ । ଯଦି କେହି 'ବିନୋଦର' ବୋଲି କହେ ତାହା ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ନୁହେଁ । ଏଣୁ ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଏଭଳି ଉତ୍ତର ତ୍ରୁଟିଯୁକ୍ତ । ଯଦି 'କାହାର ବାପା ?' ପ୍ରଶ୍ନ ହୁଏ, ଉତ୍ତର ହେବ 'ବିନୋଦର' । ଏଥିରୁ ଜାଣିଲେ 'ବିନୋଦର' ଏହି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସହିତ 'ବାପା' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି । 'ବିନୋଦର' 'ଆସିଲେ' କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ଏଣୁ 'ବିନୋଦର' କାରକ ପଦ ନୁହେଁ ।

ବାକ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପଦର କ୍ରିୟା ପଦ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ପଦ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଥାଏ, ତାକୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ କହନ୍ତି । ସମ୍ବନ୍ଧପଦ ଏକ ଅଣକାରକ ପଦ ।

ଏହି ହେତୁରୁ 'ବିନୋଦର' ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ଅଟେ ।

ଦୁଇଟି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ପ୍ରଥମ ପଦଟି ସମ୍ବନ୍ଧପଦ ହୁଏ । ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦରେ ର, ଙ୍କର, ମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୃତି ଚିହ୍ନ ଲାଗିଥାଏ ।

ଆଉ କେତୋଟି ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦର ଉଦାହରଣ—

ଦଶରଥଙ୍କର ପୁତ୍ର, ସାଗରର ଜଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କିରଣ, ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଭାଷଣ, ହସ୍ତର ମୁଦ୍ରିକା, ଆକାଶର ତାରକା, ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ପୁତ୍ରର ସନ୍ତାନ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସର୍ବନାମ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ତାଙ୍କର ଘର । ମୋର ଭଉଣୀ । ସେମାନଙ୍କର ପୁଅ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦେଶ । ତୁମର ପୁସ୍ତକ ।

ସମ୍ବନ୍ଧର ପ୍ରକାର—ସମ୍ବନ୍ଧ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଅଛି ।

୧ । କାରକ ସମ୍ବନ୍ଧ—କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ, କରଣ ପ୍ରଭୃତି କାରକ ପଦ ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସେସବୁକୁ କାରକସମ୍ବନ୍ଧ କୁହାଯାଏ । କାରକ ସମ୍ବନ୍ଧ ଛଅ ପ୍ରକାରର ।

Scanned with CamScanner

(କ) କର୍ତ୍ତୃସମ୍ବନ୍ଧ–ନଦୀର ପ୍ରବାହ, ଅର୍ଥାତ୍ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଛି । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପିତୃମାତୃ ସେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଅର୍ଥାତ୍ ଛାତ୍ରମାନେ ପିତୃମାତୃ ସେବା କରିବା ଉଚିତ ।

ସେହିପରି–ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କିରଣ, ବୃଦ୍ଧର ଗତି, ଅତିଥିଙ୍କର ଭୋଜନ ।

(ଖ) କର୍ମସମ୍ବନ୍ଧ–ଦେଶର ରକ୍ଷା ପାଇଁ ସୈନିକମାନେ ଜାଗ୍ରତ । ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ସୈନିକମାନେ ଜାଗ୍ରତ ।

ସେହିପରି–ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଉପାସନା, ପୁରାଣର ଅଧ୍ୟୟନ, ବିଦ୍ୟାର ଅର୍ଜନ ।

(ଗ) କରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ–ବ୍ୟାଧର ଶରର ଆଘାତରେ ପକ୍ଷୀଟି ଛଟପଟ ହେଲା । ଶରର ଆଘାତ ଅର୍ଥାତ୍ ଶରଦ୍ୱାରା ଆଘାତ ।

ସେହିପରି–ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଠେଙ୍ଗାର ପାହାର, ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଚେତାବନୀ ।

(ଘ) ସମ୍ପ୍ରଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ–ଦୁଇବର୍ଷ ହେଲା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତି ଦିଆଯାଉ ନାହିଁ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବୃତ୍ତି ।

ସେହିପରି–ଗୁରୁଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣା, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଦାନ, ଖେଳାଳିମାନଙ୍କର ପୁରସ୍କାର ।

(ଙ) ଅପାଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ–ଜଙ୍ଗଲରେ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁର ଭୟ ଅଛି । ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁର ଭୟ ଅର୍ଥାତ୍ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁଠାରୁ ଭୟ ।

ସେହିପରି–ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦଣ୍ଡ, ସାପର ଡର, ସାଧୁଙ୍କର ଉପଦେଶ ।

(ଚ) ଅଧିକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ–ପ୍ରାତଃକାଳର ଭ୍ରମଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପକ୍ଷେ ହିତକର । ପ୍ରାତଃକାଳର ଭ୍ରମଣ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଭ୍ରମଣ ।

ସେହିପରି–ପୋଖରୀର ମାଛ, ମୁଣ୍ଡର ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଲତାର ଫୁଲ ।

୨ । ଜନ୍ୟ-ଜନକ ସମ୍ବନ୍ଧ–ଦଶରଥଙ୍କର ପୁତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିତୃଭକ୍ତ ଥିଲେ । ଜନ୍ୟ–ପୁତ୍ର, ଜନକ–ଦଶରଥ

ସେହିପରି–ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ପୁଅ, ଅଶ୍ୱପତିର କନ୍ୟା, ରାଧାର ପୁତ୍ର ।

୩ । ସେବ୍ୟ-ସେବକ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଭକ୍ତମାନେ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ–ସେବ୍ୟ, ଭକ୍ତମାନେ–ସେବକ

ସେହିପରି–ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଭକ୍ତ, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସଚିବ, ମାଲିକଙ୍କ ଚାକର, ରାମଙ୍କର ସେବକ ହନୁମାନ ।

Scanned with CamScanner

୪ । ଆଧାରାଧେୟ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଏ ପୁଷ୍କରିଣୀର ଜଳ ଅତି ନିର୍ମଳ ।

ପୁଷ୍କରିଣୀ—ଆଧାର, ଆଧେୟ—ଜଳ

ସେହିପରି– ଜମିର ଧାନ, ଦୀପର ତେଲ, ଖଣିର କୋଇଲା, ଆକାଶର ଜହ୍ନ, ଚିଲିକାର ମାଛ ।

୫ । କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ—ପାପର ଫଳ ସମସ୍ତେ ଭୋଗନ୍ତି ।

କାରଣ–ପାପ, କାର୍ଯ୍ୟ–ଫଳ

ସେହିପରି–ଜନତାର ଆନ୍ଦୋଳନ, ବିପ୍ଳବର ପରିଣତି, ଧର୍ମର ବିଜୟ, କର୍ମର ଫଳ, ଦୁଧର ସର ।

୬ । ବିଶେଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ— ଦୁଃଖର ଦିନ ସବୁଦିନ ରହେନି ।

ଦୁଃଖର ଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିନ, 'ଦୁଃଖର' ବିଶେଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ସେହିପରି–ସୁଖର ସମୟ, ଗୁଣର ପିଲା, ଆଦରର ମଣିଷ, ସତ୍‌ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ, ଆଦର୍ଶଚରିତ୍ରର ଛାତ୍ର ।

୭ । ସ୍ୱତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପୃଥିବୀ ଅତି ସୁନ୍ଦର ।

ଏଠାରେ ପୃଥିବୀର ଅଧିକାରୀ ଈଶ୍ୱର । ଏପରି ସ୍ୱତ୍ୱ ବୁଝାଉଥିବାରୁ 'ଈଶ୍ୱର' ପଦଟି ସ୍ୱତ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧ ।

ସେହିପରି–ତୁମର ଘର, ରାମର ବହି, ଗୋପାଳର ଜମି ।

୮ । ଅବଲମ୍ବନ ବା ଆଶ୍ରୟ ସମ୍ବନ୍ଧ— ଖଞ୍ଜାର ଖଞ୍ଜଣି ତୁମେ ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି ।

ଏଠାରେ ଖଞ୍ଜଣି ଖଞ୍ଜାର ଓ ଲଉଡ଼ି ଅନ୍ଧର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ ବା ଆଶ୍ରୟ ବୋଲି ବୁଝାଯାଉଛି । ତେଣୁ 'ଖଞ୍ଜାର' ଓ ଅନ୍ଧର ଅବଲମ୍ବନ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ସେହିପରି–ଛୋଟାର ବାଡ଼ି, ଭକ୍ତର ଭକ୍ତି ।

୯ । ଉପାଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଧନୀମାନଙ୍କର ହୀରାର ମୁଦି ଥାଏ ।

ଏଠାରେ ହୀରା ମୁଦିର ଉପାଦାନ । ତେଣୁ ହୀରାର ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ।

ସେହିପରି–କଂସାର କବାଟ, ବ୍ରୋଞ୍ଜର ଚୁଡ଼ି, ଲୁହାର ଆଲମିରା ।

୧୦ । ବ୍ୟାପ୍ତିସମ୍ବନ୍ଧ—ମୋର ମାସକର ଛୁଟି ସରିଗଲା ।

ମାସକର ଛୁଟି ଅର୍ଥାତ୍ ମାସେ ବ୍ୟାପି ଛୁଟି । ତେଣୁ ମାସକର ବ୍ୟାପ୍ତିସମ୍ବନ୍ଧ ବୁଝାଉଛି ।

Scanned with CamScanner

ସେହିପରି–ବାରବର୍ଷର ଧର୍ମ, ବର୍ଷବର୍ଷର ସାଧନା, ନଅଦିନର ପାରାୟଣ, ସପ୍ତାହକର ବାଟ, ଦୁଇଦିନର କାମ ।

୧୧ । ନିମିତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ—ତୁମେ ହୋମର ସାମଗ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କର ।

ହୋମର ସାମଗ୍ରୀ କହିଲେ ହୋମପାଇଁ ସାମଗ୍ରୀ । ଏଣୁ ହୋମର ପଦଟି ନିମିତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଟେ ।

ସେହିପରି–ପୂଜାର ଫୁଲ, ଚନ୍ଦନର କାଠ, ମିଠେଇର ବେସନ ।

୧୨ । ବ୍ୟବସାୟଗତ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଘୋଡ଼ାର ବେପାରୀ ରାଜଦରବାରରେ ପହଞ୍ଚିଲା ।

ଘୋଡ଼ା ସହିତ ବେପାରୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ।

ସେହିପରି–ସୁନାର ବ୍ୟବସାୟୀ, ଗହମର ବେପାରୀ, ଲୁଗାର ବେପାରୀ ।

୧୩ । ହେତୁ ସମ୍ବନ୍ଧ— ରୂପର ଗର୍ବ ବେଶିଦିନ ରହେ ନାହିଁ ।

ଏଠାରେ 'ଗର୍ବର' ହେତୁ ବା କାରଣ 'ରୂପ' । ରୂପ ଓ ଗର୍ବ ମଧ୍ୟରେ ହେତୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏଣୁ 'ରୂପର' ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ।

ସେହିପରି–ଧନର ମୋହ, ଜ୍ଞାନର ବଡ଼େଇ, ଅହିଂସାର ବିଜୟ, ଅଧର୍ମର ପରାଜୟ ।

୧୪ । ଅଭେଦ ବା ରୂପକ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଦୁଃଖର ଅନଳରେ ସେ ସନ୍ତାପିତ ।

ଏଠାରେ 'ଦୁଃଖ' ଅନଳ ରୂପେ କଳ୍ପିତ । ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖ ଓ ଅନଳ ମଧ୍ୟରେ ଅଭେଦ ସୂଚିତ । ଅଭେଦ ଅର୍ଥ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ ବା ପାର୍ଥକ୍ୟଶୂନ୍ୟତା ।

ସେହିପରି–କରୁଣାର ସାଗର, ଦୟାର ଅବତାର, ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ, ଚିନ୍ତାର ଜାଲ, ମନର ମୀନ ।

୧୫ । ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ସମ୍ବନ୍ଧ–ହାତୀର ଦାନ୍ତ ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ ।

'ଦାନ୍ତ' ହାତୀ ଶରୀରସ୍ଥ ମୁଖର ଏକ ଅଙ୍ଗ । ତେଣୁ ହାତୀ ସହିତ ଦାନ୍ତର ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି ।

ସେହିପରି–ଗୋଡ଼ର ଶିରା, ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠି, ମୃଗର ଚର୍ମ ।

Scanned with CamScanner

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ଲଗାଇ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।

(କ) ଭାରତ ——— ମାଆ ।
(ଖ) ଭାଦ୍ରବ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀରେ ——— ପୂଜା ହୁଏ ।
(ଗ) ରଥଯାତ୍ରା ——— ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସବ ।
(ଘ) ସବୁ ପ୍ରାଣୀ ——— ସନ୍ତାନ ।
(ଙ) ମନୁଷ୍ୟ ——— ଫଳ ଭୋଗ କରେ ।
(ଚ) ——— ଭଲମନ୍ଦ ବାଣୀ, ମରଣ କାଳେ ତାହା ଜାଣି ।
(ଛ) ଛାତ୍ରମାନେ ——— ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ।

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅ ।

(କ) ମୋ କଥା ମୋତେ ଜଣା ।
(ଖ) ତୁମର ଆମର ସଙ୍ଗାତ ।
(ଗ) ପରର କଥାରେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାଅ ନାହିଁ ।
(ଘ) ତରବାରୀର ଜୟ ଜୟ ନୁହେଁ, ହୃଦୟର ଜୟ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଜୟ ।
(ଙ) ତୁମ ବାପାଙ୍କର ନାମ କ'ଣ ?
(ଚ) କବିର ତୁଣ୍ଡ, ମେଣ୍ଢାର ମୁଣ୍ଡ ଅତି ଟାଣ ।
(ଛ) ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ବୀଣାର ଝଙ୍କାର ଅତି ମଧୁର ।
(ଜ) ଯାନର ଗତିଠାରୁ ମନର ଗତି କ୍ଷିପ୍ରତର ।
(ଝ) ତୁମେ କାହା କଥା କେଉଁଠି କହୁଛ ।
(ଞ) ଅପମାନର ଆଘାତ ଖଡ଼୍‌ଗର ଆଘାତଠାରୁ ଅଧିକ ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦ ।

ସମ୍ବୋଧନ ପଦ

ପୁତ୍ର, କ୍ରୋଧ ପରିହାର କର ।

ଭାଇମାନେ, ଆପଣମାନେ ସାହସ ଧରନ୍ତୁ ।

ଉପର ଉଦାହରଣର କଳା ଅକ୍ଷରର ପଦ ଦୁଇଟି ସମ୍ବୋଧନ ପଦ । ସମ୍ବୋଧନ ଅର୍ଥ ଡାକିବା ।

ଯାହାକୁ ଡାକି କିଛି କୁହାଯାଏ ତାହା ସମ୍ବୋଧନ ପଦ ।

ଉପର ଉଦାହରଣରେ 'ପରିହାର କର' କ୍ରିୟାପଦର କର୍ତ୍ତା 'ତୁମେ' ଉହ୍ୟ ରହିଛି। ଅର୍ଥାତ୍ ବାକ୍ୟଟି ହେଉଛି, 'ତୁମେ କ୍ରୋଧ ପରିହାର କର ।' 'ପୁତ୍ର' କର୍ତ୍ତା ନୁହେଁ । ସେହିପରି 'ସାହସ ଧରନ୍ତୁ' କ୍ରିୟାପଦର କର୍ତ୍ତା 'ଆପଣମାନେ'; ଭାଇମାନେ ନୁହେଁ । ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ସମ୍ବୋଧନ ପଦର କ୍ରିୟାପଦ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ନଥିବାରୁ ତାହା କାରକ ନୁହେଁ ।

ସାଧାରଣତଃ ଯାହାକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ, ତାହାର ପୂର୍ବରେ ବା ପରେ ଆଉ କିଛି ପଦ ଯୋଡ଼ାଯାଏ, ତାକୁ ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ପଦ କହନ୍ତି । ଏହି ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ପଦଦ୍ୱାରା ସମ୍ବୋଧିତ ପଦଟି ସୂଚିତ ହୁଏ । ଯଥା–ହେ ପ୍ରଭୁ, ମୋ ଗୁହାରି ଶୁଣ ।

ଏଠାରେ 'ହେ' ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ପଦ ଏବଂ 'ପ୍ରଭୁ' ସମ୍ବୋଧନ ପଦ ।

ସେହିପରି–ହେ ଦେଶବାସୀ, ଆହେ ବନ୍ଧୁ, କିହୋ ବାବୁ, ଆରେ ଦାନା, ହଇରେ ହରିଆ, ଭାଇରେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଲିଙ୍ଗ ଭେଦରେ ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ପଦ ମଧ୍ୟ ବଦଳେ । ଯଥା–ଲୋ ଝିଅ, ଆଲୋ ବୋହୂ, କିଲୋ ଝିଅ, ହଇଗୋ ବୋହୂ ସାଆନ୍ତାଣୀ, ଆଗୋ ମାଆ, ଅୟି ଜନନୀ ଇତ୍ୟାଦି । ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ପଦ 'ଅବ୍ୟୟ ପଦ' ଭାବରେ ବିବେଚିତ ହୁଏ ।

ବେଳେବେଳେ ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହୋଇ କେବଳ ସମ୍ବୋଧନ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ଦାସେ, ତୁମେ କଣ କାଲି ପୁରୀ ଯାଉଛ ?

ହରି, ତୁମେ ଏତେ ଅବୁଝା ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ଆଗେ ସମ୍ବୋଧନ ପଦ ପରେ ଏହି ! (ସମ୍ବୋଧନ ଚିହ୍ନ) ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଏବେ କିନ୍ତୁ , (କମା ଚିହ୍ନ) ଦିଆଯାଉଛି । ସମ୍ବୋଧନ ପଦ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ପରି ଏକ ଅଣକାରକ ପଦ ।

Scanned with CamScanner

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ସମ୍ବୋଧନ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନାଅ ।

(କ) 'ତୋ' ଲାଗି ଗୋପଦାଣ୍ଡ ମନାରେ କାଳିଆ ସୁନା ।'

(ଖ) ଆରେ ମଉସା, ଜଡ଼ ପଇସା ।

(ଗ) 'ଶୁଣ ସୁଜନେ ଦେଇ ମନ ।'

(ଘ) ହେ ରାମ, ହେ ରାମ, କହି ଦଶରଥ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

(ଙ) ରସନା ସଂଯତ କର ଦୁଷ୍ଟ ।

(ଚ) ବାସୁଦେବ, କେବେ ମୋର ଦୁଃଖ ଦୂର ହେବ ?

(ଛ) ସୀତା, ତୁ ସବୁଦିନ ଗୀତା ପଢ଼ ।

୨ । ସମ୍ବୋଧନସୂଚକ ପଦ ଥାଇ ପାଞ୍ଚଟି ସମ୍ବୋଧନ ପଦକୁ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

Scanned with CamScanner

ବିଭକ୍ତି

ଶବ୍ଦ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ତାକୁ ପଦ କହନ୍ତି । ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ପଦମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେକ ପଦରେ କିଛି ଚିହ୍ନ (ବର୍ଣ୍ଣ ବା ବର୍ଣ୍ଣସମଷ୍ଟି) ଲାଗିଥାଏ । ସେହି ଚିହ୍ନରୁ ପଦର ବଚନ (ସଂଖ୍ୟା) ଓ କାରକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଧାରଣା ମିଳେ । ଯଥା–

ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଗଛରୁ ମାଟିରେ ପଡ଼ିଲା ।

ଏଠାରେ 'ଫଳ' ସହିତ 'ଗୁଡ଼ିକ', 'ଗଛ' ସହିତ 'ରୁ' ଓ 'ମାଟି' ସହିତ 'ରେ' ଚିହ୍ନ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶି ରହିଛି । 'ଗୁଡ଼ିକ' ଯୋଗରେ 'ଫଳ' ପଦଟି ବହୁବଚନ-କର୍ତ୍ତାକାରକ, 'ରୁ' ଯୋଗରେ 'ଗଛ' ପଦଟି ଏକବଚନ-ଅପାଦାନ କାରକ ଓ 'ରେ' ଯୋଗରେ 'ମାଟି' ପଦଟି ଏକବଚନ-ଅଧିକରଣ କାରକ ହୋଇଛି ।

ଏଥିରୁ ଜାଣିଲେ, ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ସମଷ୍ଟି (ଚିହ୍ନ) ଦ୍ୱାରା ବାକ୍ୟସ୍ଥ ପଦର ବଚନ (ସଂଖ୍ୟା) ଓ କାରକ ଚିହ୍ନିତ ହୁଏ ତାହା ବିଭକ୍ତି ।

ବିଭକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ଜାଣିହୁଏ । ଯଥା–ଶିଶୁର ବଚନ ମଧୁର

ଏଠାରେ 'ଶିଶୁ' ପଦରେ 'ର' ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଲାଗିଛି; ଯଦ୍ୱାରା 'ଶିଶୁ' ଓ 'ବଚନ' ପଦ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧ ସୂଚିତ ହୋଇ 'ଶିଶୁର' ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ହୋଇଛି ।

ଯେଉଁ ଚିହ୍ନ ବା ସଙ୍କେତ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ବଚନ, କାରକ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦକୁ ସୂଚାଇଦିଏ ତାହାକୁ ବିଭକ୍ତି କହନ୍ତି । ମାନେ, କୁ, ମାନଙ୍କୁ, ରେ, ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୃତି ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ବିଭକ୍ତି କୁହାଯିବାର କାରଣ ହେଉଛି, ଏହି ଚିହ୍ନ ବା ବର୍ଣ୍ଣସମୂହ ବାକ୍ୟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ପଦକୁ ଅନ୍ୟପଦଠାରୁ ବିଭକ୍ତ ବା ପୃଥକ୍ କରିଥାନ୍ତି । ଯଥା–ଭାରତର ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ ଅଛି ।

ଭାରତ ସହିତ 'ର', 'ଉତ୍ତର' ସହିତ 'ରେ' ବିଭକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ଫଳରେ 'ଭାରତର' ପଦଟି 'ଉତ୍ତରରେ' ପଦଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇଛି । ପୁଣି 'ଉତ୍ତରରେ' ପଦଟି 'ହିମାଳୟ' ପଦକୁ ଅଲଗା କରୁଛି । 'ହିମାଳୟ' ପଦରେ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏହା ବାକ୍ୟରେ ଥିବାରୁ ପଦ ଓ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ । 'ହିମାଳୟ' ପଦଟି 'ଅଛି' ପଦଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଅଟେ ।

ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ୍ ବା ବିଭକ୍ତ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଲାଗିବା ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ନୁହେଁ ।

ପିଲା କ୍ଷୀର ପିଉଛି । ସେମାନେ ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଥମା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ କୌଣସି ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କ୍ରିୟା ସହିତ ଅନ୍ୱୟ କରି ପଦର କାରକ ଓ ବଚନ ସୂଚିତ ହୋଇଥାଏ । ଏପରିସ୍ଥଳେ ବିଭକ୍ତି ଉହ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ମନେ କରାଯାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦରେ ଯେପରି ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଲାଗିଥାଏ, ଧାତୁରେ ସେପରି ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଲାଗିଥାଏ । ଯଥା–ପିଲାଟି ହସିଲା ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ 'ପିଲା' ଶବ୍ଦ ସହିତ 'ଟି' ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ କରାଯାଇଛି । ତେଣୁ 'ଟି' ଶବ୍ଦବିଭକ୍ତି । 'ହସିଲା' ଏହି କ୍ରିୟାପଦଟି 'ହସ୍+ଇଲା' ଏପରି ଗଠିତ ।

ଏଠାରେ 'ହସ୍' ହେଉଛି 'ଧାତୁ' ଏବଂ 'ଇଲା' ହେଉଛି ବିଭକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ବା 'ବିଭକ୍ତି' ଚିହ୍ନ । 'ଧାତୁ'ରେ ଯୁକ୍ତ ହେଉଥିବା ବିଭକ୍ତିକୁ କ୍ରିୟା ବିଭକ୍ତି କହନ୍ତି ।

ଶବ୍ଦ ବିଭକ୍ତି ସାତ ପ୍ରକାର । ଯଥା–ପ୍ରଥମା, ଦ୍ୱିତୀୟା, ତୃତୀୟା, ଚତୁର୍ଥୀ, ପଞ୍ଚମୀ, ଷଷ୍ଠୀ, ସପ୍ତମୀ । କର୍ତ୍ତାକାରକରେ ପ୍ରଥମା, କର୍ମକାରକରେ ଦ୍ୱିତୀୟା, କରଣକାରକରେ ତୃତୀୟା, ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକରେ ଚତୁର୍ଥୀ, ଅପାଦାନ କାରକରେ ପଞ୍ଚମୀ, ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ଓ ଅଧିକରଣ କାରକରେ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ।

ବିଭକ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଆକୃତି

ବିଭକ୍ତି	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମା		ଏ, ମାନ, ମାନେ, ଗୁଡ଼ାକ, ଗୁଡ଼ିକ, ଗୁଡ଼ିଏ
ଦ୍ୱିତୀୟା	କି, କୁ, ଙ୍କୁ, ଟିକୁ, ଟାକୁ, ଠାକୁ	ଙ୍କୁ, ମାନଙ୍କୁ, ଗୁଡ଼ାକୁ, ଗୁଡ଼ିକୁ
ତୃତୀୟା	ରେ, ଦ୍ୱାରା, ଦେଇ, ଦେହି, କର୍ତ୍ତୃକ	ମାନଙ୍କରେ, ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା, ମାନଙ୍କ ଦେହି, ମାନଙ୍କକର୍ତ୍ତୃକ
ଚତୁର୍ଥୀ	କୁ, ଙ୍କୁ, ଟାକୁ, ଟିକୁ	ଙ୍କୁ, ମାନଙ୍କୁ, ଗୁଡ଼ାକୁ, ଗୁଡ଼ିକୁ
ପଞ୍ଚମୀ	ରୁ, ଠାରୁ, ଠୁ, ଠୁଁ, ହୁଁ	ମାନଙ୍କରୁ, ମାନଙ୍କଠାରୁ, ମାନଙ୍କଠୁଁ, ଗୁଡ଼ାକରୁ, ଗୁଡ଼ିକରୁ
ଷଷ୍ଠୀ	ଟିର, ଟାର, ର, ରି, ଙ୍କ, ଙ୍କର, ଙ୍କରି	ଙ୍କ, ଙ୍କର, ମାନଙ୍କ, ମାନଙ୍କର, ଗୁଡ଼ିକର
ସପ୍ତମୀ	ଟିରେ, ଠି, ଠେଇଁ, ଏ, ରେ, ଠାରେ, ଟାରେ,	ମାନଙ୍କରେ, ମାନଙ୍କଠାରେ, ଗୁଡ଼ିକରେ, ମାନଙ୍କଠି

ସାଧାରଣ ଭାବରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ନଥାଏ । ଆଦର, ଅନାଦର ଅର୍ଥରେ ବା ପଦର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୃଦ୍ଧିପାଇଁ ଟା, ଟି, ଟାଏ ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଯଥା–ବୋକାଟା, ଅଳସୁଆଟା, ଲୋକଟି, ପିଲାଟି, ଟଙ୍କାଟାଏ, ଫଳଟାଏ ଇତ୍ୟାଦି ।

Scanned with CamScanner

ମାନ୍ୟ ବା ସମ୍ମାନ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ 'ଏ' ଯୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା–ଆପଣେ, ପଣ୍ଡିତେ, ମାଷ୍ଟ୍ରେ, ଅବଧାନେ, ମିଶ୍ରେ, ପ୍ରଧାନେ, ପୁରୋହିତେ ।

ଉପରେ ଆଲୋଚିତ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ବ୍ୟତୀତ ବିନା, ବ୍ୟତୀତ, ଛଡ଼ା, ସହ, ସହିତ, ଲାଗି, ନିମିତ୍ତ, ନିମନ୍ତେ, ଯୋଗୁ, ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ପଦ ବିଭକ୍ତିର ସୂଚନା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଯଥା–

(କ) ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବିନା କିଏ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବ ? (ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି)

(ଖ) ତୁମ ସହିତ ମୁଁ ସିନେମା ଯିବି । (ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି)

(ଗ) ତୋ' ଲାଗି ମୋର ଏଠାକୁ ଆସିବା ବନ୍ଦ । (ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି)

(ଘ) ଆକାଶ ହୁଁ ବଡ଼ ପିତା, ମାତା ବଡ଼ ପୃଥିବୀ ଅପେକ୍ଷା । (ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି)

ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଆକୃତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସର୍ବନାମ ପଦର ଆକୃତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ବିଶେଷ୍ୟ–ବାଳକ

ବିଭକ୍ତି	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମା	ବାଳକ	ବାଳକେ, ବାଳକମାନେ
ଦ୍ୱିତୀୟା	ବାଳକକୁ	ବାଳକମାନଙ୍କୁ
ତୃତୀୟା	ବାଳକଦ୍ୱାରା (ଦେହି, କର୍ତ୍ତୃକ)	ବାଳକଙ୍କ (ମାନଙ୍କ) ଦ୍ୱାରା (ଦେହି, କର୍ତ୍ତୃକ)
ଚତୁର୍ଥୀ	ବାଳକକୁ, ବାଳକପାଇଁ	ବାଳକଙ୍କୁ, ବାଳକମାନଙ୍କୁ, (ନିମିତ୍ତ, ଲାଗି) ବାଳକମାନଙ୍କ ପାଇଁ (ନିମିତ୍ତ, ଲାଗି)
ପଞ୍ଚମୀ	ବାଳକଠାରୁ (ଠୁଁ)	ବାଳକଙ୍କଠାରୁ, ବାଳକମାନଙ୍କଠାରୁ (ଠୁ, ଠୁଁ)
ଷଷ୍ଠୀ	ବାଳକର	ବାଳକଙ୍କ, ବାଳକଙ୍କର, ବାଳକମାନଙ୍କ, ବାଳକମାନଙ୍କର
ସପ୍ତମୀ	ବାଳକଠାରେ	ବାଳକଙ୍କଠାରେ, ବାଳକମାନଙ୍କଠାରେ

ସର୍ବନାମ–ମୁଁ

ପ୍ରଥମା	ମୁଁ	ଆମେ, ଆମ୍ଭେ, ଆମେମାନେ, ଆମ୍ଭେମାନେ
ଦ୍ୱିତୀୟା	ମୋତେ	ଆମକୁ, ଆମମାନଙ୍କୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ

Scanned with CamScanner

ତୃତୀୟା	ମୋଦ୍ୱାରା (ଦେଇ, କର୍ତ୍ତୃକ)	ଆମଦ୍ୱାରା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା (ଦେଇ, କର୍ତ୍ତୃକ)
ଚତୁର୍ଥୀ	ମୋତେ, ମୋପାଇଁ (ନିମିତ୍ତ, ଲାଗି)	ଆମକୁ, ଆମମାନଙ୍କୁ, ଆମ୍ଭଙ୍କୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଇଁ (ନିମିତ୍ତ, ଲାଗି)
ପଞ୍ଚମୀ	ମୋ'ଠାରୁ, ମୋହଠାରୁ, ମୋଠୁଁ	ଆମଠାରୁ, ଆମମାନଙ୍କଠାରୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ, ଆମଠୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠୁଁ
ଷଷ୍ଠୀ	ମୋଠାରେ, ମୋହଠାରେ, ମୋହଠି (ଠିଁ), ମୋହଠେଇଁ	ଆମଠାରେ, ଆମ୍ଭଠାରେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠିଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠେଇଁ

ବିଭକ୍ତିର ବ୍ୟବହାର

ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି :

୧ । କର୍ତ୍ତାକାରକରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି । ଯଥା—

(କ) ସୀତାଂଶୁ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣୁଛି । (ଖ) କବି କବିତା ଲେଖନ୍ତି ।

'ସୀତାଂଶୁ' ଓ 'କବି' କର୍ତ୍ତାଠାରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୨ । କର୍ମବାଚ୍ୟରେ କର୍ମଠାରେ ପ୍ରଥମା—

(କ) ଶିକ୍ଷକଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ାଗଲା ।

(ଖ) କାଳିଦାସଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଘୁବଂଶ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଶିକ୍ଷକ, କାଳିଦାସ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି । ମାତ୍ର କର୍ମବାଚ୍ୟରେ 'ଦ୍ୱାରା' ଲାଗି ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି । 'ବ୍ୟାକରଣ' ଓ 'ରଘୁବଂଶ' କର୍ମକାରକ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି । ମାତ୍ର କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ପଦ ଦୁଇଟି ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି । କ୍ରିୟା 'ପଢ଼ାଗଲା' 'ବ୍ୟାକରଣ'କୁ ଓ 'ରଚିତ ହୋଇଥିଲା' କ୍ରିୟା 'ରଘୁବଂଶ'କୁ ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି ।

(ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଓ କର୍ମଠାରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଥାଏ ଓ କ୍ରିୟା କର୍ମ ଅନୁସାରେ ବସିଥାଏ, ସେହି ବାକ୍ୟକୁ କର୍ମବାଚ୍ୟର ବାକ୍ୟ କହନ୍ତି । କର୍ମଠାରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଥିଲେ ତାହାକୁ କର୍ମବାଚ୍ୟରେ କର୍ମଠାରେ ପ୍ରଥମା ବୋଲି କହନ୍ତି ।)

୩ । ସମ୍ବୋଧନରେ ପ୍ରଥମା—

(କ) ପ୍ରଭୁ ! ମୋର ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତୁ ।

(ଖ) ରମେଶ, ଏଠିକି ଆସ ।

(ଗ) ଲୋ ସାବି ! ତୋ କାନ କଣ ପୋଡ଼ିଯାଇଛି ?

କଳା ଅକ୍ଷର ପ୍ରଭୁ, ରମେଶ ଓ ସାବି ସମ୍ବୋଧନ ପଦରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୪ । ଅବ୍ୟୟ ଯୋଗେ ପ୍ରଥମା—

(କ) ଶିବି ବୋଲି ଜଣେ ପରମଧାର୍ମିକ ରାଜା ଥିଲେ ।

(ଖ) ଅଗସ୍ତି ବୋଲି ଜଣେ ତେଜସ୍ୱୀ ଋଷି ଥିଲେ ।

'ବୋଲି' ଅବ୍ୟୟ ପଦଯୋଗେ 'ଶିବି' ଓ 'ଅଗସ୍ତି' ପଦର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୫ । ପ୍ରୟୋଜକ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ପ୍ରଥମା—

(କ) ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଭାଗବତ ଶୁଣାଉଥିଲେ ।

(ଖ) ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଗିଚା କାମ କରାଇଲେ ।

'ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ' ଓ 'ଶିକ୍ଷକ' ପ୍ରୟୋଜକ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୬ । ଅଭିଧେୟମାତ୍ରେ ପ୍ରଥମା—

କେବଳ ନାମ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହେଲେ ତାକୁ ଅଭିଧେୟମାତ୍ରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି କହନ୍ତି । ଯଥା—ବିନାୟକ, ବନ୍ଦନା, ବୃକ୍ଷ, ଭାରତ, କଲମ, ସ୍ୱାତୀ, ସିନ୍ଧୁ ।

୭ । ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦଯୋଗେ ପ୍ରଥମା—

(କ) ବାତ, ପିତ୍ତ, କଫ ତିନିହେଁ ଏକାଠି ହେଲେ ଲୋକର ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ।

(ଖ) ଲବ କୁଶ ଦୁହେଁ ଯାଆଁଳା ଭାଇ ।

(ଗ) ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ ଚାରୋଟି ଜୀବନର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ତିନିହେଁ, ଦୁହେଁ, ଚାରୋଟି ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ପଦଯୋଗେ ଯଥାକ୍ରମେ ବାତପିତ୍ତକଫ, ଲବକୁଶ, ଧର୍ମ-ଅର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷ ପଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି

୧ । କର୍ମକାରକରେ ଦ୍ୱିତୀୟା—

(କ) ବାଚୋଇଟି ପାଣି ପିଉଛି । (ଖ) ମୁଁ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଉଛି ।

(ଗ) ଅସୀମା ଅବିନାଶକୁ ପଚାରୁଛି । (ଘ) ଶୈଳଜା ଗୀତ ଗାଉଛି ।

ଉପର ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ପାଣି, ମନ୍ଦିର, ଅବିନାଶ ଓ ଗୀତ କର୍ମକାରକରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୨ । ଅକର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟା–
କର୍ମ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାର ଦ୍ୱିତୀୟାବିଭକ୍ତି ହୁଏ ।

କର୍ମବାଚ୍ୟ–
(କ) ସୌମ୍ୟାଙ୍କୁ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ହେବ ।
(ଖ) ଦେବଦତ୍ତଙ୍କୁ ପୁରୀ ଯିବାକୁ ହେବ ।

ଭାବବାଚ୍ୟ–
(ଗ) ତାଙ୍କୁ ପହଁରିଆସେ ।
(ଘ) ବିନୀତାଙ୍କୁ ଖେଳି ଆସେ ନାହିଁ ।

ଏଠାରେ କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ସୌମ୍ୟା ଓ ଦେବଦତ୍ତ, ଭାବାଚ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଓ ବିନୀତାଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଅଛି ।

୩ । ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟା–
(କ) ଜିଜାବାଈ **ଶିବାଜୀଙ୍କୁ** ବୀରକାହାଣୀମାନ ଶୁଣାଇଥିଲେ ।
(ଖ) ମା' ମୁନାକୁ ଖୁଆଉଛନ୍ତି ।
(ଗ) ଶିବାଜୀଙ୍କୁ, ମୁନାକୁ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ୨ୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୪ । ବୀପ୍‌ସା (ବାରମ୍ବାର) ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା–
(କ) ଦିନକୁ ଦିନ ପରିବା ଦର ବଢ଼ୁଛି ।
(ଖ) ଚାକିରିଆମାନଙ୍କର **ବର୍ଷକୁ** ବର୍ଷ ଦରମା ବଢ଼େ ।
(ଗ) ଥରକୁ ଥର ତୁମେ କଥା ବଦଳାଉଛ କାହିଁକି ?

ଦିନକୁ, ବର୍ଷକୁ, ଥରକୁ ପ୍ରଭୃତି ବୀପ୍‌ସା ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଅଟନ୍ତି ।

୫ । ବ୍ୟାପ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା–
(କ) ଏ ପୋଖରୀଖୋଳା ପୂରା **ଚାରିମାସ** ଲାଗିବ ।
(ଖ) ପାଞ୍ଚନମ୍ବର ଜାତୀୟ ରାଜପଥ **ଶହଶହ କିଲୋମିଟର** ଦୀର୍ଘ ।

ଏଠାରେ 'ଚାରିମାସ' ଅର୍ଥାତ୍ ଚାରିମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବା ବ୍ୟାପି ଓ ଶହଶହ କିଲୋମିଟର ଅର୍ଥ 'ଶହଶହ କିଲୋମିଟର' ବ୍ୟାପି ଭିନ୍ନ । 'ବ୍ୟାପ୍ତି' ଅର୍ଥ ବିସ୍ତୃତି ।

୬ । ବିନିମୟ ବା ମୂଲ୍ୟାର୍ଥେ ଦ୍ୱିତୀୟା–
(କ) ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାକୁ ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ମିଳୁଛି ।
(ଖ) ବାଇଗଣ କିଲୋକୁ ଚାରିଟଙ୍କା ।

ଏଠାରେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାକୁ, କିଲୋକୁ ବିନିମୟ ବା ମୂଲ୍ୟାର୍ଥେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

୭ । 'ଧିକ୍' ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ଦ୍ୱିତୀୟା–

(କ) ଦେଶଦ୍ରୋହୀକୁ ଧିକ୍ ।

(ଖ) ପଶୁହନ୍ତାକୁ ଧିକ୍ ।

(ଗ) ଯୌତୁକଲୋଭୀକୁ ଧିକ୍ ।

ଏଠାରେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀକୁ, ପଶୁହନ୍ତାକୁ, ଯୌତୁକଲୋଭୀକୁ ଧିକ୍ ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୮ । କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ପଦରେ ଦ୍ୱିତୀୟା–

(କ) ତୁଚ୍ଛାକୁ ଗହଳି କରୁଛୁ କାହିଁକି ?

(ଖ) ମାହାଲିଆକୁ ଏତେ ବକ୍‌ବକ୍ ହୁଅନା ।

(ଗ) ଶିବ ଶୁଖିଲାକୁ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କଳି କରୁଛି ।

ତୁଚ୍ଛାକୁ, ମାହାଲିଆକୁ, ଶୁଖିଲାକୁ ପଦଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ହେତୁ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

୯ । 'ଅନୁସାରେ' ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା–

(କ) ହରିର କପାଳକୁ ଲଟେରି ଫିଟିଲା ।

(ଖ) ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ଏଇ ପୁଅ ଜନ୍ମିଥିଲା ।

(ଗ) ବିରାଡ଼ି କପାଳକୁ ଶିକା ଛିଣ୍ଡିଲା ।

କପାଳ, ଭାଗ୍ୟ ଓ କପାଳ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଅଟେ ।

୧୦ । ଦୂର ଓ ନିକଟ ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା–

(କ) କଲିକତାକୁ ଚେନ୍ନାଇ ବହୁ ଦୂର ।

(ଖ) ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ଧଉଳି ନିକଟ ।

(ଗ) ବାଲୁଗାଁକୁ ଚିଲିକା ପାଖ ।

ଦୂର ଶବ୍ଦଯୋଗେ କଲିକତାକୁ ଏବଂ ନିକଟ, ପାଖ ଶବ୍ଦଯୋଗେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ବାଲୁଗାଁ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଅଟେ ।

୧୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା–

ଅପରାଧୀକୁ ଦଣ୍ଡ, ଉପମାକୁ ତରକାରି, ବାଲିଗରଡ଼ାକୁ ଚାଉଳଭଜା । ଚୋରକୁ ମାଡ଼ । ପାୟସକୁ ଖୀର ।

ଉପଯୁକ୍ତ ବା ଯୋଗ୍ୟ ଅର୍ଥରେ 'ଅପରାଧୀ', 'ଉପମା', 'ବାଲିଗରଡ଼ା', 'ଚୋର' ଓ 'ପାୟସ' ପଦଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଅଟେ ।

୧୨ । କ୍ରିୟାର ସମକାଳରେ ଦ୍ୱିତୀୟା–

(କ) ମୁଁ ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲା ।

(ଖ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶେଯରୁ ଉଠିବାକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ।

(ଗ) ମୁଁ ଆସିବାକୁ ତୁମେ ଫେରିଗଲ ।

ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇଟି କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିଲେ ପ୍ରଥମ କ୍ରିୟାକୁ ବୁଝାଉଥିବା କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ।

'ପହଞ୍ଚିବାକୁ, 'ଉଠିବାକୁ' ଓ 'ଆସିବାକୁ' ପଦଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟାର ସମକାଳରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୧୩ । ଅଧିକରଣ କାରକ ସ୍ଥାନରେ (୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତେ) ଦ୍ୱିତୀୟା–

(କ) ଯାଅ, କାଲି ସଂଧ୍ୟାବେଳକୁ ଆସିବ ।

(ଖ) ତୁମର କଥା ଆର ସପ୍ତାହକୁ ବୁଝିବା ।

ସଂଧ୍ୟାବେଳେ, ଆର ସପ୍ତାହରେ ଅଧିକରଣ କାରକ (୭ମୀ ବିଭକ୍ତି) ସ୍ଥାନରେ ସଂଧ୍ୟାବେଳକୁ, ଆରସପ୍ତାହକୁ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୧୪ । ସାଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି–

(କ) ଶ୍ୱେତପଦ୍ମାର ଅକ୍ଷରକୁ ଅକ୍ଷର ନାହିଁ ।

(ଖ) ଏ ଦେଉଳକୁ ଆଉ ଦେଉଳ ଅଛି ?

ଏଠାରେ ଅକ୍ଷରକୁ ଓ ଦେଉଳକୁ ସାଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

୧୫ । ଭୟ, ଘୃଣା, ଲାଜ, ଲୁଚିବା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ବା କ୍ରିୟା ଯୋଗେ ଦ୍ୱିତୀୟା–

(କ) **ନିଧିମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ** ପିଲାମାନେ ଭୟ କରନ୍ତି ।

(ଖ) **ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ** କେବଳ ମୋର ଭୟ ।

(ଗ) ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ **ଶୀତକୁ** ଡରନ୍ତି ।

(ଘ) **ମାଡ଼କୁ** ମହାଦେବଙ୍କର ଡର ।

(ଙ) **ଯୌତୁକକୁ** ସମସ୍ତେ ଘୃଣା କରିବା ଉଚିତ ।

(ଚ) ପିଲାଟି ଗୀତ **ଗାଇବାକୁ** ଲାଜ କରୁଛି ।

(ଛ) ସାହାଯ୍ୟ ନ କରିବ ତ ନକର, **ମୋତେ** ଲୁଚୁଛ କାହିଁକି ?

(ଜ) ଅପରାଧୀ **ପୋଲିସ୍‌କୁ** ଲୁଚେ ।

କଳାଅକ୍ଷର ପଦଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି

୧ । କରଣକାରକରେ ତୃତୀୟା–

(କ) ମୁଁ ନିଜେ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି ଏବଂ କାନରେ ଶୁଣିଛି ।

(ଖ) ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବିମାନରେ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା ଗଲେ ।

(ଗ) ଶ୍ରୀରାମ ନୌକାରେ ଗଙ୍ଗା ପାର ହେଲେ ।

ଏଠାରେ ଆଖିରେ, କାନରେ, ବିମାନରେ, ନୌକାରେ କରଣକାରକରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଅଟେ ।

୨ । କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ପଦରେ ତୃତୀୟା–

(କ) ତୁମେ ତୁଚ୍ଛାରେ ମୋ ସହିତ ଝଗଡ଼ା କରୁଛ ।

(ଖ) ସମସ୍ତେ ସୁଖରେ ରହନ୍ତୁ ।

(ଗ) ବୁଢ଼ା ହେଲେ ବି ସେ ବେଗରେ ଚାଲିପାରନ୍ତି ।

(ଘ) ଶବରୀ ବଡ଼ ଆଦରରେ ରାମଙ୍କୁ ଫଳ ଖୁଆଇଲା ।

(ଙ) ତୁମେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଭାଷଣ ଦିଅ ।

ଏଠାରେ ତୁଚ୍ଛାରେ, ସୁଖରେ, ବେଗରେ, ଆଦରରେ ଓ ସଂକ୍ଷେପରେ ପଦଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ହେତୁ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୩ । ମୂଲ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ତୃତୀୟା–

(କ) ବାପା ଶହେ ତିରିଶ ଟଙ୍କାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ କିଣିଛନ୍ତି ।

(ଖ) ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାରେ ଭଗବଦ୍ ଗୀତାଖଣ୍ଡିଏ କିଣିବାକୁ ମିଳୁଛି ।

ଏଠାରେ ଶହେ ତିରିଶ ଟଙ୍କାରେ, ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାରେ ମୂଲ୍ୟାର୍ଥେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଅଟେ ।

୪ । ହେତୁ ଅର୍ଥରେ ତୃତୀୟା–

(କ) ଶିଶୁଟି ଭୋକରେ କାନ୍ଦୁଛି ।

(ଖ) ରୋଗୀଟି ରୋଗରେ ଛଟପଟ ହେଉଛି ।

(ଗ) ଋଷିଙ୍କ ଶାପରେ ପରୀକ୍ଷିତ ତକ୍ଷକ ଦଂଶନରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଭୋକରେ, ରୋଗରେ, ଶାପରେ ହେତୁ ବା କାରଣ ବୁଝାଉଥିବା ଅର୍ଥରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

୫ । ଅପବର୍ଗ ବା ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ବା କାର୍ଯ୍ୟସମାପ୍ତି ଅର୍ଥରେ ତୃତୀୟା–

(କ) ଆମ ଘରଟି ତିନି ମାସରେ ତିଆରି ସରିଲା ।

(ଖ) ମୁଁ ମହାଭାରତ ପଢ଼ା ଛ'ମାସରେ ଶେଷ କଲି ।

(ଗ) ଦରଜୀ ପାଞ୍ଚଦିନରେ କୋଟ୍‌ଟି ତିଆରି କଲା ।

ଘର ତିଆରି କାମ ତିନି ମାସରେ ଓ ମହାଭାରତ ପଢ଼ା ଛ' ମାସରେ ଓ କୋଟ୍ ତିଆରି ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ ଶେଷହେବା କୁହାଯାଇଛି । ଏଣୁ 'ତିନି ମାସ୍‌ରେ' ଓ 'ଛ'ମାସରେ' ଓ 'ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ' ଅପବର୍ଗ ଅର୍ଥରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୬ । କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ତୃତୀୟା ବା ଅପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ତୃତୀୟା–

କର୍ମବାଚ୍ୟ–

(କ) ଶିକ୍ଷକଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ା ହେଲା ।

(ଖ) ମନ୍ମଥନାଥ ଦାସଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାରତ-ଇତିହାସ ଲେଖାହୋଇଛି ।

(ଗ) ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜଗତ୍ ସୃଷ୍ଟ ।

ଭାବବାଚ୍ୟ–

(କ) ମୟୂର ଦ୍ୱାରା ସୁନ୍ଦର ନାଚ ହୁଏ ।

(ଖ) ପିଲାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଖେଳ ହେଉଛି ।

(ଗ) ସକାଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୁଲା ହୁଏ ।

ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା, ମନ୍ମଥନାଥ ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା, ମୟୂର ଦ୍ୱାରା, ପିଲାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କର୍ମବାଚ୍ୟ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୭ । ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତାରେ ତୃତୀୟା–

(କ) ଶିକ୍ଷକ ପିଅନ ଦ୍ୱାରା ଉପସ୍ଥାନ ଖାତା ଅଣାଇଲେ ।

(ଖ) ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞ କରାଇଲେ ।

ଏଠାରେ ପିଅନ ଦ୍ୱାରା, ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୮ । ଜାତି, ଗୋତ୍ର, ବର୍ଣ୍ଣ, ରୂପ, ସ୍ୱଭାବ, ପ୍ରକୃତି, ଆକୃତି, ନାମ ପ୍ରଭୃତି ପଦରେ ତୃତୀୟା–

(କ) ଜାତିରେ ଯେ ଯାହା ହେଉ, ସେ ଏକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସନ୍ତାନ ।

(ଖ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣରେ ଶ୍ୟାମଳ ଥିଲେ ।

(ଗ) ଗଗନ ଗୋତ୍ରରେ ଭରଦ୍ୱାଜ ।

Scanned with CamScanner

(ଘ) ଝିଅଟି ରୂପରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ।
(ଙ) ଶିଶୁମାନେ ସ୍ୱଭାବରେ ସରଳ ।
(ଚ) ପ୍ରକୃତିରେ ନିମ୍ନ ପିତା ।
(ଛ) ପିଲାଟି ଆକୃତିରେ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ।
(ଜ) ଏ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଆକାରରେ ଖୁବ୍ ଛୋଟ ।
(ଝ) ଲୋକ **ନାଁରେ** ବଡ଼ ହୁଏନି, **କାମରେ** ବଡ଼ ହୁଏ ।
(ଞ) ଲୋକଟି ନାରାୟଣ **ନାମରେ** ପରିଚିତ ।
ଏଠାରେ କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ତୃୟା ବିଭକ୍ତି ।

୯ । ଊଣା, ଅଧିକ, ସାନ, ବଡ଼, ହୀନ, ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦଯୋଗେ ତୃତୀୟା-
(କ) ସୀତା ଓ ଗୀତା କେହି କାହାଠାରୁ **ନାଚରେ** ଊଣା ନୁହନ୍ତି ।
(ଖ) ଭୀମସେନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଠାରୁ **ବଳରେ** ଅଧିକ ଥିଲେ ।
(ଗ) ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପାଳଠାରୁ **ବୟସରେ** ସାନ ।
(ଘ) ସୋଲରି ଭାଲେରିଠାରୁ **ଉଚ୍ଚତାରେ** ବଡ଼ ।
(ଙ) **ଗୁଣରେ** ହୀନ ଲୋକ କେଉଁଠି ସମ୍ମାନ ପାଏନି ।
(ଚ) ଅଶୋକ **ଧନରେ** ସିନା ଶୂନ୍ୟ, ମନରେ କିନ୍ତୁ ଖୁବ୍ ଧନୀ ।
(ଛ) ମହେଶ **ବ୍ୟବହାରରେ** ନୀଚ; କିନ୍ତୁ ପରେଶ **ବ୍ୟବହାରରେ** ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ।

୧୦ । ପ୍ରୟୋଜନାର୍ଥକ ପଦ ଯୋଗରେ ତୃତୀୟା–
(କ) ତୁମର ଅଲଣା **କଥାରେ** ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।
(ଖ) ସାଧୁତା ନଥିଲେ **ଜୀବନରେ** କିଛି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ।
(ଗ) ଧର୍ମ ନ କଲେ **ଧନ-ଅର୍ଜନରେ** କି ଫଳ ।
(ଘ) ଏମିତିକା **କଳିତକରାନରେ** କାହାର କିଛି ଲାଭ ଅଛି ?
(ଙ) **ପରଧନରେ** କାହାର ବା କି ଦରକାର ?
କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରୟୋଜନାର୍ଥକ ପଦଯୋଗେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଅଟେ ।

୧୧ । ସହାର୍ଥକ ଶବ୍ଦରେ ତୃତୀୟା–
(କ) ଶିକ୍ଷକଙ୍କ **ସଙ୍ଗରେ** ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ଭ୍ରମଣରେ ଗଲେ ।
(ଖ) ତା' **ସାଥିରେ** କାହାର ପଟେନି ।
(ଗ) ଆମ ପରିବାର ବାପାଙ୍କ **ସହିତରେ** ପୁରୀ ଯାଇଥିଲେ ।
ଏଠାରେ ସଙ୍ଗରେ, ସାଥିରେ, ସହିତରେ ପ୍ରଭୃତି ସହାର୍ଥକ ଶବ୍ଦରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

୨ । ଅଙ୍ଗବିକାରେ ତୃତୀୟା—

ଶରୀରର ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗ ବିକୃତ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ଅଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଯଥା—

(କ) କାମିନୀ କାନରେ କାଲୁଣୀ ।

(ଖ) ଭିକାରିଟି ପାଦରେ ଛୋଟା ।

(ଗ) ଲୋକଟି ପିଠିରେ କୁଜା ।

(ଘ) ପ୍ରଦୀପ ଆଖିରେ କଣା ।

ବିକୃତ ଅଙ୍ଗ କାନ, ପାଦ, ପିଠି ଓ ଆଖି ପଦରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୧୩ । ବିନା ଶବ୍ଦଯୋଗେ ତୃତୀୟା—

(କ) ବିନା ବିଚାରରେ ଲୋକଟି ଦଣ୍ଡ ପାଇଲା ।

(ଖ) ବିନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଏଠାକୁ ଆସିନାହିଁ ।

'ବିନା' ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରେ ୩ୟା ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଏହାକୁ 'ବିନା' ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି କୁହାଯାଏ ।

ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି

୧ । ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକରେ ଚତୁର୍ଥୀ—

(କ) ରାଜ୍ୟପାଳ **ଜନସେବକଙ୍କୁ** ପୁରସ୍କାର ଦେଲେ ।

(ଖ) କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଦିନ **ଯାଚକଙ୍କୁ** ମନଲାଖି ଦାନ କରୁଥିଲେ ।

(ଗ) **ପୁରୋହିତଙ୍କୁ** ଦକ୍ଷିଣା ଦିଅ ।

(ଘ) **ସାଧୁସନ୍ଥଙ୍କୁ** ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ଦେବା ଉଚିତ ।

(ଙ) **ରୋଗୀକୁ** ପଥ୍ୟ ଦିଅ ।

ବଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପ୍ରଦାନେ ଚତୁର୍ଥୀ ଅଟେ ।

୨ । ନିମିତ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ—

(କ) ତୁମେ **ସାର୍ଟକୁ** କନା କିଣିଲଣି ?

(ଖ) **ମନ୍ଦିରକୁ** କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ମାଗୁଛୁ ।

(ଗ) ଏ ଯୁଗରେ **ପେଟକୁ** ଦାନା, ପିଠିକି କନା ଯୋଗାଡ଼ କରିବା କାଠିକର ପାଠ ।

(ଘ) ବାପାଙ୍କୁ ଶାଲ୍‌ଟିଏ ଆଣିଦେବ ।

(ଙ) ଦହିକି ତମ୍ବାପାତ୍ର ବିଷ ।

(ଚ) ବୋହୂ ପାଣିକି ଯାଇଛି ।

ରେଖାଙ୍କିତ ପଦଗୁଡ଼ିକ ନିମିତ୍ତାର୍ଥେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ।

୩ । ନିବାରଣ ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ–

(କ) ଏଡ୍‌ସ୍‌ରୋଗଙ୍କୁ ସଚେତନତା ହିଁ ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧି ।

(ଖ) ମ୍ୟାଲେରିଆକୁ କୁଇନାଇନ୍ ଦିଆଯାଏ ।

(ଗ) ମୂଷାଙ୍କୁ ମୂଷାମାରୀ ଦିଅ ।

(ଘ) ଖରାକୁ ଛତା ନିଅ ।

(ଙ) ନିଆଁକୁ ପାଣି ଦରକାର ।

(ଚ) ମଶାଙ୍କୁ ଡିଡ଼ିଟି ପକାଅ ।

(ଛ) କୁଷ୍ଠକୁ ଏମ୍.ବି.ଟି. ବଟିକା ଉପାଦେୟ ।

(ଜ) ବାତଜ୍ୱରକୁ ଡି.ଇ.ସି. ବଟିକା ଖାଇବା ଉଚିତ ।

ଏଠାରେ ଏଡ୍‌ସ୍‌ରୋଗଙ୍କୁ, ମେଲେରିଆକୁ, ମୂଷାଙ୍କୁ, ଖରାକୁ, ନିଆଁକୁ, ମଶାକୁ, କୁଷ୍ଠକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଔଷଧ, କୁଇନାଇନ୍, ମୂଷାମାରୀ, ଛତା, ପାଣି, ଡି.ଡି.ଟି, ଏମ୍.ବି.ଟି, ଡି.ଇ.ସି ଯୋଗରେ ନିବାରଣାର୍ଥେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୪ । ରୁଚିବା ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ–

(କ) ଶିଶୁର ମଧୁରକଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେ ।

(ଖ) ଜରୁଆ ପାଟିକୁ ଖାଦ୍ୟ ରୁଚେ ନାହିଁ ।

(ଗ) ମୋତେ ଦହି ରୁଚେ ।

(ଘ) ପିଲାଙ୍କୁ ମିଠାଜିନିଷ ସୁଆଦ ଲାଗେ ।

ଯାହାକୁ ରୁଚୁ ବା ନ ରୁଚୁ ସେଠାରେ ରୁଚ୍ୟର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ବା କ୍ରିୟା ଯୋଗେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ, ପାଟିକୁ, ମୋତେ, ପିଲାଙ୍କୁ ରୁଚିବା ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୫ । ସମ୍ମାନ ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ–

(କ) ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ।

(ଖ) ପିତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।

(ଗ) ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କର ।

(ଘ) ଭାଇମାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ।

ଏଠାରେ ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ, ପିତାଙ୍କୁ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଓ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ, ନମସ୍କାର, ଭକ୍ତି ଓ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

୬ । ଯୋଗ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ–

(କ) ଯେମିତି ଦିଅଁଙ୍କୁ ସେମିତି ପୂଜା ।

(ଖ) ଯେସାକୁ ତେସା ।

(ଗ) ତୁମ ମନକୁ ମୋ କଥା ପାଇଲା ।

(ଘ) ଯେମିତି ଲୋକକୁ ସେମିତି ବ୍ୟବହାର ।

ଏଠାରେ ଯେସାକୁ, ମନକୁ, ଲୋକକୁ ଯୋଗ୍ୟ ବା ଅନୁକୂଳ ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି

୧ । ଅପାଦାନକାରକରେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା–

(କ) ଚନ୍ଦ୍ରରୁ କିରଣ ଆସୁଛି ।

(ଖ) ବଡ଼ଦେଉଳରୁ ପଥର ଖସିଲା ।

(ଗ) ଦେଶରୁ ବିଦେଶୀମାନେ ଚାଲିଗଲେ ।

(ଘ) ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ୟପଥରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ, ବଡ଼ଦେଉଳରୁ, ଦେଶରୁ ଓ ସତ୍ୟପଥରୁ ଅପାଦାନ କାରକ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ଏହି ପଦଗୁଡ଼ିକ ଅପାଦାନ କାରକରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।

୨ । ହେତୁ ଅର୍ଥରେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା–

(କ) ପୁଅର ଦୋଷରୁ ବାପା ଜେଲ୍ ଗଲେ ।

(ଖ) ଅତିବୃଷ୍ଟିରୁ କେଉଁଠି ବନ୍ୟା ହେଉଛି ତ ଅନାବୃଷ୍ଟିରୁ କେଉଁଠି ମରୁଡ଼ି ପଡୁଛି ।

(ଗ) ନାରୀନିର୍ଯ୍ୟାତନାରୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ପତନ ହେଲା ।

(ଘ) ଅଂଶୁଘାତରୁ ବୁଢ଼ାଟି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲା ।

ହେତୁ ବା କାରଣ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ରେଖାଙ୍କିତ ପଦ ଦୋଷ, ଅତିବୃଷ୍ଟି, ଅନାବୃଷ୍ଟି, ନାରୀନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଓ ଅଂଶୁଘାତ ଶବ୍ଦର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୩ । ଉତ୍କର୍ଷ-ଅପକର୍ଷ ଅର୍ଥରେ ବା ତୁଳନାର୍ଥେ ବା ଅପେକ୍ଷାର୍ଥେ ପଞ୍ଚମୀ–

(କ) ମଶା ଓ ମାଛି ବାଘଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଭୟଙ୍କର ।

(ଖ) ମାଡ଼ଠାରୁ କଠୋରବଚନ ଅଧିକ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ।

(ଗ) ଖଣ୍ଡାଠାରୁ ଲେଖନୀ ଖୁବ୍ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ।

(ଘ) ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରୁ ତାଳଚେରର ତାପମାତ୍ରା ବେଶି ।

(ଙ) ଦୀନବନ୍ଧୁଠାରୁ ଦାମୋଦର ଦୁର୍ବଳ ।

(ଚ) ହୀରାଠାରୁ ସୁନାର ମୂଲ୍ୟ କମ୍ ।

ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ତୁଳନା ବା ଉତ୍କର୍ଷ-ଅପକର୍ଷ ବୁଝାଇଲେ ଅପକର୍ଷ ବା ଉତ୍କର୍ଷ ବୁଝାଉଥିବା ପଦରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ଏହାକୁ ତୁଳନାର୍ଥେ ପଞ୍ଚମୀ ବା ଉତ୍କର୍ଷ-ଅପକର୍ଷେ ପଞ୍ଚମୀ ବା ଅପେକ୍ଷାର୍ଥେ ପଞ୍ଚମୀ କୁହାଯାଏ ।

ବାଘଠାରୁ, ମାଡ଼ଠାରୁ, ଖଣ୍ଡାଠାରୁ, ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରୁ ଅପକର୍ଷ ପଦରେ ତଥା ଦୀନବନ୍ଧୁଠାରୁ, ହୀରାଠାରୁ ଉତ୍କର୍ଷ ପଦରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୪ । ଆବିର୍ଭାବ ସ୍ଥାନ ବୁଝାଉଥିବା ପଦର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି–

(କ) ଗଙ୍ଗା ହିମାଳୟରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇଛି ।

(ଖ) ମହାନଦୀ ଅମରକଣ୍ଟକ ମାଳଭୂମିରୁ ବାହାରିଛି ।

(ଗ) ବୈତରଣୀ ଗୋନାସିକା ପର୍ବତରୁ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଛି ।

(ଘ) ସହ୍ୟାଦ୍ରିରୁ ଗୋଦାବରୀ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଛି ।

ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗା, ମହାନଦୀ, ବୈତରଣୀ ଓ ଗୋଦାବରୀର ପ୍ରଥମ ଆବିର୍ଭାବ ବା ପ୍ରକାଶ ସ୍ଥଳ ଯଥାକ୍ରମେ ହିମାଳୟ, ଅମରକଣ୍ଟକ ମାଳଭୂମି, ଗୋନାସିକା ପର୍ବତ, ସହ୍ୟାଦ୍ରି ହୋଇଥିବାରୁ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୫ । ଉତ୍ପତ୍ତିର ହେତୁବୋଧକ ଶବ୍ଦର ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା– (କ) ଧାନରୁ ଗଜା ହେଲାଣି ।

(ଖ) ଦହିରୁ ଲହୁଣୀ ବାହାରେ ।

(ଗ) ଆଖୁରସରୁ ଗୁଡ଼ ହୁଏ ।

(ଘ) ଭୂଗର୍ଭରୁ ଅଗ୍ନ୍ୟୁଦ୍‌ଗୀରଣ ହୋଇଥାଏ ।

(ଙ) ଫୁଲରୁ ଫଳ ହୁଏ ।

ଏଠାରେ ଗଜା, ଲହୁଣୀ, ଗୁଡ଼, ଅଗ୍ନ୍ୟୁଦ୍‌ଗୀରଣ ଓ ଫଳ ପ୍ରଭୃତିର ଉତ୍ପତ୍ତିର ହେତୁ ବା କାରଣ ଯଥାକ୍ରମେ ଧାନ, ଦହି, ଆଖୁରସ, ଭୂଗର୍ଭ ଓ ଫୁଲ ଅଟେ । ଏହି ହେତୁବୋଧକ ଧାନରୁ, ଦହିରୁ, ଆଖୁରସରୁ, ଭୂଗର୍ଭରୁ ଓ ଫୁଲରୁ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

୬। 'ବିରାମ' ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଥିବା ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା–(କ) ଯେ ଅଧ୍ୟବସାୟରୁ ବିରତ ହୁଏ, ସେ ଉନ୍ନତିର ସ୍ୱାଦ ଚାଖେ ନାହିଁ ।

(ଖ) ଦାରିଦ୍ର୍ୟରୁ ଅନେକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ପଠନରୁ ବିରତ ହେଉଛନ୍ତି ।

(ଗ) ବାପା ମରିଯିବାରୁ ପିଲାଟି ପଢ଼ାରୁ ରହିଗଲା ।

(ଘ) ଏବେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର କାମରୁ ବିରତ ହେବାର ସମୟ ।

ବିରତ ଅର୍ଥ ରହିଯିବା । ଏହି ଶବ୍ଦଯୋଗରେ ଅଧ୍ୟବସାୟ, ପଠନ, ପଢ଼ା, କାମ ଶବ୍ଦର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୭। ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଲୋପରେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା–(କ) ତୁମ କଥାରୁ ଏତେ କଷ୍ଟ ପାଇଲି । (କଥାକୁ ଶୁଣି)

(ଖ) କୀଚକର ବାହୁବଳରୁ ବିରାଟ ନିର୍ଭୟରେ ଥିଲେ । (ବାହୁବଳକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି)

(ଗ) ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ରେଳଗାଡ଼ିରୁ କହିଲି । (ରେଳଗାଡ଼ିରେ ବସି / ରହି)

(ଘ) ମୋର ଭଉଣୀ କଲିକତାରୁ ରାକ୍ଷୀ ପଠାଇଛି । (କଲିକତାରେ ରହି)

(ଙ) ମାଙ୍କଡ଼ ଗଛରୁ ଫଳ ପକାଇଲା । (ଗଛରେ ଥାଇ, ଗଛକୁ ଚଢ଼ି)

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଲୋପ ହେଲେ, ସେହି ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର କର୍ମ ଓ ଅଧିକରଣ ସ୍ଥାନରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଏଠାରେ କଥାରୁ, ବାହୁବଳରୁ, ରେଳଗାଡ଼ିରୁ, କଲିକତାରୁ ଓ ଗଛରୁ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଲୋପରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୮। ରକ୍ଷାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା– (କ) ସୈନିକମାନେ ଦେଶକୁ ଶତ୍ରୁଠାରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

(ଖ) ହେ ପ୍ରଭୁ ! ମୋତେ ଏ ସଙ୍କଟରୁ ପାରି କର ।

(ଗ) ରାମ ରାବଣକୁ ମାରି ସୀତାଙ୍କୁ ଲଙ୍କାରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ ।

(ଘ) ଆମେ ଭାରତବାସୀ ଆଜି ପରାଧୀନତାରୁ ମୁକ୍ତ ।

(ଙ) ନାରାୟଣ ଗଜକୁ ଗ୍ରାହକବଳରୁ ତ୍ରାଣ କରିଥିଲେ ।

ରକ୍ଷାର୍ଥକ ଶବ୍ଦଯୋଗେ ଶତ୍ରୁ, ସଙ୍କଟ, ଲଙ୍କା, ପରାଧୀନତା ଓ ଗ୍ରାହକବଳ ଶବ୍ଦର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

୯ । ଭିନ୍ନାର୍ଥକ ଶବ୍ଦଯୋଗେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା–(କ) ମୋ ଚିନ୍ତାଧାରା ତୁମ ଚିନ୍ତାଧାରାଠାରୁ ଭିନ୍ନ ।

(ଖ) ଆମ୍ବଠାରୁ ଆମ୍ବଡ଼ା ପୃଥକ୍ ।

(ଗ) ଜଣକର କଥାଠାରୁ ଆଉଜଣକର କଥା ଅଲଗା ଥାଏ ।

(ଘ) ଅହିଂସାନୀତିରୁ ହିଂସାର ନୀତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତଫାତ୍ ।

(ଙ) ମଣିଷଠାରୁ ମଣିଷର ବ୍ୟବହାରରେ ଫରକ ଥାଏ ।

ଭିନ୍ନାର୍ଥକ ଶବ୍ଦଯୋଗେ ଚିନ୍ତାଧାରା, ଆମ୍ବ, କଥା, ଅହିଂସାନୀତି, ମଣିଷ ପ୍ରଭୃ ପଦମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୧୦ । ସୀମା (ଆରମ୍ଭ/ଅବଧି) ବୁଝାଉଥିବା ମାର୍ଗବାଚକ ଓ କାଳବାଚକ ପଦର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ।

ଯଥା–(କ) ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ଢିଙ୍କିଶାଳରୁ ଢେଙ୍କାନାଳଯାଏଁ ନାନା କଥା ପଡ଼େ ।

(ଖ) ଗାଁର ଏମୁଣ୍ଡରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଛୁରୀଟି ଧାଉଁଛି ।

(ଗ) ହିମାଳୟରୁ କୁମାରିକା ଯାଏଁ ବିଶାଳ ଭାରତ ଆମର ଜନ୍ମଭୂମି ।

(ଘ) ରବିବାରରୁ ସୋମବାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ସପ୍ତାହ ଅଟେ ।

(ଙ) କାର୍ତ୍ତିକରୁ ମାଘ ଯାଏଁ ଶୀତ ହୁଏ ।

(ଚ) ସକାଳୁ ସଂଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମେ କ'ଣ କରୁଛ ?

(ଛ) ବାଲ୍ୟରୁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନ କେତୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ ।

ଢିଙ୍କିଶାଳରୁ, ଏମୁଣ୍ଡରୁ, ହିମାଳୟରୁ ମାର୍ଗର ସୀମା ବା ପରିମାଣ ବୁଝାଉଥିବା । ରବିବାରରୁ, କାର୍ତ୍ତିକରୁ, ସକାଳୁ, ବାଲ୍ୟରୁ କାଳ ବା ସମୟର ସୀମା ବୁଝାଉଥିବା ମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

। ଆରମ୍ଭ ଶବ୍ଦଯୋଗରେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା–(କ) ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗଞ୍ଜାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେଳାଭୂମି ମାର୍ଗ ଶୀଘ୍ର ତିଆରିହେବା ଉଚିତ ।

(ଖ) ନେତାଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ସାଧାରଣ ନାଗରିକଯାଏଁ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଦୁର୍ନୀତିକବଳିତ ।

(ଗ) ବୈଶାଖରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ଆରମ୍ଭ ଶବ୍ଦଯୋଗରେ 'ବାଲେଶ୍ୱର', 'ନେତା' ଓ 'ବୈଶାଖ' ପଦର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

ଆରମ୍ଭ ଶବ୍ଦରେ ପଞ୍ଚମୀ

ସଭାର ଆରମ୍ଭରୁ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

୧୨ । ପରାଜୟ ଅର୍ଥକ ଶବ୍ଦଯୋଗରେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା–(କ) ପାକିସ୍ଥାନ ଭାରତଠାରୁ ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲା ।

(ଖ) ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଖେଳରେ ମୋହନବାଗାନଠାରୁ ସାଇସ୍ପୋର୍ଟସ ହାରିଲା ।

(ଗ) କଳିଙ୍ଗ ମଗଧଠାରୁ ଓ ମଗଧ ଦିନେ କଳିଙ୍ଗଠାରୁ ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ପରାଜୟ ଅର୍ଥରେ ଭାରତଠାରୁ, ମୋହନବାଗାନଠାରୁ, ମଗଧଠାରୁ, କଳିଙ୍ଗଠାରୁ ପଦଗୁଡ଼ିକର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।

୧୩ । ଦିଗବାଚକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହୁଏ ସେଠାରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ।

ଯଥା–(କ) ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ଉତ୍ତରକୁ ଗଲେ କଟକ ପଡ଼େ ।

(ଖ) ବାଲୁଗାଁରୁ ପୂର୍ବକୁ ଚିଲିକା ।

(ଗ) ଆମ ଘରଠାରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଜଙ୍ଗଲ ରହିଛି ।

(ଘ) ତୁମେ ରାମମନ୍ଦିରଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗଲେ ମାଷ୍ଟରକ୍ୟାଣ୍ଟିନ୍ ଛକରେ ପହଞ୍ଚିବ ।

୧୪ । ଦୂର ଓ ନିକଟ ଶବ୍ଦଯୋଗେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା– (କ) ତାଙ୍କ ଘରୁ ତୁମ ଘର ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ।

(ଖ) ଷ୍ଟେସନରୁ ସଚିବାଳୟ ନିକଟ ।

(ଗ) ଖେଳପଡ଼ିଆରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅତି ପାଖ ।

ଦୂର, ନିକଟ ଓ ପାଖ ଶବ୍ଦଯୋଗେ ଯଥାକ୍ରମେ ଘର, ଷ୍ଟେସନ, ଖେଳପଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୧୫ । ବିଦ୍ୟାଗ୍ରହଣେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା–(କ) ପାଣ୍ଡବ ଓ କୌରବମାନେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରୋଣଙ୍କଠାରୁ ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା ଶିଖିଥିଲେ ।

(ଖ) ନେହେରୁ କେମ୍ବ୍ରିଜରୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିଲେ ।

(ଗ) ମୈତ୍ରେୟୀ ଜନକଙ୍କଠାରୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

(ଘ) ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ହାଡ଼ିପାଙ୍କଠାରୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇଥିଲେ ।

Scanned with CamScanner

ଯେଉଁଠାରୁ ବିଦ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ସେଠାରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଏଠାରେ ଦ୍ରୋଣ, କେମ୍ବ୍ରିଜ, ଜନକ ଓ ହାଡ଼ିପା ଶବ୍ଦର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୧୬ । ନିବାରଣାର୍ଥକ କ୍ରିୟା ଯୋଗେ ପଞ୍ଚମୀ–

ଯଥା– (କ) ପୁଅକୁ **ଅସତ୍‌ପଥରୁ** ବାରଣ କର ।

(ଖ) ଜନସାଧାରଣ **ଦୁର୍ନୀତିରୁ** ନିବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ।

(ଗ) ମଧୁମେହରୋଗୀମାନେ **ମିଠାଖାଇବାରୁ** ବନ୍ଦ ହେବା ଉଚିତ ।

(ଘ) ଜ୍ଞାନୀମାନେ **ଭୌତିକ ସୁଖରୁ** ଦୂରେଇ ରହନ୍ତି ।

ନିବାରଣ ଅର୍ଥରେ ଅସତ୍‌ପଥ, ଦୁର୍ନୀତି, ମିଠାଖାଇବା ଓ ଭୌତିକ ସୁଖ ପଦମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

ଷଷ୍ଠୀବିଭକ୍ତି

୧ । ସମ୍ବନ୍ଧେ ଷଷ୍ଠୀ–

ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ସମ୍ବନ୍ଧପଦ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର । ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧପଦ ଯୋଗେ ଷଷ୍ଠୀବିଭକ୍ତି ହେଲେ ତାକୁ ସମନ୍ଧେ ଷଷ୍ଠୀ କହନ୍ତି ।

ଯଥା–**ଚନ୍ଦ୍ରର** କିରଣ । **ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର** ରଙ୍ଗ, **ମୟୂରର** ଚନ୍ଦ୍ରିକା, **ଛାତ୍ରର** କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, **କୁଷ୍ଠରୋଗୀର** ସେବା, **ହାତର** କାମ, **ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କ** ଭିକ୍ଷା, **ବାଘର** ଭୟ, ରାତିର ନିର୍ଜନତା, **ଦୁଇବର୍ଷର** ଶିଶୁ, **ତିନିଦିନର** ବାଟ, **ପାପର** ଅନ୍ଧକାର ।

କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧପଦ । ଏହି ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଷଷ୍ଠୀ ହୋଇଛି ।

୨ । ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ଷଷ୍ଠୀ–

ଯଥା–କାଳିଦାସ କବିମାନଙ୍କର ମଉଡ଼ମଣି ।

'କବିମାନଙ୍କର ମଉଡ଼ମଣି' ଅର୍ଥାତ୍ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ବାଛିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କହନ୍ତି ।

ସେହିପରି–

(କ) ବସନ୍ତ ଋତୁମାନଙ୍କର ରାଜା ।

(ଖ) ଗରୁଡ଼ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ।

(ଗ) ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ କବିମାନଙ୍କର ସମ୍ରାଟ୍ ।

(ଘ) କୋଣାର୍କ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିର ମାନଙ୍କର ମଥାମଣି ।

Scanned with CamScanner

କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ।
ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଥାଏ ।

୩ । ସହାର୍ଥକ ଶବ୍ଦଯୋଗରେ ଷଷ୍ଠୀ–

ଯଥା– (କ) ରାମ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।
(ଖ) ଭକ୍ତ ସହିତ ଭଗବାନଙ୍କର ମଧୁର ସମ୍ପର୍କ ଥାଏ ।
(ଗ) କାହାରି ସହ କଳି କର ନାହିଁ ।
(ଘ) ଭାଇ ସଙ୍ଗରେ ଭଉଣୀ ଖେଳୁଛି ।

ସହାର୍ଥକ ଶବ୍ଦଯୋଗେ ସୁଗ୍ରୀବ, ଭକ୍ତ, କାହାରି, ଭାଇ ପଦର ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି । ଭକ୍ତ, ଭାଇ ପଦରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ 'ର' ଉହ୍ୟ ଅଛି ।

୪ । ପ୍ରତି, ବିନା, ନିକଟ, ଦୂର, ତୁଲ୍ୟାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ଷଷ୍ଠୀ–

ଯଥା–ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟା ରଖ ! ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ହୁଅ ।
(କ) ଈଶ୍ୱରଙ୍କ **ଇଚ୍ଛା** ବିନା ଗଛର ପତ୍ରଟିଏ ମଧ୍ୟ ହଲେ ନାହିଁ ।
(ଖ) ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଲୋକର କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନପାରେ ।
(ଗ) ଭକ୍ତର ନିକଟରେ ଭଗବାନ୍ ଥାଆନ୍ତି ।
(ଘ) ପୃଥିବୀର ବହୁଦୂରରେ ବୃହସ୍ପତି ଅଛି ।
(ଙ) ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ଦୟାଳୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁର୍ଲଭ ।
(ଚ) ଶିବଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ସର୍ବସ୍ୱତ୍ୟାଗୀ କେହି ନାହାନ୍ତି ।
(ଛ) ତୁମ ସମାନ ମୁଁ ନୁହେଁ । ଲାଲବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭଳି ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ କମ୍ ଅଛନ୍ତି ।

କଳାଅକ୍ଷର ପଦଗୁଡ଼ିକର ଷଷ୍ଠୀବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୫ । ଯୋଗ୍ୟାର୍ଥେ ଷଷ୍ଠୀ–

ଯଥା–(କ) ଖାଇବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଗଲା ମଥୁରାପୁରକୁ ଲୋ କୋଇଲି ।
(ଖ) ସବୁଠାରେ ଜାଣିବାର ଲୋକ କମ୍ ଥାଆନ୍ତି ।
(ଗ) ଯାହା ପଢ଼ିବାର କଥା ପଢ଼ ।
(ଘ) କରିବାର କାମ କର ।

ଏଠାରେ ଖାଇବାର, ଜାଣିବାର, ପଢ଼ିବାର, କରିବାର ପଦଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗ୍ୟାର୍ଥେ ଷଷ୍ଠୀ ।

Scanned with CamScanner

୬ । କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାସ୍ଥାନରେ ଷଷ୍ଠୀ—

କର୍ମବାଚ୍ୟ— (କ) ଛାତ୍ରଟିର ପାଠପଢ଼ା ସରିନାହିଁ ।

(ଖ) ତାଙ୍କର ଅବସର ନିଆ ହେବ ।

ଭାବବାଚ୍ୟ— (କ) ଖେଳାଳିର ଧାଇଁବା ଚାଲିଛି ।

(ଖ) ଶିଶୁର ଶୁଆ ହୋଇଛି ।

ଏଠାରେ ଛାତ୍ରଟିର, ତାଙ୍କର କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ଏବଂ ଖେଳାଳିର, ଶିଶୁର ଭାବବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି

୧ । ଅଧିକରଣେ ସପ୍ତମୀ—

ଯଥା—(କ) ଆମେରିକାରେ ବହୁ ଭାରତୀୟ ବାସ କରୁଛନ୍ତି ।

(ଖ) ଆଶ୍ୱିନମାସରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ।

(ଗ) ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାରତ ଏବେ ପୃଥିବୀର ଏକ ଆଗୁଆ ରାଷ୍ଟ୍ର ।

(ଘ) ପଶ୍ଚିମଓଡ଼ିଶାରେ ଘରେଘରେ ନୂଆଖାଇ ପର୍ବ ପାଳିତ ହେଉଛି ।

(ଙ) ମହାତ୍ମାମାନେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆମେରିକାରେ, ଆଶ୍ୱିନମାସରେ, ବୈଷୟିକଜ୍ଞାନକୌଶଳକ୍ଷେତ୍ରରେ, ପଶ୍ଚିମଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଭୃତି କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକର ଅଧିକରଣ କାରକରେ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

୨ । ନିର୍ଦ୍ଧାରଣେ ସପ୍ତମୀ—

ଜାତି, ଗୁଣ, କ୍ରିୟା, ନାମ ଦ୍ୱାରା ସମୁଦାୟରୁ ଗୋଟିକୁ ପୃଥକ୍ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କୁହାଯାଏ । ସମୁଦାୟବୋଧକ ପଦର ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଏହାର ନାମ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣେ ସପ୍ତମୀ ।

ଯଥା—(କ) କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ରାଜପୁତମାନେ ବୀର ଥିଲେ । (ଜାତି)

(ଖ) ଗୁଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରୋପକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ । (ଗୁଣ)

Scanned with CamScanner

(ଗ) କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଖଣିକାମ ବିପଦପୂର୍ଣ୍ଣ । (କାର୍ଯ୍ୟ)

(ଘ) ଓଡ଼ିଆ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ସମ୍ରାଟ୍ । (ନାମ)

ସେହିପରି–(କ) ମୁଁ ଋତୁମାନଙ୍କରେ ବସନ୍ତ ।

(ଖ) କବିମାନଙ୍କରେ ଭାର୍ଗବ ।

(ଗ) ମାସମାନଙ୍କରେ ମାର୍ଗଶିର ଓ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଁକାର ଅଟେ ।

(ଘ) ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୋଣାର୍କର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଭୁବନବିଦିତ ।

(ଙ) ନଦୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଗଙ୍ଗା ପବିତ୍ରତମା ।

କଳାଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣେ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ।

୩ । ଭାବେ ସପ୍ତମୀ–

ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ (କ୍ରିୟା) ଦ୍ୱାରା ଆଉ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସୂଚିତ ହେଲେ କିମ୍ବା ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଆଉ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ, ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟଠାରେ ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରେ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଏହାକୁ ଭାବେ ସପ୍ତମୀ କହନ୍ତି ।

ଯଥା–(କ) ବର୍ଷା ଆଗମନରେ ଚାଷୀକୁଳ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ।

(ଖ) ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ପୃଥିବୀ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

(ଗ) ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶନରେ ଲେଖକ ଆନନ୍ଦିତ ହୁଏ ।

(ଘ) ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ମନପ୍ରାଣ ପୁଲକିତ ହୋଇଥାଏ ।

(ଙ) ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟରେ (ଚନ୍ଦ୍ର+ଉଦୟରେ) କୁମୁଦ କୁସୁମିତ ହୁଏ ।

ଏଠାରେ ଆଗମନରେ, ମୃତ୍ୟୁରେ, ପ୍ରକାଶନରେ, ଦର୍ଶନରେ, ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟରେ ପ୍ରଭୃତି ପଦଗୁଡ଼ିକ ଭାବେ ସପ୍ତମୀ ହୋଇଅଛି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେତୁ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି କରାଯାଏ ।

୪ । ବୀପ୍ସା ଅର୍ଥରେ ସପ୍ତମୀ–

ଯଥା–(କ) ଓଡ଼ିଶାର ଗାଁରେ ଗାଁରେ ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷା ପାଳିତ ହୁଏ ।

(ଖ) ଦୀପାବଳୀରେ ଘରେ ଘରେ ଦୀପ ଜଳେ ।

(ଗ) ମହାଭାରତର ପୃଷ୍ଠାରେ ପୃଷ୍ଠାରେ ଭାରତୀୟ ଜନଜୀବନର ଚିତ୍ର ରହିଛି ।

(ଘ) **ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ** ବର୍ଷା ହେଉଛି ।

(ଙ) **କାଳେ କାଳେ** ଭାରତ ପୃଥିବୀକୁ ଜ୍ଞାନ ବିତରଣ କରିଆସିଛି ।

'ବୀପ୍‌ସା' ଅର୍ଥ ପୁନଃପୁନଃ କଥନ । ଗାଁ, ଘର, ପୃଷ୍ଠା, ସ୍ଥାନ, କାଳ ପଦର ପୁନରୁକ୍ତି ହୋଇ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି । ଏହି ପଦଗୁଡ଼ିକ ପୁନରୁକ୍ତି ବା ବୀପ୍‌ସାର୍ଥରେ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ।

୫ । ନିପୁଣାଦି ଶବ୍ଦଯୋଗରେ ସପ୍ତମୀ–

(ନିପୁଣ, ପ୍ରବୀଣ, ପଣ୍ଡିତ, କୁଶଳ, ଦକ୍ଷ, ସାଧୁ, ପଟୁ, ଧୁରନ୍ଧର, ପାରିବାର, ବିଶାରଦ)

(କ) ଡ. ବାସୁଦେବ ସାହୁ **ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱରେ** ନିପୁଣ ଥିଲେ ।

(ଖ) କୁମାରକବି ଅରକ୍ଷିତ ପ୍ରଧାନ **ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରବଚନରେ** ପ୍ରବୀଣ ଅଟନ୍ତି ।

(ଗ) ଡ. ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମ ପଟ୍ଟନାୟକ **ସଂସ୍କୃତ-ସାହିତ୍ୟରେ** ଜଣେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ।

(ଘ) କୁମାର **କାଠକାମରେ** କୁଶଳ ।

(ଙ) ଶିକ୍ଷକ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ **ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ** ଦକ୍ଷ ଅଟନ୍ତି ।

(ଚ) ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର **କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନରେ** ସାଧୁ ଅଟନ୍ତି ।

(ଛ) କପିଳଦେବ **କ୍ରିକେଟରେ** ଦକ୍ଷ ଥିଲେ ।

(ଜ) ମିହିର ସେନ **ସନ୍ତରଣରେ** ପଟୁ ।

(ଝ) ସ୍ୱର୍ଗତ ଉପେନ୍ଦ୍ର ମହାରଥୀ **ଚିତ୍ରକଳାରେ** ଧୁରନ୍ଧର ଥିଲେ ।

(ଞ) **ରାଜନୀତିରେ** ପାରିବାରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଏବେ କମ୍ ନୁହେଁ ।

(ଟ) ଡକ୍ଟର ଧନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର **ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣରେ** ବିଶାରଦ ଅଟନ୍ତି ।

କଳା ଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ ନିପୁଣାଦି ଶବ୍ଦଯୋଗେ ସପ୍ତମୀ ।

୬ । ପାରସ୍ପରିକ ସାଦୃଶ୍ୟ-ଅସାଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ସପ୍ତମୀ–

ପରସ୍ପର ସମାନ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ନ ହୁଅନ୍ତୁ–ଏହି ଅର୍ଥରେ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ସାଦୃଶ୍ୟ-ଅସାଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ସପ୍ତମୀ ବା ଆଦର-ଅନାଦର ଅର୍ଥରେ ସପ୍ତମୀ କୁହାଯାଏ ।

ଯଥା– (କ) **ଆଜି ଭାଇରେ ଭାଇରେ** ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି ଦୁର୍ଲଭ ।

(ଖ) **ଦେଶରେ ଦେଶରେ** ଶାନ୍ତିର ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାରିତ ହେଉ ।

(ଗ) **ବାପରେ ପୁଅରେ** ଶତ୍ରୁତା ଶୋଭା ପାଏନି ।

Scanned with CamScanner

(ଘ) ଘରେ ବାହାରେ ସବୁଠି ଅଶାନ୍ତିର ନିଆଁ ଜଳୁଛି ।

(ଙ) ଦେଶରେ ବିଦେଶରେ ଭାରତୀୟମାନେ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜୁଛନ୍ତି ।

ଏଠାରେ ଭାଇରେ ଭାଇରେ, ଦେଶରେ ଦେଶରେ, ବାପରେ ପୁଅରେ, ଘରେ ବାହାରେ ଓ ଦେଶରେ ବିଦେଶରେ ସାଦୃଶ୍ୟ-ଅସାଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । କଳାଅକ୍ଷର ପଦଗୁଡ଼ିକର ସକାରଣ ବିଭକ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କର ।

(କ) କୁସୁମ ପରଶରେ ପଟ ନିସ୍ତରେ । (ଖ) ଛେଳି ଗୋଡ଼ରେ ଧାନ ମଳି ହୁଏ ନାହିଁ । (ଗ) ପିତାମାତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ସନ୍ତାନର ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ । (ଘ) କେଶବ ! ତୁମେ ଆମର ବହୁତ ଉପକାର କରିଛ । (ଙ) ବିରାଡ଼ି କପାଳକୁ ଶିକା ଛିଡ଼ିଛି । (ଚ) କଙ୍କଡ଼ାକୁ ଗୋଳିପାଣି ସୁହାଏ । (ଛ) ହିମାଳୟକୁ ବଦ୍ରିକା ନିକଟ । (ଜ) ଠାବେଠାବେ ଶଇଳେ ନୀଳବିଗ୍ରହେ । (ଝ) ଶକୁନି କୂଟନୀତିରେ ଦକ୍ଷ ଥିଲେ । (ଞ) ଦେବୀ ଆକାଶରୁ କଂସକୁ କହିଲେ । (ଟ) ବୁଢ଼ୀଟି ଶୀତରେ କମ୍ପୁଛି । (ଠ) ବେବିର ଦୁଇମାସର ଛୁଆଟିଏ । (ଡ) ମୋତେ ସବୁ ଜଣା । (ଢ) ଶୁଭଲକ୍ଷ୍ମୀ କେଡ଼େ ବେଗରେ ଆସିଲା । (ଣ) ରୋଗକୁ ଔଷଧ ଦିଅ । (ତ) ଦୁର୍ନୀତି ଏଡ଼ସ୍‌ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଭୟଙ୍କର ।

୨ । ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

(କ) ଅପବର୍ଗେ ତୃତୀୟା, (ଖ) ବ୍ୟାପ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା, (ଗ) ଯୋଗ୍ୟତାର୍ଥେ ଷଷ୍ଠୀ, (ଘ) କ୍ରିୟାବିଶେଷଣରେ ତୃତୀୟା, (ଙ) ରୁଚିବା ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ, (ଚ) ଅପେକ୍ଷାର୍ଥରେ ପଞ୍ଚମୀ । (ଛ) ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟା, (ଜ) ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଲୋପରେ ପଞ୍ଚମୀ, (ଝ) ସମ୍ବନ୍ଧେ ଷଷ୍ଠୀ, (ଞ) ହେତୁଅର୍ଥରେ ତୃତୀୟା ।

୩ । ବିଭକ୍ତି କାହାକୁ କହନ୍ତି ଓ କେତେ ପ୍ରକାର ।

୪ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭକ୍ତିରୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

Scanned with CamScanner

ଅବ୍ୟୟ

ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଓ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପଢୁଛନ୍ତି ।

ଦିଲୀପ ଭଲ ଖେଳୁଛି, କିନ୍ତୁ ପଢୁନି ।

ନବ ବା ଶିବ ବଜାରକୁ ଯାଆନ୍ତୁ ।

ପବନ ସୁଲୁସୁଲୁ ବହୁଛି ।

କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କଳାଅକ୍ଷର ପଦଗୁଡ଼ିକର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନଥାଏ । ସର୍ବଦା ସେଗୁଡ଼ିକର ରୂପ ସମାନ ।

ବାକ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପଦର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ, ତାହା ଅବ୍ୟୟ ।

ବ୍ୟୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ଯାହାର ବ୍ୟୟ ନାହିଁ ତାହାହିଁ ଅବ୍ୟୟ । ଓ, କିନ୍ତୁ, ବା, ସୁଲୁସୁଲୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ।

ବାକ୍ୟରେ ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ ଓ କ୍ରିୟାପଦର ଲିଙ୍ଗ, ବିଭକ୍ତି, ବଚନ, ପୁରୁଷ ଓ କାଳ ରହିଛି । ଯଥା–

ବିଶେଷ୍ୟ–ବାଳକ, ବାଳକମାନେ, ବାଳକକୁ, ବାଳକ-ବାଳିକା

ବିଶେଷଣ–ଚତୁର-ଚତୁରୀ, ବିଦ୍ୱାନ୍-ବିଦୁଷୀ

ସର୍ବନାମ–ମୁଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ, ମୋତେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ

କ୍ରିୟା–ଯାଏ, ଯାଉଛି, ଗଲା, ଯିବ ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ଯେଉଁ ପଦମାନଙ୍କର ଲିଙ୍ଗ, ବିଭକ୍ତି, ବଚନ, ପୁରୁଷ ବା କାଳରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଅବ୍ୟୟ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ କରିବା କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପାର । ତଥାପି ସେଗୁଡ଼ିକୁ କାର୍ଯ୍ୟଭେଦରେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ।

୧ । ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ପଦ ବା ବାକ୍ୟକୁ ସଂଯୋଗ କରେ ତାକୁ ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି । ଯଥା–ଓ, ଏବଂ, ଆଉ, ଆହୁରି, ପୁଣି, ବି, ମଧ୍ୟ, ସେହିପରି, ତଥା, ପୁନଶ୍ଚ, ପୁନର୍ବାର ।

Scanned with CamScanner

ବ୍ୟବହାର—

(କ) ବିଧୁ ଓ ସାଧୁ ଦୁଇଭାଇ ।

(ଖ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳିଲେ **ଏବଂ** ବନରେ ଚଉଦ ବର୍ଷ ବାସ କଲେ ।

(ଗ) ବାପା ସବୁବେଳେ ବହିଟିଏ ଧରି ବସିଥାନ୍ତି, **ଆଉ** କିଛି କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

(ଘ) ଶୀତ ହୋଇନାହିଁ, **ଆହୁରି** ଡେରିଅଛି ।

(ଙ) ଏବେ ଭୋଜିଖାଇ ଆସିଲୁ; **ପୁଣି** ଖାଇବାକୁ ବାହାରିଲୁଣି ।

(ଚ) ତୁମେ ଅନୁରୋଧ କଲେ **ବି** ମୁଁ ତୁମ କଥା ଶୁଣିବି ନାହିଁ ।

(ଛ) ପିଲାଟି କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କଲେ **ମଧ୍ୟ** ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ୍ ହେଲା ।

(ଜ) ମୁଁ ମନା କଲି; **ଫେର୍** ତୁମେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଲ ।

୨ । ବିଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ଦୁଇଟି ପଦ ବା ବାକ୍ୟ ବା ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥକୁ ବିଯୋଗ (ପୃଥକ୍) କରେ, ତାକୁ ବିଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ କୁହାଯାଏ ।

ଯଥା—କିନ୍ତୁ, ମାତ୍ର, ତଥାପି, ପରନ୍ତୁ, ଅଥଚ, ବା, କିମ୍ବା ।

ବ୍ୟବହାର—

(କ) ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଛି; **କିନ୍ତୁ** ଲୋକଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦୂର ହୋଇନି ।

(ଖ) ସଭାରେ ଅନେକ ଆଲୋଚନା ହେଲା; **ମାତ୍ର** ସତ୍ୟକଥା ବାହାରିଲା ନାହିଁ ।

(ଗ) ଏତେ ଔଷଧ ଖାଇଲି; **ତଥାପି** ଦେହ ଭଲ ହେଉନି ।

(ଘ) ପରିବାରର ସମସ୍ତେ ପିଣ୍ଟୁକୁ ବୁଝାଇଲେ; **ପରନ୍ତୁ** ସେ ସେହି ଏକଜିଦିଆ ଗୁଣ ଛାଡୁନି ।

(ଙ) ବର୍ଷା ହେଲା; **ଅଥଚ** ବେଉଷଣ ପାଇଁ ପାଣି ହେଲାନି ।

(ଚ) ସ୍ତୁତି **ବା** ସ୍ମିତା ଗୀତ ଗାଇବ ।

(ଛ) ତୁମେ ସ୍ଥାନୀୟ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବ **କିମ୍ବା** ବାହାରକୁ ଯିବ, ତାହା ମୋତେ କହିବ ।

୩ । ସମୟସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ (କାଳବୋଧକ ଅବ୍ୟୟ) :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ କାଳ ବା ସମୟକୁ ବୁଝାଏ, ତାହା ସମୟସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ ।

ଯଥା—ଏବେ, କେବେ, ଯେବେ, ସେବେ, ଏହିକ୍ଷଣି, ଅଧୁନା, ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍, ସର୍ବଦା, ସମ୍ପ୍ରତି, ଯେତେବେଳେ, ସେତେବେଳେ, ହଠାତ୍ ।

Scanned with CamScanner

ବ୍ୟବହାର—

(କ) ଏବେ ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଆସିବା ବେଳ ହୋଇନି ।

(ଖ) ଏହିକ୍ଷଣି ମୁଁ କଟକରୁ ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲି ।

(ଗ) ସମ୍ପ୍ରତି ଦେଶରେ ବନ୍ୟା ଦେଖାଦେଇଛି ।

(ଘ) ଚିନ୍ତା ନ କରି ହଠାତ୍ କିଛି କାମ କରନାହିଁ ।

(ଙ) ଯେବେ ଯିବାକୁ ହେବ, ସେବେ ମୁଁ କହିବି ।

୪ । ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ :

କାହାରିକୁ ଡାକିବା ବା ସମ୍ବୋଧନ କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟକୁ ସମ୍ବୋଧନସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ହେ, ଆହେ, ହଇହେ, ରେ, ଆରେ, ଗୋ, ଆଗୋ, ଲୋ, ଆଲୋ, ଆବେ ।

ବ୍ୟବହାର—

(କ) ହେ ନାରାୟଣ, ଆଉ କେତେଦିନ ଏ କଷଣ ଦେଉଥିବ ?

(ଖ) ଆହେ ନୀଳଶଇଳ ପ୍ରବଳ ମତବାରଣ ।

(ଗ) ଲୋ ଝିଅ, ଚା' କପେ ଆଣିଲୁ ।

୫ । ସମ୍ଭାବନାସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ସମ୍ଭାବନା ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାକୁ ସମ୍ଭାବନାସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ଯଦି, ଯେବେ, କାଳେ, ଯଦ୍ୟପି

ବ୍ୟବହାର—

(କ) ସେ ବର୍ଷାରେ ଯଦି ଆସିବ, ବଡ଼ ହଇରାଣ ହେବ ।

(ଖ) ଆଉ ଦିନେ ଅପେକ୍ଷା କର, କାଳେ କିଛି ଖବର ଆସିବ ।

(ଗ) ତୁମେ ଯେବେ ଭଲଭାବରେ ପଢ଼ିବ, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ ପାଇବ ।

(ଘ) ଯଦ୍ୟପି ସେ ନାହିଁ କରୁଛନ୍ତି, ତଥାପି କିଛି କରିବେ ।

୬ । ନିଷେଧାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ନିଷେଧ ବା ବାରଣ ସୂଚିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ନିଷେଧାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ନ, ନା, ନଚେତ୍, ନି

ବ୍ୟବହାର—

(କ) ନ କଲା କାମ କର ନାହିଁ ।

(ଖ) ନ କହିଲେ କୂଳ ଭାସିଯାଉଛି ।

(ଗ) ନା, ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯିବି ନାହିଁ ।

(ଘ) ପଢ଼, **ନଚେତ** ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା କଷ୍ଟକର ।

(ଙ) ତୁମେ ସେଠାକୁ ଯିବନି ।

୭ । ହେତୁବୋଧକ ଅବ୍ୟୟ :

ହେତୁ ବା କାରଣ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଅବ୍ୟୟକୁ 'ହେତୁବୋଧକ' ବା 'କାରଣସୂଚକ' ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ଏଣୁ, ତେଣୁ, ଯେଣୁ, ସୁତରାଂ, ଅତଏବ, କାହିଁକିନା

ବ୍ୟବହାର—

(କ) କାଲି ମୋତେ ଜ୍ୱର ହୋଇଥିଲା, **ତେଣୁ** ମୁଁ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଯାଇନଥିଲି ।

(ଖ) ଧାନକଟା ସମୟ, ସୁତରାଂ ମୁଁ ଭ୍ରମଣରେ ଯାଇପାରିବି ନାହିଁ ।

(ଗ) ବିନୋଦ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରଦେଇପାରିଲା ନାହିଁ, **କାହିଁକିନା** ସେ ପଢ଼ାବେଳେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଥିଲା ।

୮ । ସାଦୃଶ୍ୟବୋଧକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ସାଦୃଶ୍ୟ ବୁଝାଇଥାଏ, ତାକୁ 'ସାଦୃଶ୍ୟବୋଧକ' ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ଯଥା, ତଥା, ଯେପରି, ସେପରି, ଏପରି, ପରି, ପ୍ରାୟ, ଏମନ୍ତ, ଯେମନ୍ତ, ତେମନ୍ତ, ଏମିତି, ଯେମିତି, ସେମିତି ।

ବ୍ୟବହାର—

(କ) ମିଶିଯାଏ **ଯଥା** ପ୍ରଭାତୀ ତାରା ରବିକିରଣେ ।

(ଖ) ମିଶିଗଲା **ତଥା** ଅବଳା ସେହି ନୀଳ ତରଙ୍ଗେ ।

(ଗ) ଏମିତି ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଗରୁ ଅନୁମାନ କରୁଥିଲି ।

(ଘ) ନୀରଦ ପରି ଗୁଣର ପିଲାଟିଏ ଦୁର୍ଲଭ ।

(ଙ) ପ୍ରାୟ ସବୁ ଲୋକ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ।

ଏହି ଅବ୍ୟୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପୂର୍ବରୁ ରହିଲେ ବିଶେଷଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ ।

ଯଥା—ଏମିତି ମଣିଷ, ସେପରି ମହାତ୍ମା, ସେମିତି କଥା ।

୯ । ବୀପ୍‌ସାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ବାରମ୍ବାର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକରେ ତାକୁ 'ବୀପ୍‌ସାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ' କହନ୍ତି ।

ଯଥା–ବାରମ୍ବାର, ପୁନଃପୁନଃ, ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ, ଘନଘନ, ଥରକୁଥର, ଲଗାତର, ପୁନର୍ବାର, ଆହୁରି ଆହୁରି, ପୁଣି ପୁଣି, ଲାଗ୍‌ଲାଗ୍ ।

ବ୍ୟବହାର–

(କ) ବାରମ୍ବାର ସେ କଥା ମୋ ଆଗରେ କାହିଁକି କହୁଛ ?
(ଖ) ମଧୁମେହରୋଗୀ ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ପରିସ୍ରା କରେ ।
(ଗ) ତୁମେ ଥରକୁଥର ଏମିତି ଭୁଲ୍ କର ନାହିଁ ।
(ଘ) ଲଗାତର ବର୍ଷା ଲାଗିରହିଛି ।
(ଙ) ଲୋକଟା ଏତେ ଖାଇ ବି ଆହୁରି ଆହୁରି ମାଗୁଛି ।

୧୦ । ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ ବା ଭାବବାଚକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ହର୍ଷ, ବିଷାଦ, ଘୃଣା, ପ୍ରଶଂସା ଓ ବିସ୍ମୟାଦି ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ତାହାକୁ ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା–ଆହା, ହା, ହାୟ, ଓଃ, ଓହୋ, ଅହୋ, ଛି, କି, ସାବାସ, ବାହାବା, ଉହୁଁ, ଇହି ।

ବ୍ୟବହାର–

(କ) ଆହା, ଦଇବ ତା' କପାଳକୁ କ'ଣ ଏଇୟା ଲେଖିଥିଲା !
(ଖ) ହା ରାମ, ହା ରାମ !
(ଗ) ଛି, ଏମିତି କହନ୍ତି !
(ଘ) ଓଃ କି ଯନ୍ତ୍ରଣା !
(ଙ) କି ପିଲାଟାଏ ମ ଇଏ !
(ଚ) ବାଃ କି ସୁନ୍ଦର ଖେଳ !
(ଛ) ସାବାସ୍ ତେନ୍ଦୁଲକର ! ସାବାସ୍ !

୧୧ । ବିକଳ୍ପାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯାହାଦ୍ୱାରା ବିକଳ୍ପ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ତାହା ବିକଳ୍ପାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ ।

ଯଥା–ବା, ଅବା, କିମ୍ବା, ଅଥବା, ନତୁବା, ନଚେତ୍, ନୋହିଲେ

Scanned with CamScanner

ବ୍ୟବହାର—

(କ) ଦେବାନନ୍ଦ ବା ଶିବାନନ୍ଦ କେହିହେଲେ ଆଜି ଆସିବେ ।

(ଖ) ତୁମେ ଅବା ତପନ ମୋପାଇଁ ପଦେ କହିଥାନ୍ତ ।

(ଗ) ଧନ କିମ୍ବା ଯୌବନ କେହି ଚିରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ ।

(ଘ) ଠିକ୍ ସମୟରେ ସ୍କୁଲକୁ ଆସ, ନଚେତ୍ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ ।

(ଙ) ଏ କାମ କରିବ ଯଦି କର, ନୋହିଲେ ମୁଁ କରିଦେବି ।

୧୨ । ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ :

ବିଭକ୍ତିର ସୂଚନା ଦେଉଥିବା ଅବ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକୁ ବିଭକ୍ତି ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ମାନେ, ଗୁଡ଼ିକ, କୁ, ମାନଙ୍କୁ, ରେ, ଦ୍ୱାରା, ରୁ, ଠାରୁ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବ୍ୟବହାର—

(କ) କୃଷକମାନେ ଦେଶର ମେରୁଦଣ୍ଡ ।

(ଖ) ତୁମକୁ ଏହା କରିବାକୁ ହେବ ।

(ଗ) ଭିନ୍ନକ୍ଷମ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଭଲକାମ ହୋଇପାରିଥାଏ ।

(ଘ) ଛାତ୍ରସମାଜଠାରୁ ଦେଶ ବହୁତ କିଛି ଆଶା କରେ ।

୧୩ । ପରିମାଣସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ପରିମାଣ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାକୁ ପରିମାଣସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ଏତେ, ଯେତେ, ତେତେ, ସେତେ, ଏତିକି, ଯେତିକି, ସେତିକି ।

ବ୍ୟବହାର—

(କ) ତୁ ଯେତେ ମାଠିବୁ ମାଠ, ମୁଁ ସେହି ବରଯୋଡ଼ା କାଠ ।

(ଖ) ତୁଛାକୁ ଏତେ, ମୁଦିନାହିଁ ଗୋଡ଼ କଟାବୁ କେତେ ?

(ଗ) ଯେତିକି ପାଇଲ, ସେତିକି ଯଥେଷ୍ଟ ।

(ଘ) ଗଙ୍ଗା ଗଲି ଯେତିକି, ଫଳ ପାଇଲି ସେତିକି ।

୧୪ । ସମ୍ମତିସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମତି ବା ସ୍ୱୀକୃତି ସୂଚିତ ହୁଏ, ତାକୁ ସମ୍ମତିସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ହଁ, ଆଜ୍ଞା, ହାଁ, ଅବଶ୍ୟ, ନିଶ୍ଚୟ, ଠିକ୍ ।

Scanned with CamScanner

ବ୍ୟବହାର–

(କ) ମୋର ସବୁକଥାରେ ତୁମେ ହଁ କରୁଛ; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁନାହଁ ।

(ଖ) ଗୋପାଳ, ଏଠିକି ଆସ । ଆଜ୍ଞା, ଯାଉଛି ।

(ଗ) ଆପଣ ଯେତେବେଳେ କହୁଛନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ ମୋତେ ଯିବାକୁ ହେବ ।

(ଘ) ଘରକୁ ସୁନ୍ଦର ସିନା ଘରଣୀ ଥିଲେ ।

୧୫ । ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ :

କାହାକୁ କିଛି ପଚାରିବା ବା ପ୍ରଶ୍ନ କରିବା ସମୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଅବ୍ୟୟକୁ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା–କି, କଅଣ, ତ, ଟିକି, ପରା, କିଆଁ, କିମ୍ପାଇଁ

ବ୍ୟବହାର–

(କ) ପାଣିପାଗ ବିଷୟରେ ଆକାଶବାଣୀ କଅଣ କହୁଛି ?

(ଖ) ତୁମେ ଦୂରଦର୍ଶନରୁ ମହାଭାରତ ଦେଖିଛ କି ?

(ଗ) ବାପି, ତୁ ମୋ ସହିତ ଦିଲ୍ଲୀ ଯିବୁ ଟିକି ?

(ଘ) ତୁ ପରା ପୁରୀ ଯିବୁ ?

(ଙ) ଭିକାରିକୁ ଭିକ ମୁଠେ ଦେଉଛ ତ ?

୧୬ । କ୍ରମବୋଧକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟର କ୍ରମ ବୁଝାଯାଏ, ତାହାକୁ କ୍ରମବୋଧକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା–କ୍ରମେକ୍ରମେ, ଧୀରେଧୀରେ, ଆସ୍ତେଆସ୍ତେ, ମନ୍ଦମନ୍ଦ

ବ୍ୟବହାର–

(କ) ସୂର୍ଯ୍ୟ କ୍ରମେକ୍ରମେ ଧଉଳେଗିରି ଆରପାଖିରେ ଅସ୍ତ ଗଲେ ।

(ଖ) ଧୀରେନ୍ଦ୍ର ଧୀରେଧୀରେ ଆସୁଛି ।

(ଗ) ଏ ଧଡଡ଼ା ବସ୍‌ଟା ଶଗଡ଼ଗାଡ଼ି ପରି ଆସ୍ତେଆସ୍ତେ ଚାଲିଛି ।

(ଘ) ମଳୟ ମରୁତ ମନ୍ଦମନ୍ଦ ବହୁଛି ।

Scanned with CamScanner

୧୭ । ଶବ୍ଦାନୁକାରୀ ଅବ୍ୟୟ :

ଶବ୍ଦ ବା ଧ୍ୱନିକୁ ଅନୁକରଣ କରୁଥିବା ଅବ୍ୟୟକୁ ଶବ୍ଦାନୁକାରୀ ବା ଧ୍ୱନିସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା–ମଡ଼୍‌ମଡ଼୍, ଧଡ଼୍‌ଧଡ଼୍, ଚଡ଼୍‌ଚଡ଼୍, ଖାଡ଼୍‌ଖାଡ଼୍, ଭଡ଼୍‌ଭଡ଼୍, ମଟମଟ୍, କଟକଟ୍, ଫଟ୍‌ଫଟ୍, ଠନ୍‌ଠନ୍, ଝଣ୍‌ଝଣ୍, ପେଁପେଁ, କେଁକେଁ, ଭେଁଭେଁ, ଭୋଭୋ, ସ୍ମସ୍ମ, ଘୁଘୁ, ଫଁସଁ, କଟରକଟର, କେଁକଟର, ସଡ଼ସଡ଼, ଭୁସ୍‌ଭାସ୍, ଖସ୍‌ଖସ୍, ଟମ୍‌ଟମ୍, ଭଣଭଣ, ଗଣଗଣ, ଧୋଧୋ, ଚର୍‌ଚର୍, ଫଁ ଫଁ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବ୍ୟବହାର–

(କ) ଗଛଟା **ମଡ଼୍‌ମଡ଼୍** କରି ଭାଙ୍ଗିଗଲା ।

(ଖ) ଗାଡ଼ିଟା **ଫଟ୍‌ଫଟ୍** ଶବ୍ଦକରି ଚାଲିଗଲା ।

(ଗ) ବନ୍ୟାପାଣି **ଘୁଘୁ** ଶବ୍ଦ କରି ବହି ଚାଲିଛି ।

(ଘ) ନାଗରା ବାଜେ **ଟମ୍‌ଟମ୍** ।

(ଙ) ମାଡ଼ଖାଇ କୁକୁରଟା **କେଁକେଁ** କରି ପଳାଇଲା ।

୧୮ । ଆଳଙ୍କାରିକ ଅବ୍ୟୟ :

ବାକ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଓ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟକୁ ଆଳଙ୍କାରିକ ଅବ୍ୟୟ କୁହାଯାଏ ।

ଯଥା–ତ, ଆଚ୍ଛା, ଯେ, ଟି, ମ, ପରା

ବ୍ୟବହାର–

(କ) ଭାରି ବଢ଼ିଆ କଥା କହୁଛ **ତ** !

(ଖ) 'ଗଲାଣି ତ ଗଲା କଥାରେ ସଙ୍ଗାତ' ।

(ଗ) ଆଚ୍ଛା, ତୁମେ ଆସିଲେ କ'ଣ ଟା ବା ହୋଇଯିବ ?

(ଘ) ତୁମେ ଯିବ ଯେ କଥାଟା କିନ୍ତୁ ଭଲ ହେବନି ।

(ଙ) ଅଳପ ଅଳପ କହୁଥିବୁଲୋ, ବୋଲେ ହୁଁ ଟି ।

(ଚ) ନୂଆ ବୋହୂଟି, ନଈକି ଗାଧୋଇଯିବୁ ନାହିଁ ଟି ।

(ଛ) କି ସୁନ୍ଦର କଥା କହୁଛ **ମ** !

(ଜ) ତୁହି ପରା ମୋ ନୟନ ତାରା ।

୧୯ । ପଦାନ୍ୱୟୀ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ଯୋଗେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସହିତ ଅବ୍ୟୟ ପଦର ଅନ୍ୱୟ ବା ସମ୍ପର୍କ ଥାଏ, ତାକୁ ପଦାନ୍ୱୟୀ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ପରସର୍ଗାତ୍ମକ ଅବ୍ୟୟ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ଯଥା–ବିନା, ପ୍ରତି, ସହ, ଅପେକ୍ଷା, ସହିତ, ନିମିତ୍ତ, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଛଡ଼ା, ତୁଲ୍ୟ, ପରି ।

ବ୍ୟବହାର–

(କ) ତୁମ୍ଭ ବିନା ମୋର ନାହିଁ ଗତି, ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ରହୁ ମୋର ଭକ୍ତି ।
(ଖ) ଉଦ୍‌ଜାନ ସହ ଅମ୍ଳଜାନର ସଂଯୋଗରେ ଜଳ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।
(ଗ) ବ୍ୟକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଦେଶ ବଡ଼ ।
(ଘ) ଧର୍ମ ନିମିତ୍ତ ଲୋକେ ତୀର୍ଥାଟନ କରନ୍ତି ।
(ଙ) ପିତାମାତାଙ୍କ ପରି ଆଉ ସଂସାରରେ କିଏ ଅଛି ?

ବିନା, ପ୍ରତି, ସହ, ଅପେକ୍ଷା, ନିମିତ୍ତ, ପରି ଅବ୍ୟୟ ପଦଯୋଗରେ ତୁମ୍ଭ, ତୁମ୍ଭ, ଉଦ୍‌ଜାନ, ବ୍ୟକ୍ତି, ଧର୍ମ, ପିତାମାତା ବିଶେଷ୍ୟପଦଗୁଡ଼ିକ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି । ଏହି ବିଭକ୍ତ୍ୟନ୍ତ ପଦ ସହିତ ଅବ୍ୟୟ ପଦଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୱୟ ବା ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ପଦାନ୍ୱୟୀ ଅବ୍ୟୟ ।

୨୦ । ପଦବିକାରୀ ବା ନିରର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ :

ଯେଉଁ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ବିକୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ମୂଳପଦ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସେହିପଦର ଅର୍ଥରେ ନୂତନତା ଦିଏ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦ ଭାବରେ ଅର୍ଥହୀନ ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ପଦବିକାରୀ ବା ନିରର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।

ଯଥା–ଫମି, ଝିଲା, ବାକର, ବାକିରି, ଶାଠ, କଟା, ହକା, ହାକରା, ଫିଛି, ଚୋଇ, ଗଣ୍ଡା, ଫଚ

ବ୍ୟବହାର–

(କ) ତୁମର ଏ ଜମି ଫମି କଥା ମୁଁ ବୁଝିପାରିବିନି ।
(ଖ) ପିଲାଝିଲାର ସଂସାର ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯାଇ ହେଉନି ।
(ଗ) ଧନୀଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଚାକରବାକର ଅନେକ ଥାଆନ୍ତି ।
(ଘ) ଆଉ ଚାକିରିବାକିରି କିଛି ନାହିଁ, ନିଜେ କିଛି ଧନ୍ଦା ଖୋଜ ।

Scanned with CamScanner

ସେହିପରି—ପାଠଶାଠ, ମୋଟାସୋଟା, ଡକାଡକି, ଝାଳବାଳ, ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି, ରୁଆରୋଳ, ଗାଁଗଣ୍ଡା, ଗଛଫଳ, ମାଛଫାଛ ।

ଏହି ଅବ୍ୟୟ ପୂର୍ବପଦର ପରିପୂରକ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଯୁଗ୍ମପଦ ହୋଇଥାଏ । ଯୁଗ୍ମପଦରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ପଦର ଅର୍ଥ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ପ୍ରଥମ ପଦର ଅର୍ଥକୁ ପୁଷ୍ଟ କରିଥାଏ ।

ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଦ ନିରର୍ଥକ ନ ହୋଇ ସାର୍ଥକ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ପୂର୍ବପଦର ସମାର୍ଥକ କିମ୍ବା ବିପରୀତାର୍ଥକ ହୋଇଥାଏ । ଏଭଳି ପଦଗୁଡ଼ିକ ଅବ୍ୟୟ ନୁହେଁ ।

ଯଥା—ପାପପୁଣ୍ୟ, ଭଲମନ୍ଦ, ଘରବାଡ଼ି, ଧନଦଉଲତ, ଟଙ୍କାପଇସା ।

୨୧ । ଉପସର୍ଗ ଅବ୍ୟୟ :

ପ୍ର, ପରା, ଅପ୍, ସମ୍, ନି, ଅଧି, ସୁ, ନିର୍, ଉତ୍, ପରି, ପ୍ରତି, ଅବ, ଅନୁ, ଦୁର୍, ବି, ଅତି, ଅଭି, ଅପି, ଉପ, ଆ—ଏହି କୋଡ଼ିଏଟିକୁ ଉପସର୍ଗ କୁହାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅବ୍ୟୟଶ୍ରେଣୀର । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅବ୍ୟୟପଦଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ବାକ୍ୟ ରଚନା କର ।

ଅବା, ମାତ୍ର, ଧେତ୍, ତ, କଡ଼କଡ଼୍, ଏବଂ, ଆହେ, ଲାଗ୍‌ଲାଗ୍, ଯଦି, ଲଟେଙ୍, ପ୍ରତି, କି

୨ । ତଳଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏକ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ କର ।

(କ) ପୋଖରୀ ପାଣି ଗୋଳିଆ ଅଛି । ପୋଖରୀରେ ଗାଧୁଅ ନାହିଁ ।

(ଖ) ତୁମେ ଭଲଭାବରେ ପଢ଼ିବ । ନିଶ୍ଚୟ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

(ଗ) ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖ ଭୋଗ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରେ ।

(ଘ) ଦିନରେ ବର୍ଷା ହୋଇଛି । ରାତିକି ବର୍ଷା ହେବ ।

(ଙ) ଲୁଚିଛି । ଗୋଡ଼ ଦିଓଟି ଦିଶୁଛି ।

(ଚ) କହିଦେବା ଅତି ସହଜ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା କଷ୍ଟ ।

(ଛ) ସେ କହିଲେ । ମୋତେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

Scanned with CamScanner

୩। ତଳଲିଖିତ ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକରୁ ଅବ୍ୟୟ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନାଅ ।
(କ) ରାଜା ବିନା ଯେହ୍ନେ ଗ୍ରାମଦେଶ ରେ ଜୀବଧନ ।
(ଖ) ପ୍ରଭୋ, ପରମ ଶରଣ, ଏ ଜୀବନ ଶ୍ରୀଚରଣେ କଲି ସମର୍ପଣ ।
(ଗ) ମାଖନ ସିଂ ଠୋଠୋ ହସିଉଠିଲା ।
(ଘ) ଆହେ ଦୟାମୟ ବିଶ୍ୱବିହାରୀ ।
(ଙ) ଓଃ ଆଜି କି ଗରମ !
(ଚ) ହଠାତ୍ ଆକାଶ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ପାଣିଟୋପେ ପଡ଼ିଲାନି ।
(ଛ) ସର୍ବଦା ତୁ ମୋ ପଛେପଛେ ଧାଇଁଛୁ କାହିଁକି ?

୪। ଅସମ୍ପୃକ୍ତ ପଦକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଲେଖ ।
(କ) କୁ, ରେ, ରୁ, ଲୋ
(ଖ) ଛି, ଧେତ୍, ଓଃ, ହାଁ
(ଗ) ଅତଏବ, ଏଣୁ, ଏବେ, ସୁତରାଂ
(ଘ) ହେ, ଆହେ, ଆଲୋ, ଅବା
(ଙ) ଧଡ଼୍‌ଧଡ଼୍, ଠକ୍‌ଠକ୍, ଧୀରେଧୀରେ, ସୁସୁ

୫। ଅବ୍ୟୟ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ତିନୋଟିର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୬। ଉପଯୁକ୍ତ ଅବ୍ୟୟ ପଦଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।
(କ) ଏଠାରେ ରହ, ——— ସେଠାକୁ ଯାଅ ।
(ଖ) ——— ତିନିଦିନ ହେଲା ଝଡ଼ିବର୍ଷା ହେଉଛି ।
(ଗ) ———ପିଲା, ଏଠିକି ଆସିଲୁ ।
(ଘ) ———କି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ !
(ଙ) ——— ପରିଶ୍ରମୀ ——— ଫଳ ପାଏ ।
(ଚ) ପକ୍ଷୀମାନେ ଡେଣା ———କରି ଉଡ଼ିଗଲେ ।
(ଛ) ବିଲୁଆ ——— ରଡ଼ି ଛାଡ଼ିଛି ।
(ଜ) ———, ତୁମେ ଏମିତି କଥା କହନା ।

୭। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅବ୍ୟୟରୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।
(କ) ହେତୁସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ (ଖ) ବିକଳ୍ପାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ
(ଗ) ବିଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ (ଘ) ଭାବସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ
(ଙ) ସମ୍ମତିସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ (ଚ) ପଦାନ୍ୱୟୀ ଅବ୍ୟୟ
(ଛ) ନିଷେଧାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ

Scanned with CamScanner

ଉପସର୍ଗ (ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟୟ)

ଉପସର୍ଗ ଅବ୍ୟୟ ଶ୍ରେଣୀର । ଏମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କୋଡ଼ିଏ ।

ଯଥା–ପ୍ର, ପରା, ଅପ, ସମ୍, ନି, ଅଧି, ସୁ, ନିର୍ (ନିଃ), ଉତ୍, ପରି, ପ୍ରତି, ଅବ, ଅନୁ, ଦୁର୍ (ଦୁଃ), ବି, ଅଭି, ଅତି, ଅପି, ଉପ, ଆ ।

ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଉପସର୍ଗ କୁହାଯାଏ । ଏମାନେ ପୂର୍ବପ୍ରତ୍ୟୟ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଯଥା–ପ୍ର-ଚର୍+ଅ=ପ୍ରଚାର, ଆ-ଗମ୍+ଅନ=ଆଗମନ ।

ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ଉପସର୍ଗ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ , ସଙ୍କୁଚିତ ବା ବିପରୀତ ହୋଇଥାଏ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ଉପସର୍ଗମାନଙ୍କର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଉପସର୍ଗ ଯୋଗରେ ଧାତୁମାନଙ୍କର କିପରି ଅର୍ଥପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ, ତାହାର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ତଳେ ଦିଆଗଲା ।

୧। ହୃ–ହରଣକରିବା; ବିହାର–ଭ୍ରମଣ, ପ୍ରହାର–ମାଡ଼, ସଂହାର–ବିନାଶ, ଉପହାର–ଉପଢୌକନ, ପରିହାର–ତ୍ୟାଗ, ଆହାର–ଭୋଜନ ।

୨। କୃ–କରିବା; ଆକାର–ଆକୃତି, ପ୍ରକାର–ଶ୍ରେଣୀ, ବିକାର–ମନ୍ଦଭାବ ବା ବିକୃତି, ଉପକାର–ହିତ, ଅପକାର–କ୍ଷତି, ପ୍ରତିକାର–ନିରାକରଣ ଉପାୟ, ଅଧିକାର–କ୍ଷମତା, ଅନୁକରଣ–ନକଲ ।

୩। ବଦ୍–କହିବା; ପ୍ରବାଦ–କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ଅପବାଦ–ନିନ୍ଦା, ସମ୍ବାଦ–ଖବର, ପରିବାଦ–କୁତ୍ସାରଟନା, ବିବାଦ–କଳହ, ଅନୁବାଦ–ଭାଷାନ୍ତରୀକରଣ, ପ୍ରତିବାଦ–ବିରୁଦ୍ଧ ଉକ୍ତି ।

୪। ଗ୍ରହ୍–ଗ୍ରହଣ କରିବା; ଆଗ୍ରହ–ଆଦର, ବିଗ୍ରହ–ମୂର୍ତ୍ତି, ପ୍ରଗ୍ରହ–ଘୋଡ଼ା ଲଗାମ, ପ୍ରତିଗ୍ରହ–ଦାନଗ୍ରହଣ, ପରିଗ୍ରହ–ଗ୍ରହଣ, ଅବଗ୍ରହ–ବିଚ୍ଛେଦ, ନିଗ୍ରହ–ଦଣ୍ଡ, ଅନୁଗ୍ରହ–ଦୟା, ଉପଗ୍ରହ–ଛୋଟଗ୍ରହ ।

୫। ଚର୍–ଗତି କରିବା, ଯିବା; ସଞ୍ଚାର–ଗତି, ଆଚାର–ବ୍ୟବହାର, ବିଚାର–ନିଷ୍ପତ୍ତି, ପରିଚର–ଦାସ, ଅତିଚାର–ଲଂଘନ, ଉପଚାର–ଚିକିତ୍ସା, ଉଚ୍ଚାରଣ–କଥନ, ପ୍ରଚାର–ଘୋଷଣା ।

Scanned with CamScanner

୬। ଗମ୍–ଯିବା; ଆଗମ–ଆସିବା, ଦୁର୍ଗତି–ବିପଦ, ନିର୍ଗତ–ନିଃସୃତ, ବହିର୍ଗତ ଉପଗତ–ଉପସ୍ଥିତ, ନିଗମ–ବେଦ, ବିଗତ–ଅତୀତ, ଅବଗତ–ଜ୍ଞାନ, ଅନୁଗମନ–ପଛେପଛେ ଯିବା ।

୭। ଧା–ଧାରଣ କରିବା; ଅବଧାନ–ସ୍ଥିର ହୋଇ ଶୁଣିବା, ବିଧାନ–ନିୟମ, ନିଧାନ–ସ୍ଥାନ, ପ୍ରଧାନ–ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଆଧାନ–ଆଧାର, ଅଭିଧାନ–କୋଷଗ୍ରନ୍ଥ, ପରିଧାନ–ବସ୍ତ୍ର ।

କୋଡ଼ିଏଟି ଉପସର୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଅତି, ପ୍ରତି, ପରି, ପରା ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ସହିତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦ ରୂପେ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର–

ଅତି–(କ) ଅତି ସବୁଠାରେ ଭଲ ନୁହେଁ ।

(ଖ) ଅତିବୁଦ୍ଧିଆ ପିଲାମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

(ଗ) ଅତି ଚିପୁଡ଼ିଲେ ଲେମ୍ବୁ ପିତା ଲାଗେ ।

ପ୍ରତି–ପ୍ରତି ପିଲା କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଚାନ୍ଦା ଦେବେ ।

ପରି–ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ତ୍ୟାଗୀପୁରୁଷ ଜଗତରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

ପରା–ତୁମେ ପରା ପୁରୀ ଯିବ ?

ଉପସର୍ଗ ଧାତୁର ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବହାର ହେଲାପରି ଶବ୍ଦର ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା–ପ୍ରତିଦିନ, ଅନୁଦିନ, ଉପକୂଳ, ଅନୁକୂଳ, ଅପଯଶ, ଅଧିପତି, ଆକୁମାରୀ, ଆଚଣ୍ଡାଳ, ସୁଭାଗ୍ୟ, ସୁଦିନ, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଅଧିପତି ।

ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ଏକାଧିକ ଉପସର୍ଗର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ବ୍ୟବହାର–ବି+ଅବ–ହୃ+ଅ, ବିପର୍ଯ୍ୟୟ–ବି+ପରି–ଇ+ଅ, ଅତ୍ୟାଚାର–ଅତି+ଆ–ଚର୍+ଅ, ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ–ଅଭି+ଉତ୍+ସ୍ଥା+ଅନ, ଅଭ୍ୟାଗତ–ଅଭି+ଆ–ଗମ୍+ତ, ନିରାକରଣ–ନିର୍+ଆ–କୃ+ଅନ, ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର–ପ୍ରତି+ଉପ–କୃ+ଅ, ସମୁଦ୍ଧାର–ସମ୍+ଉତ୍–ହୃ+ଅ, ସମଭିବ୍ୟାହାର–ସମ୍+ଅଭି+ବି+ଆ–ହୃ+ଅ ।

Scanned with CamScanner

ସଂସ୍କୃତ ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବା ଉପସର୍ଗଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର–

ଉପସର୍ଗ	କେଉଁ କେଉଁ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ	ଉଦାହରଣ
ପ୍ର	ଉତ୍କର୍ଷ, ଉଦ୍ଭବ, ଗତି, ଆଧିକ୍ୟ, ସର୍ବତୋଭାବ	ପ୍ରଶଂସା, ପ୍ରକୃଷ୍ଟ, ପ୍ରଭାବ, ପ୍ରକ୍ରିୟା, ପ୍ରସ୍ଥାନ, ପ୍ରବାଦ, ପ୍ରଯତ୍ନ, ପ୍ରଚେଷ୍ଟା, ପ୍ରଦାନ, ପ୍ରକ୍ଷେପ, ପ୍ରଚଣ୍ଡ, ପ୍ରତାପ
ପରା	ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ବ୍ୟତିକ୍ରମ, ତିରସ୍କାର, ଶେଷ, ବିପରୀତ, ନିନ୍ଦା	ପରାକ୍ରମ, ପରାଜୟ,ପରାଭବ, ପରାବର୍ତ୍ତନ, ପରାସ୍ତ, ପରାକାଷ୍ଠା, ପରାମର୍ଶ
ଅପ	କୁତ୍ସିତ, ବିରୁଦ୍ଧ, ବୈପରୀତ୍ୟ, ମନ୍ଦ, ଚୌର୍ଯ୍ୟ, ଅପକୃଷ୍ଟ	ଅପରୂପ, ଅପକାର, ଅପଳାପ, ଅପବାଦ, ଅପମାନ, ଅପଯଶ, ଅପମୃତ୍ୟୁ, ଅପହରଣ, ଅପରାଧ, ଅପବ୍ୟବହାର
ସମ୍	ସମ୍ୟକ୍, ସହିତ, ସାମୀପ୍ୟ, ସଙ୍ଗତି, ଆଭିମୁଖ୍ୟ	ସମ୍ଭାଷଣ, ସମ୍ପର୍କ, ସମୁପସ୍ଥିତ, ସମୀପ, ସମ୍ମୁଖ, ସଂସାର, ସମ୍ବାଦ, ସନ୍ନିଧାନ, ସଂଯୋଗ, ସଙ୍କଳନ, ସଂହାର, ସମୁଚିତ, ସମାଚାର, ସମଷ୍ଟି
ନି	ସାମୀପ୍ୟ, ସମ୍ୟକ୍, ସାଦୃଶ୍ୟ କୌଶଳ, କୁତ୍ସିତ, ମଧ୍ୟରେ, ଆଧିକ୍ୟ, ବିରତି	ନିକଟ, ନିକ୍ଷେପ, ନିଯୋଗ, ନିଖୋଜ, ନିଦାନ, ନିଧାନ, ନିଧନ, ନିଦାରୁଣ, ନିପୁଣ, ନିମଗ୍ନ, ନିଗ୍ରହ, ନିବୃତ୍ତି, ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ନିବାରଣ
ଅଧି	ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଅତିକ୍ରମ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ, ଆଧିକ୍ୟ, ଅଧିକାର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ, ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ	ଅଧିପତି, ଅଧିନାୟକ, ଅଧିକାର, ଅଧୀନ, ଅଧକ୍ଷ, ଅଧୀଶ୍ୱର, ଅଧିମାସ, ଅଧ୍ୟାୟ, ଅଧିବାସ, ଅଧିବେଶନ
ସୁ	ମଙ୍ଗଳ, ସୁନ୍ଦର, ସହଜ, ଅନାୟାସ, ଆଧିକ୍ୟ	ସୁନାମ, ସୁଯୋଗ, ସୁଲଭ, ସୁଶାନ୍ତ, ସୁଭଦ୍ରା, ସୁଦର୍ଶନ, ସୁସମ୍ବାଦ, ସୁଚରିତ୍ର, ସୁବାସ, ସୁନାମ, ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ, ସୁକର

Scanned with CamScanner

ଉପସର୍ଗ	କେଉଁ କେଉଁ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ	ଉଦାହରଣ
ନିର୍(ନିଃ)	ଅଭାବ, ଅତିଶୟ, ବାହାର ନିଶ୍ଚୟ, ନିଃଶେଷ	ନିର୍ମଳ, ନିର୍ଜନ, ନିର୍ଣ୍ଣୟ, ନିରନ୍ନ, ନିଃସନ୍ଦେହ, ନିର୍ମୂଳ, ନିର୍ଲଜ୍ଜ, ନିର୍ଗତ, ନିର୍ମାଣ, ନିରାକାର, ନିରୁପାୟ, ନିର୍ବିକାର, ନିଷ୍କ୍ରାନ୍ତ, ନିଷ୍କାମ, ନିଷ୍ପାପ, ନିସ୍ତାର, ନିରଳସ
ଦୁର୍(ଦୁଃ)	ମନ୍ଦ, ନିନ୍ଦା, ଦୁଃଖ, ନିଷିଦ୍ଧ ଅତିକଷ୍ଟରେ	ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ଦୁର୍ଜନ, ଦୁର୍ଗତି, ଦୁର୍ଗୁଣ, ଦୁର୍ଘଟଣା, ଦୁର୍ନାମ, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଦୁଶ୍ଚରିତ୍ର, ଦୁସ୍ତର, ଦୁରନ୍ତ, ଦୁଃଶୀଳ, ଦୁରାଚାର, ଦୁଃସାଧ୍ୟ, ଦୁରାରୋଗ୍ୟ, ଦୁଷ୍କୃତି
ଉତ୍	ଅତିଶୟ, ଉତ୍କର୍ଷ, ଅକସ୍ମାତ୍, ଅଭାବ, ନିନ୍ଦା, ବିରୁଦ୍ଧ, ଉପରକୁ, ଅତିକ୍ରମଣ	ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ, ଉତ୍କଳ, ଉତ୍ଥାନ, ଉତ୍କର୍ଷ, ଉନ୍ନତ, ଉତ୍ତପ୍ତ, ଉତ୍କୋଚ, ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ, ଉତ୍ପାତ, ଉତ୍ଥାନ, ଉନ୍ନତି, ଉଦାହରଣ, ଉଦାସୀନ, ଉତ୍ତର, ଉନ୍ମାର୍ଗ
ଅତି	ଅତିଶୟ, ଅନୁଚିତ, ଅସୀମ, ଆଧିକ୍ୟ, ଅତିକ୍ରମ, ବହିର୍ଗମନ	ଅତିକ୍ରମ, ଅତ୍ୟାଚାର, ଅତ୍ୟୁକ୍ତି, ଅତୀତ, ଅତ୍ୟନ୍ତ, ଅତିରଞ୍ଜିତ, ଅତିଶୟ, ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ, ଅତିବାହିତ, ଅତିବୃଷ୍ଟି, ଅତିସାର, ଅତ୍ୟୁଷ୍ଣ
ପରି	ଅତିଶୟ, ସର୍ବତ୍ର, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ, ସର୍ବତୋଭାବ, ଦୋଷ, ଶେଷ, କ୍ରମଶଃ, ସମ୍ୟକ୍, ଦର୍ଶନ, ପୂଜା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା, ଶତ୍ରୁତା	ପରିଚ୍ଛଦ, ପରିଚ୍ଛେଦ, ପରିତୁଷ୍ଟ, ପର୍ଯ୍ୟାୟ, ପରିପାକ, ପରିପନ୍ଥୀ, ପରିଣୟ, ପରିଣତି, ପରୀକ୍ଷା, ପରିଶ୍ରମ, ପରିତ୍ୟାଗ, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ପରିସର, ପରିବ୍ୟାପ୍ତ, ପରିବେଷ୍ଟିତ, ପରିସମାପ୍ତି, ପରିପ୍ରକାଶ, ପରିଧାନ, ପରିବର୍ତ୍ତନ, ପରିଚୟ, ପରିଚର୍ଯ୍ୟା, ପରିପାକ, ପରିଦର୍ଶନ, ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା, ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ

Scanned with CamScanner

ଉପସର୍ଗ	କେଉଁ କେଉଁ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ	ଉଦାହରଣ
ପ୍ରତି	ବିପରୀତ, ପୁନରାବୃତ୍ତି, ସମ୍ମୁଖ, ସମୀପ, ସାଦୃଶ୍ୟ, ପରିବର୍ତ୍ତନ, ବିରୋଧ, ସମାନ, ପ୍ରତ୍ୟେକ, ପଶ୍ଚାତ୍	ପ୍ରତିକାର, ପ୍ରତିଧ୍ୱନି, ପ୍ରତିମୁଖ, ପ୍ରତିବେଶୀ, ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି, ପ୍ରତିହିଂସା, ପ୍ରତିଦାନ, ପ୍ରତିଦିନ, ପ୍ରତିବେଶୀ, ପ୍ରତିକୂଳ, ପ୍ରତିକାର, ପ୍ରତିକ୍ରିୟା, ପ୍ରତିକୃତି, ପ୍ରତିପଦ, ପ୍ରତିଶୋଧ, ପ୍ରତିପାଦିତ, ପ୍ରତିବିଧାନ, ପ୍ରତିରକ୍ଷା, ପ୍ରତୀଚୀ, ପ୍ରତିଯୋଗୀ
ଅବ	ନିଶ୍ଚୟ, ବିରତି, ନିମ୍ନତା, ଆଶ୍ରୟ, ବିଶ୍ରାମ, ଘୃଣା, ଅତ୍ୟନ୍ତ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ, ସମାନ-ଦୂରକୁ, ତାରିଆଡ଼େ, ବିପରୀତ, ନାସ୍ତି	ଅବଗତି, ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ, ଅବତରଣ, ଅବଲମ୍ବନ, ଅବସର, ଅବହେଳା, ଅବଜ୍ଞା, ଅବରୋଧ, ଅବତରଣ, ଅବନତି, ଅବମାନନା, ଅବଲୋକନ, ଅବଚେତନ, ଅବବୋଧ, ଅବଧାନ, ଅବରୋହଣ, ଅବଚ୍ଛେଦ, ଅବଗଣନ, ଅବରୋପଣ
ଅନୁ	ପଶ୍ଚାତ୍, ସଦୃଶ, ହୀନ, ସହିତ, ସମୀପ, ବୀପ୍ସା, ସମ୍ୟକ୍	ଅନୁଜ, ଅନୁରୂପ, ଅନୁଲେପନ, ଅନୁତର, ଅନ୍ୱେଷଣ, ଅନୁତାପ, ଅନୁଗାମୀ, ଅନୁଚର, ଅନୁକୂଳ, ଅନୁକ୍ଷଣ, ଅନୁନୟ, ଅନୁମେୟ, ଅନୁବାଦ, ଅନୁଧାବନ, ଅନୁଯୋଗ, ଅନୁରୂପ, ଅନୁଦାନ, ଅନୁଗତ, ଅନ୍ୱେଷଣ, ଅନୁସରଣ, ଅନୁଚିନ୍ତା, ଅନୁରାଗ, ଅନୁକ୍ଷଣ, ଅନୁକମ୍ପା
ବି	ବିଶେଷ, ବିପରୀତ, ବିହୀନ, ବହୁ, ପରସ୍ପର, ଭିନ୍ନ, ବିନଷ୍ଟତା, ପ୍ରସିଦ୍ଧ	ବିଫଳ, ବିପକ୍ଷ, ବିରାଗ, ବିଖ୍ୟାତ, ବିଦେଶ, ବିବାହ, ବିଶୁଦ୍ଧ, ବିଜ୍ଞାନ, ବିପଦ, ବିବାଦ, ବିରାଗ, ବିଚାର, ବିବିଧ, ବିତୃଷ୍ଣା, ବିଶେଷ, ବିଶୋଧନ, ବିମତ, ବିଯୋଗ

Scanned with CamScanner

ଉପସର୍ଗ	କେଉଁ କେଉଁ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ	ଉଦାହରଣ
ଅଭି	ସମ୍ମୁଖ, ଉତ୍ତମ, ସମ୍ୟକ୍ ଚିହ୍ନ, ନୂତନତ୍ୱ, ପୁନଃପୁନଃ, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ସର୍ବତୋଭାବ, ଅପକୃଷ୍ଟ, ଉତ୍କର୍ଷ, ପ୍ରକାଶ	ଅଭିଜାତ, ଅଭିମୁଖ, ଅଭୀଷ୍ଟ, ଅଭିନବ, ଅଭ୍ୟାସ, ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଅଭିସାର, ଅଭିଯାନ, ଅଭିଭାଷଣ, ଅଭିବ୍ୟାପ୍ତ, ଅଭିଭବ, ଅଭିଜ୍ଞ, ଅଭିବୃଦ୍ଧି, ଅଭିଶାପ, ଅଭିନେତା, ଅଭିଭାବକ, ଅଭିନିବେଶ, ଅଭିମାନ, ଅଭିଧାନ, ଅଭିଳାଷ, ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ଅଭ୍ୟାଗତ, ଅଭ୍ୟୁଦୟ
ଉପ	ନିକଟ, ଆଧିକ୍ୟ, ଦୀନତା ସାଦୃଶ୍ୟ, ସାହାଯ୍ୟ, ଘୃଣା ଅଧସ୍ତନ, ଆରମ୍ଭ, ଉତ୍କର୍ଷ, ନ୍ୟୂନତା	ଉପକୂଳ, ଉପଚୟ, ଉପକ୍ରମ, ଉପାଦେୟ, ଉପବନ, ଉପଗ୍ରହ, ଉପହାସ, ଉପକାର, ଉପକଣ୍ଠ, ଉପଦଂଶ, ଉପସଂହାର, ଉପହାସ, ଉପେକ୍ଷା, ଉପକରଣ, ଉପକ୍ରମ, ଉପମନ୍ତ୍ରୀ, ଉପହାର, ଉପପଦ, ଉପାଚାର୍ଯ୍ୟ, ଉପାସ୍ଥି
ଅପି	ଆବରଣ, ପ୍ରଶ୍ନ, ସମ୍ଭାବନା, ନିଶ୍ଚୟ, ବିନାଶ	ଅପିଧାନ, (ପିଧାନ), ଅପିହିତ, (ପିହିତ), ଅପିନଦ୍ଧ, (ପିନଦ୍ଧ), ଅପ୍ୟୟ
ଆ	ବିପରୀତ, ଈଷତ୍, ସୀମା, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସମ୍ୟକ୍, ଅଧିକ, ବୀପ୍‌ସା	ଆରକ୍ତ, ଆକଣ୍ଠ; ଆବୃତ୍ତି, ଆଦାନ, ଆକ୍ରାନ୍ତ, ଆଗମନ, ଆକର୍ଷଣ, ଆକୃଷ୍ଟ, ଆମରଣ, ଆକୁମାରୀ, ଆକଣ୍ଠ, ଆସମୁଦ୍ର, ଆସକ୍ତ, ଆନୟନ, ଆକୁଞ୍ଚନ, ଆଜୀବନ, ଆହାର, ଆଦେଶ, ଆମନ୍ତ୍ରଣ

*ଅପି—ଏହି ଅବ୍ୟୟଟି ପଦର ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ଯଦ୍ୟପି, ତଥାପି ।

ଉପସର୍ଗ ପରି ଆହୁରି କେତେକ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଶବ୍ଦ ଗଠନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ଯଥା–ଅନ୍ତର୍, ବହିର୍, ଆବିର୍, ପୁନର୍, ପ୍ରାଦୁର୍, ପୁରସ୍, ତିରସ୍, ଶନୈଃ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅନ୍ତର୍(ସ୍)–ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ, ଅନ୍ତର୍ହିତ, ଅନ୍ତର୍ଗତ, ଅନ୍ତର୍ବେଦନା, ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ, ଅନ୍ତଃକରଣ ।

ବହିର୍(ସ୍)–ବହିର୍ଗମନ, ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ, ବହିର୍ଭୂତ, ବହିର୍ଦ୍ୱାର, ବହିର୍ଗତ, ବହିରିନ୍ଦ୍ରିୟ, ବହିଷ୍କାର, ବହିଷ୍କୃତ ।

ଆବିର୍(ସ୍)–ଆବିର୍ଭାବ, ଆବିର୍ଭୂତ, ଆବିଷ୍କାର, ଆବିଷ୍କୃତ ।

ପୁନର୍–ପୁନରପି, ପୁନରାଗମନ, ପୁନର୍ବାର, ପୁନରୁଦ୍ଧାର, ପୁନର୍ବିବାହ ।

ପ୍ରାଦୁର୍–ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ, ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତ ।

ପୁରସ୍–ପୁରସ୍କାର, ପୁରସ୍କୃତ, ପୁରୋଭାଗ, ପୁରଶ୍ଚରଣ ।

ତିରସ୍–ତିରସ୍କାର, ତିରସ୍କୃତ, ତିରସ୍କରଣୀ ।

ଶନୈଃ–ଶନୈର୍ଗମନ, ଶନୈଶ୍ଚର

କୋଡ଼ିଏଟି ସଂସ୍କୃତ ଉପସର୍ଗ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବୈଦେଶିକ ପୂର୍ବପ୍ରତ୍ୟୟ ଶବ୍ଦର ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆ ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟୟ –

ଅ– (ବୈପରୀତ୍ୟ ବା ନିଷେଧ ଅର୍ଥରେ)–ଅବାଟ, ଅବଟା, ଅକଟା, ଅଶୁଣା, ଅଜଣା, ଅଖିଆ, ଅପିଆ, ଅଦିନ, ଅପଚରା, ଅଦୂର, ଅସୁର ।

ଅଣ– (ବୈପରୀତ୍ୟ ବା ନିଷେଧ ଅର୍ଥରେ)–ଅଣାକାର, ଅଣହଳଦିଆ, ଅଣବାହୁଡ଼ା, ଅଣବାବୁଆ,ଅଣସୋରିଷିଆ, ଅଣଆଖୁଆ, ଅଣକଦଳିଆ, ଅଣଶୁଦ୍ଧିଆ ।

ଦର– (ଈଷତ୍ ଅର୍ଥରେ)–ଦରକଞ୍ଚା, ଦରଖିଆ, ଦରଘଷା, ଦରପାଚିଲା, ଦରପାଠୁଆ, ଦରଫଟା, ଦରବଟା, ଦରମରା, ଦରହସା ।

ନା– (ବୈପରୀତ୍ୟ ବା ନିଷେଧ ଅର୍ଥରେ)–ନାଚାର, ନାପସନ୍ଦ, ନାବାଳକ, ନାମଞ୍ଜୁର ।

ଫି– (ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅର୍ଥରେ)–ଫିକଥା, ଫିଘର, ଫିଜଣ, ଫିଦିନ, ଫିରୋଜ, ଫିଲୋକ ।

ବଦ/ବଦ୍–(ମନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ)–ବଦମାସ(ସ୍), ବଦଗୁଣ, ବଦକଥା, ବଦ୍‌ଖରଚ, ବଦ୍‌ଖୋଇ, ବଦ୍‌ନାମ, ବଦ୍‌ଭ୍ୟାସ, ବଦ୍‌ରାଗୀ, ବଦ୍‌ସ୍ୱଭାବ ।

Scanned with CamScanner

ବେ– (ବିପରୀତ ଅର୍ଥରେ)–ବେଆଇନ୍, ବେଇମାନ୍, ବେକସୁର, ବେଟାଇମ୍, ବେଢ଼ଙ୍ଗ, ବେଦମ, ବେପରବାୟ, ବେପରୁଆ, ବେହିସାବ, ବେହୋସ୍ ।

ସ– (ସହିତ ଅର୍ଥରେ)–ସକାମ, ସଜୋର୍, ସଠିକ୍, ସବନ୍ଧୁ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ଉପସର୍ଗ କ'ଣ ଓ କେତୋଟି ?

୨ । କେଉଁ ଉପସର୍ଗଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି, ଉଦାହରଣ ଦେଇ ପ୍ରକାଶ କର ।

୩ । ପ୍ର, ଅନୁ, ଉପ, ବି, ଦୁର୍–ଏହି ଉପସର୍ଗ ଯୋଗ କରି ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

୪ । ପୁରସ୍, ଅନ୍ତର୍–ଏ ଦୁଇଟିକୁ ଉପପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କର ।

୫ । ନା, ଅଣ, ଦର–ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଲଗାଇ ତିନୋଟି ଲେଖାଏଁ ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

Scanned with CamScanner

କ୍ରିୟା

ଆମେ ଜାଣିଛେ, ପଦ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର । ଏହି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ପଦରୁ 'କ୍ରିୟା' ପଦ ଅନ୍ୟତମ । ତଳବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ କେତୋଟି କ୍ରିୟାର ଉଦାହରଣ ଦେଖ–

(କ) ଗାୟତ୍ରୀ ଗୀତ **ଗାଉଛି** ।

(ଖ) ପବିତ୍ର ପୁରାଣ **ପଢୁଥିଲା** ।

(ଗ) ଗୋବିନ୍ଦ ପଡ଼ିଆରେ **ଖେଳିବ** ।

କଳା ଅକ୍ଷରର 'ଗାଉଛି', 'ପଢୁଥିଲା', 'ଖେଳିବ' କ୍ରିୟାପଦ । 'ଗାଉଛି'ରୁ ଗାଇବା, 'ପଢୁଥିଲା'ରୁ ପଢ଼ିବା ଓ 'ଖେଳିବ'ରୁ ଖେଳିବା କାର୍ଯ୍ୟର ସୂଚନା ମିଳୁଛି । ଅତଏବ କାର୍ଯ୍ୟସୂଚକ ପଦ କ୍ରିୟା । ଅର୍ଥାତ୍ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯେଉଁ ପଦରୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ସୂଚନା ମିଳେ ତାହା କ୍ରିୟାପଦ ।

ଭୋଜନ, ପଠନ, ଗମନ, ଯିବା, ଖେଳିବା, ଲେଖିବା, ହସ, କାନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ପଦଗୁଡ଼ିକରୁ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ସୂଚନା ମିଳୁଛି । ତେବେ ଏଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟା ପଦ ନୁହେଁ, କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ । କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ କ୍ରିୟାପଦ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି । ଯଥା–

୧ । ଶିଶୁ ହସୁଛି ।

୨ । ହସିବା (ହସ) ଆନନ୍ଦ ଓ ନୀରୋଗତାର ପ୍ରତୀକ ।

ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ 'ହସୁଛି' କ୍ରିୟାପଦ । ଏଥିରୁ 'ଉଛି' (ଉଚ୍ଛ୍+ଇ)କୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ରହିବ ହସ୍ । ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ 'ହସ୍'କୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏଣୁ 'ହସ୍' ହେଉଛି 'ହସୁଛି' କ୍ରିୟାର ମୂଳପିଣ୍ଡ ବା ମୂଳ ଉସ ବା ମୂଳ ରୂପ । କ୍ରିୟାର ମୂଳପିଣ୍ଡକୁ ଧାତୁ କୁହାଯାଏ । ଧାତୁରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବା ଧାତୁବିଭକ୍ତି ବା କ୍ରିୟାବିଭକ୍ତି ଯୁକ୍ତହେଲେ ତାହା କ୍ରିୟାପଦରେ ପରିଣତ ହୁଏ । 'ହସୁଛି' କ୍ରିୟାରୁ ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଓ ଏକବଚନର ଧାରଣା ଜନ୍ମୁଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା 'ହସିବା' ବା 'ହସ'ରୁ ଏସବୁର ଧାରଣା ଜନ୍ମୁ ନାହିଁ । ଏଣୁ କାଳ, ପୁରୁଷ, ବଚନର ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବା ପଦକୁ ହିଁ କ୍ରିୟାପଦ କହନ୍ତି । ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ କହିଲେ ଧାତୁର ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ ରୂପ ହେଉଛି କ୍ରିୟା ।

Scanned with CamScanner

ଧାତୁର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ :

କ୍ରିୟାର ବିଭକ୍ତିବିହୀନ ବା ପ୍ରତ୍ୟୟ-ଶୂନ୍ୟ ରୂପକୁ ଧାତୁ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଧାତୁ ହେଉଛି କ୍ରିୟାର ମୂଳଉସ ବା ମୂଳପିଣ୍ଡ ।

ଉତ୍ପତ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁକୁ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା–ମୌଳିକ ବା ପ୍ରାଥମିକ ଧାତୁ ଓ ବୈକୃତିକ ବା ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଧାତୁ ।

ମୁଖ୍ୟତଃ ମୌଳିକ ଧାତୁର ତିନୋଟି ଶ୍ରେଣୀ ରହିଛି । ଯଥା–(୧) ତତ୍‌ସମ, (୨) ତଦ୍‌ଭବ, (୩) ଦେଶଜ । କେହିକେହି ବୈଦେଶିକ ଧାତୁକୁ ମୌଳିକ ଧାତୁର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଚାରୋଟି ଶ୍ରେଣୀ କରିଥାନ୍ତି ।

ବୈକୃତିକ ବା ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଧାତୁକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା– (୧) ପ୍ରୟୋଜକ ବା ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ଧାତୁ, (୨) ନାମଧାତୁ ।

ମୌଳିକ ଧାତୁର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ :

୧ । ତତ୍‌ସମ ଧାତୁ–ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁକୁ ତତ୍‌ସମ ଧାତୁ କହନ୍ତି । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର କେତେକ ଧାତୁ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକର ଅର୍ଥ ସହ ଏକ ତାଲିକା ଦିଆଗଲା ।

ଅର୍ଚ୍ଚ୍ – ପୂଜାକରିବା	ଅର୍ଜ୍ – ଅର୍ଜିବା	ଅର୍ପ୍ – ଅର୍ପଣ କରିବା
ଈର୍ଷ୍ – ଈର୍ଷାକରିବା	କଷ୍ – କଷିବା	କମ୍ପ୍ – କମ୍ପିବା
କୁଟ୍ – କୁଟିବା	କୂଜ୍ – ରାବିବା	ଖେଳ୍ – ଖେଳିବା
ଗଣ୍ – ଗଣିବା	ଗର୍ଜ୍ – ଗର୍ଜିବା	ଗର୍ବ୍ – ଗର୍ବ କରିବା
ଘଟ୍ – ଘଟିବା	ଚର୍ – ଚରିବା	ଚଳ୍ – ଚଳିବା
ଚୁମ୍ବ୍ – ଚୁମ୍ବିବା	ଜପ୍ – ଜପିବା	ଦହ୍ – ଦହିବା
ନମ୍ – ନମିବା	ପାଳ୍ – ପାଳିବା	ପୂଜ୍ – ପୂଜିବା
ଫଳ୍ – ଫଳିବା	ବହ୍ – ବହିବା	ବର୍ଣ୍ଣ୍ – ବର୍ଣ୍ଣିବା
ବାଧ୍ – ବାଧିବା	ଭଜ୍ – ଭଜିବା	ଭଣ୍ – ଭଣିବା
ଭାଷ୍ – କହିବା	ଭାସ୍ – ଭାସିବା	ମଣ୍ଡ୍ – ମଣ୍ଡିବା
ମିଳ୍ – ମିଶିବା	ଯା – ଯିବା	ରଚ୍ – ରଚିବା
ରଟ୍ – ରଟିବା	ରୁଚ୍ – ରୁଚିବା	ଲଙ୍ଘ୍ – ଲଙ୍ଘିବା
ଲମ୍ବ୍ – ଲମ୍ବିବା	ଲୁଣ୍ଠ୍ – ଲୁଟିବା	ସହ୍ – ସହିବା
ସୂଚ୍ – ସୂଚାଇବା	ସେବ୍ – ସେବାକରିବା	ହସ୍ – ହସିବା
କ୍ଷମ୍ – କ୍ଷମିବା		

୨ । ତଦ୍‌ଭବ ଧାତୁ—ଯେଉଁ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକ ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ତଦ୍‌ଭବ ଧାତୁ କହନ୍ତି ।

ଯଥା—

ସଂସ୍କୃତ	ତଦ୍‌ଭବ	ଅର୍ଥ	ସଂସ୍କୃତ	ତଦ୍‌ଭବ	ଅର୍ଥ
କଥ୍	– କହ୍	– କହିବା	କୃ	– କର୍	– କରିବା
କ୍ରୀ	– କିଣ୍	– କିଣିବା	କ୍ରନ୍ଦ୍	– କାନ୍ଦ୍	– କାନ୍ଦିବା
କୂର୍ଦ୍	– କୁଦ୍	– କୁଦିବା	କୃତ୍	– କାଟ୍	– କାଟିବା
ଖାଦ୍	– ଖା	– ଖାଇବା	ଜି	– ଜିଣ୍	– ଜିଣିବା
ଜ୍ୱଲ୍	– ଜଳ୍	– ଜଳିବା	ଜୀବ୍	– ଜୀ	– ଜୀଇବା
ଜ୍ଞା	– ଜାଣ୍	– ଜାଣିବା	ଗଠ୍	– ଗଢ଼୍	– ଗଢ଼ିବା
ଗୈ	– ଗା	– ଗାଇବା	ସ୍ଥା	– ଥା	– ଥିବା
ଦା	– ଦେ	– ଦେବା	ଧୃ	– ଧର୍	– ଧରିବା
ଧାବ୍	– ଧାଁ	– ଧାଇଁବା	ନୀ	– ନେ	– ନେବା
ପଠ୍	– ପଢ଼୍	– ପଢ଼ିବା	ପତ୍	– ପଡ଼୍	– ପଡ଼ିବା
ନୃତ୍	– ନାଚ୍	– ନାଚିବା	ପା	– ପି	– ପିଇବା
ପ୍ରଚ୍ଛ୍	– ପୁଛ୍	– ପୁଛିବା, ପଚାରିବା	ସ୍ଫୁଟ୍	– ଫୁଟ୍	– ଫୁଟିବା
ବୁଧ୍	– ବୁଝ୍	– ବୁଝିବା	ବନ୍ଧ୍	– ବାନ୍ଧ୍	– ବାନ୍ଧିବା
ବିଧ୍	– ବିନ୍ଧ୍	– ବିନ୍ଧିବା	ବୃଧ୍	– ବଢ଼୍	– ବଢ଼ିବା
ମୃଜ୍	– ମାଜ୍	– ମାଜିବା	ମନ୍	– ମଣ୍	– ମଣିବା
ମନ୍ଥ୍	– ମନ୍ଥ୍	– ମନ୍ଥିବା	ମୃ	– ମର୍	– ମରିବା
ରବ୍	– ରାବ୍	– ରାବିବା	ଲିମ୍ପ୍	– ଲିପ୍	– ଲିପିବା
ଶୀ	– ଶୋ	– ଶୋଇବା	ଶିକ୍ଷ୍	– ଶିଖ୍	– ଶିଖିବା
ଶ୍ରୁ	– ଶୁଣ୍	– ଶୁଣିବା	ଶୁଧ୍	– ଶୁଝ୍	– ଶୁଝିବା
ହନ୍	– ହାଣ୍	– ହାଣିବା	ଭୂ	– ହୋ	– ହେବା
ରକ୍ଷ୍	– ରଖ୍	– ରଖିବା	ଦୃଶ୍	– ଦେଖ୍	– ଦେଖିବା
ଦୁହ୍	– ଦୁହଁ	– ଦୁହିଁବା	ଗ୍ରଥ୍	– ଗୁନ୍ଥ୍	– ଗୁନ୍ଥିବା
ଘୃଷ୍	– ଘଷ୍	– ଘଷିବା	ଚର୍ବ୍	– ଚୋବା	– ଚୋବାଇବା
ଛିଦ୍	– ଛିଣ୍ଡା	– ଛିଣ୍ଡାଇବା	ରଟ୍	– ରଡ଼୍	– ରଡ଼ିବା
ଭିଦ୍	– ଭେଦ୍	– ଭେଦିବା	ଜାଗୃ	– ଜାଗ	– ଜାଗିବା
ବଣ୍ଟ୍	– ବାଣ୍ଟ୍	– ବାଣ୍ଟିବା	ଯୁଜ୍	– ଯୋଡ଼୍	– ଯୋଡ଼ିବା

Scanned with CamScanner

ସଂସ୍କୃତ– ତଦ୍‌ଭବ – ଅର୍ଥ			ସଂସ୍କୃତ – ତଦ୍‌ଭବ – ଅର୍ଥ		
ଭୁଜ୍	– ଭୁଞ୍ଜ୍	– ଭୁଞ୍ଜିବା	ଲିଖ୍	– ଲେଖ୍	– ଲେଖିବା
ଲଗ୍	– ଲାଗ୍	– ଲାଗିବା	ରଧ୍	– ରାନ୍ଧ୍	– ରାନ୍ଧିବା
ପଚ୍	– ପାଚ୍	– ପାଚିବା	ବୃଷ୍	– ବର୍ଷ୍	– ବର୍ଷିବା
ଶୁଭ୍	– ଶୋଭ୍	– ଶୋଭାପାଇବା	ଚୁର୍	– ଚୋରି	– ଚୋରିକରିବା
ସ୍ଖଲ୍	– ଖସ୍	– ଖସିବା	ଯୁଧ୍	– ଯୁଝ୍	– ଯୁଝିବା

୩ । ଦେଶଜ ଧାତୁ—ଯେଉଁ ଧାତୁମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁମାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାର ବିଷୟ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇନାହିଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଶଜ ଧାତୁ କୁହାଯାଏ । ଦେଶଜ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମିଶିଥାଇ ପାରନ୍ତି କିମ୍ବା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଇପାରେ । ଏଯାଏଁ ଏମାନଙ୍କର ମୌଳିକତା ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇନାହିଁ ।

ଧାତୁ		ଅର୍ଥ	ଧାତୁ		ଅର୍ଥ
ଅଟକ୍	–	ଅଟକିବା	ଘୋଷାର୍	–	ଘୋଷାରିବା
ଆଉଜ୍	–	ଆଉଜିବା	ଚକଟ୍	–	ଚକଟିବା
ଆଉଟ୍	–	ଆଉଟିବା	ଚଢ଼୍	–	ଚଢ଼ିବା
ଆକଟ୍	–	ଆକଟିବା	ଚମକ୍	–	ଚମକିବା
ଆଗୁଳ୍	–	ଆଗୁଳିବା	ଚାଟ୍	–	ଚାଟିବା
ଆଣ୍ଠ୍	–	ଆଣ୍ଠିବା	ଚାହିଁ	–	ଚାହିଁବା
ଉଝା	–	ଉଝେଇବା	ଛାଙ୍କ୍	–	ଛାଙ୍କିବା
ଉଝାଳ୍	–	ଉଝାଳିବା	ଛାଡ଼୍	–	ଛାଡ଼ିବା
ଉହୁଙ୍କ୍	–	ଉହୁଙ୍କିବା	ଛାଣ୍	–	ଛାଣିବା
କଚାଡ଼୍	–	କଚାଡ଼ିବା	ଛିଙ୍କ୍	–	ଛିଙ୍କିବା
କାମୁଡ଼୍	–	କାମୁଡ଼ିବା	ଟେକ୍	–	ଟେକିବା
ଖରକ୍	–	ଖରକିବା	ଠେଲ୍	–	ଠେଲିବା
ଖରଡ଼୍	–	ଖରଡ଼ିବା	ଡାକ୍	–	ଡାକିବା
ଖିଙ୍କାର୍	–	ଖିଙ୍କାରିବା	ଡୁବ୍	–	ଡୁବିବା
ଖୁଣ୍ଟ୍	–	ଖୁଣ୍ଟିବା	ଢଳ୍	–	ଢଳିବା
ଖୁମ୍ପ୍	–	ଖୁମ୍ପିବା	ଢୋକ୍	–	ଢୋକିବା
ଗୁଞ୍ଜ୍	–	ଗୁଞ୍ଜିବା	ଦରାଣ୍ଡ୍	–	ଦରାଣ୍ଡିବା
ଘାଣ୍ଟ୍	–	ଘାଣ୍ଟିବା	ପହଁର୍	–	ପହଁରିବା

ଧାତୁ		ଅର୍ଥ	ଧାତୁ		ଅର୍ଥ
ପେଲ୍	—	ପେଲିବା	ଭିଡ଼୍	—	ଭିଡ଼ିବା
ପୋଡ଼୍	—	ପୋଡ଼ିବା	ଭୁଲ୍	—	ଭୁଲିବା
ଫାମ୍ପ	—	ଫାମ୍ପିବା	ଭେଟ୍	—	ଭେଟିବା
ବାଛ୍	—	ବାଛିବା	ମାଗ୍	—	ମାଗିବା
ବାଜ୍	—	ବାଜିବା	ମେଣ୍ଟ୍	—	ମେଣ୍ଟିବା
ବାଟ୍	—	ବାଟିବା	ହଗ୍	—	ହଗିବା
ବାଢ଼୍	—	ବାଢ଼ିବା	ହଣ୍ଟାଳ୍	—	ହଣ୍ଟାଳିବା
ବାହୁଡ଼୍	—	ବାହୁଡ଼ିବା	ହମ୍ପାଳ୍	—	ହମ୍ପାଳିବା
ବୁଡ଼୍	—	ବୁଡ଼ିବା	ହାଙ୍କ୍	—	ହାଙ୍କିବା
ବୁଲ୍	—	ବୁଲିବା	ହାପୁଡ଼୍	—	ହାପୁଡ଼ିବା
ବୋଲ୍	—	ବୋଲିବା	ହାବୁଡ଼୍	—	ହାବୁଡ଼ିବା
ବୋବାଳ୍	—	ବୋବାଳିବା			

ଦେଶଜ ଧାତୁର କ୍ରିୟାଭାବରେ ବ୍ୟବହାର :

ଛାଣ୍ — ମା' ପାପଡ଼ **ଛାଣୁଛନ୍ତି** ।

ଭେଟ୍ — ଦେବ ବାଟରେ ବିଭୁକୁ **ଭେଟିଲା** ।

ଖୁମ୍ପ୍ — ପାରା ଚାଉଳ **ଖୁମ୍ପୁଛି** ।

ହଣ୍ଟାଳ୍ — ବାଘ ବଣରେ **ହଣ୍ଟାଳୁଛି** ।

ବାହୁଡ଼୍ — ଗୋରୁଗୋଠ ଘରକୁ **ବାହୁଡ଼ିଲେ** ।

୪ । **ବୈଦେଶିକ ଧାତୁ**—ଆମ ଭାଷାରେ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ସହିତ କେତୋଟି ବୈଦେଶିକ ଧାତୁର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ରହିଛି । ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ସାମାନ୍ୟ । ଯଥା—ପକଡ଼୍, ବଦଳ୍, ବିଗଡ଼୍ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବୈକୃତିକ ବା ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଧାତୁର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ :

ପ୍ରଯୋଜକ ଧାତୁ ବା ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ଧାତୁ—ଯେଉଁ ଧାତୁରୁ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ କରାଉଥିବାର ଜଣାଯାଏ, ତାକୁ ପ୍ରଯୋଜକ ବା ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ଧାତୁ କୁହାଯାଏ । ଯଥା—

ଶିଳ୍ପୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢୁଛି । ଗଢ଼୍ — ମୌଳିକ ଧାତୁ

ରାଜା ଶିଳ୍ପୀଦ୍ୱାରା ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ଗଢ଼ା — ପ୍ରଯୋଜକ ଧାତୁ

ସାଧାରଣତଃ ମୂଳ ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁରେ 'ଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି ପ୍ରଯୋଜକ ଧାତୁ ବା ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ଧାତୁ ଗଠନ କରାଯାଏ । ଯଥା—

କର୍ + ଆ = କରା, ପଢ୍ + ଆ = ପଢ଼ା, ଦେଖ୍ + ଆ = ଦେଖା

କରା, ପଢ଼ା ଓ ଦେଖା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଯୋଜକ ଧାତୁ ।

ବିଭିନ୍ନ କାଳରେ ପ୍ରଯୋଜକ ଧାତୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ – ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନନ୍ଦନକାନନ **ଦେଖାଉଛନ୍ତି** ।

ଅତୀତକାଳ – ବାପା ପୁଅକୁ ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର **ଦେଖାଇଲେ** ।

ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ – ମୁଁ ତୁମକୁ ଆକାଶରେ ଧ୍ରୁବତାରା **ଦେଖାଇବି** ।

ଦେଖାଉଛନ୍ତି, ଦେଖାଇଲେ, ଦେଖାଇବି ଏକ ଏକ ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ବା ପ୍ରଯୋଜକ କ୍ରିୟାପଦ । ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ କ୍ରିୟା ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ଧାତୁ ବା ପ୍ରଯୋଜକ ଧାତୁରୁ ଗଠିତ ।

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା କେହି କିଛି କରାଇବାର ଜଣାଯାଏ, ତାହାକୁ ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ କ୍ରିୟା କୁହାଯାଏ ।

ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକର ଧାତୁ 'ଆ'କାରାନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଭାବେ ପରିଚିତ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷଣ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—

(କ) ପିଲାଟିର ଲେଖା ଅତି ସୁନ୍ଦର ।

(ଖ) ମୁଁ ଦିନ-ଶୁଆ ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି ।

(ଗ) ବନ୍ଧୁତାକୁ ଦିଆନିଆ ସୁନ୍ଦର ।

ବିଶେଷଣ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର—

(କ) ତୁମର ଛପା ବହିଟି ମୋତେ ଦିଅ ।

(ଖ) ସବୁବେଳେ ଧୁଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧ ।

(ଗ) ମୁଁ ତୁମକୁ ଦେଇଥିବା ଲେଖା କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ମୋତେ ଫେରାଇଦିଅ ।

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୂଳଧାତୁ, ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ଧାତୁରୂପ ଓ ଅର୍ଥ ପର ପୃଷ୍ଠାରେ ଦିଆଗଲା ।

Scanned with CamScanner

ମୂଳଧାତୁ	ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ଧାତୁ	ଅର୍ଥ	ମୂଳଧାତୁ	ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ଧାତୁ	ଅର୍ଥ
ଆଣ୍ —	ଅଣା —	ଅଣାଇବା	ଉଠ୍ —	ଉଠା —	ଉଠାଇବା
ଉଡ଼୍ —	ଉଡ଼ା —	ଉଡ଼ାଇବା	କର୍ —	କରା —	କରାଇବା
କହ୍ —	କୁହା —	କୁହାଇବା	କାନ୍ଦ୍ —	କନ୍ଦା —	କନ୍ଦାଇବା
ଖା —	ଖୁଆ —	ଖୁଆଇବା	ଖେଳ୍ —	ଖେଳା —	ଖେଳାଇବା
ଗଢ଼୍ —	ଗଢ଼ା —	ଗଢ଼ାଇବା	ଗିଳ୍ —	ଗିଳା —	ଗିଳାଇବା
ଚଢ଼୍ —	ଚଢ଼ା —	ଚଢ଼ାଇବା	ଚର୍ —	ଚରା —	ଚରାଇବା
ଚଳ୍ —	ଚଳା —	ଚଳାଇବା	ଛାପ୍ —	ଛପା —	ଛପେଇବା
ଚାଲ୍ —	ଚଲା —	ଚଲାଇବା	ଜଳ୍ —	ଜଳା —	ଜଳେଇବା
ଡର୍ —	ଡରା —	ଡରେଇବା	ତରକ୍ —	ତରକା —	ତରକେଇବା
ତିନ୍ତ୍ —	ତିନ୍ତା —	ତିନ୍ତେଇବା	ତେଢ଼୍ —	ତେଢ଼ା —	ତେଢ଼େଇବା
ଥୋ —	ଥୁଆ —	ଥୁଆଇବା	ଦଉଡ଼୍ —	ଦଉଡ଼ା —	ଦଉଡ଼ାଇବା
ଦେ —	ଦିଆ —	ଦିଆଇବା	ଦେଖ୍ —	ଦେଖା —	ଦେଖାଇବା
ଧର୍ —	ଧରା —	ଧରାଇବା	ଧୋ —	ଧୁଆ —	ଧୁଆଇବା
ନାଚ୍ —	ନଚା —	ନଚାଇବା	ନେ —	ନିଆ —	ନିଆଇବା
ପଡ଼୍ —	ପକା —	ପକାଇବା	ପାଚ୍ —	ପଚା —	ପଚାଇବା
ପି —	ପିଆ —	ପିଆଇବା	ପୋଡ଼୍ —	ପୋଡ଼ା —	ପୋଡ଼ାଇବା
ପୋତ୍ —	ପୋତା —	ପୋତାଇବା	ଫଳ୍ —	ଫଳା —	ଫଳାଇବା
ବଢ଼୍ —	ବଢ଼ା —	ବଢ଼ାଇବା	ବନ୍ଧ୍ —	ବନ୍ଧା —	ବନ୍ଧାଇବା
ବସ୍ —	ବସା —	ବସାଇବା	ବହ୍ —	ବୁହା —	ବୁହାଇବା
ବାଜ୍ —	ବଜା —	ବଜାଇବା	ବୁଲ୍ —	ବୁଲା —	ବୁଲାଇବା
ମର୍ —	ମରା —	ମରାଇବା	ରଖ୍ —	ରଖା —	ରଖାଇବା
ରହ୍ —	ରୁହା —	ରୁହାଇବା	ଲାଗ୍ —	ଲଗା —	ଲଗାଇବା
ଲେଖ୍ —	ଲେଖା —	ଲେଖାଇବା	ଶୁଣ୍ —	ଶୁଣା —	ଶୁଣାଇବା
ଶୋ —	ଶୁଆ —	ଶୁଆଇବା	ହସ୍ —	ହସା —	ହସାଇବା
ହାର୍ —	ହରା —	ହରାଇବା			

ପ୍ରଯୋଜକ ବା ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକ ଆକାରାନ୍ତ । କ୍ରିୟାପଦରେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଆକାରାନ୍ତ ରହେ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ 'ଆ' 'ଏ'କାରାନ୍ତ ବା 'ଅ'କାରାନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

Scanned with CamScanner

'ଆ'କାରାନ୍ତ – କେଳା ମାଙ୍କଡ଼କୁ **ନଚାଇଲା** ।

ରମା ସାନଭାଇକୁ **ଖୁଆଇଲା** ।

'ଏ'କାରାନ୍ତ – ପୁରାଣପଣ୍ଡା ଭାଗବତ **ଶୁଣେଇଲେ** ।

ଶିକ୍ଷକ ଆମକୁ ପାଠ **ପଢ଼େଇଲେ** ।

'ଅ'କାରାନ୍ତ – ଗୋପୀନାଥ ଗୁଡ଼ି **ଉଡ଼ଉଛି** ।

ଛାପାକଳ ବହି **ଛପଉଛି** ।

ନାମଧାତୁ ଓ ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟା

ସାଧାରଣତଃ କ୍ରିୟାପଦ ଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ; କିନ୍ତୁ ଆମ ଭାଷାରେ କେତେକ କ୍ରିୟାପଦ ଧାତୁ ଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦରୁ ଗଠିତ । ଯଥା–

- ମଦନ ମକା **ଦାନ୍ତଉଛି** ।
- ଏବେ ଦୋଳଯାତ୍ରା **ପାଖେଇଲା** ।
- ଭାରତ ଦିନେ ନା ଦିନେ ହକିରେ **ଆଗେଇବ** ।

ଉପର ବାକ୍ୟ ତିନୋଟିରେ 'ଦାନ୍ତଉଛି', 'ପାଖେଇଲା' ଏବଂ 'ଆଗେଇବ' କ୍ରିୟାପଦ । 'ଦାନ୍ତଉଛି' 'ଦାନ୍ତ' ଶବ୍ଦରୁ, 'ପାଖେଇଲା' 'ପାଖ' ଶବ୍ଦରୁ ଏବଂ 'ଆଗେଇବ' 'ଆଗ' ଶବ୍ଦରୁ ଗଠିତ । 'ଦାନ୍ତ' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ, 'ପାଖ' ଓ 'ଆଗ' ଉଭୟ ବିଶେଷ୍ୟ ଏବଂ ବିଶେଷଣ ପଦ ।

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟା କହନ୍ତି । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଶବ୍ଦ କ୍ରିୟା ।

ବିଭକ୍ତିଶୂନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣକୁ ନାମ କୁହାଯାଏ । ନାମରୁ ଗଠିତ ଧାତୁକୁ ନାମଧାତୁ ଏବଂ ନାମଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ କ୍ରିୟାକୁ ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟା କହନ୍ତି ।

ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟା ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ କ୍ରିୟା ସହିତ ସମାନ । ଏହାର ଧାତୁ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣରୁ ଗଠିତ ଓ ଆକାରାନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । 'ଆ' କେତେକ ସ୍ଥଳରେ 'ଏ' ବା 'ଅ' ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ଝାଳ + ଆ = ଝାଳା – ଝାଳାଇବା, ଝାଳେଇବା

ସଳଖ + ଆ = ସଳଖା – ସଳଖାଇବା, ସଳଖେଇବା

କ୍ରିୟାରେ ବ୍ୟବହାର–ଝାଳାଏ, ଝାଳାଉଛି, ଝାଳଉଛି, ଝାଳାଇଲା, ଝାଳେଇଲା, ଝାଳାଇବ, ଝାଳେଇବ ।

Scanned with CamScanner

ସଲଖାଏ, ସଲଖାଉଛି, ସଲଖଉଛି , ସଲଖାଇଲା, ସଲଖେଇଲା, ସଲଖାଇବ, ସଲଖେଇବ ।

ସାଧାରଣତଃ ନାମଧାତୁର ଆକାରାନ୍ତ ରୂପଠାରୁ ଏକାରାନ୍ତ ରୂପର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମୂଳଶବ୍ଦ ଆକୃତିର ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟା ହୋଇଥାଏ ।

ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରୁ ଗଠିତ କେତେକ ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟା

ଅଙ୍କୁର	—	ଅଙ୍କୁରିବା, ଅଙ୍କୁରାଇବା	ଅଣ୍ଟା	—	ଅଣ୍ଟେଇବା
ଅଣ୍ଟି	—	ଅଣ୍ଟିବା	ଆଖି	—	ଆଖେଇବା
ଆଗ	—	ଆଗେଇବା	ଆଡ଼	—	ଆଡ଼େଇବା
ଆଣ୍ଟୁ	—	ଆଣ୍ଟେଇବା, ଆଣ୍ଟୋଇବା	ଆଦର	—	ଆଦରିବା
ଆଦେଶ	—	ଆଦେଶିବା	ଆହୁଲା	—	ଆହୁଲେଇବା
ଉଖୁରା	—	ଉଖୁରାଇବା	ଉଗାଳ	—	ଉଗାଳିବା
ଉଘା	—	ଉଘେଇବା	ଉଜୁଆଁ	—	ଉଜେଇବା
ଉତର	—	ଉତାରିବା	ଉଧାର	—	ଉଧୁରିବା
ଓଟାର	—	ଓଟାରିବା	ଓଲଗି	—	ଓଲଗିବା
ଓସାର	—	ଓସାରିବା	ଓହର	—	ଓହରିବା
ଓହଳ	—	ଓହଳିବା	କଚଡ଼ା	—	କଚାଡ଼ିବା
କତୁରି	—	କତୁରିବା	କରତ	—	କରତିବା
କାଖ	—	କାଖେଇବା	କାତ	—	କାତେଇବା
କାନ	—	କାନେଇବା	କାନ୍ଧ	—	କାନ୍ଧେଇବା
କୁଞ୍ଚ	—	କୁଞ୍ଚିବା	କୁଣ୍ଡା	—	କୁଣ୍ଡେଇବା
କୁଣ୍ଢ	—	କୁଣ୍ଢେଇବା	କୁନ୍ଦ	—	କୁନ୍ଦିବା
କୋଳ	—	କୋଳେଇବା	କୁହୁଳା	—	କୁହୁଳିବା
ଖତ	—	ଖତେଇବା	ଖରଡ଼ା	—	ଖରଡ଼ିବା
ଖଳ	—	ଖଳିବା	ଖାଲ	—	ଖାଲେଇବା
ଖୁଣ	—	ଖୁଣିବା	ଖୁଞ୍ଚ	—	ଖୁଞ୍ଚିବା
ଖୁଣ୍ଟ	—	ଖୁଣ୍ଟିବା	ଖୁନ୍ଦା	—	ଖୁନ୍ଦିବା
ଗଜା	—	ଗଜେଇବା, ଗଜୁରିବା	ଗଦା	—	ଗଦେଇବା
ଗାର	—	ଗାରେଇବା	ଗାଳ	—	ଗାଳେଇବା
ଗୁଣ୍ଡ	—	ଗୁଣ୍ଡେଇବା	ଘଣ୍ଟା	—	ଘଣ୍ଟେଇବା
ଘେର	—	ଘେରିବା	ଘୋଡ଼ା	—	ଘୋଡ଼େଇବା

Scanned with CamScanner

ଘୋଷା — ଘୋଷିବା
ଚକଟା — ଚକଟିବା
ଚମକ — ଚମକିବା
ଚୂନା — ଚୂନେଇବା
ଛକ — ଛକିବା
ଛାଟ — ଛାଟିବା
ଛୁଆ — ଛୋଇବା
ଛେରା — ଛେରିବା

ଜଟ(।) — ଜଟେଇବା
ଜଣା — ଜଣେଇବା
ଜମା — ଜମାଇବା, ଜମେଇବା
ଝଟକ — ଝଟକିବା
ଝାଳ — ଝାଳିବା, ଝାଳେଇବା
ଝୁଣା — ଝୁଣିବା
ଠକ — ଠକିବା
ଠୁଳ — ଠୁଳେଇବା, ଠୁଳାଇବା
ଡଙ୍କ — ଡଙ୍କେଇବା
ଡାକ — ଡାକିବା
ଡେରି — ଡେରିବା
ତାଡ଼ — ତାଡ଼ିବା
ତେଣ୍ଟା — ତେଣ୍ଟିବା
ଥାପଡ଼ — ଥାପୁଡ଼ିବା, ଥାପଡ଼େଇବା
ଦାଗ — ଦାଗିବା
ଧକ୍କା — ଧକ୍କେଇବା
ଧାର — ଧାରିବା
ନାକ — ନାକେଇବା
ନିଶ୍ୱାସ — ନିଶ୍ୱାସିବା
ପଟା — ପଟେଇବା
ପହ୍ନା — ପହ୍ନେଇବା

ଚଉତ — ଚଉତିବା
ଚଡ଼କ — ଚଡ଼କିବା
ଚୁଗୁଲି — ଚୁଗୁଲେଇବା
ଚେର — ଚେରେଇବା
ଛନ୍ଦ — ଛନ୍ଦିବା
ଛାଲ — ଛାଲିବା
ଛୁଟି — ଛୁଟିବା
ଛୋଟ, ଛୋଟା } — ଛୋଟେଇବା

ଜପ — ଜପିବା
ଜନ୍ତା — ଜନ୍ତିବା
ଜୋତ — ଜୋତିବା
ଝଲକ — ଝଲକିବା
ଝାଟୁଆ — ଝାଟେଇବା
ଟାଙ୍ଗି — ଟାଙ୍ଗିବା
ଠାର — ଠାରିବା
ଠେଙ୍ଗା — ଠେଙ୍ଗିବା, ଠେଙ୍ଗେଇବା
ଡର — ଡରିବା, ଡରେଇବା
ଡିଆଁ — ଡେଇଁବା
ଢୋକ — ଢୋକିବା
ତାତି — ତାତିବା, ତତେଇବା
ତେଲ — ତେଲେଇବା
ଦଣ୍ଡ — ଦଣ୍ଡିବା
ଦାନ୍ତ — ଦାନ୍ତେଇବା
ଧମକ — ଧମକେଇବା
ନଖ — ନଖେଇବା
ନାଳ — ନାଳେଇବା
ପଛ — ପଛେଇବା
ପଲ୍ଲବ — ପଲ୍ଲବିବା
ପହଡ଼ — ପହୁଡ଼ିବା

Scanned with CamScanner

ପାଖ — ପାଖେଇବା
ପାଣି — ପାଣେଇବା
ପିଠି — ପିଠେଇବା
ପୂଜ — ପୂଜେଇବା
ପ୍ରଭାତ — ପ୍ରଭାତିବା
ଫେଣ — ଫେଣିବା, ଫେଣେଇବା
ବଥା — ବଥେଇବା
ବାଟ — ବାଟେଇବା
ବେଙ୍ଗଳା — ବେଙ୍ଗୁଳିବା
ଭଅଁର — ଭଅଁ(ଉଁ)ରିବା
ଭୋକ — ଭୋକେଇବା
ମଙ୍ଗଳ — ମଙ୍ଗୁଳିବା
ମନ୍ଦା — ମନ୍ଦେଇବା
ମୁକୁଳ — ମୁକୁଳିବା
ମୁଣ୍ଡ — ମୁଣ୍ଡେଇବା
ମେଣ୍ଢା — ମେଣ୍ଢେଇବା
ରାଗ — ରଗେଇବା
ଲଟା — ଲଟେଇବା
ଲାଳ — ଲାଳେଇବା
ଶଙ୍କା — ଶଙ୍କିବା
ଶଢ଼ା — ଶଢ଼ିବା
ଶାପ — ଶାପିବା
ଶୁଧାର — ଶୁଧୁରିବା, ଶୁଧାରିବା
ଶୋଷ — ଶୋଷେଇବା
ହଣ୍ଡାଳ — ହଣ୍ଡାଳିବା
ହାବୁଡ଼ — ହାବୁଡ଼ିବା
ସମ୍ଭାଳ — ସମ୍ଭାଳିବା
ସେକ — ସେକିବା

ପାଟି — ପାଟେଇବା
ପାଲ — ପାଲେଇବା
ପିଲ — ପିଲେଇବା
ପେଟ — ପେଟେଇବା
ଫାନ୍ଦ — ଫାନ୍ଦିବା
ବଉଳ — ବଉଳିବା
ବନ୍ଧ — ବନ୍ଧେଇବା
ବାଡ଼ି — ବାଡ଼େଇବା
ବେତ — ବେତେଇବା
ଭାଙ୍ଗ — ଭାଙ୍ଗିବା
ମଙ୍ଗ — ମଙ୍ଗିବା
ମନ — ମନେଇବା
ମାଟି — ମାଟେଇବା
ମୁଠା — ମୁଠେଇବା
ମୁହଁ — ମୁହେଁଇବା
ରଙ୍ଗ — ରଙ୍ଗେଇବା
ରୁମ — ରୁମିବା
ଲାଜ — ଲାଜେଇବା
ଲେଉଟ — ଲେଉଟିବା
ଶଂଖୁ(ଖୋ)ଳା — ଶଂଖୁ(ଖୋ)ଳିବା
ଶାଣ — ଶାଣିବା
ଶିଆର — ଶିଆରିବା
ଶୋଧ — ଶୋଧେଇବା
ହଜା — ହଜିବା, ହଜେଇବା
ହାତ — ହାତେଇବା
ସଜ(ା) — ସଜେଇବା
ସନ୍ତୁଳା — ସନ୍ତୁଳିବା

Scanned with CamScanner

ବିଶେଷଣରୁ ଗଠିତ କେତେକ ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟା

ଅଟକ — ଅଟକିବା, ଅଟକାଇବା
ଆଣ୍ଠ — ଆଣ୍ଠିବା
ଉକୁଟା — ଉକୁଟେଇବା
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ — ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିବା, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳାଇବା
ଉଡ଼ା — ଉଡ଼ିବା
ଉଷୁମ — ଉଷୁମେଇବା
କଚା — କାଚିବା, କଚିବା
କେମ୍ପା — କେମ୍ପେଇବା
ଖସଡ଼ା — ଖସଡ଼ିବା
ଗେହ୍ଲା — ଗେହ୍ଲେଇବା
ଘାବରା — ଘାବରିବା, ଘାବରେଇବା
ଚିକ୍କଣ — ଚିକ୍କଣେଇବା
ଛୋଟ(।) — ଛୋଟେଇବା
ଜଣା — ଜଣେଇବା
ଜାକ — ଜାକିବା
ଝଙ୍କା — ଝଙ୍କାରିବା
ଟାଣ — ଟାଣିବା
ଡହରା — ଡହରେଇବା
ଢିଲା — ଢିଲେଇବା
ତିଖ — ତିଖେଇବା
ତେଡ଼ା — ତେଡ଼ିବା
ଥେଣ୍ଡା — ଥେଣ୍ଡିବା
ଦୋଅଡ଼ — ଦୋଅଡ଼ିବା
ଧିମା — ଧିମେଇବା

ଆଗ — ଆଗେଇବା
ଇଡ଼ା — ଇଡ଼ିବା
ଉଗୁଜା — ଉଗୁଜେଇବା
ଉଞ୍ଚ — ଉଞ୍ଚାଇବା, ଉଞ୍ଚେଇବା
ଉଭା — ଉଭେଇବା
କଅଁଳ — କଅଁଳିବା, କଅଁଳେଇବା
କମ୍ — କମା(ମେ)ଇବା
ଖନା — ଖନେଇବା
ଗୁଣ୍ଡ — ଗୁଣ୍ଡେଇବା
ଗୋଟା — ଗୋଟେଇବା
ଚଖା — ଚାଖିବା, ଚଖେଇବା
ଚିହ୍ନ — ଚିହ୍ନିବା
ଛ(।)ପା — ଛପାଇବା, ଛପେଇବା
ଜାଳ — ଜାଳିବା, ଜଳିବା
ଜିତା — ଜିତିବା
ଝିଙ୍କା — ଝିଙ୍କିବା
ଠକ — ଠକିବା
ଢିପ — ଢିପେଇବା
ତରଳ — ତରଳିବା, ତରଳେଇବା
ତୁଳ — ତୁଳେଇବା
ଥକା — ଥକିବା
ଦମକ — ଦମକିବା
ଧଳା — ଧଉଳେଇବା
ଧୂଆ — ଧୋଇବା

Scanned with CamScanner

ନରମ — ନରମିବା
ନୀରବ — ନୀରବିବା
ପଙ୍ଗୁ — ପେଙ୍ଗେଇବା
ପାତଳ, ପତଳା — ପାତଳେଇବା, ପତଳେଇବା
ଫମ୍ପା — ଫାମ୍ପିବା
ଫୁଟା — ଫୁଟିବା, ଫୁଟେଇବା
ଭିଜା — ଭିଜାଇବା, ଭିଜେଇବା
ମୋଟା — ମୋଟେଇବା
ରମ୍ପା — ରାମ୍ପିବା
ଲମ୍ବ — ଲମ୍ବେଇବା
ଶୀତଳ — ଶୀତଳାଇବା
ଶୂଳା — ଶୂଳେଇବା
ସଫା — ସଫେଇବା
ସାଉଁଳିଆ — ସାଉଁଳିବା
ସୋଡ଼କା — ସୋଡ଼କେଇବା
ହରବର — ହରବରେଇବା
ହୁଗୁଳା — ହୁଗୁଳେଇବା

ନିବୁଜ — ନିବୁଜିବା
ପଛ — ପଛେଇବା
ପାକଳ — ପାକଳେଇବା
ଫଡ଼ା — ଫାଡ଼ିବା
ଫଟା — ଫଟେଇବା
ଫାଙ୍କ — ଫାଙ୍କିବା
ଫୁଲା — ଫୁଲିବା, ଫୁଲେଇବା
ମେଲା — ମେଲା(ଲେ)ଇବା
ରଙ୍ଗ — ରଙ୍ଗେଇବା
ରୁଣ୍ଡ — ରୁଣ୍ଡେଇବା
ଶୀତ — ଶୀତେଇବା
ଶୁଖା — ଶୁଖିବା, ଶୁଖେଇବା
ସଜାଡ଼ — ସଜାଡ଼ିବା
ସଲଖ — ସଲଖିବା, ସଲଖେଇବା
ସାଉଁଳା — ସାଉଁଳେଇବା
ହତାଶ — ହତାଶିବା
ହଜା — ହଜେଇବା
ହେଣ୍ଡା — ହେଣ୍ଡିବା

❑ ଆପଣ— ଏହା ସର୍ବନାମ, ଏହି ଆପଣ ସର୍ବନାମରୁ ଏବେ ଆପଣାଇବା, ଆପଣେଇବା କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର ହେଉଅଛି ।

ଏକକ କ୍ରିୟା

ଗୋଟିଏ ଧାତୁ ଓ ଗୋଟିଏ କ୍ରିୟା (ଧାତୁ) ବିଭକ୍ତିକୁ ନେଇ ଗଠିତ କ୍ରିୟାପଦକୁ ଏକକ କ୍ରିୟାପଦ କହନ୍ତି । ଯଥା–ପଢ଼େ–ପଢ଼୍+ଏ, ପଢ଼ନ୍ତି–ପଢ଼୍+ଅନ୍ତି, ପଢ଼ୁ–ପଢ଼୍+ଉ ।

ପଢ଼େ, ପଢ଼ନ୍ତି, ପଢ଼ୁ କ୍ରିୟାରେ 'ପଢ଼୍' ଧାତୁ ଗୋଟିଏ ଥର ଲେଖାଏଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ରିୟାରେ 'ଏ', 'ଅନ୍ତି' ଓ 'ଉ' କ୍ରିୟାବିଭକ୍ତି ଥରେ ଥରେ ଲାଗିଛି ।

ଯୌଗିକ କ୍ରିୟା

ମୁଖ୍ୟ ଓ ଗୌଣ (ସାହାଯ୍ୟକାରୀ) ଧାତୁରୁ ଗଠିତ କ୍ରିୟାକୁ ଯୌଗିକ କ୍ରିୟା କୁହାଯାଏ । ମୁଖ୍ୟ ଧାତୁରେ 'ଉ' ବା 'ଇ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗିଥାଏ ଏବଂ ଗୌଣ ଧାତୁରେ ଧାତୁବିଭକ୍ତି (କ୍ରିୟାବିଭକ୍ତି) ଲାଗିଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଯଥା—ଲେଖୁଅଛି–(ଲେଖ୍ + ଉ, ଅଛ୍+ଇ), ଲେଖିଅଛି–(ଲେଖ୍+ଇ, ଅଛ୍+ଇ), ଲେଖୁଥାଉ–(ଲେଖ୍+ଉ, ଥା+ଉ), ଲେଖିଥାଉ–(ଲେଖ୍+ଇ, ଥା+ଉ)।

ସମସ୍ତ ଯୌଗିକ କ୍ରିୟାରେ ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ ଧାତୁ ଓ ଅନ୍ୟଗୋଟିଏ ଗୌଣ ଧାତୁ ବା ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଧାତୁ ଥାଏ । ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଧାତୁ ମାତ୍ର ଦୁଇଟି–'ଅଛ୍' ଓ 'ଥା'। ମୁଖ୍ୟ ଧାତୁରେ ଲାଗୁଥିବା 'ଉ' ପ୍ରତ୍ୟୟ କ୍ରିୟାର ଅସମ୍ପନ୍ନସୂଚକ ଓ 'ଇ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ପନ୍ନତାସୂଚକ ଅଟେ ।

ସମାପିକା ଓ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା

(କ) ରମେଶ ପୁରୀ ଗଲା ।

(ଖ) ରମେଶ ପୁରୀ ଯାଇ ସଂଧ୍ୟାରେ ଫେରିଲା ।

'କ' ବାକ୍ୟରେ 'ଗଲା' କ୍ରିୟାରୁ ବାକ୍ୟଟି ଶେଷ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଉଛି ଏବଂ ଠିକ୍ ଅର୍ଥବୋଧ ମଧ ହେଉଛି । 'ଖ' ବାକ୍ୟରେ 'ଯାଇ' କ୍ରିୟାପଦ ଦ୍ୱାରା ବାକ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଜଣାଯାଉନାହିଁ । ଆଉକିଛି ବକ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା ପରି ବୁଝାପଡୁଛି ।

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାପଦ ଦ୍ୱାରା ବାକ୍ୟର ସମାପ୍ତି ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ସୂଚିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ସାମପିକା କ୍ରିୟା ଏବଂ ଯେଉଁ କ୍ରିୟାପଦ ଦ୍ୱାରା ବାକ୍ୟର ଅସମାପ୍ତି ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ, ତାହା ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ।

ଏଣୁ 'ଗଲା' ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଏବଂ 'ଯାଇ' ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା । କେତେକ ସମାପିକା କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର–

(କ) ଶିଙ୍ଗ ଧରିବି ମୁଁ, କ୍ଷୀର ଖାଇବ ତୁମେ ।

(ଖ) ବର୍ଷନ୍ତି ମହୀମୁଖେ ନଇଁ ଅମ୍ବୁଦେ ।

(ଗ) ଖଳବଚନ ଯଥା ସହେ ସୁଜନ ।

(ଘ) ରହ, ମୁଁ ଆସୁଛି ।

(ଙ) ଭୀଷ୍ମ ଥିଲେ ମହାଭାରତର ଅନୁପମ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚରିତ୍ର ।

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ବିଭିନ୍ନ ରୂପ ଓ ବ୍ୟବହାର

୧। ନିମିତ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା :

(କ) ବୋହୂ ପାଣି ଆଣି ଯାଇଅଛି । (ଆଣିବା ନିମିତ୍ତ)

(ଖ) ଦେବ ଦଶହରା ଦେଖି ଯାଇଛି । (ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତ)

Scanned with CamScanner

(ଗ) ଭିକାରୀ ଭିକ **ମାଗି** ଆସିଛି । (ମାଗିବା ପାଇଁ)

(ଘ) ଦୀପକ ବହି **କିଣି** ଯାଉଛି । (କିଣିବାପାଇଁ)

୨ । ସମାପିକା କ୍ରିୟାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟର ସୂଚନା ପ୍ରଦାନକାରୀ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା :

(କ) ସେବା **କରି** ଲୋକ ଧନ୍ୟ ହୁଏ ।

(ଖ) ଚନ୍ଦନ ଜଳଖିଆ **ଖାଇ** ଖେଳିବ ।

(ଗ) ତୁମେ ପାଠ **ପଢ଼ି** ଯଶସ୍ୱୀ ହୁଅ ।

ଏହି ପ୍ରକାର ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା 'ପରେ' ବା 'ଅନନ୍ତର' ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ ।

୩ । ଦୁଇଟି କାର୍ଯ୍ୟ ସମକାଳରେ ବା ଏକସଙ୍ଗରେ ହେଉଥିଲେ ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟଠାରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ହୁଏ ।

(କ) ମୁଁ ଘରେ **ଥାଇ** ମୋର ସବୁ ଚୋରିଗଲା । ('ଥାଇ' ଅର୍ଥ ଥିବା ସମୟରେ)

(ଖ) ତୁମକୁ **ଡାକୁଡାକୁ** ତୁମେ ଚାଲିଗଲଣି ।

(ଗ) ଲୋକଟି **ବସୁବସୁ** ପଡ଼ିଗଲା ।

(ଘ) **ଚାହୁଁଚାହୁଁ** ମେଘ ଆକାଶରେ ଘୋଟିଗଲା ।

(ଙ) ପଗଡ଼ି **ବାନ୍ଧୁବାନ୍ଧୁ** କଚେରୀ ବରଖାସ୍ତ ।

୪ । ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟର ହେତୁରୁ ବା ଫଳରୁ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟିବା ବୁଝାଇଲେ ହେତୁସୂଚକ କାର୍ଯ୍ୟଠାରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।

(କ) ନାଚି **ନ ଜାଣି** ଅଗଣା ଦୋଷ ।

(ଖ) ତନୁଜା ଟିଭି **ଦେଖିଦେଖି** ଆଖି ଖରାପ କଲା ।

(ଗ) ଜନାର୍ଦ୍ଦନବାବୁ ଜାତିର **ସେବା କରି** ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ପୁରସ୍କାର ପାଇଲେ ।

(ଘ) କୃଷ୍ଣ ଗୋପକୁ **ନଫେରନ୍ତେ** ଯଶୋଦା ଅଧୀର ହେଲେ ।

୫ । ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ ମୂଳକ୍ରିୟା ସହିତ ଲେ, ଇଲେ, ଇଥିଲେ, ଉଥିଲେ ଯୋଗ କରାଯାଇ ଗଠିତ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।

(କ) ତୁମେ ଗଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ ।

(ଖ) ବାପା ଖାଇଲେ ଆମେ ଖାଇବୁ ।

(ଗ) ଅରବିନ୍ଦ ଯାଇଥିଲେ ପୁରୀ ଦେଖିଥାନ୍ତା ।

(ଘ) ଅସୀମା ଗାଉଥିଲେ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥାନ୍ତା ।

Scanned with CamScanner

(ଙ) ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କହୁଥିଲେ ପିଲାଏ ଚୁପ୍‌ଚାପ ଶୁଣନ୍ତି ।

(ଚ) ମଲେ ମରିବି, କଲେ କରିବି ।

କଳାଅକ୍ଷରର ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ସର୍ତ୍ତ ବା ସମ୍ଭାବନାସୂଚକ ଅଟେ ।

୬ । ସରଳ ବାକ୍ୟରେ ସମାପିକା ଓ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ଏକ ହୁଏ । ଯଥା–

(କ) ଛାତ୍ରଟି ଭାତ ଖାଇ ସ୍କୁଲକୁ ଗଲା ।

'ଖାଇ' ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଓ 'ଗଲା' ସମାପିକା କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା 'ଛାତ୍ର' ।

(ଖ) ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପାଟି ଶୁଣି ପିଲାଏ ଚୁପ୍ ହୋଇଗଲେ ।

'ଶୁଣି' ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଓ 'ହୋଇଗଲେ' ସମାପିକା କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା 'ପିଲାଏ' ।

ସମାପିକା କ୍ରିୟା ପୂର୍ବରୁ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଘଟିଥାଏ ।

୭ । ମାତ୍ର କେତେକ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ସମାପିକା ଓ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ପୃଥକ୍ କର୍ତ୍ତା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା–

(କ) ସଂଧ୍ୟା ହୁଅନ୍ତେ ପକ୍ଷୀମାନେ ବସାକୁ ଫେରିଲେ ।

(ଖ) ତୁମେ ମୋତେ ନ କହିଲେ, ମୁଁ ଏ କାମ କରିପାରିବି ନାହିଁ ।

(ଗ) ଭାରତ ହକିରେ ଜିଣିଲେ, ଦେଶବାସୀ ଖୁସିହେବେ ।

୮ । ବାକ୍ୟରେ ସମାପିକା କ୍ରିୟାର କାଳ, ଭାବ ସହିତ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର କାଳ, ଭାବ ସମାନ ଅଟେ । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ପୁରୁଷ ବଚନର ମଧ୍ୟ ସମାନତା ଥାଏ । ଯଥା–

(କ) ସୈନିକ ଯୁଦ୍ଧକରେ ଏବଂ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷାକରେ–ସୈନିକ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରେ ।

(ଖ) ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାଉଥିଲୁ, ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଖିଲୁ–ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାଉଯାଉ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଖିଲୁ ।

(ଗ) ତୁମେ ଯଦି କହିବ, ମୁଁ କରିବି–ତୁମେ କହିଲେ ମୁଁ କରିବି ।

(ଘ) ମେଘ ଉଠାଇଲା, ମୟୂର ନାଚକଲା–ମେଘ ଉଠାନ୍ତେ ମୟୂର ନାଚକଲା ।

୮ । ପଦ୍ୟରେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ସ୍ଥାନରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

(କ) ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ (ଥାଏ)
ସେ ପୁଣି କ୍ଷମା ଆଚରଇ ।

(ଖ) ଦେଇଥିଲେ **ପାଇ** । (ପାଇବ)

(ଗ) ଅନେକ ଲୋକ ଯହିଁ ମିଳି (ମିଳନ୍ତି)

ଅବଶ୍ୟ ଉପୁଜଇ କଳି ।

(ଘ) ପିତାର ଯେହୁ ମନ **ଜାଣି** (ଜାଣେ)

ସୁପୁତ୍ର ମଧ୍ୟେ ସେହୁ **ଗଣି** । (ଗଣାଯାଏ)

୯। ଯେକୌଣସି 'ଇ'କାରାନ୍ତ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ସହିତ 'କରି' ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ବ୍ୟବହାର ହୋଇପାରେ । ଯଥା–

(କ) କ୍ଲିଡେନ ଜଳଖିଆ **ଖାଇ କରି** ଖେଳିବ । (ଖାଇ+କରି)

(ଖ) ହମିଦ୍ **ହସି କରି** କହୁଛି । (ହସି+କରି)

(ଗ) ନୟନା ସୁନ୍ଦର **ନାଚି କରି** ପୁରସ୍କାର ପାଇଲା । (ନାଚି+କରି)

୧୦। ଗୋଟିଏ ଆକୃତିର କ୍ରିୟାପଦ ସମାପିକା ଓ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

(କ) ମୋ କଥା ଶୁଣି ସେମାନେ **ହସିଲେ** । (ସମାପିକା)

(ଖ) ଶିଶୁ **ହସିଲେ** ଦୁନିଆ ହସେ । (ଅସମାପିକା)

(ଗ) ଶିକ୍ଷକ ମୋତେ ନୀଳଶୈଳ ଉପନ୍ୟାସଟି ପଢ଼ିବାକୁ **ଦେଇଥିଲେ** । (ସମାପିକା)

(ଘ) ଦେଇଥିଲେ ପାଇ । (ଅସମାପିକା)

(ଙ) ଆଇ ନାତିନାତୁଣୀଙ୍କୁ ଗପ **କହିଲେ** । (ସମାପିକା)

(ଚ) **କହିଲେ** କୁଳକୁଟୁମ୍ବକୁ ଲାଜ । (ଅସମାପିକା)

୧୧। ବାକ୍ୟରେ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଏକାଧିକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

(କ) କେତେକ ଲୋକ **ହସିଖେଳି, ଖାଇପିଇ** ସମୟ କଟାଇଥାନ୍ତି ।

(ଖ) **ଆସୁଆସୁ ଯାଉଯାଉ** ତ ତାଙ୍କର ସମୟ ଯାଉଛି, ଅନ୍ୟ କଥା ବୁଝିବେ କେତେବେଳେ ?

(ଗ) **ବୁଝିବିଚାରି** କାମକଲେ ପ୍ରମାଦ ନ ପଡ଼ଇ ଭଲେ ।

(ଘ) **ଖାଇପିଇ, ହଲିଟହଲି, ଯାଉଯାଉ** ଗାଡ଼ି ଚାଲିଗଲାଣି ।

Scanned with CamScanner

ଅମିଶ୍ର କ୍ରିୟା ଓ ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା

(କ) ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଉଇଁଲେ ।

(ଖ) ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଉଦିତ ହେଲେ ।

(ଗ) ପୁରୋହିତ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିଲେ ।

(ଘ) ପୁରୋହିତ ମନ୍ତ୍ର ପାଠକଲେ ।

'କ', 'ଖ' ବାକ୍ୟରେ 'ଉଇଁଲେ' ଓ 'ଉଦିତ ହେଲେ' କ୍ରିୟା ଦୁଇଟିର ଅର୍ଥ ସମାନ । 'ଉଇଁଲେ' କ୍ରିୟା ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଓ 'ଉଦିତ ହେଲେ' କ୍ରିୟା ଦୁଇଟି ପଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ସେହିପରି 'ପଢ଼ିଲେ' ଓ 'ପାଠକଲେ' କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥ ସମାନ । କିନ୍ତୁ 'ପଢ଼ିଲେ' କ୍ରିୟାଟି ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଓ 'ପାଠକଲେ' କ୍ରିୟା ଦୁଇଟି ପଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

ଗୋଟିଏ ପଦରେ ପ୍ରକାଶିତ କ୍ରିୟାକୁ ଅମିଶ୍ର କ୍ରିୟା କୁହାଯାଏ । ଦୁଇଟି ପଦରେ ପ୍ରକାଶିତ କ୍ରିୟାକୁ ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା କୁହାଯାଏ ।

'ଉଇଁଲେ', 'ପଢ଼ିଲେ' ଅମିଶ୍ର କ୍ରିୟା ଏବଂ 'ଉଦିତ ହେଲେ' ଓ 'ପାଠକଲେ' ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା । ପୁଣି 'ଉଇଁଲେ' ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ଓ ପଢ଼ିଲେ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା ।

(କ) ଅକର୍ମକ ଅମିଶ୍ର କ୍ରିୟାକୁ ମିଶ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ବିଶେଷଣ ପଦ ସହିତ 'ହୋ' ଧାତୁକ୍ରିୟାର ସଂଯୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ଅକର୍ମକ ଅମିଶ୍ରକ୍ରିୟା	ଅକର୍ମକ ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା
ଶୁଖିଲା	ଶୁଷ୍କହେଲା
ଜୀଇଛି	ଜୀବିତଅଛି
ଜାଗିବ	ଜାଗ୍ରତହେବ
ମରିବା	ମୃତହେବା
ପାଚିବା	ପକ୍ୱହେବା
ଜନ୍ମିବା	ଜନ୍ମିତହେବା
ଛିଣ୍ଡିବା	ଛିନ୍ନହେବା
ଜନ୍ମିବା	ଜାତହେବା
ବଢ଼ିବା	ବର୍ଦ୍ଧିତହେବା
ପଡ଼ିବା	ପତିତହେବା

Scanned with CamScanner

(ଖ) କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅକର୍ମକ ଅମିଶ୍ରକ୍ରିୟାରୁ ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା ଗଠନ କରିବାଲାଗି 'ହୋ' ଧାତୁ କ୍ରିୟା ଯୋଗ ନ କରି 'କର୍' ଧାତୁର କ୍ରିୟା ଯୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା–

ଶୋଇଲେ	ଶୟନକଲେ	ଗର୍ଜିବ	ଗର୍ଜନକରିବ
ଧାଉଁଅଛି	ଧାବନକରୁଛି	ଓହ୍ଲାଇବା	ଅବତରଣକରିବା
କାନ୍ଦିବା	କ୍ରନ୍ଦନକରିବା	ହସିବା	ହାସ୍ୟ କରିବା

(ଗ) କିନ୍ତୁ ସକର୍ମକ ଅମିଶ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ମିଶ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ସହିତ 'କର୍' ଧାତୁର କ୍ରିୟାକୁ ଯୋଗ କରି ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା ଗଠିତ ହୁଏ । ଯଥା–

ସକର୍ମକ ଅମିଶ୍ରକ୍ରିୟା	**ସକର୍ମକ ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା**
ଗାଉଛି	ଗାନକରୁଛି
ଶୁଣିଲେ	ଶ୍ରବଣକଲେ
ଦେଖିବ	ଦର୍ଶନକରିବ
ପିଇବା	ପାନକରିବା
ଫେରିବା	ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନକରିବା
ବହିବା	ବହନକରିବା
କିଣିବା	କ୍ରୟକରିବା
ଯିବା	ଗମନକରିବା
ସହିବା	ସହ୍ୟକରିବା
ଜିଣିବା	ଜୟକରିବା
ଖାଇବା	ଭୋଜନକରିବା
ପିନ୍ଧିବା	ପରିଧାନକରିବା

(ଘ) 'ଇ' କାରାନ୍ତ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପଦ ସହିତ ଉଠ୍, ପଡ୍, ପକା, ପାର୍, ସାର୍, ଦେ, ନେ, ଆଣ୍ ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ କ୍ରିୟାପଦର ସଂଯୋଗରେ ଏକପ୍ରକାର ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା ଗଠିତ ହୁଏ । ଏହିପ୍ରକାର ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା ପଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହେ । ଏହି ଅର୍ଥପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

ଉଠ୍ – ଜଳିଉଠିଲା, ପଡ୍ – ଶୋଇପଡ଼ିଲା

ଖା – ଖାଇଦେଲା, ନେ – ନେଇଗଲା

Scanned with CamScanner

ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଗଠିତ କେତେକ ମିଶ୍ରକ୍ରିୟାର ଉଦାହରଣ–

ଉଠ୍ – ଗର୍ଜିଉଠିଲା, ମାତିଉଠିଲା, କହିଉଠିଲା, ଫୁଲିଉଠିଲା, ହସିଉଠିଲା ।

ପଡ୍ – ଡେଇଁପଡ଼ିବା, ଖସିପଡ଼ିବା, ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବା, ଲାଗିପଡ଼ିବା, ବସିପଡ଼ିବା ।

ପକା – କାନ୍ଦିପକାଇବା, କହିପକାଇବା, ମୁତିପକାଇଲା, ଗିଳିପକାଇଲା ।

ପାର୍ – ପଢ଼ିପାରିବା, କରିପାରିବା, ଶୁଣିପାରିବା, ମାରିମାରିବା, ଲେଖିପାରିବା, ଗଣିପାରିବା ।

ସାର୍ – ଲେଖିସାରିବା, ଖାଇସାରିବା, ପଢ଼ିସାରିବା, ଖେଳିସାରିବା, କହିସାରିବା ।

ଦେ – ଦେଇଦେବା, କହିଦେବା, ହସିଦେବା, ଚାହିଁଦେବା, ମାରିଦେବା, ସାରିଦେବା ।

ନେ – ମାରିନେବା, ବୋହିନେବା, ଲେଖିନେବା, ବାଣ୍ଟିନେବା, ଦେଖିନେବା ।

ଆଣ୍ – ବୋହିଆଣିବା, ମାଗିଆଣିବା, କିଣିଆଣିବା, ଗୋଡ଼େଇଆଣିବା, ଉଠାଇଆଣିବା ।

ଯା (ଗମ୍) – ପଡ଼ିଯିବା, ନେଇଯିବା, ଚାଲିଯିବା, ଖାଇଯିବା, ଧାଇଁଯିବା, ଉଡ଼ିଯିବା, ଗଡ଼ିଯିବା, ସରିଯିବା ।

ତିନି ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ କ୍ରିୟାଥିବା ମିଶ୍ରକ୍ରିୟାର ଉଦାହରଣ–

(କ) ସେ ଏକଥା କହିଥାଇପାରନ୍ତି । (କହି+ଥାଇ+ପାରନ୍ତି)

(ଖ) ମୁନା ଔଷଧତକ ଖାଇଦେଇଥିବ । (ଖାଇ+ଦେଇ+ଥିବ)

(ଗ) ମନସ୍ୱିନୀ ଏଠାରୁ ପଢ଼ିସାରିଗଲା । (ପଢ଼ି+ସାରି+ଗଲା)

(ଘ) ତୁମେ ମୋଠାରୁ ଶୁଣିକରି ଯିବ । (ଶୁଣି+କରି+ଯିବ)

(ଙ) ଖେଳାଳିମାନେ କଲିକତାରୁ ଫେରିଆସୁଥାଇପାରନ୍ତି । (ଚାରୋଟି କ୍ରିୟା) (ଫେରି+ଆସୁ+ଥାଇ+ପାରନ୍ତି)

ସକର୍ମକ, ଅକର୍ମକ ଓ ଦ୍ୱିକର୍ମକ କ୍ରିୟା

(କ) ମାଳବିକା ମାଛ କାଟୁଛି ।

(ଖ) ସୁମନ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣୁଛି ।

'କ' ବାକ୍ୟରେ 'କାଟୁଛି' କ୍ରିୟାର କର୍ମ 'ମାଛ' ଏବଂ 'ଖ' ବାକ୍ୟରେ ଶୁଣୁଛି କ୍ରିୟାର କର୍ମ 'ସଙ୍ଗୀତ' । ତେଣୁ 'କାଟୁଛି' ଓ 'ଶୁଣୁଛି' କ୍ରିୟାପଦ ଦୁଇଟି ସକର୍ମକ ।

Scanned with CamScanner

କ୍ରିୟାକୁ ଧରି କ'ଣ, କାହାକୁ, କୁଆଡ଼େ ପ୍ରଭୃତି ଲଗାଇ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତର ମିଳେ ତାହା କର୍ମପଦ । ଯଥା—

ପ୍ରଶ୍ନ—କଣ କାଟୁଛି ? ଉତ୍ତର—ମାଛ ।

କ'ଣ ଶୁଣୁଛି ? ଉତ୍ତର—ସଙ୍ଗୀତ ।

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାର କର୍ମ ଥାଏ, ତାକୁ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା କହନ୍ତି ।

କେତେକ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟାର ଉଦାହରଣ—

ଅର୍ଜିବା	ଖାଇବା	ଚିମୁଟିବା	ଡରିବା	ମାନିବା
ଅର୍ପିବା	ଖେଳିବା	ଚିରିବା	ଡାକିବା	ମାପିବା
ଆଙ୍କିବା	ଖୋଳିବା	ଚୁମ୍ବିବା	ଦଳିବା	ମାରିବା
ଆଣିବା	ଖୋସିବା	ଚୋବାଇବା	ଦେଖିବା	ରଟିବା
ଉଚ୍ଚାରିବା	ଗଞ୍ଜିବା	ଛାଟିବା	ଦେବା	ଲଘିବା
ଉପାଡ଼ିବା	ଗଢ଼ିବା	ଛାଡ଼ିବା	ପଚାରିବା	ଲିପିବା
କମେଇବା	ଗପିବା	ଛୁଇଁବା	ପଶିବା	ଲେଖିବା
କରିବା	ଗ୍ରାସିବା	ଛେଦିବା	ପିଇବା	ଲେସିବା
କଷିବା	ଗୁଣିବା	ଜପିବା	ପିନ୍ଧିବା	ଲୋଡ଼ିବା
କହିବା	ଘାଣ୍ଟିବା	ଜିତିବା	ଧରିବା	ଶୁଣିବା
କାଟିବା	ଘୋରିବା	ଜାଳିବା	ଧୋଇବା	ଶିଖିବା
କାଟିବା	ଘୋଷିବା	ଝିଙ୍କିବା	ନେବା	ସହିବା
କାମୁଡ଼ିବା	ଚକଟିବା	ଝିଙ୍ଗାସିବା	ବାନ୍ଧିବା	ସିଇଁବା
କିଣିବା	ଚଷିବା	ଠକିବା	ବିକିବା	ହଟିବା
କିଳିବା	ଚାଖିବା	ଠେଲିବା	ବୁଣିବା	ହଳିବା
କୁଣ୍ଢିବା	ଚାଟିବା	ଠୁଙ୍କିବା	ମାଜିବା	ହାଙ୍କିବା
କୁଟିବା	ଚାହିଁବା	ଚରିବା	ଚାପିବା	ହାଣିବା

(କ) ବିଜୁଳି ଆକାଶରେ ଚମକୁଛି ।

(ଖ) ପ୍ରତିଯୋଗୀମାନେ ପଡ଼ିଆରେ ଧାଉଁଛନ୍ତି ।

ଉପର ବାକ୍ୟଦ୍ୱୟରେ 'ଚମକୁଛି' ଓ 'ଧାଉଁଛନ୍ତି' ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟାପଦ । କାରଣ ଏ ଦୁଇଟିର କୌଣସି କର୍ମପଦ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାର କର୍ମ ନଥାଏ, ତାହା ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ।

Scanned with CamScanner

କେତେକ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟାର ଉଦାହରଣ –

ଉଇଁବା	ଚଡ଼କିବା	ଝୁଲିବା	ମରିବା
ଉଠିବା	ଚଢ଼ିବା	ଡେଇଁବା	ମିଳିବା
ଉଡ଼ିବା	ଚମକିବା	ଡୁବିବା	ମିଶିବା
ଓଲଟିବା	ଚଳିବା	ଦଉଡ଼ିବା	ରହିବା
ଓହ୍ଲାଇବା	ଚହଟିବା	ଦୁଲୁକିବା	ରାବିବା
କମ୍ପିବା	ଚହଲିବା	ନଇଁବା	ଲସିବା
କମିବା	ଚିଡ଼ିବା	ନାଚିବା	ଲୋଟିବା
କାନ୍ଦିବା	ଛିଙ୍କିବା	ପଡ଼ିବା	ହଲିବା
କାଶିବା	ଛିଡ଼ିବା	ପହଞ୍ଚିବା	ହସିବା
କୁନ୍ଥେଇବା	ଜମିବା	ପହଁରିବା	ହେବା
ଖସିବା	ଜଳିବା	ପାଚିବା	ଶୋଇବା
ଖେଳିବା	ଜନ୍ମିବା	ଫଳିବା	ଘଟିବା
ଜୀଇବା	ଫାଟିବା	ଘୁଞ୍ଚିବା	ଝଟକିବା
ବଞ୍ଚିବା	ଘୁମାଇବା	ଝଡ଼ିବା	ବଢ଼ିବା
ଘୂରିବା	ଝଲସିବା	ବର୍ଷିବା	ଘୋଟିବା
ଝାଉଁଳିବା	ବୁଡ଼ିବା	ଦବିବା	ବସିବା

(କ) ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପବିତ୍ରକୁ ଅଫିସ୍‌କୁ ଡାକିଲେ ।

(ଖ) ନୀହାରିକା ନଳିନୀକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇଲା ।

ଏଠାରେ 'ଡାକିଲେ' କ୍ରିୟାର ଦୁଇଟି କର୍ମ—'ପବିତ୍ରକୁ' ଓ 'ଅଫିସ୍‌କୁ' । ସେହିପରି ପଢ଼େଇଲା କ୍ରିୟାର ଦୁଇଟି କର୍ମ— 'ନଳିନୀକୁ' ଓ 'ପାଠ' । ଏଣୁ 'ଡାକିଲେ' ଓ 'ପଢାଇଲେ' କ୍ରିୟାଦୁଇଟି ଦ୍ୱିକର୍ମକ ।

ଦ୍ୱିକର୍ମକ କ୍ରିୟାର ଆଉ କେତୋଟି ବାକ୍ୟରେ ଉଦାହରଣ–

(କ) ହେ ଜଗନ୍ନାଥ ! ମୁଁ ତୁମକୁ ଧନ ମାଗୁନାହିଁ ।

(ଖ) ଆପଣ ମୋତେ ସତ କହୁନାହାନ୍ତି ।

(ଗ) ମୁଁ ରୋଗୀକୁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଦେଲି ।

(ଘ) ସମରେଶ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

(ଙ) ଗିରୀଶ ରମେଶକୁ ଅନେକଥର ଚିଠି ଲେଖିଛି ।

Scanned with CamScanner

'କ' ବାକ୍ୟରେ ତୁମକୁ, ଧନ; 'ଖ' ବାକ୍ୟରେ ମୋତେ, ସତ; 'ଗ' ବାକ୍ୟରେ ରୋଗୀକୁ, ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା; 'ଘ' ବାକ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ, ଉତ୍ତର ଓ 'ଙ' ବାକ୍ୟରେ ରମେଶକୁ, ଚିଠି ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ କର୍ମ ଅଛି ।

ସକର୍ମକ କ୍ରିୟାର ଅକର୍ମକ ପରି ବ୍ୟବହାର–

ମନୁଷ୍ୟ ଆଖିରେ ଦେଖେ, କାନରେ ଶୁଣେ ଓ ହାତରେ ଖାଏ ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ 'ଦେଖେ', 'ଶୁଣେ' ଓ 'ଖାଏ' କ୍ରିୟାର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ମ ନାହିଁ । ମାତ୍ର କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକ ଆପେକ୍ଷିକ । ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଖିବା, ଶୁଣିବା ଓ ଖାଇବା କ୍ରିୟାର କର୍ମ ଉହ୍ୟ ରହିଛି । ଅନ୍ୟ ଉଦାହରଣ–

(କ) ରୀତା ରାନ୍ଧୁଛି । (ଖ) ଗୀତା ଗାଉଛି । (ଗ) କ୍ଷିତୀଶ ଖାଇଲା ।

ରାନ୍ଧୁଛି, ଗାଉଛି, ଖାଇଲା କ୍ରିୟାର କର୍ମ ନଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା । କର୍ମ ଉହ୍ୟ ଅଛି ।

ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟାର ସକର୍ମକ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର :

କେତେକ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ନିଜର କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟକୁ କର୍ମ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସକର୍ମକ ହୋଇଥାଏ ।

(କ) ସୁବାସ ଏମିତି **ପଢ଼ା** ପଢ଼ିଲା ଯେ ସପ୍ତାହ ଯାଏଁ ଶେଯରୁ ଉଠିପାରିବନି ।

(ଖ) ହରେଶ ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର **ହସ** ହସିପାରେ ।

(ଗ) ମଧୁମିତା ଏହାଠାରୁ ବଳି **କାନ୍ଦଣା** କାନ୍ଦିପାରେ ।

ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ହେଲେ ଦ୍ୱିକର୍ମକ ହୁଏ–

(କ) ଶିକ୍ଷକ **ପିଲାମାନଙ୍କୁ କ୍ରିକେଟ** ଖେଳାଉଛନ୍ତି ।

(ଖ) ବାପା **ମା'ଙ୍କୁ ପୁରାଣ** ଶୁଣାଉଛନ୍ତି ।

(ଗ) ବନ୍ଧୁ **ମୋତେ କନ୍ୟାକୁମାରୀ** ଦେଖାଇଲେ ।

ଏଠାରେ 'ଖେଳାଉଛନ୍ତି' କ୍ରିୟାର ପିଲାମାନଙ୍କୁ, କ୍ରିକେଟ; ଶୁଣାଉଛନ୍ତି କ୍ରିୟାର ମାଙ୍କୁ, ପୁରାଣ; ଓ ଦେଖାଇଲେ କ୍ରିୟାର ମୋତେ, କନ୍ୟାକୁମାରୀ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ କର୍ମ ଅଛି ।

ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ହେଲେ ସକର୍ମକ ହୁଏ–

(କ) ଡାକ୍ତରମାନେ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରି ରୋଗୀଟିକୁ ବଞ୍ଚାଇଲେ ।

(ଖ) ମା' ଗୀତ ଗାଇ ପୁଅକୁ ଶୁଆଇଲେ ।

(ଗ) ବନ୍ଧୁ ହିଁ ବନ୍ଧୁକୁ ବିପଦରୁ ଖସାଏ ।

Scanned with CamScanner

(ଘ) ରଘୁ ରତନାକୁ ରଗାଇଲା ।

(ଙ) କବିଲେଖକମାନେ ନିଜର ରଚନାଦ୍ୱାରା **ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ** ଜଗାନ୍ତି ।

ଏଠାରେ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା 'ଜୀଆଇଲେ'ର ରୋଗୀ, 'ଶୁଆଇଲେ'ର ପୁଅ, 'ଖସାଏ'ର ବନ୍ଧୁ, ରଗାଇଲାର 'ରତନା' ଓ 'ଜଗାନ୍ତି'ର 'ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ' କର୍ମ ଅଟେ ।

କ୍ରିୟାର କାଳ

କ୍ରିୟାର ସମୟସୂଚକ ରୂପକୁ କାଳ କୁହାଯାଏ ।

କ୍ରିୟାର କାଳ ସାଧାରଣତଃ ତିନି ପ୍ରକାରର । ଯଥା—ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ।

୧ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ—ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଲିଥିବାର ଜଣାଯାଏ, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ।

ଯଥା—ମେଘ **ବର୍ଷୁଛି** । ତୁ **ଖେଳୁଛୁ** । ମୁଁ **ଲେଖୁଛି** ।

୨ । ଅତୀତ କାଳ—ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତୀତରେ ଘଟିଥିଲା ବୋଲି ଜଣାଯାଏ, ତାହା ଅତୀତ କାଳ । ଯଥା—

ମହାବାତ୍ୟାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଶେଷ କ୍ଷତି **ହୋଇଥିଲା** ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଦ୍ୱାରକା **ଯାଇଥିଲୁ** ।

ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ସତ୍ୟ-ଅହିଂସାର ଉପାସକ **ଥିଲେ** ।

୩ । ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ—ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗକୁ ବା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଘଟିବାର ସୂଚନା ମିଳେ, ତାହା ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ । ଯଥା—

ଚନ୍ଦ୍ର **ଉଇଁବ** । ଫୁଲ **ଫୁଟିବ** । କୋଇଲି **ରାବିବ** ।

କ୍ରିୟାର ଏହି ତିନୋଟି ମୁଖ୍ୟ କାଳ ହେଲେହେଁ ପ୍ରତ୍ୟେକର ତିନୋଟି ଲେଖାଏଁ ଉପବିଭାଗ ରହିଛି । ଯଥା—ସାଧାରଣ, ସମ୍ପନ୍ନ ଓ ଅସମ୍ପନ୍ନ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ

୧ । ସାଧାରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ :

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ କିରଣ ଦିଅନ୍ତି । ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ରା ହୁଏ ।

ଗଙ୍ଗା ହିମାଳୟରୁ ବହୁଅଛି । ସମୁଦ୍ରର ପାଣି ଲୁଣିଆ ଲାଗେ ।

ଦିଅନ୍ତି, ହୁଏ, ବହୁଅଛି ଓ ଲାଗେ ସାଧାରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟା । ଯାହା ନିତ୍ୟ ଭାବରେ, ଯଥାସମୟରେ ବା ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଘଟେ, ତାହାକୁ ସାଧାରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ନିତ୍ୟପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ, ସାମାନ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ବା ଶୁଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ କୁହାଯାଏ ।

Scanned with CamScanner

୨ । ଅସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ :

ମୁଁ କଲମରେ ଲେଖୁଅଛି । ଶୁଭ୍ରା ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପଢୁଅଛି ।

କୃଷକ ଧାନ କାଟୁଅଛି । ଗରମ ପବନ ବହୁଅଛି ।

ଲେଖୁଅଛି, ପଢୁଅଛି, କାଟୁଅଛି, ବହୁଅଛି ଓ ରାବୁଅଛି ଅସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟା । କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସରି ନଥିବାର ବୁଝାଯାଉଅଛି । କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁଥିବାରୁ କେହିକେହି ଏହାକୁ 'ଚଳିତ ବର୍ତ୍ତମାନ' କହନ୍ତି ।

୩ । ସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ :

ଆମ୍ଭେମାନେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଦେଖିଅଛୁ । ପ୍ରଭାତୀ ଜଳଖିଆ ଖାଇଅଛି ।

ସଂଧ୍ୟା ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ପଢ଼ିଅଛି । ଶିଶୁଟି ଶୋଇଅଛି ।

ଦେଖିଅଛୁ, ଖାଉଛି, ପଢ଼ିଅଛି ଓ ଶୋଇଅଛି ସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟା । ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସରିବା ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ପ୍ରଭାବ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ, ତାହା ସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ।

ଅତୀତ କାଳ

୧ । ସାଧାରଣ ଅତୀତ :

ତୁ ସତ କହିଲୁ । ସେମାନେ କଟକରୁ ଫେରିଲେ । ମାଧବିକା ଫୁଲ ତୋଳିଲା । ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସିଲେ ।

କହିଲୁ, ଫେରିଲେ, ତୋଳିଲା, ଆସିଲେ କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣ ଅତୀତ କାଳର । କାର୍ଯ୍ୟ ନିକଟରେ ଘଟିଥିବାର ସୂଚିତ ହେଉଛି । ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଳ୍ପ ସମୟ ତଳେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ, ତାହାକୁ ସାଧାରଣ ଅତୀତ ବା ସାମାନ୍ୟ ଅତୀତ କାଳର କ୍ରିୟା କୁହାଯାଏ ।

୨ । ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ :

ମୟୂର ନାଚୁଥିଲା । ବାଛୁରୀ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଡେଉଁଥିଲା ।

ମେଘ ଗର୍ଜୁଥିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ବନ୍ୟା ଦେଖୁଥିଲୁ ।

'ନାଚୁଥିଲା, 'ଡେଉଁଥିଲା', 'ଗର୍ଜୁଥିଲା' ଓ 'ଦେଖୁଥିଲୁ' କ୍ରିୟା ଅତୀତ କାଳର ହେଲେହେଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁଥିଲା ବା ଅସମ୍ପନ୍ନ ଥିଲା ବୋଲି ବୁଝାଯାଉଅଛି । ତେଣୁ ଏହା ଅସମ୍ପନ୍ନ ବା ଚଳିତ ଅତୀତ କାଳର କ୍ରିୟା । ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତୀତରେ ଚାଲୁଥିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ସରିନଥିଲା ବୋଲି ଜଣାଯାଏ, ତାହା ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ-କାଳର କ୍ରିୟା ।

୩ । ସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ :

ମୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗ ଦେଖିଥିଲି । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଦେଉଳରେ ଘଣ୍ଟ ବାଜିଥିଲା । ମେଘ ବର୍ଷିଥିଲା ।

ଉପର ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ 'ଦେଖିଥିଲି', 'ହୋଇଥିଲା', 'ବାଜିଥିଲା' ଓ 'ବର୍ଷିଥିଲା' କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ବା ସରିଯାଇଥିବାର ସୂଚିତ ହେଉଛି ।

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତୀତରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ, ତାହା ସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ କାଳର କ୍ରିୟା ।

ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ

୧ । ସାଧାରଣ ଭବିଷ୍ୟତ :

ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ପରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିବ । ପାଞ୍ଚଟା ତିରିଶ ମିନିଟରେ ସଂଧ୍ୟା ହେବ । କୁକୁର ଭୁକିବ । ଘଣ୍ଟା ବାଜିବ ।

'ଖୋଲିବ', 'ହେବ', 'ଭୁକିବ' ଓ 'ବାଜିବ' କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗକୁ ବା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଘଟିବାର ସୂଚନା ମିଳୁଛି ।

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଘଟିବାର ଜଣାଯାଏ, ତାହା ସାଧାରଣ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳର କ୍ରିୟା ।

୨ । ଅସମ୍ପନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତ :

- ସେମାନେ ଏବେ କଲିକତାରୁ ଫେରୁଥିବେ ।
- ଗାଡ଼ି ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚୁଥିବ ।
- ମୁଁ ଇନ୍ଦିରାପାର୍କରେ ବୁଲୁଥିବି ।
- ତୁମ୍ଭେମାନେ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଉଥିବ ।

'ଫେରୁଥିବେ', 'ପହଞ୍ଚୁଥିବ', ବୁଲୁଥିବି, 'ଯାଉଥିବ' କ୍ରିୟାମାନଙ୍କରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁଥିବ ବା ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବ ବୋଲି ଜଣାଯାଉଛି ।

ଯେଉଁଠାରେ କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଚାଲୁଥିବ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ, ସେଠାରେ କ୍ରିୟାର ଅସମ୍ପନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ବା ଚଳିତ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ହୁଏ ।

୩ । ସମ୍ପନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତ :

- ସ୍କୁଲରେ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଥିବ । ଦେଉଳ ଖୋଲିଥିବ ।
- ଆମ୍ଭେମାନେ ଖେଳିଥିବୁ । ତୁମେ ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଥିବ ।

Scanned with CamScanner

'ବାଜିଥିବ', 'ଖୋଲିଥିବ', 'ଖେଳିଥିବୁ', 'ପହଞ୍ଚିଥିବ' କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହେଉଛି ।

ଯେଉଁ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳର କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଥିବାର ସୂଚିତ ହୁଏ ତାହା ସମ୍ପନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ।

ଏକ କାଳର କ୍ରିୟାରୁ ଭିନ୍ନ ସମୟର ସୂଚନା–

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟା ଅତୀତ ସମୟର ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ । ଯଥା–

ବର୍ଷା ହେଉଥାଏ । ଆମେ ଦୁଇସାଙ୍ଗ ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଚାଲିଥାଉ । ହଠାତ୍ ଆମ ଆଗରେ ବିଲୁଆଟିଏ ଦେଖାଦିଏ ।

'ହେଉଥାଏ', 'ଚାଲିଥାଉ', 'ଦେଖାଦିଏ' –ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକରୁ ଅତୀତ ସମୟର ଧାରଣା ହେଉଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ହେଉଥାଏ–ହେଉଥିଲା, ଚାଲିଥାଉ–ଚାଲୁଥିଲୁ, ଦେଖାଦିଏ–ଦେଖାଦେଲା ଅତୀତ କାଳର କ୍ରିୟା ସ୍ଥାନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ଅତୀତକାଳ ଘଟଣାର ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏଭଳି ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ଅତୀତାତ୍ମକ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ କୁହାଯାଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟା ଭବିଷ୍ୟତ ସମୟର ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଯଥା–

- କାଲି ମୁଁ ପୁରୀ ଯାଉଛି ।
- ଆସନ୍ତାକାଲି ସେମାନେ ପୁରୀରୁ ଫେରୁଛନ୍ତି ।
- ଅପେକ୍ଷା କର, ମୁଁ କହୁଛି ।
- ଫୋନ୍ ଆସିଲା; ବାପା ଆସୁଛନ୍ତି ।

'ଯାଉଛି', 'ଫେରୁଛନ୍ତି' 'କହୁଛି' ଓ 'ଆସୁଛନ୍ତି' କ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର; ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ହେବାର ସୂଚନା ମିଳୁଛି । ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିରେ 'କାଲି' ଓ 'ଆସନ୍ତାକାଲି' ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟିର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା 'ଯାଉଛନ୍ତି', 'ଫେରୁଛନ୍ତି' କ୍ରିୟାଦ୍ୱୟ ଭବିଷ୍ୟତ ସମୟସୂଚକ ଅଟନ୍ତି । ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ବାକ୍ୟରେ 'କହୁଛି' ଓ 'ଆସୁଛନ୍ତି' କ୍ରିୟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ହେବାର ସୂଚିତ ହେଉଛି ।

ସାଧାରଣ ଅତୀତ କାଳର କ୍ରିୟାରୁ ଭବିଷ୍ୟତ ସମୟବୋଧ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

(କ) ସେମାନେ ଗଲେ – (ଖ) ସେମାନେ ଗଲେ ଆମେ ଯିବୁ ।

(ଗ) ଶିଳ୍ପୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିଲେ – (ଘ) ପିଲାଙ୍କୁ ଗଢ଼ିଲେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ହେବ ।

'କ' ବାକ୍ୟରେ 'ଗଲେ' ସାଧାରଣ ଅତୀତ କାଳର ସମାପିକା କ୍ରିୟା, ମାତ୍ର 'ଖ' ବାକ୍ୟରେ ତାହା ସର୍ତ୍ତମୂଳକ, ଭବିଷ୍ୟତ ସମୟବୋଧକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଅଟେ ।

ସେହିପରି 'ଗ' ବାକ୍ୟରେ 'ଗଢ଼ିଲେ' ସାଧାରଣ ଅତୀତ କାଳର ସମାପିକା କ୍ରିୟା, ମାତ୍ର 'ଘ' ବାକ୍ୟରେ ତାହା ସର୍ତ୍ତମୂଳକ, ଭବିଷ୍ୟତ ସମୟସୂଚକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା।

କ୍ରିୟାର ଭାବ

କ୍ରିୟାର ଭାବ ଦୁଇପ୍ରକାର। ଯଥା—ଆଭିପ୍ରାୟିକ ଓ ଅନୁଜ୍ଞା। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାବ ସାଧାରଣ, ଅସମ୍ପନ୍ନ ଓ ସମ୍ପନ୍ନ ଭେଦରେ ତିନିଶ୍ରେଣୀର।

ଆଭିପ୍ରାୟିକ ଭାବ

ସାଧାରଣ ବା ଶୁଦ୍ଧ ଆଭିପ୍ରାୟିକ ଭାବ

	ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ
ଏକବଚନ—	ମୁଁ ପଢ଼ନ୍ତି	ତୁ ପଢ଼ନ୍ତୁ	ସେ ପଢ଼ନ୍ତା
ବହୁବଚନ—	ଆମ୍ଭେମାନେ ପଢ଼ନ୍ତୁ/ନ୍ତୁଁ (ବା ପଢ଼ନ୍ତେ)	ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଢ଼ନ୍ତ	ସେମାନେ ପଢ଼ନ୍ତେ

ଅସମ୍ପନ୍ନ ଆଭିପ୍ରାୟିକ ଭାବ

ଏକବଚନ—	ମୁଁ ପଢୁଥାଆନ୍ତି	ତୁ ପଢୁଥାଆନ୍ତୁ	ସେ ପଢୁଥାଆନ୍ତା
ବହୁବଚନ—	ଆମ୍ଭେମାନେ ପଢୁଥାଆନ୍ତୁ/ନ୍ତୁଁ	ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଢୁଥାଆନ୍ତ	ସେମାନେ ପଢୁଥାଆନ୍ତେ

ସମ୍ପନ୍ନ ଆଭିପ୍ରାୟିକ ଭାବ

ଏକବଚନ—	ମୁଁ ପଢ଼ିଥାଆନ୍ତି	ତୁ ପଢ଼ିଥାଆନ୍ତୁ	ସେ ପଢ଼ିଥାଆନ୍ତା
ବହୁବଚନ—	ଆମ୍ଭେମାନେ ପଢ଼ିଥାଆନ୍ତୁ/ନ୍ତୁଁ	ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଢିଥାଆନ୍ତ	ସେମାନେ ପଢୁଥାଆନ୍ତେ

ଅନୁଜ୍ଞାଭାବ

ସାଧାରଣ ଅନୁଜ୍ଞାଭାବ

ଏକବଚନ—	ମୁଁ ପଢ଼େ/ଢ଼େଁ	ତୁ ପଢ଼ (ଢ଼ୁ)	ସେ ପଢୁ
ବହୁବଚନ—	ଆମ୍ଭେମାନେ ପଢୁ/ଢୁଁ	ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଢ଼	ସେମାନେ ପଢ଼ନ୍ତୁ

ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅନୁଜ୍ଞାଭାବ

ଏକବଚନ—	ମୁଁ ପଢୁଥାଏ/ଏଁ	ତୁ ପଢୁଥା	ସେ ପଢୁଥାଉ
ବହୁବଚନ—	ଆମ୍ଭେମାନେ ପଢୁଥାଉ/ଉଁ	ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଢୁଥାଅ	ସେମାନେ ପଢୁଥାଆନ୍ତୁ

Scanned with CamScanner

ସମ୍ପନ୍ନ ଅନୁଜ୍ଞାଭାବ

ଏକବଚନ–	ମୁଁ ପଢ଼ିଥାଏ/ଏଁ	ତୁ ପଢ଼ିଥା	ସେ ପଢ଼ିଥାଉ
ବହୁବଚନ–	ଆମ୍ଭେମାନେ ପଢ଼ିଥାଉ/ଉଁ	ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଢ଼ିଥାଅ	ସେମାନେ ପଢ଼ିଥାଆନ୍ତୁ

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳରେ ଅନୁଜ୍ଞା ବା ଆଦେଶମୂଳକ କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଏହାର ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷରେ ବିଶେଷ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତଥାପି 'ମୁଁ ତାହାହେଲେ କହେଁ'– ଏ ବାକ୍ୟରେ କହିବା ଲାଗି ମୋତେ ଆଦେଶ ଅଥବା ଅନୁମତି ମିଳୁ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

'ଆମେ କ'ଣ ଏଥର ବାହାରିବୁ ?' –ଏହି ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟା ବହୁବଚନରେ ଅଛି ଏବଂ ବକ୍ତା ଆଦେଶ ଓ ଅନୁମତି ମାଗୁଛି । ଏପରି ସ୍ଥଳ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟପୁରୁଷରେ ଅନୁଜ୍ଞାର ପ୍ରୟୋଗ ବହୁଳ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା–ତୁ ଘରକୁ ଯା । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆସ । ସେ ଗୀତ ଗାଉ । ସେମାନେ ବହି ପଢ଼ନ୍ତୁ । ତୁମେ ଖରାପ କଥା କହ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ଗହଳି କରନାହିଁ ।

ଧାତୁ 'ପଢ଼୍'ର ବିଭିନ୍ନକାଳରେ ରୂପ

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ

ସାଧାରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ (ନିତ୍ୟପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ)

	ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ
ଏକବଚନ–	(ମୁଁ) ପଢ଼େ (ଢ଼େଁ)	(ତୁ) ପଢ଼ୁ	(ସେ) ପଢ଼େ
ବହୁବଚନ–	(ଆମେ, ଆମ୍ଭେମାନେ) ପଢ଼ୁ (ଢ଼ୁଁ)	(ତୁମେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ) ପଢ଼	(ସେମାନେ) ପଢ଼ନ୍ତି

ଅସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ

ଏକବଚନ–	ପଢ଼ୁଅଛି, ପଢ଼ୁଛି	ପଢ଼ୁଅଛୁ, ପଢ଼ୁଛୁ	ପଢ଼ୁଅଛି, ପଢ଼ୁଛି
ବହୁବଚନ–	ପଢ଼ୁଅଛୁ(ଛୁଁ), ପଢ଼ୁଛୁ(ଛୁଁ)	ପଢ଼ୁଅଛ, ପଢ଼ୁଛ	ପଢ଼ୁଅଛନ୍ତି, ପଢ଼ୁଛନ୍ତି

ସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ

ଏକବଚନ–	ପଢ଼ିଅଛି, ପଢ଼ିଛି	ପଢ଼ିଅଛୁ, ପଢ଼ିଛୁ	ପଢ଼ିଅଛି, ପଢ଼ିଛି
ବହୁବଚନ–	ପଢ଼ିଅଛୁ(ଛୁଁ), ପଢ଼ିଛୁ(ଛୁଁ)	ପଢ଼ିଅଛ, ପଢ଼ିଛ	ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି, ପଢ଼ିଛନ୍ତି

Scanned with CamScanner

ଅତୀତକାଳ

ସାଧାରଣ ଅତୀତ କାଳ

ଏକବଚନ– ପଢ଼ିଲି	ପଢ଼ିଲୁ	ପଢ଼ିଲା
ବହୁବଚନ– ପଢ଼ିଲୁ	ପଢ଼ିଲ	ପଢ଼ିଲେ

ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ କାଳ

ଏକବଚନ– ପଢୁଥିଲି	ପଢୁଥିଲୁ	ପଢୁଥିଲା
ବହୁବଚନ– ପଢୁଥିଲୁ (ଲୁଁ)	ପଢୁଥିଲ	ପଢୁଥିଲେ

ସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ କାଳ

ଏକବଚନ– ପଢ଼ିଥିଲି	ପଢ଼ିଥିଲୁ	ପଢ଼ିଥିଲା
ବହୁବଚନ– ପଢୁଥିଲୁ (ଲୁଁ)	ପଢ଼ିଥିଲ	ପଢ଼ିଥିଲେ

ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ

ସାଧାରଣ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ

ଏକବଚନ– ପଢ଼ିବି	ପଢ଼ିବୁ	ପଢ଼ିବ
ବହୁବଚନ– ପଢ଼ିବୁ (ବୁଁ)	ପଢ଼ିବ	ପଢ଼ିବେ

ଅସମ୍ପନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ

ଏକବଚନ– ପଢୁଥିବି	ପଢୁଥିବୁ	ପଢ଼ିଥିବ
ବହୁବଚନ– ପଢୁଥିବୁ (ବୁଁ)	ପଢୁଥିବ	ପଢ଼ିଥିବେ

ସମ୍ପନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତକାଳ

ଏକବଚନ– ପଢ଼ିଥିବି	ପଢ଼ିଥିବୁ	ପଢ଼ିଥିବ
ବହୁବଚନ– ପଢ଼ିଥିବୁ (ବୁଁ)	ପଢ଼ିଥିବ	ପଢ଼ିଥିବେ

କ୍ରିୟାର ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ

କ୍ରିୟାପଦ ବାକ୍ୟସ୍ଥ କର୍ତ୍ତାର ପୁରୁଷ ଓ ବଚନକୁ ଅନୁସରଣ କରେ । ସେହି ଅନୁସାରେ କ୍ରିୟାର ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ ।

ମୁଁ ଖେଳୁଛି; ମୁଁ–କର୍ତ୍ତା, ଖେଳୁଛି–କ୍ରିୟା ।

କର୍ତ୍ତା 'ମୁଁ' ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ହୋଇଥିବାରୁ କ୍ରିୟା 'ଖେଳୁଛି' ପ୍ରଥମପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଅଟେ ।

Scanned with CamScanner

ସେହିପରି—ଆମ୍ଭେମାନେ ଖେଳୁଛୁ । —କର୍ତ୍ତା, କ୍ରିୟା ଉଭୟ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ।

- ତୁ ଖେଳୁଛୁ — କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟା ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ।
- ତୁମେମାନେ ଖେଳୁଛ — କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟା ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ।
- ସେ ଖେଳୁଛି — କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟା ତୃତୀୟପୁରୁଷ ଏକବଚନ ।
- ସେମାନେ ଖେଳୁଛନ୍ତି — କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟା ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ତୁ, ତୁମେ, ଆପଣ ସର୍ବନାମ ପଦ କର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ କ୍ରିୟାର ରୂପ ତଦନୁସାରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ତୁ ଖା ।	ତୁମେ ଖାଅ ।	ଆପଣ ଖାଆନ୍ତୁ ।
ତୁ ଖାଇଲୁ ।	ତୁମେ ଖାଇଲ ।	ଆପଣ ଖାଇଲେ ।
ତୁ ଖାଇବୁ ।	ତୁମେ ଖାଇବ ।	ଆପଣ ଖାଇବେ ।

କର୍ତ୍ତା ବିଶିଷ୍ଟ ବା ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥିଲେ ଏକବଚନ କର୍ତ୍ତାରେ ବହୁବଚନ କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା —

ସାଧୁ ଆସୁଛନ୍ତି ।	ଈଶ୍ୱର ସର୍ବତ୍ର ଅଛନ୍ତି ।
ଭାଇ କହୁଛନ୍ତି ।	ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଆମେରିକା ଯାଇଛନ୍ତି ।
ପଣ୍ଡିତେ ପଢୁଛନ୍ତି ।	ଗଂଗାଧର 'ତପସ୍ୱିନୀ' ଲେଖିଥିଲେ ।

କର୍ତ୍ତା ଜଡ଼ ବା ଅଚେତନ ବସ୍ତୁ ହୋଇଥିଲେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବହୁବଚନ କର୍ତ୍ତାରେ ଏକବଚନ କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା–

(କ) ଘରେ ଜିନିଷଗୁଡ଼ାକ ଏଣେତେଣେ **ପଡ଼ିଛି** ।
(ଖ) ଶହଶହ ଗାଡ଼ି ରାସ୍ତାରେ **ଚାଲିଛି** ।
(ଗ) ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ଗଛରେ ନୂଆ ପତ୍ରସବୁ **କଅଁଳେ** ।
(ଘ) ଅନେକ ବର୍ଷ **ବିତିଲାଣି** ।
(ଙ) ପ୍ରବଳ ବନ୍ୟାରେ ବିଜୁଳିଖୁଣ୍ଟଗୁଡ଼ିକ **ଉପୁଡ଼ିଗଲା** ।
(ଚ) ଆକାଶରୁ ବଡ଼ବଡ଼ କୁଆପଥର ବର୍ଷା **ହେଲା** ।
(ଛ) ଅଣଚାଶ ପବନ **ବହୁଛି** ।

ଅଚେତନ ବହୁବଚନ କର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ବହୁବଚନ କ୍ରିୟା ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା–

(କ) ବିମାନଗୁଡ଼ିକ ଆକାଶରେ **ଉଡୁଛନ୍ତି** ।
(ଖ) ଓଡ଼ିଆ ଖବରକାଗଜଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ମାନଙ୍କର ସମସ୍ୟା ପ୍ରକାଶ **କରୁଛନ୍ତି** ।
(ଗ) ନଦୀଗୁଡ଼ିକ କୁଳୁକୁଳୁ ନାଦରେ **ବହୁଛନ୍ତି** ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । କ୍ରିୟାପଦ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ପାଞ୍ଚଟି କ୍ରିୟାପଦର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୨ । ଧାତୁ କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

୩ । ଧାତୁ କେତେ ପ୍ରକାର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ?

୪ । ତଳଲିଖିତ ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକ କେଉଁ କେଉଁ ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁରୁ ଆନୀତ ?
ନେ, କହ୍, ବଢ଼୍, ପୁଛ୍, ଶୋ, କିଣ୍, ଶିଖ୍

୫ । ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟାରେ ପରିଣତ କରି ବାକ୍ୟ ଗଠନ କର ।
ପାଖ, ଖୁଣ, ସଲଖ, ଉଷୁମ, ଝାଳ, ଠୁଳ, ପଛ, ପେଟ

୬ । ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ କ୍ରିୟା କର–
ନାଚିବ, ଜଳିଲା, ବାଜିବ, ପଡ଼ିଲା, ସହୁଛି, ଉଡ଼ିଲା, ଛାପୁଛି, ଦେଖିବ ।

୭ । ତଳଲିଖିତ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଥିବା କ୍ରିୟାପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସକର୍ମକ, ଅକର୍ମକ ଓ ଦ୍ୱିକର୍ମ କ୍ରିୟା ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅ ।
(କ) ପବନ ବହୁଛି, (ଖ) ଗାଈ ଘାସ ଚରୁଛି, (ଗ) ଆକାଶବାଣୀ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ ବାତ୍ୟା ଖବର ଦେଲା, (ଘ) ଗରିବ ଲୋକଟି ବାପାଙ୍କୁ ଟଙ୍କାଟିଏ ମାଗିଲା, (ଙ) ଡକ୍ଟର ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍ ମହାନ୍ ଦାର୍ଶନିକ ଥିଲେ, (ଚ) ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ାଇଲେ, (ଛ) ଗଗନ ଶୀଘ୍ର ଧାଏଁ, (ଜ) ମୁଁ ଘରକୁ ପରିବା ନେବି, (ଝ) ହାତୀ ଝୁଲିଝୁଲି ଚାଲେ, (ଞ) ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।

୮ । ଅମିଶ୍ର କ୍ରିୟାକୁ ମିଶ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପରିଣତ କର ।
ବଢ଼ିବା, ଜନ୍ମିବା, ଶୁଣିବା, ଉଇଁବା, ଜାଣିବା, ବିକିବା, ବାନ୍ଧିବା, ପାଚିବା, ଖାଇବା, ଜିଣିବା

୯ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ କର ।
(କ) ତୁମେ କହିଲ । ମୁଁ ଯିବି ।
(ଖ) ଯଦି ବର୍ଷା ହେବ, ଚାଷୀମାନେ ଖୁସି ହେବେ ।
(ଗ) ଶିକ୍ଷକ ଆସିଲେ । ପିଲାମାନେ ତୁନୀ ହେଲେ ।
(ଘ) ଲୋକଟି କାଠ ଚିରୁଛି । ଲୋକଟି କ୍ଲାନ୍ତ ହେଲାଣି ।
(ଙ) କବି କବିତା ଲେଖନ୍ତି । କବି ସମ୍ମାନ ପାଆନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

(ଚ) ଶିଶୁଟି ଗୀତ ଶୁଣୁଥିଲା, ଶୋଇପଡ଼ିଲା ।

(ଛ) ତୁମେ ଖାଇନାହଁ, ପିଇ ନାହଁ, ଏତେ ଖୁସି ହେଉଛ ?

୧୦ । କ୍ରିୟାର କାଳ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ?

୧୧ । କ୍ରିୟାର କାଳ କେତେ ପ୍ରକାର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ?

୧୨ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ କ୍ରିୟାରୁ ଭବିଷ୍ୟତ ସମୟ କିପରି ଜଣାଯାଏ, ଉଦାହରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ବୁଝାଅ ।

୧୩ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା କ୍ରିୟାମାନଙ୍କର କାଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କର ।

(କ) ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଏଁ । (ଖ) ସୁମନ୍ତ ପାଠ ପଢ଼ିଥିଲା । (ଗ) ମୁଁ କଲମରେ ଲେଖୁଅଛି । (ଘ) ସର୍ବଦା ସତ୍ୟର ବିଜୟ ହୁଏ । (ଙ) ଭଲ ନାଟକଟିଏ ମଣିଷ ଉପରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଏ । (ଚ) କାର୍ତ୍ତିକ ଆସିବ । (ଛ) ଭାରତ ହକିରେ ଜିଣିଲା । (ଜ) ମୟୂର ନାଚୁଥିବ । (ଝ) ରୋଗୀଟି ଜ୍ୱରରେ କମ୍ପୁଥିଲା । (ଞ) ଆମ ଶିକ୍ଷକ ଅନେକ ବହି ଲେଖିଛନ୍ତି ।

●

Scanned with CamScanner

କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ

ଯେଉଁ ପଦ କ୍ରିୟା ପଦର ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା ପ୍ରକାଶ କରେ ତାହାକୁ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ କୁହାଯାଏ । ଏହା ପୂର୍ବପାଠ ବିଶେଷଣ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ।

ଉଦାହରଣ :

ରୋଗୀଟି **ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ** ଯାଉଛି ।

ନିଆଁ **ହୁତୁହୁତୁ** ଜଳୁଛି ।

ସମୁଦ୍ର **ସୁନ୍ଦର** ଦିଶୁଛି ।

ଆସ୍ତେଆସ୍ତେ, ହୁତୁହୁତୁ, ସୁନ୍ଦର ପଦଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ 'ଯାଉଛି', 'ଜଳୁଛି' ଓ 'ଦିଶୁଛି' କ୍ରିୟାପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଥିବାରୁ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ । କ୍ରିୟାପଦ ପୂର୍ବରେ 'କିପରି' ଲଗାଇ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତର ମିଳେ ତାହା କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ।

ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣର ବ୍ୟବହାର :

୧ । ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରେ ତୃତୀୟାବିଭକ୍ତି ଯୋଗଦ୍ୱାରା –

ପିଲାଟି **ଖୁସିରେ** ଖେଳୁଛି । ଭାଇ **ସଂଧ୍ୟାରେ** ଫେରିଲେ ।

ଅଳସୁଆ **ଦୁଃଖରେ** ରହେ । ପରିଶ୍ରମୀ **ସୁଖରେ** ଚଳେ ।

୨ । ବିଶେଷଣ ପଦରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ କରି –

କମଳା କାମଟି **ସହଜରେ** କଲା ।

ପବନ **ଜୋର୍‌ରେ** ବହୁଛି ।

୩ । ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ପରେ 'ପୂର୍ବକ', 'ସହିତ', 'ସହକାରେ' ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା –

ଆପଣ **ଦୟାପୂର୍ବକ** ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ଧୈର୍ଯ୍ୟସହକାରେ ବସନ୍ତୁ ।

ମୁଁ **ଦୁଃଖର ସହିତ** କହୁଛି ।

୪ । ବିଶେଷଣ ପଦରେ 'ଭାବେ', 'ଭାବରେ' ପ୍ରଭୃତି ଲଗାଇ –

ପ୍ରବକ୍ତା ରାସ ପଞ୍ଚାଧ୍ୟାୟୀକୁ **ବିଶଦ ଭାବରେ** ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ।

ତୁମେ କଥାଟିକୁ **ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ** କହ ।

ଶିକ୍ଷକ **ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ** ବୁଝାଇଲେ ।

୫ । ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ପଦର ଦୁଇଥର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା –

ପାଣି **ଟୋପାଟୋପା** ପଡୁଛି । ମା' ପୁଅକୁ **ବର୍ଷ ବର୍ଷ** ଚାହିଁଛି ।

ତ୍ରିନାଥ **ତରତର** ହେଉଛି । ପବନ **ମନ୍ଦମନ୍ଦ** ବହୁଛି ।

Scanned with CamScanner

୬। ଅବିକଳ ବିଶେଷଣ ପଦର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା –
ତପନ ଖୁବ୍ ଖାଏ ।
ଅଶ୍ୱ **ଦ୍ରୁତ** ଧାଏଁ ।

୭। ବିଭିନ୍ନ ଅବ୍ୟୟ ପଦର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା –
ସମୁଦ୍ର **ଘୁ ଘୁ** ଗର୍ଜୁଛି ।
ସହସା ଝଡ଼ ତୋଫାନ ଆସିଲା ।
ରୋଗୀଟି **ବାରମ୍ବାର** ପାଣି ପିଉଛି ।

୮। ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା –
ଚାହିନୀ **ଚାଲୁଚାଲୁ** ପଡ଼ିଗଲା ।
ଶିକ୍ଷକ **ହସିହସି** ପଢ଼ାଇଲେ ।

୯। ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଲଗାଇ –
ଦୟାକରି (ଦୟା+କରି) ଦୁଃଖ ଶୁଣନ୍ତୁ ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି (ଧୈର୍ଯ୍ୟ+ଧରି) ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।
ପିଲାମାନେ **ପଢ଼ାସାରି** (ପଢ଼ା + ସାରି) ଖେଳନ୍ତି ।

ମୋଟା ଅକ୍ଷରର ପଦଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ଅଟନ୍ତି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧। ତଳ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅ ।
(କ) ସେ କାମଟି ବିନାବାଧାରେ କଲେ ।
(ଖ) ନଳିନୀ ଚମତ୍କାର ଗାଇଲା ।
(ଗ) ରମେଶ ବିନୟର ସହିତ ଅନୁରୋଧ କଲା ।
(ଘ) ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ନିର୍ମଳ ଭାବରେ ଗଣିତ ବୁଝାଇଲେ ।
(ଙ) ନୂଆବୋହୂଟି ଥିରି ଥିରି କହୁଛି ।

୨। ଦଶଟି କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

୩। 'କ' ବିଭାଗର କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ସହିତ 'ଖ' ବିଭାଗର ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟାକୁ ଯୋଗ କରି ବାକ୍ୟ ଗଠନ କର ।
'କ' ବିଭାଗ – ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ, ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି, ସୁନ୍ଦର, ବେଗରେ, ପଡ଼ିପଡ଼ି, ଭଲରେ, ଅକ୍ଳେଶରେ ।
'ଖ' ବିଭାଗ – ଗାଉଛି, ଧାଏଁ, ହୋଇଗଲା, ଜଳୁଛି, ମରିଗଲା, କହିପାରେ, ପଢ଼ ।

କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ

ବିଶେଷଣ ପ୍ରକରଣରେ ବିଶେଷଣର ସଂଜ୍ଞା ସହିତ ବିଭାଗୀକରଣ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷଣ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ ଓ କ୍ରିୟାପଦର ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣର କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣଠାରୁ ପାର୍ଥକ୍ୟ, ଗଠନରୀତି, ଓ ବ୍ୟବହାର-ବିଶେଷତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉଛି ।

କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ କ୍ରିୟାପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରିଥାଏ ; ମାତ୍ର କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର କ୍ରିୟା ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ କ୍ରିୟାପଦର ପୂର୍ବରୁ ଏବଂ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ କ୍ରିୟାଧାତୁରୁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ । ତେଣୁ ଏହା କୃଦନ୍ତ ପଦ । ଧାତୁରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ଯେଉଁ ପଦ ଗଠିତ ହୁଏ ତାକୁ 'କୃଦନ୍ତ' ପଦ କହନ୍ତି । ଯଥା –

ଫଳନ୍ତି – ଫଳ୍ (ଧାତୁ) + ଅନ୍ତି (ପ୍ରତ୍ୟୟ)

ଉଡ଼ନ୍ତା – ଉଡ଼୍ (ଧାତୁ) + ଅନ୍ତା (ପ୍ରତ୍ୟୟ)

ଦେଲା – ଦେ (ଧାତୁ) + ଲା (ପ୍ରତ୍ୟୟ)

'କୃଦନ୍ତ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୃଦନ୍ତ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । 'କୃଦନ୍ତ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ ଓ କ୍ରିୟା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ତେଣୁ ଯେଉଁ କୃଦନ୍ତ ପଦ ବିଶେଷଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ତାହାକୁ କୃଦନ୍ତ ବିଶେଷଣ ବା କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ କୁହାଯାଏ । କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣକୁ କ୍ରିୟାଜାତ ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । କ୍ରିୟା-ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା କୃଦନ୍ତ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ 'କୃଦନ୍ତ ବିଶେଷଣାତ୍ମକ କ୍ରିୟା' ବା 'କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣାତ୍ମକ କ୍ରିୟା' କୁହାଯାଏ । କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ ଓ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣାତ୍ମକ କ୍ରିୟା ମଧ୍ୟରେ ରୂପଗତ ବା ଗଠନଗତ ଭିନ୍ନତା ନାହିଁ । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ବ୍ୟାବହାରିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି । ଯଥା–

ବିଶେଷ୍ୟ :

୧ । **ପଢ଼ିବା** ମୋର ନିତିଦିନିଆ ଅଭ୍ୟାସ ।

୨ । **ସହିବା** ଏକ ଭଲ ଗୁଣ ।

ବିଶେଷଣ :

୧ । **ଖାଇଲା** ମୁହଁ ଝିଅ ଗଂକ ।

୨ । **ଜଳନ୍ତା** ନିଆଁରେ ହାତ ମାର ନାହିଁ ।

୩ । **ମଲା**ଲୋକର ଦୁର୍ନାମ କରିବା ଅନୁଚିତ ।

Scanned with CamScanner

କ୍ରିୟା :

୧। ଆମେ ସବୁଦିନ ଖବରକାଗଜ **ପଢ଼ିବା** ।
୨। ଅନୁରାଗ ଜଳଖିଆ **ଖାଇଲା** ।
୩। ଶୁଖିଲା କାଠ ହେଲେ ଚୁଲି **ଜଳନ୍ତା** ।
୪। ଲୋକଟି ଅକାଳରେ **ମଲା** ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ କାଳରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

୧। ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ଧାତୁରେ ଅନ୍ତା, ଉଆ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ ଗଠିତ ହୁଏ ।
୨। ଅତୀତ କାଳରେ ଧାତୁରେ ଆ, ଇଲା, ଲା, ଉଥିଲା, ଇଥିଲା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ ଗଠିତ ହୁଏ ।
୩। ଭବିଷ୍ୟତ କାଳରେ ଧାତୁ ସହିତ ଇବା, ଉଥିବା, ଇଥିବା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗଦ୍ୱାରା କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ ଗଠିତ ହୁଏ ।

* ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ଗଠିତ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ –

(କ) 'ଅନ୍ତା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –
୧। ମୁଁ **ଜୀଅନ୍ତା** ମାଛ କିଣିଛି ।
୨। ଲୋକଟି **ଫୁଟନ୍ତା** ପାଣିରେ ହାତ ବୁଡ଼ାଇଲା ।
୩। ପରେଶ **ଉଡ଼ନ୍ତା** ପକ୍ଷୀର ପରଗଣିବା ପିଲା ।
୪। **ପୂରନ୍ତା** ନଈକୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।

(ଖ) 'ଉଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –
୧। **ଧାରୁଆ** ଅସ୍ତ୍ରକୁ ସଯତ୍ନ ଧର ।
୨। ସବୁବେଳେ **ହାଣୁଆ** କଥା କହ ନାହିଁ ।
୩। ଡମ୍ବରୁଧର ଏକ **ଡରୁଆ** ପିଲା ।
୪। ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଜଣେ **ଲଢୁଆ** ମଣିଷ ଥିଲେ ।

* ଅତୀତ କାଳରେ ଗଠିତ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ –

(କ) 'ଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –
୧। ସବୁଦିନ **ପିନ୍ଧା** ଲୁଗା ଧୁଅ ।
୨। **ରନ୍ଧା** ଖାଦ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖ ।
୩। **ସିଝା** ପାଣି ପିଇବା ଉଚିତ ।

୪ । **ପଚା** ଫଳ ଖାଅ ନାହିଁ ।

୫ । **ଫୁଟା** ହାଣ୍ଡିରୁ ପାଣି ଗଳୁଛି ।

(ଖ) 'ଇଲା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –

୧ । **ହଜିଲା** ଜିନିଷ ସହଜରେ ମିଳେ ନାହିଁ ।

୨ । **ଶୋଇଲା** ଲୋକକୁ ଉଠାଅ ନାହିଁ ।

୩ । **ଗଢ଼ିଲା** ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଭାଙ୍ଗିଗଲା ।

୪ । ହଳଧର ବାବୁ **ହଲିଲା** ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

(ଗ) 'ଲା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –

୧ । **ଗଲା** କଥା ପାଇଁ ଶୋଚନା କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

୨ । **କଲା** କର୍ମର ଫଳ ଅବଶ୍ୟ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

୩ । **ଦେଲା** ଲୋକକୁ ପ୍ରଶଂସା କର ।

୪ । **ମଲା** ମଣିଷ ବଞ୍ଚେ ନାହିଁ ।

(ଘ) 'ଉଥିଲା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –

୧ । **ଯାଉଥିଲା** ପିଲାକୁ କାହିଁକି ଡାକିଲ ?

୨ । **କାନ୍ଦୁଥିଲା** ଛୁଆଟି ଶୋଇଗଲାଣି ।

୩ । **ଉଡୁଥିଲା** ପତାକାଟା ପବନରେ ଉଡ଼ିଗଲା ।

୪ । **କରୁଥିଲା** କାମରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୁଅ ନାହିଁ ।

(ଙ) 'ଇଥିଲା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –

୧ । ତୁମେ **ପଢ଼ିଥିଲା** ବହିଟି ମୁଁ ପଢ଼ିଛି ।

୨ । **ଶୋଇଥିଲା** ଲୋକକୁ ପୋଲିସ୍ ଧରିନେଲା ।

୩ । ସାବିତ୍ରୀ **ଶୁଣିଥିଲା** ଗୀତଟି ଭୁଲି ଯାଇଛି ।

୪ । **ଦେଖିଥିଲା** ଦୁର୍ଘଟଣା ମୋ ମନରୁ ଯାଉନାହିଁ ।

* ଭବିଷ୍ୟତ କାଳରେ ଗଠିତ କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣ –

(କ) 'ଇବା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –

୧ । **ହସିବା** ଲୋକ ବେଶୀଦିନ ବଞ୍ଚେ ।

୨ । ଦୀନ ଦୁର୍ବଳଙ୍କ ପାଇଁ **କହିବା** ମଣିଷ କମ୍ ଅଛନ୍ତି ।

୩ । **ପଢ଼ିବା** ସମୟ ନଷ୍ଟ କର ନାହିଁ ।

୪ । **ପିଇବା** ପାଣିକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖ ।

Scanned with CamScanner

(ଖ) 'ଉଥିବା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –

୧। ମହାତ୍ମାମାନେ **କହୁଥିବା** କଥାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଥାନ୍ତି।

୨। **ଚରୁଥିବା** ଗାଈଗୁଡ଼ିକ ଚୈତନ୍ୟ ବାବୁଙ୍କର।

୩। ଦିନରେ **ଶୋଉଥିବା** ଲୋକେ ଅଳସୁଆ।

୪। **ଧାଉଁଥିବା** ପିଲାଟି ବୁଦ୍ଧିଆ।

(ଗ) 'ଇଥିବା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ –

୧। ଦେଶ ହିତରେ **ମରିଥିବା** ମଣିଷ ଅମର।

୨। **ହଜିଥିବା** ବହିଟି ମିଳିଗଲା।

୩। ମୁଁ **ଦେଇଥିବା** ବଚନକୁ ଅବଶ୍ୟ ପାଳନ କରିବି।

୪। **ଶୁଣିଥିବା** କଥା ମୋର ଆଉ ମନେ ନାହିଁ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧। ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣଗୁଡ଼ିକୁ ରେଖାଙ୍କିତ କରି ଚିହ୍ନାଅ।

(କ) ଉତ୍କଳ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଜଣେ ଲଢୁଆ ମଣିଷ ଥିଲେ।

(ଖ) ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ କୁଟା ପକାଅ ନାହିଁ।

(ଗ) ପଢ଼ିବା ବହିପତ୍ର ସଜାଇ ରଖ।

(ଘ) ବୁଢ଼ାଟି ଚଳନ୍ତା ଗାଡ଼ିରୁ ପଡ଼ିଗଲା।

(ଙ) ଦେଲା ଜିନିଷକୁ ଫେରାଇ ନିଅ ନାହିଁ।

(ଚ) କହୁଥିଲା ଲୋକ କହୁଥିବ, ଶୁଣୁଥିବା ଲୋକ ଶୁଣୁଥିବ।

(ଛ) ତୁମେ ଯାହା କରିବା କାମ ତାହା କର।

୨। କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ଓ କ୍ରିୟାଜାତ ବିଶେଷଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଉଦାହରଣ ସହ ଉଲ୍ଲେଖ କର।

୩। ଅତୀତ କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାଞ୍ଚଟି କ୍ରିୟାଜ ବିଶେଷଣର ଉଦାହରଣ ଦିଅ।

●

Scanned with CamScanner

ପଦାନ୍ୱୟ

ବାକ୍ୟସ୍ଥ କୌଣସି ପଦର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ତାହାର ଅନ୍ୟ ପଦ ସହିତ ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶକୁ ପଦାନ୍ୱୟ କହନ୍ତି । ଅନ୍ୱୟ ଅର୍ଥ ସମ୍ପର୍କ ବା ସମ୍ବନ୍ଧ । ପଦାନ୍ୱୟର ଅନ୍ୟନାମ ପଦ-ପରିଚୟ ।

ବିଭିନ୍ନ ପଦର ପଦାନ୍ୱୟରେ ଅନୁସୃତ ନିୟମ—

ବିଶେଷ୍ୟ

୧ । କି ପ୍ରକାର ବିଶେଷ୍ୟ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ, ଜାତିବାଚକ, ବସ୍ତୁବାଚକ, ଗୁଣବାଚକ ବା କ୍ରିୟାବାଚକ

୨ । ଲିଙ୍ଗ—ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବା କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗ

୩ । ବଚନ—ଏକବଚନ ବା ବହୁବଚନ

୪ । ପୁରୁଷ—ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ

୫ । କାରକ—କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ, କରଣ...ଇତ୍ୟାଦି କାରକ

୬ । ବିଭକ୍ତି—ପ୍ରଥମା, ଦ୍ୱିତୀୟା ବା ଅନ୍ୟ ବିଭକ୍ତି

୭ । କାରକ ହୋଇଥିଲେ କେଉଁ କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ

୮ । କାରକ ନଥିଲେ କେଉଁ କାରଣରୁ କେଉଁ ବିଭକ୍ତି

୯ । ସମ୍ବନ୍ଧପଦ ହୋଇଥିଲେ କି ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ କେଉଁ ପଦ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ଉଦାହରଣ—

ମନୁଷ୍ୟ ଗଙ୍ଗାର ଜଳରେ ସ୍ନାନ କଲେ ପବିତ୍ରତା ଲାଭକରେ ।

ମନୁଷ୍ୟ—ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ, ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ଏକବଚନ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, କର୍ତ୍ତାକାରକ, ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି, 'ଲାଭକରେ' କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ।

ଗଙ୍ଗାର—ନାମବାଚକ ବା ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ, ଏକବଚନ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, ସମ୍ବନ୍ଧପଦ, ଷଷ୍ଠୀବିଭକ୍ତି, 'ଜଳ' ପଦ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ।

ଜଳରେ—ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ, କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗ, ବହୁବଚନ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, କରଣକାରକ, ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି, 'ସ୍ନାନ କଲେ' କ୍ରିୟା ସହିତ ଅନ୍ୱିତ ।

ସ୍ନାନ—କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ, କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗ, ଏକବଚନ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, କର୍ମକାରକ, ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି, 'କଲେ' ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ସହିତ ଅନ୍ୱିତ ।

Scanned with CamScanner

ପବିତ୍ରତା—ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ, କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ, ଏକବଚନ, ତୃତୀୟପୁରୁଷ, କର୍ମକାରକ, ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି, 'ଲାଭକରେ' କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ।

ବିଶେଷଣ

୧ । କି ପ୍ରକାର ବିଶେଷଣ—

୨ । କାହାର ବିଶେଷଣ ବା କାହାକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଛି ?

୩ । ଲିଙ୍ଗ

ଉଦାହରଣ—

(କ) ପରିଶ୍ରମୀ ଲୋକ ପୁରସ୍କାର ପାଏ ।

ପରିଶ୍ରମୀ—ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷଣ, 'ଲୋକ' ବିଶେଷ୍ୟକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଛି, ପୁଂଲିଙ୍ଗ

(ଖ) ନୀରୋଗ ଲୋକମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ରହନ୍ତି ।

ନୀରୋଗ—ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ ବା ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷଣ 'ଲୋକମାନେ' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଛି, ପୁଂଲିଙ୍ଗ

ଆନନ୍ଦରେ—କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ, 'ରହନ୍ତି' କ୍ରିୟାପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଛି ।

(ଗ) ପାଣ୍ଡବମାନେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ଥିଲେ ।

ପାଞ୍ଚ—ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ, 'ଭାଇ' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

(ଘ) ବିପୁଳ ଧନ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶାନ୍ତି ଦେଇପାରେ ନାହିଁ ।

ବିପୁଳ—ପରିମାଣବାଚକ ବିଶେଷଣ, 'ଧନ' ବିଶେଷ୍ୟପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଛି । କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ

(ଙ) ଭୀଷ୍ମ ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞ ଥିଲେ ।

ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞ—ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ, 'ଭୀଷ୍ମ' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ପୁଂଲିଙ୍ଗ

ସର୍ବନାମ

୧ । କି ପ୍ରକାର ସର୍ବନାମ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ (ପୁରୁଷବାଚକ), ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ ବା ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ଇତ୍ୟାଦି ।

Scanned with CamScanner

୨ । ଲିଙ୍ଗ–ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବା କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗ

୩ । ବଚନ–ଏକବଚନ ବା ବହୁବଚନ

୪ । ପୁରୁଷ–ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ

୫ । କାରକ–କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ, କରଣ ଇତ୍ୟାଦି

୬ । ବିଭକ୍ତି–ପ୍ରଥମା, ଦ୍ୱିତୀୟା ଇତ୍ୟାଦି

୭ । କାରକ ଥିଲେ କେଉଁ କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ?

୮ । କାରକ ନଥିଲେ କେଉଁ କାରଣରୁ କେଉଁ ବିଭକ୍ତି ?

୯ । ବିଶେଷ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲେ କେଉଁ ବିଶେଷ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଏବଂ ବିଶେଷଣ ବା ବାକ୍ୟାର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲେ କାହା ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ, ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଉଦାହରଣ–

୧ । ତୁମେ କ'ଣ କହୁଛ ତାହା ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ତୁମେ–ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବା ପୁରୁଷବାଚକ ସର୍ବନାମ, ଉଭୟଲିଙ୍ଗ, ଏକବଚନ, ଦ୍ୱିତୀୟପୁରୁଷ, କର୍ତ୍ତାକାରକ, ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି, 'କହୁଛ' କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ, କୌଣସି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ।

କ'ଣ–ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ସର୍ବନାମ, କ୍ଳୀବ ଲିଙ୍ଗ, ଏକବଚନ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, 'କହୁଛ' କ୍ରିୟା ସହିତ ଅନ୍ୱିତ ।

ତାହା–'ତୁମେ କ'ଣ କହୁଛ'–ଏହି ବାକ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ, କର୍ମକାରକ, 'ବୁଝିପାରୁନାହିଁ' କ୍ରିୟାର କର୍ମ ।

ମୁଁ–ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ସର୍ବନାମ, ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗ, ଏକବଚନ, ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ, କର୍ତ୍ତାକାରକ, ପ୍ରଥମାବିଭକ୍ତି, 'ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ', କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ।

୨ । ଯେ ପରିଶ୍ରମ କରେ, ସେ ପ୍ରକୃତ ଫଳ ପାଏ ।

ଯେ–ଆପେକ୍ଷିକ ବା ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ ସର୍ବନାମ, ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗ, ଏକବଚନ, ତୃତୀୟପୁରୁଷ, କର୍ତ୍ତାକାରକ, ପ୍ରଥମାବିଭକ୍ତି, 'କରେ' କ୍ରିୟା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ ।

ସେ–ଆପେକ୍ଷିକ ବା ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ ସର୍ବନାମ, ଉଭୟଲିଙ୍ଗ, ଏକବଚନ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, କର୍ତ୍ତାକାରକ, ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି, 'ପାଏ' କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ।

Scanned with CamScanner

କ୍ରିୟା

୧ । ସମାପିକା ବା ଅସମାପିକା

୨ । ସମାପିକା କ୍ରିୟା ହୋଇଥିଲେ ତାହାର ପୁରୁଷ, ବଚନ, କାଳ ବା ଭାବ ।

୩ । ସକର୍ମକ, ଅକର୍ମକ ବା ଦ୍ୱିକର୍ମକ ।

୪ । କର୍ମପଦର ଉଲ୍ଲେଖ

୫ । ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ବା ନାମଧାତୁ କ୍ରିୟା

୬ । କେଉଁ କର୍ତ୍ତା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ ।

ଉଦାହରଣ—

୧ । ମୁଁ ଭୋଜି **ଖାଇ** ଘରକୁ **ଗଲି** ।

ଖାଇ-ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା, ସକର୍ମକ, 'ଭୋଜି' ଏହାର କର୍ମ, 'ମୁଁ' କର୍ତ୍ତା ସହ ସମ୍ପୃକ୍ତ ।

ଗଲି—ସମାପିକା କ୍ରିୟା, ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ, ଏକବଚନ, ସାଧାରଣ ଅତୀତ କାଳ, ସକର୍ମକ, 'ଘରକୁ' ଏହାର କର୍ମ ।

୨ । ଅତିଥି ଆମ ଘରେ ଅନ୍ନ **ଭୋଜନ କରିଥିଲେ** ।

ଭୋଜନ କରିଥିଲେ—ସମାପିକା ମିଶ୍ରକ୍ରିୟା, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, ଏକବଚନ, ସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତ କାଳ, ସକର୍ମକ, 'ଅନ୍ନ' ଏହାର କର୍ମ ।

୩ । ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କୋଣାର୍କ **ଦେଖାଉଥିଲେ** ।

ଦେଖାଉଥିଲେ—ସମାପିକା, ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ କ୍ରିୟା, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, ଏକବଚନ, ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅତୀତକାଳ, ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା, ଏହାର କର୍ମ 'କୋଣାର୍କ' ।

ଅବ୍ୟୟ

୧ । କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଅବ୍ୟୟ

୨ । ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ

ଉଦାହରଣ—

୧ । ସତୀଶ ଓ ପ୍ରୀତିଶ ଦୁଇଭାଇ ।

ଓ—ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ । ସତୀଶ ଓ ପ୍ରୀତିଶ ଦୁଇ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ସଂଯୋଗ କରୁଅଛି ।

Scanned with CamScanner

୨ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଭଲ ପଢ଼େ, ମାତ୍ର ଖେଳେନାହିଁ ।

ମାତ୍ର–ବିଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ, 'ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଭଲ ପଢ଼େ', 'ଖେଳେନାହିଁ' ଦୁଇ ବାକ୍ୟକୁ ବିଯୋଗ ବା ପୃଥକ୍ କରୁଛି ।

୩ । ହଇହୋ ବାବୁ, କଅଣ ହେଲା କି ?

ହଇହୋ–ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ, 'ବାବୁ' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ସମ୍ବୋଧିତ କରୁଛି ।

କଅଣ, କି–ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ, 'ବାବୁ' ପଦ ପ୍ରତି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା କଳାଅକ୍ଷରର ପଦମାନଙ୍କର ପଦାନ୍ୱୟ କର ।

୧ । **ନୀଳ ସାଗରର** ଲହରୀ କୂଳକୁ **ଛୁଉଁଛି** ।

୨ । **ତୁମେ** ପରିଶ୍ରମ ନକରି ଭାଗ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦନାହିଁ ।

୩ । **ଜଙ୍ଗଲରେ ବାଘ** ରହେ ।

୪ । ହେ ଦାସେ, ଏଠାକୁ **ଆସ** ।

୫ । ଈଶ୍ୱର ମଣିଷକୁ ବିପଦରୁ **ରକ୍ଷା କରନ୍ତି** ।

୬ । ମୁଁ ଯିବିନାହିଁ **କି** ଅଡୁଆରେ ପଶିବି ନାହିଁ ।

୭ । ସଂଧ୍ୟା **ହୁଅନ୍ତେ** ପକ୍ଷୀଗଣ ନୀଡ଼କୁ ଫେରିଲେ ।

୮ । **ଅଳସୁଆ** ଜୀବନରେ ଦୁଃଖପାଏ ।

୯ । ରାସ୍ତାକୁ **ଦେଖି** ଚାଲ ।

୧୦ । ମିଥ୍ୟା କହି **ଯୁଧିଷ୍ଠିର** ନରକ **ଦର୍ଶନକଲେ** ।

୧୧ । **ମାଆ** ମୋତେ ମାମୁଘରକୁ **ପଠାଇଲେ** ।

୧୨ । ଦୀପ **ମିଞ୍ଜିମିଞ୍ଜି** ଜଳୁଛି ।

୧୩ । ରାମ **କିମ୍ବା** ରମେଶ ଏ କାମ କରୁ ।

Scanned with CamScanner

ଣବିଧି ଓ ଷବିଧି

ଣବିଧି (ଣତ୍ୱବିଧି)

ଯେଉଁ ନିୟମରେ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଣ' ହୁଏ ତାକୁ 'ଣ' ବିଧି ବା ଣତ୍ୱବିଧି କହନ୍ତି ।

୧। ପଦ ମଧ୍ୟରେ ଋ, ର, ଷ ପରେ 'ନ' ଥିଲେ, 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଣ' ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–ଋଣ, ତୃଣ, ଘୃଣା, ମସୃଣ, କୃଷ୍ଣ, ବିଶେଷଣ, ଅଗ୍ରଣୀ, ବର୍ଣ୍ଣ, କର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ, ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ, ନିର୍ଣ୍ଣୟ, ବିଷ୍ଣୁ, ଜିଷ୍ଣୁ, ତୃଷ୍ଣା ।

୨। 'ଋ', 'ର' ବା 'ଷ' ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ; କ ବର୍ଗ–କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଙ; ପବର୍ଗ–ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ; ଯ, ବ, ହ ଓ ଅନୁସ୍ୱାର ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ବର୍ଣ୍ଣର ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଣ' ହୁଏ । ଯଥା–ମରଣ, ତରଣ, ଶରଣ, ବରଣ, ବରୁଣ, କରୁଣ, ଅର୍ପଣ, ଦର୍ପଣ, ତର୍ପଣ, ହରଣ, କୃପଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶ୍ରବଣ, ଭୀଷଣ, ଭାଷଣ, ଦୂଷଣ, ପ୍ରୟାଣ, ପ୍ରମାଣ, ପାଷାଣ, ଆକ୍ରମଣ, ମ୍ରିୟମାଣ, ଆରୋହଣ, ତର୍କଣା, ମାର୍ଗଣ, ଅନ୍ୱେଷଣ, ଶ୍ରମଣ, ପୂର୍ବାହ୍ଣ, ଅପରାହ୍ଣ, ବାରୁଣ, ରୁକ୍ମିଣୀ, ବୃହଂଣ, ରେଣୁ, ଦ୍ରୋଣ ।

ବ୍ୟତିକ୍ରମ–ଋ, ର, ଷ ପରେ ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲେ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଣ' ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା–ନର୍ତ୍ତନ, କୀର୍ତ୍ତନ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, ରଚନା, ବର୍ଣ୍ଣନା, ମାର୍ଜନା, ମୂର୍ଚ୍ଛନା ।

୩। ପୂର୍ବ ପଦରେ ଋ, ର, ଷ ଓ ପର ପଦରେ 'ନ' ଥିଲେ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଣ' ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା–ଦୁର୍ନାମ, ପୁନର୍ନବା, ନରନାଥ, ନୃଯାନ, ସର୍ବନାମ, ତ୍ରିନେତ୍ର, ଗିରିନନ୍ଦିନୀ, ବିଷପାନ, ହରିନାମ, ମୃଗନାଭି, ସର୍ବନାଶ, ଦୁର୍ନୀତି ।

ସର୍ବନାମ–ସର୍ବ (ପୂର୍ବପଦ) + ନାମ (ପରପଦ)

ଏହି ନିୟମର ମଧ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ ।

ଯଥା–ରାମାୟଣ, ଉତ୍ତରାୟଣ, ନାରାୟଣ, ସୂର୍ପଣଖା

୪। 'ଟ' ବର୍ଗଯୁକ୍ତ 'ନ' 'ଣ' ହୁଏ । ଯଥା–ବଣ୍ଟନ, ଲୁଣ୍ଠନ, ଭାଣ୍ଡ, ଖଣ୍ଡ, କଣ୍ଠକ, ମଣ୍ଡଳ, ଖଣ୍ଡ, ଖଣ୍ଡ, ମଣ୍ଡନ ।

୫। 'ତ' ବର୍ଗଯୁକ୍ତ 'ନ' 'ଣ' ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା–କ୍ଲାନ୍ତି, ଗ୍ରନ୍ଥ, ବୃନ୍ଦ, କ୍ରନ୍ଦନ, ଚନ୍ଦନ, କୁନ୍ତଳ ।

Scanned with CamScanner

୬। ପ୍ର, ପରା, ପରି, ନିର୍—ଉପସର୍ଗ ପରେ ନମ୍, ନୀ ପ୍ରଭୃତି କେତେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧାତୁ ଥିଲେ, ସେହି ଧାତୁସ୍ଥିତ 'ନ' 'ଣ' ହୋଇଥାଏ ।

ଯଥା—ପ୍ରଣତି, ପ୍ରଣାମ, ପ୍ରଣୟ, ପରାକରଣ, ପରିଣୟ, ପରିଣାମ, ନିର୍ମାଣ, ନିର୍ଣ୍ଣୟ

୭। ପଦାନ୍ତ ହସନ୍ତ 'ନ'ର 'ଣ' ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା—ଶ୍ରୀମାନ୍, ମହୀୟାନ୍, ଗରୀୟାନ୍, ଲଘୀୟାନ୍

୮। ଣ ବିଧିର ନିୟମକୁ ରକ୍ଷା ନକରି କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ନ' 'ଣ' ହୁଏ । ଏହାକୁ ସ୍ୱାଭାବିକ 'ଣ' କହନ୍ତି । ତତ୍ସମ, ତଦ୍ଭବ ଓ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦରେ ଏହି ସ୍ୱାଭାବିକ 'ଣ' ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯଥା—ଅଣକ, ଅଣସୋରିଷ, ଅଣାକାର, ଅଣିମା, ଅଣୁ, ଆଣବିକ, ଆପଣ, ଏଣୀ, ଓଡ଼ିଆଣୀ, ଓଢ଼ଣି, କଙ୍କଣ, କଣ, କଣା, କଣିକା, କଡ଼ାଣ, କଲଣା, କଲ୍ୟାଣ, କହୁଣି, କିଣା, କୁଣିଆ, କୋଣ, ଖଣା, ଖଣି, ଖୁଣ, ଗଡ଼ାଣି, ଗଢ଼ଣ, ଗଣା, ଗଣନା, ଗଣତି, ଗଣିତ, ଗଣ୍ୟ, ଗୁଣ, ଗୁଣାଣ, ଗୁଣିବା, ଗୌଣ, ଘଣା, ଚଣା, ଚାକରାଣୀ, ଚାଣକ୍ୟ, ଚାହାଣି, ଚିକ୍କଣ, ଛଣ, ଛଣା, ଛଣି, ଜଣ, ଜଣା, ଜଣାଣ, ଜାଳେଣି, ଝୁଣା, ଠଣା, ଡେଣା, ଡେଣୁଆ, ଢଣା, ଢମଣା, ଦାଉଣି, ଦୁମୁକାଣି, ଦୁଲଣା, ଦେଣା, ନିକ୍ୱଣ, ନିପୁଣ, ନିଶାଣ, ପଣ, ପଣକିଆ, ପଣତ, ପଠାଣ, ପାଉଣା, ପାଣ, ପାଣି, ପାରଣା, ପାଳଣା, ଫଣା, ଫଣୀ, ଫୁରୁଣା, ଫଲଗୁଣା, ଫେଡ଼ାଣ, ବଣ, ବଣା, ବଣି, ବଣିଆ, ବଣିକ, ବସୁଣି, ବଖାଣ, ବାଣ, ବାଣୁଆ, ବାଣିଜ୍ୟ, ବୀଣା, ବିପଣୀ, ବଣା, ବେଣୁ, ବେଣା, ବେଣୀ, ମଣ୍ଡଣି, ମଣି, ମଣିମା, ମଣିଷ, ମଶାଣି, ମାଗୁଣି, ମାଣିକ, ମାଠୁଣି, ମାଣବସା, ରଣ, ରାଣ, ରାଣୀ, ରାନ୍ଧଣା, ରୋଗଣା, ଶାଣ, ଶୁଣାଣି, ଶୋଣ, ଶୋଣିତ, ସଣ୍ଢଣା, ସାହାଣମେଲା, ସ୍ଥାଣୁ, ହଇରାଣ, ହଣା ।

ଷ-ବିଧି (ଷତ୍ୱବିଧି)

ଯେଉଁ ନିୟମରେ 'ସ' ସ୍ଥାନରେ 'ଷ' ହୁଏ ତାକୁ ଷବିଧି ବା ଷତ୍ୱବିଧି କୁହାଯାଏ ।

୧। ଅ, ଆ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପରେ 'ସ' ଥିଲେ ତାହା 'ଷ' ହୁଏ । ମଝିରେ 'କ' ଓ 'ର' ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା—ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଅନୁଷ୍ଠିତ, ଅଭିଷେକ, ଆନୁଷଙ୍ଗିକ, ଆବିଷ୍କାର, ଈର୍ଷା, ଗୋଷ୍ପଦ, ଚତୁଷ୍ପଦ, ଚିକୀର୍ଷା, ଜିଗୀଷା, ନିଷ୍କଳ, ନିଷାଦ, ନିଷ୍ଠା, ପରିଷ୍କାର, ପରିଷ୍କୃତ, ପରିଷଦ, ପିତୃଷ୍ୱସା, ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ବିଷମ, ବିଷାଦ, ଭବିଷ୍ୟତ, ମାତୃଷ୍ୱସା, ମୁମୂର୍ଷୁ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଶୁଶ୍ରୂଷା, ସୁଷୁପ୍ତି, ସୁଷ୍ଠୁ ।

ଏହି ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ–

ଅନୁସନ୍ଧାନ, ଅନୁସରଣ, ଅଭିସାର, ନିସର୍ଗ, ନିସ୍ତାର, ନୈସର୍ଗିକ, ପରିସର, ବିସର୍ଗ, ବିସର୍ଜନ, ବିସୂଚିକା, ବିସ୍ତାର, ବିସ୍ମରଣ, ବିସ୍ମୃତି

୨। 'ସାତ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ 'ସ' 'ଷ' ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା–ଅଗ୍ନିସାତ୍, ଉଦରସାତ୍, ଧୂଳିସାତ୍, ଭସ୍ମସାତ୍

୩। କେତେକ ଶବ୍ଦରେ ସ୍ୱାଭାବିକ 'ଷ' ଥାଏ । ଯଥା–ଅଶେଷ, ଆଷାଢ଼, ଈଷତ୍, ଉଷା, ଓଷ୍ଠ, ଔଷଧ, କଳୁଷ, କଷଣ, କଷା, କଷାୟ, କର୍ଷଣ, କିଲ୍‌ବିଷ, କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ, ଚାଷ, ତୋଷ, ଦୂଷଣ, ପାଷାଣ, ପାଷାଣ୍ଡ, ପୁରୁଷ, ପୌଷ, ପ୍ରଦୋଷ, ବର୍ଷ, ବିଷ, ବିଷୟ, ବିଷାଣ, ବିଷାୟନ, ଭାଷା, ଭୂଷଣ, ମହିଷ, ମେଷ, ରୋଷ, ଶେଷ, ଶ୍ଳେଷ, ଶୋଷ, ଷୋଡ଼ଶ, ସୋରିଷ, ହର୍ଷ

୪। ଏକ ପଦରେ 'ର' କାର ପରସ୍ଥିତ 'ସ' 'ଷ' ହୁଏ । ଯଥା–କୃଷକ, କୃଷ୍ଣ, ତୃଷ୍ଣା, ବୃଷଭ, ବୃକ୍ଷ (କ୍ + ଷ୍ = କ୍ଷ)

୫। ସାଧାରଣତଃ ଦେଶଜ ଓ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦରେ 'ସ' 'ଷ' ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା–ଇସାରା, ରୋସନି, କୋସିସ୍, ନୋଟିସ୍, ସ୍କୁଲ୍, ହିସାବ, ବାକ୍‌ସ, ମୁସ୍କିଲ୍, ମୁସ୍ତରି, ମୁହାଁସ, ହେଁସ, ହାସପାତାଳ, ହାସଲ, ଲସି, ଲସ୍କର, ଲସା, ଲସି ପ୍ରଭୃତି ।

କିନ୍ତୁ କେମେଷ୍ଟ୍ରି, ବାରିଷ୍ଟର, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ଷ୍ଟେସନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦରେ 'ଷ'ର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧। ଅଶୁଦ୍ଧି ସଂଶୋଧନ କରି ଲେଖ ।

(କ) ଉଷାକାଳରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କର ।

(ଖ) ମନୀସୀମାନେ ହରିନାମକୁ ସଂସାରରେ ବିସାଦ ଓ ଅବସାଦରୋଗର ଔଷଧ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ।

(ଗ) ନିସାଦରାଜ ଗୁହକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସ୍ୱାଗତ କରିଥିଲେ ।

(ଘ) ପୂର୍ବାହ୍ନରେ ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅପରାହ୍ନରେ ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ ।

(ଙ) ମନରେ ବିସନ୍ନତାକୁ ସ୍ଥାନ ଦିଅ ନାହିଁ ।

(ଚ) ହୋମପାଇଁ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

(ଛ) ପୂଜାଷ୍ପଦ ଆଜି ଗୋଷ୍ପଦ ପୁସ୍କର ।

(ଜ) ଭୂକମ୍ପରେ ଗାଁଗଣ୍ଡା, ସହରବଜାର, କୋଠାବାଡ଼ି ସବୁ ଧୂଳିଷାତ୍ ହୋଇଯାଏ ।

(ଝ) ଭୀଷ୍ମ ମୁମୂର୍ସୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ନୀତିଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ।

(ଞ) ଯେ ପର ତିରଷ୍କାରକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିଥାଏ, ସେ ହିଁ ଜଗତରେ ବିଜୟୀ ।

(ଟ) କର୍ନ୍ନଙ୍କର ଷଖ୍ୟ ଓ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ତାଙ୍କୁ ଅମର କରିଛି ।

(ଠ) ନିଷ୍ଫଳ ପ୍ରୟାସ ସ୍ପୃହଣୀୟ ନୁହେଁ ।

(ଡ) ବିସ୍ତୀନ୍ନ ସାଗରକୁ ସଂତରଣଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଗୌରବର ବିଷୟ ।

(ଢ) ଆବିସ୍କାର ଓ ଉଦ୍ଭାବନ ମଧ୍ୟରେ ବିଷେସ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି ।

(ଣ) ଅନ୍ୟର ପଥକୁ ସର୍ବଦା ଅନୁଷରଣ ନ କରି ନିଜେ ପଥ ତିଆରି କର ।

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ 'ଣ' ହେବାର କାରଣ ଲେଖ ।

ଦେଣା, କରୁଣ, ପୂର୍ବାହ୍ଣ, ଆକ୍ରମଣ, ଦର୍ପଣ, କଣ୍ଟକ, ପରିଣୟ

୩ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର 'ଷ' ହେବାର କାରଣ ଲେଖ ।

ବିଷମ, ଈର୍ଷା, ପରିଷଦ, ନିଷାଦ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଅଭିଷେକ, କୃଷ୍ଣ

୪ । ପାଞ୍ଚଟି ଲେଖାଏଁ ସ୍ୱାଭାବିକ 'ଣ' ଓ 'ଷ' ହେଉଥିବା ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

●

Scanned with CamScanner

ସନ୍ଧି

(କ) ବିଦ୍ୟା ଅଭିମାନ ଜ୍ଞାନୀଲୋକକୁ ଶୋଭାପାଏନା ।
(ଖ) ଗୁରୁଜନଙ୍କର ହିତ ଉପଦେଶ ଶୁଣ ।
(ଗ) ଲୋକ ମହା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ବୁଡ଼ିରହିଲେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ଭୁଲିଯାଏ ।

ତଳେ ବାକ୍ୟ ତିନୋଟିକୁ କିପରି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କରି ଲେଖାଯାଇଛି, ପଢ଼ ।

(ଘ) **ବିଦ୍ୟାଭିମାନ** ଜ୍ଞାନୀଲୋକକୁ ଶୋଭାପାଏନା ।
(ଙ) ଗୁରୁଜନଙ୍କର **ହିତୋପଦେଶ** ଶୁଣ ।
(ଚ) ଲୋକ **ମହୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ** ଭିତରେ ବୁଡ଼ିରହିଲେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ଭୁଲିଯାଏ ।

'କ', 'ଖ', 'ଗ' ବାକ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟା ଅଭିମାନ, ହିତ ଉପଦେଶ, ମହା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ପଦ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛନ୍ତି; ମାତ୍ର 'ଘ', 'ଙ', 'ଚ' ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଯଥାକ୍ରମେ 'ବିଦ୍ୟାଭିମାନ', ହିତୋପଦେଶ, ମହୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଉଚ୍ଚାରଣ ସୁବିଧା, ଶୀଘ୍ରତା ଓ ଶ୍ରୁତିମଧୁରତା ପାଇଁ ଏପରି କରାଯାଇଛି ।

ବିଦ୍ୟା ଅଭିମାନ—ଏହି ଦୁଇପଦରେ ବିଦ୍ୟା ପୂର୍ବପଦ ଓ ଅଭିମାନ ପରପଦ । 'ବିଦ୍ୟା'ର ଶେଷବର୍ଣ୍ଣ 'ଦ୍ୟା'ରେ ଥିବା 'ଆ' ସହିତ ପରପଦ 'ଅଭିମାନ'ର ପ୍ରଥମ ବର୍ଣ୍ଣ 'ଅ'ର ମିଶ୍ରଣ ବା ମିଳନ ଘଟିଛି ।

ପୂର୍ବପଦର ଶେଷବର୍ଣ୍ଣ ସହ ପରପଦର ଆଦ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନକୁ ସନ୍ଧି କହନ୍ତି ।

ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଦୁଇବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନ ଘଟେ ଏବଂ ଦୁଇପଦ ଏକପଦରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି । ଏକପଦ ହେଉଥିବା ପଦକୁ 'ସନ୍ଧିପଦ' କହନ୍ତି । ଯଥା—ବିଦ୍ୟାଭିମାନ, ହିତୋପଦେଶ, ମହୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ । ସନ୍ଧି ଭାଷାକୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ, ସମୃଦ୍ଧ ଓ ଶ୍ରୁତିମଧୁର କରିଥାଏ ।

ସନ୍ଧିରେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣର ବା ଉଭୟ ବର୍ଣ୍ଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ଯଥା—ବାକ୍ + ଈଶ୍ୱରୀ = ବାଗୀଶ୍ୱରୀ ('କ୍'ର 'ଗ୍'ରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ) । ତଥା + ଏବ = ତଥୈବ ('ଆ', 'ଏ'ର 'ଐ'ରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ)

ଶ୍ରୁତିକଟୁ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳରେ ସନ୍ଧି ବର୍ଜନୀୟ । ଯଥା—ଅହ୍ନ + ଅହ୍ନ = ଅହ୍ନାହ୍ନ, ସୁନ୍ଦର + ଉଆସ = ସୁନ୍ଦରୋଆସ, ବନ୍ଧୁ + ଆଗମନ = ବନ୍ଧ୍ୱାଗମନ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ତତ୍ସମ ବା ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦର ବିଶେଷ ବ୍ୟବହାର ହେତୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ସନ୍ଧିନିୟମ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ସନ୍ଧିନିୟମକୁ ଅବିକଳ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଦେଶଜ ଶବ୍ଦର ସନ୍ଧି କରାଗଲାବେଳେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ଆର + ଏକ = ଆରେକ

ସ୍ୱର, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଓ ବିସର୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ନେଇ ସନ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ସନ୍ଧି ତିନି ପ୍ରକାର । ଯଥା—ସ୍ୱରସନ୍ଧି, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ଧି ଓ ବିସର୍ଗ ସନ୍ଧି ।

ସ୍ୱରସନ୍ଧି

ପରସ୍ପର ସନ୍ନିହିତ ଦୁଇଟି ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନକୁ ସ୍ୱରସନ୍ଧି କୁହାଯାଏ ।

ସନ୍ଧିସୂତ୍ର ବା ନିୟମାବଳୀ—

୧ । (କ) ଅ + ଅ = ଆ

ଏକ + ଅଧିକ = ଏକାଧିକ
ସୁର + ଅସୁର = ସୁରାସୁର
ବନ + ଅଞ୍ଚଳ = ବନାଞ୍ଚଳ
ଜ୍ଞାନ + ଅଜ୍ଞାନ = ଜ୍ଞାନାଜ୍ଞାନ
ନର + ଅଧମ = ନରାଧମ
ଦଶ + ଅବତାର = ଦଶାବତାର
ନୀଳ + ଅମ୍ବୁ = ନୀଳାମ୍ବୁ
ବର + ଅନୁଗମନ = ବରାନୁଗମନ
ନବ + ଅନ୍ନ = ନବାନ୍ନ
ତୃଣ + ଅଙ୍କୁର = ତୃଣାଙ୍କୁର

(ଖ) ଅ + ଆ = ଆ

ବର୍ଣ୍ଣ + ଆଢ଼୍ୟ = ବର୍ଣ୍ଣାଢ଼୍ୟ
ଅନାଥ + ଆଶ୍ରମ = ଅନାଥାଶ୍ରମ
ଏକ + ଆତ୍ମା = ଏକାତ୍ମା
ଶୋକ + ଆବହ = ଶୋକାବହ
ଜଳ + ଆଶୟ = ଜଳାଶୟ
ଶବ + ଆଧାର = ଶବାଧାର
ମେଘ + ଆସନ = ମେଘାସନ
ଦଣ୍ଡ + ଆଦେଶ = ଦଣ୍ଡାଦେଶ
ଚନ୍ଦ୍ର + ଆନନ = ଚନ୍ଦ୍ରାନନ
ଦୁଃଖ + ଆକର = ଦୁଃଖାକର
ସତ୍ୟ + ଆନନ୍ଦ = ସତ୍ୟାନନ୍ଦ
କାର୍ଯ୍ୟ + ଆଳୟ = କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ
ସର୍ପ + ଆଘାତ = ସର୍ପାଘାତ
ସ୍ୱର୍ଗ + ଆରୋହଣ = ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ

(ଗ) ଆ + ଅ = ଆ

ଧରା + ଅବତରଣ = ଧରାବତରଣ
ସୂଚନା + ଅଧିକାର = ସୂଚନାଧିକାର
ବିଦ୍ୟା + ଅଧିପତି = ବିଦ୍ୟାଧିପତି
ସିତା + ଅଂଶୁ = ସିତାଂଶୁ
ବିଦ୍ୟା + ଅଧ୍ୟୟନ = ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ
ମହା + ଅନ୍ଧକାର = ମହାନ୍ଧକାର
ସୁଧା + ଅଶନ = ସୁଧାଶନ
କ୍ଷୁଧା + ଅଭାବ = କ୍ଷୁଧାଭାବ
ଶ୍ରଦ୍ଧା + ଅର୍ପଣ = ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ପଣ
ଦୁର୍ଗା + ଅଷ୍ଟମୀ = ଦୁର୍ଗାଷ୍ଟମୀ

Scanned with CamScanner

(ଘ) ଆ + ଆ = ଆ

ଗଦା + ଆଘାତ = ଗଦାଘାତ

ସଦା + ଆନନ୍ଦ = ସଦାନନ୍ଦ

ମହା + ଆକାଶ = ମହାକାଶ

ସୂଚନା + ଆବଳୀ = ସୂଚନାବଳୀ

ଶୋଭା + ଆକର = ଶୋଭାକର

ତୃଷା + ଆତୁର = ତୃଷାତୁର

ଦେବତା + ଆଳୟ = ଦେବତାଳୟ

ବିଦ୍ୟା + ଆରମ୍ଭ = ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ

ସୂତ୍ର– 'ଅ' ବା 'ଆ' ପରେ 'ଅ' ବା 'ଆ' ଥିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଆ' ହୁଅନ୍ତି । ସେହି 'ଆ' ଆକାର (।) ହୋଇ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ସନ୍ଧିନିୟମ ବହିର୍ଭୂତ–

କୁଳ + ଅଟା = କୁଳଟା (ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୀମା + ଅନ୍ତ = ସୀମନ୍ତ (ସୁନ୍ଥା)

ସାର + ଅଙ୍ଗ = ସାରଙ୍ଗ (ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ)

ମାତ୍ର କୁଳାଟା – କୂଳବଧୂ, ସୀମାନ୍ତ – ଶେଷସୀମା, ସାରାଙ୍ଗ – ମଲ୍ଲ

୨ । (କ) ଇ + ଇ = ଈ

କବି + ଇନ୍ଦ୍ର = କବୀନ୍ଦ୍ର

ଗିରି + ଇନ୍ଦ୍ର = ଗିରୀନ୍ଦ୍ର

ଅତି + ଇବ = ଅତୀବ

ଅତି + ଇତ = ଅତୀତ

ପ୍ରତି + ଇତ = ପ୍ରତୀତ

ଅଭି + ଇଷ୍ଟ = ଅଭୀଷ୍ଟ

(ଖ) ଇ + ଈ = ଈ

ମୁନି + ଈଶ = ମୁନୀଶ

କପି + ଈଶ = କପୀଶ

ହରି + ଈଶ = ହରୀଶ

ଗିରି + ଈଶ = ଗିରୀଶ

ପରି + ଈକ୍ଷା = ପରୀକ୍ଷା

ଅଧି + ଈଶ୍ୱର = ଅଧୀଶ୍ୱର

କବି + ଈଶ୍ୱର = କବୀଶ୍ୱର

କପି + ଈଶ୍ୱର = କପୀଶ୍ୱର

(ଗ) ଈ + ଇ = ଈ

ଗୁଣୀ + ଇନ୍ଦ୍ର = ଗୁଣୀନ୍ଦ୍ର

ଶଚୀ + ଇନ୍ଦ୍ର = ଶଚୀନ୍ଦ୍ର

ମହୀ + ଇନ୍ଦ୍ର = ମହୀନ୍ଦ୍ର

ତପୀ + ଇନ୍ଦ୍ର = ତପୀନ୍ଦ୍ର

(ଘ) ଈ + ଈ = ଈ

ଭବାନୀ + ଈଶ = ଭବାନୀଶ

ପାର୍ବତୀ + ଈଶ = ପାର୍ବତୀଶ

ଲକ୍ଷ୍ମୀ + ଈଶ = ଲକ୍ଷ୍ମୀଶ

ରଜନୀ + ଈଶ = ରଜନୀଶ

ଅବନୀ + ଈଶ = ଅବନୀଶ

ଗୌରୀ + ଈଶ = ଗୌରୀଶ

ମହୀ + ଈଶ୍ୱର = ମହୀଶ୍ୱର

ପୃଥ୍ୱୀ + ଈଶ୍ୱର = ପୃଥ୍ୱୀଶ୍ୱର

କାଶୀ + ଈଶ୍ୱର = କାଶୀଶ୍ୱର

ଧରଣୀ + ଈଶ୍ୱର = ଧରଣୀଶ୍ୱର

Scanned with CamScanner

ସୂତ୍ର–'ଇ' ବା 'ଈ' ପରେ 'ଇ' ବା 'ଈ' ଥିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଈ' ହୁଅନ୍ତି । ସେହି 'ଈ' ଈକାର (ୀ) ହୋଇ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

୩ । (କ) ଉ + ଉ = ଊ

ସାଧୁ + ଉପଦେଶ = ସାଧୂପଦେଶ ସୁ + ଉକ୍ତି = ସୂକ୍ତି
ସାଧୁ + ଉଦ୍ୟମ = ସାଧୂଦ୍ୟମ କଟୁ + ଉକ୍ତି = କଟୂକ୍ତି
ମରୁ + ଉଦ୍ୟାନ = ମରୂଦ୍ୟାନ ଭାନୁ + ଉଦୟ = ଭାନୂଦୟ
ମଧୁ + ଉତ୍ସବ = ମଧୂତ୍ସବ ବିଧୁ + ଉଦୟ = ବିଧୂଦୟ

(ଖ) ଉ + ଊ = ଊ

ସିନ୍ଧୁ + ଊର୍ମି = ସିନ୍ଧୂର୍ମି ବିଭୁ + ଊର୍ଜଃ = ବିଭୂର୍ଜଃ
ଲଘୁ + ଊର୍ମି = ଲଘୂର୍ମି ସାଧୁ + ଊର୍ଜଃ = ସାଧୂର୍ଜଃ
ଧେନୁ + ଊଧଃ = ଧେନୂଧଃ ବିଧୁ + ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ = ବିଧୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ

(ଗ) ଊ + ଉ = ଊ

ବଧୂ + ଉକ୍ତି = ବଧୂକ୍ତି ବଧୂ + ଉଦ୍ଧାର = ବଧୂଦ୍ଧାର
ବଧୂ + ଉତ୍ସବ = ବଧୂତ୍ସବ ଚମୂ + ଉଦ୍ଧାର = ଚମୂଦ୍ଧାର

(ଘ) ଊ + ଊ = ଊ ଚମୂ + ଊର୍ଜ = ଚମୂର୍ଜ

ଭୂ + ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ = ଭୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଭୂ + ଊର୍ଜ = ଭୂର୍ଜ

'ଉ' ବା 'ଊ' ପରେ 'ଉ' ବା 'ଊ' ଥିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଊ' ହୁଅନ୍ତି । ସେହି 'ଊ' ଊକାର (ୂ) ହୋଇ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

୪ । (କ) ଅ + ଇ = ଏ

ଗଜ + ଇନ୍ଦ୍ର = ଗଜେନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ + ଇନ୍ଦୁ = ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁ
ନୃପ + ଇନ୍ଦ୍ର = ନୃପେନ୍ଦ୍ର ବାଳ + ଇନ୍ଦୁ = ବାଳେନ୍ଦୁ
ନର + ଇନ୍ଦ୍ର = ନରେନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧ + ଇନ୍ଦୁ = ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁ
ରଣ + ଇନ୍ଦ୍ର = ରଣେନ୍ଦ୍ର ଶୁଭ + ଇଚ୍ଛା = ଶୁଭେଚ୍ଛା
ପଞ୍ଚ + ଇନ୍ଦ୍ରିୟ = ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ଜ୍ଞାନ + ଇନ୍ଦ୍ରିୟ = ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ

(ଖ) ଅ + ଈ = ଏ

ଦେବ + ଈଶ = ଦେବେଶ ଗଣ + ଈଶ୍ୱର = ଗଣେଶ୍ୱର
ଜୀବ + ଈଶ = ଜୀବେଶ ରାମ + ଈଶ୍ୱର = ରାମେଶ୍ୱର
ସୁର + ଈଶ = ସୁରେଶ ସୁର + ଈଶ୍ୱର = ସୁରେଶ୍ୱର
ଭୁବନ + ଈଶ୍ୱରୀ = ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ କପାଳ + ଈଶ୍ୱର = କପାଳେଶ୍ୱର
ବିନ୍ଧ୍ୟ + ଈଶ୍ୱରୀ = ବିନ୍ଧ୍ୟେଶ୍ୱରୀ ଇଂଲଣ୍ଡ + ଈଶ୍ୱରୀ = ଇଂଲଣ୍ଡେଶ୍ୱରୀ
ସୁର + ଈଶ୍ୱରୀ = ସୁରେଶ୍ୱରୀ ନବ + ଈଶା = ନବେଶା

(ଗ) ଆ + ଇ = ଏ

ଯଥା + ଇଚ୍ଛା = ଯଥେଚ୍ଛା ମହା + ଇନ୍ଦ୍ର = ମହେନ୍ଦ୍ର
ଯଥା + ଇଷ୍ଟ = ଯଥେଷ୍ଟ ଦୁର୍ଗା + ଇଜ୍ୟା = ଦୁର୍ଗେଜ୍ୟା

(ଘ) ଆ + ଈ = ଏ

ଦୁର୍ଗା + ଈଶ = ଦୁର୍ଗେଶ ମହା + ଈଶ୍ୱର = ମହେଶ୍ୱର
ମହା + ଈଶ = ମହେଶ କମଳା + ଈଶ୍ୱର = କମଳେଶ୍ୱର
ରମା + ଈଶ = ରମେଶ ତାରକା + ଈଶ୍ୱର = ତାରକେଶ୍ୱର

'ଅ' ବା 'ଆ' ପରେ 'ଇ' ବା 'ଈ' ଥିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଏ' ହୁଅନ୍ତି । ସେହି 'ଏ' ଏକାର (େ) ହୋଇ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ନିୟମ ବହିର୍ଭୂତ—ହଳ + ଈଷା = ହଳୀଷା, ଲାଙ୍ଗଳ + ଈଷା = ଲାଙ୍ଗଳୀଷା, ମନ + ଈଷା = ମନୀଷା, ସ୍ୱ + ଈରିଣୀ = ସ୍ୱୈରିଣୀ

୫ । (କ) ଅ + ଉ = ଓ

ନବ + ଉଦୟ = ନବୋଦୟ ସର୍ବ + ଉଦୟ = ସର୍ବୋଦୟ
ସୂର୍ଯ୍ୟ + ଉଦୟ = ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଲମ୍ବ + ଉଦର = ଲମ୍ବୋଦର
ଜ୍ଞାନ + ଉଦୟ = ଜ୍ଞାନୋଦୟ ପର + ଉପକାର = ପରୋପକାର
ମାନବ + ଉଚିତ = ମାନବୋଚିତ ନର + ଉତ୍ତମ = ନରୋତ୍ତମ
ମରଣ + ଉତ୍ତର = ମରଣୋତ୍ତର ସର୍ବ + ଉତ୍ତମ = ସର୍ବୋତ୍ତମ
କୁମାର + ଉତ୍ସବ = କୁମାରୋତ୍ସବ ହିତ + ଉପଦେଶ = ହିତୋପଦେଶ

(ଖ) ଅ + ଊ = ଓ

ଏକ + ଊନ = ଏକୋନ ଶୋଣ + ଊର୍ମି = ଶୋଣୋର୍ମି
ଏକ + ଊନବିଂଶ = ଏକୋନବିଂଶ ଚଳ + ଊର୍ମି = ଚଳୋର୍ମି
ନବ + ଊଢ଼ା = ନବୋଢ଼ା ସାଗର + ଊର୍ମି = ସାଗରୋର୍ମି

(ଗ) ଆ + ଉ = ଓ

ଦୁର୍ଗା + ଉତ୍ସବ = ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ ମହା + ଉପକାର = ମହୋପକାର
ମହା + ଉତ୍ସବ = ମହୋତ୍ସବ ଯଥା + ଉଚିତ = ଯଥୋଚିତ
ମହା + ଉଦଧି = ମହୋଦଧି ଗଙ୍ଗା + ଉଦକ = ଗଙ୍ଗୋଦକ
ଶୈଳ + ଉଦ୍ଭବ = ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ମାଳ + ଉପମା = ମାଳୋପମା
ସର୍ବ + ଉଚ୍ଚ = ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ନାତକ + ଉତ୍ତର = ସ୍ନାତକୋତ୍ତର

Scanned with CamScanner

(ଘ) ଆ + ଉ = ଓ

ମହା + ଉରୁ = ମହୋରୁ | ମହା + ଊର୍ମି = ମହୋର୍ମି
ମହା + ଉର୍ଜଃ = ମହୋର୍ଜଃ | ଗଙ୍ଗା + ଊର୍ମି = ଗଙ୍ଗୋର୍ମି

ସୂତ୍ର–'ଅ' ବା 'ଆ' ପରେ 'ଉ' ବା 'ଊ' ଥିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଓ' ହୁଅନ୍ତି । ସେହି 'ଓ' ଓକାର (ୋ) ହୋଇ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ନିୟମ ବହିର୍ଭୂତ–ପ୍ର + ଊଢ଼ = ପ୍ରୌଢ଼, ପ୍ର + ଊଢ଼ି = ପ୍ରୌଢ଼ି, ଅକ୍ଷ + ଊହିନୀ = ଅକ୍ଷୌହିଣୀ (ସେନା)

୬ । (କ) ଅ + ଋ = ଅର୍

ଦେବ + ଋଷି = ଦେବର୍ଷି | ଉତ୍ତମ + ଋଣ = ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ
ବ୍ରହ୍ମ + ଋଷି = ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି | ଅଧମ + ଋଣ = ଅଧମର୍ଣ୍ଣ
ସପ୍ତ + ଋଷି = ସପ୍ତର୍ଷି | ଦେବ + ଋଣ = ଦେବର୍ଣ୍ଣ

(ଖ) ଆ + ଋ = ଅର୍

ମହା + ଋଷି = ମହର୍ଷି | ମହା + ଋଦ୍ଧି = ମହର୍ଦ୍ଧି
ରାଜା + ଋଷି = ରାଜର୍ଷି | ବର୍ଷା + ଋତୁ = ବର୍ଷର୍ତ୍ତୁ

ସୂତ୍ର–'ଅ' ବା 'ଆ' ପରେ 'ଋ' ଥିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଅର୍' ହୁଅନ୍ତି । 'ଅ' ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଓ 'ର୍' ରେଫ (ର୍) ହୋଇ ପରବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

୭ । (କ) ଅ + ଏ = ଐ

ଏକ + ଏକ = ଏକୈକ | ହୃଦ + ଏକାଗ୍ରତା = ହୃଦୈକାଗ୍ରତା
ଜନ + ଏକ = ଜନୈକ | ଜନ + ଏକୀକରଣ = ଜନୈକୀକରଣ
ଦୃଢ଼ + ଏକ = ଦୃଢ଼ୈକ | ବିଶ୍ୱ + ଏକାଦଶ = ବିଶ୍ୱୈକାଦଶ
ହିତ + ଏଷୀ = ହିତୈଷୀ | ଦିବ୍ୟ + ଏକ = ଦିବ୍ୟୈକ

(ଖ) ଅ + ଐ = ଐ

ମତ + ଐକ୍ୟ = ମତୈକ୍ୟ | ଅତୁଳ + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ = ଅତୁଳୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ
ଛାତ୍ର + ଐକ୍ୟ = ଛାତ୍ରୈକ୍ୟ | ଦିବ୍ୟ + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ = ଦିବ୍ୟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ
ଉଚ୍ଚ + ଐତିହ୍ୟ = ଉଚ୍ଚୈତିହ୍ୟ | ପ୍ରସିଦ୍ଧ + ଐତିହାସିକ = ପ୍ରସିଦ୍ଧୈତିହାସିକ

(ଗ) ଆ + ଏ = ଐ

ତଥା + ଏବ = ତଥୈବ | ମହା + ଏକାଦଶୀ = ମହୈକାଦଶୀ
ସଦା + ଏବ = ସଦୈବ | ଭାଷା + ଏକୀକରଣ = ଭାଷୈକୀକରଣ
ଅଧୁନା + ଏବ = ଅଧୁନୈବ | ଦୃଢ଼ା + ଏକାଗ୍ରତା = ଦୃଢ଼ୈକାଗ୍ରତା

Scanned with CamScanner

(ଘ) ଆ + ଐ = ଐ

ମହା + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ = ମହୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସଦା + ଐକ୍ୟ = ସଦୈକ୍ୟ

ବିଦ୍ୟା + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ = ବିଦ୍ୟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା + ଐକ୍ୟ = ଭାଷୈକ୍ୟ

ମହା + ଐରାବତ = ମହୈରାବତ ମହା + ଐତିହାସିକ = ମହୈତିହାସିକ

ସୂତ୍ର–'ଅ' ବା 'ଆ' ପରେ 'ଏ' ବା 'ଐ' ଥିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଐ' ହୁଅନ୍ତି । ଏହି 'ଐ' ଐକାର (ୈ) ହୋଇ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

୮ । (କ) ଅ + ଓ = ଔ

ଜଳ + ଓକା (ଘର) = ଜଳୌକା (ଜୋକ) ପକ୍ୱ + ଓଦନ = ପକ୍ୱୌଦନ

ବିଲ + ଓକା = ବିଲୌକା (ବିଲୁଆ) ଜନ + ଓଘ (ସମୂହ) = ଜନୌଘ

ଦିବ + ଓକା = ଦିବୌକା (ଦେବତା) ଜଳ + ଓଘ (ସ୍ରୋତ) = ଜଳୌଘ

କଣ୍ଠ + ଓଷ୍ଠ୍ୟ = କଣ୍ଠୌଷ୍ଠ୍ୟ ଦନ୍ତ + ଓଷ୍ଠ୍ୟ = ଦନ୍ତୌଷ୍ଠ୍ୟ

(ଖ) ଅ + ଔ = ଔ

ବନ + ଔଷଧି = ବନୌଷଧି ସ୍ୱ + ଔରସ = ସ୍ୱୌରସ

ବୃକ୍ଷ + ଔଷଧ = ବୃକ୍ଷୌଷଧ ଦନ୍ତ + ଔଷ୍ଠ୍ୟ = ଦନ୍ତୌଷ୍ଠ୍ୟ

ସର୍ବ + ଔଷଧି = ସର୍ବୌଷଧି

(ଗ) ଆ + ଓ = ଔ

ମହା + ଓଘ (ତରଙ୍ଗ) = ମହୌଘ ମହା + ଓଜଃ = ମହୌଜଃ

ଗଙ୍ଗା + ଓଘ = ଗଙ୍ଗୌଘ ମୃତ୍ତିକା + ଓଷଧି = ମୃତ୍ତିକୌଷଧି

(ଘ) ଆ + ଔ = ଔ

ମହା + ଔଷଧ = ମହୌଷଧ ମହା + ଔଦାର୍ଯ୍ୟ = ମହୌଦାର୍ଯ୍ୟ

ଦିବ୍ୟ + ଔଷଧ = ଦିବ୍ୟୌଷଧ ବିଦ୍ୟା + ଔତ୍ସୁକ୍ୟ = ବିଦ୍ୟୌତ୍ସୁକ୍ୟ

ନିଦ୍ରା + ଔଷଧି = ନିଦ୍ରୌଷଧି ମହା + ଔତ୍ସୁକ୍ୟ = ମହୌତ୍ସୁକ୍ୟ

ସୂତ୍ର–'ଅ' ବା 'ଆ' ପରେ 'ଓ' ବା 'ଔ' ଥିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଔ' ହୁଅନ୍ତି । ସେହି 'ଔ' ଔକାର (ୌ) ହୋଇ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ସନ୍ଧିନିୟମ ବହିର୍ଭୂତ–

ବିମ୍ବ + ଓଷ୍ଠ = ବିମ୍ବୋଷ୍ଠ ଅଧର + ଓଷ୍ଠ = ଅଧରୋଷ୍ଠ

ବିମ୍ବ + ଓଷ୍ଠୀ = ବିମ୍ବୋଷ୍ଠୀ

Scanned with CamScanner

୯ । ଇ/ଈ + ଭିନ୍ନସ୍ୱର = ୟ + ସ୍ୱର

ପ୍ରତି + ଅଙ୍ଗ = ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ
ଅତି + ଅନ୍ତ = ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଇତି + ଆଦି = ଇତ୍ୟାଦି
ଅତି + ଉତ୍କଟ = ଅତ୍ୟୁତ୍କଟ
ଅତି + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ = ଅତ୍ୟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ
ଅତି + ଔଦାସୀନ୍ୟ = ଅତ୍ୟୌଦାସୀନ୍ୟ
ସୂଚୀ + ଅଗ୍ର = ସୂଚ୍ୟଗ୍ର
ଦେବୀ + ଆବଳୀ = ଦେବ୍ୟାବଳୀ
ଦେବୀ + ଉପାସନା = ଦେବ୍ୟୁପାସନା
ଭୈମୀ + ଏକାଦଶୀ = ଭୈମ୍ୟେକାଦଶୀ
ପୃଥିବୀ + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ = ପୃଥିବ୍ୟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ
ନାରୀ + ଔଦ୍ଧତ୍ୟ = ନାର୍ଯ୍ୟୌଦ୍ଧତ୍ୟ
ଯଦି + ଅପି = ଯଦ୍ୟପି
ପରି + ଅବେକ୍ଷଣ = ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ
ପରି + ଆବରଣ = ପର୍ଯ୍ୟାବରଣ
ଅସି + ଆଘାତ = ଅସ୍ୟାଘାତ
ଶକ୍ତି + ଏଷଣା = ଶକ୍ତ୍ୟେଷଣା
ଅତି + ଔଦାର୍ଯ୍ୟ = ଅତ୍ୟୌଦାର୍ଯ୍ୟ
ଦେବୀ + ଅର୍ଚ୍ଚନା = ଦେବ୍ୟର୍ଚ୍ଚନା
ନାରୀ + ଆରାଧନା = ନାର୍ଯ୍ୟାରାଧନା
ନଦୀ + ଉପକଣ୍ଠ = ନଦ୍ୟୁପକଣ୍ଠ
ନାରୀ + ଊରୁ = ନାର୍ଯ୍ୟୂରୁ
ନାରୀ + ଐକ୍ୟ = ନାର୍ଯ୍ୟୈକ୍ୟ
ଦୁଃଖୀ + ଓଦନ = ଦୁଃଖ୍ୟୋଦନ
ବାଣୀ + ଔଚିତ୍ୟ = ବାଣ୍ୟୌଚିତ୍ୟ

ପ୍ରତି + ଅକ୍ଷ = ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
ସନ୍ଧି + ଅକ୍ଷର = ସନ୍ଧ୍ୟକ୍ଷର
ଦେବୀ + ଆଦି = ଦେବ୍ୟାଦି
ପ୍ରତି + ଏକ = ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଅତି + ଔତ୍ସୁକ୍ୟ = ଅତ୍ୟୌତ୍ସୁକ୍ୟ
ନଦୀ + ଅମ୍ବୁ = ନଦ୍ୟମ୍ବୁ
ଗୌରୀ + ଆଶ୍ରମ = ଗୌର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ + ଉପାସନା = ଲକ୍ଷ୍ମ୍ୟୁପାସନା
ନଦୀ + ଊର୍ମି = ନଦ୍ୟୂର୍ମି
ପ୍ରାଚୀ + ଐଶାନ = ପ୍ରାଚ୍ୟୈଶାନ
ଦେବୀ + ଓଷ୍ଠ = ଦେବ୍ୟୋଷ୍ଠ
ଜାନକୀ+ଔଷଧାଳୟ=ଜାନକ୍ୟୌଷଧାଳୟ
ଭୂମି + ଅଧିକାରୀ = ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ
ଅତି + ଅବିଶ୍ୱାସ = ଅତ୍ୟବିଶ୍ୱାସ
ପରି + ଆଲୋଚନା = ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା
ଅତି + ଉତ୍ତମ = ଅତ୍ୟୁତ୍ତମ
ସଂସ୍କୃତି + ଐତିହ୍ୟ = ସଂସ୍କୃତ୍ୟୈତିହ୍ୟ
ଅତି + ଔଷଧ = ଅତ୍ୟୌଷଧ
ଈର୍ଷା + ଅନେକ = ଈର୍ଷ୍ୟନେକ
ତରୁଣୀ + ଆଦି = ତରୁଣ୍ୟାଦି
ସତୀ + ଉପସ୍ଥିତ = ସତ୍ୟୁପସ୍ଥିତ
ପୃଥିବୀ + ଏକାଦଶ = ପୃଥିବ୍ୟେକାଦଶ
ଶିଳ୍ପୀ + ଐଶ୍ୱରିକ = ଶିଳ୍ପ୍ୟୈଶ୍ୱରିକ
ରୂପସୀ + ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ = ରୂପସ୍ୟୌଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ
ନାରୀ + ଅସ୍ତ୍ର = ନାର୍ଯ୍ୟସ୍ତ୍ର

ସୂତ୍ର– 'ଇ' ବା 'ଈ' ପରେ 'ଇ' ବା 'ଈ' ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ଇ' ବା 'ଈ' ସ୍ଥାନରେ 'ୟ' ହୁଏ । 'ୟ' ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ 'ୟ'ଫଳା (୍ୟ) ହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

୧୦। ଉ/ଊ + ଭିନ୍ନ ସ୍ୱର = ୱ + ସ୍ୱର

ସୁ + ଅସ୍ତି = ସ୍ୱସ୍ତି
ସୁ + ଅଚ୍ଛ = ସ୍ୱଚ୍ଛ
ସୁ + ଆଗତ = ସ୍ୱାଗତ
ବହୁ + ଆୟାସ = ବହ୍ୱାୟାସ
ପ୍ରଭୁ + ଆଜ୍ଞା = ପ୍ରଭ୍ୱାଜ୍ଞା
ବଧୂ + ଆଦି = ବଧ୍ୱାଦି
ଅନୁ + ଇତ = ଅନ୍ୱିତ
ତନୁ + ଈଶ୍ୱର = ତନ୍ୱୀଶ୍ୱର
ଅନୁ + ଏଷଣ = ଅନ୍ୱେଷଣ
ପ୍ରଭୁ + ଏଷଣା = ପ୍ରଭ୍ୱେଷଣା
ସାଧୁ + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ = ସାଧ୍ୱୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ
ସିନ୍ଧୁ + ଓଘ = ସିନ୍ଧ୍ୱୋଘ
ଭାନୁ + ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ = ଭାନ୍ୱୌଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ
ବଧୂ + ଔଦାର୍ଯ୍ୟ = ବଧ୍ୱୌଦାର୍ଯ୍ୟ

ଅନୁ + ଅୟ = ଅନ୍ୱୟ
ମନୁ + ଅନ୍ତର = ମନ୍ୱନ୍ତର
ପଶୁ + ଆଚରଣ = ପଶ୍ୱାଚରଣ
ଗୁରୁ + ଆଦେଶ = ଗୁର୍ୱାଦେଶ
ଗୁରୁ + ଆଦିତ୍ୟ = ଗୁର୍ୱାଦିତ୍ୟ
ଶ୍ୱଶ୍ରୁ + ଆଗମନ = ଶ୍ୱଶ୍ର୍ୱାଗମନ
ସାଧୁ + ଇଙ୍ଗିତ = ସାଧ୍ୱିଙ୍ଗିତ
ସାଧୁ + ଈହା = ସାଧ୍ୱୀହା
ସାଧୁ + ଏକାଗ୍ରତା = ସାଧ୍ୱେକାଗ୍ରତା
ଶିଶୁ + ଏକାକୀ = ଶିଶ୍ୱେକାକୀ
ବନ୍ଧୁ + ଐକ୍ୟ = ବନ୍ଧ୍ୱୈକ୍ୟ
ସରଯୂ + ଓଘ = ସରଯ୍ୱୋଘ
ତନୁ + ଔତ୍କଣ୍ଠ୍ୟ = ତନ୍ୱୌତ୍କଣ୍ଠ୍ୟ
ଶ୍ୱଶ୍ରୁ + ଔତ୍ସୁକ୍ୟ = ଶ୍ୱଶ୍ର୍ୱୌତ୍ସୁକ୍ୟ

ସୂତ୍ର–'ଉ' ବା 'ଊ' ପରେ 'ଉ' ବା 'ଊ' ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ଉ' ବା 'ଊ' ସ୍ଥାନରେ 'ୱ' (ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ) ହୁଏ । 'ୱ' ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ୱଫଳା (୍ୱ) ହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

୧୧। ଋ + 'ଋ' ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱର = ୍ର + ସ୍ୱର

ପିତୃ + ଅନୁମତି = ପିତ୍ରନୁମତି
ମାତୃ + ଅନୁମତି = ମାତ୍ରନୁମତି
ଭ୍ରାତୃ + ଅନୁମତି = ଭ୍ରାତ୍ରନୁମତି
ପିତୃ + ଆଦେଶ = ପିତ୍ରାଦେଶ
ଭ୍ରାତୃ + ଆଜ୍ଞା = ଭ୍ରାତ୍ରାଜ୍ଞା
ପିତୃ + ଆଦି = ପିତ୍ରାଦି
ମାତୃ + ଆଳୟ = ମାତ୍ରାଳୟ

ଭ୍ରାତୃ + ଅଂଶ = ଭ୍ରାତ୍ରଂଶ
ପିତୃ + ଅନୁଜ୍ଞା = ପିତ୍ରନୁଜ୍ଞା
ମାତୃ + ଇଚ୍ଛା = ମାତ୍ରିଚ୍ଛା
ପିତୃ + ଉପଦେଶ = ପିତ୍ରୁପଦେଶ
ଦାତୃ + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ = ଦାତ୍ରୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ
ନେତୃ + ଔଦାର୍ଯ୍ୟ = ନେତ୍ରୌଦାର୍ଯ୍ୟ
ପିତୃ + ଆଶ୍ରମ = ପିତ୍ରାଶ୍ରମ

'ଋ' ପରେ 'ଋ' ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ଋ' ସ୍ଥାନରେ 'ର' ହୁଏ । 'ର' ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ (୍ର) ଫଳା ହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

୧୨ । (ଏ + ଅ = ଅୟ୍ + ଅ), (ଐ + ଅ = ଆୟ୍ + ଅ)

ନେ + ଅନ = ନୟନ (ଏ + ଅ = ଅୟ୍ + ଅ)

ବେ + ଅନ = ବୟନ (ଏ + ଅ = ଅୟ୍ + ଅ)

ଶେ + ଅନ = ଶୟନ (ଏ + ଅ = ଅୟ୍ + ଅ)

ଚେ + ଅନ = ଚୟନ (ଏ + ଅ = ଅୟ୍ + ଅ)

ଡେ + ଅନ = ଡୟନ (ଏ + ଅ = ଅୟ୍ + ଅ)

ମେ + ଅନ = ମୟନ (ମହମ, ମହୁସିଠା) (ଏ + ଅ = ଅୟ୍ + ଅ)

ନୈ + ଅକ = ନାୟକ (ଐ + ଅ = ଆୟ୍ + ଅ)

ବୈ + ଅକ = ବାୟକ (ବୟନକାରୀ) (ଐ + ଅ = ଆୟ୍ + ଅ)

ଗୈ + ଅକ = ଗାୟକ (ଐ + ଅ = ଆୟ୍ + ଅ)

ସୂତ୍ର–'ଏ' ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ଏ' ସ୍ଥାନରେ 'ଅୟ୍' ହୁଏ ଏବଂ 'ଐ' ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ଐ' ସ୍ଥାନରେ 'ଆୟ୍' ହୁଏ । 'ଅୟ୍' ଓ 'ଆୟ୍'ରେ ଥିବା 'ଅ' ଓ 'ଆ' ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ 'ୟ୍' ସହିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

୧୩ । ଓ + ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ = ଅବ୍ + ସ୍ୱର, ଔ + ସ୍ୱର = ଆବ୍ + ସ୍ୱର

ଗୋ + ଏଷଣା = ଗବେଷଣା (ଓ + ଏ = ଅବ୍ + ଏ)

ପୋ + ଅନ = ପବନ (ଓ + ଅ = ଅବ୍ + ଅ)

ଭୋ + ଅନ = ଭବନ (ଓ + ଅ = ଅବ୍ + ଅ)

ପୋ + ଇତ୍ର = ପବିତ୍ର (ଓ + ଇ = ଅବ୍ + ଇ)

ନୌ + ଇକ = ନାବିକ (ଔ + ଇ = ଆବ୍ + ଇ)

ପୌ + ଅକ = ପାବକ (ଔ + ଅ = ଆବ୍ + ଅ)

ଭୌ + ଉକ = ଭାବୁକ (ଔ + ଉ = ଆବ୍ + ଅ)

ସ୍ତୌ + ଅକ = ସ୍ତାବକ (ଔ + ଅ = ଆବ୍ + ଅ)

ସୂତ୍ର–'ଓ' ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ଓ' ସ୍ଥାନରେ 'ଅବ୍' ହୁଏ ଏବଂ 'ଔ' ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ଔ' ସ୍ଥାନରେ 'ଆବ୍' ହୁଏ । ସେହି 'ଅବ୍' ଓ 'ଆବ୍'ରେ ଥିବା 'ଅ', 'ଆ' ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ 'ବ୍' ସହିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

(ନେ, ବେ, ଶେ, ଚେ, ଡେ, ମେ, ନୈ, ବୈ, ଗୈ, ଗୋ, ପୋ, ଭୋ, ନୌ, ପୌ, ଭୌ, ସ୍ତୌ ପଦଗୁଡ଼ିକ କଣ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୃଦନ୍ତ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଇଛି)

Scanned with CamScanner

ନିୟମ ବହିର୍ଭୂତ—

ଗୋ + ଅକ୍ଷ = ଗବାକ୍ଷ (ଝରକା)	ଗୋ + ଇନ୍ଦ୍ର = ଗବେନ୍ଦ୍ର
ଗୋ + ଅକ୍ଷି = ଗବାକ୍ଷି	ଗୋ + ଈଶ = ଗବୀଶ

ଓଡ଼ିଆ ସନ୍ଧି :

କେତେକ ତଦ୍ଭବ ଓ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦର ସନ୍ଧି କରାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ସଂସ୍କୃତ ସନ୍ଧିନିୟମ ଲାଗୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ନିପାତନ ସିଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ।

ବଦ + ଅଭ୍ୟାସ = ବଦଭ୍ୟାସ	ତାହା + ଆଗେ = ତାଆଗେ
ଷୋଳ + ଅଣା = ଷୋଳଣା	କାହା + ଆଗେ = କାଆଗେ
ଆର + ଏକ = ଆରେକ, ଆରକ	ବାର + ଏକ = ବାରେକ, ବାରକ
ଥରେ + ଏକ = ଥରେକ, ଥରକ	ଚାରି + ଅଣା = ଚାରେଣା, ଚାରଣା
ଜଣେ + ଏକ = ଜଣକ	ଶୋଇ + ଅଛି = ଶୋଇଛି
ଯେଉଁ + ଆଡ଼େ = ଯୁଆଡ଼େ	ଯାଉ + ଅଛି = ଯାଉଛି
କେଉଁ + ଆଡ଼େ = କୁଆଡ଼େ	ସେହି + ଆଡ଼େ = ସିଆଡ଼େ/ସେଆଡ଼େ, ସେୟାଡ଼େ

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ଧି

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର କିମ୍ବା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନକୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନସନ୍ଧି କହନ୍ତି । ଯଥା—

ଉତ୍ + ନତି = ଉନ୍ନତି	ସମ୍ + ଶୟ = ସଂଶୟ
ଦିକ୍ + ଅନ୍ତ = ଦିଗନ୍ତ	ସତ୍ + ଆଚାର = ସଦାଚାର

ବିବିଧ ସୂତ୍ରାବଳୀ :

(୧) ଦିକ୍ + ଅନ୍ତ = ଦିଗ[illegible]	ସତ୍ + ଇଚ୍ଛା = ସଦିଚ୍ଛା
ଦିକ୍ + ଅମ୍ବର = ଦିଗମ୍ବର	ଦୃକ୍ + ଇନ୍ଦ୍ରିୟ = ଦୃଗିନ୍ଦ୍ରିୟ
ଣିଚ୍ + ଅନ୍ତ = ଣିଜନ୍ତ	ଜଗତ୍ + ଈଶ୍ୱର = ଜଗଦୀଶ୍ୱର
ଷଟ୍ + ଅଙ୍ଗ = ଷଡ଼ଙ୍ଗ	ଭବତ୍ + ଈୟ = ଭବଦୀୟ
ଷଟ୍ + ଆନନ = ଷଡାନନ	ବାକ୍ + ଈଶ = ବାଗୀଶ
ସତ୍ + ଆଚାର = ସଦାଚାର	ସମ୍ୟକ୍ + ଉତ୍ତର = ସମ୍ୟଗୁତ୍ତର

Scanned with CamScanner

ସତ୍ + ଆନନ୍ଦ = ସଦାନନ୍ଦ	ସତ୍ + ଉପାୟ = ସଦୁପାୟ
ଚିତ୍ + ଆନନ୍ଦ = ଚିଦାନନ୍ଦ	ପ୍ରାକ୍ + ଏବ = ପ୍ରାଗେବ
ଜଗତ୍ + ଆନନ୍ଦ = ଜଗଦାନନ୍ଦ	ଧିକ୍ + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ = ଧିଗୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ
ସତ୍ + ଗତି = ସଦ୍‌ଗତି	ଅପ୍ + ଜ = ଅବ୍ଜ
ଦିକ୍ + ଗଜ = ଦିଗ୍‌ଗଜ	ବାକ୍ + ଜାଲ୍ = ବାଗ୍‌ଜାଲ
ବାକ୍ + ଦାନ = ବାଗ୍‌ଦାନ	ଉତ୍ + ଯୋଗ = ଉଦ୍‌ଯୋଗ
ବାକ୍ + ଦେବୀ = ବାଗ୍‌ଦେବୀ	ଉତ୍ + ଯାପନ = ଉଦ୍‌ଯାପନ (ଉଦ୍ୟାପନ)
ବାକ୍ + ଡିଣ୍ଡିମ୍ = ବାଗ୍‌ଡିଣ୍ଡିମ	ଧିକ୍ + ଯାଚକ = ଧିଗ୍‌ଯାଚକ
ଦିକ୍ + ଭାଗ = ଦିଗ୍‌ଭାଗ	ବୃହତ୍ + ଧାନ୍ୟ = ବୃହଦ୍ଧାନ୍ୟ
ମହତ୍ + ଭୟ = ମହଦ୍‌ଭୟ	ଉତ୍ + ଘାଟନ = ଉଦ୍‌ଘାଟନ
ସତ୍ + ଧନ = ସଦ୍ଧନ	ଜୟତ୍ + ରଥ = ଜୟଦ୍ରଥ
ବୃହତ୍ + ରଥ = ବୃହଦ୍ରଥ	ଷଟ୍ + ରଥ = ଷଡ୍ରଥ
ତତ୍ + ରୂପ = ତଦ୍ରୂପ	ଦିକ୍ + ବିଜୟ = ଦିଗ୍‌ବିଜୟ
ସତ୍ + ବଚନ = ସଦ୍‌ବଚନ	ଜଗତ୍ + ବନ୍ଧୁ = ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଧୁ
ବାକ୍ + ବିନ୍ୟାସ = ବାଗ୍‌ବିନ୍ୟାସ	ଉତ୍ + ବେଗ = ଉଦ୍‌ବେଗ
ଦିକ୍ + ହସ୍ତୀ = ଦିଗ୍‌ହସ୍ତୀ	

ସୂତ୍ର—ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ, ଯେ କୌଣସି ବର୍ଗର ୩ୟ, ୪ର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ କିମ୍ବା ଯ୍, ର୍, ଲ୍, ବ୍, ହ୍ ଥିଲେ ବର୍ଗର ପ୍ରଥମ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନରେ ସେହି ବର୍ଗର ତୃତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ତାହା ସେହି ତୃତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ସନ୍ଧି ନିୟମ ବହିର୍ଭୂତ – ଯାବତ୍ + ଇୟ = ଯାବତୀୟ

୨ ।

ଶରତ୍ + ଚନ୍ଦ୍ର = ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ର	ଆପଦ୍ + ଚଳନ = ଆପଚ୍ଚଳନ
ସତ୍ + ଚରିତ୍ର = ସଚ୍ଚରିତ୍ର	ବିପଦ୍ + ଚୟ = ବିପଚ୍ଚୟ
ଉତ୍ + ଚାରଣ = ଉଚ୍ଚାରଣ	ସୁହୃଦ୍ + ଚିତ୍ତ = ସୁହୃଚ୍ଚିତ୍ତ
ଚଳତ୍ + ଚିତ୍ର = ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର	ସମ୍ପଦ୍ + ଚିତ୍ର = ସଂପଚ୍ଚିତ୍ର
ମହତ୍ + ଚିତ୍ର = ମହଚ୍ଚିତ୍ର	ତଦ୍ + ଛବି = ତଚ୍ଛବି
ମହତ୍ + ଛବି = ମହଚ୍ଛବି	ସୁହୃଦ୍ + ଛବି = ସୁହୃଚ୍ଛବି
ବୃହତ୍ + ଛତ୍ର = ବୃହଚ୍ଛତ୍ର	ବିପଦ୍ + ଛାୟା = ବିପଚ୍ଛାୟା

Scanned with CamScanner

ମହତ୍ + ଛାତ୍ର = ମହଚ୍ଛାତ୍ର

ସତ୍ + ଛାତ୍ର = ସଚ୍ଛାତ୍ର

ଦିବିଷଦ୍ + ଛାୟା = ଦିବିଷଚ୍ଛାୟା

ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ + ଛଟା = ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଚ୍ଛଟା

ସୂତ୍ର– 'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ପରେ 'ଚ' ବା 'ଛ' ଥିଲେ 'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଚ୍' ହୁଏ। ଏହି 'ଚ' ପରବର୍ତ୍ତୀ 'ଚ' ବା 'ଛ' ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ।

୩। ଉତ୍ + ଜ୍ୱଳ = ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ

ସତ୍ + ଜନ = ସଜ୍ଜନ

ଚଳତ୍ + ଜୀବନ = ଚଳଜ୍ଜୀବନ

ତତ୍ + ଜନ୍ୟ = ତଜ୍ଜନ୍ୟ

ଚତ୍ + ଜନ୍ମ = ତଜ୍ଜନ୍ମ

ତତ୍ + ଜନିତ = ତଜ୍ଜନିତ

ଯାବତ୍ + ଜୀବନ = ଯାବଜ୍ଜୀବନ

ବିପଦ୍ + ଜନକ = ବିପଜ୍ଜନକ

ବିପଦ୍ + ଜୟ = ବିପଜ୍ଜୟ

ଆପଦ୍ + ଜାଳ = ଆପଜ୍ଜାଳ

ମହତ୍ + ଝଟିକା = ମହଜ୍ଝଟିକା

ବିପଦ୍ + ଝଡ଼ = ବିପଜ୍ଝଡ଼

ତଦ୍ + ଝର = ତଜ୍ଝର

ତଦ୍ + ଝଙ୍କାର = ତଜ୍ଝଙ୍କାର

ତଦ୍ + ଝରଣା = ତଜ୍ଝରଣା

ବୃହତ୍ + ଝଟିକା = ବୃହଜ୍ଝଟିକା

ମହତ୍ + ଝଙ୍କାର = ମହଜ୍ଝଙ୍କାର

କୃତ୍ + ଝଟିକା = କୃଜ୍ଝଟିକା

ବିପଦ୍ + ଜାଲ = ବିପଜ୍ଜାଲ

ସୂତ୍ର– 'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ପରେ 'ଜ' ବା 'ଝ' ଥିଲେ 'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଜ୍' ହୁଏ। ଏହି 'ଜ୍' ପରବର୍ତ୍ତୀ 'ଜ' ବା 'ଝ' ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ।

୪। ବୃହତ୍ + ଟଙ୍କାର = ବୃହଟ୍ଟଙ୍କାର

ବୃହତ୍ + ଟିଟିଭ = ବୃହଟ୍ଟିଟିଭ

ତଦ୍ + ଟୀକା = ତଟ୍ଟୀକା

ବୃହତ୍ + ଠକାର = ବୃହଟ୍ଠକାର

ବୃହତ୍ + ଠକ୍କୁର = ବୃହଟ୍ଠକ୍କୁର

ଏତଦ୍ + ଠାର = ଏତଟ୍ଠାର

(ଠାର = ତୁଷାର)

ସୂତ୍ର– 'ତ' ବା 'ଦ୍' ପରେ 'ଟ' ବା 'ଠ' ଥିଲେ 'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଟ୍' ହୁଏ। ପରବର୍ତ୍ତୀ 'ଟ' ବା 'ଠ' ଏହି 'ଟ୍' ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ।

୫। ଉତ୍ + ଡୀନ = ଉଡ୍ଡୀନ

ଉତ୍ + ଡୀୟମାନ = ଉଡ୍ଡୀୟମାନ

ଉତ୍ + ଡମ୍ବରୁ = ଉଡ୍‌ଡମ୍ବରୁ

ତତ୍ + ଡାମରା = ତଡ୍‌ଡାମରା

ତଦ୍ + ଡିଣ୍ଡିମ = ତଡ୍‌ଡିଣ୍ଡିମ

ବୃହତ୍ + ଢକ୍କା = ବୃହଡ୍‌ଢକ୍କା

ତଦ୍ + ଢୌକନ = ତଡ୍‌ଢୌକନ

ସୂତ୍ର– 'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ପରେ 'ଡ' ବା 'ଢ' ଥିଲେ 'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଡ୍' ହୁଏ। ଏହି 'ଡ୍' ପରବର୍ତ୍ତୀ 'ଡ' ବା 'ଢ' ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ।

୬। ଶରତ୍ + ଲକ୍ଷ୍ମୀ = ଶରଲ୍ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ଲେଖା = ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲେଖା
ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ଲତା = ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା ଏତଦ୍ + ଲକ୍ଷଣମ୍ = ଏତଲ୍ଲକ୍ଷଣମ୍
ଉତ୍ + ଲଙ୍ଘନ = ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ତଦ୍ + ଲକ୍ଷ୍ୟ = ତଲ୍ଲକ୍ଷ୍ୟ
ଉତ୍ + ଲାସ = ଉଲ୍ଲାସ ତଦ୍ + ଲୀଳା = ତଲ୍ଲୀଳା
ଚଳତ୍ + ଲାସ୍ୟ = ଚଳଲ୍ଲାସ୍ୟ ବିପଦ୍ + ଲାସ୍ୟ = ବିପଲ୍ଲାସ୍ୟ
ଉତ୍ + ଲେଖ = ଉଲ୍ଲେଖ ତଦ୍ + ଲଗ୍ନ = ତଲ୍ଲଗ୍ନ
ଉତ୍ + ଲୋଳ = ଉଲ୍ଲୋଳ ତଦ୍ + ଲଜ୍ଜା = ତଲ୍ଲଜ୍ଜା
ସତ୍ + ଲପନ = ସଲ୍ଲପନ ତଦ୍ + ଲାବଣ୍ୟ = ତଲ୍ଲାବଣ୍ୟ

ସୂତ୍ର—'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ପରେ 'ଲ' ଥିଲେ 'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଲ୍' ହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ 'ଲ' ଏହି 'ଲ୍' ସହ ମିଶି 'ଲ୍ଲ' ହୁଏ ।

କିନ୍ତୁ 'ନ୍' ପରେ 'ଲ' ଥିଲେ 'ନ୍' ସ୍ଥାନରେ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ (ँ) ହୁଏ ଏବଂ 'ଲ'ର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୁଏ । ଯଥା—ମହାନ୍ + ଲୋକ = ମହାଁଲ୍ଲୋକ

୭। ଉତ୍ + ଶଳିତ = ଉଚ୍ଛଳିତ ତଦ୍ + ଶରଣ = ତଚ୍ଛରଣ
ମୃତ୍ + ଶକଟିକ = ମୃଚ୍ଛକଟିକ ଏତଦ୍ + ଶରୀର = ଏତଚ୍ଛରୀର
ଉତ୍ + ଶୃଙ୍ଖଳ = ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ବିପଦ୍ + ଶଙ୍କା = ବିପଚ୍ଛଙ୍କା
ବୃହତ୍ + ଶକଟ = ବୃହଚ୍ଛକଟ ଆପଦ୍ + ଶକୁନ = ଆପଚ୍ଛକୁନ
ଜଗତ୍ + ଶରଣ୍ୟ = ଜଗଚ୍ଛରଣ୍ୟ ସୁହୃଦ୍ + ଶ୍ୱଶୁର = ସୁହୃଚ୍ଛ୍ୱଶୁର
ଉତ୍ + ଶ୍ୱାସ = ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଏତଦ୍ + ଶତାବ୍ଦୀ = ଏତଚ୍ଛତାବ୍ଦୀ
ଚଳତ୍ + ଶକ୍ତି = ଚଳଚ୍ଛକ୍ତି

'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ପରେ 'ଶ' ଥିଲେ 'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଚ୍' ହୁଏ ଏବଂ 'ଶ' ସ୍ଥାନରେ 'ଛ' ହୁଏ । ଏହି 'ଚ୍' ଓ 'ଛ' ମିଳି 'ଚ୍ଛ' ହୁଅନ୍ତି ।

୮। ଈଷତ୍ + ହରିତ୍ = ଈଷଦ୍ଧରିତ ବୃହତ୍ + ହନୁ = ବୃହଦ୍ଧନୁ
ଈଷତ୍ + ହାସ୍ୟ = ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟ ତଦ୍ + ହିତ = ତଦ୍ଧିତ
ଉତ୍ + ହତ = ଉଦ୍ଧତ ବିପଦ୍ + ହେତୁ = ବିପଦ୍ଧେତୁ
ଉତ୍ + ହାର = ଉଦ୍ଧାର ସୁହୃଦ୍ + ହସ୍ତ = ସୁହୃଦ୍ଧସ୍ତ
ତଡ଼ିତ୍ + ହାସ୍ୟ = ତଡ଼ିଦ୍ଧାସ୍ୟ ସମ୍ପଦ୍ + ହାନି = ସମ୍ପଦ୍ଧାନି
ମହତ୍ + ହାସ୍ୟ = ମହଦ୍ଧାସ୍ୟ ଜଗତ୍ + ହିତ = ଜଗଦ୍ଧିତ

ସୂତ୍ର—'ତ୍' ବା 'ଦ୍' ପରେ 'ହ' ଥିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଦ୍ଧ' ହୁଅନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

୯। ଉତ୍ + ସ୍ଥାନ = ଉତ୍ଥାନ　　ଉତ୍ + ସ୍ଥାପନ = ଉତ୍ଥାପନ
ଉତ୍ + ସ୍ଥିତ = ଉତ୍ଥିତ　　ଉତ୍ + ସ୍ତମ୍ଭ = ଉତ୍ତମ୍ଭ

ସୂତ୍ର–'ଉତ୍' ଉପସର୍ଗ ସହିତ ସନ୍ଧି ହେଲେ ସ୍ଥାନ, ସ୍ତମ୍ଭ ଆଦି କେତେକ ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା 'ସ'ର ଲୋପ ହୁଏ ।

୧୦। ଅନୁ + ଛେଦ = ଅନୁଚ୍ଛେଦ　　ପୂର୍ଣ୍ଣ + ଛେଦ = ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ
ଅବ + ଛେଦ = ଅବଚ୍ଛେଦ　　ପ୍ର + ଛଦ = ପ୍ରଚ୍ଛଦ
ଆ + ଛାଦନ = ଆଚ୍ଛାଦନ　　ବି + ଛେଦ = ବିଚ୍ଛେଦ
ପର + ଛିଦ୍ର = ପରଚ୍ଛିଦ୍ର　　ବୃକ୍ଷ + ଛାୟା = ବୃକ୍ଷଚ୍ଛାୟା
ପରି + ଛଦ = ପରିଚ୍ଛଦ　　ତରୁ + ଛାୟା = ତରୁଚ୍ଛାୟା
ପରି + ଛେଦ = ପରିଚ୍ଛେଦ　　ସିତ + ଛତ୍ର = ସିତଚ୍ଛତ୍ର

ସୂତ୍ର–ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପରେ 'ଛ' ଥିଲେ 'ଛ'ର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୁଏ ।

୧୧। ଉତ୍ + ନତି = ଉନ୍ନତି　　ଉତ୍ + ନୀତ = ଉନ୍ନୀତ
ଦିକ୍ + ନାଗ = ଦିଙ୍ନାଗ　　ବାକ୍ + ନିର୍ଣ୍ଣୟ = ବାଙ୍ନିର୍ଣ୍ଣୟ
ଜଗତ୍ + ନାଥ = ଜଗନ୍ନାଥ　　ଷଟ୍ + ନୀତି = ଷଣ୍ନୀତି
ଷଟ୍ + ନୀତି = ଷଣ୍ନୀତି　　ସତ୍ + ନୀତି = ସନ୍ନୀତି
ସତ୍ + ନ୍ୟାସ = ସନ୍ନ୍ୟାସ　　ବାକ୍ + ମୟ = ବାଙ୍ମୟ
ଅପ୍ + ମୟ = ଅମ୍ମୟ　　ଚିତ୍ + ମୟ = ଚିନ୍ମୟ
ତତ୍ + ମୟ = ତନ୍ମୟ　　ମୃତ୍ + ମୟ = ମୃଣ୍ମୟ
ଜଗତ୍ + ମାତା = ଜଗନ୍ମାତା　　ଏତତ୍ + ମାତ୍ର = ଏତନ୍ମାତ୍ର
ତତ୍ + ମାତ୍ର = ତନ୍ମାତ୍ର　　ପରାକ୍ + ମୁଖ = ପରାଙ୍ମୁଖ, ପରାଙ୍ମୁଖ
ପ୍ରାକ୍ + ମୁଖ = ପ୍ରାଙ୍ମୁଖ　　ସତ୍ + ମାର୍ଗ = ସନ୍ମାର୍ଗ, (ସଦ୍‌ମାର୍ଗ)
ଷଟ୍ + ମାସ = ଷଣ୍ମାସ　　ଷଟ୍ + ମାତା = ଷଣ୍ମାତା

ସୂତ୍ର–ବର୍ଗର ପ୍ରଥମବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମବର୍ଣ୍ଣ 'ନ' ବା 'ମ' ଥିଲେ ବର୍ଗର ପ୍ରଥମ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନରେ ସେହି ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ।

୧୨। କିମ୍ + କର = କିଙ୍କର, କିଂକର　　ସମ୍ + ଦେହ = ସନ୍ଦେହ, ସଂଦେହ
ଶମ୍ + କର = ଶଙ୍କର, ଶଂକର　　ସମ୍ + ଦିଗ୍ଧ = ସନ୍ଦିଗ୍ଧ, ସଂଦିଗ୍ଧ
ସମ୍ + କଳନ = ସଙ୍କଳନ, ସଂକଳନ　　ସମ୍ + ଦର୍ଶ = ସନ୍ଦର୍ଶ, ସଂଦର୍ଶ
ସମ୍ + କ୍ରାନ୍ତି = ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି, ସଂକ୍ରାନ୍ତି　　ସମ୍ + ଧାନ = ସନ୍ଧାନ, ସଂଧାନ
ସମ୍ + ଖ୍ୟା = ସଙ୍ଖ୍ୟା, ସଂଖ୍ୟା　　ସମ୍ + ଧ୍ୟା = ସନ୍ଧ୍ୟା, ସଂଧ୍ୟା

Scanned with CamScanner

ସମ୍ + ଗତି = ସଙ୍ଗତି, ସଂଗତି	ସମ୍ + ପଦ = ସମ୍ପଦ, ସଂପଦ
ସମ୍ + ଗୀତ = ସଙ୍ଗୀତ, ସଂଗୀତ	ସମ୍ + ପାଦନ = ସମ୍ପାଦନ, ସଂପାଦନ
ସମ୍ + ଗୋପନ = ସଙ୍ଗୋପନ, ସଂଗୋପନ	ସମ୍ + ପାଦ୍ୟ = ସମ୍ପାଦ୍ୟ, ସଂପାଦ୍ୟ
ସମ୍ + ଘଟନ = ସଙ୍ଘଟନ, ସଂଘଟନ	ସମ୍ + ପୂର୍ଣ୍ଣ = ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ
ସମ୍ + ଚୟ = ସଞ୍ଚୟ, ସଂଚୟ	ସମ୍ + ପ୍ରଦାନ = ସମ୍ପ୍ରଦାନ, ସଂପ୍ରଦାନ
ସମ୍ + ଚିତ = ସଞ୍ଚିତ, ସଂଚିତ	ସମ୍ + ପ୍ରୀତି = ସମ୍ପ୍ରୀତି, ସଂପ୍ରୀତି
ସମ୍ + ଚାର = ସଞ୍ଚାର, ସଂଚାର	ସମ୍ + ଫୁଲ୍ଲ = ସମ୍ଫୁଲ୍ଲ, ସଂଫୁଲ୍ଲ
ସମ୍ + ଚାଳନ = ସଞ୍ଚାଳନ, ସଂଚାଳନ	କିମ୍ + ବଦନ୍ତୀ = କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, କିଂବଦନ୍ତୀ
ସମ୍ + ଜୟ = ସଞ୍ଜୟ, ସଂଜୟ	କିମ୍ + ବା = କିମ୍ବା, କିଂବା
ସମ୍ + ଜାତ = ସଞ୍ଜାତ, ସଂଜାତ	ସମ୍ + ବନ୍ଧ = ସମ୍ବନ୍ଧ, ସଂବନ୍ଧ
ସମ୍ + ଡିଶ = ସଣ୍ଡିଶ, ସଂଡିଶ	ସମ୍ + ବାଦ = ସମ୍ବାଦ, ସଂବାଦ
ସମ୍ + ଡୀନ = ସଣ୍ଡୀନ, ସଂଡ଼ୀନ	ସମ୍ + ବିଧାନ = ସମ୍ବିଧାନ, ସଂବିଧାନ
ସମ୍ + ତତି = ସନ୍ତତି, ସଂତତି	ସମ୍ + ଭବ = ସମ୍ଭବ, ସଂଭବ
ସମ୍ + ତାନ = ସନ୍ତାନ, ସଂତାନ	ସମ୍ + ଭାର = ସମ୍ଭାର, ସଂଭାର
ସମ୍ + ତ୍ରାସ = ସନ୍ତ୍ରାସ, ସଂତ୍ରାସ	ସମ୍ + ମାନ = ସମ୍ମାନ, ସଂମାନ

ସୂତ୍ର—'ମ୍' ପରେ ଯେଉଁ ବର୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ, 'ମ୍' ସ୍ଥାନରେ ସେହି ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ବିକଳ୍ପରେ 'ମ୍' ସ୍ଥାନରେ ଅନୁସ୍ୱାର (ଂ) ହୁଏ ।

୧୩ ।

ସମ୍ + ଯମ = ସଂଯମ	ସମ୍ + ଶୟ = ସଂଶୟ
ସମ୍ + ଯତ = ସଂଯତ	ସମ୍ + ଶୋଧନ = ସଂଶୋଧନ
ସମ୍ + ଯୁକ୍ତ = ସଂଯୁକ୍ତ	ସମ୍ + ଶୋଧିତ = ସଂଶୋଧିତ
ସମ୍ + ଯୋଗ = ସଂଯୋଗ	ସମ୍ + ସର୍ଗ = ସଂସର୍ଗ
ସମ୍ + ଯୋଜନା = ସଂଯୋଜନା	ସମ୍ + ସାର = ସଂସାର
ସମ୍ + ରମ୍ଭ = ସଂରମ୍ଭ	ସମ୍ + ସ୍ଥାନ = ସଂସ୍ଥାନ
ସମ୍ + ରକ୍ଷଣ = ସଂରକ୍ଷଣ	ସମ୍ + ହନନ = ସଂହନନ
ସମ୍ + ଲଗ୍ନ = ସଂଲଗ୍ନ	ସମ୍ + ହତି = ସଂହତି
ସମ୍ + ଳାପ = ସଂଳାପ	ସମ୍ + ହାର = ସଂହାର
ସମ୍ + ଲୀନ = ସଂଲୀନ	ସମ୍ + ହିତା = ସଂହିତା

ସୂତ୍ର—ଅବର୍ଗୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ଥିଲେ ପୂର୍ବପଦର ଅନ୍ତସ୍ଥିତ 'ମ୍' ସ୍ଥାନରେ ଅନୁସ୍ୱାର (ଂ) ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

୧୪। ସମ୍ + ନତି = ସନ୍ନତି
ସମ୍ + ନ୍ୟାସ = ସନ୍ନ୍ୟାସ
ସମ୍ + ନ୍ୟାସୀ = ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
ସମ୍ + ନିକଟ = ସନ୍ନିକଟ
ସମ୍ + ନିଧାନ = ସନ୍ନିଧାନ
ସମ୍ + ନିହିତ = ସନ୍ନିହିତ
ସମ୍ + ନିପାତ = ସନ୍ନିପାତ
ସମ୍ + ନିକୃଷ୍ଟ = ସନ୍ନିକୃଷ୍ଟ
ସମ୍ + ନିଧି = ସନ୍ନିଧି
ସମ୍ + ନିବନ୍ଧ = ସନ୍ନିବନ୍ଧ
ସମ୍ + ନିବେଶ = ସନ୍ନିବେଶ
ସମ୍ + ନିବିଷ୍ଟ = ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ
ସମ୍ + ନିରୋଧ = ସନ୍ନିରୋଧ
ସମ୍ + ନିର୍ବନ୍ଧ = ସନ୍ନିର୍ବନ୍ଧ

ସୂତ୍ର–'ମ୍' ପରେ 'ନ' ଥିଲେ 'ମ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ନ୍' ହୁଏ ।

୧୫। ସମ୍ + କରଣ = ସଂସ୍କରଣ
ସମ୍ + କର୍ତ୍ତା = ସଂସ୍କର୍ତ୍ତା
ସମ୍ + କାର = ସଂସ୍କାର
ସମ୍ + କାରକ = ସଂସ୍କାରକ
ସମ୍ + କୃତ = ସଂସ୍କୃତ
ସମ୍ + କୃତି = ସଂସ୍କୃତି
ସମ୍ + କ୍ରିୟା = ସଂସ୍କ୍ରିୟା
ପରି + କରଣ = ପରିଷ୍କରଣ
ପରି + କର୍ତ୍ତା = ପରିଷ୍କର୍ତ୍ତା
ପରି + କାର = ପରିଷ୍କାର
ପରି + କାରକ = ପରିଷ୍କାରକ
ପରି + କୃତ = ପରିଷ୍କୃତ
ପରି + କୃତି = ପରିଷ୍କୃତି
ପରି + କ୍ରିୟା = ପରିଷ୍କ୍ରିୟା

ସୂତ୍ର–ସମ୍ ଓ ପରି ଉପସର୍ଗ ପରେ 'କୃ' ଧାତୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ କରଣ, କର୍ତ୍ତା, କାର, କାରକ, କୃତ, କୃତି, କ୍ରିୟା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ଥିଲେ 'କ' ପୂର୍ବରୁ 'ସ'ର ଆଗମ ହୁଏ ଏବଂ ତାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଏହି 'ସ' ଷତ୍ୱବିଧି ଅନୁସାରେ 'ଷ' ହୁଏ ।

୧୬। ତଦ୍ + କାଳ = ତତ୍କାଳ (ତତ୍‌କାଳ)
ତଦ୍ + କାଳୀନ = ତତ୍କାଳୀନ
ବିପଦ୍ + କାଳ = ବିପତ୍କାଳ
ଶରଦ୍ + କାଳ = ଶରତ୍କାଳ
ମଦ୍ + କୃତ = ମତ୍‌କୃତ
ବିପଦ୍ + ଖଣ୍ଡନ = ବିପଦ୍‌ଖଣ୍ଡନ
ତଦ୍ + କ୍ଷଣାତ୍ = ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍
ତଦ୍ + ପର = ତତ୍ପର (ତତ୍‌ପର)
ସୁହୃଦ୍ + ପରିଣୟ = ସୁହୃତ୍‌ପରିଣୟ
ତଦ୍ + ଫଣା = ତତ୍‌ଫଣା
ତଦ୍ + ଫଣୀ = ତତ୍‌ଫଣୀ
ତଦ୍ + ଫଳ = ତତ୍‌ଫଳ
ମୃଦ୍ + ଫଳକ = ମୃତ୍‌ଫଳକ
ସମିଧ୍ + ଖଣ୍ଡ = ସମିତ୍‌ଖଣ୍ଡ
ସୁହୃଦ୍ + ସାହାଯ୍ୟ = ସୁହୃତ୍‌ସାହାଯ୍ୟ
ବିପଦ୍ + ସମୟ = ବିପତ୍ସ(ତ୍+ସ)ମୟ
କ୍ଷୁଧ୍ + କ୍ଷାମ = କ୍ଷୁତ୍‌କ୍ଷାମ
କ୍ଷୁଧ୍ + ପିପାସା = କ୍ଷୁତ୍‌ପିପାସା

Scanned with CamScanner

ଏତଦ୍ + ପରିଣାମ = ଏତତ୍‌ପରିଣାମ ସୁଧ୍ + ସନ୍ଧି = ସୁତ୍‌ସନ୍ଧି
ଏତଦ୍ + ପ୍ରାଚୀର = ଏତତ୍‌ପ୍ରାଚୀର ସଂପଦ୍ + ସଖା = ସମ୍ପତ୍‌ସଖା

ସୂତ୍ର–'ଦ୍' ବା 'ଧ୍' ପରେ କ, ଖ, ପ, ଫ, ସ ଥିଲେ 'ଦ୍' ଓ 'ଧ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ତ୍' ହୁଏ ।

୧୭ । ଆବିଶ୍(ଷ୍) + ତ = ଆବିଷ୍ଟ ପିଷ୍ + ତ = ପିଷ୍ଟ
ପ୍ରବିଶ୍ (ଷ୍) + ତ = ପ୍ରବିଷ୍ଟ ଶିଷ୍ + ତ = ଶିଷ୍ଟ
ତୁଷ୍ + ତ = ତୁଷ୍ଟ ତୁଷ୍ + ତି = ତୁଷ୍ଟି
ରୁଷ୍ + ତ = ରୁଷ୍ଟ କୃଷ୍ + ତି = କୃଷ୍ଟି
ଆକୃଷ୍ + ତ = ଆକୃଷ୍ଟ ପୁଷ୍ + ତି = ପୁଷ୍ଟି
ଉତ୍କୃଷ୍ + ତ = ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଷଷ୍ + ଥ = ଷଷ୍ଠ
ପ୍ରକୃଷ୍ + ତ = ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପୃଷ୍ + ଥ = ପୃଷ୍ଠ
ସନ୍ତୁଷ୍ + ତ = ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓଷ୍ + ଥ = ଓଷ୍ଠ
ପୁଷ୍ + ତ = ପୁଷ୍ଟ କାଷ୍ + ଥ = କାଷ୍ଠ
କୃଷ୍ + ତ = କୃଷ୍ଟ କୋଷ୍ + ଥ = କୋଷ୍ଠ

ସୂତ୍ର–'ଷ୍' ପରେ 'ତ' କିମ୍ବା 'ଥ' ଥିଲେ ତ, ଥ ସ୍ଥାନରେ ଯଥାକ୍ରମେ 'ଟ' ଓ 'ଠ' ହୁଏ । ଉଭୟପଦର ସନ୍ଧି ହୁଏ ।

୧୮ । ଦିବ୍ + ଲୋକ = ଦ୍ୟୁଲୋକ ଦିବ୍ + ନିବାସ = ଦ୍ୟୁନିବାସ
ଦିବ୍ + ମଣି = ଦ୍ୟୁମଣି ଦିବ୍ + ରେ = ଦ୍ୟୁରେ

ସୂତ୍ର–ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ଥାଇ 'ଦିବ୍' ସନ୍ଧି ହେଲେ 'ଦିବ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଦ୍ୟୁ' ହୁଏ ।

ବିସର୍ଗ ସନ୍ଧି

ଭାଷାରେ ବିସର୍ଗର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବିସର୍ଗଯୁକ୍ତ କେତେକ ପଦର ବ୍ୟବହାର କରିଥାଉଁ । ସଂସ୍କୃତରେ ଉତ୍ପତ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିସର୍ଗକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା–ର୍‌ଜାତ ଓ ସ୍‌ଜାତ । ସାଧାରଣତଃ ପଦର ଅନ୍ତଃସ୍ଥିତ 'ର୍', ଓ 'ସ୍' ସ୍ଥାନରେ ବିସର୍ଗ (ଃ) ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ବିସର୍ଗ 'ର୍' ସ୍ଥାନରେ ହୋଇଥାଏ, ତାହା 'ର' ଜାତ ବିସର୍ଗ । ଯଥା–

ଅନ୍ତର୍–ଅନ୍ତଃ, ଦୁଃ–ଦୁର୍, ପୁନର୍–ପୁନଃ, ପ୍ରାତର୍–ପ୍ରାତଃ, ମୁହୁର୍–ମୁହୁଃ, ସ୍ୱର୍–ସ୍ୱଃ

ଯେଉଁ ବିସର୍ଗ 'ସ୍' ସ୍ଥାନରେ ହୋଇଥାଏ, ତାହା 'ସ' ଜାତ ବିସର୍ଗ । ଯଥା– ତମସ୍–ତମଃ, ପୟସ୍–ପୟଃ, ମନସ୍–ମନଃ, ଶିରସ୍–ଶିରଃ, ଶ୍ରେୟସ୍–ଶ୍ରେୟଃ ।

ସାଧାରଣତଃ ଅବ୍ୟୟ ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ବିସର୍ଗ ରଜାତ, ଅବ୍ୟୟ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ପଦମାନଙ୍କରେ ଥିବା ବିସର୍ଗ ସଜାତ । ମାତ୍ର କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା–'ପୁରଃ' ଓ 'ନମଃ' ଅବ୍ୟୟ ପଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଥିବା ବିସର୍ଗ ସଜାତ ଅଟେ ।

ବିସର୍ଗ ସହିତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର ସନ୍ଧି ହେଲେ ତାହାକୁ ବିସର୍ଗ ସନ୍ଧି କୁହାଯାଏ ।

ବିବିଧ ସୂତ୍ରାବଳୀ :

୧ । ଅନ୍ତଃ + ଅଙ୍ଗ = ଅନ୍ତରଙ୍ଗ

ପୁନଃ + ଆଗମନ = ପୁନରାଗମନ

ଅନ୍ତଃ + ଆତ୍ମା = ଅନ୍ତରାତ୍ମା

ପ୍ରାତଃ + ଆଶ = ପ୍ରାତରାଶ

ପୁନଃ + ଉକ୍ତି = ପୁନରୁକ୍ତି

ପୁନଃ + ଉତ୍ଥାନ = ପୁନରୁତ୍ଥାନ

ପ୍ରାତଃ + ଉତ୍ଥାନ = ପ୍ରାତରୁତ୍ଥାନ

ସ୍ୱଃ + ଗତ = ସ୍ୱର୍ଗତ

ପୁନଃ + ଭବ = ପୁନର୍ଭବ

ସ୍ୱଃ + ନଦୀ = ସ୍ୱର୍ନଦୀ

ପୁନଃ + ମୂଷିକ = ପୁନର୍ମୂଷିକ

ଅନ୍ତଃ + ମୋହ = ଅନ୍ତର୍ମୋହ

ପୁନଃ + ଯୋଗ = ପୁନର୍ଯୋଗ

ପୁନଃ + ଲିଖନ = ପୁନର୍ଲିଖନ

ଅନ୍ତଃ + ହିତ = ଅନ୍ତର୍ହିତ

ପୁନଃ + ଅପି = ପୁନରପି

ସ୍ୱଃ + ଓଷଧି = ସ୍ୱରୋଷଧି

ଅନ୍ତଃ + ଗତ = ଅନ୍ତର୍ଗତ

ଅନ୍ତଃ + ଦାହ = ଅନ୍ତର୍ଦାହ

ପୁନଃ + ଜନ୍ମ = ପୁନର୍ଜନ୍ମ

ପୁନଃ + ଡିଣ୍ଡିମ = ପୁନର୍ଡିଣ୍ଡିମ

ପୁନଃ + ବାର = ପୁନର୍ବାର

ଅନ୍ତଃ + ଧାନ = ଅନ୍ତର୍ଧାନ

ସ୍ୱଃ + ଭାନୁ = ସ୍ୱର୍ଭାନୁ

ପୁନଃ + ନବା = ପୁନର୍ନବା

ପୁନଃ + ମୀମାଂସା = ପୁନର୍ମୀମାଂସା

ଅନ୍ତଃ + ଯାମୀ = ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ

ସ୍ୱଃ + ଲୋକ = ସ୍ୱର୍ଲୋକ

ପୁନଃ + ବାର = ପୁନର୍ବାର

ସୂତ୍ର–ଅକାର ପରସ୍ଥିତ ରଜାତ ବିସର୍ଗ ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ, ବର୍ଗର ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ କିମ୍ବା ଯ, ର, ଳ, ବ, ହ ଥିଲେ ବିସର୍ଗ ସ୍ଥାନରେ 'ର' ହୁଏ ।

୨ । ନିଃ + ଅବଲମ୍ବନ = ନିରବଲମ୍ବନ | ନିଃ + ଅଳସ = ନିରଳସ
ନିଃ + ଆକାର = ନିରାକାର | ନିଃ + ଅବଶେଷ = ନିରବଶେଷ
ନିଃ + ଆଡ଼ମ୍ବର = ନିରାଡ଼ମ୍ବର | ନିଃ + ଅବଦ୍ୟ = ନିରବଦ୍ୟ
ନିଃ + ଆହାର = ନିରାହାର | ଆୟୁଃ + ଆରୋଗ୍ୟ = ଆୟୁରାରୋଗ୍ୟ
ନିଃ + ଈକ୍ଷଣ = ନିରୀକ୍ଷଣ | ବହିଃ + ଆବରଣ = ବହିରାବରଣ
ନିଃ + ଈଶ୍ୱର = ନିରୀଶ୍ୱର | ନିଃ + ଉପଦ୍ରବ = ନିରୁପଦ୍ରବ
ଦୁଃ + ଗତି = ଦୁର୍ଗତି | ନିଃ + ବଳ = ନିର୍ବଳ
ଦୁଃ + ଜୟ = ଦୁର୍ଜୟ | ନିଃ + ବାଚନ = ନିର୍ବାଚନ
ନିଃ + ଜଳ = ନିର୍ଜଳ | ନିଃ + ବାତ = ନିର୍ବାତ
ନିଃ + ଜନ = ନିର୍ଜନ | ଦୁଃ + ବାସନା = ଦୁର୍ବାସନା
ନିଃ + ଦେଶ = ନିର୍ଦ୍ଦେଶ | ଧନୁଃ + ବାଣ = ଧନୁର୍ବାଣ
ବହିଃ + ଦେଶ = ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ | ନିଃ + ବେଦ = ନିର୍ବେଦ
ଦୁଃ + ଘଟନା = ଦୁର୍ଘଟନା | ଆବିଃ + ଭାବ = ଆବିର୍ଭାବ
ନିଃ + ଝର = ନିର୍ଝର | ବହିଃ + ଭାଗ = ବହିର୍ଭାଗ
ନିଃ + ଧନ = ନିର୍ଦ୍ଧନ | ଦୁଃ + ଭାଗ୍ୟ = ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ
ଦୁଃ + ନୀତି = ଦୁର୍ନୀତି | ନିଃ + ମାଲ୍ୟ = ନିର୍ମାଲ୍ୟ
ନିଃ + ମଳ = ନିର୍ମଳ | ନିଃ + ମୋଚନ = ନିର୍ମୋଚନ
ନିଃ + ମାୟା = ନିର୍ମାୟା | ନିଃ + ମମ = ନିର୍ମମ
ଦୁଃ + ଯୋଗ = ଦୁର୍ଯୋଗ | ଦୁଃ + ଯବନ = ଦୁର୍ଯବନ
ନିଃ + ଲୋଭ = ନିର୍ଲୋଭ | ଦୁଃ + ଲଭ = ଦୁର୍ଲଭ
ନିଃ + ଲଜ୍ଜ = ନିର୍ଲଜ୍ଜ | ନିଃ + ଲିପ୍ତ = ନିର୍ଲିପ୍ତ
ଆୟୁଃ + ବେଦ = ଆୟୁର୍ବେଦ | ଧନୁଃ + ବେଦ = ଧନୁର୍ବେଦ
ଆୟୁଃ + ବଳ = ଆୟୁର୍ବଳ | ଆଶୀଃ + ବାଦ = ଆଶୀର୍ବାଦ
ମୁହୁଃ + ମୁହୁଃ = ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ | ଆୟୁଃ + ହାନି = ଆୟୁର୍ହାନି

ସୂତ୍ର—ଅ, ଆ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପରସ୍ଥିତ ବିସର୍ଗ ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ, ବର୍ଗର ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ କିମ୍ବା ଯ, ର, ଳ, ବ, ହ ଥିଲେ ବିସର୍ଗ 'ର୍' ହୁଏ । ପରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ତାହା 'ର୍' ରେ ମିଶିଯାଏ । ପରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ର୍' ସେଥିରେ ରେଫ (ର୍) ହୁଏ ।

୩। ନିଃ + ରବ = ନୀରବ | ନିଃ + ରନ୍ଧ୍ର = ନୀରନ୍ଧ୍ର

ନିଃ + ରସ = ନୀରସ | ନିଃ + ରୋଗ = ନୀରୋଗ

ସ୍ୱଃ + ରାଜ୍ୟ = ସ୍ୱାରାଜ୍ୟ | ଜ୍ୟୋତିଃ + ରାଜି = ଜ୍ୟୋତୀରାଜି

ଚକ୍ଷୁଃ + ରୋଗ = ଚକ୍ଷୂରୋଗ | ଧନୁଃ + ରାଶି = ଧନୂରାଶି

ହବିଃ + ରାଜି = ହବୀରାଜି | ହବିଃ + ରେଖା = ହବୀରେଖା

ସୂତ୍ର—ହ୍ରସ୍ୱସ୍ୱର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିସର୍ଗ ପରେ 'ର' ଥାଇ ସନ୍ଧି ହେଲେ ବିସର୍ଗର ଲୋପ ହୁଏ ଏବଂ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱର ଦୀର୍ଘ ହୁଏ ।

('ସ୍ୱରାଜ୍ୟ' ପଦ ଅନ୍ୟ ନିୟମରେ ସିଦ୍ଧ)

୪। ଅତଃ + ଏବ = ଅତଏବ | ଯଶଃ + ଇନ୍ଦୁ = ଯଶଇନ୍ଦୁ

ସୂତ୍ର—ଅ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ଥିଲେ ଅକାର ପରସ୍ଥିତ ବିସର୍ଗର ଲୋପ ହୁଏ । ବିସର୍ଗ ଲୋପ ପରେ ଆଉ ସନ୍ଧି ହୁଏ ନାହିଁ ।

୫। ମନଃ + ଗତ = ମନୋଗତ | ଅମ୍ବଃ + ବିନ୍ଦୁ = ଅମ୍ବୋବିନ୍ଦୁ

ଅଧଃ + ଗତି = ଅଧୋଗତି | ବୟଃ + ବୃଦ୍ଧ = ବୟୋବୃଦ୍ଧ

ସଦ୍ୟଃ + ଜାତ = ସଦ୍ୟୋଜାତ | ବୟଃ + ବୃଦ୍ଧି = ବୟୋବୃଦ୍ଧି

ନଭଃ + ଡିଣ୍ଡିମ = ନଭୋଡିଣ୍ଡିମ | ମନଃ + ବ୍ୟଥା = ମନୋବ୍ୟଥା

ପୟଃ + ଦ = ପୟୋଦ | ଶିରଃ + ବ୍ୟଥା = ଶିରୋବ୍ୟଥା

ପୟଃ + ଦାନ = ପୟୋଦାନ | ତପଃ + ବନ = ତପୋବନ

ବଚଃ + ଘାତ = ବଚୋଘାତ | ପୟଃ + ଝରୀ = ପୟୋଝରୀ

ତପଃ + ଧନ = ତପୋଧନ | ଯଶଃ + ଧନ = ଯଶୋଧନ

ପୟଃ + ଧର = ପୟୋଧର | ଶିରଃ + ଧାର୍ଯ୍ୟ = ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ

ପୁରଃ + ଭାଗ = ପୁରୋଭାଗ | ଶିରଃ + ଭୂଷା = ଶିରୋଭୂଷା

ମନଃ + ନୟନ = ମନୋନୟନ | ବକ୍ଷଃ + ନାଦ = ବକ୍ଷୋନାଦ

ମନଃ + ନୀତ = ମନୋନୀତ | ତେଜଃ + ମୟ = ତେଜୋମୟ

ତମଃ + ମୟ = ତମୋମୟ | ଶିରଃ + ମଣି = ଶିରୋମଣି

ମନଃ + ଯୋଗ = ମନୋଯୋଗ | ନଭଃ + ଯାନ = ନଭୋଯାନ

ମନଃ + ରଂଜନ = ମନୋରଂଜନ | ମନଃ + ରଥ = ମନୋରଥ

ଶିରଃ + ରତ୍ନ = ଶିରୋରତ୍ନ | ଅହଃ + ରାତ୍ର = ଅହୋରାତ୍ର

ଯଶଃ + ରାଶି = ଯଶୋରାଶି | ଶ୍ରେୟଃ + ରାଶି = ଶ୍ରେୟୋରାଶି

Scanned with CamScanner

ଯଶଃ + ଲାଭ = ଯଶୋଲାଭ ତପଃ + ଲୋକ = ତପୋଲୋକ

ମନଃ + ହର = ମନୋହର ତେଜଃ + ହାନି = ତେଜୋହାନି

ତେଜଃ + ହୀନ = ତେଜୋହୀନ ଯଶଃ + ଗାଥା = ଯଶୋଗାଥା

ସୂତ୍ର—ସଜାତ ବିସର୍ଗ ପୂର୍ବରୁ 'ଅ' ଥିଲେ ଏବଂ ପରେ କୌଣସି ବର୍ଗର ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ କିମ୍ବା ଯ, ର, ଳ, ଲ, ବ, ହ ଥିଲେ ବିସର୍ଗ ଓ ତାହାର ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣ 'ଅ' ଉଭୟ ମିଶି 'ଓ' ହୋଇଥାନ୍ତି । 'ଓ' ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

୬ । ତତଃ + ଅଧିକ = ତତୋଧିକ / ତତୋଽଧିକ

ମନଃ + ଅଭିଳାଷ = ମନୋଭିଳାଷ / ମନୋଽଭିଳାଷ

ମନଃ + ଅଭୀଷ୍ଟ = ମନୋଭୀଷ୍ଟ / ମନୋଽଭୀଷ୍ଟ

ବୟଃ + ଅଧିକ = ବୟୋଧିକ / ବୟୋଽଧିକ

ଶିରଃ + ଅଳଙ୍କାର = ଶିରୋଳଙ୍କାର / ଶିରୋଽଳଙ୍କାର

ସୂତ୍ର—ଅ କାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଜାତ ବିସର୍ଗ ପରେ ଯଦି 'ଅ' ଥାଏ, ତେବେ ଅକାର ଓ ପରସ୍ଥିତ ସଜାତ ବିସର୍ଗ ଦୁହେଁ ମିଶି 'ଓ' ହୁଅନ୍ତି । ଓକାର ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ। ପରେ ଅକାର ଥିଲେ ତା'ର ଲୋପ ହୁଏ । ସଂସ୍କୃତରେ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ 'ଓ'କାର ପରେ ଲୁପ୍ତ ବା ଖଣ୍ଡ ଅକାର ଚିହ୍ନ (ଽ) ରହେ ।

୭ । ତପଃ + ଚରଣ = ତପଶ୍ଚରଣ ନଭଃ + ଛଦ = ନଭଶ୍ଛଦ

ତପଃ + ଚର୍ଯ୍ୟା = ତପଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟା ସଦ୍ୟଃ + ଛିନ୍ନ = ସଦ୍ୟଶ୍ଛିନ୍ନ

ନିଃ + ଚୟ = ନିଶ୍ଚୟ ଦୁଃ + ଛେଦ୍ୟ = ଦୁଶ୍ଛେଦ୍ୟ

ନଭଃ + ଚର = ନଭଶ୍ଚର ଶିରଃ + ଛେଦ = ଶିରଶ୍ଛେଦ

ପୁରଃ + ଚରଣ = ପୁରଶ୍ଚରଣ ଶିରଃ + ଛେଦନ = ଶିରଶ୍ଛେଦନ

ଦୁଃ + ଚିନ୍ତା = ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଦୁଃ + ଚରିତ୍ର = ଦୁଶ୍ଚରିତ୍ର

ସୂତ୍ର—ପଦାନ୍ତ ବିସର୍ଗ ପରେ 'ଚ' ବା 'ଛ' ଥିଲେ ବିସର୍ଗ ସ୍ଥାନରେ 'ଶ' ହୁଏ। 'ଶ' ସହିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସନ୍ଧି ହୁଏ ।

୮ । ଧନୁଃ + ଟଙ୍କାର = ଧନୁଷ୍ଟଙ୍କାର ନିଃ + ଠୀବନ = ନିଷ୍ଠୀବନ

ଧନୁଃ + ଟଙ୍କଧର = ଧନୁଷ୍ଟଙ୍କଧର ନିଃ + ଠୁର = ନିଷ୍ଠୁର

ସୂତ୍ର—ବିସର୍ଗ ପରେ 'ଟ' ବା 'ଠ' ଥିଲେ ବିସର୍ଗ ସ୍ଥାନରେ 'ଷ' ହୁଏ । 'ଷ' ସହିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶି ସନ୍ଧି ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

୯ । ଅଧଃ + ତନ = ଅଧସ୍ତନ
ଇତଃ + ତତଃ = ଇତସ୍ତତଃ
ନଭଃ + ତଳ = ନଭସ୍ତଳ
ନିଃ + ତରଙ୍ଗ = ନିସ୍ତରଙ୍ଗ
ମନଃ + ତାପ = ମନସ୍ତାପ
ନିଃ + ତାର = ନିସ୍ତାର
ନିଃ + ତାରକ = ନିସ୍ତାରକ
ନିଃ + ତାରଣ = ନିସ୍ତାରଣ
ନିଃ + ତେଜ = ନିସ୍ତେଜ
ମନଃ + ତୁଷ୍ଟି = ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି

ସୂତ୍ର—ପଦାନ୍ତ ବିସର୍ଗ ପରେ 'ତ' ଥିଲେ ବିସର୍ଗ ସ୍ଥାନରେ 'ସ୍' ହୁଏ । ସେହି 'ସ୍' ପରବର୍ତ୍ତୀ 'ତ୍' ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

୧୦ । ତିରଃ + କାର = ତିରସ୍କାର
ନମଃ + କାର = ନମସ୍କାର
ପୁରଃ + କାର = ପୁରସ୍କାର
ଭାଃ + କର = ଭାସ୍କର
ଅୟଃ + କାନ୍ତ = ଅୟସ୍କାନ୍ତ
ବାଚଃ + ପତି = ବାଚସ୍ପତି
ଶ୍ରେୟଃ + କର = ଶ୍ରେୟସ୍କର
ମନଃ + କାମନା = ମନସ୍କାମନା

କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଷତ୍ୱବିଧି ଅନୁସାରେ 'ସ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଷ୍' ହୁଏ । ଯଥା–

ଦୁଃ + କର୍ମ = ଦୁଷ୍କର୍ମ
ଦୁଃ + କୃତି = ଦୁଷ୍କୃତି
ଚତୁଃ + ପଥ = ଚତୁଷ୍ପଥ
ଚତୁଃ + ପାଠୀ = ଚତୁଷ୍ପାଠୀ
ଦୁଃ + ପାଚ୍ୟ = ଦୁଷ୍ପାଚ୍ୟ
ଗୀଃ + ପତି = ଗୀଷ୍ପତି
ନିଃ + କର = ନିଷ୍କର
ନିଃ + କର୍ମ = ନିଷ୍କର୍ମ
ଆବିଃ + କାର = ଆବିଷ୍କାର
ବହିଃ + କାର = ବହିଷ୍କାର
ଚତୁଃ + ପଦ = ଚତୁଷ୍ପଦ
ଚତୁଃ + ପାଣି = ଚତୁଷ୍ପାଣି
ଧନୁଃ + ପାଣି = ଧନୁଷ୍ପାଣି
ନିଃ + ପାପ = ନିଷ୍ପାପ
ଭ୍ରାତୁଃ + ପୁତ୍ର = ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୁତ୍ର
ନିଃ + ଫଳ = ନିଷ୍ଫଳ

ସୂତ୍ର—ବିସର୍ଗ ପରେ କ, ପ କିମ୍ବା ଫ ଥିଲେ ଅନ୍ତଃସ୍ଥିତ ବିସର୍ଗ ସ୍ଥାନରେ 'ସ୍' ହୁଏ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଷତ୍ୱବିଧି ଅନୁସାରେ 'ଷ୍' ହୁଏ ।

ସନ୍ଧିନିୟମ ବହିର୍ଭୂତ—

ଅହ + ଅହ = ଅହରହ
ଆ + ପଦ = ଆସ୍ପଦ
ଏକ + ଦଶ = ଏକାଦଶ
ଗୋ + ପଦ = ଗୋଷ୍ପଦ
ତତ୍ + କର = ତସ୍କର
ପତତ୍ + ଅଞ୍ଜଳି = ପତଞ୍ଜଳି
ପର + ପର = ପରସ୍ପର
ବନ + ପତି = ବନସ୍ପତି
ବୃହତ୍ + ପତି = ବୃହସ୍ପତି
ହରି + ଚନ୍ଦ୍ର = ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର
ସମ୍ + ରାଟ = ସମ୍ରାଟ୍
ଦ୍ୱି + ଅୟଣ = ଦ୍ୱୟଣକ
ମନ + ଅନ୍ତର = ମନାନ୍ତର
ବାର + ବାର = ବାରମ୍ବାର

Scanned with CamScanner

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ସନ୍ଧି କାହାକୁ କହନ୍ତି ଏବଂ ଏହା କେତେ ପ୍ରକାର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ?

୨ । ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ଧି କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ତିନୋଟିର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୩ । ବିସର୍ଗ କେତେ ପ୍ରକାର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ?

୪ । ବିସର୍ଗ ସନ୍ଧି କାହାକୁ କହନ୍ତି ?, ପାଞ୍ଚଟିର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୫ । ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର :

ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ, ସତ୍ୟାନ୍ୱେଷୀ, ମହୋତ୍ସବ, ମହୋଷଧି, ମହୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଦୁର୍ଗେଶ, ଯଦ୍ୟପି, ରାଜର୍ଷି, ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର, ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା, କପିଳେନ୍ଦ୍ର, ଯଥେଚ୍ଛା, ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର, ବାଙ୍ନ୍ୟାସ, ପୃଷ୍ଠ, ନିର୍ବାଣ, ବିପଚ୍ଛଙ୍କା, ଶରଲ୍ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସଞ୍ଚାଳକ, ଉଲ୍ଲୋଳ, ମରୁନ୍ନୟ, ସଂସ୍ଥାନ, ବାଗୀଶ, ଉତ୍ଥାନ, ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ, ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା, ଶିରୋମଣି, ନୀରବ, ଶିରୋଭୂଷଣ, ମନସ୍କାମ, ନିସ୍ତରଙ୍ଗ, ନିରୀକ୍ଷଣ, ଅଧୋଗତି, ଅନ୍ତର୍ଦାହ, ସ୍ୱର୍ଗତ, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ପୟୋଧର, ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ, ନଭୋଯାନ, ପିତ୍ରାବାସ, ତମୋମୟ, ସଜ୍ଜନ, ପୃଥ୍ୱୀଶ୍ୱର, ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ, ପ୍ରୌଢ଼, ତତୋଽଧିକ, ବୟୋବୃଦ୍ଧ, ବହିରାବଣ, ଅତ୍ୟୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଗବାକ୍ଷ, ଦିଗ୍‌ଗଜ, ସଚ୍ଛାତ୍ର, ନୀଳାଚଳ, ସଂତ୍ରାସ, ନିର୍ବାଚନ, ଅଗ୍ରାଧିକାର, ନଭଶ୍ଚୁମ୍ବୀ, ମଣ୍ଡଳାଧୀଶ, ରମେଶ ।

୬ । ସନ୍ଧି କର–

ସମ୍ + ନ୍ୟାସ	ଦୁର୍ଗା + ଉତ୍ସବ	ତତ୍ + କର	ସତ୍ + ନ୍ୟାସ
ପରି + କାର	ସୂଚୀ + ଅଗ୍ର	ଧନୁଃ + ଧର	ମନଃ + ତାପ
ସଦ୍ୟଃ + ଜାତ	ଅଭି + ଉଦୟ	ନିଃ + ଜର	କ୍ଷୁଧ୍ + ପିପାସା
ଈଷତ୍ + ହାସ୍ୟ	ଉତ୍ + ହାସ	ବୃକ୍ଷ + ଛାୟା	ନିଃ + ରନ୍ଧ୍ର
ମନଃ + ବୃତ୍ତି	ବାକ୍ + ବାହୁଲ୍ୟ	ଯୋଗ + ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ	ମନୁ + ଅନ୍ତର
ସହ + ଉଦୟ	ଆଶୀଃ + ବାଦ	ନିଃ + ରବ	ପ୍ରାତଃ + ଆଶ
ସମ୍ + ଧାନ	ଉତ୍ + ସ୍ତମ୍ଭ	ଜଗତ୍ + ବନ୍ଧୁ	ତଦ୍ + ଫଳ
ଇତି + ଆଦି	ଧାତୃ + ଅଂଶ	ଶେ + ଅନ	ଅନୁ + ଚ୍ଛେଦ
ନିଃ + ଉପାୟ	ଏକ + ଊନ	ପୁନଃ + ରୋଷ	ପିଷ୍ + ତ
ସହ + ଉଦର	ପୟଃ + ଦାନ	ଅତଃ + ଏବ	ଶିରଃ + ଛେଦ
ମାତୃ + ଆଦେଶ	ମନଃ + ରଥ	ଉତ୍ + ଲଙ୍ଘନ	ଅପ୍ + ଜ

Scanned with CamScanner

୭। ସଂଶୋଧନ କର—

ଜଗମୋହନ	ପ୍ରୌଢ଼	ମନବୃତ୍ତି	ପୁନରାଭିନୟ
ନବୌଢ଼ା	ଜଗତୀଶ୍ୱର	ଧନୁପାଣି	ପ୍ରତୌଢ଼
ବଶମ୍ବଦ	ସମ୍ବାଦ	ମନବାଞ୍ଛା	ଅହରାତ୍ର
ଦୁରାବସ୍ଥା	ସଦ୍ୟଜାତ	ଅଧକ୍ଷ	ମହୈଷଧି
ମନବ୍ୟଥା	ଜଗବନ୍ଧୁ	ନଦ୍ୟାମ୍ବୁ	ଯାତାୟତ
ତପବନ	ଉପଚାରୀ	ନିରୋଗ	ମନକାମନା
ଧନୁପାଣି	ଶିରଚ୍ଛେଦ	ଭୂମ୍ୟାଧିକାରୀ	ଚକ୍ଷୁରୋଗ
ଦିଗାମ୍ବର	ଯଶରାଶି	ଅଧୋପତନ	ମରୁଦ୍ୟାନ
ପୂର୍ବନୁମତି	ଉପରୋକ୍ତ	ପ୍ରତ୍ୟେକ	ଗତ୍ୟାନ୍ତର
ସନ୍ମାନ	ନିରାପେକ୍ଷ	ପରିଷ୍କାର	ମନଯୋଗ
ସତୁପାୟ	ବିପଜନକ	ଜଗତାନନ୍ଦ	ଅନ୍ତ୍ରଗତ
ଷଟ୍‌ମାସ	ପୁରଭାଗ	ନିରସ	ତିରସ୍କାର

●

ସମାସ

ତଳ ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର–

୧ । ଯାହାର ବୁଦ୍ଧି ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ସେପରି ଲୋକ ଆକସ୍ମିକ ବିପଦକୁ ପ୍ରତିହତ କରିପାରେ ।

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉକ୍ତି–ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧି ଲୋକ ଆକସ୍ମିକ ବିପଦକୁ ପ୍ରତିହତ କରିପାରେ ।

୨ । ଯେଉଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କମଳ ପରି ଲୋଚନ, ଯେ ପିତାଙ୍କର ଭକ୍ତ ସେ ସତତ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରେ ଅନୁରକ୍ତ ଥିଲେ ।

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉକ୍ତି–କମଳଲୋଚନ, ପିତୃଭକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସତତ ପ୍ରଜାନୁରକ୍ତ ଥିଲେ ।

୩ । ଅଯୋଧ୍ୟାର ଅଧିପତି ଦଶରଥ ପୁତ୍ର ପାଇଁ ଶୋକ କରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉକ୍ତି–ଅଯୋଧ୍ୟାଧିପତି ଦଶରଥ ପୁତ୍ରଶୋକରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଉପରେ ତିନୋଟି ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଦାହରଣରେ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଉକ୍ତି ଅଛି, ଗୋଟିଏ ବିସ୍ତୃତ ଓ ଅନ୍ୟଟି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ । ଉଭୟ ଉକ୍ତି ବା ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ସମାନ । ବିସ୍ତୃତ ଉକ୍ତି ବା ଦୀର୍ଘ ବାକ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦ କରାଯାଇଛି ଓ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ପ୍ରଥମ ଉଦାହରଣରେ ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ପଦ ହେଉଛି–'ତୀକ୍ଷ୍ଣ' ଓ 'ବୁଦ୍ଧି' । ଦ୍ୱିତୀୟ ଉଦାହରଣରେ ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ପଦଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି–'କମଳ' ଓ 'ଲୋଚନ', 'ପିତା' ଓ ଭକ୍ତ, 'ପ୍ରଜା' ଓ ଅନୁରକ୍ତ । ତୃତୀୟ ଉଦାହରଣରେ ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ପଦ ହେଉଛି–'ଅଯୋଧ୍ୟା' ଓ 'ଅଧିପତି', 'ପୁତ୍ର' ଓ 'ଶୋକ' ।

ଏହି ଦୁଇ ଦୁଇ ପଦକୁ ଯୋଡ଼ି ଯଥାକ୍ରମେ ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧି, କମଳଲୋଚନ, ପିତୃଭକ୍ତ, ପ୍ରଜାନୁରକ୍ତ, ଅଯୋଧ୍ୟାଧିପତି ଓ ପୁତ୍ରଶୋକ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦ କରାହୋଇଛି ।

ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବା ଏକାଧିକ ପଦକୁ ଏକପଦ କରିବାର ନାମ ସମାସ ।

ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ପଦର ମିଳନରେ ଯେଉଁ ଏକ ପଦ ଗଠିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ସମସ୍ତ ପଦ ବା ସମାସପଦ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧି, କମଳଲୋଚନ, ପିତୃଭକ୍ତ, ପ୍ରଜାନୁରକ୍ତ, ଅଯୋଧ୍ୟାଧିପତି ଓ ପୁତ୍ରଶୋକ ।

ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପଦମାନଙ୍କର ମିଳନରେ ସମସ୍ତ ପଦ ଗଠିତ ହୁଏ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସମସ୍ୟମାନପଦ କହନ୍ତି । ଯଥା–ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ ବୁଦ୍ଧି, କମଳ ଓ ଲୋଚନ, ପିତା ଓ ଭକ୍ତ, ପ୍ରଜା ଓ ଅନୁରକ୍ତ, ଅଯୋଧ୍ୟା ଓ ଅଧିପତି, ପୁତ୍ର ଓ ଶୋକ ।

Scanned with CamScanner

ସମସ୍ୟମାନ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ପର୍କକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ବିସ୍ତୃତ ଉକ୍ତି ବା ବାକ୍ୟ ବା ବାକ୍ୟାଂଶ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ସମାସ ବାକ୍ୟ ବା ବ୍ୟାସବାକ୍ୟ ବା ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଯାହାର, କମଳ ପରି ଲୋଚନ, ପିତାଙ୍କର ଭକ୍ତ, ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରେ ଅନୁରକ୍ତ, ଅଯୋଧ୍ୟାର ଅଧିପତି ଓ ପୁତ୍ର ପାଇଁ ଶୋକ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସମସ୍ତ ପଦ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ପଦଟି ପୂର୍ବପଦ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦଟି ପରପଦ ବା ଉତ୍ତରପଦ । ଯଥା–ବୀଣାପାଣି । 'ବୀଣା' ପୂର୍ବ ପଦ ଓ 'ପାଣି' ପର ପଦ ବା ଉତ୍ତର ପଦ ।

ସମାସର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ :

ସଂକ୍ଷେପରେ ଭାବପ୍ରକାଶ କରିବା ସମାସର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସମାସ ଦ୍ୱାରା ରଚନା ସରସ ଓ ଶ୍ରୁତିପ୍ରିୟ ହୁଏ । ଲେଖା ଓଜୋଗୁଣଦୀପ୍ତ ହୁଏ । ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦର ବ୍ୟବହାର ହ୍ରାସ ପାଏ । ପୁନଶ୍ଚ ସମାସ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ପଦ ଅର୍ଥବୋଧଗମ୍ୟତା ଆସେ ।

ସମାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ତଥ୍ୟ :

ସମାସ ଅର୍ଥ ସଂକ୍ଷେପ ଓ ବ୍ୟାସ ଅର୍ଥ ବିସ୍ତାର । ସମାସରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବା ପଦମାନଙ୍କର କେବଳ ସମାସ ହୁଏ, ସମ୍ବନ୍ଧ ନଥିବା ପଦମାନଙ୍କର ସମାସ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା–ନଦୀର ଜଳ ମଧୁର ଅଟେ । 'ନଦୀ'ର 'ଜଳ' ସହ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାରୁ ନଦୀ ଓ ଜଳ ପଦ ଦୁଇଟି ସମାସ ହୋଇପାରିବ; ମାତ୍ର 'ନଦୀ'ର 'ମଧୁର' ସହ ସମ୍ପର୍କ ନଥିବାରୁ ନଦୀ ଓ ମଧୁର ଶବ୍ଦର ସମାସ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏଣୁ 'ନଦୀଜଳ' ସମାସ ପଦ ଏବଂ 'ନଦୀ ମଧୁର' ସମାସ ପଦ ନୁହେଁ ।

ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ପଦକୁ ନେଇ ସମାସ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା– ଭୂଭର୍ତ୍ତୃସ୍ୱର୍ଗଲୋକ, ବାଚସ୍ପତିଜଳପଶ୍ଲେଷ୍ମା, ଯାମଦାନଦଣ୍ଡଭେଦ, ଜାତିକୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା, ମହାଯମୁନାସରସ୍ୱତୀ, ଦଶିଶିରଛିଅଶ୍ୱତମସ୍ଥ

ସମାସରେ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସନ୍ଧି କରିବାକୁ ହେବ । ଯଥା– ସତ୍ୟ ଅଟେ ଆନନ୍ଦ ଯାହାର ସେ ସତ୍ୟାନନ୍ଦ (ସତ୍ୟ + ଆନନ୍ଦ), ଧନର ଈଶ = ଧନେଶ (ଧନ + ଈଶ), ସପ୍ତ ଅହର ସମାହାର = ସପ୍ତାହ (ସପ୍ତ + ଅହ), ନାହିଁ କଳଙ୍କ ଯାହାର = ନିଷ୍କଳଙ୍କ (ନିଃ + କଳଙ୍କ) ।

ସନ୍ଧିରେ ଦୁଇବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନ ଘଟେ, ମାତ୍ର ସମାସରେ ଦୁଇପଦର ମିଳନ ଘଟେ । ପୁନଶ୍ଚ ଦୁଇପଦର ଯେଉଁସ୍ଥଳରେ ସନ୍ଧି ହୋଇଥାଏ, ସେଠାରେ ସମାସ ରହିଥାଏ ।

ମିଳନ ହେଲାପରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱୟର ମିଳନ ଘଟିଥାଏ । ଯଥା–ବିଦ୍ୟାଳୟ । ବିଦ୍ୟା + ଆଳୟ – ଏହି ଦୁଇପଦର ମିଳନ ସହିତ 'ଆ+ଆ' ମିଳନ ବା ସନ୍ଧି ହୋଇ 'ଆ' ହୋଇଛି ।

ସମାସରେ ସମସ୍ତ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ର କରି ଲେଖାଯାଏ ବା ସମସ୍ୟମାନ ପଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ହାଇଫେନ୍ ବା ଯୋଜକଚିହ୍ନ ଦେଇ ଲେଖାଯାଏ । ଯଥା– ରାମଲକ୍ଷ୍ମଣସୀତା / ରାମ-ଲକ୍ଷ୍ମଣ-ସୀତା, ଉତ୍କଳକମଳାବିଳାସଦୀର୍ଘିକା / ଉତ୍କଳ-କମଳା-ବିଳାସ-ଦୀର୍ଘିକା, ସତ୍ୟଶିବସୁନ୍ଦର / ସତ୍ୟ-ଶିବ-ସୁନ୍ଦର ।

ସମାସରେ ପୂର୍ବପଦର ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଲୋପ ହୁଏ । ଯଥା–ନିଶାରେ ଚରେ ଯେ = ନିଶାଚର । ସମସ୍ୟମାନ ପଦ 'ନିଶା'ରେ ଥିବା ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ 'ରେ' ସମସ୍ତପଦ 'ନିଶାଚର'ରେ ଲୋପ ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର ହେଲେ ପରପଦ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଯଥା–ସମସ୍ତେ ନିଶାଚରକୁ ଭୟ କରନ୍ତି । ପରପଦ 'ଚର'ରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ 'କୁ' ଲାଗିଛି ।

ସମାସ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ସମସ୍ୟମାନ ପଦରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । କେଉଁଠି ସମସ୍ୟମାନ ପଦରୁ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଲୋପହୁଏ ତ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ପ୍ରତ୍ୟୟର ଆଗମ ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ସମସ୍ୟମାନ ପଦ ବଦଳିଯାଇ ଆଗପଛ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଯଥା–

ଛାଗୀର ଦୁଗ୍ଧ – ଛାଗଦୁଗ୍ଧ ('ଛାଗୀ'ରୁ 'ୀ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲୋପ)

ସ୍ଥିତ ପ୍ରଜ୍ଞା ଯାହାର = ସ୍ଥିତପ୍ରଜ୍ଞ ('ପ୍ରଜ୍ଞା'ରୁ 'ା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲୋପ)

ଉଦାର ମନ ଯାହାର = ଉଦାରମନା ('ମନ'ରେ 'ା' ପ୍ରତ୍ୟୟର ଆଗମ)

ଅଳ୍ପ ବୟସ ଯାହାର = ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ('ବୟସ'ରେ 'କ'ର ଆଗମ)

ନଈର ମଝି = ମଝିନଈ ('ନଈ' ପରପଦ ଓ 'ମଝି' ପୂର୍ବପଦ ହୋଇଛି)

ପଥମାନଙ୍କର ରାଜା = ରାଜପଥ ('ପଥ' ପରପଦ ଓ ରାଜା 'ରାଜ' ହୋଇ ପୂର୍ବପଦ ହୋଇଛି ।)

ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ସମାସ ହେଉଛି ଅର୍ଥାଶ୍ରୟୀ । ଗୋଟିଏ ସମସ୍ତ ପଦ ଅର୍ଥଭେଦରେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ସମାସ ହୋଇପାରେ । ଯେତେବେଳେ ତାହା ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିବ, ସେତେବେଳେ ତାହାର ସେହି ପ୍ରକାର ବିଗ୍ରହବାକ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଯଥା–

ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର – ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ପରି = ଉପମିତ କର୍ମଧାରୟ

ମୁଖ ରୂପକ ଚନ୍ଦ୍ର = ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ

ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ଯାହାର = ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ

Scanned with CamScanner

ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ – ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ମୁଖ ଯାହାର = ବହୁବ୍ରୀହି
ଚନ୍ଦ୍ର ସଦୃଶ ମୁଖ = ମଧ୍ୟପଦ ଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ

ପଞ୍ଚାନନ – ପଞ୍ଚ ଆନନର ସମାହାର = ପାଞ୍ଚୋଟି ମୁହଁ (ଦ୍ୱିଗୁ)
ପଞ୍ଚ ଆନନ ଯାହାର = ଶିବ (ବହୁବ୍ରୀହି)

ନୀଳାମ୍ବର – ନୀଳ ଅଟେ ଅମ୍ବର = ନେଳିଲୁଗା (କର୍ମଧାରୟ)
ନୀଳ ଅମ୍ବର ଯାହାର = ବଳରାମ (ବହୁବ୍ରୀହି)

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି – ଚନ୍ଦ୍ରର କାନ୍ତି = ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ)
ଚନ୍ଦ୍ରର କାନ୍ତି ପରି କାନ୍ତି ଯାହାର (ଉପମିତ ବହୁବ୍ରୀହି)

ବାଲିଯାତ୍ରା – ବାଲିରେ ଯାତ୍ରା – ୭ମୀ ତତ୍ପୁରୁଷ
ବାଲିକୁ ଯାତ୍ରା – ୨ୟା ତତ୍ପୁରୁଷ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ତତ୍ସମ, ତଦ୍ଭବ, ଦେଶଜ ଓ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ଏହି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସମାସର ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇଥାଏ ।

୧ । ତତ୍ସମ ସହିତ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦର, ଯଥା–ନୀଳପଦ୍ମ, ପୀତାମ୍ବର, ବୃଦ୍ଧଲୋକ, ଗୀତିକବିତା ।

୨ । ତତ୍ସମ ସହିତ ତଦ୍ଭବର, ଯଥା–ବୁଢ଼ାଲୋକ, ଅଲଣା କଥା, ନୀଳକଇଁ, ଘୋରାଚନ୍ଦନ ।

୩ । ତଦ୍ଭବ ସହିତ ତଦ୍ଭବର, ଯଥା–ଘିଅପିଠା (ଘୃତ ପିଷ୍ଟକ), ମୂଷାଦାନ୍ତ (ମୂଷିକଦନ୍ତ), ମିରିଗ ମାଉଁସ (ମୃଗମାଂସ), ନଈପୋଖରୀ, ଦିଅଁଦେଉଳ ଇତ୍ୟାଦି ।

୪ । ଦେଶଜ ସହିତ ଦେଶଜର, ଯଥା–ପାଲଟାଲୁଗା, ଚଢ଼େଇଡେଣା, କୋରଡ଼ାମାଡ଼, ଛତରଖିଆ ।

୫ । ବୈଦେଶିକ ସହିତ ଦେଶଜର, ଯଥା–ଭଙ୍ଗା ଟ୍ରଙ୍କ, ଟିକେଟ ବିକ୍ରି, ଘଉଡଲାସ ।

୬ । ବୈଦେଶିକ ସହିତ ବୈଦେଶିକର–ଜେଲଷ୍ଟେସନ, ସମନଜାରୀ, ବେଞ୍ଚଟେୟାର, ଷ୍ଟିଡ଼ିସେଣ୍ଟର, ଟାଉନବସ୍, ରିଲିଫ୍ କୋର୍ଟ ।

ତତ୍ସମ ସହିତ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦର ମଧ୍ୟ ସମାସ କରାଯାଇ ପାରୁଛି । ଯଥା– ବୃହତ୍ଷ୍ଟେସନ, ରିଲିଫକାର୍ଯ୍ୟ, ଟ୍ରେନ୍‌ଦୁର୍ଘଟଣା, ଟ୍ରକ୍‌ଚାପା, ବସ୍‌ଧକ୍କା, ଗୃହକମିଟି, ଲାଇସେନ୍‌ସପ୍ରାପ୍ତ ।

ସମସ୍ୟମାନ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାସକୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ତେବେ ଅର୍ଥପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାସକୁ ଛଅ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା–

୧ । ତତ୍ପୁରୁଷ
୨ । କର୍ମଧାରୟ
୩ । ଦ୍ୱିଗୁ
୪ । ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ
୫ । ବହୁବ୍ରୀହି
୬ । ଅବ୍ୟୟୀଭାବ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାସର ମଧ୍ୟ କେତେକ ଉପବିଭାଗ ଅଛି ।

ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ

ଯେଉଁ ସମାସରେ ପ୍ରଥମା ଭିନ୍ନ (ଦ୍ୱିତୀୟାଠାରୁ ସପ୍ତମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ବିଭକ୍ତ୍ୟନ୍ତ ପଦ ସହିତ ଅନ୍ୟପଦର ସମାସ ହୁଏ ଏବଂ ପରପଦ ବା ଉତ୍ତର ପଦର ଅର୍ଥର ପ୍ରଧାନ୍ୟ ରହେ, ତାକୁ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ କହନ୍ତି । ଏହି ସମାସରେ ସମସ୍ତ ପଦର ପୂର୍ବପଦର ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଲୋପ ପାଇଥାଏ । ପୂର୍ବପଦର ବିଭକ୍ତିକୁ ନେଇ ଏହି ସମାସ ଛଅ ପ୍ରକାର ।

ଦ୍ୱିତୀୟା ତତ୍ପୁରୁଷ :

ପୂର୍ବପଦରେ ଥିବା ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତିର ଲୋପ ହୋଇ ଯେଉଁ ସମାସ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଦ୍ୱିତୀୟା ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ କୁହାଯାଏ ।

ସଭାକୁ ଆଗତ = ସଭାଗତ
କରକୁ ଗତ = କରଗତ
ଚରଣକୁ ଆଶ୍ରିତ = ଚରଣାଶ୍ରିତ
ବିପଦକୁ ଆପନ୍ନ = ବିପଦାପନ୍ନ
ବିଦ୍ୟାକୁ ପ୍ରାପ୍ତି = ବିଦ୍ୟାପ୍ରାପ୍ତି
କାଳକୁ ଅତୀତ = କାଳାତୀତ
ମନକୁ ଛୁଆଁ = ମନଛୁଆଁ
ଘରକୁ ମୁହାଁ = ଘରମୁହାଁ

ସେହିପରି–ଧାନକୁଣା, ମାଛମରା, ବରଧରା, ବାଘଭୟ, ପୁଟଦିଆ, ଧନପ୍ରାପ୍ତି, ବାଟଚଲା, ଘରବାହୁଡ଼ା, ପେଜପିଆ, ପରାଶ୍ରିତ, ଚୋରଭୟ, ବିରିବଟା, ବର୍ଷଭୋଗ୍ୟ, ଗୃହାଗତ, ଶରଣାପନ୍ନ, ତେଲପିଆ, ଲୁଗାକୁଣା ।

ଚିରଦିନ ବ୍ୟାପି ସ୍ଥାୟୀ = ଚିରସ୍ଥାୟୀ
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟାପି ସୁଖ = ମୁହୂର୍ତ୍ତସୁଖ
ସମ୍ବତ୍ସର ବ୍ୟାପି ସେବା = ସମ୍ବତ୍ସରସେବା
ଚିରକାଳ ବ୍ୟାପି ଶତ୍ରୁ = ଚିରଶତ୍ରୁ
ଚିରକାଳ ବ୍ୟାପି ଦୁଃଖ = ଚିରଦୁଃଖ

Scanned with CamScanner

ତୃତୀୟା ତତ୍‌ପୁରୁଷ :

ପୂର୍ବପଦର ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତିର ଲୋପ ହୋଇ ଯେଉଁ ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ ହୁଏ, ତାହାକୁ ତୃତୀୟା ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ କହନ୍ତି । ଯଥା–

ଶୃଙ୍ଖଳାଦ୍ୱାରା ବଦ୍ଧ = ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ
କାରାଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ = କାରାବଦ୍ଧ
ସର୍ପଦ୍ୱାରା ଆଘାତ = ସର୍ପାଘାତ
ଶରଦ୍ୱାରା ଆହତ = ଶରାହତ
ବନ୍ୟାଦ୍ୱାରା କ୍ଲିଷ୍ଟ = ବନ୍ୟାକ୍ଲିଷ୍ଟ
ବ୍ୟାଧିରେ ପୀଡ଼ିତ = ବ୍ୟାଧିପୀଡ଼ିତ
କାଳଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାସ = କାଳଗ୍ରାସ
ଶୋକରେ ଆକୁଳ = ଶୋକାକୁଳ
ଧନରେ ହୀନ = ଧନହୀନ
ବାତ୍ୟାଦ୍ୱାରା ବିପନ୍ନ = ବାତ୍ୟାବିପନ୍ନ

ସେହିପରି–ମନଗଢ଼ା, କଳତିଆରି, ହାତଲେଖା, କ୍ରୋଧଜର୍ଜରିତ, ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ, କପୋଳକଳ୍ପିତ, ଦୟାର୍ଦ୍ର, ବେତବୁଣା, ଢିଙ୍କିକୁଟା, ବୁଦ୍ଧିହୀନ, ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ, ଘଣାପେଡ଼ା, ଗୋଇଠାମାଡ଼, ଶ୍ରୀହୀନ, କଳକୁଟା, ପଶାଖେଳ, କୁରାଢ଼ିହଣା, ବଚନଦତ୍ତ, ଅଗ୍ନିଦଗ୍ଧ, ମାଙ୍କଡ଼ଖିଆ, ବାତକମ୍ପିତ, ସର୍ବସମ୍ମତ, ନିଶାଗ୍ରସ୍ତ, ସର୍ପଦଷ୍ଟ, ବର୍ଷାସିକ୍ତ, ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ, ରାଜଦତ୍ତ, ଶାପଗ୍ରସ୍ତ, ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ, ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ, ମଦମତ୍ତ, ଶବ୍ଦପ୍ରଦୂଷଣ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ।

ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍‌ପୁରୁଷ :

ପୂର୍ବ ପଦରେ ଥିବା ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତିର ଲୋପ ହୋଇ ଯେଉଁ ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ ପୁରୁଷ ସମାସ କହନ୍ତି । ଯଥା–

ପିଇବାପାଇଁ ପାଣି = ପିଇବାପାଣି
ରଙ୍ଗପାଇଁ ମଞ୍ଚ = ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ
ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେୟ = ବ୍ରାହ୍ମଣଦେୟ
ସନ୍ତାନ ପାଇଁ ଶୋକ = ସନ୍ତାନଶୋକ
ସର୍ବଙ୍କପାଇଁ ଶିକ୍ଷା = ସର୍ବଶିକ୍ଷା
ଯାଦୁ ନିମିତ୍ତ ମଲମ = ଯାଦୁମଲମ
ଦେବଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ = ଦେବାର୍ପିତ
ଧର୍ମ ନିମିତ୍ତ ପତ୍ନୀ = ଧର୍ମପତ୍ନୀ

ସେହିପରି–ସ୍ନାନାଗାର, ଗାଧୁଆଘର, ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ, ତକିଆଖୋଳ, ଛତାକନା, ଖାଡ଼ାଔଷଧ, ପିତୃସୁଖ, ଦେଶହିତ, ଦ୍ୱିଜଦକ୍ଷିଣା, ଦେବଦତ୍ତ, ଶେଣିକାଠ, ଦେବନିବେଦିତ, ଧନଲୋଭ, ଭୂତବଳି, କାକବଳି, ସୁରକ୍ଷାମଞ୍ଚ, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ରଣରଙ୍ଗ, ପୂଜାର୍ଘ୍ୟ, ଲୋକାର୍ପଣ, ରାଜଦେୟ, ଦରିଦ୍ରଦାନ, ବିପନ୍ନବିତରଣ ।

ପଞ୍ଚମୀ ତତ୍‌ପୁରୁଷ :

ପୂର୍ବପଦର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତିର ଲୋପ ହୋଇ ଯେଉଁ ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ ହୁଏ, ତାହାର ନାମ ପଞ୍ଚମୀ ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ । ଯଥା–

Scanned with CamScanner

ଆକାଶରୁ ପତିତ = ଆକାଶପତିତ ନୀତିରୁ ବିଚ୍ୟୁତ = ନୀତିବିଚ୍ୟୁତ
ଚୋରଠାରୁ ଭୟ = ଚୋରଭୟ ଋଣରୁ ମୁକ୍ତ = ଋଣମୁକ୍ତ
ପଥରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ = ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ପଦରୁ ସ୍ଖଳିତ = ପଦସ୍ଖଳିତ
ବିପଦ୍‌ରୁ ମୁକ୍ତ = ବିପନ୍ମୁକ୍ତ ଜନ୍ମରୁ ଅନ୍ଧ = ଜନ୍ମାନ୍ଧ

ସେହିପରି—ଗୋଠଖଣ୍ଡିଆ, ଜାପାନଫେରନ୍ତା, ଧର୍ମଛଡ଼ା, ଗଛଝଡ଼ା, ଶାପମୁକ୍ତ, ନ୍ୟାୟବଞ୍ଚିତ, ହିମାଳୟନିର୍ଗତ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଚ୍ୟୁତ, ବିଦେଶାଗତ, ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ, ରୋଗମୁକ୍ତ, ବନସଂଗୃହୀତ, କାରାମୁକ୍ତ, ବାଟବଣା, ଜଳଜାତ, ବଂଶସମ୍ଭୂତ, ଜେଲଫେରନ୍ତା, ଗଛତୋଳା, ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ, ସମାଜଚ୍ୟୁତ, କକ୍ଷଚ୍ୟୁତ, ବେଦିବାହୁଡ଼ା, ଲକ୍ଷାଧିକ, ବାସଚ୍ୟୁତ ।

ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ :

ପୂର୍ବପଦର ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିର ଲୋପ ହୋଇ ଯେଉଁ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ କୁହାଯାଏ ।

୧ । ଜାତିମାନଙ୍କର ସଂଘ = ଜାତିସଂଘ କୁଳର କଳଙ୍କ = କୁଳକଳଙ୍କ
ଗତିର ବିଧି = ଗତିବିଧି ଗଣର ହତ୍ୟା = ଗଣହତ୍ୟା
ବିଶ୍ୱର ଈଶ୍ୱର = ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର କର୍ମର ଫଳ = କର୍ମଫଳ
କବିର କଳ୍ପନା = କବିକଳ୍ପନା ପୋଖରୀର ତୁଠ = ପୋଖରୀ ତୁଠ
ପୂଜ୍ୟମାନଙ୍କର ପୂଜା = ପୂଜ୍ୟପୂଜା ଦବ (ବନ)ର ଅଗ୍ନି = ଦାବାଗ୍ନି

ସେହିପରି—ଫୁଲବଗିଚା, ମନ୍ତ୍ରିପରିଷଦ, ଗିରିଚୂଡ଼ା, ମାମୁଘର, ଫୁଲପେଣ୍ଡା, ହାତୀଦାନ୍ତ, ଫଳରସ, ଯୁବକସଂଘ, ଗଣଧାରଣା, କୂପୋଦକ, ଅର୍ଥାଗମ, ପାପଫଳ, ନାରୀଶିକ୍ଷା, ସର୍ବଶିକ୍ଷା, ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର, ଗଙ୍ଗାଜଳ, ଧନଦାନ, ମାତୃଭାଷା, ଶହିଦଦିବସ, ଦୀପାବଳୀ, ଦରବୃଦ୍ଧି, ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ଧ୍ୱଂସସ୍ତୂପ, ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା, ସୂଚନାଧିକାର, ନଈଘାଟ, ବୃକ୍ଷଶାଖା, ରତ୍ନାକର, ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ, ପରୋପକାର, ମାନବଧର୍ମ, ଛାତ୍ରାବାସ, ବିଦ୍ୟାସାଗର, ଦେବ୍ୟାରାଧନା, ପଶୁପତି, କୁଳାଙ୍ଗାର, ମେଘବର୍ଣ୍ଣ, ଶୁଆରଙ୍ଗ

୨ । ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସରେ ଅର୍ଦ୍ଧ, ମଧ, ମଝି ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ରାଜା (ଶ୍ରେଷ୍ଠାର୍ଥକ) ଶବ୍ଦ ସମସ୍ୟମାନ ପଦରେ ପରପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ପଦରେ ପୂର୍ବପଦ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

ଭାରତର ମଧ = ମଧଭାରତ ଦେଶର ମଧ = ମଧଦେଶ
ନଈର ମଝି = ମଝିନଈ ବାଟର ମଝି = ମଝିବାଟ
ଚନ୍ଦ୍ରର ଅର୍ଦ୍ଧ = ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ପଥର ଅର୍ଦ୍ଧ = ଅର୍ଦ୍ଧପଥ

Scanned with CamScanner

କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମର ଅର୍ଦ୍ଧ = ଗ୍ରାମାର୍ଦ୍ଧ, ମାସର ଅର୍ଦ୍ଧ ମାସାର୍ଦ୍ଧ ଓ ବ୍ୟାସର ଅର୍ଦ୍ଧ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ହୁଏ । ପାତ୍ରମାନଙ୍କର ମୁଖ = ମୁଖପାତ୍ର (ମୁଖ – ଅଗ୍ରଭାଗ, ପାତ୍ର – ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି)

(ଖ) ପଥମାନଙ୍କର ରାଜା = ରାଜପଥ — ମାର୍ଗମାନଙ୍କର ରାଜା = ରାଜମାର୍ଗ

ହଂସମାନଙ୍କର ରାଜା = ରାଜହଂସ — ଯୋଗମାନଙ୍କର ରାଜା = ରାଜଯୋଗ

ନୀତିମାନଙ୍କର ରାଜା = ରାଜନୀତି — ନେତାମାନଙ୍କର ରାଜା = ରାଜନେତା

୩ । 'ରାଜା' ଶବ୍ଦ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ହେଲେ 'ରାଜା' ଶବ୍ଦ 'ରାଜ' ହୋଇଥାଏ ।

କଳିଙ୍ଗର ରାଜା = କଳିଙ୍ଗରାଜ — ରାଜାଙ୍କର ପୁତ୍ର = ରାଜପୁତ୍ର

ଦେବମାନଙ୍କର ରାଜା = ଦେବରାଜ — ରାଜାଙ୍କର ନୀତି = ରାଜନୀତି

ରାଜାଙ୍କର ପୁରୁଷ = ରାଜପୁରୁଷ — ରାଜାଙ୍କର ପରିଷଦ୍ = ରାଜପରିଷଦ୍

ସେହିପରି—ମଗଧରାଜ, କୁରୁରାଜ, ରାଜକର୍ମଚାରୀ, ରାଜରାଣୀ, ରାଜଦଣ୍ଡ, ପୃଥ୍ୱୀରାଜ, ଅଙ୍ଗରାଜ

୪ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ରାଜା ଶବ୍ଦ 'ରଜା' ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । 'ରଜା' ଶବ୍ଦ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ହେଲେ 'ରଜା'ରୁ 'ଆ'କାର ଲୋପ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା—

ରଜାଙ୍କର ଘର = ରଜାଘର — ବେଙ୍ଗମାନଙ୍କର ରଜା = ବେଙ୍ଗରଜା

ରଜାଙ୍କର ପୁଅ = ରଜାପୁଅ — ପାଟଣାର ରଜା = ପାଟଣାରଜା

୫ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦ ସମସ୍ତ ପଦରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ଯଥା—

ହଂସୀର ଡିମ୍ବ = ହଂସଡିମ୍ବ — ଛାଗୀର ଦୁଗ୍ଧ = ଛାଗଦୁଗ୍ଧ

କୁକ୍କୁଟୀର ଅଣ୍ଡ = କୁକ୍କୁଟାଣ୍ଡ — ଗଧୀର କ୍ଷୀର = ଗଧକ୍ଷୀର

ମୃଗୀର ଶାବକ = ମୃଗଶାବକ — ହାତୁଣୀର ଛୁଆ = ହାତୀଛୁଆ

କରିଣୀର ଶାବକ = କରୀଶାବକ — ପକ୍ଷିଣୀର ଡିମ୍ବ = ପକ୍ଷୀଡିମ୍ବ

କାକୀର ଶାବକ = କାକଶାବକ

୬ । ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସରେ 'ଅହନ୍' ଶବ୍ଦର 'ଅହ' ଓ 'ରାତ୍ରି' ଶବ୍ଦର 'ରାତ୍ର' ହୁଏ ଏବଂ ପୂର୍ବ, ପର, ଅପର ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ସହିତ 'ଅହନ୍' ଓ 'ରାତ୍ରି'ର ସମାସ ହୋଇ ଏହି ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ ସମସ୍ତ ପଦରେ ପରପଦ ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

ଅହନ୍‌ର ପୂର୍ବ = ପୂର୍ବାହ୍ନ ଅହନ୍‌ର ମଧ୍ୟ = ମଧ୍ୟାହ୍ନ

ଅହନ୍‌ର ଅପର = ଅପରାହ୍ଣ ରାତ୍ରିର ଅର୍ଦ୍ଧ = ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର

ଅହନ୍‌ର ପର = ପରାହ୍ଣ ରାତ୍ରିର ମଧ୍ୟ = ମଧ୍ୟରାତ୍ର

ଅହନ୍‌ର ସାୟ = ସାୟାହ୍ନ (ସାୟ – ସଂଧ୍ୟା)

କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟରାତ୍ରି, ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି, ଶେଷରାତ୍ରିର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ଅଛି। ଓଡ଼ିଆରେ 'ରାତି' ଶବ୍ଦ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ ହେଲେ 'ରାତି'ରୁ ଅନ୍ତ୍ୟ 'ଇ'କାରର ଲୋପ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା–

ରାତିର ଅଧ = ଅଧରାତି ରାତିର ଶେଷ = ଶେଷରାତି

ରାତିର ଅଧ = 'ରାତିଅଧ'ର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ସପ୍ତମୀ ତତ୍‌ପୁରୁଷ :

ପୂର୍ବପଦର ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତିର ଲୋପ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ପଦ ସହ ଯେଉଁ ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ ହୁଏ ତାହାକୁ ସପ୍ତମୀ ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ କହନ୍ତି । ଯଥା–

ପେଡ଼ିରେ ସାଇତା = ପେଡ଼ିସାଇତା ରଣରେ କୁଶଳ = ରଣକୁଶଳ

ସାଗରରେ ସ୍ନାନ = ସାଗରସ୍ନାନ ଧର୍ମରେ ଆସକ୍ତ = ଧର୍ମାସକ୍ତ

ବନରେ ବାସ = ବନବାସ ଭାଷଣରେ ନିପୁଣ = ଭାଷଣନିପୁଣ

ବଣରେ ଭୋଜି = ବଣଭୋଜି ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରେ ଅନୁରକ୍ତି = ପ୍ରଜାନୁରକ୍ତି

ବିଶ୍ୱରେ ଯୁଦ୍ଧ = ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଭ୍ରାତାଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି = ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି

ପଙ୍କରେ ମଗ୍ନ = ପଙ୍କମଗ୍ନ ଯୋଗରେ ଆସୀନ = ଯୋଗାସୀନ

ବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରବୀଣ = ବିଦ୍ୟାପ୍ରବୀଣ ରାତିରେ ଅନିଦ୍ରା = ରାତିଅନିଦ୍ରା

ସେହିପରି–ବିଶ୍ୱଶାନ୍ତି, ବିଦ୍ୟାବାଗୀଶ, ଜଳମଗ୍ନ, କବିଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଅନ୍ଧାରଭଙ୍ଗା, ପୁତ୍ରସ୍ନେହ, ସତ୍ୟାନୁରାଗୀ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ, ନରୋତ୍ତମ, ନରାଧମ, ପୁରାଣପଣ୍ଡିତ, କର୍ମକ୍ଷମ, ଯୋଗାଚାର୍ଯ୍ୟ, ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ, ଭୂପତିତ, ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ, ସାଗରଶୟନ, ସିଂହାସନାସୀନ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ, କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ, ଗଛପାଚିଲା, ମାସଦେୟ, ଅଶ୍ୱାରୂଢ଼, ଅଶ୍ୱାରୋହଣ, ଭୋଜନପଟୁ, କ୍ରୀଡ଼ାକୁଶଳ, କୂପମଣ୍ଡୂକ, ନଈପହଁରା, ତୀର୍ଥସ୍ନାନ, ସନ୍ତରଣପଟୁ, ଗୃହସ୍ଥିତ, ରାଜନୀତିନିପୁଣ, ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ, ପଲ୍ଲୀସଭା, ଧରାଶାୟୀ, କାର୍ଯ୍ୟରତ, ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ, ସଲିଳସମାଧି, ତୀର୍ଥରାଜ, ସକାଳ ବୁଲା ।

Scanned with CamScanner

ନଞ୍ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ

ନିଷେଧାର୍ଥକ ନ (ସଂସ୍କୃତରେ 'ନଞ୍') ସହିତ ଅନ୍ୟପଦର ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ହେଲେ ତାହାକୁ 'ନଞ୍ତତ୍ପୁରୁଷ' ସମାସ କହନ୍ତି ।

ଏହି ସମାସରେ ପରପଦର ଆରମ୍ଭରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଅନ୍' ହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ 'ନ୍' ସହିତ ମିଶିଯାଏ । ଯଥା–

ନ ଅଭିଜ୍ଞ = ଅନଭିଜ୍ଞ
ନ ଅଶନ = ଅନଶନ
ନ ଆବରଣ = ଅନାବରଣ
ନ ଆଦର = ଅନାଦର
ନ ଆବିଳ = ଅନାବିଳ
ନ ଆଗତ = ଅନାଗତ
ନ ଆବଶ୍ୟକ = ଅନାବଶ୍ୟକ
ନ ଇଷ୍ଟ = ଅନିଷ୍ଟ
ନ ଉଚିତ = ଅନୁଚିତ
ନ ଉନ୍ନତ = ଅନୁନ୍ନତ
ନ ଉର୍ବର = ଅନୁର୍ବର
ନ ଆହାର = ଅନାହାର
ନ ଆମୟ = ଅନାମୟ
ନ ଉଦ୍ଧତ = ଅନୁଦ୍ଧତ

ସେହିପରି–ଅନନୁମୋଦିତ, ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ, ଅନନୁକରଣୀୟ, ଅନନ୍ତ, ଅନୁଷ୍ଟ, ଅନୁଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଅନିଚ୍ଛା, ଅନୁଦାର, ଅନୁଦ୍ୱିଗ୍ନ, ଅନୁତ୍ତମ, ଅନାସ୍ଥା, ଅନାବୃତ, ଅନଧିକାର, ଅନାବାଦୀ, ଅନାଚାରୀ, ଅନୁକ୍ତ, ଅନୁପଯୋଗୀ, ଅନେକ ।

କେତେକ ଶବ୍ଦରେ ବିକଳ୍ପରେ 'ନ୍'ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ (ଉଭୟ ଭାବରେ) 'ଅ' ଓ 'ଅନ୍' ହୁଏ । ଯଥା–

ନ ଅତିଦୀର୍ଘ = ନାତିଦୀର୍ଘ / ଅନତିଦୀର୍ଘ
ନ ଅତିବିଳମ୍ବ = ନାତିବିଳମ୍ବ / ଅନତିବିଳମ୍ବ
ନ ଅତିଦୂର = ନାତିଦୂର / ଅନତିଦୂର
ନ ଅତିଶୀତୋଷ୍ଣ = ନାତିଶୀତୋଷ୍ଣ / ଅନତିଶୀତୋଷ୍ଣ
ନ ଅତିବିଷମ = ନାତିବିଷମ / ଅନତିବିଷମ

ଓଡ଼ିଆରେ 'ଅନ୍'ର 'ଅଣ' ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ରହିଅଛି । ଏପରିକି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଅଣ' ହୁଏ । ଯଥା–

ନ ଆଖୁ = ଅଣଆଖୁ
ନ ଓସାରିଆ = ଅଣଓସାରିଆ
ନ ଓଡ଼ିଆ = ଅଣଓଡ଼ିଆ
ନ ବାଟ = ଅଣବାଟ/ଅବାଟ
ନ ହଳଦିଆ = ଅଣହଳଦିଆ
ନ ବାବୁଆ = ଅଣବାବୁଆ

Scanned with CamScanner

ନ ଆକାର = ଅଣାକାର | ନ ହେଲା = ଅଣହେଲା
ନ ଆୟତ୍ତ = ଅଣାୟତ୍ତ | ନ ସୋରିଷ = ଅଣସୋରିଷ
ନ ନିଶ୍ୱାସୀ = ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ | ନ ମୁସଲମାନ = ଅଣମୁସଲମାନ
ନ କଦଳିଆ = ଅଣକଦଳିଆ | ନ ବାହୁଡ଼ା = ଅଣବାହୁଡ଼ା
ନ ହିନ୍ଦୁ = ଅଣହିନ୍ଦୁ/ଅହିନ୍ଦୁ | ନ ଲେଉଟା = ଅଣଲେଉଟା
ନ ଉପ୍ରୋଧ = ଅଣଉପ୍ରୋଧ | ନ ତୁଠ = ଅଣତୁଠ

'ନ' ପରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଅ' ହୁଏ । ଯଥା–

ନ କ୍ଷୟ = ଅକ୍ଷୟ | ନ ଚିନ୍ତା = ଅଚିନ୍ତା
ନ ରୁଚି = ଅରୁଚି | ନ ଦିନ = ଅଦିନ
ନ ଭାବ = ଅଭାବ | ନ କାଳ = ଅକାଳ
ନ ଶିକ୍ଷା = ଅଶିକ୍ଷା | ନ ପାଳକ = ଅପାଳକ
ନ ବୈଧ = ଅବୈଧ | ନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ = ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ
ନ ରୋଗୀ = ଅରୋଗୀ | ନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ = ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ
ନ ନିଦ୍ରା = ଅନିଦ୍ରା | ନ ଗଣ୍ୟ = ଅଗଣ୍ୟ

('ନଗଣ୍ୟ' ମଧ୍ୟ ହୁଏ)

ସେହିପରି–ଅନ୍ୟାୟ, ଅସୁଖ, ଅଚଳ, ଅସତ୍, ଅଭଦ୍ର, ଅମଣିଷ, ଅବାଟ, ଅହିଂସା, ଅପାଠୁଆ, ଅଦୂର, ଅଲଣା, ଅଧୁଆ, ଅଗାଧୁଆ, ଅବଛା, ଅକଟା, ଅବଟା, ଅମାପ, ଅଧୀର, ଅଦେଖା, ଅପଚରା, ଅତଳ, ଅଜ୍ଞାନୀ, ଅପରିମିତ, ଅପ୍ରବାସୀ, ଅନୃଣୀ, ଅସୁବିଧା, ଅମର, ଅଶରୀରୀ, ଅଦରକାରୀ, ଅଧୀର, ଅମାନୀ, ଅସୁଖୀ, ଅବିଶ୍ୱାସୀ, ଅବିବେକୀ, ଅକାଳ ।

ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ନିଷେଧ ଅର୍ଥରେ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ନି', 'ନା', 'ବେ' ପ୍ରଭୃତି ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ନ (ନାହିଁ) ଅଣ୍ଟେ = ନିଅଣ୍ଟ (ନିଅଣ୍ଟିଆ) | ନାହିଁ ନାମ = ବେନାମୀ
ନୁହେଁ ରାଜି = ନାରାଜ | ନାହିଁ କସୁର = ବେକସୁର
ନୁହେଁ ସରକାରୀ = ବେସରକାରୀ | ନୁହେଁ ନିୟମ = ବେନିୟମ
ନୁହେଁ ମରାମତ = ବେମରାମତ | ନାହିଁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ = ବେବନ୍ଦୋବସ୍ତ
ନାହିଁ ଖାତିର = ବେଖାତିର | ନାହିଁ ପରବାୟ = ବେପରବାୟ

Scanned with CamScanner

ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ

ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଗଠନ ପାଇଁ ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ଉପସର୍ଗ ଏବଂ ଧାତୁର ପରେ କୃତ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗିଥାଏ । ସେହିପରି ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଗଠନ ପାଇଁ ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ଉପସର୍ଗ ବ୍ୟତୀତ କେତେକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଉପପଦ କହନ୍ତି । ଯଥା–

ଦିନ – କୃ + ଅ = ଦିନକର, କୁମ୍ଭ – କୃ + ଅ = କୁମ୍ଭକାର

ଏଠାରେ 'ଦିନ' ଉପପଦ, କର (କୃ+ଅ) ଧାତୁନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦ, ସେହିପରି 'କୁମ୍ଭ' ଉପପଦ ଓ 'କାର' ଧାତୁନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦ । ଏହି ସମାସରେ ଉପପଦକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଧାତୁନିଷ୍ପନ୍ନ କୃଦନ୍ତ ପଦର ପ୍ରାୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର୍ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଉପପଦ ସହିତ ଧାତୁନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦର ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ହେଲେ ତାହାକୁ ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ କହନ୍ତି । ଯଥା–

ନିଶାକୁ କରେ ଯେ = ନିଶାକର
ଦିବାକୁ କରେ ଯେ = ଦିବାକର
ଆକାଶକୁ ଛୁଏଁ ଯେ = ଆକାଶଛୁଆଁ
ଦେହରେ ଲାଗେ ଯେ = ଦେହଲଗା
ସ୍ତନ୍ୟ ପାନ କରେ ଯେ = ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ
ସର୍ବସହେ ଯେ = ସର୍ବଂସହା
ଘରକୁ ଭାଙ୍ଗେ ଯେ = ଘରଭଙ୍ଗା
ମଧୁପାନ କରେ ଯେ = ମଧୁପ
ସତ୍ୟ କହେ ଯେ = ସତ୍ୟବାଦୀ
ଆଗରେ ଚାଲେ ଯେ = ଆଗଚଲା
ପ୍ରିୟ କହେ ଯେ = ପ୍ରିୟମ୍ବଦ
ପରକୁ ତାପ ଦିଏ ଯେ = ପରନ୍ତପ
ଜଳକୁ ଦାନ କରେ ଯେ = ଜଳଦ
କଥା କହେ ଯେ = କଥାକୁହା

ସେହପରି–ଧନୁର୍ଦ୍ଧର, ନିଶାଚର, ଆଗବୋଲା, ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ଟୀକାଦିଆ, ମାଂସଭୋଜୀ, କାନକୁହା, ଘରବୁଡ଼ା, ବଂଶମରା, କୂଳବୁଡ଼ା, ଭାରବାହୀ, ବିଶ୍ୱମ୍ଭର, ଶୁଭଙ୍କର, ଶଙ୍କର, ପ୍ରଭାକର, ଚକ୍ରଧର, ଚକ୍ରଧାରୀ, ହଳଧର, ପାଣ୍ଡକୁହା, ଗୋଛିକଟା, ତଣ୍ଟିକଟା, ମାଡ଼ଖିଆ, ନଭସ୍ପର୍ଶୀ, ନଭଶ୍ଚୁମ୍ବୀ, ଜଳଚର, ତୃଣଭୋଜୀ, ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶୀ, ଶାଗଖିଆ, ପେଜପିଆ, ସର୍ବଗ୍ରାସୀ, ଗୃହସ୍ଥ, ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ, ବେଦଜ୍ଞ, ପକେଟ୍‌ମାରୁ, ବୋଲକରା, ମଣିଷଖିଆ, ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ନିତ୍ୟସ୍ଥାୟୀ, ଆମିଷାଶୀ, ଧର୍ମଛଡ଼ା, ଅଗ୍ରଦର୍ଶୀ, ସହଚର, ମିଥ୍ୟାଭାଷୀ, ମାଂସାଶୀ, ପଙ୍କଜ, ମନୋହର, ତୋଳକରା, ସହାଧ୍ୟାୟୀ, ସହପାଠୀ, ଶୀତପଶା, କୂଟନୀତିଜ୍ଞ, ପାଦପ, ନିତିବୁଲା ।

Scanned with CamScanner

ଅଲୁକ୍ ସମାସ

ସମାସରେ ସାଧାରଣତଃ ସମସ୍ତ ପଦର ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଲୋପ ପାଇଥାଏ। 'ଲୋପ'କୁ 'ଲୁକ୍' କହନ୍ତି। ଯେଉଁ ସମାସରେ ସମସ୍ୟମାନ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପୂର୍ବପଦର ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଲୋପ ହୁଏ ନାହିଁ, ତାକୁ 'ଅଲୁକ୍' ସମାସ କହନ୍ତି। ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପୂର୍ବପଦର ବିଭକ୍ତି ଲୋପ ହୋଇନଥାଏ। ଯଥା–

ଅନ୍ତେ (ଭିତରେ) ବାସକରେ ଯେ = ଅନ୍ତେବାସୀ (ଗୁରୁ ଗୃହରେ ରହି ପଢୁଥିବା ଶିଷ୍ୟ)

ଖେ (ଖ'ରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆକାଶରେ) ଚରେ ଯେ = ଖେଚର

ବନେ (ବଣରେ) ଚରେ ଯେ = ବନେଚର (ବନ୍ୟପଶୁ/ବ୍ୟାଧ/ଋଷି)

ଯୁଧି (ଯୁଦ୍ଧରେ) ସ୍ଥିର ଯେ = ଯୁଧିଷ୍ଠିର (ଜ୍ୟେଷ୍ଠପାଣ୍ଡବ)

ପରାତ୍ (ଶ୍ରେଷ୍ଠଠାରୁ) ପର (ଶ୍ରେଷ୍ଠ) ଯେ = ପରାତ୍ପର (ପରମେଶ୍ୱର)

ମନସି (ମନରେ) ଜନ୍ମେ ଯେ = ମନସିଜ (କନ୍ଦର୍ପ)

ସରସି (ସରୋବରରେ) ଜନ୍ମେ ଯେ = ସରସିଜ (ପଦ୍ମ)

ଅଗ୍ରେ (ଆଗରେ/ଆଗକୁ) ଯାଏ (ଯାଏ) ଯେ = ଅଗ୍ରେଗାମୀ (ଅଗ୍ରଗାମୀ)

ଭ୍ରାତୁଃ (ଭାଇର) ପୁତ୍ର = ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୁତ୍ର (ପୁତୁରା)

ସେହିପରି–ପଙ୍କେରୁହ, ଖଞ୍ଜେଖାଳ, ଏଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ସଂସ୍କୃତ ଉଦାହରଣ। ବ୍ୟାସବାକ୍ୟରେ ଥିବା ପୂର୍ବପଦର ବିଭକ୍ତି ଲୋପ ହୋଇନାହିଁ।

ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ କ୍ୱଚିତ୍ ସ୍ଥଳରେ ଅଲୁକ୍ ସମାସର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି। ଯଥା–

୧। ସେ ମନକୁମନ କଥାହେଉଛି।

୨। ଦିନକୁଦିନ ଖରା ଟାଣ ହେଉଛି।

୩। ସତକୁସତ ସାଙ୍ଗ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା।

୪। ସାମ୍ବାଦିକମାନେ ସ୍ଥାନରୁସ୍ଥାନ ବୁଲି ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରି...

କର୍ମଧାରୟ ସମାସ

ଏକାଧିକ ପଦ ମିଳିତ ହୋଇ ଏକ ବିଷୟ (ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି)କୁ ବୁଝାଇଲେ କର୍ମଧାରୟ ସମାସ ହୁଏ। ଏହି ସମାସ ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷଣ ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ନେଇ ହୋଇଥାଏ। ଏହି ସମାସରେ ପରପଦର ଅର୍ଥର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହେ। ଯଥା–

Scanned with CamScanner

ସରୁ ଅଟେ ଧାନ = ସରୁଧାନ ।

ଏଠାରେ 'ସରୁଧାନ' କହିଲେ 'ସରୁ' ଓ ଧାନକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା ନ ବୁଝାଇ କେବଳ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ସରୁଧାନକୁ ବୁଝାଉଅଛି । ଧାନଠାରୁ 'ସରୁ'କୁ ଅଲଗା କରିହେବ ନାହିଁ ।

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କର୍ମଧାରୟ ସମାସ :

୧ । (କ) ପୂର୍ବପଦ ବିଶେଷଣ + ପରପଦ ବିଶେଷ୍ୟ :

ଧଳା ଅଟେ ଧାନ = ଧଳାଧାନ	କଳା ଅଟେ ଲୋକ = କଳାଲୋକ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ଚନ୍ଦ୍ର = ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର	ଉନ୍ନତ ଅଟେ ଭାରତ = ଉନ୍ନତଭାରତ
କର୍କଶ ଅଟେ ବଚନ = କର୍କଶ ବଚନ	ମଧୁର ଅଟେ ଜଳ = ମଧୁରଜଳ
ନିର୍ମଳ ଅଟେ ଆକାଶ = ନିର୍ମଳାକାଶ	ବାସି ଅଟେ ପଖାଳ = ବାସିପଖାଳ
ଅଲଣା ଅଟେ କଥା = ଅଲଣାକଥା	ପୀତ ଅଟେ ଅମ୍ବର = ପୀତାମ୍ବର
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ କୁମ୍ଭ = ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ	ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ କାହାଣୀ = ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣକାହାଣୀ

ସେହିପରି—ସଜ୍ଜନ, ନୀଳୋତ୍ପଳ, ନୀଳାକାଶ, ପୋଷାଶୁଆ, ଶୀତଳସମୀର, ବ୍ରହ୍ମପୁରୀପାଟ, ବୃଦ୍ଧଲୋକ, ସଫାଲୁଗା, ନୀଳମାଧବ, ପରମଧାର୍ମିକ, ଧବଳବସନ, ଫଳନ୍ତିଗଛ, ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ଲଗାଣବର୍ଷା, ଲୁଣୀପାଣି, ଗରମଭାତ, ଭଙ୍ଗାଘର, ନୂଆଛତା, ପୋଡ଼ାତିଅଣ, ପୁରୁଣା ଜୋତା, ସଜ ପରିବା, ଭଙ୍ଗାହାଣ୍ଡି, ଧାରୁଆକାତି, ଚିରାଲୁଗା, ପଣ୍ଡିତଲୋକ, ପୂର୍ଣ୍ଣପାତ୍ର, ଲଘୁଚାପ, ଢେଙ୍ଗାମଣିଷ, ଫଟାଭୂଇଁ, ଖୋଲାମନ, କାଳିଆବଳଦ, ଉଡ଼ନ୍ତାଥାଳିଆ, ଧୂର୍ତ୍ତଶୃଗାଳ, ଭଙ୍ଗାଦେଉଳ, ଧୂଳିଆପାଦ, ଶୁଖିଲାପାଗ, ଜୁହାଳିଆଲୋକ, ମୁତୁରାପିଲା, ଅସହାୟଜନତା, ଶୀତସକାଳ, ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ, ବୀରପୁରୁଷ, ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର, ତପ୍ତପାଣି, କଞ୍ଚାମିଛ, ଅସ୍ଥିରମନ, ସତ୍ୟବଚନ, ମେଘୁଆପାଗ ।

୧ । (ଖ) ପୂର୍ବପଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ ଥାଇ ସମାସ ହେଲେ ସମସ୍ତ ପଦରେ ତାହା ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ଯଥା—

ସୁନ୍ଦରୀ ଅଟେ ମହିଳା = ସୁନ୍ଦରମହିଳା	ପାଚିକା ଅଟେ ସ୍ତ୍ରୀ = ପାଚକସ୍ତ୍ରୀ
ଦୁର୍ବଳା ଅଟେ ନାରୀ = ଦୁର୍ବଳନାରୀ	ସ୍ଥିରା ଅଟେ ମତି = ସ୍ଥିରମତି
ଶୁକ୍ଳା ଅଟେ ରଜନୀ = ଶୁକ୍ଳରଜନୀ	କୃଷ୍ଣା ଅଟେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ = କୃଷ୍ଣଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ

Scanned with CamScanner

ସେହିପରି–ସତ୍ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଶୁକ୍ଳପଞ୍ଚମୀ, ପୁଷ୍ପିତଲତା, ପ୍ରିୟଭାର୍ଯ୍ୟା, କୁମାରାଧ୍ୟାପିକା, କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀ, ଚତୁରବାଳିକା, ମହାନବମୀ, ଭଦ୍ରମହିଳା, ପ୍ରିୟକନ୍ୟା, ଦୀର୍ଘଛାୟା, ଦୁଷ୍ଟପତ୍ନୀ

୨ । (କ) ପୂର୍ବପଦ ବିଶେଷଣ + ପରପଦ ବିଶେଷଣ

ଯେ ଧୀର ସେ ସ୍ଥିର = ଧୀରସ୍ଥିର ଯେ ରୁଦ୍ର ସେ ସୁନ୍ଦର = ରୁଦ୍ରସୁନ୍ଦର

ଯେ ଧନୀ ସେ ମାନୀ = ଧନୀମାନୀ ଯେ ଜ୍ଞାନୀ ସେ ଗୁଣୀ = ଜ୍ଞାନୀଗୁଣୀ

ଯେ ମୂର୍ଖ ସେ ପଣ୍ଡିତ = ମୂର୍ଖପଣ୍ଡିତ ଯେ ଶାନ୍ତ ସେ ଶିଷ୍ଟ = ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ

ଅଭିଜ୍ଞ ଅଟନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ = ଅଭିଜ୍ଞପଣ୍ଡିତ ମୂକ ଅଟେ ବଧିର = ମୂକବଧିର

ସେହିପରି–ଭୀମକାନ୍ତ, କ୍ଳାନ୍ତଶ୍ରାନ୍ତ, ନରମଗରମ, ମୃଦୁମନ୍ଦ, ଶୀତୋଷ୍ଣ, ଚାଲାକ୍‌ଚତୁର, ଲମ୍ବାସିଧା, ମୋଟାବାଙ୍ଗରା, ସାଧାସିଧା, ନୀଳଲୋହିତ, ପୀତଧବଳ, ଶୁକ୍ଳକୃଷ୍ଣ, କୁଜାଛୋଟା, ପରମରମଣୀୟ, ତିକ୍ତ ମଧୁର ।

(ଖ) ଅତି ଅଟେ ଲୋଭୀ = ଅତିଲୋଭୀ ଅତି ଅଟେ ଭୋକ = ଅତିଭୋକ

ଅତି ଅଟେ ସୁନ୍ଦର = ଅତିସୁନ୍ଦର ଅତି ଅଟେ ବଡ଼ = ଅତିବଡ଼

ଅତି ଅଟେ ମନ୍ଦ = ଅତିମନ୍ଦ ସୁ ଅଟେ ରମ୍ୟ = ସୁରମ୍ୟ

ଅତି ଅଟେ ଶୀତଳ = ଅତିଶୀତଳ ସୁ ଅଟେ ସଂହତ = ସୁସଂହତ

ଖୁବ୍ ଅଟେ ମୋଟା = ଖୁବ୍‌ମୋଟା ପରମ ଅଟେ ଧାର୍ମିକ = ପରମ ଧାର୍ମିକ

୩ । (କ) ପୂର୍ବପଦ ବିଶେଷ୍ୟ + ପରପଦ ବିଶେଷ୍ୟ

ଯେ ରାଜା ସେ ଋଷି / ରାଜା ଅଟନ୍ତି ଋଷି = ରାଜର୍ଷି

ଯେ ବିପ୍ର ସେ ଋଷି / ବିପ୍ର ଅଟନ୍ତି ଋଷି = ବିପ୍ରର୍ଷି

ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସେ ଋଷି / ବ୍ରହ୍ମ ଅଟନ୍ତି ଋଷି = ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି

ଯେ ଦେବ ସେ ଋଷି / ଦେବ ଅଟନ୍ତି ଋଷି = ଦେବର୍ଷି

(ଖ) ପୂର୍ବପଦ ବିଶେଷ୍ୟ + ପରପଦ ବିଶେଷଣ

ନର ଅଟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ = ନରଶ୍ରେଷ୍ଠ ନର ଅଟେ ଅଧମ = ନରାଧମ

କାବ୍ୟ ଅଟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ = କାବ୍ୟଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ଅଟେ ଉତ୍ତମ = ପୁରୁଷୋତ୍ତମ

ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ସମାସକୁ 'ନରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧମ' ଏପରି ବ୍ୟାସବାକ୍ୟ କରି ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ବ୍ୟାବହାରିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସମସ୍ତ ପଦର ଯେପରି ଅର୍ଥ କଲେ ସମୀଚୀନ ହେବ, ସେହି ଅନୁସାରେ ସମାସ ଗଠିତ ହେବ । କାରଣ ଅର୍ଥ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ସମାସ ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ ସମାସ :

ଯେଉଁ କର୍ମଧାରୟ ସମାସରେ ସମସ୍ୟମାନ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପଦର ଲୋପହୋଇ ସମାସ ହୁଏ, ତାହାକୁ ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ ସମାସ କହନ୍ତି । ଏହି ସମାସରେ ପୂର୍ବ ଓ ପର ଉଭୟପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ଅଟେ । ଯଥା—

କାଠ ତିଆରି କଠଉ = କାଠକଠଉ
କୁଶ ନିର୍ମିତ ଆସନ = କୁଶାସନ
ନଡ଼ା ଛପର ଚାଳ = ନଡ଼ାଚାଳ
ରେଳରେ ଚାଲୁଥିବା ଗାଡ଼ି = ରେଳଗାଡ଼ି
ଏକ ଅଧିକ ଦଶ = ଏକାଦଶ
ଗଙ୍ଗା ନାମକ ନଦୀ = ଗଙ୍ଗାନଦୀ
ପାଣି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପଞ୍ଚାୟତ = ପାଣିପଞ୍ଚାୟତ
ଦବ (ବନ) ଜାତ ଅଗ୍ନି = ଦାବାଗ୍ନି
ମୟୂର ଆକୃତିର ସିଂହାସନ = ମୟୂର ସିଂହାସନ
ଦସ୍ତା ତିଆରି ଟ୍ରଙ୍କ = ଦସ୍ତାଟ୍ରଙ୍କ
ଚନ୍ଦ୍ର ସଦୃଶ ମୁଖ = ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ
ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମ = ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ
ଚମଡ଼ାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜୋତା=ଚମଡ଼ାଜୋତା
ହାତବନ୍ଧା ଘଡ଼ି = ହାତଘଡ଼ି
ମୁଖ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପତ୍ର = ମୁଖପତ୍ର

ସେହିପରି—ବନାଗ୍ନି, ହୀରାମୁଦି, ସୁନାହାର, ପିତ୍ତଳଗରା, ପଥରପାଚେରି, ଗଜମୂର୍ଖ ବାଲିମାଟି, ସିଂହଦ୍ୱାର, ଘୃତାନ୍ନ, ଗଙ୍ଗାନଦୀ, ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତ, ଡିଜେଲଗାଡ଼ି, ଦହିପଖାଳ, ନାରଦଦେବର୍ଷି, ବିଦ୍ୟାଧର, କମଳନୟନ, ବେତଚୌକି, ଲେମ୍ବୁଆଚାର, ପଳାଶପାଦପ, ଛେନାପଣା, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ, ପଥରବନ୍ଧ, ବକଧାର୍ମିକ, କାଚଗିଲାସ, ମୀନନୟନ, ଖମ୍ବଆଳୁ, ଖଜାପଣସ, ସୁବର୍ଣ୍ଣପ୍ରତିମା, ଗୋଡ଼ିଚାଉଳ, ଚମ୍ପକଅଙ୍ଗୁଳି, କଂସାକବାଟ, ଫୁଲଦାନି, ଫୁଲଶେଯ, ଷ୍ଟିଲବାଲ୍‌ଟି, ମେଘବର୍ଣ୍ଣ, ଗଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ।

ଉପମିତ କର୍ମଧାରୟ (ଉପମେୟ କର୍ମଧାରୟ)

କହିଲା ବା ଲେଖିଲାବେଳେ ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ସରସସୁନ୍ଦର କରିବାପାଇଁ ଉପମାର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଉପମା ଅର୍ଥ ତୁଳନା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଆମେ କହୁ, 'ପିଠା ଛେନା ପରି କୋମଳ ହୋଇଛି ।' ଏହି ବାକ୍ୟରେ ପିଠାକୁ ଛେନା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଇଛି । ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟ ସହିତ ଉପମା ବା ତୁଳନା ଦିଆଯାଏ, ତାହାକୁ ଉପମେୟ କୁହାଯାଏ । 'ପିଠା' ହେଉଛି ଉପମେୟ । ଉପମେୟକୁ ଯାହା ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଏ, ତାହା ଉପମାନ । 'ଛେନା' ଉପମାନ । ଉପମେୟ ଓ ଉପମାନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମାନଗୁଣ ବା ସାମ୍ୟକୁ ସାଧାରଣଧର୍ମ କୁହାଯାଏ । କୋମଳ ହେଉଛି ସାଧାରଣ ଧର୍ମବାଚକ ପଦ । ଏହାକୁ ବିଶେଷଣ ପଦରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି । ସାଧାରଣ ଧର୍ମ ହେଉଛି 'କୋମଳତା' ।

Scanned with CamScanner

ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ । ସାଧାରଣ ଧର୍ମକୁ ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷଣ ପଦରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥାଏ । ଉପମେୟ ଓ ଉପମାନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସାମ୍ୟ ବା ସାଧାରଣଧର୍ମକୁ ଯେଉଁ ପଦଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ, ତାହା **ଉପମାବାଚକ ପଦ** । ଏଠାରେ 'ପରି' ହେଉଛି ଉପମାବାଚକ ପଦ ।

ପୂର୍ବପଦ ଉପମେୟ ଏବଂ ପରପଦ ଉପମାନ ଥାଇ ଯେଉଁ ସମାସ ହୁଏ, ତାହା ଉପମିତ କର୍ମଧାରୟ ସମାସ । ଏହାକୁ **ଉପମେୟକର୍ମଧାରୟ** ସମାସ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି = ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର
କର ପଲ୍ଲବ ପରି = କରପଲ୍ଲବ
ପାଦ ପଦ୍ମ ପରି = ପାଦପଦ୍ମ
ନର ସିଂହ ପରି = ନରସିଂହ
ନୟନ କମଳ ପରି = ନୟନକମଳ
ବଦନ ସୁଧାକର ପରି = ବଦନସୁଧାକର
ଶିଶୁ ସୁମନ ପରି = ଶିଶୁସୁମନ
ପୁରୁଷ ବ୍ୟାଘ୍ର ପରି = ପୁରୁଷବ୍ୟାଘ୍ର
ନର ଇନ୍ଦ୍ର ପରି = ନରେନ୍ଦ୍ର

ସେହିପରି–ଅଧରବିମ୍ବ, କରକମଳ, ମୁନିଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ, ପୁରୁଷର୍ଷଭ, କରକିଶଳୟ, ନରପୁଙ୍ଗବ, ପୁରୁଷସିଂହ, ପଦପଙ୍କଜ, ନିଦ୍ରାପାରାବାର, ଅଧରପଲ୍ଲବ, ନୃସିଂହ, ବିଦ୍ୟାଧନ, ଶିଶୁସିଂହ ।

ଉପମାନ କର୍ମଧାରୟ ସମାସ :

ପୂର୍ବପଦରେ ଉପମାନ ଏବଂ ପରପଦରେ ଉପମେୟ ଉପମାନର ସାଧାରଣ ଧର୍ମବାଚକ ବିଶେଷଣ ପଦ ଥାଇ ଯେଉଁ ସମାସ ହୁଏ, ତାହା ଉପମାନ କର୍ମଧାରୟ ସମାସ, ଯଥା–

ଲହୁଣୀ ପରି କଅଁଳ = ଲହୁଣୀକଅଁଳ (ଉପମାନ + ଉପମାବାଚକଶବ୍ଦ + ସାଧାରଣଧର୍ମ ବାଚକ ବିଶେଷଣ)

ଅର୍ଣ୍ଣବ ପରି ଗଭୀର = ଅର୍ଣ୍ଣବଗଭୀର
*ହିମାଳୟ ପରି ଅଟଳ = ହିମାଳୟଅଟଳ
ଘନ ପରି ଶ୍ୟାମ = ଘନଶ୍ୟାମ
ଅଫିମ ପରି କଳା = ଅଫିମକଳା
ପୁଷ୍ପ ପରି କୋମଳ = ପୁଷ୍ପକୋମଳ
ବଜ୍ର ପରି କଠିନ = ବଜ୍ରକଠିନ
ତୁଷାର ସଦୃଶ ଧବଳ = ତୁଷାରଧବଳ
ଜଳ ପରି ତରଳ = ଜଳତରଳ
ବରଫ ପରି ଶୀତଳ = ବରଫଶୀତଳ
ତୈଳ ସଦୃଶ ଚିକ୍କଣ = ତୈଳଚିକ୍କଣ

* ହିମାଳୟ ନାମକ ଅଚଳ (ବିଶେଷ୍ୟ) = ହିମାଳୟାଚଳ = ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ

ସେହିପରି–ସମୁଦ୍ରଗମ୍ଭୀର, ନବନୀତକୋମଳ, କର୍ପୂରଗୌର, ଶିଖରସମୁନ୍ନତ, ପଙ୍କମଳିନ, ମଧୁମଧୁର, ଚନ୍ଦନଶୀତଳ, କଜ୍ଜ୍ୱଳକଳା, ଆକାଶପ୍ରଶାନ୍ତ, ଚମ୍ପାଗୋରୀ, ମୃଣାଳକୋମଳ, ଫୁଲକଅଁଳ, ବରଫଥଣ୍ଡା, ପର୍ବତଅଟଳ, କାକକୃଷ୍ଣ, ହାଣ୍ଡିକଳା, ପଥରଟାଣ, କନକଗୌର

ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ ସମାସ :

ଯେଉଁ ସମାସରେ ଉପମେୟ ଓ ଉପମାନ ମଧ୍ୟରେ ରୂପକ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଭେଦ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଥାଏ, ତାହାକୁ **ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ** ସମାସ କୁହାଯାଏ । ଯଥା –

ସ୍ତ୍ରୀରୂପକ ରତ୍ନ = ସ୍ତ୍ରୀରତ୍ନ ।

ଏଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ରତ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଅଭେଦ କଳ୍ପିତ ହୋଇଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ରତ୍ନ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ସେ ରତ୍ନ–ଏହି ଅର୍ଥ ସୂଚିତ ହେଉଛି ।

ଅନ୍ୟ ଉଦାହରଣ–

ମାତୃ ରୂପିଣୀ ଦେବୀ = ମାତୃଦେବୀ
ହୃଦୟ ରୂପକ କେଦାର = ହୃଦୟକେଦାର
ପ୍ରାଣ ରୂପକ ପକ୍ଷୀ = ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ
ପାପ ରୂପକ ପଙ୍କ = ପାପପଙ୍କ
ବାରିଦ ରୂପକ ବହିତ୍ର = ବାରିଦବହିତ୍ର
କାମନା ରୂପକ ଅଗ୍ନି = କାମନାଗ୍ନି
ବିଦ୍ୟା ରୂପକ ଧନ = ବିଦ୍ୟାଧନ
ନୟନ ରୂପକ ଉତ୍ପଳ = ନୟନୋତ୍ପଳ
ଦାରୁ ରୂପକ ଦେବତା = ଦାରୁଦେବତା
ହୃଦ ରୂପକ ବନ = ହୃଦବନ
ଦୁଃଖ ରୂପକ ଅନଳ = ଦୁଃଖାନଳ
ଆଶା ରୂପକ ବୀଜ = ଆଶାବୀଜ
ସଂସାର ରୂପକ ସାଗର =ସଂସାରସାଗର
ଯଶଃ ରୂପକ ଧନ = ଯଶୋଧନ
ଜ୍ଞାନ ରୂପକ ଆଲୋକ = ଜ୍ଞାନାଲୋକ
ମୁଖ ରୂପକ ଚନ୍ଦ୍ର = ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର
ଭବ ରୂପକ କାରା = ଭବକାରା

ସେହିପରି–ପିତୃଦେବ, ଗୁରୁଦେବ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟଦେବ, ଜ୍ଞାନଦେବୀ, ବାଗ୍‌ଦେବୀ, କଳୁଷପଙ୍କ, ଶୋକସାଗର, ମନମୀନ, ଚିନ୍ତାଜ୍ୱର, ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ, ମନୋରଥ, ମନଯାନ, ଜ୍ଞାନାମୃତ, କାବ୍ୟାମୃତ, କାଳପାରାବାର, ପ୍ରାଣପୋତ, କାଳଚକ୍ର, ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର, ତନୁବଲ୍ଲରୀ, ଜୀବନଦୀପ, ଦିଗଙ୍ଗନା, ମୋହନିଦ୍ରା, ଭବସିନ୍ଧୁ, କରପଲ୍ଲବ, ନୀହାରମୁକ୍ତା, ପଦାରବିନ୍ଦ, ମାୟାମହଲ, ପତିଦେବତା, ନରନାରାୟଣ, ମିଥ୍ୟାଶୈଳ, ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା, ଜୀବନଜାହ୍ନବୀ, ବଚନାମୃତ, ଲହରୀହାର, ଶସ୍ୟସମ୍ପଦ, ଜ୍ଞାନନେତ୍ର, ପାଦପଦ୍ମ, ସୁଖସାଗର, ଲଜ୍ଜାନଦୀ, କରୁଣାସିନ୍ଧୁ, ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି, ମାନବସମାଜ, ଜ୍ଞାନସମ୍ପଦ, ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ, ନାରୀରତ୍ନ, ଶୋକାଗ୍ନି, ଆଶାଦୀପ, ମୁକ୍ତିସୂର୍ଯ୍ୟ ।

Scanned with CamScanner

କର୍ମଧାରୟ ସମାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ କେତେକ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ତଥ୍ୟ :

(କ) କର୍ମଧାରୟ ସମାସରେ 'ମହତ୍' ଶବ୍ଦ 'ମହା' ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବପଦରେ ମହତ୍, ମହାନ୍ ଓ ମହତୀ ଥିଲେ ସମସ୍ତ ପଦରେ ତାହା 'ମହା' ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ମହତ୍ ଅଟେ ଦାନ = ମହାଦାନ
ମହତ୍ ଅଟେ ପୁଣ୍ୟ = ମହାପୁଣ୍ୟ
ମହତ୍ ଅଟେ ଜନ = ମହାଜନ
ମହତ୍ ଅଟେ ପଦ୍ମ = ମହାପଦ୍ମ
ମହାନ୍ ଅଟେ କବି = ମହାକବି
ମହାନ୍ ଅଟେ ଆକାଶ = ମହାକାଶ
ମହାନ୍ ଅଟେ ଗ୍ରହ = ମହାଗ୍ରହ
ମହାନ୍ ଅଟେ ଆତ୍ମା = ମହାତ୍ମା
ମହାନ୍ ଦେବ = ମହାଦେବ
ମହାନ୍ ପୁରୁଷ = ମହାପୁରୁଷ
ମହତୀ ଦେବୀ = ମହାଦେବୀ
ମହତୀ ନଦୀ = ମହାନଦୀ
ମହତୀ ନବମୀ = ମହାନବମୀ
ମହତୀ ବାରୁଣୀ = ମହାବାରୁଣୀ

ସେହିପରି–ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମହାନଗରୀ, ମହାମୂର୍ଖ, ମହାପଣ୍ଡିତ, ମହାନିଦ୍ରା, ମହାବ୍ୟାଧି, ମହାସାଗର, ମହାବୀର, ମହାପ୍ରୟାଣ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ମହାକର୍ଷଣ, ମହାକାବ୍ୟ, ମହାଗୁରୁ, ମହାଦୀପ, ମହାଦ୍ରୁମ, ମହାଧନ, ମହାନନ୍ଦ, ମହାନାଦ, ମହାପ୍ରସାଦ, ମହାବିଦ୍ୟା, ମହାଭାରତ, ମହାପୁରୁଷ, ମହାକାଶ, ମହାମାରୀ, ମହାନଗରୀ ।

(ଖ) କର୍ମଧାରୟ ସମାସରେ 'ଅନ୍ୟ' ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନରେ 'ଅନ୍ତର' ହୁଏ । ଏହି 'ଅନ୍ତର' ସମସ୍ତ ପଦର ପରପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଅନ୍ୟ ଦେଶ = ଦେଶାନ୍ତର
ଅନ୍ୟ ପାଠ = ପାଠାନ୍ତର
ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମ = ଗ୍ରାମାନ୍ତର
ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ = ଧର୍ମାନ୍ତର
ଅନ୍ୟ ଜନ୍ମ = ଜନ୍ମାନ୍ତର
ଅନ୍ୟ ଗୃହ = ଗୃହାନ୍ତର
ଅନ୍ୟ ଦିନ = ଦିନାନ୍ତର
ଅନ୍ୟ ମନ = ମନାନ୍ତର

ସେହିପରି–ନାମାନ୍ତର, ଭାଷାନ୍ତର, ମତାନ୍ତର, ରୂପାନ୍ତର, ଭାବାନ୍ତର, କର୍ମାନ୍ତର, ଗ୍ରହାନ୍ତର, କାଳାନ୍ତର, ମଧ୍ୟାନ୍ତର, ଯୁଗାନ୍ତର, ଲୋକାନ୍ତର, ଗୃହାନ୍ତର ।

*କେହି କେହି ଏହାକୁ ଅସ୍ୱପଦବିଗ୍ରହ ନିତ୍ୟସମାସ କହିଥାନ୍ତି ।

(ଗ) କୁ ଅଟେ ପୁରୁଷ = କୁପୁରୁଷ / କାପୁରୁଷ, (କୁ = କୁତ୍ସିତ)

କୁ ଅଟେ ଅନ୍ନ = କଦନ୍ନ
କୁ ଅଟେ ପୁତ୍ର = କୁପୁତ୍ର
କୁ ଅଟେ ଅର୍ଥ = କଦର୍ଥ
କୁ ଅଟେ ଚିନ୍ତନ = କୁଚିନ୍ତନ
କୁ ଅଟେ ଅର୍ଥନା = କଦର୍ଥନା
କୁ ଅଟେ ଜନ = କୁଜନ

(ଯୀତ୍ରାଦାନ)

କୁ ଅଟେ ଅଭ୍ୟାସ = କଦଭ୍ୟାସ
କୁ ଅଟେ ଅର୍ଯ୍ୟ = କଦର୍ଯ୍ୟ (ନୀଚ)
କୁ ଅଟେ ଆକାର = କଦାକାର
କୁ ଅଟେ ଆଚାର = କଦାଚାର
କୁ ଅଟେ ଆଚରଣ = କଦାଚରଣ
କୁ ଅଟେ ଚିନ୍ତା = କୁଚିନ୍ତା
କୁ ଅଟେ ସମୟ = କୁସମୟ
କୁ ଅଟେ ମତି = କୁମତି
କୁ ଅଟେ ଦିନ = କୁଦିନ
କୁ ଅଟେ ଗ୍ରହ = କୁଗ୍ରହ
କୁ ଅଟେ ଭାବନା = କୁଭାବନା
କୁ ଅଟେ କାର୍ଯ୍ୟ = କୁକାର୍ଯ୍ୟ
କୁ ଅଟେ ପରିଚାଳନା = କୁପରିଚାଳନା
କୁ ଅଟେ ଧର୍ମ = କୁଧର୍ମ

**କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'କୁ' ସ୍ଥାନରେ 'କତ୍' ଆଦେଶ ହୋଇଥାଏ ।

(ଘ) କର୍ମଧାରୟ ସମାସରେ ରାଜନ୍, ଅହନ୍ ଓ ସଖି ଶବ୍ଦ ଯଥାକ୍ରମେ ରାଜ, ଅହ ଓ ସଖ ହୋଇ ପରପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—

ଯମ ଅଟେ ରାଜା = ଯମରାଜ
ପୁଣ୍ୟ ଅଟେ ଅହ = ପୁଣ୍ୟାହ
ପ୍ରିୟ ଅଟେ ସଖା = ପ୍ରିୟସଖ
ଧାର୍ମିକ ଅଟେ ରାଜା = ଧାର୍ମିକରାଜ
ଧର୍ମ ଅଟେ ରାଜା = ଧର୍ମରାଜ

(ଙ) ପୂର୍ବକାଳ ଓ ପରକାଳ ବୁଝାଇଲେ 'ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦଯୁଗ୍ମର କର୍ମଧାରୟ ସମାସ ହୁଏ । ଯଥା—

ପୂର୍ବେ ଯାତ ପରେ ଆୟାତ = ଯାତାୟାତ
ପୂର୍ବେ ଦତ୍ତ ପରେ ଅପହୃତ = ଦତ୍ତାପହୃତ
ପୂର୍ବେ ସୁପ୍ତ ପରେ ଉତ୍ଥିତ = ସୁପ୍ତୋତ୍ଥିତ
ପୂର୍ବେ ସ୍ନାତ ପରେ ଅନୁଲିପ୍ତ = ସ୍ନାତାନୁଲିପ୍ତ
ପୂର୍ବେ ଭୁକ୍ତ ପରେ ଉଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ = ଭୁକ୍ତୋଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ

ଦ୍ୱିଗୁ ସମାସ

ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ପଦ ପୂର୍ବରେ ଥାଇ ପରପଦ (ବିଶେଷ୍ୟ) ସହିତ ସମାସ ହେଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତ ପଦ ସମଷ୍ଟି ବା ସମାହାରକୁ ବୁଝାଉଥିଲେ ତାହାକୁ ଦ୍ୱିଗୁସମାସ କୁହାଯାଏ । ଏହି ସମାସର ସମସ୍ତ ପଦରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଆକାର (ା), 'ଇ' କାର (ି) ଓ ଈକାର (ୀ)ର ଯୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

ଦୁଇ ଛକର ସମାହାର = ଦୋଛକି
ତ୍ରି ଭୁବନର ସମାହାର = ତ୍ରିଭୁବନ
ତ୍ରି ଫଳର ସମାହାର / ସମଷ୍ଟି = ତ୍ରିଫଳା

Scanned with CamScanner

ତିନି ମୁହାଣର ସମାହାର = ତିନିମୁହାଣୀ, ତେମୁହାଣୀ
ତିନି ଲୋକର ସମାହାର = ତ୍ରିଲୋକ / ତ୍ରିଲୋକୀ
ଚଉ ପଦର ସମାହାର = ଚଉପଦୀ
ପଞ୍ଚ ବଟର ସମାହାର = ପଞ୍ଚବଟୀ
ସାତ ସମୁଦ୍ରର ସମାହାର = ସାତସମୁଦ୍ର

ସେହିପରି–ଅଷ୍ଟପ୍ରହର, ଅଷ୍ଟରତ୍ନ, ତ୍ରିବେଣୀ, ତ୍ରିଦୋଷ, ଚାରିଦ୍ୱାର, ଚତୁର୍ଯୁଗ, ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମ, ପଞ୍ଚାମୃତ, ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ, ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ, ଷଡ଼ଋତୁ, ପଞ୍ଚସଖା, ନବଗ୍ରହ, ଦଶଦିଗ, ନବରତ୍ନ, ସପ୍ତାହ, ତ୍ରିପଦୀ, ଦଶମୂଳ, ଶତାବ୍ଦୀ, ତ୍ରିଭୁଜ, ଚତୁର୍ବେଦ, ବାରମାସ, ବାଇଶପାହାଚ, ପଞ୍ଚତୀର୍ଥ, ସପ୍ତର୍ଷି, ତ୍ରିବେଣୀ, ଚତୁଷ୍ପଥ, ପଞ୍ଚନଦ, ଚଉମୁହାଣୀ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ପାଞ୍ଚକଥା, ଷଡ଼୍‌ରିପୁ, ସପ୍ତାହ, ଅଷ୍ଟନାଗ, ଅଷ୍ଟସିଦ୍ଧି, ତେରନଈ, ପଞ୍ଚପରମେଶ୍ୱର, ଚଉସରି, ପଞ୍ଚଗଙ୍ଗା, ପଞ୍ଚଲବଣ, ତ୍ରିଗୁଣ, ଚତୁର୍ବର୍ଗ, ତ୍ରିପିଟକ, ଅଣଚାଶପବନ, ସାତଭାୟା ।

ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାସ

ଯେଉଁ ସମାସରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମସ୍ୟମାନ ପଦର ଅର୍ଥର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥାଏ, ତାହାକୁ **ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱସମାସ** କହନ୍ତି ।

ଏହି ସମାସରେ ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ସମସ୍ୟମାନପଦକୁ ନେଇ ସମାସ କରାଯାଇଥାଏ । ବ୍ୟାସବାକ୍ୟରେ ସମସ୍ୟମାନ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ଓ', 'ଏବଂ' ପ୍ରଭୃତି ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱସମାସରେ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଅଥବା ବିଶେଷଣ ପଦର ସମାସ ହୋଇଥାଏ ।

ଯଥା–ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ–

ପୁଅ ଓ ଝିଅ = ପୁଅଝିଅ	ରୂପ, ବିଦ୍ୟା ଏବଂ ବିଭବ = ରୂପବିଦ୍ୟାବିଭବ
ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀ = ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ	ସତ୍ୟ, ଶିବ ଓ ସୁନ୍ଦର = ସତ୍ୟ-ଶିବ-ସୁନ୍ଦର
ବାପା ଓ ମା = ବାପାମା	ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷ = ଧର୍ମାର୍ଥକାମମୋକ୍ଷ
ଦେବ ଓ ଅସୁର = ଦେବାସୁର	ଧୂପ, ଦୀପ ଓ ନୈବେଦ୍ୟ = ଧୂପଦୀପନୈବେଦ୍ୟ
ଦିନ ଓ ରାତି = ଦିନରାତି	ଧନ, ଜନ, ଗୋପ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ = ଧନଜନଗୋପଲକ୍ଷ୍ମୀ
ସୀତା ଓ ରାମ = ସୀତାରାମ	କାଳି, କଲମ ଓ କାଗଜ = କାଳିକଲମକାଗଜ
ହରି ଓ ହର = ହରିହର	ଟିଭି, ରେଡ଼ିଓ ଓ ଫ୍ରିଜ୍ = ଟିଭିରେଡ଼ିଓଫ୍ରିଜ
ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖ = ସୁଖଦୁଃଖ	ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାରା = ସୂର୍ଯ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରତାରା
ଶଙ୍ଖା ଓ ସିନ୍ଦୂର = ଶଙ୍ଖାସିନ୍ଦୂର	ଶିବ ଓ କେଶବ = ଶିବକେଶବ

Scanned with CamScanner

ସେହିପରି–ସଂଜସକାଳ, କବିଲେଖକ, ଲାଭକ୍ଷତି, ଲେଖାପଢ଼ା, ପଶୁପକ୍ଷୀ, ରାଧାକୃଷ୍ଣ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, ଫୁଲଫଳ, ଆୟବ୍ୟୟ, ନରନାରୀ, ଭୀମକାନ୍ତ, ଚାକରଚାକରାଣୀ, ପାନଗୁଆଚୂନଖଇର, ମୁଢ଼ିଉଖୁଡ଼ା, ବିରିଚାଉଳମୁଗ, ବରବଧୂ, ଆଳୁବାଇଗଣ, ପିତାମାତା, ମାଛମାଂସ, ଦୁଧଦହିଖିରଛେନା, ଜଳବାୟୁ, ବାଟଘାଟ, ପାଣିପବନ, ବୃକ୍ଷଲତା, ସାଗରସରିତ, ଆକାଶଅବନୀ, ରାମକୃଷ୍ଣ, ଗାଡ଼ିଘୋଡ଼ା, ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି, ବିକାକିଣା, ଆଷାଢ଼ଶ୍ରାବଣ, ଭାଇଭଉଣୀ, ଗାଈଗୋରୁ, ଚରାଚର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ, ଗମନାଗମନ, ଶୀତବସନ୍ତ, ହାତଗୋଡ଼, ରାଜାରାଣୀ, ଅଜାନାତି, ମାମୁଭଣଜା, ପ୍ୟାଣ୍ଟସାର୍ଟ, ପୁଅବୋହୂ, ପାପପୁଣ୍ୟ, ଶୁଆଶାରି, ରାଜାରାଣୀ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ବିଶେଷଣ–

ବୃଦ୍ଧ ଓ ତରୁଣ = ବୃଦ୍ଧତରୁଣ

ପିଲା ଓ ବୁଢ଼ା = ପିଲାବୁଢ଼ା

ନୂଆ ଓ ପୁରୁଣା = ନୂଆପୁରୁଣା

ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ = ଭଲମନ୍ଦ

ଓଦା ଓ ଶୁଖିଲା = ଓଦାଶୁଖିଲା

ସାନ ଓ ବଡ଼ = ସାନବଡ଼

କଳା ଓ ଧଳା = କଳାଧଳା

ଦୁଷ୍ଟ ଓ ଶିଷ୍ଟ = ଦୁଷ୍ଟଶିଷ୍ଟ

କଞ୍ଚା ଓ ପାଚିଲା = କଞ୍ଚାପାଚିଲା

ମୋଟା ଏବଂ ପତଳା = ମୋଟାପତଳା

ସେହିପରି–ଧନୀଦରିଦ୍ର, ସତମିଛ, ବଡ଼ସାନ, ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ, ମଲାଜୀଅନ୍ତା, ମୂର୍ଖପଣ୍ଡିତ, ସତୁଆମିଛୁଆ, ଡେଙ୍ଗାବାଙ୍ଗରା, ବଙ୍କାସିଧା, ହିତାହିତ, ଭୁଲ୍‌ଠିକ୍ ।

ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାସରେ କେତେକ ଶବ୍ଦର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅହନ୍ ଓ ରାତ୍ରି = ଅହୋରାତ୍ର

ଅହନ୍ ଓ ନିଶା = ଅହର୍ନିଶ

ରାତ୍ରି ଓ ଦିବା = ରାତ୍ରିନ୍ଦିବ

ମିତ୍ର ଓ ବରୁଣ = ମିତ୍ରାବରୁଣ

ଜାୟା ଓ ପତି = ଦମ୍ପତି

ପର ଓ ପର = ପରସ୍ପର

କୁଶ ଓ ଲବ = କୁଶୀଲବ/କୁଶଲବ

ଦିବା ଓ ରାତ୍ରି = ଦିବାରାତ୍ର

ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ

ନୀଳ କଣ୍ଠରେ ଯାହାଙ୍କର ସେ = ନୀଳକଣ୍ଠ (ମହାଦେବ)

'ନୀଳ' ଓ 'କଣ୍ଠ' ଏହି ସମସ୍ୟମାନ ପଦ ଦୁଇଟିର ମିଳନରେ 'ନୀଳକଣ୍ଠ' ପଦଟି ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି; ମାତ୍ର 'ନୀଳକଣ୍ଠ' ସମସ୍ତ ପଦଟି 'ନୀଳ' ଅଥବା 'କଣ୍ଠ'କୁ ବୁଝାଉନାହିଁ । ସେହି ଅର୍ଥବିଶିଷ୍ଟ ଅନ୍ୟ ଏକ ପଦର ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ନୀଳକଣ୍ଠ ଅର୍ଥ 'ମହାଦେବ' ।

ସେହିପରି–ଶୁକ୍ଳ ଅମ୍ବର ଯାହାର ସେ = ଶୁକ୍ଳାମ୍ବର (ବିଷ୍ଣୁ)

ଏଠାରେ ଶୁକ୍ଳାମ୍ବର ସମାସଟି ଶୁକ୍ଳ (ଧଳା) ଓ ଅମ୍ବର (ଲୁଗା)କୁ ନ ବୁଝାଇ ଧଳାଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିବା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବୁଝାଉଅଛି ।

ଯେଉଁ ସମାସରେ ସମସ୍ତ ପଦ ସମସ୍ୟମାନ ପଦମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କାହାରିକୁ ନ ବୁଝାଇ ତଦର୍ଥବିଶିଷ୍ଟ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ବୁଝାଏ, ତାହାକୁ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ କୁହାଯାଏ । ଅର୍ଥକୁ ନେଇ ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ଷଟ୍ ଆନନ ଯାହାଙ୍କର ସେ = ଷଡ଼ାନନ (କାର୍ତ୍ତିକେୟ)

ଚକ୍ର ପାଣିରେ ଯାହାର ସେ = ଚକ୍ରପାଣି (ନାରାୟଣ)

ନୀଳ ଅମ୍ବର ଯାହାଙ୍କର ସେ = ନୀଳାମ୍ବର (ବଳରାମ)

ତ୍ରିଲୋଚନ ଯାହାର ସେ = ତ୍ରିଲୋଚନ (ଶିବ)

ବିଡ଼ାଳର ଅକ୍ଷି ପରି ଅକ୍ଷି ଯାହାର ସେ = ବିଡ଼ାଳାକ୍ଷ (ଅସୁର)

କୃତ ହୋଇଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହାଦ୍ୱାରା = କୃତକାର୍ଯ୍ୟ (ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ)

ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦ ସର୍ବଦା ବିଶେଷଣ । ସମସ୍ୟମାନ ପଦମାନଙ୍କରେ ବିଭକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାକୁ ପ୍ରଥମେ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା–

୧ । ସମାନାଧିକରଣ ବା ସମବିଭକ୍ତିକ ବହୁବ୍ରୀହି :

ଏଥିରେ ପୂର୍ବପଦ ଓ ପରପଦ ଏକ ବିଭକ୍ତ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଯଥା–

ପୀତ ଅମ୍ବର ଯାହାର ସେ = ପୀତାମ୍ବର

ଦଶ ଆନନ ଯାହାର ସେ = ଦଶାନନ

ପୀତ, ଅମ୍ବର, ଦଶ, ଆନନ ସମସ୍ୟମାନ ପଦଗୁଡ଼ିକ ସମାନ ଆଧାରରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସମାନ ବିଭକ୍ତି ବା ରୂପରେ ଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ 'ପୀତାମ୍ବର' ଓ 'ଦଶାନନ' ସମାନାଧିକରଣ ବହୁବ୍ରୀହି । ଏହି ସମାସରେ ପୂର୍ବପଦ ବିଶେଷଣ ଓ ପରପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ।

ଉଦାହରଣ–ନୀଳାମ୍ବର, ଚକାଡ଼ୋଳା, ଚଉବାହା, ଚକାଆଖି, ମହାବାହୁ, ଚତୁର୍ଭୁଜ, ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ, ଶଶାଙ୍କ, ବାଙ୍କଚୂଳିଆ, ହତାଶ, ତ୍ରିଲୋଚନ, ସିତପ୍ରଜ୍ଞ, ବିରୂପାକ୍ଷ, ସରଳମନା, ଲମ୍ବୋଦର, ପଞ୍ଚାନନ, ଦୀର୍ଘହସ୍ତ, ଲମ୍ବକର୍ଣ୍ଣ, ପୂତନୀରା, ଦିଗମ୍ବର, ଗମ୍ଭୀରନାଦ, ଦୀର୍ଘବାହୁ, ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ, ପୁଣ୍ୟତୋୟା, ମହାତ୍ମା, ସ୍ୱଳ୍ପାୟୁ, ଗରୁଡ଼ାସନ ।

୨ । ବ୍ୟଧିକରଣ ବହୁବ୍ରୀହି ବା ଭିନ୍ନବିଭକ୍ତିକ ବହୁବ୍ରୀହି :

ଯଥା– ବୀଣା ପାଣିରେ ଯାହାର ସେ = ବୀଣାପାଣି

ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଖରରେ ଯାହାର ସେ = ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର

Scanned with CamScanner

'ବୀଣା' ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି, 'ପାଣିରେ' ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି, 'ଚନ୍ଦ୍ର' ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଓ 'ଶେଖରରେ' ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି । ସୁତରାଂ ସମସ୍ୟମାନ ପଦଗୁଡ଼ିକ ସମାନ ବିଭକ୍ତିରେ ବା ରୂପରେ ନଥିବାରୁ ବୀଣାପାଣି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବ୍ୟଧିକରଣ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ ।

ଉଦାହରଣ—ଚକ୍ରପାଣି, ଶଂଖହସ୍ତ, କମ୍ବୁପାଣି, ଗଦାପାଣି, ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼, ପଦ୍ମନାଭ, ଉପରମୁହାଁ, କୁଶହସ୍ତ, ଚକ୍ରହସ୍ତ, ଦଣ୍ଡପାଣି, ଲଗୁଡ଼ହସ୍ତ, କପିଧ୍ୱଜ, ଶୂଳପାଣି ।

୩ । ଉପମିତ ବହୁବ୍ରୀହି ବା ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ ବହୁବ୍ରୀହି :

ଯେଉଁ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ପୂର୍ବପଦ ଉପମାନ ସହ ପରପଦ ଉପମେୟର ସମାସ ହୁଏ, ସମସ୍ତ ପଦରେ ଉପାମାନର ଅଂଶବିଶେଷ ଲୋପପାଏ ଏବଂ ସମସ୍ତ ପଦ ଅନ୍ୟାର୍ଥକୁ ବୁଝାଏ, ତାହାକୁ **ଉପମିତ ବହୁବ୍ରୀହି** ବା **ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ** ବହୁବ୍ରୀହି କହନ୍ତି ।

ଯଥା—ଘୋଡ଼ାର ମୁହଁ ପରି ମୁହଁ ଯାହାର ସେ=ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ

ଏଠାରେ 'ଘୋଡ଼ାର ମୁହଁ' ଉପମାନ; 'ମୁହଁ' ଉପମେୟ । ସମସ୍ତ ପଦରେ 'ମୁହଁପରି' ଉପମାନ୍‌ର ଏକ ଅଂଶ ଲୋପପାଇଛି । ଅବଶିଷ୍ଟ ଉପମାନ 'ଘୋଡ଼ା' ସହିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ 'ମୁହଁ' ଉପମେୟର ସମାସ ହୋଇଛି । ଏଣୁ ଏହା ଉପମିତ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ ବା ମଧ୍ୟପଦ ଲୋପୀ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ ଅଟେ । ସେହିପରି—

ବଣିର ବେକପରି ବେକ ଯାହାର ସେ = ବଣିବେକା

ଓଟର ମୁହଁପରି ମୁହଁ ଯାହାର ସେ = ଓଟମୁହାଁ

ପିକର ବଚନ ପରି ବଚନ ଯାହାର ସେ (ସ୍ତ୍ରୀ) = ପିକବଚନା/ପିକବଚନୀ

ଗଜର ଗମନ ପରି ଗମନ ଯାହାର ସେ (ସ୍ତ୍ରୀ) = ଗଜଗମନା/ଗଜଗମନୀ

ଚିଲର ଆଖି ପରି ଆଖି ଯାହାର ସେ = ଚିଲଆଖିଆ

ବିମ୍ବ ପରି ଅଧର ଯାହାର ସେ = ବିମ୍ବାଧର (ସ୍ତ୍ରୀ-ବିମ୍ବାଧରା)

ଚନ୍ଦ୍ର ସଦୃଶ ମୁଖ ଯାହାର ସେ = ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ)

ଗରୁଡ଼ର ନାକ ପରି ନାକ ଯାହାର ସେ = ଗରୁଡ଼ନାକା

ସେହିପରି—ମରାଳଗମନା, ହଂସଗମନା, ସିଂହକଟି, ମୃଗନୟନା, ମୀନନୟନା, [illegible], [illegible], କୁରଙ୍ଗନୟନୀ, ପେଚାନାକୀ, କୁନ୍ଦଦନ୍ତା, ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି, [illegible], ପେଚାଆଖିଆ, [illegible], ସୂର୍ପଣଖା, ବାଘମୁହାଁ, ହାତୀକାନିଆ, ଶୁଆନାକା, ବନ୍ଧୁଲିଅଧର, ମାଙ୍କଡ଼ମୁହାଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ ବହୁବ୍ରୀହି–

ଏହି ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ପରିମାଣ, ମୂଲ୍ୟ, ଓଜନ ବା ଦୂରତାବାଚକ ପ୍ରଭୃତି ପଦ ଲୋପ ପାଇଥାଏ ଏବଂ ପରପଦ ରୂପେ 'ଈ' ଓ 'ଇଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟର ଯୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ଦଶହାତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଯାହାର ତାହା = ଦଶହାତୀ / ଦଶହାତିଆ

ଆଠହାତ ଲମ୍ବ ଯେ = ଆଠହାତୀ / ଆଠହାତିଆ

ପାଞ୍ଚ କେଜି ପରିମାଣ ଯାହାର ସେ = ପାଞ୍ଚକେଜି / ପାଞ୍ଚକେଜିଆ

ଦୁଇ କୁଇଣ୍ଟାଲ ଓଜନ ଯାହାର ସେ = ଦୁଇକୁଇଣ୍ଟାଲିଆ

ଶହେ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟ ଯାହାର ସେ = ଶହେଟଙ୍କିଆ

ସାତ କୋଶ ଦୂରତା ଯାହାର ତାହା = ସାତକୋଶିଆ

ପାଞ୍ଚ କୋଶ ଦୂରତା ଯାହାର ତାହା = ପଞ୍ଚ (ପଞ୍ଚୁ) କୋଶୀ

୪ । ନିଷେଧାର୍ଥକ ବା ନଞ୍ ବହୁବ୍ରୀହି :

ନାସ୍ତିସୂଚକ 'ନ', 'ନାହିଁ' ଶବ୍ଦ ସହିତ ଅନ୍ୟପଦର ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସକୁ **ନିଷେଧାର୍ଥକ ବା ନଞ୍ ବହୁବ୍ରୀହି** ସମାସ କହନ୍ତି ।

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ଥିଲେ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଅନ୍' ହୁଏ 'ଅନ୍'ରେ ଥିବା 'ନ୍'ରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ମିଶେ; ମାତ୍ର ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ଥିଲେ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଅ' ହୁଏ ।

(କ) ନାହିଁ ଆଦି ଯାହାର ସେ = ଅନାଦି

ନାହିଁ ଅନ୍ତ ଯାହାର ସେ = ଅନନ୍ତ

ନାହିଁ ଆକାର ଯାହାର ସେ = ଅନାକାର/ଅଣାକାର

ନାହିଁ ନାମ ଯାହାର ସେ = ଅନାମ

ନାହିଁ ସୀମା ଯାହାର ସେ = ଅସୀମ

ନାହିଁ ତଳ ଯାହାର ସେ = ଅତଳ

ନାହିଁ ଗାଧ ଯାହାର ସେ = ଅଗାଧ

ନାହିଁ ଲୁଣ ଯହିଁରେ ତାହା = ଅଲଣା

(ଖ) ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଏହି 'ନଞ୍' ବା ନିଷେଧାର୍ଥରେ ବି, ନି, ନିର୍ ଏବଂ ଅଣ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ବିଗତ ହୋଇଛି ଧବ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର = ବିଧବା

ନାହିଁ ଧନ ଯାହାର = ନିର୍ଦ୍ଧନ / ନିର୍ଧନ

Scanned with CamScanner

ନାହିଁ ଅଳସ ଯାହାର = ନିରଳସ

ନାହିଁ ଦୋଷ ଯାହାର = ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ / ନିର୍ଦୋଷ

ନାହିଁ ଆକାର ଯାହାର = ନିରାକାର

ନାହିଁ ଅବୟବ ଯାହାର = ନିରବୟବ

ନାହିଁ ଘୃଣା ଯାହାର = ନିର୍ଘୃଣ

ନାହିଁ ବାବୁ ଯାହାର = ଅଣବାବୁଆ

ନାହିଁ ହଳଦି ଯହିଁରେ = ଅଣହଳଦିଆ

ନାହିଁ କଳଙ୍କ ଯାହାର = ନିଷ୍କଳଙ୍କ

ନାହିଁ ଶଙ୍କା ଯାହାର = ନିଃଶଙ୍କ

ନାହିଁ ପାପ ଯାହାର = ନିଷ୍ପାପ

ସେହିପରି—ନୀରୋଗ, ନିରାପଦ, ନିର୍ଭୟ, ନିରଙ୍କୁଶ, ନିର୍ଭୁଲ, ନିର୍ଭୀକ, ନିର୍ଲଜ୍ଜ, ଅପୁତ୍ରିକ, ନିର୍ମଳ, ନିରର୍ଥକ, ବିପତ୍ନୀକ, ନିଷ୍ପକ୍ଷ, ନିରପେକ୍ଷ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ, ନିଷ୍କପାତ, ନିଷ୍ପନ୍ଦ, ନିଷ୍ଫଳ, ନିସ୍ତେଜ, ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି, ନିସ୍ପୃହ ନିଷ୍କରୁଣ, ନିଃସ୍ୱ ।

ନିଷେଧାର୍ଥକ 'ବେ' (ନାହିଁ) ସହିତ ଅନ୍ୟ ପଦର ନଞ୍ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମାସରେ ବ୍ୟାସବାକ୍ୟ ଦୁଇପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ ।

୧ । ବେ + ଅନ୍ୟପଦ = ବେ ହିସାବ ଯାହାର ସେ = ବେହିସାବୀ

୨ । ନାହିଁ + ଅନ୍ୟପଦ = ପୂର୍ବ ପଦର ଆରମ୍ଭରେ 'ବେ' ଯୁକ୍ତ ହୋଇନଥାଏ ନାହିଁ ହିସାବ ଯାହାର ସେ = ବେହିସାବୀ ଅଥବା ହିସାବ ନାହିଁ ଯାହାର ସେ = ବେହିସାବୀ

ଅନ୍ୟ ଉଦାହରଣ :

ବେ ତାର ଯହିଁରେ / ନାହିଁ ତାର ଯହିଁରେ ତାହା = ବେତାର

ବେ କାର୍ (କାର୍ଯ୍ୟ) ଯାହାର/ ନାହିଁ କାର ଯାହାର ସେ = ବେକାର

ବେ ହୋସ୍ ଯାହାର ସେ / ନାହିଁ ହୋସ୍ ଯାହାର ସେ = ବେହୋସ୍

ବେ ତାଳ ଯହିଁରେ ତାହା / ନାହିଁ ତାଳ ଯହିଁରେ ତାହା = ବେତାଳ

ବେ ହୁସିଆର ଯେ ସେ / ନୁହେଁ ହୁସିଆର ଯେ ସେ = ବେହୁସିଆର

ସେହିପରି—ବେକାଇଦା, ବେଖାତିର, ବେଖାପ, ବେଖୁସି, ବେଇଜାର, ବେଟାଇମ, ବେଠିକ୍, ବେଠିକଣା, ବେଢ଼ଙ୍ଗ, ବେଦାଗିଆ, ବେନିୟମ, ବେପରବାୟ, ବେପସନ୍ଦ, ବେବନ୍ଦୋବସ୍ତ, ବେମଜଭୁତ, ବେମରାମତ, ବେରୋଜଗାରୀ, ବେଶରମ, ବେସୁରା, ବେସରକାରୀ ।

Scanned with CamScanner

୫ । ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି ବା ତୁଲ୍ୟଯୋଗେ ବହୁବ୍ରୀହି :

ଯେ କୌଣସି ପଦ (ବିଶେଷ୍ୟ) ସହିତ 'ସହ' ଶବ୍ଦର ଯେଉଁ ସମାସ ହୁଏ, ତାହାକୁ ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି ବା ତୁଲ୍ୟଯୋଗେ ବହୁବ୍ରୀହି କହନ୍ତି ।

ବିକଳ୍ପରେ 'ସହ' / 'ସହିତ'ରୁ 'ସ' ରହେ ।

ଶିଷ୍ୟ ସହ ଯେ = ସଶିଷ୍ୟ / ସହଶିଷ୍ୟ

ପୁତ୍ର ସହିତ ଯେ = ସପୁତ୍ର — କୁଟୁମ୍ବ ସହ ଯେ = ସକୁଟୁମ୍ବ

ସୈନ୍ୟ ସହିତ ଯେ = ସସୈନ୍ୟ — ଅଶ୍ରୁ ସହ ଯେ = ସାଶ୍ରୁ

ସମ୍ମାନ ସହିତ ଯେ = ସସମ୍ମାନ — ବିନୟ ସହ ଯେ = ସବିନୟ

ବାନ୍ଧବ ସହ ଯେ = ସବାନ୍ଧବ — ଅନୁଜ ସହ ଯେ = ସାନୁଜ/ସହାନୁଜ

ସେହିପରି—ସାନନ୍ଦ, ସଲଜ୍ଜ, ସସ୍ତ୍ରୀକ, ସାକ୍ଷର, ସଦୟ, ସାନୁନୟ, ସହୃଦୟ, ସକୁଟୁମ୍ବ, ସଶ୍ରଦ୍ଧ, ସରସ, ସବଳ, ସସ୍ତ୍ରୀକ, ସଧବା, ସପତ୍ନୀକ, ସଦଳ, ସଚେଷ୍ଟ, ସାଦର, ସସ୍ନେହ, ସସୀମ, ସସ୍ପୃହ, ସହର୍ଷ, ସଧନ, ସଧୀର, ସନାଥ, ସନିର୍ବନ୍ଧ, ସପ୍ରମାଣ, ସପ୍ରାଣ, ସମୂଳ, ସଫଳ, ସବଂଶ, ସବିଶେଷ, ସବିସ୍ତାର, ସବିସ୍ମୟ, ସଚରାଚର ।

ସମାନ ଶବ୍ଦଯୋଗେ ବହୁବ୍ରୀହି :

'ସମାନ' ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବ ପଦରେ ରହି ଅନ୍ୟପଦ ସହିତ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ ହୁଏ । 'ସମାନ' ଶବ୍ଦରୁ 'ସ' ରହେ । କ୍ୱଚିତ୍ ସ୍ଥଳରେ 'ସମାନ'ର ସହ ହୁଏ ।

ସମାନ ଗୋତ୍ର ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସେମାନେ = ସଗୋତ୍ର

ସମାନ ବର୍ଣ୍ଣ ଯେଉଁମାନେ ସେମାନେ = ସବର୍ଣ୍ଣ

ସମାନ ପତି ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସେମାନେ = ସପତ୍ନୀ

ସମାନ ପିଣ୍ଡ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସେମାନେ = ସପିଣ୍ଡ

ସମାନ ତୀର୍ଥ (ଗୁରୁ) ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସେମାନେ = ସତୀର୍ଥ

ସମାନ ଉଦର ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସେମାନେ = ସୋଦର/ସହୋଦର

ସେହିପରି—ସପକ୍ଷ, ସରୂପ, ସଧର୍ମା, ସବୟସ୍କ, ସଜାତି ।

୬ । ବ୍ୟତିହାର ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ :

ପରସ୍ପର ଯୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ଏକଜାତୀୟ ଦୁଇଟି ଦ୍ୱିତୀୟା ବା ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତ୍ୟନ୍ତ ପଦର ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ ହେଲେ ତାହାକୁ ବ୍ୟତିହାର ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ କୁହାଯାଏ । 'ବ୍ୟତିହାର' ଅର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟର ବିନିମୟ ।

ଏହି ସମାସରେ ପୂର୍ବପଦ ଶେଷରେ 'ଆ' ଏବଂ ପରପଦଶେଷରେ 'ଇ' ଯୋଗ ହୁଏ । ଯଥା–

କେଶକୁ କେଶକୁ ଧରି ପରସ୍ପରର ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ = କେଶାକେଶି

ହାତକୁ ହାତକୁ ଧରି ପରସ୍ପରର ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ = ହାତାହାତି

ବା ହାତରେ ହାତରେ ପରସ୍ପରର ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ = ହାତାହାତି

ଟାଣିବାଦ୍ୱାରା ଟାଣିବାଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପରର ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ = ଟଣାଟଣି

ବକିବାଦ୍ୱାରା ବକିବାଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପରର ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ = ବକାବକି

ଧରାରେ ଧରାରେ ପରସ୍ପରର ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ = ଧରାଧରି

ବାଡ଼ିରେ ବାଡ଼ିରେ ପରସ୍ପରର ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ = ବାଡ଼ାବାଡ଼ି

ସେହିପରି–ପିଟାପିଟି, ମରାମରି, ଠେଲାଠେଲି, ପେଲାପେଲି, ଠେଙ୍ଗାଠେଙ୍ଗି, ଗଡ଼ାଗଡ଼ି, ଘୋଷରାଘୋଷରି, ହସ୍ତାହସ୍ତି, ବୋଲାବୋଲି, ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି, କାମୁଡ଼ାକାମୁଡ଼ି, ମୁଥାମୁଥି, କୁହାକୁହି, ହଣାହଣି, ଗଡ଼ାଗଡ଼ି, ଦଳାଦଳି ।

ବହୁବ୍ରୀହି ସମାହାର କେତେକ ବିଶେଷ ବ୍ୟବହାର :

୧ । ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ଉଭୟପଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ ହୋଇଥିଲେ ପୂର୍ବପଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକାର ଧାରଣ କରେ ଏବଂ ପରପଦ ଆକାରାନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲେ ଅକାରାନ୍ତ ହୁଏ (ସମସ୍ତ ପଦଟି ଯଦି ପୁଂଲିଙ୍ଗବାଚକ ହୋଇଥାଏ) । ଯଥା–

ସରଳା ପ୍ରକୃତି ଯାହାର = ସରଳପ୍ରକୃତି / ସରଳପ୍ରକୃତିକ

ଦୃଢ଼ା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଯାହାର = ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ

ସ୍ଥିରା ମତି ଯାହାର = ସ୍ଥିରମତି

ସ୍ଥିତା ପ୍ରଜ୍ଞା ଯାହାର = ସ୍ଥିତପ୍ରଜ୍ଞ

ଭଗ୍ନା ଶାଖା ଯାହାର = ଭଗ୍ନଶାଖ

ସେହିପରି–ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧି, ବିଗତସ୍ପୃହ, ସୁଗ୍ରୀବ, ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ, କୃତବିଦ୍ୟ, ଚପଳପତି, ମନ୍ଦପ୍ରକୃତି, ଧୀରଗତି, ସ୍ଥିରବୁଦ୍ଧି, କ୍ଷୀଣଶକ୍ତି, ବିଗତଶ୍ରଦ୍ଧ, ଚଞ୍ଚଳମତି, ବିଶୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ସମାସ କଲାବେଳେ 'ଚପଳା ମତି ଯାହାର' ଏପରି ବିଗ୍ରହ-ବାକ୍ୟ ନ କରି 'ଚପଳ ମତି ଯାହାର', 'ସ୍ଥିତ ପ୍ରଜ୍ଞା ଯାହାର' ଏହିପରି ବିଗ୍ରହବାକ୍ୟ କରିବା ଦେଖାଯାଉଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣୀୟ ।

Scanned with CamScanner

୨ । ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ 'ଅକ୍ଷି' ଶବ୍ଦ 'ଅକ୍ଷ' ହୁଏ । ଯଥା—
ପଦ୍ମପରି ଅକ୍ଷି ଯାହାଙ୍କର ସେ = ପଦ୍ମାକ୍ଷ
ବିରୂପ ହୋଇଛି ଅକ୍ଷି ଯାହାଙ୍କର ସେ = ବିରୂପାକ୍ଷ
ବିଶାଳ ଅକ୍ଷି ଯାହାଙ୍କର ସେ = ବିଶାଳାକ୍ଷ
ସହସ୍ର ଅକ୍ଷି ଯାହାଙ୍କର ସେ = ସହସ୍ରାକ୍ଷ
ସେହିପରି—ପୁଣ୍ଡରୀକାକ୍ଷ, ନଳିନାକ୍ଷ, ଆୟତାକ୍ଷ, କମଳାକ୍ଷୀ, ଶତାକ୍ଷୀ, ଆୟତାକ୍ଷ, ଚଞ୍ଚଳାକ୍ଷୀ, ବିଂଶାକ୍ଷ

* ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ 'ବିଂଶାକ୍ଷି'ର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।

୩ । ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ 'ନାଭି' ଶବ୍ଦ ପରପଦ ହୋଇଥିଲେ ତାହା 'ନାଭ' ହୁଏ । ଯଥା—
କମଳ ନାଭିରେ ଯାହାର ସେ = କମଳନାଭ
ପଦ୍ମ ନାଭିରେ ଯାହାର ସେ = ପଦ୍ମନାଭ
ଊର୍ଣ୍ଣା ନାଭିରେ ଯାହାର ସେ = ଊର୍ଣ୍ଣନାଭ

୪ । ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ପରପଦରୂପେ 'ଜାୟା' ଶବ୍ଦ ଥିଲେ ତାହା 'ଜାନି' ହୁଏ । ଯଥା —
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜାୟା ଯାହାଙ୍କର ସେ = ଲକ୍ଷ୍ମୀଜାନି
ସୀତା ଜାୟା ଯାହାଙ୍କର ସେ = ସୀତାଜାନି
ଯୁବତୀ ଜାୟା ଯାହାର ସେ = ଯୁବଜାନି

୫ । ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ମନସ୍, ଚେତସ୍, ତେଜସ୍, ବୟସ୍ ପ୍ରଭୃତି 'ଅସ୍' ଭାଗାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ପରପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲେ 'ସ୍'ର ଲୋପ ହୁଏ ଏବଂ ଅକାର ସ୍ଥାନରେ ଆକାର ହୁଏ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ 'ସ୍'ର ଲୋପ ନ ହୋଇ 'କ'ର ଆଗମ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଏବେ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଅସ୍' ଭାଗାନ୍ତ ଶବ୍ଦର ସ (ଃ)କୁ ବାଦ ଦେଇ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । ଯଥା—
ଉଚ୍ଚ ମନ(ଃ) ଯାହାର ସେ = ଉଚ୍ଚମନା
ଉଦାର ଚେତ(ଃ) ଯାହାର ସେ = ଉଦାରଚେତା
ମହତ୍ ତେଜ(ଃ) ଯାହାର ସେ = ମହାତେଜା
ନିର୍ମଳ ଯଶ(ଃ) ଯାହାର ସେ = ନିର୍ମଳଯଶା
ମହତ୍ ତପ(ଃ) ଯାହାର ସେ = ମହାତପା
ଅନ୍ୟ ମନ(ଃ) ଯାହାର ସେ = ଅନ୍ୟମନା / ଅନ୍ୟମନସ୍କ
ସେହିପରି—ବିଶାଳଯଶା, ଉଗ୍ରତପା, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମନା, ମହୋରସ୍କ, ଶୁଦ୍ଧମନା

Scanned with CamScanner

୬ । ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ପରପଦରୂପେ 'ଧନୁସ୍' ଥିଲେ ତାହା 'ଧନ୍ୱା' ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ନାମ ବୁଝାଇଲେ ବିକଳ୍ପରେ 'ଧନୁ' ହୁଏ । ଯଥା—

ପୁଷ୍ପ ଧନୁ ଯାହାର = ପୁଷ୍ପଧନ୍ୱା (କନ୍ଦର୍ପ), ପୁଷ୍ପଧନୁ

ଶାର୍ଙ୍ଗଧନୁ ଯାହାର = ଶାର୍ଙ୍ଗଧନ୍ୱା (ବିଷ୍ଣୁ), ଶାର୍ଙ୍ଗଧନୁ

ପିନାକ ଧନୁ ଯାହାର ସେ = ପିନାକଧନ୍ୱା (ଶିବ), ପିନାକଧନୁ

ଭଗ୍ନ ଧନୁ ଯାହାର ସେ = ଭଗ୍ନଧନ୍ୱା (ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ), ଭଗ୍ନଧନୁ

ସୁ ଧନୁ ଯାହାର ସେ = ସୁଧନ୍ୱା (ବିଷ୍ଣୁ/ପ୍ରାଚୀନ ନୃପବିଶେଷ), ସୁଧନୁ

ଗାଣ୍ଡିବ ଧନୁ ଯାହାର ସେ = ଗାଣ୍ଡିବଧନ୍ୱା (ଅର୍ଜୁନ), ଗାଣ୍ଡିବଧନୁ

୭ । ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ଅ'କାରାନ୍ତ, 'ଇ'କାରାନ୍ତ ଓ ଋକାରାନ୍ତ ପଦପରେ 'କ'ର ଆଗମ ହୁଏ । ଯଥା—

ନାହିଁ ପୁତ୍ର ଯାହାର ସେ = ଅପୁତ୍ରକ/ଅପୁତ୍ରିକ

ନାହିଁ ଅର୍ଥ ଯହିଁରେ ସେ = ନିରର୍ଥକ

ଦ୍ୱି ଅର୍ଥ ଅଛି ଯହିଁରେ ତାହା = ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ

ସାର ଗର୍ଭରେ ଯାହାର ସେ = ସାରଗର୍ଭକ

ଦ୍ୱି ପତ୍ନୀ ଅଛି ଯାହାର ସେ = ଦ୍ୱିପତ୍ନୀକ

ବହୁ ପତ୍ନୀ ଅଛି ଯାହାର ସେ = ବହୁପତ୍ନୀକ

ବିଗତ ପତ୍ନୀ ଯାହାର ସେ = ବିପତ୍ନୀକ (ପୁରୁଷ)

ନାହିଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଯାହାର ସେ = ନିଃସ୍ତ୍ରୀକ

ବହୁ ତନ୍ତ୍ରୀ ଅଛି ଯାହାର ସେ = ବହୁତନ୍ତ୍ରୀକା (ବୀଣା)

ପତ୍ନୀ ସହିତ ଅଛି ଯେ = ସପତ୍ନୀକ

ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଅଛି ଯେ = ସସ୍ତ୍ରୀକ

ନଦୀ ମାତା ଯାହାର ସେ = ନଦୀମାତୃକ

ବୃଦ୍ଧ ପିତା ଯାହାର ସେ = ବୃଦ୍ଧପିତୃକ

ଜୀବତ୍ ପିତା ଯାହାର ସେ = ଜୀବତ୍‌ପିତୃକ

୮ । ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ପରସ୍ଥିତ 'ନାମନ୍' ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନରେ 'ନାମା' ହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ 'ନ'ର ଲୋପ ହୋଇଥାଏ ଓ 'କ'ର ଆଗମ ହୁଏ । ଯଥା—

ଆଜବର ନାମ ଯାହାର ସେ = ଆଜବରନାମା/ଆଜବରନାମକ

ପ୍ରଭୁଦତ୍ତ ନାମ ଯାହାର ସେ = ପ୍ରଭୁଦତ୍ତନାମା/ପ୍ରଭୁଦତ୍ତନାମକ

ମାତ୍ର, ଗାୟତ୍ରୀ ନାମ ଯାହାର ସେ = ଗାୟତ୍ରୀନାମ୍ନୀ

Scanned with CamScanner

୯ । ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ 'ଧର୍ମ' ଶବ୍ଦ 'ଧର୍ମା' ହୁଏ । ଯଥା–
ସୁ ଧର୍ମ ଯାହାର ସେ = ସୁଧର୍ମା
କୁ ଧର୍ମ ଯାହାର ସେ = କୁଧର୍ମା
ବିଗତ ଧର୍ମ ଯାହାର ସେ = ବିଧର୍ମା / ବିଧର୍ମୀ

ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସର କେତେକ ବିଶେଷ ଉଦାହରଣ

ସମଧର୍ମ ଯାହାର ସେ = ସମଧର୍ମା
ବୁଦ୍ଧି ଜୀବିକା ଯାହାର ସେ = ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ
ମୁଖ ପରି ଚନ୍ଦ୍ର ଯାହାର ସେ = ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର
ଦିକ୍ ଅମ୍ବର ଯାହାଙ୍କର ସେ = ଦିଗମ୍ବର
ଶଶ ଅଙ୍କ (ଚିହ୍ନ) ଯାହାଙ୍କଠାରେ ସେ = ଶଶାଙ୍କ
ନାହିଁ ଭୟ ଯାହାର ସେ = ନିର୍ଭୀକ
ଚାନ୍ଦପରି ମୁହଁ ଯାହାଙ୍କର ସେ (ସ୍ତ୍ରୀ) = ଚାନ୍ଦମୁହିଁ
ପୋତା ମୁହଁ ଯାହାର ସେ = ପୋତାମୁହାଁ / ପୋତାମୁହିଁ
ଉପରକୁ ମୁହଁ ଯାହାର ସେ = ଉପରମୁହାଁ / ଉପରମୁହିଁ
କୃତ ହୋଇଛି କର୍ମ ଯାହାଦ୍ୱାରା ସେ = କୃତକର୍ମା
ନଦୀ ମାତା ଯାହାର ସେ = ନଦୀମାତୃକ (ଦେଶ)
ଉଚ୍ଚ କପାଳ ଯାହାର ସେ (ସ୍ତ୍ରୀ) = ଉଚ୍ଚକପାଳୀ
ଚେପଟା ନାକ ଯାହାର ସେ (ସ୍ତ୍ରୀ) = ଚେପଟାନାକୀ
ନାହିଁ ଅପେକ୍ଷା ଯାହାର = ନିରପେକ୍ଷ
କମଳ ଧ୍ୱଜାରେ ଯାହାର ସେ = କମଳଧ୍ୱଜ
ହତ ହୋଇଛି ଆଶା ଯାହାର = ହତାଶ
ନାହିଁ ଆଶା ଯାହାର ସେ = ନିରାଶ
ନାହିଁ ଜଞ୍ଜାଳ ଯାହାର ସେ = ନିଜଞ୍ଜାଳ
ଉଦାର ମନ ଯାହାର ସେ = ଉଦାରମନା
ଉଗ୍ର ତେଜ ଯାହାର ସେ = ଉଗ୍ରତେଜା
ଅଳ୍ପ ବୟସ ଯାହାର ସେ = ଅଳ୍ପବୟସ୍କା, ଅଳ୍ପବୟା
ଦେବ ମାତା ଯାହାର ସେ = ଦେବମାତୃକ (ଦେଶ)
(ଯେଉଁ ଦେଶର କୃଷି ଦେବତା ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଷା ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ)

Scanned with CamScanner

ବସନ୍ତମୁହଁରେ ଯାହାର ସେ = ବସନ୍ତମୁହାଁ / ବସନ୍ତମୁହାଁ

ପୋଡ଼ିଯାଇଛି ମୁହଁ ଯାହାର = ପୋଡ଼ା ମୁହାଁ / ପୋଡ଼ାମୁହାଁ

ମାଡ଼ ହାତରେ ଯାହାର ସେ = ମାଡ଼ହାତା

ମଳି ମୁଣ୍ଡରେ ଯାହାର ସେ = ମଳିମୁଣ୍ଡା, ମଳିମୁଣ୍ଡିଆ

ଦଶ ଶିର ଯାହାର ସେ = ଦଶଶିର

ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଛି ଯାହାର, ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗେ ଯେ ସେ = ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା

ଶୋଭନ (ସୁ) ହୃଦୟ ଯାହାର ସେ = ସୁହୃଦ୍

ଦୂଷିତ (ଦୁଃ) ହୃଦୟ ଯାହାର ସେ = ଦୁର୍ହୃଦ୍

ସମା କକ୍ଷା (ପ୍ରତିଯୋଗିତା)ରେ ଯେ = ସେ ସମକକ୍ଷ

ବିଶ୍ୱ ବାସ ଯାହାର ସେ = ବିଶ୍ୱବାସ

ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ

ଯେଉଁ ସମାସରେ ଅବ୍ୟୟ ପଦର ଅନ୍ୟପଦ ସହିତ ସମାସ ହୁଏ ଏବଂ ଅବ୍ୟୟ ପଦର ଅର୍ଥର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହେ, ତାହାକୁ ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ କୁହାଯାଏ । ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଅବ୍ୟୟୀଭାବସମାସ ହୁଏ ।

୧ । ସାମୀପ୍ୟ ଅର୍ଥରେ :

କଣ୍ଠର ସମୀପ = ଉପକଣ୍ଠ/ପ୍ରତିକଣ୍ଠ — ପଦର ସମୀପ = ଉପପଦ

କୂଳର ସମୀପ = ଉପକୂଳ — ଅକ୍ଷିର ସମୀପ = ସମକ୍ଷ

ବନର ସମୀପ = ଅନୁବନ — ଗଙ୍ଗାର ସମୀପ = ଅନୁଗଙ୍ଗ

ସେହିପରି—ଉପପଦ, ଉପନଗର, ଉପାନ୍ତ, ଉପଦ୍ୱୀପ, ଉପକଥା ।

୨ । ସାଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ :

ଭାଷାର ସଦୃଶ = ଉପଭାଷା — କଥାର ସଦୃଶ = ଉପକଥା

ବନର ସଦୃଶ = ଉପବନ — ଜୀବିକାର ସଦୃଶ = ଉପଜୀବିକା

ଦ୍ୱୀପର ସଦୃଶ = ଉପଦ୍ୱୀପ — ମୂର୍ତ୍ତିର ସଦୃଶ = ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି

ହରିଙ୍କ ସଦୃଶ = ସହରି — ଛବିର ସଦୃଶ = ପ୍ରତିଛବି

ସେହିପରି—ପ୍ରତିବିମ୍ବ, ଉପନାୟକ, ପ୍ରତିକୃତି, ପ୍ରତିଶବ୍ଦ, ଉପାଧ୍ୟକ୍ଷ, ଉପମନ୍ତ୍ରୀ, ଉପଦେବତା, ଉପବାଚସ୍ପତି, ଉପାଖ୍ୟାନ, ଉପନଗର, ପ୍ରତିଲିପି, ପ୍ରତିଧ୍ୱନି, ଉପଦେବତା, ଉପଶବ୍ଦ, ଉପରାଗ, ପ୍ରତିବସ୍ତୁ, ଉପଭାଷା ।

୩ । 'କ୍ଷୁଦ୍ର' ବା 'ନ୍ୟୂନ' ଅର୍ଥରେ :

ମନ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ନ୍ୟୂନ = ଉପମନ୍ତ୍ରୀ
ସାଗରଠାରୁ ନ୍ୟୂନ = ଉପସାଗର
ଗ୍ରହଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର = ଉପଗ୍ରହ
କଥାଠାରୁ ନ୍ୟୂନ = ଉପକଥା
କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଭାଗ = ଉପବିଭାଗ
ମହାଦେଶଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର = ଉପମହାଦେଶ

ସେହିପରି–ଉପଦ୍ୱୀପ, ଉପସଚିବ, ଉପଗୁରୁ, ଉପନିର୍ବାଚନ, ଉପନେତା, ଉପପୁରାଣ, ଉପଧର୍ମ, ଉପନଦୀ, ଉପପତି ।

୪ । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଆରମ୍ଭ ଅର୍ଥରେ :

କଣ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ = ଆକଣ୍ଠ
ମରଣ ଯାଏଁ = ଆମରଣ
ସମୁଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ = ଆସମୁଦ୍ର
ବାଲ୍ୟରୁ ଆରମ୍ଭ କରି = ଆବାଲ୍ୟ
ଜୀବନ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ = ଆଜୀବନ/ଯାବଜ୍ଜୀବନ
ପାଦଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମସ୍ତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ = ଆପାଦମସ୍ତକ
ମୂଳରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଚୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ = ଆମୂଳଚୂଳ

ସେହିପରି–ଆବ୍ରାହ୍ମଣଚଣ୍ଡାଳ, ଆଶୈଶବ, ଆଗଙ୍ଗାଗୋଦାବରୀ, ଆପାତାଳ, ଆପାମର, ଆଜାନୁ, ଆକୁମାରୀହିମାଳୟ

୫ । ଅଭାବ ଅର୍ଥରେ :

ଜନର ଅଭାବ = ନିର୍ଜନ
ଆମିଷର ଅଭାବ = ନିରାମିଷ
ଭିକ୍ଷାର ଅଭାବ = ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ
ଭୟର ଅଭାବ = ନିର୍ଭୟ
ବିଘ୍ନର ଅଭାବ = ନିର୍ବିଘ୍ନ
ହିସାବର ଅଭାବ = ବେହିସାବ
ଉତ୍ସାହର ଅଭାବ = ନିରୁତ୍ସାହ / ଅନୁତ୍ସାହ

ସେହିପରି–ନିର୍ବିବାଦ, ନିର୍ବିଚାର, ନିର୍ବିରୋଧ, ନିର୍ବିଷ, ନିର୍ବୋଧ, ନିର୍ମକ୍ଷିକ, ବେବନ୍ଦୋବସ୍ତ, ବେକସୁର, ଗରହାଜିର, ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ବେଦମ, ନିରାନନ୍ଦ, ବେଖାତିର

୬ । ଅନତିକ୍ରମ ବା ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥରେ :

ଶକ୍ତିକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି = ଯଥାଶକ୍ତି
କ୍ରମକୁ ଅତିକ୍ରମ ନକରି = ଯଥାକ୍ରମ
ବିଧିକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି = ଯଥାବିଧି
ଅର୍ଥକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି = ଯଥାର୍ଥ
ଉଚିତକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି = ଯଥୋଚିତ
ଦାନକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି = ଯଥାଦାନ
ରୀତି ଅନୁସାରେ = ଯଥାରୀତି
ନିୟମ ଅନୁସାରେ = ଯଥାନିୟମ

ସେହିପରି–ଯଥାକାମ, ଯଥାସାଧ୍ୟ, ଯଥାକାଳ, ଯଥାସମୟ, ଯଥାରୁଚି, ଯଥାସମ୍ଭବ, ଯଥାଯୋଗ୍ୟ, ଯଥାପୂର୍ବ, ଯଥେଚ୍ଛା, ଯଥାବଳ, ଯଥାଜ୍ଞାନ, ଯଥେଷ୍ଟ

Scanned with CamScanner

୭ । ଅତିକ୍ରମ ଅର୍ଥରେ :

ମାତ୍ରାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତିମାତ୍ର
ମାନବକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତିମାନବ
ମାନସକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତିମାନସ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ
କାୟାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତିକାୟ
ତ୍ରାସକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତିତ୍ରାସ
ବଳକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତିବଳ
ସମ୍ପଦକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତିସମ୍ପଦ
ଦୁଃଖକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତିଦୁଃଖ
ରୂପକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅପରୂପ
ଶୀଳକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତିଶୀଳ
ଆଚାରକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି = ଅତ୍ୟାଚାର

୮ । ବୀପ୍‌ସା ବା ପୁନଃପୁନଃ ଅର୍ଥରେ :

କ୍ଷଣକୁ କ୍ଷଣ = ପ୍ରତିକ୍ଷଣ/ଅନୁକ୍ଷଣ
ଦିନକୁ ଦିନ = ପ୍ରତିଦିନ
ଘରକୁ ଘର = ପ୍ରତିଘର
ସାଲକୁ ସାଲ = ଫିସାଲ
ସଂଧ୍ୟାକୁ ସଂଧ୍ୟା = ପ୍ରତିସଂଧ୍ୟା
ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ = ପ୍ରତିବର୍ଷ/ଫିବର୍ଷ
ଅହକୁ ଅହ = ପ୍ରତ୍ୟହ
ଜଣକୁଜଣ = ପ୍ରତିଜଣ/ଫିଜଣ
ଥରକୁ ଥର = ପ୍ରତିଥର

ସେହିପରି—ପ୍ରତିକଥା, ଫିରୋଜ, ଫିକାମ, ପ୍ରତିନିତି, ହରଘଡ଼ି, ଅନୁଦିନ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବୀପ୍‌ସାର୍ଥରେ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ପରପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ଜଣପିଛା, ଘରପିଛା, ଘରପ୍ରତି, ଲୋକପ୍ରତି, ସଭ୍ୟପ୍ରତି, ମୁଣ୍ଡପିଛା, କେଜିପ୍ରତି

୯ । ପଶ୍ଚାତ୍ ଅର୍ଥରେ :

ପଶ୍ଚାତ୍ ଗମନ = ଅନୁଗମନ
ପଶ୍ଚାତ୍ କରଣ = ଅନୁକରଣ
ପଶ୍ଚାତ୍ ସନ୍ଧାନ = ଅନୁସନ୍ଧାନ
ପଶ୍ଚାତ୍‌ତାପ = ଅନୁତାପ
ଅକ୍ଷିର ପଶ୍ଚାତ୍ = ଅବ୍ରକ୍ଷ/ପରୋକ୍ଷ
ପଶ୍ଚାତ୍‌ଧାବନ = ଅନୁଧାବନ

ସେହିପରି—ଅନୁସରଣ, ଅନୁସେନାପତି, ଅନୁଜାତ, ଅନୁଜ, ଅନୁଚିନ୍ତନ, ଅନୁକୃତି, ଅନୁଲିଖନ, ଅନୁଗ, ଅନୁଶୋଚନା ।

୧୦ । ବିପରୀତ ଅର୍ଥରେ :

କୂଳର ବିପରୀତ = ପ୍ରତିକୂଳ
ଫଳର ବିପରୀତ = ପ୍ରତିଫଳ
ବାଦୀର ବିପରୀତ = ପ୍ରତିବାଦୀ/ବିବାଦୀ
ବିଧାନର ବିପରୀତ = ପ୍ରତିବିଧାନ
ଭାବର ବିପରୀତ = ପ୍ରତିଭାବ
ପକ୍ଷର ବିପରୀତ = ବିପକ୍ଷ/ପ୍ରତିପକ୍ଷ

ସେହିପରି—ପ୍ରତିକ୍ରିୟା, ପ୍ରତିଦାନ, ପ୍ରତିଘାତ, ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ, ପ୍ରତିବାଦ, ପ୍ରତିହିଂସା

Scanned with CamScanner

୧୧ । ଯୋଗ୍ୟତା ଅର୍ଥରେ / ଅନୁକୂଳ ଅର୍ଥରେ :

ରୂପର ଯୋଗ୍ୟ = ଅନୁରୂପ
ଗୁଣର ଯୋଗ୍ୟ = ଅନୁଗୁଣ
ବାତର ଅନୁକୂଳ = ଅନୁବାତ
ଭୋଗର ଅନୁକୂଳ = ଉପଭୋଗ
ବର୍ଣ୍ଣର ଯୋଗ୍ୟ = ଅନୁବର୍ଣ୍ଣ
କୂଳର ଯୋଗ୍ୟ = ଅନୁକୂଳ
ଯୋଗର ଅନୁକୂଳ = ଉପଯୋଗ

୧୨ । ସମ୍ମୁଖ ଅର୍ଥରେ :

ଅଗ୍ନିର ସମ୍ମୁଖ = ଅଭ୍ୟଗ୍ନି
ଅକ୍ଷିର ସମ୍ମୁଖ = ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
ଅକ୍ଷିର ପ୍ରତି = ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
ମୁଖର ଆଗରେ = ଅଭିମୁଖ/ସମ୍ମୁଖ
ଅଗ୍ନିର ସମ୍ମୁଖ = ପ୍ରତ୍ୟଗ୍ନି

୧୩ । ଆତିଶଯ୍ୟ ବା ଆଧିକ୍ୟ ଅର୍ଥରେ :

ଅତିଶୟ ଘଞ୍ଚ = ନିଘଞ୍ଚ
ଅତିଶୟ ଘନ = ନିଘନ
ଅତିଶୟ ରୁଦ୍ଧ = ନିରୁଦ୍ଧ
ଅତିଶୟ ଉଚ୍ଚ = ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ
ଅତିଶୟ ବଦ୍ଧ = ନିବଦ୍ଧ
ଅତିଶୟ ଘର୍ଷଣ = ନିଘର୍ଷଣ
ଅତିଶୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ = ନିଧାର୍ଯ୍ୟ
ଅତିଶୟ ଆଧୁନିକ = ଅତ୍ୟାଧୁନିକ

୧୪ । ସମ୍ବନ୍ଧ ବା ବିଷୟ ଅର୍ଥରେ :

ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଆତ୍ମା ବିଷୟକ = ଅଧ୍ୟାତ୍ମ
ଭୂତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଭୂତ ବିଷୟରେ = ଅଧିଭୂତ
ଦୈବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଦୈବ ବିଷୟରେ = ଅଧିଦୈବ
ଗୃହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଗୃହ ବିଷୟରେ = ଅଧିଗୃହ

ନିତ୍ୟ ସମାସ

ଯେଉଁ ସମାସରେ 'ସମସ୍ତ' ପଦ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟ ବା ବ୍ୟାସବାକ୍ୟ ନଥାଏ କିମ୍ବା ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ପଦର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁ ନଥାଏ ଅଥବା ସମସ୍ତ ପଦରେ ବିଗ୍ରହବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଇଥାଏ, ତାହାକୁ ନିତ୍ୟସମାସ କହନ୍ତି ।

ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର । ଯଥା—ଅବିଗ୍ରହ ନିତ୍ୟସମାସ ଓ ଅସ୍ୱପଦବିଗ୍ରହ ନିତ୍ୟସମାସ ।

ଅବିଗ୍ରହ ନିତ୍ୟସମାସ—ବିଗ୍ରହବାକ୍ୟ ନଥାଏ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାମବାଚକ ପଦକୁ ବୁଝାଏ ।

କାଠଯୋଡ଼ି—ଏକ ନଦୀର ନାମ । ଏହାର ବ୍ୟାସବାକ୍ୟ ନାହିଁ ।

Scanned with CamScanner

କାଠକୁ ଯୋଡ଼ି ବା 'କାଠର ଯୋଡ଼ି'—ଏପରି ବ୍ୟାସବାକ୍ୟ ବା ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସେହିପରି—ଚାନ୍ଦପୁର—ଏକ ଗ୍ରାମର ନାମ, ପୋକଶୁଙ୍ଘା—ଏକ ତୃଣର ନାମ, କୃଷ୍ଣସର୍ପ—ଏକଜାତୀୟ ନାଗସାପର ନାମ, କଳାସାପ ନୁହେଁ । ଯଦି କୃଷ୍ଣ ଅଟେ ସର୍ପ = 'କୃଷ୍ଣସର୍ପ' ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟ କରାଯିବ, ତେବେ କର୍ମଧାରୟ ସମାସ ହେବ ।

ବିଲୁଆଖାଇ, କୁଆଖାଇ—ଏକ ଏକ ନଦୀର ନାମ

ନୀଳଶୈଳ, ନୀଳକନ୍ଦର -ମହାପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ

ଛାରପୋକ—ଓଡ଼ଶକୁ ବୁଝାଏ ।

ଚାନ୍ଦବାଲି, କଳରାବାଙ୍କ, ହାଣ୍ଡିଧୁଆ, ଅଲଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ଅବିଗ୍ରହ ନିତ୍ୟସମାସ ଅଟେ ।

ଅନ୍ୟ ଉଦାହରଣ—ତାଳଚେର, ଅସ୍ତରଙ୍ଗ, ପାଣିକୋଇଲି, ନିଶ୍ଚିନ୍ତକୋଇଲି ।

ଅସ୍ୱପଦବିଗ୍ରହ ନିତ୍ୟସମାସ—ସମସ୍ତ ପଦରେ ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକର ବ୍ୟବହାର ହୋଇନଥାଏ ।

ଯଥା—ଅନ୍ୟ ଘଟ = ଘଟାନ୍ତର ।

'ଘଟାନ୍ତର' ସମସ୍ତପଦ 'ଘଟ ଓ ଅନ୍ତର' ଏହି ଦୁଇପଦର ମିଳନରେ ଗଠିତ । 'ଘଟରୁ ଅନ୍ତର' ଏପରି ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟ କଲେ 'ଘଟାନ୍ତର' ସମସ୍ତ ପଦର ଯଥାର୍ଥ ଅର୍ଥବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ଓ ଘଟ ସମସ୍ୟମାନ ପଦ ଦ୍ୱୟରୁ 'ଅନ୍ୟ' ପଦକୁ ସମସ୍ତ ପଦରେ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇଛି । ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ସ୍ୱ (ନିଜ) ପଦ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ସମାସ କରାଯାଇଥିବାରୁ ଏହା ଅସ୍ୱପଦବିଗ୍ରହ ନିତ୍ୟସମାସ ।

ସେହିପରି—

୧ । ଅନ୍ୟ ଦେଶ = ଦେଶାନ୍ତର — ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମ = ଗ୍ରାମାନ୍ତର

ଅନ୍ୟ ପାଠ = ପାଠାନ୍ତର — ଅନ୍ୟ ଜନ୍ମ = ଜନ୍ମାନ୍ତର

ଅନ୍ୟ ଗୃହ = ଗୃହାନ୍ତର — ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ = ଗ୍ରନ୍ଥାନ୍ତର

ଏଗୁଡ଼ିକ କର୍ମଧାରୟ ସମାସର ମଧ୍ୟ ଉଦାହରଣ ଅଟେ ।

୨ । ଜଳ ନିମିତ୍ତ = ଜଳାର୍ଥ — ପାନ ନିମିତ୍ତ = ପାନାର୍ଥ

ଧର୍ମ ନିମିତ୍ତ = ଧର୍ମାର୍ଥ — ସତ୍ୟ ନିମିତ୍ତ = ସତ୍ୟାର୍ଥ

ପିତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ = ପିତୃକଳ୍ପ / ପିତୃବ୍ୟ / ପିତୃପ୍ରତିମ

ଭ୍ରାତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ = ଭ୍ରାତୃକଳ୍ପ — ଦେବଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ = ଦେବକଳ୍ପ

ନାତିର ପୁଅ = ଅଣନାତି — ଅଜାଙ୍କର ପିତା = ଅଣଅଜା

Scanned with CamScanner

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ସମାସ କାହାକୁ କହନ୍ତି, ଉଦାହରଣ ସହ ବୁଝାଅ ।

୨ । ସମାସ କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ'ଣ ?

୩ । ସମସ୍ତପଦ ଓ ସମସ୍ୟମାନପଦ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଅ ।

୪ । ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟ କାହାକୁ କହନ୍ତି, ଉଦାହରଣ ଦେଇ ଲେଖ ।

୫ । ଅର୍ଥ ଅନୁସାରେ ସମାସ କିପରି ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ, ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଅ ।

୬ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ସମସ୍ତପଦଗୁଡ଼ିକର ବିଗ୍ରହବାକ୍ୟ ଲେଖି ସମାସର ନାମ ଲେଖ–
ନଳକୂପ, ପାଣିକଳ, କୁଟୀରଶିଳ୍ପ, ସକରୁଣ, ମଝିଦରିଆ, ସର୍ବଜ୍ଞ, ଗଣ୍ଣାର୍ଣ୍ଣି, ଯୁବଜାନି, ସପତ୍ନୀ, ସପତ୍ନୀକ, ଅନାବରଣ, ଲୋକାର୍ପଣ, ମନଛୁଆଁ, ମଧୁଚନ୍ଦ୍ରି, ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ, କାରାମୁକ୍ତ, ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ, ରାଜମାର୍ଗ, ଗଧକ୍ଷୀର, ନରାଧମ, ଧରାଶାୟୀ, ବେସରକାରୀ, ତୃଣଭୋଜୀ, ତୁହାକୁତୁହା, ଲଘୁଚାପ, ମହାନବମୀ, ଯୋଗଭ୍ରଷ୍ଟ, ଦେବର୍ଷି, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ, ନରସିଂହ, ଫୁଲକଅଁଳ, ପତିଦେବତା, ରଣଚଣ୍ଡୀ, ମହାବିଦ୍ୟା, ଜନ୍ମାନ୍ତର, କଦର୍ଥ, ଶତାବ୍ଦୀ, ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ, ବୀଣାପାଣି, ସୂର୍ପଣଖା, ଶୁକ୍ଳାମ୍ବର, ହାତାହାତି, ପ୍ରତିଧ୍ୱନି, ଉପଗ୍ରହ, ଅନୁକୂଳ, ରତ୍ନଗର୍ଭା, କୋମଳମତି, ଶରଶଯ୍ୟା, ମଧ୍ୟାହ୍ନଭୋଜନ, ଶ୍ରମଦାନଶିବିର, ଶୁଭାରମ୍ଭ, କଳାକାର, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ, ନୋବେଲପୁରସ୍କାର, ମନପେଡ଼ି, ନାକେଦମ୍ ।

୭ । ସମାସଦ୍ୱାରା ଏକପଦରେ ପ୍ରକାଶ କର–
ପିତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ, ଅତିଶୟବଦ୍ଧ, ବାଦୀର ବିପରୀତ, ମାନସକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି, ମତ୍ସ୍ୟଜୀବିକା ଯାହାର, ଉକୁଣି ମୁଣ୍ଡରେ ଯାହାର, ବିରୂପ ହୋଇଛି ଅ... ଯାହାଙ୍କର, କୁଟୁମ୍ବ ସହିତ ଯେ, ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା ଯାହାର, ସାତକୋଶ ଦୂରତା ଯାହାର, ଚିଲର ଆଖି ପରି ଆଖି ଯାହାର, ଚତୁଃ ଯୁଗର ସମାହାର, ବଚନ ରୂପକ ଅମୃତ, ବଜ୍ର ପରି କଠିନ, ଯେ ଭୀମ ସେ କାନ୍ତ, ସର୍ବ ଗ୍ରାସ କରେ ଯେ, ନ ଅତି ଦୀର୍ଘ, ନେତାମାନଙ୍କର ରାଜା, ଯାଦୁ ନିମିତ୍ତ ମଲମ, ପୁଷ୍ପ ଧନୁ ଯାହାର, ଅ... ସମ୍ବନ୍ଧରେ, ପଶ୍ଚାତ୍ ଗମନ କରେ ଯେ, ନାହିଁ ଆଶା ଯାହାର, ପରକୁ ତାପ ଦିଏ ଯେ, କପି ଧ୍ୱଜାରେ ଯାହାର, ମୂର୍ତ୍ତିର ସଦୃଶ, ଅହନ୍ ଓ ରାତ୍ରି, ଜାୟା ଓ ପ... ବିଧି ଅନୁସାରେ, କର୍ମଜୀବିନୀ ମହିଳା ।

୮ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ସମସ୍ତ ପଦଗୁଡ଼ିକର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ବ୍ୟାସ ବାକ୍ୟ କରି ସମାସ ଲେଖ ।
ସର୍ବଶିକ୍ଷା, ଘରମୁହାଁ, ପାଦପଦ୍ମ, ପୀତାମ୍ବର, ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ, ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର, ଶିବ...

Scanned with CamScanner

୯। ସମାସଦ୍ୱାରା ତଳ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କର–

(କ) ଶକ୍ତିକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି ପରର ଉପକାର କର ।

(ଖ) ଦଶରଥଙ୍କର ପୁତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅନୁଜ ଓ ପତ୍ନୀ ସହିତ ବନରେ ବାସ କରିଥିଲେ ।

(ଗ) ଯାହାର ବିବେକ ନାହିଁ, ତାହାଠାରୁ ଦୂରରେ ରହ ।

(ଘ) ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀମାନେ କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଖେଳ ହେଉଥିବା ପଡ଼ିଆକୁ ଯାଆନ୍ତୁ ।

(ଙ) ସ୍ୱାମୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିତ୍ୟକ୍ତା ସୀତା ଜନର ଅଭାବ ଥିବା ବନରେ ବିଳାପ କଲେ ।

(ଚ) ଯେ ସବୁ ଦେଖିପାରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କଠାରେ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଅଛି, ଯେ ସବୁ ଜାଣିପାରନ୍ତି, ଯେ ସବୁଠାରେ ବ୍ୟାପି ରହିଛନ୍ତି, ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଈଶ୍ୱର, ସେହି ପରଠାରୁ ପର ପରମ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଭକ୍ତିବଳରେ ଲାଭ କରିହୁଏ ।

(ଛ) ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର କ୍ରୋଧ ଓ ଅପମାନ ରୂପକ ଅନଳରେ କୌରବଙ୍କର କୁଳ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଥିଲା ।

(ଜ) ଜୀବନ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତୁମର ନିନ୍ଦା ଓ ଅପମାନକୁ ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ ।

(ଝ) ସମାନ ଗୋତ୍ର ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିବାହ ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

(ଞ) ଜ୍ଞାନରେ କହେ ଯେ, ଖଳ ପ୍ରକୃତି ଯାହାର ସେଭଳି ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।

୧୦। ତଳଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପୂର୍ବପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ସମସ୍ତପଦ ଗଢ଼ ଓ ବ୍ୟାସବାକ୍ୟ ସହ ସମାସର ନାମ ଲେଖ ।

ସ୍ନାନ, ପତି, ଧର୍ମ, ଲମ୍ବ, ରନ୍, ସୁ, ପୂଜା, ପୋଡ଼ା, ପ୍ରାଣ, ମହା

୧୧। ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପରପଦରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ସମାସ କର ଓ ସମାସ ନାମ ଲେଖ ।

ଭ୍ରଷ୍ଟ, ନାଭି, ସିଂହ, ବୃକ୍ଷ, ଇନ୍ଦ୍ର, ପାଣି, ମାର୍ଗ, ରୁଚି, ଧନ, ମା

୧୨। ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଗ୍ରହ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସମସ୍ତ ପଦ ଲେଖ ।

ମଗଧର ରାଜା, ରାଜାଙ୍କର ପରିଷଦ, ଖଗ ବାହନ ଯାହାର, ନଳ ଯୁକ୍ତ କୂପ, ଖଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା ହଣା, ପତିଟି ବ୍ରତ ଯେଉଁ ନାରୀର, ଅରିକୁ ଦମନ କରେ ଯେ, ଶ୍ୟାମ ଘନ ପରି, ଘନ ପରି ଶ୍ୟାମ, ପଶ୍ଚାଦ୍ ଗମନ, ପୁଷ୍ପ ଧ୍ୱଜାରେ ଯାହାର, ପତିଟି ପର ଅଧୀନ ଯେଉଁ ନାରୀର, ବିନ୍ଧ୍ୟ ନାମକ ଅଚଳ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି ଯାହାଙ୍କୁ, ଆଚାର ଓ ବିଚାର ।

Scanned with CamScanner

ସନନ୍ତ

ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ସନନ୍ତ ଧାତୁ, ସନନ୍ତ କ୍ରିୟା ଓ ସନନ୍ତ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କେବଳ ସନନ୍ତ ଶବ୍ଦର ସ୍ୱଳ୍ପ ବ୍ୟବହାର ଅଛି । ଏହି ସନନ୍ତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ପଦ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

'ସନ୍' ଅନ୍ତରେ (ଶେଷରେ) ଲାଗି ଗଠିତ ହୁଏ ବୋଲି ଏହାର ନାମ ସନନ୍ତ । ଇଚ୍ଛା କରିବା ଅର୍ଥରେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁରେ ସନ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ କରି ସନନ୍ତ ଧାତୁ ଗଠିତ ହୁଏ । 'ସନ୍'ରୁ 'ସ୍' ରହେ । ପରେ ସନନ୍ତ ଧାତୁରୁ 'ଅ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ବା 'ଉ' ପ୍ରତ୍ୟୟ କରି ସନନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଗଢ଼ାଯାଏ । 'ଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ 'ଉ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷଣ ଅଟେ । 'ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ବିଶେଷଣ ପଦ ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଯଥା—

(କ) ପା + ସନ୍ = ପିପାସ୍ (ସନନ୍ତଧାତୁ) ପିପାସ୍ + ଅ = ପିପାସ

ପିପାସ + ଆ = ପିପାସା – ବିଶେଷ୍ୟ – ପିଇବାର ଇଚ୍ଛା

ପିପାସ + ଉ = ପିପାସୁ = ବିଶେଷଣ – ପିଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ

କେତେକ ପ୍ରଚଳିତ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସନନ୍ତ ଶବ୍ଦ—

ମୂଳଧାତୁ		ଅର୍ଥ	ସନନ୍ତ ଧାତୁ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ଦୃଶ୍	–	ଦେଖିବା	ଦିଦୃକ୍ଷ୍	ଦିଦୃକ୍ଷା	ଦିଦୃକ୍ଷୁ
ଜି	–	ଜୟ କରିବା	ଜିଗୀଷ୍	ଜିଗୀଷା	ଜିଗୀଷୁ
କୃ	–	କରିବା	ଚିକୀର୍ଷ୍	ଚିକୀର୍ଷା	ଚିକୀର୍ଷୁ
ଗମ୍	–	ଯିବା	ଜିଗମିଷ୍	ଜିଗମିଷା	ଜିଗମିଷୁ
ଜ୍ଞା	–	ଜାଣିବା	ଜିଜ୍ଞାସ୍	ଜିଜ୍ଞାସା	ଜିଜ୍ଞାସୁ, ଜିଜ୍ଞାସିତ
ପଠ୍	–	ପଢ଼ିବା	ପିପଠିଷ୍	ପିପଠିଷା	ପିପଠିଷୁ
ଭୁଜ୍	–	ଖାଇବା	ବୁଭୁକ୍ଷ୍	ବୁଭୁକ୍ଷା	ବୁଭୁକ୍ଷୁ, ବୁଭୁକ୍ଷିତ
ମୁଚ୍	–	ମୁକ୍ତ କରିବା	ମୁମୁକ୍ଷ୍	ମୁମୁକ୍ଷା	ମୁମୁକ୍ଷୁ
ମୃ	–	ମରିବା	ମୁମୂର୍ଷ୍	ମୁମୂର୍ଷା	ମୁମୂର୍ଷୁ
ଲଭ୍	–	ପାଇବା	ଲିପ୍ସ୍	ଲିପ୍ସା	ଲିପ୍ସୁ
ବଦ୍	–	କହିବା	ବିବକ୍ଷ୍	ବିବକ୍ଷା	ବିବକ୍ଷୁ, ବିବକ୍ଷିତ
ଶ୍ରୁ	–	ଶୁଣିବା	ଶୁଶ୍ରୂଷ୍	ଶୁଶ୍ରୂଷା	ଶୁଶ୍ରୂଷୁ
ହନ୍	–	ହତ୍ୟାକରିବା	ଜିଘାଂସ୍	ଜିଘାଂସା	ଜିଘାଂସୁ
ପା	–	ପିଇବା	ପିପାସ୍	ପିପାସା	ପିପାସୁ, ପିପାସିତ

Scanned with CamScanner

ସନନ୍ତ ଶବ୍ଦର ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର :

୧। ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଲୋକଙ୍କର ପିପାସା ବୃଦ୍ଧିପାଏ ।
୨। ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଜ୍ଞାନପିପାସା ରହିବା ଉଚିତ ।
୩। ପିପାସୁ ଲୋକକୁ ଜଳଦିଅ ।
୪। ରମେଶ ଏକ ଜ୍ଞାନପିପାସୁ ଛାତ୍ର ।
୫। ମୋର ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର-ଦିଦୃକ୍ଷା ନାହିଁ ।
୬। ଆଲୋକ ପରି ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର-ଦିଦୃକ୍ଷୁ କମ୍ ଅଛନ୍ତି ।
୭। ସାମ୍ପ୍ରତିକ ପୃଥିବୀରେ ବୃହତ୍ଶକ୍ତିମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧଜିଗୀଷା ହ୍ରାସ ପାଇଛି ।
୮। ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ମଣିଷ ଆଜି ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରହଜିଗୀଷୁ ହୋଇଛି ।
୯। ମୁମୁକ୍ଷା ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
୧୦। ମୁମୁକ୍ଷୁ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଶୁକଦେବ ଭାଗବତ ଶୁଣାଇଥିଲେ ।
୧୧। ଜିଜ୍ଞାସା ଛାତ୍ରର ଏକ ମହତ୍ ଗୁଣ ।
୧୨। ଜିଜ୍ଞାସୁ ଛାତ୍ର ବହୁଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରେ ।
୧୩। ଜିଜ୍ଞାସିତ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦିଅ ।
୧୪। ଧନଲିପ୍ସା ମଣିଷକୁ ଆଜି ପାଗଳ କରିଛି ।
୧୫। ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ମାନଲିପ୍ସୁ ହେବା ଉଚିତ ।
୧୬। ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ଲୋକର ପୁରାଣଶୁଶ୍ରୂଷା ଜାତ ହୁଏ ।
୧୭। ସମ୍ପ୍ରତି ପୁରାଣଶୁଶ୍ରୂଷୁଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ ପାଉଛି ।
୧୮। ଦୁସ୍ଥ ମାନବର ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ରେଡ଼କ୍ରସ୍ ସର୍ବଦା କାର୍ଯ୍ୟରତ ।
୧୯। ଗୋପବନ୍ଧୁ ଅସହାୟ, ପୀଡ଼ିତ ମଣିଷର ସେବାଶୁଶ୍ରୂଷା ପାଇଁ ନିଜକୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଗୁପ୍, ତିଜ୍, କିତ୍, ମାନ୍ ଓ ବଧ୍ ଧାତୁ ସନ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ିକର ଇଚ୍ଛା ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ । ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ଯଥା–

ଗୁପ୍ – ଜୁଗୁପ୍ସା (ଘୃଣା)
ତିଜ୍ – ତିତିକ୍ଷା (କ୍ଷମା)
କିତ୍ – ଚିକିତ୍ସା (ରୋଗ ପ୍ରତିକାର)
ମାନ୍ – ମୀମାଂସା (ବିଚାର, ନିଷ୍ପତ୍ତି)
ବଧ୍ – ବୀଭତ୍ସ (ନିନ୍ଦା), ବୀଭତ୍ସ + ଆ = ବୀଭତ୍ସା, ବୀଭତ୍ସ + ଉ = ବୀଭତ୍ସୁ

Scanned with CamScanner

ଯଙନ୍ତ

ଅତିଶୟ ବା ପୁନଃପୁନଃ ଅର୍ଥରେ ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁରେ 'ଯଙ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରାଯାଇ ଯେଉଁ ଧାତୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ତାକୁ ଯଙ୍‌ନ୍ତ ଧାତୁ କହନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆରେ ଏଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହୋଇ କେବଳ ବିଶେଷଣ ପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଙନ୍ତ ଧାତୁର ପରେ 'ମାନ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷଣ ପଦ ଗଠିତ ହୁଏ । ତଳେ କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଗଲା ।

ମୂଳଧାତୁ	ଅର୍ଥ	ଯଙନ୍ତଧାତୁ-ଅର୍ଥ	ନିଷ୍ପନ୍ନ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦ
ଜ୍ୱଲ୍	ଜଳିବା	ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟ (ପୁନଃପୁନଃ ଜଳିବା)	ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ (ପୁନଃପୁନଃ ଜଳୁଥିବା)
ଦୀପ୍	ଉଜ୍ଜ୍ୱଳହେବା	ଦେଦୀପ୍ୟ (ଅତିଶୟ ଦୀପ୍ତ ହେବା)	ଦେଦୀପ୍ୟମାନ (ଯେ ଅତିଶୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ)
ଦୃଶ୍	ଦେଖିବା	ଦରୀଦୃଶ୍ୟ (ପୁନଃପୁନଃ ଦେଖିବା)	ଦରୀଦୃଶ୍ୟମାନ (ଯେ ବାରମ୍ବାର ଦେଖା ହେଉଛି)
ପା	ପିଇବା	ପେପୀୟ (ବାରମ୍ବାର ପିଇବା)	ପେପୀୟମାନ (ଯେ ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ପିଆ ହେଉଛି)
ରୁଦ୍	କାନ୍ଦିବା	ରୋରୁଦ୍ୟ (ବାରମ୍ବାର କାନ୍ଦିବା)	ରୋରୁଦ୍ୟମାନ (ଯେ ବାରମ୍ବାର କାନ୍ଦୁଛି)

ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର :

୧ । ଆକାଶରୁ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ଉଲ୍‌କା ଭୂପତିତ ହେଲା ।

୨ । ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି କୋଣାର୍କମନ୍ଦିର ଏବେ ମଧ୍ୟ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ରହିଛି ।

୩ । ଦରୀଦୃଶ୍ୟମାନ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇପାରେ ନାହିଁ ।

୪ । ରାମରସାମୃତ ପେପୀୟମାନ ହେଲେ ଲୋକର ସଂସାରମମତା କଟିଯାଏ ।

୫ । ବନଭୂମିରେ ବାଲ୍ମୀକି ରୋରୁଦ୍ୟମାନା ସୀତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେ ।

କୃଦନ୍ତ

ଶବ୍ଦ ଗଠନ କରିବାପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତି ଅଛି । ଧାତୁରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି ଶବ୍ଦ ଗଠନ କରିବା ସେଥିରୁ ଅନ୍ୟତମ । ଧାତୁର ପରେ ଅ, ଅକ, ଅନ, ତ, ତି, ତବ୍ୟ ଓ ଅନୀୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗେ । ଧାତୁରେ ଲାଗୁଥିବା ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟସବୁକୁ 'କୃତ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ବୋଲି କହନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ଧାତୁର ଅନ୍ତରେ 'କୃତ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହୁଏ, ତାକୁ କୃଦନ୍ତ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ଯଥା—

ହସ୍ + ଅ = ହସ   ବସ୍ + ଅ = ବାସ
ପଠ୍ + ଅକ = ପାଠକ   ନୀ + ତି = ନୀତି
ଗମ୍ + ଅନ = ଗମନ   କୃ + ତବ୍ୟ = କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ଭୀ + ତ = ଭୀତ   ଦା + ଅନୀୟ = ଦାନୀୟ

ଧାତୁର ପରେ ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ଅର୍ଥକୁ ବାଚ୍ୟ କହନ୍ତି । ବାଚ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା—କାରକ ବାଚ୍ୟ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟ ।

କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ, କରଣ, ସମ୍ପ୍ରଦାନ ପ୍ରଭୃତି କାରକ ଅର୍ଥରେ ଧାତୁରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗିଥିଲେ ସେହି ଅର୍ଥକୁ **କାରକବାଚ୍ୟ** କହନ୍ତି ।

ଧାତୁର ଅର୍ଥକୁ **ଭାବ** କୁହାଯାଏ । ଯେଉଁଠାରେ କୃଦନ୍ତ ଶବ୍ଦରୁ କେବଳ ଭାବ ବା ଧାତୁର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ତାହା **ଭାବବାଚ୍ୟ** । କାରକବାଚ୍ୟ—କାରକ ଛଅ ପ୍ରକାର ହୋଇଥିବାରୁ କାରକବାଚ୍ୟ ଛଅ ପ୍ରକାର ।

୧ । କର୍ତ୍ତୃକାରକ ବାଚ୍ୟ :

ପଠ୍ + ଅକ = ପାଠକ — ଯେ ପଢ଼େ
ଲିଖ୍ + ଅକ = ଲେଖକ — ଯେ ଲେଖେ
କୃ + ତୃ = କର୍ତ୍ତା = ଯେ କରେ
ମୃ + ତ = ମୃତ — ଯେ ମରିଛି
ପରି-ଶ୍ରମ୍ + ଇନ୍ = ପରିଶ୍ରମୀ — ଯେ ପରିଶ୍ରମ କରେ
ଜଗ୍ + ଆଳି = ଜଗାଳି — ଯେ ଜଗେ
ବନ୍ଦ୍ + ଅନ୍ତା = ବନ୍ଦନ୍ତା — ଯେ ବନ୍ଦୁଛି

୨ । କର୍ମକାରକ ବାଚ୍ୟ :

ଦୃଶ୍ + ଅନୀୟ = ଦର୍ଶନୀୟ — ଯାହାକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାର କଥା
ପଠ୍ + ତ = ପଠିତ — ଯାହାକୁ ପଢ଼ାଯାଇଛି
ଲିଖ୍ + ତ = ଲିଖିତ — ଯାହାକୁ ଲେଖାଯାଇଛି
ଦା + ତବ୍ୟ = ଦାତବ୍ୟ — ଯାହାକୁ ଦେବା ଉଚିତ
ଭାଙ୍ଗ୍ + ଏଣି = ଭାଙ୍ଗେଣି — ଯାହାକୁ ଭାଙ୍ଗନ୍ତି
ବାଜ୍ + ଆ = ବାଜା — ଯାହାକୁ ବଜାନ୍ତି

Scanned with CamScanner

୩ । କରଣକାରକ ବାଚ୍ୟ :

ଖେଳ୍ + ଅଣା = ଖେଳଣା (ନା) – ଯାହାଦ୍ୱାରା ଖେଳନ୍ତି

ବିଞ୍ଚ୍ + ଅଣା = ଯାହାଦ୍ୱାରା ବିଞ୍ଚି ହୁଅନ୍ତି

ପିଟ୍ + ଅଣା = ପିଟଣା – ଯାହାଦ୍ୱାରା ପିଟାଯାଏ

ଦା + ତ୍ର = ଦାତ୍ର = ଯାହାଦ୍ୱାରା କାଟନ୍ତି (ଦା–କାଟିବା)

ଲିଖ୍ + ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟ ଈ(ୀ) – ଲେଖନୀ–ଯାହାଦ୍ୱାରା ଲେଖନ୍ତି

ଶ୍ରୁ + ଅନ = ଶ୍ରବଣ – ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶୁଣାଯାଏ ।

୪ । ସମ୍ପ୍ରଦାନକାରକ ବାଚ୍ୟ :

ଦା + ଅନୀୟ = ଦାନୀୟ – ଯାହାକୁ ଦାନ କରାଯାଏ

ସମ୍ – ପ୍ର – ଦା + ଅନ = ସମ୍ପ୍ରଦାନ – ଯେ ଦାନର ଯୋଗ୍ୟ

୫ । ଅପାଦାନ କାରକ ବାଚ୍ୟ :

ଭୀ + ମ = ଭୀମ – ଯାହାଠାରୁ ଭୟ ମିଳେ

ଭୀ + ଆନକ = ଭୟାନକ – ଯାହାଠାରୁ କାହାର ଭୟଜାତ ହୁଏ

ଝର୍ + ଇ = ଝରି – ଯହିଁରୁ ଝରେ

ଗଡ୍ + ଉ = ଗଡୁ – ଯହିଁରୁ ଗଡ଼େ

୬ । ଅଧିକରଣ କାରକ ବାଚ୍ୟ :

ଶୀ + ଯ + ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ଆ = ଶଯ୍ୟା – ଯହିଁରେ ଶୁଅନ୍ତି

ବାରି – ଧା + ଇ = ବାରିଧି – ଯେଉଁଠାରେ ବାରି ରହେ

ବସ୍ + ଅ = ବାସ – ଯହିଁରେ ବାସ କରାଯାଏ

ସ୍ଥା + ଅନ = ସ୍ଥାନ – ଯେଉଁଠାରେ ରହନ୍ତି ।

ଭାବବାଚ୍ୟ :

ଗମ୍ + ଅନ = ଗମନ (ଗମ୍–ଯିବା, ଗମନ–ଯିବା)

ଶୀ + ଅନ = ଶୟନ	କ୍ରୁଧ୍ + ଅ = କ୍ରୋଧ
ମୃ + ଅନ = ମରଣ	ହସ୍ + ଅ = ହାସ
ଚଳ୍ + ଅଣି = ଚଳଣି	ଖଟ୍ + ଅଣି = ଖଟଣି
ଗା + ଉଣା = ଗାଉଣା	ବାଜ୍ + ଅଣା = ବାଜଣା
ବନ୍ଦ୍ + ଆଣ = ବନ୍ଦାଣ	ମାଗ୍ + ଅଣ = ମାଗଣ
ଗମ୍ + ତି = ଗତି	କୃ + ଯ = କାର୍ଯ୍ୟ

Scanned with CamScanner

ଧାତୁରେ 'କୃତ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି କୃଦନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହେଲାବେଳେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଧାତୁରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାଧାରଣତଃ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର । ଯଥା–ଆଦେଶ, ଆଗମ, ଗୁଣ, ବୃଦ୍ଧି, ଲୋପ ।

ଆଦେଶ–ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣ ବଦଳରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ, ତାହାକୁ ଆଦେଶ କହନ୍ତି । ଯଥା–

ଦୀ + ତ = ଦୀନ – 'ତ' ସ୍ଥାନରେ 'ନ'ର ଆଦେଶ ହୋଇଛି

ରୁଜ୍ + ଅ = ରୋଗ – 'ଜ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଗ୍'ର ଆଦେଶ ହୋଇଛି

ପଚ୍ + ଅ = ପାକ – 'ଚ୍' ସ୍ଥାନରେ 'କ୍'ର ଆଦେଶ ହୋଇଛି

ସେହିପରି–ହୀନ, କ୍ଷୀଣ, ଲୀନ, ଭିନ୍ନ

ଆଗମ–ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣ ସମୀପରେ ବା ଦୁଇ ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ଥାପନା ଘଟିଲେ, ତାହାକୁ ଆଗମ କହନ୍ତି । ଯଥା–

ନୃ + ୟ = ନୃତ୍ୟ – ଏଠାରେ 'ତ'ର ଆଗମ ହୋଇଛି ।

ସେହିପରି – କୃତ୍ୟ, ଭୃତ୍ୟ, ସ୍ତୁତ୍ୟ, ସ୍ରାବ୍ୟ

ଗୁଣ–ଇ ବା ଈ ସ୍ଥାନରେ 'ଏ'; ଉ ବା ଊ ସ୍ଥାନରେ 'ଓ'; ଋ, ୠ ସ୍ଥାନରେ 'ଅର୍' ହେବାକୁ 'ଗୁଣ' କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

ଭିଦ୍ + ଅ = ଭେଦ
ନୀ + ଅନ = ନୟନ — 'ଇ', 'ଈ' ସ୍ଥାନରେ 'ଏ' ହୋଇଛି ।
('ନୀ'ରେ ଥିବା 'ଈ' କାରର 'ଏ' ହେବାପରେ ସନ୍ଧି ହୋଇଅଛି ।)

ପୁଷ୍ + ଅନ = ପୋଷଣ
ଭୂ + ଅନ = ଭବନ — 'ଉ', 'ଊ' ସ୍ଥାନରେ 'ଓ' ହୋଇଛି ।

ମୃ + ଅନ = ମରଣ
ଦୃ + ଉ = ଦାରୁ — 'ଋ', 'ୠ' ସ୍ଥାନରେ 'ଅର୍' ହୋଇଛି ।

ସେହିପରି–ବେଦ, ଖେଦ, ଜୟ, ନୟନ, ବୋଧନ, ଲୋପ, ଭବନ, ଶ୍ରବଣ, ଦୀର୍ଣ୍ଣ, ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଜୀର (ଜୄ + ଅ, ଜୀରା) ।

ବୃଦ୍ଧି–'ଅ' ସ୍ଥାନରେ 'ଆ'; ଇ, ଈ ସ୍ଥାନରେ ଐ; ଉ, ଊ ସ୍ଥାନରେ ଔ, ଋ, ୠ ସ୍ଥାନରେ 'ଆର୍' ହେବାକୁ ବୃଦ୍ଧି କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

ପଠ୍ + ଅକ = ପାଠକ
ପଚ୍ + ଅକ = ପାଚକ — 'ଅ' ସ୍ଥାନରେ 'ଆ' ହୋଇଛି ।
ଜି + ତ୍ର = ଜୈତ୍ର

ନୀ + ଅକ = ନାୟକ 'ଇ', 'ଈ' ସ୍ଥାନରେ 'ଐ' ହୋଇଛି ।
(ନୀ = ନୈ, ନୈ + ଅକ = ନାୟକ (ସନ୍ଧି))
ସ୍ତୁ + ଅକ = ସ୍ତାବକ
ଭୂ + ଉକ = ଭାବୁକ 'ଉ', 'ଊ' ସ୍ଥାନରେ 'ଔ' ହୋଇଛି ।
କୃ + ଅକ = କାରକ
ବି – ଦୃ + ଅନ = ବିଦାରଣ 'ର', 'ର' ସ୍ଥାନରେ 'ଆର୍' ହୋଇଛି ।
ସେହିପରି–ପାଠ, ହାସ, ବାଧା, ଗାୟକ, କାର୍ଯ୍ୟ, ଧାର୍ଯ୍ୟ

ଲୋପ–କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ବା କାଟ ଖାଇଲେ ତାହାକୁ 'ଲୋପ' କହନ୍ତି । ଯଥା–

ମନ୍ + ତ = ମତ
ହନ୍ + ତ = ହତ ଧାତୁରୁ 'ନ୍'ର ଲୋପ ହୋଇଅଛି ।

ସଂସ୍କୃତ କୃଦନ୍ତ-ପ୍ରତ୍ୟୟ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ କୃଦନ୍ତ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ସେଥିରୁ କେତେକ କୃଦନ୍ତ ପଦର ପ୍ରକୃତି (ଧାତୁ) ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଉଦାହରଣ ତଳେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତ୍ୟୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରତ୍ୟୟର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

୧ । 'ଅ' ପ୍ରତ୍ୟୟ :

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଅଚ୍)

ଚି + ଅ = ଚୟ	ବୃଷ୍ + ଅ = ବର୍ଷ	ରୁଧ୍ + ଅ = ରୋଧ
ଜି + ଅ = ଜୟ	ହୃଷ୍ + ଅ = ହର୍ଷ	ଜପ୍ + ଅ = ଜପ
ଭୀ + ଅ = ଭୟ	ସୃପ୍ + ଅ = ସର୍ପ	କୁପ୍ + ଅ = କୋପ
ଲୀ + ଅ = ଲୟ	ଦ୍ରୁହ୍ + ଅ = ଦ୍ରୋହ	ତୁଷ୍ + ଅ = ତୋଷ
କ୍ଷୀ + ଅ = କ୍ଷୟ	କ୍ରୁଧ୍ + ଅ = କ୍ରୋଧ	ସ୍ତୁ + ଅ = ସ୍ତବ
ଆ-ଶୀ + ଅ = ଆଶୟ	ଖିଦ୍ + ଅ = ଖେଦ	ରୁ + ଅ = ରବ
ବି-ନୀ + ଅ = ବିନୟ	ଗ୍ରହ୍ + ଅ = ଗ୍ରହ	ଦ୍ରୁ + ଅ = ଦ୍ରବ
ଆ-ଶ୍ରି + ଅ = ଆଶ୍ରୟ	କ୍ଷୁଭ୍ + ଅ = କ୍ଷୋଭ	ଲମ୍ବ୍ + ଅ = ଲମ୍ବ
ବି-ସ୍ମି + ଅ = ବିସ୍ମୟ	ମୁଦ୍ + ଅ = ମୋଦ	ଅନୁ-ଭୂ + ଅ = ଅନୁଭବ
ପ୍ର-ନୀ + ଅ = ପ୍ରଣୟ	ଭିଦ୍ + ଅ = ଭେଦ	ପୂଜା-ଅର୍ହ୍ + ଅ = ପୂଜାର୍ହ

ଶୋକ - ହୃ + ଅ = ଶୋକହର, ଦୁଃଖ-ହୃ + ଅ = ଦୁଃଖହର, ଶମ୍-କୃ + ଅ = ଶଙ୍କର

Scanned with CamScanner

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଘଞ୍)

ପଚ୍ + ଅ = ପାକ	କୁପ୍ + ଅ = କୋପ	ଶପ୍ + ଅ = ଶାପ
ପଦ୍ + ଅ = ପାଦ	ଶୁଚ୍ + ଅ = ଶୋକ	ଭଜ୍ + ଅ = ଭାଗ
ବସ୍ + ଅ = ବାସ	ଯୁଜ୍ + ଅ = ଯୋଗ	ହନ୍ + ଅ = ଘାତ
ଲଭ୍ + ଅ = ଲାଭ	ଭୂ + ଅ = ଭାବ	ଭନ୍ଜ୍ + ଅ = ଭଙ୍ଗ
ପଠ୍ + ଅ = ପାଠ	ଲୁଭ୍ + ଅ = ଲାଭ	ରନ୍ଜ୍ + ଅ = ରଙ୍ଗ
ଦହ୍ + ଅ = ଦାହ	ବସ୍ + ଅ = ବାସ	ସ୍ପୃଶ୍ + ଅ = ସ୍ପର୍ଶ
ତ୍ୟଜ୍ + ଅ = ତ୍ୟାଗ	ନଶ୍ + ଅ = ନାଶ	ଶ୍ରମ୍ + ଅ = ଶ୍ରମ
ବି-ବହ୍ + ଅ = ବିବାହ	ଆ-ଚର୍ + ଅ = ଆଚାର	ଅପ-କୃ + ଅ =ଅପକାର
ଅନୁ-ତପ୍ + ଅ = ଅନୁତାପ	ସମ୍-ସୃ + ଅ = ସଂସାର	ଆ-କୃ + ଅ = ଆକାର
ବି-ଭିଦ୍ + ଅ = ବିଭେଦ	ସମ୍-ହୃ + ଅ = ସଂହାର	ପ୍ର-ଚର୍ + ଅ = ପ୍ରଚାର
ପ୍ର-ଭିଦ୍ + ଅ = ପ୍ରଭେଦ	ଅବ-ତୃ + ଅ = ଅବତାର	ପ୍ର-ସଦ୍ + ଅ = ପ୍ରସାଦ
ବି-ବଦ୍ + ଅ = ବିବାଦ	ଉପ-କୃ + ଅ = ଉପକାର	ବି-କୃ + ଅ = ବିକାର
ଅଭି-ଶପ୍ + ଅ=ଅଭିଶାପ	ପ୍ର-ହୃ + ଅ = ପ୍ରହାର	ବି-ହୃ + ଅ = ବିହାର

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଖଙ୍, ଖଚ୍, ଖଶ୍)

ଅରି-ଦମ୍ + ଅ = ଅରିନ୍ଦମ	ଅଭ୍ର-କଷ୍ + ଅ = ଅଭ୍ରଂକଷ
ପର-ତପ୍ + ଅ = ପରନ୍ତପ	ବିଧୁ-ତୁଦ୍ + ଅ = ବିଧୁନ୍ତୁଦ
ଭୟ-କୃ + ଅ = ଭୟଙ୍କର	ଅଭ୍ର-ଲିହ୍ + ଅ = ଅଭ୍ରଂଲିହ
ବିଶ୍ୱ-ଭୃ + ଅ = ବିଶ୍ୱମ୍ଭର	ଭଗ-ଦୃ + ଅ = ଭଗନ୍ଦର
ବାଚ-ଯମ୍ + ଅ = ବାଚଂଯମ	ସ୍ତନ-ଧେ + ଅ = ସ୍ତନଂଧୟ (ଶିଶୁ)
ଉର-ମଦ୍ + ଅ = ଉରମ୍ମଦ	ତିଳ-ତୁଦ୍ + ଅ = ତିଳନ୍ତୁଦ

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଖଲ୍)

ସୁ-କୃ + ଅ = ସୁକର	ଦୁଃ-କୃ + ଅ = ଦୁଷ୍କର
ଦୁଃ-ଲଭ୍ + ଅ = ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ	ସୁ-ଲଭ୍ + ଅ = ସୁଲଭ

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଡ)

ଜଳ-ଜନ୍+ଅ=ଜଳଜ	ଅନୁ-ଜନ୍ +ଅ=ଅନୁଜ	ଅଗ୍ର-ଜନ୍ +ଅ=ଅଗ୍ରଜ
ପଙ୍କ-ଜନ୍+ଅ=ପଙ୍କଜ	ଅଣ୍ଡ-ଜନ୍+ଅ=ଅଣ୍ଡଜ	ମନଃ-ଜନ୍+ଅ=ମନୋଜ

Scanned with CamScanner

ବିହାୟସ୍-ଗମ୍+ଅ=ବିହଗ ପାର-ଗମ୍+ଅ=ପାରଗ ନ-ଗମ୍+ଅ=ନଗ
ଦୂଃ-ଗମ୍+ଅ= ଦୁର୍ଗମ ଦ୍ୱି-ଜନ୍+ଅ=ଦ୍ୱିଜ ପ୍ର-ଜନ୍+ଅ(ସ୍ତ୍ରୀଆ)=ପ୍ରଜା
ସେହିପରି–ସରୋଜ, ଆତ୍ମଜ, ବାରିଜ, ଅଧ୍ୱଗ (ପଥିକ, ସୂର୍ଯ୍ୟ) ।

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଖଚ୍)

ଭୁଜ–ଗମ୍ + ଅ = ଭୁଜଗ, ଭୁଜଙ୍ଗ, ଭୁଜଙ୍ଗମ
ତ୍ୱରା–ଗମ୍ + ଅ = ତୁରଗ, ତୁରଙ୍ଗ, ତୁରଙ୍ଗମ
ପତତ୍–ଗମ୍ + ଅ = ପତଗ, ପତଙ୍ଗ, ପତଙ୍ଗମ
ବିହାୟସ୍–ଗମ୍ + ଅ = ବିହଗ, ବିହଙ୍ଗ, ବିହଙ୍ଗମ
ବଶ–ବଦ୍ + ଅ = ବଶଂବଦ
ପ୍ରିୟ-ବଦ୍ + ଅ = ପ୍ରିୟମ୍ବଦ ପ୍ରିୟ–କୃ + ଅ = ପ୍ରିୟଙ୍କର
ସର୍ବଂ–ସହ୍+ଅ(ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ) ସର୍ବଂସହା
ଭୟ-କୃ+ଅ = ଭୟଙ୍କର
ପୁର–ଦୃ +ଅ = ପୁରନ୍ଦର

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଅଣ୍)

କୁମ୍ଭ–କୃ + ଅ = କୁମ୍ଭକାର ସୂତ୍ର–ଧୃ + ଅ = ସୂତ୍ରଧାର
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ–କୃ + ଅ = ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର ଟୀକା–କୃ + ଅ = ଟୀକାକାର
ଭାଷ୍ୟ–କୃ + ଅ = ଭାଷ୍ୟକାର ତନ୍ତୁ–ବେ + ଅ = ତନ୍ତୁବାୟ
ଶାସ୍ତ୍ର–କୃ + ଅ = ଶାସ୍ତ୍ରକାର ବାରି–ବହ୍ + ଅ = ବାରିବାହ
ମାଳା–କୃ + ଅ = ମାଳାକାର କର୍ଣ୍ଣ–ଧୃ + ଅ = କର୍ଣ୍ଣଧାର

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଟ)

ଦିବା–କୃ + ଅ = ଦିବାକର ଚିତ୍ର–କୃ + ଅ = ଚିତ୍ରକର
ନିଶା–କୃ + ଅ = ନିଶାକର ହିତ–କୃ + ଅ = ହିତକର
କ୍ଳେଶ–କୃ + ଅ = କ୍ଳେଶକର ହାସ୍ୟ–କୃ + ଅ = ହାସ୍ୟକର
ଜଳ–ଚର୍ + ଅ = ଜଳଚର ସ୍ଥଳ–ଚର୍ + ଅ = ସ୍ଥଳଚର
ବନ–ଚର୍ + ଅ = ବନଚର ନିଶା–ଚର୍ + ଅ = ନିଶାଚର
କୃତ–ହନ୍ + ଅ = କୃତଘ୍ନ ଶତ୍ରୁ–ହନ୍ + ଅ = ଶତ୍ରୁଘ୍ନ
କିମ୍–କୃ + ଅ = କିଙ୍କର ଭାଃ–କୃ + ଅ = ଭାସ୍କର
ଭିକ୍ଷା–ଚର୍ + ଅ = ଭିକ୍ଷାଚର ଅଗ୍ରେ–ସୃ + ଅ = ଅଗ୍ରେସର

Scanned with CamScanner

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (କ)

ଧର୍ମ–ଜ୍ଞା+ଅ = ଧର୍ମଜ୍ଞ
ସର୍ବ–ଜ୍ଞା+ଅ = ସର୍ବଜ୍ଞ
ତତ୍ତ୍ୱ–ଜ୍ଞା+ଅ = ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ
ରସ–ଜ୍ଞା+ଅ = ରସଜ୍ଞ
ଗୃହ–ସ୍ଥା+ଅ = ଗୃହସ୍ଥ
କଣ୍ଠ–ସ୍ଥା+ଅ = କଣ୍ଠସ୍ଥ
ବାରି–ଦା+ଅ = ବାରିଦ
ଅନ୍ନ–ଦା+ଅ = ଅନ୍ନଦ
ଜଳ–ଦା+ଅ = ଜଳଦ
ଧନ–ଦା+ଅ = ଧନଦ
ମଧ–ସ୍ଥା+ଅ = ମଧସ୍ଥ
ଦୁଃ–ସ୍ଥା+ଅ = ଦୁଃସ୍ଥ
ଭୂମି–ପା+ଅ = ଭୂମିପ
ନୃ–ପା+ଅ = ନୃପ
ମଦ୍ୟ–ପା+ଅ = ମଦ୍ୟପ
ପାଦ–ପା+ଅ = ପାଦପ
ବନ–ସ୍ଥା+ଅ = ବନସ୍ଥ
ସୁ–ସ୍ଥା–ଅ = ସୁସ୍ଥ

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଅଣ୍, କ୍ୱିପ୍, କଞ୍)

ତଦ୍–ଦୃଶ୍ + ଅ = ତାଦୃଶ
ଯଦ୍–ଦୃଶ୍ + ଅ = ଯାଦୃଶ
କିମ୍–ଦୃଶ୍ + ଅ = କୀଦୃଶ
ସଭା–ସଦ୍ + ଅ = ସଭାସଦ୍
ପରି–ସଦ୍ + ଅ = ପରିଷଦ
ଭବତ୍–ଦୃଶ୍ + ଅ = ଭବାଦୃଶ
ଇଦମ୍–ଦୃଶ୍ + ଅ = ଈଦୃଶ
ସମାନ–ଦୃଶ୍ + ଅ = ସଦୃଶ
ଅସ୍ମଦ୍–ଦୃଶ୍ + ଅ = ଅସ୍ମାଦୃଶ
ଧର୍ମ–ବିଦ୍ + ଅ = ଧର୍ମବିତ୍
ଇନ୍ଦ୍ର–ଜି + ଅ = ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍
ଯୁଷ୍ମଦ୍–ଦୃଶ୍ + ଅ = ତ୍ୱାଦୃଶ/ଯୁଷ୍ମାଦୃଶ

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଅପ୍)

ସ୍ତୁ + ଅ = ସ୍ତବ
ଭୂ + ଅ = ଭବ
ନି–ଲିମ୍ପ୍ = ନିଲିମ୍ପ
ବୃ + ଅ = ବର
ସମ୍–ହନ୍ + ଅ = ସଂଘ
ନି–କ୍ୱଣ୍ + ଅ = ନିକ୍ୱଣ
ଜପ୍ + ଅ = ଜପ
ଧନ–ମଦ୍ + ଅ = ଧନମଦ
ନି–ନଦ୍ + ଅ = ନିନଦ
ପୀଡ଼ି+ଅ+(ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ)ପୀଡ଼ା
ରକ୍ଷ୍ + ଅ + =(ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ରକ୍ଷା
ଶୋଭି + ଅ + (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଶୋଭା

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଶ) + (ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ-ଆ)

ନିନ୍ଦ୍ + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ନିନ୍ଦା
ଗୋ–ବିନ୍ଦ୍ + ଅ = ଗୋବିନ୍ଦ
ନି–ଲିମ୍ପ୍ + ଅ = ନିଲିମ୍ପ (ମରୁତ)
ପରି–ଈକ୍ଷ୍+ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ) = ପରୀକ୍ଷା
ପ୍ର–ଶଂସ୍ + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ପ୍ରଶଂସା
ଆ–କାଙ୍କ୍ଷ୍ + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ) = ଆକାଙ୍କ୍ଷା
ଭିକ୍ଷ୍ + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଭିକ୍ଷା
ସେବ୍+ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ସେବା
ଦୀକ୍ଷ୍ + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଦୀକ୍ଷା
ହିଂସ୍ + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ହିଂସା
ଖେଳ୍+ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଖେଳା

Scanned with CamScanner

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ + (ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ-ଆ)

ଆ–ଜ୍ଞା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଆଜ୍ଞା	ଅବ–ଜ୍ଞା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଅବଜ୍ଞା
ଆ–ସ୍ଥା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଆସ୍ଥା	ଆ–ଖ୍ୟା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଆଖ୍ୟା
ଅବ–ସ୍ଥା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଅବସ୍ଥା	ପ୍ରତି–ମା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ପ୍ରତିମା
ବି–ଅବ+ସ୍ଥା+ଅ(ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ)=ବ୍ୟବସ୍ଥା	ପ୍ରତି–ଷ୍ଠା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ପ୍ରତିଷ୍ଠା
ପ୍ର–ଜ୍ଞା+ଆ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ପ୍ରଜ୍ଞା	ପ୍ରତି–ଭା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ପ୍ରତିଭା
ପ୍ର–ଭା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ପ୍ରଭା	ପ୍ରତି–ଜ୍ଞା + ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ପ୍ରତିଜ୍ଞା

ଅକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଣ୍ୱୁଲ୍)

କଥ୍ + ଅକ = କଥକ	ଭକ୍ଷ୍ + ଅକ = ଭକ୍ଷକ	କୃ + ଅକ = କାରକ
ଜନ୍ + ଅକ = ଜନକ	ପଚ୍ + ଅକ = ପାଚକ	ରକ୍ଷ୍ + ଅକ = ରକ୍ଷକ
ହନ୍ + ଅକ = ଘାତକ	ଶାସ୍ + ଅକ = ଶାସକ	ପଠ୍ + ଅକ = ପାଠକ
ଦା + ଅକ = ଦାୟକ	ବି-ଧା + ଅକ = ବିଧାୟକ	ପୂ + ଅକ = ପାବକ
ନଶ୍ + ଅକ = ନାଶକ	ଗୈ + ଅକ = ଗାୟକ	ଦୃଶ୍ + ଅକ = ଦର୍ଶକ
ଶିକ୍ଷ୍ + ଅକ = ଶିକ୍ଷକ		

ସେହିପରି–ସ୍ତାବକ, ସ୍ମାରକ, ତାରକ, ରୋଧକ, ଯୋଜକ, ବାୟକ, ଉତ୍ପାଦକ, ଉପାସକ, କୃଷକ, ନର୍ତ୍ତକ, ନିର୍ବାଚକ, ଯାଚକ, ବାଦକ, ଖାଦକ, ଯାଜକ, ନାୟକ, ଶୋଷକ, ଶ୍ରାବକ, ବିବେଚକ, ବିରେଚକ, ଯୋଜକ, ପାଠକ, ଉତ୍ପାଦକ

ଅତ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଶତୃ)

ଜ୍ୱଲ୍ + ଶତୃ = ଜ୍ୱଳତ୍	ଚଳ୍ + ଶତୃ = ଚଳତ୍	ବିଦ୍ + ଶତୃ = ବିଦ୍ୱତ୍

(୧) ଅନ ପ୍ରତ୍ୟୟ - (ଲ୍ୟୁଟ୍ / ଅନଟ୍)

ପା + ଅନ = ପାନ	ପଠ୍ + ଅନ = ପଠନ	ସିଚ୍ + ଅନ = ସେଚନ
ମା + ଅନ = ମାନ	ଘଟ୍ + ଅନ = ଘଟନ	ନୀ + ଅନ = ନୟନ
ଦା + ଅନ = ଦାନ	ଦମ୍ + ଅନ = ଦମନ	ଶ୍ରୁ + ଅନ = ଶ୍ରବଣ
ଘ୍ରା + ଅନ = ଘ୍ରାଣ	ସହ୍ + ଅନ = ସହନ	ଗୈ + ଅନ = ଗାନ
ସ୍ନା + ଅନ = ସ୍ନାନ	ଲିଖ୍ + ଅନ = ଲିଖନ	ବୃଜ୍ + ଅନ = ବର୍ଜନ
ଜ୍ଞା + ଅନ = ଜ୍ଞାନ	ଗମ୍ + ଅନ = ଗମନ	ଭାଷ୍ + ଅନ = ଭାଷଣ
ଘ୍ରା + ଅନ = ଘ୍ରାଣ	ପତ୍ + ଅନ = ପତନ	ଚର୍ + ଅନ = ଚରଣ
ଶୀ + ଅନ = ଶୟନ	ଜୀବ୍ + ଅନ = ଜୀବନ	ଚଲ୍ + ଅନ = ଚଳଣ

Scanned with CamScanner

ସ୍ମୃ + ଅନ = ସ୍ମରଣ ଖଣ୍ଡ୍ + ଅନ = ଖଣ୍ଡନ ମିଶ୍ର୍ + ଅନ = ମିଶ୍ରଣ
ବୃ + ଅନ = ବରଣ ମଣ୍ଡ୍ + ଅନ = ମଣ୍ଡନ ଦୃଶ୍ + ଅନ = ଦର୍ଶନ
ମୃ + ଅନ = ମରଣ ଗ୍ରହ୍ + ଅନ = ଗ୍ରହଣ ସ୍ଖଲ୍ + ଅନ = ସ୍ଖଳନ
ନୃତ୍ + ଅନ = ନର୍ତ୍ତନ ମନ୍ଥ୍ + ଅନ = ମନ୍ଥନ ମସ୍ଜ୍ + ଅନ = ମଜ୍ଜନ
ବୃତ୍ + ଅନ = ବର୍ତ୍ତନ ରନ୍ଜ୍ + ଅନ = ରଞ୍ଜନ ଲୋଚ୍+ଅନ=ଲୋଚନ
ବି-ଧା + ଅନ = ବିଧାନ ପରି-ମା + ଅନ = ପରିମାଣ ବମ୍+ଅନ=ବମନ
ନି-ଦା + ଅନ = ନିଦାନ ଗର୍ଜ୍ + ଅନ = ଗର୍ଜନ ଭୁଜ୍ + ଅନ = ଭୋଜନ
ଆ-ରୁହ୍ + ଅନ = ଆରୋହଣ ସମ୍-ପାଦି + ଅନ = ସମ୍ପାଦନ

(୨) ଅନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଲ୍ୟୁ)

ନନ୍ଦି + ଅନ = ନନ୍ଦନ ମଦି + ଅନ = ମଦନ ରମ୍ + ଅନ = ରମଣ
କୁପ୍ + ଅନ = କୋପନ ସାଧି + ଅନ = ସାଧନ ଶୋଭି+ଅନ =ଶୋଭନ
ଶୁଧ୍ + ଅନ = ଶୋଧନ ମଧୁ-ସୂଦ୍ + ଅନ = ମଧୁସୂଦନ
ଜନ୍-ଅର୍ଦ୍ଦ୍ + ଅନ = ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ବି-ଭୀ + ଅନ = ବିଭୀଷଣ

(୩) ଅନପ୍ରତ୍ୟୟ (ଯୁଚ୍)

ଚଳ + ଅନ = ଚଳନ ଜ୍ୱଲ୍ + ଅନ = ଜ୍ୱଳନ ରୁଷ୍ + ଅନ = ରୋଷଣ
ଭୂଷ୍ + ଅନ = ଭୂଷଣ ମଣ୍ଡ୍ + ଅନ = ମଣ୍ଡନ କ୍ରୁଧ୍ + ଅନ = କ୍ରୋଧନ

(୪) ଅନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଶୁଭ୍ + ଅନ = ଶୋଭନ ସୁ-ଦୃଶ୍ + ଅନ = ସୁଦର୍ଶନ
ସୁ-ଶାସ୍ + ଅନ = ସୁଶାସନ ଦୁଃ-ଶାସ୍ + ଅନ = ଦୁଃଶାସନ

(୫) ଅନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ + (ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ-ଆ)

ଘଟ୍+ଅନ+ଆ = ଘଟନା ଚାଳି+ଅନ+ଆ = ଚାଳନା
ବନ୍ଦ୍+ଅନ+ଆ = ବନ୍ଦନା ଅର୍ଚ୍ଚ୍+ଅନ+ଆ = ଅର୍ଚ୍ଚନା
ଗଣ୍+ଅନ+ଆ = ଗଣନା ବାସି+ଅନ+ଆ=ବାସନା
କଳ୍ପ୍+ଅନ+ଆ = କଳ୍ପନା ଯନ୍ତ୍ର୍+ଅନ+ଆ = ଯନ୍ତ୍ରଣା
ସାଧ୍+ଅନ+ଆ = ସାଧନା ଯାଚ୍+ଅନ+ଆ = ଯାଚନା
ମାନ୍+ଅନ+ଆ = ମାନନା ଯତ୍+ଅନ+ଆ = ଯାତନା
ଧୃ+ଅନ+ଆ = ଧାରଣା ଅନ୍ଗ୍+ଅନ+ଆ = ଅଙ୍ଗନା
ସ୍ଥାପି+ଅନ+ଆ = ସ୍ଥାପନା ଲଲ୍+ଅନ+ଆ = ଲଳନା
ଖେଳ୍+ଅନ+ଆ = ଖେଳନା ପ୍ର+ଇର୍+ଅନ+ଆ = ପ୍ରେରଣା

Scanned with CamScanner

ବିଦ୍+ଅନ+ଆ = ବେଦନା
ପ୍ର+ତାରି+ଅନ+ଆ = ପ୍ରତାରଣା
ତୁଲ୍-ଅନ+ଆ = ତୁଳନା
ମନ୍ତ୍ର-ଅନ+ଆ = ମନ୍ତ୍ରଣା
ପାର୍ + ଅନ + ଆ = ପାରଣା
ଅବ+ମାନ୍+ଅନ+ଆ = ଅବମାନନା
ଅନୁ+ଇଷ୍+ଅନ+ଆ = ଅନ୍ୱେଷଣା
ଛଲ୍+ଅନ + ଆ = ଛଳନା
କଲ୍+ଅନ + ଆ = କଳନା
ଶୁଭ + ଅନ + ଆ = ଶୋଭନା

ଅନୀୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଅନୀୟ)

ପଠ୍ + ଅନୀୟ = ପଠନୀୟ
ନିନ୍ଦ୍ + ଅନୀୟ = ନିନ୍ଦନୀୟ
କୃ + ଅନୀୟ = କରଣୀୟ
ଦା + ଅନୀୟ = ଦାନୀୟ
ଶ୍ରୁ + ଅନୀୟ = ଶ୍ରବଣୀୟ
ପ୍ର-ଶନ୍ସ୍ + ଅନୀୟ = ପ୍ରଶଂସନୀୟ
ଦୃଶ୍ + ଅନୀୟ = ଦର୍ଶନୀୟ
ନମ୍ + ଅନୀୟ = ନମନୀୟ
ବନ୍ଦ୍ + ଅନୀୟ = ବନ୍ଦନୀୟ
ପୂଜ୍ + ଅନୀୟ = ପୂଜନୀୟ
ମାନ୍ + ଅନୀୟ = ମାନନୀୟ
ଶୁଚ୍ + ଅନୀୟ = ଶୋଚନୀୟ
ରମ୍ + ଅନୀୟ = ରମଣୀୟ
ବୃ + ଅନୀୟ = ବରଣୀୟ
ପାଲ୍ + ଅନୀୟ = ପାଳନୀୟ
ମାର୍ଜ୍ + ଅନୀୟ = ମାର୍ଜନୀୟ
ଚଲ୍ + ଅନୀୟ = ଚଳନୀୟ
ସ୍ମୃ + ଅନୀୟ = ସ୍ମରଣୀୟ

ଆଳୁ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦୟ୍ + ଆଳୁ = ଦୟାଳୁ କୃପ୍ + ଆଳୁ = କୃପାଳୁ ନି-ଦ୍ରା+ଆଳୁ = ନିଦ୍ରାଳୁ
ତନ୍ଦ୍ର୍ + ଆଳୁ = ତନ୍ଦ୍ରାଳୁ ଶ୍ରତ୍-ଧା+ଆଳୁ = ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (କି)

ଜଳ–ଧା + ଇ = ଜଳଧି
ସମ୍–ଧା + ଇ = ସମାଧି
ଉପ–ଆ + ଧା + ଇ = ଉପାଧି
ଆ–ଧା + ଇ = ଆଧି
ବି-ଧା + ଇ = ବିଧି
ନି–ଧା + ଇ = ନିଧି
ବି–ଆ + ଧା + ଇ = ବ୍ୟାଧି
ସମ୍–ଧା + ଇ = ସନ୍ଧି

ଇନ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଣିନ୍)

ସଂସ୍କୃତରେ ଏହି 'ଣିନ୍'ରୁ 'ଇନ୍' ରହେ ଓ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଈ' ରହେ । ଯେଉଁ ଧାତୁର ପରେ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗିଥାଏ, ସେହି ଧାତୁର ପୂର୍ବରୁ ସାଧାରଣତଃ ଉପସର୍ଗ ବା ଉପପଦ ରହିଥାଏ ।

ରକ୍ଷ୍ + ଇନ୍ = ରକ୍ଷୀ ସ୍ଥା + ଇନ୍ = ସ୍ଥାୟୀ ଗ୍ରହ + ଇନ୍ = ଗ୍ରାହୀ
ବି–ରୁଧ୍ + ଇନ୍ = ବିରୋଧୀ ମର୍ମ–ଭିଦ୍ + ଇନ୍ = ମର୍ମଭେଦୀ

ବି–ଦା + ଇନ୍ = ବିଦାୟୀ
ସ୍ତନ୍ୟ–ପା + ଇନ = ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ
ପ୍ର–ବସ୍ + ଇନ୍ = ପ୍ରବାସୀ
ପ୍ରିୟ–ବଦ୍ + ଇନ୍ = ପ୍ରିୟବାଦୀ
ଅଧି–କୃ + ଇନ୍ = ଅଧିକାରୀ
ଅଭି–ଲସ୍ + ଇନ୍ = ଅଭିଳାଷୀ
ତୃଣ–ଭୁଜ୍ + ଇନ୍ = ତୃଣଭୋଜୀ
ଭିକ୍ଷା–ଅଶ୍ + ଇନ୍ = ଭିକ୍ଷାଶୀ
ଅପ–କୃ + ଇନ୍ = ଅପକାରୀ
ମିଥ୍ୟା–ଚର୍ + ଇନ୍ = ମିଥ୍ୟାଚାରୀ
ସର୍ବ–ଭକ୍ଷ୍ + ଇନ୍ = ସର୍ବଭକ୍ଷୀ
ମନଃ–ହୃ + ଇନ୍ = ମନୋହାରୀ
ପରି–ଶ୍ରମ୍ + ଇନ୍ = ପରିଶ୍ରମୀ

ବି–ହୃ + ଇନ୍ + ବିହାରୀ
ଧରା–ଶୀ + ଇନ୍ + ଧରାଶାୟୀ
ବି–ଦ୍ରୁହ୍ + ଇନ୍ + ବିଦ୍ରୋହୀ
ସତ୍ୟ–ବଦ୍ + ଇନ୍ = ସତ୍ୟବାଦୀ
ବି–ଦ୍ୱିଷ୍ + ଇନ୍ = ବିଦ୍ୱେଷୀ
ମତ୍ସ୍ୟ–ଜୀବ୍ + ଇନ୍ = ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ
ବୁଦ୍ଧି–ଜୀବ୍ + ଇନ୍ = ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ
ମାଂସ–ଅଶ୍ + ଇନ୍ = ମାଂସାଶୀ
ଉପ–କୃ + ଇନ୍ = ଉପକାରୀ
ଅନୁ–ଗମ୍ + ଇନ୍ = ଅନୁଗାମୀ
ଜଳ–ସ୍ରୁ + ଇନ୍ = ଜଳସ୍ରାବୀ
ସହ–ଗମ୍ + ଇନ୍ = ସହଗାମୀ
ସମ୍–ଯମ୍ + ଇନ୍ = ସଂଯମୀ

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଘିନୁଣ୍)

ଯୁଜ୍ + ଇ = ଯୋଗୀ
ତ୍ୟଜ୍ + ଇ = ତ୍ୟାଗୀ
ସମ୍–ସୃଜ୍ + ଇ = ସଂସର୍ଗୀ

ଭୁଜ୍ + ଇ = ଭୋଗୀ
ଶ୍ରମ୍ + ଇ = ଶ୍ରମୀ
ବି–ବିଚ୍ + ଇ = ବିବେକୀ

ରୁଜ୍ + ଇ = ରୋଗୀ
ଦମ୍ + ଇ = ଦମୀ
ପ୍ରତି–ଯୁଜ୍ + ଇ = ପ୍ରତିଯୋଗୀ

ଉ–ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଉ)

ବି–ଭୂ + ଉ = ବିଭୁ
ଶତ–ଦ୍ରୁ + ଉ = ଶତଦ୍ରୁ
ମନ୍ + ଉ = ମନୁ
ଶମ୍–ଭୂ + ଉ = ଶମ୍ଭୁ
ବନ୍ + ଉ = ବେଣୁ

ପ୍ର–ଭୂ + ଉ = ପ୍ରଭୁ
ବନ୍ଧ୍ + ଉ = ବନ୍ଧୁ
ଅନ୍ଦ୍ + ଉ = ଅମ୍ବୁ
ମନ୍ + ଉ = ମଧୁ
ତନ୍ + ଉ = ତନୁ

ଭିକ୍ଷ୍ + ଉ = ଭିକ୍ଷୁ
ସାଧ୍ + ଉ = ସାଧୁ
ଶିଶ୍ + ଉ = ଶିଶୁ
ଇନ୍ଦ୍ + ଉ = ଇନ୍ଦୁ
କମ୍ + ଉ = କମ୍ବୁ

ଉକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଉକଙ୍)

ନିନ୍ଦ୍ + ଉକ = ନିନ୍ଦୁକ
ହନ୍ + ଉକ = ଘାତୁକ

ବୃଷ୍ + ଉକ = ବର୍ଷୁକ
ଜାଗୃ + ଉକ = ଜାଗରୁକ

କାମ୍ + ଉକ = କାମୁକ
ଭୂ + ଉକ = ଭାବୁକ

ଉର-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଘୁରଚ୍, କୁରଚ୍)

ବିଦ୍ + ଉର = ବିଦୁର
ଭିଦ୍ + ଉର = ଭିଦୁର

ମିଦ୍ + ଉର = ମେଦୁର
ଭନ୍ଜ୍ + ଉର = ଭଙ୍ଗୁର

ଭାସ୍ + ଉର = ଭାସୁର

Scanned with CamScanner

ତ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (କ୍ତ) (୧)

ସ୍ମି + ତ = ସ୍ମିତ	ଶକ୍ + ତ = ଶକ୍ତ	ପଚ୍ + ତ = ପକ୍ୱ
ନୀ + ତ = ନୀତ	ଭଜ୍ + ତ = ଭକ୍ତ	ବ୍ୟଧ୍ + ତ = ବିଦ୍ଧ
କ୍ରୀ + ତ = କ୍ରୀତ	ନମ୍ + ତ = ନତ	ସ୍ୱପ୍ + ତ = ସୁପ୍ତ
ସିଚ୍ + ତ = ସିକ୍ତ	ଗମ୍ + ତ = ଗତ	ତ୍ୟଜ୍ + ତ = ତ୍ୟକ୍ତ
କ୍ଷିପ୍ + ତ = କ୍ଷିପ୍ତ	ମଦ୍ + ତ = ମତ୍ତ	ହୃ + ତ = ହୃତ
ଇଷ୍ + ତ = ଇଷ୍ଟ	ହନ୍ + ତ = ହତ	ଶ୍ରୁ + [illegible] = ଶ୍ରୁତ
ବି–ରମ୍ + ତ = ବିରତ	ମନ୍ + ତ = ମତ	ଭୁଜ୍ + ତ = ଭୁକ୍ତ
ରିଚ୍ + ତ = ରିକ୍ତ	ଜନ୍ + ତ = ଜାତ	ସ୍ମୃ + ତ = ସ୍ମୃତ
ଗ୍ରସ୍ + ତ = ଗ୍ରସ୍ତ	ବଚ୍ + ତ = ଉକ୍ତ	ଭୂ + ତ = ଭୂତ
ଶମ୍ + ତ = ଶାନ୍ତ	ପ୍ରଚ୍ଛ୍ + ତ = ପୃଷ୍ଟ	ମୁହ୍ + ତ = ମୂଢ଼/ମୁଗ୍ଧ
ଦହ୍ + ତ = ଦଗ୍ଧ	ଦୃପ୍ + ତ = ଦୃପ୍ତ	ଦା + ତ = ଦତ୍ତ
ସ୍ନିହ୍ + ତ = ସ୍ନିଗ୍ଧ	ଶୁଷ୍ + ତ = ଶୁଷ୍କ	ଖ୍ୟା + ତ = ଖ୍ୟାତ
ସ୍ପୃଶ୍ + ତ = ସ୍ପୃଷ୍ଟ	ବୁଧ୍ + ତ = ବୁଦ୍ଧ	ଶୁଧ୍ + ତ = ଶୁଦ୍ଧ
ମୃ + ତ = ମୃତ	ଭୀ + ତ = ଭୀତ	ସ୍ନିହ୍ + ତ = ସ୍ନିଗ୍ଧ
ଧୃ + ତ = ଧୃତ	ରଚ୍ + ତ = ରଚିତ	ସ୍ନା + ତ = ସ୍ନାତ
ସ୍ତୁ + ତ = ସ୍ତୁତ	ଶାସ୍ + ତ = ଶିଷ୍ଟ	ଯା + ତ = ଯାତ
କୃ + ତ = କୃତ	ପୁଷ୍ + ତ = ପୁଷ୍ଟ	କ୍ରୁଧ୍ + ତ = କ୍ରୁଦ୍ଧ
ହୃ + ତ = ହୃତ	ତୁଷ୍ + ତ = ତୁଷ୍ଟ	ଧାବ୍ + ତ = ଧୌତ
ଚି + ତ = ଚିତ	ଧୃ + ତ = ଧୃତ	ଧ୍ୱନ୍ସ୍ + ତ = ଧ୍ୱସ୍ତ
ଲିପ୍ + ତ = ଲିପ୍ତ	ଭ୍ରନ୍ସ୍ + ତ = ଭ୍ରଷ୍ଟ	ଅନୁ–ରଞ୍ଜ୍ + ତ = ଅନୁରକ୍ତ
ତପ୍ + ତ = ତପ୍ତ	ଲଭ୍ + ତ = ଲବ୍ଧ	ଆ–ସଞ୍ଜ୍ + ତ = ଆସକ୍ତ
ଦହ୍ + ତ = ଦଗ୍ଧ	ନି–ଯୁଜ୍ + ତ = ନିଯୁକ୍ତ	ବି–ଯୁଜ୍ + ତ = ବିଯୁକ୍ତ
ଆ–ରୁହ୍ + ତ = ଆରୂଢ଼	ଆ–କ୍ରମ୍ + ତ = ଆକ୍ରାନ୍ତ	ଆ–ରଭ୍ + ତ = ଆରବ୍ଧ
ବି–ଶ୍ୱସ୍ + ତ = ବିଶ୍ୱସ୍ତ	ଆ–ହ୍ୱେ + ତ = ଆହୂତ	ଆ–ହୁ + ତ = ଆହୁତ
ଅନୁ–ବଦ୍ + ତ = ଅନୂଦିତ		ଉପ–ବିଶ୍ + ତ = ଉପବିଷ୍ଟ
ସମ୍–ତନ୍ + ତ = ସନ୍ତତ		ତିରସ୍–ଧା + ତ = ତିରୋହିତ
ପ୍ର–ଆପ୍ + ତ = ପ୍ରାପ୍ତ	ସମ୍–ଯମ୍ + ତ = ସଂଯତ	ଅନୁ–ସୃ + ତ = ଅନୁସୃତ
ଆ–କୃଷ୍ + ତ = ଆକୃଷ୍ଟ	ଅଭି–ଶପ୍ + ତ = ଅଭିଶପ୍ତ	ଉତ୍–ନମ୍ + ତ = ଉନ୍ନତ

Scanned with CamScanner

(୨)

ଦଳ୍ + ତ = ଦଳିତ
ମିଲ୍ + ତ = ମିଳିତ
ଗଳ୍ + ତ = ଗଳିତ
ସ୍ଖଳ୍ + ତ = ସ୍ଖଳିତ
ପତ୍ + ତ = ପତିତ
ବାଧ୍ + ତ = ବାଧିତ
ଚର୍ + ତ = ଚରିତ
ନିନ୍ଦ୍ + ତ = ନିନ୍ଦିତ
ଚର୍ବ୍ + ତ = ଚର୍ବିତ
ତୃଷ୍ + ତ = ତୃଷିତ
ସ୍ତିମ୍ + ତ = ସ୍ତିମିତ
ଗର୍ହ୍ + ତ = ଗର୍ହିତ
ତ୍ୱର୍ + ତ = ତ୍ୱରିତ

ବଞ୍ଚ୍ + ତ = ବଞ୍ଚିତ
ପଠ୍ + ତ = ପଠିତ
କୁପ୍ + ତ = କୁପିତ
ବିଦ୍ + ତ = ବିଦିତ
ଜୀବ୍ + ତ = ଜୀବିତ
ରହ୍ + ତ = ରହିତ
ରକ୍ଷ୍ + ତ = ରକ୍ଷିତ
ରାଜ୍ + ତ = ରାଜିତ
ଧାବ୍ + ତ = ଧାବିତ
ଗର୍ଜ୍ + ତ = ଗର୍ଜିତ
ଶିକ୍ଷ୍ + ତ = ଶିକ୍ଷିତ
ଲମ୍ବ୍ + ତ = ଲମ୍ବିତ
ମୁଣ୍ଡ୍ + ତ = ମୁଣ୍ଡିତ

ଅର୍ଜ୍ + ତ = ଅର୍ଜିତ
ଲୁଣ୍ଠ୍ + ତ = ଲୁଣ୍ଠିତ
ଯାଚ୍ + ତ = ଯାଚିତ
ଚର୍ଚ୍ଚ୍ + ତ = ଚର୍ଚ୍ଚିତ
କମ୍ପ୍ + ତ = କମ୍ପିତ
ବ୍ୟଥ୍ + ତ = ବ୍ୟଥିତ
ବେଷ୍ଟ୍ + ତ = ବେଷ୍ଟିତ
ଚେଷ୍ଟ୍ + ତ = ଚେଷ୍ଟିତ
ଚୁମ୍ବ୍ + ତ = ଚୁମ୍ବିତ
ଆ-ନନ୍ଦ୍ + ତ = ଆନନ୍ଦିତ
ପ୍ର–ଶନ୍ସ୍ + ତ = ପ୍ରଶଂସିତ
ଆ–ଚର୍ + ତ = ଆଚରିତ
ଉତ୍–ସ୍ଥା = ତ = ଉତ୍ଥିତ

(୩)

ଦୀ + ତ = ଦୀନ
ହୀ + ତ = ହୀନ
କ୍ଷୀ + ତ = କ୍ଷୀଣ
ଲୀ + ତ = ଲୀନ
ପ୍ୟାୟ୍ + ତ = ପୀନ
ଉତ୍–ବିଜ୍ + ତ = ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ

ରୁଜ୍ + ତ = ରୁଗ୍‌ଣ
ମସ୍‌ଜ୍ + ତ = ମଗ୍ନ
ଭନ୍‌ଜ + ତ = ଭଗ୍ନ
ଲସ୍‌ଜ୍ + ତ = ଲଗ୍ନ
ଲଗ୍ + ତ = ଲଗ୍ନ

ର + ତ = ରଣ
ପୂର୍ + ତ = ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଦ୍ରୈ + ତ = ଦ୍ରାଣ
ମ୍ଳୈ + ତ = ମ୍ଳାନ
ଚୂର୍ + ତ = ଚୂର୍ଣ୍ଣ
ଉତ୍–ଡୀ + ତ = ଉଡ୍‌ଡୀନ

(୪)

ଅଦ୍ + ତ = ଅନ୍ନ
ଖିଦ୍ + ତ = ଖିନ୍ନ
ଭିଦ୍ + ତ = ଭିନ୍ନ
ଛିଦ୍ + ତ = ଛିନ୍ନ
କ୍ଷୁଦ୍ + ତ = କ୍ଷୁଣ୍ଣ

ବି–ସଦ୍ + ତ = ବିଷଣ୍ଣ
ପ୍ର–ସଦ୍ + ତ = ପ୍ରସନ୍ନ
ପ୍ର–ଛଦ୍ + ତ = ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ
ଆ–ସଦ୍ + ତ = ଆସନ୍ନ
ସମ୍–ପଦ୍ + ତ = ସମ୍ପନ୍ନ

ଆ–ପଦ୍ + ତ = ଆପନ୍ନ
ପ୍ର–ପଦ୍ + ତ = ପ୍ରପନ୍ନ
ବି–ପଦ୍ + ତ = ବିପନ୍ନ

Scanned with CamScanner

(୫)

ଦୃ + ତ = ଦୀର୍ଣ୍ଣ	ବି–ଦୃ + ତ = ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ	ବି–ସ୍ତୃ + ତ = ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ
ତୃ + ତ = ତୀର୍ଣ୍ଣ	ଉତ୍–ତୃ + ତ = ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ	ବି–କୃ + ତ = ବିକୀର୍ଣ୍ଣ
ଜୃ + ତ = ଜୀର୍ଣ୍ଣ	ସମ୍–କୃ + ତ = ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ	ଉତ୍–ଗୃ + ତ = ଉଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ
ଉତ୍–କୃ + ତ = ଉତ୍‌କୀର୍ଣ୍ଣ		ବି–ଶୃ + ତ = ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ

(୬)

ସନନ୍ତ ଓ ନାମଧାତୁର ପରେ 'ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଲେ 'ଇ' କାରର ଆଗମ ହୁଏ ।

ବଚ୍–ବିବକ୍ଷ୍ + ତ = ବିବକ୍ଷିତ	ଦୋଲ୍–ଦୋଲାୟ + ତ = ଦୋଲାୟିତ
ମାନ୍–ମୀମାଂସ୍ + ତ = ମୀମାଂସିତ	ଲାଲ୍–ଲାଲାୟ୍ + ତ = ଲାଲାୟିତ
ଆପ୍–ଈପ୍‌ସ୍ + ତ = ଈପ୍‌ସିତ	ବାଷ୍ପ–ବାଷ୍ପାୟ + ତ = ବାଷ୍ପାୟିତ
ଲଭ୍–ଲିପ୍‌ସ୍ + ତ = ଲିପ୍‌ସିତ	ଧୂମ–ଧୂମାୟ + ତ = ଧୂମାୟିତ
ଭୁଜ୍–ବୁଭୁକ୍ଷ୍ + ତ = ବୁଭୁକ୍ଷିତ	ତରଙ୍ଗ–ତରଙ୍ଗାୟ + ତ = ତରଙ୍ଗାୟିତ
କିତ୍–ଚିକିତ୍ସ୍ + ତ = ଚିକିତ୍ସିତ	ଶବ୍ଦ–ଶବ୍ଦାୟ + ତ = ଶବ୍ଦାୟିତ

ତବ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ (ତବ୍ୟ)

ପଠ୍ + ତବ୍ୟ = ପଠିତବ୍ୟ	ସ୍ନା+ତବ୍ୟ=ସ୍ନାତବ୍ୟ	ହୃ + ତବ୍ୟ = ହର୍ତ୍ତବ୍ୟ
କୃ + ତବ୍ୟ = କର୍ତ୍ତବ୍ୟ	ଶ୍ରୁ + ତବ୍ୟ = ଶ୍ରୋତବ୍ୟ	ଗମ୍ + ତବ୍ୟ = ଗନ୍ତବ୍ୟ
ଜ୍ଞା + ତବ୍ୟ = ଜ୍ଞାତବ୍ୟ	ଗ୍ରହ୍ + ତବ୍ୟ = ଗ୍ରହୀତବ୍ୟ	ବଚ୍ + ତବ୍ୟ = ବକ୍ତବ୍ୟ
ଦା + ତବ୍ୟ = ଦାତବ୍ୟ	ଦୃଶ୍ + ତବ୍ୟ = ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ	ବାଞ୍ଛ୍ + ତବ୍ୟ = ବାଞ୍ଛିତବ୍ୟ
ହା + ତବ୍ୟ = ହାତବ୍ୟ	ପ୍ରଚ୍ଛ୍ + ତବ୍ୟ = ପ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ	କ୍ଷମ୍ + ତବ୍ୟ = କ୍ଷନ୍ତବ୍ୟ
ମୃ + ତବ୍ୟ = ମର୍ତ୍ତବ୍ୟ	ଧୃ + ତବ୍ୟ = ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ	ଭୁଜ୍ + ତବ୍ୟ = ଭୋକ୍ତବ୍ୟ
ଧୃ + ତବ୍ୟ = ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ	ମନ୍ + ତବ୍ୟ = ମନ୍ତବ୍ୟ	ସ୍ମୃ + ତବ୍ୟ = ସ୍ମର୍ତ୍ତବ୍ୟ

ତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ (କ୍ତିନ୍)

ନୀ + ତି = ନୀତି	ଖ୍ୟା + ତି = ଖ୍ୟାତି	ମନ୍ + ତି = ମତି
ଗୀ + ତି = ଗୀତି	ସ୍ଥା + ତି = ସ୍ଥିତି	କମ୍ + ତି = କାନ୍ତି
ପ୍ରୀ + ତି = ପ୍ରୀତି	ଧୃ + ତି = ଧୃତି	ରମ୍ + ତି = ରତି

**ଓଡ଼ିଆରେ ଦୀର୍ଘ ଋ ବର୍ଣ୍ଣର ବ୍ୟବହାର ନଥିବାରୁ ସଂସ୍କୃତରେ କୄ, ଗୄ, ଜୄ, ତୄ, ଦୄ, ଶୄ, ସ୍ତୄ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାକ୍ରମେ କୃ, ଗୃ, କୃ ତୃ, ଦୃ, ଶୃ ଓ ସ୍ତୃ ଭାବରେ ଲେଖାଯାଉଛି ।

ଭୀ + ତି = ଭୀତି
ବୁଧ୍ + ତି = ବୁଦ୍ଧି
ମୁଚ୍ + ତି = ମୁକ୍ତି
ଦୀପ୍ + ତି = ଦୀପ୍ତି
ଶୁଧ୍ + ତି = ଶୁଦ୍ଧି
ବୃଷ୍ + ତି = ବୃଷ୍ଟି
ବୃତ୍ + ତି = ବୃତ୍ତି
କ୍ଳମ୍ + ତି = କ୍ଳାନ୍ତି
ଶ୍ରୁ + ତି = ଶ୍ରୁତି
ମୁଚ୍ + ତି = ମୁକ୍ତି
କୃଷ୍ + ତି = କୃଷ୍ଟି
ବି–ପଦ୍ + ତି = ବିପତ୍ତି

କୃ + ତି = କୃତି
ସୃଜ୍ + ତି = ସୃଷ୍ଟି
ଦୃଶ୍ + ତି = ଦୃଷ୍ଟି
ତୃପ୍ + ତି = ତୃପ୍ତି
ଗ୍ଲୈ + ତି = ଗ୍ଲାନି
ଭଜ୍ + ତି = ଭକ୍ତି
ଶକ୍ + ତି = ଶକ୍ତି
ଦୀପ୍ + ତି = ଦୀପ୍ତି
ସ୍ତୁ + ତି = ସ୍ତୁତି
ହା + ତି = ହାନି
ତୁଷ୍ + ତି = ତୁଷ୍ଟି
ସମ୍–ପଦ୍ + ତି = ସମ୍ପତ୍ତି

ଗମ୍ + ତି = ଗତି
ଶମ୍ + ତି = ଶାନ୍ତି
ଭ୍ରମ୍ + ତି = ଭ୍ରାନ୍ତି
ଶ୍ରମ୍ + ତି = ଶ୍ରାନ୍ତି
ମ୍ଲୈ + ତି = ମ୍ଲାନି
ସ୍ମୃ + ତି = ସ୍ମୃତି
ନମ୍ + ତି = ନତି
ଜନ୍ + ତି = ଜାତି
ବଚ୍ + ତି = ଉକ୍ତି
ସ୍ୱପ୍ + ତି = ସୁପ୍ତି
ଶକ୍ + ତି = ଶକ୍ତି
ପ୍ର–ଆପ୍ + ତି = ପ୍ରାପ୍ତି

ତୃ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ତୃ, ତୃନ୍, ତୃଚ୍)

ଧାତୁର ପରେ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ ତୃନ୍ ଓ ତୃଚ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦ୍ୱୟରୁ ଅବଶେଷ 'ତୃ' ରହେ । ଓଡ଼ିଆରେ 'ତୃ'ରୁ 'ତା' ହୋଇଥାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରେ 'ତ୍ରୀ' ହୁଏ । ଯଥା–କର୍ତ୍ତା-କର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ନେତା-ନେତ୍ରୀ ସମାସରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦରେ 'ତୃ' ରହେ । ଯଥା– ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି, ଶ୍ରୋତୃମଣ୍ଡଳୀ ।

ପା + ତୃ = ପିତା
ମା + ତୃ = ମାତା
ଦା + ତୃ = ଦାତା
ଧା + ତୃ = ଧାତା
ଭ୍ରାଜ୍ + ତୃ = ଭ୍ରାତା
ପାଳ୍ + ତୃ = ପାଳୟିତା

କୃ + ତୃ = କର୍ତ୍ତା
ଶ୍ରୁ + ତୃ = ଶ୍ରୋତା
ଭୃ + ତୃ = ଭର୍ତ୍ତା
କ୍ରୀ + ତୃ = କ୍ରେତା
ନୀ + ତୃ = ନେତା
ହନ୍ + ତୃ = ହନ୍ତା

ବଚ୍ + ତୃ = ବକ୍ତା
ରଚ୍ + ତୃ = ରଚୟିତା
ହୃ + ତୃ = ହର୍ତ୍ତା
ଜ୍ଞା + ତୃ = ଜ୍ଞାତା
ସୃଜ୍ + ତୃ = ସ୍ରଷ୍ଟା
ଯୁଧ୍ + ତୃ = ଯୋଦ୍ଧା

ଶିକ୍ଷ୍ + ତୃ = ଶିକ୍ଷୟିତା (ଏଥିରୁ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ' ହୋଇଛି ।)

ଗ୍ରହ୍ + ତୃ = ଗ୍ରହୀତା
ଜି + ତୃ = ଜେତା
ସ୍ଥାପି + ତୃ = ସ୍ଥାପୟିତା
ନି–ଯମ୍ + ତୃ = ନିୟନ୍ତା
ଉପ–ଦିଶ୍ + ତୃ = ଉପଦେଷ୍ଟା
ହୁ + ତୃ = ହୋତା
ସମ୍–ଚି + ତୃ = ସଞ୍ଚୟିତା
ଉଦ୍–ଗୈ + ତୃ = ଉଦ୍‌ଗାତା
ବି–ଜି + ତୃ = ବିଜେତା
ନି–ଯମ୍ + ତୃ = ନିୟନ୍ତା

Scanned with CamScanner

ତ୍ର–ପ୍ରତ୍ୟୟ

ନୀ + ତ୍ର = ନେତ୍ର
ବୀ + ତ୍ର = ବେତ୍ର
କ୍ଷି + ତ୍ର = କ୍ଷେତ୍ର
ସଦ୍ + ତ୍ର = ସତ୍ର
ଛଦ୍ + ତ୍ର = ଛତ୍ର
ମା+ତ୍ର+ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ=ମାତ୍ରା
ଅସ୍ + ତ୍ର = ଅସ୍ତ୍ର
ଶସ୍ + ତ୍ର = ଶସ୍ତ୍ର
ଗମ୍ + ତ୍ର = ଗାତ୍ର
ବସ୍ + ତ୍ର = ବସ୍ତ୍ର
ପଠ୍ + ତ୍ର = ପତ୍ର
ବଚ୍ + ତ୍ର = ବକ୍ତ୍ର
ଦା + ତ୍ର = ଦାତ୍ର
ପା + ତ୍ର = ପାତ୍ର
ଶାସ୍ + ତ୍ର = ଶାସ୍ତ୍ର
ସ୍ତୁ + ତ୍ର = ସ୍ତୋତ୍ର

ୱର / ବର-ପ୍ରତ୍ୟୟ (କ୍ୱରପ୍)

ଈଶ୍ + ୱର = ଈଶ୍ୱର
ଭାସ୍ + ୱର = ଭାସ୍ୱର
ନଶ୍ + ୱର = ନଶ୍ୱର
ସ୍ଥା + ବର = ସ୍ଥାବର

ମନ୍–ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଧୃ + ମନ୍ = ଧର୍ମ
ଚର୍ + ମନ୍ = ଚର୍ମ
ନୃ + ମନ୍ = ନର୍ମ
ଶୃ + ମନ୍ = ଶର୍ମ
କୃ + ମନ୍ = କର୍ମ
ବୃ + ମନ୍ = ବର୍ମ
ଭସ୍ + ମନ୍ = ଭସ୍ମ

ମାନ, ଆନ, ଈନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଶାନଚ୍)

ବୃତ୍ + ମାନ = ବର୍ତ୍ତମାନ
ଲଭ୍ + ମାନ = ଲଭମାନ
ଲସ୍ଜ୍ + ମାନ = ଲଜ୍ଜମାନ
ବୃଧ୍ + ମାନ = ବର୍ଦ୍ଧମାନ
ଶୀ + ଆନ = ଶୟାନ
ଯଜ୍ + ମାନ = ଯଜମାନ
ସେବ୍ + ମାନ = ସେବମାନ
ଦୀପ୍ + ମାନ = ଦୀପ୍ୟମାନ
ମୃ + ମାନ = ମ୍ରିୟମାଣ
ଭାସ୍ + ମାନ = ଭାସମାନ
ଅଧି–ଇ + ଆନ = ଅଧୀୟାନ
ବନ୍ଦ୍ + ମାନ = ବନ୍ଦମାନ

ଣିଜନ୍ତ ଧାତୁରୁ–ଦର୍ଶି + ମାନ = ଦର୍ଶୟମାଣ, କାରି + ମାନ = କାରୟମାଣ
ସନନ୍ତ ଧାତୁରୁ–ଜିଜ୍ଞାସ୍ + ମାନ = ଜିଜ୍ଞାସମାଣ, ବିଦୃକ୍ଷ୍ + ମାନ = ବିଦୃକ୍ଷମାଣ
ଯଙନ୍ତ ଧାତୁରୁ–ରୋରୁଦ୍ୟ + ମାନ = ରୋରୁଦ୍ୟମାନ
ଦେଦୀପ୍ୟ + ମାନ = ଦେଦୀପ୍ୟମାନ, ନାମଧାତୁରୁ–ଶବ୍ଦାୟ + ମାନ = ଶବ୍ଦାୟମାନ

Scanned with CamScanner

ୟ (ଯ) ପ୍ରତ୍ୟୟ - (ଘ୍ୟଣ୍ ବା ଣ୍ୟତ୍, ଯତ୍, କ୍ୟପ୍, ଖ୍ୟ)

(୧)

ପଠ୍ + ୟ = ପାଠ୍ୟ
ହସ୍ + ୟ = ହାସ୍ୟ
ଦହ୍ + ୟ = ଦାହ୍ୟ
ବହ୍ + ୟ = ବାହ୍ୟ
ଭକ୍ଷ୍ + ୟ = ଭକ୍ଷ୍ୟ
ଭଜ୍ + ୟ = ଭାଜ୍ୟ
ମନ୍ + ୟ = ମାନ୍ୟ
ପଚ୍ + ୟ = ପାଚ୍ୟ/ପାକ୍ୟ

ଧୃ + ୟ = ଧାର୍ଯ୍ୟ
କୃ + ୟ = କାର୍ଯ୍ୟ
ଋ + ୟ = ଆର୍ଯ୍ୟ
ଦୃଶ୍ + ୟ = ଦୃଶ୍ୟ
ଶ୍ରୁ + ୟ = ଶ୍ରାବ୍ୟ
ଭୁଜ୍ + ୟ = ଭୋଜ୍ୟ
ଶୁଚ୍ + ୟ = ଶୋଚ୍ୟ

ଛିଦ୍ + ୟ = ଛେଦ୍ୟ
ଭିଦ୍ + ୟ = ଭେଦ୍ୟ
ଲିହ୍ + ୟ = ଲେହ୍ୟ
ଯୁଜ୍ + ୟ = ଯୋଗ୍ୟ
ତ୍ୟଜ୍ + ୟ = ତ୍ୟାଜ୍ୟ
ବଚ୍ + ୟ = ବାଚ୍ୟ / ବାକ୍ୟ
ହନ୍ + ୟ = ଘାତ୍ୟ
ପରି–ହୃ + ୟ = ପରିହାର୍ଯ୍ୟ

(୨)

ଜି + ୟ = ଜେୟ
ଚି + ୟ = ଚେୟ
ନୀ + ୟ =ନେୟ
କ୍ରୀ + ୟ = କ୍ରେୟ
ଶକ୍ + ୟ = ଶକ୍ୟ
ନୃତ୍ + ୟ = ନୃତ୍ୟ
ବି–ଧା + ୟ = ବିଧେୟ

ଦା + ୟ = ଦେୟ
ହା + ୟ = ହେୟ
ପା + ୟ = ପେୟ
ପରି–ଧା + ୟ = ପରିଧେୟ
ସହ୍ + ୟ = ସହ୍ୟ
ଲଭ୍ + ୟ = ଲଭ୍ୟ
ସମ୍–ଧା + ୟ = ସଂଧେୟ

ହନ୍ + ୟ = ବଧ୍ୟ
ଗମ୍ + ୟ = ଗମ୍ୟ
ମଦ୍ + ୟ = ମଦ୍ୟ
ରମ୍ + ୟ = ରମ୍ୟ
ଗଦ୍ + ୟ = ଗଦ୍ୟ
ପଦ୍ + ୟ = ପଦ୍ୟ

(୩)

କୃ + ୟ = କୃତ୍ୟ
ଭୃ + ୟ = ଭୃତ୍ୟ
ସ୍ତୁ + ୟ = ସ୍ତୁତ୍ୟ
ସୃ + ୟ = ସୂର୍ଯ୍ୟ

କୃ + ୟ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) କୃତ୍ୟା, କ୍ରିୟା
ଶୀ + ୟ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଶଯ୍ୟା
ଭୃ + ୟ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଭାର୍ଯ୍ୟା
ବିଦ୍ + ୟ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ବିଦ୍ୟା
ହନ୍ + ୟ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ହତ୍ୟା
ଚର୍ + ୟ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ଚର୍ଯ୍ୟା
ଶାସ୍ + ୟ = ଶିଷ୍ୟ
ରାଜନ୍–ସୃ + ୟ = ରାଜସୂୟ

Scanned with CamScanner

ଧନ୍ୟ–ମନ୍ + ଯ = ଧନ୍ୟମ୍ମନ୍ୟ, ପଣ୍ଡିତ–ମନ୍ + ଯ = ପଣ୍ଡିତମ୍ମନ୍ୟ, କୃତାର୍ଥ–ମନ୍ + ଯ = କୃତାର୍ଥମ୍ମନ୍ୟ ।

ର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କମ୍ + ର = କମ୍ର ନମ୍ + ର = ନମ୍ର ହିନ୍ସ୍ + ର = ହିଂସ୍ର
କ୍ଷୁଦ୍ + ର = କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷିପ୍ + ର = କ୍ଷିପ୍ର ରୁଦ୍ + ର = ରୁଦ୍ର
ସ୍ମି + ର = ସ୍ମେର ଛିଦ୍ + ର = ଛିଦ୍ର କମ୍ପ୍ + ର = କମ୍ପ୍ର

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଣି)

ଆତ୍ମ–ଭୃ + ଇ = ଆତ୍ମମ୍ଭରି ଉଦର–ଭୃ + ଇ = ଉଦରମ୍ଭରି

ଇଷ୍ଣୁ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବୃଧ୍ + ଇଷ୍ଣୁ = ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ କ୍ଷି + ଇଷ୍ଣୁ = କ୍ଷୟିଷ୍ଣୁ
ଚଲ୍ + ଇଷ୍ଣୁ = ଚଳିଷ୍ଣୁ ସହ୍ + ଇଷ୍ଣୁ = ସହିଷ୍ଣୁ

ଇତ୍ର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଖନ୍ + ଇତ୍ର = ଖନିତ୍ର ପୂ + ଇତ୍ର = ପବିତ୍ର
ବହ୍ + ଇତ୍ର = ବହିତ୍ର ଚର୍ + ଇତ୍ର = ଚରିତ୍ର

ନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପ୍ରଚ୍ଛ + ନ = ପ୍ରଶ୍ନ ଯଜ୍ + ନ = ଯଜ୍ଞ ଯତ୍ + ନ = ଯତ୍ନ
ତୃଷ୍ + ନ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ତୃଷ୍ଣା ଯାଚ୍ + ନ (ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ) = ଯାଚ୍ଞା

ଅଭୂତ ତଦ୍‌ଭାବେ 'ଚ୍ୱି' ପ୍ରତ୍ୟୟ
(ଓଡ଼ିଆ ଈ [1] ପ୍ରତ୍ୟୟ)

ଅଭୂତ ତଦ୍‌ଭାବର ଅର୍ଥ ହେଉଛି—ପୂର୍ବେ ବା ପ୍ରଥମେ ନ ଥିବା, ପରେ ହେବା । ସଂସ୍କୃତ 'ଭୂ' ଓ 'କୃ' ଧାତୁ ପ୍ରତ୍ୟୟନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦର ପୂର୍ବରେ ଉପପଦ ଥିଲେ, ସେହି ଉପପଦର ଅନ୍ତ୍ୟ 'ଅ' ଅଭୂତ ତଦ୍‌ଭାବ ଅର୍ଥରେ 'ଚ୍ୱି'ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ସେହି 'ଚ୍ୱି'ରୁ ଈ (1) ରହେ ।

'ଭୂ' ଓ 'କୃ' ଧାତୁରୁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଭୂତ, ଭବନ, କୃତ, କାର, କରଣ ପ୍ରଭୃତି ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ—

Scanned with CamScanner

ବାଷ୍ପ + ଚ୍ୱି (ଈ) + ଭୂ + ତ = ବାଷ୍ପୀଭୂତ (ପୂର୍ବେ ବାଷ୍ପ ନଥିଲା, ପରେ ହେଲା)
ବାଷ୍ପ + ଚ୍ୱି (ଈ) + ଭୂ + ଅନ = ବାଷ୍ପୀଭବନ (ପୂର୍ବେ ବାଷ୍ପ ନଥିବା, ପରେ ହେବା)
ଅଙ୍ଗ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କୃ + ଅ = ଅଙ୍ଗୀକାର (ପୂର୍ବେ ଅଙ୍ଗ କରା ହୋଇନଥିବା, ପରେ ଅଙ୍ଗ କରାହେବା)
ଅଙ୍ଗୀ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କୃ + ତ = ଅଙ୍ଗୀକୃତ (ପୂର୍ବେ ଅଙ୍ଗ କରା ହୋଇନଥିଲା, ପରେ କରାହେଲା)

ଉପପଦଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ 'ଅ'କାରାନ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ପଦ ହୋଇଥାଏ । 'ଅନ' ଓ 'ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ 'ଚ୍ୱି' ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ ପଦର ବିଶେଷ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ଅନ-ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ 'ଚ୍ୱି' ପ୍ରତ୍ୟୟର ଉଦାହରଣ–(୧)

ଅପରାଧୀକରଣ – ଅପରାଧ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ (କୃ+ଅନ)
ଆଧୁନିକୀକରଣ – ଆଧୁନିକ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଉଦାରୀକରଣ – ଉଦାର + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଉଦ୍ୟୋଗୀକରଣ – ଉଦ୍ୟୋଗ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଉତ୍ସର୍ଗୀକରଣ – ଉତ୍ସର୍ଗ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଉନ୍ନୀତୀକରଣ – ଉନ୍ନୀତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଉନ୍ମୋଚନୀକରଣ – ଉନ୍ମୋଚନ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଏକୀକରଣ – ଏକ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଏକତ୍ରୀକରଣ – ଏକତ୍ର + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
କମ୍ପ୍ୟୁଟରୀକରଣ – କମ୍ପୁଟର + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
କୁଶାସନୀକରଣ – କୁଶାସନ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
କୃଶୀକରଣ – କୃଶ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
କୃଷ୍ଣୀକରଣ – କୃଷ୍ଣ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଗୈରିକୀକରଣ – ଗୈରିକ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଚୂର୍ଣ୍ଣୀକରଣ – ଚୂର୍ଣ୍ଣ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଠୁଳୀକରଣ – ଠୁଳ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ତୁଷ୍ଟୀକରଣ – ତୁଷ୍ଟ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଥଇଥାନୀକରଣ – ଥଇଥାନ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଦଗ୍ଧୀକରଣ – ଦଗ୍ଧ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ

Scanned with CamScanner

ଦୀର୍ଘୀକରଣ – ଦୀର୍ଘ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଦୂଷିତୀକରଣ – ଦୂଷିତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଦୃଢ଼ୀକରଣ – ଦୃଢ଼ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଦ୍ରବୀକରଣ – ଦ୍ରବ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଧବଳୀକରଣ – ଧବଳ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଧର୍ମାନ୍ତରୀକରଣ – ଧର୍ମାନ୍ତର + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ନବୀକରଣ – ନବ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ନିର୍ବୀର୍ଯ୍ୟୀକରଣ – ନିର୍ବୀର୍ଯ୍ୟ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ନିଯୁକ୍ତୀକରଣ – ନିଯୁକ୍ତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ପବିତ୍ରୀକରଣ – ପବିତ୍ର + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ପ୍ରଶସ୍ତୀକରଣ – ପ୍ରଶସ୍ତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ପୁଞ୍ଜିନିବେଶୀକରଣ – ପୁଞ୍ଜିନିବେଶ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବନୀକରଣ – ବନ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବଳୟୀକରଣ – ବଳୟ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବଶୀକରଣ – ବଶ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବିକୃତୀକରଣ – ବିକୃତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବିଭେଦୀକରଣ – ବିଭେଦ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବିରୋଧୀକରଣ – ବିରୋଧ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବିଶ୍ୱୀକରଣ – ବିଶ୍ୱ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବିସ୍ଥାପିତୀକରଣ – ବିସ୍ଥାପିତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବୈଠକୀକରଣ – ବୈଠକ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବୈଦ୍ୟୁତିକୀକରଣ – ବୈଦ୍ୟୁତିକ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବୈଧୀକରଣ – ବୈଧ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ବ୍ୟକ୍ତୀକରଣ – ବ୍ୟକ୍ତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ମଞ୍ଜୁଷୀକରଣ – ମଞ୍ଜୁଷ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ମନ୍ଦୀକରଣ – ମନ୍ଦ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ମଧ୍ୟସ୍ଥୀକରଣ – ମଧ୍ୟସ୍ଥ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଶୀତଳୀକରଣ – ଶୀତଳ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ

ଶୁଦ୍ଧୀକରଣ – ଶୁଦ୍ଧ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ଶ୍ୱେତୀକରଣ – ଶ୍ୱେତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସଂକରୀକରଣ – ସଂକର + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସଂତୁଷ୍ଟୀକରଣ – ସଂତୁଷ୍ଟ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସଂଯୋଗୀକରଣ – ସଂଯୋଗ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକୀକରଣ – ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସନ୍ଦେହୀକରଣ – ସନ୍ଦେହ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସପି[illegible]ରଣ – [illegible]ପିଣ୍ଡ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସଫଳୀକରଣ – ସଫଳ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସରଳୀକରଣ – ସରଳ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସଶକ୍ତୀକରଣ – ସଶକ୍ତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସହଯୋଗୀକରଣ – ସହଯୋଗ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସହରୀକରଣ – ସହର + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସାମାଜିକୀକରଣ – ସାମାଜିକ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସୀମିତୀକରଣ – ସୀମିତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସ୍ତୂପୀକରଣ – ସ୍ତୂପ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣ – ସ୍ପଷ୍ଟ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସ୍ତମ୍ଭୀକରଣ – ସ୍ତମ୍ଭ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସ୍ତରୀକରଣ – ସ୍ତର + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସ୍ଥିରୀକରଣ – ସ୍ଥିର + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସ୍ଥୂଳୀକରଣ – ସ୍ଥୂଳ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସ୍ଥଗିତୀକରଣ – ସ୍ଥଗିତ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସ୍ୱଚ୍ଛଳୀକରଣ – ସ୍ୱଚ୍ଛଳ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ
ସ୍ୱଦେଶୀକରଣ – ସ୍ୱଦେଶ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ

(୨)

ଘନୀଭବନ – ଘନ + ଚ୍ୱି (ଈ) + ଭବନ (ଭୂ + ଅନ)
ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭବନ – ଚୂର୍ଣ୍ଣ + ଚ୍ୱି (ଈ) + ଭବନ
ଦ୍ରବୀଭବନ – ଦ୍ରବ + ଚ୍ୱି (ଈ) + ଭବନ

Scanned with CamScanner

ବାଷ୍ପୀଭବନ – ବାଷ୍ପ + ଚ୍ୱି (ଈ) + ଭବନ

ଦଗ୍ଧୀଭବନ – ଦଗ୍ଧ + ଚ୍ୱି (ଈ) + ଭବନ

ଦୃଢ଼ୀଭବନ – ଦୃଢ଼ୀ + ଚ୍ୱି (ଈ) + ଭବନ

ତ-ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ 'ଚ୍ୱି' ପ୍ରତ୍ୟୟର ଉଦାହରଣ–

ଅଙ୍ଗୀକୃତ – ଅଙ୍ଗ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କୃତ (କୃ + ତ)

ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ – ଉତ୍ସର୍ଗ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କୃତ

ସେହିପରି–ଏକୀକୃତ, ଏକତ୍ରୀକୃତ, ଦଗ୍ଧୀକୃତ, ଦୀର୍ଘୀକୃତ, ଦୂରୀକୃତ, ନବୀକୃତ, ପବିତ୍ରୀକୃତ, ପ୍ରଶସ୍ତୀକୃତ, ବଶୀକୃତ, ବୈଧୀକୃତ, ବ୍ୟକ୍ତୀକୃତ, ଭସ୍ମୀକୃତ, ମନ୍ଦୀକୃତ, ସଂଯୋଗୀକୃତ, ସ୍ତୂପୀକୃତ, ସନ୍ଦେହୀକୃତ, ସରଳୀକୃତ, ସ୍ଥିରୀକୃତ, ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟୀକୃତ, ସମାନୀକୃତ, ସ୍ଥୂଳୀକୃତ, ସ୍ପଷ୍ଟୀକୃତ, ସ୍ୱରୀକୃତ ।

(୩)

ଅଙ୍ଗୀଭୂତ – ଅଙ୍ଗ + ଚ୍ୱି (ଈ) – ଭୂତ (ଭୂ+ତ)

ସେହିପରି–ଅନ୍ଧୀଭୂତ, କୁଣ୍ଡୀଭୂତ, ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ, ଠୂଳୀଭୂତ, ଘନୀଭୂତ, ସ୍ଥୂଳୀଭୂତ, ଦଗ୍ଧୀଭୂତ, ଦୂରୀଭୂତ, ଦୃଢ଼ୀଭୂତ, ଦ୍ରବୀଭୂତ, ବଶୀଭୂତ, ବାଷ୍ପୀଭୂତ, ସ୍ପଷ୍ଟୀଭୂତ, ଭସ୍ମୀଭୂତ, ସନ୍ଦେହୀଭୂତ, ସ୍ତୂପୀଭୂତ, ମନ୍ଦୀଭୂତ, ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ, ଜଡ଼ୀଭୂତ, ସ୍ୱରୀଭୂତ, ସ୍ଥିରୀଭୂତ, ବ୍ୟକ୍ତୀଭୂତ, ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟୀଭୂତ, ସମାନୀଭୂତ ।

(୪)

ଉପପଦାନ୍ତ 'ଅ' ଭିନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନରେ 'ଚ୍ୱି' (ଈ)ର ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଯଥା–

ଜଗତୀକରଣ – ଜଗତ୍ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ

ପୃଥକୀକରଣ – ପୃଥକ୍ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ

ବିଦ୍ୟୁତୀକରଣ – ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ଚ୍ୱି (ଈ) + କରଣ

ଚ୍ୱି (ଈ) ପ୍ରତ୍ୟୟର ଆଉ କେତେକ ଉଦାହରଣ–

ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାରୀକରଣ, ଚକ୍ରୀକରଣ, ଧ୍ରୁବୀକରଣ, ନିରସ୍ତ୍ରୀକରଣ, ନିର୍ମଳୀକରଣ, ବିଶୁଦ୍ଧୀକରଣ, ଔଷଧୀକରଣ, ନିଲମ୍ବିତୀକରଣ, ସ୍ୱୀକାର, ସ୍ୱୀକୃତି, ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ୱୀକରଣ, ଦ୍ରବୀକୃତ, ଦ୍ରବୀଭାବ, ବୈଦ୍ୟୁତିକୀକରଣ, ନୀରୋଗୀକରଣ, ତିଳକୀକରଣ, ବିଚ୍ଛେଦୀକରଣ, ବିଜ୍ଞାପିତୀକରଣ, ବିଫଳୀକୃତ, ବିଭକ୍ତୀକରଣ, ବାଷ୍ପୀକରଣ,

Scanned with CamScanner

ଅଙ୍ଗୀକରଣ, ସମାନୀକରଣ, ବିଫଳୀଭାବ, ସଫଳୀଭାବ, ପବିତ୍ରୀଭାବ, ସଦୁପଯୋଗୀକରଣ, ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟୀକରଣ, ପରମୀକରଣ, ଘନୀକରଣ, ଗାଢ଼ୀକରଣ, ଅମୃତୀକରଣ, ଶିଥିଳୀକରଣ, ସ୍ଥୂଳୀକରଣ, ସତର୍କୀକରଣ ।

ଚ୍ୱି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଭିନ୍ନ 'କରଣ' ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ଉଦାହରଣ–

ଅବହେଳାକରଣ – ଅବହେଳା + କରଣ (କୃ+ଅନ)
ଆବୃତ୍ତିକରଣ – ଆବୃତ୍ତି + କରଣ
ଆତ୍ମଘାତୀକରଣ – ଆତ୍ମଘାତୀ + କରଣ
ଉନ୍ନତିକରଣ – ଉନ୍ନତି + କରଣ
କଲମିକରଣ – କଲମି + କରଣ
କୃଷିକରଣ – କୃଷି + କରଣ
ଘରୋଇକରଣ – ଘରୋଇ + କରଣ
ଛଟେଇକରଣ – ଛଟେଇ + କରଣ
ଜାଗୃତିକରଣ – ଜାଗୃତି + କରଣ
ଜାତୀୟକରଣ – ଜାତୀୟ + କରଣ
ଜାଲିଆତିକରଣ – ଜାଲିଆତି + କରଣ
ଟିକାକରଣ – ଟିକା + କରଣ
ତୁଷ୍ଟିକରଣ – ତୁଷ୍ଟି + କରଣ
ଦୁର୍ନୀତିକରଣ – ଦୁର୍ନୀତି + କରଣ
ଧର୍ମାନ୍ତରକରଣ – ଧର୍ମାନ୍ତର + କରଣ
ନିଯୁକ୍ତିକରଣ – ନିଯୁକ୍ତି + କରଣ
ନିରାକରଣ – ନିରା (ନିର୍ + ଆ) + କରଣ
ପଞ୍ଜିକରଣ – ପଞ୍ଜି + କରଣ
ପଞ୍ଜୀକରଣ – ପଞ୍ଜୀ + କରଣ
ପୃଥକ୍‌କରଣ – ପୃଥକ୍ + କରଣ
ପ୍ରକ୍ରିୟାକରଣ – ପ୍ରକ୍ରିୟା + କରଣ
ପ୍ରଲୁବ୍ଧକରଣ – ପ୍ରଲୁବ୍ଧ + କରଣ
ପ୍ରାଧିକରଣ – ପ୍ରାଧି (ପ୍ର+ଅଧି) + କରଣ
ବିଦ୍ୟୁତ୍‌କରଣ – ବିଦ୍ୟୁତ୍ + କରଣ
ବୀମାକରଣ – ବୀମା + କରଣ

Scanned with CamScanner

ବୃଦ୍ଧିକରଣ – ବୃଦ୍ଧି + କରଣ

ଭଦ୍ରାକରଣ – ଭଦ୍ରା (ଭଦ୍ର + ଆ) + କରଣ (ମଙ୍ଗଳସୂଚକ ମୁଣ୍ଡନ)

ଭାଣ୍ଡାମିକରଣ – ଭାଣ୍ଡାମି + କରଣ

ରକ୍ଷାକରଣ – ରକ୍ଷା + କରଣ

ରାଜନୀତିକରଣ – ରାଜନୀତି + କରଣ

ଶାନ୍ତିକରଣ – ଶାନ୍ତି + କରଣ

ସମୃଦ୍ଧିକରଣ – ସମୃଦ୍ଧି + କରଣ

ସରକାରୀକରଣ – ସରକାରୀ + କରଣ

ସୃଷ୍ଟିକରଣ – ସୃଷ୍ଟି + କରଣ

ସ୍ଥାୟୀକରଣ – ସ୍ଥାୟୀ + କରଣ

ସେହିପରି–ଶିଳ୍ପକରଣ, ଯାନ୍ତ୍ରିକରଣ, ପ୍ରସ୍ତୁତିକରଣ, ବିଭ୍ରାନ୍ତିକରଣ, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟାକରଣ, ଲଘୁକରଣ

ଓଡ଼ିଆ କୃଦ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଖେଳ୍ + ଅ = ଖେଳ	ହସ୍ + ଅ = ହସ	ହାଣ୍ = ଅ = ହାଣ
ପେଡ଼୍ + ଅ = ପେଡ଼	ଦଉଡ଼୍ + ଅ = ଦଉଡ଼	କାଟ୍ + ଅ = କାଟ
ବୋଲ୍ + ଅ = ବୋଲ	ଉଗଡ଼୍ + ଅ = ଉଗଡ଼	ମାର୍ + ଅ = ମାର
କୁଦ୍ + ଅ = କୁଦ	ଡର୍ + ଅ = ଡର	କାନ୍ଦ୍ + ଅ = କାନ୍ଦ
ଭିଡ଼୍ + ଅ = ଭିଡ଼	ଛନ୍ଦ୍ + ଅ = ଛନ୍ଦ	ଡାକ୍ + ଅ = ଡାକ
ଲେଖ୍ + ଅ = ଲେଖ	ମୁତ୍ + ଅ = ମୁତ	ନାଚ୍ + ଅ = ନାଚ

ଅଣ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗଢ଼୍ + ଅଣ = ଗଢ଼ଣ	ମାର୍ + ଅଣ = ମାରଣ	ହର୍ + ଅଣ = ହରଣ
ଘଟ୍ + ଅଣ = ଘଟଣ	ମାଗ୍ + ଅଣ = ମାଗଣ	ମାଠ୍ + ଅଣ = ମାଠଣ
ସୁମର୍ + ଅଣ = ସୁମରଣ	ତାର୍ + ଅଣ = ତାରଣ	ସହ୍ + ଅଣ = ସହଣ
ମେଞ୍ଚ୍ + ଅଣ = ମେଞ୍ଚଣ	ବାନ୍ଧ୍ + ଅଣ = ବାନ୍ଧଣ	ଘଟ୍ + ଅଣ = ଘଟଣ
ଝୁଲ୍ + ଅଣ = ଝୁଲଣ	ଝାଡ଼୍ + ଅଣ = ଝାଡ଼ଣ	ନେ + ଅଣ = ନିଅଣ, ନେଣ
ଫୁଟ୍ + ଅଣ = ଫୁଟଣ	ମେଳ୍ + ଅଣ = ମେଳଣ	ଦେ + ଅଣ = ଦିଅଣ, ଦେଣ

ସେହିପରି – ବେଢ଼ଣ

Scanned with CamScanner

ଅଣା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଝର୍ + ଅଣା = ଝରଣା	ମାର୍ + ଅଣା = ମାରଣା	ବୋଲ୍ + ଅଣା = ବୋଲଣା
କହ୍ + ଅଣା = କହଣା	ମାଗ୍ + ଅଣା = ମାଗଣା	ଦେଖ୍ + ଅଣା = ଦେଖଣା
ମାଜ୍ + ଅଣା = ମାଜଣା	ଖେଳ୍ + ଅଣା = ଖେଳଣା	ବାଜ୍ + ଅଣା = ବାଜଣା
ଘଟ୍ + ଅଣା = ଘଟଣା	ବିଞ୍ଚ୍ + ଅଣା = ବିଞ୍ଚଣା	ସୁମର୍ + ଅଣା =ସୁମରଣା
ଭର୍ + ଅଣା = ଭରଣା	ରାନ୍ଧ୍ + ଅଣା = ରାନ୍ଧଣା	କାନ୍ଦ୍ + ଅଣା = କାନ୍ଦଣା
ଦେ + ଅଣା = ଦେଣା	ନେ + ଅଣା = ନେଣା	ଚାଖ୍ + ଅଣା = ଚାଖଣା
ଗଞ୍ଜ୍ + ଅଣା = ଗଞ୍ଜଣା	ବାଟ୍ + ଅଣା = ବାଟଣା	ଘୋର୍ + ଅଣା = ଘୋରଣା

ସେହିପରି—ଭେଟଣା, ପିଟଣା, ଛୁଟଣା, ଫୁଟଣା, ବେଲଣା, ଖୁଣ୍ଟଣା, ଗେଞ୍ଜଣା ।

ଅଣି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ସହ୍ + ଅଣି = ସହଣି	ମଣ୍ଡ୍ + ଅଣି = ମଣ୍ଡଣି	ଖୋଷ୍ + ଅଣି = ଖୋଷଣି
ରହ୍ + ଅଣି = ରହଣି	ଖଟ୍ + ଅଣି = ଖଟଣି	ଲୋଟ୍ + ଅଣି = ଲୋଟଣି
ଛନ୍ଦ୍ + ଅଣି = ଛନ୍ଦଣି	କର୍ + ଅଣି = କରଣି	ଚଳ୍ + ଅଣି = ଚଳଣି
ବାନ୍ଧ୍ + ଅଣି = ବାନ୍ଧଣି	ଘୋଡ଼୍ + ଅଣି = ଘୋଡ଼ଣି	ବେଢ଼୍ + ଅଣି = ବେଢ଼ଣି

ଅତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗଣ୍ + ଅତି = ଗଣତି	ଖଟ୍ + ଅତି = ଖଟତି	ଭର୍ + ଅତି = ଭରତି
ଭଣ୍ + ଅତି = ଭଣତି	ମଣ୍ + ଅତି = ମଣତି	ଢଳ୍ + ଅତି = ଢଳତି

ଅନ୍ତା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଫେର୍ + ଅନ୍ତା = ଫେରନ୍ତା	ଜଳ୍ + ଅନ୍ତା = ଜଳନ୍ତା	ଉଡ଼୍ + ଅନ୍ତା = ଉଡ଼ନ୍ତା
ବହ୍ + ଅନ୍ତା = ବହନ୍ତା	ଫଳ୍ + ଅନ୍ତା = ଫଳନ୍ତା	ଘୂର + ଅନ୍ତା = ଘୂରନ୍ତା
ବଢ଼୍ + ଅନ୍ତା = ବଢ଼ନ୍ତା	ଚଳ୍ + ଅନ୍ତା = ଚଳନ୍ତା	ଜୀ + ଅନ୍ତା = ଜୀଅନ୍ତା
ସର୍ + ଅନ୍ତା = ସରନ୍ତା	ବୁଡ଼୍ + ଅନ୍ତା = ବୁଡ଼ନ୍ତା	ହସ୍ + ଅନ୍ତା = ହସନ୍ତା
ଫୁଟ୍ + ଅନ୍ତା = ଫୁଟନ୍ତା	ଖେଳ୍ + ଅନ୍ତା = ଖେଳନ୍ତା	ମର୍ + ଅନ୍ତା = ମରନ୍ତା

ଅନ୍ତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚଳ୍ + ଅନ୍ତି = ଚଳନ୍ତି	ଫେର୍ + ଅନ୍ତି = ଫେରନ୍ତି	କହ୍ + ଅନ୍ତି = କହନ୍ତି
ଫଳ୍ + ଅନ୍ତି = ଫଳନ୍ତି	ସର୍ + ଅନ୍ତି = ସରନ୍ତି	ବହ୍ + ଅନ୍ତି = ବହନ୍ତି

Scanned with CamScanner

ପ୍ରୟୋଗ–

୧ । ଆଜି କାର୍ତ୍ତିକର ସରନ୍ତି ସୋମବାର ।

୨ । କହନ୍ତି ଯେତେ ନୁହନ୍ତି ତେତେ ।

୩ । ଫଳନ୍ତି ଗଛ ପୋପଡ଼ ସହେ ।

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କୋଡ଼୍ + ଆ = କୋଡ଼ା	ଖେଳ୍ + ଆ = ଖେଳା	ଗଢ଼୍ + ଆ = ଗଢ଼ା
ଫୋଡ଼୍ + ଆ = ଫୋଡ଼ା	ମେଳ୍ + ଆ = ମେଳା	ଧର୍ + ଆ = ଧରା
ଘୋଡ଼୍ + ଆ = ଘୋଡ଼ା	ଛାଣ୍ + ଆ = ଛଣା	ମାର୍ + ଆ = ମରା
ଦୋଳ୍ + ଆ = ଦୋଳା	ଗଣ୍ + ଆ = ଗଣା	ଚିହ୍ନ୍ + ଆ = ଚିହ୍ନା
ବୁଣ୍ + ଆ = ବୁଣା	ରାନ୍ଧ୍ + ଆ = ରନ୍ଧା	ପଢ଼୍ + ଆ = ପଢ଼ା
ଖା + ଆ = ଖିଆ	ନେ + ଆ = ନିଆ	ଦେ + ଆ = ଦିଆ
ବାଟ୍ + ଆ = ବଟା	ରୁଷ୍ + ଆ = ରୁଷା	ସଢ଼୍ + ଆ = ସଢ଼ା
ଶୁଣ୍ + ଆ = ଶୁଣା	ଲେଖ୍ + ଆ = ଲେଖା	ବାନ୍ଧ୍ + ଆ = ବନ୍ଧା
ଛାପ୍ + ଆ = ଛପା	ଚାଖ୍ + ଆ = ଚଖା	ଆଣ୍ + ଆ = ଅଣା
ପୋଛ୍ + ଆ = ପୋଛା	ଲିପ୍ + ଆ = ଲିପା	ଖୋଜ୍ + ଆ =ଖୋଜା
ଶୋ + ଆ = ଶୁଆ	ଜଗ୍ + ଆ = ଜଗା	ଜାଣ୍ + ଆ = ଜଣା
ଧୋ + ଆ = ଧୁଆ	ହଗ୍ + ଆ = ହଗା	କାଟ୍ + ଆ = କଟା
ତୋଳ୍ + ଆ = ତୋଳା	ସହ୍ + ଆ = ସୁହା	ବାଟ୍ + ଆ = ବଟା
ଖୋଳ୍ + ଆ = ଖୋଳା	ବିକ୍ + ଆ = ବିକା	ଟାଣ୍ + ଆ = ଟଣା
ଟେକ୍ + ଆ = ଟେକା	ପି + ଆ = ପିଆ	ଦେଖ୍ + ଆ = ଦେଖା
ସେକ୍ + ଆ = ସେକା	ବାଜ୍ + ଆ = ବାଜା	ରାନ୍ଧ୍ + ଆ = ରନ୍ଧା
ବାଢ଼୍ + ଆ = ବଢ଼ା	ଆଙ୍କ୍ + ଆ = ଅଙ୍କା	ରଖ୍ + ଆ = ରଖା
ଦଉଡ଼୍ + ଆ = ଦଉଡ଼ା	ମିଶ୍ + ଆ = ମିଶା	ଫେଡ଼୍ + ଆ = ଫେଡ଼ା
ଯାଚ୍ + ଆ = ଯଚା	ପାଚ୍ + ଆ = ପଚା	ଝୁଲ୍ + ଆ = ଝୁଲା
ଜିଣ୍ + ଆ = ଜିଣା	ହାଣ୍ + ଆ = ହଣା	ପିଙ୍ଗ୍ + ଆ = ପିଙ୍ଗା

ସେହିପରି–କିଣା, ଶୁଖା, ବଛା, ଶୁଙ୍ଘା, କୁଦା, ବସା, ହସା, ବୁଡ଼ା, ଲଢ଼ା, ଚଢ଼ା, ବୋଳା, ଗୋଳା, କାମୁଡ଼ା, ଛିଣ୍ଡା, କଟା, ଥୁଆ, ରୁଆ

ଆଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବାନ୍ଧ୍ + ଆଇ = ବନ୍ଧାଇ
ଲେଖ୍ + ଆଇ = ଲେଖାଇ
ଗଢ୍ + ଆଇ = ଗଢ଼ାଇ
ମାଜ୍ + ଆଇ = ମଜାଇ

ଆଣ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମିଶ୍ + ଆଣ = ମିଶାଣ
ଫେଡ଼୍ + ଆଣ = ଫେଡ଼ାଣ
ଗୁଣ୍ + ଆଣ = ଗୁଣାଣ
ଭାସ୍ + ଆଣ = ଭସାଣ
ଲଢ୍ + ଆଣ = ଲଢ଼ାଣ
ବନ୍ଦ୍ + ଆଣ = ବନ୍ଦାଣ
ଡର୍ + ଆଣ = ଡରାଣ
ଉଠ୍ + ଆଣ = ଉଠାଣ
ବସ୍ + ଆଣ = ବସାଣ
ମାଡ଼୍ + ଆଣ = ମଡ଼ାଣ
କାଢ୍ + ଆଣ = କଢ଼ାଣ
ଭେ + ଆଣ = ଭିଆଣ
ଲାଗ୍ + ଆଣ = ଲଗାଣ
ବେଢ୍ + ଆଣ = ବେଢ଼ାଣ
ବିନ୍ଧ୍ + ଆଣ = ବିନ୍ଧାଣ

ଆଣି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଭାସ୍ + ଆଣି = ଭସାଣି
ଚାହିଁ + ଆଣି = ଚାହାଁଣି
ଫୁଟ୍ + ଆଣି = ଫୁଟାଣି
ମାଡ଼୍ + ଆଣି = ମଡ଼ାଣି
ଉଠ୍ + ଆଣି = ଉଠାଣି
ଗଢ଼୍ + ଆଣି = ଗଢ଼ାଣି
ଦା + ଆଣି = ଦାଆଣି
ବାହୁଡ଼୍+ଆଣି=ବାହୁଡ଼ାଣି
ବିନ୍ଧ୍ + ଆଣି = ବିନ୍ଧାଣି
ଶୁଣ୍ + ଆଣି =ଶୁଣାଣି
ନଅଁ + ଆଣି = ନୁଆଁଣି
ଛୋ + ଆଣି =ଛୁଆଣି
ଛାଆଣି

ଆଣିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦେଖ୍ + ଆଣିଆ = ଦେଖାଣିଆ
ମିଶ୍ + ଆଣିଆ = ମିଶାଣିଆ
ଗଡ଼୍ + ଆଣିଆ = ଗଡ଼ାଣିଆ
ଲାଗ୍ + ଆଣିଆ = ଲଗାଣିଆ
ମାତ୍ + ଆଣିଆ = ମତାଣିଆ
ଭୁଲ୍ + ଆଣିଆ = ଭୁଲାଣିଆ
ଉଠ୍ + ଆଣିଆ = ଉଠାଣିଆ
ଭାସ୍ + ଆଣିଆ = ଭସାଣିଆ
ବିନ୍ଧ୍ + ଆଣିଆ = ବିନ୍ଧାଣିଆ
ମିଶ୍ + ଆଣିଆ = ମିଶାଣିଆ

ଆଳ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କାଟ୍ + ଆଳ = କଟାଳ
ଦୁହିଁ + ଆଳ = ଦୁହାଁଳ

ଆଳି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଛୋ + ଆଳି = ଛୁଆଳି
ଧୋ + ଆଳି = ଧୁଆଳି
ବୋବ୍ + ଆଳି = ବୋବାଳି
ଚଢ୍ + ଆଳି = ଚଢ଼ାଳି
ଧର୍ + ଆଳି = ଧରାଳି
ପଢ୍ + ଆଳି = ପଢ଼ାଳି
ଜଗ୍ + ଆଳି = ଜଗାଳି
ରଖ୍ + ଆଳି = ରଖାଳି
ବିକ୍ + ଆଳି = ବିକାଳି

Scanned with CamScanner

ବାନ୍ଧ୍ + ଆଳି = ବନ୍ଧାଳି ଛାପ୍ + ଆଳି = ଛପାଳି ଦେଖ୍ + ଆଳି = ଦେଖାଳି
କାଟ୍ + ଆଳି = କଟାଳି କାଢ଼୍ + ଆଳି = କଢ଼ାଳି ଖେଳ୍ + ଆଳି = ଖେଳାଳି
ବୁଣ୍ + ଆଳି = ବୁଣାଳି ଧର୍ + ଆଳି = ଧରାଳି ମାର୍ + ଆଳି = ମରାଳି
ବୁଡ଼୍ + ଆଳି = ବୁଡ଼ାଳି ଚିହ୍ନ୍ + ଆଳି = ଚିହ୍ନାଳି ରାନ୍ଧ୍ + ଆଳି = ରନ୍ଧାଳି

ସେହିପରି–ଲେଖାଳି, ବଛାଳି, ହଣାଳି, ଶୁଣାଳି, କିଣାଳି

ଆଳିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦୁହଁ + ଆଳିଆ = ଦୁହାଁଳିଆ କହ୍ + ଆଳିଆ = କୁହାଳିଆ
ବହ୍ + ଆଳିଆ = ବୁହାଳିଆ ହସ୍ + ଆଳିଆ= ହସାଳିଆ

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଧୋ + ଇ = ଧୋଇ ବୋଲ୍ + ଇ = ବୋଲି ଦୋଳ୍ + ଇ = ଦୋଳି
ପୋଡ଼୍+ ଇ = ପୋଡ଼ି ମେଲ୍ + ଇ = ମେଲି ଚାଲ୍ + ଇ = ଚାଲି
ଝର୍ + ଇ = ଝରି ଲୁଟ୍ + ଇ = ଲୁଟି ଛୁଟ୍ + ଇ = ଛୁଟି
ରଡ଼୍ + ଇ = ରଡ଼ି ବଢ଼୍ + ଇ = ବଢ଼ି ଯୋଡ଼୍ + ଇ = ଯୋଡ଼ି
କର୍ + ଇ = କରି ଶୋ + ଇ = ଶୋଇ କହ୍ + ଇ = କହି

ପ୍ରୟୋଗ–ସେ କହି (କହିବା) ଜାଣେ, କରି ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଜଗ୍ + ଇଆ = ଜଗିଆ

ଇଆଳ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବଢ଼୍ + ଇଆଳ = ବଢ଼ିଆଳ ଜଗ୍ + ଇଆଳ = ଜଗିଆଳ

ଇଥିବା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦେଖ୍ + ଇଥିବା = ଦେଖିଥିବା ଶୁଣ୍ + ଇଥିବା = ଶୁଣିଥିବା
ରହ୍ + ଇଥିବା = ରହିଥିବା ଲେଖ୍ + ଇଥିବା = ଲେଖିଥିବା

ସେହିପରି–ବସିଥିବା, ଧରିଥିବା, କରିଥିବା, କହିଥିବା, ଯାଇଥିବା

ଇଥିଲା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗା + ଇଥିଲା = ଗାଇଥିଲା ଯା + ଇଥିଲା = ଯାଇଥିଲା
ଶୁଣ୍ + ଇଥିଲା = ଶୁଣିଥିଲା ଲେଖ୍ + ଇଥିଲା = ଲେଖିଥିଲା

ସେହିପରି–ପଢ଼ିଥିଲା, ଶୋଇଥିଲା, ବସିଥିଲା, ଧରିଥିଲା, ଦେଖିଥିଲା ।

Scanned with CamScanner

ଉଥିବା/ଉଥିଲା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଯା + ଉଥିବା = ଯାଉଥିବା
ଯା + ଉଥିଲା = ଯାଉଥିଲା

ହସ୍ + ଉଥିବା = ହସୁଥିବା
ହସ୍ + ଉଥିଲା = ହସୁଥିଲା

ସେହିପରି–ପଢୁଥିବା, ଗଡୁଥିବା, ଲଢୁଥିବା, କହୁଥିବା, ଧାଉଁଥିବା, କାନ୍ଦୁଥିବା, ମାଗୁଥିବା, ପଢୁଥିଲା, ଗଡୁଥିଲା, ଲଢୁଥିଲା, କହୁଥିଲା, କାନ୍ଦୁଥିଲା ।

ଇବା/ବା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ହସ୍ + ଇବା = ହସିବା
ଶୋ + ଇବା = ଶୋଇବା
ପା + ଇବା = ପାଇବା

ଗା + ଇବା = ଗାଇବା
କହ୍ + ଇବା = କହିବା
ଲେଖ୍ + ଇବା = ଲେଖିବା

ଦେ + ବା = ଦେବା
ନେ + ବା = ନେବା
ହୋ + ବା = ହେବା

ପ୍ରୟୋଗ–

୧ । ହସିବା ଲୋକ ମଧ୍ୟ ବେଳ ପଡ଼ିଲେ କାନ୍ଦେ ।

୨ । ଛତାଟି ଶୋଇବା ଘରେ ଅଛି ।

୩ । ମୋତେ ଗ୍ଲାସେ ପିଇବା ପାଣି ଦିଅ ।

୪ । କହିବା ଲୋକ ତ ମହତ ନୁହଁଇ ସହିବା ମହତ ଜନ ।

ଇବାର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଖା + ଇବାର = ଖାଇବାର
କହ୍ + ଇବାର = କହିବାର

ପଢ୍ + ଇବାର= ପଢ଼ିବାର
ଶୋ + ଇବାର = ଶୋଇବାର

ପ୍ରୟୋଗ–

୧ । ଖାଇବାର ପୁତ୍ରଗଲା ମଥୁରା ପୁରକୁ ଲୋ କୋଇଲି ।

୨ । ଏବେ ଶୋଇବାର ବେଳ ନୁହେଁ ।

୩ । ତୁମର ଯାହା କହିବାର ଅଛି କହ ।

ଇଲା/ଲା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଶୋ + ଇଲା = ଶୋଇଲା
ଖା + ଇଲା = ଖାଇଲା
ଦେ + ଲା = ଦେଲା

ବସ୍ + ଇଲା = ବସିଲା
ପିନ୍ଧ୍ + ଇଲା = ପିନ୍ଧିଲା
ନେ + ଲା = ନେଲା

ଗର୍ଜ୍ + ଇଲା = ଗର୍ଜିଲା
ଚଢ୍ + ଇଲା = ଚଢ଼ିଲା
ଗମ୍ + ଲା = ଗଲା

ବଢ୍ + ଇଲା = ବଢ଼ିଲା
ଭୁଜ୍ + ଇଲା = ଭୁଜିଲା
ମର + ଲା = ମଲା

ଗଢ୍ + ଇଲା = ଗଢ଼ିଲା
ପିନ୍ଧ୍ + ଇଲା = ପିନ୍ଧିଲା
ଶୁଖ୍ + ଇଲା = ଶୁଖିଲା

Scanned with CamScanner

ପ୍ରୟୋଗ–

୧ । ଖାଇଲା ଲୋକକୁ ପେଟପୂରା ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ।

୨ । ଭୁକିଲା କୁକୁର କାମୁଡ଼େ ନାହିଁ ।

୩ । ଶୋଇଲା ଲୋକର ଭାଗ ନ ଥାଏ ।

୪ । ହଜିଲା ବଳଦ ଖୋଜିଲା ଠେଇଁ ମିଳିଲା ।

୫ । ଗର୍ଜିଲା (ଗରଜିଲା)ମେଘ ବର୍ଷେ ନାହିଁ ।

ଉ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗଡ୍ + ଉ = ଗଡୁ | ଚାଲ୍ + ଉ = ଚାଲୁ | କାଢ୍ + ଉ = କାଢୁ

ଝାଡ୍ + ଉ = ଝାଡୁ | ମାର୍ + ଉ = ମାରୁ | ଚଲ୍ + ଉ = ଚଲୁ

ଖା + ଉ = ଖାଉ | କାଟ୍ + ଉ = କାଟୁ | ଚଷ୍ + ଉ= ଚଷୁ

ଲାଗ୍ + ଉ = ଲାଗୁ | ପା + ଉ = ପାଉ (ଠକ)

ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଲଢ୍ + ଉଆ = ଲଢୁଆ | ପଢ୍ + ଉଆ = ପଢୁଆ | କାଢ୍ + ଉଆ = କାଢୁଆ

ଡାକ୍ + ଉଆ = ଡାକୁଆ | ଡର୍ + ଉଆ = ଡରୁଆ | ଛେର୍+ ଉଆ = ଛେରୁଆ

ହାଣ୍+ ଉଆ = ହାଣୁଆ | ଧାର୍ + ଉଆ = ଧାରୁଆ | ଧୋ + ଉଆ = ଧୁଆ

ଥୋ + ଉଆ = ଥୁଆ | ଶୋ + ଉଆ= ଶୁଆ | କହ + ଉଆ = କୁହା

ଉଆଳ/ଉଆଡ଼-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଜଗ୍ + ଉଆଳ = ଜଗୁଆଳ | ରଖ୍ + ଉଆଳ = ରଖୁଆଳ

ଖେଳ୍ + ଉଆଳ = ଖେଳୁଆଳ | ଖେଳ୍ + ଉଆଡ଼ = ଖେଳୁଆଡ଼

ବଢ୍ + ଉଆଳ = ବଢୁଆଳ | ମାତ୍ + ଉଆଳ = ମତୁଆଳ

ଉଆଳି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଜଗ୍ + ଉଆଳି = ଜଗୁଆଳି | ରଖ୍ + ଉଆଳି = ରଖୁଆଳି

ଉଣା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗା + ଉଣା = ଗାଉଣା | ପା + ଉଣା = ପାଉଣା

ଉଣି/ଉଣିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ରାନ୍ଧ୍ + ଉଣି = ରାନ୍ଧୁଣି | ମାଗ୍ + ଉଣି = ମାଗୁଣି

ମାପ୍ + ଉଣି = ମାପୁଣି | ଚାଖ୍ + ଉଣି = ଚାଖୁଣି

Scanned with CamScanner

ଢାଙ୍କ୍ + ଉଣି = ଢାଙ୍କୁଣି
ଚାଲ୍ + ଉଣି = ଚାଲୁଣି
ପରଷ୍ + ଉଣି = ପରଷୁଣି
ରାନ୍ଧ୍ + ଉଣିଆ = ରାନ୍ଧୁଣିଆ
ଚାଖ୍ + ଉଣିଆ = ଚାଖୁଣିଆ
ମାଗ୍ + ଉଣିଆ = ମାଗୁଣିଆ

ଏଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଲଢ୍ + ଏଇ = ଲଢ଼େଇ
ଗଢ୍ + ଏଇ = ଗଢ଼େଇ
ବାନ୍ଧ୍ + ଏଇ = ବନ୍ଧେଇ
ଯୋଡ୍ + ଏଇ = ଯୋଡ଼େଇ
ଖୋଦ୍ + ଏଇ = ଖୋଦେଇ
ମାଜ୍ + ଏଇ = ମଜେଇ

(ଲଢ଼ାଇ, ଗଢ଼ାଇ, ବନ୍ଧାଇ, ଯୋଡ଼ାଇ, ଖୋଦାଇ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା—ଲଢ୍ + ଆଇ = ଲଢ଼ାଇ)

ଏଣି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବାଜ୍ + ଏଣି = ବାଜେଣି
ଭାଲ୍ + ଏଣି = ଭାଲେଣି
ବାନ୍ଧ୍ + ଏଣି = ବାନ୍ଧେଣି
ଖାଟ୍ + ଏଣି = ଖାଟେଣି
ଛାଟ୍ + ଏଣି = ଛାଟେଣି
ଜାଳ୍ + ଏଣି = ଜାଳେଣି

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲେଖ ।

ହୀନ, ଘାତ, ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ, ପ୍ରସନ୍ନ, ପଠନୀୟ, ମୁଗ୍ଧ, ଦୃଷ୍ଟ, ସୃଷ୍ଟି, ପଢ଼ିବା, ଦେଣା, ସହିଷ୍ଣୁ, ରୋଗ, ମୁକ୍ତି, ଲିପ୍ସା, ଲିପା, ମାରଣା, ଚରିତ୍ର, ପିଟଣା, ଆସୀନ, କଟାଳି, ମଡୁଆଳ, ଭୀତ, ନଶ୍ୱର, ନାୟକ, ଛୁଆଳି, ବନ୍ଧା, ବଶୀଭୂତ, ଅଙ୍ଗୀକାର, ପ୍ରଶ୍ନ, ହିଂସ୍ର, ଭୃତ୍ୟ, ମ୍ରିୟମାଣ, ଦେୟ, ନେତା, ବସ୍ତ୍ର, ବିଧାନ, ଧର୍ମଜ୍ଞ, ଜୀଅନ୍ତା, ବନ୍ଧାଇ, କଢ଼ାଣ, ଛନ୍ଦଣି, ଗତି, ଜଳଧି, ସ୍ରାବକ, ଶୋକ, ଅଣ୍ଡଜ, ବାଜଣା, ବଢ଼ି, ଭଣତି, ଜଳଦ

୨ । ଏକ ଶବ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶ କର—

ଯାହାଦ୍ୱାରା ଖେଳନ୍ତି, ଯାହାପାଇଁ ଲୋଭ କରାଯାଏ, ଯେ ସହେ, ଯେ ଜଳୁଛି, ଯେ ଗାଏ, ଯେ ବାଟେ, ସମୁଦ୍ରରେ ଜାତ, ପର୍ବତର କନ୍ୟା, ଯାହା ଦେଖିବାର ଯୋଗ୍ୟ, ଯେ ଶତ୍ରୁକୁ ହତ୍ୟାକରେ, ଯେ ପରକୁ ତାପ ଦିଏ, ପଛରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି ଯେ, ଯାହା ଚାଲିଛି, ଧର୍ମକୁ ଜାଣେ ଯେ, ବାରମ୍ବାର ଦୀପ୍ତ, ଜୀଇ ରହିବାର ଇଚ୍ଛା, ଶୁଣିବାକୁ ଯେ ଇଚ୍ଛା କରେ, ସୁଖରେ ଲାଭ କରାଯାଏ ଯାହା, ଯେ ନିନ୍ଦା

Scanned with CamScanner

କରେ, ଯାହା ପଢ଼ିବାର ଯୋଗ୍ୟ, ନିଜକୁ ସଭ୍ୟ ମନେକରେ ଯେ, ଯହିଁରେ ପିଟନ୍ତି, ଯାହାକୁ ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ, ବେଦକୁ ଜାଣେ ଯେ, ଯେ ମାରେ, ପୂର୍ବେ ଭସ୍ମ ହୋଇନଥିଲା ଏବେ ହେଲା, ପୂର୍ବେ ବିକୃତ ହୋଇନଥିବା ପରେ ହେବା, ଯହିଁରେ ଖୋଳାଯାଏ, ରାନ୍ଧେ ଯେ, କୋପ କରିଛି ଯେ

୩। ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ପଦର ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଉଦାହରଣ ଦିଅ–

ଅନ୍ତା, ଉଣି, ଅଣା, ତ, ତି, ଅନୀୟ, ତବ୍ୟ, ଇଷ୍ଣୁ, ଅନ, ଆଳି

୪। ତଳଲିଖିତ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି କୃଦନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଗଠନ କର ।

ଗମ୍, ଶୋ, ଖା, ମାଗ୍, ନେ, ଉଡ୍, କୃ, ପଠ୍, ଦୃଶ୍, ନୀ, ବିଞ୍ଚ୍, ଶୁଣ୍, ଧର୍

୫। କୃଦନ୍ତ କାହାକୁ କହନ୍ତି ଉଦାହରଣ ସହ ବୁଝାଅ ।

●

Scanned with CamScanner

ତଦ୍ଧିତ

ତଦ୍ଧିତ ହେଉଛି କୃଦନ୍ତ ପରି ଶବ୍ଦଗଠନର ଆଉ ଏକ ପଦ୍ଧତି । କୃଦନ୍ତରେ ଧାତୁରୁ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହେଉଥିଲାବେଳେ ତଦ୍ଧିତରେ ଶବ୍ଦରୁ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହୁଏ । ଶବ୍ଦରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ତଦ୍ଧିତ ବା ତଦ୍ଧିତ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ, ଯଥା–'ଗ୍ରାମ' ଏକ ଶବ୍ଦ । ଏଥିରୁ 'ଯ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ 'ଗ୍ରାମ୍ୟ' ଶବ୍ଦ ଗଠିତ । 'ଗ୍ରାମ୍ୟ' ଏକ ତଦ୍ଧିତ ଶବ୍ଦ । ସେହିପରି 'ଦଶରଥ' ଶବ୍ଦରେ 'ଇ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି 'ଦାଶରଥି', 'ଠକ' ଶବ୍ଦରେ 'ଆମି' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି 'ଠକାମି' ତଦ୍ଧିତ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ । 'ଯ', 'ଇକ' ଓ 'ଆମି' ଏକ ଏକ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ । ତଦ୍ଧିତର ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ତାହାର' ହିତକାରୀ (ତତ୍+ହିତ) । 'ତାହାର' କହିଲେ ମୂଳ ଶବ୍ଦର । ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ମୂଳ ବା ପ୍ରଥମ ଶବ୍ଦର ଉନ୍ନତି ଘଟେ । ସେଥିରୁ ନୂତନ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ତେଣୁ ମୂଳଶବ୍ଦର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶବ୍ଦକୁ ତଦ୍ଧିତ କହନ୍ତି । ଧାତୁରେ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରତ୍ୟୟକୁ କୃତ୍ କୁହାଯାଉଥିଲାବେଳେ ଶବ୍ଦରେ ଲାଗୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟୟର ସେମିତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାମ ନାହିଁ । ତେବେ ପ୍ରଥମ ବା ମୂଳ ଶବ୍ଦର ହିତସାଧକ ହେଉଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟୟକୁ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ କୁହାଯାଏ ।

ତଦ୍ଧିତରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ୍ୟରୁ ବିଶେଷ୍ୟ କିମ୍ବା ବିଶେଷଣରୁ ବିଶେଷଣ ପଦ ଗଠନ କରିବା ବ୍ୟାକରଣଗତ ତ୍ରୁଟି ଅଟେ । ଯଥା–ତାଙ୍କର ସାଧୁତାତ୍ୱରେ ସମସ୍ତେ ମୁଗ୍ଧ ।

ସାଧୁତାତ୍ୱ–ଏହି ପଦଟିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଦେଖିବା ଯେ, ମୂଳ ଶବ୍ଦ 'ସାଧୁ' ଏକ ବିଶେଷଣ ପଦ । ସେଥିରୁ 'ତା' ଲାଗି 'ସାଧୁତା' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ । ଏହା ଶୁଦ୍ଧ; ମାତ୍ର 'ସାଧୁତା' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରେ ପୁଣି 'ତ୍ୱ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲଗାଇ 'ସାଧୁତାତ୍ୱ' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ଗଠନ କରିବା ଦୋଷାବହ । ସେହିପରି 'ବୈଦିକ' ଓ 'କୁଳୀନ' ବିଶେଷଣ ପଦରୁ ବୈଦିକ + ଈୟ = ବୈଦିକୀୟ, କୁଳୀନ + ଇକ = କୁଳୀନିକ ବିଶେଷଣ ପଦ ଗଠନ ଅଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ । ମାତ୍ର କ୍ୱଚିତ୍ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା–ରାଧେୟ (ରାଧା + ଏୟ) । 'ରାଧା' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ, 'ଏୟ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ ରାଧେୟ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ । ପୁଣି 'ରାଧେୟ' ପଦର ବିଶେଷଣ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା–

୧ । ରାଧେୟ ମହାଭାରତର ଏକ ଅନୁପମ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚରିତ୍ର । (ବିଶେଷ୍ୟ)

୨ । ରାଧେୟ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ଦାନ ଓ ସଖ୍ୟ ମାନବ ଜାତିର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ । (ବିଶେଷଣ)

ଶବ୍ଦରେ ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗେ । ତେବେ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟଟି କେଉଁ ଅର୍ଥରେ ଲାଗିଛି ତାହା ମୂଳ ଶବ୍ଦ ଓ ତଦ୍ଧିତ ଶବ୍ଦର ବିଶ୍ଳେଷଣରୁ ଜଣାଯାଏ ।

Scanned with CamScanner

ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରାଯିବା ପରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦର କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ୱରର ବୃଦ୍ଧି, କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣର ଲୋପ ଆଉ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ରୂପର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ଯଥା—

ପଶୁପତି – ପାଶୁପତ ନବ – ନବ୍ୟ

ଜନ୍ତୁ – ଜାନ୍ତବ ଯୁବନ୍ – ଯୁବତ୍ୱ

ତଦ୍ଧିତ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଭାବକୁ ଅଳ୍ପାକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । ତଦ୍ଧିତ ଶବ୍ଦ ଭାଷାର ଶ୍ରୀ ଓ ସୌଷ୍ଠବ ବୃଦ୍ଧି କରେ । ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ ।

୧ । ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ତଦ୍ଧିତ ଶବ୍ଦ—
ଆରଣ୍ୟ, ସାଧୁତା, ପାବନି, ଗାଙ୍ଗେୟ

୨ । ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ତଦ୍ଧିତ ଶବ୍ଦ—
ମାଛବାଲା, ଶଙ୍ଖାରି, ତେଲୀ, ମାଟିଆ, ପାନରା

ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥରେ ତଦ୍ଧିତରେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇଥାଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗିଲେ ମଧ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବଦଳେ ନାହିଁ । ଯଥା—ଦୃଢ଼ + ଯ = ଦାର୍ଢ଼୍ୟ, ଦୃଢ଼ + ତା = ଦୃଢ଼ତା, ଦୃଢ଼ + ଇମନ = ଦ୍ରଢ଼ିମା

ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବଦଳିଯାଏ । ଯଥା—

ମାସ + ଇକ = ମାସିକ – ମାସକ ଭିତରେ ଯାହା ଦିଆଯାଏ
ଧର୍ମ + ଇକ = ଧାର୍ମିକ – ଯେ ଧର୍ମ ଆଚରଣ କରେ
ତାମ୍ବୁଳ + ଇକ = ତାମ୍ବୁଳିକ – ଯେ ତାମ୍ବୁଳ ବିକ୍ରି କରେ
ସମୁଦ୍ର + ଇକ = ସାମୁଦ୍ରିକ – ଯାହା ସମୁଦ୍ରରେ ଜାତ

୧ । ଅପତ୍ୟ (ସନ୍ତାନସନ୍ତତି) ଅର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମନୁ + ଅ = ମାନବ	ଗୋତମ + ଅ = ଗୌତମ	ଦୁହିତୃ + ଅ = ଦୌହିତ୍ର
ଦନୁ + ଅ = ଦାନବ	ପୁତ୍ର + ଅ = ପୌତ୍ର	ବିମାତୃ + ଅ = ବୈମାତ୍ର
ଯଦୁ + ଅ = ଯାଦବ	ଭରଦ୍ୱାଜ+ଅ=ଭାରଦ୍ୱାଜ	କୃତ୍ତିକା + ଅ = କାର୍ତ୍ତିକ
ରଘୁ + ଅ = ରାଘବ	ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର+ଅ=ଧାର୍ତ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର	ବିଶ୍ରବଣ + ଅ = ବୈଶ୍ରବଣ
କୁରୁ + ଅ = କୌରବ	ବିଶ୍ୱାନର + ଅ = ବୈଶ୍ୱାନର	ପୃଥା + ଅ = ପାର୍ଥ

Scanned with CamScanner

ପୁରୁ + ଅ = ପୌରବ   ବିରୋଚନ+ଅ=ବୈରୋଚନ   ଭୃଗୁ + ଅ = ଭାର୍ଗବ
ଭୃଗୁ + ଅ-ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ-ଈ = ଭାର୍ଗବୀ   ପଣ୍ଡୁ + ଅ = ପାଣ୍ଡବ
କୁଶିକ + ଅ = କୌଶିକ   ଦ୍ୱିମାତୃ + ଅ =ଦ୍ୱୈମାତୁର
ଷଣ୍ମାତା+ଅ=ଷାଣ୍ମାତୁର   ଜନକ + ଅ + ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟ – ଈ = ଜାନକୀ
କଶ୍ୟପ + ଅ = କାଶ୍ୟପ   ଦ୍ରୁପଦ + ଅ = ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟ– ଈ = ଦ୍ରୌପଦୀ
ବସୁଦେବ+ଅ=ବାସୁଦେବ   ପର୍ବତ + ଅ + ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟ – ଈ = ପାର୍ବତୀ
କନ୍ୟା + ଅ = କାନୀନ   ଭୀମ + ଅ + ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟ – ଈ = ଭୈମୀ
ଦ୍ରୁପଦ + ଅ = ଦ୍ରୌପଦ   ଗର୍ଗ + ଅ + ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟ – ଈ = ଗାର୍ଗୀ

ଆୟନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଶକଟ + ଆୟନ = ଶାକଟାୟନ   ଦ୍ରୋଣ + ଆୟନ = ଦ୍ରୋଣାୟନ
ଦକ୍ଷ + ଆୟନ = ଦାକ୍ଷାୟଣ   ଅଶ୍ୱଳ + ଆୟନ = ଆଶ୍ୱଳାୟନ
ବାତ୍ସ୍ୟ + ଆୟନ = ବାତ୍ସ୍ୟାୟନ

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମରୁତ + ଇ = ମାରୁତି   ରାବଣ + ଇ = ରାବଣି   ଅରୁଣ + ଇ = ଆରୁଣି
ସୁମିତ୍ରା + ଇ = ସୌମିତ୍ରି   ପବନ + ଇ = ପାବନି   ଦଶରଥ + ଇ = ଦାଶରଥି
ଅର୍ଜୁନ + ଇ = ଆର୍ଜୁନି   ଦ୍ରୋଣ + ଇ = ଦ୍ରୌଣି   ଦକ୍ଷ + ଇ = ଦାକ୍ଷି
ଭଗୀରଥ + ଇ = ଭାଗୀରଥି   ଭଗୀରଥ+ସ୍ତ୍ରୀ-ଈ=ଭାଗୀରଥୀ   କୃଷ୍ଣ + ଇ = କାର୍ଷ୍ଣି
ବ୍ୟାସ + ଇ = ବୟାସକି

ଇକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ରେବତୀ + ଇକ = ରୈବତିକ

ଇୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପିତୃଷ୍ୱସୃ + ଇୟ = ପିତୃଷ୍ୱସ୍ରୀୟ   ମାତୃଷ୍ୱସୃ + ଇୟ = ମାତୃଷ୍ୱସ୍ରୀୟ
ସ୍ୱସୃ + ଇୟ = ସ୍ୱସ୍ରୀୟ

ଏୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ରାଧା + ଏୟ = ରାଧେୟ   ବିନତା + ଏୟ = ବୈନତେୟ
କୁନ୍ତୀ + ଏୟ = କୌନ୍ତେୟ   ସୁମିତ୍ରା + ଏୟ= ସୌମିତ୍ରେୟ

Scanned with CamScanner

ଭଗିନୀ + ଏୟ = ଭାଗିନେୟ
ଗଙ୍ଗା + ଏୟ = ଗାଙ୍ଗେୟ
ବୃଷ୍ଣି + ଏୟ = ବାର୍ଷ୍ଣେୟ
ସୁଭଦ୍ରା + ଏୟ = ସୌଭଦ୍ରେୟ
କଶ୍ୟପ + ଏୟ = କାଶ୍ୟପେୟ
କୁରୁ + ଏୟ = କୌରବେୟ
ସରମା + ଏୟ = ସାରମେୟ
ଅତ୍ରି + ଏୟ = ଆତ୍ରେୟ
କୃତ୍ତିକା + ଏୟ = କାର୍ତ୍ତିକେୟ
ଦ୍ରୌପଦୀ + ଏୟ = ଦ୍ରୌପଦେୟ
ଶକୁନ୍ତଳା + ଏୟ = ଶାକୁନ୍ତଳେୟ
ବିମାତୃ + ଏୟ = ବୈମାତ୍ରେୟ
ମୃକଣ୍ଡୁ + ଏୟ = ମାର୍କଣ୍ଡେୟ
ଦାସୀ + ଏୟ = ଦାସେୟ

ଯ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅଦିତି + ଯ = ଆଦିତ୍ୟ
ଯଜ୍ଞବଲ୍କ+ଯ=ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ
ଗର୍ଗ + ଯ = ଗାର୍ଗ୍ୟ
ଯମଦଗ୍ନି + ଯ = ଯାମଦଗ୍ନ୍ୟ
ମୁଦ୍‌ଗଲ+ଯ=ମୌଦ୍‌ଗଲ୍ୟ
ପ୍ରଜାପତି+ଯ=ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ
ଚଣକ + ଯ =ଚାଣକ୍ୟ
ଦିତି + ଯ = ଦୈତ୍ୟ
କୁଟିଳ + ଯ=କୌଟିଲ୍ୟ
ପୁଲସ୍ତି + ଯ=ପୌଲସ୍ତ୍ୟ
କୋଶଳ + ଯ + ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ = କୌଶଲ୍ୟା
ଜମଦଗ୍ନି + ଯ = ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ

୨ । ଅଛି ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆଳୁ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦୟା + ଆଳୁ = ଦୟାଳୁ   ନିଦ୍ରା + ଆଳୁ = ନିଦ୍ରାଳୁ   କୃପା + ଆଳୁ = କୃପାଳୁ
ତନ୍ଦ୍ରା + ଆଳୁ = ତନ୍ଦ୍ରାଳୁ   ଶ୍ରଦ୍ଧା + ଆଳୁ = ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ   ଭୟ + ଆଳୁ = ଭୟାଳୁ

ଆମିନ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ସ୍ୱ (ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ) + ଆମିନ୍ = ସ୍ୱାମିନ୍ (ସ୍ୱାମୀ) + ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ = ସ୍ୱାମିନୀ

ଇନ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଧନ + ଇନ୍ = ଧନୀ   ମାନ + ଇନ୍ = ମାନୀ   ଜ୍ଞାନ + ଇନ୍ = ଜ୍ଞାନୀ
ଦୁଃଖ + ଇନ୍ = ଦୁଃଖୀ   ସୁଖ + ଇନ୍ = ସୁଖୀ   ହସ୍ତ + ଇନ୍ = ହସ୍ତୀ
ଗୁଣ + ଇନ୍ = ଗୁଣୀ   ପକ୍ଷ + ଇନ୍ = ପକ୍ଷୀ   ତ୍ୟାଗ + ଇନ୍ = ତ୍ୟାଗୀ

ସେହିପରି—ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଗର୍ବୀ, ଅହଙ୍କାରୀ, ସାହସୀ, ଲୋଭୀ, ଉତ୍ସାହୀ, କ୍ରୋଧୀ, ଭୋଗୀ, ଯୋଗୀ, କୁଟୁମ୍ବୀ, ଅପରାଧୀ, ବିବେକୀ, ସଙ୍ଗୀ, ଉଦ୍ୟମୀ, କୌତୁହଳୀ, ରୋଗୀ, ବଳୀ, ଦୋଷୀ, ଅର୍ଥୀ, ଗୃହୀ

Scanned with CamScanner

ଇଲ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଫେନ + ଇଲ = ଫେନିଲ   ଜଟା + ଇଲ = ଜଟିଳ   ପଙ୍କ + ଇଲ = ପଙ୍କିଳ

ସ୍ୱପ୍ନ + ଇଲ = ସ୍ୱପ୍ନିଳ   ପିଚ୍ଛ + ଇଲ = ପିଚ୍ଛିଳ   କୁଟ + ଇଲ = କୁଟିଳ

ଟଙ୍କ + ଇଲ = ଟଙ୍କିଳ   ତୁନ୍ଦ + ଇଲ = ତୁନ୍ଦିଳ   ସିକତା + ଇଲ = ସିକତିଳ

ପ୍ରଶ୍ନ + ଇଲ = ପ୍ରଶ୍ନିଳ

ଉର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦନ୍ତ + ଉର = ଦନ୍ତୁର

'ବ' ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅର୍ଣ୍ଣ + ବ = ଅର୍ଣ୍ଣବ   କେଶ + ବ = କେଶବ

ଗାଣ୍ଡି(ଗ୍ରନ୍ଥି) + ବ = ଗାଣ୍ଡି(1)ବ

ବଳ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଶିଖା + ବଳ = ଶିଖାବଳ   କୃଷି + ବଳ = କୃଷୀବଳ   ଦନ୍ତା + ବଳ = ଦନ୍ତାବଳ

ମହା + ବଳ = ମହାବଳ   ଊର୍ଜସ୍ + ବଳ = ଊର୍ଜସ୍ୱଳ   ଶାଦ୍ + ବଳ = ଶାଦ୍ୱଳ

ବତ୍/ମତ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଧନ + ବତ୍ = ଧନବତ୍/ଧନବାନ୍—ଧନବତୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)

ଦୟା + ବତ୍ = ଦୟାବାନ୍   ଶ୍ରଦ୍ଧା + ବତ୍ = ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ୍

ମୂଲ୍ୟ + ବତ୍ = ମୂଲ୍ୟବାନ୍   ନ୍ୟାୟ + ବତ୍ = ନ୍ୟାୟବାନ୍

ଜ୍ଞାନ + ବତ୍ = ଜ୍ଞାନବାନ୍   ଭଗ + ବତ୍ = ଭଗବାନ୍

ଲକ୍ଷ୍ମୀ + ବତ୍ = ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍   ବିଦ୍ୟା + ବତ୍ = ବିଦ୍ୟାବାନ୍

ଭାଗ୍ୟ + ବତ୍ = ଭାଗ୍ୟବାନ୍   ପ୍ରଜ୍ଞା + ବତ୍ = ପ୍ରଜ୍ଞାବାନ୍

ବୁଦ୍ଧି + ମତ୍ = ବୁଦ୍ଧିମାନ୍   ଶ୍ରୀ + ମତ୍ = ଶ୍ରୀମାନ୍, ଶ୍ରୀମତୀ(ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଂଶୁ + ମତ୍ = ଅଂଶୁମାନ୍   ହନୁ + ମତ୍ = ହନୁମାନ୍

ଆୟୁଃ + ମତ୍ = ଆୟୁଷ୍ମାନ୍   ବପୁଃ + ମତ୍ = ବପୁଷ୍ମାନ୍

ଧୀ + ମତ୍ = ଧୀମାନ୍   ମତି + ମତ୍ = ମତିମାନ୍

ବିନ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମେଧା + ବିନ୍ = ମେଧାବୀ   ମାୟା + ବିନ୍ = ମାୟାବୀ   ତେଜଃ + ବିନ୍ = ତେଜସ୍ୱୀ

ସ୍ରକ୍ + ବିନ୍ = ସ୍ରଗ୍‌ବୀ   ଓଜଃ + ବିନ୍ = ଓଜସ୍ୱୀ   ଯଶଃ + ବିନ୍ = ଯଶସ୍ୱୀ

ତପଃ + ବିନ୍ = ତପସ୍ୱୀ   ପୟଃ + ବିନ୍ = ପୟସ୍ୱୀ   ମନଃ + ବିନ୍ = ମନସ୍ୱୀ

Scanned with CamScanner

ର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପାଣ୍ଡୁ + ର = ପାଣ୍ଡୁର ମଧୁ + ର = ମଧୁର ମୁଖ + ର = ମୁଖର
ନଖ + ର = ନଖର କୁଞ୍ଜ + ର = କୁଞ୍ଜର ନଗ + ର = ନଗର

'ଲ' ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମାଂସ + ଲ = ମାଂସଳ ଶିରା + ଲ = ଶିରାଳ ଅଶ୍ରୁ + ଲ = ଅଶ୍ରୁଳ
ଛବି + ଲ = ଛବିଳ ବତ୍ସ + ଲ = ବତ୍ସଳ ଶ୍ମଶ୍ରୁ + ଲ = ଶ୍ମଶ୍ରୁଳ
ବହୁ + ଲ = ବହୁଳ ଶ୍ରୀ + ଲ = ଶ୍ରୀଳ ଶୀତ + ଲ = ଶୀତଳ
ମଞ୍ଜୁ + ଲ = ମଞ୍ଜୁଳ ପାଂଶୁ + ଲ = ପାଂଶୁଳ ଗ୍ରନ୍ଥି + ଲ = ଗ୍ରନ୍ଥିଳ
ଶ୍ୟାମ + ଲ = ଶ୍ୟାମଳ ପୃଥୁ + ଲ = ପୃଥୁଳ ପିଙ୍ଗ + ଲ = ପିଙ୍ଗଳ

'ଶ' ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଲୋମ + ଶ = ଲୋମଶ ରୋମ + ଶ = ରୋମଶ କପି + ଶ = କପିଶ
କର୍କ + ଶ = କର୍କଶ

ଶାଳିନ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗୁଣ + ଶାଳିନ୍ = ଗୁଣଶାଳୀ ଧନ + ଶାଳିନ୍ = ଧନଶାଳୀ
ସମୃଦ୍ଧି + ଶାଳିନ୍ = ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ବଳ + ଶାଳିନ୍ = ବଳଶାଳୀ
ବିଭବ + ଶାଳିନ୍ = ବିଭବଶାଳୀ ଶକ୍ତି + ଶାଳିନ୍ = ଶକ୍ତିଶାଳୀ
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ + ଶାଳିନ୍ = ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)

(ଗ) ଭବ (ଜାତ) ବା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅରଣ୍ୟ + ଅ = ଆରଣ୍ୟ ଭୂମି + ଅ = ଭୌମ ମଗଧ + ଅ = ମାଗଧ
ଶରତ୍ + ଅ = ଶାରଦ ବିଦେହ + ଅ = ବୈଦେହ ମଥୁରା + ଅ = ମାଥୁର
ନିଷଧ + ଅ = ନୈଷଧ ଜନପଦ + ଅ = ଜାନପଦ ତିଳ + ଅ = ତୈଳ
ମିଥିଳା + ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ = ମୈଥିଳୀ କୋଶଳ + ୟ + ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ = କୌଶଲ୍ୟା

ଈୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଉତ୍କଳ + ଈୟ = ଉତ୍କଳୀୟ ବଂଗ + ଈୟ = ବଂଗୀୟ ଭାରତ + ଈୟ = ଭାରତୀୟ
ଆମେରିକା + ଈୟ = ଆମେରିକୀୟ କର୍ଣ୍ଣାଟକ + ଈୟ = କର୍ଣ୍ଣାଟକୀୟ

Scanned with CamScanner

ଇକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ସମୁଦ୍ର + ଇକ = ସାମୁଦ୍ରିକ ହେମନ୍ତ + ଇକ= ହୈମନ୍ତିକ ମନସ୍+ଇକ=ମାନସିକ
ତତ୍କାଳ + ଇକ = ତାତ୍କାଳିକ ଅକାଳ + ଇକ = ଆକାଳିକ ଲୋକ+ଇକ=ଲୌକିକ

ଈନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ନବ + ଈନ = ନବୀନ କୁଳ + ଈନ = କୁଳୀନ, କୌଳୀନ ଗ୍ରାମ+ ଈନ = ଗ୍ରାମୀଣ

ମ, ଇମ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆଦି + ମ = ଆଦିମ ମଧ + ମ = ମଧମ ଅନ୍ତ + ଇମ = ଅନ୍ତିମ
ପଶ୍ଚାତ୍ + ଇମ = ପଶ୍ଚିମ ଅଗ୍ର + ଇମ = ଅଗ୍ରିମ

ୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବନ + ୟ = ବନ୍ୟ ଗ୍ରାମ + ୟ = ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅନ୍ତ + ୟ = ଅନ୍ତ୍ୟ
ପଶ୍ଚାତ୍ + ୟ = ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦିବ୍ + ୟ = ଦିବ୍ୟ ବହିଃ + ୟ = ବାହ୍ୟ
ପ୍ରାଚ୍ + ୟ = ପ୍ରାଚ୍ୟ

ଆୟନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦ୍ୱୀପ + ଆୟନ = ଦ୍ୱୈପାୟନ ବଦରୀ + ଆୟନ = ବାଦରାୟଣ

(୪) ସମ୍ବନ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅସୁର + ଅ = ଆସୁର ଭରତ + ଅ= ଭାରତ ପୃଥିବୀ + ଅ = ପାର୍ଥିବ
ନିଶା + ଅ = ନୈଶ ଈଶ + ଅ = ଐଶ ପଶୁ + ଅ = ପାଶବ
ଜନ୍ତୁ + ଅ = ଜାନ୍ତବ ସିନ୍ଧୁ + ଅ = ସୈନ୍ଧବ ମନସ୍ + ଅ = ମାନସ
ହେମ + ଅ = ହୈମ ମହିଷ + ଅ = ମାହିଷ ଚକ୍ଷୁଷ୍ + ଅ = ଚାକ୍ଷୁଷ

ଇକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଶରୀର+ଇକ = ଶାରୀରିକ କାୟ+ଇକ=କାୟିକ ବର୍ଷ+ଇକ=ବାର୍ଷିକ
ସମାଜ+ଇକ=ସାମାଜିକ ମନସ୍+ଇକ=ମାନସିକ ସତ୍ତ୍ୱ+ଇକ=ସାତ୍ତ୍ୱିକ
ମୂଳ+ଇକ=ମୌଳିକ ଅଣୁ+ଇକ=ଆଣବିକ ପ୍ରଦେଶ+ଇକ=ପ୍ରାଦେଶିକ
ବ୍ୟବହାର+ଇକ=ବ୍ୟାବହାରିକ କୁଳ+ଇକ=କୌଳିକ ଲୋକ+ଇକ=ଲୌକିକ

ସେହିପରି—ନାଗରିକ, ସାମୟିକ, ତାତ୍କାଳିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ବୈଷୟିକ, ସାଂସାରିକ, ପାରତ୍ରିକ, ସାମ୍ବତ୍ସରିକ, ଦୈହିକ, ଆଧିଭୌତିକ, ସାମୁଦ୍ରିକ, ରାଜସିକ, ତାମସିକ, ଆହ୍ନିକ, ଦୈନିକ, ବାଚିକ, ଐହିକ, ପାରଲୌକିକ

Scanned with CamScanner

ଈୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ସ୍ୱର୍ଗ+ଈୟ=ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାୟୁ+ଈୟ=ବାୟବୀୟ ମାନବ+ଈୟ=ମାନବୀୟ
ଦେଶ+ଈୟ=ଦେଶୀୟ ଗ୍ରାମ+ଈୟ=ଗ୍ରାମୀୟ ଦାନବ+ଈୟ=ଦାନବୀୟ
ଜାତି+ଈୟ=ଜାତୀୟ ଆତ୍ମା+ଈୟ=ଆତ୍ମୀୟ ଭବତ୍+ଈୟ=ଭବଦୀୟ
ଜଳ+ଈୟ=ଜଳୀୟ ବଂଶ+ଈୟ=ବଂଶୀୟ ବିବାଦ+ଈୟ=ବିବାଦୀୟ
ସ୍ୱ+ଈ=ସ୍ୱୀୟ, ସ୍ୱକୀୟ ବର୍ଗ+ଈୟ=ବର୍ଗୀୟ ଲେଖକ+ଈୟ=ଲେଖକୀୟ
ସମ୍ପାଦକ+ଈୟ=ସମ୍ପାଦକୀୟ ପ୍ରାନ୍ତ+ଈୟ = ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ର+ଈୟ=ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ
ପର+ଈୟ=ପରକୀୟ ମତ୍+ଈୟ=ମଦୀୟ,ଅସ୍ମଦୀୟ ତ୍ୱତ୍+ଈୟ=ତ୍ୱଦୀୟ

ସେହିପରି—ଶାରଦୀୟ, ତାବଦୀୟ, ଯାବତୀୟ, ରାଜକୀୟ, ବାଷ୍ପୀୟ, ତଦୀୟ, ଯୁଷ୍ମଦୀୟ, ବିଦେଶୀୟ, ପାଣିନୀୟ, ଜୈମିନୀୟ, ଔଷଧୀୟ, ଗୋତ୍ରୀୟ, ଧର୍ମୀୟ

ଏୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅଗ୍ନି + ଏୟ = ଆଗ୍ନେୟ ମିତ୍ର + ଏୟ = ମୈତ୍ରେୟ

କ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପିତୃ + କ = ପୈତୃକ ଭ୍ରାତୃ + କ = ଭ୍ରାତୃକ ବିମାତୃ + କ = ବୈମାତୃକ

ୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗୋ + ୟ = ଗବ୍ୟ କଣ୍ଠ + ୟ = କଣ୍ଠ୍ୟ ତାଲୁ + ୟ = ତାଲବ୍ୟ
ଓଷ୍ଠ + ୟ = ଓଷ୍ଠ୍ୟ ଦନ୍ତ + ୟ = ଦନ୍ତ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ + ୟ = ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ
ଗୃହସ୍ଥ + ୟ = ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଈଶାନ + ୟ = ଐଶାନ୍ୟ ବାୟୁ + ୟ = ବାୟବ୍ୟ
ନାସିକା + ୟ = ନାସିକ୍ୟ

୫ । ଭକ୍ତ/ଉପାସକ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ :

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବିଷ୍ଣୁ + ଅ = ବୈଷ୍ଣବ ଶିବ + ଅ = ଶୈବ ବ୍ରହ୍ମ + ଅ = ବ୍ରାହ୍ମ
ବୁଦ୍ଧ + ଅ = ବୌଦ୍ଧ ସୁର + ଅ = ସୌର ଶକ୍ତି + ଅ = ଶାକ୍ତ
ମହେଶ୍ୱର + ଅ = ମାହେଶ୍ୱର ପଶୁପତି + ଅ = ପାଶୁପତ

ୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗଣପତି+ୟ=ଗାଣପତ୍ୟ ପଶୁପତି+ୟ=ପାଶୁପତ୍ୟ
ପ୍ରଜାପତି+ୟ=ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ

Scanned with CamScanner

୬ । ସ୍ୱ ଅର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ :

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚଣ୍ଡାଳ + ଅ = ଚାଣ୍ଡାଳ	ବନ୍ଧୁ + ଅ = ବାନ୍ଧବ	କୁତୁକ + ଅ = କୌତୁକ
ରକ୍ଷସ୍ + ଅ = ରାକ୍ଷସ	ଚୋର + ଅ = ଚୌର	ମରୁତ + ଅ = ମାରୁତ
ମନସ୍ + ଅ = ମାନସ	ପ୍ରଜ୍ଞା + ଅ = ପ୍ରାଜ୍ଞ	ଭେଷଜ + ଅ = ଭୈଷଜ
ଅଗାର + ଅ = ଆଗାର	ଦେବତା + ଅ = ଦୈବତ	ବିଭବ + ଅ = ବୈଭବ
ସାଧୁ + ଅ = ସାଧବ		

ଈନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ନବ + ଈନ = ନବୀନ

କ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବାଳ + କ = ବାଳକ	ଯାବ + କ = ଯାବକ	ଲୁବ୍ଧ + କ = ଲୁବ୍ଧକ
ଚୂର୍ଣ୍ଣ + କ = ଚୂର୍ଣ୍ଣକ	ଲତା+କ+ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ =ଲତିକା	ମୂଷା + କ = ମୂଷିକ
ବାଳ+କ+ଆ=ବାଳିକା	ଦୂତୀ+କ+ଆ=ଦୂତିକା	ତାରା+କ+ଆ=ତାରକା
ଚଣ୍ଡୀ+କ+ଆ=ଚଣ୍ଡିକା	କୁମାରୀ+କ+ଆ=କୁମାରିକା	ମାଳା+କ+ଆ=ମାଳିକା

ସେହିପରି—ବର୍ତ୍ତିକା, ବଟିକା, ବୀଥିକା, ଯୂଥିକା, ବେଦିକା, ବଦରିକା, ସୂଚିକା, ନାସିକା, ମାଧବିକା, ଶାରିକା, କନ୍ୟକା, କାଳିକା, ପୁତ୍ତଳିକା, ମାଳବିକା, ନୌକା ।

ତନ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ନବ + ତନ = ନୂତନ (ନିପାତନସିଦ୍ଧ)

ତା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦେବ + ତା = ଦେବତା

ତିକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମୃତ୍ + ତିକ + ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ = ମୃତ୍ତିକା

ୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ନବ + ୟ = ନବ୍ୟ	ଅର୍ଘ + ୟ = ଅର୍ଘ୍ୟ	ସୂର + ୟ = ସୂର୍ଯ୍ୟ
ମଦ + ୟ = ମଦ୍ୟ	ସୁଖ + ୟ = ସୌଖ୍ୟ	ତ୍ରିଲୋକ + ୟ =ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ
ସେନା + ୟ = ସୈନ୍ୟ	ମର୍ତ୍ତ + ୟ = ମର୍ତ୍ତ୍ୟ	କରୁଣ + ୟ = କାରୁଣ୍ୟ
ସୁଖ + ୟ = ସୌଖ୍ୟ		

Scanned with CamScanner

୭ । ଭାବ ଅର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ– (ଭାବ-ଗୁଣ, କର୍ମ, ଅବସ୍ଥା)

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗୁରୁ + ଅ = ଗୌରବ	ଶିଶୁ + ଅ = ଶୈଶବ	ଲଘୁ + ଅ = ଲାଘବ
ସୁରଭି + ଅ = ସୌରଭ	ମୁନି + ଅ = ମୌନ	ଶୁଚି + ଅ = ଶୌଚ
ଯୁବା+ଅ=ଯୌବନ, ଯୁବନ୍	କୁମାର+ଅ=କୌମାର	କୁଶଳ+ଅ=କୌଶଳ
ପଟୁ+ଅ=ପାଟବ	ସୁଷ୍ଠୁ+ଅ=ସୌଷ୍ଠବ	ପୁରୁଷ+ଅ=ପୌରୁଷ
ସୁହୃଦ୍+ଅ=ସୌହାର୍ଦ୍ଦ,ସୌହୃଦ	ଋଜୁ+ଅ=ଆର୍ଜବ	ମୃଦୁ+ଅ=ମାର୍ଦ୍ଦବ
ଅଶୁଚି+ଅ=ଅଶୌଚ	ଚତୁର+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ-ଈ=ଚାତୁରୀ	ମଧୁର+ସ୍ତ୍ରୀ-ଈ=ମାଧୁରୀ

ଇମନ୍ (ଇମା)-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ନୀଳ+ଇମନ୍ = ନୀଳିମା	ଅଣୁ + ଇମନ୍ = ଅଣିମା	ରକ୍ତ + ଇମନ୍ = ରକ୍ତିମା
ଗୁରୁ + ଇମନ୍ = ଗରିମା	ଲଘୁ + ଇମନ୍ = ଲଘିମା	ମହତ୍ + ଇମନ୍ = ମହିମା
ଦୀର୍ଘ+ଇମନ୍ = ଦ୍ରାଘିମା	ଶୁକ୍ଳ + ଇମନ୍ = ଶୁକ୍ଳିମା	ଦୃଢ଼ + ଇମନ୍ = ଦ୍ରଢ଼ିମା
ବକ୍ର + ଇମନ୍ = ବକ୍ରିମା	ଜଡ଼ + ଇମନ୍ = ଜଡ଼ିମା	ମଧୁର + ଇମନ୍ =ମଧୁରିମା
ବହୁ + ଇମନ୍ = ଭୂମା	ସାଧୁ+ଇମନ୍ = ସାଧିମା	ତନୁ + ଇମନ୍ = ତନିମା
ମୂର୍ଖ + ଇମନ୍ = ମୂର୍ଖିମା	ଉଷ୍ଣ+ଇମନ୍ = ଉଷ୍ଣିମା	ସ୍ଥିର + ଇମନ୍ = ସ୍ଥେମା

ତା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବନ୍ଧୁ + ତା = ବନ୍ଧୁତା	ସାଧୁ + ତା = ସାଧୁତା	ଜଡ଼ + ତା = ଜଡ଼ତା
ଗୁରୁ + ତା = ଗୁରୁତା	ଲଘୁ + ତା = ଲଘୁତା	ସରଳ + ତା = ସରଳତା
ଦୃଢ଼ + ତା = ଦୃଢ଼ତା	କାତର + ତା = କାତରତା	ସୁନ୍ଦର + ତା = ସୁନ୍ଦରତା
ମୃଦୁ + ତା = ମୃଦୁତା	ଚପଳ + ତା = ଚପଳତା	ମଧୁର + ତା = ମଧୁରତା
ସ୍ଥିର + ତା = ସ୍ଥିରତା	ବିଜନ + ତା = ବିଜନତା	ବିଧୁର + ତା = ବିଧୁରତା
ଧୀର + ତା = ଧୀରତା	ପଶୁ + ତା = ପଶୁତା	ମହତ୍ + ତା = ମହତ୍ତା
କୃତଜ୍ଞ+ତା=କୃତଜ୍ଞତା	ଉପକାରୀ+ତା=ଉପକାରିତା	ମଧ୍ୟସ୍ଥ+ତା = ମଧ୍ୟସ୍ଥତା
ପ୍ରତିଯୋଗୀ+ତା=ପ୍ରତିଯୋଗିତା		

ସେହିପରି–କବିତା, ଉଦାରତା, ସ୍ଥୂଳତା, ତିକ୍ତତା, ଯୁବତା, ମିତ୍ରତା, ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା, ଉଦ୍ଧାମତା, ବିଦ୍ୱତ୍ତା, ଆସ୍ତିକତା, ନାସ୍ତିକତା, କୋମଳତା, କଠିନତା, ଜୟତା, ଚଞ୍ଚଳତା, ଚତୁରତା, ମୂର୍ଖତା, ଚାରୁତା, ଭୀରୁତା, ଉପଯୋଗିତା, ଆବଶ୍ୟକତା, ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା, ସାରବତ୍ତା, ବହୁଳତା, ବିମଳତା ।

ତ୍ୱ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦେବ + ତ୍ୱ = ଦେବତ୍ୱ   ନର + ତ୍ୱ = ନରତ୍ୱ   ମହତ୍ + ତ୍ୱ = ମହତ୍ତ୍ୱ
ପଶୁ + ତ୍ୱ = ପଶୁତ୍ୱ   ଅମର + ତ୍ୱ = ଅମରତ୍ୱ   ଦିବ୍ୟ + ତ୍ୱ = ଦିବ୍ୟତ୍ୱ
ନେତୃ + ତ୍ୱ = ନେତୃତ୍ୱ   ବୀର + ତ୍ୱ = ବୀରତ୍ୱ   ପ୍ରଭୁ + ତ୍ୱ = ପ୍ରଭୁତ୍ୱ
ଗୁରୁ + ତ୍ୱ = ଗୁରୁତ୍ୱ   ଲଘୁ + ତ୍ୱ = ଲଘୁତ୍ୱ   ସାର + ତ୍ୱ = ସାରତ୍ୱ
କବି + ତ୍ୱ = କବିତ୍ୱ   ସତୀ + ତ୍ୱ = ସତୀତ୍ୱ   କର୍ତ୍ତୃ + ତ୍ୱ = କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ

ସେହିପରି—କୃତିତ୍ୱ, ବନ୍ଧୁତ୍ୱ, ରାଜତ୍ୱ, ପିତୃତ୍ୱ, ଶୂରତ୍ୱ, ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ, ଖଳତ୍ୱ, ଖରତ୍ୱ, କଠିନତ୍ୱ, ଦାସତ୍ୱ, ଦାୟିତ୍ୱ, ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ

ଯ, ୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଧୀର + ଯ = ଧୈର୍ଯ୍ୟ   ସୁଜନ + ୟ = ସୌଜନ୍ୟ   ପଣ୍ଡିତ + ୟ = ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ
ସ୍ଥିର + ଯ = ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ   ସୁହୃଦ୍ + ୟ = ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ   ଚପଳ + ୟ = ଚାପଲ୍ୟ
ସୁନ୍ଦର + ଯ = ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ   ସମର୍ଥ + ୟ = ସାମର୍ଥ୍ୟ   ବିଷମ + ୟ = ବୈଷମ୍ୟ
କୁମାର + ଯ = କୌମାର୍ଯ୍ୟ   ତରୁଣ + ୟ = ତାରୁଣ୍ୟ   ବାର୍ଦ୍ଧକ + ୟ = ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ
ଗମ୍ଭୀର + ଯ = ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ   କରୁଣ + ୟ = କାରୁଣ୍ୟ   ସମ + ୟ = ସାମ୍ୟ
ବତ୍ସଳ + ୟ = ବାତ୍ସଲ୍ୟ   ଲଳିତ + ୟ = ଲାଳିତ୍ୟ   ବାଳ + ୟ = ବାଲ୍ୟ
ପୁରୋହିତ+ୟ=ପୌରୋହିତ୍ୟ   ଦୂତ + ୟ = ଦୌତ୍ୟ   ବୀର + ଯ =ବୀର୍ଯ୍ୟ
ଚୋର+ଯ=ଚୌର୍ଯ୍ୟ   ସଖା + ୟ = ସଖ୍ୟ   ବଣିକ୍ + ୟ = ବାଣିଜ୍ୟ

ସେହିପରି—ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ, ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ, ଆଧିପତ୍ୟ, ନୈପୁଣ୍ୟ, ବାହୁଲ୍ୟ, ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ, ସୌଭାଗ୍ୟ, ଆଳସ୍ୟ, ଆଧିକ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, କାର୍ପଣ୍ୟ, ଔଦାର୍ଯ୍ୟ, ସାମୀପ୍ୟ, ମାନ୍ଦ୍ୟ, ଜାଡ଼୍ୟ, ଦାର୍ଢ୍ୟ, ଶୈତ୍ୟ, ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ, ତାରଲ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ, ରାଜ୍ୟ

୮। ବୃତ୍ତି ଅର୍ଥରେ ୟ, ଯ-ପ୍ରତ୍ୟୟ :

ବଣିକ୍ + ୟ = ବାଣିଜ୍ୟ   ପୁରୋହିତ + ୟ = ପୌରୋହିତ୍ୟ
ଦୂତ + ୟ = ଦୌତ୍ୟ   ଚୋର + ଯ = ଚୌର୍ଯ୍ୟ
ସାରଥି + ୟ = ସାରଥ୍ୟ

୯। ନିମିତ୍ତ ଅର୍ଥରେ—ୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ :

ପଦ + ୟ = ପାଦ୍ୟ   ଅର୍ଘ + ୟ = ଅର୍ଘ୍ୟ   ଅତିଥି + ୟ = ଆତିଥ୍ୟ

Scanned with CamScanner

୧୦ । ପ୍ରବୀଣ/ଦକ୍ଷ/କୁଶଳ/ସାଧୁ ବା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ–

ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ : ପଥିନ୍ + ଅ = ପାନ୍ଥ

ବିଦ୍ୟା + ଅ = ବୈଦ୍ୟ

ଇକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ : ବେଦ + ଇକ = ବୈଦିକ

ସଂଗ୍ରାମ + ଇକ = ସାଂଗ୍ରାମିକ

ବିଜ୍ଞାନ + ଇକ = ବୈଜ୍ଞାନିକ

ତର୍କ + ଇକ = ତାର୍କିକ

ସାହିତ୍ୟ + ଇକ = ସାହିତ୍ୟିକ

ନ୍ୟାୟ + ଇକ = ନୈୟାୟିକ

ଦର୍ଶନ + ଇକ = ଦାର୍ଶନିକ

ବ୍ୟାକରଣ + ଇକ = ବୈୟାକରଣିକ

ଇତିହାସ + ଇକ = ଐତିହାସିକ

ଅଳଙ୍କାର + ଇକ = ଆଳଙ୍କାରିକ

ବିତଣ୍ଡା + ଇକ = ବୈତଣ୍ଡିକ

ମାୟା + ଇକ = ମାୟିକ

ଏୟ-ପ୍ରତ୍ୟୟ : ଅତିଥି + ଏୟ = ଆତିଥେୟ

ଠ-ପ୍ରତ୍ୟୟ : କର୍ମ + ଠ = କର୍ମଠ

୧୧ । ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥକ 'ମୟ' ପ୍ରତ୍ୟୟ :

ବିକାର ବା ରୂପାନ୍ତର ଅର୍ଥରେ–ମୃଦ୍ + ମୟ = ମୃଣ୍ମୟ   ହେମ + ମୟ = ହେମମୟ

ହିରଣ୍ୟ + ମୟ = ହିରଣ୍ମୟ

ବ୍ୟାପ୍ତି ଅର୍ଥରେ–ଜଳ + ମୟ = ଜଳମୟ   ଧୂମ + ମୟ = ଧୂମମୟ

ରୋଗ + ମୟ = ରୋଗମୟ   ତମଃ + ମୟ = ତମୋମୟ

ତେଜଃ + ମୟ = ତେଜୋମୟ   ଯଶଃ + ମୟ = ଯଶୋମୟ

ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥରେ–ଘୃତ + ମୟ = ଘୃତମୟ   ଅନ୍ନ + ମୟ = ଅନ୍ନମୟ

ପାପ + ମୟ = ପାପମୟ

ଗୋବର ଅର୍ଥରେ–ଗୋ + ମୟ = ଗୋମୟ

ସ୍ୱରୂପ ଅର୍ଥରେ– ବାକ୍ + ମୟ = ବାଙ୍ମୟ   ଚିତ୍ + ମୟ = ଚିନ୍ମୟ

ବିଷ୍ଣୁ + ମୟ = ବିଷ୍ଣୁମୟ   କୃଷ୍ଣ + ମୟ = କୃଷ୍ଣମୟ

କର୍ମ + ମୟ = କର୍ମମୟ   ପ୍ରେମ + ମୟ = ପ୍ରେମମୟ

୧୨ । ଭିନ୍ନାର୍ଥକ ସାତ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପରିଣତ ଅର୍ଥରେ– ଭସ୍ମ + ସାତ୍ = ଭସ୍ମସାତ୍   ଧୂଳି + ସାତ୍ = ଧୂଳିସାତ୍

ଜଳ + ସାତ୍ = ଜଳସାତ୍   ଅଗ୍ନି + ସାତ୍ = ଅଗ୍ନିସାତ୍

ଅପହରଣ ଅର୍ଥରେ–ଆତ୍ମନ୍ + ସାତ୍ = ଆତ୍ମସାତ୍

ନିକ୍ଷିପ୍ତ ଅର୍ଥରେ– ଉଦର + ସାତ୍ = ଉଦରସାତ୍   ଜଳ + ସାତ୍ = ଜଳସାତ୍

ଗର୍ଭ + ସାତ୍ = ଗର୍ଭସାତ୍

Scanned with CamScanner

୧୩ । ତୁଳନାର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ : ତର, ତମ, ଈୟସ୍, ଇଷ୍ଠ

ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ତୁଳନା କରିବାପାଇଁ ବିଶେଷଣ ପଦରୁ 'ତର' ଓ 'ଈୟସ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ ଏବଂ ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୁଳନା କରିବାପାଇଁ 'ତମ' ଓ ଇଷ୍ଠ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ । ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ଓ ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିକର ଉତ୍କର୍ଷ ଓ ଅପକର୍ଷ ବୁଝାଇବାପାଇଁ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇଥାଏ ।

ତର ଓ ତମ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦୀର୍ଘ+ତର=ଦୀର୍ଘତର + ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ.=ଦୀର୍ଘତରା	ଦୀର୍ଘ + ତମ = ଦୀର୍ଘତମ
ଗୁରୁ + ତର = ଗୁରୁତର	ଗୁରୁ + ତମ = ଗୁରୁତମ
କ୍ଷୁଦ୍ର + ତର = କ୍ଷୁଦ୍ରତର	କ୍ଷୁଦ୍ର + ତମ = କ୍ଷୁଦ୍ରତମ
ସୁନ୍ଦର + ତର = ସୁନ୍ଦରତର	ସୁନ୍ଦର + ତମ = ସୁନ୍ଦରତମ
ମଧୁର + ତର = ମଧୁରତର	ମଧୁର + ତମ = ମଧୁରତମ
ବୃହତ୍ + ତର = ବୃହତ୍ତର	ବୃହତ୍ + ତମ = ବୃହତ୍ତମ
ମହତ୍ + ତର = ମହତ୍ତର	ମହତ୍ + ତମ = ମହତ୍ତମ
ପ୍ରିୟ + ତର = ପ୍ରିୟତର	ପ୍ରିୟ + ତମ = ପ୍ରିୟତମ
କୃଶ + ତର = କୃଶତର	କୃଶ + ତମ = କୃଶତମ

ଈୟସ୍ ଓ ଇଷ୍ଠ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗୁରୁ + ଈୟସ୍ = ଗରୀୟାନ୍	ଗୁରୁ + ଇଷ୍ଠ = ଗରିଷ୍ଠ
ଲଘୁ + ଈୟସ୍ = ଲଘୀୟାନ୍	ଲଘୁ + ଇଷ୍ଠ = ଲଘିଷ୍ଠ
ବଳୀ + ଈୟସ୍ = ବଳୀୟାନ୍	ବଳୀ + ଇଷ୍ଠ = ବଳିଷ୍ଠ
ବହୁ + ଈୟସ୍ = ଭୂୟାନ୍	ବହୁ + ଇଷ୍ଠ = ଭୂୟିଷ୍ଠ
ବୃଦ୍ଧ+ ଈୟସ୍ = ବର୍ଷୀୟାନ୍, ଜ୍ୟାୟାନ୍	ବୃଦ୍ଧ + ଇଷ୍ଠ = ବର୍ଷିଷ୍ଠ/ଜ୍ୟେଷ୍ଠ
ପଟୁ + ଈୟସ୍ = ପଟୀୟାନ୍	ପଟୁ + ଇଷ୍ଠ = ପଟିଷ୍ଠ
ପ୍ରଶସ୍ୟ+ଈୟସ୍=ଶ୍ରେୟାନ୍, ଜ୍ୟାୟାନ୍	ପ୍ରଶସ୍ୟ + ଇଷ୍ଠ = ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ
ଯୁବା/ଯୁବନ୍+ଈୟସ୍=ଯବୀୟାନ୍, କନୀୟାନ୍	ଯୁବା + ଇଷ୍ଠ = ଯବିଷ୍ଠ, କନିଷ୍ଠ
ଅଳ୍ପ + ଈୟସ୍ = ଅଳ୍ପୀୟାନ୍, କନୀୟାନ୍	ଅଳ୍ପ + ଇଷ୍ଠ = ଅଳ୍ପିଷ୍ଠ, କନିଷ୍ଠ
ମହତ୍ + ଈୟସ୍ = ମହୀୟାନ୍	ମହତ୍ + ଇଷ୍ଠ = ମହିଷ୍ଠ
ପ୍ରିୟ + ଈୟସ୍ = ପ୍ରେୟାନ୍	ପ୍ରିୟ + ଇଷ୍ଠ = ପ୍ରେଷ୍ଠ

Scanned with CamScanner

୧୪ । ତୁଲ୍ୟାର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ—ବତ୍, ସ୍ଥାନୀୟ

ବତ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପିତୃ + ବତ୍ = ପିତୃବତ୍ ମାତୃ + ବତ୍ = ମାତୃବତ୍ ପୁତ୍ର + ବତ୍ = ପୁତ୍ରବତ୍
ମିତ୍ର + ବତ୍ = ମିତ୍ରବତ୍ ଆମ୍ର + ବତ୍ = ଆମ୍ରବତ୍ ଲୋଷ୍ଟ୍ର + ବତ୍ = ଲୋଷ୍ଟ୍ରବତ୍
ଗୃହ + ବତ୍ = ଗୃହବତ୍ ଭ୍ରାତୃ + ବତ୍ = ଭ୍ରାତୃବତ୍ , ଅମୃତ + ବତ୍ = ଅମୃତବତ୍
ଶ୍ମଶାନ + ବତ୍ = ଶ୍ମଶାନବତ୍

ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପିତୃ + ସ୍ଥାନୀୟ = ପିତୃସ୍ଥାନୀୟ ମାତୃ + ସ୍ଥାନୀୟ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ମାତୃସ୍ଥାନୀୟା
ଭ୍ରାତୃ + ସ୍ଥାନୀୟ = ଭ୍ରାତୃସ୍ଥାନୀୟ ପୁତ୍ରୀ + ସ୍ଥାନୀୟା = ପୁତ୍ରୀସ୍ଥାନୀୟା
ପୁତ୍ର + ସ୍ଥାନୀୟ = ପୁତ୍ରସ୍ଥାନୀୟ ଭଗିନୀ + ସ୍ଥାନୀୟା = ଭଗିନୀସ୍ଥାନୀୟା
ଗୁରୁଜନ + ସ୍ଥାନୀୟ = ଗୁରୁଜନସ୍ଥାନୀୟ

୧୫ । ତୁଲ୍ୟପ୍ରାୟ ବା ଈଷତ୍‌ନ୍ୟୂନ ଅର୍ଥରେ କଳ୍ପ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପିତୃ + କଳ୍ପ = ପିତୃକଳ୍ପ ମାତୃ + କଳ୍ପ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ମାତୃକଳ୍ପା
ଭ୍ରାତୃ + କଳ୍ପ = ଭ୍ରାତୃକଳ୍ପ ଗୁରୁ + କଳ୍ପ = ଗୁରୁକଳ୍ପ
କୁମାର + କଳ୍ପ = କୁମାରକଳ୍ପ ଋଷି + କଳ୍ପ = ଋଷିକଳ୍ପ
(ବୀରତାରେ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କଠାରୁ ଟିକିଏ ଊଣା)

୧୬ । କାଳ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ – ଦା

ଏକ + ଦା = ଏକଦା ସର୍ବ + ଦା = ସର୍ବଦା
ସତ୍ + ଦା = ସଦା ସର୍ବ + ଦା = ସଦା

୧୭ । ପ୍ରକାର ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ – ଥା, ଧା

ଅନ୍ୟ + ଥା = ଅନ୍ୟଥା ଦ୍ୱି + ଧା = ଦ୍ୱିଧା
ଯଦ୍ + ଥା = ଯଥା ବହୁ + ଧା = ବହୁଧା
ତଦ୍ + ଥା = ତଥା ଶତ + ଧା = ଶତଧା
ସର୍ବ + ଥା = ସର୍ବଥା ସହସ୍ର + ଧା = ସହସ୍ରଧା
ଉଭୟ + ଧା = ଉଭୟଧା

୧୮ । ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ—ଅ, ଇକ, କ

ଅ

ବ୍ୟାକରଣ + ଅ = ବୈୟାକରଣ ସ୍ମୃତି + ଅ = ସ୍ମାର୍ତ୍ତ

Scanned with CamScanner

ଇକ

ପୁରାଣ + ଇକ = ପୌରାଣିକ

ବେଦାନ୍ତ + ଇକ = ବୈଦାନ୍ତିକ

ବେଦ + ଇକ = ବୈଦିକ

ବ୍ୟାକରଣ + ଇକ = ବୈୟାକରଣିକ

ତର୍କ + ଇକ = ତାର୍କିକ

ଜ୍ୟୋତିଷ + ଇକ = ଜ୍ୟୋତିଷିକ

ଭୂଗୋଳ + ଇକ = ଭୌଗୋଳିକ

ନ୍ୟାୟ + ଇକ = ନୈୟାୟିକ

କ

ଶିକ୍ଷା + କ = ଶିକ୍ଷକ

ମୀମାଂସା + କ = ମୀମାଂସକ

୧୯ । ଯୁକ୍ତ ବା ଜାତ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ – ଇତ

ତାରକା + ଇତ = ତାରକିତ

ପୁଷ୍ପ + ଇତ = ପୁଷ୍ପିତ

ରୋମାଞ୍ଚ + ଇତ = ରୋମାଞ୍ଚିତ

ପୁଲକ + ଇତ = ପୁଲକିତ

କ୍ଷୁଧା + ଇତ = କ୍ଷୁଧିତ

କଲ୍ଲୋଳ + ଇତ = କଲ୍ଲୋଳିତ

କର୍ଦ୍ଦମ + ଇତ = କର୍ଦ୍ଦମିତ

ମୂର୍ଚ୍ଛା + ଇତ = ମୂର୍ଚ୍ଛିତ

ପଲ୍ଲବ + ଇତ = ପଲ୍ଲବିତ

କଣ୍ଟକ + ଇତ = କଣ୍ଟକିତ

କୋରକ + ଇତ = କୋରକିତ

ଫଳ + ଇତ = ଫଳିତ

କୁସୁମ + ଇତ = କୁସୁମିତ

ବୁଭୁକ୍ଷା + ଇତ = ବୁଭୁକ୍ଷିତ

ଚିତ୍ର + ଇତ = ଚିତ୍ରିତ

ଉଚ୍ଚାର + ଇତ = ଉଚ୍ଚାରିତ

ବ୍ୟଥା + ଇତ = ବ୍ୟଥିତ

ଲଜ୍ଜା + ଇତ = ଲଜ୍ଜିତ

ସେହିପରି–ଗର୍ବିତ, ନିଦ୍ରିତ, ଦୁଃଖିତ, ତୃଷିତ, ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ, ପ୍ରଚାରିତ, ପିପାସିତ, ଅଙ୍କୁରିତ, ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ, ଖଣ୍ଡିତ, ଦଣ୍ଡିତ, ପଣ୍ଡିତ

୨୦ । ଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ (କାଳ ବା ନକ୍ଷତ୍ର ବାଚକ ଶବ୍ଦରୁ)

ବିଶାଖା + ଅ = ବୈଶାଖ

ଜ୍ୟେଷ୍ଠା + ଅ = ଜ୍ୟେଷ୍ଠ

ଆଷାଢ଼ା + ଅ = ଆଷାଢ଼

ଶ୍ରବଣା + ଅ = ଶ୍ରାବଣ

ଭଦ୍ରା + ଅ = ଭାଦ୍ର

ଅଶ୍ୱିନୀ + ଅ = ଆଶ୍ୱିନ

କୃତ୍ତିକା + ଅ = କାର୍ତ୍ତିକ

ମୃଗଶିରା + ଅ = ମାର୍ଗଶିର

ପୁଷ୍ୟା + ଅ = ପୌଷ

ମଘା + ଅ = ମାଘ

ଫାଲ୍‌ଗୁନି + ଅ = ଫାଲ୍‌ଗୁନ

ଚିତ୍ରା + ଅ = ଚୈତ୍ର

୨୧ । ଜୀବିକା ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ – ଇକ

ତିଳ + ଇକ = ତୈଳିକ

ଲବଣ + ଇକ = ଲାବଣିକ

ତାମ୍ବୂଳ + ଇକ = ତାମ୍ବୂଳିକ

ଜାଲ + ଇକ = ଜାଲିକ

Scanned with CamScanner

ବେତନ + ଇକ = ବୈତନିକ

ନୌ + ଇକ = ନାବିକ

ବିକ୍ରୟ + ଇକ = ବ୍ରିକ୍ରୟିକ

କ୍ରୟ + ଇକ = କ୍ରୟିକ (କିଣିଖିଆ)

(ବିକ୍ରୀ କରି ଯେ ଜୀବିକା ଚଳାଏ)

୨୨ । ହିତାର୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟୟ—ଈୟ, ଈନ

ସର୍ବଜନ + ଈନ = ସାର୍ବଜନୀନ

ଜନ + ଈନ = ଜନୀନ

ବିଶ୍ୱଜନ + ଈନ = ବିଶ୍ୱଜନୀନ

ଯଜ୍ଞ + ଈୟ = ଯଜ୍ଞୀୟ

୨୩ । ପୂରଣ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ—ତୀୟ, ଥ, ମ, ତମ

ତ୍ରି + ତୀୟ = ତୃତୀୟ

ତୀୟ—ଦ୍ୱି + ତୀୟ = ଦ୍ୱିତୀୟ

ଷଷ୍ + ଥ = ଷଷ୍ଠ

ଥ—ଚତୁଃ + ଥ = ଚତୁର୍ଥ

ବିଂଶତି + ତମ = ବିଂଶତିତମ

ମ/ତମ—ପଞ୍ଚ + ମ = ପଞ୍ଚମ

ତ୍ରିଂଶତ୍ + ତମ = ତ୍ରିଂଶତ୍ତମ

ଅଷ୍ଟ + ମ = ଅଷ୍ଟମ

ଶତ + ତମ = ଶତତମ

ନବ + ମ = ନବମ

ସହସ୍ର + ତମ = ସହସ୍ରତମ

ଦଶ + ମ = ଦଶମ

୨୪ । ଅନିଶ୍ଚୟ ଅର୍ଥରେ ଚନ, ଚିତ୍-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କଦା + ଚନ = କଦାଚନ   କଦା + ଚିତ୍ = କଦାଚିତ୍   କ୍ୱ + ଚିତ୍ = କ୍ୱଚିତ୍

କିମ୍ + ଚନ = କିଞ୍ଚନ   ନ—କିମ୍ + ଚନ = ଅକିଞ୍ଚନ   କିମ୍ + ଚିତ୍ = କିଞ୍ଚିତ୍

୨୫ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନାର୍ଥ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ସଭ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଅ-ପ୍ରତ୍ୟୟ – ସଂସଦ୍ + ଅ = ସାଂସଦ

ଆଚରଣ ଅର୍ଥରେ ଇକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ – ଧର୍ମ + ଇକ = ଧାର୍ମିକ

ନିଯୁକ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ – ଦ୍ୱାର + ଇକ = ଦୌବାରିକ

ଅସହାୟ ଅର୍ଥରେ ଆକିନ୍ – ପ୍ରତ୍ୟୟ – ଏକ + ଆକିନ୍ = ଏକାକୀ

ପିତୃ, ମାତୃ ଅର୍ଥରେ—ଆମହ-ପ୍ରତ୍ୟୟ—ପିତୃ + ଆମହ = ପିତାମହ (ପିତାଙ୍କର ପିତା)

ପ୍ରପିତୃ + ଆମହ = ପ୍ରପିତାମହ (ପିତାମହଙ୍କର ପିତା)

ମାତୃ + ଆମହ = ମାତାମହ (ମାତାଙ୍କର ପିତା)

ପ୍ରମାତୃ + ଆମହ = ପ୍ରମାତାମହ (ମାତାମହଙ୍କ ପିତା)

(ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ପିତାମହୀ, ମାତାମହୀ ପ୍ରଭୃତି ହୋଇଥାଏ ।)

ମାତାଙ୍କର ଭାଇ ଅର୍ଥରେ ଉଳ-ପ୍ରତ୍ୟୟ – ମାତୃ + ଉଳ = ମାତୁଳ

Scanned with CamScanner

୨୬ । ଯୋଗ୍ୟ ବା ଉପଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥରେ 'ଯ'-ପ୍ରତ୍ୟୟ–

ଦଣ୍ଡ + ଯ = ଦଣ୍ଡ୍ୟ
ଛେଦ + ଯ = ଛେଦ୍ୟ
ବଧ + ଯ = ବଧ୍ୟ
ଭେଦ + ଯ = ଭେଦ୍ୟ
ସଭା + ଯ = ସଭ୍ୟ

୨୭ । ବାହୁଲ୍ୟ ଅର୍ଥରେ 'ଯ'-ପ୍ରତ୍ୟୟ–

ବାତ + ଯ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) = ବାତ୍ୟା
ବନ (ଜଳ) + ଯ (ସ୍ତ୍ରୀ-ଆ) ବନ୍ୟା

୨୮ । ପ୍ରୟୋଜନାର୍ଥେ 'ଯ'-ପ୍ରତ୍ୟୟ – ନାସା + ଯ = ନସ୍ୟ

୨୯ । ବଚନପ୍ରବୀଣ ଅର୍ଥରେ 'ମିନ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ – ବାଚ୍ + ମିନ୍ = ବାଗ୍ମୀ

୩୦ । ସମୂହ ଅର୍ଥରେ 'ତା' ପ୍ରତ୍ୟୟ – ଜନ + ତା = ଜନତା

୩୧ । ସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ 'ତ୍ୟ' ପ୍ରତ୍ୟୟ–

ଅତ୍ର + ତ୍ୟ = ଅତ୍ରତ୍ୟ (ଏଠାକାର)
ତତ୍ର + ତ୍ୟ = ତତ୍ରତ୍ୟ (ସେଠାକାର)
ଦକ୍ଷିଣ + ତ୍ୟ = ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ
ପଶ୍ଚାତ୍ + ତ୍ୟ = ପାଶ୍ଚାତ୍ତ୍ୟ
(ପଶ୍ଚାତ୍ + ଯ = ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ)

୩୨ । ସମୟବୋଧକ 'ତନ'-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅଧୁନା + ତନ = ଅଧୁନାତନ ପ୍ରାକ୍ + ତନ = ପ୍ରାକ୍ତନ ସଦା + ତନ = ସନାତନ
ସାୟଂ + ତନ = ସାୟଂତନ ପୂର୍ବ + ତନ = ପୂର୍ବତନ ଚିରଂ + ତନ = ଚିରନ୍ତନ
ପୁରା + ତନ = ପୁରାତନ

୩୩ । ବୀପ୍ସାର୍ଥକ 'ଶଃ'-ପ୍ରତ୍ୟୟ–

ପ୍ରାୟ + ଶଃ = ପ୍ରାୟଶଃ ଖଣ୍ଡ + ଶଃ = ଖଣ୍ଡଶଃ କ୍ରମ + ଶଃ = କ୍ରମଶଃ
ବହୁ + ଶଃ = ବହୁଶଃ

୩୪ । ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ଅର୍ଥରେ 'ତ୍ର'-ପ୍ରତ୍ୟୟ–

କିମ୍ + ତ୍ର = କୁତ୍ର
ଏକ + ତ୍ର = ଏକତ୍ର
ଯଦ୍ + ତ୍ର = ଯତ୍ର
ଅନ୍ୟ + ତ୍ର = ଅନ୍ୟତ୍ର
ତଦ୍ + ତ୍ର = ତତ୍ର
ସର୍ବ + ତ୍ର = ସର୍ବତ୍ର
ଏତଦ୍ + ତ୍ର = ଅତ୍ର
ଉଭୟ + ତ୍ର = ଉଭୟତ୍ର

Scanned with CamScanner

୩୫ । ପଞ୍ଚମୀ ଓ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ଅର୍ଥରେ 'ତସ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ–

ସର୍ବ + ତସ୍ = ସର୍ବତଃ
ଦୂର + ତସ୍ = ଦୂରତଃ
ଫଳ + ତସ୍ = ଫଳତଃ
ବସ୍ତୁ + ତସଃ = ବସ୍ତୁତଃ
ଅନ୍ତ + ତସ୍ = ଅନ୍ତତଃ
ସମ୍ଭବ + ତସ୍ = ସମ୍ଭବତଃ

୩୬ । 'ପ୍ରୋକ୍ତ', 'କୃତ' ବା 'ରଚିତ' ଅର୍ଥରେ–

ପତଞ୍ଜଳି + ଅ = ପାତଞ୍ଜଳ
ବଶିଷ୍ଠ + ଅ = ବାଶିଷ୍ଠ
କପିଳ + ଅ = କାପିଳ
ଦେବ + ଅ = ଦୈବ
ଋଷି + ଅ = ଆର୍ଷ
କଣାଦ + ଅ = କାଣାଦ
ଶଂଖ + ଅ = ଶାଂଖ
ଶିବ + ଅ = ଶୈବ

୩୭ । କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥରେ 'ଈ' ପ୍ରତ୍ୟୟ–

ନଦ + ଈ = ନଦୀ
ଘଟ + ଈ = ଘଟୀ

୩୮ । ରଞ୍ଜିତ ଅର୍ଥରେ 'ଅ' ପ୍ରତ୍ୟୟ–

ହରିଦ୍ରା + ଅ = ହାରିଦ୍ର
କପିଶ + ଅ = କାପିଶ
ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା + ଅ = ମାଞ୍ଜିଷ୍ଠ

ଓଡ଼ିଆ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ

୧ । ଅଛି ଅର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ–

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚୁଟି + ଆ = ଚୁଟିଆ
ଗଣ୍ଠି + ଆ = ଗଣ୍ଠିଆ
ଜାତି + ଆ = ଜାତିଆ
ଦାଢ଼ି + ଆ = ଦାଢ଼ିଆ
ପେଟ + ଆ = ପେଟା
ରୋଗ + ଆ = ରୋଗା
କୁଜ + ଆ = କୁଜା
ଦନ୍ତ + ଆ = ଦନ୍ତା
କାଛୁ + ଆ = କାଛୁଆ
ଜାଦୁ + ଆ = ଜାଦୁଆ
ପାଣି + ଆ = ପାଣିଆ
କୁହୁଡ଼ି + ଆ = କୁହୁଡ଼ିଆ

ଆଳ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗଣ୍ଠି + ଆଳ = ଗଣ୍ଠିଆଳ
ଶିଙ୍ଗ + ଆଳ = ଶିଙ୍ଗାଳ
ପଙ୍କ + ଆଳ = ପଙ୍କାଳ

ଆଳିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କଣ୍ଟା + ଆଳିଆ = କଣ୍ଟାଳିଆ
ଝାଙ୍ଗ + ଆଳିଆ = ଝଙ୍କାଳିଆ
ଖଦା + ଆଳିଆ = ଖଦାଳିଆ
ମୁଣ୍ଡ + ଆଳିଆ = ମୁଣ୍ଡାଳିଆ
କଷା + ଆଳିଆ = କଷାଳିଆ
ଖଟା + ଆଳିଆ = ଖଟାଳିଆ

Scanned with CamScanner

ଇଆଳି(ଳୀ) ପ୍ରତ୍ୟୟ

କଣ୍ଠା + ଇଆଳି = କଣ୍ଠିଆଳି   ଦୁଧ + ଇଆଳୀ = ଦୁଧିଆଳୀ

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମୁନ + ଇଆ = ମୁନିଆ   ଜଟା + ଇଆ = ଜଟିଆ
ଲୁଣ + ଇଆ = ଲୁଣିଆ   ଗନ୍ଧ + ଇଆ = ଗନ୍ଧିଆ
କପଟ + ଇଆ = କପଟିଆ   ହଟ + ଇଆ = ହଟିଆ
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ + ଇଆ = ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ   ଅନ୍ଧାର + ଇଆ = ଅନ୍ଧାରିଆ

ଇଆର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ହୋସ୍ + ଇଆର = ହୋସିଆର, ହୁଁସିଆର   ବଳ + ଇଆର = ବଳିଆର

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦାଗ + ଇ = ଦାଗୀ   ଭାର + ଇ = ଭାରୀ   ମଉଜ + ଇ = ମଉଜୀ
ହିସାବ + ଇ = ହିସାବୀ   ଭୋକ + ଇ = ଭୋକୀ   ରୋଗ + ଇ = ରୋଗୀ
ଶୋଷ + ଇ = ଶୋଷୀ   ଧନ + ଇ = ଧନୀ   ଅଭାବ + ଇ = ଅଭାବୀ

ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଧାର + ଉଆ = ଧାରୁଆ   ପେଜ+ଉଆ = ପେଜୁଆ   ପେଟ + ଉଆ = ପେଟୁଆ
ରସ + ଉଆ = ରସୁଆ   ପାଠ + ଉଆ = ପାଠୁଆ   ପଙ୍କ + ଉଆ = ପଙ୍କୁଆ
ନିଶ + ଉଆ = ନିଶୁଆ   ହାଡ଼ + ଉଆ = ହାଡୁଆ   ଫାଟ + ଉଆ = ଫାଟୁଆ
ମେଘ + ଉଆ = ମେଘୁଆ   ଦଳ + ଉଆ = ଦଳୁଆ   ଲାଳ + ଉଆ = ଲାଳୁଆ
ଦାଢ଼ + ଉଆ = ଦାଢୁଆ   ରାଗ + ଉଆ = ରାଗୁଆ   ଟାଣ + ଉଆ = ଟାଣୁଆ

ଉଆଳ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ରସ + ଉଆଳ = ରସୁଆଳ

ଉରା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦାନ୍ତ + ଉରା = ଦାନ୍ତୁରା   କାନ୍ଦ + ଉରା = କାନ୍ଦୁରା   ମନ୍ତ୍ର (ମନ୍ତ)+ଉରା = ମନ୍ତୁରା

ଉକ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଲାଜ + ଉକ = ଲାଜୁକ   ପେଟ + ଉକ = ପେଟୁକ

ଏଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମିଠା + ଏଇ = ମିଠେଇ   ଖଟା + ଏଇ = ଖଟେଇ

Scanned with CamScanner

ଡା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚକ + ଡା = ଚକଡ଼ା

ଦାର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଭାଗ + ଦାର = ଭାଗୀଦାର, ଭାଗଦାର
ଜମି + ଦାର = ଜମିଦାର
ଅଂଶ + ଦାର = ଅଂଶୀଦାର
ଦୋକାନ + ଦାର = ଦୋକାନଦାର

ବନ୍ତ, ମନ୍ତ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଶ୍ରୀ + ବନ୍ତ = ଶ୍ରୀବନ୍ତ
ଗୁଣ + ବନ୍ତ = ଗୁଣବନ୍ତ
ଯଶଃ + ବନ୍ତ = ଯଶୋବନ୍ତ
ବାଲି + ବନ୍ତ = ବାଲିବନ୍ତ
ବଳ + ବନ୍ତ = ବଳବନ୍ତ
ଗୁଣ + ମନ୍ତ = ଗୁଣମନ୍ତ
ଶ୍ରୀ + ମନ୍ତ = ଶ୍ରୀମନ୍ତ
ବୁଦ୍ଧି + ମନ୍ତ = ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ
ହନୁ + ମନ୍ତ = ହନୁମନ୍ତ
ଭାଗ୍ୟ + ବନ୍ତ = ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ

ବାଲା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପଇସା + ବାଲା = ପଇସାବାଲା
ଘର + ବାଲା = ଘରବାଲା
ରିକ୍ସା + ବାଲା = ରିକ୍ସାବାଲା
ଗାଡ଼ି + ବାଲା = ଗାଡ଼ିବାଲା
ଥିବା + ବାଲା = ଥିବାବାଲା
ଖିର + ବାଲା = ଖିରବାଲା

ଟିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଧୂଆଁ + ଟିଆ = ଧୂଆଁଟିଆ

୨ । ଅଭ୍ୟାସ ବା ନିପୁଣ ଅର୍ଥର ପ୍ରତ୍ୟୟ—ଆ, ଆଳି, ଉଆ, ଉରା, ଖୋର, ବାଜ

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅଫିମ + ଆ = ଅଫିମା ଆପୁ + ଆ = ଆପୁଆ ଗାଲୁ + ଆ = ଗାଲୁଆ

ଆଳି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଖେଳ + ଆଳି = ଖେଳାଳି ପଢ଼ା + ଆଳି = ପଢ଼ାଳି ଦେଖା + ଆଳି = ଦେଖାଳି
ପହଁରା + ଆଳି = ପହଁରାଳି ଚଲା + ଆଳି = ଚଲାଳି ଚଖା + ଆଳି = ଚଖାଳି

ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମିଛ + ଉଆ = ମିଛୁଆ ଲାଞ୍ଚ + ଉଆ = ଲାଞ୍ଚୁଆ ଖଚ + ଉଆ = ଖଚୁଆ
ମାଡ଼ + ଉଆ = ମାଡୁଆ ଡର + ଉଆ = ଡରୁଆ ପାଢ଼ + ଉଆ = ପାଢୁଆ
ଗାଲ + ଉଆ = ଗାଲୁଆ ମଦ + ଉଆ = ମଦୁଆ ଭାଙ୍ଗ + ଉଆ = ଭାଙ୍ଗୁଆ

ଉରା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ହଗ + ଉରା = ହଗୁରା   ମୂତ + ଉରା = ମୂତୁରା
ସତ + ଉରା = ସତୁରା   ମିଛ + ଉରା = ମିଛୁରା   କାନ୍ଦ + ଉରା = କାନ୍ଦୁରା

ଖୋର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ନିଶା + ଖୋର = ନିଶାଖୋର
ଗଞ୍ଜା + ଖୋର = ଗଞ୍ଜାଖୋର
ଚା + ଖୋର = ଚାଖୋର
ଗୁଲି + ଖୋର = ଗୁଲିଖୋର
ଜିଦ୍ + ଖୋର = ଜିଦ୍‌ଖୋର
ମାମଲା + ଖୋର = ମାମଲାଖୋର
ଅଫିମ + ଖୋର = ଅଫିମଖୋର
ମଦ + ଖୋର = ମଦଖୋର
ଟିଭି + ଖୋର = ଟିଭିଖୋର
ଯୁଦ୍ଧ + ଖୋର = ଯୁଦ୍ଧଖୋର
କ୍ଷମତା + ଖୋର = କ୍ଷମତାଖୋର
ସୁଧ + ଖୋର = ସୁଧଖୋର

ବାଜ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମାମଲା + ବାଜ = ମାମଲାବାଜ   ଧପା + ବାଜ = ଧପାବାଜ
ଅକଡ଼ + ବାଜ = ଅକଡ଼ବାଜ   ଅକଲ + ବାଜ = ଅକଲବାଜ
ଦଗା + ବାଜ = ଦଗାବାଜ   ଫନ୍ଦି + ବାଜ = ଫନ୍ଦିବାଜ
ଧୋକା + ବାଜ = ଧୋକାବାଜ   ଫୁର୍ତ୍ତି + ବାଜ = ଫୁର୍ତ୍ତିବାଜ

୩। ଅନାଦର / ସମ୍ବୋଧନ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଆ, ଇଆ, ଟା)

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦାମ + ଆ = ଦାମା   ରାମ + ଆ = ରାମା   ହରି + ଆ = ହରିଆ
ମଧୁ + ଆ = ମଧୁଆ   ସାଧୁ + ଆ = ସାଧୁଆ   ଯଦୁ + ଆ = ଯଦୁଆ

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗୋପାଳ + ଇଆ = ଗୋପାଳିଆ   ରାମ + ଇଆ = ରାମିଆ
ମାଧବ (ମାଧ) + ଇଆ = ମାଧିଆ   ଦାମ + ଇଆ = ଦାମିଆ
ଶ୍ୟାମ + ଇଆ = ଶାମିଆ (ଶ୍ୟାମିଆ)

ଟା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଛୋଟା+ଟା=ଛୋଟାଟା   ଲୋକ + ଟା = ଲୋକଟା   ବୋକା+ ଟା = ବୋକାଟା
ବୁଢ଼ା+ଟା=ବୁଢ଼ାଟା   ଭେଣ୍ଡା + ଟା = ଭେଣ୍ଡାଟା   ଟୋକା+ ଟା = ଟୋକାଟା
ମୂର୍ଖ+ଟା=ମୂର୍ଖଟା   ଅଳସୁଆ+ଟା=ଅଳସୁଆଟା   ନିର୍ବୋଧ+ଟା=ନିର୍ବୋଧଟା

Scanned with CamScanner

୪ । ଅତିଶୟ ଅର୍ଥରେ–ଇଆ ପ୍ରତ୍ୟୟ

କପାଳ + ଇଆ = କପାଳିଆ   ମୁନ + ଇଆ = ମୁନିଆ   ଲୁଣ + ଇଆ = ଲୁଣିଆ

ପାଣି + ଇଆ = ପାଣିଆ   ତେଲ + ଇଆ = ତେଲିଆ   ଆମିଳ + ଇଆ = ଆମିଳିଆ

୫ । ଅଧିକାର ଅର୍ଥରେ–(ଦାର, ବାଲା-ପ୍ରତ୍ୟୟ)

ଦାର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଜମି + ଦାର = ଜମିଦାର   ଅଂଶ + ଦାର = ଅଂଶୀଦାର

ଦୋକାନ + ଦାର = ଦୋକାନଦାର   ଭାଗ + ଦାର = ଭାଗୀଦାର

ବାଲା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଘର + ବାଲା = ଘରବାଲା   ଗାଡ଼ି + ବାଲା = ଗାଡ଼ିବାଲା

ଜମି + ବାଲା = ଜମିବାଲା   ଦୋକାନ + ବାଲା = ଦୋକାନବାଲା

୬ । ଅସହାୟ ଅର୍ଥରେ–ଟିଆ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଏକା + ଟିଆ = ଏକାଟିଆ, ଏକୁଟିଆ

୭ । ଆଦର ଅର୍ଥରେ–ଟି

ପୁଅ + ଟି = ପୁଅଟି   ଝିଅ + ଟି = ଝିଅଟି   ପିଲା + ଟି = ପିଲାଟି

ବହି + ଟି = ବହିଟି   ଫୁଲ + ଟି = ଫୁଲଟି   କଥା + ଟି = କଥାଟି

୮ । ଆକୃତି ବା ସାଦୃଶ୍ୟାର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆଳିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଧୂଆଁ + ଆଳିଆ = ଧୂଆଁଳିଆ

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବାଇଗଣ + ଇଆ = ବାଇଗଣିଆ   ଶୁଆନାକ + ଇଆ = ଶୁଆନାକିଆ

ଚାଉଳ + ଇଆ = ଚାଉଳିଆ   ମଢ଼ + ଇଆ = ମଢ଼ିଆ

ସୋରିଷ + ଇଆ = ସୋରିଷିଆ   କରମଙ୍ଗା + ଇଆ = କରମଙ୍ଗିଆ

କଳରାପତର + ଇଆ = କଳରାପତରିଆ   ଚାଉଳ + ଇଆ = ଚାଉଳିଆ

ପରବତ + ଇଆ = ପରବତିଆ   ପଥର + ଇଆ = ପଥୁରିଆ

ହଳଦି + ଇଆ = ହଳଦିଆ   ଶୁଆପକ୍ଷୀ + ଇଆ = ଶୁଆପକ୍ଷିଆ

ବଉଳଫୁଲ + ଇଆ = ବଉଳଫୁଲିଆ   ହରଡ଼ଫାଳ + ଇଆ = ହରଡ଼ଫାଳିଆ

ବିରୁଡ଼ି + ଇଆ = ବିରୁଡ଼ିଆ   କୁକୁର + ଇଆ = କୁକୁରିଆ

Scanned with CamScanner

'ଈ' ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗୋଲାପ + ଈ = ଗୋଲାପୀ
ମୟୂରକଣ୍ଠ + ଈ = ମୟୂରକଣ୍ଠୀ
କଳାମେଘ + ଈ = କଳାମେଘୀ
ବାଇଗଣ + ଈ = ବାଇଗଣୀ

ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କାଠ + ଉଆ = କାଠୁଆ
ସିଠା + ଉଆ = ସିଠୁଆ
ରାହୁ + ଉଆ = ରାହୁଆ
କଖାରୁ + ଉଆ = କଖାରୁଆ
ବାଘ + ଉଆ = ବାଘୁଆ
ଶାଗ + ଉଆ = ଶାଗୁଆ
ଭାଲୁ + ଉଆ = ଭାଲୁଆ

ଉରା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଭୂତ + ଉରା = ଭୂତୁରା (ମୁଣ୍ଡ)

ଏଲି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ସୁନା + ଏଲି = ସୁନେଲି
ରୂପା + ଏଲି = ରୂପେଲି

ଚିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମାଈ + ଚିଆ = ମାଈଚିଆ
ପାଣି + ଚିଆ = ପାଣିଚିଆ

ଡା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆମ୍ବ + ଡା = ଆମ୍ବଡ଼ା
ଶିଙ୍ଗ + ଡ଼ା = ଶିଙ୍ଗଡ଼ା

ରା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପେଟ + ରା = ପେଟରା

୯ । ଭାବ ଅର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଭାବ–ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା, କର୍ମ)

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବେଠି + ଆ = ବେଠିଆ
ମେଳି + ଆ = ମେଳିଆ

ଆନି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବାବୁ + ଆନି = ବାବୁଆନି
ସାହେବ + ଆନି = ସାହେବାନି

ଆମି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଠକ + ଆମି = ଠକାମି
ଦୁଷ୍ଟ + ଆମି = ଦୁଷ୍ଟାମି
ଭଣ୍ଡ + ଆମି = ଭଣ୍ଡାମି
ଗୁଣ୍ଡା + ଆମି = ଗୁଣ୍ଡାମି
ବୋକା + ଆମି = ବୋକାମି
ମୂର୍ଖ + ଆମି = ମୂର୍ଖାମି
ଛତର + ଆମି = ଛତରାମି
ଭଦ୍ର + ଆମି = ଭଦ୍ରାମି
ପାଗଳ+ଆମି=ପାଗଳାମି
ଚଗଲା+ଆମି= ଚଗଲାମି
ବାୟା + ଆମି = ବାୟାମି
ଛିଗୁଲା+ଆମି= ଛିଗୁଲାମି

Scanned with CamScanner

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଡାକ୍ତର + ଇ = ଡାକ୍ତରି
ମୁକ୍ତାର + ଇ = ମୁକ୍ତାରି
ହାକିମ + ଇ = ହାକିମି
ଦଗାଦାର + ଇ = ଦଗାଦାରି
ଦଫାଦାର+ ଇ = ଦଫାଦାରି
ଜମିଦାର + ଇ = ଜମିଦାରି
କାରିଗର + ଇ = କାରିଗରି
ନବାବ + ଇ = ନବାବି
ଚାକର + ଇ = ଚାକିରି
ମାଷ୍ଟର + ଇ = ମାଷ୍ଟରି
ଗହଳ + ଇ = ଗହଳି
ମହାଜନ + ଇ = ମହାଜନି
ବାହାଦୁର+ଇ=ବାହାଦୁରି
ଦଗାବାଜ+ଇ= ଦଗାବାଜି

ଇମା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବଡ଼ + ଇମା = ବଡ଼ିମା
ବଙ୍କା + ଇମା = ବଙ୍କିମା

ଏଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବଡ଼+ଏଇ=ବଡ଼େଇ
ସଫା + ଏଇ = ସଫେଇ
ମଜା+ଏଇ=ମଜେଇ
ଲିପା+ଏଇ=ଲିପେଇ
ପୋଛା + ଏଇ = ପୋଛେଇ
ବଛା+ଏଇ=ବଛେଇ
ମୋଟା+ଏଇ=ମୋଟେଇ
ଲେଖା + ଏଇ = ଲେଖେଇ
ଭଜା + ଏଇ = ଭଜେଇ

ଗିରି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବାବୁ + ଗିରି = ବାବୁଗିରି
କିରାଣି + ଗିରି = କିରାଣିଗିରି
ଗୁଣ୍ଡା + ଗିରି = ଗୁଣ୍ଡାଗିରି
ଦାଦା + ଗିରି = ଦାଦାଗିରି
ମାଷ୍ଟର + ଗିରି = ମାଷ୍ଟରଗିରି
ଗୁମାସ୍ତା + ଗିରି = ଗୁମାସ୍ତାଗିରି

ପଣ / ପଣିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ସୁନ୍ଦର + ପଣ = ସୁନ୍ଦରପଣ
ଦାତା + ପଣ = ଦାତାପଣ
ମୂର୍ଖ + ପଣ = ମୂର୍ଖପଣ
ପଣ୍ଡିତ + ପଣ = ପଣ୍ଡିତପଣ
ବ୍ରାହ୍ମଣ + ପଣ = ବ୍ରାହ୍ମଣପଣ
ବଡ଼ + ପଣ = ବଡ଼ପଣ
ମହତ + ପଣ = ମହତପଣ
ବୀର + ପଣ = ବୀରପଣ
ସୁନ୍ଦର + ପଣିଆ = ସୁନ୍ଦରପଣିଆ
ଦାତା + ପଣିଆ = ଦାତାପଣିଆ
ମୂର୍ଖ + ପଣିଆ = ମୂର୍ଖପଣିଆ
ପଣ୍ଡିତ + ପଣିଆ = ପଣ୍ଡିତପଣିଆ
ବ୍ରାହ୍ମଣ + ପଣିଆ = ବ୍ରାହ୍ମଣପଣିଆ
ବଡ଼ + ପଣିଆ = ବଡ଼ପଣିଆ
ମହତ + ପଣିଆ = ମହତପଣିଆ
ବୀର + ପଣିଆ = ବୀରପଣିଆ

Scanned with CamScanner

୧୦ । ବୃତ୍ତି ବା ବ୍ୟବସାୟ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମାଟି + ଆ = ମାଟିଆ (ଜାତିବିଶେଷ–ମାଟି ଖୋଳିବା ବୃତ୍ତି ଯାହାର)

ଛେଳି + ଆ = ଛେଳିଆ ଘୁଷୁରି + ଆ = ଘୁଷୁରିଆ

ଆତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଓକିଲ + ଆତି = ଓକିଲାତି

ଆରି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପୂଜା + ଆରି = ପୂଜାରି କଂସା + ଆରି = କଂସାରି ସୁନା + ଆରି = ସୁନାରି

ଭିକ + ଆରି = ଭିକାରି ଶଂଖା + ଆରି = ଶଂଖାରି

ଆଳ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମଇଁଷି + ଆଳ = ମଇଁଷିଆଳ ଗାଈ + ଆଳ = ଗାଈଆଳ

ପାଇଟି + ଆଳ = ପାଇଟିଆଳ ହାତୀ + ଆଳ = ହାତୀଆଳ

ଆଳି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବୁଣା + ଆଳି = ବୁଣାଳି ଜଗା + ଆଳି = ଜଗାଳି

ବଟା + ଆଳି = ବଟାଳି ଖେଳ + ଆଳି = ଖେଳାଳି

ଛପର + ଆଳି = ଛପରାଳି ଛୁଆ + ଆଳି = ଛୁଆଳି

ଧାନକଟା + ଆଳି = ଧାନକଟାଳି ବଛା + ଆଳି = ବଛାଳି

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଡାକ୍ତର + ଇ = ଡାକ୍ତରି ମୁକ୍ତାର + ଇ = ମୁକ୍ତାରି

ମୋହରିର + ଇ = ମୋହରିରି ଚାକର + ଇ = ଚାକିରି, ଚାକରି

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମୂଳ + ଇଆ = ମୂଲିଆ ହଳ + ଇଆ = ହଳିଆ

ଢୋଲ + ଇଆ = ଢୋଲିଆ ଚାକର + ଇଆ = ଚାକିରିଆ, ଚାକରିଆ

କୀର୍ତ୍ତନ + ଇଆ = କୀର୍ତ୍ତନିଆ ଶଗଡ଼ + ଇଆ = ଶଗଡ଼ିଆ

ପଥୁରି + ଇଆ = ପଥୁରିଆ ଗୁଡ଼ + ଇଆ = ଗୁଡ଼ିଆ

ଘାଟ + ଇଆ = ଘାଟିଆ ଜାଲ + ଇଆ = ଜାଲିଆ

ମହୁରି + ଇଆ = ମହୁରିଆ କାହାଳୀ + ଇଆ = କାହାଳିଆ

ମାଦଳ + ଇଆ = ମାଦଳିଆ

Scanned with CamScanner

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଦୋକାନ + ଇ = ଦୋକାନୀ ତନ୍ତ + ଇ = ତନ୍ତୀ ମାଳା + ଇ = ମାଳୀ

ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ହାଟ + ଉଆ = ହାଟୁଆ ନାଟ + ଉଆ = ନାଟୁଆ ବାଣ + ଉଆ = ବାଣୁଆ
ସାପ + ଉଆ = ସାପୁଆ ଭାର + ଉଆ = ଭାରୁଆ ଦାନ + ଉଆ = ଦାନୁଆ
ହଳ + ଉଆ = ହଳୁଆ ଜଗା + ଉଆ = ଜଗୁଆ ଶଂଖ + ଉଆ = ଶଂଖୁଆ
ମାଛ + ଉଆ = ମାଛୁଆ ଜାଲ + ଉଆ = ଜାଲୁଆ ଘଣ୍ଟ + ଉଆ = ଘଣ୍ଟୁଆ

ଉଆଳ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଜଗା + ଉଆଳ = ଜଗୁଆଳ ରଖା + ଉଆଳ = ରଖୁଆଳ
ଖେଳ + ଉଆଳ = ଖେଳୁଆଳ ମଙ୍ଗ + ଉଆଳ = ମଙ୍ଗୁଆଳ

ଉରିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ନାଆ + ଉରିଆ = ନାଉରିଆ କାଠ + ଉରିଆ = କାଠୁରିଆ

ଗର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ସୌଦା + ଗର = ସୌଦାଗର କାରି + ଗର = କାରିଗର
ବାଜି + ଗର = ବାଜିଗର ଯାଦୁ + ଗର = ଯାଦୁଗର

ଦାର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚୌକି + ଦାର = ଚୌକିଦାର ଖାତା + ଦାର = ଖାତାଦାର
ପେସା + ଦାର = ପେସାଦାର ବାଜା + ଦାର = ବାଜାଦାର
ଦଗା + ଦାର = ଦଗାଦାର ଦଫା + ଦାର = ଦଫାଦାର
ଟିକା + ଦାର = ଟିକାଦାର ପଟା + ଦାର = ପଟାଦାର

ବାଲା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚୁଡ଼ି + ବାଲା = ଚୁଡ଼ିବାଲା ଠୁଙ୍ଗା + ବାଲା = ଠୁଙ୍ଗାବାଲା
ଫେରି + ବାଲା = ଫେରିବାଲା କ୍ଷୀର + ବାଲା = କ୍ଷୀରବାଲା
ପାଲା + ବାଲା = ପାଲାବାଲା ବାଜା + ବାଲା = ବାଜାବାଲା
ମୁଡ଼ି + ବାଲା = ମୁଡ଼ିବାଲା ପାନ + ବାଲା = ପାନବାଲା
ପରିବା + ବାଲା = ପରିବାବାଲା ମାଛ + ବାଲା = ମାଛବାଲା
ପହରା + ବାଲା = ପହରାବାଲା ପେପର୍ + ବାଲା = ପେପରବାଲା

Scanned with CamScanner

ରା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପାନ + ରା = ପାନରା   କାଚ + ରା = କାଚରା   ଚୂନ + ରା = ଚୂନରା
ପାଟ + ରା= ପାଟରା   ଖଡୁ + ରା = ଖଡୁରା   ଟିଣ + ରା = ଟିଣରା

୧୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ ଅର୍ଥକ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆଣ୍ଠୁ + ଆ = ଆଣ୍ଠୁଆ   କହୁଣୀ + ଆ = କହୁଣିଆ

ଆଣ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଜାତି + ଆଣ = ଜାତିଆଣ

ଆଳି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଭାଇ + ଆଳି = ଭାଇଆଳି   ଚଇତ + ଆଳି = ଚଇତାଳି

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଖରାଦିନ + ଇଆ = ଖରାଦିନିଆ   ସହର + ଇଆ = ସହରିଆ
ଦେଉଳ + ଇଆ = ଦେଉଳିଆ   ଗଉଡ଼ + ଇଆ = ଗଉଡ଼ିଆ
ରବିବାର + ଇଆ = ରବିବାରିଆ   ଫାଳ + ଇଆ ଫାଳିଆ
ବଜାର + ଇଆ = ବଜାରିଆ   ମଫସଲ + ଇଆ = ମଫସଲିଆ
ପହରକ + ଇଆ = ପହରକିଆ   ସକାଳ + ଇଆ = ସକାଳିଆ
ଦିଓଳି + ଇଆ = ଦିଓଳିଆ   କାର୍ତ୍ତିକ + ଇଆ = କାର୍ତ୍ତିକିଆ
ମାସକ + ଇଆ = ମାସିକିଆ   ବର୍ଷକ + ଇଆ = ବର୍ଷକିଆ, ବର୍ଷିକିଆ

ଈ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଓଡ଼ିଶା + ଈ = ଓଡ଼ିଶୀ   କଟକ + ଈ = କଟକୀ
ସମ୍ବଲପୁର + ଈ = ସମ୍ବଲପୁରୀ   ବନାରସ + ଈ = ବନାରସୀ
କାନପୁର + ଈ = କାନପୁରୀ   ଦକ୍ଷିଣ + ଈ = ଦକ୍ଷିଣୀ
କଲିକତା + ଈ = କଲିକତୀ   ବିଲାତ + ଈ = ବିଲାତୀ
ବାଣପୁର + ଈ = ବାଣପୁରୀ   ରଣପୁର + ଈ = ରଣପୁରୀ

ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅନ୍ଧାର + ଉଆ = ଅନ୍ଧାରୁଆ   ସକାଳ + ଉଆ = ସକାଳୁଆ
ସଂଜ + ଉଆ = ସଂଜୁଆ   ଆଗ + ଉଆ = ଆଗୁଆ
ପଛ + ଉଆ = ପଛୁଆ   ଘର + ଉଆ = ଘରୁଆ

Scanned with CamScanner

ଉଲି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗାଁ + ଉଲି = ଗାଉଁଲି

ଏଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପୂବ (ପୂର୍ବ) + ଏଇ = ପୂବେଇ   ବାଟ + ଏଇ = ବାଟେଇ
ନଟୁ + ଏଇ = ନଟେଇ   ଦବ + ଏଇ = ଦବେଇ

ଓଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଘର + ଓଇ = ଘରୋଇ

ଟିଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଖରା + ଟିଆ = ଖରାଟିଆ   ଲୁହା + ଟିଆ = ଲୁହାଟିଆ
ତମ୍ବା + ଟିଆ = ତମ୍ବାଟିଆ

୧୨ । ସ୍ୱ-ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ସରୁ + ଆ = ସରୁଆ   ଗୋଳି + ଆ = ଗୋଳିଆ   ନାଳି + ଆ = ନାଳିଆ
ମୋଟ + ଆ = ମୋଟା   ଭାର + ଆ = ଭାରା   ଗରୁ + ଆ = ଗରୁଆ
ଚାପ + ଆ = ଚାପା   କୁଦ + ଆ = କୁଦା   ଚାପଡ଼ + ଅ = ଚାପଡ଼ା

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମେଳ + ଇ = ମେଳି   ଗହଳ + ଇ = ଗହଳି   କାଙ୍ଗାଳ + ଇ = କାଙ୍ଗାଳି
ପୁଣ + ଇ = ପୁଣି   ଚଳଣ + ଇ = ଚଳଣି   ଚହଳ + ଇ = ଚହଳି

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କଅଁଳ + ଇଆ = କଅଁଳିଆ   ମଧୁର + ଇଆ = ମଧୁରିଆ
ପାକଳ + ଇଆ = ପାକଳିଆ   ଗହଳ + ଇଆ = ଗହଳିଆ
କଳା + ଇଆ = କାଳିଆ   ବହଳ + ଇଆ = ବହଳିଆ
ଭେଣ୍ଡା + ଇଆ = ଭେଣ୍ଡିଆ   ଛୋଟ + ଇଆ = ଛୋଟିଆ
ନୀଳ + ଇଆ = ନେଳିଆ   ଟାଉଟର + ଇଆ = ଟାଉଟରିଆ
ଗହୀର + ଇଆ = ଗହୀରିଆ   ସୁଆଦ + ଇଆ = ସୁଆଦିଆ

Scanned with CamScanner

ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଅଳସ + ଉଆ = ଅଳସୁଆ　　ଆଣ୍ଡ + ଉଆ = ଆଣ୍ଡୁଆ
ଟାଣ + ଉଆ = ଟାଣୁଆ　　ଖାଲ + ଉଆ = ଖାଲୁଆ

କ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମେଳ + କ = ମେଳକ　　ବାଳ + କ = ବାଳକ　　କାଳ + କ = କାଳକ

ଟା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚେପା + ଟା = ଚେପ୍‌ଟା

ଡା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚମ + ଡ଼ା = ଚମଡ଼ା　　ଚକ + ଡ଼ା = ଚକଡ଼ା　　ବାଙ୍କ + ଡ଼ା = ବାଙ୍କଡ଼ା
ଖାଦ + ଡ଼ା = ଖଦଡ଼ା　　ଚାଞ୍ଚ + ଡ଼ା = ଚାଞ୍ଚଡ଼ା

ରା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଡାକ + ରା = ଡାକରା　　ଚାଞ୍ଚ + ରା = ଚାଞ୍ଚରା　　ହାକ + ରା= ହାକରା

୧୩ । ଜାତ-ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପୂର୍ବ + ଆ = ପୂର୍ବା　　ପଶ୍ଚିମ + ଆ = ପଶ୍ଚିମା
ଦକ୍ଷିଣ + ଆ = ଦକ୍ଷିଣା　　ଉତ୍ତର + ଆ = ଉତ୍ତରା

ଆଳି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚଇତ + ଆଳି = ଚଇତାଳି

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଚଇତ + ଇ = ଚଇତି

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କଟକ + ଇଆ = କଟିକିଆ　　ଉପକୂଳ + ଇଆ = ଉପକୂଳିଆ
ଗଡ଼ଜାତ + ଇଆ = ଗଡ଼ଜାତିଆ　　ନଈକୂଳ + ଇଆ = ନଈକୂଳିଆ
ପାହାନ୍ତା + ଇଆ = ପାହାନ୍ତିଆ　　ପାହାଡ଼ + ଇଆ = ପାହାଡ଼ିଆ
କୋରାପୁଟ + ଇଆ = କୋରାପୁଟିଆ　　ପାରିକୁଦ + ଇଆ = ପାରିକୁଦିଆ
ସହର + ଇଆ = ସହରିଆ　　ଦକ୍ଷିଣ + ଇଆ = ଦକ୍ଷିଣିଆ
ଦଶମାସ + ଇଆ = ଦଶମାସିଆ　　ଲେଉଟ + ଇଆ = ଲେଉଟିଆ

Scanned with CamScanner

ଈ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମଣିପୁର+ଈ=ମଣିପୁରୀ ବଙ୍ଗଳା+ଈ = ବଙ୍ଗାଳୀ ଉଆଁସ+ଈ=ଉଆଁସୀ
ସ୍ୱଦେଶ+ଈ=ସ୍ୱଦେଶୀ ବିଦେଶୀ+ଈ=ବିଦେଶୀ ପରଦେଶ+ଈ=ପରଦେଶୀ
ବାଲେଶ୍ୱର+ଈ=ବାଲେଶ୍ୱରୀ ସହର+ଈ=ସହରୀ କାବୁଲ୍ + ଈ=କାବୁଲୀ

ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବଣ + ଉଆ = ବଣୁଆ ମାଳ + ଉଆ = ମାଳୁଆ
ସକାଳ + ଉଆ = ସକାଳୁଆ ଆଷାଢ଼ + ଉଆ = ଆଷାଢୁଆ

ଉଲି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗାଁ + ଉଲି = ଗାଉଁଲି

କା / କାର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆଜି + କା = ଆଜିକା ଆଜି + କାର = ଆଜିକାର
ଏବ + କା = ଏବକା ଏବ + କାର = ଏବକାର
କାଲି + କା = କାଲିକା କାଲି + କାର = କାଲିକାର

୧୪ । ରଂଜିତ ବା ଲିପ୍ତ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଧୂଳି + ଆ = ଧୂଳିଆ ମାଟି + ଆ = ମାଟିଆ ନାଳି + ଆ = ନାଳିଆ
କାଳି + ଆ = କାଳିଆ ହଳଦି + ଆ = ହଳଦିଆ ଫଗୁ + ଆ = ଫଗୁଆ
ଗେରୁ + ଆ = ଗେରୁଆ

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପାଉଁଶ + ଇଆ = ପାଉଁଶିଆ ହଳଦି + ଇଆ = ହଳଦିଆ

୧୫ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ–ଥାଳି + ଆ = ଥାଳିଆ

ଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କାଠ + ଇ = କାଠି ଘଣ୍ଟ + ଇ = ଘଣ୍ଟି
ମାଳ + ଇ = ମାଳି ଚକ + ଇ = ଚକି ଘଡ଼ା + ଇ = ଘଡ଼ି
ଛାଲ + ଇ = ଛାଲି ତାଳ + ଇ = ତାଳି ମୂଷା + ଇ = ମୂଷି
ଛଡ଼ + ଇ = ଛଡ଼ି ଗଡ଼ + ଇ = ଗଡ଼ି କୁଣ୍ଡ + ଇ = କୁଣ୍ଡି
ହାଣ୍ଡା + ଇ = ହାଣ୍ଡି ତୋପା + ଇ = ତୋପି

Scanned with CamScanner

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଖଟ + ଇଆ = ଖଟିଆ
ଟାଟ + ଇଆ = ଟାଟିଆ

ଈ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପାତ୍ର + ଈ = ପାତ୍ରୀ

ଉଲି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଖଟ + ଉଲି = ଖଟୁଲି
ବେତା + ଉଲି = ବେତୁଲି

ଏଇ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

କୁଳା + ଏଇ = କୁଳେଇ

୧୬ । ପରିମାଣ ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପାଞ୍ଚକେଜି + ଆ = ପାଞ୍ଚକେଜିଆ
ଦୁଇକେଜି + ଆ = ଦୁଇକେଜିଆ

ଆଣି-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆଣ୍ଠୁ + ଆଣି = ଆଣ୍ଠୁଆଣି (ପାଣି)

ଇଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା + ଇଆ = ପାଞ୍ଚଟଙ୍କିଆ
ଆଠହାତ + ଇଆ = ଆଠହାତିଆ
ତିନିଫୁଟ + ଇଆ = ତିନିଫୁଟିଆ

ଈ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଆଠହାତ + ଈ = ଆଁଠହାତୀ
ତିନିଗଜ + ଈ = ତିନିଗଜୀ

ଏ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମୋଞ୍ଚା + ଏ = ମୋଞ୍ଚାଏ
ଆଞ୍ଜୁଳା + ଏ = ଆଞ୍ଜୁଳାଏ
ହତା + ଏ = ହତାଏ
ବୋଝ + ଏ = ବୋଝେ
ଆଙ୍ଗୁଳ + ଏ = ଆଙ୍ଗୁଳେ
ଇଞ୍ଚ + ଏ = ଇଞ୍ଚେ

୧୭ । ସ୍ୱଭାବ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ—(କୁଳା, ଦାର, ଉଆ)

କୁଳା-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଲାଜ + କୁଳା = ଲାଜକୁଳା
ଡର + କୁଳା = ଡରକୁଳା

ଦାର-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମଢ଼ + ଦା[illegible] = [illegible]ଢ଼ାଦାର
ଦଗା + ଦାର = ଦଗାଦାର

Scanned with CamScanner

ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ମିଛ + ଉଆ = ମିଛୁଆ　　ଲାଞ୍ଛ + ଉଆ = ଲାଞ୍ଛୁଆ

ମାଡ଼ + ଉଆ = ମାଡ଼ୁଆ

୧୮ । ବାସ ବା ସମ୍ପର୍କ ଅର୍ଥରେ ଉଆ-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଗାତ + ଉଆ = ଗାତୁଆ　　ଚାଳ + ଉଆ = ଚାଳୁଆ　　ବଣ+ଉଆ = ବଣୁଆ

ମାଳ + ଉଆ = ମାଳୁଆ　　ଘର + ଉଆ = ଘରୁଆ　　ମନ+ ଉଆ = ମନୁଆ

ବିଲ + ଉଆ = ବିଲୁଆ

୧୯ । ବାସ ଅର୍ଥରେ 'ଟିଆ'-ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଭଡ଼ା + ଟିଆ = ଭଡ଼ାଟିଆ

୨୦ । ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟକେତେକ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ତୁଳନା ଅର୍ଥରେ–ଇଆ–

ମଲ୍ଲିଫୁଲ + ଇଆ = ମଲ୍ଲିଫୁଲିଆ　　ଚମ୍ପାଫୁଲ + ଇଆ = ଚମ୍ପାଫୁଲିଆ

ପୂରଣ ଅର୍ଥରେ–କ

ପାଞ୍ଚ + କ = ପାଞ୍ଚକ　　ଦଶ + କ = ଦଶକ

ତିଆରି ଅର୍ଥରେ-ଆ/ଇଆ

ବେତ + ଆ = ବେତା　　ବାଉଁଶ + ଇଆ = ବାଉଁଶିଆ

ପୀଡ଼ିତ ଅର୍ଥରେ-ଆ

କାଛୁ + ଆ = କାଛୁଆ　　ଜାଦୁ + ଆ = ଜାଦୁଆ　　କାରୁ + ଆ = କାରୁଆ

ଉଆ

ଜର + ଉଆ = ଜରୁଆ

ଦକ୍ଷ ବା ନିପୁଣ ଅର୍ଥରେ-ଇଆ

କାହାଳୀ + ଇଆ = କାହାଳିଆ　　ମହୁରୀ + ଇଆ = ମହୁରିଆ

ଆଧିପତ୍ୟ ବା ନେତୃତ୍ୱ ଅର୍ଥରେ-ଏଇ

ଦଳ + ଏଇ = ଦଳେଇ

ସଂଯୋଗ ଅର୍ଥରେ-ଇଆ/ଟିଆ

ବାଲି + ଇଆ = ବାଲିଆ　　ଧୂଆଁ + ଟିଆ = ଧୂଆଁଟିଆ

Scanned with CamScanner

କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥାନ ବା ଘର ଅର୍ଥରେ–ଖାନା ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଡାକ୍ତର + ଖାନା = ଡାକ୍ତରଖାନା ମୁସାଫିର + ଖାନା = ମୁସାଫିରଖାନା
ଛାପା + ଖାନା = ଛାପାଖାନା କାର + ଖାନା = କାରଖାନା
ବୈଠକ + ଖାନା = ବୈଠକଖାନା ଜେଲ୍ + ଖାନା = ଜେଲ୍‌ଖାନା
ଚିଡ଼ିଆ + ଖାନା = ଚିଡ଼ିଆଖାନା

କାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥରେ–ଏଇ

ସଫା + ଏଇ = ସଫେଇ ବୁଲା + ଏଇ = ବୁଲେଇ
ଦେଖା + ଏଇ = ଦେଖେଇ ବଙ୍କା + ଏଇ = ବଙ୍କେଇ

ନିୟୋଗ ଅର୍ଥରେ–'ଏତ' ବା 'ୟତ' ପ୍ରତ୍ୟୟ

ଖଣ୍ଡା + ଏତ = ଖଣ୍ଡାଏତ ଖଣ୍ଡା + ୟତ = ଖଣ୍ଡାୟତ
ପଟା + ଏତ = ପଟାଏତ ପଟା + ୟତ = ପଟାୟତ
ଟିକା + ଏତ = ଟିକାଏତ ଟିକା + ୟତ = ଟିକାୟତ
ସେବା + ଏତ = ସେବାଏତ ସେବା + ୟତ = ସେବାୟତ

ଈଷତ୍ ନ୍ୟୂନ ଅର୍ଥରେ–ଉରା –ପୁତ + ଉରା = ପୁତୁରା
ଯୋଗ୍ୟତା ଅର୍ଥରେ–ରା –ଚିହ୍ନ + ରା = ଚିହ୍ନରା

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅର୍ଥରେ–'ପିଛା'
ଜଣ + ପିଛା = ଜଣପିଛା ପିଲା + ପିଛା = ପିଲାପିଛା
ଛାତ୍ର + ପିଛା = ଛାତ୍ରପିଛା ଘର + ପିଛା = ଘରପିଛା

ନିପୁଣ ଅର୍ଥରେ–'ଓଇ'–ବାଟ + ଓଇ = ବାଟୋଇ ଛାଟ + ଓଇ = ଛାଟୋଇ

ପରିମାଣ ଅର୍ଥରେ–ତେ, ତିକି, ଡ଼େ, ଡ଼ିକି
ଏ + ତେ = ଏତେ ଯେ + ତେ = ଯେତେ କେ + ତେ = କେତେ
ଏ + ତିକି = ଏତିକି ଯେ + ତିକି = ଯେତିକି ସେ + ତିକି = ସେତିକି
ଏ + ଡ଼େ = ଏଡ଼େ ଯେ + ଡ଼େ = ଯେଡ଼େ ତେ + ଡ଼େ = ତେଡ଼େ
ଏ + ଡ଼ିକି = ଏଡ଼ିକି ଯେ + ଡ଼ିକି = ଯେଡ଼ିକି ସେ + ଡ଼ିକି = ସେଡ଼ିକି

ଦିଗ ଅର୍ଥରେ–ଆଡ଼େ

ଘର + ଆଡ଼େ = ଘରଆଡ଼େ ଗାଁ + ଆଡ଼େ = ଗାଁ ଆଡ଼େ
ବାଡ଼ି + ଆଡ଼େ = ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ଏ + ଆଡ଼େ = ଏଆଡ଼େ, ଇଆଡ଼େ
ସେ + ଆଡ଼େ = ସେଆଡ଼େ/ସିଆଡ଼େ କେଉଁ + ଆଡ଼େ = କେଉଁଆଡ଼େ/କୁଆଡ଼େ
ଯେଉଁ + ଆଡ଼େ = ଯେଉଁଆଡ଼େ/ଯୁଆଡ଼େ

ଏକତ୍ର ଅର୍ଥରେ–ହେଁ
ଦୁଇ + ହେଁ = ଦୁହେଁ ତିନି + ହେଁ = ତିନିହେଁ

Scanned with CamScanner

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ତଦ୍ଧିତ କାହାକୁ କହନ୍ତି ଉଦାହରଣ ସହ ଲେଖ ।

୨ । ଗୋଟିଏ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ କିପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଉଦାହରଣ ସହ ବୁଝାଅ ।

୩ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କର ।

ବାଲିବନ୍ତ, କାଟରା, ପାଲାବାଲା, ଚୌକିଦାର, ଜିଦ୍‌ଖୋର, ସୌଦାଗର, ଦାନ୍ତୁରା, ଶତକ, ଖରାଟିଆ, ଶଂଖାରି, ମାଟିଆ, ପାର୍ଥ, ଆତ୍ରେୟ, ପନ୍ଥୀ, ପଙ୍କିଳ, କେଶବ, କୃଷୀବଳ, ଭଗବାନ୍, ମଧୁର, ପୃଥୁଳ, ଲୋମଶ, ଚାଣକ୍ୟ, ରାଧେୟ, ଆଦିତ୍ୟ, ଭୌମ, ତୈଳ, ମାନସ, ଗ୍ରାମ୍ୟ, ଆଣବିକ, ବାଷ୍ପୀୟ, ଦନ୍ତ୍ୟ, ପାଶୁପତ, ପୌରୁଷ, ଶୁକ୍ଳିମା, ସାରବତ୍ତା, ନରତ୍ୱ, ବାଲ୍ୟ, ବୈୟାକରଣିକ, ହିରଣ୍ମୟ, ଦାର୍ଢ୍ୟ, ବୃହତ୍ତମ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଆତ୍ମବତ୍, ରୋମାଞ୍ଚିତ, ପୌଷ, ଧୋକାବାଜ, ହୁସିଆର, କଣ୍ଟିଆଳ, ଛାପାଖାନା, ବ୍ୟାଟୋଇ, ବେଟୁଲି, ଠୁଙ୍ଗାବାଲା, ହଳଦିଆ, ତିନିଗଜୀ, ନଟେଇ, ଗୋଳିଆ

୪ । ଏକପଦରେ ପ୍ରକାଶ କର—

ଧୂଳିରେ ପରିଣତ, ମୂଳ ଲାଗିବା ବୃତ୍ତି ଯାହାର, ଯେଉଁଘରେ ବୈଠକ କରାଯାଏ, ମାଳରେ ବାସ କରେ ଯେ, ମାଡ଼ ଖାଇବା ଅଭ୍ୟାସ ଯାହାର, ତାଟଠାରୁ ଯାହା ଛୋଟ, ପୁତ୍ର ପରି, ପାଣିର ସଦୃଶ, ମୂନ ଅଛି ଯାହାର, ଉଦ୍ରର କର୍ମ, ପଲ୍ଲବ ଜାତ ହୋଇଛି ଯହିଁରେ, ନ୍ୟାୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଲଘୁ, ଧୂମରେ ବ୍ୟାପ୍ତ, ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ଭୂମିରୁ ଜାତ ଯେ, ପୁରୁଙ୍କର ଅପତ୍ୟ, ପିତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ, ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ, ବିଜ୍ଞାନରେ ଯେ ପ୍ରବୀଣ, ଶକ୍ତିଙ୍କର ଉପାସକ, ଚୋର ସ୍ୱାର୍ଥରେ, ଖଟଠାରୁ ଛୋଟ, ଅତିଶୟ କପାଳ ।

୫ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଗଠନ କର ।

ଚମ, ଗୋଲାପ, କିରାଣି, ଗୁଣ, ସଂସଦ, ଚିତ୍ର, ସାହିତ୍ୟ, ଶକ୍ତି, ଗଙ୍ଗା, କୁକି, ଶରୀର, ତାଳୁ, ପଣ୍ଡିତ, ମହତ୍, ଧୀର, ପୂର୍ବ, ଅନ୍ତ, ଯଶୁ, ବୁଦ୍ଧ, କୁମାର

୬ । କୃଦନ୍ତ ଓ ତଦ୍ଧିତ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଉଦାହରଣ ସହ ଦର୍ଶାଅ ।

୭ । ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

(କ) ଅଛି ଅର୍ଥରେ 'ବନ୍ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟ

(ଖ) ଅଭ୍ୟାସ ଅର୍ଥରେ 'ଖୋର' ପ୍ରତ୍ୟୟ

Scanned with CamScanner

(ଗ) ସାଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ 'ଇଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟ
(ଘ) ଭାବାର୍ଥରେ 'ଆମି' ପ୍ରତ୍ୟୟ
(ଙ) ବୃତ୍ତି ଅର୍ଥରେ 'ରା' ପ୍ରତ୍ୟୟ
(ଚ) ତୁଳନାର୍ଥରେ 'ତର' ପ୍ରତ୍ୟୟ
(ଛ) ଅପତ୍ୟ ଅର୍ଥରେ 'ଏୟ' ପ୍ରତ୍ୟୟ
(ଜ) ସ୍ୱାର୍ଥରେ 'ଅ' ପ୍ରତ୍ୟୟ
(ଝ) ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥରେ 'ଇକ' ପ୍ରତ୍ୟୟ
(ଞ) ପ୍ରକାର ଅର୍ଥରେ 'ଥା' ପ୍ରତ୍ୟୟ

୮। ନିମ୍ନ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ଗଠନ କର ।
ପୁରୋହିତ, ସୁନା, ଲଘୁ, ପଟୁ, ବଡ଼, ଡାକ୍ତର, ମୂର୍ଖ, ସାଧୁ, ସୁମିତ୍ରା

୯। ତଳଲିଖିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରେ ଅପତ୍ୟାର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି ତଦ୍ଧିତ ଶବ୍ଦ ଗଠନ କର ।
ସରମା, ଅଦିତି, ସ୍ୱସୃ, ବସୁଦେବ, ବ୍ୟାସ, ମନୁ, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର, ଭଗୀରଥ, କୃତ୍ତିକା, ଦକ୍ଷ

୧୦। ଶବ୍ଦ ଗଠନ କର—
ପଶ୍ଚାତ୍ + ତ୍ୟ, ପଶ୍ଚାତ୍ + ୟ, ଭୂତ + ଉରା, କୁଲା + ଏଇ, ଖଟ + ଉଆ, ଅର୍ଣ୍ଣ + ବ, ସୁଭଗ + ୟ, ସମ୍ଭବ + ତସ୍, ଶ୍ରଦ୍ଧା + ଆଳୁ, ଅରଣ୍ୟ + ଅ ।

ପଦ-ପରିବର୍ତ୍ତନ

ବିଶେଷ୍ୟକୁ ବିଶେଷଣରେ ଓ ବିଶେଷଣକୁ ବିଶେଷ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ପଦପରିବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ କୃଦନ୍ତ ଓ ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏହା କରାଯାଏ ।

ପ୍ରାୟଶଃ ଧାତୁର ପରେ ଅ, ଅନ, ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ କଲେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ହୁଏ ଏବଂ ତ, ତବ୍ୟ, ଅନୀୟ, ଯ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ କଲେ ବିଶେଷଣ ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଯଥା–

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ଆ–ଗମ୍ + ଅ = ଆଗମ	ପଠ୍ + ତ = ପଠିତ
ଆ–ଗମ୍ + ଅନ = ଆଗମନ	ପଠ୍ + ତବ୍ୟ = ପଠିତବ୍ୟ
ଆ–କୃ + ତି = ଆକୃତି	ପଠ୍ + ଅନୀୟ = ପଠନୀୟ
	ପଠ୍ + ୟ = ପାଠ୍ୟ

ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦରୁ ବିଶେଷଣ ପଦ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଶବ୍ଦର ପରେ ଅ, ଆଳୁ, ଇନ୍, ଏୟ, ତା, ମତ୍, ବତ୍, ମୟ, ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗ କଲେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ବିଶେଷଣରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।

୧ । କୃଦନ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପଦପରିବର୍ତ୍ତନ :

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ଅର୍ଜ୍ଜନ, ଅର୍ଜ୍ଜନା	ଅର୍ଜ୍ଜିତ	ଅନୁମାନ	ଅନୁମିତ
ଅଧିବାସ	ଅଧ୍ୟୁଷିତ	ଆନୟନ	ଆନୀତ
ଅଧ୍ୟୟନ	ଅଧୀତ	ଆହରଣ	ଆହୃତ
ଅବଶେଷ	ଅବଶିଷ୍ଟ	ଆଘ୍ରାଣ	ଆଘ୍ରାତ
ଅବରୋଧ	ଅବରୁଦ୍ଧ	ଆକର୍ଷଣ	ଆକୃଷ୍ଟ, ଆକର୍ଷିତ
ଅନୁରାଗ	ଅନୁରାଗୀ/ଅନୁରକ୍ତ	ଆଘାତ	ଆହତ
ଅନୁସରଣ	ଅନୁସୃତ	ଆରମ୍ଭ	ଆରବ୍ଧ
ଅବତାର/ଅବତରଣ	ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ	ଆଶ୍ରୟ	ଆଶ୍ରିତ
ଅଭିନିବେଶ	ଅଭିନିବିଷ୍ଟ	ଆଦର	ଆଦୃତ
ଅଭିଷେକ	ଅଭିଷିକ୍ତ	ଆଦେଶ	ଆଦିଷ୍ଟ
ଅତିରେକ	ଅତିରିକ୍ତ	ଆଚ୍ଛାଦନ	ଆଚ୍ଛନ୍ନ, ଆଚ୍ଛାଦିତ
ଅନୁବାଦ	ଅନୂଦିତ	ଆରୋହଣ	ଆରୂଢ଼

Scanned with CamScanner

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ଅବସାଦ	ଅବସନ୍ନ
ଅବଧାନ	ଅବହିତ
ଅଭିଧାନ	ଅଭିହିତ
ଅଭିଯୋଗ	ଅଭିଯୁକ୍ତ, ଅଭିଯୋକ୍ତା,
ଆକ୍ରମଣ	ଆକ୍ରାନ୍ତ
ଇଚ୍ଛା	ଇଚ୍ଛିତ
ଈକ୍ଷଣ	ଈକ୍ଷିତ
ଉନ୍ନତି, ଉନ୍ନୟନ	ଉନ୍ନତ, ଉନ୍ନୀତ
ଉଦ୍ଧାର	ଉଦ୍ଧୃତ
ଉତ୍ତାପ	ଉତ୍ତପ୍ତ
ଉପହାସ	ଉପହସିତ
ଉତ୍ଥାନ	ଉତ୍ଥିତ
ଉଡ୍ଡୟନ	ଉଡ୍ଡୀନ
ଉଦ୍‌ବେଗ	ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ
ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ	ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ
ଉନ୍ମାଦ	ଉନ୍ମତ୍ତ
ଉତ୍ପାଦନ	ଉତ୍ପାଦିତ
ଉତ୍ତରଣ	ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ
କରଣ, କୃତି	କୃତ
କଥନ	କଥିତ
କଳନା	କଳିତ
କଳ୍ପନା	କଳ୍ପିତ, କାଳ୍ପନିକ
କଣ୍ଟକ	କଣ୍ଟକିତ
କମ୍ପନ	କମ୍ପିତ
କର୍ତ୍ତନ	କର୍ତ୍ତିତ
କ୍ରାନ୍ତି	କ୍ରାନ୍ତ
କ୍ରୋଧ	କ୍ରୁଦ୍ଧ
କ୍ରୟ	କ୍ରୀତ
କ୍ଲେଶ	କ୍ଲିଷ୍ଟ

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ଆହ୍ୱାନ	ଆହୂତ
ଆରାଧନା	ଆରାଧିତ
ଆରୋପଣ	ଆରୋପିତ
ଆଳାପ	ଆଳାପିତ
ଆସ୍ୱାଦନ	ଆସ୍ୱାଦିତ
ଗଣନ	ଗଣିତ
ଗମନ	ଗତ
ଗର୍ଜନ	ଗର୍ଜିତ, ଗର୍ଜମାନ
ଗ୍ଲାନି	ଗ୍ଲାନ, ଗ୍ଲେୟ
ଗ୍ରହଣ	ଗୃହୀତ
ଗାନ	ଗୀତ
ଗ୍ରାସ	ଗ୍ରସ୍ତ
ଘର୍ଷଣ	ଘୃଷ୍ଟ, ଘର୍ଷିତ, ଘର୍ଷଣୀୟ
ଘାତ	ହତ, ଘାତକ
ଜ୍ଞାନ	ଜ୍ଞାତ
ଚଳନ	ଚଳିତ
ଚୟନ	ଚୟିତ, ଚିତ
ଚାଳନା	ଚାଳିତ
ଚୂରଣ	ଚୂର୍ଣ୍ଣ
ଛେଦନ	ଛିନ୍ନ, ଛେଦ୍ୟ
ଜନ୍ମ	ଜାତ
ଜୀବନ	ଜୀବିତ
ତୋଷ	ତୁଷ୍ଟ
ତ୍ୱରା, ତ୍ୱରଣ	ତ୍ୱରିତ
ତ୍ରାସ	ତ୍ରସ୍ତ
ତୁଳନା	ତୁଳିତ, ତୁଳନୀୟ
ତୃପ୍ତି, ତର୍ପଣ	ତୃପ୍ତ, ତର୍ପିତ
ତ୍ୟାଗ	ତ୍ୟକ୍ତ

Scanned with CamScanner

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ଖେଦ	ଖିନ୍ନ	ତାଡ଼ନ	ତାଡ଼ିତ
ଖଣ୍ଡନ	ଖଣ୍ଡିତ	ତାପ	ତାପିତ, ତପ୍ତ
ଖୋଦନ	ଖୋଦିତ	ଦଂଶନ	ଦଷ୍ଟ
କ୍ଷତି	କ୍ଷତ	ଦର୍ପ	ଦୃପ୍ତ
କ୍ଷୟ	କ୍ଷୀଣ, କ୍ଷୟିତ	ଦଣ୍ଡ	ଦଣ୍ଡିତ
ଦାନ	ଦତ୍ତ	ଦର୍ଶନ	ଦୃଷ୍ଟ
ଦୀପ୍ତି	ଦୀପ୍ତ	ବନ୍ଧନ	ବଦ୍ଧ
ଦମନ	ଦମିତ	ବିଦାରଣ	ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ
ଦାହ, ଦହନ	ଦଗ୍ଧ	ବିକିରଣ	ବିକୀର୍ଣ୍ଣ
ଦୃଷ୍ଟି, ଦର୍ଶନ	ଦୃଷ୍ଟ	ବ୍ୟଥା	ବ୍ୟଥିତ
ଦ୍ରବ	ଦ୍ରବିତ	ବିକାଶ	ବିକଶିତ
ଦ୍ରୋହ	ଦ୍ରୋହୀ	ବିଧ୍ୱଂସ	ବିଧ୍ୱସ୍ତ
ଧାରଣ	ଧାରିତ, ଧୃତ	ବିନାଶ	ବିନଷ୍ଟ
ଧ୍ୱଂସ	ଧ୍ୱସ୍ତ	ବିଭାଜନ, ବିଭାଗ	ବିଭକ୍ତ
ଧୌତି	ଧୌତ	ବିରତି, ବିରାମ	ବିରତ
ନିଧାନ	ନିହିତ	ବିସ୍ତାର	ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ
ନିଷେଧ	ନିଷିଦ୍ଧ	ବିଶେଷ	ବିଶିଷ୍ଟ
ନାଶ	ନଷ୍ଟ	ବେଧ	ବିଦ୍ଧ
ନିମଜ୍ଜନ	ନିମଜ୍ଜିତ	ବିକ୍ରୟ	ବିକ୍ରିତ
ନିରୁଦ୍‌ବେଗ	ନିରୁଦ୍‌ବିଗ୍ନ	ବିଲୟ	ବିଲୀନ
ପାକ, ପାଚନ	ପକ୍ୱ	ବାଧା	ବାଧିତ
ପୂଜା, ପୂଜନ	ପୂଜିତ	ବିକ୍ଷୋଭ	ବିକ୍ଷୁବ୍ଧ
ପୂରଣ	ପୂର୍ଣ୍ଣ	ବିସ୍ମରଣ	ବିସ୍ମୃତ
ପତନ	ପତିତ	ବିକାର	ବିକୃତ
ପୀଡ଼ନ, ପୀଡ଼ା	ପୀଡ଼ିତ	ଭଙ୍ଗ, ଭଞ୍ଜନ	ଭଗ୍ନ
ପ୍ରତିଷେଧ	ପ୍ରତିଷିଦ୍ଧ	ଭଜନ, ଭକ୍ତି	ଭକ୍ତ
ପ୍ରସାଦ	ପ୍ରସନ୍ନ	ଭର୍ତ୍ସନା	ଭର୍ତ୍ସିତ
ପ୍ରଣତି, ପ୍ରଣାମ	ପ୍ରଣତ	ଭ୍ରଂଶ	ଭ୍ରଷ୍ଟ
ପ୍ରେରଣ, ପ୍ରେରଣା	ପ୍ରେରିତ	ଭେଦ, ଭେଦନ	ଭିନ୍ନ
ପୁଷ୍ଟି	ପୁଷ୍ଟ	ଭୋଜନ	ଭୁକ୍ତ

Scanned with CamScanner

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ପ୍ରସ୍ଥାନ	ପ୍ରସ୍ଥିତ	ଭକ୍ଷଣ	ଭକ୍ଷିତ, ଭକ୍ଷ୍ୟ
ପ୍ରାପ୍ତି	ପ୍ରାପ୍ତ	ଭ୍ରମ	ଭ୍ରାନ୍ତ
ପ୍ରକର୍ଷ	ପ୍ରକୃଷ୍ଟ	ଭାଷଣ	ଭାଷିତ
ପ୍ରବେଶ	ପ୍ରବିଷ୍ଟ	ମୋହ	ମୁଗ୍ଧ, ମୂଢ଼
ବଚନ, ଉକ୍ତି	ଉକ୍ତ	ମରଣ, ମୃତ୍ୟୁ	ମୃତ
ବନ୍ଦନ, ବନ୍ଦନା	ବନ୍ଦିତ	ମ୍ଳାନି	ମ୍ଳାନ
ବରଣ	ବୃତ, ବରଣୀୟ	ମୋଚନ, ମୁକ୍ତି	ମୁକ୍ତ
ବିଧାନ	ବିହିତ	ମଦ	ମତ୍ତ
ବିଷାଦ	ବିଷଣ୍ଣ	ମନ୍ତ୍ରଣା	ମନ୍ତ୍ରିତ
ବିଜୟ	ବିଜିତ	ରଂଜନ	ରଂଜିତ
ରତି	ରତ	ସ୍ୱେଦ	ସ୍ୱିନ୍ନ
ରୋଦନ	ରୁଦିତ	ସ୍ତମ୍ଭନ	ସ୍ତବ୍ଧ
		ସମ୍ପାଦନ	ସମ୍ପାଦିତ, ସମ୍ପନ୍ନ
ରୋଗ	ରୁଗ୍‌ଣ,ରୋଗୀ	ରୋଧ	ରୁଦ୍ଧ
ରୋଷ	ରୁଷ୍ଟ	ଲାଭ	ଲବ୍ଧ
ଲୋଭ	ଲୁବ୍‌ଧ	ଲୟ	ଲୀନ
ଲକ୍ଷଣ	ଲକ୍ଷିତ, ଲାକ୍ଷଣିକ	ଲିଖନ	ଲିଖିତ
ଲେପନ	ଲେପିତ	ଶାସ୍ତି	ଶାସିତ
ଶୟନ	ଶୟିତ,ଶୟାନ	ଶାପ	ଶପ୍ତ
ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦିତ, ଶାବ୍ଦିକ	ଶୁକ୍ତି	ଶୌକ୍ତେୟ
ଶ୍ରବଣ	ଶ୍ରୁତ, ଶ୍ରାବ୍ୟ	ଶ୍ଳେଷ	ଶ୍ଳିଷ୍ଟ
ଶାସନ	ଶାସିତ, ଶିଷ୍ଟ	ଶୋଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଶ୍ରମ, ଶାନ୍ତି	ଶ୍ରାନ୍ତ	ଶୋଷ	ଶୋଷୀ, ଶୋଷିତ
ଶିକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷଣ	ଶିକ୍ଷିତ	ଶକ୍ତି	ଶକ୍ତ
ସଞ୍ଚୟନ	ସଞ୍ଚିତ	ସଂଘାତ, ସଂହତି	ସଂହତ, ସାଂଘାତିକ
ସଙ୍ଗଠନ	ସଙ୍ଗଠିତ	ସନ୍ତୋଷ	ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
ସେଚନ, ସେକ	ସିକ୍ତ	ସୁପ୍ତି	ସୁପ୍ତ
ସାଧନ	ସାଧିତ	ସ୍ନେହ	ସ୍ନିଗ୍ଧ
ସ୍ମରଣ, ସ୍ମୃତି	ସ୍ମୃତ	ସୃଷ୍ଟି	ସୃଷ୍ଟ
ସ୍ତୁତି, ସ୍ତବ	ସ୍ତୁତ		

Scanned with CamScanner

୨। ବିଶେଷଣରୁ ବିଶେଷ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ :

ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ
ଅନୁରକ୍ତ	ଅନୁରକ୍ତି	ଅନୁପସ୍ଥିତ	ଅନୁପସ୍ଥିତି
ଅନୁମିତ	ଅନୁମିତି	ଅପ୍ରିୟ	ଅପ୍ରୀତି
ଅବିକୃତ	ଅବିକୃତି	ଆରବ୍ଧ	ଆରବ୍ଧ, ଆରମ୍ଭ
ଆସକ୍ତ	ଆସକ୍ତି	ଆହୂତ	ଆହୂତି, ଆହ୍ୱାନ
ଆହୁତ	ଆହୁତି	ଉକ୍ତ	ଉକ୍ତି, ବଚନ
ଉନ୍ନତ	ଉନ୍ନତି	କୃତ	କୃତି, କାର୍ଯ୍ୟ
ଗୀତ	ଗୀତି, ଗାନ	ଗୃହୀତ	ଗ୍ରହଣ
ତୃପ୍ତ	ତୃପ୍ତି	ଦତ୍ତ	ଦାନ
ନିହିତ	ନିଧାନ	ପ୍ରଣତ	ପ୍ରଣତି, ପ୍ରଣାମ
ପ୍ରଶାନ୍ତ	ପ୍ରଶାନ୍ତି	ପ୍ରଶମନ	ପ୍ରଶମିତ
ଭ୍ରାନ୍ତ	ଭ୍ରାନ୍ତି	ଶ୍ରୁତ	ଶ୍ରୁତି
ଶ୍ଳୀଳ	ଶ୍ଳୀଳତା	ସଂକ୍ଷିପ୍ତ	ସଂକ୍ଷିପ୍ତତା
ସଂକ୍ଷେପିତ	ସଂକ୍ଷେପଣ	ବ୍ୟକ୍ତ	ବ୍ୟକ୍ତି
ପ୍ଳାବିତ	ପ୍ଳାବନ	ପ୍ରୀତ	ପ୍ରୀତି
ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ	ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତି, ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତତା	ନିକ୍ଷିପ୍ତ	ନିକ୍ଷେପ
ନିଷ୍କ୍ରିୟ	ନିଷ୍କ୍ରିୟତା	ଧ୍ୟାତ	ଧ୍ୟାନ
ଦୀପ୍ତ	ଦୀପ୍ତି	ଜିତ	ଜୟ

୩। ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିଶେଷ୍ୟରୁ ବିଶେଷଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ :

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ଅହଙ୍କାର	ଅହଙ୍କାରୀ	ରୋଗୀ	ରୋଗା, ରୋଗଣା
ଅପରାଧ	ଅପରାଧୀ	ମାଟି	ମାଟିଆ
ଅନ୍ଧାର	ଅନ୍ଧାରୀ, ଅନ୍ଧାରିଆ ଅନ୍ଧାରୁଆ	ପଙ୍କ	ପଙ୍କୁଆ, ପଙ୍କିଳ
ଅଭ୍ୟନ୍ତର	ଆଭ୍ୟନ୍ତର, ଆଭ୍ୟନ୍ତରିକ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ	ଋଣ	ଋଣୀ
		ବିବେକ	ବିବେକୀ
ଅରୁଣ	ଅରୁଣିତ	ବଳ	ବଳୀ, ବଳବାନ୍
ଅଭିମାନ	ଅଭିମାନୀ	ସାହସ	ସାହସୀ, ସାହସିକ

Scanned with CamScanner

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ଅପେକ୍ଷା	ଆପେକ୍ଷିକ	ଗର୍ବ	ଗର୍ବୀ, ଗର୍ବିତ
ଆଣ୍ଠୁ	ଆଣ୍ଠୁଆଣି	ମାଂସ	ମାଂସଳ, ମାଂସିକ
ଜ୍ଞାନ	ଜ୍ଞାନୀ, ଜ୍ଞାନବାନ୍	ଶ୍ମଶ୍ରୁ	ଶ୍ମଶ୍ରୁଳ
ତେଜଃ	ତେଜସ୍ୱୀ	ଶୀତ	ଶୀତଳ, ଶୀତୁଆ ଶୀତୁଳିଆ
ବୁଦ୍ଧି	ବୌଦ୍ଧିକ	ଫେନ	ଫେନିଳ
ମାୟା	ମାୟାବୀ, ମାୟିକ	ମୃତ୍	ମୃଣ୍ମୟ
ମେଧା	ମେଧାବୀ	ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ	ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ
ନିଶା	ନୈଶ	ବଂଶ	ବଂଶୀୟ
ଧନ	ଧନୀ, ଧନବାନ୍ ଧନିକ, ଧନଶାଳୀ	ଜଳ	ଜଳୀୟ
ଦିନ	ଦୈନିକ	ପୁଷ୍ପ	ପୁଷ୍ପିତ
ଚୁଟି	ଚୁଟିଆ	ଭୟ	ଭୟାଳୁ
ପାହାଡ଼	ପାହାଡ଼ିଆ	ଦୟା	ଦୟାଳୁ
ମୁନ	ମୁନିଆ	ଚକ୍ଷୁ	ଚାକ୍ଷୁଷ
ହଳ	ହଳିଆ, ହଳୁଆ	ରୁଦ୍ର	ରୌଦ୍ର
ଦାଢ଼	ଦାଢ଼ୁଆ	ଜାତି	ଜାତୀୟ, ଜାତିଆ
ଖରା	ଖରାଟିଆ	ପଶୁ	ପାଶବ, ପାଶବିକ
ଦାନ୍ତ	ଦାନ୍ତୁରା	ମାନବ	ମାନବୀୟ, ମାନବିକ
ଧ୍ୱନି	ଧ୍ୱନିତ, ଧ୍ୱନନ	ସମାଜ	ସାମାଜିକ
ଲାଜ	ଲାଜକୁଳା, ଲାଜୁଆ	ସମୟ	ସାମୟିକ
କାନ୍ଦ	କାନ୍ଦୁରା	ପର୍ବତ	ପାର୍ବତ୍ୟ, ପାର୍ବତୀୟ
ନିଶା	ନିଶାଖୋର, ନୈଶିକ	ସ୍ୱର୍ଗ	ସ୍ୱର୍ଗୀୟ
କୃପା	କୃପାଳୁ	ରାଷ୍ଟ୍ର	ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ
ମୂଲ୍ୟ	ମୂଲ୍ୟବାନ୍	ବର୍ଷ	ବାର୍ଷିକ
ପୁତ୍ର	ପୁତ୍ରକ,ପୁତ୍ରବାନ୍	ଲାଞ୍ଜ	ଲାଞ୍ଜୁଆ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍	ଗାଳ	ଗାଳୁଆ
ରୋଗ	ରୋଗୀ, ରୋଗଣିଆ	ସହର	ସହରୀ, ସହରିଆ
ମାଛ	ମାଛୁଆ		

Scanned with CamScanner

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ
ଖରାବେଳ	ଖରାବେଳିଆ	ସକାଳ	ସକାଳୁଆ
ଗୋ	ଗବ୍ୟ	ନବ	ନବ୍ୟ
ଶରୀର	ଶାରୀରିକ	ସମୁଦ୍ର	ସାମୁଦ୍ରିକ
ତମ	ତାମସିକ	ଦେହ	ଦୈହିକ
ଲୁଣ	ଲୁଣିଆ, ଲୁଣୀ	ମେଘ	ମେଘୁଆ
ବଣ	ବଣୁଆ	ଗେରୁ	ଗେରୁଆ
ଚଇତ	ଚଇତି	କୁଜ	କୁଜା
ଦାଢ଼ି	ଦାଢ଼ିଆ	କଷା	କଷାଳିଆ
ଧୂଆଁ	ଧୂଆଁଳିଆ	ଜଟା	ଜଟିଆ
ସୂର	ସୌର	ବୁଦ୍ଧ	ବୌଦ୍ଧ

୪ । ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିଶେଷଣରୁ ବିଶେଷ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ :

ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ
କୃତଜ୍ଞ	କୃତଜ୍ଞତା	କୁଶଳ	କୌଶଳ, କୁଶଳତା
ସାଧୁ	ସାଧୁତା, ସାଧୁତ୍ୱ	ଉପକାରୀ	ଉପକାରିତା
ଉପାଦେୟ	ଉପାଦେୟତା	ନିର୍ଲୋଭ	ନିର୍ଲୋଭତା
ପଣ୍ଡିତ	ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ	ଲଳିତ	ଲାଳିତ୍ୟ
ଚଞ୍ଚଳ	ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ, ଚଞ୍ଚଳତା	ସୁନ୍ଦର	ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସୁନ୍ଦରତା
ମଧୁର	ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ମଧୁରତା	ବତ୍ସଳ	ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ବତ୍ସଳତା
	ମାଧୁରୀ, ମଧୁରିମା	ବିଜନ	ବିଜନତା
ବିଷମ	ବୈଷମ୍ୟ, ବିଷମତା	ସମର୍ଥ	ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସମର୍ଥତା
ବିଭିନ୍ନ	ବୈଭିନ୍ନ୍ୟ, ବିଭିନ୍ନତା	ଶୂର	ଶୌର୍ଯ୍ୟ,
ବିପୁଳ	ବିପୁଳତା		ଶୂରତ୍ୱ, ଶୂରତା
ବହୁଳ	ବାହୁଲ୍ୟ, ବହୁଳତା	ଗମ୍ଭୀର	ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ଗମ୍ଭୀରତା
ଗୃହସ୍ଥ	ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ	ବୃଦ୍ଧ	ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, ବୃଦ୍ଧତା, ବୃଦ୍ଧତ୍ୱ
ମହାତ୍ମା	ମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଦୁରାତ୍ମା	ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ
ଧୀର	ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଧୀରତା	ସମ	ସାମ୍ୟ, ସମତା
ସୁଜନ	ସୌଜନ୍ୟ, ସୁଜନତା	ତରୁଣ	ତାରୁଣ୍ୟ, ତରୁଣତା
ନୀଳ	ନୀଳିମା	ଗୁରୁ	ଗରିମା, ଗୁରୁତ୍ୱ

Scanned with CamScanner

ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷ୍ୟ
ଲଘୁ	ଲଘିମା, ଲଘୁତ୍ୱ	ରକ୍ତ	ରକ୍ତିମା
ପାଗଳ	ପାଗଳାମି	ଠକ	ଠକାମି
ଚଗଲା	ଚଗଲାମି	ଦୁଷ୍ଟ	ଦୁଷ୍ଟାମି
ବଡ଼	ବଡ଼ିମା, ବଡ଼େଇ	ମୂର୍ଖ	ମୂର୍ଖତା
ବୁଦ୍ଧିମାନ୍	ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା	ଲଘୁ	ଲଘୁତା, ଲାଘବ
ପଟୁ	ପଟୁତା, ପାଟବ	ବୀର	ବୀରତ୍ୱ,
ମୃଦୁ	ମାର୍ଦ୍ଦବ, ମୃଦୁତା		ବୀରତା, ବୀର୍ଯ୍ୟ
ମହାନ୍	ମହତ୍ତ୍ୱ, ମହିମା	ସାରବାନ୍	ସାରବତ୍ତା
ଦାୟୀ	ଦାୟିତ୍ୱ	ସ୍ଥାୟୀ	ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ
ପ୍ରତିଯୋଗୀ	ପ୍ରତିଯୋଗିତା	ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ	ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା
ପ୍ରଭୁ	ପ୍ରଭୁତ୍ୱ	ବିଦ୍ୱାନ୍	ବିଦ୍ୱତ୍ତା
ମତ୍ତ	ମଦ	ଅରୁଣ	ଅରୁଣିମା
ଭଣ୍ଡ	ଭାଣ୍ଡାମି	ସମଗ୍ର	ସମଗ୍ରତା, ସାମଗ୍ର୍ୟ
ଚପଳ	ଚାପଲ୍ୟ, ଚପଳତା	ଯୁବା	ଯୁବତା, ଯୌବନ
ଦୃଢ଼	ଦୃଢ଼ତା, ଦାର୍ଢ୍ୟ, ଦୃଢ଼ତ୍ୱ	ଦୀର୍ଘ	ଦୀର୍ଘତା, ଦୈର୍ଘ୍ୟ,
ଧୃଷ୍ଟ	ଧୃଷ୍ଟତା		ଦ୍ରାଘିମା
ନିପୁଣ	ନିପୁଣତା, ନୈପୁଣ୍ୟ	ବକ୍ର	ବକ୍ରତା, ବକ୍ରତ୍ୱ, ବକ୍ରିମା
ନିଷ୍ଠୁର	ନିଷ୍ଠୁରତା, ନୈଷ୍ଠୁର୍ଯ୍ୟ	ଯୁବା	ଯୌବନ, ଯୁବତ୍ୱ
ଦୃଢ଼	ଦାର୍ଢ୍ୟ, ଦୃଢ଼ତା	ସ୍ଥୂଳ	ସ୍ଥୂଳତା, ସ୍ଥୂଳତ୍ୱ

୫ । ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିଶେଷ୍ୟରୁ ବିଶେଷ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ :

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷ୍ୟ
ଅଭିମୁଖ	ଆଭିମୁଖ୍ୟ	ଚୋର	ଚୌର
ବାଳ	ବାଳକ	ମରୁତ	ମାରୁତ
ବାଳକ	ବାଳକତ୍ୱ		
ମନ	ମାନସ	ସେନା	ସୈନ୍ୟ
ବନ୍ଧୁ	ବାନ୍ଧବ	ଅର୍ଘ	ଅର୍ଘ୍ୟ
ଲତା	ଲତିକା	ତାରା	ତାରକା
ନାସା	ନାସିକା	ଦେବ	ଦେବତା
ଅଙ୍ଗ	ଅଙ୍ଗି, ଅଙ୍ଗୀ	ବିଭବ	ବୈଭବ

Scanned with CamScanner

ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷ୍ୟ	ବିଶେଷ୍ୟ
ନୌ	ନୌକା	ସୁଖ	ସୌଖ୍ୟ
ନର	ନରତ୍ୱ	କବି	କବିତା, କବିତ୍ୱ
ସୁର	ସୂର୍ଯ୍ୟ	ତ୍ରିଲୋକ	ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ
ବନ୍ଧୁ	ବାନ୍ଧବ, ବନ୍ଧୁତା, ବନ୍ଧୁତ୍ୱ	ରକ୍ଷ	ରାକ୍ଷସ
ପୁରୁଷ	ପୌରୁଷ, ପୁରୁଷତ୍ୱ	ଅତିଥି	ଆତିଥ୍ୟ
ସଖା	ସଖ୍ୟ	ବାବୁ	ବାବୁଆନି, ବାବୁଗିରି
ମିତ୍ର	ମିତ୍ରତା	ଗୋଲାମ	ଗୋଲାମଗିରି,
ଚକ	ଚକା, ଚକି		ଗୋଲାମପଣ
କୁଲି	କୁଲିଗିରି	ହାକିମ୍	ହାକିମି
ଓକିଲ	ଓକିଲାତି	ଅବଧାନ	ଅବଧାନି

୬ । ତଦ୍ଧିତ ପ୍ରତ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ବିଶେଷଣରୁ ବିଶେଷଣ ଗଠିତ :

ବିଶେଷଣ	ବିଶେଷଣ
ଗୁରୁ	ଗୁରୁତର, ଗୁରୁତମ, ଗରୀୟାନ୍, ଗରିଷ୍ଠ
ଲଘୁ	ଲଘୁତର, ଲଘୁତମ, ଲଘୀୟାନ୍, ଲଘିଷ୍ଠ
ମହାନ୍	ମହତ୍ତର, ମହତ୍ତମ, ମହୀୟାନ୍, ମହିଷ୍ଠ
ବୃଦ୍ଧ	ବୃଦ୍ଧତର, ବୃଦ୍ଧତମ, ବର୍ଷୀୟାନ୍, ବର୍ଷିଷ୍ଠ, ଜ୍ୟାୟାନ୍, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ
ବୃହତ୍	ବୃହତ୍ତର, ବୃହତ୍ତମ
ବଳବତ୍ (ବଳବାନ୍)	ବଳବତ୍ତର, ବଳବତ୍ତମ

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ୍ୟରେ ପରିଣତ କର ।

ଦୀର୍ଘ, ମଧୁର, ମୂର୍ଖ, ଲଘୁ, ବଡ଼, ଗୃହୀତ, ବୈଧ, ଦୟାଳୁ, ଦାଢ଼ିଆ, ନିଖୁଣ, ଉପକାରୀ, ସମର୍ଥ, ଅମର, ଲଜ୍ଜିତ, ଦୁଷ୍ଟ, ପାଗଳ, ମଥିତ, ମୁଗ୍ଧ, ବୃଦ୍ଧ, ବିସ୍ମୃତ, ଉନ୍ନୀତ, ମୃତ, ଗ୍ରସ୍ତ, ଅଭିଷିକ୍ତ, ହୃଷ୍ଟ, ସ୍ତବ୍ଧ, ଲବ୍ଧ, ଲୁବ୍ଧ, ବିସ୍ମିତ, ସଂସ୍କୃତ, ତୃପ୍ତ, ଦ୍ରବିତ, ସଂକୁଆ, ରୋମାଞ୍ଚିତ, କ୍ଷୁଦ୍ର, ଦାର୍ଶନିକ, ଶାନ୍ତ, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ଗୁଣଶାଳୀ, ଦୃଷ୍ଟ, କ୍ଷୁବ୍ଧ, ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ, ଦୃପ୍ତ, ପ୍ରତିଯୋଗୀ, ପ୍ରଭୁ, ଶୁଚି, ନୀଳ, ଗମ୍ଭୀର, ପଙ୍କିଳ, ଗବ୍ୟ, ସାମୁଦ୍ରିକ, ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ, ଶୈବ, ପଣ୍ଡିତ, ଚତୁର, ରମଣୀୟ, ପାଠ୍ୟ, ଶ୍ରୋତବ୍ୟ, ଶୋଚନୀୟ, ଦୋହନୀୟ, ସୌର ।

Scanned with CamScanner

୨। ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶେଷଣରେ ପରିଣତ କର ।
ମଦ, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, ମୂର୍ଖତା, ନୀଳିମା, ବଡ଼େଇ, ଚଗଲାମି, କୃତଜ୍ଞତା, ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ, ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ସାରବତ୍ତା, ସମତା, ଧୂଆଁ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ମହିମା, ଗାଁ, ଚଇତ, ମାଟି, ଦଳ, ତାଳୁ, ସଂସଦ, ଔଷଧ, ଆଜି, ଅନ୍ଧାର, ପେଟ, ଖାର, ସହର, ମାଈ, ମାଡ଼, ବୁଦ୍ଧ, ଦେହ, ଅପରାଧ, ରାଜା, ସମାଜ, ପୁଷ୍ପ, ଗର୍ବ, ଗ୍ରାସ, ସ୍ତବ, ଆହ୍ୱାନ, ପୋଷଣ, ଭଞ୍ଜନ, ଶକ୍ତି, ପ୍ରସ୍ଥାନ, ମୋହ, ଆଦର, ପ୍ରକର୍ଷ, ତୃପ୍ତି, ବ୍ୟବଧାନ, ପାକ, ଦୋହନ, ଦୁଧ, ବିକ୍ରୟ, କ୍ଷୁଧା, ମାସ, କଣ୍ଠ, ସ୍ୱର, ବିଷାଦ, ଅବସାଦ, ଆହରଣ, ଜ୍ଞାନ, ଆଘ୍ରାଣ, ସ୍ନେହ, ସ୍ୱପ୍ନ, ସ୍ମୃତି, ଭଜନ, ଭକ୍ତି, ଭାଷଣ, କାର୍ଯ୍ୟ, ଅର୍ଚ୍ଚନା, ଅବଧାନ, ବିନାଶ, ଘାତ

୩। ଯେ ମରିଛି ସେ ମୃତ । ସେହିପରି ତଳ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କର–
ଗତ, ପଠିତ, ଭୁକ୍ତ, ସଂସ୍କୃତ, ଆରବ୍ଧ, ଉତ୍‌ଥିତ, ଅନୁମିତ, ଦୃଷ୍ଟ, ପ୍ରାପ୍ତ, ଆନୀତ, ଧ୍ୱସ୍ତ, ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ, ଆରୂଢ଼, ଲୁବ୍ଧ, ସମ୍ପାଦିତ, ରୁଷ୍ଟ, ବ୍ୟଥିତ, ଆଶ୍ରିତ, ଲିଖିତ, ଗୀତ, ପକ୍ୱ

୪। ଦଶଟି 'ତା' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

Scanned with CamScanner

ବାକ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ

ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କେତୋଟି ଉଦାହରଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉ—

(୧) ପକ୍ଷିମାନେ ଆକାଶରେ...

(୨) ପକ୍ଷିମାନେ ଆକାଶରେ ଚକ୍କର କାଟୁଛନ୍ତି ।

(୩) ଧୋବା ନିଆଁରେ ଲୁଗା ଧୋଉଅଛି ।

(୪) ପିଲାଟି ପାଣିରେ ଲୁଗା ଧୋଉଅଛି ।

(୫) ସୃଷ୍ଟି କରି ସୁନ୍ଦର ଚମତ୍କାରିତା ତାଙ୍କର କରିଛନ୍ତି ଜଗତଟିକୁ ପ୍ରକାଶ ଏହି ଈଶ୍ୱର ।

(୬) ଈଶ୍ୱର ଏହି ସୁନ୍ଦର ଜଗତଟିକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ତାଙ୍କର ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଉ—

ପ୍ରଥମ ଉଦାହରଣ ''ପକ୍ଷିମାନେ ଆକାଶରେ...'' ଏଥିରୁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ବୁଝାପଡୁ ନାହିଁ । କାରଣ ''ପକ୍ଷିମାନେ ଆକାଶରେ—'' ପରେ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ନିମିତ୍ତ ଆଉ କେତେକ ପଦ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା ରଖୁଅଛନ୍ତି । ଦ୍ୱତୀୟ ଉଦାହରଣ ''ପକ୍ଷୀମାନେ ଆକାଶରେ ଚକ୍କର କାଟୁଛନ୍ତି'' ଗୋଟିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ । ପ୍ରଥମ ଉଦାହରଣଟିରେ ଅଭାବ ରହିଥିବା ''ଚକ୍କର କାଟୁଛନ୍ତି'' ଏଥିରେ ପୂରଣ ହୋଇପାରିଛି ଓ ଜିଜ୍ଞାସାର ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ଧାରା ଅପ୍ରତିହତ ରହିପାରିଛି । ସେହି କାରଣରୁ ପ୍ରଥମ ଉଦାହରଣଟି ବାକ୍ୟ ହୋଇନଥିବା ସମୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉଦାହରଣଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ହୋଇପାରିଛି ।

ତୃତୀୟ ଉଦାହରଣରେ କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ, କ୍ରିୟା ଇତ୍ୟାଦି ରହିଥିଲେ ହେଁ ତାହା ବାକ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇପାରିନାହିଁ । କାରଣ ଲୁଗା ଧୋଇବାର ଯୋଗ୍ୟତା ନିଆଁର ନାହିଁ, ପାଣିର ରହିଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଚତୁର୍ଥ ଉଦାହରଣଟି ''ପିଲାଟି ପାଣିରେ ଲୁଗା ଧୋଉଅଛି'' ଗୋଟିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ । କାରଣ ଲୁଗା ଧୋଇବାର ଯୋଗ୍ୟତା ପାଣିର ରହିଛି ।

ପଞ୍ଚମ ଉଦାହରଣ ''ସୃଷ୍ଟି କରି ସୁନ୍ଦର ଚମତ୍କାରିତା ତାଙ୍କର କରିଛନ୍ତି ଜଗତଟିକୁ ପ୍ରକାଶ ଏହି ଈଶ୍ୱର'' ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ନୁହେଁ । କାରଣ ଏଥିରେ ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ ବିନ୍ୟାସ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ବୋଧ ସଂହତି ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ନୁହେଁ । ଅଥଚ ଷଷ୍ଠ ବାକ୍ୟରେ ସେହି ପଦଗୁଡ଼ିକ ରହିଥିଲେହେଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ସଜାଇ ରଖାଯାଇ ଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ପଦ ଶ୍ରବଣ କରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଦ ଶ୍ରବଣ ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନର ଧାରା ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ରହିଅଛି ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ଉପରୋକ୍ତ ବିଶ୍ଳେଷଣରୁ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ, ଗୋଟିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି, ଯାହାକୁ ଆମେ ବାକ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ବୋଲି କହିପାରିବା । ସେହି ଲକ୍ଷଣ ଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା, ଯୋଗ୍ୟତା ଓ ଆସତ୍ତି ।

ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା—ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ବିନ୍ୟସ୍ତ କରାଯାଇଥିବା ପଦ ଅର୍ଥ ବୋଧ ନିମିତ୍ତ ପୂର୍ବ ପଦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଦକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖିଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ବାକ୍ୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ବୋଧ ନିମିତ୍ତ ଗୋଟିଏ ପଦ ଅନ୍ୟ ପଦ ବା ପଦମାନଙ୍କର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ବା ଅପେକ୍ଷା ରଖିଥାଏ । ବ୍ୟାକରଣରେ ଏହି ଅପେକ୍ଷାର ନାମ ହେଉଛି ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା । ଯଥା—

ପକ୍ଷିମାନେ ଆକାଶରେ...

ପିଲାମାନେ ପଡ଼ିଆରେ...

ଉଦାହରଣ ଦୁଇଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥବୋଧ ନିମିତ୍ତ ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ପଦର ଅପେକ୍ଷା ବା ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ରଖିଛନ୍ତି । ସେହି ପଦଗୁଡ଼ିକର ଅଭାବ ଥିବାରୁ ଏ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ସେହି ପଦଗୁଡ଼ିକର ଅଭାବ ପୂରଣ ହେଲେ ଅର୍ଥ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ ଓ ତାହା ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିବ । ଯଥା—

ପକ୍ଷିମାନେ ଆକାଶରେ ଉଡୁଛନ୍ତି ।

ପିଲାମାନେ ପଡ଼ିଆରେ ଖେଳୁଛନ୍ତି ।

ଯୋଗ୍ୟତା—ଯୋଗ୍ୟତାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ପଦମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ବା ବାଧାର ଅଭାବ । ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାବ ବା ଅର୍ଥ ପ୍ରତୀତିରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟିଲେ, ତାହା ବାକ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—

ବିରାଡ଼ିଟି ଆକାଶରେ ଉଡୁଅଛି ।

ମଧୁ ଖାଇସାରି ନିଆଁ ପିଉଛି ।

ଉପରୋକ୍ତ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱୟରେ ଯଥାକ୍ରମେ ବିରାଡ଼ିର ଉଡ଼ିବାର କିମ୍ବା ମଧୁ (ମଣିଷ)ର ନିଆଁ ପିଇବାର ଯୋଗ୍ୟତା ନାହିଁ । କେବଳ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଉଡ଼ିବାର ବା ମଧୁର (ମଣିଷ) ପାଣି ପିଇବାର ଯୋଗ୍ୟତା ରହିଛି । ଉପର ବାକ୍ୟରେ ଯୋଗ୍ୟତାର ଅଭାବ ହେତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ବାକ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏହାକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଲେଖିଲେ ହେବ—

ପକ୍ଷିଟି ଆକାଶରେ ଉଡୁଅଛି ।

ମଧୁ ଖାଇସାରି ପାଣି ପିଉଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଗୁଡ଼ିକ ଯଥାର୍ଥରେ ବାକ୍ୟ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ଆସତ୍ତି—ଆସତ୍ତିର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ସମୀପବର୍ତ୍ତିତା ବା ପାଖାପାଖି । ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ବିନ୍ୟାସ କରାଯିବା ଉଚିତ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ପଦ ଶ୍ରବଣ କରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଦ ଶ୍ରବଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବୋଧ ସଂହତି ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ରହୁଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ ପଦମାନଙ୍କର ଅବିଳମ୍ବ ଉଚ୍ଚାରଣ ବା ଉଚିତ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତି ତଥା ଅସଂହତିହୀନତାକୁ ଆସତ୍ତି କୁହାଯାଏ । ଯଦି ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି 'ମୁଁ' କହି କିଛି ସମୟପରେ 'କଟକ' ଓ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ 'ଯିବି' ଉଚ୍ଚାରଣ କରେ, ତେବେ ତାହା ବାକ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । 'ମୁଁ କଟକ ଯିବି' ଏହି ତିନୋଟି ପଦର ଅବିଳମ୍ବ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ସଂହତି ରହିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆସତ୍ତି ରହିଲେ ବାକ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—

କହିଲ ନାହିଁ ତାହାର ତୁମେ ଯାହା ପ୍ରମାଣ କୌଣସି ।

ଜଗତର କରିଥାନ୍ତି ମୁନିଋଷିମାନେ ପ୍ରାର୍ଥନା ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣ ଦ୍ୱୟରେ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଉଚିତ ବିନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇନଥିବାରୁ ପଦମାନଙ୍କର ଶ୍ରବଣ ସମୟରେ ଜ୍ଞାନର ଧାରା ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ରହୁନଥିବାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଆସତ୍ତି ଅଭାବରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ବାକ୍ୟ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ପଦମାନଙ୍କୁ ଯଥାରୀତି ସଜାଇ ରଖିଲେ ଭାବ ଓ ଜ୍ଞାନର ଧାରା ଅଭଙ୍ଗ ରହିବ ଓ ସେମାନେ ଉଚିତ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ୍ ହୋଇପାରିବେ । ଯଥା—

ତୁମେ ଯାହା କହିଲ ତାହାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ ।

ମୁନିଋଷିମାନେ ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାନ୍ତି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ଗୋଟିଏ ସାର୍ଥକ ବାକ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କର ।

୨ । 'ଆସତ୍ତି' କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ? ଉଦାହରଣ ସହିତ ବାକ୍ୟରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଦର୍ଶାଅ ।

୩ । ଯୋଗ୍ୟତା କ'ଣ ? ବାକ୍ୟରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଦର୍ଶାଅ ।

୪ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉଦାହରଣ ଗୁଡ଼ିକରେ କାହାର ଅଭାବ ରହିଛି ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କର—

(କ) ପିଲାଟି ଦୌଡ଼ୁ ଦୌଡ଼ୁ...

(ଖ) ଆଜିକାଲି ନାହାନ୍ତି କଥା ବଡ଼ମାନଙ୍କର ପିଲାମାନେ ମାନୁ ।

(ଗ) ପାହାଡ଼ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ୁଛି ।

(ଘ) ପିଲାଟି ଧାରାଗଙ୍ଗରେ ଅଗ୍ନି ସିଞ୍ଚନ କରୁଅଛି ।

ବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ

ତଳେ ଦିଆଯାଇଥିବା ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉ–

(କ) ନରୋତ୍ତମ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଛି ।

(ଖ) ମଧୁସୂଦନ ଜଣେ ଜାତୀୟବାଦୀ ନେତା ଥିଲେ ।

'କ' ବାକ୍ୟରେ ନରୋତ୍ତମ ବିଷୟରେ ଓ 'ଖ' ବାକ୍ୟରେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ବିଷୟରେ କିଛି କୁହାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ ନରୋତ୍ତମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ମଧୁସୂଦନହିଁ ମୁଖ୍ୟ, ଯାହାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶରେ କୌଣସି ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ତେଣୁ ନରୋତ୍ତମ ଓ ମଧୁସୂଦନ ଯଥାକ୍ରମେ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିର କର୍ତ୍ତା ।

କୌଣସି ବାକ୍ୟରେ ଯାହାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି କୁହାଯାଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କହନ୍ତି । ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣ ଦୁଇଟିରେ 'ନରୋତ୍ତମ' ଏବଂ 'ମଧୁସୂଦନଙ୍କ' ସମ୍ପର୍କରେ କୁହାଯାଇଥିବାରୁ ସେମାନେ ବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ ନରୋତ୍ତମ ବିଷୟରେ କୁହାଯାଇଛି–''ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଛି ।''

ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ବିଷୟରେ କୁହାଯାଇଛି–''ଜଣେ ଜାତୀୟବାଦୀ ନେତା ଥିଲେ ।'' ତେଣୁ କୌଣସି ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତା ହିଁ ହେଉଛି ସେହି ବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ସେହିପରି ''ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଛି'', ''ଜଣେ ଜାତୀୟବାଦୀ ନେତା ଥିଲେ''– ଯଥାକ୍ରମେ ''ନରୋତ୍ତମ'' ଓ ''ମଧୁସୂଦନ''ଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୁହାଯାଇଛି । ତେଣୁ ବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଷୟରେ ଯାହା କୁହାଯାଇଥାଏ, ତାହା ବିଧେୟ । ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ ନରୋତ୍ତମ (ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ) ସମ୍ପର୍କରେ କୁହାଯାଇଛି–''ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଛି'' ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ (ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ) ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହାଯାଇଛି ''ଜଣେ ଜାତୀୟବାଦୀ ନେତା ଥିଲେ ।'' ଏଠାରେ ''ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଛି'' ଓ ''ଜଣେ ଜାତୀୟବାଦୀ ନେତା ଥିଲେ'' ଯଥାକ୍ରମେ ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟର ବିଧେୟ ।

ବାକ୍ୟରେ ସାଧାରଣତଃ କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟା ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'କର୍ତ୍ତା' ଓ 'କ୍ରିୟା' ବ୍ୟତୀତ ବାକ୍ୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦ ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ । ସେହି ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ କର୍ତ୍ତାର ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ କ୍ରିୟାକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟାକୁ ବିଶେଷିତ କରିଥାନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ–

''ଅସହାୟ ଦରିଦ୍ର ପିଲାଟି ରାସ୍ତାରେ ଚଳି ଚଳି ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲୁଅଛି ।''

Scanned with CamScanner

ଉକ୍ତ ବାକ୍ୟରେ 'ପିଲାଟି' କର୍ତ୍ତାପଦ ଏବଂ 'ଚାଲୁଅଛି' କ୍ରିୟାପଦ । 'ଅସହାୟ' ଏବଂ 'ଦରିଦ୍ର' ପଦ ଦୁଇଟି କର୍ତ୍ତା 'ପିଲାଟି'କୁ ବିଶେଷିତ କରୁଅଛି । ସେହିପରି 'ଢଳି ଢଳି' ଏବଂ 'ଧୀରେ ଧୀରେ' ପଦ ଦ୍ୱୟ କ୍ରିୟା 'ଚାଲୁଅଛି'କୁ ବିଶେଷିତ କରୁଅଛି ।

ତେଣୁ ଯେଉଁ ପଦ ବା ପଦସମଷ୍ଟି କର୍ତ୍ତାକୁ ବର୍ଦ୍ଧିତ ବା ବିଶେଷିତ କରିଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତାର ବିବର୍ଦ୍ଧକ ବା ଅନୁବନ୍ଧ ଏବଂ ଯେଉଁ ପଦ ବା ପଦ ସମଷ୍ଟି କ୍ରିୟାକୁ ବିଶେଷିତ କରିଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ରିୟାର ଅନୁବନ୍ଧ ବା ବିବର୍ଦ୍ଧକ କୁହାଯାଏ । ଉପର ଲିଖିତ ବାକ୍ୟରେ 'ଅସହାୟ', 'ଦରିଦ୍ର' କର୍ତ୍ତାର ଅନୁବନ୍ଧ ଏବଂ 'ଢଳି ଢଳି', 'ଧୀରେ ଧୀରେ' କ୍ରିୟାର ଅନୁବନ୍ଧ । ଏଥିରୁ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ କର୍ତ୍ତା ଓ କର୍ତ୍ତାର ଅନୁବନ୍ଧ ଅଂଶଟି 'ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ' ଏବଂ କ୍ରିୟା ଓ କ୍ରିୟାର ଅନୁବନ୍ଧ ଅଂଶ 'ବିଧେୟ' ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ସାଧାରଣତଃ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ, ନାମ ବିଶେଷଣ, ନାମ ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ଏବଂ ନାମ ବିଶେଷଣୀୟ ବାକ୍ୟାଂଶ 'ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ' ବା 'କର୍ତ୍ତା'ର ଅନୁବନ୍ଧ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଯଥା–

ମୋର କଲମଟି ଛାଡ଼ି ଆସିଛି । (ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ)

ଧୋବା ଘରର କୁକୁର ନା ଘରର ନା ଗାଆଁର । (ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ)

ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁଠାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପାଇଥାନ୍ତି । (ନାମ ବିଶେଷଣ)

ଚତୁର ଲୋକ ବିପଦରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । (ନାମ ବିଶେଷଣ)

ଅତି ସୁନ୍ଦର ଝିଅଟି ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଅଛି । (ନାମବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ)

ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖୀ ବ୍ୟକ୍ତିଟି ଭୋକରେ ଆଉଟୁ ପାଉଟୁ ହେଉଛି । (ନାମ ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ)

ପୋଥିରେ ଥିବା ବିଦ୍ୟା କୌଣସି କାମରେ ଆସେ ନାହିଁ । (ନାମ ବିଶେଷଣୀୟ ବାକ୍ୟାଂଶ)

ପର ହାତରେ ଥିବା ଧନ କୌଣସି କାମର ନୁହେଁ । (ନାମ ବିଶେଷଣୀୟ ବାକ୍ୟାଂଶ)

ଅନୁରୂପ ଭାବେ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ, କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ, କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣୀୟ ବାକ୍ୟାଂଶ ତଥା କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାରକର ପଦମାନେ କ୍ରିୟାର ଅନୁବନ୍ଧ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଯଥା–

ପବନ ଧୀରେ ବହୁଅଛି । (କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ)

ପିଲାଟି ଧୀରେ ଚାଲୁଅଛି । (କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ)

ପବନ ଅତି ଧୀରେ ବହୁଅଛି । (କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ)

Scanned with CamScanner

ମଧୁ ଅତି ଧୀରେ କଥା କହୁଅଛି । (କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ)

ଲୋକଟି ନଇଁ ପଡ଼ିଥିବା ବେଳେ ତା' ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁର ହେବନାହିଁ । (କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣୀୟ ବାକ୍ୟାଂଶ)

ବାଘ ଘାଇଲା ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ତା' ପାଖକୁ ଯିବ ନାହିଁ । (କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣୀୟ ବାକ୍ୟାଂଶ)

କେତେକ ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟା ପଦ ଉହ୍ୟ ରହିଥାନ୍ତି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ବାକ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ବୋଧଗମ୍ୟ ହେବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୋଇନଥାଏ । ଯଥା—

''କାଲି କଟକ ଯିବି''—ଏହି ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ''ମୁଁ'' ଉହ୍ୟ ରହିଅଛି ।

''କେତେବେଳେ ଆସିବ ?'' —ଏହି ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ''ତୁମେ'' ଉହ୍ୟ ରହିଅଛି ।

''ପିଲାଟି ଅତି ସୁନ୍ଦର''—ଏହି ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟା ''ଅଟେ'' ଉହ୍ୟ ରହିଅଛି ।

''ମୋ ବାପା ଜଣେ ଡାକ୍ତର'' —ଏହି ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟା ''ଅଟନ୍ତି'' ଉହ୍ୟ ରହିଅଛି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ବିଧେୟ ଅଂଶ ଚିହ୍ନାଅ ।

(କ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା ଥିଲେ ।

(ଖ) ଚଢ଼େଇଟି ଗଛ ଡାଳରେ ବସିଛି ।

(ଗ) ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଶୋଭିତ ଆକାଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋହର ଦେଖାଯାଉଅଛି ।

(ଘ) ହିଂସ୍ର ବ୍ୟାଘ୍ର ପ୍ରତି ସତର୍କ ରହିବା ଉଚିତ ।

୩ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ କର୍ତ୍ତାର ବିବର୍ଦ୍ଧକ ଓ କ୍ରିୟାର ବିବର୍ଦ୍ଧକ ଅଂଶ ଚିହ୍ନାଅ ।

(କ) ଅନ୍ଧ ଭିକାରିଟି ବାଡ଼ି ଧରି ରାସ୍ତା ଉପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲୁଅଛି ।

(ଖ) ହିଂସ୍ର ଓ ଭୟଙ୍କର ବାଘଟି ଜଙ୍ଗଲରେ ଦୁମ୍‌ଦୁମ୍ ହୋଇ ବେଉଁଅଛି ।

Scanned with CamScanner

ବାକ୍ୟାଂଶ, ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଓ ଉପବାକ୍ୟ

ଆମେ ଜାଣୁ, ଯେତେବେଳେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦ ମିଳିତ ହୋଇ ମନର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତାହାକୁ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ--ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା ଥିଲେ । ଏହି ବାକ୍ୟରେ ଚାରୋଟି ପଦ ରହିଛି ଓ ସେମାନେ ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କର୍ତ୍ତା ଓ ଗୋଟିଏ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ରହିଥାନ୍ତି । ସମୟେ ସମୟେ କର୍ତ୍ତାହୀନ ଗୋଟିଏ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ଯେପରି ଖାଆନ୍ତୁ, ଚାଲନ୍ତୁ, ବସନ୍ତୁ, ଆସନ୍ତୁ ଇତ୍ୟାଦି । ତେଣୁ ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲେ 'ଭାବପ୍ରକାଶକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଉକ୍ତି ବିଶେଷ ହିଁ ବାକ୍ୟ' ।

ବାକ୍ୟାଂଶ :

ବକ୍ତାଟିଏ ତା'ର ଭାବପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଚାହିଁ ଉଭୟ ବଡ଼ ବାକ୍ୟ ବା ଛୋଟ ବାକ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିପାରେ; ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଂଶ ରହିଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ—

<u>ଆଜିକାଲି ଲୋକମାନେ</u> <u>କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି</u> <u>ନିଜର ଅହଂ ପାଇଁ</u> <u>ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ</u> <u>ମାଡ଼ପିଟି କରିଥାନ୍ତି ।</u>

ଉପରୋକ୍ତ ବାକ୍ୟରେ ପାଞ୍ଚୋଟି ଅଂଶ ରହିଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକୁ ରେଖାଙ୍କିତ କରି ଚିହ୍ନାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହି ରେଖାଙ୍କିତ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦକୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏବଂ ସେହି ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ମିଳିତ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ସାମଗ୍ରିକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଏହି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକୁ ବାକ୍ୟାଂଶ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହି ବାକ୍ୟରେ ପାଞ୍ଚୋଟି ବାକ୍ୟାଂଶ ରହିଛି । ବାକ୍ୟାଂଶର ସଂଜ୍ଞା ସ୍ୱରୂପ କୁହାଯାଇପାରେ—ଯେତେବେଳେ ସମାପିକା କ୍ରିୟାହୀନ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେହେଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତାହା ବାକ୍ୟାଂଶ ରୂପେ ପରିଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ବାକ୍ୟାଂଶର ଲକ୍ଷଣ ସ୍ୱରୂପ କୁହାଯାଇପାରେ—

(କ) ବାକ୍ୟାଂଶରେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ନଥାଏ ।

(ଖ) କିଛି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ।

(ଗ) ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ଅସମର୍ଥ ।

Scanned with CamScanner

ଯଥା– ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି ରାତ୍ରିରେ...

ଛାତ୍ରମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ...

ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଭାରତର ଏକ...

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବ...

ଉପରୋକ୍ତ ବାକ୍ୟାଂଶ ଗୁଡ଼ିକର କୌଣସିଟିରେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ନାହିଁ କିମ୍ବା ବକ୍ତାର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଏଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ବାକ୍ୟ ନହୋଇ ଏକ ଏକ ବାକ୍ୟାଂଶ । ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଯୋଗ କଲେ ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିବ । ଯଥା–

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି ରାତ୍ରିରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ବୁଲି ଦେଖୁଥିଲେ ।

ଛାତ୍ରମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ପାଠ ପଢ଼ିଥାନ୍ତି ।

ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଭାରତର ଏକ ପବିତ୍ର ନଦୀ ଅଟେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଉଦୟ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଛାତ୍ର, ଗଙ୍ଗାନଦୀ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ବିଧେୟ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଂଶଟି ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତା । ସାଧାରଣତଃ ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ବା ସର୍ବନାମ ପଦ ହୋଇଥାଏ । ବିଧେୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ କ୍ରିୟାପଦ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମପଦ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବାକ୍ୟାଂଶକୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା–

(କ) ବିଶେଷ୍ୟାତ୍ମକ ବାକ୍ୟାଂଶ

(ଖ) ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ବାକ୍ୟାଂଶ

(ଗ) କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ବାକ୍ୟାଂଶ

ବିଶେଷ୍ୟାତ୍ମକ ବାକ୍ୟାଂଶ–ଯେଉଁଠାରେ ବାକ୍ୟାଂଶ ବା ସମାପିକା କ୍ରିୟାବିହୀନ ପଦସମୂହ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ତାହାକୁ ବିଶେଷ୍ୟାତ୍ମକ ବାକ୍ୟାଂଶ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

(i) **ତାଙ୍କର ଏହି ଅକୃପଣ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ** କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ।

(ii) **ମେଘମାଳବିମଣ୍ଡିତଆକାଶ** ଚିତ୍ରପଟ ପରି ଦୃଶ୍ୟ ହେଉଅଛି ।

ଉପରୋକ୍ତ କଳାଅକ୍ଷର କ୍ରିୟାବିହୀନ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି ।

ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ବାକ୍ୟାଂଶ–ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାକ୍ୟାଂଶ ବା ସମାପିକା କ୍ରିୟାବିହୀନ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି, ସେଠାରେ ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ବାକ୍ୟାଂଶ ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

(i) ପ୍ରେମ ବିରହ-ବିଚ୍ଛେଦା ରାଧାଙ୍କ ଦୁଃଖରେ କୁଞ୍ଜବନ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବେଦନା ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

(ii) ଲାଲକିଲ୍ଲା ଶୀର୍ଷ ଭାଗରେ ଉଡୁଥିବା / ଉଡ଼ନ୍ତା ପତାକା ଦର୍ଶକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଏ ।

ଏଠାରେ ରେଖାଙ୍କିତ ବାକ୍ୟାଂଶ ବିଶେଷଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣାତ୍ମକ ବାକ୍ୟାଂଶ—ଯେଉଁଠାରେ ବାକ୍ୟାଂଶ ବା ସମାପିକା କ୍ରିୟାବିହୀନ ପଦସମୂହ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ, ସେଠାରେ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ବାକ୍ୟାଂଶ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

(i) **ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୁସି ମନରେ** ବିଦେଶ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

(ii) **ମଧୁବାବୁ ଖୁବ୍ ଦୁଃଖରେ** ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଛନ୍ତି ।

ଏହି ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱୟରେ କଳାଅକ୍ଷର ବାକ୍ୟାଂଶ ବା ସମାପିକା କ୍ରିୟାବିହୀନ ପଦଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣରକାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି ।

ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଓ ଉପବାକ୍ୟ :

ଆମେ ଜାଣିଛୁ ଯେ କୌଣସି ବାକ୍ୟରେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ରହିଥିଲେ, ବାକ୍ୟଟିର ସମାପ୍ତି ବା ଶେଷ ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ । ଯଥା—ରାମବାବୁ ଭାତ ଖାଇଲେ, ମାତ୍ର କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ଯେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ମଧ୍ୟ ବାକ୍ୟଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରି ନଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—'ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଯାଉଥିଲେ', ଏହି ଉଦାହରଣଟିରେ ''ଯାଉଥିଲେ'' ସମାପିକା କ୍ରିୟାଟି ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ବାକ୍ୟଟି ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ନିମିତ୍ତ ଏଥିରେ ଆଉ କିଛି ଅଂଶ ଯୋଡ଼ିବାର ଆବଶ୍ୟକ ରହିଛି । ଯେପରି—ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଯାଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଘରେ ବସିଥିଲି ।

ତେଣୁ କର୍ତ୍ତା ଓ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଥାଇ ମଧ୍ୟ କେତେକ ପଦ ସମଷ୍ଟି ଯେତେବେଳେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବ ବା ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ପଦ ସମଷ୍ଟି ଯଦି ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ତର ବାକ୍ୟର ଅଂଶ ବିଶେଷ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ତାହାକୁ **ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ** କୁହାଯାଇଥାଏ । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ କର୍ତ୍ତା ଓ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଯଦି ବାକ୍ୟଟି ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେହୋଇଥାଏ, ତେବେ ତାହା **ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ** (Clause) ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣଟିରେ ''ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଯାଉଥିଲେ'' ଏବଂ ''ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଘରେ ବସିଥିଲି'' ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ । ଏହି ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟର ସଂଯୋଗରେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି ।

ଗୋଟିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ରହିଥିଲେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅପ୍ରଧାନ । ଏହି ଅପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଉପବାକ୍ୟ ବା ଆଶ୍ରିତ ବାକ୍ୟ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଉପର ଉଦାହରଣଟିରେ 'ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଘରେ ବସିଥିଲି' ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟଟି ପ୍ରଧାନ ଏବଂ 'ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଯାଉଥିଲେ' ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟଟି ଅପ୍ରଧାନ । ଉପବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନି ପ୍ରକାର ଯଥା–(କ) ବିଶେଷ୍ୟ ଉପବାକ୍ୟ, (ଖ) ବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟ, (ଗ) କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟ ।

(କ) ବିଶେଷ୍ୟ ଉପବାକ୍ୟ–ଯେଉଁ ଉପବାକ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ବା ଯାହା ବିଶେଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ, ତାହାକୁ ବିଶେଷ୍ୟ ଉପବାକ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହା କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ ବା ପୂରକପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

(i) **ଈଶ୍ୱର କହିଛନ୍ତି,** ସବୁ କିଛି ରହସ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ (ଅଟେ) (କର୍ତ୍ତା)

(ii) ପିଲାଟି କହୁଛି, **କୋଳି ଖାଇବ** (କର୍ମ)

(iii) ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, **ସେ ନିଶ୍ଚୟ ସଫଳତା ପାଇବ** (ପୂରକ ପଦ)

କଳାଅକ୍ଷରର ପ୍ରଥମ ଉପବାକ୍ୟଟି କର୍ତ୍ତା ରୂପେ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପବାକ୍ୟଟି କର୍ମରୂପେ ଓ ତୃତୀୟ ଉପବାକ୍ୟଟି ପୂରକ ପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

(ଖ) ବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟ – ଯେଉଁ ଉପବାକ୍ୟଟି ବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ବାକ୍ୟସ୍ଥିତ ବିଶେଷ୍ୟ ବା ସର୍ବନାମ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରିଥାଏ, ତାହାକୁ ବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

(i) **ଯେଉଁ ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ନାହିଁ,** (ସେ) ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେଁ ।

(ii) **ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲି,** ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କଲେ ।

ଉପରୋକ୍ତ କଳାଅକ୍ଷରର ପ୍ରଥମ ଉପବାକ୍ୟ 'ମନୁଷ୍ୟ' ବିଶେଷ୍ୟପଦ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ରେଖାଙ୍କିତ ଉପବାକ୍ୟ 'ସେମାନେ' ସର୍ବନାମ ପଦକୁ ବିଶେଷିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ପୁଣି କଳାଅକ୍ଷରର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଅପ୍ରଧାନ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ 'ସେ ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେଁ', 'ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କଲେ' ପ୍ରଧାନ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ (କଳାଅକ୍ଷର) ଅପ୍ରଧାନ ହୋଇଥିବାରୁ ଉପବାକ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟରେ ଥିବା 'ମନୁଷ୍ୟ', 'ସେମାନେ' ପଦର ବିଶେଷଣ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ, ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

(ଗ) କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟ—ଯେଉଁ ଉପବାକ୍ୟ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ତାହାକୁ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ ଏହି ଉପବାକ୍ୟ କ୍ରିୟାର ସ୍ଥାନ, ସମୟ, କାରଣ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଯଥା—

(i) **ତାର ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ହେବ,** ସେଠାରେ ଶୋଇପଡ଼ିବ । (ସ୍ଥାନ)

ଏଠାରେ କଳାଅକ୍ଷରର ଉପବାକ୍ୟଟି ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟରେ ଥିବା 'ଶୋଇ ପଡ଼ିବ' କ୍ରିୟାର କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ।

(ii) **ସେ ଯେତେବେଳେ ଆସିଲେ,** ରାମ ସେତେବେଳେ ପଢୁଥିଲା । (ସମୟ)

ଏଠାରେ କଳାଅକ୍ଷରର ଉପବାକ୍ୟଟି ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟରେ ଥିବା 'ପଢୁଥିଲା' କ୍ରିୟାର କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ।

(iii) **ଯେହେତୁ ତୁମେ ରାତି ଅନିଦ୍ରା ରହିଛ** ତେଣୁ ତୁମେ ଶୋଇପଡ଼ିବ (କାରଣ)

ଏଠାରେ କଳାଅକ୍ଷରର ଉପବାକ୍ୟଟି ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟରେ ଥିବା 'ଶୋଇ ପଡ଼ିବ' କ୍ରିୟାର କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ବାକ୍ୟ ଓ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ ।

୨ । ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଓ ଉପବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କ'ଣ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି ?

୩ । ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

୪ । ଗୋଟିଏ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟ ଓ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୫ । ବାକ୍ୟାଂଶ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

୬ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟାଂଶରୁ ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଓ ଉପବାକ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅ ।
ତୁମେ ଯେବେ ପାଠ ପଢ଼ିବ, ଠିକ୍ ସମୟରେ ପରିଶ୍ରମ କରିବ, ତେବେ ଜୀବନରେ ଉନ୍ନତି କରିବ ।

୭ । କଳାଅକ୍ଷରର ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ କି ପ୍ରକାର ଉପବାକ୍ୟ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅ ।

(କ) **ତୁ ଯେତେ ମାଠିବୁ ମାଠ,** ମୁଁ ସେଇ ଦରପୋଡ଼ା କାଠ ।

(ଖ) **କିଏ ଜାଣିଥିଲା,** ଅକାଳରେ ଚଢ଼କ ପଡ଼ିବ ।

(ଗ) **ରାମ ଯେତେବେଳେ ଘରକୁ ଆସିଲା** ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଶୋଇଥିଲି ।

(ଘ) **କେହି ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବିନଥିଲେ,** ସେ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରିବ ।

ବାକ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ

ପୂର୍ବରୁ ପଢ଼ିଛେ, ଅର୍ଥବୋଧକ ବା ଭାବବୋଧକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଉକ୍ତିକୁ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଭାବପ୍ରକାଶ ତଥା ଗଠନ ବା ରୂପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାକ୍ୟକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା—

(୧) ଭାବବୋଧକ ବା ଭାବସୂଚକ ବାକ୍ୟ, (୨) ଗଠନମୂଳକ ବା ରୂପସୂଚକ ବାକ୍ୟ

ଭାବସୂଚକ ବାକ୍ୟ

ଭାବସୂଚକ ବାକ୍ୟକୁ ଚାରିଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା—(୧) ବିବୃତିସୂଚକ ବା ବିବରଣାତ୍ମକ ବାକ୍ୟ, (୨) ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ବାକ୍ୟ, (୩) ଆଦେଶସୂଚକ ବା ଅନୁଜ୍ଞାମୂଳକ ବାକ୍ୟ, (୪) ବିସ୍ମୟସୂଚକ ବାକ୍ୟ ।

୧ । ବିବୃତିସୂଚକ ବାକ୍ୟ—ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଷୟରେ କିଛି ବର୍ଣ୍ଣନା ବା ବିବରଣୀ ଦିଆଯାଇଥାଏ, ତାହାକୁ ବିବୃତିସୂଚକ ବା ବିବରଣାତ୍ମକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଉଦାହରଣ—

(କ) ପ୍ରତିବର୍ଷ ଅର୍କକ୍ଷେତ୍ରରେ କୋଣାର୍କ-ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଛି ।

(ଖ) ସାମାଜିକ ସମତା ଦେଶରୁ ହିଂସା ଓ ବିଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଦୂର କରିପାରିବ ।

(ଗ) ଓଡ଼ିଆମାନେ ସରଳ ଓ ଅତିଥିପରାୟଣ ଅଟନ୍ତି ।

(ଘ) ମହାଭାରତରେ ଅନେକ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଓ ଉପାଦେୟ କାହାଣୀ ଅଛି ।

(ଙ) ଶରତ ଋତୁରେ ଗଙ୍ଗଶିଉଳି ଫୁଟେ ।

୨ । ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ବାକ୍ୟ—ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚରାଯାଇଥାଏ, ତାହା ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ବା ପ୍ରଶ୍ନାତ୍ମକ ବାକ୍ୟ । ଉଦାହରଣ—

(କ) ତୁମେ ଦିଲ୍ଲୀ ଦେଖିଛ ?

(ଖ) ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର 'ସମାଜ'ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା କିଏ ?

(ଗ) କ'ଣ କହୁଛ ?

(ଘ) କିଏ ବିପଦରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ?

(ଙ) ଶିଶୁଦିବସ କେବେ ପାଳିତ ହୁଏ ?

୩ । ଆଦେଶସୂଚକ ବାକ୍ୟ—ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରୁ ଆଦେଶ, ଉପଦେଶ, ଅନୁରୋଧ, କାମନା, ଆଶୀର୍ବାଦ ବା ଅନୁମତି ଭାବ ସୂଚିତ ହୁଏ ତାହାକୁ ଆଦେଶସୂଚକ ବାକ୍ୟ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଅନୁଜ୍ଞାତ୍ମକ ବା ଆଦେଶମୂଳକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

(କ) ଏଠାକୁ ଆସ । ଗୀତ ଗାଅ । (ଆଦେଶ)
(ଖ) ପରିଶ୍ରମ କର । ପୋଷାକପତ୍ର ସଫା ରଖ । (ଉପଦେଶ)
(ଗ) ଦୟାକରି ମୋ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ । ବହିଟି ପଢ଼ିବାକୁ ଦିଅନ୍ତୁ । (ଅନୁରୋଧ)
(ଘ) ତୁମେ ଯଥାଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଅ । (କାମନା)
(ଙ) ତୁମେ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୁଅ । (ଆଶୀର୍ବାଦ)
(ଚ) ମୋତେ ଯିବାକୁ ଦିଅନ୍ତୁ । (ଅନୁମତି)

୪ । **ବିସ୍ମୟସୂଚକ ବାକ୍ୟ**—ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ମନର ବିସ୍ମୟ ବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହା ବିସ୍ମୟସୂଚକ ବା ବିସ୍ମୟାତ୍ମକ ବାକ୍ୟ ।

(କ) ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ କି ସୁନ୍ଦର !
(ଖ) ବରଫ କେତେ ଶୀତଳ !
(ଗ) କି ଭୟଙ୍କର ବର୍ଷା !
(ଘ) କି ବୀଭତ୍ସ ଦୃଶ୍ୟ !
(ଙ) ଏତେ ସୁନ୍ଦର ହସ୍ତାକ୍ଷର !
(ଚ) ଆହା କି ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା !
(ଛ) ଭାରତ ପୁଣି କ୍ରିକେଟରେ ହାରିଗଲା !
(ଜ) ସତେ ଅବିନାଶ ବଞ୍ଚିଛି !

ଉପର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଚାରିଶ୍ରେଣୀର ବାକ୍ୟକୁ ଅସ୍ତିବାଚକ ଓ ନାସ୍ତିବାଚକ ଭେଦରେ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଅସ୍ତିବାଚକ ବାକ୍ୟକୁ ବିଧିସୂଚକ ଓ ନାସ୍ତିବାଚକ ବାକ୍ୟକୁ ନିଷେଧସୂଚକ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ—

ବିବୃତିସୂଚକ ବାକ୍ୟ

ଅସ୍ତିସୂଚକ	ନାସ୍ତିସୂଚକ
ଶୀତ ହେଉଛି ।	ଶୀତ ହେଉନାହିଁ ।
ବର୍ଷା ହୋଇଥିଲା ।	ବର୍ଷା ହୋଇନଥିଲା ।
ସମସ୍ତେ ସୁରଭିକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି ।	ସମସ୍ତେ ସୁରଭିକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ବାକ୍ୟ

ଅସ୍ତିବାଚକ	ନାସ୍ତିବାଚକ
ତୁମେ ମୋତେ ମନେ ପକାଉଥିଲ ?	ତୁମେ ମୋତେ ମନେ ପକାଉନଥିଲ ?
ଆଜି କ୍ରିକେଟ ମ୍ୟାଚ୍ ହେବ ?	ଆଜି କ୍ରିକେଟ ମ୍ୟାଚ୍ ହେବନାହିଁ ?
ସୁମନ କ'ଣ ପୁରୀ ଯାଉଛି ?	ସୁମନ କ'ଣ ପୁରୀ ଯାଉନାହିଁ ?

ଆଦେଶସୂଚକ ବାକ୍ୟ

ଅସ୍ତିବାଚକ	ନାସ୍ତିବାଚକ
ପାଠ ପଢ଼ ।	ପାଠ ପଢ଼ନାହିଁ ।

Scanned with CamScanner

ଆପଣ ହସନ୍ତୁ । ଆପଣ ନ ହସନ୍ତୁ ।

ଛାତ୍ର ପରିଶ୍ରମ କରୁ । ଛାତ୍ର ପରିଶ୍ରମ ନକରୁ ।

ବିସ୍ମୟସୂଚକ ବାକ୍ୟ

ଅସ୍ତିସୂଚକ	ନାସ୍ତିସୂଚକ
ଲୋକଟା କି ଭୟଙ୍କର !	ଲୋକଟା କି ଭୟଙ୍କର ନୁହେଁ !
ସତରେ କି ବର୍ଷା ହେଲା !	ସତରେ କି ବର୍ଷା ନହେଲା !
ସୁନାମିର ବିଭୀଷିକା କେଡ଼େ ଲୋମହର୍ଷକ !	ସୁନାମିର ବିଭୀଷିକା କେଡ଼େ ଲୋମହର୍ଷକ ନୁହେଁ !

ଗଠନମୂଳକ ବା ରୂପସୂଚକ ବାକ୍ୟ

ଗଠନମୂଳକ ବା ରୂପସୂଚକ ବାକ୍ୟକୁ ତିନିଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା— ସରଳ ବାକ୍ୟ, ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ଓ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ।

ସରଳ ବାକ୍ୟ—ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଥିବା ବାକ୍ୟକୁ ସରଳ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଉଦାହରଣ—

(କ) ଫୁଲ **ଫୁଟିଛି** ।

(ଖ) ସୂର୍ଯ୍ୟ ସକାଳୁ **ଉଏଁ** ।

(ଗ) ଛୁଆଟି ଭୋକରେ **କାନ୍ଦିଲା** ।

(ଘ) ପରିଶ୍ରମୀ ସୁଖ **ପାଏ** ।

(ଙ) ଗୋପବନ୍ଧୁ ବଢ଼ି ମରୁଡ଼ି କଥା ଶୁଣୁଶୁଣୁ **କାନ୍ଦୁଥିଲେ** ।

ଉପରଲିଖିତ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଅଛି । ଏଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ସରଳ ବାକ୍ୟ ।

ସରଳ ବାକ୍ୟରେ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଥାଇପାରେ । ଯଥା—

୧ । ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ **ଧରି** ଖେଳ ପଡ଼ିଆକୁ ଗଲେ ।

୨ । ମେଘ **ବର୍ଷିବାରୁ** ସମସ୍ତେ ଖୁସିହେଲେ ।

୩ । ଘଣ୍ଟା **ବାଜନ୍ତେ** ପ୍ରାର୍ଥନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

୪ । ହିମାଳୟର ଦୃଶ୍ୟ **ଦେଖି** ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହେଲି ।

୫ । ବୁଢ଼ାଟି **ଚାଲୁଚାଲୁ** ପଡ଼ିଗଲା ।

୬ । ଭାଇଙ୍କର ଡାକ **ଶୁଣି** ମୁଁ **ଧାଇଁଧାଇଁ** ଘରକୁ ଆସିଲି ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା, ବାକ୍ୟରେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଗୋଟିଏ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଥାଏ, ତେବେ ତାହା ସରଳ ବାକ୍ୟ ।

Scanned with CamScanner

ବାକ୍ୟରେ ଏକାଧିକ କର୍ତ୍ତା 'ଓ', 'ଏବଂ' ପ୍ରଭୃତି ଅବ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଅର୍ଥବୋଧକୁ ନେଇ ସରଳବାକ୍ୟ କି ନୁହେଁ ତାହା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଯଥା–

୧ । ଚୁଡ଼ା, ଚିନି, ନଡ଼ିଆ ଓ ଦହି ମୋର ପ୍ରିୟ ଜଳଖିଆ ।

୨ । କଂସା ଓ ପିତ୍ତଳ ମିଶି ବ୍ରୋଞ୍ଜ ହୁଏ ।

୩ । ମନସ୍ୱିନୀ ଓ ତପସ୍ୱିନୀ ଦୁଇ ଭଉଣୀ ।

୪ । ଶିବ ସୁନ୍ଦର ପଢ଼େ ଏବଂ ଖେଳେ ।

ପ୍ରଥମ ତିନୋଟି ବାକ୍ୟରେ ଏକାଧିକ କର୍ତ୍ତା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ୍ କରିହେବ ନାହିଁ । କଲେ ଅର୍ଥହାନି ହେବ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟଟିକୁ ଭାଙ୍ଗିଲେ ହେବ– (୧) ଚୁଡ଼ା ମୋର ପ୍ରିୟ ଜଳଖିଆ । (୨) ଚିନି ମୋର ପ୍ରିୟ ଜଳଖିଆ । (୩) ନଡ଼ିଆ ମୋ ପ୍ରିୟ ଜଳଖିଆ । (୪) ଦହି ମୋର ପ୍ରିୟ ଜଳଖିଆ । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ମୂଳ ବାକ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ଚୁଡ଼ା, ଚିନି, ନଡ଼ିଆ ଓ ଦହିର ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜଳଖିଆ ହିଁ ମୋର ପ୍ରିୟ । ଏଣୁ ଏପରି ବାକ୍ୟ ସରଳ ବାକ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ–ଏକାଧିକ ସରଳ ବାକ୍ୟର ସଂଯୋଗରେ ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଗଠିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ କହନ୍ତି ।

ସରଳ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଓ, ଏବଂ, କିନ୍ତୁ, କିମ୍ବା, ନଚେତ୍, ତଥାପି ପ୍ରଭୃତି ଅବ୍ୟୟପଦ ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ । ଏହାର ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟକୁ ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସମକକ୍ଷ ବାକ୍ୟ କହନ୍ତି । ଉଦାହରଣ–(କ) ବାପା ସବୁଦିନ ସକାଳୁ ଉଠନ୍ତି ଏବଂ ହରି ନାମ ନିଅନ୍ତି ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା 'ବାପା' ଏକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଦୁଇଟି–'ଉଠନ୍ତି' ଓ 'ନିଅନ୍ତି' । ଏଣୁ ଦୁଇଟି ସରଳ ବାକ୍ୟର ମିଶ୍ରଣରେ ବାକ୍ୟଟି ଗଠିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ । ଅବ୍ୟୟ ପଦ 'ଏବଂ'କୁ ଉଠାଇ ନେଲେ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି ହେବ–

୧ । ବାପା ସବୁଦିନ ସକାଳୁ ଉଠନ୍ତି । (ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ)

୨ । (ବାପା) ହରିନାମ ନିଅନ୍ତି । (ସମକକ୍ଷ ବାକ୍ୟ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତା 'ବାପା' ଉହ୍ୟ ରହିଛି ।

(ଗ) ମୁଁ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲି, ମାତ୍ର ସେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ ।

ଏହି ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ଦୁଇଟି–'ମୁଁ' ଓ 'ସେ' । ସମାପିକା କ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ଦୁଇଟି–'କଲି' ଓ 'ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ' । 'ମାତ୍ର' ଅବ୍ୟୟ ପଦଯୋଗେ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିକୁ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି । ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ବା ସମକକ୍ଷ ।

Scanned with CamScanner

କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ଅନେକ ସମକକ୍ଷ ବାକ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅବ୍ୟୟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଉହ୍ୟ ଥାଏ । ଯଥା–

ରମେଶ ଭଲ ପଢ଼େ, ଖେଳେ, ଗାଏ, ନାଚେ, ପହଁରେ ଏବଂ ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରେ ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ ଛଅଟି ସମାପିକା କ୍ରିୟାର ଗୋଟିଏ କର୍ତ୍ତା 'ରମେଶ' । ଅତଏବ ରମେଶ ଭଲ ପଢ଼େ, ରମେଶ ଭଲ ଖେଳେ, ରମେଶ ଭଲ ଗାଏ, ରମେଶ ଭଲ ନାଚେ, ରମେଶ ଭଲ ପହଁରେ ଏବଂ ରମେଶ ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରେ ଛଅଟି ସମକକ୍ଷ ବାକ୍ୟକୁ ନେଇ ଉପର ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟଟି ଗଠିତ । 'ଏବଂ' କୁ ବାଦ୍‌ଦେଲେ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବିରାମଚିହ୍ନ କମା (,) ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ତଥା ଶ୍ରୁତିମଧୁର କରିବାପାଇଁ ସରଳବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଏପରି ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଯାଇଛି ।

ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ଆଉ କେତୋଟି ଉଦାହରଣ–

(କ) ମୁଁ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ବହୁତ ବୁଝାଇଲି; କିନ୍ତୁ ସେ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ ।
(ଖ) ତୁମେ ରୁଟି ଖାଅ କିମ୍ବା ଭାତ ଖାଅ ।
(ଗ) ସୈନିକ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷାକରେ; ମାତ୍ର କୃଷକ ଦେଶକୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଏ ।
(ଘ) ସେମାନେ ବେଶି ଗପୁଛନ୍ତି, ଅଥଚ କମ୍ କାମ କରୁଛନ୍ତି ।
(ଙ) ବର୍ଷା ଆସୁଛି, ଶୀଘ୍ରଶୀଘ୍ର ଘରକୁ ଫେରିଯାଅ ।
(ଚ) କୁମାର କାଦୁଅରେ ପଶେନି କି ଗୋଡ଼ ଧୁଏନି ।
(ଛ) ଦିନେ ଦିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଷା ହେବା ଦରକାର, ନଚେତ୍ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା ନିଶ୍ଚିତ ।
(ଜ) ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏଠାକୁ ଆସିବେ, ପ୍ରବଚନ ଦେବେ ଏବଂ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ସହ ଆଳାପ କରିବେ ।

ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ–ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ ଏବଂ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ ଥାଏ ଏବଂ ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ ବା ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ, ତାହାକୁ ଜଟିଳବାକ୍ୟ କହନ୍ତି ।

ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଉପବାକ୍ୟ ବା ଆଶ୍ରିତ ବାକ୍ୟ ବା ନିର୍ଭରଶୀଳ ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ଉପବାକ୍ୟ କହନ୍ତି । ଉଦାହରଣ–

୧ । ଯେ ସତ କହେ, **ସେ ନିର୍ଭୀକ ଅଟେ ।**
୨ । ଯାହାର ଦୃଢ଼ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ଥାଏ, **ସେ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଜୟୀ ହୁଏ ।**
୩ । ତୁମେ ଯଦି କହିବ, **ତେବେ ମୁଁ ତୁମ ସହିତ ଯିବି ।**
୪ । ପିତାମାତା ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ କେତେ କଷ୍ଟ ସହିଥାନ୍ତି, **ତାହା ସେମାନେ ପିତାମାତା ହେଲେ ଜାଣିବେ ।**

Scanned with CamScanner

୫। ଛାତ୍ରସମାଜ ଏହିକଥା ମନେରଖନ୍ତୁ ଯେ ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସଙ୍କଟ ଆସି ପହଞ୍ଚିବ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ମନ ଟାଣ କରି ତା'ର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବେ।

ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପାଞ୍ଚଟି ଉଦାହରଣରୁ ପ୍ରଥମ ଚାରୋଟି ଉଦାହରଣ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ବାକ୍ୟ (ବାକ୍ୟଖଣ୍ଡ) ମିଶି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ହୋଇଛି। ପଞ୍ଚମ ଉଦାହରଣଟି ତିନୋଟି ବାକ୍ୟଖଣ୍ଡର ମିଶ୍ରଣରେ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି। ପ୍ରଥମ ଚାରୋଟି ଉଦାହରଣରେ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଏବଂ ପଞ୍ଚମ ଉଦାହରଣରେ ତିନୋଟି ସମାପିକା କ୍ରିୟା ରହିଛି। କଳାଚିହ୍ନିତ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଦାହରଣର ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ ବା ପ୍ରଧାନ ଉପବାକ୍ୟ। ପ୍ରଧାନ ଉପବାକ୍ୟଟି ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅପେକ୍ଷା ରଖୁଛି। ଅନ୍ୟ ଅପ୍ରଧାନ ବା ଉପବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ (ଉପବାକ୍ୟ) ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ। ଏଣୁ ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ଭରଶୀଳ ବାକ୍ୟ ବା ଆଶ୍ରିତ ବାକ୍ୟ ଅଟେ। ପାଞ୍ଚଟିଯାକ ଉଦାହରଣ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ। ଗୋଟିଏ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ଦୁଇ ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ ବାକ୍ୟର ମିଶ୍ରଣରେ ଗଠିତ।

ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ଯେ, ଯଦି, ସୁତରାଂ, ଯେହେତୁ, ଯେତେବେଳେ, ସେତେବେଳେ, ଯେପରି-ସେପରି, ଯେଉଁଠାରେ-ସେଠାରେ, ଯାହାର-ତାହାର, ଯେଉଁ, ତାହାହେଲେ ପ୍ରଭୃତି ଯୋଜକ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ। କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଯୋଜକ ପଦ 'ଯେ' ଉହ୍ୟ ଥାଏ।

ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ଆଉ କେତୋଟି ଉଦାହରଣ—

୧। ରେଡ଼ିଓରୁ ଶୁଣାଗଲା ଯେ ଭୂମିକମ୍ପରେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ମରିଛନ୍ତି।

୨। ଯେଉଁ ପିଲାଟି ସେ ଦିନ ଭିକ ମାଗୁଥିଲା, ସେ ରାମଦାସର ପୁଅ ସନିଆ।

୩। ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, 'ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସତ୍ୟର ବିଜୟ ହୁଏ।'

୪। ଯଦି ତୁମେ ଆସିବ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଯିବି।

୫। ଯେତିକି କମ୍ କହିବ, ସେତିକି ବିପଦମୁକ୍ତ ହେବ।

୬। ତୁ ଯେତେ ମାଠୁଛୁ ମାଠ, ମୁଁ ସେହି ଦରପୋଡ଼ା କାଠ।

୭। ଯାହାର ଲୁଣ ଖାଇବ ତାହାର ଗୁଣ ଗାଇବ।

୮। ତୁମେ ଯଦି କାମଟା କରିପାରିବ ନାହିଁ, ସେକଥା ମୋତେ ସପାସପା କହିଦିଅ, ତାହାହେଲେ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବି।

Scanned with CamScanner

୯ । ଯେଉଁମାନେ ଲୋକପ୍ରତିନିଧି ହେବେ ସେମାନେ ସର୍ବଦା ଦୁର୍ନୀତିମୁକ୍ତ ହେବା ଉଚିତ ।

୧୦ । ଯେ ଦୁଃଖରଙ୍କୀଙ୍କର ସେବା କରେ ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର କୃପାପାତ୍ର ହୁଏ ।

କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ସହିତ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ବା ସରଳ ବାକ୍ୟ ଅଥବା ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ମିଶିକରି ଥାଏ । ସେ ପ୍ରକାର ବାକ୍ୟକୁ କେତେକ ବ୍ୟାକରଣବିତ୍ ମିଶ୍ର ବାକ୍ୟ ବୋଲି ମତ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଉଦାହରଣ–

୧ । ଯେଉଁ ଛାତ୍ରଟି ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ହେଲା ସେ ମୋର ସହପାଠୀ ଏବଂ ତାହା ସହିତ ମୋର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ଅଛି ।

ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟ ଏ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ଓ ଶେଷ ବାକ୍ୟଟି ଏକ ସରଳ ବାକ୍ୟ । ଏଠାରେ ଜଟିଳ ଓ ସରଳ ବାକ୍ୟ ମିଶି ମିଶ୍ର ବାକ୍ୟ ହୋଇଛି ।

୨ । ତୁମେ ଯେଉଁ ବହିଟି ମୋତେ ଦେଇଥିଲ ତାହା ନିଅ, ପୁଣି ଯାଜ୍ଞସେନୀ ଉପନ୍ୟାସଟି ଦିଅ ଏବଂ ସପ୍ତାହକ ଭିତରେ ତାହା ମୁଁ ନିଶ୍ଚିତ ଫେରାଇ ଦେବି । ଏହି ବାକ୍ୟରେ–

(କ) ତୁମେ ଯେଉଁ....ତାହା ନିଅ– (ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ)

(ଖ) ପୁଣି... ଫେରାଇ ଦେବି । (ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ)

ଏହିପରି ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ଓ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ମିଶି ମିଶ୍ରବାକ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।

୩ । ସବୁ ପିତାମାତା ଆଶା କରନ୍ତି ଯେ ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନମାନେ ସୁମଣିଷ ହୁଅନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଯେ ସୁମଣିଷ ହେବେ, ଏହା କିଏ କହିପାରିବ ନାହିଁ ।

ଏହି ବଡ଼ ବାକ୍ୟଟିରେ ଚାରୋଟି କର୍ତ୍ତା, ଚାରୋଟି ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଅଛି । ଏଣୁ ଏହି ବାକ୍ୟଟି ଚାରୋଟି ବାକ୍ୟର ମିଶ୍ରଣରେ ଗଠିତ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟ ମିଶି ଗୋଟିଏ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ବାକ୍ୟ ମିଶି ଆଉ ଏକ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ହୋଇଛି । 'କିନ୍ତୁ' ଅବ୍ୟୟପଦ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିକୁ ଯୋଗ କରୁଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ମିଶ୍ର ବାକ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

(କ)

୧ । ଭାବଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାକ୍ୟ କେତେ ପ୍ରକାର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ଲେଖ ।

୨ । ବିସ୍ମୟସୂଚକ ବାକ୍ୟ କାହାକୁ କହନ୍ତି ଲେଖି ପାଞ୍ଚଟି ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୩ । ପାଞ୍ଚଟି ବିବୃତିସୂଚକ ବାକ୍ୟର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ନାସ୍ତିସୂଚକ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ କର ।

୪ । ଆଦେଶସୂଚକ ବାକ୍ୟ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ତିନୋଟିର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

Scanned with CamScanner

୫ । ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ବାକ୍ୟ ଲେଖ ।

୬ । କିଏ କି ପ୍ରକାର ବାକ୍ୟ କୁହ ।

(କ) ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଥିଲେ ।

(ଖ) ମୁଁ ପୁସ୍ତକମେଳା ଦେଖିଅଛି ।

(ଗ) କ'ଣ କିଛି କହୁଛ ?

(ଘ) କ୍ଷୁଦ୍ର ସର୍ପର ବିଷ କି ଉତ୍କଟତର !

(ଙ) ଦେଶବାସୀ ନିର୍ଭୀକ ହୁଅନ୍ତୁ !

(ଚ) ପିଲାଟି ମିଛ କହିନାହିଁ ।

(ଛ) ଏକା ମାଘକେ ଶୀତ ଯାଏନି ।

(ଜ) ମାନବସେବାଠାରୁ ବଳି ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।

(ଝ) ଶିଶୁ ହସିଲେ ଦୁନିଆ ହସେ ।

(ଞ) କର୍ମ ହିଁ ଈଶ୍ୱର ।

(ଟ) ଓଃ କି ଯନ୍ତ୍ରଣା !

(ଠ) କେଡ଼େ କଥାଟାଏ ନହେଲା !

୭ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବଦଳାଅ ।

(କ) ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ସୁନ୍ଦର । (ବିସ୍ମୟସୂଚକ)

(ଖ) ତୁମେ କ'ଣ କିଛି କହିବ ନାହିଁ ? (ଅସ୍ତିସୂଚକ)

(ଗ) ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ମରନ୍ତି । (ନିଷେଧାତ୍ମକ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ)

(ଘ) ଭାରତ ଏକ ମହାନ୍ ଦେଶ । (ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ)

(ଙ) ମୁଁ ଚା ପିଏ ନାହିଁ । (ବିବୃତିସୂଚକ)

(ଚ) ଈଶ୍ୱର ସମସ୍ତଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତି (ଅନୁଜ୍ଞା ସୂଚକ)

(ଛ) ପରକୁ ଦୋଷ ଦିଅ ନାହିଁ । (ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ)

(ଖ)

୧ । ଗଠନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାକ୍ୟକୁ କେତେ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ ? ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଲେଖ ।

୨ । ଜଟିଳ ଓ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି ଉଦାହରଣ ସହ ବୁଝାଅ ।

୩ । ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ଦୁଇଟିର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୪ । ପାଞ୍ଚଟି ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ଲେଖ ।

Scanned with CamScanner

୫। ଦୁଇଟି ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ଲେଖି ସରଳ ବାକ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କର।
୬। ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ସରଳ ବାକ୍ୟ ବାଛି ଲେଖ।
(କ) ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଦେଇ ମୁଁ ଏ ଅଭିଧାନ ଖଣ୍ଡିକ କିଣିଲି।
(ଖ) ମୁଠେ ଖାଅ, ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧ।
(ଗ) ଆସ, ମିଳିମିଶି କାମଟା କରିଦେବା।
(ଘ) ସନିଆ ଗୋରୁ ଜଗେ ଓ ମୂଲଲାଗେ।
(ଙ) ଗଣେଶ ଯାଉଯାଉ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲା।
(ଚ) ବସି ଖାଇଲେ ନଈବାଲି ସରେ।
(ଛ) ରୁଟି ଓ ଡାଲମା ମୋର ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ।
(ଜ) ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ହୁଏ।
୭। ନିମ୍ନଲିଖିତ ସରଳବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ କର।
(କ) ବିନାୟକ ଗରିବ। ସେ ହୃଦୟହୀନ ନୁହେଁ।
(ଖ) ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଅଫିସ୍‌ରେ ବସିଥିଲେ। ସେ ଗହଳି ଶୁଣି ବାହାରକୁ ଆସିଲେ।
(ଗ) ତୁମ ପୁଅ ଡାକ୍ତରି ପଢୁ। ତୁମ ପୁଅ ଇଞ୍ଜିନିଅରିଂ ପଢୁ।
(ଘ) ଶଙ୍କର କଟକ ଗଲା। ଗଳିକନ୍ଦିରେ ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରିଲା। କେଉଁଠି ହେଲେ ଭାଇକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ।
(ଙ) ମୁଁ ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇଛି। ମୁଁ ସଂସଦ ଦେଖିନାହିଁ।
୮। ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଯୋଜକ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ପ୍ରଦତ୍ତ ସରଳବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ କର।
(କ) କାନ୍ଦୁଥିବା ପିଲାଟି କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲା ? (ଯେଉଁ)
(ଖ) ଭଲ ପଢ଼ିଲେ ଜ୍ୟୋତିରଞ୍ଜନ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ହେବ। (ଯଦି)
(ଗ) ଆଦେଶପାଳନ ନ କରିବାରୁ ଶିକ୍ଷକ ସ୍ମିତା ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହେଲେ। (ଯେହେତୁ)
(ଘ) ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବାରୁ ପକ୍ଷୀମାନେ ନିଜନିଜ ନୀଡ଼କୁ ଫେରିଲେ। (ଯେତେବେଳେ)
(ଙ) ଧନଠାରେ ଲୋଭଥାଏ। (ଯେଉଁଠି)
(ଚ) ସମସ୍ତେ ଧର୍ମର ବିଜୟ ହୁଏ ବୋଲି କହନ୍ତି। (ଯେ)
(ଛ) ଲୁଣ ଖାଇବା ଲୋକର ଗୁଣ ଗାଇବ। (ଯାହାର)
(ଜ) କାମ ଅନୁସାରେ ଫଳ ପାଇବୁ। (ଯେମିତି)

Scanned with CamScanner

ବାକ୍ୟର ବାଚ୍ୟ

ଗୋଟିଏ ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ଜଣେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରେ । ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଅନୁସାରେ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟଠାରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଭିନ୍ନତା ସାଧାରଣତଃ କର୍ତ୍ତା, କ୍ରିୟା ଓ କର୍ମଠାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

୧ । ଛାତ୍ର ବ୍ୟାକରଣ ପଢୁଛି ।

୨ । ଛାତ୍ରଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ାହେଉଛି ।

୩ । ଛାତ୍ରର ପଢ଼ା ହେଉଛି ।

ବାକ୍ୟର ଏହି ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀକୁ 'ବାଚ୍ୟ' କୁହାଯାଏ । ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଅନୁଯାୟୀ କେତେବେଳେ ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହେ ତ ଆଉ କେତେବେଳେ କର୍ମର ବା ଅନ୍ୟ କେତେବେଳେ କ୍ରିୟାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଥାଏ । ଏହି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାଚ୍ୟ ତିନିପ୍ରକାର । ଯଥା–କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ, କର୍ମବାଚ୍ୟ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ ।

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ :

ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ଅନୁସାରେ କ୍ରିୟାପଦ ବସିଥାଏ ବା କ୍ରିୟା କର୍ତ୍ତାର ଅନୁଗାମୀ ହୋଇଥାଏ; ତାହାକୁ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

ଶିଶୁ କ୍ଷୀର ପିଉଛି ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ 'ଶିଶୁ' କର୍ତ୍ତା, 'କ୍ଷୀର' କର୍ମ ଓ 'ପିଉଛି' କ୍ରିୟାପଦ । 'ପିଉଛି' କ୍ରିୟାପଦଟି 'ଶିଶୁ' କର୍ତ୍ତା ଅନୁସାରେ ବସିଅଛି । ପିଇବା କାର୍ଯ୍ୟ 'ଶିଶୁ' ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିବାରୁ ସେ କର୍ତ୍ତା । କର୍ତ୍ତା 'ଶିଶୁ'ର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଥିବାରୁ ବାକ୍ୟଟି କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ ଅଟେ । କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ ସାଧାରଣତଃ କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ ଓ କ୍ରିୟାପଦ ଥାଏ ।

କର୍ମହୀନ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ହେଉଅଛି । କେତେକ କ୍ରିୟା ଅକର୍ମକ ଅଟନ୍ତି । ସେଭଳି କ୍ରିୟା ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ଅକର୍ମକ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟର ବାକ୍ୟ ଅଟେ । ଯଥା–

ବୁଢ଼ିଆ ଭଲ ଧାଉଁଛି ।

ଲୋକଟି ପଡ଼ିଗଲା ।

Scanned with CamScanner

ଏହି ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିରେ 'ଧାଉଁଛି' ଓ 'ପଡ଼ିଗଲା' ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ହେତୁ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି ଅକର୍ମକ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟର ଅଟେ ।

କେତେକ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟାଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟରେ କର୍ମ ଉହ୍ୟ ଥାଏ । ଯଥା–

ମୁଁ ଶୁଣୁଛି । ଗୀତିମୟ ଭଲ ଗାଏ ।

ମା ରାନ୍ଧୁଛନ୍ତି । ବିପିନ କହୁଛି ।

କେତେକ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟର ଉଦାହରଣ–

୧ । ଦୋକାନୀ ଆମକୁ ସଉଦା ଦିଏ ।

୨ । ମୀନା ମାଉସୀ ଘରକୁ ଯାଇଛି ।

୩ । ମୁଁ କଲମରେ ଲେଖେ ।

୪ । ଗଛରେ ଫୁଲ ଫୁଟିଛି ।

୫ । ସାଧୁମାନେ ସବୁବେଳେ ସତ କହନ୍ତି ।

୬ । ଜୟରାମ ଏକଲୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖୁଛି

୭ । ସେ ଖାଇନାହିଁ ।

୮ । ଧର୍ମ ଧାର୍ମିକକୁ ରକ୍ଷାକରେ ।

କର୍ମବାଚ୍ୟ :

ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥାଏ ଓ କ୍ରିୟା କର୍ମ ଅନୁସାରିଣୀ ହୋଇଥାଏ ତାହାକୁ କର୍ମବାଚ୍ୟ କହନ୍ତି । ଯଥା–ଶିଶୁଦ୍ୱାରା କ୍ଷୀର ପିଆ ହେଉଛି ।

ଏଠାରେ 'ଶିଶୁଦ୍ୱାରା' ପଦଟି କରଣକାରକ ଓ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି । କର୍ମ 'କ୍ଷୀର' କର୍ତ୍ତାକାରକ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୋଇଛି । 'ପିଆହେଉଛି' କ୍ରିୟାପଦ କର୍ମ 'କ୍ଷୀର' ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ଏଣୁ ଏହି ବାଁକ୍ୟଟି କର୍ମବାଚ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

କର୍ମବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ସହ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

ଦେବାନନ୍ଦ ଭଲ ପୁରାଣ ପଢ଼େ । (କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ)

କର୍ମବାଚ୍ୟ–ଦେବାନନ୍ଦଦ୍ୱାରା ଭଲ ପୁରାଣ ପଢ଼ା ହୁଏ । (ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି)

ଦେବାନନ୍ଦକୁ ଭଲ ପୁରାଣ ପଢ଼ିଆସେ । (ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି)

Scanned with CamScanner

ଅନ୍ୟ ଉଦାହରଣ—ସେ ଏ କାମ କରିବେ । (କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ)

କର୍ମବାଚ୍ୟ—ତାଙ୍କୁ ଏ କାମ କରିବାକୁ ହେବ ।

ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ କାମ କରାଯିବ ।

କ୍ୱଚିତ୍ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମବାଚ୍ୟରେ କର୍ମଠାରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ନ ହୋଇ ସେହି ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ରହେ । ଯଥା—

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ—ଲୋକେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର କାଳିଦାସ କୁହନ୍ତି ।

କର୍ମବାଚ୍ୟ—ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଶା କାଳିଦାସ ରୂପେ କଥିତ ।

(ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା) ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର କାଳିଦାସ କୁହାଯାଏ ।

କ୍ୱଚିତ୍ ସ୍ଥଳରେ କର୍ମବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ଷଷ୍ଠୀବିଭକ୍ତି ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ—ସେ ସମୁଦ୍ର ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

କର୍ମବାଚ୍ୟ—ତାଙ୍କର ସମୁଦ୍ର ଦେଖାହେଉଛି । (ଷଷ୍ଠୀବିଭକ୍ତି)

କର୍ମବାଚ୍ୟର କେତେକ ଉଦାହରଣ :

୧ । ଗୁଣୀଦ୍ୱାରା ଗୁଣ ଚିହ୍ନାଯାଏ ।

୨ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ଧର୍ମପଦ ଲେଖା ହୋଇଛି ।

୩ । ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କୁ ସୀତାଙ୍କର କ୍ରନ୍ଦନଧ୍ୱନି ଶୁଣାଗଲା ।

୪ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୁଁ ବହୁତ ସମ୍ମାନ ପାଇଲି ।

୫ । କାହାଦ୍ୱାରା ରଘୁବଂଶ ଲିଖିତ ହୋଇଛି ?

୬ । ଭାଇଙ୍କର ଆଜି କଟକରୁ ଘରକୁ ଆସିବା ହେବ ।

୭ । ଆପଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହଡ କୁହାଯାଉ ।

୮ । କାବେରୀକୁ ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ଗଙ୍ଗା କୁହାଯାଏ ।

୯ । ତାଙ୍କୁ ଆଜି ପୁରୀ ଯିବାକୁ ହେବ ।

୧୦ । ମେଘଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସବୁବେଳେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ନୁହନ୍ତି ।

ଭାବବାଚ୍ୟ :

ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ 'କ୍ରିୟା' କର୍ତ୍ତା ବା କର୍ମ ଅନୁସାରେ ହୋଇନଥାଏ ତଥା କ୍ରିୟା ନିଜେ କର୍ତ୍ତା ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଭାବବାଚ୍ୟ କହନ୍ତି । କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥକୁ 'ଭାବ' କୁହାଯାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଅକର୍ମକ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟର ବାକ୍ୟ କେବଳ ଭାବବାଚ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥାଏ । କର୍ତ୍ତାକାରକ ପ୍ରଥମାବିଭକ୍ତି ସ୍ଥାନରେ ୩ୟା ବିଭକ୍ତି ବା ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ—ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ ଦୋଳରେ ବସିଛନ୍ତି ।

ଭାବବାଚ୍ୟ—ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦୋଳରେ ବସିବା ହୋଇଛି । (୩ୟା ବିଭକ୍ତି)

ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ଦୋଳରେ ବସିବା ହୋଇଛି । (ଷଷ୍ଠୀବିଭକ୍ତି)

ଭାବବାଚ୍ୟର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ—

୧ । ପିଲାମାନଙ୍କର ଧାଇଁବା ହେଉଛି ।

୨ । ଆପଙ୍କର ବସିବା ହେଉ ।

୩ । ସଭାରେ ମୋତେ କହିବାକୁ ହେଲା ।

୪ । ମାମୁଙ୍କର ଆଜି ଆମଘରେ ରହିବା ହେବ ।

୫ । ରୋଗୀଟିର କାଶିବା ଚାଲିଛି ।

୬ । ମୋତେ ଆଜି ଯିବାକୁ ହେବ ।

୭ । ଶିଶୁଟିର ହସିବା ଲାଗିଛି ।

ଉପର ଲିଖିତ ତିନୋଟି ବାଚ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବାକ୍ୟର ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଦେଖାଯାଏ ।

ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କର୍ମପଦ କର୍ତ୍ତାପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ କ୍ରିୟା ସକର୍ମକ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅକର୍ମକ ପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ କର୍ମ ଆପେଆପେ ଘଟିଲା ପରି ମନେହୁଏ, ସେହି ବାକ୍ୟକୁ କର୍ମକର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟର ବାକ୍ୟ କହନ୍ତି । ଯଥା—

ଗୁଡ଼ି ଉଡୁଛି । ଘଣ୍ଟା ବାଜୁଛି । ଭାତ ଫୁଟୁଛି ।

ଉପର ବାକ୍ୟ ତିନୋଟିରେ 'ଗୁଡ଼ି', 'ଘଣ୍ଟା' ଓ 'ଭାତ' କର୍ମ ପଦ ।

ଗୁଡ଼ି ଉଡ଼ାଇବା କାମ, ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା କାମ ଓ ଭାତକୁ ଫୁଟାଇବା କାମ କେହିହେଲେ କରୁଛି । ମାତ୍ର କର୍ତ୍ତୃପଦ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । କର୍ମପଦ ଏହିଭଳି ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତୃପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ କର୍ମ ନିଜେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲାପରି ଜଣାଯାଏ । ତେଣୁ ଏପ୍ରକାର ବାକ୍ୟ କର୍ମକର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ ଅଛି ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ବାଚ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟ ପରି କର୍ମବାଚ୍ୟ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟର ବିଶେଷ ପ୍ରଚଳନ ନାହିଁ । କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟର ବାକ୍ୟକୁ କର୍ମବାଚ୍ୟ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇପାରେ; ମାତ୍ର ବ୍ୟବହାର କମ୍ ।

Scanned with CamScanner

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟ	**କର୍ମବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟ**
ଶୁଭଲକ୍ଷ୍ମୀ ଟିଭି ଦେଖୁଛି ।	ଶୁଭଲକ୍ଷ୍ମୀର ଟିଭି ଦେଖାହେଉଛି ।
ଗାୟତ୍ରୀ ଗୀତ ଗାଇଲା ।	ଗାୟତ୍ରୀଦ୍ୱାରା ଗୀତ ଗାନକରାଗଲା ।
ବର୍ଷାହେଲେ ଚାଷୀ ଧାନ ବୁଣେ ।	ବର୍ଷା ହେଲା ପରେ ଚାଷୀଦ୍ୱାରା ଧାନ ବୁଣାହୁଏ ।
ତୁମେ ସବୁକଥା ଜାଣ ।	ତୁମକୁ ସବୁକଥା ଜଣା ।
ମାଆ ପୁଅକୁ ଜଳଖିଆ ଦେଲେ ।	ମାଆଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୁଅକୁ ଜଳଖିଆ ଦିଆଗଲା ।
ଏଥର କହ ।	ଏଥର କୁହାହେଉ (କୁହାଯାଉ) ।
ମୁଁ ଖାଇସାରି ସ୍କୁଲକୁ ଯିବି ।	ମୋର ଖିଆ ସରିଲେ ସ୍କୁଲଯିବା ହେବ ।
କିଏ ମୋ ବହି ନେଇଛି ?	କାହାଦ୍ୱାରା ମୋ ବହି ନିଆହୋଇଛି ?
ଈଶ୍ୱର ତାକୁ ବହୁତ କଷ୍ଟ ଦେଲେଣି ।	ଈଶ୍ୱରଙ୍କଦ୍ୱାରା ସେ ବହୁତ କଷ୍ଟ ପାଇଲାଣି ।
ବାପା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବେ ।	ବାପାଙ୍କର ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ହେବ ।
ସେ ପ୍ରତିଦିନ ପୁରାଣ ପାଠ କରନ୍ତି ।	ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଦିନ ପୁରାଣ ପଠିତ (ପୁରାଣ ପାଠ) ହୁଏ ।
ମୁଁ ଖୋସାମତି କରିପାରିବି ନାହିଁ ।	ମୋ ଦ୍ୱାରା ଖୋସାମତି କରା ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ମୋତେ ଖୋସାମତି କରିଆସେ ନାହିଁ ।

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟ	**ଭାବବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟ**
ଆପଣ କେବେ ଯାଉଛନ୍ତି ?	ଆପଣଙ୍କର କେବେ ଯିବା ହେଉଛି ?
ମୁଁ କେବେ ଡରେ ନାହିଁ ।	ମୋର କେବେ ଡରିବା ନାହିଁ ।
ତୁ ଖାଇଛୁ ।	ତୋର ଖିଆ ହୋଇଛି ।
ଶୁଣ ।	ଶୁଣିମା ହେଉ ।
ପିଲାଏ ଖେଳୁଛନ୍ତି ।	ପିଲାଙ୍କର ଖେଳ ଚାଲିଛି (ଲାଗିଛି) ।
ମୁନା ଶୋଇଛି ।	ମୁନାର ଶୁଆ-ହୋଇଛି ।
ପଣ୍ଡିତେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ ।	ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ପିଣ୍ଡାରେ ବସିବା ହୋଇଥିଲା ।

କର୍ମକର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ– ଦୁଧ ଉଡ଼ିଗଲା ।	କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ–(ସେ) ଦୁଧ ଉଡ଼ିଦେଲା । କର୍ମବାଚ୍ୟ–(ତାହାଦ୍ୱାରା) ଦୁଧ ଉଡ଼ା ହେଲା ।
ଘଣ୍ଟ ବାଜୁଛି ।	କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ–(ସେ) ଘଣ୍ଟ ବଜାଉଛି । କର୍ମବାଚ୍ୟ–(ତା'ଦ୍ୱାରା) ଘଣ୍ଟ ବଜାଯାଉଛି ।

Scanned with CamScanner

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ବାଚ୍ୟନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ବାଚ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କର ।

(କ) କାଠ ଚିରାହେଲା । (ଖ) ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହେବ । (ଗ) ମୁଁ କାଲି ରାତିରେ ଶୋଇନାହିଁ । (ଘ) ବିଚାରପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପରାଧୀ ଦଣ୍ଡ ପାଇଲା । (ଙ) ପତ୍ର ପଠୁ, ଭାତ ବଢ଼ାଯାଉ । (ଚ) ଅନ୍ଧକୁ କିଛି ଦିଶେ ନାହିଁ । (ଛ) ତାଙ୍କ ଘରେ ସବୁବେଳେ ଗହଳି ହୁଏ । (ଜ) ଆମେ ତୁମକୁ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ । (ଝ) ବେଦଜ୍ଞମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଏକ ବୋଲି କହନ୍ତି । (ଞ) ରମା ଗପ ଲେଖିପାରେ ନାହିଁ । (ଟ) ମଣିମା ଶୁଣିବା ହେଉ । (ଠ) ସୁଚିତ୍ରାକୁ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଆସେ । (ଡ) ସମସ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା କ୍ରୋଧ ଦମିତ ହୁଏ ନାହିଁ । (ଢ) ବୋତଲ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । (ଣ) ତୁମେ କି କାମ କରୁଛ ? (ତ) ମିଥ୍ୟାବାଦୀକୁ ସମସ୍ତେ ଘୃଣା କରନ୍ତି । (ଥ) ବାପା ମା' ସନ୍ତାନ ପାଇଁ ବହୁ କଷ୍ଟ ସହିଥାନ୍ତି ।

୨ । ବାଚ୍ୟ କେତେ ପ୍ରକାର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ? ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୋକ୍ତି ଓ ପରୋକ୍ଷୋକ୍ତି

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉଦାହରଣ ଦୁଇଟିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉ–

୧–ମଧୁ କହିଲା, "ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବହି ପଢୁଥିଲି ।"

୨–ମଧୁ କହିଲା ଯେ ସେ ଗୋଟିଏ ବହି ପଢୁଥିଲା ।

ଉପରୋକ୍ତ ବାକ୍ୟଦ୍ୱୟର ଅର୍ଥ ସମାନ ହୋଇଥିଲେହେଁ, ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଭିନ୍ନ । ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ ମଧୁର ଉକ୍ତିକୁ ଅବିକଳ ତା' ନିଜ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥିବା ସମୟରେ, ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ମଧୁର ବାକ୍ୟକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଅଛି । ତେଣୁ ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟଟି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୋକ୍ତି ହୋଇଥିବା ସମୟରେ, ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟଟି ପରୋକ୍ଷୋକ୍ତି । ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା, ଯେତେବେଳେ ବକ୍ତାର ବାକ୍ୟକୁ ତା'ରି ଭାଷାରେ ଅବିକଳ ପ୍ରକାଶ ବା ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ସେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି କୁହାଯାଏ । ମାତ୍ର ଯେଉଁଠାରେ ବକ୍ତାର ଉକ୍ତି ଅବିକଳ ଉଦ୍ଧୃତ ନ ହୋଇ, ଅନ୍ୟଜଣକ ଭାଷାରେ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ, ସେଠାରେ ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୋକ୍ତିକୁ ପରୋକ୍ଷୋକ୍ତିରେ ପରିଣତ କରିବାର କେତେକ ନିୟମ :

(କ) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତିକୁ ସାଧାରଣତଃ ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ (" ") ମଧ୍ୟରେ ରଖାଯାଇଥାଏ ।

(ଖ) ଉଦ୍ଧୃତି ବାକ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ କମା (,) ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

(ଗ) ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତିରେ 'ଯେ', 'ବୋଲି' ଆଦି ଅବ୍ୟୟ ପଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ ।

(ଘ) କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଦ୍ଧୃତି ବାକ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ଡ୍ୟାସ (–) ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

(ଙ) ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ କ୍ରିୟାର ଅତୀତ କାଳ ହୋଇଥିଲେ, ପରୋକ୍ଷୋକ୍ତି କ୍ରିୟାର ମଧ୍ୟ ଅତୀତ କାଳ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–ଶ୍ୟାମ କହିଲା, "ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଉଅଛି ।"

ଶ୍ୟାମ କହିଲା ଯେ ସେ ସେଠାକୁ ଯାଉଥିଲା ।

ଅଥବା, ଶ୍ୟାମ ସେଠାକୁ ଯାଉଥିଲା ବୋଲି କହିଲା ।

(ଚ) ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତିରେ ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ କିମ୍ବା ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ ଉକ୍ତି ପୂର୍ବରୁ କମା ରହିନଥାଏ ।

(ଛ) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତିରେ ବକ୍ତାର ବକ୍ତବ୍ୟ ବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତିର କ୍ରିୟା ବର୍ତ୍ତମାନ କିମ୍ବା ଭବିଷ୍ୟତ କାଳରେ ରହିଥିଲେ, ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତିର କ୍ରିୟାର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

(ଜ) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ବାକ୍ୟ କୌଣସି ସାର୍ବଜନୀନ ସତ୍ୟ ଅଥବା ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୂଚାଉଥିଲେ, ସେଥିରେ ଥିବା କ୍ରିୟାର କାଳରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନଥାଏ । ଯଥା—

୧ । ସେ କହିଲା, "ସାଧୁତା ଗୋଟିଏ ଭଲ ଗୁଣ ଅଟେ ।" (ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି)
ସେ କହିଲା ଯେ ସାଧୁତା ଗୋଟିଏ ଭଲ ଗୁଣ ଅଟେ । (ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି)
ଅଥବା, ସାଧୁତା ଗୋଟିଏ ଭଲ ଗୁଣ ବୋଲି ସେ କହିଲା । (ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି)

୨ । ମଧୁ କହିଲା "ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପାଖରେ ଘୂରୁଅଛି ।" (ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି)
ମଧୁ କହିଲା ଯେ ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପାଖରେ ଘୂରୁଅଛି । (ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି)
ଅଥବା, ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପାଖରେ ଘୂରୁଅଛି ବୋଲି ମଧୁ କହିଲା । (ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି)

(ଝ) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଭିନ୍ନ ବିରାମ ଚିହ୍ନ, ବିସ୍ମୟ ସୂଚକ ବା ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଚିହ୍ନ ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତିରେ ଲୋପ ପାଏ ।

ସାଧାରଣ ଭାବରେ କହିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୋକ୍ତି ପରୋକ୍ଷୋକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହେବା ସମୟରେ, ସେଥିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂସାଧିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୁଖ୍ୟତଃ ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ବାକ୍ୟର ପ୍ରକାର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଆମ ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟବହାରରେ ସାଧାରଣତଃ ଚାରିପ୍ରକାର ବାକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ବା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

୧ । ବିବରଣାତ୍ମକ ବା ବିବୃତି ମୂଳକ—ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ/ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ
୨ । ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ—ହଁ/ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି, କ'ଣ, କାହିଁକି, କିପରି ଇତ୍ୟାଦି ।
୩ । ଅନୁଜ୍ଞାସୂଚକ—ଆଦେଶାତ୍ମକ/ଅନୁରୋଧାତ୍ମକ
୪ । ବିସ୍ମୟାଦିସୂଚକ

ବିବରଣାତ୍ମକ ବା ବିବୃତିସୂଚକ—ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିବରଣୀ ବା ବିବୃତି ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହାକୁ ବିବରଣାତ୍ମକ ବାକ୍ୟ କହନ୍ତି ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି—ସ୍ୱରୂପ କହିଲା, "ଆମେ ପଡ଼ିଆରେ ବାଗୁଡ଼ି ଖେଳୁଥିଲୁ ।"
ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି—ସ୍ୱରୂପ କହିଲା ଯେ ସେମାନେ ପଡ଼ିଆରେ ବାଗୁଡ଼ି ଖେଳୁଥିଲେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି—ସୁଦୀପ୍ତ କହିଲା, "ସବୁ କଥାରେ ଗୋଟିଏ ସୀମା ରହିଛି ।"
ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି—ସୁଦୀପ୍ତ କହିଲା ଯେ ସବୁକଥାରେ ଗୋଟିଏ ସୀମା ରହିଛି ।

ଅଥବା

ସବୁକଥାରେ ଗୋଟିଏ ସୀମା ରହିଛି ବୋଲି ସୁଦୀପ୍ତ କହିଲା ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତି—ଶ୍ୟାମ କହିଲା, "ଆମେମାନେ ଆଉ କଟକ ଯିବୁ ନାହିଁ ।"
ପରୋକ୍ଷ ଉକ୍ତି—ଶ୍ୟାମ କହିଲା ଯେ ସେମାନେ ଆଉ କଟକ ଯିବେ ନାହିଁ ।

Scanned with CamScanner

ବାକ୍ୟର ରୂପାନ୍ତର

ଅର୍ଥକୁ ସମାନ ବା ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରଖି ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବାକ୍ୟ-ରୂପାନ୍ତର କୁହାଯାଏ । ପୂର୍ବାଲୋଚିତ ଭାବସୂଚକ ଓ ଗଠନଗତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ରୂପାନ୍ତର ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଭାବସୂଚକ ବାକ୍ୟର ରୂପାନ୍ତର

୧ । ବିବୃତି—ଏ ଛବିଟି ଅତି ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି ।

ବିସ୍ମୟ—ଏ ଛବିଟି କି ସୁନ୍ଦର !

ପ୍ରଶ୍ନ—ଏ ଛବି ପରି ସୁନ୍ଦର ଛବି କାହିଁ ?

ନାସ୍ତି—ଏ ଛବି ପରି ସୁନ୍ଦର ଛବି ନାହିଁ ।

୨ । ବିବୃତି—ଆମେରିକା ନାମ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଆମେରିକା ନାମ ନ ଜାଣି କିଏ ଅଛି ?

ବା—ଆମେରିକା ନାମ କିଏ ନଜାଣେ ?

ବିସ୍ମୟ—ଆମେରିକା ନାମ ନ ଜାଣି ଏମିତି ଲୋକ ଅଛି !

ନାସ୍ତି—ଆମେରିକା ନାମ କାହାକୁ ଅଜଣା ନୁହେଁ ।

ବା—ଆମେରିକା ନାମ ନ ଜାଣି କେହି ନାହିଁ ।

୩ । ବିବୃତି—ଏ ବର୍ଷର ଖରା ଅସହ୍ୟ ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଏ ବର୍ଷର ଖରା କିଏ ସହିବ ?

ବିସ୍ମୟ—ଓଃ ଏ ବର୍ଷ କି ଖରା !

ନାସ୍ତି—ଏ ବର୍ଷର ଖରା ସହି ହେଉ ନାହିଁ ।

୪ । ବିବୃତି—ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ଦେଶବାସୀ ସର୍ବଦା ମନେରଖିବେ ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ଦେଶବାସୀ କ'ଣ ମନରୁ ଭୁଲିପାରିବେ ?

ନାସ୍ତି—ନା, ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ଦେଶବାସୀ କେବେ ମନରୁ ଭୁଲିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ବିସ୍ମୟ—ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ପୁଣି ଦେଶବାସୀ ମନରୁ ଭୁଲିଯିବେ !

୫ । ବିବୃତି—ଦାନ କଲେ ଜ୍ଞାନ ବଢ଼େ ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଦାନ ବିନା ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧି କେମିତି ହେବ ?

Scanned with CamScanner

ନାସ୍ତି—ଦାନ ବିନା ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧି ଅସମ୍ଭବ ।
ବିସ୍ମୟ—ଦାନ ବିନା ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧି !

୬ । ବିବୃତି—ଭାରତକୁ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ସଂସ୍କୃତ-ଅଧ୍ୟୟନ ଦରକାର ।
ପ୍ରଶ୍ନ—ସଂସ୍କୃତ-ଅଧ୍ୟୟନ ବିନା ଭାରତକୁ ଜାଣିବ କିପରି ?
ନାସ୍ତି—ସଂସ୍କୃତ-ଅଧ୍ୟୟନ ବ୍ୟତୀତ ଭାରତକୁ ଜାଣିହେବ ନାହିଁ ।

୭ । ବିବୃତି—ଭାରତର ଭବିଷ୍ୟତ ଖୁବ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ବିସ୍ମୟ—ଭାରତର ଭବିଷ୍ୟତ କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ !
ନାସ୍ତି—ଭାରତର ଭବିଷ୍ୟତ କମ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୁହେଁ ।

୮ । ବିବୃତି—ମୁଁ ସବୁବେଳେ ତୁମର ମଙ୍ଗଳ ଚାହେଁ ।
ପ୍ରଶ୍ନ—ମୁଁ କ'ଣ ସବୁବେଳେ ତୁମର ମଙ୍ଗଳ ଚାହେଁ ନାହିଁ ?
ବା ମୋ ଛଡ଼ା ସବୁବେଳେ କିଏ ତୁମର ମଙ୍ଗଳ ଚାହେଁ ?
ନାସ୍ତି—ମୁଁ ତୁମର ଅମଙ୍ଗଳ ଚାହେଁ ନାହିଁ ।

୯ । ବିବୃତି—କେବଳ ବ୍ୟାସଦେବ ହିଁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ଲେଖିପାରନ୍ତି ।
ପ୍ରଶ୍ନ—ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଏ ବା ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ଲେଖିପାରିବ ?
ବିସ୍ମୟ—ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ବିନା କେହି ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ଲେଖିପାରିବ !
ନାସ୍ତି—ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ଲେଖିପାରିବେ ନାହିଁ ।

୧୦ । ବିବୃତି—ଆମେରିକା ପୃଥିବୀର ସବୁଠାରୁ ବିଭବଶାଳୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ।
ପ୍ରଶ୍ନ—ଆମେରିକା ପରି ବିଭବଶାଳୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ପୃଥିବୀରେ କାହିଁ ?
ନାସ୍ତି—ଆମେରିକା ପରି ବିଭବଶାଳୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ ।

୧୧ । ବିବୃତି—ଅହିଂସା ପରମ ଧର୍ମ ।
ନାସ୍ତି—ଅହିଂସା ପରି ଧର୍ମ ନାହିଁ ।
ବା ଅହିଂସାରୁ ବଳି ଧର୍ମ ନାହିଁ ।
ପ୍ରଶ୍ନ—ଅହିଂସାରୁ ବଳି ଧର୍ମ କାହିଁ ?

୧୨ । ବିବୃତି—ଅଚିହ୍ନା ଲୋକକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଭୁଲ ।
ପ୍ରଶ୍ନ—ଅଚିହ୍ନା ଲୋକକୁ କ'ଣ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ?
ନାସ୍ତି—ଅଚିହ୍ନା ଲୋକକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।
ବିସ୍ମୟ—ଅଚିହ୍ନା ଲୋକକୁ କି ବିଶ୍ୱାସ !

Scanned with CamScanner

ଗଠନସୂଚକ ବାକ୍ୟର ରୂପାନ୍ତର

ସରଳ ବାକ୍ୟର ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର–

୧ । ସରଳ–ସୁରେଶ ସତ କହିବାରୁ ପ୍ରଶଂସା ପାଇଲା ।

ଯୌଗିକ–ସୁରେଶ ସତ କହିଲା ଏବଂ ପ୍ରଶଂସା ପାଇଲା ।

୨ । ସରଳ–ସଂଧ୍ୟାହେଲେ ପଶ୍ଚିମାକାଶ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ ।

ଯୌଗିକ–ସଂଧ୍ୟାହୁଏ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମାକାଶ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ ।

୩ । ସରଳ–ବାଟୋଇଟି ଚାଲିଚାଲି ହାଲିଆ ହୋଇ ରାସ୍ତାରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଯୌଗିକ–ବାଟୋଇଟି ଚାଲିଚାଲି ହାଲିଆ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ରାସ୍ତାରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

୪ । ସରଳ–ଲୋକେଶ ପୀଡ଼ିତ ହେତୁ ସ୍କୁଲକୁ ଗଲା ନାହିଁ ।

ଯୌଗିକ–ଲୋକେଶ ପୀଡ଼ିତ; ତେଣୁ ସ୍କୁଲକୁ ଗଲା ନାହିଁ ।

୫ । ସରଳ–ମୋ ଅନୁରୋଧକୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ ।

ଯୌଗିକ–ମୁଁ ଅନୁରୋଧ କଲି; ମାତ୍ର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ ।

୬ । ସରଳ–ବହୁ ଲୋକ ହିନ୍ଦୀ ଜାଣି ମଧ୍ୟ କହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଯୌଗିକ–ବହୁ ଲୋକ ହିନ୍ଦୀ ଜାଣନ୍ତି; ମାତ୍ର କହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

୭ । ସରଳ–ବର୍ଷାଋତୁ ଆସିବାରୁ କଦମ୍ବ ଫୁଟିଲା ।

ଯୌଗିକ–ବର୍ଷାଋତୁ ଆସିଲା ଓ କଦମ୍ବ ଫୁଟିଲା ।

୮ । ସରଳ–ସମରେଶ ଯାଉଯାଉ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲା ।

ଯୌଗିକ–ସମରେଶ ଯାଉଥିଲା ଏବଂ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲା ।

୯ । ସରଳ–ନରପତି ଅତି ସାଧାରଣ ପୋଷାକ ପରିଧାନପୂର୍ବକ ଅଶ୍ୱ ଉପରେ ଆରୋହଣ କରି ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ଯୌଗିକ–ନରପତି ଅତି ସାଧାରଣ ପୋଷାକ ପରିଧାନ କଲେ ଓ ଅଶ୍ୱ ଉପରେ ଆରୋହଣ କଲେ ଏବଂ ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

୧୦ । ସରଳ–ମା'ଙ୍କର ଡାକ ଶୁଣି ଶ୍ରାବଣୀ ଲୁଗାକାନିରେ ହାତ ପୋଛିପୋଛି ଘର ଭିତରକୁ ଆସିଲା ।

ଯୌଗିକ–ଶ୍ରାବଣୀ ମାଙ୍କର ଡାକ ଶୁଣିଲା ଓ ଲୁଗାକାନିରେ ହାତ ପୋଛିଲା ଏବଂ ଘର ଭିତରକୁ ଆସିଲା ।

Scanned with CamScanner

ସରଳ ବାକ୍ୟର ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର

୧ । ସରଳ–ଚରିତ୍ରବାନ୍ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରନ୍ତି ।
ଜଟିଳ–ଯେ ଚରିତ୍ରବାନ୍ ଶିକ୍ଷକ ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରନ୍ତି ।
ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ଚରିତ୍ରବାନ୍ ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରନ୍ତି ।

୨ । ସରଳ–ମଦର ଟେରେସା ଜନସେବା କରି ପୃଥିବୀରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ ।
ଜଟିଳ–ଯେ ଜନସେବା କରି ପୃଥିବୀରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ ସେ ମଦର ଟେରେସା ।

୩ । ସରଳ–ସତ୍ୟପାଳକ, ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଜାପାଳକ ଥିଲେ ।
ଜଟିଳ–ଯେଉଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସତ୍ୟପାଳକ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ ଥିଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଜାପାଳକ ଥିଲେ ।

୪ । ସରଳ–ଈଶ୍ୱର ଦୀନଦରିଦ୍ରଙ୍କର ହୃଦୟ ମନ୍ଦିରରେ ବାସ କରନ୍ତି ।
ଜଟିଳ–ଯେଉଁମାନେ ଦୀନଦରିଦ୍ର, ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ମନ୍ଦିରରେ ଈଶ୍ୱର ବାସ କରନ୍ତି ।

୫ । ସରଳ–ଜାତି ଜାତିକୁ ଏକତାସୂତ୍ରରେ ବାନ୍ଧି ପାରୁଥିବା ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ହେଉଛି ମିଳିତ ଜାତିସଂଘ ।
ଜଟିଳ–ଯେଉଁ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ଜାତିଜାତିକୁ ଏକତାସୂତ୍ରରେ ବାନ୍ଧିପାରୁଛି ସେହି ହେଉଛି ମିଳିତ ଜାତିସଂଘ ।

୬ । ସରଳ–ବିଦ୍ୟାମନ୍ଦିର ପରି ଦେବମନ୍ଦିରରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରବେଶାଧିକାର ଅଛି ।
ଜଟିଳ–ଯେପରି ବିଦ୍ୟାମନ୍ଦିରରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରବେଶାଧିକାର ଅଛି, ସେହିପରି ଶିକ୍ଷା ମନ୍ଦିରରେ ମଧ୍ୟ (ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରବେଶାଧିକାର) ଅଛି ।

୭ । ସରଳ–ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ସତ୍ୟ ସହିତ ମଣିକାଞ୍ଚନ ସମାନ ନୁହେଁ ।
ଜଟିଳ–ସତ୍ୟ ଏମିତି ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ, ଯାହା ସହିତ ମଣିକାଞ୍ଚନ ସମାନ ନୁହେଁ ।

୮ । ସରଳ–ଦିନରେ ଶୋଉଥିବା ଲୋକମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଅଳସୁଆ ।
ଜଟିଳ–ସେହି ଲୋକମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଅଳସୁଆ ଯେଉଁମାନେ ଦିନରେ ଶୁଅନ୍ତି ।

୯ । ସରଳ–ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ଅହିଂସା ଅସ୍ତ୍ରରେ ଦେଶକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିଥିଲେ ।
ଜଟିଳ–ଅହିଂସା ଏପରି ଏକ ଅସ୍ତ୍ର, ଯଦ୍ୱାରା ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ଦେଶକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିଥିଲେ ।

୧୦ । ସରଳ–ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ଦେଉଳରେ ଘଣ୍ଟ ବାଜେ ।
ଜଟିଳ–ଯେତେବେଳେ ସଂଧ୍ୟା ଆସେ (ହୁଏ) ସେତେବେଳେ ଦେଉଳରେ ଘଣ୍ଟ ବାଜେ ।

Scanned with CamScanner

ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ସରଳ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର

୧ । ଯୌଗିକ–ସଂଧ୍ୟା ହେଲା ଏବଂ ପକ୍ଷିମାନେ ନିଜନିଜ ବସାକୁ ଫେରିଲେ ।
ସରଳ–ସଂଧ୍ୟାହେବାରୁ ପକ୍ଷିମାନେ ନିଜନିଜ ବସାକୁ ଫେରିଲେ ।

୨ । ଯୌଗିକ–ପିତା ପୁତ୍ରମାନଙ୍କର କଥା ଶୁଣିଲେ ଏବଂ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।
ସରଳ–ପିତା ପୁତ୍ରମାନଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

୩ । ଯୌଗିକ–ସେ ଭୁଲ କଲା ଏବଂ ଅପମାନ ପାଇଲା ।
ସରଳ–ସେ ଭୁଲ କରିବାରୁ ଅପମାନ ପାଇଲା ।

୪ । ଯୌଗିକ–ସୌମ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ସତ୍ୟ କହେ; ମାତ୍ର ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହେ ନାହିଁ ।
ସରଳ–ସୌମ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ସତ୍ୟ କହିଲେ ହେଁ ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହେ ନାହିଁ ।

୫ । ଯୌଗିକ–ସୁଦାମା ଦରିଦ୍ର, କିନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁବତ୍ସଳ ଥିଲେ ।
ସରଳ–ସୁଦାମା ଦରିଦ୍ର ହେଲେ ହେଁ ବନ୍ଧୁବତ୍ସଳ ଥିଲେ ।

ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର

୧ । ଯୌଗିକ–ମୁଁ ପୁରୀ ଗଲି, କିନ୍ତୁ ସମ୍ବିତ୍‌କୁ ପାଇଲି ନାହିଁ ।
ଜଟିଳ–ଯଦିଓ ମୁଁ ପୁରୀ ଗଲି ତଥାପି ସମ୍ବିତ୍‌କୁ ପାଇଲି ନାହିଁ ।

୨ । ଯୌଗିକ–ସେ ସୁନ୍ଦର ଭାଷଣ ଦେଲେ ଏବଂ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟଧନ୍ୟ କହିଲେ ।
ଜଟିଳ–ସେ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଭାଷଣ ଦେଲେ ଯେ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟଧନ୍ୟ କହିଲେ ।

୩ । ଯୌଗିକ–ପରର ଉପକାର କର ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ଧର୍ମାର୍ଜନ କର ।
ଜଟିଳ–ଯେବେ ପରର ଉପକାର କରିବ, ତେବେ ଧର୍ମାର୍ଜନ କରିବ ।

୪ । ଯୌଗିକ–ତୁମେ ସେ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇ ପାରୁନାହିଁ, ଏଣୁ ଅନ୍ୟକୁ ଦେଇଦିଅ ।
ଜଟିଳ–ଯଦି ତୁମେ ସେ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇ ପାରୁନାହିଁ, ତେବେ ଅନ୍ୟକୁ ଦେଇଦିଅ ।

୫ । ଯୌଗିକ–କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରି ସୁଦକ୍ଷ ସାରଥି ଥିଲେ, ସୁତରାଂ ଅର୍ଜୁନ ନ ଜିଣନ୍ତେ କାହିଁକି ?
ଜଟିଳ–ଯେତେବେଳେ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରି ସୁଦକ୍ଷ ସାରଥି ଥିଲେ, ଅର୍ଜୁନ ନ ଜିଣନ୍ତେ କାହିଁକି ?

୬ । ଯୌଗିକ–ବିଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିଛି, ତେଣୁ ସେ ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରୁଛି ।
ଜଟିଳ–ଯେହେତୁ ବିଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିଛି, ସେହେତୁ ସେ ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରୁଛି ।

Scanned with CamScanner

୭। ଯୌଗିକ—ମୋର ମୁଦିଟି ହଜିଥିଲା ଏବଂ ପରେ ତାହା ମୋତେ ମିଳିଲା ।
ଜଟିଳ—ଯେଉଁ ମୁଦିଟି ମୋର ହଜିଥିଲା, ପରେ ତାହା ମୋତେ ମିଳିଲା ।

ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ସରଳ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର

୧। ଜଟିଳ—ଯେ ସଦ୍‌ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ କରେ, ତାହାର ଜୀବନରେ ବିପୁଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସେ ।

ସରଳ—ସଦ୍‌ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନକାରୀର ଜୀବନରେ ବିପୁଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସେ ।

୨। ଜଟିଳ—ନଗରର କେଉଁ ରାସ୍ତାରେ ସେ ଯାଉଛନ୍ତି, ତାହାର ନାମ ନିଜର ଅଦ୍ଭୁତ ଘ୍ରାଣଶକ୍ତି ବଳରେ ସେ କହିଦେଇ ପାରୁଥିଲେ ।

ସରଳ—ନଗରରେ ଯାଉଥିବା ଯେ କୌଣସି ରାସ୍ତାର ନାମ ସେ ନିଜର ଅଦ୍ଭୁତ ଘ୍ରାଣଶକ୍ତି ବଳରେ କହିଦେଇ ପାରୁଥିଲେ ।

୩। ଜଟିଳ—ମଣିଷ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଦେବତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରେ, ସେ ହିଁ ପ୍ରକୃତରେ ସାଧୁ ।

ସରଳ—ମଣିଷ ଭିତରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରୁଥିବା ଲୋକ ହିଁ ପ୍ରକୃତରେ ସାଧୁ ।

୪। ଜଟିଳ—ଯେଉଁ ଲୋକର ମନରେ ବିବେକସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୁଏ ତାହାର ସନ୍ଦେହ-ଅନ୍ଧକାର ଅପସାରିତ ହୁଏ ।

ସରଳ—ମନରେ ବିବେକସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହେଲେ ଲୋକର ସନ୍ଦେହ-ଅନ୍ଧକାର ଅପସାରିତ ହୁଏ ।

୫। ଜଟିଳ—ଯେଉଁ ମାଟିରେ ଆମେ ଜନ୍ମ ନେଉ, ଯେଉଁ ମାଟି ଆମକୁ ପାଣିପବନ-ଖାଦ୍ୟ ଦେଇ ବଢ଼ାଏ ସେ ଆମର ଜନ୍ମଭୂମି ।

ସରଳ—ପାଣିପବନଖାଦ୍ୟ ଦେଇ ବଢ଼ାଉଥିବା ଜନ୍ମମାଟି ଆମର ଜନ୍ମଭୂମି ।

୬। ଜଟିଳ—ଯାହାଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତିଦାନ ନେବାକୁ ଚାହିଁବ ନାହିଁ ।

ସରଳ—ଭଲପାଉଥିବା ଲୋକଠାରୁ ପ୍ରତିଦାନ ନେବାକୁ ଚାହିଁବ ନାହିଁ ।

୭। ଜଟିଳ—ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ରହିଛି, ତାହାକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବାହିଁ ଯଥାର୍ଥ ତପସ୍ୟା ।

ସରଳ—ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ଆତ୍ମଶକ୍ତିକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ତପସ୍ୟା ।

ବା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ଆତ୍ମଶକ୍ତିର ଜାଗୃତି ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ତପସ୍ୟା ।

୮। ଜଟିଳ—ମୁଁ ଯେଉଁ ବହିଟି ଆଣିବାକୁ କହିଥିଲି, ତାହା ଆଣିଛ ?

ସରଳ—ମୋ କହିଥିବା ବହିଟି ଆଣିଛ ?

Scanned with CamScanner

୯ । ଜଟିଳ—ଜୋର୍ ଯାହାର ମୁଲକ ତାହାର ।
ସରଳ—ଜୋର୍ ଥିବା ଲୋକ ମୁଲକ ପାଏ । (ମୁଲକର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ।)

୧୦ । ଜଟିଳ—ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ସମ୍ବଲପୁର ଯାଇଥିଲି ସେତେବେଳେ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି ।
ସରଳ—ମୁଁ ସମ୍ବଲପୁର ଯାଇଥିଲାବେଳେ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି ।

୧୧ । ଜଟିଳ—ଯଦି ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ ତୁମେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକିବ ତେବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମର ଡାକ ଶୁଣିବେ ।
ସରଳ—ତୁମେ ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକିଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମର ଡାକ ଶୁଣିବେ ।

୧୨ । ଜଟିଳ—ମୁଁ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଯେଉଁ କଥା କହିଲି, ତାହାକୁ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ନାହିଁ ।
ସରଳ—ବନ୍ଧୁ ମୋ କହିବା କଥାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ନାହିଁ ।

ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର

୧ । ଜଟିଳ—ଯଦି ତୁମେ ମୋ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ, ତେବେ ମୁଁ ଆଉ ତୁମକୁ ପଚାରିବି ନାହିଁ ।
ଯୌଗିକ—ତୁମେ ମୋ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ; ତେଣୁ ମୁଁ ଆଉ ତୁମକୁ ପଚାରିବି ନାହିଁ ।

୨ । ଜଟିଳ—ଯେତେବେଳେ ବସନ୍ତ ଆସେ, ବୃକ୍ଷମାନେ ନବ ପଲ୍ଲବରେ ମଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତି ।
ଯୌଗିକ—ବସନ୍ତ ଆସେ ଏବଂ ବୃକ୍ଷମାନେ ନବପଲ୍ଲବରେ ମଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତି ।

୩ । ଜଟିଳ—ଯେଉଁମାନେ ଜୀବନକୁ ଅନିଶ୍ଚିତ ଜାଣି ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଧର୍ମ, ଧନ ଓ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନରେ ମନୋନିବେଶ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଦୂରଦର୍ଶୀ ।
ଯୌଗିକ—ଜୀବନ ଅନିଶ୍ଚିତ, ଏହା ଜାଣିବା ଲୋକେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଧର୍ମ, ଧନ ଓ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନରେ ମନୋନିବେଶ କରନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରକୃତରେ ସେମାନେ ଦୂରଦର୍ଶୀ (ଅଟନ୍ତି) ।

୪ । ଜଟିଳ—ସମାଜରେ ଯେଉଁମାନେ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ପୁରୁଷ, ସେମାନେ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ଅଟନ୍ତି ।
ଯୌଗିକ—ସମାଜରେ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ପୁରୁଷ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ଅଟନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

୫। ଜଟିଳ–ଯଦିଓ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଅପମାନିତ କରିଛି ତଥାପି ଆପଣ ମୋ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଯୌଗିକ–ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଅପମାନିତ କରିଛି, କିନ୍ତୁ ଆପଣ ମୋ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇଛନ୍ତି ।

୬। ଜଟିଳ–ବହୁବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶର ମୁନିଋଷିମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଭାରତର ଅବସ୍ଥା ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଏହା ହେବ ।

ଯୌଗିକ–ବହୁବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶଷର ମୁନିଋଷିମାନେ ଥିଲେ; ସେମାନେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଭାରତ ଅବସ୍ଥା ଏହା ହେବ ବୋଲି ଜାଣିଥିଲେ ।

୭। ଜଟିଳ–ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଦେଶର ନେତୃତ୍ୱ ନେଉଛନ୍ତି ସେମାନେ ସର୍ବଦା ନିରପେକ୍ଷ, ନୀତିନିଷ୍ଠ, ଚରିତ୍ରବାନ୍ ଓ ସାଧୁ ହେବା ଉଚିତ ।

ଯୌଗିକ–ନେତୃତ୍ୱ ନେଉଥିବା ଲୋକ ଦେଶରେ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ ସର୍ବଦା ନିରପେକ୍ଷ, ନୀତିନିଷ୍ଠ, ଚରିତ୍ରବାନ୍ ଓ ସାଧୁ ହେବା ଉଚିତ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧। ସରଳ ବାକ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତର କର ।

(କ) ପିଲାଟି ଯେମିତି ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ବସେ, ତାକୁ ଭୋକ ଲାଗେ ।

(ଖ) ଆଜି ଦେଶ କିପରି ଉନ୍ନତି ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଛି, ଗାଁ ଗହଳକୁ ଯାଅ ଦେଖିବ ।

(ଗ) ଅତ୍ୟାଚାରୀକୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଅ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷକୁ ପ୍ରଶଂସା କର ।

(ଘ) ଯେବେ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଦେଖିବ, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବ ।

(ଙ) ପିତାମାତା ତାଙ୍କପାଇଁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ବଦଳିଲା ନାହିଁ ।

୨। ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ କର ।

(କ) ଯେଣୁ ଆଜି ଗଣତନ୍ତ୍ର ଚାଲିଛି, ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର ରହିବା ଉଚିତ ।

(ଖ) ଗରଜିଲା ମେଘ ବରଷେ ନାହିଁ ।

(ଗ) ଯେମିତି ଲୋକର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଆସିଯାଏ, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ତାଙ୍କୁ ପଚାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

(ଘ) ଯେତେ ସଳଖିଲେ କୁକୁର-ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବଙ୍କା ।

(ଙ) ଗଙ୍ଗା ଯିବୁ ଯେତିକି ଫଳ ପାଇବୁ ସେତିକି ।

Scanned with CamScanner

୩ । ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କର ।

(କ) ଦୂରକୁ ପର୍ବତ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ।

(ଖ) ଅନନ୍ତ ରଖିବା ଲୋକର ବଳବନ୍ତମାନେ କଅଣ କରିପାରିବେ ?

(ଗ) ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା ଲୋକର ପାଖରେ ଧନ ନ ଥାଏ ।

(ଘ) କିଛି ନ କହିବାରୁ ପିଲାର ମୁହଁ ବଢ଼ିଯାଉଛି ।

(ଙ) ଶାନ୍ତ ଗାଈର ବାଛୁରୀ ମରେ ।

(ଚ) କାନଥିବା ଲୋକର କୁଣ୍ଡଳ ନାହିଁ କି କୁଣ୍ଡଳ ଥିବା ଲୋକର କାନ ନାହିଁ ।

(ଛ) ଦେଇଥିଲେ ପାଇ ।

Scanned with CamScanner

ବାକ୍ୟବିଶ୍ଳେଷଣ

କୌଣସି ବାକ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ତାହା କେଉଁ ପ୍ରକାର ବାକ୍ୟ ତାହା ଜାଣିବା ଉଚିତ । ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ଗଠନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାକ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନି ପ୍ରକାର । ଯଥା–ସରଳ ବାକ୍ୟ, ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ଓ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ । ବାକ୍ୟ ନିରୂପଣ ପରେ ତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟକୁ ଅଲଗା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ କର୍ତ୍ତା ଏବଂ ତାର ଅନୁବନ୍ଧ ବା ବିବର୍ଦ୍ଧକ ଅଂଶ ଏବଂ ବିଧେୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ କ୍ରିୟା ତଥା ତାର ବିବର୍ଦ୍ଧକ ବା ଅନୁବନ୍ଧ ଅଂଶକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଦେଖାଇଦେବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ବାକ୍ୟର ଏହି ପ୍ରକାର ପୃଥକୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ବାକ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ କୁହାଯାଏ । ଏଠାରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ସରଳ, ଯୌଗିକ ଓ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖାଇ ଦିଆଗଲା–

ସରଳ ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ :

(କ) ଗଛରେ ବସିଥିବା ପକ୍ଷୀଗୁଡ଼ିକ କାଲି ସକାଳେ ପଳାଇଯିବେ ।

(ଖ) ରାମ ସ୍କୁଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ହେଁ ପାଠ କରି ନଥିଲା ।

(ଗ) ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନେକ କାଳଜୟୀ ଲେଖା ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି ।

(ଘ) ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ କାଠ ଆଣିବାକୁ ସତ୍ୱର ଗଲେ ।

	ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ			ବିଧେୟ
ବାକ୍ୟ	କର୍ତ୍ତା	କର୍ତ୍ତାର ଅନୁବନ୍ଧ	କ୍ରିୟା	କ୍ରିୟାର ଅନୁବନ୍ଧ
କ	ପକ୍ଷୀଗୁଡ଼ିକ	ଗଛରେ ବସିଥିବା	ପଳାଇଯିବେ	କାଲି ସକାଳେ
ଖ	ରାମ	—	କରିନଥିଲା	ପାଠ (କର୍ମ), ସ୍କୁଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ହେଁ (କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣୀୟ ବାକ୍ୟାଂଶ)
ଗ	ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ	ବିଶ୍ୱକବି	ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି	ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନେକ କାଳଜୟୀ ଲେଖା
ଘ	ଲକ୍ଷ୍ମଣ	ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତ	ଗଲେ	ସତ୍ୱର, କାଠ ଆଣିବାକୁ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ

ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ :

ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ ସମୟରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାଧୀନ ବା ନିରପେକ୍ଷ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କୁ (ଯଦି ଥାଏ) ଅଲଗା କରି ଯେଉଁ ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ

Scanned with CamScanner

ସଂଯୁକ୍ତ, ତାହା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ସେଥିରେ ଦୁଇ ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ ନିରପେକ୍ଷ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ରହିଥାଏ, ତେବେ ସେହି ଜଟିଳ ବାକ୍ୟକୁ ପ୍ରଧାନ ଓ ଅପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ମାନଙ୍କରେ ବିଭାଗ କରି ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କ ଦର୍ଶାଇବା ପରେ, ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଉପରୋକ୍ତ ସରଳ ବାକ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପଦ୍ଧତିରେ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଯଥା–"ଯେତେବେଳେ ତୁମେ ଘରେ ନଥିଲ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଆସିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଘରେ କେହି ନଥିଲେ ।" ଏହି ବାକ୍ୟରେ "ଯେତେବେଳେ ତୁମେ ଘରେ ନଥିଲ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଆସିଥିଲି" ଗୋଟିଏ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ । ଏହି ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ "ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଆସିଥିଲି" ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ । "ଯେତେବେଳେ ତୁମେ ଘରେ ନଥିଲ" ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ । "ଘରେ କେହି ନଥିଲେ" ସରଳ ବାକ୍ୟ । "କିନ୍ତୁ" ଅବ୍ୟୟ ପଦ ଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ଓ ସରଳ ବାକ୍ୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି ।

"ରାମ ପଢ଼ିଲା ଏବଂ ସୀତା ଶୁଣିଲା ।" ଏହା ଗୋଟିଏ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ । ଏଥିରେ "ରାମ ପଢ଼ିଲା" ଏବଂ "ସୀତା ଶୁଣିଲା" ଦୁଇଟି ସରଳ ବାକ୍ୟ । ଏହି ସରଳ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି "ଏବଂ" ଅବ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ । ଏହିପରି ବିଶ୍ଳେଷଣ ପରେ ପୁନରାୟ ସରଳ ବାକ୍ୟ ଢାଞ୍ଚାରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି–ପ୍ରତ୍ୟେକ ସରଳ ବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଅନୁବନ୍ଧ ଅଂଶ ଏବଂ ବିଧେୟ ଓ ତାର ଅନୁବନ୍ଧ ଅଂଶକୁ ଦର୍ଶାଯାଇଥାଏ ।

ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ :

ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ ସମୟରେ ପ୍ରଥମେ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ ଏବଂ ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ସମ୍ପର୍କକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ତାପରେ ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ବିଶେଷ୍ୟାତ୍ମକ, କିଏ ନାମବିଶେଷଣାତ୍ମକ ବା କିଏ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଶେଷରେ ସରଳ ବାକ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ ବିଧି ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ତାର ଅନୁବନ୍ଧ ଅଂଶ ତଥା ବିଧେୟ ଓ ତାର ଅନୁବନ୍ଧ ଅଂଶକୁ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଯଥା–

"ସେ ଯେତେବେଳେ ଆସି ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଘରେ ନଥିଲି ।" ଏହି ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ "ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଘରେ ନଥିଲି" ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ । "ସେ ଯେତେବେଳେ ଆସି ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ" ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ । ଏହି ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା "ନଥିଲି" କ୍ରିୟାର କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।

''ଯେଉଁ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣ ସଚ୍ଚୋଟ, ସେ ଦେଶ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଗତିଶୀଳ'' ଏହି ବାକ୍ୟରେ ''ସେ ଦେଶ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଗତିଶୀଳ'' ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ । ''ଯେଉଁ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣ ସଚ୍ଚୋଟ'' ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ ବିଶେଷଣ ଉପବାକ୍ୟ । ଏହି ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟଟି ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ''ଦେଶ'' ପଦର ବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି କିଏ କେଉଁ ପ୍ରକାର ବାକ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କର ।

୧ । ଯେଉଁମାନେ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଫଳ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

୨ । ତୁମେ ଯେଉଁ କଥା କହୁଛ, ସେ କଥାର କୌଣସି ସତ୍ୟତା ନାହିଁ ।

୩ । ରାମ ଗୀତ ଗାଇଲା ଏବଂ ସୀତା ଆନନ୍ଦରେ ନାଚିଲା ।

୪ । ମଧୁ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଦେଖାକଲା ।

୫ । ବଣ ଭିତରେ ବାଘଟି ଦେଖାଦେଇ ଲୁଚିଗଲା ।

Scanned with CamScanner

ବିରାମ ଚିହ୍ନ (ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ଚିହ୍ନ)

ଆମେ କାହାକୁ କିଛି କହିଲାବେଳେ ବା କାହା ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲାବେଳେ ଆମର ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଯତ୍ନ କରିଥାଉ । ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର କହିଲେ ବା ଅତି ଧୀରେ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ କହିଲେ ଭାବନା କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୁଏ ଏବଂ ବୁଝିବାରେ ବ୍ୟାଘାତ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏଣୁ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଥାଏ । ସେହିପରି ଆମର ରଚନା ବା ଲେଖାରେ ଥିବା ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ଆମେ କେତେକ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର କରିଥାଉ । ସେହି ଚିହ୍ନ ଦିଆଯାଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ ବିରାମ ବା ବିଶ୍ରାମ ନେବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ସେହି ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ବିରାମ ଚିହ୍ନ କୁହାଯାଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ଚିହ୍ନ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ	।
କମା ବା ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦ	,
ସେମିକୋଲନ୍ ବା ଦ୍ୱିତୀୟଚ୍ଛେଦ	;
କୋଲନ୍	:
ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ଚିହ୍ନ	?
ବିସ୍ମୟାଦି ସୂଚକ ଚିହ୍ନ	!
ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ	" " ବା ' '
ଡ୍ୟାସ୍ ବା ରେଖାଚିହ୍ନ ବା ବ୍ୟବଧାନ ଚିହ୍ନ	—
ହାଇଫେନ୍ ବା କ୍ଷୁଦ୍ରରେଖା ବା ଯୋଜକ ଚିହ୍ନ	-
ଉଦାହରଣ ବା ଯଥା ଚିହ୍ନ	:—
ବନ୍ଧନୀ	( ) [ ] { }

୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ (।) – ଏହି ଚିହ୍ନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ବାକ୍ୟର ଶେଷରେ ଦିଆଯାଏ । ଯଥା–

(କ) ପ୍ରାତଃଭ୍ରମଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପକ୍ଷେ ଉପକାରୀ ଅଟେ ।

(ଖ) ମାନବର ସେବା ହିଁ ମାଧବସେବା ।

(ଗ) ଭାରତ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ପୃଥିବୀବାସୀଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନବିତରଣ କରିଆସିଛି ।

୨ । କମା ବା ପ୍ରଥମ ଛେଦ (,) – ସର୍ବାଧିକ ବ୍ୟବହୃତ ବିରାମ ଚିହ୍ନଟି କମା । ଏହା ସବୁଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିରାମର ପ୍ରତୀକ ଅଟେ ।

Scanned with CamScanner

(କ) ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକାଧିକ ବିଶେଷ୍ୟ, ଏକାଧିକ ବିଶେଷଣ, ଏକାଧିକ କ୍ରିୟା (ସମାପିକା, ଅସମାପିକା) ପଦକୁ ପୃଥକ୍ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ମାତ୍ର ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

(କ) (୧) ଗାନ୍ଧି, ଜବାହରଲାଲ, ଲାଲବାହାଦୁର, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଆମ୍ବେଦକର ପ୍ରଭୃତି ମନୀଷୀମାନେ ଜୀବନରେ ବହୁ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

(୨) ଗୀତା, ସ୍ମିତା, ଶୁଚିସ୍ମିତା ଏକା ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ନ୍ତି ।

(୩) ଅଧ୍ୟବସାୟୀ, ଚରିତ୍ରବାନ୍, ସତ୍ୟବାଦୀ ଓ ସ୍ନେହୀ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସମସ୍ତେ ଆଦର କରନ୍ତି ।

(୪) ରାବଣ ଅହଙ୍କାରୀ, ଅପହରଣକାରୀ, ଅନ୍ୟାୟୀ ଓ ଅନୀତିପରାୟଣ ଥିଲା ।

(୫) ତୁମେ ଆସ, ବସ, ଶୁଣ ଓ ବିଚାର କର ।

(୬) ଦେବ ସ୍କୁଲରୁ ଆସି, ଗୋଡ଼ହାତ ଧୋଇ, ଭାତ ଖାଇ, ମା'ଙ୍କୁ କହି, ଖେଳିବାକୁ ଗଲା ।

(ଖ) ସମ୍ବୋଧନ ପଦ ପରେ କମା (,) ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—

(୧) ପ୍ରିୟ ରମେଶ, ମୋର ଶୁଭେଚ୍ଛା ଗ୍ରହଣ କରିବ ।

(୨) ହେ ଈଶ୍ୱର, ମୋର ଦୁଃଖ ହରଣ କର ।

(୩) ହେ ଭାରତ, ଉଠ, ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ ।

(ଗ) ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ୍ କରିବାପାଇଁ କମା (,) ଲାଗେ । ଯଥା—

(୧) ସେ ସୁନ୍ଦର ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି, ମାତ୍ର ନିଜେ ଆଚରଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

(୨) ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜବେଶ ତ୍ୟାଗ କଲେ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀବେଶ ଧାରଣ କଲେ, ବନରେ ବାସ କଲେ ।

(ଘ) ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟଠାରୁ ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ୍ କରିବାପାଇଁ କମା ବା ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦ (,) ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

(୧) ତୁ ଯେତେ ମାଡ଼ିବୁ ମାଠ, ମୁଁ ସେହି ଦରପୋଡ଼ା କାଠ ।

(୨) ଯେ ପୃଥିବୀକୁ ପରିବାର ମନେକରେ, ପରୋପକାର ଯାହାର ଜୀବନର ବ୍ରତ, ନର ଭିତରେ ଯେ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରେ, ତାକୁ ମହାତ୍ମା କୁହାଯାଏ ।

(୩) ଯାହା ପୁଅକୁ ସାପ କାମୁଡ଼େ, ତା' ମାଆ ପାଳଦଉଡ଼ି ଦେଖିଲେ ଡରେ ।

(ଙ) ଉଦ୍ଧୃତ ବାକ୍ୟର ପୂର୍ବରେ ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦ (,) ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଯଥା–

(୧) ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି,

"ଅମୃତ ବିନୟ ବଚନ
କହି ତୋଷିବ ପ୍ରାଣୀମନ ।"

(୨) ପଲ୍ଲିକବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଭାଷାରେ,

"କହିବା ଲୋକତ ମହତ ନୁହଁଇ
ସହିବା ମହତଜନ
ସହିଷ୍ଣୁତାହୀନ ବାଳକବାଳିକା
ହୁଅନ୍ତି କ୍ରୋଧେ ଅଜ୍ଞାନ ।"

(ଚ) ଦରଖାସ୍ତ ଓ ଶିରୋଲେଖାରେ ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା–ସଭାପତି, ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ, କଟକ ।

କିମ୍ବା ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ, ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାବିଭାଗ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

(ଛ) ନାମ ପରେ ଉପାଧି ଯୋଗ କଲେ ପ୍ରଥମ ଛେଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଯଥା– ଡଃ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ, ଏମ୍.ଏ., ଏମ୍.ଫିଲ୍., ପିଏଚ୍.ଡ଼ି., ଡି.ଲିଟ୍.

ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କମଳାକାନ୍ତ କବିରାଜ, ସାଂଖ୍ୟ ଯୋଗାଚାର୍ଯ୍ୟ, ତର୍କଚୂଡ଼ାମଣି, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ, ବେଦାନ୍ତବାଗୀଶ, ସାହିତ୍ୟରତ୍ନ, ଏମ୍.ଏ.

୩ । **ସେମିକୋଲନ୍ ବା ଦ୍ୱିତୀୟ ଛେଦ (;)** –କମାଠାରୁ ଅଧିକ ବିରାମ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳରେ ସେମିକୋଲନ୍ ବା ଦ୍ୱିତୀୟଚ୍ଛେଦ ଦିଆଯାଏ ।

(କ) ସଂଯୋଜକ ବିହୀନ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ସମକକ୍ଷ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ୍ କରିବାଲାଗି ସେମିକୋଲନ୍ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା–

୧ । ଶିକ୍ଷକ ମୋତେ କ୍ଷମା କଲେ; ଏପରି ବ୍ୟବହାର ନ କରିବାପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

୨ । ବିପଦ କେବେହେଲେ ଏକାକୀ ଆସେନାହିଁ; ସାଙ୍ଗସାଥୀ ଧରି ଆସେ ।

(ଖ) କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଭାବର ଗତି ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଥିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟର ଶେଷରେ ଦ୍ୱିତୀୟଚ୍ଛେଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା–

୧ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରୁ ଭାରତକୁ ଫେରିଆସିଲେ; ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗଠିତ କଲେ; ଅହିଂସାକୁ ନିଜର ପ୍ରଧାନ ଆୟୁଧ କଲେ; ଶେଷରେ ଚିର ଈପ୍ସିତ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲେ ।

Scanned with CamScanner

୨। ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ଅନ୍ୟକୁ ହତ୍ୟା କରୁଛି; ସୁଖଶାନ୍ତି ପାଉନାହିଁ; ଯେତେବେଳେ ନିଜର ଦୁଷ୍ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ହତ୍ୟା କରିବ; ପ୍ରକୃତ ସୁଖଶାନ୍ତି ପାଇବ ।

(ଗ) ନହେଲେ, ନଚେତ୍, ତଥାପି, ପୁଣି ପ୍ରଭୃତି ସଂଯୋଜକ ଯୁକ୍ତ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟର ସହ-ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ୍ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସେମିକୋଲନ ଲାଗେ ।

୧। ଭଲଭାବରେ ପଢ଼ାପଢ଼ି କର; ନହେଲେ ଆଶାନୁରୂପ ଫଳ ପାଇବ ନାହିଁ ।

୨। ଆଦେଶ ପାଳନ କର; ନଚେତ୍ ଦଣ୍ଡିତ ହେବ ।

୩। ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ କରୁଛି; ତଥାପି ତୁମେ ମୋ କଥା ଶୁଣୁ ନାହଁ ।

୪। ଏତେବାର କହିଲି; ପୁଣି ସେହି ଭୁଲ କରୁଛ ।

୪। **କୋଲନ୍ (:)**

ସେମିକୋଲନ୍‌ଠାରୁ ଅଧିକ ବିରାମ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲେ ସେଠାରେ କୋଲନ୍‌ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ବିରାମର ଦୀର୍ଘତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାର ସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ପରେ ।

ଉଦାହରଣର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ ବା ନାଟକର ସଂଳାପ ବର୍ଣ୍ଣନା କ୍ଷେତ୍ରରେ କୋଲନ୍ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ସୂତ୍ରାକାରରେ ବା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ମଧ୍ଯ ଏହା ଲାଗେ ।

(କ) ୧ । ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି : "ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ବାରମାସରେ ତେରଯାତ୍ରା ।"

୨। ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିଲେ : କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ ଓ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ।

(ଖ)୧ । ସନକ : ତମେ କଣ ସତ କହୁଛ ସନନ୍ଦ ?

ସନନ୍ଦ: ଏଥିରେ ଆଉ ପଚାରିବାର ଅଛି, ତେବେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ...

ସନକ : ନାହିଁ, କିଛି ନାହିଁ, ଏମିତି...

ସନନ୍ଦ : ଓଃ ଏମିତି ପଚାରୁଥିଲ ? ବେଶ୍...

(ଗ) ୧ । ସତ୍ୟ-ଅହିଂସାର ପୂଜାରି : ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି

୨ । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଚୀନତମ ଗ୍ରନ୍ଥ : ବେଦ

୫। **ଉଦାହରଣ ବା ଯଥା ଚିହ୍ନ (:–)**

ଉଦାହରଣ ଦେବାପାଇଁ ଉଦାହରଣ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ବ୍ୟବହାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା କୋଲନ୍‌ର ସମପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚୀ ।

(କ) ପାଣ୍ଡବମାନେ ପାଞ୍ଚଭାଇ; ଯଥା :–ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଭୀମ, ଅର୍ଜୁନ, ନକୁଳ ଓ ସହଦେବ ।

(ଖ) ଆଜିର ସମାଜରେ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଦୁଷ୍ଟମାନେ ଅଛନ୍ତି; ଯଥା :–ଖାଟୁଆ, ମିଛୁଆ, ଲାଞ୍ଚୁଆ ଓ ଟାଉଟରିଆ ।

(ଗ) ବର୍ଷକ ଛଅ ଋତୁ; ଯଥା :–ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ବର୍ଷା, ଶରତ, ହେମନ୍ତ, ଶୀତ ଓ ବସନ୍ତ ।

Scanned with CamScanner

୬। ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ଚିହ୍ନ (?)

ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ ବାକ୍ୟ ପରେ ଏହି ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ ।

(କ) ତୁମେ କିଏ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ?

(ଖ) ସବୁଠାରୁ କାହାର ଗତି ଅଧିକ ?

(ଗ) ସେମାନେ କେଉଁଠାରୁ ଆସିଛନ୍ତି ?

(ଘ) ଜଳ କିପରି ଦୂଷିତ ହୁଏ ?

୭। ବିସ୍ମୟାଦିସୂଚକ ଚିହ୍ନ (!)

ମନର ଆନନ୍ଦ, ବିଷାଦ, ଘୃଣା, ବିସ୍ମୟ ବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଭାବପ୍ରକାଶକ ବାକ୍ୟର ଶେଷରେ ଏହି ଚିହ୍ନ ଲାଗେ । ସମ୍ବୋଧନରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଚିହ୍ନ ଦିଆଯାଏ ।ଯଥା:–

(କ) ମଲ୍ଲିର କି ମନଛୁଆଁ ମହକ !

(ଖ) ଆହା ! ବିଧାତା ମୋ କପାଳରେ ଏଇଆ ଲେଖିଥିଲା !

(ଗ) ବାପରେ ବାପ ! କେଡ଼େବଡ଼ ସାପ !

(ଘ) ଛି, ଲୋକପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ଲାଞ୍ଚ ନେଲ !

(ଙ) ଧେତ୍, ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ଏଇ କୁକର୍ମ କଲ !

(ଚ) ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଦାନ କେଡ଼େ ମହାନ୍ !

(ଛ) ସୁନାମିର ପ୍ରକୋପ କି ଭୟଙ୍କର !

(ଜ) ହେ ପରମେଶ୍ୱର ! ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ କର ।

୮। ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ (“ ” ବା ‘ ’)

କବି, ଲେଖକ, ବକ୍ତା ବା ଅନ୍ୟ କାହାରି ଉକ୍ତିକୁ ଅବିକଳ ଲେଖାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନ ଦିଆଯାଏ ।

(କ) ୧ । କବି ରାମକୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦ ଲେଖିଛନ୍ତି,

“ସତ କହିବାକୁ କିଆଁ ଡରିବି
ସତ କହି ପଛେ ମଲେ ମରିବି ।”

୨ । ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିଲେ, “ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଜି ବିରାମଚିହ୍ନ ବିଷୟରେ ପଢ଼ାଇବି ।”

(ଖ) ୧ । ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଧୃତି ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଧୃତିର ଅବତାରଣା ହେଲେ ଏହି ‘ ’ ଚିହ୍ନ ଦିଆଯାଏ । ଯଥା–ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କହିଲେ, “ପିଲାମାନେ, ଶୁଣ; ମୋର ଗୁରୁ କହୁଥିଲେ, ‘କାହାର ଉପକାର ଯଦି କରି ନ ପାରୁଛ, ଅପକାର କରନାହିଁ’– ଏହିକଥା ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର କହୁଛି । ମନେରଖିବ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବ ।”

Scanned with CamScanner

୨ । ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ବା ଶୀର୍ଷକ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ଏହି ଚିହ୍ନ (' ') ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା–

ଉକ୍ତ ପଦ୍ୟାଂଶଟି 'ଧଉଳିପାହାଡ଼' ଶୀର୍ଷକ କବିତାରୁ ଆନୀତ ।

ପରସ୍ପର ସନ୍ନିହିତ ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟର ମିଳନକୁ 'ସନ୍ଧି' କହନ୍ତି ।

୯ । ଡ୍ୟାସ୍ ବା ରେଖାଚିହ୍ନ ବା ବ୍ୟବଧାନ ଚିହ୍ନ (–) :

- କହିଲାବେଳେ ବାକ୍ୟଟି ସରିବା ପୂର୍ବରୁ ମଝିରେ ବନ୍ଦ କରି ଅନ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଡ୍ୟାସ୍ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା–

(କ) ତୁମେ ମୋ କଥା — ଆଜି ତୁମର ଏ ଅବସ୍ଥା ହୋଇନଥାନ୍ତା ।

(ଖ) ଯାହା ହେବାର ଥିଲା — ଛାଡ଼, ସେ କଥା କହି ଆଉ କଷ୍ଟ ଦେବି କାହିଁକି ?

- କୋଲନ୍ ପରି ଉଦାହରଣ ଓ ଉଦ୍ଧୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଡ୍ୟାସ୍‌ର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଯଥା–

୧ । ଭୂମିକମ୍ପରେ ସବୁ ଗଲା–ଧନଜୀବନ, ଘରଦ୍ୱାର ଓ ଗୋରୁଗାଈ ।

୨ । କଟକରୁ ମୋପାଇଁ କେତୋଟି ଜିନିଷ ଆଣିବ–ଶାଲ, ସ୍ୱେଟର, ପେନ୍ ଓ ଏକ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ।

- ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉକ୍ତିରେ ବକ୍ତାର ନାମ ପରେ ଏହି ଚିହ୍ନ ଦିଆଯାଇ ବକ୍ତାର ଉକ୍ତିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଏ । ଯଥା :–

  ହରେଶ–ମହେଶ, ତୁ ଆଜି ଖେଳିବାକୁ ଯିବୁ ତ ?

- ନାଟକର ସଂଳାପରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଡ୍ୟାସ୍ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।

  ଯୁଧିଷ୍ଠିର–ଅର୍ଜୁନ, ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାନ୍ତି ଓ ମୈତ୍ରୀର ବାର୍ତ୍ତା ନେଇ ମଣିପୁର ଯାତ୍ରାକର ।

  ଅର୍ଜୁନ–ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତ !

୧୦ । ହାଇଫେନ୍ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ରେଖା ବା ଯୋଜକ ଚିହ୍ନ (-)

- ହାଇଫେନ୍ ଡ୍ୟାସ୍‌ଠାରୁ ଛୋଟ ।
- ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟି ଧାଡ଼ିରେ ରହୁଥିଲେ ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିର ଶବ୍ଦାଂଶ ପରେ 'ହାଇଫେନ୍' ଚିହ୍ନ ଦିଆଯାଏ । ଯଥା–

  ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ରତ୍ନସିଂହା-
  ସନରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ବଳଭଦ୍ର ଓ ଭଗିନୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ସହ ବିରାଜମାନ କରିଛନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

- ସାମାସନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହାଇଫେନ୍ ଦିଆଯାଏ । ଯଥା–

୧ । ଧର୍ମ-ଅର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷ ଜୀବନର ପରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

୨ । ଭାରତ ବହୁକାଳରୁ ବିଶ୍ୱରେ ସତ୍ୟ-ଶାନ୍ତି-ମୈତ୍ରୀ ଓ ସଂହତିର ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର କରି ଆସିଛି ।

୩ । ଉତ୍କଳ-କମଳା-ବିଳାସ-ଦୀର୍ଘିକା
ମରାଳ-ମାଳିନୀ-ନୀଳାମ୍ବୁ-ଚିଲିକା ।

୧୧ । ବନ୍ଧନୀ ( ) [ ] { } :

ବନ୍ଧନୀକୁ ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧନୀ ( ), ବର୍ଗବନ୍ଧନୀ [ ] ଓ କୁଟିଳବନ୍ଧନୀ { } ଭାବରେ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି ।

- ବାକ୍ୟସ୍ଥ ଅର୍ଥ ବା ପଦପୁଞ୍ଜ ବା ପଦକୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ତତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଧିକ କଥାକୁ ବନ୍ଧନୀବଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଯଥା–

୧ । ଗାଙ୍ଗେୟ (ଗଙ୍ଗାନନ୍ଦନ ଭୀଷ୍ମ) ଥିଲେ ମହାଭାରତର ଅନ୍ୟତମ ମହନୀୟ ଚରିତ୍ର ।

୨ । ଘରପୋଡ଼ିରେ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ (ଧାନଚାଉଳ, ଟଙ୍କାପଇସା, ଘରଦ୍ୱାର) ଗଲା ।

୩ । ସମାଜ (ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମ୍ବାଦପତ୍ର) ଓଡ଼ିଶାର ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ ।

୪ । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ (ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ଆଧୁନିକତାର ପ୍ରାଣପତିଷ୍ଠାତା) ଥିଲେ ଜଣେ ପ୍ରଥିତଯଶା ଓଡ଼ିଆ କବି ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ତିନୋଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦର ସଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବ୍ୟବହାର ଉଲ୍ଲେଖ କର ।

୨ । ଉଦ୍ଧୃତି ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ଲେଖ ।

୩ । ଡ୍ୟାସ୍ ଓ ହାଇଫେନ୍‌ର ବ୍ୟବହାର ଉଦାହରଣ ସହ ଲେଖ ।

୪ । ଯଥାର୍ଥ ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ଚିହ୍ନ ଲଗାଇ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଲେଖ ।

(କ) ଜନକ ମିଥିଳାର ନରପତି ଜାନକୀଙ୍କର ପିତା ଥିଲେ

(ଖ) ଭାରତ ହକିରେ କଣ ପୂର୍ବଗୌରବ ଫେରିପାଇବ

(ଗ) ତପସ୍ୱିନୀ ପାଠୋଇସୁନ୍ଦରୀ ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟନିପୁଣା

Scanned with CamScanner

(ଘ) କବି କହିଛନ୍ତି

ମାତୃଭୂମି ମାତୃଭାଷାରେ ମମତା
ଯାହୃଦେ ଜନମି ନାହିଁ
ତାକୁ ଯେବେ ଜ୍ଞାନୀଗଣରେ ଗଣିବା
ଅଜ୍ଞାନ ରହିବେ କାହିଁ ।

(ଙ) ମୋର ଅନେକ ବହି ଅଛି ମହାଯାତ୍ରା, ଶର୍ମିଷ୍ଠା, ଆଲେଖିକା ଓ କୋଣାର୍କ

(ଚ) ଶିକ୍ଷକ ସଦାନନ୍ଦକୁ ବହୁତ ବୁଝାଇଲେ ମାତ୍ର ସେ ବୁଝିଲା ନାହିଁ

(ଛ) ଦୀନଜନ ଶରଣ ରକ୍ଷଣ ମହାବାହୁ

(ଜ) ଯେତେବେଳେ ବିପତ୍ତି ଆସେ ସାଙ୍ଗସାଥୀ ନେଇ ଆସେ

(ଝ) ବର୍ଷାର ରିମ୍‌ଝିମ୍ ତାନ କି ମନଲୋଭା

(ଞ) ଏ ଘରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଲୋକ ସାଧୁ ଅସାଧୁ ଦୟାଳୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଅଛନ୍ତି

(ଟ) ରାମ ରମେଶ ତୁମେ ପରୀକ୍ଷାରେ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଲ ?

ରମେଶ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ

(ଠ) ଦାସେ ରାମରାମ ମୁଁ ଏକଥା କାନରେ ଶୁଣିପାରିବି ନାହିଁ କହି ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ସଂକ୍ଷେପଣ (ଏକପଦୀକରଣ)

ଭାବ ବା ଅର୍ଥର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କରି ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ବାକ୍ୟକୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କରିବାପାଇଁ ସନ୍ଧି, ସମାସ, ଉପସର୍ଗ, କୃଦନ୍ତ, ସନନ୍ତ, ଯଙନ୍ତ, ନାମଧାତୁ ଓ ତଦ୍ଧିତ ବିଧିର ଉପଯୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏଭଳି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କରିବାର ନାମ ସଂକ୍ଷେପଣ ବା ଏକପଦୀକରଣ ।

ତଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଉଦାହରଣ ଦିଆଗଲା ।

୧ । ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷେପଣ–

ମୋର ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ତୁମେ କାର୍ଯ୍ୟ କର ।

ମୋର ଆଦେଶାନୁସାରେ (ଆଦେଶ+ଅନୁସାରେ) ତୁମେ କାର୍ଯ୍ୟ କର ।

ଧନୀଲୋକେ ବହୁ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ଚଳନ୍ତି ।

ଧନୀଲୋକେ ବହ୍ୱାଡ଼ମ୍ବରରେ (ବହୁ+ଆଡ଼ମ୍ବରରେ) ଚଳନ୍ତି ।

ମୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅନୁରୋଧରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ।

ମୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାନୁରୋଧରେ (କର୍ତ୍ତବ୍ୟ+ଅନୁରୋଧରେ) ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ।

ସେହିପରି–

ଇତି + ଆଦି = ଇତ୍ୟାଦି	ସଦା + ଆନନ୍ଦ = ସଦାନନ୍ଦ
ଅଦ୍ୟ + ଅବଧି = ଅଦ୍ୟାବଧି	ସତ୍ + ଇଚ୍ଛା = ସଦିଚ୍ଛା
ବିଦ୍ୟା + ଆରମ୍ଭ = ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ	ବଧୂ + ଆଗମନ = ବଧ୍ୱାଗମନ
ନଦୀ + ଅମ୍ବୁ = ନଦ୍ୟମ୍ବୁ	ମନଃ + ଅଭୀଷ୍ଟ = ମନୋଭୀଷ୍ଟ

୨ । ସମାସଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷେପଣ–

ଭିକ୍ଷାର ଅଭାବ ସମୟରେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବହୁ କଷ୍ଟ ପାଆନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବହୁ କଷ୍ଟ ପାଆନ୍ତି ।

ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ।

ସସ୍ତ୍ରୀକ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ।

କାନରେ କହୁଥିବା ଲୋକକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରନାହିଁ ।

କାନକୁହା ଲୋକକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରନାହିଁ ।

ଏଠାରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପଦଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି–

ଭିକ୍ଷାର ଅଭାବ = ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ

ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ = ସସ୍ତ୍ରୀକ

କାନରେ କହେ ଯେ = କାନକୁହା

Scanned with CamScanner

ସେହିପରି–

ମରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ = ଆମରଣ
କୂଳର ସମୀପ = ଉପକୂଳ
ନାହିଁ ଧନ ଯାହାର = ନିର୍ଦ୍ଧନ
ଯେଉଁ ନାରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖିନାହିଁ = ଅସୂର୍ଯ୍ୟମ୍ପଶ୍ୟା
ଚିତ୍ର ଉତ୍ପଳ ଅଛି ଯହିଁରେ = ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା
ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ = ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ
ତ୍ରିଲୋକର ସମାହାର = ତ୍ରିଲୋକୀ
ବିଧିକୁ ଅତିକ୍ରମ ନକରି = ଯଥାବିଧି
ଶୋଭନ ହୃଦୟ ଯାହାର = ସୁହୃଦ୍
ଯହିଁରେ କର ଦେବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ = ନିଷ୍କର
ଜାତ ହୋଇନାହିଁ ଶତ୍ରୁ ଯାହାର = ଅଜାତଶତ୍ରୁ
ଜାତ ହୋଇନାହିଁ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଯାହାର–ଅଜାତଶ୍ମଶ୍ରୁ
ଦୀର୍ଘ ସୂତ୍ର ଯାହାର–ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ/ଦୀର୍ଘସୂତ୍ର (ଯେ ଡେରିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ)
ଆପଣା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ଶୀଳ ଯାହାର = ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ
ପାଦଠାରୁ ମସ୍ତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ = ଆପାଦମସ୍ତକ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବାରେ ଯେ ବିମୂଢ଼ = କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼
ନାହିଁ ଜନ୍ମ ଯାହାର = ଅଜନ୍ମା
ଯହିଁରେ କର ଦେବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ = ନିଷ୍କର
ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରସବକାଳ ଆସନ୍ନ = ଆସନ୍ନପ୍ରସବା
ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଯାହାର = ଅନନ୍ୟୋପାୟ
ମୃତ ହୋଇଅଛି ଦାରା ଯାହାର = ମୃତଦାର
ଯେ ରାଜା ସେ ଋଷି = ରାଜର୍ଷି
ଗଦାକୁ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ = ଗଦାଧର
ଯୁବତୀ ଜାୟା ଯାହାର = ଯୁବଜାନି
ସହସ୍ର ଅକ୍ଷି ଯାହାର = ସହସ୍ରାକ୍ଷ
କୁତ୍ସିତ ଆଚାର = କଦାଚାର
ସରସି ଜନ୍ମେ ଯେ = ସରସିଜ
ଶ୍ରୀଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ = ଶ୍ରୀସମ୍ପନ୍ନ

Scanned with CamScanner

ଗଧୀର ଦୁଧ = ଗଧଦୁଧ
ଯୋଗରେ ଆସୀନ = ଯୋଗାସୀନ
ପାପକୁ ଆଚରଣ କରେ ଯେ = ପାପାଚାରୀ
ଅଜ୍ଞାନ ରୂପକ ଅନ୍ଧକାର = ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର
ବିଗତ ପତ୍ନୀ ଯାହାର = ବିପତ୍ନୀକ
ଶତ ଅବ୍ଦର ସମାହାର = ଶତାବ୍ଦୀ
ମୂର୍ତ୍ତିର ସଦୃଶ = ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି
ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଅଭାବ = ବେବନ୍ଦୋବସ୍ତ
ବିଗତ ନିଦ୍ରା ଯାହାର = ବିନିଦ୍ର

୩ । **ଉପସର୍ଗଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷେପଣ :**

ପଛେ ପଛେ ଗମନ କରିବା = ଅନୁଗମନ
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଶ୍ୱାସ = ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ
ସମ୍ୟକ୍ ଭାଷଣ = ସମ୍ଭାଷଣ
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ କ୍ଷିପ୍ତ = ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ
ଈଷତ୍ ସିଝା = ଦରସିଝା
ପକ୍ଷର ବିପରୀତ = ବିପକ୍ଷ
ଈଷତ୍ ରକ୍ତ = ଆରକ୍ତ

୪ । **କୃଦନ୍ତଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷେପଣ :**

ଉପକାର କରେ ଯେ = ଉପକାରୀ (ଉପ-କୃ + ଇନ୍)
ଧର୍ମ ଜାଣନ୍ତି ଯେ = ଧର୍ମବିତ୍ (ଧର୍ମ-ବିଦ୍ + କ୍ୱିପ୍)
ଯାହା ଶୁଣାଯାଇଛି = ଶ୍ରୁତ (ଶ୍ରୁ + ତ)
ଯାହା ଛାଦନ କରେ = ଛତ୍ର (ଛଦ୍ + ତ୍ର)
ଯାହାର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବାର ସ୍ୱଭାବ ଅଛି = ନଶ୍ୱର (ନଶ୍+ୱର)
ଦାନ କରେ ଯେ = ଦାତା (ଦା+ତୃ)
ଜଳରେ ଜାତ ହୁଏ ଯାହା = ଜଳଜ (ଜଳ-ଜନ୍ + ଅ)
ଯେ ଜଳୁଅଛି = ଜଳନ୍ତା (ଜଳ୍ + ଅନ୍ତା)

ସେହିପରି—

ପଢ଼ିବା ସ୍ୱଭାବ ଯାହାର = ପଢୁଆ
ଶତ୍ରୁକୁ ବଧ କରିଅଛି ଯେ = ଶତ୍ରୁଘ୍ନ
ଆଗରେ ଜନ୍ମିଅଛି ଯେ = ଅଗ୍ରଜ
ଯେ ପୂଜାର ଯୋଗ୍ୟ = ପୂଜ୍ୟ; ପୂଜନୀୟ
ପରକୁ ତାପ ଦିଏ ଯେ = ପରନ୍ତପ
ବିହାୟସ୍‌ରେ ଗମନ କରେ ଯେ = ବିହଗ / ବିହଙ୍ଗ / ବିହଙ୍ଗମ

Scanned with CamScanner

ହୃଦୟକୁ ହରଣ କରେ ଯେ = ହୃଦୟହାରୀ
ଯାହାକୁ ଶାସନ କରାଯାଏ ସେ = ଶିଷ୍ୟ
ଶିକ୍ଷା ପାଇଛି ଯେ = ଶିକ୍ଷିତ
ଯାହାକୁ ଭୋଜନ କରାଯାଏ = ଭୋଜ୍ୟ
ଯହିଁରେ ଶୟନ କରାଯାଏ = ଶଯ୍ୟା
ଯାହାଦ୍ୱାରା ଖେଳାଯାଏ = ଖେଳଣା

୫। ସନନ୍ତଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷେପଣ—
ଭୋଜନ କରିବାର ଇଚ୍ଛା = ବୁଭୁକ୍ଷା
ପାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ = ପିପାସୁ
ବିଚାର କରିବାର ଇଚ୍ଛା = ମୀମାଂସା (ମାନ୍-ବିଚାର/ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା)
ଜୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିବା ଲୋକ = ଜିଗୀଷୁ
କରିବାର ଇଚ୍ଛା = ଚିକୀର୍ଷା
ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ = ଦିଦୃକ୍ଷୁ
ଜାଣିବାର ଇଚ୍ଛା = ଜିଜ୍ଞାସା
ହତ୍ୟା କରିବାର ଇଚ୍ଛା = ଜିଘାଂସା
ଲାଭ କରିବାର ଇଚ୍ଛା = ଲିପ୍‌ସା
କହିବାର ଇଚ୍ଛା = ବିବକ୍ଷା

୬। ଯଙନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷେପଣ—
ପୁନଃପୁନଃ ଜଳୁଥିବା = ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ
ବାରମ୍ବାର ଦୀପ୍ତ ହେଉଥିବା = ଦେଦୀପ୍ୟମାନ
ପୁନଃପୁନଃ ରୋଦନ କରୁଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ) = ରୋରୁଦ୍ୟମାନା

୭। ନାମଧାତୁଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷେପଣ—
ଦଣ୍ଡପରି ଠିଆ ହୋଇଥିବା = ଦଣ୍ଡାୟମାନ
କରତରେ କାମ କରିବା = କରତିବା
ବାଟକୁ ପଠେଇବା = ବାଟେଇବା
ଠକ ପରି ଆଚରଣ କରିବା = ଠକିବା
ଫେଣ ପରି କରିବା = ଫେଣେଇବା
ବଉଳ ଧରିବା = ବଉଳିବା
କାନଡ଼େରି ଶୁଣିବା = କାନେଇବା
ବାଡ଼ିରେ ଆଘାତ କରିବା = ବାଡ଼େଇବା
ଛୋଟା ଭଳି ଆଚରଣ କରିବା = ଛୋଟେଇବା
ଖୁଣ ବାଛିବା = ଖୁଣିବା

Scanned with CamScanner

୮ । ତଦ୍ଧିତଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷେପଣ :
ଯଶ ଅଛି ଯାହାର = ଯଶୋବନ୍ତ, ଯଶସ୍ୱୀ
ଡରିବା ସ୍ୱଭାବ ଯାହାର = ଡରକୁଳା, ଡରୁଆ
ପାନ ବ୍ୟବସାୟ ଯାହାର = ପାନରା
ଧୂଆଁ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି ଯହିଁରେ = ଧୂଆଁଟିଆ
ଭାଇ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ = ଭାଇଆଳି ଭସ୍ମରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ଯେ = ଭସ୍ମସାତ୍
ପୁଅଠାରୁ ଟିକିଏ ଊଣା = ପୁତୁରା ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ଜାତ = ଆଷାଢୁଆ
ସାଧୁର ଭାବ = ସାଧୁତା ଜନକଙ୍କର କନ୍ୟା = ଜାନକୀ

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ଏକ ପଦରେ ପ୍ରକାଶ କର–
ମଧୁର ଭାବ, ନାହିଁ ମମତା ଯାହାର, ପୂର୍ବେ ଶୀତଳ ହୋଇନଥିଲା ଏବେ କରାଯାଉଛି, ଯାହା ଦାନର ଯୋଗ୍ୟ, ନିଦେଇବା ସ୍ୱଭାବ ଯାହାର, ଚିତ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଯୁକ୍ତ, କୁଳାଠାରୁ ଛୋଟ, ଶାଗ ପରି ଦେଖିବାକୁ ଯାହା, ମହାଜନର କର୍ମ, ଯଶ ଅଛି ଯାହାର, ଦନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ସ୍ଥିରର ଭାବ, ଧୂମରେ ବ୍ୟାପ୍ତ, ଅନ୍ୟପ୍ରକାର, ଜନସମୂହ, ଚୋରର ସ୍ୱାର୍ଥ, ଭଗିନୀର ଅପତ୍ୟ

୨ । ତଳଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କର–
ପର୍ବତଙ୍କର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ପାଣିରେ ପିନାକ ଧରିଥିବା ପ୍ରଭୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ପଶୁପରି ଆଚରଣ ମନୁଙ୍କ ସନ୍ତାନ ପାଖରେ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ । ଯାହା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଦେଖାଯାଇନଥିଲା ସେପରି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ତମ୍ଭପରି ହୋଇନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରେ ହୋଇଗଲି । ନଦୀ ମାଆ ପରି ଆଚରଣ କରୁଥିବା ଭାରତବର୍ଷରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ । ପଶୁମାନଙ୍କର ରାଜା ସିଂହ ନଗମାନଙ୍କରେ ଇନ୍ଦ୍ର ହିମ ଆଳୟଙ୍କର ନନ୍ଦିନୀ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ବାହନ ଅଟେ । ମୋର ପିତୃସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ କାହାକୁ କିଛି ଦେଇପାରିବି ନାହିଁ । ପରିବେଶ ବିଷୟରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଅଛି ସେମାନେ ପୃଥିବୀର ସୁରକ୍ଷାପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । ମୁକ୍ତି ଇଚ୍ଛା କରୁଥିବା ଲୋକ ସର୍ବଜନର ହିତ ହେବାଭଳି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ହୁଏ । ମନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିକାଶ ଶରୀର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସୁସ୍ଥର ଭାବ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ମିଥିଳାର ଅଧିପତି ଜନକ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଦର୍ଶନ କରିଥିବା ରାଜର୍ଷି ଥିଲେ ।

●

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

(କ) ଶବ୍ଦଶକ୍ତି

ମନର ଏକ ଭାବକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ସାର୍ଥକ ପଦସମଷ୍ଟିକୁ ବାକ୍ୟ କହନ୍ତି । ବାକ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦର କିଛି ନା କିଛି ଅର୍ଥ ଅଛି । ମାତ୍ର ବେଳେବେଳେ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଅନୁସାରେ ପଦ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଅର୍ଥରେ ଯେଉଁ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଶବ୍ଦର 'ଶକ୍ତି' କହନ୍ତି । ଶବ୍ଦଶକ୍ତି ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା–(୧) ଅଭିଧା ଶକ୍ତି, (୨) ଲକ୍ଷଣା ଶକ୍ତି ଓ (୩) ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଶକ୍ତି ।

୧ । ଅଭିଧା ଶକ୍ତି :

ଯେତେବେଳେ ବାକ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ନିଜର ସ୍ୱାଭାବିକ ବା ମୌଳିକ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେହି ଅର୍ଥକୁ ଶବ୍ଦର ଅଭିଧା ଶକ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

- ପ୍ରାଣୀ ମରଣଶୀଳ ଅଟେ ।
- ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ଖେଳୁଛନ୍ତି ।
- ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ ହେଲେ ।

ଉଦାହରଣ ତିନୋଟିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ (ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) ନିଜ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ଅଭିଧେୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଏଣୁ ଏହି ଅର୍ଥକୁ ଅଭିଧେୟାର୍ଥ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ବାଚ୍ୟାର୍ଥ ଓ ଶକ୍ୟାର୍ଥ କୁହାଯାଏ ।

୨ । ଲକ୍ଷଣା ଶକ୍ତି :

ଶବ୍ଦର ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥକୁ ବାଧାଦେଇ ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଏ, ସେହି ଶକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷଣାଶକ୍ତି କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

- ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ତୁଳନାରେ ଓଡ଼ିଶା ଦରିଦ୍ର ।

ଦରିଦ୍ର ଅର୍ଥ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ । ତାହା ମନୁଷ୍ୟଠାରେ କେବଳ ସମ୍ଭବ । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଭାରତର ଅଂଶବିଶେଷର ନାମ । ତାହାଠାରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଗୁଣ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଏଣୁ 'ଓଡ଼ିଶା' ଓ 'ଦରିଦ୍ର' ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ ଅଭିଧେୟାର୍ଥ ସମ୍ପର୍କିତ ନୁହେ । ଏଣୁ 'ଓଡ଼ିଶା' ଅର୍ଥ ଏଠାରେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଦରିଦ୍ର–ଏହି ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏହା ଶବ୍ଦର ଲକ୍ଷଣା ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବୁଝାଗଲା । ଅତଏବ ଏହି ଅର୍ଥକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି–

Scanned with CamScanner

- ମଧୁଆର ମେଣ୍ଢାମୁଣ୍ଡ, ସେ କ'ଣ ହାରିଯିବ ?
- ଗଙ୍ଗାଧର ଜଣେ ଗୋରୁ ପରି ମଣିଷ ।
- ମାଡ଼ ଖାଇଖାଇ ପିଲାଟାର ପିଠି ପଥର ହୋଇଗଲାଣି ।
- ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ନୌବାଣିଜ୍ୟରେ ଧୁରୀଣ ଥିଲା ।
- ଅତୀତକାଳରେ ଭାରତ ଜ୍ଞାନର ଗନ୍ତାଘର ଥିଲା ।
- ମଦରଟେରେସା ଥିଲେ ମମତାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ।
- ଆସିଲାବେଳେ ବିପଦ ସାଙ୍ଗସାଥୀ ନେଇ ଆସେ ।

୩ । ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଶକ୍ତି :

ଯେଉଁ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ ନିଜର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରି ନୂତନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହାକୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଶକ୍ତି କହନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକାର ଅର୍ଥକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

- କାହାପାଇଁ ମୁଣ୍ଡ ବଥାଇବ ।

ଏଠାରେ ମୁଣ୍ଡ ବଥାଇବା ଅର୍ଥ କାହା କଥା କିଏ ବା ଭାବିବ ।

- ବାବୁଙ୍କ କଲମ ତାଜା ରହୁ ।

ଏଠାରେ ବାବୁ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତୁ ।

ଏଠାରେ ଦୁଇଟିଯାକ ଉଦାହରଣର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତେ ନୂତନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି । ଏହାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ କହନ୍ତି ।

- ନମସ୍କାର, ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ଏଠାରେ 'ମୁଁ ଆସୁଛି' ବାକ୍ୟ ବିପରୀତ ଭାବରେ 'ମୁଁ ଯାଉଛି' ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ଏହା ବ୍ୟଞ୍ଜନାଶକ୍ତି ତଥା ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥର ଉଦାହରଣ ।

- ଝିଅଲୋ, ତୋର ହାତକାଚ ବଜ୍ର ହେଉ ।

ଏଠାରେ ବାକ୍ୟଟିର ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ ହେଉଛି 'ତୋର ସ୍ୱାମୀ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ' ହୁଅନ୍ତୁ ।

- ସେ ଜଣେ ଦାତାଷଣ୍ଢ । ବାକ୍ୟଟିର ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ–ସେ ଜଣେ କୃପଣ ।
- ସେ ମଲାମାଛିକି ମ କହେ ନାହିଁ ।

ବାକ୍ୟଟିର ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ ହେଉଛି 'ସେ ନିରୀହ ଲୋକ' ।

ସେହିପରି– ମୁଖ୍ୟବକ୍ତା ତାଙ୍କ ଭାଷଣବନ୍ୟାରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଉବୁଟୁବୁ କରିଦେଲେ ।

- ନେତାମାନେ ନିର୍ବାଚନରେ ଜିତିଲେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଘିଅମହୁରେ ଭସାଇଦେବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦିଅନ୍ତି ।
- ମାଲୋ, ବୁଢ଼ୀଟିଏ ହୋଇଥା ।

ବହୁକାଳରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ ସମ୍ବଳିତ ଶବ୍ଦ, ବାକ୍ୟ, ବାକ୍ୟାଂଶ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଭାଷାସୌଷ୍ଠବ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ଆମର ଅନେକ ଲୋକୋକ୍ତି ଓ ରୂଢ଼ି ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ଲକ୍ଷଣାଶକ୍ତି ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଶକ୍ତି ସାରସ୍ୱତ ସୃଷ୍ଟିକୁ ମଧୁର ଓ ରସାଳ କରିଥାଏ ।

ଶବ୍ଦାର୍ଥ

ରୁପିମ ବା ରୁପିମସମୂହ ପଦ୍ଧତିବଦ୍ଧ ହେଲେ ଶବ୍ଦ ହୁଏ । (ଅଥବା ସାର୍ଥକ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ବର୍ଣ୍ଣସମଷ୍ଟିକୁ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ ।) ଗୋଟିଏ ଭାଷାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧ୍ୱନି ସଙ୍କେତ ପଦ୍ଧତିବଦ୍ଧ ବା ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ହୋଇ ରୁପିମ ଗଠନ କରିଥାନ୍ତି; ସେହିପରି ଏକ ବା ଏକାଧିକ ରୁପିମ ପଦ୍ଧତିବଦ୍ଧ ହୋଇ ଶବ୍ଦ ଗଠନ କରୁଥିବା କଥା ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । ଗୋଟିଏ ଭାଷାର ଏକ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସେହି ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅନୁରୂପ ଅର୍ଥ ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତିବଦ୍ଧ ଧ୍ୱନି ସଙ୍କେତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ରୁପିମ ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିରାଡ଼ି (ବ୍+ଇ+ର୍+ଆ+ଡ଼୍+ଇ) ଶବ୍ଦ ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପଦ୍ଧତିବଦ୍ଧ ଧ୍ୱନି ସଙ୍କେତ ମାଧ୍ୟମରେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ଇଂରାଜୀ Cat (Kaet) ଶବ୍ଦ ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତି ବଦ୍ଧ ଧ୍ୱନି ସଙ୍କେତ ମାଧ୍ୟମରେ ଠିକ୍ ସେହି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିପାରୁଛି । ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହେଉଛିଯେ ବିଭିନ୍ନ ଧ୍ୱନିସଂକେତ ପଦ୍ଧତିବଦ୍ଧ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ରୂପିମ ବା ଶବ୍ଦ ଭାବରେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ସେହି ଅର୍ଥ ସହ ପଦ୍ଧତିବଦ୍ଧ ଧ୍ୱନିସଙ୍କେତର ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରାକୃତିକ ହୋଇନଥାଏ । ଏହାର ଯଥାର୍ଥତା ତଳ ଉଦାହରଣରୁ ଅନୁମେୟ ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ 'ରେଜା' ଶବ୍ଦଟି କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ 'ଖୁଚୁରା ପଇସା'କୁ ବୁଝାଏ ତ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି 'ମୂଲିଆଣୀକୁ' ବୁଝାଇଥାଏ । ସେହିପରି 'ଛେନା' ଶବ୍ଦଟି ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦୁଗ୍ଧଜାତ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ବୁଝାଏ ତ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଘଷି (ଶୁଖିଲା ଗୋବର) ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । 'ମାଖନ' ଶବ୍ଦଟି ସେହିପରି ଅଞ୍ଚଳ ଭେଦରେ ଲହୁଣି ଓ କଖାରୁ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ । ଏହିପରି ବ୍ୟବହାର, ସ୍ଥାନ, ପ୍ରସଙ୍ଗ ବା ପରିସ୍ଥିତି ଓ ସମୟ ଭେଦରେ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥରେ ଭିନ୍ନତା ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଶବ୍ଦାର୍ଥର ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ।

୧। ଅର୍ଥ ସଙ୍କୋଚନ :

ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଏକ ଶବ୍ଦ ସମୟକ୍ରମେ ସୀମିତ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କଲେ ସେହି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସଙ୍କୋଚନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ପୂର୍ବେ ସୁଗନ୍ଧ

Scanned with CamScanner

ଓ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଉଭୟ ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଉଥିବା 'ଗନ୍ଧ' ଶବ୍ଦଟି ଆଜି ଦୁର୍ଗନ୍ଧଦ୍ୟୋତକ । ସେହିପରି ଅନ୍ନ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଯେ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ (ଅଦ୍‌+ତ) । ମାତ୍ର ଆଜି ଏହା କେବଳ 'ଭାତ' ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଛି । ସାଧାରଣ ପଶୁ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା 'ମୃଗ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଶୁ 'ହରିଣ' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଅତୀତରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ 'ଶ୍ରାଦ୍ଧ' କୁହାଯାଉଥିଲା ବେଳେ ଏବେ ମୃତବ୍ୟକ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡଦାନାଦି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କୁହାଯାଉଛି ।

୨। ଅର୍ଥ ସଂପ୍ରସାରଣ :

ପୂର୍ବେ ସୀମିତ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଯେତିକି ପଦାର୍ଥକୁ ବୁଝାଉଥିଲା ତଦପେକ୍ଷା ଅଧିକ ପଦାର୍ଥକୁ ବୁଝାଇଲେ ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ହୋଇଛି ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥବିସ୍ତାର କୁହାଯାଏ । ନିମ୍ନ ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ –

ତେଲ – ପୂର୍ବେ ତିଳ ବା ରାଶିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ରସକୁ ତେଲ କୁହାଯାଉଥିଲା । ପରେ ନଡ଼ିଆ, ସୋରିଷ, ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ, ସୋୟାବିନ ଓ ଜଡ଼ାର ନିର୍ଯ୍ୟାସକୁ ତେଲ କୁହାଯାଉଛି । ଏପରିକି ପେଟ୍ରୋଲ, ଡିଜେଲ ଓ କିରୋସିନି ପରି ଖନିଜ ତରଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ତେଲ ଭାବରେ ପରିଗଣିତ ।

ଚାଷ – ପ୍ରଥମେ 'ଚାଷ' ଶବ୍ଦ ଲଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାରା ଭୂମିକର୍ଷଣ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା । ସମ୍ପ୍ରତି ମାଛଚାଷ, କୁକୁଡ଼ା ଚାଷ, ମହୁଚାଷ, ନଡ଼ିଆ ଚାଷ, ଘାସ ଚାଷ, ଫଳ ଚାଷ ଓ ଫୁଲ ଚାଷ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ପାଦନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

କୁଶଳ – ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ତଥା ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ହେଲା 'କୁଶ ଉତ୍ପାଟନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି । କୁଶ ଉତ୍ପାଟନ ଥିଲା ଏକ ଆୟାସ ସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ; ମାତ୍ର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଫଳତା ହାସଲ କରିଥିବା ଲୋକ ପାଇଁ 'କୁଶଳ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ।

ମାରିବା – ଏହି ଶବ୍ଦର ମୂଳ ଅର୍ଥ ଥିଲା ଜୀବନରେ ମାରିଦେବା । ସମୟ କ୍ରମେ ମାରିବା ଶବ୍ଦଟି ବିଭିନ୍ନ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସହ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରୂଢ଼ି ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରି ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି । ଯଥା – ଘିଅ ମାରିବା, ଜୀବିକା ମାରିବା, ପେଟ ମାରିବା, ଦାନା ମାରିବା ଓ ମନ ମାରିବା ପ୍ରଭୃତି ।

ପ୍ରଦତ୍ତ ଉଦାହରଣଚୟ 'ମାରିବା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସମ୍ପ୍ରସାରଣର ଏକ ଏକ ଉଦାହରଣ ।

୩। ଅର୍ଥାଦେଶ :

ଏକ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବର ମୌଳିକ ଅର୍ଥକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପରେ ଭିନ୍ନ ଏକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କଲେ ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଅର୍ଥାଦେଶ କୁହାଯାଏ । ଯଥା –

Scanned with CamScanner

ମୌନ – ପ୍ରଥମେ ଶବ୍ଦଟି ମୁନିଙ୍କର କର୍ମ (ମୁନି+ଅ) ତପସ୍ୟାକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । ମାତ୍ର ମୌନ ଶବ୍ଦ ଏବେ 'ନୀରବତା' ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ରାଗ – ପୂର୍ବେ ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥ ଥିଲା 'ଆସକ୍ତି' । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା 'କ୍ରୋଧ' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ।

ଉଧାର– ଏହା ସଂସ୍କୃତ 'ଉଦ୍ଧାର' ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଯାହାର ଅର୍ଥ ମୁକ୍ତ ହେବା । ଅଧୁନା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହା ଧାର ବା ଋଣ କରିବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ।

ମହୁର – ମିଷ୍ଟ (ମିଠା) ଅର୍ଥକ ସଂସ୍କୃତ 'ମଧୁର' ଶବ୍ଦରୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଆଗତ । ସଂପ୍ରତି ଏହା ବିଶେଷ ତରକାରୀ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ମାଈ – ଏହି ଶବ୍ଦଟି ତତ୍ସମ 'ମାତୃ' ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ, ମୂଳ ଅର୍ଥ 'ମାଆ', ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ମୂଳ ଛାଡ଼ି ସାଧାରଣ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବାଚକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । ଯଥା ମାଈଫୁଲ, ମାଈ ବାଛୁରୀ ।

୪। ଅର୍ଥ ଉନ୍ନୟନ ବା ଅର୍ଥୋତ୍କର୍ଷ

ପୂର୍ବେ ମନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଶବ୍ଦ ପରେ ଭଲ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ, ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଅର୍ଥ ଉନ୍ନୟନ ବା ଅର୍ଥୋତ୍କର୍ଷ କୁହାଯାଏ ଯଥା –

ଅପରୂପ – ଏହି ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦଟିର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ଥିଲା– ଅପଗତ ରୂପ ଯାହାର ଅର୍ଥାତ୍ କୁତ୍ସିତ ବା ଅସୁନ୍ଦର; ଏବେ କିନ୍ତୁ 'ଅତି ସୁନ୍ଦର' ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ମନ୍ଦିର – ଆଗେ ଏହା 'ଗୃହ' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାର ଅର୍ଥ ଦେବାଳୟ ବା ଦେଉଳ ।

ବିଦଗ୍ଧ– ବିଦଗ୍ଧ ଶବ୍ଦଟି ପୂର୍ବେ ବିଶେଷଭାବରେ ଦଗ୍ଧ ବା ଜଳିଯାଇଥିବା ଅର୍ଥକୁ ଛାଡ଼ି ବର୍ତ୍ତମାନ ପଣ୍ଡିତ, ରସିକ ଓ ବିଦ୍ୱାନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ ।

ମୁଗ୍ଧ– ଏହି ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରଥମେ ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ବା ମୂଢ଼ ଅର୍ଥଦ୍ୟୋତକ ଥିଲା । ପରେ ଏହା 'ବିମୋହିତ' ବା 'ବିଶେଷ ଅଭିଭୂତ' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ । ପ୍ରଦତ୍ତ ଉଦାହରଣ ଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥରେ ଉନ୍ନତି ଘଟିଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅର୍ଥ ଉନ୍ନୟନର ଉଦାହରଣ ।

୫। ଅର୍ଥ ଅବନମନ ବା ଅର୍ଥାପକର୍ଷ

ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବା ଭଲ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ପରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବା ମନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେ, ଶବ୍ଦର ସେହି ଅର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଅର୍ଥ ଅବନମନ ବା ଅର୍ଥାପକର୍ଷ କୁହାଯାଏ । ଯଥା–

Scanned with CamScanner

ମହାଜନ - ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ପ୍ରାଥମିକ ଅର୍ଥ ଥିଲା ମହତ୍‌ଜନ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି । ମାତ୍ର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହା ବିଶେଷଭାବରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସାୟୀ, ଋଣଦାତା ଓ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଫଳରେ ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥାପକର୍ଷ ଘଟିଛି ।

ନଗ୍ନ - ପ୍ରଥମେ ଏହା ମୁକ୍ତ ବା ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା, ଏବେ ଏହାର ଅର୍ଥ ଲଙ୍ଗଳା ।

ଶୋଧିବା - ଶୋଧନ ଶବ୍ଦରୁ ଆଗତ ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ଥିଲା ସଂଶୋଧନ । ମାତ୍ର ଏବେ ଶବ୍ଦଟିକୁ 'ଗାଳି' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ।

ମହାପାତ୍ର - ଏହାର ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥ ଥିଲା 'ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାରିଷଦ' । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହା ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ସଂଜ୍ଞା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି ।

(ଗ) ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ବିଭାଗୀକରଣ

ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟାଦି ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି କହନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦର ଗଠନପ୍ରଣାଳୀ ଓ ତତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନଲାଭ ହୁଏ । ଶବ୍ଦଟି କେଉଁ ଧାତୁରୁ କେଉଁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ବା କେଉଁ ଶବ୍ଦରୁ କେଉଁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂଯୋଗରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି ତାହା ଜଣାଇବାକୁ ଶବ୍ଦ-ବିଶ୍ଳେଷଣ କହନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ବୁଝାଇବା ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—

ଦାତା—ଦା + ତୃ । ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଲା ଯେ ଦାନ କରେ ।

ଭାବଗ୍ରାହୀ—ଭାବ-ଗ୍ରହ୍+ଇନ୍ । ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଲା ଯେ ଭାବକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

ଗାଙ୍ଗେୟ—ଗଙ୍ଗା+ଏୟ । ଏହାର ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥ ହେଲା ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ଅପତ୍ୟ ବା ସନ୍ତାନ ।

ମୌଳିକ—ମୂଳ+ଇକ । ଏହାର ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟ ବା ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଲା ମୂଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

ଏହିଭଳି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ବିଶ୍ଳେଷଣ ବା ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦାର୍ଥ ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର ବିଚାରକୁ ନେଇ ବା ଅର୍ଥବୋଧ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାର୍ଥକ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ତିନିଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା—(କ) ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ, (ଖ) ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ, (ଗ) ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

Scanned with CamScanner

(କ) ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ :

ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ବା ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହାକୁ ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ କହନ୍ତି । ଯଥା—

ବ୍ୟାଘ୍ର—ବି (ଉପସର୍ଗ) + ଆ (ଉପସର୍ଗ) + ଘ୍ରା (ଧାତୁ) + ଅ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏଠାରେ 'ବି' ଓ 'ଆ' ଉପସର୍ଗ ବିଶେଷ ଭାବରେ, 'ଘ୍ରା' ଧାତୁର ଅର୍ଥ ଆଘ୍ରାଣ ବା ଶୁଙ୍ଘିବା ଓ 'ଅ' ପ୍ରତ୍ୟୟର ଅର୍ଥ ଯେ କରେ ବା କର୍ତ୍ତା । ଏଣୁ ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଯେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଘ୍ରାଣ କରେ ବା ଶୁଙ୍ଘେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାଘ୍ର କାହାକୁ ଶୁଙ୍ଘେ ନାହିଁ । ବ୍ୟାଘ୍ର ହେଉଛି ଏକ ମାରାତ୍ମକ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ । ଫଳରେ ବ୍ୟାଘ୍ରର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବାରୁ 'ବ୍ୟାଘ୍ର' ଏକ ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

ଲାବଣ୍ୟ—ଲବଣ (ଶବ୍ଦ) + ୟ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଲବଣର ଭାବ ବା ଲବଣତ୍ୱ । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି କାନ୍ତି ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । ଏଣୁ 'ଲାବଣ୍ୟ' ଏକ ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

ବଳଦ—ବଳ (ଉପପଦ) + ଦା (ଧାତୁ) + ଅ ପ୍ରତ୍ୟୟ । ଏହାର ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟଗତ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଶକ୍ତିଦାୟକ (ବସ୍ତୁ) ବା ବଳଦାତା । ମାତ୍ର ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଅଣ୍ଡିରା ଗୋରୁ । ଅତଏବ ବଳଦ ଏକ ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

ଘଟ—ଘଟ୍ + ଅ । 'ଘଟ୍' ଧାତୁର ଅର୍ଥ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବା ଘଟିବା । ମାତ୍ର ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି କଳସ ବା ମାଠିଆ । ଆଉ ଏକ ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥ ଦେହ । ଏଣୁ ଘଟର ଧାତ୍ୱର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହା ଏକ ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

ସଂଧ୍ୟା/ସନ୍ଧ୍ୟା—ସନ୍ଧି (ଉପପଦ) + ୟ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) ବା ସମ୍ (ଉପସର୍ଗ) + ଧ୍ୟୈ (ଧାତୁ) + ୟ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) + ଆ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ମିଳନଯୋଗ୍ୟା । ମାତ୍ର ଶବ୍ଦଟିର ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥ ହେଲା ଦିନ ଓ ରାତ୍ରିର ମିଳନ ସମୟ । ସୁତରାଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ଏକ ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

ନବନୀତ—ନବ (ଶବ୍ଦ) + ନୀ (ଧାତୁ) + ତ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହାର ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥ ହେଲା 'ନୂଆ କରି ନିଆ ହୋଇଥିବା' । କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦଟିର ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ଲହୁଣି' । ଏଣୁ ନବନୀତ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ଛାଡ଼ି ନୂତନ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

Scanned with CamScanner

(ଖ) ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ :

ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ବା ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟଗତ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ ତାହାକୁ ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ କହନ୍ତି । ଯଥା–

ରକ୍ଷକ–ରକ୍ଷ୍ (ଧାତୁ) + ଅକ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । 'ରକ୍ଷ୍'ର ଅର୍ଥ ରକ୍ଷା କରିବା, 'ଅ' ପ୍ରତ୍ୟୟର ଅର୍ଥ ଯେ କରେ । 'ରକ୍ଷକ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥ ହେଲା ଯେ ରକ୍ଷାକରେ ବା ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା । ଏଠାରେ 'ରକ୍ଷକ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ ଅଟେ ।

ପାଠ୍ୟ–ପଠ୍ (ଧାତୁ) + ୟ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଲା ଯାହା ପଢ଼ିବା ଯୋଗ୍ୟ । ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଏହା । ଏଣୁ ଏହା ଏକ ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ ।

ହଳିଆ–ହଳ (ଶବ୍ଦ) + ଇଆ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହାର ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥ ହେଲା ଯେ ହଳ କରେ । ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ସହିତ ସମାନ । ଏଣୁ 'ହଳିଆ' ଏକ ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ ।

ସୌଜନ୍ୟ–ସୁଜନ (ଶବ୍ଦ) + ୟ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ସୁଜନର ଭାବ ବା କର୍ମ । ଏହାର ବ୍ୟାବହାରିକ ବା ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଏଇଆ । ଏଣୁ ସୌଜନ୍ୟ ଏକ ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ ।

ସେହିପରି–ପାଦପ, ନୃପତି, ଖାଦ୍ୟ, ଗାୟକ, ପାଠକ, ଦାତା, କଳିଆ ପ୍ରଭୃତି ।

(ଗ) ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ :

ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଅନେକଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜଣକୁ ବା ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ ତାହାକୁ ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ କହନ୍ତି । ଯଥା–

ପଙ୍କଜ–ପଙ୍କ (ଉପପଦ) + ଜନ୍ (ଧାତୁ) + ଅ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ଯେ ପଙ୍କରୁ ଜାତ । ଅର୍ଥାତ୍ ପଙ୍କରୁ ଗେଣ୍ଡା, ଶାମୁକା, କୋଚିଆ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଜନ୍ମୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପଙ୍କଜ ଶବ୍ଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ 'ପଦ୍ମ'କୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଏଣୁ 'ପଙ୍କଜ' ଏକ ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

ଜଳଦ–ଜଳ (ଉପପଦ) + ଦା (ଧାତୁ) + ଅ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏଠାରେ ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଅର୍ଥ ଯେ ଜଳଦାନ କରେ, ମାତ୍ର 'ଜଳଦ' ଶବ୍ଦ ସମସ୍ତ ଜଳଦାନକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ନ ବୁଝାଇ କେବଳ 'ମେଘ'କୁ ବୁଝାଉଅଛି । ଏଣୁ 'ଜଳଦ' ଏକ ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

କ୍ଷତ୍ରିୟ–କ୍ଷତ (ଉପପଦ) + ତ୍ରୈ (ଧାତୁ) + ଇୟ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହାର ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟଗତ ଅର୍ଥ ହେଲା ଯେ କ୍ଷତ (ଆଘାତ)ରୁ ତ୍ରାଣ କରେ ବା ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷାକରେ ।

Scanned with CamScanner

ମାତ୍ର କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶବ୍ଦ କ୍ଷତରୁ ଉଦ୍ଧାର କରୁଥିବା ସବୁଲୋକଙ୍କୁ ନ ବୁଝାଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିକୁ ବୁଝାଉଅଛି । ସୁତରାଂ 'କ୍ଷତ୍ରିୟ' ଏକ ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

ଲେଖନୀ–ଲିଖ୍ (ଧାତୁ) + ଅନ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) + ଈ (ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଲା କଲମ, ପେନ୍‌ସିଲ୍, ଚକ୍ ପ୍ରଭୃତି ଯେ କୌଣସି ଲେଖିବା ଉପକରଣ । କିନ୍ତୁ ଲେଖନୀ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣ ଲିଖନ ଉପକରଣକୁ ନ ବୁଝାଇ ମୁଖ୍ୟତଃ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୌହକଲମକୁ ବୁଝାଇଥାଏ ।

ଶିଷ୍ୟ–ଶାସ୍ (ଧାତୁ) + ୟ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଲା ଯେ ଶାସନର ଯୋଗ୍ୟ; ଅର୍ଥାତ୍ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର କର୍ମଚାରୀ, ଛାତ୍ରସମାଜ ଓ ସାଧାରଣଜନତା । କିନ୍ତୁ 'ଶିଷ୍ୟ' ଶବ୍ଦ କେବଳ ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥରେ ଛାତ୍ରକୁ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

ଦନ୍ତୀ–ଦନ୍ତ (ଶବ୍ଦ) + ଇନ୍ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) । ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଯାହାର ଦନ୍ତ ଅଛି ବା ଦନ୍ତ ଥିବା ପ୍ରାଣୀ । ମନୁଷ୍ୟ, ଗାଈଗୋରୁ, ମଇଁଷି, ଛେଳି, ଘୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ମାତ୍ର 'ଦନ୍ତୀ' ଶବ୍ଦ ଦନ୍ତ ଥିବା ଯେ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ ନ ବୁଝାଇ କେବଳ ଦନ୍ତ ଥିବା ହାତୀକୁ ବୁଝାଉଅଛି । ତେଣୁ 'ଦନ୍ତୀ' ଏକ ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ।

(ଘ) ସମୋଚ୍ଚାରିତ ଓ ପ୍ରାୟ ସମୋଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ

ଆମ ଭାଷାରେ ଏପରି କେତେକ ଶବ୍ଦ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ଯାହାକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ବେଳେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଏହିସବୁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଧ୍ୱନିରେ ସାମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥଗତ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକର ଭିନ୍ନତାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦିଏ । ଉକ୍ତ ସମୋଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ଓ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ନିମ୍ନରେ କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ଅର୍ଘ	ମୂଲ୍ୟ	– ଦିନକୁ ଦିନ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ମହାର୍ଘ ହେଉଛି ।
ଅର୍ଘ୍ୟ	ପୂଜାଉପକରଣ	– ଭକ୍ତି-ଅର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଦେବତା ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ।
ଅବହିତ	ମନୋଯୋଗୀ	– ନିଜର ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବହିତ ହୁଅ ।
ଅବିହିତ	ଅନୁଚିତ	– ଅବିହିତ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଅ ନାହିଁ ।
ଅଭିହିତ	କଥିତ	– ମୋହନ ଦାସ କରମଚାନ୍ଦ ଗାନ୍ଧି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ଅଂଶ	ଭାଗ	– ପିତାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ପୁତ୍ରମାନେ ନିଜ ନିଜର ଅଂଶ ପାଇଲେ ।
ଅଂସ	ସ୍କନ୍ଧ	– ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଚକ୍ର; ମାତ୍ର ବଳରାମଙ୍କ ଅଂସରେ ହଳଶୋଭିତ ।
ଅନିଳ	ପବନ	– ବସନ୍ତକାଳୀନ ମୃଦୁ ଅନିଳ ଶରୀରକୁ ଆରାମ ଦିଏ ।
ଅନୀଳ	ଯାହା ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ	– ଜଳର ରଙ୍ଗ ନୀଳ; କିନ୍ତୁ ମୃତ୍ତିକା ଅନୀଳ ।
ଅସି	ଖଣ୍ଡା	– ଖୋରଧା ପାଇକମାନେ ଶାଣିତ ଅସିଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ।
ଅଶୀ	ସଂଖ୍ୟାବିଶେଷ	– ଅଶୀ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା ।
ଅସନ	କ୍ଷେପଣ	– ଅଶନି ଅସନ ଦ୍ୱାରା ବୃତ୍ରାସୁରର ପ୍ରାଣଗଲା ।
ଅଶନ	ଭୋଜନ	– ଅଶନ-ବ୍ୟସନ ତ୍ୟାଗ ନ କଲେ ସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ ହୁଏ ନାହିଁ ।
ଅଳିକ	ଲଲାଟ	– ଅଳିକ ଲିଖନ ଅଲଙ୍ଘନୀୟ ।
ଅଳୀକ	ମିଥ୍ୟା	– ଈଶ୍ୱର ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଜୀବନ ଅଳୀକ ।
ଆଭାଷ	ଭାଷଣ	– ସ୍ୱାମୀଜୀଙ୍କର ଓଜସ୍ୱିନୀ ଆଭାଷ ଶୁଣି ଶ୍ରୋତୃଗଣ ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ।
ଆଭାସ	ଇଙ୍ଗିତ	– ସୁନାମିପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଲୋକମାନେ କିଞ୍ଚିତ୍ ପୂର୍ବ ଆଭାସ ପାଇପାରି ନଥିଲେ ।
ଆବୃତ	ଆଚ୍ଛାଦିତ	– ଏସ୍କିମୋ ମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଶରୀରକୁ ସର୍ବଦା ବସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ କରି ରଖନ୍ତି ।
ଆବୃତ୍ତ	ଅଭ୍ୟସ୍ତ	– କବିତାଟି ବାରମ୍ବାର ଆବୃତ୍ତ ହେଲେ ଅର୍ଥ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ବୁଝି ହୁଏ ।
ଆୟତ	କ୍ଷେତ୍ରବିଶେଷ	– ଆୟତାକାର କ୍ଷେତ୍ରଟିଏ ଅଙ୍କନ କର ।
ଆୟତ୍ତ	ଅଧୀନ	– ଢେଲା ହାତରୁ ଖସିଲେ ଆଉ ନିଜର ଆୟତ୍ତରେ ନଥାଏ ।
		– ପାଠକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବାପାଇଁ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଲୋଡ଼ା ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ଇତି	ଶେଷ	– ଅତିରୁ ଇତି ହୁଏ ।
ଈତି	ଅନାବୃଷ୍ଟି ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ	– ଈତି ଆଶଙ୍କାରେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ସବୁବେଳେ ଆତଙ୍କିତ ।
ଈଶ	ଈଶ୍ୱର	– ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଈଶଙ୍କର ସତ୍ତା ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଈଷ	ଲଙ୍ଗଳଦଣ୍ଡ	– କାଠର ଏପରି ଅଭାବ ଯେ କୃଷକ ତା'ର ଲଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଈଷଟିଏ ଯୋଗାଡ଼ କରିପାରୁ ନାହିଁ ।
ଉପାଦାନ	ଉପକରଣ	– ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଶରୀର ସମାନ ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ ।
ଉପାଧାନ	ତକିଆ	– ସୁକୋମଳ ଉପାଧାନ ଶରୀର ପାଇଁ ହିତକର ନୁହେଁ ।
କାଳୀ	ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି	– କଟକର କାଳୀ ପୂଜା ଓଡ଼ିଶା ବିଖ୍ୟାତ ।
କାଳି	କାଳିମା/ବାକି/ କଳଙ୍କ	– ଚରିତ୍ରରେ ଥରେ କାଳି ପ୍ରଲେପିତ ହେଲେ ଆଉ ନିର୍ମଳ ହୁଏ ନାହିଁ ।
କୁଳ	ବଂଶ	– ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାମ ରଘୁକୁଳର ତିଳକ ଥିଲେ ।
କୂଳ	ତଟ	– ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯମୁନା କୂଳରେ ବଂଶୀ ବାଦନ କରୁଥିଲେ ।
କୁଜନ	ଖରାପଲୋକ	– କୁଜନ ସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କର ।
କୂଜନ	ପକ୍ଷୀର ଧ୍ୱନି	– ବସନ୍ତ କାଳରେ କୋକିଳର ମଧୁର କୂଜନ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ।
କୃତି	କାର୍ଯ୍ୟ	– କୃତି ଅନୁରୂପ ଫଳ ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼େ ।
କୃତୀ	ଦକ୍ଷ	– କୃତୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ପୁରସ୍କୃତ କରାଯାଏ ।
କୃତ୍ତି	ବ୍ୟାଘ୍ରଚର୍ମ	– ଶିବଙ୍କୁ କୃତ୍ତିବାସ କୁହାଯାଏ ।
ଗିରିଶ	ମହାଦେବ	– ଗିରିଶ ବୃଷଭ ଆରୋହଣ କରନ୍ତି ।
ଗିରୀଶ	ଗିରିଶ୍ରେଷ୍ଠ (ହିମାଳୟ)	– ଗିରୀଶ ସର୍ବଦା ବରଫାବୃତ ।
ଗୁଣି	ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା	– ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜରେ ଗୁଣିର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହେଉଛି ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ଗୁଣୀ	ଗୁଣବାନ୍	— ଏକମାତ୍ର ଗୁଣୀପୁତ୍ର କାମ୍ୟ ।
ଘଟଣ	ସୁନ୍ଦର, ଗଢ଼ଣ	— ଘରଣୀବିହୀନ ଘର ଘଟଣ ନୁହେଁ ।
ଘଟନ	ଘଟିବା, ଯୋଜନା	— ବିଧାତାର ଘଟନ ଫଳବତୀ ହୁଏ ।
ଚରିତ	କଥା, ବିଷୟ	— କୃଷ୍ଣଚରିତ ଭାଗବତ, କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଚରିତ୍ର	ନୈତିକ ସ୍ୱଭାବ	— ଥିଲେ ଥାଉ ପଛେ ଗୁଣ ହଜାର, ଚରିତ୍ର ନଥିଲେ ସବୁ ଅସାର ।
ଚିର	ଦୀର୍ଘକାଳ	— ଆମ ଦେଶର ଶହୀଦମାନେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ।
ଚୀର	ଚିରା/ଜୀର୍ଣ୍ଣବସ୍ତ୍ର	— ଚୀର ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କର ନାହିଁ ।
ଚୁଡ଼ା	ଖାଦ୍ୟବିଶେଷ	— ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ବନ୍ୟାଦୁର୍ଗତଙ୍କୁ ଚୁଡ଼ାଚାଉଳ ବଣ୍ଟନ କରୁଥିଲେ ।
ଚୂଡ଼ା	ଅଗ୍ରଭାଗ	— ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଚୂଡ଼ାରେ ନୀଳଚକ୍ର ସୁଶୋଭିତ ।
ଚୂତ	ଆମ୍ବ	— ଚୂତ ତରୁ ଡାଳରେ କୋକିଳ ମଧୁର ଗାନ କରେ ।
ଚ୍ୟୁତ	ସ୍ଖଳିତ	— ଲକ୍ଷ୍ୟ ପଥରୁ କଦାପି ଚ୍ୟୁତ ହୁଅ ନାହିଁ ।
ଜମକ	ଆଡ଼ମ୍ବର	— ଚଳିତବର୍ଷ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା ଜାକଜମକରେ ପାଳିତ ହେଲା ।
ଯମକ	ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ	— ରଚନାରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ବାରମ୍ବାର ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ ଯମକ ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ ।
ଜାତ	ଉତ୍ପନ୍ନ/ଜନ୍ମ	— ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଘୁବଂଶରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ।
ଯାତ	ଯାତ୍ରା	— ଆମ ସଂସ୍କୃତିରେ ବାରମାସରେ ତେରଯାତ ପାଳନ କରାଯାଏ ।
ଝୁଲା	ମୁଣା	— ବାବା ଓ ତାଙ୍କର ଚେଲା ଝୁଲା ପକାଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।
ଝୋଲା	ଦୁର୍ବଳତା ବା ଭୋକହେତୁ ମୂର୍ଚ୍ଛା	— ରୌଦ୍ରତାପ ଯୋଗୁଁ ଶ୍ରମିକଟିକୁ ଝୋଲା ମାରିଲା ।
ଟକର	ଲାଳସା	— ପିଲାମାନେ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଖାଦ୍ୟର ଟକର ତ୍ୟାଗ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ଟକ୍କର	ଜିଦାଜିଦି, ପ୍ରତିଯୋଗିତା ବା ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା	— କାହାରି ସହିତ ଟକ୍କର ଦେଇ ଗାଡ଼ି ଚଳାନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ଠକ୍	କଠିନ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଠୁକିବାର ଶବ୍ଦ	— ଦୁଆରେ କିଏ ଠକ୍ ଠକ୍ ଶବ୍ଦ କରୁଛି ?
ଠକ	ପ୍ରତାରଣାକାରୀ/ଦସ୍ୟୁ	— ଠକ ପ୍ରତି ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କର ।
ଢୋଳ	ଘୁମ	— ଢୋଳ ଲାଗିଲେ ପାଠପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରି ବିଶ୍ରାମ ନିଅ ।
ଢୋଲ	ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର	— ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଢୋଲ ବାଜେ
ତରଣି	ସୂର୍ଯ୍ୟ	— ଆକାଶରେ ତରଣି ଗତାଗତ ହୁଅନ୍ତି ।
ତରଣୀ	ନୌକା	— ଜଳରେ ତରଣୀ ଯାତାୟାତ କରେ ।
ତଟକା	ସଜ	— ତଟକା ପନିପରିବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପାଇଁ ଭଲ ।
ତାଟକା	ଛାନିଆ/ବିସ୍ମିତ	— ସୁନାମିର ଭୟାବହତା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତାଟକା କରିଦେଇଛି ।
ଦିନ	ଦିବସ	— ସାତ ଦିନରେ ଏକ ସପ୍ତାହ ହୁଏ ।
ଦୀନ	ଦରିଦ୍ର/ଗରିବ	— ଦୀନ ପ୍ରତି ଦୟାକର ।
ଦ୍ୱୀପ	ଜଳବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥଳଭାଗ/ଟାପୁ	— ଆଣ୍ଡାମାନ ଓ ନିକୋବର ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
ଦୀପ	ପ୍ରଦୀପ	— ଠାକୁରଙ୍କୁ ଧୂପ, ଦୀପ ଓ ଅର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଏ ।
ଦ୍ୱିପ	ହସ୍ତୀ	— ମତ୍ତ ଦ୍ୱିପକୁ ସହଜରେ ଆୟତ୍ତ କରିହୁଏ ନାହିଁ ।
ଦୂତ	ଚର	— ପୂର୍ବେ ରାଜାମାନେ ଦୂତ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟର ସମ୍ବାଦ ଜାଣିପାରୁଥିଲେ ।
ଦ୍ୟୂତ	ପଶାଖେଳ	— ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ାରେ ହାରିଯାଇଥିଲେ ।
ନିବାର	ବାରଣ	— ଅସତ୍ ପଥରୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନିବାର ନକଲେ ସେମାନେ ସୁନାଗରିକ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ ।
ନୀବାର	ବନ୍ୟଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ/ବାଲୁଙ୍ଗା	— କୃଷକମାନେ କ୍ଷେତରୁ ନୀବାର ଉତ୍ପାଟନ କରିଥାଆନ୍ତି ।
ନିତି	ପ୍ରତିଦିନ/ପ୍ରତ୍ୟହ	— ନିତି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ଛପନ ପଉଟି ଭୋଗ ହୁଏ ।
ନୀତି	ନିୟମ	— ନୀତିହୀନ ରାଜନୀତି ଦେଶପାଇଁ ଶୁଭଙ୍କର ନୁହେଁ ।
ନିର୍ଦ୍ଧନ	ଧନହୀନ	— ଭାରତରେ ନିର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ନୁହେଁ ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ନିଧନ	ବିନାଶ	— ରାମ ରାବଣଙ୍କୁ ନିଧନ କଲେ ।
ନିଧାନ	ଆଧାର/ଭଣ୍ଡାର	— ଈଶ୍ୱର କରୁଣାର ନିଧାନ ।
ନିଦାନ	ମୂଳକାରଣ	— ସୁଯୋଗ୍ୟ ଚିକିତ୍ସକ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧିର ନିଦାନ ନିରୂପଣ କରିପାରନ୍ତି ।
ପଟ	ପଟୁକା, ଦଳ	— ରାଜନୀତିରେ ପଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାଧାରଣ କଥା । କୁସୁମ ପରଶେ ପଟ ନିସ୍ତରେ ।
ପଟ୍ଟ	ଶ୍ରେଷ୍ଠ	— କୌଶଲ୍ୟା ଦଶରଥଙ୍କର ପଟ୍ଟ ମହିଷୀ ଥିଲେ ।
ପରୀକ୍ଷା	ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଦେଖିବା	— ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇଛି ।
ପରିଖା	ଗଡ଼ଖାଇ	— ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏକ ପରିଖା ଅଛି ।
ପକ୍ଷ	ପନ୍ଦରଦିନ	— ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ ଏକମାସ ହୁଏ ।
ପକ୍ଷ୍ମ	ଆଖିପତାର ଲୋମ	— ପକ୍ଷ୍ମ ଆଖିକୁ ବାହାର ଧୂଳିମଳିରୁ ରକ୍ଷା କରେ ।
ପରିଚ୍ଛଦ	ପୋଷାକ	— ସୁରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନ କରିବା ବିଧେୟ ।
ପରିଚ୍ଛେଦ	ଅଧ୍ୟାୟ/ବିଭାଗ	— ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ ଗୀତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିଚ୍ଛେଦ ରସାଳ ।
ପାବନି	ହନୁମାନ୍	— ପାବନି ସମୁଦ୍ର ଲଙ୍ଘନ କରି ଲଙ୍କାପୁରକୁ ଯାଇଥିଲେ ।
ପାବନୀ	ପବିତ୍ରକାରିଣୀ	— ପାବନୀ ଗଙ୍ଗା ଜଳରେ ସ୍ନାନ କଲେ ପାପୀ ପାପ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ।
ପୁତ	ପୁଅ	— ଗାନ୍ଧାରୀ ଶତପୁତର ଜନନୀ ଥିଲେ ।
ପୂତ	ପବିତ୍ର	— ମନ୍ଦାକିନୀର ପୂତ ନୀରରେ ସ୍ନାନ କଲେ କଳୁଷ ନାଶଯାଏ ।
ପୁର	ନଗର	— ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପପୁରରେ ଜନ୍ମିଥିଲେ ।
ପୂର	ପ୍ରବାହ/ପିଠାରପୂର-ଜଳରାଶି	— ମହାନଦୀ ପୂରରେ ନୌବିହାର ଆମୋଦଦାୟକ । ମଣ୍ଡା ଭିତରେ ପୂରଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ପ୍ରସାଦ	ଭୋଗ/କୃପା	— ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମହାପ୍ରସାଦ ଆଚଣ୍ଡାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏକତ୍ର ଭୋଜନ କରନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରସାଦରୁ ପ୍ରସନ୍ନରେ ଅଛି ।
ପ୍ରାସାଦ	କୋଠା/ଅଟ୍ଟାଳିକା	— ଆମେରିକାରେ ଅନେକ ବହୁତଳ ପ୍ରାସାଦ ଦେଖାଯାଏ ।
ପୁଷ୍ଟ	ମୋଟା/ପାଳିତ	— ଷଣ୍ଢଟି ଖୁବ୍ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି ।
ପୃଷ୍ଟ	ପଚରା ଯାଇଥିବା	— ପୃଷ୍ଟ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କର ।
ପୃଷ୍ଠ	ପିଠି/ପଛ	— ଓଟର ପୃଷ୍ଠଭାଗରେ ଏକ ବୃହତ୍ କୁଜ ଥାଏ ।
ପ୍ରକାର	ରକମ	— ଭାରତର ଅଧିବାସୀମାନେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ପୋଷାକ ପରିଧାନ କରନ୍ତି ।
ପ୍ରାକାର	ପାଚେରି	— ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏକ ସୁଉଚ୍ଚ ପ୍ରାକାର ରହିଛି ।
ପ୍ରସ୍ତ	ସ୍ତର	— ପିଆଜକୁ ଛଡ଼ାଇଲେ ପ୍ରସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଛାଡ଼ିଯାଏ ।
ପ୍ରସ୍ଥ	ଓସାର	— ଚିଲିକାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ତୁଳନାରେ ପ୍ରସ୍ଥ ଖୁବ୍ କମ୍ ।
ପୀତ	ହଳଦିଆ	— ନବରଙ୍ଗପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ପୀତ ମୃତ୍ତିକା ଦେଖାଯାଏ ।
ପିତ୍ତ	ଶରୀରସ୍ଥ ଧାତୁ	— ଜ୍ୱର ହେଲେ ବେଳେବେଳେ ପିତ୍ତ ବାନ୍ତି ହୁଏ ।
ପରସ୍ୱ	ପରଧନ	— ପରସ୍ୱ ଅପହରଣ କରିବା ମହାପାପ ।
ପରଶ୍ୱ	ପଅରଦିନ	— ମାମୁ ପରଶ୍ୱ ଆସିବାପାଇଁ ଚିଠି ଲେଖିଛନ୍ତି ।
ଫନ୍ଦ	ଧାର	— ବେଲାଟିର ଫନ୍ଦ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି ।
ଫାନ୍ଦ	ଫାଶ	— ମୃଗ ମାରିବା ପାଇଁ ଶିକାରି ଫାନ୍ଦ ବସାଇଛି ।
ବନ୍ଦନ	ପ୍ରଶଂସାଗାନ	— ଭାଟମାନେ ରାଜାଙ୍କର ଯଶ ବନ୍ଦନ କରନ୍ତି ।
ବନ୍ଧନ	ବାନ୍ଧିବା	— ଦୁଃଶାସନ ରକ୍ତରେ ପାଞ୍ଚାଳୀ ବେଣୀବନ୍ଧନ କରିଥିଲେ ।
ବେଳା	ସମୁଦ୍ରକୂଳ	— ପୁରୀରେ ସୁଦୀର୍ଘ ବେଳାଭୂମି ଅଛି ।
ବେଳା	ସମୟ	— ବେଳା ଭଲ ନଥିଲେ ସବୁ ଅନିଷ୍ଟ ଘଟେ ।
ବେଲା	ପାତ୍ରବିଶେଷ	— କୃଷକ ସକାଳୁ ବେଲାଏ ପଖାଳ ଓ ଶାଗଭଜା ଖାଇ ବିଲକୁ ଯାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ବଧ	ହତ୍ୟା	— ରାମ ରାବଣକୁ ବଧ କଲେ
ବଦ୍ଧ	ବନ୍ଧନ/ବନ୍ଧାହୋଇଥିବା	— ବଦ୍ଧ ପଶୁଙ୍କୁ ଦେବୀଙ୍କ ସମୀପରେ ବଳି ଦିଆଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ମାୟାବଦ୍ଧ ଜୀବ ।
ବିସ	ପଦ୍ମନାଡ଼	— ହଂସଟି ଚଞ୍ଚୁରେ ବିସଖଣ୍ଡ ଧାରଣ କରିଛି ।
ବିଷ	ଗରଳ	— ମହାନ୍ ଦାର୍ଶନିକ ସକ୍ରେଟିସ୍ ବିଷପାନ କରି ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ ।
ବଳି	ତ୍ୟାଗ/ହତ୍ୟା	— ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳିଦେବା ପ୍ରଥା ବନ୍ଦ ହେବା ଉଚିତ ।
ବଳୀ	ବଳବାନ	— ଭୀମ ମହାବଳୀ ଥିଲେ ।
ବାଳିଶ	ମୂର୍ଖ, ନିର୍ବୋଧ, ଶିଶୁ	— ବାଳିଶମାନଙ୍କୁ ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଅବୁଝା ରହନ୍ତି ।
ବାଳୀଶ	ନାରୀରନ୍	— ପୁରାକାଳରେ ବାଳୀଶମାନେ ପିତାମାତାଙ୍କ ଜ୍ଞାତସାରରେ ସ୍ୱାମୀ ବରଣ କରୁଥିଲେ ।
ବିଶଦ	ସ୍ୱଷ୍ଟ/ବିସ୍ତୃତ	— ଚିଲିକା କାବ୍ୟରେ ଚିଲିକାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଶଦ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।
ବିଷଦ	ଯେ ବିଷ ଦିଏ	— ଆତତାୟୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଷଦ ଅନ୍ୟତମ ।
ବିଦୁର	ମହାଭାରତର ଚରିତ୍ରବିଶେଷ	— ମହାଭାରତରେ ବିଦୁର ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଚରିତ୍ର ।
ବିଦୂର	ଅତିଦୂର	— ଯୋଗାଯୋଗ ଓ ପରିବହନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ନତି ହେତୁ ଆଜି କୌଣସି ସ୍ଥାନ ବିଦୂର ନୁହେଁ ।
ବିଶ୍ରୁତ	ବିଖ୍ୟାତ/ଜ୍ଞାତ	— ଗ୍ରୀକ୍‌ବୀର ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ନାମ ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ ।
ବିସ୍ରୁତ	ନିଃସୃତ/ସ୍ଖଳିତ	— ହିମାଳୟର ଗଙ୍ଗୋତ୍ରୀତୁଷାରସ୍ରୋତରୁ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ବିସ୍ରୁତ ।
ବିସ୍ମୃତ	ଭୁଲିଯାଇଥିବା	— ଜାତିର ଐତିହ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ବିସ୍ମୃତ ହେବା ଏକ ବିଡ଼ମ୍ବନା ।
ବିଧୁର	କାତର	— ପୁତ୍ର ବିରହ ବିଧୁର ପିତାମାତା ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ।
ଭିଦୁର	ବଜ୍ର	— ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭିଦୁର କ୍ଷେପଣରେ ବୃତ୍ରାସୁର ନିହତ ହେଲା ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ଭାଗୀରଥି	ଭଗୀରଥଙ୍କ ପୁତ୍ର	– ଭାଗୀରଥି ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ନରପତି ଥିଲେ ।
ଭାଗୀରଥୀ	ଗଙ୍ଗାନଦୀର ନାମ	– ସୌମିତ୍ରି ଭାଗୀରଥୀ ତୀରସ୍ଥ କାନନରେ ସୀତାଙ୍କୁ ବିସର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।
ଭିତ୍ତି	ମୂଳଦୁଆ	– ଭିତ୍ତି ସୁଦୃଢ଼ ନଥିଲେ ଘର ଭୁଶୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ ।
ଭୀତି	ଭୟ	– ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସମୁଦ୍ରକୁ ଦେଖିଲେ ମନରେ ଭୀତି ସଞ୍ଚାର ହୁଏ ।
ମତ	ଇଚ୍ଛା	– ପାଠପଢ଼ା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପିତାମାତା ପୁତ୍ରକନ୍ୟାଙ୍କର ମତ ନେବା ବିଧେୟ ।
ମତ୍ତ	ମତୁଆଲା/ଉନ୍ମତ୍ତ	– ମତ୍ତହସ୍ତୀକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।
ମାଗଣା	ବିନାମୂଲ୍ୟ	– କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ମାଗଣାରେ ମିଳେ ନାହିଁ ।
ମାଗଣ	ଚାନ୍ଦା/ମାଗିବା	– ଦେବୀ ପୂଜା ପାଇଁ ମାଗଣ ସଂଗ୍ରହ ହେଉଛି ।
ରତି	କନ୍ଦର୍ପପତ୍ନୀ	– ରତି ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ଥିଲେ ।
ରତ୍ତି	ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ	– ରତ୍ତିଏ ସୁନାର ମୂଲ୍ୟ କମ୍ ନୁହେଁ ।
ରଦ	ଦାନ୍ତ	– ରଦଗଳିତ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ ।
ରଦ୍ଦ	ଅକାମୀ	– ସରକାର ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ସଂସ୍ଥାକୁ ରଦ୍ଦ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।
ଲକ୍ଷ	ସଂଖ୍ୟାବିଶେଷ	– ସୁନାମି ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଅକାଳରେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ ।
ଲକ୍ଷ୍ୟ	ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ	– ଜୀବନରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୂରଣ ହେଲେ ଶାନ୍ତି ମିଳେ ।
ଲିଖନ	ଲେଖିବା	– କପାଳ ଲିଖନ ଅନ୍ୟଥା ହୁଏ ନାହିଁ
ଲେଖନ	ଲୁହା କଲମ	– ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖନ ଦ୍ୱାରା ଲେଖାଯାଏ ।
ସମ	ସମାନ	– କ୍ରୋଧ ସମ ରିପୁ ନାହିଁ ।
ଶମ	ଶାନ୍ତି	– କେବଳ ଧନ ଦ୍ୱାରା ଜୀବନରେ ଶମ ମିଳେ ନାହିଁ ।
ଶଙ୍କର	ଶିବ	– ଭଗବାନ ଶଙ୍କରଙ୍କର ବାହନ ବୃଷଭ ।
ସଙ୍କର	ମିଶ୍ରିତ	– ସଙ୍କର ଜାତୀୟ ଗାଈଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ କ୍ଷୀର ଦିଅନ୍ତି ।
ଶ୍ରବଣ	ଶୁଣିବା	– କୃଷ୍ଣ ନାମ ଶ୍ରବଣରେ ପାପ ନାଶ ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ସ୍ରବଣ	କ୍ଷରିବା	— ନିର୍ଝରରୁ ସତତ ଜଳର ସ୍ରବଣ ହୁଏ ।
ଶର	ତୀର/ବାଣ	— ଅର୍ଜୁନ ଶରରେ ଶଯ୍ୟା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ ।
ସର	ପୋଖରୀ/ଦୁଧସର	— କୃଷ୍ଣ ସର ଖାଇବାକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ।
		— ବର୍ଷାକାଳରେ ସର ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ରହେ ।
ସୁର	ଦେବତା, ସୂର୍ଯ୍ୟ	— ମନୁଷ୍ୟ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ ସୁରଗଣ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ସୁର ସକଳଶକ୍ତିର ଆଧାର ।
ଶୂର	ବୀର	— ହନୁମାନ ଜଣେ ମହାନ୍ ଶୂର ଥିଲେ ।
ସୁତ	ପୁଅ	— ଲବକୁଶ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୁତ ଥିଲେ ।
ସୂତ	ସାରଥି	— କର୍ଣ୍ଣ ସୂତପୁତ୍ର ଥିଲେ ।
ଶପ୍ତ	ଶାପଗ୍ରସ୍ତ	— ଶପ୍ତ ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପୀଡ଼ିତ ହୁଏ ।
ସପ୍ତ	ସାତ	— ସପ୍ତଦିନରେ ଏକ ସପ୍ତାହ ହୁଏ ।
ସମନ	ଆଦେଶ	— ଅଦାଲତରୁ ସମନ ଆସେ ।
ଶମନ	ଯମ	— ନଚିକେତା ଶମନ ପୁରକୁ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ ।
ସାପ	ସର୍ପ	— ସାପ ଏକ ସରୀସୃପ ।
ଶାପ	ଅଭିଶାପ	— ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାମ ପାଷାଣୀ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ଶାପମୁକ୍ତ କଲେ ।
ଶୁଦ୍ଧା	ପବିତ୍ରା	— ଶୁଦ୍ଧାଭକ୍ତିର ବିକଳ୍ପ ନାହିଁ । ଶୁଦ୍ଧା ନୀତି ସର୍ବଦା ଅନୁସରଣୀୟ ।
ସୁଦ୍ଧା	ମଧ୍ୟ	— ଆଜିସୁଦ୍ଧା ସମାଜରୁ କୁସଂସ୍କାର ଲୋପ ପାଇନାହିଁ ।
ସୁଧା	ଅମୃତ	— ସୁଧାପାନ କଲେ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।
ଶୂକର	ଘୁଷୁରି/ବରାହ	— ବନ୍ୟ ଶୂକରଗୁଡ଼ିକ ଫସଲ ନଷ୍ଟ କରିଦିଅନ୍ତି ।
ସୁକର	ସହଜ	— ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବିଜ୍ଞାନ ସୁକର କରିପାରିଛି ।
ସୂଚୀ	ସୂଚୀପତ୍ର	— ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁସ୍ତକରେ ସୂଚୀ ରହେ ।
ସୂଚି	ଛୁଞ୍ଚି	— ଲୁଗାପଟା ସୂଚିରେ ସିଲାଇ ହୁଏ ।
ଶୁଚି	ପବିତ୍ର	— ଶୁଚି ମନରେ ଦେବତା ଆରାଧନା କରାଯାଏ ।
ସର୍ଗ	ଅଧ୍ୟାୟ	— ରଘୁବଂଶ କାବ୍ୟର ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ ଖୁବ୍ ରସାଳ ।
ସ୍ୱର୍ଗ	ଦେବଲୋକ	— ସ୍ୱର୍ଗପୁରରେ ଦେବତା ଥାଆନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ	ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ
ସୂକ୍ତି	ନୀତିବାକ୍ୟ	— ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ସୂକ୍ତିର ପ୍ରଭାବ ଅଛି ।
ଶୁକ୍ତି	ଶାମୁକା	— ଶୁକ୍ତିରୁ ମୁକ୍ତା ମିଳେ ।
ସ୍ୱାକ୍ଷର	ଦସ୍ତଖତ	— ସ୍ୱାକ୍ଷର ନଥିଲେ ଦରଖାସ୍ତ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ ।
ସାକ୍ଷର	ଯେ ଲେଖିପଢ଼ି ଜାଣନ୍ତି	—ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦେଶରେ ସାକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।
ସ୍କନ୍ଦ	କାର୍ତ୍ତିକେୟ	— ସ୍କନ୍ଦ ଦେବତାଙ୍କର ବାହନ ମୟୂର ।
ସ୍କନ୍ଧ	କାନ୍ଧ	— ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସ୍କନ୍ଧରେ ଉପବୀତ ଧାରଣ କରନ୍ତି ।
ସିତ	ଧଳା	— ବାଗ୍‌ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ସିତବସ୍ତ୍ର ପରିହିତା ଅଟନ୍ତି ।
ଶିତ	ଦାଢୁଆ, ଶାଣିତ	— ସୈନିକ ସିତ ଖଡ୍‌ଗରେ ଅପରାଧୀର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କଲା ।
ଶୀତ	ଥଣ୍ଡା	— ମାଘମାସର ବାଘପରି ଶୀତ ଆଉ ଅନୁଭୂତ ହେଉନାହିଁ ।
ଶିଳ	ବଟାପଥର	— ଶିଳରେ ମା' ବେସର ବାଟନ୍ତି ।
ଶୀଳ	ସ୍ୱଭାବ	— ଅଜ୍ଞାତ କୁଳଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନାହିଁ ।
ସୀମାନ୍ତ	ସୀମାରେଖା/ସୀମାଶେଷ	—ସୈନିକମାନେ ସୀମାନ୍ତକୁ ଜଗି ରହିଛନ୍ତି ।
ସୀମନ୍ତ	ସୁନ୍ଥା	— ସଧବାମାନେ ସୀମନ୍ତରେ ସିନ୍ଦୂର ନାଇଥାନ୍ତି ।
ଶିର	ମୁଣ୍ଡ	— ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଶିରରେ ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ ପରିଧାନ କରନ୍ତି ।
ସୀର	ଲଙ୍ଗଳ	— କୃଷକ ସୀରରେ ଜମି କର୍ଷଣ କରେ ।
ସବଳ	ବଳବାନ୍	— ସୁସ୍ଥ ସବଳ ଶରୀର ସମସ୍ତଙ୍କ କାମ୍ୟ ।
ଶବଳ	ଚିତ୍ରିତ, ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ	— ବଗିଚାଟି ପୁଷ୍ପ ଶବଳ ହୋଇଛି । ଶବଳ ଶାଢ଼ୀଟି ଅତି ସୁନ୍ଦର ।
ସୁତା	କନ୍ୟା	— ମୁଁ ଶୈଳସୁତାସୁତ ଗଣନାଥଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା କରୁଛି ।
ସୂତା	ସୂତ୍ର	— ଛୁଞ୍ଚିରେ ସୂତା ପୂରାଇଦିଅ ।
ସୁଧ	କଳନ୍ତର	— ଗାଁ ମହାଜନମାନେ ଉଚ୍ଚ ହାରରେ ସୁଧ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି ।
ଶୁଦ୍ଧ	ପବିତ୍ର	— ଶୁଦ୍ଧ ମନରେ ଦେବ ଆରାଧନା କରଣୀୟ ।

Scanned with CamScanner

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ ।

(କ) ଶଙ୍କର, ସଙ୍କର, (ଖ) ସମ, ଶମ, (ଗ) ଲକ୍ଷ, ଲକ୍ଷ୍ୟ, (ଘ) ବିଦୁର, ବିଦୂର, (ଙ) ଭିତ୍ତି, ଭୀତି, (ଚ) ପରସ୍ୱ, ପରଶ୍ୱ, (ଛ) ଦୂତ, ଦ୍ୟୂତ, (ଜ) ନିଧାନ, ନିଦାନ, (ଝ) କୁଜନ, କୂଜନ, (ଞ) ଈଶ, ଈଷ, (ଟ) ଗିରିଶ, ଗିରୀଶ, (ଠ) ଶପ୍ତ, ସପ୍ତ, (ଡ) ମତ, ମତ୍ତ, (ଢ) ଚୁଡ଼ା, ଚୂଡ଼ା, (ଣ) ବଳି, ବଳୀ ।

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ଲେଖି ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

ପାବନି, ପାବନୀ; ଅର୍ଘ, ଅର୍ଘ୍ୟ; ଅନିଳ, ଅନୀଳ; ଅସନ, ଅଶନ; ଚିର, ଚୀର; ଇତି, ଈତି; କାଳୀ, କାଳି; ଜାତ, ଯାତ; ତରଣି, ତରଣୀ; ନିବାର, ନୀବାର; ପୁର, ପୂର; ବଧ, ବଦ୍ଧ; ବିଶଦ, ବିଷଦ; ସୁର, ଶୂର; ସର୍ଗ, ସ୍ୱର୍ଗ ।

୩ । 'କ' ସ୍ତମ୍ଭରେ ଥିବା ଶବ୍ଦ ସହିତ 'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅର୍ଥ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଚିହ୍ନାଅ ।

'କ' ସ୍ତମ୍ଭ	'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭ
ଶୀଳ	ପବିତ୍ର
ଦାର	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ
ପରିଖା	ଅଧୀନ
ସ୍ରବଣ	ଚିତ୍ରିତ
ବୃତ୍ତି	କୃଷ୍ଣ
ଅସିତ	ଜୀବିକା
ଶବଳ	କ୍ଷରିବା
ଆୟତ୍ତ	ଗଡ଼ଖାଇ
ଗୋଲୋକ	ସ୍ତ୍ରୀ
ଶୁଚି	ସ୍ୱଭାବ

(ଙ) ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାପରି ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନେକ ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦର ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦକୁ ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ 'ଆବିର୍ଭାବ'ର ବିପରୀତ ଅର୍ଥ ବୋଧକ ଶବ୍ଦ 'ତିରୋଭାବ' ସହିତ 'ତିରୋଧାନ' ଗ୍ରହଣୀୟ । ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ 'ପ୍ରସନ୍ନ'ର ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ 'ବିଷଣ୍ଣ' ସହିତ 'ଅପ୍ରସନ୍ନ' ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ।

କେତେକ ସୁପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦାବଳୀ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ
ଅରଣୀ	- ରଣୀ	ଅପରାଜିତ	- ପରାଜିତ
ଅକଣ୍ଟକ	- କଣ୍ଟକ	ଅପରାଧୀ	- ନିରପରାଧ
ଅକପଟ	- କପଟ	ଅପାୟ	- ଉପାୟ
ଅକର୍ମ	- କର୍ମ	ଅପେକ୍ଷା	- ଉପେକ୍ଷା
ଅକାତର	- କାତର	ଅପ୍ରତୁଳ	- ପ୍ରତୁଳ
ଅକ୍ଳାନ୍ତ	- କ୍ଳାନ୍ତ	ଅବସନ୍ନ	- ପ୍ରସନ୍ନ
ଅଗ	- ମୂଳ	ଅବାଧ	- ବାଧ
ଅଗ୍ର	- ପଶ୍ଚାତ, ମୂଳ	ଅବିଚାର	- ବିଚାର
ଅଚିନ୍ତନୀୟ	- ଚିନ୍ତନୀୟ	ଅବିରୋଧୀ	- ବିରୋଧୀ
ଅଣୁ	- ବୃହତ୍	ଅଭାଗା	- ଭାଗ୍ୟବାନ୍
ଅତ୍ୟାହାରୀ	- ଅଳ୍ପାହାରୀ	ଅଭିଜ୍ଞ	- ଅନଭିଜ୍ଞ
ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ	- ଅନୁଚ୍ଚ	ଅଭ୍ୟସ୍ତ	- ଅନଭ୍ୟସ୍ତ
ଅଧଃ	- ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ	ଅମଙ୍ଗଳ	- ମଙ୍ଗଳ
ଅଧମ	- ଉତ୍ତମ	ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ	- ମର୍ତ୍ତ୍ୟ
ଅଧମର୍ଣ୍ଣ	- ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ	ଅମନୋଯୋଗୀ	- ମନୋଯୋଗୀ
ଅଧମାଙ୍ଗ	- ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ	ଅମୃତ	- ବିଷ
ଅଧା	- ପୂରା	ଅଳ୍ପ	- ବହୁତ
ଅଧିକ	- ଅନଧିକ, ଊଣା	ଅଳ୍ପହାରୀ	- ବହ୍ୱାହାରୀ
ଅନାବୃଷ୍ଟି	- ଅତିବୃଷ୍ଟି	ଅରୁଆ	- ଉଷୁନା
ଅନୁକୂଳ	- ପ୍ରତିକୂଳ	ଅରୁଚି	- ରୁଚି
ଅନୁଗ୍ରହ	- ନିଗ୍ରହ	ଅର୍ଥ	- ଅନର୍ଥ
ଅନୁରକ୍ତ	- ବିରକ୍ତ	ଅର୍ଥୀ	- ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥୀ
ଅନୁରାଗ	- ବିରାଗ	ଅର୍ପଣ	- ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ
ଅନୁଲୋମ	- ବିଲୋମ, ପ୍ରତିଲୋମ	ଅଳ୍ପଜୀବୀ	- ଦୀର୍ଘଜୀବୀ
ଅନ୍ତରଙ୍ଗ	- ବହିରଙ୍ଗ	ଅଳୀକ	- ସତ୍ୟ
ଅନ୍ଧକାର	- ଆଲୋକ	ଅଲଣା	- ଲୁଣିଆ
ଅନ୍ଧାର	- ଆଲୁଅ	ଆଲୋଡ଼ା	- ଲୋଡ଼ା
ଅପଚୟ	- ଉପଚୟ	ଅଶନ	- ଅନଶନ

ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ
ଅଶରୀରୀ	- ଶରୀରୀ	ଆମିଷ	- ନିରାମିଷ
ଅସବର୍ଣ୍ଣ	- ସବର୍ଣ୍ଣ	ଆୟ	- ବ୍ୟୟ
ଅସତୀ	- ସତୀ	ଆୟତ୍ତ	- ଅଣାୟତ୍ତ
ଅସଲ	- ନକଲି	ଆରମ୍ଭ	- ଶେଷ
ଅସହିଷ୍ଣୁ	- ସହିଷ୍ଣୁ	ଆରୋହଣ	- ଅବରୋହଣ
ଅସୀମ	- ସସୀମ	ଆଶା	- ନିରାଶା
ଅସ୍ତ୍ର	- ଶସ୍ତ୍ର	ଆଶୀର୍ବାଦ	- ଅଭିଶାପ
ଅସ୍ୱୀକାର	- ସ୍ୱୀକାର	ଆଶ୍ରୟ	- ନିରାଶ୍ରୟ
ଅହଂକାରୀ	- ନିରହଂକାର	ଆସ୍ତିକ	- ନାସ୍ତିକ
ଅହିଂସ୍ର	- ହିଂସ୍ର	ଇଚ୍ଛା	- ଅନିଚ୍ଛା
ଆଇନ	- ବେଆଇନ	ଇତର	- ଭଦ୍ର
ଆକାଶ	- ପାତାଳ	ଇଷ୍ଟ	- ଅନିଷ୍ଟ
ଆକୁଞ୍ଚନ	- ପ୍ରସାରଣ	ଇହ	- ପର
ଆଗ	- ପଛ	ଉଚ୍ଚ	- ନୀଚ
ଆଚାର	- ଅନାଚାର	ଉଠାଣି	- ଗଡ଼ାଣି
ଆଦାନ	- ପ୍ରଦାନ	ଉତ୍କର୍ଷ	- ଅପକର୍ଷ
ଆଦି	- ଅନାଦି,ଅନ୍ତ	ଉତ୍ଥାନ	- ପତନ
ଆଦ୍ୟ	- ପ୍ରାନ୍ତ	ଉଦୟ	- ଅସ୍ତ
ଆର୍ଦ୍ର	- ଶୁଷ୍କ	ଉଦ୍‌ବେଗ	- ନିରୁଦ୍‌ବେଗ
ଆନନ୍ଦ	- ନିରାନନ୍ଦ	ଉଦାର	- ଅନୁଦାର
ଆପଣା	- ପର	ଉଦୀଚୀ	- ଅବାଚୀ
ଆବରଣ	- ଅନାବରଣ	ଉନ୍ନତ	- ଅନୁନ୍ନତ
ଆବାଦୀ	- ଅନାବାଦୀ	ଉନ୍ନତି	- ଅବନତି
ଆବାହନ	- ବିସର୍ଜନ	ଉନ୍ମୀଳିତ	- ମୁଦ୍ରିତ
ଆବିର୍ଭାବ	- ତିରୋଭାବ	ଉପର	- ତଳ
ଆବିଳ	- ଅନାବିଳ	ଉର୍ବର	- ଅନୁର୍ବର
ଆବୃତ	- ଅନାବୃତ	ଉଭା	- ପୋତା
ଆମଦାନୀ	- ରପ୍ତାନି	ଉତ୍ସାହ	- ନିରୁତ୍ସାହ

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ
ଋଣୀ	- ଅନୃଣ	ଖରାପ	- ଭଲ
ଋତ	- ଅନୃତ	ଖଳ	- ସାଧୁ
ଏକ	- ଅନେକ	ଖାଣ୍ଟି	- ଭେଜାଲ
ଐକ୍ୟ	- ଅନୈକ୍ୟ	ଖାତକ	- ମହାଜନ
ଐହିକ୍ୟ	- ପାରତ୍ରିକ	ଖାଲ	- ଢିପ
ଓଡ଼ିଆ	- ଅଣଓଡ଼ିଆ	ଖିଆ	- ଅଖିଆ
ଓଦା	- ଶୁଖିଲା	ଖୋଲା	- ମୁଦା
ଔଚିତ୍ୟ	- ଅନୌଚିତ୍ୟ	ଗତ	- ଆଗତ
କଠିନ	- କୋମଳ	ଗଭୀର	- ଅଗଭୀର
କଠୋର, କର୍କଶ	- କୋମଳ	ଗମନ	- ଆଗମନ
କଞ୍ଚା	- ପାଚିଲା	ଗରିବ	- ଧନୀ
କନିଷ୍ଠ	- ଜ୍ୟେଷ୍ଠ	ଗରିମା	- ଲଘିମା
କପଟୀ	- ନିଷ୍କପଟ, ସରଳ	ଗାଧୁଆ	- ଅଗାଧୁଆ
କମ୍	- ବେଶି	ଗୁଣ	- ଦୋଷ
କଳା	- ଗୋରା, ଧଳା	ଗୁଣୀ	- ନିର୍ଗୁଣ
କସୁର	- ବେକସୁର	ଗୁରୁ	- ଲଘୁ, ଶିଷ୍ୟ
କାରଣ	- ଅକାରଣ	ଗୃହୀ	- ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
କାଳୀ	- ଗୋରୀ	ଗୋପନୀୟ	- ପ୍ରକାଶ୍ୟ
କିଣା	- ବିକା	ଗୋଳିଆ	- ସଫା, ପରିଷ୍କାର
କୀର୍ତ୍ତି	- ଅକୀର୍ତ୍ତି, ଅପକୀର୍ତ୍ତି	ଗ୍ରାମ୍ୟ	- ବନ୍ୟ
କୁକର୍ମ	- ସୁକର୍ମ	ଘନ	- ତରଳ
କୁଟିଳ	- ସରଳ	ଘର	- ବାହାର
କୃତକାର୍ଯ୍ୟ	- ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ	ଚଞ୍ଚଳ	- ମଠ, ଧୀର
କୃତଜ୍ଞ	- ଅକୃତଜ୍ଞ, କୃତଘ୍ନ	ଚତୁର	- ଅଚତୁର, ବୋକା
କୃପଣ	- ବଦାନ୍ୟ, ଦାନୀ	ଚିକ୍କଣ	- ଅଚିକ୍କଣ
କ୍ରିୟା	- ପ୍ରତିକ୍ରିୟା	ଚିନ୍ତା	- ଅଚିନ୍ତା
ଖଟା	- ମିଠା	ଚିହ୍ନା	- ଅଚିହ୍ନା
ଖରା	- ବର୍ଷା	ଚେତନ	- ଅଚେତନ

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ		ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦ		ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ
ଚେମଡ଼ା	-	ମସକା	ତିରସ୍କାର	-	ପୁରସ୍କାର
ଚୋର	-	ସାଧୁ	ତିରୋଧାନ	-	ଆବିର୍ଭାବ
ଛୁଆଁ	-	ଅଛୁଆଁ	ତୁଳସୀ	-	ବିଲୁଆଟି
ଛୋଟ	-	ବଡ଼	ତୁଷ୍ଟ	-	ରୁଷ୍ଟ
ଜଡ଼	-	ଚେତନ	ତେଲିଆ	-	ନୁଖୁରା
ଜଣା	-	ଅଜଣା	ତୋଷ	-	ରୋଷ
ଜନଗହଳି	-	ଜନବିରଳ	ଥଣ୍ଡା	-	ଗରମ
ଜନ୍ମ	-	ମୃତ୍ୟୁ, ମରଣ	ଥୟ	-	ଅଥୟ
ଜବାବ	-	ବେଜବାବ	ଦଢ଼	-	ଫଟା, ଭଙ୍ଗା
ଜମା	-	ଖର୍ଚ୍ଚ	ଦୟାଳୁ	-	ନିର୍ଦ୍ଦୟ
ଜୟ	-	ପରାଜୟ	ଦରକାରୀ	-	ଅଦରକାରୀ
ଜଳ	-	ସ୍ଥଳ	ଦାତା	-	ଗ୍ରହୀତା
ଜାତ	-	ମୃତ	ଦୀର୍ଘ	-	ହ୍ରସ୍ୱ
ଜାଗ୍ରତ	-	ସୁପ୍ତ	ଦୁଃଖ	-	ସୁଖ
ଜୀବନ୍ତ	-	ମୃତ	ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ	-	ନିରୀହ
ଜୀବିତ	-	ମୃତ	ଦୁର୍ବଳ	-	ସବଳ
ଜୀର୍ଣ୍ଣ	-	ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ	ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ	-	ସୁଭିକ୍ଷ
ଜୁଆର	-	ଭଟ୍ଟା	ଦୁର୍ଲଭ	-	ସୁଲଭ
ଜ୍ୱଳନ୍ତ	-	ନିର୍ବାପିତ	ଦୁଷ୍କୃତି	-	ସୁକୃତି
ଝଙ୍କାଳିଆ	-	ଥୁଣ୍ଟା	ଦୁଷ୍ଟ	-	ଶିଷ୍ଟ
ଜ୍ଞାତ	-	ଅଜ୍ଞାତ	ଦୂର	-	ନିକଟ
ଜ୍ଞାନୀ	-	ଅଜ୍ଞାନ	ଦେଣା	-	ପାଉଣା
ଟାଣ	-	ନରମ	ଦୈର୍ଘ୍ୟ	-	ପ୍ରସ୍ଥ
ଠିକ୍	-	ଭୁଲ୍	ଦୋଷୀ	-	ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ
ଡର	-	ସାହସ	ଧନୀ	-	ନିର୍ଧନ, ଦରିଦ୍ର
ଡେଙ୍ଗା	-	ଗେଡ଼ା, ବାଙ୍ଗରା	ଧର୍ମ	-	ଅଧର୍ମ
ଢଙ୍କା	-	ଅଢ଼ଙ୍କା	ଧାନ	-	ଚାଲୁଙ୍ଗା
ତବତ	-	ପଖାଳ	ଧାରୁଆ	-	ଦନ୍ଥଡ଼ା

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ
ଧାର୍ମିକ	- ପାପିଷ୍ଠ	ପରୋକ୍ଷ	- ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
ଧୀର	- ଅଧୀର, ଚଞ୍ଚଳ	ପସନ୍ଦ	- ନାପସନ୍ଦ, ଅପସନ୍ଦ, ବେପସନ୍ଦ
ଧୁଆ	- ଅଧୁଆ	ପକ୍ଷପାତୀ	- ନିରପେକ୍ଷ, ନିଷ୍ପକ୍ଷପାତ
ଧୈର୍ଯ୍ୟ	- ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ	ପାଠୁଆ	- ଅପାଠୁଆ
ଧୋଇ	- ମରୁଡ଼ି	ପାଣିଆ	- କାଠୁଆ, ବହଳିଆ
ନବୀନ	- ପ୍ରାଚୀନ	ପାପ	- ପୁଣ୍ୟ
ନରକ	- ସ୍ୱର୍ଗ	ପାପୀ	- ନିଷ୍ପାପ
ନଶ୍ୱର	- ଅନଶ୍ୱର	ପାର୍ଥିବ	- ଅପାର୍ଥିବ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ
ନିତ୍ୟ	- ଅନିତ୍ୟ	ପାସ୍	- ଫେଲ୍
ନିଦା	- ପୋଲା	ପିଲା	- ବଡ଼, ବୁଢ଼ା
ନିନ୍ଦା	- ପ୍ରଶଂସା, ସ୍ତୁତି	ପୀଡ଼ିତ	- ସୁସ୍ଥ
ନିରପେକ୍ଷ	- ସାପେକ୍ଷ, ପକ୍ଷପାତୀ	ପୁନିଅଁ	- ଉଆଁସ
ନିର୍ଦ୍ଦୟ	- ସଦୟ	ପୁରାଙ୍ଗନା	- ବାରାଙ୍ଗନା
ନିର୍ମଳ	- ମଳିନ, ଅନିର୍ମଳ	ପୁରୋହିତ	- ଯଜମାନ
ନୀତି	- ଅନୀତି	ପୂର୍ବାହ୍ନ	- ଅପରାହ୍ନ
ନୀରସ	- ସରସ	ପ୍ରକୃତି	- ବିକୃତି
ନୂତନ	- ପୁରାତନ	ପ୍ରତି	- ଦୀର୍ଘ
ନୈସର୍ଗିକ	- କୃତ୍ରିମ	ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ	- ପରୋକ୍ଷ
ନ୍ୟାୟ	- ଅନ୍ୟାୟ	ପ୍ରତ୍ୟୁଷ	- ପ୍ରଦୋଷ
ପକ୍କା	- କଚ୍ଚା	ପ୍ରବେଶ	- ପ୍ରସ୍ଥାନ
ପଚରା	- ଅପଚରା	ପ୍ରବୃତ୍ତି	- ନିବୃତ୍ତି
ପଣ୍ଡିତ	- ମୂର୍ଖ, ଅପଣ୍ଡିତ	ପ୍ରଭୁ	- ଭୃତ୍ୟ
ପତଳା	- ବହଳା, ମୋଟା	ପ୍ରଶ୍ନ	- ଉତ୍ତର
ପରବାୟ	- ବେପରବାୟ	ପ୍ରସନ୍ନ	- ଅପ୍ରସନ୍ନ, ବିଷଣ୍ଣ
ପରା	- ଅପରା	ପ୍ରସାରଣ	- ସଙ୍କୋଚନ
ପରାଧୀନ	- ସ୍ୱାଧୀନ	ପ୍ରାକୃତିକ	- ଅପ୍ରାକୃତିକ, କୃତ୍ରିମ
ପରିଣାମ	- ଅପରିଣାମ	ପ୍ରାଚୀ	- ପ୍ରତୀଚୀ
ପରିଣାମଦର୍ଶୀ	- ଅପରିଣାମଦର୍ଶୀ	ପ୍ରାଚୀନ	- ଅର୍ବାଚୀନ

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ		ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦ		ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ
ଫକିର	-	ଅମିର	ବିଧି	-	ଅବିଧି, ନିଷେଧ
ଫଟା	-	ଅଫଟା, ଗୋଟା	ବିନୀତ	-	ଅବିନୀତ, ଉଦ୍ଧତ
ବକ୍ତା	-	ଶ୍ରୋତା	ବିପଦ	-	ସମ୍ପଦ
ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧି	-	ବର୍ଣ୍ଣଶୁଦ୍ଧି	ବିପ୍ରକର୍ଷ	-	ସନ୍ନିକର୍ଷ
ବନ୍ଦନ	-	ନିନ୍ଦନ	ବିଫଳ	-	ସଫଳ
ବନ୍ଧନ	-	ମୋଚନ	ବିବେକୀ	-	ଅବିବେକୀ, ଅବିବେକ
ବନ୍ଧୁର	-	ମସୃଣ	ବିଯୋଗ	-	ସଂଯୋଗ
ବଳକା	-	ନିଅଣ୍ଟ	ବିରକ୍ତି	-	ଅନୁରକ୍ତି
ବହିଃ	-	ଅନ୍ତଃ	ବିହିତ	-	ଅବିହିତ
ବହିର୍ବାଣିଜ୍ୟ	-	ଅନ୍ତର୍ବାଣିଜ୍ୟ	ବେରାମ	-	ଆରାମ
ବହିର୍ବାସ	-	ଅନ୍ତର୍ବାସ	ବେଳ	-	ଅବେଳ
ବହୁତ	-	ଅଳ୍ପ	ବେସାମରିକ	-	ସାମରିକ
ବାଟ	-	ଅବାଟ	ବ୍ୟର୍ଥ	-	ସାର୍ଥ
ବାଦୀ	-	ବିବାଦୀ, ପ୍ରତିବାଦୀ	ବ୍ୟବହିତ	-	ଅବ୍ୟବହିତ
ବାଧ	-	ଅବାଧ	ବ୍ୟଷ୍ଟି	-	ସମଷ୍ଟି
ବାମ	-	ଦକ୍ଷିଣ	ଭଂଗା	-	ଗଢ଼ା
ବାଳୁତ	-	ବୃଦ୍ଧ	ଭଦ୍ର	-	ଅଭଦ୍ର
ବାହ୍ୟ	-	ଆଭ୍ୟନ୍ତର, ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ	ଭୟ	-	ନିର୍ଭୟ, ନିର୍ଭୟତା
ବାସ୍ତବ	-	ଅବାସ୍ତବ	ଭଲ	-	ମନ୍ଦ
ବ୍ରାହ୍ମଣ	-	ଅବ୍ରାହ୍ମଣ, ଚଣ୍ଡାଳ	ଭକ୍ଷକ	-	ଭକ୍ଷ୍ୟ, ରକ୍ଷକ
ବିକର୍ଷଣ	-	ଆକର୍ଷଣ	ଭାଙ୍ଗିବା	-	ଗଢ଼ିବା
ବିକାର	-	ଅବିକାର	ଭାରୀ	-	ଉଶ୍ୱାସ
ବିକ୍ରୀତ	-	କ୍ରୀତ, ଅବିକ୍ରୀତ	ଭୀମ	-	କାନ୍ତ
ବିକ୍ରେତା	-	କ୍ରେତା	ଭୀରୁ	-	ସାହସୀ, ନିର୍ଭୀକ
ବିଜୟ	-	ପରାଜୟ	ଭେଦ	-	ଅଭେଦ
ବିଜ୍ଞ	-	ଅଜ୍ଞ	ଭୋଗ	-	ତ୍ୟାଗ
ବିଦିତ	-	ଅବିଦିତ	ମଇଳା	-	ସଫା
ବିଧବା	-	ସଧବା			

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ
ମଞ୍ଜୁର	- ନାମଞ୍ଜୁର	ରସିକ	- ଅରସିକ, ବେରସିକ
ମଠୁଆ	- ଚଞ୍ଚଳିଆ	ରାଜା	- ପ୍ରଜା
ମଧୁର	- ତିକ୍ତ, କଟୁ	ରୁଗ୍‌ଣ	- ସୁସ୍ଥ
ମଫସଲିଆ	- ସହରିଆ	ରୋଗୀ	- ନୀରୋଗ
ମରାମତି	- ବେମରାମତି	ରୋଜଗାର	- ବେରୋଜଗାର
ମଲା	- ଜୀଅନ୍ତା	ଲବ	- ହର
ମଳିମୁଣ୍ଡିଆ	- ଧୋବଧାଉଳିଆ	ଲମ୍ବ	- ଓସାର
ମହଙ୍ଗା, ମହରଗ	- ଶସ୍ତା	ଲମ୍ୱା	- ଚଉଡ଼ା
ମାନ	- ଅପମାନ	ଲୟ	- ବିଳୟ
ମାନୀ	- ଅମାନୀ	ଲାଇନ୍	- ବେଲାଇନ୍
ମାପ	- ଅମାପ	ଲାଭ	- କ୍ଷତି
ମାୟିକ	- ଅମାୟିକ	ଲିଖିତ	- ଅଲିଖିତ, ମୌଖିକ
ମାରଣ	- ତାରଣ	ଲେଖା	- ଅଲେଖା
ମିତବ୍ୟୟୀ	- ଅମିତବ୍ୟୟୀ, ଅପବ୍ୟୟୀ	ଲୋକସାନି	- ଲାଭ
ମିତ୍ର	- ଶତ୍ରୁ	ଲୋଭୀ	- ନିର୍ଲୋଭ
ମିତ୍ରାକ୍ଷର	- ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର	ଶକ୍ତ	- ଅଶକ୍ତ
ମିଳନ	- ବିଚ୍ଛେଦ	ଶାକାହାରୀ	- ମାଂସାହାରୀ
ମିଶ୍ରିତ	- ଅମିଶ୍ରିତ	ଶାନ୍ତ	- ଅଶାନ୍ତ
ମୁକୁଳା	- ବନ୍ଧା	ଶାନ୍ତି	- ଅଶାନ୍ତି
ମୁଖ୍ୟ	- ଗୌଣ	ଶାରୀରିକ	- ମାନସିକ
ମୁନାଫା	- ଲୋକସାନ	ଶାଶ୍ୱତ	- ନଶ୍ୱର
ମୂକ	- ବାଚାଳ	ଶାସକ	- ଶାସିତ
ଯଥା	- ଅଯଥା	ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ	- ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ
ଯଥାର୍ଥ	- ଅଯଥାର୍ଥ	ଶିବ	- ଅଶିବ
ଯତ୍ନ	- ଅଯତ୍ନ	ଶିକ୍ଷକ	- ଛାତ୍ର
ଯାଜକ	- ଯଜମାନ	ଶିକ୍ଷା	- ଅଶିକ୍ଷା
ଯୋଗ	- ବିୟୋଗ	ଶିକ୍ଷିତ	- ଅଶିକ୍ଷିତ
ଯୋଡ଼	- ବିଯୋଡ଼	ଶୀତ	- ଉଷ୍ଣ

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ
ଶୀତଳ	- ଉଷ୍ଣ	ସନ୍ଦେହୀ	- ନିଃସନ୍ଦେହ
ଶୀଳ	- ଅଶୀଳ	ସନ୍ଧି	- ବିଗ୍ରହ
ଶୁକ୍ଳ	- କୃଷ୍ଣ	ସପକ୍ଷ	- ବିପକ୍ଷ
ଶୁଖିଲା	- ଓଦା	ସଫଳ	- ଅସଫଳ
ଶୁଣା	- ଅଶୁଣା	ସବ୍ୟ	- ଅପସବ୍ୟ
ଶୁଦ୍ଧ	- ଅଶୁଦ୍ଧ	ସମ	- ବିଷମ
ଶୁଭ	- ଅଶୁଭ	ସମୟ	- ଅସମୟ
ଶୁଷ୍କ	- ଆର୍ଦ୍ର	ସମ୍ଭବ	- ଅସମ୍ଭବ
ଶୂନ୍ୟ	- ପୂର୍ଣ୍ଣ	ସମାସ	- ବ୍ୟାସ
ଶୋକ	- ହର୍ଷ	ସମ୍ପତ୍ତି	- ବିପତ୍ତି
ଶୋଭନୀୟ	- ଅଶୋଭନୀୟ	ସରବ	- ନୀରବ
ଶ୍ରଦ୍ଧା	- ଘୃଣା, ଅଶ୍ରଦ୍ଧା	ସରଳ	- ବକ୍ର, କୁଟିଳ, ଜଟିଳ
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ	- ଶ୍ରୀହୀନ	ସରସ	- ନୀରସ
ଶ୍ରୁତିକଟୁ	- ଶ୍ରୁତିମଧୁର	ସଲଜ୍ଜ	- ନିର୍ଲଜ୍ଜ
ଶ୍ଳୀଳ	- ଅଶ୍ଳୀଳ	ସଶ୍ରମ	- ଅଶ୍ରମ
ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ	- ପ୍ରଶସ୍ତ	ସାକାର	- ନିରାକାର
ସଂଖୁଡ଼ି	- ନିଃସଂଖୁଡ଼ି	ସାଧାରଣ	- ଅସାଧାରଣ
ସଂଜ	- ସକାଳ	ସାଧୁ	- ଅସାଧୁ, ତସ୍କର
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	- ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ସାନ	- ବଡ଼
ସଂକ୍ଷେପ	- ବିସ୍ତାର	ସାନ୍ତ	- ଅନନ୍ତ
ସଂକ୍ଷିପ୍ତ	- ବିସ୍ତୃତ	ସାମାନ୍ୟ	- ଅସାମାନ୍ୟ
ସକାମ	- ନିଷ୍କାମ	ସାମ୍ୟ	- ବୈଷମ୍ୟ
ସଜ	- ବାସି	ସାର	- ଅସାର
ସଜ୍ଜନ	- ଦୁର୍ଜନ	ସାର୍ଥକ	- ନିରର୍ଥକ
ସତ୍	- ଅସତ୍	ସାକ୍ଷର	- ନିରକ୍ଷର, ଅଣସାକ୍ଷର
ସଦୃଷ୍ଟ	- ବିଦୃଷ୍ଟ	ସିଦ୍ଧ	- ଅସିଦ୍ଧ
ସତ୍ୟ	- ମିଥ୍ୟା, ଅସତ୍ୟ	ସୁକୃତ	- ଦୁଷ୍କୃତ
ସନାଥା	- ଅନାଥା	ସୁଗମ	- ଦୁର୍ଗମ

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ	ଶବ୍ଦ	ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ
ସୁନାମ	- ଦୁର୍ନାମ	ସ୍ମୃତି	- ବିସ୍ମୃତି
ସୁନ୍ଦର	- ଅସୁନ୍ଦର, କୁତ୍ସିତ	ସଂଲଗ୍ନ	- ଅସଂଲଗ୍ନ
ସୁପ୍ତ	- ଜାଗ୍ରତ	ହର୍ଷ	- ବିଷାଦ
ସୁପ୍ତି	- ଜାଗୃତି	ହସ	- କାନ୍ଦ
ସୁବୋଧ	- ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ	ହାନି	- ଲାଭ
ସୁଶିକ୍ଷା	- କୁଶିକ୍ଷା	ହକ୍	- ନାହକ୍,ବେହକ୍
ସୁଶ୍ରୀ	- ବିଶ୍ରୀ	ହଜମ	- ବଦହଜମ
ସୂକ୍ଷ୍ମ	- ସ୍ଥୂଳ	ହ୍ରାସ	- ବୃଦ୍ଧି
ସୃଷ୍ଟି	- ପ୍ରଳୟ	ହିତ	- ଅହିତ
ସ୍ଥାପିତ	- ବିସ୍ଥାପିତ	ହିସାବୀ	- ବେହିସାବ
ସ୍ଥାବର	- ଅସ୍ଥାବର, ଜଙ୍ଗମ	ହୋସ୍	- ବେହୋସ୍
ସ୍ଥିର	- ଅସ୍ଥିର	ହିଂସା	- ଅହିଂସା
ସ୍ନିଗ୍ଧ	- ରୁକ୍ଷ	ହଁ	- ନାହିଁ
ସ୍ପଷ୍ଟ	- ଅସ୍ପଷ୍ଟ	କ୍ଷଣିକ	- ଚିରନ୍ତନ
ସ୍ୱକୀୟ	- ପରକୀୟ	କ୍ଷତ	- ଅକ୍ଷତ
ସ୍ୱର୍ଗ	- ମର୍ତ୍ତ୍ୟ,ନରକ	କ୍ଷମ	- ଅକ୍ଷମ
ସ୍ୱଜାତୀୟ	- ବିଜାତୀୟ	କ୍ଷୟ	- ବୃଦ୍ଧି, ଅକ୍ଷୟ
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର	- ପରତନ୍ତ୍ର	କ୍ଷୀଣ	- ପୃଥୁଳ
ସ୍ୱଦେଶ	- ବିଦେଶ	କ୍ଷୁଦ୍ର	- ବୃହତ୍
ସ୍ୱସ୍ତି	- ଅସ୍ୱସ୍ତି	କ୍ଷୁଣ୍ଣ	- ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ
ସ୍ମରଣ	- ବିସ୍ମରଣ		

ମନେରଖ—ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର କଲାବେଳେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ପଦର ବିଶେଷଣ କରିବା ବିଧେୟ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ ଲେଖି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସାର୍ଥକ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

ହାସ୍ୟ, କ୍ଷମ, ସାନ୍ତ, ଶାନ୍ତ, ଶୁକ୍ଳ, ପଢ଼ିଆ, ବନ୍ଧନ, ବଦାନ୍ୟ, ମୁଦେଇ, ଯଜମାନ, ପକ୍ଷପାତ, ଆବାହନ ।

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

ବାହୁତ, କାୟା, ପ୍ରାଚୀନ, ଅଭିଜ୍ଞ, ମସୃଣ, ମୀମାଂସା, ପାର୍ଥିବ, କନିଷ୍ଠ, କଠିନ, ଗୋପନୀୟ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଐକ୍ୟ, ଚେମତ୍ରା, ଅଶନ, ଅଗ୍ରଜ, ହାସ୍ୟ ।

(ଚ) ପ୍ରତିଶବ୍ଦ (ପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚକ ଶବ୍ଦ)

ବେଳେବେଳେ ଏକାଧିକ ଶବ୍ଦ ଏକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ବା ପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚକ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ନିମ୍ନରେ ସେହିପ୍ରକାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଅଗ୍ନି – ଅନଳ, ବହ୍ନି, ପାବକ, ହୁତାଶନ, ବୈଶ୍ୱାନର, ଚିତ୍ରଭାନୁ

ଅମୃତ – ପୀୟୂଷ, ଅମିୟ, ସୁଧା

ଅରଣ୍ୟ – ବିପିନ, କାନନ, ଅଟବୀ, ଗହନ, ବନ

ଅସୁର – ଦୈତ୍ୟ, ଦାନବ, ଦନୁଜ, ରାକ୍ଷସ, ରକ୍ଷ

ଆକାଶ – ଅମ୍ବର, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ, ଗଗନ, ନଭ

ଆଖି – ନେତ୍ର, ନୟନ, ଲୋଚନ, ଚକ୍ଷୁ, ଅକ୍ଷି

ଇନ୍ଦ୍ର – ସୁରପତି, ଶଚୀପତି, ମଘବା, ବାସବ, ଦେବରାଜ, ପୁରନ୍ଦର, ସୁନାସୀର, ସହସ୍ରାକ୍ଷ

ଇଚ୍ଛା – ଅଭିଳାଷ, ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା, ବାଞ୍ଛା, ସ୍ପୃହା, ବାସନା, ମନୋରଥ

ଈଶ୍ୱର – ପରମାତ୍ମା, ପ୍ରଭୁ, ଈଶ, ପରମେଶ୍ୱର

କଢ଼ – କଳି, କଳିକା, କୋରକ, ମୁକୁଳ

କନ୍ଦର୍ପ – ମଦନ, ମନ୍ମଥ, ମାର, ମନସିଜ, କାମ, ଅନଙ୍ଗ, ସ୍ମର

କନ୍ୟା – ଆତ୍ମଜା, ତନୟା, ସୁତା, ଦୁହିତା

କାକ – ବାୟସ, ଏକାକ୍ଷ, ବଳିଭୁକ୍, ପରଭୃତ୍

କାନ – କର୍ଣ୍ଣ, ଶ୍ରବଣ, ଶ୍ରୁତି

କିରଣ – କର, ଅଂଶୁ, ମୟୂଖ, ରଶ୍ମି, ପ୍ରଭା

କୋଇଲି – କୋକିଳ, ପରଭୃତ, ପିକ, ବନପ୍ରିୟ, କଳକଣ୍ଠ

ଖଳ – କୁଟିଳ, ଦୁଷ୍ଟ, ଦୁର୍ଜନ, କୁଜନ

ଗଙ୍ଗା – ଜାହ୍ନବୀ, ଭାଗୀରଥୀ, ସୁରଧୁନୀ, ବିଷ୍ଣୁପଦୀ, ତ୍ରିପଥଗା

ଗଣେଶ – ଗଣପତି, ଗଜାନନ, ବିନାୟକ, ବିଘ୍ନେଶ୍ୱର, ଏକଦନ୍ତ

ଗାଈ – ଧେନୁ, ଗାଭୀ, ଗୋମାତା

ଗୃହ	–	ଘର, ସଦନ, ଭବନ, ନିକେତନ, ଆଗାର, ଆଳୟ, ସଦ୍ମ, ନିଳୟ
ଘୋଡ଼ା	–	ଅଶ୍ୱ, ବାଜି, ଘୋଟକ, ତୁରଗ, ତୁରଙ୍ଗ, ତୁରଙ୍ଗମ, ହୟ
ଚନ୍ଦ୍ର	–	ଇନ୍ଦୁ, ସୁଧାଂଶୁ, ଚନ୍ଦ୍ରମା, ଶଶଧର, ସୁଧାକର, ନିଶାକର, ମୃଗାଙ୍କ, ଶଶାଙ୍କ, କଳାକର, ଶୀତାଂଶୁ, ହିମାଂଶୁ, ସିତାଂଶୁ, ବିଧୁ, ଚାନ୍ଦ, କଳାନିଧି, ଓଷଧୀଶ, ଜହ୍ନ
ଚାକର	–	ଭୃତ୍ୟ, ଅନୁଚର, କିଙ୍କର, ସେବକ, ଦାସ
ଜଳ	–	ସଲିଳ, ଜୀବନ, ତୋୟ, ଉଦକ, ନୀର, ବାରି, ଅମ୍ବୁ, ପୟଃ
ଝରଣା	–	ଝର, ନିର୍ଝର, ନିର୍ଝରିଣୀ, ପ୍ରସ୍ରବଣ
ତରଙ୍ଗ	–	ଊର୍ମି, କଲ୍ଲୋଳ, ଲହରୀ, ଢେଉ
ଦିଗ	–	ଦିଶ, କକୁଭ, ଆଶା
ଦିଗ୍‌ବଳୟ	–	ଦିଗନ୍ତ, ଦିଗଚକ୍ର, ଚକ୍ରବାଳ
ଦିନ	–	ଦିବା, ଦିବସ, ବାସର, ଘସ୍ର
ଦେବତା	–	ଦେବ, ଅମର, ତ୍ରିଦଶ, ସୁର, ବିବୁଧ, ଆଦିତେୟ, ଦିବିଷଦ
ଦୁର୍ଗା	–	ଉମା, ଗୌରୀ, ଶିବା, ଭବାନୀ, କାତ୍ୟାୟନୀ, ଅମ୍ବିକା
ଧନ	–	ସମ୍ପଦ୍, ବିଭବ, ବିତ୍ତ, ଶ୍ରୀ, ବସୁ
ଧନୁ	–	ଚାପ, କାର୍ମୁକ, କୋଦଣ୍ଡ
ନଦୀ	–	ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ, ତଟିନୀ, ନିମ୍ନଗା, ସରିତ୍, ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ, ତରଙ୍ଗିଣୀ, କଲ୍ଲୋଳିନୀ, ପୟସ୍ୱିନୀ
ପର୍ବତ	–	ଗିରି, ଅଦ୍ରି, ଅଚଳ, ଶୈଳ, ଶିଖରୀ, ଭୂଧର, ପାହାଡ଼, ନଗ, ମହୀଧର, କୁଧର
ପକ୍ଷୀ	–	ଖଗ, ଖେଚର, ବିହଗ, ବିହଙ୍ଗ, ବିହଙ୍ଗମ, ଦ୍ୱିଜ, ପତତ୍ରୀ, ଅଣ୍ଡଜ
ପଣ୍ଡିତ	–	ବୁଧ, ମନୀଷୀ, ବିଦ୍ୱାନ୍, ବିଶାରଦ, ସୁଧୀ
ପଥ	–	ପନ୍ଥା, ମାର୍ଗ, ସରଣୀ, ଅୟନ, ବର୍ତ୍ମ
ପବନ	–	ସମୀର, ସମୀରଣ, ଅନିଳ, ମରୁତ, ବାତ, ପ୍ରଭଞ୍ଜନ, ବାୟୁ, ମାରୁତ, ପବମାନ, ଗନ୍ଧବହ
ପଦ୍ମ	–	କମଳ, ପଙ୍କଜ, ଅମ୍ବୁଜ, ଉତ୍ପଳ, ତାମରସ, ନଳିନ, ନଳିନୀ, ସରୋଜ, ସରସିଜ, ବାରିଜ, ରାଜୀବ, ଅରବିନ୍ଦ, ପୁଣ୍ଡରୀକ, ପଙ୍କେରୁହ, ଅବ୍ଜ, ସାରସ, ବନଜ ।

Scanned with CamScanner

ପିତା – ପିଅର, ଜନକ, ତାତ
ପୁତ୍ର – ସୁତ, କୁମର, ତନୟ, ଆତ୍ମଜ, ନନ୍ଦନ
ପୋଖରୀ – ପୁଷ୍କରିଣୀ, କାସାର, ସର, ସରସୀ, ସରୋବର, ତଡ଼ାଗ ।
ପୃଥିବୀ – ଧରା, ଧରିତ୍ରୀ, ଧରଣୀ, ବସୁମତୀ, ବସୁନ୍ଧରା, ବିଶ୍ୱମ୍ଭରା, ରସା, ମହୀ, ଅବନୀ, ମେଦିନୀ, ବସୁଧା
ଫୁଲ – ପୁଷ୍ପ, କୁସୁମ, ସୁମନ, ପ୍ରସୂନ
ବଜ୍ର – ଅଶନି, ଦମ୍ଭୋଳି, ପବି, କୁଳିଶ
ବିଜୁଳି – ବିଦ୍ୟୁତ୍, ଶମ୍ପା, ସୌଦାମିନୀ, ଚପଳା, ଚଞ୍ଚଳା, କ୍ଷଣପ୍ରଭା, ତଡ଼ିତ୍
ବୃକ୍ଷ – ତରୁ, ଦ୍ରୁମ, ପାଦପ, ବିଟପୀ
ଭ୍ରମର – ଅଳି, ଭୃଙ୍ଗ, ମଧୁପ, ଷଟ୍‌ପଦ, ମିଳିନ୍ଦ
ମୟୂର – କେକୀ, ଶିଖୀ, କଳାପୀ, ବର୍ହୀ, ନୀଳକଣ୍ଠ, ଶିଖଣ୍ଡୀ
ମେଘ – ବାରିଦ, ଅଭ୍ର, ଘନ, ବଳାହକ, ବାରିବାହ, ନୀରଦ, ଜଳଧର, ପୟୋଦ, ଜୀମୂତ, ଅମ୍ବୁଦ, ବାରିଧର, ମୁଦିର
ମନୁଷ୍ୟ – ନର, ମାନବ, ମନୁଜ, ମଣିଷ
ରାଜା – ନୃପତି, ନରପତି, ଭୂପ, ନରେନ୍ଦ୍ର, ଭୂପାଳ, ମହୀପତି, ମହୀପାଳ
ରାତ୍ରି – ନିଶା, ନିଶି, ନିଶିଥିନୀ, ରଜନୀ, ଯାମିନୀ, ଶର୍ବରୀ, ବିଭାବରୀ, ନକ୍ତ, କ୍ଷଣଦା, ତ୍ରିଯାମା
ଲତା – ବ୍ରତତୀ, ଲତିକା, ବଲ୍ଲୀ, ବଲ୍ଲରୀ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ – ପଦ୍ମା, କମଳା, ପଦ୍ମାଳୟା, ଇନ୍ଦିରା, ଲୋକମାତା, ମା, ରମା ।
ଶିବ – ଶମ୍ଭୁ, ଈଶ, ଶୂଳୀ, ବାମଦେବ, ପଶୁପତି, ମହେଶ୍ୱର, ଈଶ୍ୱର, ଶଙ୍କର
ଶତ୍ରୁ – ଅରି, ଅରାତି, ରିପୁ, ବୈରୀ
ଶରୀର – ଦେହ, ଗାତ୍ର, ବପୁ, କଳେବର, କାୟ
ସାପ – ସର୍ପ, ଅହି, ଫଣୀ, ଭୋଗୀ, ଉରଗ, ଭୁଜଗ, ବିଷଧର, ଭୁଜଙ୍ଗ, ଭୁଜଙ୍ଗମ, ଚକ୍ଷୁଃଶ୍ରବା, କୁଣ୍ଡଳୀ
ସୂର୍ଯ୍ୟ – ରବି, ଦିବାକର, ଦିନକର, ଦିନମଣି, ଦିନପତି, ଦ୍ୟୁମଣି, ଆଦିତ୍ୟ, ଭାସ୍କର, ତପନ, ମିହିର, ଦିନବନ୍ଧୁ, ସବିତା, ସହସ୍ରାଂଶୁ, ଅଂଶୁମାଳୀ, ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ, ଭାନୁ, ବିବସ୍ୱାନ୍, ବିକର୍ତ୍ତନ
ସ୍ୱର୍ଗ – ଦ୍ୟୁଲୋକ, ତ୍ରିଦିବ, ତ୍ରିଦଶାଳୟ, ସୁରଲୋକ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ – ସୁବର୍ଣ୍ଣ, କନକ, କାଞ୍ଚନ, ହେମ, ହାଟକ

Scanned with CamScanner

ସିଂହ — କେଶରୀ, ପଶୁପତି, ପଶୁରାଜ, ହରି, ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ, ପଞ୍ଚାସ୍ୟ, ମୃଗରାଜ ।

ସମୁଦ୍ର — ଦରିଆ, ସିନ୍ଧୁ, ସାଗର, ପାରାବାର, ରତ୍ନାକର, ଅମ୍ବୁଧି, ବାରିଧି, ଜଳଧି, ଜଳନିଧି, ଉଦଧି, ବାରାନିଧି, ପୟୋଧି, ପୟୋନିଧି, ଅର୍ଣ୍ଣବ, ଅବ୍ଧି, ଅକୂପାର

ସନ୍ଧ୍ୟା — ସାୟ, ସାୟଂକାଳ, ନିଶାମୁଖ, ପ୍ରଦୋଷ

ସଂସାର — ଜଗତ୍, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ବିଶ୍ୱ, ଭୁବନ

ସକାଳ — ପ୍ରଭାତ, ଉଷା, ପ୍ରତ୍ୟୁଷ, ପ୍ରାତଃ

ହାତୀ — ହସ୍ତୀ, ଗଜ, କୁଞ୍ଜର, ନାଗ, କରୀ, ଦ୍ୱିରଦ, ଦ୍ୱିପ, ମାତଙ୍ଗ, ବାରଣ, ଦନ୍ତୀ, ମାତଗ, ମାତଙ୍ଗମ, ସାରଙ୍ଗ, ଅନେକପ

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ତିନୋଟି ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

ଗାଈ, ପୁତ୍ର, ମାତା, ନଦୀ, ଗଛ, ଆଖି, ଫୁଲ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ପୃଥିବୀ, ସମୁଦ୍ର, ପଦ୍ମ ।

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦ ପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦଟି ସମପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚକ ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ, ତାହାକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅ ।

(କ) ଭୁଜଗ, ଭୁଜଙ୍ଗ, ମାତଙ୍ଗ, ଭୁଜଙ୍ଗମ ।

(ଖ) ନିଶାକର, ସୁଧାକର, ଶ୍ରୀକର, କଳାକର ।

(ଗ) ଜଳଧି, ବାରିଧି, ବାଙ୍କନିଧି, ବାରାନିଧି ।

(ଘ) ଭୂଧର, କୁଧର, ଶ୍ରୀଧର, ମହୀଧର ।

(ଙ) କେକୀ, ଶିଖୀ, କରୀ, କଳାପୀ ।

(ଛ) ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ବା ଅନେକାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ

ଆମ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକର ଅନେକ ଅର୍ଥ ଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଅନେକାର୍ଥବୋଧକ ବା ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ନିମ୍ନରେ କେତୋଟି ଅନେକାର୍ଥକ ଶବ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି ।

ଅଙ୍କ — ସଂଖ୍ୟା, ଚିହ୍ନ, କ୍ରୋଡ଼, କଳଙ୍କ, ଗଣିତ, ନାଟକର ବିଭାଗ, ପୁରୀ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ ନାମରେ ବର୍ଷଗଣନା ।

ଅଜା — ମାଈଛେଳି, ମା'ଙ୍କର ବାପା ।

ଅନନ୍ତ	– ଈଶ୍ୱର, ବାସୁକି, ଆକାଶ, ବାସୁଦେବ ।
ଅମ୍ବର	– ଆକାଶ, ବସ୍ତ୍ର ।
ଅର୍ଥ	– ଧନ, ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ପ୍ରୟୋଜନ, ମୁଦ୍ରା ।
ଆଳୀ	– ସମୂହ, ସଖୀ, ଭ୍ରମର ।
ଈଶ	– ଈଶ୍ୱର, ପ୍ରଭୁ, ସ୍ୱାମୀ, ରାଜା, ଶିବ ।
ଉତ୍ତର	– ପ୍ରଶ୍ନର ଜବାବ, ଦିଗବିଶେଷ, ପରବର୍ତ୍ତୀ, ଭବିଷ୍ୟତ ।
କଟକ	– ନଗର, ଶିବିର, ରାଜଧାନୀ, ବଳୟ, ଦୁର୍ଗ ।
କର	– ହାତ, ହସ୍ତୀର ଶୁଣ୍ଢ, ଖଜଣା, କିରଣ ।
କଳ	– ଯନ୍ତ୍ର, ଚାତୁରୀ, ଅସ୍ପଷ୍ଟ, ଶ୍ରୁତିପ୍ରିୟ, ଅସ୍ଫୁଟ ଶବ୍ଦ ।
କଳା	– ରଙ୍ଗବିଶେଷ, କଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଅଳନ୍ଧୁ, ଲକ୍ଷଣ ।
କାଳ	– ସମୟ, ମୃତ୍ୟୁ, ଯମ, କ୍ରିୟାର ସମୟଜ୍ଞାପକ ବିଭାଗ ।
କାଳି	– ସ୍ୟାହି, ଉଧାର ବା ବାକି, କଳଙ୍କ, କଳାରଙ୍ଗ ।
ଗୁଣ	– ଗୁଣନ, ରଜ୍ଜୁ, ଧର୍ମ, ଧନୁର ଗୁଣ ।
ଗଣ୍ଡ	– ନଦୀ ବା ହ୍ରଦର ଗଭୀର ଜଳଭାଗ, ନିର୍ବୋଧ, ଜନଜାତି ବିଶେଷ, ଗାଲ ।
ଗୁଣ୍ଡା	– ଚୂନା, ବଦମାସ, ଦୁର୍ବୃତ୍ତ, ଅନ୍ନପିଣ୍ଡୁଳା ।
ଗୁରୁ	– ଶିକ୍ଷକ, ପିତା, ବୃହସ୍ପତି, ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଓଜନିଆ ।
ଘନ	– ମେଘ, ବହଳ, ନିବିଡ଼, ଜମାଟ ।
ଚକ୍ରୀ	– ସର୍ପ, ବିଷ୍ଣୁ, କୁମ୍ଭକାର, କୂଟକୌଶଳୀ, ଚକ୍ରବାକ ।
ଚନ୍ଦ୍ର	– ଜହ୍ନ, ଜଳ, କର୍ପୂର, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ।
ଛନ୍ଦ	– ଛଳନା, ପଦ୍ୟର ରାଗ, ଗାଈ ଗୋଡ଼ରେ ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି ।
ଜୀବନ	– ପ୍ରାଣ, ଜଳ, ପବନ ।
ତୀର	– ଶର, କୂଳ ।
ଦଳ	– ଜଙ୍ଗଲ ତୃଣ, ପତ୍ର, ପାଖୁଡ଼ା, ସମୂହ, ପଲ, ପକ୍ଷ ।
ଦଣ୍ଡ	– ବ୍ୟାୟାମ ବିଶେଷ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ଯଷ୍ଟି, ଜୋରିମାନା, ଶାସ୍ତି ।
ଦ୍ୱିଜ	– ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦନ୍ତ, ପକ୍ଷୀ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ।
ନାଳ	– ଲାଳ, କେନାଲ, ମୃଣାଳ ।
ପକ୍ଷ	– ମାସାର୍ଦ୍ଧ, ପର, ଡେଣା, ଦଳ, ସହାୟ ।

Scanned with CamScanner

ପଟ — ପାର୍ଶ୍ୱ, କଦଳୀପଟୁଆ, ପରଦା, ଚିତ୍ର ଫଳକ, ପାର୍ଶ୍ୱ ।
ପଟ୍ଟ — ଫଳକ, ରାଜକୀୟ ସନନ୍ଦ, ବସ୍ତ୍ର, ପାଟ ।
ପଟୁ — ଧୁରନ୍ଧର, କର୍ମଠ, ଉର୍ବର ମୃତ୍ତିକା ।
ପତ୍ର — ପୃଷ୍ଠା, ଚିଠି, ଗଛର ପତ୍ର, ଆଖିର ପତା ।
ପର — ଡେଣାରେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷ, ଶତ୍ରୁ, ପରେ, ଅନ୍ୟ ବା ଇତର, ପରମାତ୍ମା ।
ପାଗ — ପଗଡ଼ି, ରନ୍ଧନ, ଜଳବାୟୁର ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥା ।
ପୁର — ଗୃହ, ନଗର, ଦେହ, ଗ୍ରାମ ।
ପୂର — ପୂରଣ, ପ୍ରବାହ, ସମୂହ, ଜଳରାଶି ।
ବନ — ବଣ, ଜଳ, କୁଞ୍ଜ ।
ବର — ବୃକ୍ଷବିଶେଷ, ଆଶୀର୍ବାଦ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ସ୍ୱାମୀ ।
ବର୍ଣ୍ଣ — ଜାତି, ରଙ୍ଗ, ଅକ୍ଷର, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।
ବାର — ଥର, ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟକ, ପାଳି, ସପ୍ତାହର ବିଭିନ୍ନ ଦିବସ ।
ବାସ — ଅବସ୍ଥାନ, ଗୃହ, ବସ୍ତ୍ର, ସୁଗନ୍ଧ ।
ଭୂତ — ଅତୀତ, ପରିଣତ, ଶିବାନୁଚର, ପ୍ରାଣୀ, ପ୍ରେତ, ସାହାଡ଼ା ଗଛ, ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ।
ମଧୁ — ମହୁ, ପୁଷ୍ପରସ, ମଦ୍ୟ, ଚୈତ୍ର, ବସନ୍ତ, ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ, ମଧୁର ।
ମଧୁପ — ଭ୍ରମର, ମହୁମାଛି, ମଦ୍ୟପ ।
ଯୋଗ — ମିଳନ, ସମ୍ପର୍କ, ଧ୍ୟାନ, ତପସ୍ୟା, ଶୁଭକାଳ, ସୁବିଧା, ମିଶାଣ, ପତଞ୍ଜଳିକୃତ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ।
ରଙ୍ଗ — ନାଲିଆ, ଦେହର ରଙ୍ଗ, ପରିହାସ, ଆମୋଦ, ଭଙ୍ଗୀ ।
ରାଗ — କଟୁସ୍ୱାଦାଦିରସ, କ୍ରୋଧ, ଅନୁରାଗ, ସ୍ୱର ।
ଶ୍ରୀ — ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସରସ୍ୱତୀ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ସୌଭାଗ୍ୟ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।
ଶ୍ରୁତି — କାନ, ଶ୍ରବଣ, ବେଦ, କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ପ୍ରବାଦ ।
ସର — ପୋଖରୀ, ହ୍ରଦ, ଜଳ, ଗତି, ବାଣ ।
ସାରଙ୍ଗ — ମୃଗ, କୋକିଳ, ମୟୂର, ଭ୍ରମର, ଚାତକ, ମୁନି, ସିଂହ, ହସ୍ତୀ, କନ୍ଦର୍ପ ।
ସୁର — ସ୍ୱର, ରାଗିଣୀ, ଦେବତା, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ପଣ୍ଡିତ ।
ହରି — ବିଷ୍ଣୁ, ଇନ୍ଦ୍ର, ଅଶ୍ୱ, ଯମ, ଅଗ୍ନି, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ବାୟୁ, ସିଂହ, ପଶୁ, ସର୍ପ, ଭେକ, ହଂସ, ବାନର, ମୟୂର, ଶୁକ ।

Scanned with CamScanner

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧। ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦକୁ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ–

ଶ୍ରୁତି, କର, ଭୂତ, ବର, ପାଗ, ରାଗ, ଅଙ୍କ, ଅଜା, ଉତ୍ତର, ଜୀବନ, ଗୁଣ୍ଡା, ଅର୍ଥ, କଟକ, ଦଳ, ପଟୁ, ସୁର ।

(ଳ) ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦର ମିଳନରେ ଗଠିତ ହୋଇ ସାର୍ଥକ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମବିହୀନ ଭାବରେ ଓଲଟାଇ ଲେଖିଲେ ସଠିକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ । ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ବା ଶବ୍ଦଯୁଗ୍ମର ଏପରି ସାର୍ଥକ ପରିପ୍ରକାଶକୁ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ ।

ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା–

୧। ପ୍ରାୟ ସମାନାର୍ଥକ ଦୁଇପଦର ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ–

ଧାନଚାଉଳ	ନଈନାଳ	କଥାବାର୍ତ୍ତା
ସୁନାରୁପା	କୂଅପୋଖରୀ	ଦିଅଁଦେବତା
ଟଙ୍କାପଇସା	ଥଟ୍ଟାତାମସା	ତାଳପତ୍ର
ଧନରତ୍ନ	ପାଟିତୁଣ୍ଡ	ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ
ଜୀବଜନ୍ତୁ	ଲେଖାପଢ଼ା	ଟଣାଓଟରା
ଗୋରୁଗାଈ	ପିଠାପଣା	ଆଖପାଖ
ମଉଜମଜଲିସ୍	ହାଟବାଟ	ଦାନଧର୍ମ
ରୀତିନୀତି	ପାଠଶାଠ	ଦୟାମାୟା
ଯାନବାହନ	ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା	ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ
ଯାନିଯୌତୁକ	ଧନଦୌଲତ	ଫଳମୂଳ
ବେପାରବଣିଜ	ଶାଗମୁଗ	ଡାଲିଚାଉଳ
ତର୍କବିତର୍କ	ମତିଗତି	ନିଆଁଧୂଆଁ
ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର	ବୁଦ୍ଧିଶୁଦ୍ଧି	ବାଧାବିଘ୍ନ
ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା	ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି	କନ୍ଦାକଟା

୨ । ବିପରୀତାର୍ଥକ ଦୁଇଶବ୍ଦର ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ—

ଆକାଶପାତାଳ	ଲାଭକ୍ଷତି	ବାଟଅବାଟ
ମାନଅପମାନ	ଦୁଃଖସୁଖ	ନ୍ୟାୟଅନ୍ୟାୟ
ଭଲମନ୍ଦ	ପାପପୁଣ୍ୟ	ଧର୍ମଅଧର୍ମ
ହାନିଲାଭ	ଆଦାନପ୍ରଦାନ	ଆୟବ୍ୟୟ
ଇହପର	ଉଭାପୋତା	ଖଟାମିଠା
କିଣାବିକା	ଖାଲଢ଼ିପ	ଉଣାଅଧିକ
ସୁଖଦୁଃଖ	ସତମିଛ	ଦିନରାତି
ପଢ଼ିଆଉଠିଆ	ଖରାବର୍ଷା	ହସକାନ୍ଦ
ଦେଣନେଣ	ବସାଉଠା	ଜୀବନମରଣ
ଆଲୁଅଅନ୍ଧାର	କଞ୍ଚାପାଚିଲା	ମାରଣତାରଣ

୩ । ସାର୍ଥକ ଓ ନିରର୍ଥକ ଦୁଇଶବ୍ଦ ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ ହେଉଥିବା ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ—

କନ୍ଦାକଟା	ମାପଚୁପ	କାମଦାମ
ବିକ୍ରିବଟା	ସଜବାଜ	କରଜବାରଜ
ଟଙ୍କାଟୋକର	ପେଟପାଟଣା	ବଣ୍ଟାକୁଣ୍ଟା
ଖର୍ଚ୍ଚବାର୍ଚ୍ଚ	ଗାଁଗଣ୍ଡା	ଡକାହକା
ଗପସପ	ହିସାବକିତାବ	ଛୁଆଁଛୁତି
ଗାଳିଗୁଲଜ	ମୂଲଚାଲ	ମୂଲପାତି
ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ	ମସଲାମସଲି	ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ
ପିଲାପିଚିକା	ଅନ୍ଧିସନ୍ଧି	ପେଞ୍ଚପାଞ୍ଚ
ଗପସପ	ପିଲାପିଲି	ପାଠଶାଠ

୪ । ଏକ ଜାତୀୟ କ୍ରିୟାର ବ୍ୟତିହାରରେ ଗଠିତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ—

ପିଟାପିଟି	ପୋଛାପୋଛି	ଗୋଡ଼ାଗୋଡ଼ି
ଧରାଧରି	ମରାମରି	କଷାକଷି
ଦେଖାଦେଖି	ଲେଖାଲେଖି	ଛଣାଛଣି
ଥୁଆଥୋଇ	ଠେଲାଠେଲି	ଲଗାଲଗି
ଠେଙ୍ଗାଠେଙ୍ଗି	ପେଲାପେଲି	ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗି
କୁହାକୁହି	ହସାହସି	ଡିଆଡେଇଁ
ଦିଆଦେଇ	ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି	ଖେଳାଖେଳି
ବଢ଼ାବଢ଼ି	ଖେଞ୍ଚାଖେଞ୍ଚି	ଖୋଳାଖୋଳି
କଟାକଟି	ଫଟାଫଟି	ହଣାହଣି

ପରଷାପରଷି	ବକାବକି	ବିକାବିକି
ବରଷାବରଷି	କିଣାକିଣି	ଜଗାଜଗି
ଟଣାଟଣି	ଲଢ଼ାଲଢ଼ି	ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି

୫ । ସମାନ ଶବ୍ଦ ବା କ୍ରିୟାର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଯୁଗ୍ମ ଶବ୍ଦ–

ହସିହସି	ଛନଛନ	ଖାଇଖାଇ
କାନ୍ଦିକାନ୍ଦି	କନକନ	ଯାଇଯାଇ
ହସହସ	ତରତର	କିଟିକିଟି
କାନ୍ଦକାନ୍ଦ	ଥରଥର	ହଳହଳ
ଢଳଢଳ	ଜରଜର	ଘରଘର
ଜଳଜଳ	ଥାଇଥାଇ	ଦ୍ୱାରଦ୍ୱାର
ଛଳଛଳ	ରହିରହି	ଦେଇଦେଇ
ବଲବଲ	ନାଚିନାଚି	ନେଇନେଇ

୬ । କେତେକ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ–

ମଡ୍‌ମଡ୍	ଠଣ୍‌ଠଣ୍	କଇଁକଇଁ	ସୁସୁ
ଭଡ୍‌ଭଡ୍	ଝଣ୍‌ଝଣ	ସାଇଁସାଇଁ	ପେଁପେଁ
କଟ୍‌କଟ୍	ଭଣ୍‌ଭଣ୍	ଝାଇଁଝାଇଁ	ଫେଁଫେଁ
ଫଟ୍‌ଫଟ୍	ଦୁମ୍‌ଦାମ୍	ଝିମିଝିମି	କେଁକେଁ
ଧଡ୍‌ଧଡ୍	ଧୁମ୍‌ଧାମ୍	ଟିକ୍‌ଟିକ୍	ଚେଁଚେଁ
ଫଡ୍‌ଫଡ୍	ଝିମ୍‌ଝିମ୍	ସିରିସିରି	କ୍ରିଂକ୍ରିଂ
ଠକ୍‌ଠକ୍	ଟମ୍‌ଟମ୍	ଚାଇଁଚାଇଁ	ସେଁସେଁ
ଠନ୍‌ଠନ୍	ଖସ୍‌ଖସ୍	ଫୁସ୍‌ଫାସ୍	ଛୁକ୍‌ଛୁକ୍
ଚପ୍‌ଚପ୍	ଗମ୍‌ଗମ୍	ଖଡ୍‌ଖାଡ୍	ଘୋଘୋ
ଝମଝମ	ଠୁକ୍‌ଠୁକ୍	ଢାଉଁଢାଉଁ	ଚଡ୍‌ଚଡ୍
ଝିପିଝିପି	ଠୋଠୋ	ଢୋଢୋ	ଡମ୍‌ଡମ୍
ଝରଝର	ଠଁ ଠଁ	ଗଁ ଗଁ	ଡିବିଡିବି

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଯୁଗ୍ମ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

ଟଙ୍କାପଇସା, ଦେଣନେଣ, କଳିକଜିଆ, ପିଲାପିଲି, ବାଟଘାଟ, ଚାଲିଚାଲି, ଖାଇଖାଇ, ସାଇଁସାଇଁ, ଫଁଫଁ, ସୁନାରୁପା, ଭୋକଶୋଷ, ବିକାବିକି, କିଣାକିଣି, ଗୋରୁଗାଈ, ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ, ବହିପତ୍ର, କୁତୁକୁତୁ, ଆଖପାଖ, ଚୁପ୍‌ଚାପ୍

Scanned with CamScanner

୨ । 'କ' ସ୍ତମ୍ଭରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଶବ୍ଦ ସହିତ 'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭର ସମ୍ପୃକ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଉପଯୁକ୍ତ ଯୁଗ୍ମ ଶବ୍ଦ ଗଠନ କର ।

'କ' ସ୍ତମ୍ଭ	'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭ
ଦୟା	ଖୋଲି
କଥା	ଠନ୍
ଡାଲି	ଥଣ୍ଡା
ଖରା	ମସଲି
ପେଟ	ମାୟା
ହିସାବ	ଚାଉଳ
ମସଲା	ପାଟଣା
ଖୋଲା	କିତାବ
ଥଣ୍ଡା	ବାର୍ତ୍ତା
ଠନ୍	ବର୍ଷା

୩ । ଉପଯୁକ୍ତ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ ଗଠନ କରି ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପୂରଣ କର ।

(କ) ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକମାନଙ୍କର ——— ପୁଣ୍ୟକୁ ଡର ନାହିଁ ।

(ଖ) ଆଈମା'ଙ୍କ କାହାଣୀ ଶୁଣୁ ——— ନାତି ଟୋକା ଶୋଇପଡ଼ିଲା ।

(ଗ) ସମସ୍ତଙ୍କର ପେଟ ——— କଥା ଅଛି ।

(ଘ) ପ୍ରଳୟଙ୍କରୀ ବନ୍ୟାରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ——— ଦ୍ୱାର ଭାସିଗଲା ।

(ଙ) ଶୀତଦିନେ ଖାଦ୍ୟ ——— ଗରମ ଖାଇବାକୁ ଭଲ ଲାଗେ ।

(ଚ) ତୁମର ଟିକିଏ ହେଲେ ——— ହିତଜ୍ଞାନ ରହିଲା ନାହିଁ ।

(ଛ) କେବେ ଆଉ ତୁମ ——— ଶୁଦ୍ଧି ହେବ ?

(୫) ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ

ଭାଷା-ସୃଷ୍ଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧ୍ୱନିର ଅବଦାନ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ପ୍ରକୃତି ରାଜ୍ୟରେ ଅହରହ ନାନା ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି । ପ୍ରାକୃତିକ ଧ୍ୱନିର ଅନୁକରଣରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାରେ ଅନେକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ବହୁ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ ଭାଷାକ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରବେଶ କରୁଛି । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କରିବାପାଇଁ ଧ୍ୱନିମୂଳକ ଶବ୍ଦର ଭୂମିକା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ଏଠାରେ କେତେକ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦିଆଗଲା ।

Scanned with CamScanner

କଳକଳ — ନଦୀର କଳକଳ ନାଦ ପ୍ରାଣକୁ ପୁଲକିତ କରେ ।
କୁଳୁକୁଳୁ — ବନ-ଝରଣାଟି କୁଳୁକୁଳୁ ଗୀତ ଗାଇ ବହିଯାଉଛି ।
କଟକଟ — ସିନ୍ଦୁକ ଭିତରୁ ମୂଷାର କଟକଟ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଛି ।
କଡ଼ମଡ଼ — କେତେକ ରାଗରେ ଦାନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼ କରନ୍ତି ।
କା କା — ସକାଳେ କୁଆର କା କା ରାବ ଶୁଣାଯାଏ ।
କିରିକିରି — ଦେଖ, ଝିଅଟା କେମିତି କିରିକିରି ହୋଇ ହସୁଛି ।
କଇଁକଇଁ — ବାୟାଣୀଟି କଇଁକଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଛି ।
କିଚିରିମିଚିରି — ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର କିଚିରିମିଚିରି ଶବ୍ଦ ମୋତେ ଭଲ ଲାଗେ ।
କୁକୁ (କୁହୁକୁହୁ) — ବସନ୍ତ ଋତୁରେ କୋଇଲିର କୁକୁତାନ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ।
କେଁକେଁ — ଟେକାମାଡ଼ରେ କୁକୁର ଛୁଆଟା କେଁ କେଁ କରି ପଳାଇଲା ।
କେଁକଟର — ବର୍ଷା ହେଲେ ବେଙ୍ଗମାନେ କେଁକଟର ରଡ଼ି ଛାଡ଼ନ୍ତି ।
ଖଟ୍‌ଖଟ୍ — ଏତେ ଜୋର୍‌ରେ କବାଟ ଖଟ୍‌ଖଟ୍ କରନାହିଁ ।
ଖଡ଼୍‌ଖଡ଼୍ — ବାରମ୍ବାର ଝରକାର ଖଡ଼ଖଡ଼ ଶବ୍ଦରେ ମୋର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ।
ଖସ୍‌ଖସ୍ — ଶୁଖିଲା ପତ୍ର ଉପରେ ଚାଲିଲେ ଖସ୍‌ଖସ୍ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।
ଖର୍‌ଖର୍ — ବିଶ୍ୱଜିତା ଖରଖର କରି ଘର ଓଳାଉଛି ।
ଖିଲିଖିଲି — ଅର୍ପିତାର ଖିଲିଖିଲି ହସ ବେଶ୍ ମନଛୁଆଁ ।
ଖୁସୁର୍‌ଖୁସୁର୍ — ସେଠାରେ ଖୁସୁର୍‌ଖୁସୁର୍ କରି କ'ଣ କରୁଛ ?
ଖୁଁ ଖୁଁ — ଥଣ୍ଡା ବଳିପଡ଼ିବାରୁ ବୁଢ଼ା ଖୁଁ ଖୁଁ କରି କାଶୁଛି ।
ଖେଁ ଖେଁ — ଗଛ ଡାଳରେ କୋଦା ମାଙ୍କଡ଼ଟା ଖେଁଖେଁ କରି ଖତେଇ ହେଉଛି ।
ଗଁଗଁ — ନଈର ଆରପଟରୁ କାହାର ଗଁଗଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଉଛି ।
ଗାରୁଗାରୁ — ପ୍ରତି କଥାରେ ଗାରୁଗାରୁ ହେବା ବାପାଙ୍କର ଏକ ନିତିଦିନିଆ କଥା ।
ଗୁରୁଗୁରୁ — ମେଘର ଗୁରୁଗୁରୁ ଧ୍ୱନି ଚାଷୀର ପ୍ରାଣରେ ପୁଲକ ଜଗାଏ ।
ଗୁଣୁଗୁଣୁ — ମହୁମାଛିମାନେ ଫୁଲ ଚାରିପାଖରେ ଗୁଣୁଗୁଣୁ ହେଉଛନ୍ତି ।
ଗଣଗଣ — ମାଛିଗୁଡ଼ାକ ପଚା ଜିନିଷରେ ବସି ଗଣଗଣ ହେଉଛନ୍ତି ।
ଗୁଡୁଗୁଡୁ/ଗୁଡୁରୁଗୁଡୁରୁ—ଆମର ଶଂଖ ବିଲେଇଟା ସବୁବେଳେ ଗୁଡୁରୁଗୁଡୁରୁ ହୋଇ ମୋ ଗୋଡ଼ରେ ଘଷି ହେଉଥାଏ ।
ଘଡ଼ଘଡ଼ — କଫରେ ତଣ୍ଟି ଘଡ଼ଘଡ଼ ହେଉଛି ।
ଘୁଘୁ — ସମୁଦ୍ରର ଘୁଘୁ ଶବ୍ଦ କାନରେ ଅତଡ଼ା ପକାଏ ।
ଘୋଘୋ — ଯାତ୍ରା ପଡ଼ିଆର ଘୋଘୋ ଶବ୍ଦ ବହୁ ଦୂରକୁ ଶୁଣାଯାଏ ।
ଚିଁ ଚିଁ — ରାତିରେ ମୂଷାମାନଙ୍କର ଚିଁଚିଁ ଶବ୍ଦରେ ମୋତେ ନିଦ ନାହିଁ ।

Scanned with CamScanner

ଚର୍‌ଚର୍ — ପିଲାଟା ମାଡ଼ ଭୟରେ ଚର୍‌ଚର୍ କରି ମୂତି ପକାଇଲା ।
ଚାଉଁଚାଉଁ — ଚାମେଲୀର ପେଟ ଚାଉଁଚାଉଁ ମାରୁଛି ।
ଚଡ଼୍‌ଚଡ଼୍ — ଚଡ଼ଚଡ଼ିର ଚଡ଼୍‌ଚଡ଼୍ ଶବ୍ଦ ମନରେ ଭୟ ସୃଷ୍ଟି କରେ ।
ଛୁକ୍‌ଛୁକ୍ — ରେଳଗାଡ଼ି ଛୁକ୍‌ଛୁକ୍ ଶବ୍ଦ କରି ଧାଇଁଛି ।
ଝମ୍‌ଝମ୍ — ଘୁଙ୍ଗୁରର ଝମ୍‌ଝମ୍ ଶବ୍ଦ ନୃତ୍ୟସ୍ଥଳକୁ ଆମୋଦିତ କଲା ।
ଝର୍‌ଝର୍ — ଝରଣା ଝର୍‌ଝର୍ ତାନରେ ବହି ଚାଲିଛି ।
ଟିକ୍‌ଟିକ୍ — ଘଣ୍ଟା ଟିକ୍‌ଟିକ୍ ହୋଇ ଚାଲିଥାଏ ।
ଟପରଟପର — ମେଘ ଟପରଟପର ବରଷିଲା ।
ଟପ୍‌ଟପ୍ — ଚାଳରୁ ଟପ୍‌ଟପ୍ ପାଣି ପଡୁଛି ।
ଠୋଠୋ — ମାନସିଂହର ଠୋଠୋ ହସରେ ଚାରିଆଡ଼େ ନୀରବତା ଛାଇଗଲା ।
ଠକ୍‌ଠକ୍ — ଠକ୍‌ଠକ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମୁଁ କବାଟ ଖୋଲିଲି ।
ଡିବିଡିବି — ଡମରୁ ଡିବିଡିବି ବାଜେ ।
ଢୋଢ଼ା — ଦୀପାବଳୀରେ ଢୋଢ଼ା ହୋଇ ବାଣ ଫୁଟେ ।
ଢକଢ଼କ — ଗୁଣନିଧି ଢକଢ଼କ କରି ଢାଳଟାଯାକ ପାଣି ପିଇଦେଲା ।
ଥପ୍‌ଥପ୍ — ବନ୍ଧୁଙ୍କର ବିୟୋଗ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିବା କ୍ଷଣି ମୋ ଆଖିରୁ ଥପ୍‌ଥପ୍ ଲୁହ ଝରିପଡ଼ିଲା ।
ଦମ୍‌ଦମ୍ — ସାଧାରଣତଃ ଡରରେ ଛାତି ଦମ୍‌ଦମ୍ ହୁଏ ।
ଦୁମ୍‌ଦୁମ୍ — ବାପା ଦୁମ୍‌ଦୁମ୍ କରି ମୋ ପିଠିରେ ଦୁଇବିଧା ଲଦି ଦେଲେ ।
ଧଡ଼୍‌ଧଡ଼୍ — ସାମାନ୍ୟ ଭୟରେ କେତେକଙ୍କର ଛାତି ଧଡ଼୍‌ଧଡ଼୍ ହୁଏ ।
ଧଡ଼ରଧଡ଼ର — ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ିଟା କଚା ରାସ୍ତାରେ ଧଡ଼ରଧଡ଼ର ହୋଇ ଚାଲିଛି ।
ପିଚ୍‌ପିଚ୍ — ଆଙ୍ଗୁଠି କଟିଯିବାରୁ ରକ୍ତ ପିଚ୍‌ପିଚ୍ ହୋଇ ବାହାରୁଛି ।
ପେଁପେଁ — ପେଁକାଳି ପେଁପେଁ ହୋଇ ବାଜେ ।
ପଚ୍‌ପଚ୍ — ବର୍ଷାରେ ରାସ୍ତାଟା କାଦୁଅ ପଚ୍‌ପଚ୍ ହୋଇଛି ।
ଫକ୍‌ଫକ୍ — ବେଙ୍ଗଗୁଡ଼ାକ ଫକ୍‌ଫକ୍ ଡେଉଁଛନ୍ତି ।
ଫଡ଼୍‌ଫଡ଼୍ — ପକ୍ଷୀମାନେ ଡେଣା ଫଡ଼୍‌ଫଡ଼୍ କରି ଉଡ଼ିଯାଆନ୍ତି ।
ଫର୍‌ଫର୍ — ବଡ଼ ଦେଉଳ ଉପରେ ଫର୍‌ଫର୍ ହୋଇ ନେତ ଉଡୁଛି ।
— ସେ ଧୋବ ଫର୍‌ଫର୍ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି, ବଜାର ବୁଲି ବାହାରିଲେ ।
ଫଁ ଫଁ — ରଘୁ ରାଗରେ ଖାଲି ଫଁ ଫଁ ହେଉଛି ।
ଫେଁ ଫେଁ — ସୁରେଶର କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଫେଁ ଫେଁ ହୋଇ ହସିଉଠିଲେ ।

Scanned with CamScanner

ଫଟ୍‌ଫଟ୍ — ମଟର ସାଇକେଲ୍ ଫଟ୍‌ଫଟ୍ ଶବ୍ଦ କରି ଚାଲିଗଲା ।
ବଂ ବଂ — ଶିବ ମନ୍ଦିରରୁ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ବଂବଂ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଉଛି ।
ଭକ୍‌ଭକ୍ — ଛୁଆଟା ଭକ୍‌ଭକ୍ କରି ବାନ୍ତି କରିଦେଲା ।
ଭଡ଼ଭଡ଼ — ତୁନୀ ହୋଇ ନ ବସି ଏତେ ଭଡ଼ଭଡ଼ ହେଉଛୁ କାହିଁକି ?
ଭକରଭକର — ସବୁବେଳେ ଭକରଭକର ହେବା ବିମଳର ଗୋଟେ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲାଣି ।
ଭୁଁ ଭୁଁ — ମଟର ଗାଡ଼ି ଭୁଁ ଭୁଁ କରି ଚାଲେ ।
ଭେଁ ଭେଁ — ମା'କୁ ନ ଦେଖି ପିଲାଟା ଭେଁ ଭେଁ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଛି ।
ଭୁସ୍‌ଭୁସ୍ — ଭ୍ରମର ଘର ଭିତରକୁ ଭୁସ୍‌ଭୁସ୍ ପଶି ଆସିଲା ।
ଭୋଭୋ — କୁକୁରଟା ବିଲୁଆଟାଏ ଦେଖି ଭୋଭୋ କରି ଭୁକିଲା ।
ମଡ଼୍‌ମଡ଼୍ — ଗଛଟା ମଡ଼ମଡ଼ କରି ଭାଙ୍ଗିଗଲା ।
ମଚ୍‌ମଚ୍ — ଜୋତା ମଚ୍‌ମଚ୍ କରି ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।
ମେଁମେଁ — ଛେଳି ମେଁ ମେଁ କରି ବୋବାଏ ।
ମର୍‌ମର୍ — ପତ୍ରର ମର୍‌ମର୍ ଧ୍ୱନି ଆନନ୍ଦଦାୟକ ।
ମୁଡୁମୁଡୁ — ପିଲାଟି ମୁଡୁମୁଡୁ କରି ମୁଡୁକି ଖାଉଛି ।
ସଡ଼ସଡ଼ — ପିଲାଟାର ନାକ ସିଂଘାଣିରେ ସଡ଼ସଡ଼ ହେଉଛି ।
ସୁସୁ — ପବନ ସୁସୁ ବହୁଛି ।
ସେଁସେଁ — ତେଲ କରେଇରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲେ ସେଁ ସେଁ ଶୁଭେ ।
ହାଉଁହାଉଁ — ବାଘଟା ହାଉଁହାଉଁ କରି ଶିକାରି ଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ି ଆସିଲା ।

ଆଉ କେତେକ ଉଦାହରଣ—ଅଅ, ଉହୁଉହୁ, ଏଁଏଁ, କ୍ରିଂକ୍ରିଂ, ଖଳଖଳ, ଗହଗହ, ଘିଡ଼ିଘିଡ଼ି, ଘିଁଘିଁ, ଘାଇଁଘାଇଁ, ଘରଘର୍, ଟିନ୍‌ଟିନ୍, ଟିଣିଟିଣି, ଢଂଢଂ, ଥୁଥୁ, ଦାଉଁଦାଉଁ, ଧୋଧୋ, ହୋହୋ, ଠନ୍‌ଠନ୍, ଧଡ଼୍‌ଧାଡ଼୍, ଭୁସ୍‌ଭାସ୍, ଭଡ଼୍‌ଭାଡ଼୍, ସର୍‌ସର୍, ଟବଟବ, ଟୁଟୁ, ଡବଡବ, କୁଡୁକୁଡୁ ।

(ଞ) ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ ଓ କ୍ରିୟାପଦ ଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାରଦ୍ୱାରା ରଚନା ସରସ ଓ ସୁନ୍ଦର ହୁଏ । ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଶବ୍ଦର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ଶବ୍ଦର ଉଦାହରଣ :

ହସହସ	ଠିକ୍ଠିକ୍	ମୁହେଁମୁହେଁ	ଆସୁଆସୁ	ଝାଇଁଝାଇଁ
ମାସମାସ	ଦଳଦଳ	ହାତେହାତେ	ଯାଉଯାଉ	ହାଇଁହାଇଁ
ବର୍ଷବର୍ଷ	ପଲପଲ	କାନେକାନେ	ଚାଲୁଚାଲୁ	ଫିରିଫିରି
ଶୀତଶୀତ	ମେଞ୍ଚାମେଞ୍ଚା	ବାଟେବାଟେ	କହୁକହୁ	କୁଢ଼କୁଢ଼
ଜରଜର	ଚିହ୍ନାଚିହ୍ନା	ଦେଶେଦେଶେ	ଧାଉଁଧାଉଁ	ଥାକଥାକ
ରାତିରାତି	ନୂଆନୂଆ	ଗାଏଁଗାଏଁ	ଚାଲିଚାଲି	ଧରଧର
ମୁଠାମୁଠା	ଭୂରିଭୂରି	ଘରେଘରେ	ଲେଖିଲେଖି	ମାରମାର
ବଡ଼ବଡ଼	ଗଦାଗଦା	ପେଟେପେଟେ	ଦେଖିଦେଖି	ତୁହାକୁତୁହା
ଜଳଜଳ	ସିଧାସିଧା	ବାହାରେବାହାରେ	ଚାହିଁଚାହିଁ	ଗଣ୍ଡିଳିଗଣ୍ଡିଳି
ଛଳଛଳ	ବାଟିବାଟି	ଟିକିଏଟିକିଏ	ଖାଇଖାଇ	ଭରଣଭରଣ
ଟୁକୁଟୁକୁ	ଗାଡ଼ିଗାଡ଼ି	ଛାଏଁଛାଏଁ	ଭାବିଭାବି	ଡହଡହ
ଥରଥର	ବୋଝବୋଝ	ବାଏଁବାଏଁ	ବସିବସି	ଜକଜକ
ପାଟୁପାଟୁ	ଟହଟହ	ମୁଠେମୁଠେ	ଧରୁଧରୁ	ବସ୍ତାବସ୍ତା
ଟକଟକ	ତରତର	ଗୋଡ଼େଗୋଡ଼େ	ମରୁମରୁ	ଘରଘର
ଡବଡବ	ତମତମ	ହାଡ଼େହାଡ଼େ	କରୁକରୁ	ପରସ୍ତପରସ୍ତ
ତନ୍ନତନ୍ନ	ଦିକିଦିକି	କଥାରେକଥାରେ	ନାଚିନାଚି	ଚଳଚଳ
କନକନ	ନକନକ	ଖେଳରେଖେଳରେ	କାଶିକାଶି	ମିଠାମିଠା
ଲହଲହ	ବାଟିବାଟି	ଧୀରେଧୀରେ	ହସିହସି	ମନ୍ଦମନ୍ଦ

ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର :

୧ । ଆପେଆପେ—ଗୋବିନ୍ଦ ଆପେ ଆପେ ବିପଦକୁ ବରଣ କରୁଛି ।

୨ । ମୁହେଁମୁହେଁ—ମୁଁ ତାକୁ ମୁହେଁମୁହେଁ ଅପମାନ ଦେଲି ।

୩ । କଥାରେ କଥାରେ—କଥାରେ କଥାରେ ଏତେ କାଣ୍ଡ ଘଟିଗଲା ।

୪ । ଘରଘର—ଗଣନାକର୍ମୀମାନେ ଘରଘର ବୁଲି ଜନଗଣନା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ।

୫ । ମୁଠାମୁଠା—ମୁଁ ମୁଠାମୁଠା ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କଲି, ତଥାପି ପୁଅଟା ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ୍ ହେଲା ।

୬ । କନକନ—ଆରେ ଟିକିଏ ଶୁଣ, ଏମିତି ଯିବାପାଇଁ ଖାଲି କନକନ ହେଉଛୁ କାହିଁକି ?

୭। ଚଳଚଳ—ସେ ଚଳଚଳ କରି ପାଣି ପିଉଛି ।
୮। କାନେକାନେ—ବହିଟି ଆଣିବାପାଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କାନେକାନେ କହିଛି ।
୯। ଝାଇଁଝାଇଁ—ଖରାରେ ଚାଲିଚାଲି ମୁଣ୍ଡଟା ଝାଇଁଝାଇଁ ହେଲା ।
୧୦। ଦିକିଦିକି—ଦୀପ ଦିକିଦିକି ଜଳୁଛି ।
୧୧। ସିଧାସିଧା—ମୋ କଥା ମାନି ସିଧାସିଧା ଘରକୁ ଆସିବୁ ।
୧୨। ବଡ଼ବଡ଼—ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ବଡ଼ବଡ଼ କଥା ମୋ ଆଗରେ କହନାହିଁ ।
୧୩। ଗଦାଗଦା—ବିଭୂତିବାବୁ ସବୁବେଳେ ଗଦାଗଦା ବହି ଭିତରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି ।
୧୪। ଭୂରିଭୂରି—ତୁମ ଦୁର୍ନୀତିର ଭୂରିଭୂରି ପ୍ରମାଣ ରହିଛି ।
୧୫। ତୁଣ୍ଡରେ ତୁଣ୍ଡରେ—ତୁଣ୍ଡରେ ତୁଣ୍ଡରେ ଏମିତି କହିଦେଲେ ହେବନି, କାର୍ଯ୍ୟରେ କରି ଦେଖାଅ ।

(ଟ) ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର ବିଭିନ୍ନ ପଦରୂପେ ବ୍ୟବହାର

ଅତି

ବିଶେଷଣ—**ଅତି**ଲୋଭ ବିପଦର କାରଣ ।

ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ—ଭୋଜିପାଇଁ **ଅତି** ସରୁ ଚାଉଳ ଆଣିବ ।

କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ—**ଅତି** ଚିପୁଡ଼ିଲେ ଲେମ୍ବୁ ପିତା ଲାଗେ ।

ବିଶେଷ୍ୟ—**ଅତିଟା** କାହାର ବେଶିଦିନ ରହିନାହିଁ ।

ଅତିରୁ ଇତି—ଏକଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।

ଆଗ

ବିଶେଷ୍ୟ—ବାପାଙ୍କ **ଆଗରେ** କହିବାକୁ ମୋର ସାହସ ନାହିଁ ।

ଆଗ ସୁନାପାଗ ।

ବିଶେଷଣ—**ଆଗ** ଲୋକେ ଆଗେ ଯାଆନ୍ତୁ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ତୁମେ **ଆଗ** କହ ।

ଅବ୍ୟୟ—**ଆଗ** ମନ ଦେଇ ଶୁଣ; ପରେ ଉତ୍ତର ଦେବ ।

ଆଗ ପଇସା ଥୁଅ ।

ଆଚ୍ଛା

ବିଶେଷଣ—ଯାହାହେଉ **ଆଚ୍ଛା** କାମଟାଏ କଲ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ମୁଁ **ଆଚ୍ଛା** କଲି, ତୁମର ଯାଏଆସେ କଣ ?

ଅବ୍ୟୟ—**ଆଚ୍ଛା**, ଆପଣ ରଘୁନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପୁଅ ରମେଶ ତ ?

ଆଡ଼

ବିଶେଷ୍ୟ—ଏ ବଖରାଟି ଆଡ଼ଦୀର୍ଘରେ ବିଶେଷ ବଡ଼ ନୁହେଁ ।

ବିଶେଷଣ—ସାବତ ମା' ହୋଇଥିବାରୁ ପିଲାଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଆଡ଼ ଆଖିରେ ଚାହୁଁ ନାହିଁ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ତୁମେ ମୋ ରାସ୍ତାରୁ ଆଡ଼ ହୁଅ ।

ଏକା

ବିଶେଷଣ—ଏକା ମାଘକେ ଶୀତ ଯାଏ ନାହିଁ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ସେ ଏକା ଗଲା ।

ଅବ୍ୟୟ—ଆଚ୍ଛା ପାନେ ଦେଲା ଏକା ।

ସର୍ବନାମର ବିଶେଷଣ—ଆଗକୁ ପଛକୁ କେହି ନାହିଁ, ଆଜି ସେ ଏକା ।

କିଛି

ସର୍ବନାମ—ସମସ୍ତେ ଆସି ନଥିଲେ, କିଛି ଆସିଥିଲେ ।

ବିଶେଷ୍ୟ—ମୋଠାରେ କିଛି ନାହିଁ । କିଛିକୁ ଅତିରଂଜିତ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ବିଶେଷଣ—ତୁମ କଥାର କିଛି ମାନେ ନାହିଁ । କିଛି ଜଳଖିଆ ଖାଅ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ବନ୍ଧୁ କିଛି କହିଲେ, କିଛି ଲୁଚାଇଲେ ।

କିନ୍ତୁ

ଅବ୍ୟୟ—ମୁଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କେତେ ଡାକିଲି, କିନ୍ତୁ ସେ ମୋ ଗୁହାରି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ।

ବିଶେଷ୍ୟ—ତୁମେ ମୋତେ ଆଉ ଏତେ କିନ୍ତୁ ଶୁଣାଅନା ।
ଯାହା କହିବ ସିଧାସିଧା କହ, କିନ୍ତୁଫିନ୍ତୁ ଆଉ କହ ନାହିଁ ।

କେତେ

ସର୍ବନାମ—ଏ ସଂସାରକୁ କେତେ ଆସିବେ, ସଂସାରରୁ କେତେ ଯିବେ ।

ବିଶେଷ୍ୟ—ତୁମେ କେତେର ପ୍ରଶ୍ନ ଆଉ କର ନାହିଁ ।

ବିଶେଷଣ—ଏ ଗଛରେ କେତେ ଫଳ ଫଳିଛି ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ତମେ କେତେ କହୁଛ ମ !

ଖାଇ

ବିଶେଷ୍ୟ—ଶୀତ ଋତୁ ଆସିଲେ ଖାଇରେ ଆଖୁ ପେଡ଼ା ହୁଏ ।
ବସ୍‌ଟା ଖାଇରେ ଓଲଟିଗଲା ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—ନରିବାବୁଙ୍କୁ ଭଲ ଖାଇ ଆସେ ।

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା—ମଧୁ ଦାସ ଖାଇଖାଇ ସମ୍ପତ୍ତି ସାରିଦେଲା ।

Scanned with CamScanner

ଖାଲି

ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ—**ଖାଲି** ହାତରେ ଦେବଦର୍ଶନ କର ନାହିଁ ।

ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ—ଯେତେ ବାଇଗଣ ଦେଖିଲି ସବୁ **ଖାଲି** ପୋକରା ।

କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ—ତୁ **ଖାଲି** ଖେଳୁଥା ଆଉ ପାଠ ପଢ଼ନା ।

ଗୁଣ

ବିଶେଷ୍ୟ—**ଗୁଣ** ଥିଲେ ଲୋକ ସବୁଠି ଆଦର ପାଏ ।

ବିଶେଷଣ—**ଗୁଣର** ପିଲାକୁ ସମସ୍ତେ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ।

କ୍ରିୟା—ଦଶକୁ ଦଶରେ **ଗୁଣ** ।

ଗୋଟାଏ

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ଘଣ୍ଟାରେ **ଗୋଟାଏ** ବାଜିଛି ।

ବିଶେଷଣ—ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ **ଗୋଟାଏ** ଲୋକ ଆସିନାହିଁ ।

କ୍ରିୟା—ପିଲାଟି ପ୍ରତିଦିନ ମଇଳା ପଲିଥିନ **ଗୋଟାଏ** ।

ଛାଡ଼

ବିଶେଷ୍ୟ—ଧାର୍ମିକ ଲୋକେ କାର୍ତ୍ତିକରେ **ଛାଡ଼** କରନ୍ତି ।

ବିଶେଷଣ—**ଛାଡ଼** ଦ୍ରବ୍ୟ ଛାଡ଼ଖାଇରେ ଖିଆଯାଏ ।

କ୍ରିୟା—ତୁମେ ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ ଏ ଘର **ଛାଡ଼** ।

ଜମା

ବିଶେଷ୍ୟ—ଲୋକଟିର **ଜମାକୁ** ଖର୍ଚ୍ଚ ବଳିପଡୁଛି ।

ବିଶେଷଣ—**ଜମା** ଧନକୁ ମନଇଚ୍ଛା ଖର୍ଚ୍ଚ କରନାହିଁ ।

କ୍ରିୟା—ତୁମେ ଡାକଘରେ ଟଙ୍କା **ଜମା**; ଭବିଷ୍ୟତକୁ କାମରେ ଲାଗିବ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ପିଲାଟା ମୋ କଥା **ଜମା** ଶୁଣୁନାହିଁ ।

ଅବ୍ୟୟ—ତୁମେ **ଜମା** ଭଲଲୋକ ନୁହଁ ।

ଟାଣ

ବିଶେଷ୍ୟ—ତାର ଏ **ଟାଣ** ବେଶିଦିନ ରହିବ ନାହିଁ ।

ବିଶେଷଣ—**ଟାଣ** ଖରାରେ ବୁଲ ନାହିଁ ।

କ୍ରିୟା—ରଥ ଦଉଡ଼ି **ଟାଣ** ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—କଥାଗୁଡ଼ାକ **ଟାଣରେ** କହନାହିଁ ।

Scanned with CamScanner

ଟିକିଏ

ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ—ଟିକିଏ ବିଷ ମୃତ୍ୟୁପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ।
ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ—ଟିକିଏ ମଧୁର କଥା ବି ରୋଗୀକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇପାରେ ।
କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ—ଟିକିଏ ଶୁଣ ।

ଠିକ୍

ବିଶେଷ୍ୟ—ଠିକ୍ ଭୁଲ୍‌ର ବିଚାର ସମସ୍ତେ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ମନେରଖ, ଠିକ୍‌କୁ ବେଠିକ୍ କହିବା ଅନ୍ୟାୟ ।
ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ—ଆଜିର ସମାଜରେ ଠିକ୍ କଥା କେତେଜଣ କହନ୍ତି ?
କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ଠିକ୍ ଲେଖ, ଠିକ୍ ପଢ଼ ।
ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ—ମୁଁ ଠିକ୍ ଦଶଟାରେ ପହଞ୍ଚିବି ।
ଅବ୍ୟୟ—**ଠିକ୍,** ତୁମେ ଯାହା କହୁଛ, ସତ ।

ତୁଚ୍ଛା

ବିଶେଷ୍ୟ—**ତୁଚ୍ଛା**କୁ ଏତେ କଥା କାହିଁକି ?
ବିଶେଷଣ—**ତୁଚ୍ଛା** କଥାରେ କଳି ଲାଗ ନାହିଁ ।
କ୍ରିୟା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତୁ ମଇଳା ପାଣିତକ କୁଣ୍ଡରୁ **ତୁଚ୍ଛା** ।
କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ରମେଶ ସବୁବେଳେ **ତୁଚ୍ଛା**ରେ ରାଗୁଛି ।

ଧନୀ

ବିଶେଷ୍ୟ—**ଧନୀ**ର ଧନ ହେଉଛି ଅସଲ ଶକ୍ତି ।
ବିଶେଷଣ—**ଧନୀ** ଲୋକର ସବୁଠାରେ ସମ୍ମାନ ଥାଏ ।

ନାହିଁ

ଅବ୍ୟୟ—**ନାହିଁ,** ମୁଁ ଏ କାମ କରିପାରିବି ନାହିଁ ।
କ୍ରିୟା—ସୁଖର ଦିନ କାହାର ସବୁବେଳେ ରହେନାହିଁ ।
ବିଶେଷ୍ୟ—'ହଁ' କି **'ନାହିଁ'** ଗୋଟିଏ କଥା କହନ୍ତୁ ।
ବିଶେଷଣ—**ନାହିଁ** ମାମୁଠାରୁ କଣାମାମୁ ଭଲ ।

ନିତାନ୍ତ

ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ—**ନିତାନ୍ତ** ବୋକା ପିଲାକୁ ପଢ଼ାଇବା କଷ୍ଟ ।
କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ତୁମେ **ନିତାନ୍ତ** ଆସିଲେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।
ଅବ୍ୟୟ—**ନିତାନ୍ତ** ଯଦି ଜିଦ୍ ଧରିବ, ଦେବି ।

Scanned with CamScanner

ନିହାତି

ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ—ନବୀନ ଏକ **ନିହାତି** ଅଳସୁଆ ପିଲା ।
ନିହାତି ନିର୍ବୋଧକୁ ସହଜରେ ବୁଝାଇ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ତୁମେ **ନିହାତି** ଆସିବ, ନଚେତ୍ ମୁଁ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବି ।
—**ନିହାତି** କହୁଛ ଯଦି ମୁଁ ଯିବି ।

ନିଶ୍ଚୟ

ବିଶେଷ୍ୟ—ଦୃଢ଼ମନା ଲୋକମାନେ କେବେହେଲେ **ନିଶ୍ଚୟ**ରୁ ଦୂରେଇ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବିଶେଷଣ—**ନିଶ୍ଚୟ** କଥାକୁ ଛାଡ଼ି ଅନିଶ୍ଚୟରେ ମନ ଦିଅ ନାହିଁ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ଆଜିର ମ୍ୟାଚ୍‌ରେ ଭାରତ **ନିଶ୍ଚୟ** ଜିଣିବ ।

ପଛ

ବିଶେଷ୍ୟ—ସବୁବେଳେ ଆଗ **ପଛ**କୁ ଚାହିଁ କାମ କରିବା ଉଚିତ ।

ବିଶେଷଣ—**ପଛ** କଥାକୁ ମନରୁ ପୋଛିଦିଅ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ଅନ୍ୟମାନେ ଆଗେ ଖାଆନ୍ତୁ, ମୁଁ **ପଛେ** ଖାଇବି ।
ଭଲ ନ ପଢ଼ିବାରୁ ପଲ୍ଲବୀ **ପଛରେ** ରହିଲା ।

ପାଗ

ବିଶେଷ୍ୟ—ଆଜିଠାରୁ **ପାଗ** ଅନୁକୂଳ ହେବାର ସୂଚନା ମିଳୁଛି ।
—**ପାଗ** ଭିତୁଭିତୁ କଚେରି ବରଖାସ୍ତ ।

ବିଶେଷଣ—ଭୋଗପାଇଁ ଏ **ପାଗ** ଉଖୁଡ଼ା ନିଅ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ଏ ପିଠା **ପାଗରେ** ହୋଇନାହିଁ ।

ପ୍ରତି

ବିଶେଷ୍ୟ—ଏ କିଆରୀର ଦୀର୍ଘ **ପ୍ରତି** ସେତେ ବଡ଼ ନୁହେଁ ।

ବିଶେଷଣ—**ପ୍ରତି** କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୁଅନାହିଁ ।

ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ—ଦୀନ **ପ୍ରତି** ଦୟା କର ।

ଅବ୍ୟୟ—ଜଣ **ପ୍ରତି** ଦଶଟଙ୍କା ଚାନ୍ଦା ପଡ଼ିଛି ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ

ବିଶେଷ୍ୟ—ପିତାମାତା **ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ**ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସନ୍ତାନର ଦେବତା ଅଟନ୍ତି ।
—**ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ**ରେ ଓ ପରୋକ୍ଷରେ ହିତ କରୁଥିବା ଲୋକ ବନ୍ଧୁ ଅଟେ ।

ବିଶେଷଣ—ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପିତାମାତା **ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ** ଦେବତା ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ଗଲାକାଲିର ରାସ୍ତା ଦୁର୍ଘଟଣାକୁ ମୁଁ **ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ**ରେ ଦେଖିଛି ।

Scanned with CamScanner

ବଡ଼

ବିଶେଷ୍ୟ—**ବଡ଼**ଙ୍କର ବଡ଼ କଥା । **ବଡ଼**ଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କର ।

—**ବଡ଼ବଡ଼**ମାନେ ବି ବେଳେବେଳେ ନିୟମଭଙ୍ଗ କରିଥାନ୍ତି ।

ବିଶେଷଣ—ଛୋଟ ମୁହଁରେ **ବଡ଼** କଥା କହନାହିଁ । ମୋ ଉପରେ **ବଡ଼** ଦାୟିତ୍ୱ ଅଛି । **ବଡ଼** ଲୋକଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ ।

ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ—ତୁମେ **ବଡ଼** ଭଲ ଲୋକ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ—ଦୀନବନ୍ଧୁ ବୁଢ଼ା ହେଲେ ବି **ବଡ଼** ବେଗରେ ଚାଲନ୍ତି ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ତୁମକୁ ଧୋତିପଞ୍ଜାବୀ **ବଡ଼** ମାନେ ।

ବସ

ବିଶେଷ୍ୟ—ଅଧିକ ସ୍ନେହସାର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ଦେହରେ **ବସ** ବୃଦ୍ଧିପାଏ ।

ପିଲାଙ୍କୁ **ବସ**-ଉଠ କରନାହିଁ ।

ବିଶେଷଣ—**ବସ** ମାଛ ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ ।

କ୍ରିୟା—ତୁମେ ଏଠାରେ **ବସ** ।

ବାଳ

ବିଶେଷ୍ୟ—ଶାଗ କାଟି **ବାଳ** ବାଛ ନାହିଁ ।

ଧଳା **ବାଳ** ବି କାହାରି କାହାରି ମୁଣ୍ଡକୁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ।

ବିଶେଷଣ—**ବାଳ** ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କିରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ।

ବାଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଶିଶୁର ଅପରାଧ କ୍ଷମଣୀୟ ।

ବିଶେଷ

ବିଶେଷ୍ୟ—ମୁଁ ଖାଦ୍ୟରେ **ବିଶେଷ**-ସାଧାରଣ ଖୋଜେ ନାହିଁ ।

ବିଶେଷଣ—ଭୂମିକମ୍ପ, ସୁନାମି ଓ ମହାବାତ୍ୟା ଏକଏକ **ବିଶେଷ** ବିପତ୍ତି ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ଭାଗୀରଥି ବାବୁ ଭାଷଣ ଦେଲେ **ବିଶେଷ** କହନ୍ତି ।

ମନ୍ଦ

ବିଶେଷ୍ୟ—ଭଲ ଓ **ମନ୍ଦ**ର ବିଚାରକୁ ନେଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ ।

ବିଶେଷଣ—**ମନ୍ଦ** କାର୍ଯ୍ୟ ନିନ୍ଦନୀୟ । **ମନ୍ଦ** ଲୋକର ପାଖକୁ ଯାଅ ନାହିଁ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ଦକ୍ଷିଣା ପବନ **ମନ୍ଦମନ୍ଦ** ବହୁଛି ।

ଅନ୍ୟର **ମନ୍ଦ** କରନାହିଁ, ଭଲ କର ।

Scanned with CamScanner

ମଲା

ବିଶେଷ୍ୟ—**ମଲାମାନେ** କି କାମ କରିବେ ?

ବିଶେଷଣ—**ମଲା**ଘୋଡ଼ାର ଟାଙ୍ଗ ମାପି ଲାଭ ନାହିଁ ।

ସେ ଜଣେ **ମଲା** ଗାଈର ଦାନ୍ତ ଗଣିବା ଲୋକ ।

ମଦନ **ମଲା** ମାଛିକୁ 'ମର' କହେ ନାହିଁ ।

ମଲା ଲୋକ ବଞ୍ଚେ ନାହିଁ ।

କ୍ରିୟା—ପୁଣ୍ୟବଳରୁ ବୁଢ଼ାଟି କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀରେ **ମଲା** । ଯେ **ମଲା**, ସେ ତରିଗଲା ।

ଅବ୍ୟୟ—**ମଲା**, ଓଧ ସାଙ୍ଗରେ ବଣଭୁଆ ବାଇ ହୋଇଛି ।

ମଲା, ବୁଢ଼ା କାଳକୁ ତୋର ଏମିତି କାମ କରିବାକୁ ଥିଲା ?

ମାପ

ବିଶେଷ୍ୟ—ମୋତେ ଜମି**ମାପ** ଆସେ । ଦରଜୀ ପୋଷାକ ପାଇଁ **ମାପ** ନେଲା ।

ବିଶେଷଣ—**ମାପ** କାମ ଶୀଘ୍ର ସାର ।

ସତ୍‌କର୍ମ ଜୀବନର **ମାପ**-ଦଣ୍ଡ ଅଟେ ।

କ୍ରିୟା—ସତ୍‌କର୍ମରେ ହିଁ ଜୀବନକୁ **ମପାଯାଏ** । ଏ କନାଟିକୁ **ମାପ** ।

ଯେ

ସର୍ବନାମ—**ଯେ** ଥାଏ ପର ନଟକୂଟେ । ତାକୁ ଗୋବିନ୍ଦ ମାରନ୍ତି କପଟେ ।

ଯେ ଯେପରି କର୍ମ କରିବ, ସେ ସେପରି ଫଳ ପାଇବ ।

ବିଶେଷଣ—**ଯେ** ଦେଶ ଯାଇ, ସେ ଫଳ ଖାଇ ।

ଯେ ପର ହୋଇ ଉପକାର କରେ, ତାକୁ ନିଜର ବୋଲି ଜାଣିବ ।

ଯେ ଜନ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ କହେ, ମୁହିଁ ବସଇ ତାର ଦେହେ ।

ସମୁଚ୍ଚୟୀ ଅବ୍ୟୟ—ଶିକ୍ଷକ କହୁଥିଲେ **ଯେ** ମୋତେ ପାଠପଢ଼ାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ।

ଆଳଙ୍କାରିକ ଅବ୍ୟୟ—ସେ **ଯେ** କେଡ଼େ କଥା କଲା !

ଯେଡ଼େ

ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ—**ଯେଡ଼େ** ଭୋଜି, ସେଡ଼େ ଖର୍ଚ୍ଚ ।

ଯେଡ଼େ ବାଉଁଶକୁ ସେଡ଼େ ପୋଲ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—କହନ୍ତି **ଯେଡ଼େ**, ନୁହନ୍ତି ତେଡ଼େ ।

ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ—**ଯେଡ଼େ** ଅସୁନ୍ଦର, ସେଡ଼େ ଗୁଣର ।

ଯେଡ଼େ ଲମ୍ବା, ସେତେ ପତଳା ।

ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ—ଯାହାର ମନ **ଯେଡ଼େ**, ତାହାର ପ୍ରଭୁ ତେଡ଼େ ।

ଯେପରି

ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ–ଯେପରି ଦୋଷକୁ ସେପରି ଦଣ୍ଡ ।

ଯେପରି ଲୋକକୁ ସେପରି ବ୍ୟବହାର ଦରକାର ।

କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ–ଯେପରି କହୁଛ, ସେପରି ଶୁଣୁଛ ।

ଯେପରି ଆସିଥିଲ, ସେପରି ଚାଲିଯାଅ ।

ଅବ୍ୟୟ–ମନେହେଲା, ଯେପରି ସେ ଭିନ୍ନେ ମଣିଷ ହୋଇଯାଇଛି ।

ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥାଏ, ଯେପରି ବାଘଟାଏ ମୋ ଆଗରେ ଆଁ କରି ଠିଆ ହୋଇଛି ।

ରଙ୍ଗ

ବିଶେଷ୍ୟ–ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁରେ ସାତରଙ୍ଗ ଅଛି ।

ପିଲାଟିର ଦେହର **ରଙ୍ଗ** ଗୋରା ।

ବିଶେଷଣ–ରଞ୍ଜିତା **ରଙ୍ଗ** ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିବାକୁ ଭଲ ପାଏ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ–ଦୁଆରୀ କେତେ **ରଙ୍ଗରେ** କହିପାରେ ଓ ନାଚିପାରେ ।

ସୁନ୍ଦର

ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ–ପିଲାଟି **ସୁନ୍ଦର** ।

ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ–**ସୁନ୍ଦର** ଆକାଶ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ–ସୌମ୍ୟା **ସୁନ୍ଦର** ନାଚିପାରେ ।

ବିଶେଷ୍ୟ–**ସୁନ୍ଦର** ହିଁ ସବୁବେଳେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ।

ସୁନ୍ଦରେ ତୃପ୍ତିର ଅବସାଦ ନାହିଁ ।

ହସ

ବିଶେଷ୍ୟ–ଶିଶୁର **ହସରେ** ମଧୁରତା ଥାଏ । **ହସ** ଦୀର୍ଘଜୀବନର ମହୋଷଧି ।

ତା' **ହସ** ପରି କେହି ହସିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ହସି ଜାଣିଲେ **ହସ** ସୁନ୍ଦର ।

ବିଶେଷଣ–ହରି **ହସ** କଥା କହିବାରେ ଓସ୍ତାଦ ।

ହସହସ ମୁହଁ ଅତି ସୁନ୍ଦର ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ–ସେ କଥାଟାକୁ **ହସରେ** କହିଲେ ।

ପିଣ୍ଟୁ ମୋ କଥାକୁ **ହସରେ** ଉଡ଼ାଇଦେଲା ।

କ୍ରିୟା–ତୁମେ ଟିକିଏ **ହସ** ।

Scanned with CamScanner

ହାତ

ବିଶେଷ୍ୟ—ହାତ ଓ ଗୋଡ଼ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାନ ।

କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ—ହାତେ ମାପି ଚାଖଣ୍ଡେ ଟାଲ ।

ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ—ହିମାନୀର ହାତ କାମ ଅତି ମନଛୁଆଁ ।

କ୍ରିୟା—ବନ୍ଦନା ବୀଣାକୁ ବହଟି ହାତେଇଲା ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

କଚ୍‌କଚ୍, ପିଁପାଁ, ଘଡ଼ଘଡ଼, କୁଳୁକୁଳୁ, ଥପଥପ, ମଟମଟ, କୁତୁକୁତୁ, ଭଁଭଁ, କିରିକିରି, ଧଡ଼ଧାଡ଼୍, ଘୋଘୋ ।

୨ । ଦଶଟି ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

୩ । 'କ' ଓ 'ଖ' ତାଲିକାରେ ଥିବା ସମ୍ପୃକ୍ତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋଡ଼ି ବାକ୍ୟ ଗଠନ କର ।

'କ' ତାଲିକା—କଇଁକଇଁ, ଗୁଣୁଗୁଣୁ, ବାଟିବାଟି, ଦଳଦଳ, ଭୂରିଭୂରି, ଚିହ୍ନାଚିହ୍ନା, ଖିଲିଖିଲି, ପିଚ୍‌ପିଚ୍, ମର୍‌ମର୍, ମିଠାମିଠା, ଠିକ୍‌ଠିକ୍, ଚିଁଚିଁ

'ଖ' ତାଲିକା—ଚଢ଼େଇ, ଖେଳାଳି, ମୁହଁ, କଥା, ଜୋତା, ହସ, ପ୍ରମାଣ, ଜମି, ମହୁମାଛି, ରକ୍ତ, ଉତ୍ତର, କାନ୍ଦ

ଅଶୁଦ୍ଧି-ସଂଶୋଧନ

ଶୁଦ୍ଧ କଥନ, ଲିଖନ ଓ ପଠନ ଏକ ଏକ କଳା । ଏହା ସଂସ୍କୃତିସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପରିଚାୟକ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁମାନେ ମାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି ସେମାନେ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ବ୍ୟାକରଣଜ୍ଞାନର ଅଭାବ, ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ କାରଣରୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଏ । ବ୍ୟାକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ତ୍ରୁଟିଯୁକ୍ତ । ତେଣୁ ଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ସମସ୍ତଙ୍କର କରଣୀୟ । ଆମ ଲିଖିତ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେକ ନିର୍ବାଚିତ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର ଶୁଦ୍ଧ ରୂପ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ସନ୍ଧି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଶୁଦ୍ଧି :		ଦୁରୁହ	ଦୁରୂହ
ଅଶୁଦ୍ଧ	**ଶୁଦ୍ଧ**	ଦୁଦ୍ଧର୍ଷ	ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ
ଅନ୍ତସ୍କରଣ	ଅନ୍ତଃକରଣ	ନୀର୍ଜନ	ନିର୍ଜନ
ଆବିସ୍କାର	ଆବିଷ୍କାର	ନିରସ୍ତ୍ରିକରଣ	ନିରସ୍ତ୍ରୀକରଣ
ଉଜ୍ୱଳ	ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ	ନିରାପେକ୍ଷ	ନିରପେକ୍ଷ
ଉତପ୍ତ	ଉତ୍ତପ୍ତ	ନିରିକ୍ଷା	ନିରୀକ୍ଷା
ଉପରୋକ୍ତ	ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ	ନିରୂଦ୍ୟମ	ନିରୁଦ୍ୟମ
କବିନ୍ଦ୍ର	କବୀନ୍ଦ୍ର	ପରିଛଦ	ପରିଚ୍ଛଦ
ଗଣେଷ	ଗଣେଶ	ପରିଛେଦ	ପରିଚ୍ଛେଦ
ଚଳଚିତ୍ତ	ଚଳଚ୍ଚିତ୍ତ	ପରିସ୍କାର	ପରିଷ୍କାର
ଚଳଚିତ୍ର	ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର	ପଶ୍ୱାଧମ	ପଶ୍ୱଧମ
ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟ	ଚକ୍ଷୁର୍ଦ୍ୱୟ	ପୃଥକାନ୍ନ	ପୃଥଗନ୍ନ
ଚକ୍ଷୁରୋଗ	ଚକ୍ଷୂରୋଗ	ପ୍ରତ୍ୟକ	ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଜଗର୍ନ୍ନାଥ	ଜଗନ୍ନାଥ	ପ୍ରତ୍ୟେହ	ପ୍ରତ୍ୟହ
ଜଗବନ୍ଧୁ	ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଧୁ	ବଶମ୍ୱଦ	ବଶଂବଦ
ଜାଗ୍ରତାବସ୍ଥା	ଜାଗ୍ରଦବସ୍ଥା	ବାକ୍‌ଦେବୀ	ବାଗ୍‌ଦେବୀ
ଦିଗାମ୍ବର	ଦିଗମ୍ବର	ବାରମ୍ବାର	ବାରଂବାର, ବାରବାର
ଦୁରାଦୃଷ୍ଟ	ଦୁରଦୃଷ୍ଟ	ବିଛେଦ	ବିଚ୍ଛେଦ
ଦୁରାବସ୍ଥା	ଦୁରବସ୍ଥା	ବିଦ୍ୟୁତାଲୋକ	ବିଦ୍ୟୁଦାଲୋକ
ଦୁରାଶା	ଦୁରାଶା	ବିପଦ୍‌ପାତ	ବିପତ୍‌ପାତ

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ବୃକ୍ଷଛାୟା	ବୃକ୍ଷଚ୍ଛାୟା	ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି	ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର
ଭୂମ୍ୟାଧିକାରୀ	ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ	ଅହର୍ନିଶି	ଅହର୍ନିଶ
ମନସ୍କାମନା	ମନସ୍କାମନା	ଅହୋରାତ୍ରି	ଅହୋରାତ୍ର
ମନୋକଷ୍ଟ	ମନଃକଷ୍ଟ	କାଳିଚରଣ	କାଳୀଚରଣ
ମନଭାବ	ମନୋଭାବ	କାଳୀଦାସ	କାଳିଦାସ
ଯଶଲାଭ	ଯଶୋଲାଭ	ଦିବାନିଶି	ଦିବାନିଶ
ରଜଗୁଣ	ରଜୋଗୁଣ	ଦିବାରାତ୍ରି	ଦିବାରାତ୍ର
ରବିନ୍ଦ୍ର	ରବୀନ୍ଦ୍ର	ଧନୀପୁତ୍ର	ଧନିପୁତ୍ର
ଶିରଛେଦ	ଶିରଶ୍ଛେଦ	ନିକଳଙ୍କ	ନିଷ୍କଳଙ୍କ
ଶିରବ୍ୟଥା	ଶିରୋବ୍ୟଥା	ନିର୍ଦୟା	ନିର୍ଦୟ
ଶିରମଣି	ଶିରୋମଣି	ନିର୍ଦୋଷୀ	ନିର୍ଦୋଷ
ଶୁଦ୍ଧ୍ୟାଶୁଦ୍ଧି	ଶୁଦ୍ଧ୍ୟଶୁଦ୍ଧି	ନିରହଂକାରୀ	ନିରହଂକାର
ସଦ୍ୟଜାତ	ସଦ୍ୟୋଜାତ	ନିରୋଗୀ	ନୀରୋଗ
ସଦ୍ୟସ୍ନାତ	ସଦ୍ୟଃସ୍ନାତ	ପଦ୍ମନାଭି	ପଦ୍ମନାଭ
ସନ୍‌ମତି	ସମ୍ମତି	ପକ୍ଷୀରାଜ	ପକ୍ଷିରାଜ
ସନ୍‌ମୁଖ	ସମ୍ମୁଖ	ପକ୍ଷୀଶାବକ	ପକ୍ଷିଶାବକ
ସନ୍ୟାସ	ସନ୍ନ୍ୟାସ	ପିତାଧନ	ପିତୃଧନ
ସମ୍ବାଦ	ସଂବାଦ	ପୁରଷତ୍ତମ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ
ସାଣ୍ମାସିକ	ଷାଣ୍ମାସିକ	ପ୍ରାଣୀବର୍ଗ	ପ୍ରାଣିବର୍ଗ
ସ୍ୱଛ	ସ୍ୱଚ୍ଛ	ଭ୍ରାତାଗଣ	ଭ୍ରାତୃଗଣ
ହୃଦ୍‌କମ୍ପ	ହୃତ୍‌କମ୍ପ	ମଧ୍ୟରାତ୍ରି	ମଧ୍ୟରାତ୍ର
ହୃଦ୍‌ପିଣ୍ଡ	ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ	ମହାରାତ୍ର	ମହାରାତ୍ରି
ହୃର୍ଦୋଗ	ହୃଦ୍ରୋଗ	ମନୀଷୀଗଣ	ମନୀଷିଗଣ
କ୍ଷୀତୀଶ	କ୍ଷିତୀଶ	ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ	ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ
କ୍ଷୁଦ୍‌ପିପାସା	କ୍ଷୁତ୍‌ପିପାସା	ମହଦୋୟ	ମହୋଦୟ
ସମାସ ସନ୍ଧୀୟ :		ଯଶଧନ	ଯଶୋଧନ
ଅନାଟନ	ଅନଟନ	ଯୁବାଦଳ	ଯୁବଦଳ
ଅନୀଷ୍ଟ	ଅନିଷ୍ଟ	ରାଜାଗଣ	ରାଜଗଣ
ଅନୁସୂୟା	ଅନସୂୟା	ଶଶୀଭୂଷଣ	ଶଶିଭୂଷଣ
ଅନ୍ୟୁନ	ଅନ୍ୟୂନ	ସବିନୟପୂର୍ବକ	ସବିନୟ, ବିନୟପୂର୍ବକ

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ସଶଙ୍କିତ	ସଶଙ୍କ	ମହାନ୍ତାଆଣି	ମହାନ୍ତିଆଣୀ
ସାବଧାନପୂର୍ବକ	ସାବଧାନ, ଅବଧାନପୂର୍ବକ	ମହିୟସି	ମହୀୟସୀ
		ମାଉଷୀ	ମାଉସୀ
ସୁଚରିତ୍ରବାନ୍	ସୁଚରିତ୍ର	ମାତୁଳି	ମାତୁଳୀ
ସୁନାଶିର	ସୁନାଶୀର	ମିଛୋଇ	ମିଛୋଈ
ସ୍ଥାୟୀଭାବ	ସ୍ଥାୟିଭାବ	ମିତଣି	ମିତଣୀ
ସ୍ୱାମୀସେବା	ସ୍ୱାମିସେବା	ଯୁବତି	ଯୁବତୀ
ହଂସୀଡିମ୍ବ	ହଂସଡିମ୍ବ	ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ	ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ
ଲିଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ :		ଶୁଦ୍ରି	ଶୂଦ୍ରୀ
ଅଧିକାରୀଣୀ	ଅଧିକାରିଣୀ	ଶୁନି	ଶୁନୀ
ଅନ୍ଧୁଣି	ଅନ୍ଧୁଣୀ	**ବଚନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ :**	
ଅଭିମାନୀନୀ	ଅଭିମାନିନୀ	ଅଧିକାଂଶ ଲୋକମାନେ	ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ
ଓଜସ୍ୱୀନୀ	ଓଜସ୍ୱିନୀ	ଅନେକ ଲୋକମାନେ	ଅନେକ ଲୋକ
କତ୍ରୀ	କର୍ତ୍ତ୍ରୀ	ଗୋଟିଏ ବିରାଡ଼ିଟିଏ	ବିରାଡ଼ିଟିଏ, ଗୋଟିଏ ବିରାଡ଼ି
କାଙ୍ଗାଳୀ	କାଙ୍ଗାଳୁଣୀ		
କାଳୀକା	କାଳିକା	ଜନତାମାନଙ୍କର	ଜନତାର
କୁମାରୀକା	କୁମାରିକା	ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରମିକମାନେ	ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରମିକ
କୃପଣୀ	କୃପଣା	ସବୁପିଲାଯାକ	ସବୁପିଲା, ପିଲାଯାକ
ଗରିୟସି	ଗରୀୟସୀ	ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟମାନେ	ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟ
ଗୁଣବତି	ଗୁଣବତୀ	**ବିଶେଷ୍ୟ-ବିଶେଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ :**	
ଚଣ୍ଡାଳି	ଚଣ୍ଡାଳୀ	ଅଧିତ	ଅଧୀତ
ଚଣ୍ଡୀକା	ଚଣ୍ଡିକା	ଆଧିକ୍ୟତା	ଅଧିକତା, ଆଧିକ୍ୟ
ଜାଡ଼ି	ଜାଡ଼ୀ	ଉତ୍କର୍ଷତା	ଉତ୍କର୍ଷ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା
ତନ୍ତୀଆଣୀ	ତନ୍ତିଆଣୀ	ଐକ୍ୟତା	ଐକ୍ୟ, ଏକତା
ଦୁଃଖୀନୀ	ଦୁଃଖିନୀ	କାର୍ପଣ୍ୟତା	କାର୍ପଣ୍ୟ, କୃପଣତା
ଧନଶାଳୀନୀ	ଧନଶାଳିନୀ	ଚାପଲ୍ୟତା	ଚାପଲ୍ୟ, ଚପଳତା
ବାଗ୍ମୀନୀ	ବାଗ୍ମିନୀ	ଦାର୍ଢ୍ୟତା	ଦାର୍ଢ୍ୟ, ଦୃଢ଼ତା
ବୋହୂ	ବୋହୂ	ଦାରିଦ୍ରତା	ଦାରିଦ୍ର, ଦରିଦ୍ରତା
ଭାଣୀଜୀ	ଭାଣିଜୀ	ଦାରିଦ୍ର୍ୟତା	ଦରିଦ୍ରତା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ
ମନସ୍ୱୀନୀ	ମନସ୍ୱିନୀ		

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ପାଟବତା	ପଟୁତା, ପାଟବ
ପୂଜ୍ୟାସ୍ପଦ	ପୂଜାସ୍ପଦ, ପୂଜ୍ୟ
ପୌରୁଷତା	ପୌରୁଷ
ବୈରତା	ବୈରିତା, ବୈର
ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟତା	ବିଶିଷ୍ଟତା, ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟତା	ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସୁନ୍ଦରତା
ସଂକ୍ଷିପ୍ତରେ	ସଂକ୍ଷେପରେ

ଣତ୍ୱବିଧି-ଷତ୍ୱବିଧି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ :

ଅପରାହ୍ନ	ଅପରାହ୍ଣ
ପୂର୍ବାହ୍ନ	ପୂର୍ବାହ୍ଣ
ମଧାହ୍ନ	ମଧାହ୍ଣ
କୃଷ୍ନ	କୃଷ୍ଣ
ବିଷ୍ନୁ	ବିଷ୍ଣୁ
ପୂର୍ନ	ପୂର୍ଣ୍ଣ
ସ୍ୱର୍ନ	ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ
ଗନ୍ୟ	ଗଣ୍ୟ
ଲାବନ୍ୟ	ଲାବଣ୍ୟ
ଅଭିଳାସ	ଅଭିଳାଷ
ଅଭିସେକ	ଅଭିଷେକ
ଆନୁସଙ୍ଗିକ	ଆନୁଷଙ୍ଗିକ
ଧୂଳିଷାତ୍	ଧୂଳିସାତ୍
ନମଷ୍କାର	ନମସ୍କାର
ନିସେବନ	ନିଷେବଣ
ପରଷ୍ପର	ପରସ୍ପର
ପରିସ୍କାର	ପରିଷ୍କାର
ପୁରଷ୍କାର	ପୁରସ୍କାର
ବିଷର୍ଜନ	ବିସର୍ଜନ
ଭୂମିସ୍ଥ	ଭୂମିଷ୍ଠ
ଭାଷ୍କର	ଭାସ୍କର

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ସୁସମା	ସୁଷମା
ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ	ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ :

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଅନ୍ତର୍ଜାତିୟ	ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ
ଅନ୍ଧିଭୂତ	ଅନ୍ଧୀଭୂତ
ଅନୁଗୃହିତ	ଅନୁଗୃହୀତ
ଆନିତ	ଆନୀତ
ଆବଶ୍ୟକୀୟ	ଆବଶ୍ୟକ
ଆଭ୍ୟନ୍ତରିଣ	ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ
ଆୟୁଷ୍ମାନ୍	ଆୟୁଷ୍ମାନ୍
ଆହ୍ନୀକ	ଆହ୍ନିକ
ଆତ୍ମିୟ	ଆତ୍ମୀୟ
ଏକତ୍ରିତ	ଏକତ୍ର
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳମୟ	ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟମୟ
କାୟୀକ	କାୟିକ
କୁଳିନ	କୁଳୀନ
ଜାତିୟ	ଜାତୀୟ
ଜ୍ଞାନି	ଜ୍ଞାନୀ
ତତ୍କାଳୀକ	ତତ୍କାଳିକ, ତାତ୍କାଳିକ
ତତ୍କାଳିନ	ତତ୍କାଳୀନ
ଦାଶରଥୀ	ଦାଶରଥି
ଦୁଖି	ଦୁଃଖୀ
ଦ୍ରୋଣି	ଦ୍ରୌଣି (ଦ୍ରୋଣପୁତ୍ର)
ନବିନ	ନବୀନ
ପକ୍ଷି	ପକ୍ଷୀ
ପାବିନୀ	ପାବନୀ
ବ୍ୟାବହାରିକ	ବ୍ୟାବହାରିକ
ଭୌଗଳିକ	ଭୌଗୋଳିକ

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଯାବତିୟ	ଯାବତୀୟ
ସର୍ବଜନିନ	ସର୍ବଜନୀନ
ସାର୍ବଜନିନ	ସାର୍ବଜନୀନ
ସାର୍ବକାଳୀକ	ସାର୍ବକାଳିକ
ସାତ୍ୱୀକ	ସାତ୍ୱିକ, ସାତ୍ତ୍ୱିକ

ବିବିଧ

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଅକର୍ମନ୍ୟ	ଅକର୍ମଣ୍ୟ
ଅକାଳକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ	ଅକାଳକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ
ଅକ୍ରୁର	ଅକ୍ରୂର
ଅଙ୍ଗିକାର	ଅଙ୍ଗୀକାର
ଅଗେଁୟ	ଅଜ୍ଞେୟ
ଅଜାଣିତ	ଅଜାଣତ
ଅଜୀର୍ନ୍ନ	ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ
ଅଞ୍ଜଳୀ	ଅଞ୍ଜଳି
ଅଧର୍ଯ୍ୟ	ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ
ଅଧକ୍ଷ	ଅଧ୍ୟକ୍ଷ
ଅଧିନ	ଅଧୀନ
ଅଧିନୀ	ଅଧୀନା
ଅଧୋପତନ	ଅଧଃପତନ
ଅନାଥିନୀ	ଅନାଥା
ଅନାସ୍ତା ପ୍ରସ୍ତାବ	ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ
ଅନାବଶ୍ୟକୀୟ	ଅନାବଶ୍ୟକ
ଅନାୟସ	ଅନାୟାସ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ	ଅନ୍ୟମାନେ
ଅନିର୍ବାର୍ଯ୍ୟ	ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ
ଅନୁଚିତ୍	ଅନୁଚିତ
ଅନୁଦିତ	ଅନୂଦିତ
ଅନୁଶରଣ	ଅନୁସରଣ
ଅନ୍ତସତ୍ତ୍ୱା	ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଅନ୍ତେଷ୍ଟି	ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି
ଅନ୍ୱେସଣ	ଅନ୍ୱେଷଣ
ଅନୈକ	ଅନୈକ୍ୟ
ଅପଦସ୍ତ	ଅପଦସ୍ଥ
ଅପରାଜୀତା	ଅପରାଜିତା
ଅପୁତ୍ରିକ	ଅପୁତ୍ରକ
ଅପ୍ସରୀ	ଅପ୍ସରା
ଅବସ୍ତା	ଅବସ୍ଥା
ଅବିନେଶ୍ୱର	ଅବିନଶ୍ୱର
ଅବିଭାବକ	ଅଭିଭାବକ
ଅଭଡ଼ା	ଅବଢ଼ା
ଅଭିଆଡ଼ି	ଅଭିଆଡ଼ୀ
ଅଭିନେତାଗଣ	ଅଭିନେତୃଗଣ
ଅଭିସାପ	ଅଭିଶାପ
ଅଭିସିକ୍ତ	ଅଭିଷିକ୍ତ
ଅଭୁଦୟ	ଅଭ୍ୟୁଦୟ
ଅଭୂତ	ଅଦ୍ଭୁତ
ଅଭ୍ୟସ୍ଥ	ଅଭ୍ୟସ୍ତ
ଅମୀୟ	ଅମିୟ
ଅମ୍ଳୁତ, ଅମୃତ	ଅମୃତ
ଅରଖିତ	ଅରକ୍ଷିତ
ଅଣ୍ଣ	ଅର୍ଣ୍ଣ
ଅନ୍ନବ	ଅର୍ଣ୍ଣବ
ଅର୍ନ୍ନ	ଅନ୍ନ
ଅର୍ଣ୍ଣପୂର୍ଣ୍ଣା	ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା
ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ	ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗୀ
ଅଶିଳ	ଅଶ୍ଳୀଳ
ଅଶ୍ଳିଳ	ଅଶ୍ଳୀଳ
ଅଷ୍ଟବକ୍ର	ଅଷ୍ଟାବକ୍ର

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଅସ୍ତମାନ	ଅସ୍ତାୟମାନ	ଉଜଳ	ଉଜ୍ଜଳ (ଉତ୍+ଜଳ)
ଆକଣ୍ଠପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ	ଆକଣ୍ଠ, କଣ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ	ଉଛବ	ଉତ୍ସବ
ଆକାଂକ୍ଷା	ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା, ଆକାଂକ୍ଷା	ଉଣା	ଊଣା
ଆଜନ୍ମରୁ	ଆଜନ୍ମ, ଜନ୍ମରୁ	ଉତ୍ୟକ୍ତ	ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ
ଆତିଶଯ୍ୟତା	ଆତିଶଯ୍ୟ	ଉତୀର୍ଣ୍ଣ	ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ
ଆନୁକୁଲ୍ୟ	ଆନୁକୂଲ୍ୟ	ଉତୁଙ୍ଗ	ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ
ଆବଶ୍ୟକୀୟତା	ଆବଶ୍ୟକତା	ଉତାପ	ଉତ୍ତାପ
ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଗଣ	ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା	ଉତେଜିତ	ଉତ୍ତେଜିତ
ଆବାହମାନ	ଆବହମାନ	ଉତୋଳନ	ଉତ୍ତୋଳନ
ଆବିସ୍କାର	ଆବିଷ୍କାର	ଉତ୍ପାତ୍	ଉତ୍ପାତ
ଆବୃତୀ	ଆବୃତି	ଉତ୍ସର୍ଗିତ	ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ, ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ
ଆବୃତ୍ତୀ	ଆବୃତ୍ତି	ଉଦ୍‌ଗୀରଣ	ଉଦ୍‌ଗିରଣ
ଆୟତ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର	ଆୟତ କ୍ଷେତ୍ର	ଉଦ୍‌ବୃଦ୍ଧ	ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ
ଆରତୀ	ଆରତି	ଉଦେଶ୍ୟ	ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଆରକ୍ତିମ	ଆରକ୍ତ, ରକ୍ତିମ	ଉର୍ନ୍ନୟନ	ଉନ୍ନୟନ
ଆଦ୍ରତା	ଆର୍ଦ୍ରତା	ଉନ୍ନିତ	ଉନ୍ନୀତ
ଆଶାଢ଼	ଆଷାଢ଼	ଉନ୍ମିଳନ	ଉନ୍ମୀଳନ
ଆଶୀଷ	ଆଶିଷ	ଉଧୃତ	ଉଦ୍ଧୃତ
ଆଶ୍ରୀବାଦ	ଆଶୀର୍ବାଦ	ଉପକାରୀତା	ଉପକାରିତା
ଆସ୍ତାନ	ଆସ୍ଥାନ	ଉପକୁଳ	ଉପକୂଳ
ଇତିବୃତ୍ତି	ଇତିବୃତ୍ତ	ଉପନିବେଶିକ	ଔପନିବେଶିକ
ଇତଃସ୍ତତ	ଇତସ୍ତତଃ	ଉପବିତ	ଉପବୀତ
ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ	ଇନ୍ଦ୍ରିୟ	ଉପରିସ୍ତ	ଉପରିସ୍ଥ
ଇପ୍‌ସିତ	ଈପ୍‌ସିତ	ଉପଯୋଗୀତା	ଉପଯୋଗିତା
ଇୟତା	ଇୟତ୍ତା	ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ	ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ (ର୍ଦ୍ଧ୍ୱ)
ଇର୍ଷା	ଈର୍ଷା, ଈର୍ଷ୍ୟା	ଉର୍ମୀ	ଊର୍ମି
ଇଷତ୍	ଈଷତ୍	ଉର୍ମିଳା	ଊର୍ମିଳା
ଉକୁଣୀ	ଉକୁଣି	ଉଲ୍ଲଙ୍ଗ	ଉଲଙ୍ଗ
ଉଚିତ୍	ଉଚିତ	ଉଲିଖିତ	ଉଲ୍ଲିଖିତ

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଉଶ୍ଚୃଙ୍ଖଳ	ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ
ଉସୁନା	ଉଷୁନା
ଊହ୍ୟ	ଉହ୍ୟ
ଊରୂ	ଉରୁ
ଊସର	ଉଷର
ଋଣଗ୍ରସ୍ଥ	ଋଣଗ୍ରସ୍ତ
ଏକକାଳିନତା	ଏକକାଳୀନତା
ଏକଛତ୍ର	ଏକଚ୍ଛତ୍ର
ଏକାକି	ଏକାକୀ
ଏକତାତ୍ୱ	ଏକତା, ଏକତ୍ୱ
ଏକିକରଣ	ଏକୀକରଣ
ଏତଦ୍ୱାରା	ଏତଦ୍ୱାରା
ଏବେବି ମଧ୍ୟ	ଏବେ ବି, ଏବେ ମଧ୍ୟ
ଏମ୍ବିଧ	ଏବଂବିଧ
ଐକ୍ୟତା	ଏକତା, ଐକ୍ୟ
ଐକ୍ୟତାନ	ଐକତାନ
ଐକ୍ୟମତ୍ୟ	ଐକମତ୍ୟ
ଐତିହ	ଐତିହ୍ୟ
ଐହ୍ୟିକ	ଐହିକ
ଐଶୋରିକ	ଐଶ୍ୱରିକ
ଓଜସ୍ୱି	ଓଜସ୍ୱୀ
ଔଚିତ୍ୟତା	ଉଚିତତା, ଔଚିତ୍ୟ
କବିନୀ	କବୀ, ନାରୀକବି
କଷ୍ଟପ୍ରଶ୍ନ	କଷ୍ଟକର ପ୍ରଶ୍ନ, କଠିନ ପ୍ରଶ୍ନ
କାତ୍ୟାୟନୀ	କାତ୍ୟାୟିନୀ
କାଳନ୍ଦୀ	କାଳିନ୍ଦୀ
କିଏ କହିପାରିବ ନାହିଁ	କେହି କହିପାରିବେ ନାହିଁ
କିମ୍ୱା	କିପାଁ

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
କିମ୍ଭୂତ କିମ୍ୟାକାର	କିମ୍ଭୂତ କିମାକାର
କିର୍ତ୍ତି	କୀର୍ତ୍ତି
କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ
କୀଟଦଂଷ୍ଟ	କୀଟଦଷ୍ଟ
କୁଚ୍ଛିତ	କୁତ୍ସିତ
କୁରଙ୍ଗିନୀ	କୁରଙ୍ଗୀ
କୁଶଲବ	କୁଶୀଲବ
କୃତିଛାତ୍ର	କୃତୀ ଛାତ୍ର
କୃତୀତ୍ୱ	କୃତିତ୍ୱ
କୃତିବାସ	କୃତ୍ତିବାସ
କୃଷିବଳ	କୃଷୀବଳ
କେତେଗୁଡ଼ାଏ	କେତେ, ଗୁଡ଼ାଏ
କେନ୍ଦ୍ରିକ	କୈନ୍ଦ୍ରିକ
କେବଳମାତ୍ର	କେବଳ, ମାତ୍ର
କୌତୂକ	କୌତୁକ
କୌତୁହଳ	କୌତୂହଳ
ଖଣିଜ	ଖନିଜ
ଖେଳାଳୀ	ଖେଳାଳି
ଗଣ୍ଡୁଷ	ଗଣ୍ଡୂଷ
ଗଡ୍ଡାଳିକା	ଗଡ୍ଡଳିକା
ଗଣେଷ	ଗଣେଶ
ଗତ୍ୟାନ୍ତର	ଗତ୍ୟନ୍ତର
ଗଦ୍‌ଗଦ୍	ଗଦ୍‌ଗଦ
ଗଦ୍ୟାଂଶ	ଗଦ୍ୟାଂଶ
ଗର୍ଧଭ	ଗର୍ଦ୍ଦଭ
ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟତା	ଗମ୍ଭୀରତା, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ
ଗାରିମା	ଗରିମା
ଗୁଣୀବୃନ୍ଦ	ଗୁଣିବୃନ୍ଦ

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଗୃହିତ	ଗୃହୀତ	ଜ୍ୟୋଛନା	ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା
ଗୋପିନୀ	ଗୋପୀ	ଜ୍ୟୋତୀନ୍ଦ୍ର	ଜ୍ୟୋତିରିନ୍ଦ୍ର
ଗୋମେଷାଦି-ପଶୁସକଳ	ଗୋମେଷାଦିପଶୁ	ଜୌତୁକ	ଯୌତୁକ
		ଟିପଣି	ଟିପ୍ପଣୀ, ଟିପ୍ପଣୀ
ଗୋଲକବିହାରୀ	ଗୋଲୋକବିହାରୀ	ତଥାପି ସୁଦ୍ଧା	ତେବେସୁଦ୍ଧା
ଗୌରବଜ୍ଜ୍ୱଳ	ଗୌରବୋଜ୍ଜ୍ୱଳ	ତଦାନିନ୍ତନ	ତଦାନୀନ୍ତନ
ଘଟଣା	ଘଟନା	ତଦ୍ରୂପ	ତଦ୍ରୂପ
ଘନିଷ୍ଠ	ଘନିଷ୍ଠ	ତଦ୍ୱାରା	ତଦ୍ୱାରା
ଘୁର୍ଣ୍ଣନ	ଘୂର୍ଣ୍ଣନ	ତୀର୍ଯ୍ୟକ୍	ତିର୍ଯ୍ୟକ
ଚତୁରତାପଣ	ଚତୁରପଣ, ଚତୁରତା	ତୁଳି, ତୁଳୀ	ତୂଳି, ତୂଳୀ
		ତୃଟି	ତ୍ରୁଟି
ଚତୁର୍ପାଶ୍ୱ	ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱ, ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱ	ତୃପ୍ତୀ	ତୃପ୍ତି
ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ	ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା	ତେଜ୍ୟ, ତ୍ୟଜ୍ୟ	ତ୍ୟାଜ୍ୟ
ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା	ଚକ୍ଷୁର୍ଲଜ୍ଜା	ତ୍ରିଭୂଜ	ତ୍ରିଭୁଜ
ଚକ୍ଷୁଶ୍ରବା	ଚକ୍ଷୁଃଶ୍ରବା	ତ୍ରେତୟା	ତ୍ରେତା
ଚାକଚିକ୍ୟ	ଚାକଚକ୍ୟ	ତ୍ରୈବାର୍ଷିକ	ତ୍ରିବାର୍ଷିକ
ଚାକିରୀ	ଚାକିରି	ଦାନଶିଳ	ଦାନଶୀଳ
ଚାପଲ୍ୟତା	ଚପଳତା, ଚାପଲ୍ୟ	ଦିଗାଙ୍ଗନା	ଦିଗଙ୍ଗନା
ଛନ୍ଦବନ୍ଧ	ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ	ଦିପ୍ତୀ	ଦୀପ୍ତି
ଛିନ୍ନ	ଛିନ୍ନ	ଦିଲ୍ଲୀପ	ଦିଲୀପ
ଜଗତାନନ୍ଦ	ଜଗଦାନନ୍ଦ	ଦୁକୁଳ	ଦୁକୂଳ
ଜଗତ୍ର	ଜଗତ୍	ଦୁଖି	ଦୁଃଖୀ
ଜଳାନ୍ତକ	ଜଳାତଙ୍କ	ଦୁନିଆଁ	ଦୁନିଆ
ଜରୁରୀକାଳୀନ	ଜରୁରିକାଳୀନ	ଦୁଶାସନ	ଦୁଃଶାସନ
ଜାକଯମକ	ଜାକଜମକ	ଦୂରନ୍ତ	ଦୁରନ୍ତ
ଜାତ୍ୟାଭିମାନୀ	ଜାତ୍ୟଭିମାନୀ	ଦୂରାଭିଳାଷ	ଦୁରଭିଳାଷ
ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ	ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ	ଦୂରାଭ୍ୟାସ	ଦୁରଭ୍ୟାସ
ଜୀମୁତ	ଜୀମୂତ	ଦୂର୍ଗ	ଦୁର୍ଗ
ଜେଷ୍ଠ	ଜ୍ୟେଷ୍ଠ	ଦୂର୍ଗା	ଦୁର୍ଗା

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଦୁର୍ଘଟଣା	ଦୁର୍ଘଟନା	ନିର୍ଭିକ	ନିର୍ଭୀକ
ଦୁର୍ବା	ଦୂର୍ବା	ନିର୍ଲଜ	ନିର୍ଲଜ୍ଜ
ଦ୍ୱନ୍ଦ	ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ	ନିର୍ଲୋଭୀ	ନିର୍ଲୋଭ
ଦଂଷ୍ଟ	ଦଷ୍ଟ	ନୀଚ୍ଚ	ନୀଚ
ଧନୀକ	ଧନିକ	ନୀଳାଞ୍ଚଳ	ନୀଳାଚଳ
ଧର୍ମାତ୍ମାଗଣ	ଧର୍ମାତ୍ମଗଣ	ନୈରାଶ୍ୟତା	ନୈରାଶ୍ୟ, ନିରାଶତା
ଧର୍ଯ୍ୟ	ଧୈର୍ଯ୍ୟ	ନିଷ୍ପତି	ନିଷ୍ପତ୍ତି
ଧ୍ୱବର	ଧୀବର	ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନୀୟ	ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ
ଧୂମ୍ରପାନ	ଧୂମପାନ	ନିଃସଙ୍ଗୀ	ନିଃସଙ୍ଗ
ଧୂଳିଷାତ୍	ଧୂଳିସାତ୍	ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର	ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ
ଧ୍ରୁବ	ଧ୍ରୁବ	ପଣ୍ଡୁ	ପାଣ୍ଡୁ
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରି	ଧାର୍ତ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରି	ପତିତପାବିନୀ	ପତିତପାବନୀ
ଧ୍ୱନୀ	ଧ୍ୱନି	ପଦ୍ୟାଂଶ	ପଦ୍ୟାଂଶ
ନଅଣ୍ଟିଆ	ନିଅଣ୍ଟିଆ	ପରମେଷ୍ଟି	ପରମେଷ୍ଠୀ
ନର୍କ	ନରକ	ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ	ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ
ନାନାଦି	ନାନା	ପର୍ବାଣୀ	ପର୍ବାଣି
ନିମିଳନ	ନିମୀଳନ	ପର୍ଯ୍ୟବେସିତ	ପର୍ଯ୍ୟବସିତ
ନିରାପକ୍ଷ	ନିରପେକ୍ଷ	ପାଟବତା	ପଟୁତା, ପାଟବ
ନିରାପତା	ନିରାପତ୍ତା	ପାରଦର୍ଶୀତା	ପାରଦର୍ଶିତା
ନିରପରାଧୀ	ନିରପରାଧ	ପାରଂପାରିକ	ପାରଂପରିକ
ନିରହଙ୍କାରୀ	ନିରହଙ୍କାର	ପାରିଷଦ୍	ପାରିଷଦ
ନିରିହ	ନିରୀହ	ପାଶୋରିବା	ପାସୋରିବା
ନିରିକ୍ଷା	ନିରୀକ୍ଷା	ପାଷାଣ୍ଡ	ପାଷଣ୍ଡ
ନିରୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ	ନିରୁଦ୍ଦେଶ	ପିଡିତ	ପୀଡ଼ିତ
ନିରୂପମା	ନିରୁପମା	ପିତାପିତାମହ	ପିତୃପିତାମହ
ନିରୁତ୍ସାହିତ	ନିରୁତ୍ସାହ	ପୀତାମ୍ବରୀ	ପୀତାମ୍ବରା
ନିରୋଗୀ	ନୀରୋଗ	ପୂନ୍ୟ	ପୁଣ୍ୟ
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ	ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ	ପୁଷ୍କରଣୀ	ପୁଷ୍କରିଣୀ
ନିର୍ଧନୀ	ନିର୍ଧନ	ପୌରହିତ୍ୟ	ପୌରୋହିତ୍ୟ

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ପୂଜ୍ୟାସ୍ପଦ	ପୂଜାସ୍ପଦ, ପୂଜ୍ୟପାଦ
ପୂର୍ଣ୍ଣଛେଦ	ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ
ପୃତ୍ତି	ପୂର୍ତ୍ତି
ପୃଥକତ୍ୱ	ପୃଥକ୍ତ୍ୱ
ପୃଷ୍ଠିହୀନ	ପୁଷ୍ଟିହୀନ
ପ୍ରଚୂର	ପ୍ରଚୁର
ପ୍ରଜ୍ୱଳ	ପ୍ରଜ୍ୱଳ
ପ୍ରତିଚି	ପ୍ରତୀଚୀ
ପ୍ରତୀତୀ	ପ୍ରତୀତି
ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ	ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ
ପ୍ରତିଯୋଗୀତା	ପ୍ରତିଯୋଗିତା
ପ୍ରତିଶେଧକ	ପ୍ରତିଷେଧକ
ପ୍ରତ୍ୟେହ	ପ୍ରତ୍ୟହ
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ	ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ
ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ	ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପ
ପ୍ରମାଣ୍ୟ	ପ୍ରାମାଣ୍ୟ
ପ୍ରାଣୀଗଣ	ପ୍ରାଣିଗଣ
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ	ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ
ବଡ଼ିମାପଣ	ବଡ଼ପଣ, ବଡ଼ିମା
ବୟଃଜ୍ୟେଷ୍ଠ	ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ
ବୟାକରଣିକ	ବୈୟାକରଣିକ
ବର୍ଣ୍ଣିତବ୍ୟ	ବର୍ଣ୍ଣୟିତବ୍ୟ
ବଳହାର	ବଳାହାର
ବଳିଷ୍ଟ	ବଳିଷ୍ଠ
ବହୁତଗୁଡ଼ିଏ	ବହୁତ, ଗୁଡ଼ିଏ
ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର	ବାଲୁକେଶ୍ୱର
ବଣିଜିକ/ବାଣିଜିକ	ବାଣିଜ୍ୟିକ
ବାସ୍ତବିକ୍	ବାସ୍ତବିକ
ବାହାନ	ବାହନ

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ବାହ୍ୟିକ	ବାହ୍ୟ
ବାହୁଲ୍ୟତା	ବାହୁଲ୍ୟ, ବହୁଳତା
ବିକୀରଣ	ବିକିରଣ
ବିଥୀକା	ବୀଥିକା
ବିଧର୍ମୀ	ବିଧର୍ମା
ବିଧୁନ୍ତୁଦ	ବିଧୁନ୍ତୁଦ
ବିପଦଜନକ	ବିପଜ୍ଜନକ
ବିପଦ୍‌ସଂକୁଳ	ବିପତ୍‌ସଂକୁଳ
ବିପ୍‌ସା	ବୀପ୍‌ସା
ବିବିଧ ପ୍ରକାର	ବିବିଧ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର
ବିବୃତ୍ତି	ବିବୃତି
ବିଭତ୍ସ	ବୀଭତ୍ସ
ବିମ୍ବାଧରୀ	ବିମ୍ବାଧରା
ବିରୁଦ୍ଧରେ	ବିରୋଧରେ
ବିଶଦ୍	ବିଶଦ
ବିଶ୍ୱସ୍ୟ	ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ
ବିଶ୍ୱାସନୀୟ	ବିଶ୍ୱସନୀୟ
ବିଷର୍ଣ୍ଣ	ବିଷଣ୍ଣ
ବୁଦ୍ଧିମତା	ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା
ବୃଥାରେ	ବୃଥା
ବେବସାୟ	ବ୍ୟବସାୟ
ବେଷ୍ଠନୀ	ବେଷ୍ଟନୀ
ବୈରତା	ବୈର, ବୈରିତା
ବୈଷମ୍ୟତା	ବୈଷମ୍ୟ, ବିଷମତା
ବ୍ୟାକରଣିକ	ବୈୟାକରଣିକ, ବୈୟାକରଣ
ବ୍ୟବ୍ସାୟିକ	ବ୍ୟାବସାୟିକ
ବ୍ୟାବହାରିକ	ବ୍ୟାବହାରିକ
ବ୍ୟାପୀବା	ବ୍ୟାପିବା

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଭଗ୍ନୀ	ଭଗିନୀ	ମୟୁର	ମୟୂର
ଭଙ୍ଗୀମା	ଭଙ୍ଗିମା	ମଶାରୀ	ମଶାରି
ଭଙ୍ଗୀଳ	ଭଙ୍ଗିଳ	ମହତ୍ୱ	ମହତ୍ତ୍ୱ
ଭାଗିରଥି	ଭାଗୀରଥି	ମହାବଳୀ	ମହାବଳ
	(ଭଗୀରଥପୁତ୍ର)	ମହିମାମୟ	ମହିମମୟ
	ଭାଗୀରଥୀ (ଗଙ୍ଗା)	ମାର୍ଗଶୀର	ମାର୍ଗଶିର, ମାର୍ଗଶୀର୍ଷ
ଭାରତ୍ତୋଳନ	ଭାରୋତ୍ତୋଳନ	ମାତଙ୍ଗିନୀ	ମାତଙ୍ଗୀ
ଭିକାରୀ	ଭିକାରି	ମାନ୍ୟାସ୍ପଦ	ମାନାସ୍ପଦ
ଭୁସୁଡ଼ିବା	ଭୁଶୁଡ଼ିବା	ମାନ୍ୟାର୍ହ	ମାନାର୍ହ
ଭୂବନେଶ୍ୱର	ଭୁବନେଶ୍ୱର	ମାମୁଁ	ମାମୁ
ଭୂଲ୍	ଭୁଲ୍, ଭୁଲ	ମାସନ୍ତ	ମାସାନ୍ତ
ଭୂଜ	ଭୁଜ	ମୁଖସ୍ତ	ମୁଖସ୍ଥ
ଭ୍ରାତାଗଣ	ଭ୍ରାତୃଗଣ	ମୁନିଆଁ	ମୁନିଆ
ମର୍କତ	ମରକତ	ମୁହୁର୍ମୁହୁ	ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ
ମିଛେଇ	ମିଛେଇ	ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟୀ	ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ
ମଦ୍ୟପୀ	ମଦ୍ୟପ	ମୃଗୁଣୀ	ମୃଗୀ
ମଧୁସୁଦନ	ମଧୁସୂଦନ	ଯଦିଓ	ଯଦ୍ୟପି
ମଧରାତ୍ରି	ମଧ୍ୟରାତ୍ର	ଯଦ୍ୱାରା	ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା
ମନକାମନା	ମନସ୍କାମନା	ଯମ୍ନେଶ୍ୱର	ଯମେଶ୍ୱର
ମନଦୁଃଖ	ମନୋଦୁଃଖ	ଯାତାୟତ	ଯାତାୟାତ
ମନୋପୀଡ଼ା	ମନଃପୀଡ଼ା	ଯାନବାହାନ	ଯାନବାହନ
ମନବାଞ୍ଛା	ମନୋବାଞ୍ଛା	ଯୁଧ	ଯୁଦ୍ଧ
ମନମାଳିନ୍ୟ	ମନୋମାଳିନ୍ୟ	ଯୋଗୀଶ୍ରେଷ୍ଠ	ଯୋଗିଶ୍ରେଷ୍ଠ
ମନମୁଗ୍ଧକର	ମନୋମୋହକର,	ଯୋଗ୍ନୀ	ଯୋଗିନୀ
	ମନୋମୁଗ୍ଧକର	ଯୋଧା	ଯୋଦ୍ଧା
ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ	ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ	ଯୋସା	ଯୋଷା
ମନରଞ୍ଜନ	ମନୋରଞ୍ଜନ	ରକ୍ଷ୍ୟ	ରକ୍ଷ
ମନୀଷୀଗଣ	ମନୀଷିଗଣ	ରଙ୍ଗୀନ	ରଙ୍ଗିନ
ମର୍ମନ୍ତୁଦ	ମର୍ମନ୍ତୁଦ	ରଥି	ରଥୀ

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ରମଣିରତ୍ନ	ରମଣୀରତ୍ନ
ରାକ୍ଷାସ	ରାକ୍ଷସ
ରାଗୀଣୀ	ରାଗିଣୀ
ରାଜଛତ୍ର	ରାଜଛତ୍ର
ରାଜସୁୟ	ରାଜସୂୟ
ରାଶିକୃତ	ରାଶୀକୃତ
ରିତିନିତି	ରୀତିନୀତି
ରୁଢ଼ି	ରୂଢ଼ି
ରୁପାୟନ	ରୂପାୟଣ
ରେପ୍	ରେଫ
ରୋଗଗ୍ରସ୍ଥ	ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ
ଲଜ୍ୟା	ଲଜ୍ଜା, ଲଜ୍ୟା
ଲତୀକା	ଲତା
ଲବ୍‌ଧ ପ୍ରତିସ୍ଥିତ	ଲବ୍‌ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠ
ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ତ	ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ
ଲାଘବତା	ଲଘୁତା, ଲାଘବ
ଲାବନ୍ୟ	ଲାବଣ୍ୟ
ଲାଭଲେସ	ଲାଭଲେଶ
ଲାପ୍‌ସା	ଲିପ୍‌ସା
ଲୁଣି	ଲୁଣୀ
ସଂକଟାପର୍ଣ୍ଣ	ସଂକଟାପନ୍ନ
ଶଙ୍ଖାରୀ	ଶଂଖାରି
ଶଂସୟ	ସଂଶୟ
ଶତପଥି, ସତପଥି	ଶତପଥୀ
ଶତାବ୍ଦି	ଶତାବ୍ଦୀ
ଶତୃଘ୍ନ	ଶତ୍ରୁଘ୍ନ
ଶଶୀକାନ୍ତ	ଶଶିକାନ୍ତ
ଶଶୀଭୂଷଣ	ଶଶିଭୂଷଣ
ଶଶି	ଶଶୀ

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ଶସ	ଶସ (ଶଷ)
ଶସକ	ଶଶକ
ଶାତବାର୍ଷିକୀ	ଶାତବର୍ଷିକୀ
ଶୀକାର	ଶିକାର
ସିକାରି	ଶିକାରୀ
ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ	ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ
ଶିରଚ୍ଛେଦ	ଶିରଶ୍ଛେଦ
ଶିଳ୍ପଜିବୀ	ଶିଳ୍ପଜୀବୀ
ଶୁଶ୍ରୁସା	ଶୁଶ୍ରୂଷା
ଶ୍ରୁତଲିଖନ	ଶ୍ରୁତଲିଖନ
ଶୋରିଷ	ସୋରିଷ
ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳୀ	ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି
ଶ୍ରୀକୃର୍ଷ୍ଣ	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
ଶ୍ରୋତାମଣ୍ଡଳୀ	ଶ୍ରୋତୃମଣ୍ଡଳୀ
ଶ୍ମୃତି	ସ୍ମୃତି
ଷଠିଓସା	ଷଠାଓଷା
ଷଡ଼ଋତୁ	ଷଡ଼୍‌ଋତୁ
ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର	ଷଡ଼୍‌ଯନ୍ତ୍ର
ଷଡ଼ାଂଶ	ଷଡ଼ଂଶ
ଷଡ଼ାନନ	ଷଡ଼ାନନ
ଷଣ୍ଢାତୁର	ଷାଣ୍ଢାତୁର
ଷଷ୍ଠି	ଷଷ୍ଠୀ
ଷଷ୍ଠିପୂଜା	ଷଷ୍ଠୀପୂଜା
ସଂଜମ	ସଂଯମ
ସଂନ୍ଧ୍ୟା	ସଂଧ୍ୟା, ସନ୍ଧ୍ୟା
ସଂସାରିକ	ସାଂସାରିକ
ସିଂଘ	ସିଂହ
ସିଂଚନ	ସେଚନ
ସକରୁଣ	କରୁଣ

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ସତ୍ୱାଧିକାର	ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର	ସାହାର୍ଯ୍ୟ	ସାହାଯ୍ୟ
ସତ୍ତ୍ୱେ	ସତ୍ତ୍ୱେ	ସାହାସ	ସାହସ
ସଦାବେଳେ	ସଦା, ସବୁବେଳେ	ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ	ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ
ସଧୀରେ	ଧୀରେ	ସିନ୍ଦୁର	ସିନ୍ଦୂର
ସନ୍ୟାସୀ	ସନ୍ନ୍ୟାସୀ	ସୀମାଞ୍ଚଳ	ସୀମାଚଳ
ସପରିବାରେ	ସପରିବାର	ସୁନାମଧନ୍ୟ	ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ
ସପ୍ତାହିକ	ସାପ୍ତାହିକ	ସୁଲକ୍ଷଣୀ	ସୁଲକ୍ଷଣା
ସବାନ୍ଧବେ	ସବାନ୍ଧବ	ସୁସୁପ୍ତି	ସୁଷୁପ୍ତି
ସବିନୟପୂର୍ବକ	ସବିନୟ, ବିନୟପୂର୍ବକ	ସୃଜନ	ସର୍ଜନ
ସମତୁଲ୍ୟ	ସମତୁଲ,ସମ, ତୁଲ୍ୟ	ସେବକୀ	ସେବିକା
ସମରାଙ୍ଗନ	ସମରାଙ୍ଗଣ	ସୌଜନ୍ୟତା	ସୌଜନ୍ୟ, ସୁଜନତା
ସମାସ୍ୟା	ସମସ୍ୟା	ସୌମେନ୍ଦ୍ର	ସୌମ୍ୟେନ୍ଦ୍ର
ସମ୍ମାନୀୟ	ସମ୍ମାନନୀୟ	ସୌଷ୍ଠବତା	ସୁଷ୍ଠୁତା, ସୌଷ୍ଠବ
ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତଶାଳୀ	ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ, ସମ୍ଭ୍ରମଶାଳୀ	ସ୍ଥାୟୀତ୍ୱ	ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ
ସରିସୃପ	ସରୀସୃପ	ସ୍ୱର୍ଗତଃ	ସ୍ୱର୍ଗତ
ସସନ୍ୟ	ସସୈନ୍ୟ	ସ୍ୱଛ	ସ୍ୱଚ୍ଛ
ସକ୍ଷମ	କ୍ଷମ	ସ୍ୱତ୍ୱ	ସ୍ୱତ୍ୱ
ସାଙ୍ଗପାଙ୍ଗ	ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ	ସ୍ୱଭାବିକ	ସ୍ୱାଭାବିକ
ସାଧାତୀତ	ସାଧନାତୀତ	ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟତା	ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା, ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ
ସାବଧାନ ସହିତ	ସାବଧାନତାର ସହିତ, ସାବଧାନ, ଅବଧାନର ସହିତ	ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ	ସ୍ୱାଦିଷ୍ଠ
		ସ୍ୱାଧିନ	ସ୍ୱାଧୀନ
		ସ୍ୱାଧୀନୋତ୍ତର	ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର
ସାମଗ୍ରିକ	ସମଗ୍ର	ହଂସଗମନୀ	ହଂସଗମନା
ସାମନ୍ତରିକ	ସାମାନ୍ତରିକ	ହସ୍ତୀଯୂଥ	ହସ୍ତିଯୂଥ
ସାରଥୀ	ସାରଥି	ହାର୍ଦ୍ଦିକ	ହାର୍ଦ୍ଦିକ
ସାରାଜୀବନଯାକ	ସାରାଜୀବନ, ଜୀବନଯାକ	ହାନୀ	ହାନି
		ହାଲ୍କା	ହାଲୁକା
ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ	ସାମ୍ରାଜୀ, ସଂରାଜ୍ଞୀ	ହାହତାଶ	ହାହୁତାଶ
ସାଶ୍ରୁଳ	ସାଶ୍ରୁ, ଅଶ୍ରୁଳ	ହିତକାଂକ୍ଷୀ	ହିତାକାଂକ୍ଷୀ

Scanned with CamScanner

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ	ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନ	କ୍ଷଣିକ ପାଇଁ	କ୍ଷଣକ ପାଇଁ
ହିନ	ହୀନ	କ୍ଷ୍ୟାତି	ଖ୍ୟାତି
ହୁଏତ	ଯଦି ହୁଏ, ବୋଧହୁଏ, ସମ୍ଭବତଃ	କ୍ଷିଣ	କ୍ଷୀଣ
		କ୍ଷିତୀ	କ୍ଷିତି
		କ୍ଷିର	କ୍ଷୀର
ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ	ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ	ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟ	ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ
ହୃଷିକେଶ	ହୃଷୀକେଶ	କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ	କ୍ଷୁଣ୍ଣ
ହ୍ରସ୍ୱ	ହ୍ରସ୍ୱତ୍ୱ		

ଏକ ଶବ୍ଦର ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସ

ଏହିପରି କେତେକ ଶବ୍ଦ ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ଏକ; କିନ୍ତୁ ରୂପ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ବିନ୍ୟାସ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର । ବର୍ଣ୍ଣ-ଶୁଦ୍ଧି-ଅଶୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ ଓ ବନାନ-ବିଚାର ପାଇଁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି । ନିର୍ବାଚିତ କେତେକ ଶବ୍ଦର ସଂଗ୍ରହ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା –

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ
ଅଟବି, ଅଟବୀ	ବନ
ଅନ୍ତରିକ୍ଷ, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ	ଆକାଶ
ଅବନି, ଅବନୀ	ପୃଥିବୀ
ଅବନ୍ତି, ଅବନ୍ତୀ	ପ୍ରାଚୀନ ମାଳବ
ଅବିମୃଶ୍ୟକାରୀ, ଅବିମୃଷ୍ୟକାରୀ	ଅଦୂରଦର୍ଶୀ
ଅମାବସ୍ୟା, ଅମାବାସ୍ୟା	ଉଆଁସ
ଅୟସ୍, ଅୟଃ	ଲୁହା
ଅରଣି, ଅରଣୀ	ଅଗ୍ନିମନ୍ଥନ କାଷ୍ଠ, ଝକମକି ପଥର
ଅରିଂଦମ, ଅରିନ୍ଦମ	ଶତ୍ରୁଦମନକାରୀ
ଅର୍ଣ୍ଣ, ଅର୍ଣ୍ଣଃ	ଜଳ
ଅଳାଇଚ, ଅଳେଇଚ	ଏଳା, ସୁଗନ୍ଧ ମସଲା ବିଶେଷ
ଆବଳି, ଆବଳୀ	ସମୂହ, ଶ୍ରେଣୀ
ଆୟୁ, ଆୟୁଃ	ଜୀବନକାଳ
ଆଳି, ଆଳୀ	ସଖୀ, ଧାଡ଼ି
ଇନ୍ଦି, ଇନ୍ଦୀ	ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ଇନ୍ଦିବର, ଇନ୍ଦୀବର	ନୀଳପଦ୍ମ

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ
ଇନ୍ଦୁର, ଇନ୍ଦୂର	ମୂଷା
ଈର୍ଷା, ଈର୍ଷ୍ୟା	ଅପରିହିଷ୍ଣୁତା
ଈର୍ଷୀ, ଈର୍ଷ୍ୟୀ	ଈର୍ଷାକାରୀ
ଉଡୁପ, ଉଡ଼ୁପ	ଚନ୍ଦ୍ର, ଭେଳା
ଉଦ୍ଭିଦ, ଉଦ୍ଭିଦ୍	ମାଟି ଭେଦ କରି ଉଠୁଥିବା ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ଗୁଳ୍ମ ପ୍ରଭୃତି
ଉଦ୍‌ଯାପନ, ଉଦ୍ୟାପନ	ସମାପନ
ଉଦ୍‌ଯୋଗ, ଉଦ୍ୟୋଗ	ଉଦ୍ୟମ
ଉଧଃ, ଉଧଃ	ପହ୍ନା
ଉଭଚର, ଉଭୟଚର	ଜଳସ୍ଥଳରେ ବିଚରଣକାରୀ
ଉରଗ, ଉରଙ୍ଗ, ଉରଙ୍ଗମ	ସାପ
ଉର୍ଣ୍ଣନାଭ, ଊର୍ଣ୍ଣନାଭ	ବୁଢ଼ିଆଣୀ
ଉର୍ବର, ଉର୍ବର	ଶସ୍ୟାଦି ବୃଦ୍ଧିରେ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ (ମାଟି)
	ଯଥେଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନ (ମସ୍ତିଷ୍କ)
ଉର୍ବଶୀ, ଉର୍ବଶୀ	ଇନ୍ଦ୍ରସଭାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅପ୍‌ସରା
ଉଲୁକ, ଉଲୂକ	ପେଚା
ଉଶୀର, ଉଷୀର	ବେଣାମୂଳ
ଉଷ୍ଣିଶ, ଉଷ୍ଣୀଶ	ପଗଡ଼ି
କଟି, କଟୀ	ଅଣ୍ଟା
କନ୍ଦୁକ, କନ୍ଦୂକ	ପେଣ୍ଡୁ
କପାଟ, କବାଟ	ଦରଜାର ଆବରଣ ପଟା
କରୋଟି, କରୋଟୀ	ମୁଣ୍ଡର ଖପୁରି
କଲ୍‌କି, କଲ୍‌କୀ	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦଶମ ଅବତାର
କଳଶ, କଳସ	ଘଟ
କଳଶୀ, କଳସୀ	କ୍ଷୁଦ୍ର ଘଟ
କାଳିୟ, କାଳୀୟ	ନାଗ ବିଶେଷ
କାଶି, କାଶୀ	ବନାରସ
କିଶଳୟ, କିସଳୟ	ନବପଲ୍ଲବ
କୁଟିର, କୁଟୀର	କୁଡ଼ିଆ
କୁତା, କୁତ୍ତା	ଅଣ୍ଡିରା କୁକୁର
କୁଳିର, କୁଳୀର	କଙ୍କଡ଼ା

Scanned with CamScanner

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ
କୁଳିଶ, କୁଳୀଶ	ବଜ୍ର
କୁଶୀଦ, କୁଷୀଦ, କୁସୀଦ	ସୁଧ
କେଶରୀ, କେସରୀ	ସିଂହ
କୋଟି,କୋଟୀ	ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ, ଖଡ୍‌ଗର ଅଗ୍ରଭାଗ
କୋଶ, କୋଷ	ଭଣ୍ଡାର
କୌଶେୟ, କୌଷେୟ	ରେଶମୀ ବସ୍ତ୍ର
ଖାତର, ଖାତିର, ଖାତିରି	ମର୍ଯ୍ୟାଦା
କ୍ଷୁର, ଖୁର	କ୍ଷୌରକାର୍ଯ୍ୟର ଛୁରିକା
କ୍ଷୌଣି, କ୍ଷୌଣୀ	ପୃଥିବୀ
ଗାଣ୍ଡିବ, ଗାଣ୍ଡୀବ	ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଧନୁ
ଗାୟତ୍ରି, ଗାୟତ୍ରୀ	ବେଦମାତା
ଗିରିଶ, ଗିରୀଶ	ଶିବ
ଘୁଟି, ଘୁଟୀ	ଗୁଲ୍‌ଫ
ଘେରଉ,ଘେରାଉ	ଅବରୋଧ
ଚଞ୍ଚୁ, ଚଞ୍ଚୂ	ପକ୍ଷୀର ଥଣ୍ଟ
ଚଣ୍ଡାଳ, ଚାଣ୍ଡାଳ	ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଲୋକ, ଜାତି ବିଶେଷ
ଚିଲ୍ଲି, ଚିଲ୍ଲୀ	ଭ୍ରୂଲତା
ଚୁଲ୍ଲା, ଚୁଲ୍ଲି, ଚୁଲ୍ଲୀ	ଚୁଲି
ଛୁରି, ଛୁରୀ	ଛୁରିକା
ଜମ୍ବୁକ, ଜମ୍ବୂକ	ଶୃଗାଳ
ଜରୁରି, ଜରୋରୀ	ଆଶୁକରଣୀୟ
ତରି, ତରୀ	ନୌକା
ତରଣି, ତରଣୀ	ନୌକା
ତୂଳି, ତୂଳୀ	ତୂଳିକା, ବଳିତା
ତ୍ରୁଟି, ତ୍ରୁଟୀ	ଦୋଷ
ଥାପଡ଼, ଥାପଡ଼ା	ଚାପଡ଼
ଦଦ୍ରୁ, ଦଦ୍ରୂ	ଯାଦୁରୋଗ
ଦମ୍ପତି, ଦମ୍ପତୀ	ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ
ଦର୍ବି, ଦର୍ବୀ	ଚାମଚ, ଚଟୁ
ଦୁଃସ୍ଥ, ଦୁସ୍ଥ	ଦୁରବସ୍ଥାପନ୍ନ

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ
ଦୂତି, ଦୂତୀ	ସଂବାଦବାହିକା ନାରୀ
ଦ୍ରୋଣି, ଦ୍ରୋଣୀ	ନୌକା
ଧଟି, ଧଟୀ	ଲୁଗାଧଡ଼ି
ଧନୁ, ଧନୁଃ	କାର୍ମୁକ
ଧରଣି, ଧରଣୀ	ପୃଥିବୀ
ନିରବ, ନୀରବ	ନିଃଶବ୍ଦ
ନିମିଷ, ନିମେଷ	ପଲକ
ନିଃଶ୍ରେଣି, ନିଃଶ୍ରେଣୀ	ନିଶୁଣି
ପଞ୍ଜି, ପଞ୍ଜୀ	ପାଞ୍ଜି
ପଦବି, ପଦବୀ	ଉପାଧି, ପଥ
ପରିବାଦ, ପରୀବାଦ	ଅପବାଦ
ପରିବେଶ, ପରିବେଷ	ଆଖପାଖ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଅବସ୍ଥା
ପରିଭବ, ପରୀଭବ	ପରାଜୟ
ପରିହାର, ପରୀହାର	ପରିତ୍ୟାଗ
ପଲ୍ଲି, ପଲ୍ଲୀ	କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ
ପାଟି, ପାଟୀ	ପଙ୍‌କ୍ତି, ଧାରା
ପାରସିକ, ପାରସୀକ	ପାରସ୍ୟ ଦେଶୀୟ
ପିପ୍‌ପଳି, ପିପ୍‌ପଳୀ	ଏକ ଔଷଧୀୟ ଲତା ଓ ତା'ର ଫଳ
ପୁତ୍ର, ପୁତ୍ତ୍ର	ପୁଅ
ପୃଥିବୀ, ପୃଥ୍ୱୀ	ଧରା
ପେଷଣି, ପେଷଣୀ	ଶିଳ
ପ୍ରତିକାର, ପ୍ରତୀକାର	ପ୍ରତି ବିଧାନ
ବନଚର, ବନେଚର	ବନ୍ୟପଶୁ, ବ୍ୟାଧ
ବନ୍ଧୁର, ବନ୍ଧୂର	ଅସମତଳ
ବର୍ତ୍ତି, ବର୍ତ୍ତୀ	ବତି, ବର୍ତ୍ତିକା
ବର୍ଦ୍ଧକି, ବର୍ଦ୍ଧକୀ	ବଢ଼େଇ
ବଲ୍ଲରି, ବଲ୍ଲରୀ	ଲତା
ବଲ୍ଲି, ବଲ୍ଲୀ	ଲତା
ବଲ୍ମିକ, ବଲ୍ମୀକ	ଉଇହୁଙ୍କା
ବଶିଷ୍ଠ, ବସିଷ୍ଠ	ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ କୁଳଗୁରୁ

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ
ବସ୍ତି, ବସ୍ତୀ	ବାସସ୍ଥାନ
ବାଲ୍ମିକି, ବାଲ୍ମୀକି	ଆଦିକାବ୍ୟ ରାମାୟଣ-ପ୍ରଣେତା ଋଷି
ବିକାଶ, ବିକାସ	ପ୍ରସ୍ଫୁଟନ, ପ୍ରକାଶ
ବିସୁଚିକା, ବିସୂଚୀକା	ରୋଗବିଶେଷ
ବିସ୍ଫୋରଣ, ବିସ୍ଫୋରଣ	କମ୍ପନ
ବେଖାତର, ବେଖାତିର	ଅସମ୍ମାନ
ବ୍ୟତିହାର, ବ୍ୟତୀହାର	ବିନିମୟ
ଭଙ୍ଗିମାନ୍, ଭଙ୍ଗୀମାନ୍	ଛଇଳ, ରସିକ
ଭୁଜଗ, ଭୁଜଙ୍ଗ, ଭୁଜଙ୍ଗମ	ସାପ
ଭୁଶୁଣ୍ଡ, ଭୁଷଣ୍ଡ	ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ କାକ
ଭୁଷି, ଭୁସି	ଚୋକଡ଼
ଭୂମି, ଭୂମୀ	ପୃଥିବୀ, ମାଟି
ଭ୍ରୁ, ଭ୍ରୂ	ଭ୍ରୁଗୁ
ଭ୍ରୁକୁଟି (ଟୀ), ଭ୍ରୂକୁଟି (ଟୀ)	ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ
ମରକତ, ମରକ୍ତ	ପାନ୍ନା
ମଲ୍ଲି, ମଲ୍ଲୀ	ସୁଗନ୍ଧ ଫୁଲ ବିଶେଷ
ମଶି (ଶୀ), ମସି (ସୀ)	ଲେଖିବା କାଳି
ମହିଧର,ମହୀଧର	ପର୍ବତ
ମାତୃଷ୍ୱସା, ମାତୃସ୍ୱସା	ମାଉସୀ
ମୂଷିକ, ମୂଷୀକ	ମୂଷା
ମୌଳି, ମୌଳୀ	ମସ୍ତକ
ଯୂଥି, ଯୂଥୀ	ଯୂଇଫୁଲ
ରାଜି, ରାଜୀ	ଶ୍ରେଣୀ, ଧାଡ଼ି
ରାତ୍ରି, ରାତ୍ରୀ	ରାତି
ଲଜା, ଲଜ୍ୟା	ସରମ, ଲାଜ
ଲୋଷ୍ଟ, ଲୋଷ୍ଟ୍ର, ଲୋଷ୍ଟ୍ର	ଢେଲା
ଶମ୍ବୁ, ଶମ୍ବୁ	ଶାମୁକା
ଶର, ସର	ସରୋବର, ତୃଣବିଶେଷ
ଶରଣି (ଣୀ), ସରଣି (ଣୀ)	ପଥ
ଶରଳ, ସରଳ	ଶାଳଗଛ, ସାଦାସିଧା

ଶବ୍ଦ	ଅର୍ଥ
ଶସ୍ୟ, ସସ୍ୟ	କୃଷିଜାତ ଫଳ ବା ବୀଜ
ଶୂପ, ସୂପ	ଡାଲି
ଶ୍ରୁବ, ସ୍ରୁବ	ଘୃତକ୍ଷେପଣର କାଷ୍ଠପାତ୍ର
ଶ୍ରେଣି, ଶ୍ରେଣୀ	ଧାଡ଼ି, ସ୍କୁଲ କ୍ଲାସ
ସତ୍ର, ସତ୍ତ୍ର	ଯଜ୍ଞ
ସାରଣି, ସାରଣୀ	ତାଲିକା, ଖେଳଣାବିଶେଷ
ସୂଚି, ସୂଚୀ	ଛୁଞ୍ଚି
ହକ୍, ହକ	ଯଥାର୍ଥ
ହନୁ (ନୂ) ମାନ୍	ରାମାୟଣୋକ୍ତ ରାମଭକ୍ତ କପି
ହଲ୍ଲୀଷ, ହଲ୍ଲୀସ	ରାସକ୍ରୀଡ଼ା
ହିଜଡ଼ା, ହିଞ୍ଜଡ଼ା	ନପୁଂସକ ବା କ୍ଲୀବପୁରୁଷ
ହ୍ରେଷା, ହ୍ଲେଷା	ଅଶ୍ୱଧ୍ୱନି

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ନିମ୍ନୋକ୍ତ ବନାନଗତ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧ ରୂପକୁ ଉଲ୍ଲେଖ କର ।
ଉପଯୋଗୀତା, ଏତଦ୍ୱାରା, ଉର୍ଦ୍ଧ, ଅପରାହ୍ମ, ଅନୁସୂୟା, ଅଞ୍ଜଳୀ, ଉପକାରୀତା, ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ, ଆରତୀ, ଷଣ୍ମାସିକ, ଯାତାୟତ, ଗଣେଷ, ଅସ୍ତମାନ, କ୍ଷୁନ୍ନ, ପୁରଷ୍କାର, ସମ୍ମାନୀୟ, ନୀଚ, ଅହୋରାତ୍ରି, ଶଶୀଭୂଷଣ, ଅଭ୍ୟସ୍ଥ ।

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଭୁଲ ଥିଲେ ଦର୍ଶାଅ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଶୋଧନ କରି ଲେଖ ।

(କ) ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ମହାଶୟା ତ୍ରିଭୂଜଟିଏ ଅଙ୍କନ କରିବାପାଇଁ ଛାତ୍ରୀଟିକୁ କହିଲେ ।
(ଖ) ଆଜିକାଲି ଯାନବାହାନ ଭିଡ଼ ଯୋଗୁଁ ରାସ୍ତାରେ ଯାତାୟତ କରିବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ ।
(ଗ) ଆରତୀ ଓ ମିନତୀ ଦୁହେଁ ଯାଆଁଳା ଭଉଣୀ ।
(ଘ) ବିଶିଷ୍ଟ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଗୋଲକ ବିହାରୀ ଧଳ ଆଉ ଇହଜଗତରେ ନାହାନ୍ତି ।
(ଙ) ମୋର ସମସ୍ତ ଆଶା ଧୂଳିସାତ୍ ହୋଇଗଲା ।
(ଚ) ଦୋଷୀକୁ କ୍ଷମା ଦିଆଯାଉ, କିନ୍ତୁ ନିର୍ଦୋଷୀ ଦଣ୍ଡ ପାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।
(ଛ) ପ୍ରଭୁ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆରାଧନା କର ।

●

ରୂଢ଼ି ପ୍ରୟୋଗ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ଏକ ନିଜସ୍ୱ ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ରହିଛି । ଏହି ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିବେଶରେ ଭିନ୍ନ ବାକ୍-ଭଙ୍ଗୀରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ଏହି ବିଶେଷ ବାକ୍-ଭଙ୍ଗୀକୁ ଆମେ ରୂଢ଼ି ଅଭିଧାରେ ଚିହ୍ନିତ କରିଥାଉ । କୌଣସି କଥାକୁ ସିଧାସଳଖ ନ କହି ବୁଲେଇ ବଙ୍କେଇ କହିବା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶୈଳୀକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖେ । ତେଣୁ ରୂଢ଼ି ଏକପ୍ରକାର ପରୋକ୍ଷ ଶୈଳୀ । ବାକ୍ୟାଂଶ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅର୍ଥ ବୁଝାପଡୁଥିବା ସମୟରେ ରୂଢ଼ି ଦ୍ୱାରା ସୂଚନାତ୍ମକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ଏହି ରୂଢ଼ିରେ ବାକ୍ୟ ବା ବାକ୍ୟାଂଶର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ବା ଅଭିଧାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ନ ପାଇ ଏଥିରେ ଗୁମ୍ଫିତ ପ୍ରତୀୟମାନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ନିମିତ୍ତ ଏଠାରେ ତିନୋଟି ବାକ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା–

୧–ରାମ ଶ୍ୟାମକୁ ବାଡ଼ିରେ ମାରିଲା ।

୨–ମାଲିକ ଚାକରଟିର ଦାନା ମାରିଲା ।

୩–ସେ ମୋର ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ବି ମତେ ପଟି ମାରିଲା ।

ଉପରୋକ୍ତ ତିନୋଟି ବାକ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କ୍ରିୟାପଦ 'ମାରିଲା' ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ 'ମାରିଲା' କ୍ରିୟାଟି ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଅର୍ଥାତ୍ ମୌଳିକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ବାକ୍ୟରେ 'ମାରିଲା' କ୍ରିୟାଟି ଏକ ବିଶେଷ ଇଙ୍ଗିତାର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ''ଦାନା ମାରିଲା'' ଅର୍ଥ ଜୀବିକାରେ କ୍ଷତି କରିଲା ଓ ତୃତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ''ପଟି ମାରିଲା''ର ଅର୍ଥ ଠକାଇଲା । ତେଣୁ ତଳ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟାର ରୂଢ଼ି ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ଅର୍ଥାତ୍ 'ମାରିଲା' ଶବ୍ଦଟି ତା'ର ପ୍ରକୃତ ବା ଅଭିଧାର୍ଥକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ପଦ ବା ପଦ ସମଷ୍ଟିର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ବ୍ୟତିରେକେ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାରକୁ ରୂଢ଼ି ପ୍ରୟୋଗ କୁହାଯାଏ । ଅର୍ଥ ଓ ରୂପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରୂଢ଼ି ଏକ ବାକ୍ୟାଂଶ ହେଲେହେଁ, ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

ରୂଢ଼ିର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ପ୍ରସିଦ୍ଧି ସମ୍ପନ୍ନ' । ତେଣୁ ଲୋକ ଭଙ୍ଗୀର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ରୀତିସିଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ଚାତୁରୀକୁ ମଧ୍ୟ ରୂଢ଼ି କୁହାଯାଇପାରେ । ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ ବା ବୈୟାକରଣିକ ଗଠନରୀତି ଅପେକ୍ଷା ଲୌକିକ ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ଏହାର ସାର୍ଥକତା ମୁଖ୍ୟତଃ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ତେଣୁ Encyclopaedia Americanରେ ରୂଢ଼ି ସମ୍ପର୍କରେ କୁହାଯାଇଛି–"a form of expression peculiar to a language and based on popular usage rather than on normal grammatical or logical construction idioms cannot be translated literally into other languages. ଗଠନରୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରୂଢ଼ି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ

Scanned with CamScanner

ଓ ସୂତ୍ରଧର୍ମୀ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଏହାର ପ୍ରକାଶ ଲକ୍ଷଣା ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦ୍ୱାରା ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ । ମାନବର ବ୍ୟାବହାରିକ ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରି ଏହା ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିବାରୁ କେତେକାଂଶରେ ଏଥିରେ ବୌଦ୍ଧିକତାର ଛାପ ରହିଯାଇଥାଏ । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲେ ରୂଢ଼ି ଅନୁଭୂତିଲବ୍ଧ ଏକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ, ଯଦିଓ ଏହାର ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ପରୋକ୍ଷ ରୀତିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାଏ ।

ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ ଓ କ୍ରିୟାପଦର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅନୁଯାୟୀ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ରୂଢ଼ିକୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା—୧—କ୍ରିୟାଯୁକ୍ତ ରୂଢ଼ି, ୨—କ୍ରିୟାହୀନ ରୂଢ଼ି, ୩—ତୁଳନାତ୍ମକ ରୂଢ଼ି ।

(କ) କ୍ରିୟାଯୁକ୍ତ ରୂଢ଼ି—ଯେଉଁ ବାକ୍ୟାଂଶରେ କ୍ରିୟାପଦ ଥାଏ, ତାହା କ୍ରିୟାଯୁକ୍ତ ରୂଢ଼ି । ଯଥା—ଅକସ ରଖିବା, ଅନ୍ଧାର ଘରେ ବାଡ଼ି ବୁଲାଇବା, କୁହୁଡ଼ି ପହଁରିବା, ଚିତା କାଟିବା, ମଥା ଖେଳାଇବା, ନାଁ କରିବା, ହାତ ଧରିବା ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଖ) କ୍ରିୟାହୀନ ରୂଢ଼ି—ଯେଉଁ ବାକ୍ୟାଂଶରେ କ୍ରିୟାପଦ ନଥାଏ, ତାହା କ୍ରିୟାହୀନ ରୂଢ଼ି, ଯଥା—ଅକଲ ସଲାମି, ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି, ଓଳିଆରୁ ଗଜା, ଅରଣ୍ୟରୋଦନ, ଅତିଭକ୍ତି ଚୋରର ଲକ୍ଷଣ, ଅଲଣା କଥା, କାଠିକର ପାଠ ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଗ) ତୁଳନାତ୍ମକ ରୂଢ଼ି—ଯେଉଁ ବିଶିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟାଂଶକୁ ଅନ୍ୟ ବାକ୍ୟାଂଶ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇ ବିଶେଷ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ କିମ୍ବା ପଦ ସଂହତିରେ ଉପମାବାଚକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ ତାହାକୁ ତୁଳନାତ୍ମକ ରୂଢ଼ି କୁହାଯାଏ । ଯଥା—ଜୋକ ପରି ଲାଗିବା, ଛୁଞ୍ଚୁ ମୁହାଁ, ଗଧ ପରି ଖଟଣି, ତୁଳାମୁହାଁ କାଙ୍କ, ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ, ଢିଙ୍କିପରି ପଡ଼ିବା, ଶୁଣ୍ଡି ସାକ୍ଷୀ ମାତାଲ, ଖୁଣ୍ଟ ପରି ଠିଆ ହେବା ଇତ୍ୟାଦି । ନିମ୍ନରେ ଅକ୍ଷରକ୍ରମରେ କେତେକ ରୂଢ଼ି ଓ ତାର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

କ୍ରିୟାଯୁକ୍ତ ରୂଢ଼ି

[ଅ]

ଅକସ ରଖିବା / ଅହନ୍ତା ରଖିବା - (ରାଗ ରଖିବା) - ମୁଁ ଗ୍ରାମସଭାରେ ସଭାପତି ନରହରି ବାବୁଙ୍କର ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିବାଦ କରିବାରୁ ସେ ମୋ ଉପରେ ଅକସ ରଖିଛନ୍ତି ।

ଅକଲ୍ ଶିଖେଇବା - (ଉଚିତ୍ ଶିକ୍ଷାଦେବା) - ବନ୍ଧୁ, ଅପେକ୍ଷାକର । ତୁମକୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଅକଲ ଶିଖାଉଛି ।

ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ହେବା (ଖୁବ ରାଗିବା) - ପୁତ୍ରର ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାରରେ ପିତା ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ହୋଇଗଲେ ।

Scanned with CamScanner

ଅଠା କାଠିରେ ପଡ଼ିବା (ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବା) - ଜମିଦାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାରୁ ରଘୁଦାସେ ଆଜି ଅଠାକାଠିରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ଅଠାକାଠିରେ ପକାଇବା (ବିପଦରେ ପକାଇବା) - ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥହାସଲ ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଅଠାକାଠିରେ ପକାଇବା ଅନ୍ୟାୟ ।

ଅଠା ବୋଳିବା (ଦୋଷ ଦେବା) - ଚୋରି କଲା କିଏ ? ପାଖ ପଡ଼ୋଶୀ ବୋଲି ଭିକାରୀବାବୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଠା ବୋଳୁଛନ୍ତି ।

ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଦେବା (ତଡ଼ିଆ ଦେବା)- ଅଫିସର ହୋଇଛ ବୋଲି ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ଚାକରକୁ ଘରୁ ବାହାର କରିଦେବା ଠିକ୍ ହେଲାନି ।

ଅନ୍ଧଦେଶରେ ଦର୍ପଣ ବିକିବା (ମୂର୍ଖ ନିକଟରେ ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା)- ଶିବ ପ୍ରଧାନ ତ ମୂଳ ଲାଗିଲେ ପେଟ ପୋଷୁଛି । ତା' ଆଗରେ ଷଡ଼ଦର୍ଶନ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । କେବଳ ଅନ୍ଧଦେଶରେ ଦର୍ପଣ ବିକିବା ସାର ହେବ ।

ଅନ୍ଧାରକୁ ଟେକାପକାଇବା (ଅନୁମାନ କରି କହିବା) - ଭଲଭାବରେ ବୁଝି ବିଚାରି କଥା କୁହ, ନଚେତ୍ ଅନ୍ଧାରକୁ ଟେକା ପକାଇଲେ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ ।

ଅନ୍ଧାରରେ ବାଡ଼ି ବୁଲେଇବା (ଅନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)- ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟ କରିବାକୁ ଭାବିଛ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଟିକିନିଖି ବୁଝ । ନୋହିଲେ ଅନ୍ଧାରରେ ବାଡ଼ି ବୁଲାଇଲେ କ୍ଷତି ସହିବାକୁ ହେବ ।

ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିବା (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସାହସ ବାନ୍ଧିବା)- ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଯଦୁ ବାବୁ ରାସ୍ତା ସଫେଇ ପାଇଁ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଲେଣି ; ଅଥଚ ଯୁବକ ହୋଇ ତୁମେ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଉଛ ।

ଅଣ୍ଟା ଭାଙ୍ଗିବା (ଦୁର୍ବଳ ବା ଅସହାୟ ହେବା) - ବଡ଼ ପୁଅର ମୃତ୍ୟୁ ସନାମାଝିର ଅଣ୍ଟା ଭାଙ୍ଗିଦେଲା ।

ଅର୍ଥଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା (ଅର୍ଥ ଅପବ୍ୟୟ କରିବା) - ବାପା ରୋଜଗାର କରି ଥୋଇଥିଲା, ପୁଅ ଏବେ ଅର୍ଥଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବାରେ ଲାଗିଛି ।

ଅବସ୍ଥା ବାର ବାଜିବା (ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥା)- ଝିଅ ବାହାକରି ମୋର ଅବସ୍ଥା ବାର ବାଜିଛି । ଆଉ ଭୋଜିଭାତ, ମଉଜଲିସ କରିବା କଥା କହନା ।

[ଆ]

ଆଖି ବୁଜିବା (ନିୟମ କରିବା/ ରାଣ ପକାଇବା)- ମୁଁ ଆଖିବୁଜି କହୁଛି, ତୁମ ବିରୋଧରେ ପଦେ କହିନି ।

ଆଖି ଦେବା (ଈର୍ଷା କରିବା) - ଅନ୍ୟର ଧନ ଓ ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଆଖିଦେବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ଆଖି ଖୋଲିଦେବା (ଜାଗ୍ରତ କରାଇଦେବା) - ଦୀପକ ଦୀର୍ଘ ଦିନ ଧରି ବାପା ମା'ଙ୍କୁ ପଚାରୁ ନଥିଲା । ତା'ର ଗାଡ଼ି ଦୁର୍ଘଟଣା ପରେ ବାପା ମା'ଙ୍କର ଅଯାଚିତ ସେବା ତା'ର ଆଖି ଖୋଲିଦେଲା ।

ଆଖି ଦେଖାଇବା (ଡରେଇବା)- ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ଆଖି ଦେଖାଇଲେ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ସେମାନେ ଅବାଧ ହୋଇଯାଆନ୍ତି ।

ଆଖି ପକାଇବା (ଲୋଭକରିବା)- ମଦନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମାଛଚାଷ ହୋଇଥିବା ପୋଖରୀ ଉପରେ କିଛି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଆଖି ପକାଇଲେଣି ।

ଆଖି ପାଣି ଆଖିରେ ମରିବା (ଅପେକ୍ଷା କରି ନିରାଶ ହେବା) - ପୁଅର ଫେରନ୍ତାବାଟକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ମାଆର ଆଖି ପାଣି ଆଖିରେ ମଲାଣି ।

ଆଖିକି ପାଇବା(ପସନ୍ଦ କରିବା, ଅଟକଳ କରିବା) - ଏ ଶାଢ଼ୀଟି ଝିଅର ଆଖିକି ପାଇଲା । ଦୁଇ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାରେ ଘର ତିଆରି ସରିଯିବା ଆଖିକି ପାଉଛି ।

ଆଖିକି ନ ପାଇବା (କଳନା କରି ନ ପାରିବା) - ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କାରେ ଏତେବଡ଼ ପୋଖରୀର ପଙ୍କୋଦ୍ଧାର ହେବା କଥାଟା କାହା ଆଖିକି ପାଉନି ।

ଆଖି ବୁଜିବା (ମରିବା)- କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଭଳି ପବିତ୍ର ଦିନରେ ମୋ ମା' ଆଖି ବୁଜିଲେ ।

ଆଖି ବୁଲାଇବା (ମୋଟାମୋଟି ଦେଖିବା)- ମୁଁ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ ପୁସ୍ତକ ମେଳାକୁ ଯାଇଥିଲି, ତଥାପି ଆଖିବୁଲାଇ ଆସିଛି ।

ଆଖି ମାରିବା (ଇସାରାଦେବା)- ଖେଳିବାକୁ ଯିବା ପାଇଁ ମିଟୁ ଲିଟୁକୁ ଆଖି ମାରିଲା ।

ଆଖି ରଖିବା (ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବା)- ପିଲାଙ୍କ ଉପରେ ଆଖି ନ ରଖିଲେ ସେମାନେ ଭଲମଣିଷ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଆଖିରୁ ଜୁଳୁଜୁଳିଆ ପୋକ ବାହାରିଯିବା (ହତଜ୍ଞାନ ହେବା)- ନ ଖାଇ ନ ପିଇ, ଖରାରେ ଚାଲି ଚାଲି ବୁଢ଼ାର ଆଖିରୁ ଜଳୁଜୁଳିଆ ପୋକ ବାହାରିଗଲାଣି ।

ଆଖି ଖୋସି ହୋଇଯିବା (ବିସ୍ମିତ ହେବା)- କୋଣାର୍କର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ବିଦେଶୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଆଖି ଖୋସି ହୋଇଯାଉଛି ।

ଆଖିରେ ଧୂଳିଦେବା (କୌଶଳରେ ଠକିବା) - ଘରେ ଏତେ ଲୋକ ଥାଇ ବି କେହିଜଣେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳି ଦେଇ ମୋ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନଟି ନେଇଗଲା ।

ଆଖିବୁଜି ଦୁଧପିଇବା (ଛଳନା କରିବା)- ଟିମା ଠାକୁରଙ୍କ ବଗିଚାରୁ ପ୍ରତି ରାତିରେ ଫୁଲ ତୋଳି ନେଉଛି । ବିରାଡ଼ି ଆଖିବୁଜି ଦୁଧ ପିଉଛି ବୋଲି ସେ ଭାବୁଛି । ମାତ୍ର ଏକଥା ଅନେକ ଜାଣିଗଲେଣି ।

Scanned with CamScanner

ଆଖିରେ ନାଚିବା (ମନେପଡ଼ିବା)- ପୁଅ ଚାକିରିକୁ ଗଲାଦିନରୁ ତା'ର ମୁହଁ ସବୁଦିନ ମୋ ଆଖିରେ ନାଚୁଛି ।

ଆଡ଼ ଆଖିରେ ନ ଚାହିଁବା (ସାମାନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେବା, ସ୍ନେହ ଆଦର ନ କରିବା)- କାଖେଇ କୋଳେଇ ମଣିଷ କଲି । ଏବେ ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ମୋ ଭାଇ ମୋତେ ଟିକେ ଆଡ଼ ଆଖିରେ ଚାହୁଁ ନାହିଁ ।

ଆପଣା ଶିଙ୍ଗରେ ମାଟି ତାଡ଼ିବା(ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବା)- ଆଜିର ଯୁଗରେ ଚାକିରି ନାହିଁ । ଲୋକ ଆପଣା ଶିଙ୍ଗରେ ମାଟି ନ ତାଡ଼ିଲେ ଚଳିପାରିବ ନାହିଁ ।

ଆହା କରିବା (ସମବେଦନା ଜଣାଇବା) - ଆମ ଗାଁର ରମାନାନୀ ଆଜି ଆରପୁରକୁ ଚାଲିଗଲା । ତା'ର କେହି ନ ଥିଲେ ବି ଆଜି ଗାଁସାରା ଆହା କରୁଛନ୍ତି ।

ଆଖୁ କିଆରିରେ ପଶିବା (ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରିବା, ବାଟବଣା ହେବା) - ରୂପେଶ ଉଭୟ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ଓ ଆଇ.ପି.ଏସ୍. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନିଯୁକ୍ତିପତ୍ର ପାଇଛି । କେଉଁଟିକୁ ରଖି କେଉଁଟିକୁ ଛାଡ଼ିବ ସ୍ଥିର କରିପାରୁନି । ତାକୁ ଯେମିତି ଆଖୁ କିଆରିରେ ପଶିଲା ଭଳି ଲାଗୁଛି ।

ଆଳୁ ଖୋଳୁଖୋଳୁ ମହାଦେବ ବାହାରିବା (ସାଧାରଣ କଥାରୁ ବିରାଟ କାଣ୍ଡ ଘଟିବା)- ଆଲୋଚନା ଯେତିକି ହେଲା ଯଥେଷ୍ଟ । ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ ନାହିଁ । ଜାଣିଛ ନା ଆଳୁ ଖୋଳୁ ଖୋଳୁ ମହାଦେବ ବାହାରିବେ ।

ଆଉଟୁପାଉଟୁ ହେବା (ବିକଳହେବା) - ଦିନ ଗୋଟାଏ ହେଲାଣି ଏ ଯାଏଁ ରୋଷେଇ ସରିଲାନି । ଭୋକରେ ସମସ୍ତେ ଆଉଟୁପାଉଟୁ ହେଲେଣି ।

[ଇ]

ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିବା (ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବା)- ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ୧୯୬୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇହଲୀଳା-ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ ।

[ଉ]

ଉଠେଇବସେଇ ନଦେବା (ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିବା) - ଈଶାନୀ ପୁସ୍ତକ ମେଳା ଦେଖିଯିବା ପାଇଁ ମୋତେ ଉଠେଇବସେଇ ଦେଉ ନାହିଁ ।

ଉପରେ ପଡ଼ି କହିବା (ନ ପଚାରୁଣୁ କହିବା)- ବିଭୁତିର ଉପରେ ପଡ଼ି କହିବା ଏକ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଉପରେ ଉପରେ ଭାସିବା (ପ୍ରକୃତ କଥା ନ ଜାଣିବା)- ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଠିକ୍ କଥା ନ ବୁଝି କେବଳ ଉପରେ ଉପରେ ଭାସୁଥାନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ଉଠିଆ ଖାଇବା (ମାଗଣାରେ ଖାଇବା) - ପ୍ରଦୀପ ବାହାରେ ବାହାରେ ବୁଲି ଉଠିଆ ଖାଉଛି । ଘରକୁ କାହିଁକି ଆସିବ ?

ଉଡ଼ନ୍ତା ଚଢ଼େଇର ପର ଗଣିବା (ଅତି ଚତୁର)- ଅମର ଉଡ଼ନ୍ତା ଚଢ଼େଇର ପରଗଣିବା ପିଲା । ତାକୁ ଠକିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ଉତ୍ତମମଧ୍ୟମ ଦେବା (ମାଡ଼ମାରିବା)- ପୋଲିସ ଚୋରକୁ ଉତ୍ତମମଧ୍ୟମ ଦେବାରୁ ସେ ସବୁକଥା ଠିକ୍‌ଠିକ୍ କହିଦେଲା ।

ଉତ୍ତମମଧ୍ୟମ ବସିବା (ମାଡ଼ ବସିବା)- ଉପେନ୍ଦ୍ର ପିଠିରେ ଦିଇଟା ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ବସିବାରୁ ସେ ଦୋଷ ମାନିଗଲା ।

ଉଷୁନାଧାନ ଗଜା ହେବା (ଅସମ୍ଭବ ସମ୍ଭବ ହେବା)- ନରସିଂହ ମହାନ୍ତି ବର୍ଷେ ହେଲା ବାତରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ । ଔଷଧ ଧରୁନି । ଯେ ଦେଖୁଛି କହୁଛି- ଏଥିରୁ ଭଲ ହେବନା ଉଷୁନାଧାନ ଗଜା ହେବ ।

[ଋ]

ଋଣକରି ଘିଅ ଖାଇବା (ଶକ୍ତି ବହିର୍ଭୂତ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା)- ଆଜିର ଦରବୃଦ୍ଧି ସମୟରେ କେହି ଋଣ କରି ଘିଅ ଖାଇବେ ନାହିଁ ।

ଋଷି ଜଟା ଛିଣ୍ଡାଇ ମରିବା (ଅତି ସହିଷ୍ଣୁଲୋକ ଅସହିଷ୍ଣୁ ହେବା)- ତୋଫାନ ତରୁଣକୁ ଏମିତି କଥା କହିଲା ଯେ ଋଷି ହେଲେ ମଧ ଜଟା ଛିଣ୍ଡାଇ ମରିବ ।

ଋଷିଙ୍କୁ ଭାର ବୁହାଇବା (ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିବା)- ତୁମେ ରାକେଶକୁ କାମଟା କରିବାକୁ କହ ନାହିଁ । କହିଲେ ସେ ତୁମକୁ କରିବାକୁ କହିଦେବ । ତୁମେ ଜାଣିନ, ସେ ପରା ଋଷିଙ୍କୁ ଭାର ବୁହାଇବା ପିଲା ।

[ଏ]

ଏ କାନରେ ପୂରାଇ ସେ କାନରେ ବାହାର କରିବା (କଥା ନ ଶୁଣିବା)- ତୁମେ ମୋତେ ଯେତେ ଗାଳି ଦେଉଛ ଦିଅ । ମୋର ଖାତିର ନାହିଁ । ମୁଁ ଏ କାନରେ ପୂରାଇ ସେ କାନରେ ବାହାର କରିଦେବା ଲୋକ ।

ଏପଟ ସେପଟ ହେବା (ସ୍ଥିର ନ ରହିବା)- ଯେଉଁ ଦଳରେ ରହିବ ରହ । ଏପଟ ସେପଟ ହେଲେ କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ ।

[ଓ]

ଓର ଭଣ୍ଡିବା (ସୁଯୋଗକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା)- ବୃନ୍ଦାବନ ବାମନକୁ ଖାଲରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଓର ଭଣ୍ଡୁଛି ।

Scanned with CamScanner

[ଔ]

ଔଷଧ ଧରିବା(ସଫଳ ହେବା, କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା)- ବାପାଙ୍କଠାରେ ସବୁ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଔଷଧ ଫେଲ ମାରିଲା । ଶେଷକୁ ରଘୁ କବିରାଜଙ୍କ ଔଷଧ ଧରିଛି ।

ଔଷଧ କାଟୁ କରିବା (ଉଦ୍ୟମ ଫଳପ୍ରଦ ହେବା)- ହାଡ଼ିଆ ମଦ ପିଇବା ଛାଡୁ ନଥିଲା । ପରିବାରର ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଘରୁ ତଡ଼ିଦେବାର ଘୋଷଣା କଲେ । ସେ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ମନେହେଉଛି, ଏଥର ହାଡ଼ିଆକୁ ଔଷଧ କାଟୁ କରିବ ।

[କ]

କଟାଘା'ରେ ଚୂନ ଦେବା (ଦୁଃଖ ଉପରେ ଦୁଃଖ ଦେବା, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଉପରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା)-ଗଛରୁ ପଡ଼ି ଶିଲୁର ହାତ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି । ପୁଣି ତାକୁ ମାଡ଼ ଦେବାଟା କଟା ଘା'ରେ ଚୂନ ଦେବା ଭଳି ହେବ ।

କଣ୍ଟାବାଡ଼ରେ ଲୁଗା ପକାଇ (ଛାଟି) କଳି କରିବା (ବିନା କାରଣରେ ଅନ୍ୟ ସହ ଝଗଡ଼ା ସୃଷ୍ଟି କରିବା)- ହଇରେ ପଦିଆ, ଲୋକଟା ତା' ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିଲା, ତାକୁ ଡାକି ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କରିବାଟା ଠିକ୍ ହେଲାନି । ଏଭଳି କଣ୍ଟାବାଡ଼ରେ ଲୁଗାପକାଇ କଳି କରିବା ଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ ।

କଣ୍ଟାକୁ କଣ୍ଟାରେ କାଢ଼ିବା (ଶତ୍ରୁକୁ ଶତ୍ରୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆୟତ୍ତ କରିବା) ଭୀମପୁରର ଗାମ .ଶାସମଲ୍ଲଙ୍କୁ କଣ୍ଟାକୁ କଣ୍ଟାରେ କାଢ଼ିବା ନୀତିଟା ବେଶ୍ ଜଣା ।

କଥା କାଟିବା (ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡନ କରିବା)- ଆମ ଜେଜେବାପାଙ୍କର ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ସମସ୍ତେ ମାନନ୍ତି । ତାଙ୍କର କଥାକୁ କାଟିବା ଲୋକ କ୍ୱଚିତ୍ ଥିବେ ।

କଥା ତଳେ ନ ପକାଇବା (ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଳନ କରିବା/ କଥା ରଖିବା)- ସତ୍ୟବାବୁ ଏମିତି ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ସେ ଯାହାକୁ କଥା ଦେଇଥାନ୍ତି, ତା'କଥାକୁ ତଳେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ ।

କଥା ଦେବା (ଜବାବ ଦେବା) - ତୁମର ଝିଅ ବାହାଘରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ମୁଁ ତୁମକୁ କଥା ଦେଉଛି ।

କପାଳରେ କର ମାରିବା (ତାଡ଼ିବା)(ହତାଶ ହେବା)–ଦେଶରେ ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତି, ଦୁର୍ନୀତି ଓ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଯେପରି ବଢ଼ିଚାଲିଛି ତାହା ଆଉ ଦୂର ହେବାର ନୁହେଁ । କେବଳ କପାଳରେ କର ମାରିବା ଛଡ଼ା ବାଟ ନାହିଁ ।

କପାଳ ଫାଟିବା (ସର୍ବନାଶ ହେବା / ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ହେବା)- ଏକମାତ୍ର ପୁଅର ମୃତ୍ୟୁରେ ବୁଢ଼ା ବାପାର କପାଳ ଫାଟିଲା । ସାହା ହେବାକୁ ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।

କପାଳ ଫିଟିବା (ସୁଦିନ ଆସିବା)- କେତେ କଷ୍ଟରେ ଗେଲିନାନୀ ଚଳୁଥିଲା । ହଠାତ୍ ଦିନେ ଲଟେରୀରୁ ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ପାଇବା ଖବର ପାଇଲା, ସମସ୍ତେ କହିଲେ- ଗେଲିନାନୀର କପାଳ ଫିଟିଲା ।

କଳାକନା ବୁଲାଇବା (ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଟିନେବା / ସର୍ବନାଶ କରିବା)- ମାଓବାଦୀମାନେ ଗତରାତିରେ ଜମିଦାର ଘରେ କଳାକନା ବୁଲାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

କଳାକାଠ ପଡ଼ିଯିବା (ମଳିନ ଦିଶିବା)- ବିଲବାଡ଼ିରେ ଖଟିଖଟି ବିଚରା ବିଲୁଆ କଳାକାଠ ପଡ଼ିଗଲାଣି ।

କଳାକୁ ଧଳା କରିବା (ଭୁଲକୁ ଠିକ୍ ଭାବେ ପ୍ରମାଣିତ କରିବା)- କମଳାକାନ୍ତ ବାବୁ କଳାକୁ ଧଳା କରିବାରେ ଭାରି ଓସ୍ତାଦ୍ ।

କାଠ ହୋଇଯିବା/ ଜଡ଼ ପାଲଟିଯିବା(କାତର ହେବା)- ସୁନାମିରେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁଖବର ଶୁଣି ପୃଥିବୀବାସୀ କାଠ ହୋଇଗଲେ ।

କାନ ଡେରିବା (ଅନ୍ୟର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଲୁଚି ଶୁଣିବା)- ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତାକୁ କାନ ଡେରି ଶୁଣିବା ଅମଣିଷପଣିଆ ।

କାନରେ ହାତଦେବା (ବିସ୍ମୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା, ନ ଶୁଣିବା)- ତାସ୍‌କେଣ୍ଟଠାରେ ଲାଲ୍‌ବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଖବର ଶୁଣି ଦେଶବାସୀ କାନରେ ହାତ ଦେଲେ । ଅନ୍ୟର ନିନ୍ଦା ଶୁଣିଲେ ମହତ୍ ଲୋକ କାନରେ ହାତ ଦିଏ ।

କାମରେ ହାତ ଦେବା (କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବା)- ନୂଆ ତହସିଲଦାର ଯୋଗ ଦେଉଦେଉ କାମରେ ହାତ ଦେଲେ ।

କୁଟା ଖଣ୍ଡକ ଦି’ଖଣ୍ଡକ ନକରିବା (ପରିଶ୍ରମ କାତରତା, ଅଳସୁଆମି)- ବୁଟୁ ଭଳି କୁଟା ଖଣ୍ଡକ ଦି’ଖଣ୍ଡ ନ କରିବା ପିଲା ମୁଁ କେଉଁଠି ଦେଖୁନି ।

କୁହୁଡ଼ିରେ ପହଁରିବା (ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରିବା)- କେଦାର ଚାକିରି କରିବା ଆଶାରେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପଛରେ ଅନବରତ ଗୋଡ଼ାଇଛି । କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯେମିତିକା ଲୋକ ତା’ର କୁହୁଡ଼ିରେ ପହଁରିବା ସାର ହେବ ।

କୂଳରେ ଲାଗିବା (ଆଶ୍ରା ପାଇବା)- ପିଲାଟା ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ବୁଲୁଥିଲା । ଚାକିରିଟିଏ ପାଇବାରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ କୂଳରେ ଲାଗିଗଲା ।

କେରାଣ୍ଡି ଗୁନ୍ଥି ଶେଉଳ (ବାଳିଆ)ଧରିବା (ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟୟରେ ବହୁତ ଲାଭ କରିବା)- ନାରଣ ବାବୁଙ୍କ ଭଳି କୃପଣ ଲୋକ ପୁଅ ଏକୋଇଶା ପାଇଁ ଅନେକ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ତେବେ ଏହା ପଛରେ କେରାଣ୍ଡି ଗୁନ୍ଥି ଶେଉଳ ଧରିବା ମତଲବ ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି ।

କମ୍ବଳରୁ ବାଳ ବାଛିବା (ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରିବା)- ପ୍ରାୟ ସବୁନେତା ଏବେ ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁର୍ନୀତିମୁକ୍ତ ଲୋକଟିଏ ଖୋଜିବା ଯାହା କମ୍ବଳରୁ ବାଳ ବାଛିବା ତାହା ।

Scanned with CamScanner

[ଖ]

ଖଡ଼ି ଛୁଇଁବା (ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବା)- ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀରେ ଅଥବା ଗଣେଶପୂଜାରେ ପିଲାମାନେ ଖଡ଼ି ଛୁଅନ୍ତି ।

ଖଣ୍ଡା ଧାରରେ ଚାଲିବା (ଅତି ସାବଧାନରେ ଚଳିବା, ଠିକ୍ ବାଟରେ ଯିବା)- ଖଣ୍ଡାଧାରରେ ଚାଲିବା ଲୋକକୁ ସମସ୍ତେ ଡରନ୍ତି ।

ଖାଇବା ପତରରେ ଧୂଳି ଦେବା (ଜୀବିକାରେ ବାଧା ଦେବା)- କେହି ଭୁଲ କଲେ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ଦେଇପାର ; ମାତ୍ର ଖାଇବା ପତରରେ ଧୂଳିଦେବା ଅନ୍ୟାୟ ।

ଖାଲ ଖୋଳିବା (ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିବା / ବିପଦ ସୃଷ୍ଟି କରିବା)- ପର ପାଇଁ ଯେ ଖାଲ ଖୋଳେ, ଦିନେ ନା ଦିନେ ସେ ସେହି ଖାଲରେ ପଡ଼େ ।

ଖାଲରେ ପକାଇବା (ବିପଦରେ ପକାଇବା)- ମୋତେ ଖାଲରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ଚରଣ ମହାନ୍ତି କେତେ ଚେଷ୍ଟା କରିନଥିଲା ; ମାତ୍ର ମୋର ସତ୍‌କର୍ମ ଓ ଭାଗ୍ୟବଳରୁ ମୁଁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି ।

ଖିଅ କାଢ଼ିବା (ଦୋଷ ବାଛିବା / କଥାକୁ ଘାଣ୍ଟି ଦୋଷ ଖୋଜିବା)- ଗୋଟିଏ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଆଉ ଖିଅ କାଢ଼ିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ଖୁଣ୍ଟା ଦେବା (ନିନ୍ଦା ଦେବା)- ଶାଶୁମାନେ ବୋହୂକୁ ପ୍ରତିକଥାରେ ଖୁଣ୍ଟାଦେବା ଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ିବା ଉଚିତ ।

[ଗ]

ଗାଉଁ ଗାଉଁ ହେବା (ବିରକ୍ତ ହେବା)- ଗୌରାଙ୍ଗ ବାବୁଙ୍କର ସବୁବେଳେ ତଳିଆ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପରେ ଗାଉଁ ଗାଉଁ ହେବା ସ୍ୱଭାବ ।

ଗାଲରେ ହାତ ଦେବା (ଚିନ୍ତା କରିବା)- ବନ୍ୟାରେ ଫସଲ ଗଲା, ଗଗନ ପରିବାର କେମିତି ଚଳାଇବ ବୋଲି ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଛି ।

ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟାଇବା (କଷ୍ଟେମଷ୍ଟେ ଚଳିବା)- ଚାକିରି ଗଲା । ବିନାୟକ ବାବୁ କେବଳ ପେନ୍‌ସନ୍ ଅର୍ଥରେ ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟାଉଛନ୍ତି ।

ଗୁମ୍‌ମାରି ବସିବା (ତୁନୀ ହୋଇ ବା ମନମାରି ବସିବା)- ପୁଅ ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ୍ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଗୋପବାବୁ ଗୁମ୍‌ମାରି ବସିଛନ୍ତି ।

ଗୁମର ଫିଟିବା (ରହସ୍ୟ ଖୋଲିଯିବା)- ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତରେ ବନାଦାସ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡର ଗୁମର ଫିଟିଗଲା ।

ଗୋଡ଼ଟାଣିବା (ଈର୍ଷାରେ କ୍ଷତି କରିବା)- ଗୋଡ଼ଟଣା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଛାଡ଼ିଲେ ଯେ କୌଣସି ଜାତି ଉନ୍ନତି କରିପାରିବ ।

Scanned with CamScanner

ଗୋଡ଼ ଟେକି ବସିବା (ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବା)- ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ଭ୍ରମଣରେ ଯିବା ପାଇଁ ଗୋଡ଼ଟେକି ବସିଛନ୍ତି ।/ ରଙ୍ଗଲତା ରୁଷିଛି, ବାପଘର ଯିବ ବୋଲି ଗୋଡ଼ ଟେକି ବସିଛି ।

ଗୋଡ଼ରୁ ପାଣି ମରିବା (ଥକିଯିବା/କ୍ଳାନ୍ତ ହେବା)- ଜାତିଗତ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ପାଇବା ପାଇଁ ତହସିଲଦାରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟକୁ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ତାରାକାନ୍ତର ଗୋଡ଼ରୁ ପାଣି ମରିଗଲାଣି ।

ଗୋଡ଼ ତଳେ ନ ପଡ଼ିବା (ଖୁସିରେ ଅଧୀର ହେବା)- ଓଡ଼ିଆ ସ୍ନାତକୋତ୍ତରରେ ପ୍ରଥମସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିବାରୁ ବିଶ୍ୱପ୍ରକାଶର ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡୁ ନାହିଁ ।

ଗୋଡ଼ ଧରିବା (ଭୁଲ ସ୍ୱୀକାର କରିବା)- "ଗୁରୁଦେବ ! ମୁଁ ମୋର ଅପରାଧ ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି । କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।"

ଗୋଡ଼ହାତ ଧରିବା (ନେହୁରାହେବା / ଦୋଷସ୍ୱୀକାର କରିବା)- ଏ ଯୁଗରେ କାହାର ଗୋଡ଼ହାତ ଧରିଲେ ବି ଚାକିରି ଖଣ୍ଡିଏ ମିଳିବ ନାହିଁ ।

ଗୋଡ଼ ବୋଇଲେ ହାତ ବୋଲ କରିବା (ଅତିଦୁଷ୍ଟ)- ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ସହିତ ଖେଳିବାକୁ ପିଲାମାନେ ଭୟ କରନ୍ତି । କାରଣ ତା'ର ସବୁବେଳେ ଗୋଡ଼ ବୋଇଲେ ହାତ ବୋଲ କରୁଥାଏ ।

[ଘ]

ଘଣ୍ଟ ଘୋଡ଼ାଇବା (ଲୁଚାଇବା/ ରକ୍ଷାକରିବା) - ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ନିଜର କୁକର୍ମକୁ ଘଣ୍ଟ ଘୋଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । / ଈଶ୍ୱର ହିଁ ଲୋକକୁ ବିପଦରୁ ଘଣ୍ଟଘୋଡ଼ାଇଥାନ୍ତି ।

ଘଣ୍ଟପିଟିବା (ପ୍ରଚାର କରିବା)- ଘନ ଆଗରେ କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅ ନାହିଁ, କାରଣ ସେ ସେହିକ୍ଷଣି ଘଣ୍ଟ ପିଟି ଦେବ ।

ଘରେ ନ ପଶୁଣୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଚାଳ ବାଜିବା (କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ବାଧାବିଘ୍ନ)- ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ଉଠୁଉଠୁ ଉପସ୍ଥିତ ଜନତା ହୋହଲ୍ଲା କଲେ । ଆଉ କି ସଭା ! ଘରେ ନ ପଶୁଣୁ ତ ମୁଣ୍ଡରେ ଚାଳ ବାଜିଲା ।

[ଚ]

ଚମ୍ପଟ ମାରିବା (ଠକି ଦେଇ ଚାଲିଯିବା)- ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଆମ ଘରକୁ ଆସିଲା; କିନ୍ତୁ ଭୋଜି ଖାଇଲା ବେଳକୁ ଚମ୍ପଟ ମାରିଲା ।

ଚଳୁ କରିଦେବା (ସବୁ ଶେଷ କରିଦେବା)- ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପୁଅ ସମସ୍ତ ସଂପତ୍ତିକୁ ଅଳ୍ପଦିନରେ ଚଳୁ କରିଦେଲା ।

Scanned with CamScanner

ଚଷୁ କୁଟିବା (ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରିବା/ ଅସାର କଥାରେ ମନଦେବା)- ଚାନ୍ଦା ଦେବା ଲୋକ ତ ଘରେ ନାହାନ୍ତି । ଏଠି ବସି ବୃଥା ଚଷୁ କୁଟୁଛ କାହିଁକି ?

ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ହେବା (ଈର୍ଷାର ପାତ୍ର ହେବା)- ସତ କହିବାରୁ ମୁଁ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଶୂଳ ହୋଇଛି ।

ଚାଲିଲା ଶଗଡ଼ରେ ହାତଦେବା (ଅତି ଦୁଷ୍ଟ)- ରାଜାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଭ୍ରମଣରେ ଯାଅ ନାହିଁ । ସେଇଟା ଚାଲିଲା ଶଗଡ଼ରେ ହାତ ଦେବା ପିଲା । କେତେବେଳେ କ'ଣ କରିବସିବ ।

ଚିତାକାଟିବା (ଠକିବା) - ଚୈତନ୍ୟ ଚାକିରି କରାଇଦେବା ପାଇଁ ବହୁ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ନେଇ ଚିତା କାଟିଛି ।

[ଛ]

ଛତୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେବା (ସତ୍ତା ଲୋପ କରିଦେବା)- ମୋ ସଙ୍ଗେ ଟକ୍କର ଦେଉଛୁ । ଅପେକ୍ଷା କର । ଏଥର ମୁଁ ତୋର ଛତୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଛି ।

ଛାଇ ନ ମାଡ଼ିବା (ପାଖକୁ ନ ଯିବା, ଆଦୌ ସଂପର୍କ ନ ରଖିବା)- ସାଧାରଣ ପଦେ କଥାରେ ଶୈଳେଶ ମୋର ଛାଇ ମାଡୁ ନାହିଁ ।

ଛାଇ ପଡ଼ିଲେ ନାହି ଡେଇଁବା (ଅସହିଷ୍ଣୁ ହେବା)- ପାଖ ପଡ଼ୋଶୀ ହୋଇ ବି ନରିର ଛାଇ ପଡ଼ିଲେ ହରିର ନାହିଡେଉଁଛି । ଉଭୟଙ୍କର ଭିତରେ ସଂପର୍କ ଆସିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଛାତି ପତେଇବା (ସାହସ ବାନ୍ଧିବା/ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା)- ବିପଦବେଳେ ସମସ୍ତେ ଛାତି ପତେଇ କାମ କରିବା ଉଚିତ ।

ଛାତିକି ପଥର କରିବା (ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବା / ସହ୍ୟ କରିବା)- ମହାବାତ୍ୟାରେ ପୁଅଝିଅ ଓ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ହରାଇ ଗୁଣନିଧି ଛାତିକି ପଥର କରି ବଞ୍ଚି ରହିଛି ।

ଛାତି ଫୁଲାଇ ଚାଲିବା (ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶ କରିବା)- ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଜିଣିଥିବାରୁ ମଧୁ ମିଶ୍ର ଛାତି ଫୁଲାଇ ଚାଲୁଛି ।

ଛେନାରୁ ଚୋପା ଛଡ଼ାଇବା (ଖୋଜି ଖୋଜି ଦୋଷ ବାହାର କରିବା)- ରବିର ସବୁକଥାରେ ଛେନାରୁ ଚୋପା ଛଡ଼ାଇବା ଅଭ୍ୟାସ ଗଲାନି ।

[ଜ]

ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ କୁଟା ପକାଇବା (ରାଗ ବଢ଼ାଇବା / କଥା ବଢ଼ାଇବା)- ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ଭିତରେ କଳି ଲାଗିଛି । ଜଣକୁ ସମର୍ଥନ କରି ଅନ୍ୟର ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ କୁଟା ପକାଉଛ କାହିଁକି ?

Scanned with CamScanner

ଜିଦି ଧରିବା (ଗୋଟିଏ କଥାରେ ଜୋର୍ ଦେବା)- ସବୁକଥାରେ ଜିଦି ଧରିଲେ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ଜୀବନ ମୂର୍ଚ୍ଛିବା (ପ୍ରାଣବଳି ଦେବା/ମୃତ୍ୟୁକୁ ନ ଡରିବା)- ଅଗଣିତ ଭାରତୀୟ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଜୀବନ ମୂର୍ଚ୍ଛି ଲଢ଼େଇ କରିଥିଲେ ।

ଜୀରାରୁ ଶିରା କାଢ଼ିବା (ବୃଥା ଦୋଷ ବାଛିବା)- ଜଗନ୍ନାଥ ଜୀବନରେ କିଛି ଲେଖାଲେଖି କରି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲେଖକଙ୍କର ଲେଖାରୁ ଜୀରାରୁ ଶିରା କାଢ଼ିବା ତା'ର ଏକ ଅଭ୍ୟାସ ।

[ଝ]

ଝାଙ୍କ ଛଡ଼ାଇ ଦେବା (ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିବା)- ମାମୁନି ପୁରୀ ଯିବ ବୋଲି ବାପାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଝାଙ୍କ ଛଡ଼ାଇ ଦେଲାଣି ।

ଝିଣ୍ଟିକା ମାରି ବଣି ପୋଷିବା (ଗରିବଙ୍କୁ ମାରି ଧନୀକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା)- ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଝିଣ୍ଟିକା ମାରି ବଣି ପୋଷିବା ନୀତି ବେଶ୍ ଚାଲିଥିଲା ।

ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ହୋଇ ବସିବା (ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବା)- ଝାଡ଼େଶ୍ୱର ବାବୁ ଚାକିରିରୁ ଅବସର ନେବା ପୂର୍ବରୁ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି ।

[ଟ]

ଟହଲ ମାରିବା (ଅଯଥାରେ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବା)- ପଚିଶ ବର୍ଷର ଭେଣ୍ଡାଟାଏ ହେଲୁଣି । କିଛି କାମ ନ କରି ଏଣେତେଣେ ଟହଲମାରୁଛୁ କାହିଁକି ?

ଟାଣ ଭାଙ୍ଗିବା (ଗର୍ବ ଭାଙ୍ଗିବା)- ଜେଲ୍ ଯିବା ପରେ ଜୟନ୍ତର ଟାଣ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି ।

ଟେକ ରଖିବା (ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିବା)- ଜନ୍ମଭୂମିର ଟେକ ରଖିବା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

[ଠ]

ଠାକୁର ଖାଇ ଖଟୁଲି ଖାଇବା (ସବୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରିବା)- କୁଳମଣିକୁ ପୂଜା କମିଟିର ସଂପାଦକ କର ନାହିଁ । କାରଣ, ସେ ଠାକୁର ଖାଇ ଖଟୁଲି ଖାଇଦେବ ।

ଠାସକୁ ମାରିବା (ଅନୁମାନ କରି କହିବା)- ବଳରାମର ପୁରାଣ ବିଷୟରେ କିଛି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ପଚାରିଲେ ଠାସକୁ ମାରି କହେ ।

ଠେକିଏ ପାଣି ପିଆଇବା (ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରିବା)- ଘଣ୍ଟାଏକାଳ ବୁଝାଇଲି । ତଥାପି ପିଲାଟା ବୁଝୁନି । ମୋତେ ଠେକିଏ ପାଣି ପିଆଇଲାଣି ।

[ଡ]

ଡହକବିକଳ ହେବା (ଅତି ଆତୁରହେବା)- ପୁଅ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଛି । ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଖରାରେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଦାମ ଡହକବିକଳ ହେଲାଣି ।

Scanned with CamScanner

ଡିହରେ ବିଲୁଆ ଡେଇଁବା (ଘର ଭାଙ୍ଗିଯିବା/ ବଂଶବୁଡ଼ିଯିବା)- ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବୈରୀଗଞ୍ଜନ ଆଜି ନାହାନ୍ତି । ଏବେ ତାଙ୍କ ଡିହରେ ବିଲୁଆ ଡେଉଁଛି ।

ଡେଙ୍ଗୁରା ଦେବା (ପ୍ରଚାର କରିବା)- ବକେୟା ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଦେୟ ପୈଠ କରିବା ପାଇଁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବିଭାଗ ପକ୍ଷରୁ ଡେଙ୍ଗୁରା ଦିଆଗଲା ।

[ଢ]

ଢୋଲ ପିଟିବା (ପ୍ରଚାର କରିବା)- ଅନ୍ୟର ସୁଗୁଣକୁ ବାହାରେ ଢୋଲ ପିଟିବା ଉଚିତ ।

[ତ]

ତଣ୍ଟି କାଟିବା (ଅନିଷ୍ଟ କରିବା)- ଯଦି ପାରୁଛ ଅନ୍ୟର କିଛି ଭଲକାମ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର; ମାତ୍ର ତଣ୍ଟି କାଟ ନାହିଁ ।

ତଳିତଳାନ୍ତ କରିବା (ସର୍ବନାଶ କରିବା)- ସେ ଦିନ ତୋର ଥିଲା । ଆଜି ମୋର ଆସିଛି । ମୁଁ ତୋତେ କେମିତି ତଳିତଳାନ୍ତ କରୁଛି ଦେଖ ।

ତିନି ପାଞ୍ଚିରୁ ଯିବା (ଯଶ ହରାଇବା)- ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ଅଫିସର ବିଶ୍ୱାଳବାବୁ ଅର୍ଥ ତୋଷରପାତ କରି ତିନିପାଞ୍ଚିରୁ ଗଲେ ।

ତିଳକୁ ତାଳ କରିବା (ଛୋଟ କଥାକୁ ବଡ଼ କରି କହିବା)- ସୁକାନ୍ତ ତିଳକୁ ତାଳ କରି କହିବାରେ ବଡ଼ ଧୁରନ୍ଧର ।

ତେଲ ମାରିବା (ଖୋସାମତ କରିବା)- ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ପାଇଁ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କୁ ଭଲ ତେଲମାରି ଆସେ ।

[ଥ]

ଥଇଥାନ କରିବା (ରହିବା-ଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା)- ବିସ୍ଥାପିତ ଲୋକଙ୍କୁ ଥଇଥାନ କରିବାରେ ପ୍ରଶାସନ ପ୍ରାଥମିକତା ଦେବା ଉଚିତ ।

ଥଳକୂଳ ନ ପାଇବା (କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରିବା)- ମୋ ଉପରେ ଗୋଟାକ ପରେ ଗୋଟାଏ ବିପଦ ଆସି ପଡୁଛି । ଏହା ଭିତରେ ମୁଁ ଥଳକୂଳ ପାଉନାହିଁ ।

[ଦ]

ଦଉଡ଼ିଦେବା (ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବା)- ଯୌତୁକ ନିର୍ଯାତନା ସହି ନପାରି ନୂଆବୋହୂଟି ଘରେ ଦଉଡ଼ି ଦେଇଛି ।

ଦଗାଦେବା (ଠିକିବା/ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରିବା)- ଦୀନବନ୍ଧୁ ମୋର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ଏତେ ଦିନ ପରେ ଆଜି ମୋତେ ଦଗାଦେଲେ ।

ଦଫା ରଫା କରିବା (ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରିବା)- ଏତେଦିନକେ ମୋ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଛୁ । ରହ, ତୋର ଦଫାରଫା କରିଦେଉଛି ।

Scanned with CamScanner

ଦାଉସାଧିବା (ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା)- ଭାଇ ତ ଭଗାରି । ସେ ଦାଉସାଧିବନି ତ ଆଉ କିଏ ?

ଦାନାରେ ଧୂଳିଦେବା (ଜୀବିକା ମାରିବା)- ଅନ୍ୟର ଦାନାରେ ଧୂଳି ଦିଅ ନାହିଁ । ମନେରଖ ଭଗବାନ ସହିବେ ନାହିଁ ।

ଦାନ୍ତ ଦେଖେଇବା (ପରିହାସ କରିବା)- ଅନ୍ୟକୁ ଦାନ୍ତ ଦେଖେଇବା ଭଲ ଗୁଣ ନୁହେଁ ।

ଦାନ୍ତରେ କୁଟା ଦେବା(ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିବା)- ରାଧୁଆ ଦାନ୍ତରେ କୁଟା ଦେଇ ଗୁହାରି କଲାଣି । ଏହିଥର ତାକୁ କ୍ଷମା ଦିଅ ।

ଦୁଇ ନାଆରେ ଗୋଡ଼ ଦେବା (ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇଟି କାମ ଆରମ୍ଭ କରି ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବା)- ରଙ୍କନାଥ ଚାଷ ସହିତ ବଣିଜବେପାରରେ ଲାଗିଛି । ଦୁଇଆଡୁ ସିନା କ୍ଷତି ହେଉଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ଏହା ତା'ର ଦୁଇ ନାଆରେ ଗୋଡ଼ ଦେବାର ଫଳ ।

ଦେଉଳକୁ ମୁଖଶିଆଳି ବଳିବା (ମୂଳ ଖର୍ଚ୍ଚଠାରୁ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ବଳିଯିବା)- ଯଦି ପାରୁଛ ପିଲା ପାଇଁ ଏକୋଇଶିଆରେ ଅଳ୍ପକେ ପୂଜାପୂଜି ସାରିଦିଅ । ଭୋଜିଭାତରେ ମନଦେଲେ ଦେଉଳକୁ ମୁଖଶିଆଳି ବଳିଯିବ ଯେ ।

ଦେଖିପାରିବା (ଭଲପାଇବା / ସୁଖପାଇବା)- ମୋ ନାତିନାତୁଣୀମାନେ ମୋତେ ଖୁବ୍ ଦେଖିପାରନ୍ତି ।

ଦେହ କଣ୍ଟା ହୋଇଯିବା (ଶରୀର ଦୁର୍ବଳ ହେବା)- ପୁଅ ଚିନ୍ତାରେ ପାଣ୍ଡୁ ସାରଙ୍କର ଦେହ କଣ୍ଟା ହୋଇଗଲାଣି ।

ଦେହରୁ କଣ୍ଟାଯିବା (ଶତ୍ରୁନାଶ ହେବା)- ସାବତ ମା' ଶଉରୀକୁ ବଡ଼ ଦହଗଞ୍ଜ କରୁଥିଲା । ପୋଖରୀରେ ବୁଡ଼ି ମରିଯିବାରୁ ଏବେ ଶଉରୀର ଦେହରୁ କଣ୍ଟାଗଲା ।

ଦେହସୁହା ହେବା (ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବା)- ଧୋବେଇଟା ଅତି ଦୁଷ୍ଟ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ଗାଳି ମାଡ଼ ଖାଇଖାଇ ତା'ର ଦେହସୁହା ହୋଇଗଲାଣି ।

ଦୋ' ଘାଇରେ ପଡ଼ିବା (ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପଡ଼ିବା)- ତେଣେ ବାପାଙ୍କୁ ନେଇ କଟକ ମେଡ଼ିକାଲରେ ଚିକିତ୍ସା କରିବା, ଏଣେ ଝିଅବାହାଘର ଯୋଗାଡ଼; ଭାଗୀରଥିବାବୁ କେଉଁ କଥାଟାକୁ ଛାଡି କେଉଁଟା କରିବେ ଭାବି ଦୋ'ଘାଇରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

[ଧ]

ଧରାକୁ ସରା ମଣିବା (କାହାକୁ ଖାତିର ନ କରିବା)- ଶକ୍ତିସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ଧନ ବଳରେ ଧରାକୁ ସରା ମଣିବା ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ଧୂଆଁବାଣ ମାରିବା (ଫାଙ୍କିବା / ବାହାପିଆ କଥା କହିବା) - ଯାହା କହୁଛ ଠିକ୍ ଠିକ୍ କହ । ଏମିତି ଧୂଆଁବାଣ ମାରିବା ଛାଡ଼ ।

ଧୋକା ଦେବା (ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକତା କରିବା) - ଲୋକ ଅନ୍ୟକୁ ଧୋକା ଦେଲେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡିତ ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

[ନ]

ନ'ଛ' କରି କହିବା (ମିଛ ସତ ଫାନ୍ଦି କହିବା)- ତୋର ସିନା ନ'ଛ' କରି କହିବା ଅଭ୍ୟାସ ଅଛି; ମାତ୍ର ମୋର ତାହା ନାହିଁ।

ନଖରେ ଛିଡ଼ିବା (ସହଜରେ ସମାଧାନ ହେବା)- ଗୋପାଳ ଗୋବିନ୍ଦର କଳି ନଖରେ ଛିଡ଼ିଗଲା।

ନଜର ରଖିବା (ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖିବା)- ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାଟିକୁ ଟିକେ ନଜରରେ ରଖିଥିବ।

ନାକ ଛିଞ୍ଚାଡ଼ିବା (ବିରକ୍ତ ହେବା) ତୁମ ପାଖରେ ମୋର କାମ ଅଛି। ବାରମ୍ବାର ଆସୁଛି ବୋଲି ନାକଛିଞ୍ଚାଡୁଛ କାହିଁକି, ବରଂ ମନା କରିଦିଅ।

ନାକ ଟେକିବା (ଘୃଣା କରିବା) କୁତ୍ସିତ ପୋଷାକ ପରିଧାନ କଲେ ଯେ କେହି ନାକ ଟେକିବ।

ନାକବାଳ ଧରି ବସ ଉଠ ହେବା(ଅପମାନିତ ହେବା)- ନାରାୟଣ ନିଜର ଭୁଲ ପାଇଁ ସବୁ ସାଙ୍ଗଙ୍କ ଆଗରେ ନାକବାଳ ଧରି ବସଉଠ ହେଲା।

ନାକେଦମ୍ କରିବା (ଅଥୟ କରିବା)- ଜ୍ୱର ହୋଇଛି। ଭାତ ଖାଇବ ବୋଲି ଛୁଆଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନାକେଦମ୍ କଲାଣି।

ନାଁ କରିବା (ସୁନାମ ଅର୍ଜିବା)- ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ବନ୍ୟା ପୀଡ଼ିତଙ୍କ ସେବାକରି ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ନାଁ କରିଥିଲେ।

ନାଁ ପକାଇବା (ନିନ୍ଦିତ ହେବା)- ଦେବସ୍ୱ ଅପହରଣ କରି ଦେବାନନ୍ଦ ନାଁ ପକେଇଲା।

ନାଟ ଲଗେଇବା (ବିଭେଦ ସୃଷ୍ଟି କରିବା)- ନିରଞ୍ଜନ ସାହିରେ ସାହିରେ ଭଲ ନାଟ ଲଗେଇଥାଏ।

ନାହିରେ ତେଲପକାଇ ଶୋଇବା (ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ ହେବା)- ଝିଅ ବାହାଘର ସାରି ଚିନ୍ତା ପ୍ରଧାନ ଏବେ ନାହିରେ ତେଲପକାଇ ଶୋଇଛି।

ନେଇ ଆଣି ଥୋଇବା (ସମ୍ଭାଳିବା କୈଶଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)- ଯେତେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ନେଇଆଣି ଥୋଇପାରେ।

ନେହୁରା ହେବା(ଅନୁରୋଧ କରିବା)- ବୁଢା କେତେ ନେହୁରା ହେଲା, ତଥାପି ହାକିମ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ।

[ପ]

ପଇସା ପାଣିରେ ପଡ଼ିବା (ଅଯଥା ବ୍ୟୟ) ପୁଅ ପାଇଁ ଶହଶହ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ବି ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ୍ ହେଲା। ମୋ ପଇସା ପାଣିରେ ପଡ଼ିଲା।

ପଛରୁ ଛୁରିମାରିବା (ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରିବା)- ସେ ମୋତେ ପଛରୁ ଏମିତି ଛୁରିମାରିବେ ବୋଲି ମୁଁ ଆଦୌ କଳ୍ପନା କରିନଥିଲି।

Scanned with CamScanner

ପରକଥାରେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରେଇବା (ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବା)-ମୋ କଥା ତ ମୋତେ ବୁଝିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ। ପରକଥାରେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାଇବାକୁ ସମୟ ନାହିଁ।

ପାଟିରେ ବାଟୁଳି ନ ବାଜିବା (ଅନର୍ଗଳ କହିବା)- ପିଲାଟାଏ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସେ ଏପରି ଭାଷଣ ଦେଲା ଯେ ପାଟିରେ ବାଟୁଳି ବାଜିଲା ନାହିଁ।

ପରଲାଗି ପୁଅମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁବା (ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ଜୀବନ ବିପନ୍ନ କରିବା ବା ମୂର୍ଛିବା)- ଦୁଇ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଝଗଡ଼ା ଲାଗିଛି। ସେଥିରେ ପଶି ପରଲାଗି ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ।

ପାଣି ଛଡ଼ାଇବା (ଆଶା ନ ରଖିବା)- ସୈନିକମାନେ ଲଢେଇକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଜୀବନକୁ ପାଣିଛଡ଼ାଇଥାନ୍ତି।

(ପୂଜା କରିବା) – ଏ ଭୋଗତକ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖରେ ପାଣି ଛଡ଼ାଇ ଦିଅ।

ପରମୁଣ୍ଡରେ ନଡିଆ ବାଡ଼େଇବା (ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଦାୟିତ୍ୱ ଲଦିଦେଇ ଖସିଯିବା)- ପରମୁଣ୍ଡରେ ନଡ଼ିଆ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନାହିଁ।

ପାଣି ନ ଗଳିବା (ନିବିଡ଼ ବନ୍ଧୁତା)- ସୁମନ୍ତ ଓ ସୁଶାନ୍ତ ବନ୍ଧୁ ପରି ବନ୍ଧୁ। ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପାଣି ଗଳେ ନାହିଁ।

ପାଣି ପିଆଇବା (ଖୁବ୍ ହଇରାଣ କରିବା)- ପ୍ରଧାନ ବାବୁଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ରଖ। ସେ ଯେକୌଣସି ଲୋକକୁ ପାଣି ପିଆଇପାରନ୍ତି।

ପାଣିରେ ସର ପକାଇବା (ଚିକ୍କଣ କଥା କହି ମନ ଭୁଲେଇବା)- ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ପାଣିରେ ସରପକାଇ କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ କରିପାରନ୍ତି।

ପାଲରେ ପକାଇବା (କୌଶଳରେ ଆୟତ୍ତକୁ ଆଣିବା)- ପଟ୍ଟନାୟକେ ଯାହାକୁ ପାଲରେ ପକାନ୍ତି ତା'ର ଘର ଉଜାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି।

ପାସଙ୍ଗରେ ନ ପଡ଼ିବା (ସମକକ୍ଷ ନ ହେବା)- ଚୁଗୁଲି କରିବାରେ କେହି ବଂଶୀଧର ପାସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିବେ ନାହିଁ।

ପିଳେହି ପାଣି ହେବା (ଭୟରେ ଛାନିଆ ହେବା)-ବଣଭୋଜି ପାଇଁ ଜଙ୍ଗଲରେ ଯାଉଥିଲା ବେଳେ ବାଘଗର୍ଜନ ଶୁଣି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ପିଳେହି ପାଣି ହୋଇଗଲା।

ପିଠିରେ ପଡ଼ିବା (ସାହାଯ୍ୟ କରିବା)- ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ମୋ ଭାଇ କେବଳ ମୋ ପିଠିରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଉ କେହି ନୁହେଁ।

ପୋଥିରେ ଡୋର ବାନ୍ଧିବା (ପଢା ବନ୍ଦ କରିବା)- ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ୍ ହେବାରୁ ପବିତ୍ରର ପୋଥିରେ ଡୋର ବନ୍ଧା ହେଲା।

ପେଟରୁ କାଟିବା (ଅନ୍ୟ ସୁଖ ପାଇଁ ନିଜ ସୁଖକୁ କମାଇବା)- ସଂସାରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାପା ମା' ନିଜ ପେଟରୁ କାଟି ନିଜ ଛୁଆଙ୍କୁ ମଣିଷ କରନ୍ତି।

Scanned with CamScanner

[ଫ]

ଫଟେଇ ହେବା (ବାରମ୍ବାର ପଚାରିବା ବା କହିବା)- ଥରେତ କହିଲି, ଶୁଣିଲୁ, ଏତେ ଫଟେଇ ହେଉଛୁ କାହିଁକି ?

ଫସରଫାଟିବା (ବ୍ୟର୍ଥ ହେବା)- ଚୋରମାନେ ଚୋରି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲେ; ମାତ୍ର ଠିକ୍ ସମୟରେ ପୋଲିସ୍ ପହଞ୍ଚିଯିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଜନା ଫସର ଫାଟିଗଲା ।

ଫାଙ୍କିଦେବା (ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା / ଠକିବା)- ଗଣେଶ ମୋ'ଠାରୁ ଗପ ବହିଟି ପଢ଼ିବାକୁ ନେଇ ଶେଷରେ ଫାଙ୍କିଦେଲା ।

ଫୁଟୁକି ମାରିବା (ଆହ୍ୱାନ କରିବା)- ତୁମେ ମୋତେ ଦୁର୍ବଳ ମନେକରି ଫୁଟୁକି ମାରୁଛ; ମାତ୍ର ମୁଁ ଗଲେ ମୋର ପରାକ୍ରମ ବୁଝିପାରିବ ।

[ବ]

ବସେଇଉଠେଇ ନ ଦେବା (ଅଥୟ କରିବା)- ଗପଟିଏ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ପିଲାମାନେ ମୋତେ ଆଉ ବସେଇଉଠେଇ ଦେଉନାହାନ୍ତି ।

ବାଟକାଟିବା (ନିଜ ରାସ୍ତା ଧରିବା ବା ସୁବିଧା ଦେଖିବା)- ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଦେଖି ବାଟ କାଟିଲେ ।

ବାଟମାରଣା ହେବା (ଧନର ଉପଯୁକ୍ତ ବିନିଯୋଗ ପୂର୍ବରୁ ଲୁଟି ହେବା)-ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ସରକାରୀ ଅର୍ଥ ବାଟମାରଣା ହେଉଥିବାର ଅଭିଯୋଗ ହେଉଛି ।

ବାଡ଼ ଫସଲ ଖାଇବା (ରକ୍ଷକ ଭକ୍ଷକ ହେବା)- ପ୍ରତିରକ୍ଷା କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅର୍ଥଲୋଭରେ ଦେଶର ଗୋପନୀୟତା ବିଦେଶୀ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଦେବା ଯାହା ବାଡ଼ ଫସଲ ଖାଇବା ତାହା ।

ବିଛାମନ୍ତ୍ର ନ ଜାଣି ସାପଗାତରେ ହାତମାରିବା (ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଇ ଏକ ବିପଦପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)- ସଦେଇ ସାହୁ ପୋଖରୀରେ ଭଲଭାବରେ ପହଁରି ଶିଖିନି । ସମୁଦ୍ରରେ ଯାଇ ପହଁରିବା ତା'ପାଇଁ ବିଛାମନ୍ତ୍ର ନ ଜାଣି ସାପଗାତରେ ହାତମାରିବା ସହିତ ସମାନ ।

ବିରାଡ଼ି କପାଳକୁ ଶିକା ଛିଣ୍ଡିବା (ଇଚ୍ଛାମତେ ସୁଯୋଗ ମିଳିବା)- ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ରାଜୀବ ଭାତଖାଇବାକୁ କହୁଥିଲା । ଡାକ୍ତର ବାବୁ କହିଲେ ଖାଉ । ଏହାତ ବିରାଡ଼ି କପାଳକୁ ଶିକା ଛିଣ୍ଡିବା ଭଳି ହେଲା ।

ବିରାଡ଼ି ଛିଙ୍କିବା (ଅନୁକୂଳ ବିଗିଡ଼ିବା)- କିହୋ କମଳାକର ବାବୁ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ ପୁରୀ ଯାଉଥିଲ ପରା । ଫେରି ଆସିଲ କାହିଁକି ? କ'ଣ ବିରାଡ଼ି ଛିଙ୍କିଦେଲା କି ?

ବିରାଡ଼ି ବେକରେ ଘଣ୍ଟିବାନ୍ଧିବା (ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକ ବିରୋଧରେ ପ୍ରଥମେ ବାହାରିବା)- ଦୁର୍ଜୟ ଦକ୍ଷିଣ କବାଟର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ଗାଁରେ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିଚାଲିଛି । ତାକୁ ବିରୋଧ କରିବା କଥା ସମସ୍ତେ କହୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବିରାଡି ବେକରେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧିବ କିଏ ?

Scanned with CamScanner

ବିରୁଡ଼ି ବସାରେ ହାତ ମାରିବା (ଆପେ ବିପଦକୁ ବରଣ କରିବା)- ମାନ ଗୋବିନ୍ଦ କେମିତିକା ଲୋକ ତୁମେ ଠିକ୍ ଜାଣିଛ । ତା' ବିରୋଧରେ ଯିବା ବିରୁଡ଼ି ବସାରେ ହାତମାରିବା ଭଳି ହେବ ।

ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷଦେବା (ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରିବା)- ଅନ୍ୟ କାହାକୁ କହିବା ? ନିଜର ଭାଇ ହୋଇ ତ ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷ ଦେଲା ।

[ଭ]

ଭାଲୁ ଧରାଇବା (ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇ ଖସିଯିବା/କୌଶଳରେ ଜଞ୍ଜାଳଗ୍ରସ୍ତ କରାଇବା)- ସବୀର ଓ କବୀର ହୋଟେଲରେ ଖାଇଲେ । ପଇସା ଦେଲାବେଳକୁ ସବୀର କବୀରକୁ ଭାଲୁଧରାଇ ଚାଲିଗଲାଣି ।

ଭୁଆଁ ବୁଲାଇବା (ଭଣ୍ଡେଇବା / ବିଭିନ୍ନ ବାହାନା ଦେଖାଇ ଠକିବା)- ବିଜନ ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ବହିଟି ମାଗି ନେଇଥିଲା । ପ୍ରାୟ ବର୍ଷେ ବିତିଗଲାଣି । ମାଗିଲେ ଖାଲି ଭୁଆଁ ବୁଲାଉଛି ।

ଭୂତ ଖାଇବା (ଧନର ପରଦ୍ୱାରା ଉପଭୋଗ ହେବା) - ଭୀମ ଭାଇନାର ଅଚଳାଚଳ ସଂପତ୍ତି । ପିଲାଛୁଆ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଖାଉନି କି ଖୁଆଉନି । ସମୟ ଆସିବ, ତା'ର ସବୁ ସଂପତ୍ତି ଭୂତ ଖାଇବେ ।

ଭେଳା ବୁଡ଼ିବା (ସର୍ବନାଶ ହେବା)- ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ରୋଗ ହେଲାଣି, ଚିକିତ୍ସା କରୁନାହଁ । ମନେରଖ, ଦିନେ ନା ଦିନେ ତୁମର ଭେଳା ବୁଡ଼ିବ ।

ଭେଳିକି ଦେଖାଇବା (ଭୁଲେଇବା)- ସ୍ଥାନୀୟ ବିଧାୟକ ଗାଁ ମନ୍ଦିରର ମରାମତି ପାଇଁ ଅର୍ଥବରାଦର ଅନେକଥର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଛନ୍ତି । ପୁଣି ଆସିଲେ ଆଉ ଭେଳିକି ଦେଖାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମବାସୀ ଠିକ୍ ଜବାବ୍ ଦେବେ ।

ଭୋକରେ କରଡ଼ି ଜଳିବା/ଆଉଟୁପାଉଟୁ ହେବା (ଭୋକସମ୍ଭାଳି ନପାରିବା)- ସକାଳ ନ'ଟାରେ ଗଣ୍ଡେ ଖାଇଥିଲି ଯେ ଏବେ ରାତି ଦଶଟା ହେଲାଣି । ଭୋକରେ କରଡ଼ି ଜଳୁଛି ।

[ମ]

ମନ କୁଣ୍ଢେ ମୋଟ ହେବା (କୌଣସି ସଫଳତାରେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହେବା)- ପୁଅ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାରୁ ପିତାମାତାଙ୍କର ମନ କୁଣ୍ଢେମୋଟ ହେଲା ।

ମନ ଘରଧରିବା (ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ି ସତର୍କ ହେବା)- ବାପା ଚାଲିଗଲେ । ଅରବିନ୍ଦର ମଉଜମଜଲିସ୍‌ରେ ସମୟ କଟାଇବା ସରିଗଲା । ଏଣିକି ତା' ମନ ଘର ଧରିଲାଣି ।

Scanned with CamScanner

ମନ ଛୁଇଁବା (ପସନ୍ଦ ହେବା)- ଶିବ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କର ଅଙ୍କିତ ଛବିଗୁଡ଼ିକ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଛୁଏଁ ।

ମନମାନିବା (ପସନ୍ଦ ହେବା)- ସାବିତ୍ରୀକୁ ବୋହୂ କରିବା ପାଇଁ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନମାନିଛି ।

ମନ ମାରିବସିବା (ଦୁଃଖ ଓ ଚିନ୍ତାରେ ଚୁପ୍ ରହିବା)- ପରୀକ୍ଷାରେ ତ ଫେଲ୍ ହେଲୁ, ଆଉଥରେ ଦେବୁ । ସବୁବେଳେ ଏମିତି ମନମାରି ବସିଛୁ କାହିଁକି ?

ମହରଗରୁ ଯାଇ କାନ୍ତାରରେ ପଡ଼ିବା (ଏକ ସାଧାରଣ ବିପଦରୁ ଯାଇ ବଡ଼ ବିପଦରେ ପଡ଼ିବା)- ମରୁଡ଼ି ଯୋଗୁ ମାୟାଧର କାମ ଆଶାରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଗଲା । ମାତ୍ର ସେଠାରେ ଲୋକେ ବନ୍ୟା ହେତୁ ଗାଁ ଛାଡୁଥିଲେ । ଫଳରେ ମହରଗରୁ ଯାଇ କାନ୍ତାରରେ ପଡ଼ିବା ହେଲା ।

ମାଛ ତେଲରେ ମାଛ ଭାଜିବା - (ବିନା ବ୍ୟୟରେ ଲାଭ ପାଇବା/ ଉପରେ ଉପରେ ସୁବିଧା ପାଇବା)- ବନ୍ଧବାନ୍ଧି, ପାଣି ବୋହି ଆମେ ସମସ୍ତେ ଯେତିକି ମାଛଭାଗ ପାଇଲୁ, ପାଣ୍ଡୁ ପ୍ରଧାନ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ସେତିକି ପାଇଲା । ମାଛ ତେଲରେ ମାଛ ଭାଜିବା ତାକୁ ବେଶ୍ ଜଣା ।

ମାଛିକୁ ମ' ନ କହିବା (ଅତି ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ)- ମାଗୁଣି ସାର୍ ମାଛିକୁ ମ' ନ କହିବା ଲୋକ । ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଅଭିଯୋଗ ଭିତ୍ତିହୀନ ।

ମାଟିରେ ମିଶିବା (ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବା)- ମାଟିରେ ମିଶିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ କର୍ମଲିପ୍ତ ଥାଏ ।

ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବା (ଆଶ୍ରୟ ନେବା)- ଘରପୋଡ଼ିରେ ଘନସାହୁର ଘର ଖଣ୍ଡିକ ଗଲା । ଏବେ ମୁଣ୍ଡଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ତା' ପାଇଁ ବାସ ନାହିଁ ।

ମୁଣ୍ଡଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରିବା (କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରି ପେଟ ପୋଷିବା)- ଗରିବ ଲୋକ ମୁଣ୍ଡଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରି ପରିବାର ଚଳାଏ ।

ମୁଣ୍ଡକୁ ତେନ୍ତୁଳିଆବିଛା କାମୁଡ଼ିବା (ଭୀଷଣ ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ ହେବା)- ସନ୍ତ୍ରାସବାଦୀ ତଥା ମାଓବାଦୀଙ୍କ ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କେନ୍ଦ୍ରସରକାର ଓ ରାଜ୍ୟସରକାରଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକୁ ତେନ୍ତୁଳିଆ ବିଛା କାମୁଡ଼ିଲାଣି ।

ମୁଣ୍ଡରେ ବଜ୍ରପଡ଼ିବା (ବଡ଼ ବିପଦରେ ପଡ଼ିବା)- ପୁଅ ମଲାନି ଯେ ଅର୍ଜୁନ ସୁବୁଦ୍ଧିର ମୁଣ୍ଡରେ ବଜ୍ରପଡ଼ିଲା ।

ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇବା (ଉପାର୍ଜନକ୍ଷମ ହେବା)- ଗୋପାଳ ଚାକିରି କରୁକରୁ ବାପକୁ ଘରୁ ବାହାର କରିଦେଲା । ସମସ୍ତେ କୁହାକୁହି ହେଲେ, ଯାହାହେଉ ପୁଅର ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଗଲା ।

Scanned with CamScanner

ମୁହଁ ଉପରକୁ ହେବା/ କରିବା (ଗର୍ବ କରିବା)- ପୁଅ ଦୁଇଟା ଚାକିରି କରିବାରୁ ବାପା ରଙ୍ଗନାଥର ମୁହଁ ଉପରକୁ ହେଲାଣି ।

ମୁହଁ ତଳକୁ ହେବା (ଅପମାନିତ ହେବା)- କୁକର୍ମ କଲେ ଲୋକର ମୁହଁ ତଳକୁ ହୁଏ ।

ମୁହଁରେ କଳା ଲାଗିବା (ଅପମାନ ପାଇବା)- ଚୋରି କରି ଜେଲ୍‌ଯିବାରୁ ଜୟନ୍ତର ମୁହଁରେ କଳା ଲାଗିଲା ।

ମୁହଁ କଳାପଡ଼ିଯିବା (ଦୁଃଖରେ ମଳିନ ଦିଶିବା/ ଅପମାନିତ ହେବା)- ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେବାରୁ ଦୟାନିଧିର ମୁହଁ କଳାପଡ଼ିଗଲା ।

ମୁହଁ ଦେବା (ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା/ ତାଗିଦ୍ ନ କରିବା)- ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୁହଁ ଦେଲେ ସେମାନେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅବାଧ ହୁଅନ୍ତି ।

ମୁହଁ ବଢ଼ାଇବା (ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ନ କରିବା/ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା)- ପିଲା ଯେତେବେଳେ ଯାହା ମାଗିଲା ଦେଲେ ତା'ର ମୁହଁ ବଢ଼ିଯାଏ ।

ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରିବା (ଚୁପ୍ କରାଇବା)- କେହି କେହି କ୍ଷମତା ବଳରେ ଅଥବା ଧନବଳରେ ଅନ୍ୟର ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି ।

ମୁହଁ ବାନ୍ଧିଦେବା (ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନହେବା)- ଚୁଡ଼ାଘଷା ଏତେ ମିଠା ହୋଇଛି ଯେ ମୁଠେ ଖାଇଲେ ମୁହଁ ବାନ୍ଧି ଦେଉଛି ।

ମୁହଁ ଭାଙ୍ଗିଦେବା (ଗର୍ବଭାଙ୍ଗିବା /ଟାଣପଣ ଭାଙ୍ଗିବା)- ଭଗବାନ ହିଁ ଗର୍ବୀ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରୀର ମୁହଁ ଭାଙ୍ଗି ଦିଅନ୍ତି ।

ମୁହଁ ମାରିବା (ଭେଟିବା/ସଂପର୍କ ରଖିବା)- ଯଦି ବେଳ ନାହିଁ, ଫେରିଲା ବେଳକୁ ଆମଘରେ ଟିକେ ମୁହଁମାରି ଯିବ ।

[ଯ]

ଯତି ପଡ଼ିବା (ମେଳଖାଇବା) ନଟିଆ ଓ ବଟିଆ ଦୁଇ ସାଙ୍ଗ । ଉଭୟଙ୍କ ଭିତରେ ଭଲ ଯତି ପଡୁଛି ।

ଯନ୍ତାରେ ପଡ଼ିବା (ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବା)- ଜୟରାମ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅସୁବିଧାରେ ପକାଉଥିଲା । ଚୋରାକାଠ ବେପାର କରି, ଧରାହୋଇ ନିଜେ ଯନ୍ତାରେ ପଡ଼ିଛି ।

[ର]

ରକ୍ତଚାଉଳ ଚୋବାଇବା (ରାଗରେ ଜଳିଯିବା)- ରହମନ୍ ଘରକଳିକୁ ନେଇ ଅହମ୍ମଦ ଉପରେ ରକ୍ତଚାଉଳ ଚୋବାଉଛି ।

ରକ୍ତରେ ବାଡ଼ଦେବା (ଜ୍ଞାତି ବା କୁଟୁମ୍ବ କାଟିଦେବା)- ସ୍ତ୍ରୀବୋଲରେ ପଡ଼ି ସଦାଶିବ ନିଜ ଭାଇର ରକତରେ ବାଡ଼ ଦେଲା । ମାତ୍ର ଏକଥାକୁ ସମସ୍ତେ ଛି ଛି' କଲେ ।

Scanned with CamScanner

ରବେଇ ଖବେଇ ହେବା (ଈର୍ଷାକରିବା)- ଅନ୍ୟର ଉନ୍ନତିରେ ରବେଇଖବେଇ ହେବା ବୋକାମି । କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରା ନିଜର ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ବଢ଼ିଯାଏ ।

ରାଗରେ ଅନ୍ଧହେବା (କ୍ରୋଧରେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ଲୋପହେବା)- ଯେଉଁମାନେ ରାଗରେ ଅନ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ ଅଚିନ୍ତନୀୟ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରିଥା'ନ୍ତି ।

ରାହାଧରିବା (ଏକ ନିଶ୍ୱାସରେ କାନ୍ଦିବା/କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିବା)(୧) ପିମ୍ପୁଡ଼ି କାମୁଡ଼ି ଦେବାରୁ ପିଲାଟି ରାହାଧରି କାନ୍ଦୁଛି । (୨) ଆଉ ବିଳମ୍ବକଲେ ପରିବାର ଚଳିବନି । ଗୋଟେ କିଛି ରାହା ଧରିବାକୁ ହେବ ।

[ଲ]

ଲାଗି ଖାଇବା (ପରିଶ୍ରମ କରି ବଞ୍ଚିବା)- ମାଗିଖାଇବା ଲୋକ ଲାଗି ଖାଇବାକୁ ଭଲ ପାଏନା ।

ଲୁହାଜାଣି ପାଣି ଦେବା (ଲୋକ ଦେଖି ବ୍ୟବହାର କରିବା)- ଯେଉଁ ଲୋକ ଲୁହାଦେଖି ପାଣିଦିଏ ସେ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ଲୋକହସା ହେବା (ଅପମାନିତ ହେବା)- ମାତୃଭାଷାରେ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକ ଭାଷଣ ଦେଲେ ଲୋକହସା ହୁଏ ।

[ଶ]

ଶତମୁଖ ହେବା (ଅଧିକ କରି କହିବା)- ଶତମୁଖ ହୋଇ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଗୁଣକୀର୍ତ୍ତନ କରିବା ଉଚିତ ।

ଶରଣ ପଶିବା (ଅନୁଗତ ହେବା)- ଇନ୍ଦ୍ର ବିବାଦରେ ହାରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶରଣ ପଶିଥିଲେ ।

[ଷ]

ଷଣ୍ଢକୁ ଭାଗବତ ପଢ଼ାଇବା (ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବା)- ଗୋପାଳ ଭଳି ମୂର୍ଖକୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଦେବା ଯାହା ଷଣ୍ଢକୁ ଭାଗବତ ପଢ଼ାଇବା ସେଇଆ ।

ଷୋଳଶିରା ଦୁହିଁ ହୋଇଯିବା (କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରି କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିବା)- ଦିନରାତି କାମ କରିକରି ବାପର ଏଣେ ଷୋଳଶିରା ଦୁହିଁ ହୋଇଯାଉଛି; ତେଣେ ପୁଅ ଖାଇପିଇ ମଉଜମଜଲିସ୍‌ରେ ସମୟ ବିତାଉଛି ।

[ସ]

ସଜମାଂସ (ମାଛ)ରେ ପୋକ ପକାଇବା (ମିଥ୍ୟାରେ ବଦନାମ କରିବା/ ଦୋଷଶୂନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୋଷ ଦେଖାଇବା)- ଆଜିର ଯୁଗରେ ସଜମାଂସରେ ପୋକ ପକାଇବା ଲୋକ କମ୍ ନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ କଥା ସମୟକ୍ରମେ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ସୁଅ ମୁହଁରେ ଯିବା (ଧନର ଅଯଥାର୍ଥ ବିନିଯୋଗ) - ତିନିଦିନ ତଳେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଥିବା ପୋଲଟି ଭୁଶୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ସବୁ ଅର୍ଥ ସୁଅ ମୁହଁରେ ଗଲା ।

ସ୍ୱର୍ଗରୁ ତୋଳି ଆଣିବା (ମନରୁ ଫାଙ୍କି କହିବା)- ସନାତନ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ତୋଳି ଆଣିଲା ପରି କଥା କହେ; ମାତ୍ର ତା' କଥାକୁ କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

[ହ]

ହରଡ଼ଘଣାରେ ପଡ଼ିବା (ବିପଦରେ ପଡ଼ିବା)- ଏ ମାସ ଶେଷସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟାଙ୍କଋଣ ପରିଶୋଧ ନ କଲେ ଜମିତକ ନିଲାମ ହୋଇଯିବ । କ'ଣ କରିବି, ବଡ଼ ହରଡ଼ଘଣାରେ ପଡ଼ିଛି ।

ହଲିଲା ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ନଦେବା (ସାମାନ୍ୟ ବିପଦ ବା ଜଞ୍ଜାଳରେ ଲିପ୍ତ ନ ହେବା)- ହରି ସାହୁ ବଡ଼ ତରକାଲୋକ । ସେ ହଲିଲା ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଦିଏ ନାହିଁ ।

ହାଉଜାଉ ହେବା (ବହୁପରିମାଣରେ ମିଳିବା)- ଶୀତଋତୁରେ କୋବି, ଟମାଟୋ ହାଉଜାଉ ହୁଏ ।

ହାଟ କରିବା (ପ୍ରଚାର କରିବା)- ମୋରି ଖାଇ ପୁଣି ମୋ' ବିରୋଧରେ ହାଟ କରୁଛ ?

ହାଟହେବା (ପ୍ରଚାରିତ ହେବା)- ମଧୁ ମିଶ୍ରର ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦ ମୁହୂର୍ତ୍ତକରେ ହାଟ ହୋଇଗଲା ।

ହାଡ଼ ଗଣିହେବା (ଦୁର୍ବଳ ହେବା)- ରୋଗରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ପିଲାଟାର ହାଡ଼ ଗଣିହେଲାଣି ।

ହାଡ଼ ଜଳିବା (ଅତିଶୟ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହେବା)- ସୁରେଶର ନାଁ ପଡ଼ିଲେ ମହେଶର ହାଡ଼ ଜଳେ । ଉଭୟଙ୍କ ଭିତରେ ଆଉ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ହାତ ଉଠେଇବା (ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା)- କଥାକଥାକେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ହାତ ଉଠେଇବା ଲୋକ ହାରିଯାଏ ।

ହାତ କରିବା (ନିଜପକ୍ଷକୁ ନେବା)- ଅଗାଧୁ ମିଶ୍ରେ ଅର୍ଥବଳରେ ଅନାଦିକୁ ହାତ କରିନେଲେ ।

ହାତକାଚ ବଜ୍ର ହେବା (ସ୍ୱାମୀର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ କାମନା କରିବା)- ଗୁରୁଜନମାନେ ଝିଅକୁ ତା'ର ହାତକାଚ ବଜ୍ର ହେବା ପାଇଁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦିଅନ୍ତି ।

ହାତ ଟେକିବା (ନମସ୍କାର କରିବା/ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବା)- (୧) ଲଘୁଜନମାନେ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ହାତ ଟେକିବା ଉଚିତ । (୨) ପାକିସ୍ଥାନୀ ସେନା କାରଗିଲ୍ ଯୁଦ୍ଧରେ ହାରି ଭାରତୀୟ ସେନା ନିକଟରେ ହାତ ଟେକିଲେ ।

ହାତଛଡ଼ା କରିବା (ଛାଡ଼ିଦେବା)- ଝିଅ ପାଇଁ ଭଲ ପ୍ରସ୍ତାବଟିଏ ଆସିଛି । ଭାବୁଛି, ହାତଛଡ଼ା କରିବି ନାହିଁ ।

ହାତ ଛିଞ୍ଚାଡ଼ିବା (ହେୟଜ୍ଞାନ କରିବା, ବେଖାତିର କରିବା)- କାହାରି ଆଗରେ ହାତଛିଞ୍ଚାଡ଼ି କଥା କହିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ହାତକୁ ଦି'ହାତ କରିବା (ବାହା କରିବା)- ଏ ବର୍ଷ ତ ଗଲା । ଆର ବର୍ଷକୁ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ପୁଅର ହାତକୁ ଦି'ହାତ କରାଇବି ।

ହାତ ଧରିବା (ବିବାହ କରିବା)- ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଙ୍କର ହାତ ଧରିଥିଲେ ।

ହାତାହାତି ହେବା (ମାରପିଟ୍ ହେବା)- ସମାନ୍ୟ କଥାରୁ ଦୁଇସାଙ୍ଗ ହାତାହାତି ହୋଇଗଲେ ।

ହାତପାତିବା (ମାଗିବା)- ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ଓ ମାତୃଭୂମିର ସେବା ପାଇଁ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ହାତ ପାତିଥାଏ ।

ହାତବାନ୍ଧି ବସିବା (ନିରୁପାୟ ହେବା)- ଚାକିରି ଯିବା ପରେ ନରୋତ୍ତମ ହାତବାନ୍ଧି ବସିଛି ।

ହାତକୁ ହାତ ମିଶାଇବା (ମିଳିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)- ହାତକୁ ହାତ ମିଶାଇଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜରେ ହୋଇଯାଏ ।

ହାତରୁ ଖାଇ ଘୋଡ଼ା ଆଗରେ ଡ଼େଇଁବା (ଅଯଥା କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିବା)- ମନ୍ତ୍ରୀ, ଏମ୍.ଏଲ୍.ଏ.ଙ୍କ ପାଖକୁ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଟଙ୍କାଟିଏ ମିଳିଲାନି । ହାତରୁ ଖାଇ ଘୋଡ଼ା ଆଗରେ ଡ଼େଇଁବା କେବଳ ସାର ହେଲା ।

ହାତେ ମାପି ଚାଖଣ୍ଡେ ଚାଲିବା (ସାବଧାନରେ କାମ କରିବା)- ବର୍ତ୍ତମାନ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯାହା, ହାତେ ମାପି ଚାଖଣ୍ଡେ ଚାଲିବା ଉଚିତ ।

ହାତରେ ନମାରି ଭାତରେ ମାରିବା(କୌଶଳରେ ଜୀବିକାରୁ ଉଚ୍ଛେଦ କରିବା)- ଅଫିସର ହୋଇଛ ବୋଲି ପିଅନଟାକୁ ହାତରେ ନ ମାରି ଭାତରେ ମାରିଦେଲେ ! ଧର୍ମ ସହିବ ନାହିଁ ।

ହାତକୁ ନେବା (ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା)- ରାଜୁବାବୁ ଯେତେବେଳେ କାମଟାକୁ ହାତକୁ ନେଲେଣି ଆଉ ଚିନ୍ତା କରିବାର ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚିତ ଶୀଘ୍ର ଶେଷହେବ ।

କ୍ରିୟାହୀନ ରୂଢ଼ି

ଅକଲ ଗୁଡ଼ୁମ (ବୁଦ୍ଧିବଣା ହେବା)- ଯଦୁ ସାହୁ ରାଧୁ ସାହୁକୁ ପୋଲିସ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧେଇବ ବୋଲି ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲା ; ମାତ୍ର ରାଧୁ ତା' ନାଁରେ ଆଗରୁ ଅଦାଲତରେ ମୋକଦ୍ଦମା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ଫଳରେ ଯଦୁର ସବୁ ଅକଲ ଗୁଡ଼ୁମ ହେଲା ।

ଅକଲସଲାମି (ଉଚିତ ଶାସ୍ତି, ଉଚିତ୍ ଶିକ୍ଷା)- ରାମ ଶ୍ୟାମଠାରୁ ତ୍ୟା ବହିଟି ମାଗି ନେଇ ଫେରାଇଲା ନାହିଁ । କିଛି ଦିନ ପରେ ଶ୍ୟାମ ରାମଠାରୁ ଗଣିତ ବହିଟି ମାଗି ନେଇ ଅକଲସଲାମି ଦେଲା ।

ଅକାଳ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ (ଅଯୋଗ୍ୟ)- ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ସମସ୍ତ ପୁତ୍ର ଅକାଳକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ଥିଲେ ।

ଅକାଳଚଢ଼କ (ଆକସ୍ମିକ ବିପଦ)- ମୂଲିଆ ରଘୁଆର ଘର ଖଣ୍ଡିକ ଝଡ଼ି ବର୍ଷାରେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଏହା ତା' ପାଇଁ ଅକାଳଚଢ଼କ ଥିଲା ।

ଅଖଢିଲାକୁ ଚକ ଢ଼ିଲା (ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶୃଙ୍ଖଳା)- ବାପା ମଲା ପରେ ପୁଅମାନେ କେହି କାହାକୁ ମାନୁନାହାନ୍ତି । ଯେ ଯା' ଚାହିଁଲା କଲା । ଏହାକୁ କହନ୍ତି ଅଖ ଢିଲାକୁ ଚକ ଢିଲା ।

ଅଗମୂଳ - (କ୍ରମିକତା ବା ସାରବତ୍ତାର ଅଭାବ)- ତୁମେ ଇଆଡୁ ସିଆଡୁ ଏମିତି କ'ଣ କହୁଛ । ମୁଁ ତ ତୁମ କଥାର କିଛି ଅଗମୂଳ ପାଉନାହିଁ ।

ଅନ୍ଧ ବୁଝାମଣା (ଅନ୍ୟାୟ ବିଚାର)- ଦୋଷୀକୁ ଛାଡି କରି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ତ ଅନ୍ଧ ବୁଝାମଣା ଅଟେ ।

ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି (ଅସହାୟର ସହାୟ, ଏକମାତ୍ର ସହାୟ)- ନବୀନ ତା' ବାପାମା'ଙ୍କର ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି ଅଟେ ।

ଅରଣ୍ୟରୋଦନ (ବୃଥା ପ୍ରାର୍ଥନା / ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ)- ଡାକ୍ତର ବାବୁ ନିପଟ ଚୋଠାଲୋକ । ସେ ପୂଜାଚାନ୍ଦା ଆଦୌ ଦେବେ ନାହିଁ । କେବଳ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ବାରମ୍ବାର ଧାଇଁବାଟା ଅରଣ୍ୟରୋଦନରେ ପରିଣତ ହେବ ସିନା ।

ଅଲଣା କଥା -(ମୂଲ୍ୟହୀନ କଥା)- ଭାଷଣରେ ଅଲଣା କଥା କହିଲେ କେହି ଶୁଣିବେନି ।

ଅସିଆକାଳର ମସିଆ (ଅତିପୁରୁଣା)- ଆମ ଘରେ ଅସିଆକାଳର ମସିଆ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ଅଛି ।

ଅହିନକୁଳ ସଂପର୍କ - (ଘୋର ଶତ୍ରୁତା)- ଜେନା ଓ ପ୍ରଧାନ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ବହୁଦିନରୁ ଅହିନକୁଳ ସଂପର୍କ ରହିଛି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିବାହ କଥା ଉଠୁଛି କାହିଁକି ?

ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର (ଗଳାଧକ୍‌କା)- ମାଲିକ ସାମାନ୍ୟ ଭୁଲ ପାଇଁ ଚାକରକୁ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ବିଦା କରିଦେଲେ ।

ଆକାଶକୁସୁମ (ଅସମ୍ଭବ କଥା)- ଦେଶରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦୁର୍ନୀତି ଲୋପ କରିବା ଆକାଶକୁସୁମ ମାତ୍ର ।

ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ (ବହୁ ତଫାତ୍)- ବର୍ତ୍ତମାନ ନେତାମାନଙ୍କର କଥା ଓ କାମରେ ଆକାଶପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି ।

ଆରପାରିର ଡାକ (ମୃତ୍ୟୁସନ୍ନିକଟ)- ଆଉ ଲୋକସେବା କରିବା ପାଇଁ ମୋର ବଳବୟସ ନାହିଁ । ଏବେ ତ ମୋତେ ଆରପାରିର ଡାକ ଶୁଭିଲାଣି ।

ଆଶାଭରସା (ଏକମାତ୍ର ସହାୟ)- ବିପଦରେ ଈଶ୍ୱର ହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଶାଭରସା ଅଟନ୍ତି ।

ଉଡ଼ା ଚଢ଼େଇ (ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ନ ରହିବା ଲୋକ)- ରାମ ରଥ କୁଆଡୁ ଆସି ଏଠି ରହୁଛି । ଦେଉଳର ପରିଚାଳନା ତାକୁ କାହିଁକି ଦେଉଛ ? ସେ ପରା ଉଡ଼ା ଚଢ଼େଇ ଉଡ଼ିଯିବ ।

ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ (ନିସ୍ତୁକମାଡ଼)- ପିଲାଚୋରକୁ ଲୋକମାନେ ନିସ୍ତୁକମାଡ଼ ଦେଲେ ।

ଉପୁରିମାଲ (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆୟରୁ ଅଧିକ, ମାଗଣା ମିଳିବା, କଳାଧନ)- ଯାହା ଘରକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଉପୁରିମାଲ ଆସୁଛି, ସେ ତ ପ୍ରତିଦିନ ବିଳାସବ୍ୟସନରେ ଚଳିପାରିବ।

ଉପରଠାଉରିଆ (ଗଭୀରତାର ଅଭାବ,ସାରବତ୍ତାର ଅଭାବ)- ସବୁବେଳେ ଏମିତି ଉପରଠାଉରିଆ କଥା କହନାହିଁ, କିଛି ଥିଲା ଭଳି କହ।

ଏକଘରକିଆ - (ସାମାଜିକ ବାସନ୍ଦ)- ଜଣକୁ ଏକଘରକିଆ କରି ରଖିବା ମାନବିକ ଅଧିକାରର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ।

ଏକାଟିଆ ବାରହା (ସ୍ୱାର୍ଥପର)- ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ସଂପର୍କ ନ ରଖି ଏକାଟିଆ ବାରହା ହୋଇ ଚଳିଲେ ସମୟ ଆସିଲେ ଲୋକ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବ।

ଏ ଘର ମାଉସୀ ସେ ଘର ପିଉସୀ (ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ସବୁଠି ଭଲେଇ ହେବା/ ଯେ ଉଭୟତ୍ର ଛିଦ୍ର କହି କଳି ଲଗାଏ)- ଚମ୍ପାନାନୀକୁ ସାଧାରଣ ନାରୀଟିଏ ବୋଲି ଭାବିବନି ସେ ପରା ଏ ଘର ମାଉସୀ ସେ ଘର ପିଉସୀ।

ଓଳିଆରୁ ଗଜା (ଜନ୍ମରୁ ଚତୁର)- ନରିଆର ପୁଅ ହରିଆ କଥା କହୁଛ, ତାକୁ କିଛି ଅଜଣା ନାହିଁ, ସେ ପରା ଓଳିଆରୁ ଗଜା।

ଓଲୁଙ୍କ ବୋକଚାବୁହା (ଅତି ବୋକା)- ବଜାରରୁ ପାଞ୍ଚଟି ଜିନିଷରୁ ତିନିଟା କିଣିପାରୁନଥିବା କପିଳ କକେଇ ଗୋଟିଏ ଓଲୁଙ୍କ ବୋକଚା ବୁହା।

କପାଳ ଲିଖନ (ଭାଗ୍ୟଫଳ) – ମନୁଷ୍ୟ ତା'ର କପାଳ ଲିଖନକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିପାରିବ ନାହିଁ।

କରଛଡ଼ା (ଦାୟିତ୍ୱରୁ ଦୂରେଇବା)- ସମୂହକାର୍ଯ୍ୟରେ କରଛଡ଼ା ଦେବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ।

କଞ୍ଚାହାତ (ଅପରିପକ୍ୱ)- ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କବି ଲେଖକଙ୍କର ପ୍ରଥମ ରଚନା କଞ୍ଚା ହାତର ହୋଇଥିବାରୁ ତ୍ରୁଟିଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ।

କାଠିକର ପାଠ (କଷ୍ଟସାଧ)- ବଜାର ଦର ଯେମିତି ହେଲାଣି ଅଳ୍ପ ରୋଜଗାରରେ ଚଳିବା କାଠିକର ପାଠ।

କୁମ୍ଭୀରକାନ୍ଦଣା (ଛଳନା / ଉପରଠାଉରିଆ ସହାନୁଭୂତି)- ତୁମର କୁମ୍ଭୀରକାନ୍ଦଣା ମୋ ଉପରେ କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପକାଇବ ନାହିଁ।

କୁହାମୁଣ୍ଡାକପିଳା (ବେଶି କଥା କହି କାମ କରୁନଥିବା ଲୋକ)- ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏବେ ବହୁ କୁହାମୁଣ୍ଡା କପିଳାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲାଣି।

କୂପମଣ୍ଡୂକ (ସଂକୁଚିତ ପରିବେଶରେ ବଢ଼ିଥିବା)- ବିଜୟ ତ ଗୋଟେ କୂପମଣ୍ଡୂକ। ତାକୁ ଦେଶ ବିଦେଶ ଖବର ପଚାରନ୍ତୁ ନାହିଁ।

Scanned with CamScanner

ଖତ ଗଦାରେ ପଦ୍ମ (ପ୍ରତିକୂଳ ପରିବେଶରେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀର ଜନ୍ମ)- ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଖ୍ୟାତଯଶା କବି ଡକ୍ଟର ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ପାରିକୁଦର ନିପଟ ମଫସଲ ନନ୍ଦଲା ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ଯଥାର୍ଥରେ ସେ ଥିଲେ ଖତଗଦାରେ ପଦ୍ମ ।

ଗଜମୂର୍ଖ (ମହାମୂର୍ଖ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂର୍ଖ)- ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା ନଥିବା ଗଜମୂର୍ଖମାନେ ବେଦବେଦାନ୍ତ ଆଲୋଚନା କରିବା ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଘଟଣା ।

ଗହମନିଦ (ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା)- କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ପରେ ଲୋକଟି ଗହମ ନିଦରେ ଶୋଇଛି ।

ଗୃହଶତ୍ରୁ ବିଭୀଷଣ (ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକ ଶତ୍ରୁ)- ଅର୍ଥଲୋଭରେ କେହି କେହି ପ୍ରତିରକ୍ଷା କର୍ମଚାରୀ ଦେଶର ଗୋପନୀୟତା ଶତ୍ରୁ ହାତରେ ଟେକି ଦେଉଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଗୃହଶତ୍ରୁ ବିଭୀଷଣ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କୁହାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଗୋଟିଏ ଚାଉଳରେ ଗଢ଼ା (ଅତି ସୁନ୍ଦର) - ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟା ଗୋଟିଏ ଚାଉଳରେ ଗଢ଼ା ଝିଅଟିଏ ।

ଗୋଠ ଖଣ୍ଡିଆ (ଅସାମାଜିକ /ଗୋଷ୍ଠୀରୁ ଅଲଗା)- ଗୋଠ ଖଣ୍ଡିଆ ଲୋକ ଅନେକ ସମୟରେ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼େ ।

ଗୋବର ଗଣେଶ (ନିର୍ବୋଧ, ମୂର୍ଖ)- ଏବେ ବି ସମାଜରେ ସାଧାରଣ ହିସାବକିତାବ ଜାଣିନଥିବା ଅନେକ ଗୋବର ଗଣେଶ ଅଛନ୍ତି ।

ଗଙ୍ଗାଜଳରେ ଗଙ୍ଗାପୂଜା (ଦାତାର ଧନରେ ଦାତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ)- ଗ୍ରାମବାସୀ ଏମ୍.ଏଲ୍.ଏ.ଙ୍କ ଠାରୁ ଚାନ୍ଦା ନେଇ ତାଙ୍କୁ ସଭାରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କଲେ । ଏହା ତ ଗଙ୍ଗା ଜଳରେ ଗଙ୍ଗାପୂଜା ଭଳି ହେଲା ।

ଘର ଡିଙ୍କି କୁମ୍ଭୀର (ନିଜ ଲୋକ ଶତ୍ରୁ)- ସଦାନନ୍ଦର ଭାଇ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ତ ଘରଡିଙ୍କି କୁମ୍ଭୀର । ଅନ୍ୟକୁ ଦୋଷ ଦେବାରେ ଲାଭ ନାହିଁ ।

ଘରବୁଡ଼ା (ଅନ୍ୟର କ୍ଷତିକାରକ)- ଆଜିର ସମାଜରେ ଘରବୁଡ଼ାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବଢ଼ି ଚାଲିଛି ।

ଘୋଷାବଳଦ (କିଛି ନ ବୁଝି ମୁଖସ୍ଥ କରିବା)- ଘୋଷାବଳଦ ହୋଇ ଲାଭ କ'ଣ ? ପାଠ ଟିକେ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ।

ଘରବୁଡ଼ି ପାଣି ଆଣ୍ଠୁଏ (ଅବସ୍ଥା ଅସମ୍ଭାଳ)- ବାପାମା'ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପୁଅ ଦି'ଟାଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ କଲେ ଘରବୁଡ଼ି ଆଣ୍ଠୁଏ ହେବ ।

ଚାରି ଦଉଡ଼ି କଟା (ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶୃଙ୍ଖଳ/ବେପରୁଆ)- ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ ହୋଇ ଚନ୍ଦନ କିଛି କାମଧନ୍ଦା କଲାନି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖାଲି ଚାରିଦଉଡ଼ିକଟା ହୋଇ ବୁଲୁଛି ।

ଛକାପଞ୍ଝା (ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ)- ପାଖ ପଡ଼ୋଶୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ପରିବାର ଭିତରେ ପଡୁନାହିଁ । ସେମାନେ ପରସ୍ପର ଛକାପଞ୍ଝା ହୋଇ ଚାଲୁଛନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ଛୁଞ୍ଚିମାଛି ପରୀକ୍ଷା (ତନ୍ନ ତନ୍ନ ଅନୁସନ୍ଧାନ/ ଟିକିନିଖି ପରୀକ୍ଷା)- ଶିକ୍ଷକମାନେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଟିକିନିଖି ପରୀକ୍ଷା କରି ପରୀକ୍ଷାକୋଠରୀକୁ ଛାଡ଼ିଲେ।

ଛୋଟ ମୁହଁରେ ବଡ଼ କଥା - (ଅଯୋଗ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିର ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ ବା ବାହାଦୁରି) ସମ୍ପିତ୍‌କୁ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ପୁଣି ଲୋକସଭା ପାଇଁ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବ ବୋଲି କହୁଛି। ଏହା ତା'ର ଛୋଟ ମୁହଁରେ ବଡ଼କଥା।

ଜଡ଼ାତେଲ ମେଣ୍ଢାବାଳ (ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ) - ଯେଉଁଠି ଚୋର ଓ ପୋଲିସ ଜଡ଼ାତେଲ ମେଣ୍ଢାବାଳ, ସେଠାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହେବ ?

ଜପାମାଳି (ଅତିପ୍ରିୟ / ଘାରିହେବା)- (୧) ନାତିଟି ଏବେ ବୁଢ଼ା ବାପାଙ୍କ ଜପାମାଳି ହୋଇଛି । (୨) ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁବେଳର କେତୋଟି ଉପଦେଶକୁ ପୁଅ ଜପାମାଳି କରିଛି।

ଜହ୍ନିମଞ୍ଜିପରି ଗୋରା - (ଅତି କଳା)- ଜୟଶ୍ରୀ କୁ ମୁଁ କ'ଣ ଦେଖିନି, ସେ ପରା ଜହ୍ନିମଞ୍ଜି ପରି ଗୋରା।

ଜୀବନ ମୂର୍ଚ୍ଛା (ଆପ୍ରାଣ ଉଦ୍ୟମ)- ଭାରତୀୟ ହକିଦଳ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସ୍ତରରେ ଗୌରବ ଅର୍ଜନ ପାଇଁ ଜୀବନମୂର୍ଚ୍ଛା କରି ଖେଳୁଛନ୍ତି ।

ଜୋକ ମୁହଁରେ ଲୁଣ (ଗର୍ବ ଭାଙ୍ଗିବା)- ଜଗା ପାଟିତୁଣ୍ଡ କରି ଗାଁଲୋକଙ୍କୁ ଡରାଉ ଥିଲା। ପୋଲିସ ଆସିଯିବାରୁ ଜୋକ ମୁହଁରେ ଲୁଣ ପରି ରହିଲା।

ଝାଳବୁହାଧନ (କଷ୍ଟାର୍ଜିତ ସଂପତ୍ତି)- କେହି ଝାଳବୁହା ଧନକୁ ପାଣି ପରି ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରିବେ ନାହିଁ।

ଠଠାଠି (ଦାରିଦ୍ର୍ୟ) - ତାଙ୍କ ଘରେ ତ ଏବେ ଠଠାଠି ; ସେ ଅନ୍ୟକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି ଆଶା କରୁଛ କିପରି ?

ଢୋଲ ଭିତରେ ମୂଷା (ଗୁପ୍ତରେ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ)- ସୁଦର୍ଶନ ବାବୁଙ୍କ ଘରକଥା ତାଙ୍କ ଭାଇ ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲେ। ସେ ତ ଢୋଲ ଭିତରେ ମୂଷା, କହିବେ କାହାକୁ।

ତେରଦିନିଆ ଯମ (ସ୍ୱଳ୍ପକାଳ କ୍ଷମତା ଲାଭ)- ଦେବେଶ ଫୁଟ୍‌ବଲ ଦଳର କ୍ୟାପଟାନ୍ ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ପରେ କାହାକୁ ଖାତିର କରୁନାହିଁ। ଏହା ଦେଖି ସମସ୍ତେ କୁହାକୁହି ହେଲେ, ଭଲ ତେର ଦିନିଆ ଯମ ହୋଇଛି।

ଦାନ ଉପରେ ଦକ୍ଷିଣା (ଲଗାତର କ୍ଷତି ବା ଅପବ୍ୟୟ)- ବାପା ପୁଅକୁ କହିଲେ, 'ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ତ ନେଲୁ, ସେତକ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲୁ । ଆଉ ପୁଣି ଲକ୍ଷେ ମାଗୁଛୁ କେଉଁ ମୁହଁରେ । କ'ଣ ଦାନ ଉପରେ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବି ?

Scanned with CamScanner

ଦିଅଁ ଦେଖା କଦଳୀ ବିକା (ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ)- ନରେଶ କାଶ୍ମୀର ଭ୍ରମଣରେ ଯାଇଥିଲା । ସେଠାରୁ କିଛି ଗରମ ପୋଷାକ ଆଣିଥିଲା । ଗାଁରେ ବିକି ଭଲ ଦି' ପଇସା ପାଇଲା । ଏହାକୁ କହନ୍ତି, ଦିଅଁ ଦେଖା କଦଳୀ ବିକା ।

ଦେହଛଡ଼ା (ଦାୟିତ୍ୱହୀନ)- ଦେହଛଡ଼ା ହୋଇ କେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଦେହଲଗା (ଅତି ବିଶ୍ୱାସୀ)- ଦୟାନିଧି ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କର ଦେହଲଗା ବନ୍ଧୁ ।

ଦୀପତଳ ଅନ୍ଧାର (ନିଜ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ବା ଲୋକ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେବା) - ରାମପୁର ଗାଁରେ ଅଧ୍ୟାପକ, ଡାକ୍ତର, ଇଞ୍ଜିନିୟର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଅଭାବ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଗାଁକୁ ଭଲ ରାସ୍ତାଟିଏ ନାହିଁ । କଥାରେ କହନ୍ତି ପରା ଦୀପତଳ ଅନ୍ଧାର ।

ଦରିଦ୍ର ପଞ୍ଚାକ୍ଷର (ଦରିଦ୍ରର ଚିନ୍ତା)- (କ'ଣ କରିବା-ଏହି ପାଞ୍ଚ ଅକ୍ଷର) - ଅଳସୁଆ ଲୋକ ହିଁ ସବୁବେଳେ ଦରିଦ୍ର ପଞ୍ଚାକ୍ଷର ଜପୁଥାଏ ।

ଦିଅଁ ଗଢୁଗଢୁ ମାଙ୍କଡ଼ - (ଭଲ କରିବାକୁ ଯାଇ ମନ୍ଦ କରି ବସିବା)-ସୁରେଶ ସାର୍ଟ ସିଲାଇ ପାଇଁ ଥରକୁ ଥର କନା କାଟିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ,ଏଣେ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ଦିଅଁ ଗଢୁ ଗଢୁ ମାଙ୍କଡ଼ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଦେଖା ସୁନ୍ଦର କଖାରୁ ବଡ଼ି (ବାହାର ଚହଟଚିକ୍କଣ ଭିତର ଫମ୍ପା)- ତୁମ୍ଭେମାନେ ନରସିଂହ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଦେଉଳ ତିଆରି କାମରେ ଯିବାପାଇଁ କହୁଛ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା କିଛି ହେବ ନାହିଁ । ସେ ପରା ଜଣେ ଦେଖାସୁନ୍ଦର କଖାରୁ ବଡ଼ି ।

ନଛୋଡ଼ବନ୍ଧା (ଏକଜିଦିଆ)- ଧାନକଟା ସମୟ । ପଇସାର ଘୋର ଅଭାବ । ପୁଅ କିନ୍ତୁ ଏଣେ ମୋବାଇଲ ଫୋନ୍‌ଟାଏ କିଣିବା ପାଇଁ ନଛୋଡ଼ବନ୍ଧା ହେଉଛି । କରିବି କ'ଣ ?

ନାଟର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ- (ଅନର୍ଥର ମୂଳ)- ଆମ ଗାଁରେ ଯେତେ କଳିତକରାଳ ଲାଗିଛି ସେ ସବୁର ନାଟର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମଦନ ଦାଶ ।

ପାପଧନ – (ଅସତ୍ ଉପାୟରେ ଅର୍ଜିତ ଧନ) – ପାପଧନ ଲୋକକୁ ଶାନ୍ତି ଦେଇପାରେ ନାହିଁ ।

ପାଲିଙ୍କି ଉପରେ ପାଟଛତା (ଉନ୍ନତି ଉପରେ ଉନ୍ନତି)- ରବିବାବୁଙ୍କର ଦୁଇଟା ସ୍ପଞ୍ଜ ଆଇରନ୍ କାରଖାନା ଥିଲା । ଏବେ ଆଉ ଏକ ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ ପାଇପ କାରଖାନା ବସାଇଲେ । ଯାହା କହନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଏବେ ପାଲିଙ୍କି ଉପରେ ପାଟଛତା ।

ପୋଥିବାଇଗଣ (ପୁସ୍ତକଗତ ବିଦ୍ୟା/ ଅଭିଜ୍ଞତାଶୂନ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ବାସ୍ତବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ ନାହିଁ) – କୃଷି ମହା ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଉପାଧିଲାଭ କରୁଥିବା କୃଷିବିଶାରଦମାନେ କେବଳ ପୋଥିବାଇଗଣ । ସେମାନଙ୍କର କୃଷକ ଓ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଫଟା କପାଳ (ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ)- ମୋର ତ ଫଟା କପାଳ । ଗୋଟିଏ ହେଲେ ପିଲା ଯୋଗ୍ୟ ହେଲେନି ।

ଫାଙ୍କା ଆୱାଜ (ବୃଥା ଧମକ)- ମୁଁ ତୁମର ଫାଙ୍କା ଆୱାଜରେ ଡରିଯିବା ଲୋକ ନୁହେଁ ।

ବକଧାର୍ମିକ / ବିରାଡ଼ି ବୈଷ୍ଣବ (ଠକ)- ବେକରେ ତୁଳସୀମାଳ ପକାଇ ମାଛମାଂସ ଖାଉଥିବା ଚିନ୍ତା ସ୍ୱାଇଁ ଗୋଟିଏ ବକ ଧାର୍ମିକ । ଆଗ ଗାଁର ସାଧୁ ମହାନ୍ତି ଏକ ବିରାଡ଼ି ବୈଷ୍ଣବ । ତା' କଥାକୁ କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବଣ ବିଛୁଆତି (ଅତି ଦୁଷ୍ଟ)- ବନା ଭାଇନାର ପୁଅ ମନୁଆ ଗୋଟେ ବଣ ବିଛୁଆତି । ତା' ସାଙ୍ଗରେ କେହି ପିଲା ମିଶନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବାଆକୁ ବତା (କ୍ଷୀଣ ଆଶ୍ରୟ, ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିରୋଧ) – ରୋଗରେ ସଢ଼ିସଢ଼ି ବାଇଧର ତ ଶେଷ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲାଣି । ଏବେ ଔଷଧପତ୍ର ଦେଲେ ବାଆକୁ ବତା ସିନା ହେବ ।

ବାପରାଣ ଢିଙ୍କି-ଗିଲ୍ (ବାଧ କରିବା)- ମୁଁ ତ ଏ କାମ କରିପାରିବିନି ବୋଲି ବାରମ୍ବାର କହିଲି । ମୋତେ ବାପରାଣ ଢିଙ୍କି-ଗିଲ୍ କଥା କହୁଛ କାହିଁକି ?

ବାରଦ୍ୱାର ଶୁଣିପିଣ୍ଡା - (ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଏଣେତେଣେ ବୁଲିବା) – ସରକାରଙ୍କର ଅନେକ ଯୋଜନା ଚାଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଲୋକ ରହିବା, ଖାଇବାର ଅଭାବରେ ବାରଦ୍ୱାର ଶୁଣ୍ଠି ପିଣ୍ଡା ହେଉଛନ୍ତି ।

ବାହାବେଳେ ବାଇଗଣ ରୁଆ (ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ହୋଇ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କାମ ଆରମ୍ଭ କରିବା)- ରାଜା ବର୍ଷସାରା ସ୍କୁଲକୁ ଗଲାନି । ପରୀକ୍ଷା ଆସି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ । ଏବେ ପାଞ୍ଚଦିନ ହେଲା ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଛି । ବାହାବେଳେ ବାଇଗଣ ରୁଆ କଲେ କ'ଣ ହେବ ?

ବେଢ଼ି ଉପରେ କୋରଡ଼ା (ଦୁଃଖ ଉପରେ ଦୁଃଖ)- ବନ୍ୟାରେ ଜମିତକ ବାଲିଚର ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ଝଡ଼ରେ ଘରଖଣ୍ଡିକ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଏସବୁ ଗୌରାଙ୍ଗ ପାଇଁ ବେଢ଼ି ଉପରେ କୋରଡ଼ା ଭଳି ।

ବୋଝ ଉପରେ ନଳିତା ବିଡ଼ା (କଷ୍ଟ ଉପରେ କଷ୍ଟ)- ଶ୍ୟାମର ସ୍ତ୍ରୀ ଦୀର୍ଘଦିନରୁ ଅସୁସ୍ଥ । ଏବେ ପୁଣି ତା' ମା' ମ୍ୟାଲେରିଆରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ । ଏହା ତା'ପାଇଁ ବୋଝ ଉପରେ ନଳିତାବିଡ଼ା ପରି ହେଲା ।

ଯଥାତଥା କରି (କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ)- ନବଘନ ଅସୁବିଧାରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଯଥାତଥା କରି ଝିଅ ବାହାଘରଟା ସାରିଦେଲା ।

ରାଣ୍ଡୀପୁଅ ଅନନ୍ତା / ଲଙ୍ଗଳାକଚ୍ଛୁରୀ (ଦାୟିତ୍ୱହୀନ, ଶାସନର ବାହାରେ)- ବାପା ମଲା ପରେ ପିଣ୍ଟୁ କାହାକଥା ଶୁଣୁଛି ନା କାହାକୁ ମାନୁଛି । କେବଳ ରାଣ୍ଡୀପୁଅ ଅନନ୍ତା ହୋଇ ବୁଲୁଛି ।

- କାଳିଆକୁ କିଛି କାମ ଦିଅନି । ସେ କିଛି କରିବନି । କାରଣ, ସେଇଟା ଘରା ଗୋଟେ ଲଙ୍ଗଳା କଟୁରୀ ।

ଲଗା ନା ପଘା (ନୀତିନିୟମ ନ ମାନିବା, ଦାୟିତ୍ୱହୀନ)- ଗୋବିନ୍ଦ ଏତେବଡ଼ ପିଲାଟେ ହେଲାଣି । ତଥାପି ତା'ର କେଉଁ କଥାରେ ଲଗା ନା ପଘା ନାହିଁ ।

ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡ (ତୁମୁଳ କାଣ୍ଡ)- ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ର୍ୟାଗିଂକୁ ନେଇ କାଲି କଲେଜରେ ତୁମୁଳକାଣ୍ଡ ଘଟାଇଛନ୍ତି ।

ଲଙ୍କାରେ ହରିଶବ୍ଦ (ଅସମ୍ଭବ ବିଷୟ)- ଗଙ୍ଗାରାମ ତ ପିଲାଦିନରୁ କୃପଣ । ଚାନ୍ଦା ମାଗିଲେ ଲୁଚେ । କଲ୍ୟାଣମଣ୍ଡପ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ ବହନ କରିବ ବୋଲି ଗ୍ରାମ ସଭାରେ ଘୋଷଣା କଲା, ଏହାତ ଲଙ୍କାରେ ହରିଶବ୍ଦ ପରି ।

ଲଲାଟ ଲେଖନ (ଭାଗ୍ୟଲେଖା)- ବିବାହର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପରେ ବି ମାଳତୀର କୋଳକୁ ପିଲାଟିଏ ଆସିଲାନି । ଏହା ତା'ର କପାଳଲେଖନ ।

ଶନିଦଶା (ଖରାପ ସମୟ)- ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶନିଦଶା ପଡ଼ିଛି । ଯେଉଁ ଡାଳ ଧରିଲେ ସେ ଡାଳ ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଛି ।

ଶ୍ରୀ(ଶି) ଅକ୍ଷର ବିବର୍ଜିତ (ମୂର୍ଖ)- ହଇହେ ଆନନ୍ଦବାବୁ, ତୁମେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ଘରକୁ ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷର ବିବର୍ଜିତ ବୋହୂଟିଏ ଆଣିଲ ।

ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷର ବରୁଣେଇ ପାହାଡ଼ (ଅତିମୂର୍ଖ)- ସାହୁ ବୁଢ଼ାଟା ଗୋଟେ ଶ୍ରୀଅକ୍ଷର ବରୁଣେଇ ପାହାଡ଼ । ତା' ସହିତ ପୁରାଣଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା ନିରର୍ଥକ ।

ସଟାବଟା କରି (କୌଣସି ପ୍ରକାରେ) - ସୁନନ୍ଦବାବୁ ସଟାବଟା କରି ତାଙ୍କ ପରିବାରକୁ ଚଳାଉଛନ୍ତି ।

ସାତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ (ବିରାଟ ବ୍ୟାପାର)- ସାମାନ୍ୟ ପିଲାକଳିକୁ ନେଇ ଦୁଇ ପରିବାର ଭିତରେ ସାତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ କରିବାଟା ସୁନ୍ଦର ହେଲାନି ।

ସାତଖୁଣ ମାଫ୍ (ସମସ୍ତ ଦୋଷ କ୍ଷମା) - ତୁମେ ମଣିଷ ମାର କି ଚୋରି କର, ଯଦି ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ପାଖଲୋକ ହୋଇଛ ତେବେ ତୁମକୁ ସାତଖୁଣ ମାଫ୍ ।

ସାରୁ ଭିତରେ ମାରୁ (ଭଲ ଭିତରେ ମନ୍ଦ)- ପ୍ରଥମରୁ ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି ଘଟଣାଟା ମିଛ; କିନ୍ତୁ ପରେ ସବୁ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ସାରୁ ଭିତରେ ମାରୁ ଅଛି ବୋଲି କିଏ ଜାଣିଥିଲା ?

ସୁଅ ମୁହଁର ପତର (ଅସହାୟ)- ମଣିଷର ବଡେଇ, ରାଗ- ଅହଙ୍କାର ବେଶି ଦିନର ନୁହେଁ । ସେ ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ସେ ହେଉଛି ସୁଅ ମୁହଁର ପତର ।

ହାଟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ (ଅନୁପଯୁକ୍ତ ପରିବେଶରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋଚନା, ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଗୋପନତଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶ)- ବୁଝିଲ ମିଶ୍ରେ, ତୁମେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ପୁରାଣଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା କରୁଛ । ଯାହା କହନ୍ତି ହାଟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।

Scanned with CamScanner

ହାଡ଼େହାଡ଼େ ବଦମାସ (ଅତି ଦୁଷ୍ଟ)- ହରିଆ କଥା କହୁଛ ? ତୁମେ ତାକୁ ଚିହ୍ନି ନାହଁ । ସେଇଟା ପରା ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ବଦମାସ ।

ହାତ ବାରିସି (ବୋଲକରା /ଯାହାଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ ହୁଏ)- ନାତିଟି ଏବେ ବୁଢ଼ା ଦୀନା ଦାସର ହାତବାରିସି ହୋଇଛି । ନୋହିଲେ ବୁଢ଼ା ତା' ବିନା ଦଣ୍ଡେ ଚଳିପାରନ୍ତା ନାହିଁ ।

ହାତ ଶଂଖା ଦର୍ପଣ (ସୁଖମୟ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନ)- ତୁଳସୀକୁ ତା' କଥା ପଚାରୁଛ କାହିଁକି ? ତାକୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ତ ତା'ର ଭଲମନ୍ଦ ଜାଣି ହେଉଛି । କଥାରେ କହନ୍ତି ହାତଶଂଖା ଦର୍ପଣ ।

ହୁଙ୍କାପିଟା (ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି କାମରେ ଲାଗିବା)- ହଇରେ ଜଗୁ ! ଜମିକୁ ପାଣି ନେବୁ ବୋଲି ସର୍ବସାଧାରଣ ରାସ୍ତାକୁ ହାଣୁଛୁ । ମନେରଖ, ଏ ହୁଙ୍କାପିଟା କାମରେ ବିପଦ ଅଛି ।

କ୍ଷୀରନୀର ସଂପର୍କ (ନିବିଡ଼ ସଂପର୍କ)- ସୁନୀଲ ଓ ସୁପ୍ରିୟ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୀରନୀର ସଂପର୍କ ରହିଛି । ତାକୁ ଭାଙ୍ଗିବ କିଏ ?

ତୁଳନାତ୍ମକ ରୂଢ଼ି ବା ଉପମାଯୁକ୍ତ ରୂଢ଼ି

ଏଣ୍ଡୁଅ ପରି ମୁଣ୍ଡ ଟୁଙ୍ଗାରିବା (କିଛି ନ ବୁଝି ପ୍ରତି କଥାରେ ସମ୍ମତି ଜଣାଇବା)- ଆମ ଜେଜେବାପା ଏମିତି ଜଣେ ଲୋକ, ଯେ ଯାହା କହିଲା ସେଥିରେ ମୁଣ୍ଡ ଟୁଙ୍ଗାରୁଥା'ନ୍ତି ।

କାଠଗଡ଼ ପରି ପଡ଼ି ରହିବା (ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ଶୋଇ ରହିବା)- ସକାଳ ଆଠଟା ହେଲାଣି, ତଥାପି ତୁ ଶେଯଟାରେ କାଠଗଡ଼ଟା ପରି ପଡ଼ି ରହିଛୁ ।

କୁଆପରି ରାଉ ରାଉ ହେବା (ସବୁବେଳେ ଗପିବା)- କଲ୍ୟାଣୀ ଘରେ ବାହାରେ ସବୁଠି କୁଆ ପରି ରାଉ ରାଉ ହେଉଥାଏ ।

କୁକୁର ପରି ଧାଇଁବା (କିଛି ପାଇବା ଆଶାରେ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବା) କେତେକ ଲୋକ ସ୍ୱାର୍ଥ ହାସଲ ପାଇଁ ନେତାମାନଙ୍କ ପଛରେ କୁକୁର ପରି ଧାଇଁଥା'ନ୍ତି ।

ଖୁଣ୍ଟାପରି ଠିଆ ହେବା (କିଛି ନ କରି କେବଳ ଠିଆ ହୋଇ ରହିବା)- କିରେ ଅମର, କେତେବେଳୁ ତ ଆସିଲୁଣି । କିଛି ନ କହି ଖୁଣ୍ଟା ପରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛୁ କାହିଁକି ?

ଘୋଡ଼ାପରି ହସିବା (ଶାଳୀନତା ନ ରଖିବା)- ସନାତନର ଦେଶ କାଳ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ସବୁଠି ହେଁ ହେଁ ହୋଇ ଘୋଡ଼ା ପରି ହସୁଥିବ ।

ଛୁଞ୍ଚିପରି ମୁହଁ କରିବା (ରାଗରେ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ବସିବା)- କିଛି ନ କହି ସବୁବେଳେ ଛୁଞ୍ଚିଟା ପରି ମୁହଁ କରି ବସି-ରହିବା ଆଦୌ ଭଲ ନୁହେଁ ।

ଜୋକ ପରି ଲାଗିବା (କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ) - ଆମ ଗାଁର ମଧୁଦାସ ସବୁବେଳେ ଚାଷରେ ଜୋକ ପରି ଲାଗିଥାଏ ।

ଡିଙ୍କି ପରି ପଡ଼ି ରହିବା (ଶୋଇ ରହିବା)- ମହେଶ କାମଦାମ ତ କିଛି କରୁନି । କେବଳ ଶେଯରେ ଡିଙ୍କିଟା ପରି ପଡ଼ି ରହିବା ଜାଣିଛି ।

Scanned with CamScanner

ପବନ ପରି ଧାଇଁବା (ପୂର୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ରହିବା)- ଦୀନାଦାସଙ୍କୁ ଦିନରାତି ଅଣ୍ଟୁନି । ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବ ସେ ତା' କାମରେ ପବନ ପରି ଧାଇଁଛି ।

ପେଡ଼ି ପରି ମୁହଁ କରିବା (ମୁହଁ ଫୁଲେଇ ବସିବା / ରୁଷିବା)- ଭ୍ରମଣରେ ଯିବା ପାଇଁ ବାପା ଟଙ୍କା ନ ଦେବାରୁ ମାନସୀ ପେଡ଼ି ପରି ମୁହଁ କରି ବସିଛି ।

ପ୍ରସାଦ ପରି ପାଇବା (ଆନନ୍ଦରେ ଖାଇବା)- ବୁଢ଼ାଟି ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଖାଇ ନଥିଲା । ଭାତ ତରକାରି ପରୁଷୁ ପରୁଷୁ ସେ ତାକୁ ପ୍ରସାଦ ପରି ପାଇଗଲା ।

ବରଡ଼ା (କଦଳୀ) ପତ୍ର ପରି ଥରିବା – (ଭୟରେ କମ୍ପିବା) – ମୀନା ରେଡ଼ିଓଟା ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥିବାରୁ ଘର କୋଣରେ ଠିଆହୋଇ ବରଡ଼ାପତ୍ର ପରି ଥରୁଛି ।

ବଗ ପରି ବସିବା (ଏକାଗ୍ରତା)- ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବ ଅବିନାଶ ବହିଟାଏ ଧରି ବଗପରି ବସିଛି ।

ଶୁଆ ପରି ଘୋଷିବା (ପାଠକୁ ବାରମ୍ବାର ଅଭ୍ୟାସ କରିବା, ମନେ ରଖିବା)- କେତେକ ପିଲା ବୁଝନ୍ତୁ ବା ନ ବୁଝନ୍ତୁ; ମାତ୍ର ପାଠକୁ ଶୁଆ ପରି ଘୋଷୁଥାନ୍ତି ।

ସାପ ପରି ଫଁ ଫଁ ହେବା (ରାଗରେ ଗରଗର ହେବା)- ପୁଅ କଥା ନ ମାନିବାରୁ ବାପା ତା' ଉପରେ ସାପପରି ଫଁ ଫଁ ହେଉଛନ୍ତି ।

ସିଂହପରି ଯୁଝିବା (ବୀରତ୍ୱର ସହିତ ଲଢ଼ିବା)- ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ବହୁଲୋକ ଇଂରେଜ ସରକାର ବିରୋଧରେ ସିଂହ ପରି ଯୁଝିଥିଲେ ।

ହରିଣ ପରି ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ ହେବା (ଚଞ୍ଚଳତା ପ୍ରକାଶ କରିବା)- ସୁବୋଧ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ରହିବା ପିଲା ନୁହେଁ । ସବୁବେଳେ ହରିଣ ପରି ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ ହେଉଥାଏ ।

ହାତୀ ପରି ଝୁଲିବା (ଆରାମରେ ସମୟ କଟାଇବା)- ମଧୁ ମହାନ୍ତିକୁ ଲଗା ଅଛି ନା ପଘା ଅଛି, ପୁଅଝିଅଙ୍କ କାମ ତ ସବୁ ସରିଗଲା । ଏବେ ଖାଲି ଖାଇପିଇ ହାତୀ ପରି ଝୁଲୁଛି ।

ହାଣ୍ଡିପରି ମୁହଁ କରିବା (ଅଭିମାନ କରିବା)- ବାପା ଶାଢ଼ୀଟିଏ ନ ଆଣିବାରୁ ସୀମା ହାଣ୍ଡିପରି ମୁହଁ କରିଛି ।

ଆଉ କେତେକ ରୂଢ଼ି

ଅଗମୂଳ ନଥିବା- ଶୃଙ୍ଖଳା ନଥିବା ।

ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇବା – ନିଜେ ଅନୁଭୂତିରେ ଆଣିବା ।

ଅଣ୍ଟାପାଣି କରିବା – ଅଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାଧୋଇବା ।

ଅନ୍ଧ ଦେଶରେ ଦର୍ପଣ ବିକିବା – ଅଜ୍ଞ ନିକଟରେ ଶାସ୍ତ୍ରଲୋଚନା କରିବା ।

ଅଜାଗା ଘାଆ ଦେଖି ହୁଏ ନାହିଁ କି ଦେଖାଇ ହୁଏ ନାହିଁ – ନିଜର ବୋକାମି ବା ଭୁଲ କାହାକୁ କହି ହୁଏ ନାହିଁ କି ସହି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅତି ଗଣ୍ଠିଆ - ଅତିକୃପଣ ।
ଉପରେ ପଡ଼ି କହିବା - କେହି ନ ପଚାରୁଥିଲେ କହିବା ।
ଏକା ଢ଼େଲାରେ ଦୁଇଟି ଶିକାର - ଗୋଟିଏ ଉପାୟରେ ଦୁଇଟି ଲାଭ ।
ଏ ମୁହଁରେ ଆସି ସେ ମୁହଁରେ ଯିବା - ଗୋଟିଏ ଦିଗରୁ ଲାଭ ତ ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ କ୍ଷତି ।
କଣ୍ଟାଗଲା - ଶତ୍ରୁ ଶେଷ ହେଲା ବା ମନଦୁଃଖ ଦୂର ହେଲା ।
କଥାରେ ଗଣ୍ଠି ଦେବା - କୌଣସି ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ଦୃଢ଼ କରି ଧରିବା ।
କଳିଜାଫଟା - ମର୍ମଚ୍ଛେଦ ବା ମର୍ମବିଦାରକ ।
କଞ୍ଚାମିଛ - ଡାହାମିଛ ।
କଥା ତଳେ ନ ପକାଇବା - ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବା ।
କାଚକେନ୍ଦୁ ପରି ପାଣି - ଅତି ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜଳ ।
କପାଳ ଆଦରିବା - ଭାଗ୍ୟଫଳକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।
କୁସୁମ ଗଣ୍ଠି - ଅତିକୃପଣ ।
ଖୋଳ ଉଣ୍ଡିବା - ପଦେ ପଦେ ଜଗି ରହିବା, ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଛିଦ୍ର ଅନ୍ୱେଷଣ ।
ଗଳଗ୍ରହ - ଅବାଞ୍ଛିତ ବ୍ୟକ୍ତି, ଯାହାର ଦାୟିତ୍ୱ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ନେବାକୁ ହୁଏ ।
ଗୁଣ୍ଡାମାରିବା - କିଛି ନ କରି କେବଳ ଖାଇବା ।
ଗୋଡ଼ ଟାଣିବା- ଅନ୍ୟକୁ ଆଗେଇବାକୁ ନ ଦେବା ।
ଗାଲେଇଦେବା- ଶୁଣି ତଦନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା ।
ଗୁପ୍ତ ମାରୁ - ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ।
ଗୋଇ ଖୋଳିବା - ଛିଦ୍ର ଖୋଜିବା ।
ଚଉଦ ପୁରୁଷ ଉଦ୍ଧାରିବା - ଗାଳି କରିବା ।
ଚୁଟି ହାତରେ ପଡ଼ିବା - ଅଧୀନକୁ ଆଣିବା ।
ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେବା - ତ୍ୟାଗ କରିବା ।
ଦଗା ଦେବା- ଆକସ୍ମିକ କ୍ଷତିକରିବା, ଠକିବା ।
ଦାଉ ସମ୍ଭାଳିବା - ବିପଦ ସହ୍ୟ କରିବା ।
ଦିନ ବଞ୍ଚିବା- କାଳ କାଟିବା ।
ଧାଡ଼ି ଦେବା - ସସୈନ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ।
ନାକ ଘୋଷାରିବା - ଅତି ହୀନ ଅବସ୍ଥା କରାଇବା ।
ନାକବାଳ ଧରାଇବା - ନାନା ଭାବରେ ବ୍ୟସ୍ତ ବା ବିରକ୍ତ କରାଇବା ।
ପାଣିରେ ପଡ଼ିବା - ଅକାରଣରେ ନଷ୍ଟ ହେବା ।
ବାଟ କରିବା - ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ।
ବାନା ବାନ୍ଧିବା - ସୁଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିବା ।

ମନ ବଳିବା - ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମିବା ।
ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ -ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ, ଅତି ନିକଟରେ ।
ମୁଣ୍ଡ ଖାଇବା - ସର୍ବନାଶ କରିବା, ରାଣ ପକାଇବା ।
ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବା - ଉନ୍ନତି କରିବା, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ।
ମୁଣ୍ଡରେ ପଶିବା- ବୁଝିପାରିବା ।
ମୁହେଁ ମୁହେଁ କହିବା- ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା କହିବା ।
ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଶାଗୁଣା ଉଡ଼ିବା - ବିପଦ ପଡ଼ିବା ।
ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ କରିବା - ହଇରାଣ କରିବା ।
ଶାଢ଼ୀ ବନ୍ଧାଇବା - ନାମ ଖ୍ୟାତ କରାଇବା ।
ଷୋଳପଣ ଇଛା - ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଗ୍ରହ ।
ସୁନାଫଳିବା - ଭଲ ଫସଲ ହେବା ।
ସୂତ୍ରପାତ ହେବା - ଆରମ୍ଭ ହେବା ।
ହେଣ୍ଡି ମାରିବା - ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କରିବା ।
କ୍ଷୀର ଦେଇ ନାଗସାପ ପୋଷିବା - ଦୁଷ୍ଟକୁ ଆପଣେଇବା ।

କେତେକ କ୍ରିୟାର ରୂଢ଼ି

ଉଠିବା :

ଆଇନ ଉଠିବା (କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନ ହେବା)
ଦାନା ଉଠିବା (ଖାଦ୍ୟଶେଷ ବା ଦାନାଶେଷ)
ହାତ ଉଠିବା (ମାଡ଼ଦେବା)
ଡମ ଉଠିବା (ପିଟିବା)
ରଙ୍ଗ ଉଠିବା (ରଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଯିବା)
ଚାନ୍ଦା ଉଠିବା (ଚାନ୍ଦାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା)
ନିଲାମ ଉଠିବା (ନିଲାମରୁ ପାଇବା)
ଚପଲ ଉଠିବା (ମାଡ଼ଦେବା)

ଉଡ଼ିବା :

ମନ ଉଡ଼ିବା (ଆନନ୍ଦ ହେବା)
ସ୍ୱପ୍ନ ଉଡ଼ିବା (କଳ୍ପନା କରିବା)
ଟଙ୍କା ଉଡ଼ିବା (ଅପବ୍ୟୟ ହେବା)
ଧାନ ଉଡ଼ିବା (ଧାନରୁ ଅଗାଡ଼ି ବାହାରିବା)

Scanned with CamScanner

କରିବା :

ମନ କରିବା (ଇଚ୍ଛା କରିବା)
ଚୁପ୍ କରିବା (ପାଟି ବନ୍ଦ କରିବା)
ଘର କରିବା (ବିବାହ ହେବା)
ସଂସାର କରିବା (ବିବାହ ହେବା)
ତିଳକୁ ତାଳ କରିବା (ଛୋଟ କଥାକୁ ବଡ଼ କଥା କରିବା)
ନାଆଁ କରିବା (ଯଶ ପାଇବା)
ହାତ କରିବା (ନିଜ ପକ୍ଷକୁ ଆଣିବା)
ଚଲୁ କରିବା (ସବୁକିଛି ଆତ୍ମସାତ୍ କରିବା)
ହାଟ କରିବା (ପ୍ରଚାର କରିବା)
ବାଦ କରିବା (ପ୍ରତିବାଦ କରିବା)
ପୁଅ କରିବା (ପୁତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବା)

କାଟିବା :

ମନକୁ କାଟିବା (ମନ ଦୁଃଖ ହେବା)
ଗାର କାଟିବା (ଗାର ପକାଇବା)
ପେଟ କାଟିବା (ପେଟ କଷ୍ଟ)
ଚିତା କାଟିବା (ଠକାଇବା)
ଚେର କାଟିବା (କ୍ଷତି କରିବା)
ସମୟ କାଟିବା (ସମୟ ଅତିବାହିତ କରିବା)
କଥା କାଟିବା (କାହାର କଥା ମନକୁ କଷ୍ଟ ଦେବା, କଥାକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବା)
ଟିକେଟ କାଟିବା (ଟିକେଟ କିଣିବା)
ବାଟ କାଟିବା (ଚାଲିଯିବା)

ଖାଇବା :

ଚିନ୍ତା ଖାଇବା (ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ ହେବା)
ଲାଞ୍ଚ ଖାଇବା (ଉତ୍କୋଚ ନେବା)
ପିଟା ଖାଇବା (ମାଡ଼ ଖାଇବା)
ଲାଗି ଖାଇବା (ପରିଶ୍ରମ କରି ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟାଇବା)
କୂଳ ଖାଇବା (ନଦୀ ଅତଡ଼ା ଖାଇବା)
ଖପରାରେ ଖାଇବା (ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥା)
ଖାପ ଖାଇବା (ଉପଯୁକ୍ତ ହେବା)

ଉଇ ଖାଇବା (ଉଇ ଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟ ହେବା)
ମୁଣ୍ଡ ଖାଇବା (ରାଣ ପକାଇବା)
ଗାଳି ଖାଇବା (ନିନ୍ଦିତ ହେବା)
କାକର ଖାଇବା (କାକରରେ ଭିଜିବା)

ଚଳିବା :

ଗୁଆ ଚଳିବା (ସମ୍ପର୍କ ରହିବା)
କଥା ଚଳିବା (କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆଗେଇବା)
ସଂସାର ଚଳିବା (ସଂସାର ଠିକ୍ ଭାବେ ଗତି କରିବା)
କଳ ଚଳିବା (କାରଖାନା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)
ସ୍ୱର ଚଳିବା (ଗୀତ ଗାନ ହେବା)

ଦେଖିବା :

ସୁଖ ନ ଦେଖିବା (ଈର୍ଷା କରିବା)
ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା (କଳ୍ପନାରେ ଭାସିବା)
ରୋଗୀ ଦେଖିବା (ଚିକିତ୍ସା କରିବା)
ଚାକିରି ଦେଖିବା (ଚାକିରି ଖୋଜିବା)
ନିଜ କଥା ନିଜେ ଦେଖିବା (ନିଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା)
ବିଷୟ ବାଡ଼ି ଦେଖିବା (ଜମିବାଡ଼ିର ତତ୍ତ୍ୱନେବା)
ନାଟ ଦେଖିବା (ନାଟ ଉପଭୋଗ କରିବା)
ଖାତା ଦେଖିବା (ପରୀକ୍ଷା ପୁସ୍ତିକା ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା)
ହାତ ଦେଖିବା (ହାତରୁ ଭଲମନ୍ଦ କହିବା)
ଦର ଦେଖିବା (ଦର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା)

ଧରିବା :

ପେଟ ଧରିବା (କଷ୍ଟ ହେବା)
ହାତ ଧରିବା (ବିବାହ କରିବା, ଅନୁରୋଧ କରିବା)
ଆଖି ଧରିବା (ଆଖିରେ ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ ହେବା)
ମନ ଘର ଧରିବା (ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ ହେବା)
ନିଶା ଧରିବା (ନିଶାଗ୍ରସ୍ତ ହେବା)
ଗାଡ଼ି ଧରିବା (ଗାଡ଼ିରେ ଯିବା)

Scanned with CamScanner

ବିଛଣା ଧରିବା (ଶୋଇବା)
ରଙ୍ଗ ଧରିବା (ଠିକ୍‌ରୂପେ ରଙ୍ଗ ଲାଗିବା)
ଫଳ ଧରିବା (ଗଛରେ ଫଳ ଫଳିବା)
ଦୋଷ ଧରିବା (ଭୁଲ୍ ବାଛିବା)
ଫୁଲ ଧରିବା (ଫୁଲ ଫୁଟିବା)
ଥୟ ଧରିବା (ସ୍ଥିର ହେବା)

ପାଇବା :

ମନକୁ ପାଇବା (ପସନ୍ଦ ହେବା)
ଟଙ୍କା ପାଇବା (ଅର୍ଥ ମିଳିବା)
ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇବା (ରୋଜଗାରକ୍ଷମ ହେବା, ସମର୍ଥ ହେବା)
ଆଖି ପାଇବା (କଳନା କରିବା)
ଥଳକୂଳ ପାଇବା (କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବା)
ସୁଖ ପାଇବା (ସ୍ନେହ ଆଦର କରିବା)
ହାତରେ ସ୍ୱର୍ଗ ପାଇବା (ସମସ୍ତ ସୁଖ ବା ଈପ୍‌ସିତ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା)

ଫଳିବା :

ଅଭିଶାପ ଫଳିବା (ଅଭିଶାପ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା)
ଫଳ ଫଳିବା (ଫଳ ହେବା)
ପେଟ ଫଳିବା (ଗର୍ଭବତୀ ହେବା)
ସ୍ୱପ୍ନ ଫଳିବା (ସ୍ୱପ୍ନ ସାକାର ହେବା)
ଧାନ ଫଳିବା (ଶସ୍ୟ ଧରିବା)

ବାନ୍ଧିବା :

ଘରବାନ୍ଧିବା (ଘର କରିବା)
ଗାଈ ବାନ୍ଧିବା (ଗାଈକୁ ଖୁଣ୍ଟରେ ଦଉଡ଼ି ଦେଇ ରଖିବା)
ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିବା (କେଶବିନ୍ୟାସ କରିବା)
ଦାନା ବାନ୍ଧିବା (ଦାନାଯୁକ୍ତ ହେବା)
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧିବା (ବିବାହ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧୁତା କରିବା)
ଦଳବାନ୍ଧିବା (ଦଳ ଗଠନ କରିବା)

Scanned with CamScanner

ଆଣ୍ଠୁ ବାନ୍ଧିବା (ଦୃଢ଼ତା ପ୍ରକାଶ କରିବା)
ଗୀତ ବାନ୍ଧିବା (ଗୀତ ରଚନା କରିବା)
ପୋଥିରେ ଡୋରି ବାନ୍ଧିବା (ପାଠପଢ଼ା ବନ୍ଦ ହେବା)

ବସିବା :

ସ୍ୱର ବସିବା (ସ୍ୱର ଭଙ୍ଗ ହେବା)
ସଙ୍ଗାତ ବସିବା (ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ କରିବା)
ଘରେ ବସିବା (ବେକାର ରହିବା)
ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ବସିବା (ମାଡ଼ ହେବା)
ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିବା (ଚିନ୍ତା କରିବା)
ଡାଲି ବସିବା (ଡାଲି ରନ୍ଧା ହେବା)
ବିଦ୍ୟାଳୟ ବସିବା (ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ ହେବା)
ପୋଥି ବସିବା (ପୋଥି ପୂଜା କରିବା)
ଘିଅ ବସିବା (ଘିଅ କଠିନ ହେବା)
ସଭା ବସିବା (ସଭା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା)

ଭାଙ୍ଗିବା :

ମନଭାଙ୍ଗିବା (ମନ ମରିଯିବା, ହତାଶ ହେବା, ମନାନ୍ତର ହେବା)
ଘରଭାଙ୍ଗିବା (ପୃଥକ୍ ହେବା)
ବାଟଭାଙ୍ଗିବା (ଅନ୍ୟ ବାଟରେ ଯିବା)
ଅଣ୍ଟାଭାଙ୍ଗିବା (ଦୁର୍ବଳ ହେବା)
ମୁହଁଭାଙ୍ଗିବା (ଗର୍ବ ଖର୍ବ ହେବା)
କାଗଜ ଭାଙ୍ଗିବା (କାଗଜକୁ ଠିକ୍ କରି ରଖିବା)
ଟେରି ଭାଙ୍ଗିବା (ବାଳ ସଜାଇବା)
ସଭା ଭାଙ୍ଗିବା (ସଭା ଶେଷ ହେବା)
କଥା ଭାଙ୍ଗିବା (କଥା ଅମାନ୍ୟ କରିବା)
ଦାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗିବା (ଗର୍ବ ଖର୍ବ କରିବା)

ମାରିବା :

ମାଛ ମାରିବା (ମାଛ ଧରିବା)
ବାଣ ମାରିବା (ବାଣ ଫୁଟାଇବା)
ଥକା ମାରିବା (ବିଶ୍ରାମ ନେବା)
ତେଲ ମାରିବା (ଖୋସାମଦ କରିବା)
ମନ ମାରିବା (ଅଭିମାନ କରିବା)

Scanned with CamScanner

ଥକ୍କା ମାରିବା (ବିଶ୍ରାମ ଗ୍ରହଣ କରିବା)
ପଟି ମାରିବା (ଠକି ଦେବା)
ଆଖିମାରିବା (ଇସାରା ଦେବା)
ହୁଁ ମାରିବା (ସମର୍ଥନ କରିବା)
ପେଟ ମାରିବା (ପେଟରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେବା)
ରଙ୍ଗ ମାରିବା (ରଙ୍ଗ ଲଗାଇବା)
ବିଜୁଳି ମାରିବା (ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ର ସ୍ଫୁରଣ ହେବା)
ବାଜି ମାରିବା (ଜିଦି ପକାଇବା)

ରଖିବା :

କଥା ରଖିବା (ନିର୍ଦ୍ଦେଶାନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା, ସହମତି ହେବା)
ମନ ରଖିବା (ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)
ମନେ ରଖିବା (ସ୍ମରଣ କରିବା)
ପାଦ ରଖିବା (ଉପସ୍ଥିତ ହେବା)
ତିଳକୁ ତାଳ କରିବା (ଛୋଟ କଥାକୁ ବଡ଼ କରିବା)
ମାନ ରଖିବା (ସମ୍ମାନ ହାନି ନ କରିବା)
ନଜର ରଖିବା (ଦୃଷ୍ଟି ଆଗରେ ରହିବା)
ନାଆଁ ରଖିବା (କୃତିତ୍ୱ ଅର୍ଜନ କରିବା)
ବନ୍ଧା ରଖିବା (କୌଣସି ଜିନିଷ ରଖି ଅର୍ଥ ଦେବା)
ଭାବ ରଖିବା (ସଂପର୍କ ରଖିବା)

ଲାଗିବା :

ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିବା (ଦୁଇପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମର ହେବା ବା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଆରମ୍ଭ ହେବା)
ମନ ଲାଗିବା (ଆଗ୍ରହୀ ହେବା)
ତରକାରି ଲାଗିବା (ତରକାରି ପୋଡ଼ିଯିବା)
ନାଟ ଲାଗିବା (କଳି ସୃଷ୍ଟି ହେବା)
ଭୂତ ଲାଗିବା (କୌଣସି ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହେବା)
ଟଙ୍କା ଲାଗିବା (ଋଣ ଦିଆଯିବା)
ଶୂନ୍ୟ ଲାଗିବା (ହତାଶ ହେବା)
ପାଟି ଲାଗିବା (ଠିକ୍ ଭାବରେ କଥା କହି ନ ପାରିବା)
ପିଛା ଲାଗିବା (ଅନିଷ୍ଟ ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରିବା)
ମନ ଲାଗିବା (ଉତ୍ସାହିତ ହେବା)
ଡୋରି ଲାଗିବା (ଡାକରା ଆସିବା)

Scanned with CamScanner

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧ । ରୂଢ଼ି ପ୍ରୟୋଗ କହିଲେ କଅଣ ବୁଝ ?

୨ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ରୂଢ଼ି ପ୍ରୟୋଗର ବିଭାଗୀକରଣ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଦୁଇ ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୩ । କ୍ରିୟାହୀନ ରୂଢ଼ି ଓ କ୍ରିୟାଯୁକ୍ତ ରୂଢ଼ିର ପାଞ୍ଚୋଟି ଲେଖାଏ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୪ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂଢ଼ି ପ୍ରୟୋଗ ଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରି ତାକୁ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

ବିରାଡ଼ି ଛିଙ୍କିବା, ବାଟବଣା ହେବା, କୁହୁଡ଼ି ପହଁରିବା, ମୁଣ୍ଡ ଧରେଇବା, କପାଳ ଫାଟିବା, ଭାଲୁ ଧରେଇବା, ନାକେଦମ୍ କରିବା, ସ୍ୱର୍ଗକୁ ହାତ ବଢ଼େଇବା, ଡୋରି ଲାଗିବା, ଅନ୍ଧ ବୁଝାମଣା, ତିଳକୁ ତାଳ କରିବା, ସରିହେବା, ସୁନା ଫଳିବା, ହାତ ବାନ୍ଧି ବସିବା, ଶରଣ ପଶିବା, ରାହା ଧରିବା, ହାଡ଼ ଜଳିବା, କୂଳ ଖାଇବା ।

୫ । ନିମ୍ନଲିଖିତ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କୁ ଭିନ୍ନାର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ କରି ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

କରିବା, ମାରିବା, ପାଇବା, କାଟିବା, ଟେକିବା, ବୁଡ଼ିବା ।

୬ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ରୂଢ଼ି ପ୍ରୟୋଗମାନ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ତାହାକୁ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରିବା, ସାହା ଦେବା, ଏକଜିଦିଆ, ଶତ୍ରୁନାଶ ହେବା, ତ୍ୟାଗ କରିବା, ନିରୁପାୟ ହେବା, ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା, କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହେବା, ଠକାଇବା, ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବା, ଶରଣ ପଶିବା, ଅନୁକୂଳ ବିଗିଡ଼ିଯିବା, ମନେ ନ ପକାଇବା, କଥା ବଢ଼େଇବା, ସବୁକିଛି ସହିଯିବା, ସତର୍କ ହେବା, ଅପାତ୍ରରେ ଦାନ ଦେବା, ପରିଶ୍ରମ କରି ବଞ୍ଚିବା ।

Scanned with CamScanner

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକବାଣୀ

ସାଧାରଣତଃ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଭିଜ୍ଞତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଆପ୍ତବଚନ ଲୋକବାଣୀରୂପେ ପରିଚିତ । ଏହାକୁ ଲୋକୋକ୍ତି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଲୋକବାଣୀ, ପ୍ରବାଦପ୍ରବଚନର ସମପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ମାନସିକତା, ସଂସ୍କୃତି ଆଦି ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲେ, ଏହା ହେଉଛି ଜଣାଶୁଣା ଅନୁଭୂତିଦ୍ୱାରା ନିରୂପିତ ସତ୍ୟ, ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅଥଚ ସାରଗର୍ଭକ ବାକ୍ୟ ବା ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ବିଶେଷ ଓ କଥିତ ଭାଷାରେ ବିଶେଷରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ଜନପ୍ରିୟ ଉକ୍ତିବିଶେଷ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲୋକବାଣୀ ମଧ୍ୟରେ ରୂଢ଼ି ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନଲାଭ କରିଥାଏ; ମାତ୍ର ରୂଢ଼ି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବଚନର ସ୍ଥାନ ନ ଥାଏ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଏକ ସାର୍ବଜନୀନ ସତ୍ୟ ବା ଅନୁଭୂତିସିଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହାର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ- 'ଅଳପ ଲୋକର ବିସ୍ତର ବୋଝ ତାକୁ ଜାଣିବ କପା, ମହର୍ଗ କାଳରେ ଯାଚି ପରଷେ ତାକୁ ଜାଣିବ ଅପା' । ଏହି ଲୋକବାଣୀଟି ଯଥାକ୍ରମେ 'କପା' ଓ 'ଅପା' ସଂପର୍କରେ ଏକ ସାଧାରଣଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦାନ କରୁଛି । ଲୋକବାଣୀରେ ଅଭିଧା ଅର୍ଥ ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇଥାଏ । ଲୋକୋକ୍ତିରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ତଥା କାଳ, ପୁରୁଷ ଓ ବଚନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ତଥା ବାକ୍ୟାନୁସାରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥାଏ ।

ରୂଢ଼ି ପ୍ରୟୋଗରେ ପ୍ରାୟତଃ ପଦ କିମ୍ବା ପଦକ୍ରମରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇନଥାଏ । ବ୍ୟାବହାରିକ ଓ ନୈତିକ ଅନୁଭୂତି ଜନିତ ଏକ ବିଶେଷଧରଣର ଉକ୍ତି ହେଉଛି ପ୍ରବଚନ; କିନ୍ତୁ ରୂଢ଼ିପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରାୟତଃ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କିତ ଉକ୍ତି ବା ବିଷୟରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । ନିମ୍ନରେ କେତେକ ସୁପ୍ରଚଳିତ ଲୋକବାଣୀ ଓ ତା'ର ଅର୍ଥ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାରେ ଲୋକବାଣୀ ଲୋକମୁଖରେ ବଞ୍ଚି ରହିଛି । ଏହା ଭାଷାସାହିତ୍ୟର ଏକ ମହାର୍ଘ ସଂପଦ । ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ନାମ ରହିଛି । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହାକୁ ପ୍ରବାଦ, ପ୍ରବଚନ କୁହାଯାଉଥିଲା ବେଳେ ହିନ୍ଦୀରେ କହାୱତ କୁହାଯାଏ । ଇଂରାଜୀରେ ଏହାର ନାମ ପ୍ରୋଭର୍ବ । ଭାଷାର ଭିନ୍ନତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଲୋକବାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାବଗତ ସାମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ନିମ୍ନପ୍ରଦତ୍ତ ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ –

୧. ଓଡ଼ିଆ – ଖଣ୍ଡରେ ଧୋଇଲେ କ୍ଷୀରରେ ମୋହିଲେ ନିମ୍ବକି ମଧୁର ହୋଇବ ?
   ହିନ୍ଦୀ – धोये सौ बार के काजर होय न सेत ।
   ସଂସ୍କୃତ – ଅଙ୍ଗାର ଶତଧୌତେନ ମଳିନତ୍ୱଂ ନ ମୁଞ୍ଚତ ।
୨. ଓଡ଼ିଆ – ଜୋର ଯା'ର ମୁଲକ ତାର ।
   English - Might is right.

Scanned with CamScanner

ସଂସ୍କୃତ - ବୀରଭୋଗ୍ୟା ବସୁନ୍ଧରା।
ହିନ୍ଦୀ - जिसकी लाठी उसकी भैंस ।

୩. ଓଡ଼ିଆ - ତୁଳସୀ ଦୁଇ ପତ୍ରରୁ ବାସେ ।
ହିନ୍ଦୀ - पूत के पावँ पालन में पहचाने जाते हैं ।
English - Morning shows the day.

୪. ଓଡ଼ିଆ - ଅତି ଲେମ୍ବୁ ଚିପୁଡ଼ିଲେ ପିତା
ସଂସ୍କୃତ - ଅତି ସର୍ବତ୍ର ଗର୍ହିତମ୍ ।
ଇଂରାଜୀ - Too much of everything is good for nothing.

୫. ଓଡ଼ିଆ - ଖୋଳ ପର୍ବତ ମାର ମୂଷା ।
ହିନ୍ଦୀ - खोदा पहाड, निकली चुहिया ।

୬. ଓଡ଼ିଆ - ଆ ବଳଦ ମୋତେ ବିନ୍ଧ୍ ।
ହିନ୍ଦୀ - आ बैल मुझे मार ।

୭ - ଓଡ଼ିଆ - ଯାହାକୁ ରଖିବେ ଅନନ୍ତ, କି କରିପାରେ ବଳବନ୍ତ ।
ହିନ୍ଦୀ - जाके राखे साइयां, मार सके न कोय ।

ନିର୍ବାଚିତ ଲୋକବାଣୀ –

ଅଇରି ଖପରା ବଇରିବାଆ -ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅଭାବରେ ପଡ଼ି ସଢ଼ିବା ।
ଅକାଳ କାଣ୍ଡ କପାଳେ ବାଜେ - ଦୈବୀ ବିପଦ ପଡ଼ିବା, ଆକସ୍ମିକ ବିପଦ ଭୋଗ ।
ଅକାଳେ ନିୟମ ନାସ୍ତି - ଅସୁବିଧା ସମୟରେ ବିପଦର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ।
ଅଗ୍ନିକି ପବନ ସାହା - କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲେ ସହାୟତା ସ୍ୱତଃ ମିଳେ ।
ଅଜାଗା ଘା' ଦେଖି ହୁଏ ନାହିଁ କି ଦେଖାଇ ହୁଏ ନାହିଁ - ଅତି ଲଜ୍ଜାଜନକ କଥା ପ୍ରକାଶ କରି ହୁଏ ନାହିଁ ।
ଅଜଣା ଚାଉଳରେ ଭାତ ରାନ୍ଧିବା - ଅତି ସାଧାରଣ ବିଷୟରେ ଅଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶ ।
ଅଜାତିକି ବଣିଜ ଅଡୁଆ - ଅଜଣା କାମ କରିନପାରିବା ।
ଅଣ୍ଟାରେ ନଥାଇ, ଧନ, ପୁଅ ବାହା କରି ମନ- ଧନହୀନ ଲୋକର ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାର ଯୋଜନା ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ।
ଅଣ୍ଟିଛୁରୀ ତଣ୍ଟି କାଟେ - ନିଜ ଲୋକର ଶତ୍ରୁତା ଆଚରଣ ।
ଅତିଦର୍ପେ ହତଲଙ୍କା - ଅତି ଗର୍ବରୁ ବିନାଶ ବା ପତନ ।
ଅତି ପରିଚୟେ ଗୌରବ ନଷ୍ଟ - ଅତ୍ୟଧିକ ମିଳାମିଶା ସମ୍ମାନହାନିକାରକ ।
ଅତିଭକ୍ତି ଚୋରର ଲକ୍ଷଣ - ଅତ୍ୟଧିକ ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ମୂଳରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ନିହିତ ଥାଏ ।
ଅତିଲେମ୍ବୁ ଚିପୁଡ଼ିଲେ ପିତା - ମାତ୍ରାଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁବେଳେ ଖରାପ ।

Scanned with CamScanner

ଅତି ଲୋଭରୁ ତନ୍ତୀ ମରେ – ଅତିଶୟ ଲୋଭ ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ।
ଅଦା ବେପାରୀର ଜାହାଜ ମୂଲ – ଅନଧିକାର ଚର୍ଚ୍ଚା, ଛୋଟ ମୁହଁରେ ବଡ଼ କଥା ।
ଅଧର୍ମ ବିତ୍ତ ବଢ଼େ ବହୁତ, ଗଲାବେଳେ ଯାଏ ମୂଳ ସହିତ– ଅସତ୍ ମାର୍ଗରେ ଅର୍ଜିତ ଧନ ସମୂଳ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ।
ଅଧୁଆ ମୂଳା ଧୁଆ ମୂଳା ସମାନ – ବିଚାରରେ ଠିକ୍ ଭୁଲ୍‌ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ରଖିବା ।
ଅନ୍ଧ ଥରେ ବାଡ଼ି ହଜାଏ – ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ମଣିଷ ଶିକ୍ଷାକରେ ବା ସତର୍କ ହୁଏ ।
ଅନ୍ଧ ପାଣି ବୋହିଲେ ତିନିଜଣ କମେଇ – ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ଦ୍ଵାରା କାମ କଲେ ଜଣଙ୍କ ଜାଗାରେ ତିନିଜଣ ଲୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି ।
ଅପାଳକ ରାଇଜକୁ ବିଜୁଳି ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା – ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭାବରେ ସାମାନ୍ୟର ସୂଚନା ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ ।
ଅରକ୍ଷିତକୁ ଦଇବ ସାହା – ଅସହାୟକୁ ଈଶ୍ଵର ସହାୟ ।
ଅର୍ଥ ଅନର୍ଥର ମୂଳ – ଟଙ୍କାପଇସା ବ ଧନସଂପତ୍ତି ଗୋଳମାଳର କାରଣ ।
ଅଳପ ଧନ ବିକଳ ମନ – ଦରିଦ୍ର୍ୟର ବିକଳତା ।
ଅଳ୍ପବିଦ୍ୟା ଭୟଙ୍କରୀ – ସୀମିତଜ୍ଞାନ ବିଷମ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟିକରେ ।
ଅଳସୁଆର ବାରବାଟୀ ଚାଷ– ଅଳସୁଆର ବଡ଼ଯୋଜନା, ଅଳସୁଆ ଲୋକ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା କୁହେ ।
ଅମୃତ ହାଣ୍ଡିରେ ବିଷ କଣିକା – ସାମାନ୍ୟ ଖରାପ କାମ ଅତି ମହତ କାମକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦିଏ ।
ଆଉଁସିଲା କୁକୁର ମୁହଁରେ ମୂତେ – ଅତି ଗେହ୍ଲାରୁ ସମ୍ମାନ ହାନି ।
ଆକାଶ କଇଁଆ ଚିଲିକା ମାଛ – ଅସମ୍ଭବ ଯୋଜନା ।
ଆଖି ଥାଉ ଥାଉ ଅନ୍ଧ – ଦେଖି ନ ଦେଖିଲା ଭଳିଆ ଆଚରଣ ।
ଆଗତ ଚଢ଼େଇକି ବେସରବଟା– ହାତକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ।
ଆଗ ସୁନା ପାଗ – ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଦର ବେଶି, ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟର ଆଦର ।
ଆଚାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଚାରେ ପଣ୍ଡିତ – ଉତ୍ତମ ଆଚରଣରୁ ଧନାଗମ ହୁଏ ଏବଂ ଉତ୍ତମ ବିଚାର ବୁଦ୍ଧିରୁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପରିଚୟ ମିଳେ ।
ଆତୁରେ ନିୟମ ନାସ୍ତି – ବିପଦରେ ବା ଅସୁବିଧା ସମୟରେ ନୀତିନିୟମ ଖୋଜାଯାଏ ନାହିଁ ।
ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ ଠାକୁର, ପର ବୁଦ୍ଧିରେ କୁକୁର – ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ଶୁଭଙ୍କରୀ, ପରବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଳୟଙ୍କରୀ ବା ଅହିତକାରିଣୀ ।
ଆପଣ ଶିଙ୍ଗରେ ମାଟି ତାଡ଼ିବା – ସ୍ଵାବଲମ୍ବୀ ହେବା, ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ନିଜେ ଠିଆ ହେବା ।
ଆପଣା ସୁନା ଭେଣ୍ଡି – ନିଜ ଲୋକ ଭଲ ନହେବା, ନିଜ ଲୋକ ଭୁଲ କାମ କରିବା ।

Scanned with CamScanner

ଆପଣା ହସ୍ତେ ଜିହ୍ୱା ଛେଦି - ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ନିଜର ଶତ୍ରୁତା ଆଚରଣ ।

ଆପଣା ହାତ ଜଗନ୍ନାଥ - ନିଜ ଉପରେ ଭରସା କରି କାମ କରିବା ।

ଆପେ ବଞ୍ଚିଲେ ବାପର ନାଁ - ନିଜ କଥା ନିଜେ ବୁଝିବା, ନିଜକୁ ନିରାପଦରେ ରଖିବା ।

ଆପେ ମଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ଦେଖିବ ବା ଯମ ଦର୍ଶନ - ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭୂତିରୁ ଲାଭ ।

ଆ ବଳଦ ମୋତେ ବିନ୍ଧ୍ - ଜାଣିଶୁଣି ବିପଦବରଣ କରିବା ।

ଆବଶ୍ୟକତା ହିଁ ଉଦ୍ଭାବନର ଜନନୀ - ଆବଶ୍ୟକତାର ପୂରଣ ପାଇଁ ନୂତନବସ୍ତୁର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ଆୟ ଦେଖି ବ୍ୟୟ କର, ଶରୀର ଦେଖି ଧର୍ମ କର - ରୋଜଗାରକୁ ଚାହିଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରଣୀୟ, ନୀରୋଗ ଶରୀର ଧର୍ମାର୍ଜନ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଆଲିଆ ଲେଖାରେ ବାଲିଆ ବନ୍ଧୁ - ଲେଖାଯୋଖା ବନ୍ଧୁ ।

ଆଲ୍ଲା ଦିଅନ୍ତି ତ ଛପର ଫାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି - ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦୟାରୁ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଦୂର ହୁଏ ।

ଆଲୋ ମଉସା ଜଡ଼ ପଇସା - ସବୁ କାମକୁ ଅର୍ଥ ଦରକାର ।

ଆଲୋ ସଖି, ଆପଣା ମହତ ଆପେ ରଖି - ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା ନିଜର ଦାୟିତ୍ୱ ।

ଆହାରେ ଭଲମନ୍ଦ ନାହିଁ - ବାଛି ବିଚାର ନକରି ଖାଦ୍ୟଖାଇବା ଉଚିତ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ନ ମାନିବା - ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବା ।

ଈଶ୍ୱର ଯାହା କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ - ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରାଣୀହିତ ନିହିତ ।

ଉଡ଼ି ନ ଜାଣି ପୋଷା ମାନିବା - ହାରିବା ଲୋକ ଶରଣ ପଶେ ।

ଉପର ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର, ଭିତର ପୋଡ଼ା ଅଙ୍ଗାର - ମୁଖରେ ମଧୁର କଥା କହି କପଟ ଆଚରଣ କରିବା ।

ଉଭା ଯେତିକି ପୋତା ସେତିକି - ଧନଧାନ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଊଣା ହିଡ଼ ଯେଉଁଠି, ପାଣି ଗଡ଼େ ସେଇଠି - ଦୁର୍ବଳତା ପରାଜୟର କାରଣ ।

ଏକ ମନ ହେଲେ ସମୁଦ୍ର ଶୁଖେ - ଏକତା ବଳରେ ଅସାଧ ସାଧନ କରିହୁଏ ।

ଏକା ହାତରେ ତାଳି ବାଜେ ନାହିଁ - ଜଣକଦ୍ୱାରା କଳି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଏକା ତୁଣ୍ଡରେ ଉଆ ଉଷୁନା - ଜଣେ ଲୋକର ମୁହଁରେ ଦୁଇଟି ବିପରୀତ କଥା ।

ଏକା ବିଦ୍ୟା ସୁରକ୍ଷିତା - ଗୋଟିଏ ବିଷୟକୁ ଭଲଭାବରେ ଆୟତ୍ତ କରିବା ।

ଏକା ଭାଡ଼ିର ପାରା - ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଭାବର ବ୍ୟକ୍ତିବୃନ୍ଦ ।

ଏକା ମାଘକେ ଶୀତ ଯାଏନି - ସୁଯୋଗ ବା ଦୁର୍ଯୋଗର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଘଟେ, ଏକାଥରକେ ସବୁ ସମସ୍ୟା ମେଣ୍ଟିଯାଏ ନାହିଁ ।

ଏକା ମାଧିଆ ବାଇଶି ପଳ- ଖୁବ୍‌ଦକ୍ଷ, ଜଣେ ଲୋକର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ ।

Scanned with CamScanner

ଏଣେ ମାଇଲେ ଗୋହତ୍ୟା, ତେଣେ ମାଇଲେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା - ଉଭୟ ଦିଗରୁ ବିପଦ ବା ଧର୍ମସଂକଟ, କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ତା ।

ଏଣ୍ଡୁଡ଼ି ଧାଉଡ଼ି କିଆ ବୁଦାକୁ - ସୀମିତ ଜ୍ଞାନ ବା ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ।

ଏ ବର୍ଷର ମଲୁ ଆରବର୍ଷକୁ ବଇଦ - ଅଭିଜ୍ଞତା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷକ ।

ଏ ମନ ଭାବୁଥାଏ ଯାହା, କାଳେ ପ୍ରାପ ହୁଏ ତାହା - ମନ ଅନୁସାରେ ଫଳ ମିଳେ ।

ଏ ହାତ ପାପ ସେ ହାତ ନିଏନା - ବ୍ୟକ୍ତି ତା ' କୃତକର୍ମର ଫଳ ନିଜେ ଭୋଗକରେ ।

ଓଟ ମୁହଁରେ ଜୀରା - ବେଶି ଚାହୁଁଥିବା ଲୋକକୁ କମ୍ ଦେବା ।

ଓଧ ସଙ୍ଗେ ବଣୁଭୁଆ ଭାଇ - ଚତୁର ଲୋକକୁ ବୋକା ଅନୁସରଣ କରିବା ।

ଓଲୁଅ ସାକ୍ଷୀ ବଣସାରୁ - ମନ୍ଦ ଲୋକ ହିଁ ମନ୍ଦଲୋକକୁ ସମର୍ଥନ କରେ ।

ଓହ୍ଲାଇଲା ହାଣ୍ଡି ଶୀତଳ - କାର୍ଯ୍ୟ ସରିଗଲେ ତା'ର ଗୁରୁତ୍ୱ କମିଯାଏ ।

ଔଷଧ ରାଗରେ ତାଟିଆ କାମୁଡ଼ିବା - ଦୋଷୀର ବିରୋଧରେ କିଛି କରି ପାରି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଉପରେ ରାଗିବା ।

କଅଁଳ ଲୁହାକୁ ବିରାଡ଼ି କାମୁଡ଼ି ଗୋଡ଼ାଏ- ସରଳ ଓ ନିରୀହ ଲୋକକୁ ସମସ୍ତେ ହଇରାଣ କରନ୍ତି ।

କଙ୍କଡ଼ାକୁ ଗୋଳିପାଣି ସୁହାଏ - ଆସଧୁ ଲୋକ ଗୋଳମାଳିଆ ପରିସ୍ଥିତିରୁ ଫାଇଦା ଉଠାଏ ।

କଟକ ଚିନ୍ତା ବାଇମୁଣ୍ଡିକୁ - ଜଣେ ସାଧାରଣ ଲୋକର ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ହିତଚିନ୍ତା ।

କଥା ମାଜିଲେ ଗରୁ(ମୋଟ)- ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ଧରି ବସିଲେ ତାହା ବଡ଼ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରେ ।

କପାଳ ଲିଖନ କେ କରିବ ଆନ - ଭାଗ୍ୟଫଳ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ।

କଳି ଯଦି କରିବସିବ ସଙ୍ଗେ ଥିବ ଭାଇ - ବିପଦ ଆପଦରେ ଭାଇ କେବଳ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ।

କହି ଜାଣିଲେ କଥା ସୁନ୍ଦର - କୌଶଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ କରିହୁଏ ।

କଷ୍ଟକଲେ କୃଷ୍ଣ ମିଳେ- କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ହିଁ ସିଦ୍ଧି ଆଣିଦିଏ ।

କଂସାରି ଘରର ପାରା, କୁଲା ଢାଉଁ ଢାଉଁ ଡରା - ବହୁ ଭୟରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସାମାନ୍ୟ ଭୟକୁ ଡରେ ନାହିଁ ।

କାଉଁରିଆ କାଠି ଭାଙ୍ଗିବ ସିନା ନଇଁବ ନାହିଁ -ଦୃଢ଼ମନା ଲୋକ ନିଜ ନିଷ୍ପତ୍ତିରୁ ଟଳେ ନାହିଁ ।

କାଣୀ ବିରାଡ଼ି କୁଜୀ ଅସରପା ଉପରେ ରଜା - ଦୁର୍ବଳ ଲୋକ ତା'ଠାରୁ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରେ ।

କାଳ ଠାର କାଳ ମା' ଜାଣେ - ସମାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଲୋକ ପରସ୍ପରକୁ ଜାଣିପାରନ୍ତି ।

କାଳୀ ଗାଈର ଭିନେ ଗୋଠ - ଏକୁଟିଆ ହୋଇ ରହିବା ।

କାହାର ପୁଷମାସ, କାହାର ସର୍ବନାଶ- ଜଣକର ସୁଖବେଳେ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଦୁଃଖ ।

କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଲେ ବଜାଇ ଶିଖନ୍ତି – ନିଜ ଉପରେ ଦାୟିତ୍ୱ ପଡ଼ିଲେ ଲୋକ ସବୁ କରେ ।

କୀଚକ ବାହୁବଳେ ବିରାଟ ରାଜା– ଅନ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟରେ ବଡ଼ ହେବା ।

କୁକୁର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବାର ବରଷରେ ସଳଖେ ନାହିଁ– ନୀଚ ଲୋକର ସ୍ୱଭାବ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ।

କୁସୁମ ପରଶେ ପଟ୍ଟ ନିସ୍ତରେ– ସଜ୍ଜନ ସାନ୍ନିଧ୍ୟରୁ ନିମ୍ନସ୍ଥ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଜଣାଶୁଣା ହୋଇଥାଏ ।

କୋପେ ବର ନୋହିଲେ ତପେ ବର – ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଅଥବା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ ।

କୋଳି ଖାଇ ମଞ୍ଜି ପୋତିବା – ନିଜର ଏକାଧିପତ୍ୟ ଜାହିର କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ।

କୌରବଙ୍କର ଖାଇ, ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଗାଇ– ଜଣକଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଅନ୍ୟ ଜଣକର କାମ କରିବା ।

ଖଜୁରୀ ଗଛର କି ଗୁଣ ଗାଇବି ମୂଳରୁ ପାହାଚ ପାହାଚ – ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷଯାଏଁ ଦୋଷରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଖଣ୍ଡାଧାରରେ ଚାଲିବା – ଖୁବ୍ ସତର୍କତାର ସହ ନିୟମାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ।

ଖଣ୍ଡରେ ଧୋଇଲେ କ୍ଷୀରରେ ମୋହିଲେ ନିମ କି ମଧୁର ହୋଇବ, ଯେତେ ପରକାରେ ବୁଝାଇ କହିଲେ ପର କି ଆପଣା ହୋଇବ – ପ୍ରକୃତି ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ।

ଖାଇ ବସିଲେ ନଈବାଲି ସରେ – ଅଳସୁଆ ଲୋକ ଅମାପ ସଂପତ୍ତିକୁ ସାରି ଦିଏ, ଅଳସୁଆକୁ କିଛି ଅଣ୍ଟେ ନାହିଁ ।

ଖାଇବା ପତରରେ ଧୂଳି ଦେବା – ଜୀବିକାରେ ବାଧା ଦେବା ।

ଖାଇଲା ପୁଅଝିଅ ରଙ୍କ -- ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ ଜାଣିଥିବା ଲୋକ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଲାଳାୟିତ ।

ଖୁଣ ଯେଉଁଠି ଗୁଣ ସେଇଠି – ମନ୍ଦ ଲୋକର ବି କିଛି ସୁଗୁଣ ଥାଏ ।

ଖୁଣ୍ଟ ଗୁଣେ ଘୋଡ଼ା କୁଦେ – ମୁଖ୍ୟ ବା ମୁରବିଙ୍କ ଦୁର୍ବଳତାରୁ ଅଧୀନସ୍ଥ ଲୋକେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ଖୋଳ ପର୍ବତ ମାର ମୂଷା– ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ।

ଗଛ ଚଢ଼ି ନ ଜାଣେ ଯେ, କୁଆ ଅଇଁଠା ଖାଏ ସେ – କୌଣସି କାମକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ନକଲେ, ସେଥିରେ ସଫଳତା ମିଳେ ନାହିଁ ।

ଗଙ୍ଗା ଗଲି ଯେତିକି, ଫଳ ପାଇଲି ସେତିକି – କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଫଳଲାଭ ।

ଗଛର ଛାଇ ମଣିଷ ହାଇ, ଯେଉଁଠି ପଡ଼େ ଉଧାଏ ନାହିଁ – ଗଛଛାଇରେ ଅନ୍ୟ ଗଛ ନ ବଢ଼ିଲା ପରି ମଣିଷର ଅଭିଶାପ ବା ଅସନ୍ତୋଷରେ ଲୋକର ଉନ୍ନତି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଗରଜିଲା ମେଘ ବରଷେ ନାହିଁ – ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଭୟ ଦେଖାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ଷତିକାରକ ନୁହେଁ ।

ଗଲି ଆଇଲି, ଯାହା ଦେଖିଲି ତାହା କହିଲି – କୌଣସି କାମରେ ଦାୟିତ୍ୱ ନ ଦେବା ।

Scanned with CamScanner

ଗହମ ଗୋଟି ଗଣିତା, ରୋଟି ଖାଉଛି କିଏ – ଅଯଥା ବ୍ୟୟ ସଂକୋଚ କରିବା ।
ଗାଁ କନିଆ ସିଘାଂଣୀନାକୀ – ଗୁଣୀଲୋକର ନିଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ସମ୍ମାନ ନଥାଏ ।
ଗାଁ ପରିମଳ ଧୋବାଡୁଠରୁ – ଅନ୍ତରର ନିର୍ମଳତା ଆଚରଣରୁ ଜାଣିହୁଏ ।
ଗାଲୁଆଙ୍କ ବାରବାଟି ଚାଷ– ମିଥ୍ୟାବାଦୀର ବଡ଼ିମା ପ୍ରକାଶ ।
ଗୁଣ ଚିହ୍ନେ ଗୁଣିଆ, ସୁନା ଚିହ୍ନେ ବଣିଆ – ଗୁଣୀ ଲୋକ କେବଳ ଗୁଣର ଆଦର କରିଥାଏ ।
ଗୁହାଳ ସୁତୁରା ଦେଖିଲେ ଗାଈ ହମାଳି ପଶେ – ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରେ ।
ଗୋଟି ଗୋଟି କରି କୋଟିଏ ହୁଏ – ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ସଞ୍ଚୟ କଲେ ବହୁତ ହୁଏ ।
ଗେଲ ହେଉ ହେଉ ତେଲ ବାହାରିବା – ହାସ ପରିହାସରୁ ବିଷମ ପରିସ୍ଥିତି ବା ଅନର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ।
ଗୋଠ ମାତିଲେ ହଡ଼ା ମାତେ – (୧) ଗଣ ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଝାସଦିଏ ।
(୨) ସମୂହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅକର୍ମା ବି ସାମିଲ ହୁଏ ।
ଗୋବରା କୋଡ଼େ ଯେତେ ମାଡ଼େ ସେତେ – ଲାଭକ୍ଷତି ସମାନ, ଉନ୍ନତି ଯେତିକି ଅବନତି ସେତିକି।
ଗୋବରୀ ଲୋ ତୋ' ଗୋଡ଼କୁ ଅନା – ଅନ୍ୟର ଦୋଷ ଦେଖିବା ପୂର୍ବରୁ ନିଜର ଦୋଷ ଦେଖିବା ଉଚିତ ।
ଘଇତା ପଛେ ମରୁ, ସଉତୁଣୀ ରାଣ୍ଡ ହେଉ– ଶତ୍ରୁର କ୍ଷତି କରିବାକୁ ଯାଇ ନିଜର କ୍ଷତି କରିବା ।
ଘର ଢିଙ୍କି କୁମ୍ଭୀର – ନିଜ ଲୋକର ଶତ୍ରୁତା ଆଚରଣ ।
ଘର ଦିଅଁ ନପୂଜି ପରଦିଅଁ ପୂଜିବା – ନିଜ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଆଦରିବା ।
ଘୁଷୁରିକୁ ପାଚିଲା କଦଳୀ ରୁଚେ ନାହିଁ – ନୀଚ ଲୋକକୁ ଭଲକାମ ବା କଥା ଭଲ ଲାଗେନି ।
ଘୋଡ଼ା ଛ' ଟଙ୍କାକୁ ଦାନା ନ' ଟଙ୍କା – ସାମାନ୍ୟ ଲାଭ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ବ୍ୟୟ କରିବା ।
ଚକୁଳି ଖାଇବା ଲୋକର ବିନ୍ଧ ଗଣିବା – ଅସାର ବିଷୟରେ ମନଦେବା ।
ଚକେ ଗଲେ ବାର ହାତ – ସାମାନ୍ୟ ବିପଦ ବା ଅସୁବିଧା ଟଳିଗଲେ ଖୁବ୍ ହାଲୁକା ଲାଗେ, ବାହାନା ଦେଖାଇ ଖସିଯିବା ।
ଚଟୁ ଆଇଁଷ, ବେଣ୍ଟ ନିରାମିଷ– ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀଭାବ ।
ଚାଲି ନ ଜାଣି ବାଟର ଦୋଷ– ନିଜର ଅପାରଗତାକୁ ଘୋଡ଼ାଇବାକୁ ଯାଇ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଦୋଷ ଲଦିବା ।
ଚାଷ ତରତର ବଣିଜ ମଠ – ଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସମୟର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପଯୋଗ ।

Scanned with CamScanner

ଚାଷୀ ହୁଡ଼ିଲେ ବରଷେ, ଭାଷା ହୁଡ଼ିଲେ ପୁରୁଷେ- ଚାଷ ପ୍ରତି ଅବହେଳାରୁ ଚାଷୀ ଏକ ବର୍ଷ କ୍ଷତି ଶହେ; ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ଭାଷା ବା ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଅବହେଳାରୁ ମୃତ୍ୟୁଯାବତ୍ ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ ।

ଚିନ୍ତା ଖାଏ ଗଣ୍ଡି, ଲୁଣ ଖାଏ ହାଣ୍ଡି – ଚିନ୍ତା ଶରୀରକୁ ଓ ଲୁଣ ହାଣ୍ଡିକୁ ଅଳ୍ପାୟୁ କରେ ।

ଚିହ୍ନା ବ୍ରାହ୍ମଣର ପଇତା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ – ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ଚେଇଁ ଶୋଇଥିବ ଯିଏ, ତାକୁ ଉଠାଇବ କିଏ – ଜାଣି ଅବୁଝା ହେଉଥିବା ଲୋକକୁ କେହି ବୁଝାଇପାରେ ନାହିଁ ।

ଚୋର ଗଲା ପରେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶେ – ବିପଦ ଭୋଗିସାରିଲା ପରେ ଲୋକ ସତର୍କ ହୁଏ ।

ଚୋର ଘର ସର୍ବଦା ଅନ୍ଧାର ନ ଥାଏ- ବାରମ୍ବାର ମନ୍ଦ କାମ କରୁଥିବା ଲୋକ ଦିନେ ନା ଦିନେ ଧରାପଡ଼େ, କୁକର୍ମର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ନିଶ୍ଚିତ ।

ଚୋର ମନ ଗଣ୍ଠି (ଗଣ୍ଠିଲି)ରେ – ନୀଚ ଲୋକ ନୀଚ୍‌କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସକ୍ତ ।

ଛତୁ ଉଠା କାଠ, ନିଶ ଉଠା ପାଠ- ସମୟ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା ପରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ ମୂଲ୍ୟହୀନ ।

ଛାଇକି ଛ' ଗୋଇଠା ମାରିବା – ଅକାରଣରେ କଳି କରିବା ।

ଛାଇ କି ଛତା ପାଣିକି ଜୋତା- ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅଦରକାରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ।

ଛାଇ ପଡ଼ିଲେ ନାହି ଡେଇଁବା – ଘୋର ଶତ୍ରୁତା ଆଚରଣ ।

ଛିଣ୍ଡାକବଟା, ହଜିଲେ ମଠା – ମୂଲ୍ୟହୀନ ଜିନିଷ ହଜିଲେ ମୂଲ୍ୟବାନ କହିବା

ଛୋଟ ମୁହଁରେ ବଡ଼ କଥା- ନୀଚ ଲୋକର ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତା ।

ଛୋଟୀକୁ ଶ୍ରୀମତୀ କହିଲେ ଗୋଡ଼ ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ ପକାଏ – ଗୁଣହୀନ ଲୋକକୁ ପ୍ରଶଂସା କଲେ ସେ ଗର୍ବରେ ଫୁଲି ଉଠେ ।

ଜଳ ବହୁଳେ ସୃଷ୍ଟି ନାଶ, ଜଳବିହୁନେ ସୃଷ୍ଟିନାଶ- ବହୁବୃଷ୍ଟି ଓ ଅନାବୃଷ୍ଟି କ୍ଷତିକାରକ ।

ଜାଣି ଘୋଡ଼ାର ଶିଙ୍ଗ ନାହିଁ, ଶିଙ୍ଗ ଥିଲେ ଘୋଡ଼ା ରଖନ୍ତା ନାହିଁ – ଶକ୍ତିଶାଳୀର ଶକ୍ତି ସୀମିତ ।

ଜାନ୍ ଯାଉ ମାନ ଥାଉ – ସମ୍ମାନରକ୍ଷା ପ୍ରାଣଠାରୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ ।

ଜୋର୍ ଯାହାର ମୁଲକ ତାହାର – ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହିଁ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରେ, ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି କାର୍ଯ୍ୟହାସଲ ।

ଝର ନ ପଶିଲେ ଘର ହୁଏ ନାହିଁ – ବହୁ ଅର୍ଜନ ନ ଥିଲେ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଝିମିଟି ଖେଳରୁ ମହାଭାରତ – ସାଧାରଣ କଥାରୁ ବଡ଼ଧରଣ ଗଣ୍ଡଗୋଳର ସୂତ୍ରପାତ ।

ଟଙ୍କା ଥିଲେ ବାଘ ଗୋଡ଼ ମୋଡ଼ିଦିଏ – ଟଙ୍କାବଳରେ ସମସ୍ତେ ବଶ ।

ଟଙ୍କା ମୁହଁ କରିଦିଏ ବଙ୍କା – ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତେ ବଶୀଭୂତ ।

ଟେକାଟିଏ ମାରିଲେ ପଥରଟିଏ ଥୁଆ – ସାଧାରଣ ଭୁଲ ପାଇଁ ବି କଠିନଦଣ୍ଡ ମିଳେ ।

Scanned with CamScanner

ଟେକା ହାତରୁ ଖସିଲେ ଅଣ ଆୟତ୍ତ (ଅଣବାହୁଡ଼ା)- ଅତର୍କିତ କାର୍ଯ୍ୟର ପରଣତି ମନ୍ଦ, ଜାଣିଶୁଣି ଭୁଲକଲେ ସହଜରେ ସୁଧାରି ହୁଏନି ।

ଠକ ନ ଦେଖିଲେ ବଣିଆ ଦେଖ - ବଣିଆ ଠକୁଥିବାର ବିଶ୍ୱାସ ।

ଠାକୁର ଖାଇ ଖଟୁଲି ଖାଇବା - ସର୍ବସ୍ୱ ଖାଇଯିବା ।

ଠିକିଲେ ଶିଖନ୍ତି - ଅସଫଳତାରୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ।

ଡର କାହାକୁ ଭୟକାହାକୁ, ଈଶ୍ୱର ଅଛନ୍ତି ଚଉବାହାକୁ- ଗଭୀର ଈଶ୍ୱରବିଶ୍ୱାସ ମଣିଷକୁ ନିର୍ଭୟ କରେ ।

ଡାଲୁଅ ଯୋଗୁ କାନିସିରି ପାଣି ପାଏ - ମହତ୍ ଜନର ସାନ୍ନିଧ୍ୟରୁ ସାଧାରଣ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଉପକୃତ ହୁଏ ବା ଜଣାଶୁଣା ହୁଏ ।

ଡେଙ୍ଗା ମୁଣ୍ଡରେ ଠେଙ୍ଗା - ମୁରବି ଉପରେ ବିପଦ, ଆଗୁଆ ଲୋକ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଢାଉଁ ଢାଉଁ ବାଜଇ ଢୋଲ, ବାହାର ଚିକ୍‌କଣ ଭିତର ପୋଲ- ଉପରକୁ ଭଦ୍ର ଓ ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ଜଣାଯାଉଥିବା ଲୋକ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଦୁର୍ଗୁଣର ଆକର ।

ଢିଙ୍କିଶାଳ କଥା ନଜାଣି ଢେଙ୍କାନାଳ କଥା କହିବା - ନିଜ ଅଞ୍ଚଳ ବିଷୟରେ ଅଜ୍ଞ ରହି ଦୂରଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବଖାଣିବା ।

ଢିଙ୍କି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ବି ଧାନ କୁଟିବ - କାମିକା ଲୋକ ସବୁସ୍ଥାନରେ କାମ କରିପାରେ ।

ଢୋକେ ପି ଦଣ୍ଡେ ଜୀ - କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଚଳିଯିବା, ନିଅଣ୍ଟିଆ ଅବସ୍ଥା ।

ତତଲା ପାଣିରେ ଘର ପୋଡ଼ିବା - ଅସମ୍ଭବ କଥା ।

ତପେ ବର ନୋହିଲେ କୋପେ ବର - ଅନୁନୟ ବିନୟରେ ବା ଜୋର୍ ଜବରଦସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ ।

ତରକିଲା କୁଆ ଶହେ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚେ - ସତର୍କତା ଲୋକକୁ ବିପଦମୁକ୍ତ କରେ ।

ତିନିତୁଣ୍ଡରେ ଛେଳି କୁକୁର - ମିଥ୍ୟା ହେଲେ ହେଁ ବହୁମତ ଗ୍ରହଣୀୟ ।

ତୁଛାକୁ ଏତେ, ମୁଦି ନାହିଁ ଗୋଡ଼ କଚାଡୁ କେତେ- ଧନହୀନ ଲୋକର ଦେଖେଇହେବା ଢଙ୍ଗ ।

ତୁଣ୍ଡ ନରେନ୍ଦ୍ର ପିଠି ଅରକ୍ଷିତ - ଦରିଦ୍ରର ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ।

ତୁଣ୍ଡ ଫିଟିଲେ ମୁଣ୍ଡ ହଲେ- କଥା ଠିକ୍ ଭାବରେ କହିପାରିଲେ ଅନେକ ଅସୁବିଧାରୁ ରକ୍ଷା ମିଳେ ।

ତୁଣ୍ଡ ବାଇଦ ସହସ୍ର କୋଶ- ଲୋକମୁଖରେ କଥା ବହୁଦୂରକୁ ବ୍ୟାପିଯାଏ ।

ତୁଳସୀ ଦୁଇ ପତ୍ରରୁ ବାସେ - ଭବିଷ୍ୟତରେ ବଡ଼ ହେବାର ସୂଚନା ପିଲାବେଳୁ ଜଣାଯାଏ ।

ତେଲ ଘଡ଼ିକି ଆଶା ପୁଅ ମୁଣ୍ଡକୁ ଆଶା- ସବୁଆଡ଼କୁ ଲୋଭ, ବିନା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଅଭାବ ପୂରଣ କରିବା ଇଚ୍ଛା ।

ତେଲିଆମୁଣ୍ଡରେ ତେଲ- ଯାହାର ବହୁତ ଅଛି ତାକୁ ହିଁ ଦେବା, ଧନୀକୁ ଧନ ଦେବା ।

ଥିର ଲୋକ କ୍ଷୀର ପିଏ - ସାବଧାନତା ସହକାରେ କାମ କଲେ ସୁଫଳ ମିଳେ,

ଥିରି କଥା ହରେ ବ୍ୟଥା- କୋମଳବଚନ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରେ ।

ଦଇବ ଦଉଡ଼ି ମଣିଷ ଗାଈ, ଯେଣିକି ଓଟାରେ ତେଣିକି ଯାଇ- ମଣିଷ ଦୈବାଧୀନ ।

ଦଳେଇ ଆସିଲେ ମୂଳରୁ ଗାଆ - ଧନୀ ବା ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ କୁହା କଥାକୁ ଆଉଥରେ କହିବାକୁ ହୁଏ ।

ଦିହୁଡ଼ି ଆଗରେ ଦୀପ - ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଲୋକ ସହିତ ସାଧାରଣ ଲୋକ ତୁଳନୀୟ ନୁହେଁ ।

ଦୀପ ତେଜିଲେ ହାତ ଚିକ୍କଣ- ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଲାଭବାନ ।

ଦୁଇଜଣଙ୍କର କଳିରେ ତୃତୀୟର ଲାଭ- ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଝଗଡ଼ାରୁ ଅନ୍ୟଜଣେ ସୁବିଧା ହାସଲ କରେ ।

ଦେଶକେ ଫାଙ୍କ, ନଇକେ ବାଙ୍କ- ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଚଳଣି ଭିନ୍ନ ।

ଧରମ ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼େ ନାହିଁ - ଧର୍ମର କେବଳ ବିଜୟ ହୁଏ ।

ଧରାକୁ ସରା ମଣିବା - ଗର୍ବରେ କାହାକୁ ଖାତିର ନ କରିବା ।

ଧାନ ପେଟରୁ ବାଲୁଙ୍ଗା ଜାତ - ମହତ୍‌ଜନର ପୁଅ ମନ୍ଦ ହେବା ।

ଧୀର କଥାରେ ବଇରୀ ବଶ - ନମ୍ରତାଦ୍ୱାରା ଶତ୍ରୁକୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର କରିହୁଏ ।

ଧୀର ପାଣି ପଥର କାଟେ - ଧୀରସ୍ଥିର ଭାବରେ କାମ କଲେ ସଫଳତା ମିଳେ ।

ଧୁଆମୂଳା ଅଧୁଆ ମୂଳା ସବୁ ସମାନ- ଭଲମନ୍ଦ ବା ଠିକ୍ ଭୁଲ୍ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଦେଖିବା ।

ନ ଦେଖିଲା ଓଉ ଛ'ଫଡ଼ା - ଦେଖି ନଥିବା ବସ୍ତୁ ସଂପର୍କରେ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ବା ଆନୁମାନିକ ବକ୍ତବ୍ୟ ।

ନଇଁ ପଡ଼ିଥିବା ଯେତିକିବେଳେ, ବିଧାଏ ମାରିବ ସେତିକିବେଳେ- ଅନ୍ୟର ଅସୁବିଧା ସମୟରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ।

ନଈ ନ ଦେଖୁଣୁ ଲଙ୍ଗଳା - ବିପଦ ନ ଆସୁଣୁ କାତର ହେବା ।

ନଈରେ ଘର କରି କୁମ୍ଭୀର ସଙ୍ଗେ କଳି- ଅଧୀନ ହୋଇ ଉପରିସ୍ଥ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ସହ ମତାନ୍ତର ।

ନଈ ସୁଅକୁ ବାଲିବନ୍ଧ- ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ ।

ନରମାୟା ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଆଗୋଚର- ମଣିଷର କୁଟିଳତା ଅବୋଧ ।

ନାଚି ନ ଜାଣି ଅଗଣାଦୋଷ- ନିଜର ଦୋଷ ପ୍ରତି ଆଖିବୁଜି ଦେଇ ଅନ୍ୟର ଦୋଷ ନିରୂପଣ କରିବା ।

ନାନାମୁନିଙ୍କର ନାନା ମତ - ବ୍ୟକ୍ତି ଭେଦରେ ଚିନ୍ତାଧାରା ଭିନ୍ନ ।

ନାହିରେ ତେଲ ପକାଇ ଶୋଇବା - ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିବା ।

ନିଜେ ଭଲ ଥିଲେ ଦୁନିଆ ଭଲ - ନିଜକୁ ସଜାଡ଼ିପାରିଲେ ସମାଜ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହେବା ।

ପଣ୍ଡିତ ପୁଅ ମାଙ୍କଡ଼ ମାରିଲେ ଦୋଷ ନାହିଁ – ବଡ଼ ବା ବିଜ୍ଞଜନ ପୁତ୍ରର ଦୋଷ ଧରାଯାଏନି ।

ପତର ଗୋଟାଇବା ଲୋକର ତୋଟାମୂଲ- ଅଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ନିଜର ସୀମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଜ୍ଞତା ।

ପାଗ ବାନ୍ଧୁବାନ୍ଧୁ କଚେରୀ ବରଖାସ୍ତ – କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉହେଉ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତି ।

ପାଣି ପିଇବ ଛାଣି, ପଇସା ନେବ ଗଣି – ପିଇବା ପାଣି ତଥା ଅର୍ଥ କାରବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନୀୟ ।

ପାପଧନ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରେ ଯାଏ- ଅନ୍ୟାୟରେ ଅର୍ଜିତ ଧନ ଭୋଗକରୀ ହୋଇ ନଥାଏ ।

ପୃଥ୍ୱୀ କ୍ଷଣକ୍ଷଣକେ ଆନ – ପୃଥିବୀ ନିତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ।

ପେଟପୋଷ ନାହିଁ ଦୋଷ- ଜୀବନଧାରଣ ପାଇଁ ଯେକୌଣସି ବୃତ୍ତି ଗ୍ରହଣୀୟ ।

ପୋଥିଗତ ବିଦ୍ୟା ପରହସ୍ତ ଧନ – ବହିରେ ଥିବା ଜ୍ଞାନ ଓ ଅନ୍ୟପାଖରେ ଥିବା ଧନ କାର୍ଯ୍ୟବେଳକୁ ଉପଯୋଗ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପୋଷା ପୁଅ, ଗୁଞ୍ଜାରୁଅ – ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ପୋଷକ ପିତାମାତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ହିତକାରୀ ହୋଇନଥାଏ ।

ଫକଡ଼ରାମ ଗିରିଧାରୀ – ଅତି ଗରୀବ ।

ଫମ୍ପାମାଠିଆର ଶବ୍ଦ ବେଶି – ମୂର୍ଖଲୋକର ବଡ଼ବଡ଼ କଥା ବା ବାହାଦୁରି ।

ଫଳନ୍ତି ଗଛ ଫୋପଡ଼ ସହେ – ଜ୍ଞାନୀ ତଥା ଗୁଣବନ୍ତ ଲୋକ ଦୁର୍ଜନର ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସହେ ।

ଫୁଟିଲା ଫୁଲ ଜଗତବାସେ – ମହତ୍ ଲୋକର ମହତ୍ତ୍ୱ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।

ବଗର ବେକ ବଢ଼ିଲେ ମୀନର ବିପତ୍ତି – ଦୁଷ୍ଟ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେଲେ ସାଧାରଣ ଜନତା ଅତ୍ୟାଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ବଚନେ କା ଦରିଦ୍ରତା – ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାରରେ କୁଣ୍ଠାପ୍ରକାଶ ଅନୁଚିତ ।

ବସି ଖାଇଲେ ନଈବାଲି ସରେ – ରୋଜଗାର ନ କଲେ ଅଚଳାଚଳ ସଂପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ସରିଯାଏ ।

ବସିବାଠାରୁ କାଶିବା ଭଲ- ଅଳସୁଆ ହେବା ଅପେକ୍ଷା କିଛିନା କିଛି କାମ କରିବାରେ ଉପକାରିତା ଅଛି ।

ବହୁ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ଲଘୁକ୍ରିୟା – କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ଆଡ଼ମ୍ବର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ତାହା ବିଶେଷ ଫଳବତୀ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ବହୁ ଲୋକରେ ମୂଷା ମରେ ନାହିଁ – ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ଲୋକରେ କାମ ଠିକ୍ ହୁଏନା ।

ବାଘ ଘରେ ମିରିଗ ନାଟ – ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର ।

ବାଘ ଛେଳି ଏକା ତୁଠରେ ପାଣି ପିଇବା – କଠୋର ଶାସନ ।

ବାଘର ଫାଗକୁ ଭୟ- ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକର ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳକୁ ଡର ଥାଏ ।

ବାର ଜାତି ତେରଗୋଲା, ବୈଷ୍ଣବ ହେଲେ ସବୁ ଗଲା- ବୈଷ୍ଣବ ବା ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଜାତିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ।

ବାର ବରଷର ତପସ୍ୟା ଶୁଖୁଆ ପୋଡ଼ାରେ ଯିବା- ଦୀର୍ଘ ସାଧନାରେ ଅର୍ଜିତ ସୁନାମ ସାମାନ୍ୟ କୁକର୍ମରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

ବିନା ମେଘରେ ବଜ୍ରପାତ – ଆକସ୍ମିକ ବିପଦ ।

ବିନାଶକାଳେ ବିପରୀତ ବୁଦ୍ଧି – ବିପଦରେ ବୁଦ୍ଧିବଣା ହୁଏ ।

ବିରିମାଢ଼ ଦେଖି କୋଳଥ ଚେପା – ଜଣକର ଦଣ୍ଡ ଦେଖି ଅନ୍ୟ ଦୋଷୀ ଭୟରେ ଛାନିଆ ହୁଏ ।

ବୁଡ଼ିଗଲା ଗୋଡ଼ ତଳକୁ ତଳକୁ – ଗୋଟିଏ ଭୁଲରୁ ଅନେକ ଭୁଲ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ବେଳ ପଡ଼ିଥିବ ଯେତିକିବେଳେ, ବିଧାଏ ମାରିବ ସେତିକିବେଳେ- ବିପଦରେ ଶତ୍ରୁର ପ୍ରତିଶୋଧନେବା ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ।

ବେଲ ପାଚିଲେ କୁଆର କି ଯାଏ – ଦୁର୍ଲଭ ବସ୍ତୁକୁ ଆଶାକରିବା ଅନୁଚିତ ।

ଭିକ ନ ଦେଇ ଥାଳ ଭାଙ୍ଗିବା – ସାହାଯ୍ୟ ନ କରି ହଇରାଣ କରିବା ।

ଭୀମବଳ କୁନ୍ତୀକୁ ଜଣା- ପୁଅର ଶକ୍ତିସାମର୍ଥ୍ୟ ମାଆକୁ ଜଣା ।

ଭେକ ଥିଲେ ଭିକ ମିଳେ – ଯୋଗ୍ୟତା ଥିଲେ କାମର ଅଭାବ ହୁଏନି, ପୋଷାକପତ୍ରରୁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସୂଚିତ ହୁଏ ।

ମଳୁଖୋଜୁଥଲା କାକର ପାଣି, ବଇଦ ବୋଇଲା ଦେ', ତୋରାଣି – ମନଜାଣି ଇପ୍‌ସିତବସ୍ତୁ ଲାଭ ।

ମଲା ଘୋଡ଼ାର ଟାଙ୍କ ମାପିବା- ଅସାର କଥାରେ ମନଦେବା ।

ମହାକାଳ ଫଳ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର, ଭିତର ଦେଖିଲେ ପୋଡ଼ା ଅଙ୍ଗାର – ଉପରକୁ ଆପାତତଃ ଅତି ଭଦ୍ର ଜଣାପଡୁଥିବା ଲୋକ ଭିତରେ ବହୁଦୁର୍ଗୁଣ ଥାଏ ।

ମାଇ ନୁହେଁ କି ଗାଇ ନୁହେଁ – ସବୁଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ମାଙ୍କଡ଼ ହାତରେ ଶାଳଗ୍ରାମ – ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକକୁ ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ ।

ମାଗି ଆଣିଲା ତିଅଣ ହାପୁରେ (ସୁଡୁକାଏ)- ମଗା ଜିନିଷରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେ ନାହିଁ, ପରଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ମାଗିବାଠାରୁ ହୀନ ନାହିଁ କି ଦେବାଠାରୁ ପୁଣ୍ୟ ନାହିଁ- ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି ନୀଚ କର୍ମ ଓ ଦାନ କରିବା ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ମାଛି ପଡ଼ିଲେ ନବଖଣ୍ଡ- କଡ଼ା ନିରାପତ୍ତା ବ୍ୟାବସ୍ଥା ।

ମାନିଲେ ଠାକୁର, ନମାନିଲେ ପଥର – ବିଶ୍ୱାସ ମୂଳରେ ସବୁକିଛି ।

Scanned with CamScanner

ମାରିନେଲେ ମହାପାତ୍ରେ, ଚାହିଁଥା'ରେ ଜଳକା – ଚତୁର ଲୋକ ସୁବିଧା ହାସଲ କଲାବେଳେ ବୋକାଲୋକ ନିରାଶ ହୁଏ ବା ଅପଦସ୍ଥ ହୁଏ ।

ମାଳୀକୁ ଛେଳି ଅଡୁଆ- ବୃତ୍ତିବିରୋଧୀ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ମୁଣ୍ଡରେ କପଡ଼ା (ପଗଡ଼ି) ପାଦରେ ତେଲ, ବଇଦ ସାଙ୍ଗରେ ହୋଇବ ଗେଲ- ଏ ଉଭୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିମିତ୍ତ ହିତକର ।

ମୂଳୁ ମାଇଲେ ଯିବ ସରି, ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କିଁପା କଳି- ଶତ୍ରୁ ସୃଷ୍ଟି ନ ହେବା ପାଇଁ ମୂଳରୁ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନୀୟ ।

ମୂଳରୁ ମାଇପ ନାହିଁ, ପୁଅ ନାଁ ଗୋପାଳିଆ – ଅସମ୍ଭବ ଅବତାରଣା ।

ମୋତେ ଯେତେ ମାଠିବୁ ମାଠ, ମୁଁ ସେଇ ଦରପୋଡ଼ା କାଠ- ଯେତେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ବଦଳେ ନାହିଁ ।

ଯତ୍ନ କଲେ ରତ୍ନ ମିଳେ – କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଫଳ ଲାଭ, ପରିଶ୍ରମର ଫଳ ମଧୁମୟ ।

ଯାଚି କଲ୍ୟାଣ ମାଗି ଓଳିଗି- ଅନାହୂତ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ।

ଯାତ୍ରା ଦେଖା କଦଳୀ ବିକା- ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇଟି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ।

ଯାହାର ମନ ଯେଡ଼େ, ତାହାର ପ୍ରଭୁ ତେଡ଼େ- ମନ ଅନୁସାରେ ଫଳ ଲାଭ ।

ଯାହାର ଲୁଣ ଖାଇ, ତାହାର ଗୁଣ ଗାଇ – ଉପକାରୀର ଉପକାର ସ୍ୱୀକାର କରିବା ।

ଯା' ପୁଅକୁ ସାପ କାମୁଡ଼ି ଥାଏ ତା' ମାଆ ପାଳଦଉଡ଼ି ଦେଖିଲେ ଡରେ- ବଡ଼ ବିପଦ ଭୋଗିଥିବା ଲୋକ ସାମାନ୍ୟ ବିପଦ ଆଶଙ୍କାରେ କାତର ହୁଏ ।

ଯେଡ଼େ ବାଉଁଶ ସେଡ଼େ ପୋଲ- ଆୟ ଅନୁସାରେ ବ୍ୟୟ ।

ଯେତିକି ଚୂନା ସେତିକି ପିଠା- ଆୟ ଦେଖି ବ୍ୟୟ କରିବା ।

ଯେ ଦେଶ ଯାଇ ସେ ଫଳ ଖାଇ- ପରିସ୍ଥିତି ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ ।

ଯେ ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼େ ଯେତେ ଦୂର, ସେ ଜାଣେ ତହିଁର ବେଭାର- ଅଭିଜ୍ଞତା ଅନୁସାରେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ।

ଯେମିତି ଦିଅଁଙ୍କୁ ସେମିତି ପୂଜା, ବାଲିଗରଡ଼ାକୁ ଚାଉଳ ଭଜା- ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ଆଦର ଓ ଅନାଦର ।

ଯେସାକୁ ତେସା – ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଦର୍ଶନ ।

ଯୋଡ଼ାକୁ ଘୋଡ଼ା ସରି ନୁହେଁ – ସମୂହଶକ୍ତିର ବିଜୟ, ମିଳିତ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟସାଧନ ସହଜ ।

ରାଜା ଆଗରେ ପୁଅ, ରାଣୀ ଆଗରେ ଝିଅ – ଦୁଇ ପକ୍ଷକୁ ଖୁସି କରାଇ କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ ।

ରାଣ୍ଡର ଆମିଷ ଚିନ୍ତା- ଅଯଥା ମୁଣ୍ଡଖେଳେଇବା ।

ରାତି ନ ଥାଇ ଦିନ ନାହିଁ – ସୁଖଦୁଃଖ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ ।

ରୁକୁଣା ରଥ ଅଣଲେଉଟା – କଠୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ମତ ।

Scanned with CamScanner

ଲଙ୍କାରେ ହରିଶନ୍ଦ- ଅସମ୍ଭବ କଥା ।
ଲକ୍ଷେ ଅରିଜିଲେ ପକ୍ଷକୁ ନିଅଣ୍ଟ - ବଡ଼ ପରିବାରରେ ସବୁବେଳେ ନିଅଣ୍ଟ ।
ଲକ୍ଷେ ଛୁଞ୍ଚିରେ ଦାଆ ହୁଏନି - ବହୁ ଅଯୋଗ୍ୟଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି ହୁଏନା ।
ଲମ୍ବ ପଣତ ସବୁଆଡ଼କୁ ପାଏ - ପ୍ରୟୋଜନଠାରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ସବୁଦିଗରୁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।
ଲାଭ ନ ଥାଇ ବଣିଜ ନାହିଁ- ବ୍ୟବସାୟମାତ୍ରେ ଲାଭ ।
ଲୁଚିଛି ନା ଗୋଡ଼ ଦି'ଟା ଦିଶୁଛି - ଯେତେ ଲୁଚାଇଲେ ବି ଦୋଷ ଧରାପଡ଼େ ।
ଲୁହା କଅଁଳ ଦେଖିଲେ ବିରାଡ଼ି କାମୁଡ଼ି ଗୋଡ଼ାଏ - ଅତି ସରଳ ଲୋକକୁ ସମସ୍ତେ ହଇରାଣ କରନ୍ତି, ଶାସନ ହୁଗୁଳା ହେଲେ ଶାସିତ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହୁଏ ।
ଲେଖୁଲେଖୁ କରଣ- ଅଭ୍ୟାସରୁ ଦକ୍ଷତା ବଢ଼େ ।
ଶାଳଗ୍ରାମର ଶୋଇବା ବସିବା ସମାନ- ସଂସାରବିରାଗୀ ଲୋକ ।
ଶହେ ରୋଗୀ ମାରିଲେ ବଇଦ- ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଯୋଗ୍ୟତା ବୃଦ୍ଧି ।
ଶାଗଖିଆକୁ ପେଜଖିଆ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ - ଗରିବ ଲୋକ ତା'ଠାରୁ ଗରିବ ଲୋକକୁ ଈର୍ଷା କରେ ।
ଶୁଣ୍ଢି ସାକ୍ଷୀ ମାତାଲ- ମନ୍ଦ ଲୋକ ମନ୍ଦଲୋକକୁ ସମର୍ଥନ କରେ ।
ଶୋଇଲା ପୁଅର ଭାଗ ନାହିଁ- କର୍ମକୁଣ୍ଠ ଲୋକ ଜୀବନରେ ହାରିଯାଏ, ଅସଚେତନ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ ।
ଷଣ୍ଢ ମାରିଲେ ମଲି, ଷଣ୍ଢକୁ ମାରିଲେ ମଲି- ଉଭୟ ଦିଗରୁ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ।
ଷାଠିଏ ମହଣ ଘିଅ ହେବ ନା ରାଧା ନାଚିବ - ଅସାର ପରିକଳ୍ପନା, ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବିରାଟ ଆୟୋଜନ ଅନାବଶ୍ୟକ ।
ସକଳ ଘଟେ ନାରାୟଣ- ଈଶ୍ୱରସତ୍ତା ସବୁଥିରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ସଜ ମାଛରେ ପୋକ ପକାଇବା - ନିର୍ଦ୍ଦୋଷକୁ ବଦନାମ କରିବା ।
ସତ କହିଲେ ଭାଇ ଭଗାରି - ସତ କହିଲେ ଅପ୍ରିୟ ହେବା ସାର ।
ସବୁଯାଉ ମହତ ଥାଉ- ସବୁକିଛି ବିନିମୟରେ ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ସମସ୍ତଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ସମୁଦ୍ରକୁ ଶଙ୍ଖେ ପଣା (ପାଣି) – ଅତିକମ୍, ବିରାଟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅତ୍ୟାଳ୍ପ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
ସାତ କଥାରେ ସତୀ ଭୁଲେ- ଛନ୍ଦକପଟରେ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ସ୍ଖଳନ ଘଟେ ।
ସିଧା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଘିଅ ବାହାରେ ନାହିଁ- ସବୁ କାମ ସହଜରେ ହୁଏ ନାହିଁ ।
ସୁଧାର (ଶାନ୍ତ) ଗାଈର ବାଛୁରୀ ମରେ - ସାଧାସିଧା ମଣିଷର ପରିବାର ଅସୁବିଧାର ପଡ଼ନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣୀ ନାହିଁ କି ବଡ଼ଲୋକକୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ – ଧନୀ ଓ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନେକ କଥା କହିହୁଏ ନାହିଁ ।

ହଗିବନି କି ବାଟ ଛାଡ଼ିବନି – ଆବୁରି ବସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା ।

ହଜିଲା ବଳଦ ଖୋଜିଲା ଠେଇଁ– କାର୍ଯ୍ୟବେଳେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା, ମିଳୁନଥିବା ଜିନିଷ ଯଥା ସମୟରେ ମିଳିଯିବା ।

ହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିଲେ ଖପରା– ନଷ୍ଟଦ୍ରବ୍ୟ ମୂଲ୍ୟହୀନ ।

ହାତ ଅଳସେ ନିଶବଙ୍କା – ଆଳସ୍ୟରୁ ଦୁଃଖଭୋଗ ।

ହାତରେ ନ ଥାଇ ଧନ, ପୁଅ ବାହାକରି ମନ – ଧନହୀନ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିରାଟ ଯୋଜନା ।

ହାତୀ ମଲେ ଲକ୍ଷେ, ଜୀଇଥିଲେ ଲକ୍ଷେ– ମହତ୍ ଜନର ସର୍ବଦା ସମ୍ମାନ ଥାଏ ।

ହାତୀ ସୁନାକଳସ ଢାଳିବା – ହଠାତ୍ ଭାଗ୍ୟୋଦୟ ହେବା ।

କ୍ଷୀର ଉତୁରିଲେ ଚୁଲିକି – ଅତିଶୟ ଗର୍ବରୁ ପତନ ଘଟେ ।

କ୍ଷୀରରେ ଧୋଇଲେ ଖଣ୍ଡରେ ମୋହିଲେ ନିମ କି ମଧୁର ହୋଇବ– ମନ୍ଦ ସ୍ୱଭାବ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ।

କ୍ଷୁଦ୍ର ସର୍ପର ବିଷ ଉତ୍କଟତର – ବେଳେବେଳେ ଛୋଟ କଥା ଭୟଙ୍କର ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରେ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧. ନିମ୍ନ ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରବଚନଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ଲେଖ ।

ସିଧା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଘିଅ ବାହାରେ ନାହିଁ, ଆଳସ୍ୟରୁ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ହୁଏ, ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ, ଧନୀକୁ ଧନ ଦେବା, ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତେ ବଶୀଭୂତ, ଅଭିଜ୍ଞତା ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷକ, ବିପଦକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିବା, ଭାଗ୍ୟଫଳ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ, ଜୀବିକାରେ ବାଧାଦେବା, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବଞ୍ଚି ରହିବା ।

୨. ନିମ୍ନଲିଖିତ ଲୋକବାଣୀଗୁଡ଼ିକର ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିବା ଅଂଶଗୁଡ଼ିକୁ ପୂରଣ କର ।

_____ କଥାରେ _____ ଭୁଲେ । ସିଧା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ _____ ବାହାରେ ନାହିଁ ଅଳସୁଆର _____ ଚାଷ । ବାଘର _____ ଭୟ । _____ ତରତର _____ ମଠ । _____ ଫୁଲ _____ ବାସେ । _____ ଥିଲେ _____ ମିଳେ । ଯେ ଦେଶ ଯାଇ, ସେ _____ , କପାଳ _____ କେ କରିବ _____ । _____ ଖୋଳୁଖୋଳୁ _____ ବାହାରିବା ।

ଛନ୍ଦ

କାବ୍ୟର କଳାତ୍ମକତା ନିମିତ୍ତ ଛନ୍ଦର ରହିଛି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା । ଅକ୍ଷର ବା ମାତ୍ରା ବିଶେଷ ନିୟମରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ଗତିଶୀଳ ହେଲେ ସେହି ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା-ରୀତି ସାଧାରଣତଃ ଛନ୍ଦ ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥାଏ । ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଛନ୍ଦ 'ବୃତ୍ତ' ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ଛନ୍ଦ ଯୋଗୁଁ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟଣୀୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ । ଛନ୍ଦ ଅଧ୍ୟୟନ ବେଳେ ବା ଗାନ କରିବା ସମୟରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ସ୍ଥାନରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଛନ୍ଦର ଯତି ସ୍ୱର ଓ ଲୟାନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିପାରେ । ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ଜଣାଯାଏ, ଏଥିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦ ରହିଥାଏ ଓ ଏହି ପଦଗୁଡ଼ିକ ଏକାଧିକ ପାଦର ମିଳନରେ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି ଏହି ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ରୀତିକୁ ଅନୁସରଣ କରି ରଚିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମସ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ରୀତିବଦ୍ଧ ପଦ୍ୟହିଁ ଛାନ୍ଦ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଛନ୍ଦ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଓ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର । ମିତ୍ରାକ୍ଷର ପୁଣି ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ରାକ୍ଷର, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଓ ଏକାନ୍ତର ମିତ୍ରାକ୍ଷର । ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ପଦ୍ୟ ବା କବିତାରେ ପ୍ରାନ୍ତମିଳନ ଘଟିଥାଏ, ତାହା ମିତ୍ରାକ୍ଷର । ବିଭିନ୍ନ ରାଗ ବା ବୃତ୍ତ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ରାଗ ମାନଙ୍କର ପାଦସଂଖ୍ୟା, ଅକ୍ଷରସଂଖ୍ୟା ତଥା ଯତିପାତର ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ :

ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ପାଦର ଅନ୍ତ୍ୟ ବା ଶେଷ ଅକ୍ଷର ସହିତ ତା' ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱର ସହ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପାଦର ଅନ୍ତ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଏବଂ ତା' ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରର ମେଳ ରହିଥାଏ । ଯଥା—

ଉତ୍କଳ-କମଳା-ବିଳାସ-ଦୀର୍ଘିକା (ଇକା)
ମରାଳ ମାଳିନୀ ନୀଳାମ୍ବୁ ଚିଲିକା (ଇକା)
ଉତ୍କଳର ତୁହି ଚାରୁ ଅଳଙ୍କାର (ଆର)
ଉତ୍କଳ ଭୁବନେ ଶୋଭାର ଭଣ୍ଡାର (ଆର) (ଚିଲିକା—ରାଧାନାଥ)

ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ :

ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ କେବଳ ମାତ୍ର ଅନ୍ତ୍ୟ ବା ଶେଷ ଅକ୍ଷରର ମେଳ ରହିଥାଏ । ଯେପରି—

Scanned with CamScanner

ମାଆ ମାଆ ବୋଲି କେତେ ମୁଁ ଖୋଜିଲି
ମାଆକୁ ପାଇଲି ନାହିଁ (ଆହି)
ଭାଇ ଭାଇ ବୋଲି କେତେ ମୁଁ ଡାକିଲି
ନ ଦେଲେ ଉତ୍ତର କେହି (ଏହି)

(ସନ୍ତାନର ଉକ୍ତି–ମଧୁସୂଦନ ଦାସ)

ଏକାନ୍ତର ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ :

ଚାରି ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ଉପଧା ମିଳନ ଥାଇ ପ୍ରଥମ ପାଦର ଶେଷବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ତୃତୀୟ ପାଦର ଶେଷବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଶେଷବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଶେଷବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନ ଘଟିଲେ ଏକାନ୍ତର ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ହୁଏ । ଯଥା–

ଶିଳା-ଗୃହ-ଅନ୍ଧକାର-ବାସୀ ମୁଁ ଜନନୀ
ଉତ୍କଳ, ନ ଥିଲି ଜାଣି ଅଛି ଲୋ ତୋ' ପୁରେ–
ଏମନ୍ତ ରୂପର ଲୀଳା, ନବାହୁ ତରଣୀ–
ଆଜି ଏ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ନୀଳ ମହାନଦୀ-ପୂରେ ।

–ମହାନଦୀରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବିହାର (ମାୟାଧର ମାନସିଂହ)

ଏଠାରେ ପ୍ରଥମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର 'ନୀ' ସହିତ ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ତୃତୀୟ ପାଦର 'ଣୀ' ସହ ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ସାମ୍ୟ ରହିଛି, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ 'ରେ' ସହିତ ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ସହ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର 'ରେ' ସହିତ ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ସାମ୍ୟ ଅଛି ।

ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ :

ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ଅନ୍ତ୍ୟ ଅକ୍ଷରରେ କୌଣସି ମେଳ ନଥାଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛନ୍ଦରେ ଯେପରି କେତୋଟି ପାଦର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ, ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ସେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଯଥା–

ପୁଣ୍ୟତମ ଏ ସୈକତ ବିଶ୍ୱ ଚରାଚରେ,
ବାଛି ନେଇଛନ୍ତି ଯାହା ନିଜେ ଲୀଳାମୟ
ପୁଣି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୀଳା ଲାଗି ଅଖିଳ ଭାରତେ,
ପର୍ଣ୍ଣଦଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରସୂନ ଲଳିତ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏ ଉତ୍କଳ ଭୂମି ଗୁଣେ ଗରୀୟସୀ । (ମହାଯାତ୍ରା–ରାଧାନାଥ)

ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ-କବିତାରେ ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦ ବା ବୃତ୍ତର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏଠାରେ ସେହିପରି କେତୋଟି ବିଶିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

Scanned with CamScanner

ବିଭିନ୍ନ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦର ଯତିପାତ ନିରୂପଣ :

୧. ରାମକେରୀ—ଏହି ବୃତ୍ତ ବା ଛନ୍ଦରେ ଦୁଇପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଷୋଡ଼ଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହାର ୯ମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ ।

କମଳଧର ହେ କମଳ' ଧରଜିତ ନାୟକ'
କମଳ ଧର ଯାର ରାମ' ନାମ ସଦା ଧାୟକ'

(କଳା କଉତୁକ—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

୨. ଚକ୍ରକେଳି—ଏଥିରେ ଦୁଇପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତି ପାଦ ଏଗାର ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

(କ) ପ୍ରଭୁ ପ୍ରିୟାନ୍ତ ପା'ରୁଶେ ବସାଇ'
ତାଙ୍କୁ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭା'ବରେ ମିଶାଇ'

(ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ—ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦାସ)

(ଖ) ଆହେ ଦୟାମୟ' ବିଶ୍ୱ ବିହାରୀ'
ଘେନ ଦୟାବହି' ମୋର ଗୁହାରି' ।

(ରାମକୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦ)

୩. **ଗୁଜ୍ଜରୀ ବା ଭାଗବତ ବାଣୀ**—ଏଥିରେ ଦୁଇ ପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ନଅ । ପ୍ରତି ପାଦର ତୃତୀୟ, ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ । ଭାଗବତ ଏହି ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଭାଗବତବାଣୀ । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ନବାକ୍ଷରୀ ଛନ୍ଦ କୁହାଯାଏ ।

ଗୋବିନ୍ଦ' ଗୋବି'ନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦ'
ପଦୁ ଗ'ଳୁଛି' ମକରନ୍ଦ' (ଭାଗବତ—ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ)

୪. ମୁଖାରୀ—ଏହାର ଦୁଇଟି ଚରଣ । ପ୍ରତି ଚରଣ ଦଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହାର ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷାକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ ।

କରିଛନ୍ତି ଦେ'ବେ ଏକ ଦୃଷ୍ଟି'
କରି ସୁବାସ' କୁସୁମ ବୃଷ୍ଟି' (ରସକଲ୍ଲୋଳ—ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ)

୫. କଳହଂସ କେଦାର—ଏହି ଛନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବିଭାସ ଗୁଜ୍ଜରୀ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହାର ଚାରିପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ବାର । ପ୍ରତି ପାଦର ସପ୍ତମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ । କେହିକେହି ଗାଇଲାବେଳେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ଶେଷରେ ଯେ, ହେ, ରେ ପ୍ରଭୃତି ଲଗାଇଥାନ୍ତି ।

(କ) ବୁଧ ସାରସେ ବେନି' ରାଗ ରୁଚିର'
ନୀର କ୍ଷୀର ମିଶ୍ରିତ' ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ବାର' ଯେ

Scanned with CamScanner

ଶୁକ କହି ବାର ତା' ଚାତୁରୀ ସ୍ମରି'
ସାରୀ ଅଗ୍ରତେ ମୃଦୁ' ତରହିଁ କରି' ଯେ ।

(କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ–ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

(ଖ) ଢଳ ଢଳ ସୁନୀଳ' ସରସୀ ଜଳ'
ଢଳ ଢଳ ଶ୍ୟାମଳ' ନଳିନୀ ଦଳ'
ଢଳ ଢଳ ଭାସ୍କର' ରଶ୍ମି ଉଜ୍ଜଳ'
ତା ମଧ୍ୟେ ଢଳ ଢଳ' ତୁହି କମଳ' ।

(ପଦ୍ମ - ମଧୁସୂଦନ ରାଓ)

୬. କାଳୀ–ଏଥିରେ ଦୁଇପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ସତର ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହାର ୩ୟ, ୮ମ, ୧୩ଶ ଓ ଅନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ୫ମ, ୧୦ମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ–

କୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନ' ଆଶେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ' ହୋଇ ସଫଳା ସୁତ'
ସାଜିଲା ରଥ' ଯୋଚିଲା ଅଶ୍ୱ' ହେଜିଲା ଯିବା ପଥ' ।

(ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ–ଭକ୍ତଚରଣ ଦାସ)

୭. ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ–ଦୁଇ ପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତିପାଦ କୋଡ଼ିଏ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହାର ଷଷ୍ଠ, ଅଷ୍ଟମ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ ।

(କ) ସୁଜନେ ଶୁଣ ଲ'ଭି ନବ ଯୌବନ' ଅଧିକ ରାମା ସୁଷମା'
ସୁନ୍ଦରେ ସୁନ୍ଦର' ମିଶିଲା ଉତ୍ତାରୁ' ତହିଁ ଆଉ କି ଉପମା' ।

(ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣୟ–ଉପେନ୍ଦ୍ର)

(ଖ) କେହି ରହିନାହିଁ' ରହିବେ ନାହିଁଟି'
ଭବରଂଗ ଭୂମି'ତଳେ'
ସର୍ବେ ନିଜନିଜ' ଅଭିନୟ ସାରି
ବାହୁଡ଼ିବେ କାଳ'ବଳେ' ।

–ରାଧାନାଥ ରାୟ

୮. ଭୂପାଳ–ଏଥିରେ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ଚବିଶ । ଏହାର ୮ମ, ୧୪ଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିମାତ ହୋଇଥାଏ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ଶୁଣ ରସ' କିଶୋରୀ ବିରସ' କରି ପଟରେ ସଞ୍ଚୁତ ଚିତ'
ହର ହର ମୋ ବେଦନା' ବୋଲେ ସୁବଦନା' ହେଉ ଚିତ୍ର ପୁଂସକାନ୍ତ କାନ୍ତ' ।

(ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି–ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର)

Scanned with CamScanner

୯. ବିଭାସଗୁଜ୍ଜରୀ—ଦୁଇ ପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଛବିଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ଏଥିରେ ୮ମ, ୧୬ଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ । ଗାନ କଲାବେଳେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ଶେଷରେ ହେ, ଯେ ଲାଗିଥାଏ ।

ଏ ଉତ୍ତାରୁ ଘେନ ଧୀରେ' ସାବଧାନ ହୋଇ ଧୀରେ'
କୃଷ୍ଣ ଗୋରକ୍ଷଣେ ଯିବାବେଳେ' ହେ
ଆଗରେ କରି ଗୋକୁଳ' ପଛେ ସର୍ବ ସଖାକୁଳ'
ତେଣୁ ଶୃଙ୍ଗରଙ୍ଗେ ବଜାଇଲେ' । ହେ

(ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି—ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର)

୧୦. ନଟବାଣୀ/ବିଭାସ କେଦାର—ଏଥିରେ ଦୁଇ ପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୁଏ ଏବଂ ପ୍ରତିପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ବାର । ୩ୟ, ୬ଷ୍ଠ, ୯ମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

ସ୍ୱଭାବେ' ଭାବୁକ'-ମାନସ'-ଉଲ୍ଲାସୀ'
ଦିଗନ୍ତ'-ବିସ୍ତାରୀ' ତୋର ବା'ରିରାଶି' (ଚିଲିକା—ରାଧାନାଥ)

୧୧. ରସକୁଲ୍ୟା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଛଅ ପାଦ ବିଶିଷ୍ଟ । ୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ପାଦ ଏଗାର ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଏହାର ୬ଷ୍ଠ ଏବଂ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ୫ମ ପାଦ ଆଠ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଏହାର ୬ଷ୍ଠ ଓ ୮ମ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ୬ଷ୍ଠ ପାଦ କୋଡ଼ିଏ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଏହାର ୬ଷ୍ଠ, ୧୨ଶ, ୧୮ଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

ଶତକୋଟିକି ଶ'ତ କୋଟି ଗୁଣେ'
ବଳ ବଳିଷ୍ଠ ହୋ'ଇବା ପାଷାଣେ'
ଘଟଣା ହୋଇଛି' ରୁଚି ପ୍ରାଚୀର'
ରୁଚିତର ସୂଚୀ' କମନିକର' ସେ'
ତା କପାଟ ପାତ' ଧ୍ୱନି' ଯେ
ବିଳସୁ କୈଳାସେ' ଅମର ବିଳାସେ'
ଭୟ ଭଜନ୍ତି ସେ'ନାନୀ'ଯେ ।

(ପ୍ରବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର—ଯଦୁମଣି)

୧୨. ଶଙ୍କରାଭରଣ—ଏଥିରେ ଚାରିପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ଚଉଦ ଏବଂ ଏହାର ଅଷ୍ଟମ, ଏକାଦଶ, ଦ୍ୱାଦଶ ଏବଂ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ । ତୃତୀୟ ପାଦ ଆଠ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଏହାର ଦ୍ୱିତୀୟ, ୬ଷ୍ଠ ଏବଂ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

Scanned with CamScanner

(କ) ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ପଦ୍ମ' ପାଦେ ଚି'ତ୍ତ' ଥାଉ'
ରାଜସୁତା ପ୍ରୀତି-କଉ'ଶଲାକୁ' ଚି'ଟାଉ'
ଏବେ' ମରୁଅଛି' ଝୁରି'
ଦରିଦ୍ର ରତନ ପାଇ' ହରାଇ'ଲା' ପରି' ।
(ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି–ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

(ଖ) ସତ୍ୟପଥେ ଧର୍ମପଥେ' ଘେନିଯା'ଅ' ମୋତେ'
ଭସାଅ ପରାଣ ମୋର ତବ ପ୍ରେ'ମ' ସ୍ରୋତେ'
ପ୍ରଭୋ', ପରମ ଶ'ରଣ'
ଏ ଜୀବନ ଶ୍ରୀଚରଣେ, କଲି ସ'ମ'ର୍ପଣ' ।
(ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ – ସ୍ତବ)

୧୩. ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଛଅ ପାଦ ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହାର ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ଓ ଷଷ୍ଠପାଦ ଏଗାର ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହି ପାଦ ଗୁଡ଼ିକର ଷଷ୍ଠ ଏବଂ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୋଇଥାଏ । ପଞ୍ଚମପାଦ ଛଅ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଏହାର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

(କ) ମନବରନ କ'ର ତା ଶ୍ରବଣ'
ଅସମ ପରମ' ରମ୍ୟ ଇକ୍ଷଣ'
ମଦନ ମଦ ବ'ରଧନ କର'
ସବଳ ଫରଳ' ତରଳତର'
ଦମ୍ଭଧରକ୍ଷକ'
ବୟସ୍ଥଜନ ପ୍ର'ଳୟ ସର୍ଜକ' । (ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି–ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

(ଖ) ଯାହାକୁ ଯାହା କ'ରିଛି ଦଇବ'
ତହୁଁ ନିକି ସେ ଅ'ନ୍ୟଥା ହୋଇବ'
ଘେନିଲେ ହେଲେ ଯ'ନେ୍ କୋଟିପୁଟ'
ପିଉଳୁଟି କେହି' ହେବ ପୁରଟ'
ଜଗତେ କେବଳ'
ଜନେ ହସିବେ ଏ'ହି ତହୁଁ ଫଳ' ।
(ଜଗତେକେବଳ – କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ)

୧୪. ଚୋଖି—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଚାରିପାଦ ବିଶିଷ୍ଟ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ପାଦ ଅଣତିରିଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ତୃତୀୟ ପାଦ ନଅ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ତେର

ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ୬ଷ୍ଠ, ୮ମ, ୧୪ଶ, ୧୬ଶ, ଦ୍ୱାବିଂଶ, ଚତୁର୍ବିଂଶ ଏବଂ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ତୃତୀୟ ପାଦର ୬ଷ୍ଠ ଏବଂ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଏବଂ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

ରସିକ ବିଚାର' କରେ' ଦୀପଦାନ କାର୍ତ୍ତି'କରେ'
ପ୍ରୟାଗେ ସ୍ନାନ ମ'କରେ' ଯେହୁ ନ କରେ'
ମିଶେ କି ସେ ଆଲୋ'କରେ' ଉତ୍ତମ ରାମା ଅ'ଙ୍କରେ'
ଘେନି ବସେ ପଲ'ଙ୍କରେ' କି ହିମ କରେ'
ପୂର୍ବେ ସେବିଥିଲେ' ଶଙ୍କରେ'
ସେ ଫଳୁଁ ଧରି ଉ'ରଜ' ଶ୍ରୀଫଳ କରେ' ।

(ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି–ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

୧୫. ଚିନ୍ତାଦେଶାକ୍ଷ–ଏଥିରେ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ତେର ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ତୃତୀୟ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

ବୈଦେହୀ' ଶ୍ରୀରାମ କି ସେ' କରିଣୀ କରୀ'
ବିନୋଦ'ନଦୀରେ କୁଞ୍ଜ'କୁଟୀରେ କରି' ।

(ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ–ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

୧୬. ଦାଣ୍ଡୀବୃତ୍ତ–ଦୁଇ ପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଗାୟକ ଗାନ ସମୟରେ ନିଜ ସୁବିଧାନୁଯାୟୀ ଯତିପାତ କରିଥାନ୍ତି । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଓ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଦାଣ୍ଡିରାମାୟଣ ଏହି ବୃତ୍ତରେ ରଚିତ ।

(କ) ମଙ୍ଗଳ ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ସରୋଜ ଦଧିମୁଖ
ମଙ୍ଗଳ ବରଦାୟକ ନାଥ ସର୍ବଜ୍ଞ ପ୍ରତକ୍ଷ

(ସାରଳା ମହାଭାରତ–ଆଦିପର୍ବ, ୩ୟ ପଦ)

(ଖ) ଯେଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଖଡ୍ରୋଣେ ବିଦ୍ୟା-ପୁତ୍ରନ୍ତ ହକାରି
ବାବୁ ତୁମେ ଯାଅରେ ମୃଗୟା ବନ ହେରି ।

(ସାରଳା ମହାଭାରତ)

ଅଳଙ୍କାର

ସାଧାରଣତଃ ଭୂଷଣାର୍ଥକ 'ଅଳମ୍' ପୂର୍ବକ 'କୃ' ଧାତୁରେ କରଣ ବା ଭାବରେ 'ଘଞ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା 'ଅଳଙ୍କାର' ଶବ୍ଦଟି ଗଠିତ, ଯାହାର ଅର୍ଥ ଶୋଭାକାରକ ଉପକରଣ । ବ୍ୟାକରଣ ଭାଷାର ଶୁଦ୍ଧତା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିବା ସମୟରେ, ଅଳଙ୍କାର ସାହିତ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦିଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥାଏ । ସାଧାରଣ କଥନ ଅପେକ୍ଷା ଅଳଙ୍କାରଯୁକ୍ତ କଥନ ଅଧିକ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ଓ ମନୋହର । ମାନବର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ତଥା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଉପାସନା ପ୍ରବୃତ୍ତିରୁ ଅଳଙ୍କାରର ଜନ୍ମ । ଶରୀରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଧାନରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଆଭୂଷଣର ଭୂମିକା ଯେପରି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ, ଭାଷାକୁ ସୁନ୍ଦର ତଥା ମନୋହର କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଳଙ୍କାରର ଭୂମିକା ତତୋଽଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ରଷ୍ଟା ତା'ର ସୃଷ୍ଟିକୁ ସର୍ବଦା ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଓ ଚମତ୍କାର କରିବାର ଅଭିଳାଷ ପୋଷଣ କରିଥାଏ । ଏହି ରମଣୀୟତା ବା ଚମତ୍କାରିତା କାବ୍ୟରେ ଅଳଙ୍କାର ଭାବରେ ପରିଗଣିତ ।

ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଳଙ୍କାରର ପରିଭାଷା ସମ୍ପର୍କରେ କୁହାଯାଇଛି, "ଅଳଂକରୋତି ଇତି ଅଳଙ୍କାରଃ" । ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ସୁଶୋଭିତ କରେ, ତାହା ଅଳଙ୍କାର । ଅଳଙ୍କାରବାଦୀଙ୍କ ମତରେ ଅଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟ ଶୋଭାର ଅଧିକାରୀ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚମତ୍କାରସମ୍ପନ୍ନ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ୟ ନାମ ମଧ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ବୋଲି ବାମନ ତାଙ୍କ 'କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ସୂତ୍ରବୃତ୍ତି'ରେ କହିଛନ୍ତି (କାବ୍ୟଂ ଗ୍ରାହ୍ୟମଳଙ୍କାରାତ୍-କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ସୂତ୍ରବୃତ୍ତି–୧/୧୨, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମଳଙ୍କାରଃ–କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ସୂତ୍ରବୃତ୍ତି–୧/୨) । ଅଳଙ୍କାର ଭୂଷିତା ତରୁଣୀଟି ଯେପରି ରସିକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଏ, ସେହିପରି ଅଳଙ୍କାରପରିବୃତ୍ତା କାବ୍ୟରମଣୀ ସହୃଦୟ ପାଠକମାନଙ୍କର ଆଦର ଲାଭ କରିଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଳଙ୍କାରର ଭୂମିକା ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

କାବ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଳଙ୍କାରକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା–ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ଓ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର । ସାଧାରଣତଃ ଶବ୍ଦର ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଭାଷାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଶବ୍ଦରେ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକତା, ଲୟ, ସଙ୍ଗୀତାତ୍ମକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସମତା ତଥା ଶବ୍ଦରେ ଚାରୁତ୍ୱ ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଅଳଙ୍କାରର ଭୂମିକା ବେଶ୍ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ମାତ୍ର କାବ୍ୟର ଯଥାର୍ଥ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ । ଅର୍ଥର ରମଣୀୟତା ଓ ସୌକୁମାର୍ଯ୍ୟ ବହୁପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ଏହି ଅଳଙ୍କାର ଉପରେ । କାବ୍ୟର ଅର୍ଥଗତ ତଥା ଭାବଗତ ଚାରୁତା ସମ୍ପାଦନ ଓ ଭାବର ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ପରିପ୍ରକାଶ

Scanned with CamScanner

ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ଯୋଗୁଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା କବିବାଣୀ କାବ୍ୟବାଣୀରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ ।

ଶବ୍ଦାଲଙ୍କାର—ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶବ୍ଦାଲଙ୍କାରର ବହୁ ବିଭାଗ ଓ ଉପବିଭାଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁପ୍ରାସ, ଯମକ ଓ ଶ୍ଳେଷ ଆଦି ପ୍ରଧାନ ।

୧. ଅନୁପ୍ରାସ—ଏକ ପ୍ରକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ଆବୃତ୍ତିକୁ ଅନୁପ୍ରାସ କୁହାଯାଏ । ଯଥା—

କାଳିନ୍ଦୀକୂଳିଆ କଦମ୍ବ ମୂଳିଆ କେକିପୁଚ୍ଛ ଚାରୁ ଚୂଳିଆ
କଜ୍ଜ୍ୱଳ କାଳିଆ କାଇଁଚମାଳିଆ ମଣିମକର କୁଣ୍ଡଳିଆ
କଳିତ, ଲଳିତ ପୀତଦୁକୂଳିଆ
କଳଙ୍କ ରହିତ କଳାକରଜିତ ସୁନ୍ଦର ମୁଖମଣ୍ଡଳିଆ ।
(ରସକଲ୍ଲୋଳ—ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ)

ଏହି ପଦରେ କ, ଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର ବାରମ୍ବାର ଆବୃତ୍ତି କରାଯାଇଛି । ସେହିପରି—

ଉତ୍କଳ-କମଳା-ବିଳାସ-ଦୀର୍ଘିକା
ମରାଳ-ମାଳିନୀ-ନୀଳାମ୍ବୁ-ଚିଲିକା ।
(ଚିଲିକା—ରାଧାନାଥ ରାୟ)

ଏଠାରେ କ, ଳ, ମ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକରେ ବାରମ୍ବାର ଆବୃତ୍ତି ଘଟିଥିବାରୁ ଅନୁପ୍ରାସ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି । ଏହା ଛେକାନୁପ୍ରାସ, ବୃତ୍ୟନୁପ୍ରାସ, ଶ୍ରୁତ୍ୟନୁପ୍ରାସ, ଅନ୍ତ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ଏବଂ ଲାଟାନୁପ୍ରାସ ଭେଦରେ ପାଞ୍ଚଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ।

ଛେକାନୁପ୍ରାସ—ରଚନାରେ ଏକାଧିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ସାମ୍ୟ ଥାଇ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ପୁନଃ ପୁନଃ ଆବୃତ୍ତି ହେଲେ ଛେକାନୁପ୍ରାସ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

(୧) ଦେଖି ନବ କାଳିକା ବକାଳିକା ମାଳିକା ଆଳି କାଳିକାକାନ୍ତ ସ୍ମରି
ରକ୍ଷା କେମନ୍ତେ କରି କରିବା ମତ୍ତ କରୀ ଗତିକି ଏମନ୍ତ ବିଚାରି
ଗୋ ସହଚରି,
ଭାବେ ବଞ୍ଚିଲେ ଏ କାଳକୁ, କଥା ଥିବ କାଳ କାଳକୁ
ଏକେତ କ୍ଷୀଣଦିନ ହେଲା ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଦିନ ନଳଭୁଁ ବଲ୍ଲଭ ମେଳକୁ
ଗୋ ସହଚରି । (ଲାବଣ୍ୟବତୀ—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

ଏଠାରେ 'ଳ' ଓ 'କ' ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ବାରମ୍ବାର ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଛେକାନୁପ୍ରାସ ହେଲା

(୨) ଭୈରବ ଆରବେ ରେବା ଦେଇ ଲମ୍ଫ
ଜନମାଏ ଜନ ମାନସେ ପ୍ରକମ୍ପ (ଚିଲିକା—ରାଧାନାଥ)

Scanned with CamScanner

ଏଠାରେ ର, ବ, ଜ, ନ, ମ ଆଦି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର କ୍ରମିକ ଆବୃତ୍ତି ଘଟିବାରୁ ଛେକାନୁପ୍ରାସ ହୋଇଛି ।

ବୃତ୍ତ୍ୟନୁପ୍ରାସ—ଯେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ କ୍ରମରହିତ ଭାବରେ ହେଉ ଅଥବା ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମରେ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବାରମ୍ବାର ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲେ, ବୃତ୍ତ୍ୟନୁପ୍ରାସ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

(୧) ଅଗ୍ରେ ସେହି ନଦୀ ବହୁଅଛି ରଙ୍ଗେ
ଏ ରଙ୍ଗ ନିରେଖି ତରଙ୍ଗ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗେ (ଦରବାର—ରାଧାନାଥ)

ଏଠାରେ 'ର' ଓ 'ଙ୍ଗ' ବାରମ୍ବାର ଆବୃତ୍ତି ହୋଇଥିବାରୁ ବୃତ୍ତ୍ୟନୁପ୍ରାସ ହୋଇଛି ।

(୨) ମଙ୍ଗଳେ ଅଇଲା ଉଷା ବିକଚ-ରାଜୀବ-ଦୃଶା
ଜାନକୀ-ଦର୍ଶନ-ତୃଷା ହୃଦୟେ ବହି,
କରପଲ୍ଲବେ ନୀହାର- ମୁକ୍ତା ଧରି ଉପହାର
ସତୀଙ୍କ ବାସ ବାହାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ରହି,
କଳକଣ୍ଠ କଣ୍ଠେ କହିଲା,
ଦରଶନ ଦିଅ ସତୀ ରାତି ପାହିଲା । (ତପସ୍ୱିନୀ—ଗଙ୍ଗାଧର)

ଏଠାରେ ଶ (ଷ), ର, ଣ୍ଠ, ହ, ତ ଆଦି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣନର ପୁନଃ ପୁନଃ ଆବୃତ୍ତି ଘଟିଥିବାରୁ ବୃତ୍ତ୍ୟନୁପ୍ରାସ ହୋଇଛି ।

ଶ୍ରୁତ୍ୟନୁପ୍ରାସ—ସାଧାରଣତଃ ତାଲୁ, ଦନ୍ତ, ମୂର୍ଦ୍ଧା, ଓଷ୍ଠ ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟରୁ ଯେକୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ପୁନଃ ଆବୃତ୍ତି ହେଲେ ଶ୍ରୁତ୍ୟନୁପ୍ରାସ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

(୧) ଦୂର ଝର ନାଦ ଝିଙ୍କାରୀ ଝଙ୍କାର
କରେ ନିଶିଥିନୀ ପ୍ରଭାବ ପ୍ରଚାର (ଚିଲିକା—ରାଧାନାଥ)

ଏଠାରେ ଦନ୍ତ୍ୟ 'ଦ' ତାଲବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ 'ଝ', ବର୍ଣ୍ଣ 'ର' ଓଷ୍ଠ ବ୍ୟଞ୍ଜନ 'ପ' ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ଶ୍ରୁତ୍ୟନୁପ୍ରାସ ହେଲା ।

(୨) ପୁଷ୍ପପବି ପ୍ରଭାପ୍ରଭ ଭ୍ରମୁଭାବେ ଭୁବି
ଭୀମ ବାଷ୍ପଭବ ଭବେ ଭବ ଭାବି ଭାବି (ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ)

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣରେ ଓଷ୍ଠ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ପ, ଭ, ବ ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ଶ୍ରୁତ୍ୟନୁପ୍ରାସ ହୋଇଛି ।

ଅନ୍ତ୍ୟାନୁପ୍ରାସ—ଯେଉଁଠାରେ ପାଦର ଶେଷ ବା ଅନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଉପାନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣର ସମତା ରହି ଆବୃତ୍ତି ହୋଇଥାଏ, ସେଠାରେ ଅନ୍ତ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ହୁଏ । ଯେକୌଣସି ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ରାକ୍ଷର କବିତାରେ ଏହା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

Scanned with CamScanner

(୧) କୃଷ୍ଣ ପଉଗଣ୍ଡ କାଳ ଅନ୍ତରେ
ନବ କିଶୋର ବୟ ଆଗତରେ । (ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି—ଅଭିମନ୍ୟୁ)

ଏଠାରେ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଶେଷରେ ଥିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ 'ରେ' ଏବଂ ଉପାନ୍ତ୍ୟ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ 'ଅ'ର ସାମ୍ୟ ରହିଛି । ତେଣୁ ଏଠାରେ ଅନ୍ତ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ହୋଇଛି ।

(୨) ଉତ୍କଳ-କମଳା-ବିଳାସ-ଦୀର୍ଘିକା,
ମରାଳ-ମାଳିନୀ ନୀଳାମ୍ବୁ ଚିଲିକା । (ଚିଲିକା—ରାଧାନାଥ)

ଏଠାରେ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦ ଶେଷରେ ଥିବା 'କା' ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଉପାନ୍ତ୍ୟ ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣ 'ଇ'ର ସାମ୍ୟ ରହିଥିବାରୁ ଅନ୍ତ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ହୋଇଛି ।

ଲାଟାନୁପ୍ରାସ—ଯେଉଁଠାରେ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଅର୍ଥ ଉଭୟଙ୍କର ପୁନରୁକ୍ତି ହେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଯଦି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ସେଠାରେ ଲାଟାନୁପ୍ରାସ ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ୟାର୍ଥରେ କହିଲେ ପଦ ମଧ୍ୟରେ ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଅର୍ଥଗତ ସମତା ରଖି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଲାଟାନୁପ୍ରାସ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

(୧) ଉପାଧି ଜଡ଼ିତେ ଉପାଧି ଜଡ଼ିତ
ଉପାଧିରେ ଆଜ କରିବେ ଜଡ଼ିତ । (ଦରବାର—ରାଧାନାଥ)

'ଉପାଧି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥଗତ ପ୍ରଭେଦ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଏହାର ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାରରେ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟଗତ ପ୍ରଭେଦ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

(୨) ବିଷମ ବିଶିଖ ବିଶିଖକୁ ଲାଖ
ସେ ହୋଇଲା ଏବେ ଆସି । (ଲାବଣ୍ୟବତୀ—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ)

ଏଠାରେ ଅର୍ଥଗତ ପ୍ରଭେଦ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟଗତ ପ୍ରଭେଦରେ 'ବିଶିଖ' ଶବ୍ଦ ପୁନଃପୁନଃ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି ।

୨. ଯମକ—ବାକ୍ୟରେ ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ଏକ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦର ପୁନରାବୃତ୍ତି ହେଲେ ଯମକ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ମୁଖ୍ୟ ବିଭାଗ ଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି—

ଆଦ୍ୟଯମକ—ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ପାଦର ଆଦ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ଥର ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଆଦ୍ୟଯମକ ହୋଇଥାଏ—

(୧) ବରଜୀବ ରସେ ଦେଇ ମାନସ
ବରଜିବରଷେ ଅମେଧ ଗ୍ରାସ ।
(ଜଗତେ କେବଳ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ)

ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ବରଜୀବ (ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଶୁ—ଗାଈ) ରସେ ଅର୍ଥ ଗାଈ କ୍ଷୀର। ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ବରଜି ବରଷେର ଅର୍ଥ ବର୍ଷକଯାଏଁ ବର୍ଜନ କରି । ବରଜୀବରସେ, ବରଜିବରଷେ ଭିନ୍ନାର୍ଥକ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଏକାଧିକ ଥର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ଆଦ୍ୟ ଯମକ ହେଲା ।

(୨) ସଲିଳେ ଉଡୁପ ଦେଖରେ ହୋଇଅଛି ଶୋଭନ
ସଲୀଳେ ଉଡୁପବଦନୀ ଖେଳିବାକୁ ମୋ ମନ (ଲାବଣ୍ୟବତୀ—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ)

ପ୍ରଥମ ପାଦ ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା 'ସଲିଳେ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପାଣିରେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦ ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା 'ସଲୀଳେ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଲୀଳା ସହିତ । ତେଣୁ ଏଠାରେ ଆଦ୍ୟଯମକ ହୋଇଛି ।

ମଧ୍ୟଯମକ—ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ପାଦ ମଧ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ଥର ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ମଧ୍ୟଯମକ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

(୧) ଦେଖରେ ନଳିନି ନଳିନୀ ନଳିନୀରେ ପୂରିତ
ଭ୍ରମନ୍ତି ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମରେ ଏ ଶୋଭିତ ।

(ଲାବଣ୍ୟବତୀ—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ନଳିନୀ ଶବ୍ଦ ତିନିଥର ବ୍ୟବହୃତ । ଏହାର ଅର୍ଥ ଯଥାକ୍ରମେ ପଦ୍ମିନୀ ନାରୀର ସମ୍ବୋଧନ, ପୁଷ୍କରିଣୀ ଓ ପଦ୍ମଫୁଲ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦରେ ତିନିଥର ବ୍ୟବହୃତ ଭ୍ରମରେ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଲା—ଭ୍ରମରମାନେ, ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଓ ଭଉଁରୀମାନେ ।

(୨) ବ୍ୟାକୁଳ ସଲିଳ-ଚର ସଲୀଳ ତେଜିଲେ
ବାଡ଼ ଲେଖା ଲେଖା ଚିତ୍ର ଭାବକୁ ଭଜିଲେ । (ବୈ.ବି.—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

ପ୍ରଥମ ପାଦ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା 'ସଲିଳ' ଅର୍ଥ ଜଳ ଏବଂ 'ସଲୀଳ' ଅର୍ଥ କ୍ରୀଡ଼ା । ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା 'ଲେଖା'ର ଅର୍ଥ ଚିତ୍ର ଏବଂ 'ଲେଖା'ର ଅର୍ଥ ଲେଖାଯାଇଥିବା ।

ପ୍ରାନ୍ତଯମକ—ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ଏକ ଶବ୍ଦ ପାଦ ଶେଷରେ ଏକାଧିକ ଥର ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ପ୍ରାନ୍ତଯମକ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

(୧) କ୍ଷେପଣି କ୍ଷେପଣେ ତୋହରି ସଲିଳେ
ହୀରକର ଉସ୍ମ ଉଠିଲା ସଲୀଳେ ।

(ଚିଲିକା—ରାଧାନାଥ ରାୟ)

ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ବ୍ୟବହୃତ 'ସଲିଳେ'ର ଅର୍ଥ ଜଳରେ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ 'ସଲୀଳେ'ର ଅର୍ଥ ଲୀଳା ସହିତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରାନ୍ତଯମକ ହେଲା ।

(୨) ସ୍ନାନ ସମୟେ ମୋ ପୟରେ,
ଦୟାମୟି ! ନ ପେଳିବୁ ତାଙ୍କୁ ପୟରେ (ତପସ୍ୱିନୀ—ଗଙ୍ଗାଧର)

Scanned with CamScanner

ପ୍ରଥମ ପାଦ ଶେଷରେ ଥିବା 'ପୟରେ' ଅର୍ଥ ଜଳରେ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦ 'ପୟରେ' ଅର୍ଥ ପାଦରେ । ଏପରି ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ହୋଇଥିବାରୁ ଯମକ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।

ସର୍ବଯମକ—ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ଏକପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ପଦ ମଧ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ଥର ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ସର୍ବଯମକ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

ଅହିମକର ତାପନାଶେ ଶୋଭା ସାରସଚକ୍ରେ
ଅହିମକର ତାପନାଶେ ଶୋଭା ସାରସ ଚକ୍ରେ

(ଲାବଣ୍ୟବତୀ—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ଅହି—ସାପ, ମକର—କୁମ୍ଭୀର, ତାପ—ଦୁଃଖ, ସାରସ—ପଦ୍ମ, ଚକ୍ରେ—ସମୂହରେ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ଅହିମକର—ସୂର୍ଯ୍ୟ, ତାପ—ଉଷ୍ଣତା, ସାରସ—ହଂସ, ଚକ୍ରେ—ଚକ୍ରବାକ ଆଦି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ସର୍ବଯମକ ହେଲା ।

(୨) ବିରାଜି ବର କନକ କଦମ୍ବ ରୁଚିରେ
ବି-ରାଜି ବର-କନକ କଦମ୍ବ ରୁଚିରେ (ବୈ.ବି—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

ପ୍ରଥମ ପାଦ – ବିରାଜି – ଦେଦୀପ୍ୟମାନ, ବର—ଶ୍ରେଷ୍ଠ, କନକ—ସୁବର୍ଣ୍ଣ, କଦମ୍ବ—ସମୂହ, ରୁଚିରେ – କାନ୍ତିଦ୍ୱାରା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦ – ବି-ରାଜି—ପକ୍ଷୀ ସମୂହ, ବର-କନକ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କନକ ଚଂପା, କଦମ୍ବ—କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ, ରୁଚିରେ—ମନୋହର ।

ମାଳଯମକ—ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥବୋଧକ ସମୋଚାରିତ ଶବ୍ଦ ସମୂହ ପାଦ ମଧ୍ୟରେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ ମାଳଯମକ ହୁଏ । ଯଥା—

ବୃହଭାନୁ ଭାନୁ ଭାନୁ ପ୍ରଭା ତାପ ନାହିଁ
ବୃତ ତମାଳମାଳ ମାଳତୀ ଲତା ଯହିଁ । (ବୈ.ବି.—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

ଏଠାରେ ଭାନୁ ଓ ମାଳଶବ୍ଦ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତଯମକ, ଆଦ୍ୟ ମଧ୍ୟଯମକ, ଯୁଗ୍ମଯମକ, ନିୟମ ଯମକ, ମାଳଯମକ, ଶୃଙ୍ଖଳାଯମକ, ଅନୁଚ୍ଛନ୍ଦ ଯମକ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ଯମକ ବ୍ୟବହୃତ ।

୩. ଶ୍ଳେଷ—ଶ୍ଳିଷ୍ଟ ପଦ ମାଧ୍ୟମରେ ଅନେକ ଅର୍ଥ ଅଭିଧାରେ ବୁଝାଇଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଦୁଇ ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଶ୍ଳେଷ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଅଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ, ସଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ ଓ ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ ଭେଦରେ ତ୍ରିବିଧ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ତିନିପ୍ରକାର ଶ୍ଳେଷ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

Scanned with CamScanner

ବାବୁନାକଶିରୀ ଦାନ ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଷାକୁ
ବିହର କାନନ କର ଆଲିଙ୍ଗନକୁ ।

(ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ–ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

ପ୍ରଥମ ପାଦରେ 'ନାକଶିରୀ ଦାନ' ପଦ ନ ଭାଙ୍ଗି ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପଦ ଦାନ ଏବଂ ନାସିକା ଶୋଭା ଛେଦନ ଏପରି ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ତେଣୁ ଅଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦରେ 'ବିହର କାନନ କର' ପଦ ଭାଙ୍ଗିଲେ ତା'ର ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ, ଯଥା– କାନନରେ ବିହାର କର, କାନକୁ ଛେଦନ କର, ଆଲିଙ୍ଗନ ନ କର । ଏଠାରେ ସଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ ହୋଇଛି । ପୁନରାୟ ଉଭୟ ପାଦରେ ଅଭଙ୍ଗ ଏବଂ ସଭଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗୀରେ ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବାରୁ ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇପାରିଛି ।

ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର–ଅର୍ଥାଳଙ୍କାରର ବହୁ ଭେଦ ରହିଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ମୁଖ୍ୟ କେତୋଟି ଅର୍ଥାଳଙ୍କାରକୁ ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

୪. ଉପମା–ସମାନ ଧର୍ମାକ୍ରାନ୍ତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁର ସାଦୃଶ୍ୟ କଥିତ ହେଲେ ଉପମା ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ । ଉପମାର ଚାରୋଟି ଅଙ୍ଗ ହେଉଛି– ଉପମେୟ, ଉପମାନ, ସାଧାରଣ ଧର୍ମ ଓ ଉପମା ବାଚକ ଶବ୍ଦ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ବା ତୁଳନା କରାଯାଏ, ତାହା ଉପମେୟ । ଯେଉଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବସ୍ତୁ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଏ, ତାହା ଉପମାନ । ଯେଉଁ ସମାନ ଗୁଣ, କ୍ରିୟା ଆଦିର ସମାନତା କାରଣରୁ ଉପମେୟର ସମାନତା ଉପମାନ ସହିତ କରାଯାଇଥାଏ, ତାହାକୁ ସାଧାରଣ ଧର୍ମ କୁହାଯାଏ । ଉପମାନ ଓ ଉପମେୟର ସାଦୃଶ୍ୟ କଥନ କରୁଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଉପମାବାଚକ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ଉପମାଅଳଙ୍କାରର ବହୁ ଭେଦ ରହିଛି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣୋପମା, ଲୁପ୍ତୋପମା ଓ ମାଳୋପମା ପ୍ରଧାନ ।

(i) ପୂର୍ଣ୍ଣୋପମା–ଯେଉଁଠାରେ ଉପମେୟ, ଉପମାନ, ଉପମାବାଚକ ଶବ୍ଦ ଓ ସାଧାରଣ ଧର୍ମ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ, ସେଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣୋପମା ହୋଇଥାଏ ।

ବେଳାକୁ ନ ଲଂଘେ ସତ୍ୟେ ପାରାବାର ଯଥା ତାକୁ ନ ଲଂଘିଲା
ବିଷ ଭକ୍ଷଣ ବିରୂପାକ୍ଷ ପରାୟେ ମୂକେ ସମ୍ମତ ଦିଶିଲା
ବଡ଼ ସନ୍ତୋଷୀ ରାଣୀ
ବିଜ୍ଞ ଶ୍ରୀରାମେ ଡକାଇ ଆଣି ।

(ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ–ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ)

ଏଠାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉପମେୟ । ପାରାବାର ଓ ବିରୂପାକ୍ଷ ଉପମାନ । ଯଥା, ପରାୟେ ଉପମାବାଚକ ଶବ୍ଦ ଓ ଲଂଘନ କରିବା, ବିଷ ଭକ୍ଷିବା ଆଦି ସାଧାରଣ ଧର୍ମ । ଉପରୋକ୍ତ ପଦରେ ଏ ସମସ୍ତର ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥାନ ଘଟିଥିବାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣୋପମା ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

(ii) **ଲୁପ୍ତୋପମା**—ଯେଉଁଠାରେ ଉପମେୟ, ଉପମାନ, ଉପମାବାଚକ ଶବ୍ଦ ଓ ସାଧାରଣ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ବା ଏକାଧିକର ଲୁପ୍ତ ଘଟିଥାଏ, ସେଠାରେ ଲୁପ୍ତୋପମା ହୋଇଥାଏ ।

ଗୋଟିଏ ରତି ବହିଛି ଗୋଟିଏ ଦେହୀ
ଶୁଣିଲା ନଥିଲା ଦେଖିଥିବା କେ ନାହିଁ ।

(ରସଲେଖା—ଉପେନ୍ଦ୍ର)

ଏଠାରେ ଉପମାବାଚକ ଶବ୍ଦ 'ପରି' ଉହ୍ୟ ଥିବାରୁ ଲୁପ୍ତୋପମା ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।

(iii) **ମାଳୋପମା**—ଗୋଟିଏ ଉପମେୟର ଏକାଧିକ ଉପମାନ ଥିଲେ, ମାଳୋପମା ହୋଇଥାଏ ।

ମିଶିଯାଏ ଯଥା ପ୍ରଭାତୀ ତାରା ରବି-କିରଣେ,
ମିଶିଯାଏ ଯଥା ଜୀବାତ୍ମା ବିଶ୍ୱ-ଆତ୍ମା ଚରଣେ;
ମିଶିଯାଏ ଯଥା ଚପଳା ନୀଳ ଜଳଦ ଅଙ୍ଗେ,
ମିଶିଗଲା ତଥା ଅବଳା ସେହି ନୀଳ ତରଙ୍ଗେ ।

(ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା—ରାଧାନାଥ)

ଏଠାରେ ପ୍ରଭାତୀ ତାରା, ଜୀବାତ୍ମା, ଚପଳାଦି ଏକାଧିକ ଉପମାନ ଏକମାତ୍ର ଉପମେୟ 'ଅବଳା' ସହିତ ତୁଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଯଥା ଓ ତଥା ଉପମାବାଚକ ଶବ୍ଦ ।

୫. ରୂପକ ଅଳଙ୍କାର—ଯେଉଁଠାରେ ଉପମାନ ଓ ଉପମେୟର ଅଭେଦ କଥନ ହୋଇଥାଏ, ସେଠାରେ ରୂପକ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ମୁଖ୍ୟ କେତୋଟି ଭେଦ ହେଉଛି ପରମ୍ପରିତ ରୂପକ, ସାଙ୍ଗ ରୂପକ ଓ ନିରଙ୍ଗ ରୂପକ ଇତ୍ୟାଦି ।

(i) **ପରମ୍ପରିତ ରୂପକ**—ଯେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁର ଆରୋପ ନିମିତ୍ତ ଅନ୍ୟ ଏକ ବସ୍ତୁର ଆରୋପ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ, ସେଠାରେ ପରମ୍ପରିତ ରୂପକ ହୋଇଥାଏ ।

ଦରିଦ୍ରତା-ପଙ୍କପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋ ଜୀବନ-ସର
ଜଞ୍ଜାଳ-ଜଳଦ-ଜଳେ ଆବିଳ ଉଦର ।

('ତପସ୍ୱିନୀ'—ଗଙ୍ଗାଧର)

ଏଠାରେ ଦରିଦ୍ରତାରେ ପଙ୍କର ଆରୋପ ହେତୁ ଜୀବନ ଏବଂ ଜଞ୍ଜାଳରେ ଯଥାକ୍ରମେ ସର ଓ ଜଳଦଜଳର ଆରୋପଣ ହୋଇଛି ।

(ii) **ସାଙ୍ଗରୂପକ**—ପୃଥକ୍ ଅଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ଉପମେୟରେ ପୃଥକ୍ ଅଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ଉପମାନର ଆରୋପ କରାଗଲେ, ସାଙ୍ଗ ରୂପକ ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

କବିତା ବନିତା କବି ତା ପିତା
କହିବା ଲୋକ ତାର ଉପମାତା
କଲେ ତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ରସିକ ନେତା
କେତେହେଁ ଅବା ରହଇ ଯୋଗ୍ୟତା
କୁମତି ଗୁଆଁର
କେବଳ ବଇମାତ୍ର ଭାଇ ତାର ।

(ରସକଲ୍ଲୋଳ–ଦୀନକୃଷ୍ଣ)

ଏଠାରେ 'କବିତା'ରେ 'ବନିତା'ର ଆରୋପ କରାଯିବାରୁ ସେହି ଅନୁସାରେ କବିଙ୍କୁ ପିତା ସହିତ ସାଙ୍ଗୀକରଣ ଆରୋପ କରାଯାଇ ସାଙ୍ଗ ରୂପକ କରାଯାଇଛି ।

(iii) **ନିରଙ୍ଗ ରୂପକ**–ଯେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ଉପମେୟର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଉପମାନର ଆରୋପ ଅଥବା ଅଭେଦ କଳ୍ପନା ହୋଇଥାଏ, ସେଠାରେ ନିରଙ୍ଗ ରୂପକ ହୋଇଥାଏ ।

ବଦନ-ଦୀଧିତି ଥରେ ଚାହିଁ ତାଙ୍କ
ମୁଖ କଲା ଅବନତ,
ଲାଜକୁଳୀ ଲତା- ଅଙ୍ଗେ କି ସହସା
ଲାଗିଗଲା କାହା ହସ୍ତ ?

(ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲରୀ–ଗଙ୍ଗାଧର)

ଉପରୋକ୍ତ ପଦରେ 'ବଦନ' ସହିତ 'ଦୀଧିତି'ର ଅଭେଦ କଳ୍ପିତ ହୋଇଥିବାରୁ ନିରଙ୍ଗ ରୂପକ ହୋଇଛି ।

୬. ଉତ୍‌ପ୍ରେକ୍ଷା–ପ୍ରକୃତ ପଦାର୍ଥରେ ଅପ୍ରକୃତ ପଦାର୍ଥର ତର୍କଣା କରାଗଲେ, ଉତ୍‌ପ୍ରେକ୍ଷା ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ଚୁମ୍ବି ଚରଣକୁ ଚିକୁର
ରାଜି ଦୋଳେ ଚରମେ
ମଦନ-କେତନ ଉଡ଼ଇ
କିବା ଶୋଭା-ଆଶ୍ରମେ ।

(ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା–ରାଧାନାଥ)

ଏଠାରେ ଉପମେୟ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାର କେଶଗୁଚ୍ଛ 'ଚିକୁର ରାଜି'କୁ ଉପମାନ ମଦନକେତନ ସହିତ ତର୍କଣା କରାଯାଇଛି । ବାଚକ ଶବ୍ଦ 'କିବା' ବ୍ୟବହୃତ ।

୭. ବ୍ୟତିରେକ–ଯେଉଁଠାରେ ଉପମାନଠାରୁ ଉପମେୟର ଆଧିକ୍ୟ କଥିତ ହୋଇଥାଏ, ସେଠାରେ ବ୍ୟତିରେକ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ନୀଳିମାରେ ବାମା ଚାରୁକେଶ ପାଶ
ତୋ ନୀଳ ବୀଚିକି କଲା ଉପହାସ ।

(ଚିଲିକା-ରାଧାନାଥ)

ଉପରୋକ୍ତ ପଦରେ ଉପମେୟ ଚାରୁକେଶ ପାଶ (ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ) ଉପମାନ (ଚିଲିକାର) ନୀଳବୀଚି ଠାରୁ ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ପାଇଥିବାରୁ, ବ୍ୟତିରେକ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।

୮. ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତି–ପ୍ରକୃତି ବା ପ୍ରକୃତ ବସ୍ତୁର ସ୍ୱଭାବ ସଙ୍ଗତ ଯଥାର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନା ହେଲେ ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ବାହେ ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି ମୁଣ୍ଡେ କୋଡ଼ାକୋଡ଼ି ହିଆକୁ ହିଆ ପ୍ରହାରନ୍ତି
ଜାନୁକୁ ଜାନୁ ପାଦକୁ ପାଦ ଛନ୍ଦି ପଡ଼ି ଉଠି ପୁଣି ଗଡ଼ନ୍ତି ।

(ମଥୁରା ମଙ୍ଗଳ–ଭକ୍ତ ଚରଣ ଦାସ)

ଏଠାରେ ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ୱାଭାବିକ ବର୍ଣ୍ଣନାଟିଏ ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।

୯. ବିଶେଷୋକ୍ତି–କାରଣ ଥାଇ କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ନହେଲେ ବିଶେଷୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ଖାଉଥିଲେ ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ୱାଦୁ ନ ଜାଣେ
ଗନ୍ଧ ଘେନଇ ଉଦାସୀନ ଗୁଣେ
ଦେଖୁଥିଲେ ଆଖି ଚିହ୍ନଇ ନାହିଁ
ଏ କର୍ମ ବୋଲି ସେ କର୍ମ କରଇ ।

(ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି–ଅଭିମନ୍ୟୁ)

ଏଠାରେ ଖାଇବା ପରେ ସ୍ୱାଦ ଜାଣିନପାରିବା, ଦେଖିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଚିହ୍ନି ନ ପାରିବା, ଗୋଟିଏ କର୍ମ ପାଇଁ ଅନ୍ୟ କର୍ମ କରିବା ଇତ୍ୟାଦିରୁ ଜଣାଯାଏ, କାରଣ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଉନାହିଁ, ତେଣୁ ବିଶେଷୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ହେଲା ।

୧୦. ଅତିଶୟୋକ୍ତି–ଯେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପମେୟର ଅଧଃକରଣ ଯୋଗୁଁ ଅପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପମାନରେ ସିଦ୍ଧ ଅଧ୍ୟବସାୟ ହୁଏ, ସେଠାରେ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ଉଦ୍ଧବ ! କହିବଟି ଗୋପୀନାଥଙ୍କୁ
କର-ପଲ୍ଲବର କନିଷ୍ଠ ମୁଦ୍ରିକା କଙ୍କଣ ହେଲାଣି କରକୁ ।

(ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ–ଭକ୍ତଚରଣ ଦାସ)

ଏଠାରେ ମୁଦ୍ରିକା କରକଙ୍କଣ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଉପମାନର ସିଦ୍ଧ ଅଧ୍ୟବସାୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

୧୧. ଭ୍ରାନ୍ତିମାନ୍—ସାଦୃଶ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥରେ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥର କବି ପ୍ରୌଢ଼ୋକ୍ତି ସିଦ୍ଧ ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଅନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲେ ଭ୍ରାନ୍ତିମାନ୍ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ଶିବା ଖୋଜିଲେ ଯେ ଭୀମ ଅଛନ୍ତି ନାହାନ୍ତି ଭ୍ରମ
ଶିବ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ଖୋଜିଲେ ଜଟା ଫିଟାଇ,
କୁସୁମବତୀ ବ୍ରତତୀ ଅଦୃଷ୍ଟରଜାର ରୀତି
ମୋତିହାରବତୀ ମତି ଚିନ୍ତାକୁ ପାଇ
ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମନ୍ତି
ମଧୁପ ପରାୟେ କୁମୁଦିନୀ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ।

(ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି—ଅଭିମନ୍ୟୁ)

ଏଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣର ଶୁଭ୍ରତା ଯୋଗୁଁ ବିଭୂତି ବିଲେପିତ ଶିବ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣରେ ମିଶିଯିବାରୁ ଶିବ ଓ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଜାଣିପାରି ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଭ୍ରାନ୍ତଭାବ, ଶିବଙ୍କର ଗଙ୍ଗାରେ ଭ୍ରାନ୍ତଭାବ, ପୁଷ୍ପବତୀ ଲତାଙ୍କର ପୁଷ୍ପଶୂନ୍ୟ ଲତାର ଭ୍ରାନ୍ତଭାବ, ମୋତିହାର ପିନ୍ଧିଥିବା ନାରୀମାନଙ୍କର ମୋତିରେ ଭ୍ରମ, ଭ୍ରମର ଗଣର ଭ୍ରାନ୍ତିଭାବ ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥରେ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥର ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ଭ୍ରାନ୍ତିମାନ୍ ଅଳଙ୍କାର ହେଲା ।

୧୨. ବିଭାବନା—କାରଣ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲେ ବିଭାବନା ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ଅନଳ ନୁହଇଁ ଦେହ ଦହଇ
ଅସ୍ତ୍ର ନୁହଇଁ ମରମ ଭେଦଇ
ନୁହଇଁ ତ ଜଳ ବୁଡ଼ାଏ କୂଳ
ନୁହଇଁ ମାଦକ କରେ ବିହ୍ୱଳ
ନୁହଇଁ ବଡ଼ଶୀ ଗୋ
ବଳେ ମନ ମୀନ ନିଏ ଆକର୍ଷି ।

(ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି—ଅଭିମନ୍ୟୁ)

ଏଠାରେ ଅନଳର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଦେହ ଦହନ, ଅସ୍ତ୍ର ବିନା ମର୍ମ ଭେଦ, ଜଳ ବିନା କୂଳପ୍ଳାବନ, ମାଦକ ବିନା ବିହ୍ୱଳିତ ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣନା ଦ୍ୱାରା କାରଣ ବ୍ୟତିରେକେ କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଛି ।

୧୩. ସଙ୍କର—ଯେଉଁଠାରେ ଏକାଧିକ ଅଳଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ ସାପେକ୍ଷ ଭାବରେ ରହନ୍ତି, ସେଠାରେ ସଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

କେଉଁ ଗୋପୀ ହସି ବକ୍ରବାଣୀ ଭାଷି ବୋଲେ ଦେଖ ଏ କାମଦୂତୀ
କାମ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ କରିବାରୁ ବୁଧମାନେ ବୋଲନ୍ତି କାମଦୂତୀ ।

(ରସକଲ୍ଲୋଳ—ଦୀନକୃଷ୍ଣ)

ଏଠାରେ ଯମକ ଓ ଅନୁପ୍ରାସ ପ୍ରତୀୟମାନୋତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା ଭାବରେ ରହିଥିବାରୁ ସଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।

୧୪. ଅର୍ଥାନ୍ତରନ୍ୟାସ—ଗୋଟିଏ ତଥ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ତଥ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥନ କରାଗଲେ ବା ପ୍ରସ୍ତୁତ ବାକ୍ୟାର୍ଥ ଯଦି ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ବାକ୍ୟାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥିତ ହୁଏ, ତେବେ ଅର୍ଥାନ୍ତରନ୍ୟାସ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

କଳଙ୍କ ହିଁ ଥାଇ କଳାକର କୋଳେ
କରଇ ନେତ୍ର ରଞ୍ଜନ
ସ୍ୱଭାବ ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗକୁ ଜଗତେ
ନ ହୁଏ କିସ ମଣ୍ଡନ ?

(ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲରୀ—ଗଙ୍ଗାଧର)

ସ୍ୱାଭାବିକ ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗରେ ଯାହା ପରିଧାନ କଲେବି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ—ଏହି ଉକ୍ତିଟି ଚନ୍ଦ୍ରରେ କଳଙ୍କ ଥିଲେ ବି ନେତ୍ରରଞ୍ଜନ କରେ ଉକ୍ତିଟି ସମର୍ଥନ କରୁଛି ।

୧୫. ବିରୋଧାଭାସ—ରଚନାରେ ବିରୋଧ ପ୍ରକାଶୁଥିଲେ ବି ଯଦି ଅର୍ଥବୋଧରେ ବିରୁଦ୍ଧ ହୋଇନଥାଏ, ତେବେ ବିରୋଧାଭାସ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ଗୁଣ, କ୍ରିୟା, ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଜାତିର ବିରୋଧ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ ।

ମହାଭୟଙ୍କର ରିପୁ ରକ୍ତିମା ଜନ୍ମାଇ
ଉପୁଜାଏ ବିରକ୍ତି କି, ବହ୍ନିଶିଖା ଜାଳି
ଉପୁଜାଏ ତମଃ ଜ୍ଞାନ ବିବେକ ବିଲୋପୀ ।

(ମହାଯାତ୍ରା—ରାଧାନାଥ)

ଏଠାରେ ରକ୍ତିମା ଓ ବିରକ୍ତି, ବହ୍ନିଶିଖା ଓ ତମଃ ପରସ୍ପରର ବିରୋଧୀ ଆଭାସୁ ଥିଲେହେଁ, ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ବିରୋଧୀ ନୁହନ୍ତି ।

୧୬. ଅପହ୍ନୁତି—ପ୍ରକୃତ ବସ୍ତୁକୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରି ଅପ୍ରକୃତ ବସ୍ତୁ ସ୍ଥାପନା କରାଗଲେ ଅପହ୍ନୁତି ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁ ଲଲାଟେ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ରମଇ ଆଖି
ନୁହଇ ସିନ୍ଦୂର ରହିଛି ସ୍ମର ହୃଦୟ ଲାଖି

(ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା—ରାଧାନାଥ)

Scanned with CamScanner

ପ୍ରକୃତ ବସ୍ତୁ ସିନ୍ଦୂରକୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରି ତା' ପରିବର୍ତ୍ତେ ସ୍ମର ହୃଦୟକୁ ସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଥିବାରୁ ଅପହ୍ନୁତି ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।

୧୭. ଅନନ୍ୱୟ–ଯେଉଁଠାରେ ଉପମେୟ ମଧ୍ୟ ଉପମାନ ହୋଇଥାଏ, ସେଠାରେ ଅନନ୍ୱୟ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ତହିଁ ସିଂହାସନେ ସୁନ୍ଦରୀ ଆସୀନା
ଜଗତେ ତୁଳନା ସେହି ତା'ର ସିନା ।

(ଚିଲିକା–ରାଧାନାଥ)

ଉପରୋକ୍ତ ପଦରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟା ସୁନ୍ଦରୀ ପଦ୍ମାବତୀ ପରି ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି-ଏପରି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ ଅନନ୍ୱୟ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।

୧୮. ପ୍ରତିବସ୍ତୂପମା–ଯେଉଁଠାରେ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟର ସାଧାରଣ ଧର୍ମ ଏକାର୍ଥବୋଧକ ହୋଇବି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ, ସେଠାରେ ପ୍ରତିବସ୍ତୂପମା ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ ରୂପ ଥିଲେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ
କେବେ ରସିକ ଛାଡ଼େ
ମଧୁ ଥିଲେ ପୁଷ୍ପେ ଯତନେ
ଖୋଜି ମଧୁପ କାଢ଼େ ।

(ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା–ରାଧାନାଥ)

ଏଠାରେ ରସିକ ରୂପ ତ୍ୟାଗ ନ କରିବା ଉପମେୟ ଏବଂ ମଧୁକୁ ଭ୍ରମର ଖୋଜି କାଢ଼ିବା ଉପମାନ । ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇ ବାକ୍ୟର ସାଧାରଣ ଧର୍ମ 'ନ ଛାଡ଼ିବା' ଓ 'କାଢ଼ିବା' । ଏହା ଏକାର୍ଥବୋଧକ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରତିବସ୍ତୂପମା ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।

ଏ ବାଳାକୁ ବନବାସ ଭିଆଇଲେ ବିଧି ଆହା କି ବିଚାରେ
ଶମୀ ଛେଦିବାକୁ ଲୋଡ଼ିଲେ ସିନା ସେ ନୀଳୋତ୍ପଳ ଦଳଧାରେ ।

(ପ୍ରଣୟ ବଲ୍ଲରୀ – ଗଂଗାଧର)

ଏ ଦୁଇ ବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱରୂପଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି; କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥରେ ସମତା ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହି ଦୁଇ ବାକ୍ୟର ସାଧାରଣ ଧର୍ମ 'ବନବାସ' ଓ 'ଶମୀଛେଦନ' ଏକାର୍ଥବୋଧକ ହେଲେ ହେଁ ଏକ ଅର୍ଥକୁ ଦୁଇଟି ବିଭିନ୍ନ ପଦରେ କୁହାଯାଇଛି । ତେଣୁ ଏଠାରେ ପ୍ରତିବସ୍ତୂପମା ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଛି ।